ساۋ شۆچىن ، گاۋئې

قىزىل راۋاقتىكى چۈش

1

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

国家出版基金项目
NATIONAL PUBLICATION FOUNDATION

جۇڭگو كلاسسك ئەدەبىياتىدىكى مەشھۇر ئەسەر

قىزىل راۋاقتىكى چۈش

1

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

جۇڭخۇا نادىر ئەسەرلەر تەرجىمە قۇرۇلۇشى

中华经典翻译工程

ISBN 978-7-228-16054-9

定价：55.00元

国家出版基金项目
NATIONAL PUBLICATION FOUNDATION

ساۋ شۆچىن، گاۋئې

قىزىل راۋاقتىكى چۈش

1

تەرجىمە قىلغۇچىلار: ئابدۇكېرىم خوجا
ئىمىن تۇرسۇن
رەھمىتۇللا جارى
راخمان مامۇت

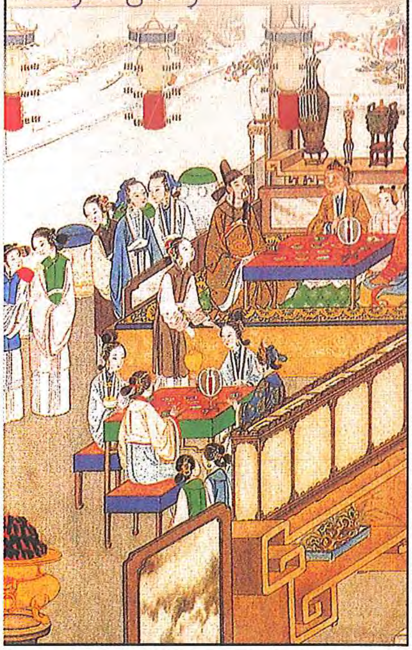

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

红楼梦. 1 ：维吾尔文 / 曹雪芹，高鹗著；热合曼·马木提等译. — 2版. — 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2012.11
ISBN 978-7-228-16054-9

Ⅰ.①红... Ⅱ.①曹... ②高... ③热... Ⅲ.①章回小说 — 中国 — 清代 — 维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.①I242.4

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2012)第251765号

责任编辑	穆纳尔江·托合塔洪
编　　辑	热合曼·马木提
责任校对	阿达来提，阿依古丽，阿孜古丽，热娜古丽
封面设计	买买提·诺比提
出版发行	新疆人民出版社
电　　话	0991-2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路348号
邮　　编	830001
印　　刷	北京盛通印刷股份有限公司
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230毫米 32开本
印　　张	22
插　　页	8
版　　次	2012年11月第2版
印　　次	2012年11月第1次印刷
印　　数	1—5000
定　　价	55.00 元

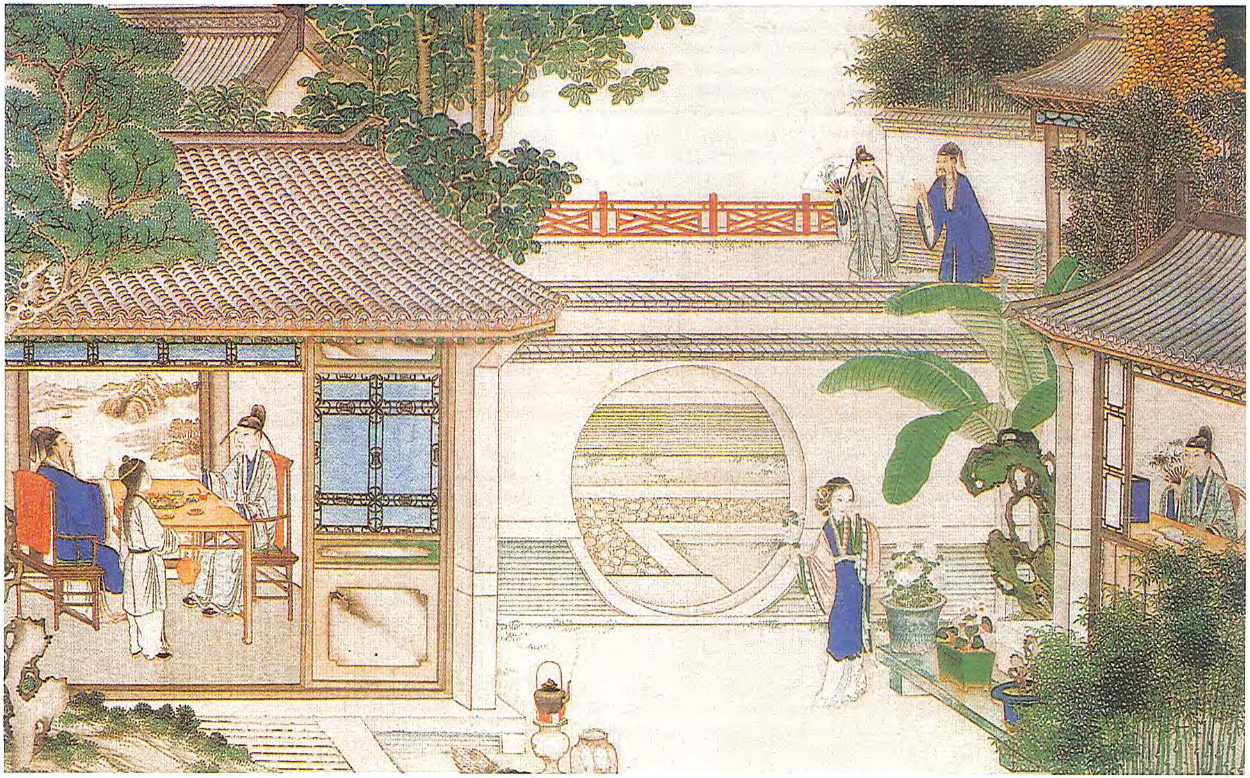

جيا يۇسۇننىڭ غۇربەتچىلىكتە ئۆزگىچە رەپىق ئىزدىگەنلىكى

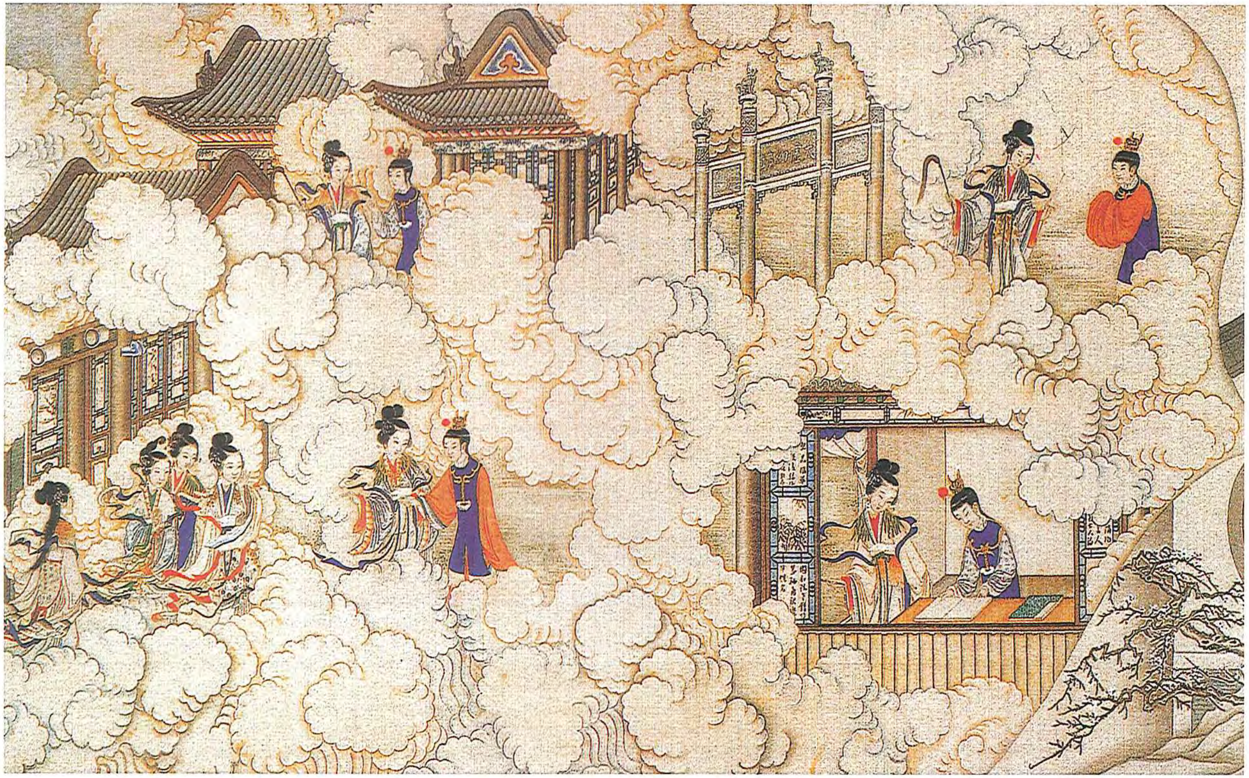

جيا باۋيۇيىنىڭ روھى غايىب ئالەمنى ساياھەت قىلغانلىقى

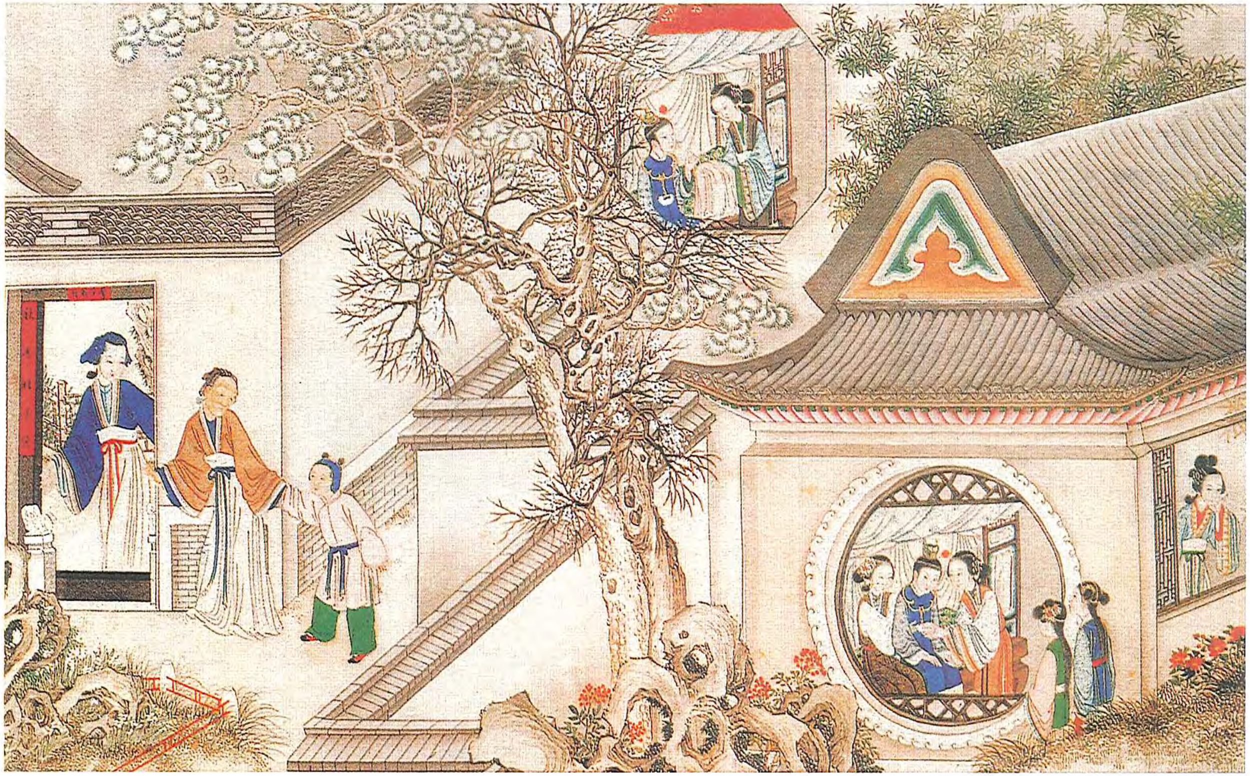

ليۇ مومايىنىڭ رۇڭگو قەسرىگە بىرىنچى نۆۋەت كىرگەنلىكى

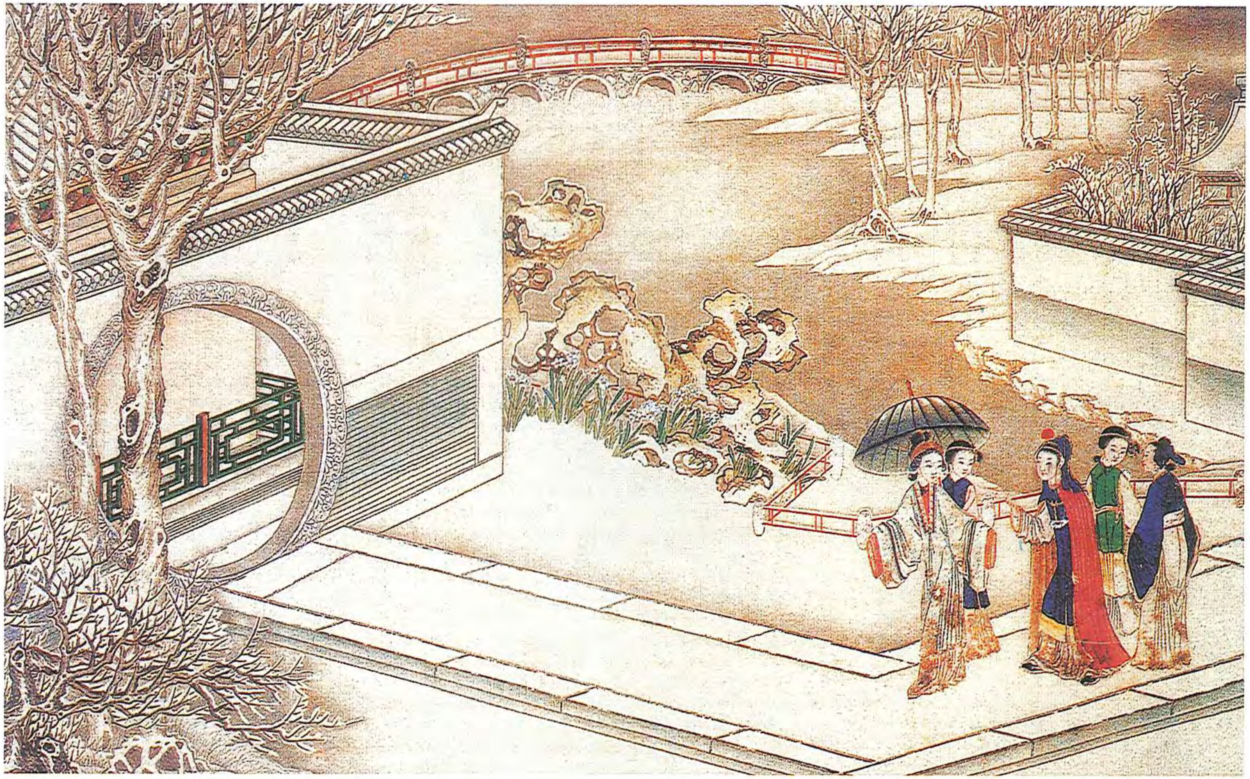

شۇ باۋچەيگە ھېكمەتلىك قاشتاش بىلەن ئۇچرىشىش پەيتى كەلگەنلىكى

ۋاڭ فېڭجيېنىڭ تۆمۈر ئاستانىلىك مازاردا ھىيلە ئىشلەتكەنلىكى

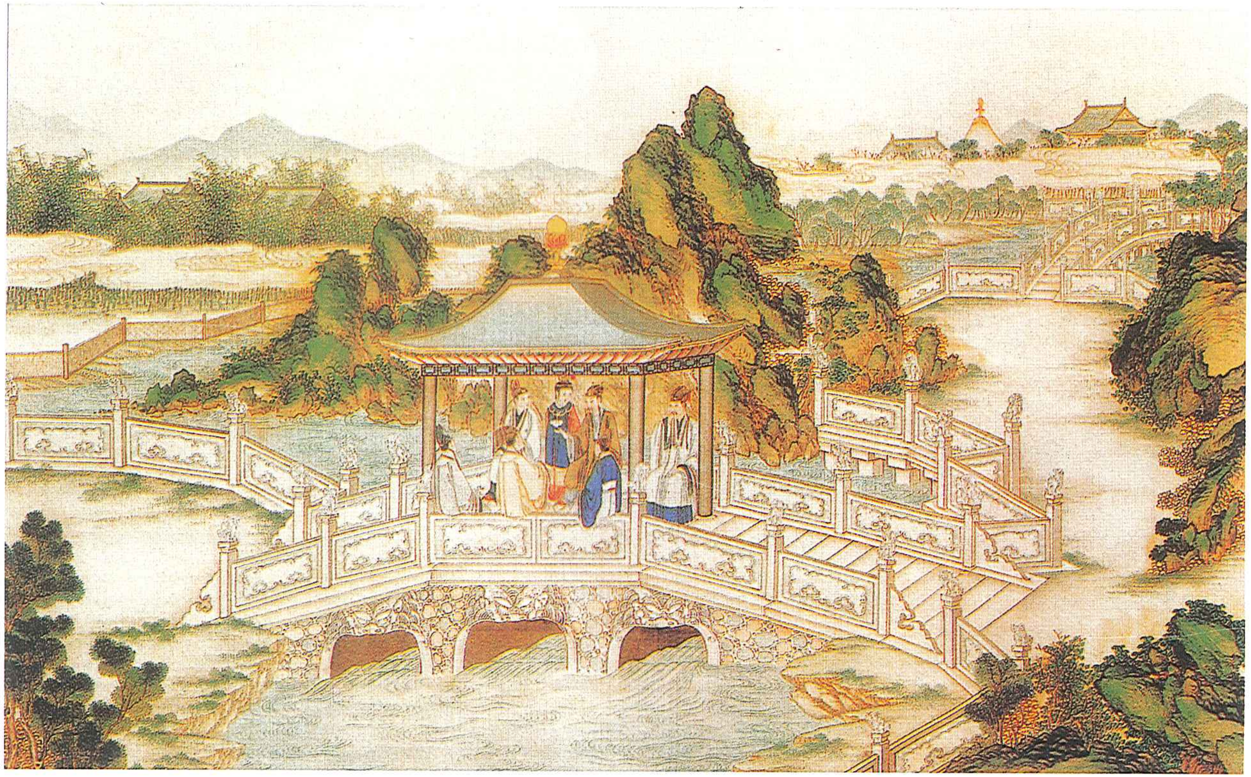

جيا جېڭنىڭ نەزەرباغدا باۋيۈنىڭ شېئىرىيەت ماھارىتىنى سىنىغانلىقى

كىرىش سۆز

ئېلىمىزنىڭ داڭلىق كىلاسسىك رومانلىرىدىن بولغان «قىزىل راۋاقتىكى چۈش» دەسلەپتە، يەنى 18 ـ ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا (چىڭ سۇلالىسىنىڭ چيەنلۇڭ خان زامانىسىدا) «تاشنىڭ رىۋايىتى» دېگەن نام بىلەن سەكسەن بابلىق قول يازما سۈپىتىدە ئەل ئارىسىدا تارقىلىپ يۈرگەن. 18 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، «قىزىل راۋاقتىكى چۈش»نىڭ كېيىنكى قىرىق بابىنى گاۋ ئې يېزىپ چىقىپ، ساۋ شۆچىن يازغان سەكسەن باب بىلەن قوشۇلۇپ بىر يۈز يىگىرمە باب بولۇپ دۇنياغا كەلگەن. بۇ چاغدا ئالدىنقى سەكسەن بابىنىڭ ئاپتورى ساۋ شۆچىنىنىڭ ۋاپات بولغىنىغا ئوتتۇز يىلچە بولغان بولۇپ، «قىزىل راۋاقتىكى چۈش» پۈتۈن مەملىكەتكە تارقىلىپ بولغانىدى. شۇ چاغدىكى فېئودال ئوقۇمۇشلۇق تۆرىلەرنىڭ ئارىسىدا: «سۆھبەتتە ‹قىزىل راۋاقتىكى چۈش› ھەققىدە سۆز بولمىسا بەھس، شېئىرنامىلەر ئوقۇساڭمۇ ھېچ نەرسىگە ئەرزىمەس» دېگەن تەمسىل كەڭ تارقالغانىدى. دېمەك، بۇ رومان مەنچىڭ دەۋرىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن كېيىن كەڭ تارقالغان ۋە تەسىرىمۇ زور بولغان.

«قىزىل راۋاقتىكى چۈش»نىڭ ئاپتورى ساۋ شۆچىن 18 ـ ئەسىرنىڭ 20 ـ يىللىرىدىن 60 ـ يىللىرىغىچە ياشىغان. «قىزىل راۋاقتىكى چۈش» تەخمىنەن 18 ـ ئەسىرنىڭ 40 ـ يىللىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن باشلاپ تاكى ساۋ شۆچىن ۋاپات بولغانغا قەدەر ئارىلىقتا يېزىلغان، ئەمما يېزىپ تۈگىتىلمىگەن. ھازىر بىز كۆرۈۋاتقان «قىزىل راۋاقتىكى چۈش»تىن ساۋ شۆچىنغا تەئەللۇق بولغىنى ئۇنىڭ ئالدىنقى سەكسەن بابى.

ساۋ شۆچىننىڭ ئۆزى توغرىسىدىكى تارىخىي ماتېرىياللاردىن ھازىرغىچە تېپىلغىنى ناھايىتى ئاز. كىشىلەر پەقەت ئۇنىڭ ھايات چېغىدىكى يېقىن دوستلىرى دۇنچېڭ، دۇنمىن ۋە جاڭ يىچۈەن قاتارلىق كىشىلەرنىڭ بېغىشلىما شېئىرلىرىدىنلا ئۇنىڭ

ئاخىرقى ئۆمرىدىكى نامرات تۇرمۇشى، مىجەز - خۇلقى، تەقى - تۇرقىدىن ئاز - تولا خەۋەر تاپتى. دېمەك، ساۋ شۆچىننىڭ نامراتلىق تۇرمۇش ئىچىدە تۇرۇپ ئۆزىنىڭ «چىنخۇەيدىكى كونا چۈش» (يەنى «قىزىل راۋاقتىكى چۈش»)نى قەتئىي داۋاملاشتۇرغانلىقى مەلۇم. ئۇ «قىزىل راۋاقتىكى چۈش»نىڭ بىرىنچى بابىدا پەخىرلەنگەن ھالدا شۇنداق جاكارلايدۇ: بۇنداق «شاخ - شۇمبىلاردىن ياسالغان ساتما، ئارغامچا - توقۇناقتىن ئۆرۈلگەن كارىۋات، ئىس تۇتەپ تۇرغان مورا» بىلەن ئۆتكەن تۇرمۇش ئۇنىڭ «ئون يىل تەھسىل قىلىپ، بەش قېتىم ئۆزگەرتىپ»، «قىزىل راۋاقتىكى چۈش»نى قەيسەرلىك بىلەن يېزىش «كۆڭۈل - كۆكسى»گە كاشىلا بولالمىغان، ئەكسىچە «تاڭ شاماللىرى، ئايدىڭ كېچىلەر، پەلەمپەي يېنىدىكى سۆگەتلەر، ھويلىدىكى گۈل - چېچەكلەر» ئۇنى زوقلاندۇرۇپ «قەلىمى»گە ئىلھام بېغىشلىغان.

«قىزىل راۋاقتىكى چۈش» فېئوداللىق جەمئىيەتتىكى سىنىپىي كۈرەشنى تىپىك بەدىئىي ئوبرازلار ئارقىلىق ئەكس ئەتكۈزگەن، فېئودال ھۆكۈمرانلار سىنىپى ۋە فېئودال تۈزۈمنىڭ زۇلمەتلىك، چىرىك تەرەپلىرىنى، شۇنىڭدەك ئۇنىڭ گۇمران بولۇشتىن قۇتۇلالمايدىغان مۇقەررەر يۈزلىنىشىنى فېئوداللىق جەمئىيەتنىڭ ھەر خىل تىپتىكى سىنىپىي زىددىيەت، سىنىپىي كۈرەشلىرى ئارقىلىق ئېچىپ تاشلىغان. بولۇپمۇ فېئوداللار سىنىپىنىڭ ئاقسۆڭەكلەر جەمئىيىتى بۇ روماندا بىرگە مۇكەممەل ۋە چوڭقۇر ھەقىقىي ئوبرازىنى قالدۇرغان. شۇڭلاشقا، تارىخقا بولغان ھېسسىي تونۇشىمىزنى بېيىتىشقا دائىر ئەھمىيىتى جەھەتتىن ئالغاندا، «قىزىل راۋاقتىكى چۈش»نى فېئوداللىق جەمئىيەت توغرىسىدىكى بۈيۈك قامۇس دېيىشكە بولىدۇ، «قىزىل راۋاقتىكى چۈش»نى ئوقۇشنىڭ فېئوداللىق جەمئىيەتنى تېخىمۇ ئېنىق چۈشىنىشىمىزگە ياردىمى تېگىدۇ.

«قىزىل راۋاقتىكى چۈش» جيا، شى، ۋاڭ، شۆدىن ئىبارەت تۆت چوڭ جەمەتنىڭ زاۋال تېپىش تارىخى ئارقىلىق، يۈكسەك،

چيەنلۇك زامانلىرىدىكى ھەرخىل سىياسىي گۇرۇھقا مەنسۇپ بولغان ئاقسۆڭەكلەر سىنىپى كەسكىن رەۋىشتە بىر - بىرىنى چەتكە قېقىشتا دۇچ كەلگەن خەتەرلىك بوران - چاپقۇنلارنى يان تەرەپتىن مۇئەييەن ئەكس ئەتكۈزۈپ بەرگەن. كىشىلەر ئەنە شۇ بەدىئىي تەسۋىرلەردىن بۇ رومانىنىڭ چىڭ خاندانلىقى دەۋرىدىكى ئاقسۆڭەكلەر ھۆكۈمرانلىقىنىڭ جىنايەتلىرىنى، شۇ چاغدىكى ئىجتىمائىي زىددىيەتلەرنىڭ مۇرەككەپ مۇناسىۋەتلىرىنى مەركەزلىك ھالدا ئەكس ئەتكۈزۈپ، فېئوداللىق تۈزۈمنىڭ مۇقەررەر يوسۇندا گۇمرانلىققا قاراپ ماڭغان تارىخىي قانۇنىيىتىنى ئوبيېكتىپ جەھەتتە نامايان قىلغانلىقىنى كۆرۈۋالالايدۇ.

جيا، شى، ۋاڭ، شۆدىن ئىبارەت بۇ تۆت چوڭ جەمەت سىرتقا قارىتا «بىرىگە دەز كەتسە ھەممىسىگە تەڭ دەز كېتىدۇ، بىرسىنىڭ تونىدا ھەممىسى تەڭ تەرلەيدۇ»، ئۆزلىرىنىڭ ئىچكى قىسمىدا بولسا، جەمەتنىڭ چوڭ ھوقۇقىنى ۋە چوڭ خوتۇن بىلەن كىچىك خوتۇنلارنىڭ ۋارىسلىق ھوقۇقىنى تالىشىش جېدەللىرى ھەربىر جەمەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى تەرەپبازلار ئوتتۇرىسىدا ئەۋج ئالىدۇ. جيا، شى، ۋاڭ، شۆ تۆت جەمەت ئۆزئارا قۇدا چۇشۇشىدۇ، سىرت بىلەن ئاساسەن قۇدىلاشمايدۇ. رۇڭگو قەسىرىدىكى «ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم»، يەنى جيا ئانا شى جەمەتىدىن، جيا جېڭ بىلەن جيا ليەننىڭ خوتۇنلىرى ۋاڭ جەمەتىدىن، شۆ باۋچەينىڭ ئانىسى (شۆ ھامما) جيا جېڭنىڭ خوتۇنىنىڭ سىڭلىسى، مانا مۇشۇنداق قۇدا - باجىلىق مۇناسىۋەت جەمەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئۇرۇق - تۇغقانچىلىق تەسىر كۈچىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. رۇڭگو قەسرىدە جەمەتنىڭ چوڭ ھوقۇقى جيا جېڭنىڭ قولىدا بولسىمۇ، لېكىن ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ خوتۇنى ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئىلكىدە بولغان. لېكىن، جيا شېنىڭ كېلىنى فېڭجيې جيا جېڭنىڭ خوتۇن جەمەت تۇغقىنى (فېڭجيې ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ جيەن قىزى) بولغانلىقتىن، بۇ قەسىرنىڭ ئىشلىرىنى شۇ باشقۇرىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ۋاڭ نەسەبىنىڭ ئۇرۇق - پۇشتى رۇڭگو قەسرىدە جەمەتنىڭ

چوڭ ھوقۇقنى چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىپ، باشقا ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنىڭ تەسىر كۈچىنى چەتكە قاقىدۇ. بۇ ئاياللارنىڭ ئۆكتەملىكلىرى يوشۇرۇن رەۋىشتە ھەسەت ۋە نەپرەتكە سەۋەب بولىدۇ. جيا شېنىڭ خوتۇنى شىڭ ئاغىچا خېنىم ھەمىشە ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ «نۇقسان»لىرىنى پايلاپ يۈرىدۇ، ۋاڭ فېڭجېينىڭ سەتچىلىكلىرىنى ئېچىپ تۇرىدۇ. جيا خۇەن (باۋيۈنىڭ دادا بىر، ئانا باشقا ئىنىسى)گە مال ـ مۈلۈك ۋە ۋارىسلىق ھوقۇقى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، جيا جېڭنىڭ كىچىك خوتۇنى جاۋ كىچىك ئاپىمۇ خىلمۇ خىل ۋاستىلەرنى ئىشلىتىپ، ۋاڭ فېڭجېي بىلەن جيا باۋيۈگە قەست قىلىدۇ.

ساۋ شۆچىن يەنە ئىككى ئاقسۆڭەك ياش ئىسيانكار جيا باۋيۈي بىلەن لىن دەييۈنىڭ ئىدىيەسى ۋە تۇرمۇش پاجىئەسى ئارقىلىق، كىشىلەرنىڭ ئاڭ ـ تۇيغۇسىنى نابۇت قىلىدىغان ۋە تۇنجۇقتۇرىدىغان فېئوداللىق ئەقىدىلەر ئۈستىدىن شىكايەت قىلىدۇ. ئۇ ئىككى ئاقسۆڭەك ياشنىڭ تۇرمۇش ۋە ئىدىيە جەھەتتە بۇ ئەقىدىلەرگە پەقەتلا چىدىغۇچىلىكى قالمايدۇ.

پۈتكۈل ئاقسۆڭەكلەر سىنىپىنىڭ ئوبرازى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، جيا باۋيۈنىڭ خاراكتېرىدە فېئوداللىق تۈزۈمگە قارىتا گۇمانلىنىش ۋە ئاسىيلىق قىلىش خاھىشى نامايان بولغان. بۇ فېئوداللىق جەمئىيەتنىڭ گۇمران بولۇش ھارپىسىدا بارلىققا كېلىشكە باشلىغان دېموكراتىك ئىدىيە ئېقىمى بىخلىرىنىڭ ئىسيانكار ئاقسۆڭەك ياشلار ئارىسىدىكى ئىنكاسى، شۇنداقلا نەزەرباغىنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى دەھشەتلىك سىنىپىي كۈرەش توقۇنۇشلىرىنىڭ ئەقىلگە مۇۋاپىق مەھسۇلى. ساۋ شۆچىن يازغان «قىزىل راۋاقتىكى چۈش»نىڭ بەدىئىي مۇھىتىدا، جيا باۋيۈي كىچىكىدىن تارتىپ ئاتىسى جيا جېڭنىڭ قاتتىق باشقۇرۇشى بىلەن مومىسىنىڭ ئەركىلىتىپ ئۆستۈرۈشى ۋە ھەددىدىن زىيادە ياخشى كۆرۈشى ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت ئىچىدە ياشايدۇ. جيا جېڭنىڭ نەزەرىدە جيا باۋيۈي ئاقسۆڭەكلەر سىنىپىغا خاس سادىق مۇلازىم ھەم ۋاپادار ئوغۇل بولۇپ

تەربىيەلىنىپ، شۆھرەت قازىنىپ «ئەلا ئوقۇپ مەنسەپدار بولغان»دىلا، ئاندىن خانىنىڭ شەپقىتىنى، ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويمىغان بولىدۇ. لېكىن، جيا ئانا گەرچە جيا جېڭنىڭ بۇنداق ئارزۇسىنى مۇتلەق چەتكە قاقمىسىمۇ، لېكىن بۇ ئامراق نەۋرىسىنى ئالدى بىلەن رۇڭگو قەسرىدە ئەجدادىغا ۋارىسلىق قىلىدىغان «گۆھەر» ۋە ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدە ئۆزىنىڭ ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىدىغان «ئاۋۇنچۇق» دەپ ھېسابلايدۇ. جيا جېڭ بۇنداق ئىككى خىل تەربىيەلەش ئۇسۇلىنىڭ زىددىيىتى ئىچىدە دائىم يول قويۇشقا مەجبۇر بولۇپ، جيا باۋيۈيگە بولغان تەربىيەنى بوشاشتۇرۇپ قويىدۇ. جيا باۋيۈي ئەنە شۇنداق ئالاھىدە مۇھىتنىڭ كاۋىكىدا دېموكراتىك ئىدىيە ۋە فېئوداليزمغا قارشى «بىدئەتلىكلەر» بىلەن ئۇچرىشىپ تۇرۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولىدۇ ۋە ئۇنىڭدا ئىسيانكارلىق خاراكتېر يېتىلىشكە باشلايدۇ.

جيا باۋيۈي ياشىغان ئاساسىي ئورۇن ئاياللار ماكانى بولغان نەزەرباغ. گەرچە غوجايىنلار بىلەن قۇللارنىڭ قاتتىق سىنىپىي چەك ـ چېگراسى بولسىمۇ، لېكىن بۇ يەردىكى ئاقسۆڭەكلەر سىنىپىنىڭ قىزلىرى تېخى ھوقۇق تۇتقان فېئودال ھۆكۈمرانلارغا ئايلانمىغانىدى، ھەتتا ئۇلارنىڭ تۇرمۇش تەقدىرىمۇ فېئودال ئائىلە باشلىقلىرىنىڭ بەلگىلىشىگە ۋە ئورۇنلاشتۇرۇشىغا بويسۇناتتى. شۇڭا، ئۇلارنىڭ تەييار تاپلىق تۇرمۇشلىرى ئىچىگە مەھكۇملۇق، بەختسىزلىك تەقدىرلىرىمۇ يوشۇرۇنغانىدى. مۇتلەق كۆپ ساندىكى دېدەك قىزلار بولسا، نابۇت ۋە دەپسەندە قىلىنىۋاتقان پاجىئەلىك سەرگۈزەشتىلىرىنى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ياكى ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. ئەر ئاقسۆڭەكلەرنىڭ چىرىكلىكى ۋە رەزىللىكى، ياتلىق قىلىنمىغان ئاقسۆڭەك قىزلارنىڭ، بولۇپمۇ ياش چۆرىلەرنىڭ ئېچىنىشلىق دەرد ـ ئەلەملىرى جيا باۋيۈينىڭ ئاڭ ـ تۇيغۇسىدا چوڭقۇر تەسىر پەيدا قىلىپ ۋە كۈچلۈك سېلىشتۇرما بولۇپ شەكىللىنىپ، «بەتقىلىق ئەرلەر»گە نىسبەتەن كەمسىتىش ۋە يىرگىنىش، «ئەرلەر ئەزىز، ئاياللار خار» دېيىدىغان كۆزقاراشقا پۈتۈنلەي خىلاپ بولغان «ئايال

كىشىنىڭ سۆزىگە سۇدىن يارالغان، ئەر كىشىنىڭ سۆزىگە لايدىن يارالغان»، «كائىناتتىكى پۈتكۈل گۈزەللىكلەرنىڭ ھەممىسى ئاياللارغا خاس، ئەرلەر بولسا داشقال ۋە كۆپۈكتىن باشقا نەرسە ئەمەس» دېگەن قاراش پەيدا بولغان. دېمەك، جيا باۋيۈي ئۆزىنىڭ ھېسداشلىقىنى فېئوداللىق كۈچلەرنىڭ زۇلمىغا ئۇچرىغان ياش ئاياللارغا بېغىشلىغان. ئۇنىڭ نەزەرىدىكى دېدەك قىزلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدە، گەرچە ئاقسۆڭەك بەگزادىلەرنىڭ تۇرمۇش ۋە ئىدىيەلىرىنىڭ تامغىسى بېسىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئاساسىي جەھەتتە يەنىلا ئاقسۆڭەكلەر سىنىپىنىڭ ياش چۆرىلەرنى نابۇت ۋە دەپسەندە قىلىشلىرىغا قارشى غەزەپ ۋە فېئوداللىق دەرىجە ـ مەرتىۋە تۈزۈمىگە نارازىلىق ئىپادىلەنگەن.

«ئاياللار ماكانى» بولغان بۇ نەزەرباغدا، لىن دەييۈيگە قابىلىيەت ۋە گۈزەللىكتە يېتىشكەن شۆ باۋچەيلا تەڭ كېلەلەيدۇ. ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ھەقىقەتەن جيا باۋيۈينىڭ ھېسسىياتىدا بەزى داۋالغۇشلار تۇغۇلىدۇ. مەسىلەن، ئۇ شۆ باۋچەينىڭ ھۆسن ـ جامالى ۋە ساغلاملىقىغا ھەۋەسى كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن زەر ئۈزۈككە ياقۇت كۆز لايىق كەلگەندەك بولىدىغانلىقىنى ئويلايدۇ... لېكىن، جيا باۋيۈي بىلەن شۆ باۋچەي ئىدىيە جەھەتتە تۈپتىن قارىمۇقارشى بولغانلىقتىن، جيا باۋيۈي باشتىن ـ ئاخىر ئۆز مۇھەببىتىنى لىن دەييۈيگە باغلاپ، كەلگۈسىدىكى پاجىئەلىك ئاقىۋەتكە قېلىپ، «زەر ئۈزۈككە كەپتۇ لايىق دەيدۇ ياقۇت بارچىسى، تېخى يادىمدا گىياھنىڭ تاشقا بەرگەن ۋەدىسى» تۈپەيلىدىن پېشىنى قېقىپ ئۆيىدىن كېتىشكە مەجبۇر بولىدۇ. بۇنىڭدا مۇھەببەتنىڭ بەربات بولغانلىقىلا ئىپادىلىنىپ قالماستىن، بەلكى ئىككى خىل ئىدىيە، ئىككى خىل تۇرمۇش يولىنىڭ توقۇنۇشلىرىدىكى ئورتاق ئىسيانكارلىق غايىلىرىنىڭ پاجىئەلىك مەغلۇبىيىتىمۇ نامايان قىلىنغان.

باۋيۈي بىلەن دەييۈينىڭ مۇھەببەت پاجىئەسىنى ئىسيانكارلارنىڭ پاجىئەسى دېيىشىمىزدىكى سەۋەب شۇكى، بۇ پاجىئەدە فېئوداللىق جەمئىيەتنىڭ ئۆلىما ـ نازىنىنلىرى

توغرىسىدىكى ھېكايە ـ قىسسەلەردىن پۈتۈنلەي پەرقلىنىدىغان يېڭى ئامىللار كۆرۈلگەن، يەنى ئۇزاقچە بىللە تۇرۇش ئۇلارنىڭ ھېسسىياتىدا ئىسيانكارلىق ئىدىيەسىنىڭ بىرلىك ئاساسى بولغان يۇمران بىخلارنى يېتىلدۈرگەن، فېئوداللىق ئەدەپ ـ ئەركان كىشەنلىرىگە قارشى كۈرەشلىرى ئۇلارنىڭ بىر ـ بىرىگە بولغان چۈشەنچىسىنىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرغان. لىن دەيۈيمۇ خۇددى جيا باۋيۈيگە ئوخشاش كۆنمەس ئاقسۆڭەك خېنىم قىز. ئاقسۆڭەكلەر جەمئىيىتىنىڭ دەرد ـ ئەلەملىرى ئىچىدە ياشاۋاتقان لىن دەيۈي جيا باۋيۈيگە قارىغاندا فېئوداللىق ئەدەپ ـ ئەركاننىڭ تېخىمۇ ئېغىر مەنىۋى زۇلمىغا ئۇچرىغان. ئۇ تۆت جەمەتنىڭ ئەۋلادى ئەمەس، «ئىگە ـ چاقىسى يوقلۇقتىن ئۇلارغا بېقىنىپ كەلگەن.» باشقىلارغا تايىنىپ ياشاش تۈپەيلىدىن، يېتىملىك سەرگۈزەشتىگە ۋە مەغرۇر قەلبىگە ئىنتايىن ھوشيار بولۇش خىسلىتى سىڭگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر كىمگە ئېيتقۇسىز ھېسسىيات ئازابى ئۇنىڭدا غەمكىنلىك، كېسەلچان، ھەسرەتلىك، چىرايى تۇتۇقلۇق مىجەزنى شەكىللەندۈرگەن. ئۇنىڭ خاراكتېرىدىكى مۇنداق ئالاھىدىلىكلەر فېئوداللىق كىشىلىك مۇناسىۋەت ۋە فېئوداللىق ئەدەپ ـ ئەركانىنىڭ بىر ئاقسۆڭەك خېنىم قىزنىڭ ئۈستىدىكى دەھشەتلىك بېسىمىنى ئەكس ئەتتۈرگەن، ھەسرەتلىك ئاۋازىمۇ مۇئەييەن دەرىجىدە ئۇنىڭ فېئوداللىق ئەدەپ ـ ئەركانغا بولغان ئاجىز قارشىلىقىنى ئىپادىلىگەن. ئۆزىنى گۈلگە تەمسىل قىلىپ تۇرۇپ ھەسرەت بىلەن: «ئۆتتى دائىم ئۈچ يۈز ئاتمىش كۈن شىۋىرغان ئىچىدە، خۇددى شەمشەردەك ئۇرۇلغان قىش ـ زېمىستان ئىچىدە؛ نەۋ باھار، گۈل ـ غۇنچىلار سۇرگەي ئۆمۈر قانچە زامان، چىقسا بوران ھەرقاچان گۈل بەرگىدىن بولغاي خازان» دەپ ئۆز ئىچىدىكى دەردىنى تۆككەن. لېكىن، ئۇنىڭ «ئۆز نېسىۋىسىگە شۈكۈر قىلىپ زامانغا باققۇسى» كەلمەيدۇ، ھېسسىيات تىغىنى يوشۇرۇشنىمۇ خالىمايدۇ، بېشىغا بەختسىزلىك كېلىۋاتقان بولسىمۇ، ئىپلاس مۇھىت بىلەن مۇرەسسە قىلغۇسى كەلمەيدۇ، جېنىدىن كېچىشكە

رازىكى، «پاك تۆرەلدىڭ پاكلىقىغىچە كەت يەنە سەن پاك سۈپەت، بۇلغىماي زاتىڭنى لايدا ساقلا ئەسلىڭنى ئەبەد» دەپ، ئۆزىنىڭ ئىرادىسىنى ھەر دائىم بىلدۈرۈپ تۇرىدۇ. بۇ ئالامەتلەر ئۇنىڭ جىيا باۋيۈي بىلەن ئورتاق ئىدىيەگە ئىگە ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ. جىيا باۋيۈينىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، بۇ يەنە لىن دەيىيۈي كىچىكىدىنلا ئۇنى نام ـ شۆھرەت قازىنىشقا دەۋەت قىلىدىغان «تېتىقسىز گەپ»لەرنى قىلمىغانلىقىدىمۇ ئىپادىلىنىپ تۇرىدۇ. بۇنداق ئورتاق ئىسيانكارلىق ئىدىيە گەرچە ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا ھېسسىيات ئاساسىنى سالغان بولسىمۇ، ئۆز نۆۋىتىدە يەنە بۇ پاراسەتلىك ئاقسۆڭەك قىزنىڭ فېئودال قېلىپلار بىلەن سىغىشالمايدىغان خاراكتېرىنى شەكىللەندۈرگەن، ئۇنىڭ ئاقىۋىتى بەختكە ئېرىشىش مۇمكىن بولمىغان بىتەلەيلىك بىلەن ئاخىرلاشقان.

«قىزىل راۋاقتىكى چۈش» يۇكسەك ئىدىيەۋىلىككە ۋە يۇكسەك بەدىئىيلىككە ئىگە ئەسەر. بۇ ئەسەردە ئىپادىلەنگەن ئىدىيەۋى خاھىشلاردىن قارىغاندا، ئەسەرنىڭ ئاپتورى دېموكراتىك ئىدىيەگە ئىگە ئادەم بولۇپ، شۇ دەۋرنىڭ رېئال جەمئىيىتىدىكى، ئوردا ئىچى ۋە مەنسەپدارلار سورۇنلىرىدىكى قاراڭغۇلۇقلارنى، فېئودال ئاقسۆڭەكلەر سىنىپى ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلىلىرىنىڭ چىرىكلىكلىرىنى، فېئودال ئىمتىھان تۈزۈمىنى، نىكاھ تۈزۈملىرىنى، مەرتىۋە تۈزۈملىرىنى ھەم شۇلارغا ماسلىشىپ بېرىدىغان ئىجتىمائىي ھۆكۈمرانلىق ئىدىيەلەرنى، ئىجتىمائىي ئەخلاق قاراشلىرى قاتارلىقلارنى قاتتىق تەنقىد قىلغان، ئۆزىنىڭ دېموكراتىك خاراكتېردىكى غايىلىرى بىلەن تەشەببۇسلىرىنى ئوتتۇرىغا قويغان.

«قىزىل راۋاقتىكى چۈش» رومانىنى تەرجىمە قىلىش خىزمىتىگە خې گۋەنجۇڭ، ماموت ھاشىم، ما پېيمىنلەر قىسمەن ياردەملەشتى، بۇ يولداشلارغا نەشرىيات نامىدىن رەھمەت ئېيتىمىز.

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب 1
جېن شىيىننىڭ چۈشىدە ھېكمەتلىك قاشتاشنى كۆرگەنلىكى
جىيا يۈيسۈننىڭ غۇربەتچىلىكتە ئۆزىگە رەپىق ئىزدىگەنلىكى
ئىككىنچى باب 30
جىيا ئاغىچىنىڭ ياڭجۇ شەھىرىدە قازا تاپقانلىقى
لىڭ زىشىڭنىڭ رۇڭگو قەسرى توغرىسىدا بايان قىلغانلىقى
ئۈچىنچى باب 52
لىن رۇخەي قېيىنئاغىسى ئارقىلىق ئۆز خەلپىتىنى
ئورۇنلاشتۇرغانلىقى
جىيا ئانا يېتىم قىز نەۋرىسىنى سېغىنىپ ئۆز يېنىغا
ئالدۇرغانلىقى
تۆتىنچى باب 82
شور پېشانە قىزنىڭ بىتەلەي يىگىت بىلەن ئۇچرىشىپ قالغانلىقى
خۇلۇمياۋ راھىبىنىڭ چىگىچ ئەنزە ئۈستىدە مۇھاكىمە قىلغانلىقى
بەشىنچى باب 102
جىيا باۋيۈينىڭ روھى غايىب ئالەمنى ساياھەت قىلغانلىقى
پەرىزات جىڭخۇەننىڭ قىزىل راۋاقتىكى چۈش نەغمىسىنى
چالدۇرغانلىقى
ئالتىنچى باب 139
جىيا باۋيۈينىڭ ھاۋايى ـ ھەۋەسكە تۇنجى قەدەم قويغانلىقى
لىيۇ مومايىنىڭ رۇڭگو قەسرىگە بىرىنچى نۆۋەت كەلگەنلىكى
يەتتىنچى باب 163
جىيا لىيەن بىلەن ۋاڭ شىفېڭ كۆڭۈل ئېچىۋاتقاندا گۈل سۇنۇلغانلىقى
باۋيۈي بىلەن چىن جۇڭ نىڭگو قەسرىدىكى زىياپەتتە تونۇشقانلىقى

سەككىزىنچى باب 187

جىيا باۋيۈيگە ئالتۇن قۇلۇپ بىلەن تونۇشۇشقا نېسىپ بولغانلىقى

شۆ باۋچەيگە ھېكمەتلىك قاشتاش بىلەن ئۇچرىشىش پەيتى كەلگەنلىكى

توققۇزىنچى باب 210

جىيا جېڭ قىلىقسىز ئوغلىغا تەنبىھ بېرىپ لى گۇينى ئاگاھلاندۇرغانلىقى

مىڭيەن كەپسىز بالىلارغا كايىپ دەرسخانىدا جېدەل چىقارغانلىقى

ئونىنچى باب 228

تۇل خوتۇن جىن شىنىڭ ئابرۇيپەرەسلىكىدىن خورلۇققا ئۇچرىغانلىقى

تېۋىپ جاڭ يۇشىنىڭ كېسەل توغرىسىدا ھۆكۈم چىقارغانلىقى

ئون بىرىنچى باب 244

نىڭگو قەسرىنىڭ جىيا جىڭنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە زىياپەت بەرگەنلىكى

جىيا رۇينىڭ ۋاڭ شىفېڭنى كۆرۈپ شەھۋەت ئوتىدا كۆيگەنلىكى

ئون ئىككىنچى باب 263

ۋاڭ شىفېڭ ئۆزىگە شەيدا بولغۇچىغا تۇزاق قۇرغانلىقى

جىيا تيەنشياڭ ئايىنەئى جاھاننەمانىڭ ئوڭ تەرىپىگە قارىغانلىقى

ئون ئۈچىنچى باب 277

مەرھۇمە چىن كېچىڭ مەھرەم بېگى ئاغىچىسى دېگەن نامغا نائىل بولغانلىقى

ۋاڭ شىفېڭ نىڭگو قەسرىنىڭ تەزىيە ئىشلىرىغا قاراشقانلىقى

ئون تۆتىنچى باب 295

لىن رۇخەينىڭ جەسىتى سۇجۇ ۋىلايىتىگە ئېلىپ كېلىنگەنلىكى

جىيا باۋيۈينىڭ يول ئۈستىدە بېيجىڭۋاڭ بىلەن كۆرۈشكەنلىكى

ئون بەشىنچى باب 314
ۋاڭ فېڭجيې تۆمۈر ئاستانىلىق مازاردا ھىيلە ئىشلەتكەنلىكى
چىن جىڭچىڭ مەنتۇ بۇتخانىسىدا ھۇزۇرلانغانلىقى
ئون ئالتىنچى باب 331
جيا يۈەنچۈن زەكىيلىكىدىن ئەدىبلەر سارىيىغا تاللانغانلىقى
چىن جىڭچىڭ گۆدەك چېغىدىلا ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلغانلىقى
ئون يەتتىنچى باب 356
جيا جېڭ نەزەرباغدا باۋيۈينىڭ شېئىرىيەت ماھارىتىنى سىنىغانلىقى
رۇڭگو قەسرى پانۇس بايرىمىدا جيا يۈەنچۈننى كۈتۈۋېلىشقا
تەييارلانغانلىقى
ئون سەككىزىنچى باب 391
خاننىڭ شەپقىتى بىلەن خانىش يۈەنچۈننىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى
يوقلاپ كەلگەنلىكى
باۋيۈينىڭ قوۋم ـ قېرىنداشلىرى ئالدىدا شېئىرىيەت ماھارىتىنى
كۆرسەتكەنلىكى
ئون توققۇزىنچى باب 417
كۆيۈمچان شىرېن خاسىيەتلىك كېچىدە كۆڭلىدىكىنى ئېيتقانلىقى
خىيالچان دەييۈي جىمجىت كۈندۈزدە خۇش پۇراق چاچقانلىقى
يىگىرمىنچى باب 447
ۋاڭ شىفېڭ قىتىغۇرلۇقتا سىپايە گەپلەر بىلەن پەشۋا بەرگەنلىكى
لىن دەييۈي كەمتۈك تىلنى لەتىپ سۆزلەر بىلەن كىنايە قىلغانلىقى
يىگىرمە بىرىنچى باب 464
ئەقىللىك شىرېن قېيىداپ تۇرۇپ باۋيۈيگە نەسىھەت قىلغانلىقى
چىرايلىق پىڭئېر ئەپچىللىك بىلەن جيا ليەننى قۇتقۇزۇپ قالغانلىقى
يىگىرمە ئىككىنچى باب 485
باۋيۈي نەزمىدىكى ئىما ـ ئىشارەتنى چۈشەنگەنلىكى
جيا جېڭ تېپىشماقتىكى شۇملۇقتىن ئەنسىرىگەنلىكى
يىگىرمە ئۈچىنچى باب 511
«غەربىي ھۇجرا» نىڭ گۈزەل ئىبارىلىرىدىن بەرنانىڭ
نەقىل كەلتۈرگەنلىكى

«مودەن شىپاڭى»نىڭ ئېسىل نەغمىلىرى رەنانىڭ دىلىنى ئويغاتقانلىقى
يىگىرمە تۆتىنچى باب 530
مەست ئەزىمەتنىڭ پۈلغا بىنەزەر بولۇپ مەردلىك قىلغانلىقى
پەمسىز قىزنىڭ ياغلىقىنى يىتتۈرۈپ قويۇپ ئويغا پاتقانلىقى
يىگىرمە بەشىنچى باب 553
سېھرىي كۈچ بىلەن باۋيۈي ۋە فېڭجيېگە جىن چاپلاشقانلىقى
بۈلغانغان ھېكمەتلىك قاشتاشنىڭ ئىككى ئەۋلىيا بىلەن ئۇچراشقانلىقى
يىگىرمە ئالتىنچى باب 574
ھەرە بەل كۆۋرۈكتە يۈرەك سۆزىنىڭ كۆز بىلەن ئىزھار قىلىنغانلىقى
بامبۇكزار مەلىكىسىنىڭ باھار ھارغىنلىقىدىن ھەسرىتى قوزغالغانلىقى
يىگىرمە يەتتىنچى باب 596
زۇمرەت شىپاڭدا گۈيفېينىڭ كېپىنەك ئوينىغانلىقى
چېچەك كۆمۈلگەن جايدا فېييەننىڭ پەرياد چەككەنلىكى
يىگىرمە سەككىزىنچى باب 616
جىيا يۈنخەن دوستلۇق ئۇچۇن چيەنشياڭ ھېلىلىسىنى تەقدىم قىلغانلىقى
شۆ باۋچەن بېغىشىغا قىزىل ئېپار مونچاق تاقىغانلىقىدىن ئىز تارتقانلىقى
يىگىرمە توققۇزىنچى باب 647
بەختىيار مومايىنىڭ بەختلىك بولغانسېرى يەنە بەخت تىلىگەنلىكى
گۇمانخور قىزنىڭ ئىشتىياقى ئاشقانسېرى ئىشقىنى سىنىغانلىقى
ئوتتۇزىنچى باب 673
باۋچەينىڭ يەلپۈگۈچ باھانىسىدە ئىككىسىنى گەپتە چېقىۋالغانلىقى
چۇنلىڭنىڭ قىزىلگۈلگە بولغان مەستانىلىكىنىڭ بىگانىگە يۇققانلىقى

بىرىنچى باب

جېن شيىننىڭ چۈشىدە ھېكمەتلىك قاشتاشنى كۆرگەنلىكى
جيا يۈيسۈننىڭ غۇربەتچىلىكتە ئۆزىگە رەپىق ئىزدىگەنلىكى

بۇ قىسسەنىڭ بىرىنچى بابى مانا شۇنىڭدىن باشلىنىدۇ. ئاپتور بايان قىلىدۇكى: بۇنىڭدىن مۇقەددەم ئاجايىپ بىر چۈش كۆرگەنىمدىن كېيىن، راست ئىشنى خۇپىيانە تۇتۇپ «ھېكمەتلىك قاشتاش»نى ۋاستە قىلىپ، مەزكۇر «تاشنىڭ رىۋايىتى» دېگەن قىسسەنى يېزىپ چىقتىم ۋە ئۇنىڭ قەھرىمانىغا «جېن شيىن»① دەپ نام بەردىم. لېكىن، مەزكۇر قىسسەدە نېمە ئىشلار ۋە قانداق كىشىلەر ئۇستىدە ھېكايە قىلىنىدۇ؟ بۇ سوئالغا ئاپتور يەنە مۇنداق جاۋاب بېرىدۇ: «غۇربەتچىلىكتە ھېچقانداق ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالماي سەرسان بولۇپ يۈرگىنىمدە، ئۆز ۋاقتىدىكى ھەممە قىزلار يادىمغا چۈشۈپ قالدى. ئۇلارنى بىر - بىرلەپ ئوزۇم بىلەن تەپسىلىي سېلىشتۇرۇپ كۆردۇم، ئۇلارنىڭ ئەخلاق - پەزىلەتلىرى، بىلىم - مەلۇماتلىرى مەندىن ئارتۇق ئىكەنلىكىنى، مەندەك ساقال - سۇمباتلىق بىر ئەرنىڭ ئاشۇنداق ئاياللارغىمۇ تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. خىجالەتچىلىكتە ئۆزۈمنى سىغدۇرىدىغان جاي، پۇشايماننى ئالىدىغان قاچا تاپالماي قالدىم - دە، نەگە بېرىشىم ۋە نەدە تۇرۇشۇمنى بىلمەي بىچارە ھالەتكە چۈشتۈم. ئۆز ۋاقتىدا پادىشاھى ئالەمنىڭ مېھرى - شەپقىتى، ئاتا - بوۋىلىرىمنىڭ پەزىلىتى - دۆلىتى سايىسىدا،

① جېن شيىن — «راست ئىشنى يوشۇرغۇچى» دېگەن مەنىنى ئىپادىلەپ بېرىدىغان ئاھاڭداش خەتلەر بىلەن يېزىلغان.

تاۋار - دۇردۇنغا يۆگىنىپ، لەززەتلىك تائاملارغا تويۇپ، كېرد-
لىپ - كېكىرىپ يۈرگەن چاغلىرىمدا، ئاتا - ئانام ۋە قوۋم -
قېرىنداشلىرىمنىڭ تەربىيەلىرىگە ئەمەل قىلمىغانلىقىم،
ئۇستاز ۋە بۇرادەرلىرىمنىڭ پەند - نەسىھەتلىرىگە قۇلاق سالمى-
غانلىقىم ئۈچۈن، بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، بەتتەرلىشىپ
ھەممىدىن قۇرۇق قالدىم، ئۆمرۈمنىڭ تەڭدىن تولىسى بىھۇدە
ئۆتتى. ئەمدى ئەنە شۇ ئۆتمۈشۈمنى ھېكايە قىلىپ، ئالەمگە
شۇنىڭ ئۈچۈن جاكار قىلغۇم كەلدىكى: مېنىڭ گۇناھلىرىم،
دەرۋەقە، ناھايىتى كۆپ، ئوردا ھەرەملىرىدە بولسا نى - نى
گۈزەللەر بار، لېكىن مېنىڭ نائەھلىلىك قىلىپ، ئۆز ئىللەتلى-
رىمنى يېپىپ قېلىشىم ۋەجىدىن، ئۇلارنىڭمۇ مەن بىللە
بۇ دۇنيادا نام - نىشانسىز قېلىشىغا كۆڭلۈم ئەسلا ئۇنىمىدى.
شۇ ئۇچۇردىن، مېنىڭ بۇ شاخ - شۇمبىلاردىن ياسالغان ساتمام،
ئارغامچا - توقۇناقتىن ئۆرۈلگەن كارىۋىتىم، ئىس تۇتەپ تۇرغان
مورام ھېچقاچان مېنىڭ كۆڭۈل - كۆكسۈمگە كاشىلا بولالمايدۇ.
تاڭ شامالىرى، ئايدىڭ كېچىلەر، پەلەمپەي يېنىدىكى سۆگەت-
لەر، ھويلامدىكى گۈل - چېچەكلەر مېنى زوقلاندۇرۇپ، قەلىمىمگە
ئىلھام بېغىشلىغۇسى. ئەدىب بولمىساممۇ، ئەمما مەن پايدىلانغان
سەھرايى تىل بۇ ھېكايەمنى بايان قىلىشىمغا ھەرگىز نۇقسان
يەتكۈزەلمەيدۇ. ئۇ، بىرياقتىن، ئوردا ھەرەملىرىنى ئوچۇق
رىۋايەت قىلىشىمغا ئىمكان بەرسە، يەنە بىرياقتىن، بىرەر دەم
بولسىمۇ ئىچ پۇشۇقۇمنى چىقىرىشقا ۋە ئۆز ھەمراھلىرىمنىڭمۇ
ئۇيقۇسىنى ئېچىشىمغا ياردەم بەرسە پايدىلىق بولماسمىدى؟ شۇڭا،
مەن قەھرىمانىمنىڭ يەنە بىرىگە «جيا يۇيسۇن»[1] دەپ ئات
قويدۇم. كىتابخانلارنىڭ ئېسىگە سېلىپ قويۇشنى كۆزدە تۇتۇپ
شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتكۈم كەلدىكى، بابلار ئارىسىدا ئۇچرايدىغان
«چۈش»، «غايىب» دېگەن سۆزلەر مەزكۇر قىسسەدە كۆزلەنگەن
مەقسەتنىڭ ئىپادىلىرىدۇر.

---

① جيا يۇيسۇن — «ياسىما سەھرايى تىل» دېگەن مەنىنى ئىپادىلەپ بېرىدىغان ئاھاڭداش خەتلەر بىلەن يېزىلغان.

كىتابخان، سىز قىسسەنى نەدىن باشلايدىغاندۇ، دەپمۇ ئويلايدىغانسىز، سۆزلەپ كەلسەم، قىسسەم سىزگە ئەپساندەكمۇ بىلىنەر. لېكىن، سىز ئۇنى راسا تەمشىپ كۆرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ خېلى لەززىتى بارلىقىنىمۇ ھېس قىلارسىز. رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنىسىدا، نۈيۋا[①] ناملىق بىر ئىلاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇ تاشلارنى ئېرىتىپ ئاسماننى يامايدىغان چاغدا، داخۇاڭ دېگەن تاغدىكى ۋۇجى دېگەن يار ئاستىدا، بويى ئون ئىككى غۇلاچ، ئېنى يىگىرمە تۆت غۇلاچ كېلىدىغان كاج تاشلاردىن ئوتتۇز ئالتە مىڭ بەش يۈز بىر دانىسىنى ئېرىتىپتۇ. لېكىن، بۇ ئىلاھە پەقەت ئۇ تاشلاردىن ئوتتۇز ئالتە مىڭ بەش يۈز دانىسىنىلا ئىشلىتىپ، قالغان بىرىنى نېمىشقىدۇر كېرەك قىلماي، چىڭگېن چوققىسىنىڭ تۈۋىگە تاشلىۋېتىپتۇ. بۇ تاش ئۆز بېشىدىن بىرمۇنچە ئىسسىق ـ سوغۇقلارنى ئۆتكۈزگەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا بىردىنلا جان كىرىپ، ئايىغى چىقىپ ماڭالايدىغان، خالىسا چوڭىيىپ، خالىسا كىچىكلىيەلەيدىغان خىسلەتكە ئىگە بوپتۇ. ئۇ باشقا تاشلارنىڭ ئاسماننى ياماش ئىمكانىيىتىگە مۇيەسسەر بولۇپ، يالغۇز ئۆزىنىڭلا يارامسىزلىقىدىن قاتارغا ئۆتەلمەي قالغانلىقىغا ھەسرەتلىنىپ، كېچە ـ كۈندۈز ئاھۇ پەرياد چېكىپتۇ.

ئۇ ئەنە شۇنداق قايغۇ ـ ھەسرەت ئىچىدە ياتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، يىراقتىن كېلىۋاتقان بىر راھىب بىلەن بىر دەرۋىشكە كۆزى چۈشۈپتۇ، تەق ـ تۇرقى ئاجايىپ، رەڭگىرويى غەلىتە بۇ كىشىلەر چىڭگېن چوققىسىنىڭ تۈۋىگە كېلىپ ئولتۇرۇپ پاراڭغا چۈشۈپتۇ. شۇ ئەسنادا، ھېلىقى يالتىراپ تۇرغان سۈزۈك تاش ئۇلارنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قاپتۇ، قارىغۇدەك بولسا، بۇ تاش

---

① نۈيۋا — قەدىمكى زامان رىۋايەتلىرىدە ئايال تەڭرىنىڭ ئىسمى. رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، ئاسمان ئەسلىي ئېگىز ـ پەس بولۇپ، كېيىن ئۇنى نۈيۋا رەڭدار تاشلارنى ئېرىتىپ ياماپ تەكشىلىگەنىمىش.

بىردىنلا كىچىكلەپ، يەلپۈگۈچ سىرغىسى شەكلىگە كىرىپ قاپتۇ ـ دە، ئۇلارنىڭ كۆزىگە تېخىمۇ يېقىملىق بولۇپ كۆرۈنۈپتۇ. راھىب بۇ تاشنى ئالىقىنىغا ئېلىپ تەبەسسۇم بىلەن:

ــ تۇرقۇڭدىن قارىغاندا، خېلى ھېكمەتلىك نەرسىدەك كۆرۈنىسەن. بىراق، سەندىن ھېچقانداق بىر خاسىيەت چىقمايدىغانلىقىمۇ كۆرۈنۈپلا تۇرۇپتۇ. ئۈستۈڭگە يەنە بىرمۇنچە خەت ئويۇپ قويۇلسا، ئاندىن كىشىلەر سېنى بىر مۆجىزە ئىكەن دەپ بىلىپ، راۋاج تاپقان ئاۋات مەملىكەتكە، ئەدەپ ـ مەرىپەتلىك ۋە تاج ـ دۆلەتلىك ئەلگە، باغۇبوستان ۋە گۈل ـ گۈلىستان جايغا، پاراغەتلىك باياشات يۇرتقا ئالغاچ بېرىپ تاشلىغان بولاتتى، سەنمۇ ئۆز نېسىۋەڭنى كۆرگەن بولاتتىڭ، ــ دەپتۇ. تاش بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بەك خۇشال بولۇپ، راھىبقا مۇراجىئەت قىپتۇ:

ــ سىزدىن شۇنى ئىلتىماس قىلىمەنكى، ماڭا قانداق خەتلەرنى ئويماقچى ۋە مېنى قايسى تەرەپكە تاشلىماقچى ئىكەنلىكىڭىزنى ئېنىقراق ئېيتىپ بەرسىڭىز.

راھىب كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ بەس، بۇنى سەن ھازىر سورىما، ۋاقتى كەلگەندە ھەممە ئۆز ـ ئۆزىدىن ئايان بولىدۇ، ــ دەپتۇ ـ دە، ئۇنى يېڭىگە سېلىۋېلىپ، دەرۋىش بىلەن ئىككىسى قاياقلارغىدۇر خۇددى شامالدەك ئۇچۇپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

ئالەم ئۆرگۈلۈپ، پەلەك چۆرگۈلۈپ، قانچە زامانلار ئۆتۈپتۇ. كۇڭكۇڭ دېگەن بىر دەرۋىش تاۋاپ ـ تىلاۋەت مەقسىتىدە داخۇاڭ تېغىدىكى ۋۇجى دېگەن يارنىڭ چېڭگىن چوققىسى يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ يوغان بىر قورام تاشنى كۆرۈپ قاپتۇ، ئۇنىڭغا پۈتۈلگەن خەتلەر ناھايىتى ئېنىق، بايان قىلىنغان ئىشلار ناھايىتى روشەن ئىكەن. دەرۋىش كۇڭكۇڭ باشتىن ـ ئاياغقىچە نەزەر سالغۇدەك بولسا، بۇ تاش ئاسمان ياماشقا يارىمىغانلىقىدىن مۇشۇ ھالەتكە چۈشۈپ قالغان، كېيىن پىر ـ ئۇستاز ماڭماڭ

بىلەن ئەۋلىيا مىياۋمىياۋ ئادەمزات دۇنياسىغا ئەكىلىپ مۇشۇ يەرگە تاشلىۋەتكەن كاج تاش ئىكەن. ئۇستىگە ئۇنىڭ تاشلانغان جايى ۋە تۆرەلگەن ماكانى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئائىلىۋى ئۇششاق - چۈششەك ئىشلار، ئۇردا ھەرەملىرىدىكى ئىشق - مۇھەببەتلەر، شېئىر - نەزمىلەر، بېيىت - تېپىشماقلار، ئىشقىلىپ، ھەممىلا تەپسىلات پۈتۈلگەن، پەقەت سۇلالىلەرنىڭ ناملىرى ۋە يىللىرىلا ئۆچۈپ كەتكەن، ئاخىرىغا يەنە مۇنداق بىر مۇناجاتمۇ پۈتۈلگەنىكەن:

چىقمىدى بەتتەرلىكىمدىن بىر ئۇرۇن ئاسمان ئارا،
شۇنچە يىل سەرسان بولۇپ كەلدىم بىكار ئىنسان ئارا.
كۆرگىنىم - كۆرمىگىنىمنىڭ ھەممىسى قىلىندى قەيت،
كىم بۇنى سۆزلەرىكىن داستان قىلىپ جاھان ئارا؟

دەرۋىش كۇڭكۇك تاشقا بىر قۇر نەزەر سېلىپ چىققاندىن كېيىن، ئۇنىڭ كەچۈرمىشلىرىدە خېلى گەپ بارلىقىنى بايقاپتۇ - دە، ئاندىن تاشقا خىتاب قىپتۇ:

— ئەي، بۇرادەر تاش، ئۆز تىلىڭ بىلەن سۆزلەۋاتقان بۇ ھېكايەڭگە قارىغاندا، كەچۈرمىشلىرىڭ خېلى قىزىقتەك تۇرىدۇ، شۇڭلاشقا ئۇنى بىر رىۋايەت تەرىقىسىدە ئالەمگە قالدۇرۇپ كېتىشنى مەقسەت قىلىپ ئۆز ئۇستۇڭگە پۈتۈۋاپسەن. مېنىڭچە، بىرىنچىدىن، بۇنىڭدا سۇلالىلەرنىڭ ناملىرى ۋە يىللىرى چۈشۈپ قالغان؛ ئىككىنچىدىن، ئۇنىڭدا نە ئۇردا ئىشلىرىنى باشقۇرۇشتا، نە ئۆرپ - ئادەتلەرنى يولغا قويۇشتا بولسۇن، دانالىقتا كامالەتكە يەتكەن ھاكىمىيەتلەرمۇ يوق، ناھايەت، باشقىلاردىن ئۆزگىچە بولغان بىرقانچە قىزنىڭلا ئىشق سەۋدالىرى ياكى ئۇلارنىڭ ئانچە - مۇنچە خىسلەت - خاسىيەتلىرىلا پۈتۈلگەن. مەن بۇلارنى كۆچۈرۈۋالسامۇ بولاتتى، ئەپسۇسكى، بۇ ئاجايىپ قىسسەلەر قاتارىغا ئۆتەلمەيدىغاندەك كۆرۈنىدۇ.

— ئەي، ئۇستازىم، — دەپتۇ تاش ئۇنىڭ سۆزىنى كېسىپ، —

سىز بىھۇدە خاتا پىكىر قىلىۋاتىسىز! مېنىڭچە، تا ئەزەلدىن كېلىۋاتقان غەيرىي رەسمىي تارىخلار «خەن»، «تاڭ» زامانلىرىدىكى داڭدار گۈزەللەر نامىنى سۈيئىستېمال قىلىشتىن خالىي بولالمىغان. ھالبۇكى، مېنىڭ ئۈستۈمگە پۈتۈلگەن بۇ رىۋايەت ئۇنداق ئەندىزىلەردىن خالىي، ئۇ پەقەت ئىشنىڭ ئۆزىنى ئەينەن توغرا بايان قىلىدۇ ۋە بەلكى كىشىلەرگە يېڭىلىق ھەم ئالاھىدىلىك بېغىشلايدۇ. ۋاھالەنكى، ئاشۇ غەيرىي رەسمىي تارىخلار خان - ۋەزىرلەر ئۈستىدە پىتنە - پاسات تارقىتىدۇ ياكى خانىم - قىزلارنى چۆكۈرۈپ خارلايدۇ ياكى پاسىقلىق، قاتىللىق، قاباھەتلىك توغرىسىدا يازىدۇ، بۇنداقلارنى ساناپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. بولۇپمۇ يەنە بىر خىل ئىشقىۋاز قەلەملەر باركى، ئۇنىڭدىن چىققان شەھۋەتپەرەسلىكنىڭ سېسىق بۇسلىرى كىشىلەرنىڭ پەرزەنتلىرىنى ناھايىتى ئاسانلا نابۇت قىلىدۇ. ئۆلىما ۋە نازىنىنلار توغرىسىدا يېزىلغان كىتابلارغا كەلسەك، ئۇ ھە دېگەندىلا سۆزىنى «ۋېنجۈن»[1] خېنىمدىن باشلىسا، ئايغىنى «زىجيەن»[2] بېگىمدىن چۈشۈرىدۇ. بۇنداق كىتابلاردا تەسۋىرلەنگەن كىشىلەرنىڭ ھەممىۋاسى بىر تىل بىلەن سۆزلەپ، بىر قىياپەت بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىدۇ، ئاقىۋەتتە يەنىلا زىناخورلۇقلاردىن خالىي بولالمايدۇ، بۇنداق كىتابلارنىڭ ئاپتورلىرى بىر - ئىككى پارچە ئىشق - مۇھەببەت شېئىرلىرىنى يېزىش ئۈچۈنلا ئەتەي بىر جۈپ ئەر - خوتۇننىڭ ئىسمىنى ئويدۇرۇپ چىقىرىدۇ - دە، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا بەئەينى ئويۇنلاردىكى ھەييارلاردەك يەنە بىر نائەھلىنى قىستۇرۇپ قويۇپ ماجىرا چىقىرىدۇ. بولۇپمۇ كىشىنىڭ جېنىغا تېگىدىغىنى شۇكى، ئۇلار «دۆركى، بەجايىكى، زىكرى قىلۇرلەركى» دېگەن

---

① ۋېنجۈن — ئالدىنقى خەن سۇلالىسىدە ئۆتكەن گۈزەل ئايال جوۋېنجۈن كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

② زىجيەن — ۋېي سۇلالىسىدە ئۆتكەن مەشھۇر شائىر، شاھزادە ساۋجى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ئىبارىلەرنى ئىستېمال قىلىپ، ھەدەپ سۆز ئويۇنى قىلىشىدۇ. بۇ سۆزلەر نە مەنتىق، نە سەنئەت جەھەتتە بولسۇن قىلچە ئەقىلگە سىغمايدۇ، بىر - بىرىگە زىت كېلىدۇ. ئۆز ئۆمرۈمنىڭ يېرىمىغا كەلگۈچە ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن ۋە ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلىغان ئاشۇ قىزلارغا كەلسەك، ئۇلارنى مەن بۇنىڭدىن بۇرۇنقى دەۋرلەردىكى كىتابلاردا تەسۋىرلەنگەن كىشىلەردىن ئېشىپ چۈشىدۇ، دەپ ئېيتىشقا پېتىنالمىساممۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ بېشىدىن كەچۈرگەن سەرگۈزەشتىلىرىگە شۇنداق نەزەر سالسىڭىز، ئۇ كىشىنى غەمدىن جۇدا، ئىچ پۇشۇقىدىن ئادا قىلىدۇ. ئەمدى بۇنىڭدىكى بىرنەچچە پارچە قاملاشمىغان شېئىرلارغا كەلسەك، ئۇ ھېچبولمىغاندا، كىشىلەرنىڭ ئىشتىھاسىنى ئېچىشقا ياردەم بېرەلىشى مۇمكىن. بۇنىڭدا پۈتۈلگەن ھىجران قايغۇسى بىلەن ۋىسال شادلىقى، جۇشقۇنلۇق بىلەن چۈشكۈنلۈك جەريانلىرى ئىزچىل ئىزھار قىلىنغان، چىنلىقتا نۇقسان يەتكۈزىدىغان ئويدۇرمىلارنى قوشۇپ قويۇشقىمۇ جۈرئەت قىلىنمىغان. مېنىڭ ئارزۇ - ئۈمىدىم پەقەتلا شۇكى، كىشىلەر قاتتىق مەستلىكتىن سەگىگەن چاغلىرىدا ياكى خىلۋەتتە دەرد - پىغانلىرىنى چىقىرىشنى ئىزدىگەن مەزگىللىرىدە بۇ ئۇلارغا ئەمەك بولۇپ قالالىسا ئىدى، ئۇ چاغدا كىشىلەر تۇۋا - ئىستىغپار ئوقۇپ، تېنىگە قۇۋۋەت تېپىپ ئۆمرى ئۇزارغان، خام خىياللاردىن خالاس تاپالىغان بولاتتى، ئۇ ھالدا مېنىڭ ئەجرىممۇ بىكارغا كەتمىگەن بولاتتى. مېنىڭ بۇ مۇلاھىزەمگە قانداقراق قارايسىزكىن، ئۇستازىم؟

دەرۋىش كۈڭكۈك بۇ سۆزلەرگە قۇلاق سالغاندىن كېيىن، بىر پەس ئويغا چۆمۈپتۇ - دە، ئاندىن «تاشنىڭ رىۋايىتى»نى يەنە بىر قېتىم كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقىپتۇ. مەزكۇر تاشقا پۈتۈلگەنلىرى، ئاخىرقى ھېسابتا يەنىلا ئىشق - مۇھەببەتتىن چەتنەپ كېتەلمىگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ دەلىل - ئىسپاتلىق ئىكەنلىكى ۋە ھەرقاچان زامانغا قىلچە داغ چۈشۈرۈپ

قويمايدىغانلىقىغا، زىناخورلۇقنى تەرغىب قىلىپ قويىدىغان نۇقسانلاردىن خالىي ئىكەنلىكىگە ئۇبدان كۆزى يەتكەندىن كېيىن، ئۇنى ئالەمگە بىر رىۋايەت تەرىقىسىدە قالدۇرۇپ كېتىشنى كۆزدە تۇتۇپ باشتىن ـ ئاخىرغىچە كۆچۈرۈۋاپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، دەرۋىش كۆڭكۆلۈك يوقلۇقتىن مەۋجۇتلۇقنى كۆرۈپتۇ، مەۋجۇتلۇقتىن تۇيغۇ تۇغۇلۇپتۇ، تۇيغۇدىن هاۋايى ـ هەۋەسكە ئۆتۈپتۇ، هاۋايى ـ هەۋەستىن يەنە يوقلۇقنى سېزىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، كۆڭكۆلۈك ئۆزىنىڭ ئىسمىنى «ئاشىق» دەپ، «تاشنىڭ رىۋايىتى»نى «ئاشىقنىڭ خاتىرىسى» دەپ ئۆزگەرتىپتۇ. دۆڭلۈلۈق كۈلۈك مېيىشى دېگەن كىشى بۇ قىسسەگە «ئاينەئى جاھاننەما» دەپ نام بېرىپتۇ. كېيىنكى كۈنلەردە، كەمىنە ساۋ شۆچىن ئۆز كۆلبەم دىياۋ خۇڭشۇەندە بۇ قىسسەنى ئون يىل تەهسىل قىلىپ، بەش قېتىم ئۆزگەرتىپ، مۇندەرىجىلەرگە ئايرىپ، بابلارغا بۆلۈپ چىقىپ، ئاندىن ئۇنىڭغا «جىنلىڭدىكى ئون ئىككى ساھىبجامال» دەپ نام بەردىم ۋە بىر كۇپلېت بېغىشلىما يازدىم. «تاشنىڭ رىۋايىتى»نىڭ كېلىپ چىقىشى ئەنە شۇنداق بولغان. بېغىشلىما تۆۋەندىكىچە:

تولسا گەر ئەپسانىگە قەغەز بېتى،
سىڭدى مىسرالارغا ئاچچىق كۆز يېشى !
كاشكى، ئاپتورنى هاماقەت دەرمىدى،
تەمىنى تېتىپ ئۇنىڭ بىلسە كىشى؟

«تاشنىڭ رىۋايىتى»نىڭ كېلىپ چىقىشى بىزگە ئايان بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدا زادى قانداق ئىشلار ۋە قانداق كىشىلەر رىۋايەت قىلىنغانلىقى تېخى مەلۇم ئەمەس، ئەمدى كىتابخاننىڭ قۇلاق سېلىشىنى ئۆتۈنىمەن:

هېلىقى تاشتا مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر چاغلاردا، زېمىننىڭ شەرقىي جەنۇبى ئويپۇرلۇپ كەتكەنىدى، ئەنە شۇ يەردە

گۈسۈ دېگەن بىر شەھەر بولۇپ، ئۇنىڭ چاڭمېن دېگەن دەرۋازىسى بار ئىدى. بۇ دەرۋازا ئادەمزات دۇنياسىدا ئەڭ ئالدىنقى قاتاردىكى باياشچە ـ بەگزادىلەر تۇپلاشقان بىر جاي ئىدى. چاڭمېن دەرۋازىسىنىڭ تېشىدا شىلجيې دېگەن بىر مەھەللە بولۇپ، بۇ مەھەللىدىكى رېنچىڭ دېگەن كوچىدا بىر بۇتخانا بار ئىدى، بۇ بۇتخانا تار بولغانلىقى ئۈچۈن كىشىلەر ئۇنى «خۇلۇمياۋ» يەنى «قاپاق بۇتخانا» دەپ ئاتىشاتتى. شۇ بۇتخانىنىڭ يېنىدا جېن فامىلىلىك، فېي ئىسىملىك ۋە شىيىن تەخەللۇسلۇق سابىق يېزا بېگى ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ چوڭ خوتۇنى فېڭ جەمەتىدىن بولۇپ، ئۇ خۇش تەبىئەتلىك، قائىدە ـ يوسۇنلۇق بىر ئايال ئىدى. ئۇلارنىڭ ئائىلىسى ئانچىلا دۆلەتمەن بولمىسىمۇ، يەرلىك كىشىلەر ئۇلارنى مۆتىۋەر زاتلار قاتارىدا ھۆرمەتلەيتتى. جېن شىيىن ئۆز نەپسىگە چوغ تارتمايدىغان ئادەم بولغاچقا، نام ـ شۆھرەتكە ئانچە بېرىلمەيتتى، ئۆز كۈننى باغۋەنچىلىك قىلىش، گۈلزارلىقلارنى تاماشا قىلىش، شاراب ئىچىپ شېئىر ئوقۇش بىلەن خۇددى پەرىزاتلاردەك كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزەتتى. ئەمما، بىرلا نەرسىدىن خورسىناتتى: ئۆمرىنىڭ تەڭدىن تولىسى ئۆتكۈچە ئوغۇل پەرزەنت كۆرمىگەنىدى، يىگلىيەن دەيدىغان ئۈچ ياشلىق بىرلا قىزى بار ئىدى.

تومۇز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، جېن شىيىن بىكارچىلىقتىن ئۆز كۇتۇپخانىسىدا كىتاب ئوقۇپ ئولتۇراتتى، مۈگدەك بېسىپ قولىدىن كىتاب چۈشۈپ كەتتى ۋە بېشى ئۈستەلگە تەگكىنىچە كۆزى ئۇيقۇغا كەتتى، ئۇ چۈشەكەپ قاياققىدۇر بىر ياققا كېتىۋاتاتتى. شۇ ئەسنادا، بىرياقتىن كېلىۋاتقان راھىب بىلەن دەرۋىشنى كۆرۈپ قالدى. ئۇلار پاراڭلىشىپ كېلىۋاتاتتى:

— سەن بۇ نەرسىنى نەگە ئەكەتمەكچى بولۇۋاتىسەن؟ — دەپ سورىدى دەرۋىش راھىبتىن.

— ئەندىرىمەي تۇرا! — دېدى راھىب كۈلۈپ تۇرۇپ، — بۈگۈن ئاشىق ـ مەشۇقلارنىڭ دەۋاسى چىقىپ قالدى، بۇنىڭغا خاتىمە

بېرىدىغان پەيتى كەلدى. لېكىن، بۇ ئىشق رەقىبلىرى تېخى ئادەمزات دۇنياسىغا تۆرەلگىنى يوق، مەن مۇشۇ پەيتنى غەنىيمەت بىلىپ، بۇ نەرسىنى ئەنە شۇلارنىڭ ئارىسىغا ئاپىرىپ تاشلىماقچى، بۇمۇ ئاشۇلار بىلەن بىللە كۆرىدىغىنىنى كۆرۈپ باقسۇن.

— دېمەك، بۇ ئىشق رەقىبلىرى يېقىنقى كۈنلەردە بۇ ئالەمگە تۆرىلىپ، ئۆز نېسىۋىلىرىنى كۆرىدۇ دېگىنە. بىراق، شۇنىسى ماڭا نامەلۇمكى، بۇلار نەدە تۆرىلىپ، نەگە بېرىپ چۈشەركىن؟ — دەپ سورىدى دەرۋىش.

— بۇ بىر قىزىق ۋەقە، — دېدى راھىب، — مەزكۇر تاش ئۆز ۋاقتىدا نۇيۇا ئىلاھىنىڭ ئىلتىپاتىغا سازاۋەر بولالمىغاندىن كېيىن، ئۆزى خان، ئۆزى بەگ بولۇۋېلىپ، بېشى قايغان، پۇتى تايغان يەرلەردە تاماشا قىلىدىغان بولۇپ قاپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ پەرىزات جىڭخۇەنىنىڭ ھوزۇرىغا بېرىپ قاپتۇ. بۇ پەرىزات ئۇنىڭ كەلمىشىنى بىلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنى قىزىل شەپەق ئوردىسىغا ئېلىپ قاپتۇ، ئۇنىڭغا شۇ ئوردىنىڭ زەبەرجەت غىلمانى دەپ نام بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھەمىشە ئۇ دۇنيادىكى ئابىھايات دەرياسىنىڭ قىرغاقلىرىغىچە بېرىپ سەيلە قىلىپ يۈرۈپتۇ. بىر كۈنى ئۇ ئابىھايات دەرياسىنىڭ قىرغىقىدا ئۈچ مەرتەم تىرىلگەن، تاش باغرىدا ئۆسكەن بىر تۈپ «مېھرىگىياھ»نى كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنى ھەر كۈنى شەربەت بىلەن سۇغىرىپ تۇرۇپتۇ، شۇنىڭدىن كېيىن بۇ «مېھرىگىياھ»نىڭمۇ ئۆمرى ئۇزىراشقا باشلاپتۇ. كېيىن بېرىپ، بۇ گىياھ بىر تەرەپتىن، تەڭرىنىڭ قۇدرەت ـ كارامىتى، يەنە بىر تەرەپتىن، شەربەت بىلەن ئوزۇقلىنىش نەتىجىسىدە، گىياھلىق قېپىنى تاشلاپ ئادەم سىياقىغا كىرىپ، قىزغا ئايلىنىپ قاپتۇ ـ دە، كۈنبويى «ھىجران دۇنياسى»دا تاماشا قىلىپ يۈرۈپتۇ. قورسىقى ئاچقاندا «سىرلىق ئىشق مېۋىسى» بىلەن ئوزۇقلىنىپ، ئۇسسىغاندا «غەم ـ غۇسسە شەربىتى» بىلەن ئۇسسۇزلۇقىنى

قاندۇرۇپتۇ. لېكىن، ئۇ ئۆزىنى تەشنالىقتىن خالاس قىلغان زاتىنىڭ ھەممىتىنى قايتۇرۇشقا مۇيەسسەر بولالمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ چىگىچ ۋە ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز ئارزۇ - ئارمانلىرى خۇددى بىر تۈگۈن بولۇپ قەلبىگە ئورنىشىپ قاپتۇ، شۇ ۋەجدىن، ئۇ ھەمىشە «ماڭا شەربەت سۇنۇپ تەشنالىقىمنى قاندۇرغان غىلمانىنىڭ ئىلتىپاتىنى كۆردۈم، لېكىن مېنىڭ ئۇنىڭغا قايتۇرغۇدەك ھېچقانداق شەربىتىممۇ يوق. مۇبادا ئۇمۇ ئادەم قىياپىتىگە كىرىپ ئادەمزات دۇنياسىغا سەپەر قىلغان بولسا ئىدى، مەنمۇ ئۇنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىگە ئورتاق بولغان بولاتتىم، ئۇنىڭغا پۈتۈن ھاياتىمدىكى بارلىق كۆز ياشلىرىمنى تەقدىم قىلسام، شۇندىلا قەرزىم ئادا بولاتتى» دەپ يۈرۈپتىكەن. ئەنە شۇ ۋەقە نۇرغۇن ئىشق رەقىبلىرىنىڭ ئادەمزات دۇنياسىغا سەپەر قىلىپ، ئۆز نېسىۋىلىرىنى كۆرۈشىگە سەۋەب بولغان، ھېلىقى «مېھرىگىياھ»مۇ ئەنە شۇلار جۈملىسىگە كىرىدۇ. ئەمدى بۇ تاش ئەنە شۇ ئادەمزات دۇنياسىغا سەپەر قىلىش ئالدىدا تۇرىدۇ، مەن ئۇنى مۇشۇ ئىشقىۋاز شەيتانلار بىلەن بىللە ئادەمزات دۇنياسىغا يولغا سېلىپ، بۇ دەۋاغا خاتىمە بەرمەكچىمەن، شۇ ئۈچۈردىن مەن ئۇنى رويخەتكە ئالدۇرۇپ قويماق بولۇپ، پەرىزات جىڭخۇەنىنىڭ ھۇزۇرىغا كېتىۋاتىمەن.

— دەرۋەقە قىزىق ئىكەن، — دېدى دەرۋىش، — «ئىلتىپاتقا كۆز ياش قايتۇرۇش» دېگەن سۆزنى مەن ئەسلا ئاڭلاپ كۆرمىگەنىكەنمەن! مېنىڭچە، ئىككىمىزمۇ مۇشۇ پەيتتە ئۇلار بىلەن بىللە ئادەمزات دۇنياسىغا بېرىپ، بىرقانچىسىنى گۇناھتىن خالاس قىلساق ساۋابلىق ئىش قىلغان بولماسمىدۇق؟

— مېنىڭ نىيىتىممۇ شۇنداق، — دېدى راھىب، — لېكىن ئىككىمىز ئالدى بىلەن پەرىزات جىڭخۇەنىنىڭ ئوردىسىغا بېرىپ، بۇ «ھاماقەت»نىڭ ھېساب - كىتابىنى ئۈزۈۋېتەيلى، بۇ ئىشقىۋاز شور پېشانىلەرنى ئادەمزات دۇنياسىغا راۋان قىلىۋېتىپ، كەينىدىن ئىككىمىز بارايلى، ھازىر ئۇلارنىڭ يېرىمى ئادەمزات

دۇنياسىدا، تېخى ھەممىسى جەم بولغىنى يوق.

— ئۇنداقتا، مەنمۇ سىز بىلەن بىللە باراي، — دېدى دەرۋىش.

جېن شېيىن بۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇشقان گەپ ـ سۆزلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېنىق ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ئىختىيارسىز ھالدا ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ سالام بەردى:

— ئەسسالام، پىر ـ ئۇستازلىرىم!

راھىب بىلەن دەرۋىش ئۇنىڭ سالىمىنى دەرھال ئىلىك ئېلىپ، تىنچ ـ ئامانلىق سوراشتى، ئاندىن جېن شېيىن سۆزىنى داۋام قىلدى:

— باياتىن پىر ـ ئۇستازلىرىمنىڭ مۇلاھىزىسىنى بەھۇزۇر ئاڭلىدىم، بۇنداق مۇلاھىزىلەر ئادەمزات دۇنياسىدا ئاڭلاپ بېقىلمىغان. لېكىن، كەمىنىلىرىنىڭ كالتە پەملىكىدىن بولسا كېرەك، ئېھتىمالىم، ئۇنىڭ تېگى ـ تەكتىگە تازا يېتەلمىدىم. مۇبادا شۇ مۇلاھىزىلەرنى يەنە بىر قېتىم تەپسىلىي ئاڭلىتىشقا ئىلتىپات قىلىنسا ئىدى، كەمىنىلىرى راسا قۇلاق سېلىپ تىڭشىغان بولاتتىم، شۇنىڭ بىلەن كەمىنىلىرىنىڭ بۇ گال پىكرىمۇ ئېچىلىپ، ئاز ـ تولا بولسىمۇ غاپىللىقتىن ئويغىنىپ، گۇناھ ئازابىدىن قۇتۇلۇش ئىمكانىيىتىگە مۇيەسسەر بولغان بولاتتىم.

— بۇ بىر ھېكمەت ئىلاھى، ئۇنى ئاشكارىلاش گۇناھدۇر. قازارەن، بېشىڭىزغا بىرەر كۈن چۈشۈپ قالغاندا، ئىككىمىزنى سېغىنىپ تۇرسىڭىزلا، ھەرقانداق جەھەننەمدىن قۇتۇلۇپ چىققايسىز، — دېدى بۇ ئىككى پىر ـ ئۇستاز تەڭلا كۈلۈپ تۇرۇپ. جېن شېيىن ئۇلاردىن بۇ جاۋابنى ئالغاندىن كېيىن، ئۇلارغا يېنىشلاپ مۇراجىئەت قىلىشقا پېتىنالماي، تەبەسسۇم ئارىلاش بۇنداق سوئال بەردى:

— دەرھەقىقەت، ھېكمەت ئىلاھىنى ئاشكارىلاش گۇناھدۇر، لېكىن قانداقتۇر بىر «ھاماقەت» ئۈستىدە پاراڭ بولدى، ئۇ كىم

ئىكىن؟ ياكى ئۇنىڭ دىدارىنى كۆرسىتىشكە مۇمكىن بولارمىكىن؟

— بۇ نەرسىگە كەلسەك، سىزگە ئۇنى بىر كۆرۈشكە نېسىپ بولىدۇ، — راھىب شۇ گەپنى دەپلا يېنىدىن ھېلىقى نەرسىنى چىقىرىپ جېن شىيىنغا سۇندى. جېن شىيىن ئۇنى قولىغا ئېلىپ قارىدى، ئۇ پارقىراپ تۇرغان ۋە گۈزەل بىر قاشتاش ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىدە «ھېكمەتلىك قاشتاش» دېگەن ئىبارە ۋە ئەڭ ئاخىرىدا يەنە بىرمۇنچە ئۇششاق قىلىپ پۈتۈلگەن سۆزلەرمۇ ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. جېن شىيىن ئۇنى تەپسىلىي ئوقۇپ چىقىش ئۈچۈن ئەمدىلا تەمشەلگەندە، ھېلىقى راھىب: «غايىب ئالەمگە كېلىپ قالدۇق» دېدى - دە، جېن شىيىننىڭ قولىدىكى تاشنى كاپ قىلىپ تارتىۋېلىپ، دەرۋىش بىلەن بىللە يوغان تاش پەيلۇدىن ئۆتۈپ كۆزدىن غايىب بولدى. پەيلۇنىڭ ماڭلىيىغا «غايىب ئالەم» دېگەن ئىبارە ۋە ئۇنىڭ ئىككى يېنىغا تۆۋەندىكىچە بېيىت يېزىلغانىدى:

بەلكى يالغاننى دېسە راست راست ئىمىش يالغان ھامان،
يوقنى بار دېسەڭكى بار ھەم ئايلىنار يوققا شۇئان.

جېن شىيىنمۇ ئۇ ئىككىيلەننىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ پەيلۇدىن ئۆتمەكچى بولۇپ پۇتىنى ئەمدىلا كۆتۈرگەنىدى، شۇنداق قاتتىق گۈلدۈرلىگەن سادا ئاڭلاندىكى، خۇددى تاغلار ئۆرۈلۈپ، يەرلەر يېرىلغاندەك بولۇپ كەتتى. جېن شىيىن قاتتىق بىر ۋارقىرىۋەتتى - دە، چۆچۈپ ئويغاندى. كۆزىنى ئېچىپ شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، تومۇزنىڭ ئاپتىپى يەنە بۇرۇنقىدەكلا يەر - زېمىننى كۆيدۈرۈپ، بانان دەرەخلىرىنىڭ يوپۇرماقلىرى يەنە بۇرۇنقىدەكلا لەرزان تەۋرىنىپ تۇراتتى، ئەمما ئۇ ھېلىلا چۈشىدە كۆرگەنلىرىنىڭ تەڭدىن تولىسىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويدى. قىزى يىڭلىيەننى ئېمىكئانا كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

يىڭلىيەن شۇ تاپتا خۇددى گۈل ـ چېچەكلەرگە ئورنىتىپ ۋە ئۈنچە ـ مارجانلارغا كۆمۈلگەندەك چىرايلىقلىشىپ، كىشىنىڭ تېخىمۇ ئامراقلىقىنى كەلتۈرەتتى. ئۇ قىزنى قولىغا ئالدى ـ دە، باغرىغا باستى، بىر پەس ئەركىلەتتى، ئاندىن ئۇنى كوچىغا ئاچىقىپ بايرام ئويۇنلىرىنى تاماشا قىلدۇردى. ئۇ ئەمدىلا ئۆيىگە يانماقچى بولۇپ تۇرۇۋىدى، ئالدىقاياقتىندۇر بىر راھىب بىلەن يەنە بىر دەرۋىشنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. راھىب ئايپاڭ باش، يالاڭ ئاياغ ئىدى، دەرۋىش بولسا ئاقساق ۋە پاخما باش ئىدى. ئۇلار خۇددى مەجنۇنلارچە سەنتۈرۈلۈپ، ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ قىلىپ سۆزلىشىپ ـ كۈلۈشۈپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلار جىن شىيىننىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ توختىدى. راھىب جىن شىيىننىڭ قۇچىقىدىكى يىڭلىيەننى كۆرۈپ، بىردىنلا ھۆڭگىرەپ يىغلاپ كەتتى، ئاندىن جىن شىيىنغا قاراپ:

— ئەي، خەير ـ ساخاۋەتلىك غوجام! سەن جىنى بار، ئەمما تەلىيى يوق، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ شورىنى قۇرۇتىدىغان بۇ مەخلۇقنى باغرىڭغا بېقىپ ئۇنىڭدىن نېمىمۇ تاپاتتىڭ؟ — دېدى. جىن شىيىن ئۇنى بىر تەلۋە دەپ چاغلاپ، ئۇنىڭ گەپلىرىگە پەرۋا قىلمىدى. ھېلىقى راھىب سۆزىنى يەنە داۋام قىلىپ، — قىزىڭنى ماڭا سەدىقە قىلىۋەت! سەدىقە قىلىۋەت! — دەپ مۇراجىئەت قىلدى. جىن شىيىننىڭ ئوغىسى قايناپ، قىزىنى كۆتۈرگەن پېتى كەينىگە بۇرۇلۇپ، بوسۇغىدىن ئاتلىغاندا، راھىب قولىنى ئۇنىڭغا شىلتىپ تۇرۇپ قاقاھلاپ كۈلدى ۋە تۆۋەندىكى نەزمىنى ئوقۇدى:

ئەي ھاماقەت، قىز بېقىپسەن ئەتىۋارلاپ ئۆستۈرۈپ،
ئېرىگەن قارنى گوياكى كۆزگىدە سەن كۆرسۈتۈپ:
خاسىيەتلىك شۇ چاغانلىق كېچىدىن قىلغىن ھەزەر،
كەتمىگەي ئوت، قالدۇرۇپ ئىس، بار بىساتىڭ كۆيدۈرۈپ.

جېن شيېن بۇ نەزمىنىڭ مەنىسىگە يېتىپ، ئىككىلىنىپ قالدى، راھىبنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ئېنىقلىۋالماقچى بولۇپ ئىنتىلگەنىدى، لېكىن دەرۋىش بىردىنلا راھىبقا قاراپ سۆز باشلاپ قالدى:

— ئىككىمىز ئەمدى مۇشۇ يەردىلا خوشلىشىپ ئۆز ئوقتىمىزنى قىلىپ كۆرەيلى، پەلەك ئۈچ قېتىم چۆرگۈلىگەندىن كېيىن، مەن سېنى بېيماڭ تېغىدا كۈتۈپ تۇراي، ئىككىمىز دەرقەمتە بولغان ئەنە شۇ چاغدا، ئاندىن غايىب ئالەمگە بىللە بېرىپ ھېساب - كىتاب قىلىشارمىز.

— ناھايىتى ئوبدان، تولىمۇ ئوبدان! — دەپ جاۋاب بەردى راھىب دەرۋىشنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ. ئاندىن ئىككىسى ھېچقانداق ئىز قالدۇرماي كۆزدىن غايىب بولدى. شۇ تاپتا، جېن شيېن بىر پەس ئويلىنىپ قالدى: «بۇ ئىككىسىنىڭ ئەلۋەتتە نام - ئەملى بار بولغىيدى، ئۇلارنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى سوراپ كۆرۈشۈم كېرەك ئىدى، ھەسسىنە، ئۆلگۈرەلمەي قالدىم» دەپ ئۆكۈندى.

جېن شيېن راسا خىيال سۈرۈپ تۇراتتى، تام قوشنا خۇلۇمياۋ بۇتخانىسىدا مۇساپىر بولۇپ يېتىۋاتقان بىر نامرات تالىپنىڭ كېلىۋاتقانلىقى ئۇنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالدى. ئۇنىڭ فامىلىسى جيا، ئىسمى خۇا، لەقىمى شىفېي، تەخەللۇسى يۈيسۈن ئىدى. مەزكۇر جيا يۈيسۈن ئەسلىي خۇجۇ دېگەن يەرلىك زات بولۇپ، ئۇمۇ ئىلىم - مەرىپەت بابىدىن خەۋەردار كونا مەنسەپدارلار پۇشتىدىن ئىدى. ئۇ ئۆز ئائىلىسىنىڭ چۈشكۈنلۈككە ئۇچرىغان بىر مەزگىلىدە دۇنياغا كېلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى ۋە ئەجدادلىرى ئۇنىڭغا ھېچقانداق بىسات قالدۇرۇپ كېتەلمىگەن، ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ئۆلۈپ - تورۇپ كەتكەن، پەقەت تەنھا ئۆزىلا قالغانىدى. ئۇ ئۆز يۇرتىدىن قىلچە بەھرە ئالالمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزى يېگىباشتىن

بىسات توپلاشنى نىيەت قىلىپ، بىرەر نام ـ شۆھرەت ئىزدەپ پايتەختكە سەپەر قىلماقچىدى. ئۆتكەن يىلى مۇشۇ يۇرتقا كەلگەندىن كېيىنمۇ يەنە پېشكەللىككە دۇچ كېلىپ، ۋاقتىنچە بۇتخانىنى پاناھ قىلىپ، ھەر كۈنى خەتتاتلىق بىلەن كۈن كەچۈرەتتى، ئەنە شۇ سەۋەبتىن جېن شىيىن بىلەن تونۇشۇپ قېلىپ، ھەمىشە باردى ـ كەلدى قىلىشىپ تۇرۇشۇۋاتاتتى.

شۇ ئارىدا، جيا يۈيسۈنمۇ جېن شىيىننى كۆرۈپ قالدى ـ دە، ئالمان ـ تالمان ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ سالام بەردى ۋە تەبەسسۇم ئارىلاش سۆز ئاچتى:

— تەخسىر، ئەجەبا، ئىشىككە يۆلىنىپ خىيال سۈرۈپ قاپسىز، كوچا ـ كويلىدا بىرەر يېڭىلىق ئاڭلاپ قالدىڭىزمۇ نېمە؟

— يوقسۇ، — دېدى، جېن شىيىنمۇ تەبەسسۇم بىلەن، — قىزىم يىغلىغانىدى، تالاغا ئاچىقىپ ئوينىتىپ كەلدىم. مېنىڭمۇ راسا ئىچىم پۇشۇپ تۇراتتى، خوپ چاغدا كېلىپ قالدىڭىز. بۇرادەر، قېنى، كۆلبەمگە مەرھەمەت قىلىڭ، بۇ ئۇزاق كۈننى ئۆزئارا ھال ـ مۇڭ بىلەن ئۆتكۈزەيلى، — دېدى ـ دە، ئۆيدىكىلىرىنى چاقىرىپ، قىزىنى ئۆيىگە ئەكىرىپ كېتىشكە بۇيرۇدى، ئاندىن جيا يۈيسۈننى ئۆز خانىسىغا باشلىدى. غۇلام ئۇلارغا چاي تۇتتى. ئۇلار تېخى سۆزنى باشلا ـ باشلىمايلا خىزمەتچىلىرىدىن بىرسى ئۇچقاندەك كىرىپ: «يەن بېگىم زىيارەتكە كەپتۇ» دەپ مەلۇم قىلدى، جېن شىيىنمۇ ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ جيا يۈيسۈنغا ئۆزرىخاھلىق ئېيتتى:

— بۇ تاسادىپەن ئەيىبىمنى كەچۈرۈڭ، بۇرادەر. سەل ـ پەل تەخىر قىلىپ تۇرسىڭىز، كەمىنىڭىز ھايال بولماي ھۇزۇرىڭىزغا ھازىر بولىمەن.

— مەرھەمەت قىلىۋېرىڭ، تەخسىر، پېقىر سىزگە ھەر كۈنى مېھمان بولۇپ كېلىۋاتقان ئادەم، سەل كۈتۈپ قالساممۇ ھېچقىسى يوق، — دەپ ئىلتىپات كۆرسەتتى جيا يۈيسۈنمۇ

ئورنىدىن تۇرۇپ. جېن شيىن مېھمانخانىغا چىقىپ كەتتى.

جيا يۈيسۈن يالغۇز قالغاندىن كېيىن، شېئىرىيەت بابىغا ئائىت كىتابلارنى ۋاراقلاپ ئۆزىگە ئەرمەك قىلىپ ئولتۇراتتى، بىردىنلا پەنجىرە تۈۋىدە ئايال كىشىنىڭ يۆتەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ قالدى ـ دە، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ تالاغا قارىدى ۋە پەنجىرە تۈۋىدە گۈل ئۈزۈپ تۇرغان دېدەك قىزغا كۆزى چۈشتى. بۇ قىز ئۈنچىلا گۈزەللەردىن بولمىسىمۇ، قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن بولۇپ، ئىنچىكە قاشلىرى، تىنىق كۆزلىرى كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. جيا يۈيسۈن قىزغا قارىغىنىچە قېتىپلا قالدى. جېن شيىننىڭ ئۆيىدە ئىشلەۋاتقان بۇ دېدەك گۈلنى ئۈزۈپ بولۇپ كەينىگە بۇرۇلۇپ كېتىشكە تەمشەلگەندە، پەنجىرىدىن قاراپ تۇرغان بىر كىشىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ ئۇچىسىدىكى ئېگىنىدىن نامراتتەك كۆرۈنسىمۇ، لېكىن تەمبەللىك، كەڭ غوللۇق، يۈزى دۈپدۈگىلەك، قاشلىرى شەمشەردەك، كۆزلىرى چاقناق، بۇرنى ئىلىپتەك، زاڭاقلىرى كەڭ ئادەم ئىدى. دېدەك قىز چۆچۈگەندەك بولۇپ دەرھال ئۆزىنى دالدىغا ئالدى ۋە ئىچىدە ئويلىدى: «بۇ ئادەمنىڭ جۇغى شۇنچە بەستلىك ئىكەن، ئەمما ئۇستىبېشى نېمانچە جۇل ـ جۇلدۇ! بۇ ئائىلىنىڭ بۇنداق نامرات ئۇرۇق ـ تۇغقان، يار ـ بۇرادەرلىرىنى كۆرمىگەنىدىم. بۇ ئېھتىمال غوجام ھەمىشە تىلغا ئالىدىغان ھېلىقى جيا يۈيسۈن دېگەن كىشى بولسا كېرەك. غوجامنىڭ: «ئۇ بۇنداق تەڭقىسلىقتا قېلىۋېرىدىغان ئادەم ئەمەس، ئۇنىڭغا ياردەم قىلغۇم بار ئىدى، ئەمما ھېچ ئېپى كەلمەيۋاتىدۇ» دەپ يۈرگىنىمۇ بىكار ئەمەس ئىكەن. دېدەك ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە، ئىختىيارسىز ھالدا كەينىگە بىر ـ ئىككى قېتىم بۇرۇلۇپ قارىدى. جيا يۈيسۈن قىزنىڭ كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىغانلىقىنى ماڭا كۆڭلى چۈشۈپ قالغانلىقىنىڭ ئىشارىتى، دەپ چۈشىنىپ، خۇشاللىقى ئىچىگە سىغماي قالدى ۋە ئۆز ـ ئۆزىگە: «بۇ مەردانە ۋە غۇربەتچىلىكتە ھەمدەم بولالايدىغان قىزدەك كۆرۈنىدۇ» دەپ ئويلىدى.

بىرپەستىن كېيىن غۇلام كىرىپ كەلدى، جيا يۈيسۈن بايىقى كەلگەن مېھمانىنىڭ ئولتۇرۇپ قالغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى ــ دە، ئۇزاق ئولتۇرمايلا يان ئىشىكتىن چىقىپ كەتتى. جېن شىيىن ھېلىقى مېھمىنىنى ئۇزىتىپ قايتىپ كىرىپ، جيا يۈيسۈننىڭ كېتىپ قالغانلىقىنى ئۇقتى، لېكىن ئۇنى يەنە تەكلىپ قىلىشقا كىشى بۇيرۇمىدى.

كۈنلەر ئۆتۈپ خاسىيەتلىك تاۋۇز چاغىمۇ يېتىپ كەلدى، جېن شىيىن ئۆيىدىكىلەرى بىلەن غىزا يەپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ كۇتۇپخانىسىغا يەنە ئالاھىدە داستىخان ھازىرلىتىپ قويۇپ، ئۆزى تولۇن ئاينى تاماشا قىلغاچ جيا يۈيسۈننى تەكلىپ قىلىش ئۈچۈن بۇتخانىغا كەتتى.

جېن شىيىننىڭ ئۆيىدىكى دېدەك قىز جيا يۈيسۈنغا قايرىلىپ قاراپ قويغان ئاشۇ كۈندىن بېرى، جيا يۈيسۈن ئۇنى ئۆزىگە بىر جورا ھېسابلاپ، ھامان ئېسىدىن چىقارمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۈگۈن تاۋۇز چاغىنى كېلىپ قالدى، ئاسماندىكى ئاينى كۆرۈپ ئىختىيارسىز ھالدا ئۇنىڭ ئىستەكلىرى قوزغالدى ــ دە، شۇئان تۆۋەندىكى نەزمىنى توقۇدى:

ئون گۈلۈمنىڭ بىرسى ئېچىلماي تېخى،
تۆپىلەپ قوشۇلدى ماڭا دەرد ــ ئەلەم.
كەلگىنىدە تۈتتى پىنھان ھۆسنىنى،
يانغىنىدا ئارتقا باقتى دەممۇ دەم.
باقىمەن سايەمگە سابا ئىچىدە،
مەن بىلەن ئايدىڭدا كىم بولغۇسى جەم؟
سەن قەمەرنىڭ بولسا مەيلىڭ، ئالدىدىن ـــ
ئۈچرىشارمىز شۇ راۋاقتا، گۈلسەنەم.

جيا يۈيسۈن بۇ شېئىرنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۆز ھاياتىدا كۆزلىگەن ئارزۇلىرىغا يېتەلمىگەنلىكىنى ئەسلەپ

پىغانى ئۆرلىدى ـ دە، بېشىنى قاشلاپ ئاسمانغا قاراپ تۇرۇپ، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى، ئاندىن يەنە تۆۋەندىكى بېيىتنى ئۇنلۇك ئوقۇدى:

ئۇنچە ـ گۆھەر باھاسىنى كۇتەر پىنھانە دۇرداندا،①
سىرغا ـ تۇرگۇچ قىممىتى ھەم پەيتى كېلىپ ئۇچقاندا.

دەل شۇ چاغدا جېن شىيىن جىيا يۈيسۈنغا يېقىنلاپ كەلدى ـ دە، ئۇنىڭ ئوقۇغان بېيىتىنى ئاڭلاپ، تەبەسسۇم ئارىلاش سۆزلىدى:

— بۇرادەر يۈيسۈن، جانابىڭىزنىڭ ئارزۇ ـ ئارمىنى نېمىدېگەن يۈكسەك ـ ھە!

— يوقسۇ تەخسىر، — دەپ جاۋاب بەردى جىيا يۈيسۈنمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، — پېشقەدەملىرىمىزنىڭ شېئىرلىرىدىن بىر بېيىت ئوقۇدۇم، ئۆزۈمنىڭ بولسا سىزنىڭ بۇنچىلىك ماختىشىڭىزغا ئەرزىمتى. خوش، جانابىڭىز قانداق ھەۋەس بىلەن بۇياققا قەدەم تەشرىپ قىلىپ قالدىڭىزكىن؟

— بۈگۈن تاۋۇز چاغىنى، ئەل ئارىسىدا «جەم بولۇش بايرىمى» دەپمۇ ئېيتىشىدۇ، ئەزىز بۇرادەر، سىزنى بۇ مۇساپىرخانىدا غېرىبسىنىپ قالدىمىكىن دەپ، ئۆلپەتلىشىش مۇددىئاسىدا ئاز ـ تولا ئىچىملىك ھازىرلاپ كۆلبەمگە چىللاپ كېلىۋىدىم، غورىگىل داستىخان بۇرادىرىمىزگە مەزۇر بولارمىكىن؟ — دېدى جېن شىيىن تەبەسسۇم ئارىلاش. جېن شىيىننىڭ بۇ تەكلىپىنى جىيا يۈيسۈن رەت قىلمىدى، كۈلۈپ تۇرۇپ:

— جانابىڭىزنىڭ شۇ قەدەر مېھىر ـ شەپقىتىگە سازاۋەر بولغانىكەنمەن، بۇ ئىلتىپاتىڭىزنى يەردە قويۇشقا ھەددىم ئەمەس، — دەپ جاۋاب بەردى ۋە جېن شىيىن بىللە قايتا ئۇنىڭ

① دۇردان — گۆھەر، مەرۋايىت قاتارلىق ئېسىل تاشلار ساقلىنىدىغان قۇتا. رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، پەرىزات قىز بېشىغا قادىغان سىرغا ـ تۇرگۇچنى قالدۇرۇپ كەتكەن، كېيىن ئۇ قارلىغاچ بولۇپ ئۇچۇپ كەتكەن. «پەيتى كېلىپ ئۇچماق» دېگەن ئوخشىتىش «ئەمەلدار ـ باي بولۇش» مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ.

كۆتۈپخانىسىغا كەلدى.

ئىككىسى بىر پەس سىنچاي ئىچىشتى، قەدەھ ۋە قاچا ـ قومۇچلار ئاللىقاچان تەخ قىلىپ قويۇلغانىدى، ئېسىل شاراب ۋە لەززەتلىك تائاملار توغرىسىدا ئالاھىدە سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك. ئۇلار داستىخانغا كېلىپ ئولتۇرۇشتى، دەسلەپ كوزىدىن ئاستا قۇيۇپ، قەدەھلەرنى ئالدىرىماي كۆتۈرۈشتى. بارا ـ بارا پاراڭ قىزىپ، كەيپى چاغ بولۇشقا باشلىغاندىن كېيىن، ئىختىيارسىز ھالدا كوزىلار ئۇچۇپ، قەدەھلەر چاپقىلى تۇردى، شۇ ئەسنادا، كوچا ـ كويلىدا ئۆيمۇ ئۆيدىن نەي ـ بالىمانلار ياڭراپ، ناخشىلار جاراڭلاپ كەتتى. ئاسماندا تولۇن ئاي تىنىق شولا چېچىپ تۇراتتى، ئىككىسىنىڭ كەيپىگە كەيپ قوشۇلدى، شۇنىڭ بىلەن كوزىلارنىڭ تېگى كۆرۈنۈپ، قەدەھلەرنىڭ ئىچى قۇرۇقدىلىپ، جيا يۈيسۇنمۇ شىركەيىپ ھالىتىگە چۈشتى. ئۇ ئۆز ھاياجان ۋە شادلىقىنى باسالماي، ئايغا قاراپ ئۆزىنىڭ يۈرەك سىرلىرىنى شېئىر بىلەن ئىپادىلىدى:

ھەرنە ئون بەش كۈندە ھىلال تولغۇسى ئۆز ھۆسنىگە،
بەند ئەيلەپ كائىناتنى بىغۇبار نۇر ئىلكىگە.
ھەرقاچانكى كۆكتە پەيدا بولسا شۇدەم بىر تولۇن،
يەردە مىڭلاپ زاتنى شەيدا قىلغۇسىدۇر كۆركىگە.

جېن شىيىن جيا يۈيسۇننىڭ بۇ ھازىرجاۋاب شېئىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— بارىكاللا! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى، ئاندىن سۆزىنى داۋام قىلىپ، — كەمىنىڭىز ھەرقاچان سىزنى باشقىلاردىن تۆۋەن چاغلىماي كەلگەنىدى. ھازىر ئوقۇپ ئۆتكەن شېئىرىڭىزدىن شۇنى كۆرگىلى بولىدۇكى، جانابىڭىز پات يېقىندا پەرۋاز ئەيلەپ ئەرشئەلاغا كۆتۈرۈلگەيسىز. سىزنى قۇتلۇقلايمەن! تەبرىكلەيمەن! — دېدى ـ دە، ئۆز قولى بىلەن بىر جام شاراب قۇيۇپ ئۇنى جيا يۈيسۇنغا تۇتتى، جيا يۈيسۇن بىر جام شارابنى

غۇرتۇلدىتىپ ئىچىۋەتكەندىن كېيىن، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ بىردىنلا سۆز باشلىدى:

— كەمىنە شاگىرتىڭىزنى مەستلىكتە كەلسە ـ كەلمەس سۆزلەۋاتىدۇ دېگەن گۇماندىن خالىي بولغايسىز، مۇبادا زامانىۋى ئىلىم بابىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، پېقىرىڭىز ئېھتىمالىم ئىمتىھان بەرگۈچىلەر قاتارىغا ئۆتۈپ قېلىشى مۇمكىن. ئەمما، ھازىر گەپ يول خىراجىتىدە قالدى، بۇ ھەقتە مەندە تېخى قىلچىلىكمۇ تەرەددۇت يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلۇغ پايتەختنىڭ ئارىلىقى يىراق، ئۇ يەرگە خەتتاتچىلىق تاپاۋىتى بىلەن يەتمەكمۇ تەس ...

جېن شىيىن جيا يۈيسۈننىڭ سۆزىنى ئاخىرىغىچە ئاڭلاپ بولمايلا، ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ:

— نېمىشقا بالدۇرراق گەپ قىلمىدىڭىز بۇرادەر؟ پېقىرمۇ ئۇزاقتىن بېرى شۇنى خىيال قىلىپ كېلىۋاتاتتىم، ئەپسۇسكى، ھەر قېتىم سىز بىلەن دەرقەمتە بولغاندا، تەنتەكلىك قىلىپ قويماي دەپ، بۇ توغرىدا ئېغىز ئېچىشقا پېتىنالمىدىم. دېمەك، ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، كەمىنىڭىز ناقابىل بولسامۇ ۋە لېكىن دىيانەت بىلەن ساخاۋەتنىڭ نېمە ئىكەنلىكىدىن ئاز ـ تولا خەۋىرىم بار. شۇ نەرسە كىشىنى خۇرسەن قىلىدۇكى، كېلەر يىلى دەل چوڭ بەسلىشىش يىلى، پايتەختكە قىلىدىغان سەپىرىڭىزنى چاپسانلاشتۇرۇشىڭىز كېرەك. باھارلىق ئىمتىھاندىن① مۇۋەپپەقىيەت قازانغىنىڭىزدىلا، تەھسىل قىلغان

① چوڭ بەسلىشىش، باھارلىق ئىمتىھان — مىڭ ۋە چىڭ خانلىقلىرى زامانىدا، سەككىز بۆلەكتىن تەركىب تاپقان ئەندىزە بىلەن ماقالە يازدۇرۇپ ئەمەلدار تاللاش تۈزۈمى بويىچە، ھەر ئۈچ يىلدا ئۆلكىدە بىر قېتىم «يېزا ئىمتىھانى» ئۆتكۈزۈلۈپ، ۋىلايەت ـ ناھىيەلەردىن تاللانغان تالىپ (موللا)لار جۈيرېن (تەۋسىيەدار) بولىدۇ، ھەر قېتىمقى يېزا ئىمتىھانلىرىدىن كېيىن پايتەختتە بىر قېتىم «ئومۇمىي ئىمتىھان» ئۆتكۈزۈلۈپ، ۋىلايەت ـ ناھىيەلەردىن كەلگەن جۈيرېنلەردىن تاللانغانلار جىنشى (تەشرىپدار) بولىدۇ. يېزا ئىمتىھانلىرى كۈزدە بولغاچقا «كۈزلۈك ئىمتىھان» دېيىلىدۇ، ئومۇمىي ئىمتىھان ياندۇرقى يىلى ئەتىيازدا بولۇپ «باھارلىق ئىمتىھان» دېيىلىدۇ، ئومۇمىي ئىمتىھاندا پۈتۈن مەملىكەت بويىچە سېلىشتۇرۇپ تاللاش بولىدىغانلىقتىن، ئۇ «چوڭ بەسلىشىش» دېيىلىدۇ.

بىلمىگىنىز ئاندىن يەردە قالمايدۇ. يول خىراجىتى ۋە باشقا ئىشلارغا كەلسەك، پېقىر ئەلۋەتتە ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدۇ. ئەنە شۇ چاغدا بۇرادەرىمىزنىڭ پېقىر بىلەن تونۇشقانلىقىمۇ ھەرگىز بىكارغا كەتمەيدۇ، — دېدى - دە، غۇلامىنى ئىچكىرىگە كىرىپ دەرھال ئەللىك سەر كۈمۈش، ئىككى قۇر قىشلىق ئىچكىن ئاچىقىشقا بۇيرۇدى، ئاندىن يەنە سۆزىنى داۋام قىلىپ، — ئون توققۇزىنچى كۈنى ئەبىەز كۈنىگە توغرا كېلىدۇ، سىز ئەنە شۇ كۈنگە كېمە ياللاپ غەربكە سەپەر قىلغايسىز. سىز يۇكسەك ئىمتىھان پەللىسىدىن ھالقىپ ئۆتكەندىن كېيىن، يەنە كېلەر يىلى قىش مەۋسۇمىدا ئۇچرىشىپ قالساق، ئۇ چاغدا ئىش تولىمۇ كۆڭۈللۈك بولغان بولاتتى! — دېدى. جيا يۈيسۈن ھەدىيە قىلىنغان كۈمۈش بىلەن ئېگىننى ھېچقانداق ئۇڭايسىزلانمايلا ئالدى ۋە بىرئاز تەشەككۈر بىلدۈرۈپ قويۇپ، يەنە بىر پەس شاراب ئىچىشتى، خۇشال - خۇرام پاراڭلاشتى. ئۇلار شۇ كېچىسى جېسەكچى ئۈچىنچى جىڭ قاققاندىن كېيىن تارقاشتى.

جېن شىيىن جيا يۈيسۈننى ئۇزىتىپ قويۇپ ئۆيگە كىرىپ ياتتى. كۈن دەرەخ بويى ئۆرلىگەندە ئويغىنىپ، ئاخشامقى ئىشلارنى بىر قۇر ئەسكە ئالدى. جېن شىيىن جيا يۈيسۈننىڭ پايتەختكە بارغاندا بىرەر مەنسەپدارنىڭ ئۆيىنى پاناھلاپ تۇرۇشى ئەپلىك ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭغا مۇشۇ ھەقتە بىر پارچە مەكتۇپ يېزىپ بېرىپ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويۇشىنىڭ لازىملىقىنى يادىغا ئالدى - دە، جيا يۈيسۈننى تەكلىپ قىلىپ كېلىش ئۈچۈن كىشى ئەۋەتتى. لېكىن، ئەۋەتكەن كىشىسى: «شەيخنىڭ ئېيتىشىچە، جيا يۈيسۈن بۈگۈن تاڭ سەھەردە پايتەختكە قاراپ يۈرۈپ كېتىپتۇ. شەيخكە: موللا ئادەملەر ئۈچۈن ‹ئەبىەز› بىلەن ‹ئەسۋەت›نىڭ كارى چاغلىق، ئىشنىڭ ئېپىنى قولدىن بەرمەسلىك ھەممىدىن ئەۋزەل، خەيرلىشىشكە ئۈلگۈرەلمىدىم، دېگەن ئامانەت سۆزلەرنى ئېيتىپ قويۇپ يولغا راۋان بوپتۇ» دەپ

قايتىپ كەلدى. جېن شىيىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپلا قويدى، ھېچنېمە دېمىدى.

بىكارچىنىڭ كۈنى ئاسان ئۆتىدۇ، دېگەن راست گەپ ئوخشايدۇ، ھەش - پەش دېگۈچە مانا خاسىيەتلىك پانۇس بايرىمىمۇ كېلىپ قالدى. جېن شىيىن يىڭلىيەننى ياغاچ ئاياغ ۋە گۈلپانۇس ئويۇنلىرىنى تاماشا قىلدۇرۇپ كېلىشكە خىزمەتچىسى خوچىنى بۇيرۇدى. تۈن يېرىم بولغاندا خوچى يىڭلىيەننى بىر كىمنىڭ بوسۇغىسىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ ئەدەپكە كەتتى، ئەدەپتىن قايتىپ كېلىپ يىڭلىيەننى كۆتۈرەي دەپ قارىغۇدەك بولسا، بۇ يەردە يىڭلىيەننىڭ ئىز - دېرىكىمۇ يوق. خوچى خاپىچىلىق ئىچىدە ئۇنى كېچىچە ئىزدەپ باقتى، لېكىن تاپالمىدى. ئاخىر ئۇ غوجايىنىدىن قورقۇپ، ئۆيگە كەلمەيلا ياقا يۇرتلارغا قاچتى.

جېن شىيىن ئەر - خوتۇن قىزىنىڭ تۈنبويى ئۆيگە يانمىغانلىقىدىن بىر پىشكەللىكنى سەزدى - دە، ئۇنى ئىزدەپ كېلىشكە يەنە بىرقانچە كىشىسىنى ئەۋەتتى، لېكىن ئۇلارمۇ ھېچقانداق ئىز - دېرىكى يوقلۇقىنى خەۋەر قىلىپ كەلدى. ئەر - خوتۇن ئىككىسى ئۆز ئۆمۈرلىرىنىڭ يېرىمىغا كەلگەندە ئاران كۆرگەن يالغۇز قىزىنىڭ يىتىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، قاتتىق پەرىشانلىق ئىچىدە كېچە - كۈندۈز يىغلاپ نەچچە ئۆلۈپ، نەچچە تىرىلدى. ئۇلار قىزىنى بىر ئايغىچە ئەنە شۇنداق كۈتتى، ئاۋۋال جېن شىيىن كېسەلگە مۇپتىلا بولدى، ئارقىدىن خوتۇنى فېڭ شىمۇ قىزىنى تولا ئويلاۋېرىپ ئاغرىقچان بولۇپ قالدى، ھەر كۈنى دېگۈدەك تېۋىپ - رەممال چاقىرىپ تۇرۇشتى.

بۈگۈن ئۈچىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنى ئىدى، خۇلۇمياۋ بۇتخانىسىدا ئەرۋاھلارغا ئاتاپ ياغ پۇرىتىلىۋاتاتتى. شەيخنىڭ بىپەرۋالىقىدىنمۇ ياكى قىسمەتكە شۇنداق پۈتۈلگەنلىكتىنمۇ، قازاندىكى ياغقا ئوت كېتىپ پەنجىرىدىكى قەغەزگە تۇتاشتى. ئۇ يەرلىكلەرنىڭ ئۆي - ئىمارەتلىرى ۋادەك

قىلىپ ياسالغانلىقى ئۈچۈن، ئوت ئۇ ئۆيدىن بۇ ئۆيگە تۇتىشىپ، ئۇ هويلىدىن بۇ هويلىغا ئۆتۈپ، هايت ـ هۇيت دېگۈچە پۈتۈن كوچا بەئەينى يانار تاغقا ئايلاندى. پۇقرا ۋە لەشكەرلەر كېلىپ ئوتنى ئۆچۈرۈۋېلىشقا ئۇرۇنۇپ كۆرگەن بولسىمۇ، لېكىن ئوت ئەدەپ كەتكەنلىكتىن هېچقانداق ئىلاج قىلالمىدى، ئوت كېچىچە كۆيۈپ ئاندىن ئۆچتى، قانچىلىك كىشىنىڭ ئۆيۋاقلىرى كۆيۈپ كۇل بولۇپ كەتتىكىنتاڭ! بىچارە جېن شىيىنىنىڭ هويلىسى بۇتخانىغا ئارىتام قوشنا بولغانلىقتىن، ئۆيۋاقى كۆيۈپ پارچە ـ پۇرات خىشلار دۆۋىسىگە ئايلانغانىدى. خەيرىيەت، جېن شىيىن ئەر ـ خوتۇن بىلەن بىر قانچە چاكارلىرىنىڭ هاياتى ئامان قالدى. جېن شىيىن ئەلەمگە چىدىماي تېپچەكلەپ ئاهۇپەرياد چېكىشتىن بۆلەك هېچبىر ئىلاج تاپالمىدى. ئۇ ئايالى بىلەن مەسلىهەتلىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ سەهرادىكى جاڭزىسىغا كۆچۈپ چىقتى، لېكىن قېرىشقاندەك بىر قانچە يىللاردىن بېرى تاشقىن ۋە قەهەتچىلىك ئاپەتلىرى بولۇۋېرىپ، هوسۇل ئېلىنمىغانىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوغرى ـ يالغان ئاۋۇپ كېتىپ، پاششاپ ـ دورغىلارمۇ ئوغرى تۇتۇش ئۈچۈن ئايىغى ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇراتتى. بۇ هال ئۇلارنىڭ جاڭزىدا تۇرۇشىغا ئارام بەرمەي، يەر ـ سۇلىرىنى سېتىپ، ئايالى بىلەن ئىككى دېدەكنى باشلاپ پاناه ئىزدەپ قېيىنئاتىسىنىڭكىگە كەتتى.

قېيىنئاتىسىنىڭ ئىسمى فېڭ سۇ بولۇپ، ئەسلىي يۇرتى دارۇجۇ دېگەن جاي ئىدى. ئۇ دېهقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانسىمۇ، لېكىن قول ـ ئىلكىدە بار ئادەم ئىدى. بۈگۈن ئۇ كۈيئوغلىنىڭ ئاشۇنداق غېرىبسىنىپ ئالدىغا كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، كۆڭلى سەل بىئارام بولدى. خەيرىيەت، جېن شىيىن هېلىمۇ يەر ـ سۇلىرىنى ساتقان كۈمۈشنى ئۆزى بىللە ئالغاچ كەلگەنىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ كېيىنكى تىرىكچىلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۆي ـ جاي ئېلىپ بېرىشنى هاۋالە قىلىپ، بار ـ يوق

كۇمۇشنى قىيىنئاتىسىغا تۇتقۇزدى. قېيىنئاتىسى قىلىڭ سۇ كۇمۇشنىڭ تېگىنى خەجلەپ كۆيۈ ئوغلىغا بىرئاز قېقىر يەر بىلەن ئەسكى بىر ئۆي سېتىۋېلىپ، قالغان تېگىنى ئۆزى ھايان ئالدى. جېن شىيىن موللا ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن، ئېتىز ـ ئېرىق ئىشلىرى بىلەن كېلىشەلمىدى. بىر ـ ئىككى يىلنى ئاران ئۆتكۈزدى، بارغانسېرى نامراتلىشىپ كەتتى. قېيىنئاتىسى ئۇنى كۆرسە تاپا ـ تەنە قىلىدىغان ۋە خەقلەرنىڭ ئالدىدا «بۇ جان بېقىشنى بىلمەيدۇ، ئاشقا تەييار، ئىشقا ھەيىيار» دەپ غەيۋەت ـ شىكايەت قىلىدىغان بولۇپ قالدى. جېن شىيىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قاتتىق ئۆكۈندى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇلتۇرقى خاپىچىلىقنىڭ دەردى بار ئىدى. بىرياقتىن ئىزا ـ ئاھانەتنىڭ ئازابى، يەنە بىرياقتىن كېسەل ۋە ناماراتچىلىقنىڭ زەربىسى بۇ ياشنىپ قالغان ئادەم ئۈچۈن تولىمۇ ئېغىر كەلدى، بارا ـ بارا كۆزىگە ئۇ دۇنيا كۆرۈنۈشكە باشلىدى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ كۆڭۈل ـ كۆكسىنى ئېچىپ كېلىش ئۈچۈن، ھاسا تايىنىپ كوچىغا مەڭدەپ چىقتى. دەل شۇ چاغدا، كوچا تەرەپتىن بىر ئاقساق دەرۋىشنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ مەجنۇن سۈپەت بولۇپ، چىگە چورۇق ۋە جەندە كىيىۋالغانىدى، تۆۋەندىكى ھۆكمەتنى توختاتماي ئوقۇپ باراتتى:

خەلقئالەم دەيدۇ بىردەك پەرىشتە ئوبدان،
ئەمما چىقماس نام ـ شۆھرەت يادىدىن تامام!
ئۆتكەنكى شۇ خان ـ ۋەزىرلەر نەلەرگە كەتتى:
گۆرلىرىنى ئوتلار بېسىپ بولدى باياۋان.
خەلقئالەم دەيدۇ بىردەك پەرىشتە ئوبدان،
ئەمما، چىقماس ئالتۇن ـ كۈمۈش يادىدىن تامام!
خەزىنەم ئاز دەپ كېچە ـ كۈندۈز چېكىدۇ ھەسرەت،
توپلايدىيۇ، ئۇ دۇنياغا بولىدۇ راۋان.

خەلقئالەم دەيدۇ بىردەك پەرىشتە ئوبدان،
ئەمما چىقماس سەتەڭ خانىم يادىدىن تامام !
هايات چاغدا مېھرىبانىم دەيدۇ ئۇ سىزنى،
ئۆلگەندە سىز، يات كەينىدىن كېتىدۇ شۇ ئان
خەلقئالەم دەيدۇ بىردەك پەرىشتە ئوبدان،
ئەمما چىقماس ئەس ـ يادىدىن پەرزەنتى تامام !
جىق هاماقەت ئاتا ـ ئانا ئۆتتى قەدىمدىن،
شۇ پەرزەنتىڭ ساڭا ۋاپا قىلغانتى قاچان؟

جېن شىيىن ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، دەرۋىشنىڭ ئالدىغا كېلىپ مۇراجىئەت قىلدى:

— «ئوبدان» دەيسەن، «تامام» دەيسەن، زادى نېمىلەرنى دەۋاتىسەن؟

— «ئوبدان» بىلەن «تامام» دېگەن سۆزلەرنى ئاڭلىغانلا بولساڭ، سېنى ئاقىل ئادەم ئىكەن دېيىشكە بولىدۇ. شۇنى بىلىشىڭ كېرەككى، دۇنيادا تۈمەن مىڭ خىل ئىشلار بولىدۇ، ئۇ ئوبدان بولسىلا تامام بولىدۇ، تامام بولسىلا ئوبدان بولىدۇ؛ تامام بولمىسا ئوبدان بولالمايدۇ؛ ئوبدان بولۇش ئۈچۈن تامام بولۇش لازىم. شۇڭا، مەن بۇ هۆكمىتىمگە «ئوبدان ۋە تامام» دەپ نام بەردىم، — دەپ جاۋاب بەردى دەرۋىش تەبەسسۇم بىلەن. جېن شىيىن ئەسلىدىن زېرەك ئادەم بولغانلىقتىن، دەرۋىشنىڭ هۆكمىتىنى ئاڭلاپ، كۆڭلى بىردىنلا يورۇپ كەتكەندەك بولدى ـ دە:

— بەس ! — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ، — بۇ هۆكمىتىڭنى شەرھلەپ كۆرسەم قانداق دەيسەن؟

— مەرھەمەت، — دېدى دەرۋىشمۇ كۈلۈپ. جېن شىيىن تۆۋەندىكىچە شەرھلىدى:

ئۆز ۋاقتىدا بەگ ـ غوجاملار تولغان ساراي،
غۇربەت بېسىپ قۇرۇق سۆلەت دالان بولدى؛

بىر چاغلاردا بەزمە ـ مەشرەپ قايىنىغان جاي،
گۈللەر توزۇپ، دەل ـ دەرەخلەر خازان بولدى؛
زەر تورۇسقا ئۆمۈچۈكلەر باغلىدى تور،
گۈل پەنجىرلەر ئوت ـ گىياھقا ئاشيان بولدى؛
ئۇپا ـ ئەڭلىك، خۇش پۇراقنىڭ نە ھاجىتى،
قىرووۋ قوندى چاچقا، قىرىلىق ئايان بولدى؛
كېچە تۇپراق ئارا كىرسە مۇردا، بۇگۇن —
ئاشىق ـ مەشۇق ھۇجرا ئارا پىنھان بولدى؛
ساندۇق ـ ساندۇق ئالتۇن ـ كۈمۈش ساقلىغانلار،
كۆز ئاچقۇچە گادايلىشىپ ۋەيران بولدى؛
ئۆمرى قىسقا دەپ ئۆزگىدىن ئاھ ئۇرغانلار،
كېلىپ ئۆزى ئۇ ئالەمگە راۋان بولدى؛
ئاتاسىدىن قاتتىق تەنبىھ ئالغان زاتلار،
ئېھتىمالىم، قىلمىشلىرى ئەسيان بولدى.
بايۋەچچىدىن ئۆزگە جور ئىزدىگەنلەر،
تاپقان جايى خۇنۇك چالا مەيدان بولدى؛
تاجىسىنى كىچىك كۆرۈپ كىيمىگەنلەر،
كىيىپ قوۋۇق، ياتقان يېرى زىندان بولدى؛
ئاخشام تېخى جۇل ـ جۇل توندىن غىڭشىغانغا،
بۇگۇن بەگلىك چاپىنىمۇ يامان بولدى؛
بىرى تەختتىن چۈشسە يەنە بىرى چىقتى،
ئاقىۋەتتە ماڭا يات يۇرت ماكان بولدى؛
قويغىنا بۇ ئەپسانىنى، ھەننىۋاسى —
باشقىلارغا ئاخىر تويلۇق چاپان بولدى.

ھېلىقى ئاقساق مەجنۇن دەرۋىش بۇنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، چاۋاك چېلىپ قاقاھلاپ كۈلۈپ:

— تولۇق شەرھلىدىڭ! تولۇق شەرھلىدىڭ! — دەپ

ۋارقىرىۋەتتى. جېن شىيىن «يۇرە، كەتتۇق !» دەپ، دەرۋىشنىڭ مۇرىسىدىكى خۇرجۇننى تارتىۋېلىپ ئۆزىنىڭ مۇرىسىگە سالدى ـ دە، ئۆيىگىمۇ ياناماستىن، مەجنۇن دەرۋىش بىلەن بىللە غۇيۇلداپ راۋان بولدى.

بۇ ۋەقە پۈتۈن كوچا ـ كويلىغا پۇر كەتتى ۋە جامائەت ئارىسىدا بەئەينى بىر يېڭى رىۋايەت تەرىقىسىدە تارىلىپ يۈردى. جېن شىيىننىڭ ئايالى فېڭ شى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ يىغلىدى، قاقشىدى، بىر ئۆلۈپ، بىر تىرىلدى. ناھايەت ئاتىسى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئۇنى ئىزدەپ بېقىش ئۈچۈن ھەر قاياققا ئادەم ئەۋەتىپمۇ كۆردى، لېكىن ئۇنىڭ ھېچقانداق ئىز ـ دېرىكى بولمىدى، ئاخىر ئاتا ـ ئانىسىغا يۆلىنىپ كۈن كەچۈرۈشتىن باشقا ئامال تاپالمىدى. خەيرىيەت، ئۆز ۋاقتىدا ئۆزى بىلەن بىللە كەلگەن ئىككى نەپەر دېدەك يېنىدا ئىدى، شۇ ئىككى دېدەك بىلەن كېچە ـ كۈندۈز يىڭنە ئىشى قىلىپ، ئاتىسىنىڭ خىراجىتىگە ھەمدەملىشىپ تۇردى. ئاتىسى فېڭ سۇ ھەر كۈنى تاپا ـ تەنە قىلىۋېرىپ، ئاخىر ئۇمۇ كۆنۈپ قالدى.

بۈگۈن جېن شىيىننىڭ ئۆيىدىكى چوڭ دېدەك يىپ سېتىۋېلىش ئۈچۈن ئىشىك ئالدىغا چىققانىدى، ئۇنىڭغا كوچىدا «پوش، پوش» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى، جامائەت: «يېڭى ئامبال بېگىم كەپتۇ!» دېيىشىۋاتاتتى. دېدەك ئۆزىنى ئىشىكنىڭ دالدىسىغا ئېلىپ قاراپ تۇردى، ئامبالنىڭ ئاتارمەن ـ چاپارمەنلىرى جۈپ ـ جۈپ بولۇشۇپ ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. دېدەك قىز ئازادە تەختىراۋاندا قارا كۇلا، قىزىل تون كىيىۋالغان بىر ئەمەلدارنى كۆرۈپ تېڭىرقاپ قالدى، كۆڭلىدە: «بۇ ئەمەلدارنىڭ چىرايى تونۇشتەك تۇرىدۇ، ئۇنى قەيەردىدۇر كۆرگەندەك قىلىمەن» دېگەن ئويلار كەچتى. شۇنداق قىلىپ، دېدەك ئۆيىگە يېنىپ كىردى ۋە بۇ ھالنى ئەس ـ يادىغىمۇ ئالمىدى. لېكىن،

كەچ كىرىپ ئۇخلاشقا تەمشەلگەندە، ئىشىك بىردىنلا قېقىلدى ۋە كىشىلەر قىيقاس ـ چۇقان كۆتۈردى، كىمدۇر بىرىنىڭ: «بىز ئامبال بېگىمنىڭ دورغىلىرى، بىر كىم چىقسۇن، گېپىمىز بار!» دېگەن سۆزلىرى ئاڭلاندى. فېلىڭ سۇ ۋاراڭ ـ چۇرۇڭدىن قورقۇپ قېتىپلا قالدى. بۇنىڭ قانداق بالايىئاپەت ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئىككىنچى باب

جيا ئاغىچىنىڭ ياڭجۇ شەھىرىدە قازا تاپقانلىقى لىنڭ زىشىڭنىڭ رۇڭگو قەسرى توغرىسىدا بايان قىلغانلىقى

جېن شىيىننىڭ قېيىنئاتىسى فېڭ سۇ دورغىلارنىڭ قىچقىرىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان هامان ئالدىراپ - تېنەپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ، خۇشامەت بىلەن كۈلۈپ، نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى سورىدى.

— جېن بېگىمنى چاقىرىۋەت! — دەپ ۋارقىرىدى دورغىلار.

— كەمىنىلىرى جېن جەمەتىدىن ئەمەس، فېڭ جەمەتىدىن، ئەمما ئۆز ۋاقتىدا پېقىرنىڭ جېن جەمەتىدىن بىر كۈيۈئوغلى بار ئىدى، ئۇ كىشىنىڭ تەركىدۇنيا بولۇپ چىقىپ كەتكىنىگە بىر - ئىككى يىل بولۇپ قالدى، ھەربىرلىرىنىڭ ئىزدىگەنلىرى شۇ كىشىمىكىن؟ — دەپ جاۋاب بەردى فېڭ سۇ ھىجىيىپ تۇرۇپ.

ھېلىقى دورغىلار:

— ئۇ «جېڭ» مۇ، «جا»مۇ، ئۇنىڭ بىلەن كارىمىز يوق، كۈيۈئوغلۇڭ بولمىسا، ئامبال بېگىمنىڭ ھۇزۇرىغا ئۆزۈڭنى ئېلىپ بارىمىز، دەيدىغىنىڭ بولسا شۇ يەرگە بارغاندا دېگىن، — دېدى ـ دە، فېڭ سۇنى ئىتتىرىپ - سۆرەپ ئېلىپ ماڭدى. فېڭ سۇنىڭ ئۆيدىكىلىرى نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي ھاڭ - تاڭ بولۇپ قېلىشتى.

جېسەكچى ئىككىنچى جىڭ قاقانىدىلا فېڭ سۇ ئۆيىگە يېتىپ كەلدى، ئۆيدىكىلىرى ئىشنىڭ تېگى - تەكتىنى بىلىشكە ئالدىراشتى. فېڭ سۇ ئۇلارغا بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بەردى:

— يېڭى كەلگەن ئامبال بېگىمنىڭ فامىلىسى جيا، ئىسمى خۋا ئىكەن. ئەسلىدە خۇجۇ دېگەن يەردىن بولۇپ، بىر چاغلاردا كۇيۇئوغلىمىزنىڭ قەدىناسلىرىدىن بولۇپ كەلگەن كىشى ئىكەن. دېدەك قىز جياڭ شىڭنىڭ ئىشىك ئالدىدا يىپ ئېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىپ كۇيۇئوغلىمىزنى مۇشۇ جايغا كۆچۈپ كېلىۋالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ، ئۇنى چاقىرتىشقا ئادەم ئەۋەتكەنىكەن. مەن بولۇپ ئۆتكەن ھادىسىنى سۆزلەپ بەردىم، ئامبال بېگىممۇ كۆڭلى يېرىم بولۇپ، بىر پەس ئۇلۇغ - كىچىك تىندى. ئاندىن قىز نەۋرىمىزنى سورىدى، مەن ئۇنىڭ پانۇس ئويۇنى بولغان كېچىسى يوقاپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتىم. ئامبال بېگىم «سەۋر - تاقەت قىلىڭلار، مەن كىشى ئەۋەتىپ ئۇنى جەزمەن تاپتۇرۇپ كېلىمەن» دېدى. يەنە ئاز - پاز ئەھۋاللاشتۇق، خوشلىشىش ۋاقتىدا ماڭا ئىككى سەر كۈمۈش ئىنئام قىلدى.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ جېن شىيىننىڭ ئاغىچىسىنىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى. شۇنداق قىلىپ، بۇ كېچە ئۇن - تىنسىز ئۆتتى.

ئەتىسى سەھەردىلا، جيا يۇيسۈن خىزمەتكارى ئارقىلىق جېن شىيىننىڭ ئاغىچىسىغا ئۆزىنىڭ مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئىككى بولاق كۈمۈش، تۆت توپ كىمخاب - تاۋار ئەۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا فېڭ سۇغا يەنە بىر پارچە مەخپىي مەكتۇپ ئەۋەتىپ، جېن شىيىننىڭ ئاغىچىسىدىن دېدەك قىز جياۋ شىڭنى ئۆزىگە كىچىك ئاغىچىلىققا سوراتتى. فېڭ سۇ خۇشاللىقىدىن گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپ، جياۋ شىڭنى ئامبال بېگىمگە ئىككى قوللاپ تۇتقۇچە كۆزى تۆت بولدى. ئۇ بۇ قىزنىڭ ئالدىدا چېچىپ يۈرۈپ، ئەپلەپ - سەپلەپ ئىشنى پۈتكۈزدى - دە، جيا شىڭنى تەختىراۋانغا ئولتۇرغۇزۇپ شۇ كېچىسىلا يامۇلغا ئۇزاتتى. جيا يۇيسۈن بۇنىڭدىن دەپ تۈگەتكۈسىز مەمنۇن بولدى، فېڭ سۇغا يۈز سەر كۈمۈش ئىنئام قىلدى، جېن شىيىننىڭ ئاغىچىسىغىمۇ يەنە نۇرغۇن سوۋغا - سالام يوللاپ، مۇشۇنىڭ بىلەن ھازىرچە ئۆز كۈنىنى كۈن ئېتىپ تۇرۇۋاتقان، كېيىنچە قىزىنىڭ ئىز -

دېرىكىنى قىلىپ كۆرىدىغانلىقىنىمۇ ئېيتقۇزۇپ قويدى.

جياۋ شىڭ بىر چاغلاردا جيا يۈيسۈنگە بۇرۇن قارىغان ھېلىقى دېدەك قىز ئىدى، ئۆزىنىڭ بىر قاراپ قويۇشىنىڭ بۇنداق ئاجايىپ قىسمەتكە سەۋەب بولىدىغانلىقىنى ئۇ خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدى. يەنە كېلىپ تەلەي ـ ئامىتىنىڭ بۇنداق قوشلاپ كېلىدىغانلىقىنى كىممۇ بىلسۇن؟ ھېچبىر كۈتۈلمىگەندە، ئۇ مانا جيا يۈيسۈننىڭ يېنىدىن ئورۇن ئالدى. ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپ بىر ئوغۇلمۇ تۇغدى. يەنە يېرىم يىلدىن كېيىن، جيا يۈيسۈننىڭ چوڭ ئاغىچىسى كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قازا تاپقاندا، جيا يۈيسۈن ئۇنى چوڭ ئاغىچىلىق ئورنىغا ئۆتكۈزدى، بۇ ھال بەئەينى شۇنداق بولدىكى:

ئارقىغا تاسادىپەن بىر كۆز سېلىپ،
ئۆزگىنىڭ ئۈستىگە چىقتى تور ئېلىپ.

جيا يۈيسۈن ئاشۇ يىلى جېن شىيىندىن كۈمۈش ئىنئام ئالغاندىن كېيىن، ئۇن ئالتىنچى كۈنى پايتەختكە قاراپ يولغا چىققاندى. ئۇ پايتەختكە بارغاندىن كېيىن، دۆلەتلىك چوڭ ئىمتىھان مەزگىلىدە تولۇق مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ جىنشىلىققا ئۆتكەن ۋە جايلاردا ئىشلەيدىغان ئەمەلدارلار قاتارىغىمۇ ئىلىنغانىدى، بۇ يىل مانا ئۇ مەزكۇر ناھىيەنىڭ ئامباللىقىغا كۆتۈرۈلدى. ئۇنىڭ قابىلىيىتى ناھايىتى ئۈستۈن بولسىمۇ، ئەمما ئىنتايىن ئاچ كۆز، تەمەگەر ئىدى، ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ، ئۆزەڭگە سوقۇشتۇرغانلىقى ۋەجىدىن، شېرىكلىرى ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ قىرىدا قارايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئارىدىن بىر يىل ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا، ئۇنىڭ ئۈستىدىن: «تەق ـ تۇرقىدىن قابىلىيەتلىك كۆرۈنسىمۇ، ئەمما خۇي ـ پەيلى بەئەينى بىر ھىيلىگەر تۈلكىگە ئوخشايدۇ» دەپ، ئۇنىڭ ئۈستىدىكى ئەمەلدار پادىشاھقا ئەرز قىلدى. شۇ ئەرزگە يەنە ئۇنىڭ يۇرتقا مىتە بولۇپ

چۈشكەن دورغىلارنى قانتى ئاستىغا ئالغانلىقى، يېزا ئاقساقاللىرى بىلەن ئاپاق ـ چاپاق بولۇۋالغانلىقى توغرىسىدىمۇ قىستۇرۇپ قويۇشقانىدى. شۇنىڭ بىلەن ھەزرەت ئالىيلىرى قاتتىق غەزەپكە كېلىپ، ئۇنى ئەمىلىدىن قالدۇرۇشقا يارلىق چۈشۈردى. دېۋاننىڭ مەزكۇر يارلىقى ئامبال يامۇلىدىكى ھەممە ئەمەلدارلارنى خۇشال قىلىۋەتتى. جيا يۈيسۈن قاتتىق ئېچىنغان ۋە خورسىنغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ چىرايىدا قىلچە ھەسرەت ئالامىتى كۆرۈنمىدى. ئۆزىنى خۇشال ـ خۇرام ۋە تەمكىن تۇتۇپ، ھۆكۈمەت ئىشلىرىنى ئۆتكۈزۈپ بەردى ـ دە، بىرقانچە يىلدىن بۇيان ئامباللىقتىن توپلىغان بىساتىنى ئائىلە تاۋابىئاتلىرى بىلەن قوشۇپ ئۆز يۇرتىغا كۆچۈرۈپ كېلىپ ئۇبدان جايلاشتۇرۇپ قويدى، ئاندىن ئۆزى يەر يۈزىدىكى مەشھۇر يادىكارلىقلارنى سەيلە قىلىش ئۈچۈن تەنھا چىقىپ كەتتى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ ۋېيياڭ دېگەن يۇرتقا كېلىپ قالدى ۋە كىشىلەردىن بۇ يىل شۇ يۇرتقا لىن رۇخەي دېگەن كىشى تۇز ئىشلىرى مۇپەتتىشى بولۇپ تەيىنلەنگەنلىكىنى ئاڭلىدى.

لىن رۇخەينىڭ فامىلىسى لىن، ئىسمى خەي، لەقىمى رۇخەي بولۇپ، گۇسۇلۇق زاتلاردىن ئىدى. لىن رۇخەي ئۆتكەن نۆۋەتتىكى دۆلەتلىك چوڭ ئىمتىھاندا تەنخۇا①لىققا ئېرىشىپ، تېخى يېقىندىلا خانلىق كۇتۇپخانىنىڭ باشلىقى بولۇپ كۆتۈرۈلگەنىدى، ھەزرەت ئالىيلىرىنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن بۇ يىل يەنە تۇز ئىشلىرى مۇپەتتىشلىكىگە مۇشەررەپ بولغان ۋە بۇ خىزمىتىگە كەلگىلى ئانچە ئۇزاق بولمىغانىدى. بىر زامانلاردا، لىن رۇخەينىڭ بوۋىلىرىمۇ خۇ مەرتىۋىسىدىكى ئەربابلاردىن ئىدى، تاكى لىن رۇخەيگە كەلگۈچە بەش ئەۋلاد مۇشۇ مەرتىۋىدە بولۇپ كەلگەنىدى. دەسلەپتە ئۇلار ئۈچ ئەۋلادقىچىلا مۇشۇ

① تەنخۇا ــ دۆلەتلىك چوڭ ئىمتىھاندىن ئۆتكەنلەرنى خان ئۆز ئوردىسىدا قايتا ئىمتىھان ئېلىپ دەرىجىگە بۆلەتتى، «ئا» دەرىجىنىڭ ئۈچىنچىسى تەنخۇا دەپ ئاتىلاتتى.

مەرتىۋىگە ۋارىسلىق قىلىشقا تېگىشلىك ئىدى، لېكىن ھەزرەت ئالىيلىرى ئۇلارغا چەكسىز مېھىر - شەپقەت كۆرسەتكەنلىكى ۋەجىدىن، ئادەتتىن تاشقىرى ئىلتىپاتقا نائىل بولۇپ، لىن رۇخەينىڭ دادىسىمۇ بۇ مەنسەپكە ۋارىسلىق قىلىش ئىمتىيازىغا ئىگە بولدى. لىن رۇخەيگە كەلگەندە، ئۇ دۆلەتلىك چوڭ ئىمتىھاندىن ئۆتۈشكە توغرا كەلدى. لىن رۇخەينىڭ ئائىلىسى بىرىنچىدىن، مەنسەپ مىراسخورلىرىدىن بولسا، ئىككىنچىدىن، مەرىپەتلىك جەمەتتىن ئىدى. ئەپسۇسكى، ئۇنىڭ جەمەتى ئانچە غولدىيالمىغان ۋە قوۋم - قېرىنداشلىرىمۇ كۆپ ئەمەس ئىدى، بىرقانچە جەمەتلىرى بولسىمۇ، بىراق ئۇلار ئۆزىنىڭ قان - قېرىنداشلىرىدىن ئەمەس، شىرەم تۇغقانلىرىدىن ئىدى. لىن رۇخەي بۇ يىل ئەللىك ياشقا كىردى. ئۇنىڭ ئۈچ ياشلىق يالغۇز ئوغلى بار ئىدى، ئەپسۇسكى، ئۇ ئوغلى ئۆتكەن يىلى قازا قىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ بىرقانچە كىچىك ئاغىچىلىرى بولسىمۇ، ئۇلاردىن ئوغۇل يۈزى كۆرۈش نېسىپ بولمىدى. شۇڭا، تەقدىرگە تەن بېرىشتىن باشقا ئىلاج بولمىدى. جىيا جەمەتىدىن بولغان چوڭ ئاغىچىسى بىر قىز تۇغۇپ بەرگەن، ئۇنىڭغا دەييۈي دەپ ئات قويۇشقانىدى. دەييۈي مانا بەش ياشقىمۇ كىرىپ قالدى، ئەر - خوتۇن ئىككىسى بۇ قىزىغا شۇنچە ئامراق ئىدىكى، ئۇنى خۇددى گۆھەردەك كۆرەتتى. قىزىنىڭ ناھايىتى چېچەن ۋە چىرايلىق ئىكەنلىكىگە ھەۋىسى كەلگەن ئاتا - ئانا ئوغۇلغا بولغان تەشنالىقىغا ئارام بېرىش ئۈچۈن، ئۇنى ئوغۇل ئورنىدا كۆرۈپ، خەت - ساۋاتلىق قىلىپ قويۇشنىمۇ ئارزۇ قىلاتتى.

جىيا يۈيسۈن دەگدە يېتىپ - قوپۇپ يۈرگەن چاغلىرىدا، تۇيۇقسىز شامالداپ زۇكام بولۇپ قالدى، كېيىن زۇكىمىمۇ يېشىلدى. لېكىن، خىراجەتتىن ئۈزۈلۈپ قېلىپ، ئۆز يەلكىسىگە چۈشكەن بۇ ئېغىر يۈكتىن خالىي بولۇش نىيىتىدە، بىرەر پاناھ ئىزدەپ يۈرەتتى. ئەنە شۇ پەيتتە ئىككى كونا ئاغىنىسى خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەك ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇنىڭ

ئاغىنىلىرى يېقىدىن كەلگەن تۈز ئىشلىرى مۇپەتتىشى بىلەن تونۇش ئىدى، ئۇلار مۇپەتتىشنىڭ ئۆز قىزىغا تەلىم بېرىدىغان بىرەر خەلپەت تەكلىپ قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭا جىيا يۈيسۈننى ئەنە شۇ كىشىگە تونۇشتۇرۇپ قويىدى. ئۇنىڭ تالىبەسىنىڭ يېشى كىچىك، بەدىنىمۇ ئاجىز ئىدى، شۇ سەۋەبتىن بۇ تالىبەگە دەرسنىڭ ئاز ـ كۆپلۈكى جەھەتتىن چەك قويۇلمىدى، دەرسكە يەنە ئىككى دېدەك قىز ھەمراھ بولۇپ قاتنىشاتتى. شۇڭا، جىيا يۈيسۈنغا بۇ خەلپەتچىلىك ئىنتايىن يېنىك چۈشۈپ، كېسىلىنى داۋالاشنىڭ ئوبدان پەيتى بولۇپ قالدى.

ھەش ـ پەش دېگۈچە يەنە بىر يىلمۇ ئۆتۈپ كەتتى. بەختكە قارشى دەييۈينىڭ ئانىسى، جىيا جەمەتلىك چوڭ ئاغىچا كېسەل تۈپەيلىدىن تۈيۇقسىز قازا تاپتى. دەيىيۈي بىرىنچىدىن، ئانىسىنىڭ كېسىلىنى بېقىش، كېيىن ئۆلۈمىنى ئۇزىتىپ، ھازا تۇتۇش بىلەن تولا ھەسرەت چەككەنلىكى، ئىككىنچىدىن، ئەسلىدە ناتىۋان ـ ئاجىز بىر قىز بولغانلىقى ئۈچۈن، كونا كېسىلى يەنە قوزغىلىپ قېلىپ ئۇزاققىچە دەرسكە كېلەلمىدى. جىيا يۈيسۈنمۇ بىكارچىلىقتىن ئىچى پۇشۇپ، ھاۋا ئوچۇق كۈنلىرى غىزادىن كېيىن سىرتقا چىقىپ سەيلە قىلىپ كېلىدىغان بولدى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ شەھەردىن چىقىپ دالانىڭ مەنزىرىسىنى تاماشا قىلغۇسى كەلدى، بىر دەسسەپ ـ ئىككى دەسسەپ، تاغ ئارىسىدىكى سۇ ئېقىۋاتقان، بوك ـ باراقسان دەل ـ دەرەخلەر ئورالغان بىر جايغا كېلىپ قالدى. شۇ يەردە بىر بۇتخانا غىل ـ پال كۆرۈندى، بۇتخانىنىڭ دەرۋازىسى قىيسايغان، تاملىرىنىڭ سۇۋاقلىرى سويۇلۇپ چۈشۈپ كەتكەن، دەرۋازىسىنىڭ ماڭلىيىغا «ئاقىللار جامائەسى» دېگەن ئىبارە، ئىككى يېقىغا بولسا كونىراپ ئۆچۈپ كېتەي دەپ قالغان مۇنداق بىر بېيىت يېزىلغانىدى:

گەر ھارامدىن تارتمىسا كىم قولىنى ئىمكان ئالدىدا،
قۇتۇلۇشقا يول تاپالماس بەلكى گۇمران ئالدىدا.

جىيا يۈيسۈن بۇ ئىككى بېيىتنى ئوقۇپ: «بۇ ئىككى جۈملە ئەدەبىي جەھەتتىن ئاددىيلا كۆرۈنسىمۇ، مەنىسى چوڭقۇر ئىكەن. قانچە ـ قانچىلىغان داڭلىق تاغلارنى بېسىپ ئۆتكەن، قانچە ـ قانچىلىغان مەشھۇر مازار ـ ماشايىخلارنى زىيارەت قىلغان بولساممۇ، بۇنداق سۆزلەرنى بۈگەنگىچە ئۇچراتمىغانىدىم. ئەتىمالىم، بۇ بۇتخانىدا موللاق ئېتىپ ئەرشنى كۆرگەنلەردىن بىرەرسى① باردەك قىلىدۇ، ئىچكىرى كىرىپ ئۇنى بىر زىيارەت قىلىپ چىقسام نېمە بوپتۇ» دەپ ئويلاپ بۇتخانىغا كىردى. بۇتخانىدا قاسماق بېسىپ كەتكەن بىر قېرى غالداڭ راھىبنىڭ شۈۋۈنگۈرۈچ قايىنىتىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. جىيا يۈيسۈن قېرى راھىبتىن ئانچە ئەيمىنىپ تۇرماي، ئۇنى گەپكە سالماقچى بولۇپ سوئال بەردى، ئەمما ئۇ قېرى راھىب قۇلىقى پاڭ، ئۆزى گاراڭ، چىشلىرى قالمىغان ۋە تىلى كالۋالىشىپ قالغان ئادەم ئىدى، شۇڭا ئۇ تاغدىن سورىسا باغدىن جاۋاب بېرەتتى.

جىيا يۈيسۈن بۇ قېرىدىن زېرىكتى بولغاي، بۇتخانىدىن يېنىپ چىقتى ـ دە، ئۆز سەيلىسىنى تېخىمۇ كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈش نىيىتىدە بىر ـ ئىككى قەدەھ شاراب ئىچمەك بولۇپ سەھرا مەيخانىسىغا يول سالدى. ئۇ ئەمدىلا مەيخانىغا كىرىشىگە، مەي ئىچىپ ئولتۇرغانلارنىڭ بىرسى ئورنىدىن تۇرۇپ، كۈلگەن پېتى «مەرھابا ! مەرھابا !» دەپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى. جىيا يۈيسۈن لاپپىدە شۇ ياققا قارىدى. بۇ ئادەم پايتەختتىكى ئاسارئەتىقە پۇرۇش لېڭ زىشىڭ دېگەن كىشى ئىدى، جىيا يۈيسۈن بىر چاغلاردا ئۇنىڭ بىلەن پايتەختتە تونۇشۇپ قالغانىدى. لېڭ زىشىڭنى جىيا يۈيسۈن قولىدىن ئىش كېلىدىغان قابىل ئادەم دەپ

① موللاق ئېتىپ ئەرشنى كۆرگەن — بۇددا ئېتىقادى بويىچە «غاپىللىقتىن ئويغىنىپ پەزىلەت ماقامىغا يېتىشكەن» كىشىگە قىلىنغان تەمسىل.

ماختىسا، لېڭ زىشىڭ جىيا يۈيسۈننىڭ ئەدىبلىكىدىن مەنپەئەتدار ئىدى، شۇ ۋەجىدىن ئۇ ئىككىسى بەك چىقىشاتتى.

— بۇرادەر ئەزىز، سىز بۇياققا قاچان كېلىپ قالدىڭىز؟ كەمىنىڭىز بۇنىڭدىن بىخەۋەر قاپتىمەن. تەقدىرنىڭ ماۋۇ كارامىتىنى كۆرۈڭ، بۇگۈن ئىككىمىزنىڭ بۇ يەردە تاسادىپەن ئۇچرىشىپ قالغىنىمىزنى! — دېدى دەرھال جىيا يۈيسۈن تەبەسسۇم بىلەن.

— بۇلتۇر، يىل ئاخىرىدا يۇرتۇمغا قايتىپ كەتكەنىدىم، ھازىر پايتەختكە كېتىۋاتىمەن. بۇ يەردە پېقىرنىڭ بىر دوستى بار ئىدى، ئۇنى يوقلىغاچ كېتەي دەپ بۇ يەرگە كېلىپ قالغانىدىم، بىرقانچە كۈن تۇرۇپ كەتكىن دەپ تۇتۇۋالدى، دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى ئىزدەپ قېلىپ قالدىم. مېنىڭمۇ ئانچە زۆرۈر ئىشىم يوق، بىر - ئىككى كۈن تەخىر قىلىپ قېلىشىم مۇمكىن، مۇشۇ ئاينىڭ ئون بەشلىرىگىچە يولغا چىقىمەن. بۇگۈن دوستۇمنىڭ بىر ئىشى چىقىپ قالغاچقا، بىكارچىلىقتا سەيلە قىلغاچ بۇ يەرگە كىرىپ قالدىم، ئىككىمىز كۈتۈلمىگەن يەردە ئۇچرىشىپ قالدۇق، — دەپ جاۋاب بەردى لېڭ زىشىڭ. ئۇ جىيا يۈيسۈنغا سۆزلەۋېتىپ، ئۇنى ئۇلپەت بولۇشقا تەكلىپ قىلدى. يېڭىباشتىن يەنە شاراب ۋە تائام كەلتۈرۈپ، ئىككىسى ئۇلپەتلەشتى ۋە ئايرىلغاندىن كېيىنكى ئىشلىرى ئۈستىدە سۆھبەتلەشتى.

— يېقىندىن بېرى پايتەختتە قانداق يېڭىلىقلار بارلىقىدىن خەۋىرىڭىز بارمۇ؟ — دەپ سورىدى جىيا يۈيسۈن.

— يېڭىلىق دېگۈچىلىك بىرەر نېمە ئاڭلىغىنىم يوق، — دەپ جاۋاب بەردى لېڭ زىشىڭ، — ئەمما، تەخسىر، سىز بىلەن بىر جەمەتتىكىلەر ئىچىدە ئاز - تولا يوچۇن ۋەقەلەر چىققانلىقى قۇلىقىمغا كىرىپ قالدى.

— پايتەختتە كەمىنىڭىز بىلەن بىر جەمەتتىكىلەردىن يوق ئىدى، ئەجەبا، سىز بۇنىڭدىن گەپ ئېچىپ قالدىڭىز؟ — دەپ

كۆلدى جيا يۈيسۈن.

— فامىلىڭىزلەر ئوخشاش بولسىمۇ، يەنە نېمىشقا بىر جەمەتتىن بولمايسىز، بۇ ئەجەبا؟ — — دېدى لېڭ زىشىڭمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ئۇ قايسى جەمەت ئىكەن؟ — دەپ سورىدى جيا يۈيسۈن.

— رۇڭگو قەسرىدىكى جيا نەسەبىدىكىلەر، تەخسىر. ئۇلار سىزنىڭ نام - نىشانىڭىزغا داغ چۈشۈرمىسە كېرەك!

— ھە، سىز رۇڭگو قەسرىدىكىلەرنى دەۋاتقانىكەنسىز - دە، — دېدى جيا يۈيسۈن، — سۆزلەپ كەلسەم، كەمىنىڭىزنىڭ جەددى - جەمەتلىرىمۇ ئەسلىي ئاز ئەمەس ئىدى، كېيىنكى خەن زامانىسىدىكى جيا فۇدىن بۇيان، يىلتىز - تومۇرلىرىمىز خېلى يېيىلىپ، ھەممىلا يەرگىچە شۇڭ تارتقانىكەنمىز، ھازىر بۇنى كىممۇ سۈرۈشتۈرىدۇ دەيسىز؛ ئەمدى رۇڭگو قەسرىدىكى بۇ جەمەتكە كەلسەك، دەرۋەقە، مەن ئۇلار بىلەن بىر نەسەبداش، ئەمما ئۇلار ھازىر بۆلەكچىلا شان - شۆھرەت تېپىپ كەتتى، تۇغقانلىق ئىزدىشىپ بېرىشقىمۇ كىشى ئەيمىنىدۇ، شۇ ۋەجىدىن، بارغانسېرى يىراقلىشىپ كەتتۇق.

— ئۇنچىلىكمۇ ئەمەس، تەخسىر، — دېدى لېڭ زىشىڭ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، — رۇڭگو قەسرى بىلەن نىڭگو قەسرى خارابلىشىپ قالدى، ئۇلارنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى شان - شەۋكىتى قالمىدى.

— بىر زامانلاردا، بۇ ئىككى قەسىردىكىلەرنىڭ جەددى - جەمەتى ئىنتايىن ئاۋۇپ كەتكەنىدى، ئەمدى ئۇلار قانداقسىغا خارابلىشىپ كەتكەندۇ؟

— شۇنى دېمەمسىز، سۆزلەپ كەلسەك گەپ جىق.

— مەن، — دېدى جيا يۈيسۈن، — بۇلتۇر ئالتە سۇلالىنىڭ تارىخىي يادىكارلىقلىرىنى زىيارەت قىلماقچى بولۇپ جىنلىڭغا بارغىنىمدا، شىتوۇچېڭ قەلئەسىگە كىرىپ ئۆتكەنىدىم، شۇ قېتىم مەن بۇ ئىككى قەسىرنىڭ ئالدىدىن ئۆتتۈم. كوچىنىڭ

شەرق تەرىپىگە نىڭگو قەسرى، غەرب تەرىپىگە بولسا رۇڭگو قەسرى جايلاشقانىكەن، بۇ ئىككى قەسىر بىر - بىرى بىلەن تۇتىشىپ كەتكەن، پۈتۈن كوچىنىڭ تەگدىن تولىسىنى ئىگىلىۋاپتۇ. چوڭ دەرۋازىسىنىڭ ئالدى چۆللىشىپ قالغان بولسىمۇ، ئەمما قەسىر ئىچىگە كۆز تاشلىغۇدەك بولسام، ئايۋان - سارايلار، شىپاڭ - راۋاقلار تېخىچىلا چوقچىيىپ قەد كۆتۈرۈپ تۇرۇپتۇ. قەسىرنىڭ كەينىدىكى باغدا دەل - دەرەخلەر بۈك - باراقسان بولۇپ كۆكىرىپ، سۈنئىي تاغ - تاشلار يالتىراپ تۇرۇپتۇ، ھېچقانداق زاۋاللىققا يۈز تۇتقاندەك كۆرۈنمەيدىغۇ؟

— سىزنىڭ جىنشى دېگەن ئۇنۋانىڭىزغا ۋاي، — دېدى لېڭ زىشىڭ كۈلۈپ تۇرۇپ، — تېخى سىز ھېچنېمىنى چۈشەنمەيدىكەنسىز! قەدىمكىلەرنىڭ: «مىڭئاياغ ئۆلىدۇ، ئەمما قاتمايدۇ»① دېگەن تەمسىلى بار. بۇ ئىككى قەسىردىكىلەر بۇرۇنقىدەك ھەشەمەتلىك بولمىسىمۇ، لېكىن ئادەتتىكى مەنسەپدارلارغا قارىغاندا، ئۇلارنىڭ ھال - ئەھۋالى يەنىلا باشقىچە. بۈگۈنكى كۈندە ئۇلارنىڭ جەددى - جەمەتى كۈنسېرى ئاۋۇپ، مەئىشەتلىرىمۇ كۈنسېرى كېڭىيىپ كېتىۋاتىدۇ، بەگ - غوجاملاردىن تارتىپ قۇل - چاكارلارغىچە ئەيش - ئىشرەت، كەيپ - ساپا ئىچىدە ياشاۋاتىدۇ. ھالبۇكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە سەرەنجام قىلىدىغان تەدبىرلىك بىرەرمۇ ئادەم يوق. كۈندىلىك مەئىشەتتە تېجەش ۋە ئىقتىساد قىلىشنى بىلمەيدۇ، ھازىر ئۇلارنىڭ تاشقى جازىسىدىن قارىغاندا، سالاپىتى تۆكۈلۈپ كەتمىگەندەك كۆرۈنسىمۇ، ئىچىدىن ئاداپ تۈگەپ كېتىۋاتىدۇ. بۇغۇ كىچىك ئىش، ئۇنىڭدىنمۇ چوڭراقى شۇكى، شۇنچە راھەت - پاراغەت ئىچىدە ياشاۋاتقان بۇ قەسىردىكىلەرنىڭ ئۇرۇق - ۋۇجۇدى نېمە ئۈچۈندۇر ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا بەتتەرلىشىپ

① مىڭئاياغ ئۆلىدۇ، ئەمما قاتمايدۇ — چوڭ تۆرە - ئەمەلدارلار بىر مەزگىل چۈشكۈنلۈككە ئۇچرىسىمۇ، لېكىن مال - مۈلكى كۆپ، ھىماتى تولا بولغانلىقتىن، بىر يولىلا خانىۋەيران بولۇپ تۈگىشىپ كەتمەيدۇ، دېمەكچى.

كېتىۋاتىدۇ!

— شۇنداق ئوقۇمۇشلۇق ئائىلىدە، — دېدى جيا يۈيسۇنمۇ لېڭ زىشىڭنىڭ سۆزىنى ئاڭلاۋېتىپ، — مەرپەتكە كۆڭۈل بۆلمىگىنى ئەجەب ـ ھە؟ باشقا نەسەبتىكىلىرىنى بىلمەيمەن، ئەمما مەزكۇر نىڭگو قەسرى بىلەن رۇڭگو قەسرىدىكىلەرگە كەلسەك، ئۇلار ئۆز ئەۋلادلىرىنى تەربىيەلەش جەھەتتە ئەڭ تەدبىرلىكلەردىن ھېسابلىناتتى، ئەمدى نېمىشقا بۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىكىنە؟

— گەپ مانا شۇ ئىككى قەسىردە! — دېدى لېڭ زىشىڭ يەنە ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، — سىزگە شۇنى بايان قىلايكى، ئۆز ۋاقتىدا نىڭگو گۇڭ بىر ئانىدىن ئىككى ئوغۇل قېرىنداش بولۇپ، ئىككى ئوغۇلنىڭ چوڭى ئىدى، ئۇمۇ ئۆمرىدە ئىككى ئوغۇل پەرزەنت كۆرگەن. مەزكۇر گۇڭ قازا تاپقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ مەرتىۋىسىگە چوڭ ئوغلى جيا دەيخۇا ۋارىسلىق قىلغان، ئۇمۇ ئىككى ئوغۇل پەرزەنت كۆرگەن. تۇنجى ئوغلى جيا فۇ سەككىز ـ توققۇز ياشلاردىلا ۋاپات بولۇپ كەتكەن، شۇ سەۋەبتىن ئاتىسىنىڭ مەرتىۋىسى كەنجى ئوغلى جيا جىڭغا قالغان، ئەمما ئۇ ھازىر تەرىقەتچىلىككە بېرىلگەن، باشقا ئىش بىلەن كارى بولماي، كىمىياگەرلىككە ھېرىس بولۇپ كەتكەن. خەيرىيەت، ئۇ ئۆز ۋاقتىدا بىر ئوغۇل تېپىپ قويغانىكەن، مەزكۇر ئوغلىغا جيا جېن دەپ ئات قويغان. ئۆزى پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن ئەۋلىيالىق يولىغا كىرىپ كەتكەنلىكتىن، ئۆزىنىڭ مەنسىپىنى ئەنە شۇ ئوغلىغا ئۆتۈنۈپ بەرگەن، ئۆيدە تۇرۇشنى راۋا كۆرمەي، پايتەختنىڭ سەھراسىغا چىقىۋېلىپ، دەرۋىشلەرگە ئارىلىشىپ كەتكەن. مەزكۇر جيا جېن بېگىمنىڭمۇ ھازىر بىر ئوغلى بار، ئىسمى جيا رۇڭ، بۇ يىل ئەمدىلا ئون ئالتە ياشقا كىرگەن. ئاتىسى جيا جىڭنىڭغۇ ھېچ ئىش بىلەن كارى يوق، جيا جېن بېگىممۇ بىرەر تۈزۈك ئىش قىلىدۇ دەمسىز؟ كەيپ ـ ساپا ۋە ئويۇن ـ تاماشىغا بېشىچە كىرىپ كەتكەن. ئۇ نىڭگو قەسرىنى

ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋەتسىمۇ ھېچكىم ئۇنى «ھاي» دېيىشكە پېتىنالمايدىكەن. ئەمدى مەن سىزگە رۇڭگو قەسىرى توغرىسىدىمۇ سۆزلەپ بېرەي: بايا مەن سىزگە ئېيتىپ ئۆتكەن يوچۇن ۋەقە مانا شۇ قەسىردە بولغان. رۇڭگو گۇڭ قازا تاپقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ تۇنجى ئوغلى جيا دەيشەن ئاتىسىنىڭ مەنسىپىگە ۋارىسلىق قىلىپ، جىنلىڭ شەھىرىدىكى نەسەبلىك تۆرىلەردىن شى بېگىمنىڭ قىزىغا ئۆيلەنگەن. بۇ خېنىمدىن ئۇ ئىككى ئوغۇل كۆرگەن، تۇنجىسىغا جيا شې، كەنجىسىگە جيا جېڭ دەپ نام بەرگەن؛ جيا دەيشەن خېلى بۇرۇنلا ۋاپات بولۇپ كەتكەن، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم تېخى ھايات، شۇ ۋەجىدىن، ئاتىسىنىڭ مەنسىپى تۇنجى ئوغلى جيا شېغا قالغان. جيا شې مىيانە ئادەم ئىكەن، ئائىلە ئىشلىرى بىلەنمۇ ئانچىلا كارى يوق ئىكەن. كەنجى ئوغلى جيا جېڭ كىچىكىدىن تارتىپلا كىتابخۇمار، تۇغۇشلۇق، ئۇدۇللا كەتكەن ئادەم بولغانلىقتىن، بوۋىسى ئۇنىڭغا بەكمۇ ئامراق بولغانىكەن، ئەسلىي ئۇنى دۆلەتلىك چوڭ ئىمتىھانغا سۇنماقچىمۇ بولغانىكەن. لېكىن ئىش ئوڭدىن چىقىپ قالغان، جيا دەيشەن سەكراتتا ياتقاندا، پادىشاھ ھۇزۇرىغا بىر ئەرز قالدۇرۇپ كەتكەنىكەن، پادىشاھى ئالەم ئۆزىنىڭ بۇ سابىق ئەمەلدارىغا خەيرخاھلىق بىلدۈرۈپ، ئۇنىڭ چوڭ ئوغلىغا ئەمەل بەرگەنىنىڭ سىرتىدا، يەنە قانچە ئوغلى بارلىقىنىمۇ سۈرۈشتە قىلىپ، دەرھال ئۆز دەرگاھىغا كەلتۈرۈپ كۆرۈشكەن. شۇ قېتىمدا ھەزرەت ئالىيلىرى جيا جېڭ بېگىمگىمۇ ئالاھىدە ئىلتىپات كۆرسىتىپ، ئۇنىڭغا نامزات سەركارلىق① ئۇنۋانىنى بەرگەن ۋە ئۇنى دىۋاندا ئىشلەپ كۆرۈش پۇرسىتىگىمۇ سازاۋەر قىلغان. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ھازىر قوشۇمچە چۆپدارلىق② مەنسىپىگە كۆتۈرۈلگەن. مەزكۇر جيا جېڭ بېگىمنىڭ چوڭ

① نامزات سەركار — ئىشتاتتىن تاشقىرى ئىش بېجىرگۈچى، خەت - چەك ئىشلىرىنى باشقۇرغۇچى.

② قوشۇمچە چۆپدار — دىۋان مەھكىمىلىرىدە ئومۇمىي ئىشلارنى باشقۇرغۇچى.

ئاغىچىسى ۋاڭ خېنىمدىن بولغان تۇنجى ئوغلى جيا جۇ ئون تۆت يېشىدىلا مەدرىسەنى تۈگىتىپ موللا بولغان كېيىنكى كۈنلەردە ئۇ ئۆيلىنىپ بىر ئوغۇللۇق بولغان. لېكىن يىگىرمە ياشقا كىرە ـ كىرمەيلا كېسەل بولۇپ قازا تاپقان. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ئىككىنچى تۇغۇتىدا بىر قىز پەرزەنت كۆرگەن، شۇنىسى ئەجەبكى، بۇ قىز دەل نورۇز كۈنى دۇنياغا كەلگەن. ئاردىن يەنە ئون نەچچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم يەنە بىر بەگزادە كۆرگەن. كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان يېرى شۇكى، مەزكۇر بەگزادە تۇغۇلۇشى بىلەنلا، قانداقتۇر بىر دانە يالتىراپ تۇرغان رەڭدار قاشتاشنى چىشلەپ چۈشكەنىمىش، تاشقا تېخى بىرمۇنچە خەتلەرمۇ پۈتۈلگەنىمىش. قاراڭە، بۇ بىر مۆجىزە ئەمەسمۇ؟

— دەر ھەقىقەت، مۆجىزە ئىكەن! بۇ بەگزادىنىڭ يارالمىشىدا قانداقتۇر بىر قىسمەت بولۇشى مۇمكىن! — دەپ كۈلۈمسىرەپ جاۋاب بەردى جيا يۈيسۈن.

— ھەممە ئادەم شۇنداق دېيىشىدۇ، — دېدى لېڭ زىشىڭ سۆزىنى يەنە داۋام قىلىپ، — شۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك، مومىسى بۇ نەۋرىسىنى خۇددى گۆھەردەك ئەتىۋارلايدىكەن. بەگزادە بىر ياشقا تولغان چاغدا، ئاتىسى جيا جېڭ بېگىم ئۆز پەرزەنتىنىڭ كەلگۈسى نىيەت ـ ئىقبالىنى بىر سىناپ كۆرمەك بولۇپ، جاھاندا بار نەرسىلەرنى بەگزادىنىڭ ئالدىغا تۆپلاپ ئۇنىڭغا تاللاتماقچى بوپتۇ. نېمە ئۈچۈندۇر، بۇ بەگزادە شۇنچە كۆپ نەرسىنىڭ ئىچىدىن باشقىسىنى تاللىماي، پەقەت ئۇپا ـ ئەڭلىك، سىرغا ـ جىرغىنى ئېلىپ ئويناپ ئولتۇرغۇدەك. بۇ ھالنى كۆرگەن جيا جېڭ بېگىمنىڭ ئەرۋاھى ئۇچۇپ، بۇ شارابخور، شەھۋەتپەرەس بىر نېمە بولىدىغان ئوخشايدۇ دەپ، ئۇنىڭدىن رايى قايتىپ قاپتۇ، پەقەت مومىسىلا ئۇنى جېنىدەك ياخشى كۆرىدىكەن. تېخى بۇنىڭدىنمۇ قىزىقىنى ئاڭلايسىز: مەزكۇر بەگزادە بۇ يىل ئەمدى ئون ياشتىن ئاشقان. ئۇ ئۆزىنىڭ

ئىنتايىن كەپسىزلىكنىگە قارىماي، تېخى ناھايىتى ئەقىللىك، زېرەك ئىكەن، بىر دېمەتلىكلىرىدىن ھېچكىممۇ ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيدىكەن. ئۇنىڭ بالىلىق گەپ - سۆزلىرىنى ئاڭلىسىڭىز تېخىمۇ ئاجايىپ. ئۇ: «ئايال كىشىنىڭ سۆڭىكى سۇدىن يارالغان، ئەر كىشىنىڭ سۆڭىكى لايدىن يارالغان. ئايال كىشىنى كۆرسەم ئىچىلىپ - يېيىلىپ كېتىمەن، ئەر كىشىنى كۆرسەم يىرگىنىپ - سەسكىنىپ كېتىمەن!» دەپ يۈرگۈدەكمىش، بۇنىڭ قىزىقلىقىغا قارىمامسىز؟ ئۇنىڭ كەلگۈسىدە بىر شەھۋەتپەرەس بولۇپ چىقىشىدا قىلچە شەك يوق!

— ئۇنداق دېگىلى بولماس! — دەپ ئېتىراز بىلدۈردى جىيا يۈيسۈن جىددىي قىياپەتتە، — ئەپسۇسكى، بۇ بالىنىڭ پېشانىسىگە پۈتۈلگەن قىسمەتتىن بىخەۋەر ئىكەنسىز - دە. شۇ جۈملىدىن، ئېھتىمال، پېشقەدەم جىيا جېڭ بېگىممۇ ئۇنى ئىشقىۋاز، پاسىق دەپ خاتا ھۆكۈم قىلغاندۇ! كۆپلەپ كىتاب ئوقۇپ، مۇپەسسەل بىلىم تەھسىل قىلمىغان، جۈملىدىن بىلىم ھاسىل قىلىش يولىدا مۇتالىئە يۈرگۈزۈپ ئەمگەك سىڭدۈرمىگەن، تەرىقەت بىلەن ھېكمەتنىڭ تېگىگە يېتىش يولىدا تەر تۆكمىگەن ئادەمنىڭ ئۇنىڭ سىرىنى بىلىشى مۇمكىن ئەمەس.

لېڭ زىشىڭ ئۇنىڭ سۆزلىرىنىڭ جىددىي تۇس ئېلىۋاتقانلىقىغا قاراپ، سەۋەبلىرىنى يېشىپ بېرىشنى دەرھال مۇراجىئەت قىلدى.

— روھى زېمىنغا يارالغان ئادەملەر ئىچىدە، — دەپ سۆز باشلىدى جىيا يۈيسۈن، — رەھىمدىل ئۇلۇغلار ۋە ياۋۇز مەلئۇنلاردىن باشقىلىرى بىر - بىرىدىن ئانچە پەرقلىنىپ كەتمەيدۇ. رەھىمدىل ئۇلۇغلارنىڭ يارالمىش تەقدىرى ئامەتتىن، ياۋۇز مەلئۇنلارنىڭ يارالمىش تەقدىرى ئاپەتتىن بولىدۇ. تەقدىرى ئامەتتىن جاھانغا ھالاۋەت كېلىدۇ، تەقدىرى ئاپەتتىن جاھانغا پالاكەت كېلىدۇ، ياۋ، شۇن، شىيا يۈي، چېڭ تاڭ، ۋېنۋاڭ، ۋۇۋاڭ،

جۇ گـۇلى، شاگۇل، كۇڭـزى، مېگـزى، دۇڭ جـۇگشۇ، خـەن يـۈي، جۇدۇگيى، چېڭ خاۋ، جۇشى، جاڭ زەي ··· لەر تەقدىرى ئامەتتىن يارالغانلار؛ چى يۇ، گۇلى گۇلى، جىيې ۋاڭ، جۇۋاڭ، چىن شىخۇاڭ، ۋاڭ ماڭ، ساۋساۋ، خۇەن ۋېن، ئەن لۇشەن، چىن خۈيلەر بولسا تەقدىرى ئـاپەتتىن تۆرەلگەنلەر. رەھىمدىل ئۇلۇغلار جاھانغا ئەمىنلىك ئېلىپ كەلسە، ياۋۇز مەلئۇنلار جاھانغا پاراكەندىچىلىك سالىدۇ. نـازاكەتلىك ۋە دانالىق كـائىنات ئـۇچۇن ھالاللىقنىڭ ئالامىتىدۇركى، ئۇ رەھىمدىل ئۇلۇغلارنىڭ ئىلكىدە بولىدۇ، قاباھەتلىك ۋە تەرسالىق كـائىنـات ئـۇچۇن ھاراملىقنىڭ ئالامىتىدۇركى، ئۇ ياۋۇز مەلئۇنلارنىڭ ئىلكىدە بولىدۇ؛ بەخت ـ ئامەت جەۋلان قىلىپ، ئامانلىق ۋە ئاسايىشلىق قارار تاپقان بۈگۈنكى زاماندا، نازاكەتلىك ۋە دانالىق خىسلىتىگە ئىگە بولغۇچىلار خان ئوردىسىدىن تارتىپ تاكى ئەل پۇقرا ئىچىگىچە ھۆكۈم سۈرمەكتە؛ ئاندىن قالسا پاساھەتلىك ئالامەتلىرى ھەممە يەرگە يېيىلىپ، شەربەت ۋە مەيىن شامال تۇسىگە كىرىپ، يەتتە ئىقلىمنى ئۆزىدىن بەھرىمەن قىلماقتا؛ قاباھەتلىك ۋە تەرسالىق ئىللەتلىرى خەلقئالەم ئىچىدە ئوچۇق ـ ئاشكارا يامراپ كېتەلمەي، چوڭقۇر جىلغا ۋە ئازگاللاردا تىقىلىشىپ ياتماقتا. شامالنىڭ قوزغىشى ۋە بۇلۇتلارنىڭ قىستىشى بىلەن ئۇلار قىمىرلاپ ئانچە ـ مۇنچە داۋالغۇپ چىقىشقا ئىنتىلىدۇ، مۇبادا بىرەر ـ يېرىمى كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ، نازاكەتلىك ۋە دانالىق خىسلەتلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالىدىغان بولسا، ھالاللىق ھەرگىز ھاراملىققا يول قويمايدۇ، ھاراملىق ھالاللىققا رەشك قىلىدۇ. بۇ ئىككى كۈچ بىر ـ بىرىدىن قېلىشمايدۇ، خۇددى شامال بىلەن بۇلۇت، گۈلدۈرماما بىلەن چاقماقتەك روھىي زېمىندا بىر ـ بىرىگە دۈچ كېلىپ تۇرىدۇ، بىر ـ بىرىنى يوقىتالمايدۇ ھەم بىر ـ بىرىگە يول قويمايدۇ، ھامان بىر ـ بىرى بىلەن تۇتىشىدۇ، ئېلىشىدۇ. مۇبادا ھاراملىق ئىللەتلىرىدىن ئازراق تەپچىپ چىققۇدەك بولسا، شۇئان كىشىلەرگە يۇقىدۇ.

مەيلى ئايال ياكى ئەر بولسۇن، تاسادىپەن ئەنە شۇ ئىللەتنىڭ ئىلكىدە تۆرەلگەن بولسا، ئۇ چاغدا ئۇلار رەھىمدىل ئۇلۇغلار ۋە ئالىيجانابلاردىنمۇ بولالمايدۇ، ياۋۇز مەلئۇنلار قاتارىغىمۇ كىرەلمەيدۇ، مىليونلىغان ئىنسانلار ئارىسىدا قېلىۋېرىدۇ. مۇنداق ئادەملەر پاراسەت ۋە پاساھەت جەھەتتە مىليونلىغان كىشىلەردىن ئۈستۈن تۇرىدۇ؛ تەرسالىق ـ ھاراملىق ۋە كىشىلىك تەبىئىتىگە خوپ كەلمەيدىغان ئىللەتلىرى جەھەتتە بولسا، مىليونلىغان ئادەملەردىن تۆۋەن تۇرىدۇ؛ بەگ ـ ئەمىر ۋە باي ـ ئېسىلزادىلەر ئائىلىلىرىدە تۇغۇلۇپ قالسا، ئۇلاردىن كۆپىنچە مەجنۇن ـ سەۋدايىلار چىقىدۇ؛ ئۇلار مەرىپەتلىك پېقىر ئائىلىلەردە دۇنياغا كەلسە، ئۇلاردىن مەشھۇر تەركىدۇنيا ۋەلىيلەر چىقىدۇ؛ ئەگەر ئۇلار ھەتتا بەختسىز ـ نامرات ئائىلىلەردە دۇنياغا كەلسە، ياكى ئاتاقلىق رەققاس بولىدۇ، ياكى داڭدار سەتەڭدىن بولۇپ چىقىدۇ. لېكىن، ئۇ ھېچقاچان كىشىلەرنىڭ تىزگىنىدىكى ئۇنداق قاۋۇل چاپارمەن ـ ئاتارمەنلەردىن بولۇپ چىقمايدۇ. مەسىلەن، بۇنىڭدىن مۇقەددەم ئۆتكەنلەردىن شۇي يۇ، تاۋچيەن، رۇەن جى، جى كاڭ، ليۇلىن، ۋاڭ ھەم شى جەمەتىدىكىلەر. گۇخۇتۇ، چېن خۇجۇ، تاڭ مىڭخۇاڭ، سۇڭ خۇيزۇڭ، ليۇتىڭجى، ۋېن فېيچىڭ، مى نەنگۇڭ، شى مەنچىڭ، ليۇچىچىڭ، چىن شاۋيۇ؛ يېقىنقى زاماندىكىلەردىن: نى يۇنلىن، تاڭ بەيخۇ، جۇجىشەن، شۇنىڭدەك لى گۇينەن، خۇاڭ فەنچو، جىڭ شىنمۇ، جوۋېنجۇن، خۇڭفۇ، شۆ تاۋ، سۇي يىڭ، جاۋيۇن قاتارلىقلارنى ئالساق، بۇلار ھەرخىل يەرلەردە ئۆتكەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇلار ئەنە شۇ تائىپىگە كىرىدىغان ئادەملەردىندۇر.

— گېپىڭىزدىن قارىغاندا، غالىبلار ئەمىر ۋە بەگ، مەغلۇپلار قاراقچى ـ ئوغرى بولىدىكەن ـ دە؟ — دېدى لېڭ زىشىڭ.

— دەل شۇنداق، — دېدى جيا يۈيسۈن، — سىز تېخى بىلمەيسىز، مەن مەنسەپتىن ئېلىپ تاشلانغاندىن بۇيانقى ئىككى

يىل جەريانىدا، ھەرقايسى ئۆلكىلەرنى ساياھەت قىلىپ چىقتىم، شۇ جەرياندا، مەنمۇ ئىككى نەپەر غەيرىي تەبىئەتلىك بالىنى ئۇچرىتىپ قالدىم — يولۇقتۇردۇم. شۇنىڭ ئۈچۈن، سىز ھېلىقى باۋيۇي دېگەن بەگزادىنىڭ گېپىنى قىلىش بىلەنلا شۇنى قىياس قىلدىمكى، ئۇ يۈزدە ـ يۈز بولمىسىمۇ، مەن يولۇقتۇرغان ھېلىقى باللار بىلەن بىر تائىپىدىكىلەردىن بولسا كېرەك. يىراقتىن گەپ ئاچمايلا قوياي، مەزكۇر جىنلىڭ شەھىرىدىكى جىنلىڭ ئۆلكىلىك خەيرىيەت جەمئىيىتىنىڭ باش نازىرلىقىغا مۇشەررەپ بولغان ھېلىقى جېن بېگىمدىن خەۋىرىڭىز بولسا كېرەك؟

— ئەلۋەتتە خەۋىرىم بار، — دېدى لېڭ زىشىڭ جيا يۈيسۇننىڭ سۆزىنى كېسىپ، — مەزكۇر جېن بېگىم نەق ئاشۇ جيا خانىدانىدىكىلەرنىڭ كونا تۇغقانلىرىدىن بولىدۇ. بۇ ئىككى ئۆيلۈكنىڭ باردى ـ كەلدىسى ئىنتايىن قويۇق بولغان، مەن چېغىمدىمۇ ئۇلارنىڭ ئائىلىسى بىلەن باردى ـ كەلدى قىلىپ تۇراتتىم.

— ئۆتكەن يىلى مەن جىنلىڭدا چېغىمدا، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى جيا يۈيسۇن، — بىر كىم مېنى شۇ جېن بېگىمنىڭ خانىدانىغا خەلپەتلىككە تونۇشتۇرغانىدى، مەن بۇ خانىدانغا كىرىش بىلەنلا ئۇلارنىڭ ھال ـ ئەھۋالىغا سەپسالدىم. ئۇنىڭ ئائىلىسى شۇنداق شەۋكەتلىك ئائىلە ئىكەنكى، «دۆلەتلىك ھەم سۆلكەتلىك» بولۇش جەھەتتىن كەم ئۇچرايدىغان خانىدان ئىكەن. لېكىن، مېنىڭ ئۇ شاگىرتىم گەرچە ئىلىم تەھسىل قىلىشنى تېخى ئېلىپبەدىن باشلىغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭغا تەلىم بېرىش مېنى مەرتىۋىلىك موللامىلارغا تەلىم بېرىشتىنمۇ ئارتۇق ھاردۇرۇۋەتتى. بۇ شاگىرتنىڭ ئەڭ قىزىق يېرى شۇكى: «مېنىڭ يېنىمدا ئىككى نەپەر قىز ھەمراھ بولۇشى كېرەك، شۇندىلا كۆڭلۈم روشەنلىشىپ، ماڭا بىلىم يۇقىدۇ، بولمىسا كۆڭلۈم خىرەلىشىپ كېتىدۇ» دەپ تەلەپ قويۇپ تۇرۇۋالدى. ئۇ يەنە مۇلازىملارغا: «قىز دېگەن سۆز ئىنتايىن ئالىيجاناب ۋە

ئىنتايىن پاك سۆز، ئۇ ھەرقانداق جان - جانىۋارلارنىڭ سەرداردىنمۇ قەدىرلىك، ھەرقانداق گۈل - چېچەكلەرنىڭ سەرخىلىدىنمۇ ئەتىۋارلىق. شۇ نەرسىدىن قاتتىق ھەزەر ئەيلەڭلاركى، سەنلەرنىڭ نىجىس ئاغزىڭلار ۋە بەتبۇي تىلىڭلار بۇ سۆزگە ھەرگىزمۇ داغ چۈشۈرمىسۇن! ئەگەر تىلىڭلارغا ئالماق بولساڭلار، ئالدى بىلەن ئاغزىڭلارنى زەمزەم بىلەن چايقاپ، تىلىڭلارنى گۈلاپ بىلەن يۇيۇپ، ئاندىن ئېغىزغا ئېلىشىڭلار كېرەك! مۇبادا ئاغزىڭلاردىن بۇ سۆز بىمەھەل چىقىپ قالىدىكەن، ئۇ چاغدا چىشىڭلارنى چېقىپ، كۆزۈڭلارنى ئويۇۋېتىمەن!» دەپ ھەمىشە تەنبىھ بېرىدۇ. ئۇ ئۆكتەم ۋە تەرسا بولۇپ، قىلىقلىرىمۇ غەلىتە. لېكىن، ئۇ مەكتەپتىن ئازاد بولۇپ ئۆيىگە قايتىپ بېرىپ قىزلارنى كۆرگەندە، پۈتۈنلەي باشقا بىر قىياپەتكە كىرىۋالىدۇ، قىزلارنىڭ ئالدىدا ناھايىتى مېھرىبان، مۇلايىم، زېرەك ۋە نازاكەتلىك بولۇپ كۆرۈنىدۇ. شۇ ۋەجىدىن، ئۇنى ئاتىسى بىرنەچچە قېتىم دەررە ئاستىغىمۇ ئالدى، لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ خۇي - پەيلىدىن يانمىدى، ھەر قېتىم دەررە يەپ چىدىيالمىغاندا، «ۋاي ئاچام!» ، «ۋاي سىڭلىم!» دەپ نالە قىلىدۇ. كېيىن ئاڭلىسام، ساراي قىزلىرى ئۇنى گەپكە سېلىپ: «سەن نېمىشقا ھەر قېتىم دەررە يەپ چىدىيالمىغاندا ‹ۋاي ئاچام!›، ‹ۋاي سىڭلىم!› دەپ نالە قىلىسەن؟ بۇ گۇناھىڭنى تىلەش ئۈچۈن قىزلارغا مۇراجىئەت قىلغانلىقىڭمۇ يا؟ ئۇيالساڭچۇ؟» دېسە، ئۇ ناھايىتى ئەپچىل قىلىپ: «دەررىنىڭ ئاچچىقىغا چىدىمىغان چېغىمدا ‹ۋاي ئاچام!›، ‹ۋاي سىڭلىم!› دەپ توۋلاپ بەرسەم، ئاغرىقىم بېسىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس دەپ ئويلاپ، نالە قىلىپ كۆردۈم، قارىسام، تېنىمنىڭ ئاغرىقى راستلا ئانچە بىلىنمىدى، مەن بۇ سىرنى بىلىۋالغاندىن كېيىن، ھەر قېتىم دەررىنىڭ ئاغرىقىغا چىدىيالمىغاندا ‹ۋاي ئاچام!›، ‹ۋاي سىڭلىم!› دەپ توۋلاۋېرىدىغان بولدۇم!» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇنىڭ قىزىقلىقىغا قارىمامسىز؟ بىراق مومىسى ئۇنى بەكمۇ ئاززۇلايتتى، ئەنە شۇ

نەۋرىسىنىڭ تۆپەيلىدىن مېنى تەقدىرلىگەنلىكى ۋە ئوغلىنى ئەيىبلەۋەرگەنلىكى ئۈچۈن، ئاخىر مەنمۇ خەلپەتلىكتىن ئىستېپا بېرىپ يېنىپ چىقتىم. بۇنداق پەرزەنتلەر ھېچقاچان ئاتا - بوۋىسىنىڭ بىساتىغا ۋارىسلىق قىلالمايدۇ، ئۇستاز - بۇرادەرلىرىنىڭ پەند - نەسىھەتلىرىگىمۇ قۇلاق سالمايدۇ. ئەمما، شۇنىڭغا ئەپسۇسلىنىمەنكى، بۇ خانىداندا بىرقانچە ياخشى قىزلار بار، ئۇنداق قىزلار بۇ دۇنيادا ئاز ئۇچرايدۇ.

— جىيا خانىدانىدىمۇ ئەنە شۇنداق كېلىشكەن قىزلار بار، — دېدى لېڭ زىشىڭمۇ گەپكە ئارىلىشىپ، — جىيا جېڭ بېگىمنىڭ چوڭ قىزى يۈەنچۈن خېنىم ئەنە شۇنداق چېچەن، ۋاپادار، قابىلىيەتلىك، پەزىلەتلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، خان ئوردىسىدا «دەپتەردار ئاغىچا» دېگەن مەرتىۋىگە مۇشەررەپ بولدى. ئوتتۇرانچى خېنىم يىڭچۈن، ئۇ جىيا شې بېگىمنىڭ كىچىك ئاغىچىسىدىن بولغان، ئۈچىنچى خېنىم تەنچۈن، ئۇ جىيا جېڭ بېگىمنىڭ كىچىك ئاغىچىسىدىن بولغان، تۆتىنچى خېنىم شىچۈن، ئۇ نىڭگو خانىدانىدىكى جىيا جېن بېگىمنىڭ بىر تۇغقان قېرىندىشى. شى جەمەتىدىن بولغان ئۇلۇغ ئاغىچا ئۆزىنىڭ بۇ قىز نەۋرىلىرىنى ناھايىتى ئوبدان كۆرگەنلىكتىن، ئۇلار مومىسىنىڭ يېنىدا بىللە تۇرۇپ، بىللە ئوقۇيدۇ، بىر - بىرىدىن ياخشى قىزلار.

— جېن ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ ئادىتى ناھايىتى يوچۇن، ئۇلار قىزلىرىنىڭ ئىسمىنى ئوغۇللىرىنىڭ ئىسمى ئىزىدىن قويۇشىدىكەن، باشقىلارغا ئوخشاشلا قانداقتۇر «چۈن» (باھار)، «خۇڭ» (بەخت)، «شياڭ» (ئىپار)، «يۈي» (قاشتاش)قا ئوخشاش نەپىس سۆزلەرنى قوللانمايدىكەن. جىيا قەسىرىدىكىلەر نېمانچە بۇنداق كونا ئەندىزىگە چۈشۈپ قالدىكىنتاڭ؟ — دېدى جىيا يۈيسۈن.

— ئۇنداق ئەمەس، — دېدى لېڭ زىشىڭ ئېتىراز بىلدۈرۈپ، —

چوڭ خېنىم دەل بىرىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى تۇغۇلغان شۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭغا «يۈەنچۈن» (نورۇز باھار) دەپ ئىسىم قويغان، قالغان قىزلارنىڭ ئىسمى ئەنە شۇ «چۈن (باھار) دېگەن سۆزنى قوغلىشىپ قويۇلغان. بۇ قىزلاردىن ئاۋۋالقىلىرىنىڭ ئىسمىنى بولسا، ئۆز ئاكا ـ ئىنىلىرىنىڭ ئىسمى ئىزىنى قوغلىشىپ قويغانىكەن. بۇنىڭغا ئىسپات شۇكى، ھازىر جانابىڭىز خەلپەتچىلىك قىلىۋاتقان قەسىردىكى لىن رۇخەي بېگىمنىڭ چوڭ ئاغىچىسى دەل ئاشۇ رۇڭگو قەسىرىدىكى جيا شې، جيا جېڭ بېگىملەرنىڭ بىر تۇغقان قېرىندىشى بولىدۇ، ئۇنىڭ تېخى ياتلىق قىلىنمىغان چاغدىكى ئىسمى جيا مىن ئىدى، ئەگەر ئىشەنمىسىڭىز، سىز قايتقاندا زەن سېلىپ كۆرۈڭ، شۇ چاغدا مېنى راست دەپتۇ، دەپ قالىسىز.

— ئاجايىپ توغرا دېدىڭىز! — دېدى جيا يۈيسۈن ئۇنىڭ سۆزىنى چاۋاك بىلەن قۇۋۋەتلەپ، — مېنىڭ تالىبەمنىڭ ئىسمى دەيىۈي. ئۇ ھەرقاچان «مىن» (敏) دېگەن سۆزنى ئوقۇشقا توغرا كەلگەندە «مى» (密) دەپ ئوقۇيدۇ، ئۇنى يېزىشقا كەلگەندە ھامان بىر ـ ئىككى سىزىقنى كەم يازىدۇ. بۇ ھالنى كۆرۈپ مېنىڭ كۆڭلۈمگىمۇ بىر گۇمان چۈشكەنىدى، گېپىڭىزگە قارىغاندا، گۇمانىم بىھۇدە ئەمەس ئىكەن. مېنىڭ تالىبەمنىڭ گەپ ـ سۆز، مىجەز ـ خۇلق جەھەتتە ئادەتتىكى قىزلاردىن پەرقلىنىپ تۇرۇشى ئەنە شۇنىڭ ئۈچۈن ئىكەن ـ دە! ئۇنىڭ ئانىسى باشقا ئاياللارغا ئوخشىمىغاچقا، قىزىمۇ دەل ئۇنىڭ ئۆزىنى دوراپتۇ. ئەمدى بىلسەم، رۇڭگو قەسىرىدىكىلەرنىڭ نەۋرىسى ئىكەن، شۇڭا ئۇنىڭدىن ئەجەبلەنمىسەممۇ بولغۇدەك. ئەپسۇسكى، ئۆتكەن ئايدا بۇ تالىبەمنىڭ ئانىسى قازا بولۇپ كەتتى.

— بۇلار ئاچا ـ سىڭىل ئۈچ قېرىنداش بولغان، — دېدى لېڭ زىشىڭ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، — تالىبىڭىزنىڭ ئانىسى قىزلارنىڭ ئەڭ كەنجىسى ئىدى، ئۇمۇ قازا تېپىپ كېتىپتۇ. ھازىر ئالدىنقى جەمەتلەردىن بولغان ئاچا ـ سىڭىللارنىڭ بىرىمۇ

قالماپتۇ. ئەمدى گەپ كېيىنكى جەمەتتە قالدى، ئۇلارغا قانداق يەردىن كۆيۈ ئوغۇل چۈشەركىنتاڭ؟

— شۇنداق، — دېدى جيا يۈيسۈنمۇ تەستىقلاپ، — بايا، جيا جېڭ بېگىمنىڭ بۇ دۇنياغا قاشتاش چىشلەپ چۈشكەن ئوغلى بار، ئۇنىڭ چوڭ ئوغلىنىڭ يېتىم قالغان نەۋرىسىمۇ بار، دېگەنىدىڭىز، ھېلىقى جيا شې بېگىمنىڭ بىرەر بولسىمۇ ئوغلى بار بولغىيدى؟

— جيا جېڭ بېگىمنىڭغۇ باۋيۈي دېگەن ئوغلى بار، ئۇنىڭدىن بۆلەك، كىچىك ئاغىچىسىدىن بولغان يەنە بىر ئوغلىمۇ بار، ئەمما ئۇنىڭ يا ئاق، يا كۆك ئىكەنلىكىدىن خەۋىرىم يوق ئىكەن. دېمەك، جيا جېڭ بېگىمنىڭ ھازىر ئىككى ئوغلى ۋە بىر نەۋرىسى بار، كەلگۈسىدە قانداق بولىدۇ، بۇنى بىلىش تەس. ئەمدى سىز دېگەن ھېلىقى جيا شې بېگىمگە كەلسەك، ئۇنىڭمۇ جيا ليەن دەيدىغان بىر ئوغلى بار، ھازىر يىگىرمە ياشتىن ئېشىپ قالدى. ئۇلار قۇدا ئۇستىگە قۇدا بولۇشۇپ، بەگزادە جيا ليەننى جيا جېڭ بېگىمنىڭ چوڭ ئاغىچىسىنىڭ جىيەن قىزى بىلەن ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق قىلىپ قويغان، بۇنىڭغا ئالاھازەل تۆت ـ بەش يىلچە بولۇپ قالدى. بەگزادە جيا ليەن ھازىر مۇئاۋىن ۋالىيلىقنى سېتىۋالغان. ئۇمۇ تۈزۈك يولدا يۈرىدىغانلاردىن ئەمەس، جاھاندارچىلىق قىلىشقا بەكمۇ ئۇستا، تىل ياغلىمچىلىقنى ئوبدانلا قاملاشتۇرىدۇ، شۇڭا ئۇ ھازىر تاغىسى جيا جېڭ بېگىمنىڭ يېنىدا تۇرۇپ ئائىلە ئىشلىرىغا «ھە ـ ھۇ» دېيىشىۋېتىپتۇ. جيا ليەن بېگىم ھېلىقى خېنىمنى نىكاھىغا ئالغاندىن بېرى، خانىدانىدىكىلەردىن بۇ خېنىمنى ماختىمايدىغىنى يوق ئىكەن، ئۇنىڭ ئالدىدا جيا ليەن بېگىم بىر چەتكە قايرىلىپ قالىدىكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ چىراي شەكلىنىڭ ھەددىدىن ئارتۇق گۈزەللىكى، گەپ ـ سۆزىنىڭ ئاجايىپ چاققان ۋە ئۆتكۈرلۈكى، پەم ـ پاراسىتىنىڭ ئىنتايىن چوڭقۇر ۋە كامىللىقى بىلەن ھەرقانداق ئەرلەرنىمۇ بېسىپ چۈشىدىكەن!

— مەلۇم بولدىكى، — دېدى جيا يۈيسۇن ئاڭلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە، — مەنمۇ خاتا سۆزلىمەپتىمەن، ئىككىمىز پارىڭىنى قىلىشقان بايىقى بىر قانچە كىشىلەر، ۋەللاھى ئەلەم، ھالاللىق بىلەن هاراملىق ئوتتۇرىسىدا تۆرەلگەن تائىپىلەردىن بولسا كېرەك!

— خاھى ئۇ ھالال بولسۇن، خاھى هارام، ئەمدى سۆزىمىز تامام ۋەسسالام! باشقىلارنىڭ ھېساب - كىتابى مەشەدىرەك تۇرۇپ تۇرسۇن. سىز يەنە بىر قەدەھ ئىچىۋەتسىڭىز ياخشى بولاتتى، — دېدى لېڭ زىشىڭ.

— گەپنىڭ قىزىقىدا مەنمۇ بىرقانچە قەدەھ ئارتۇق كۆتۈرۈۋەتتىم، — دېدى جيا يۈيسۇن.

— غەيۋەت سۆز شارابنىڭ ئىشتىھاسىنى ئاچىدۇ ئەمەسمۇ، بىرقانچە قەدەھ ئارتۇق كۆتۈرۈۋەتكەن بولسىڭىز، ئۇنىڭ نېمە زىيىنى بولاتتى! — دېدى لېڭ زىشىڭ كۈلۈپ تۇرۇپ.

— كەچ كىرىپ قاپتۇ، — دېدى جيا يۈيسۇن پەنجىرىدىن تالاغا قاراپ قويۇپ، — شەھەر دەرۋازىسىنى ئېتىپ قويمىسۇن يەنە، ئىككىمىز شەھەرگە كىرىپ، قالغان گەپنى شۇ يەردە قىلىشساق قانداق؟

ئىككىسى ئورنىدىن تۇرۇپ مەيخانا بىلەن ھېساب - كىتاب قىلىشتى. ئۇلار ئەمدىلا مېڭىشقا تەمشەلگىنىدە، كىمدۇر بىرىنىڭ:

— بۇرادەر جيا يۈيسۇن، مۇبارەك بولسۇن! سىزگە ئالاھىدە خۇش خەۋەر ئېلىپ كەلدىم! — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. جيا يۈيسۇن دەرھال كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىدى، ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئۈچىنچى باب

لىن رۇخەي قېينئاغىسى ئارقىلىق ئۆز خەلپىتىنى ئورۇنلاشتۇرغانلىقى
جيا ئانا يېتىم قىز نەۋرىسىنى سىغىنىپ ئۆز يېنىغا ئالدۇرغانلىقى

جيا يۈيسۈن دەرھال ئارقىغا بۇرىلىپ قارىغانىدى، بىر ۋاقىتلاردا ئۆزى بىلەن بىللە مەنسەپتىن قالدۇرۇلغان سابىق مەنسەپداشلىرىدىن جاڭ رۇگۇينى كۆردى. جاڭ رۇگۇي مۇشۇ يەرلىك بولۇپ، مەنسەپتىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن ئۆز ئۆيىدە تۇرۇۋاتاتتى. ئۇ يېقىندا، پايتەختتىن ھەزرەت ئالىيلىرى مەنسەپتىن قالدۇرۇلغان كونا ئەمەلدارلارنىڭ مەنسىپىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش توغرىسىدىكى ئىلتىماسىنى تەستىقلاپتۇ، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، تەرەپ ـ تەرەپكە قاتراپ، ئامال ئىزدەپ يۈرەتتى. ئۇ جيا يۈيسۈن بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ، ئۇنىڭغا بۇ خۇش خەۋەرنى يەتكۈزۈشكە ئالدىرىدى. ئىككىسى سالاملىشىپ بولغاندىن كېيىن، جاڭ رۇگۇي بۇ خەۋەرنى جيا يۈيسۈنغا سۆزلەپ بەردى. بۇ خەۋەردىن خۇشاللانغان جيا يۈيسۈن ئۇنىڭ بىلەن بىر ـ ئىككى ئېغىز گەپ قىلىشىپلا ئالدىراش خوشلاشتى. ئۇلارنىڭ سۆھبىتىنى ئاڭلاپ تۇرغان لېڭ زىشىڭ دەرھال جيا يۈيسۈنغا مەسلىھەت بېرىپ، لىن رۇخەيگە ئىلتىجا قىلىپ، پايتەختتىكى جيا جېڭغا قارىتىپ تەلەپنامە يازدۇرۇۋېلىشنى ئېيتتى.

جيا يۈيسۈن لېڭ زىشىڭنىڭ مەسلىھەتىنى قوبۇل قىلدى ـ

دە، ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ قايتىپ كەتتى. ئۇ سارايغا بېرىپ ئوردىنىڭ يارلىقنامىسىنى تېپىپ كۆرگۈدەك بولسا، جاڭ رۇگۇينىڭ ئېيتقانلىرى راست ئىكەن. ئەتىسى ئۇ لىن رۇخەي بىلەن دەرقەمتە تۇرۇپ مەسلىھەتلەشتى.

— ئامىتىڭىز تازا ئوڭ كەپتۇ، — دېدى لىن رۇخەي، — خەۋىرىڭىزدە بولسا كېرەك، يېقىندا مەرھۇمە رەپىقىمىز ئالەمدىن ئۆتتى، پايتەختتىكى قېيىنئانام قىزىمىزنىڭ يېتىم قالغانلىقىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنى ئۆز يېنىغا ئالدۇرۇۋېلىش ئۈچۈن، خىزمەتكارلار بىلەن كېمە ئەۋەتىپتۇ. قىزىمىز تامامەن ئوڭلىنىپ كېتەلمىگەنلىكى سەۋەبىدىن تېخى يولغا چىقمىدى، مەنمۇ ئۇنى پايتەختكە يولغا سېلىش ئۈستىدە باش قاتۇرۇۋاتاتتىم. سىز قىزىمىزنىڭ ئاغزىغا ئىلىم سېلىش يولىدا كۆپ ئەجىر سىڭدۈردىڭىز، ئەمما سىزگە ھازىرغىچە ئۆز تەشەككۈرۈمنى ئىزھار قىلىش پۇرسىتىگە ئىگە بولالماي كېلىۋاتاتتىم، ئەمدى سىزگە مىننەتدارلىق ئىزھار قىلىشنىڭ ئوبدان پەيتى كەلدى. ئاشكارىسىنى ئېيتسام، كەمىنىڭىز بۇ توغرىدا ھازىرلىق كۆرۈپ قويغان. قېيىنئاغىمىزغا سىزگە ھەر جەھەتتىن مۇكەممەل ياردەم بېرىش ھەققىدە تەۋسىيە خېتىمۇ يېزىپ قويغانىدىم، كەمىنىڭىز مۇشۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ ئەرزىمەس مىننەتدارلىقىنى تولۇق بەجا كەلتۈرمەكچى. خىراجەتكە كەلسەك، ئۇنىڭدىن غەم يېمىسىڭىزمۇ بولىدۇ، بۇ توغرىدا قېيىنئاغىمىزغا يېزىلغان مەكتۇپتا تەپسىلىي ئىزھار قىلىپ قويدۇم.

جيا يۈيسۈن چوڭقۇر ئېگىلىپ تەزىم قىلدى ۋە ئۇستـ- ئۇستىگە تەشەككۈر ئىزھار قىلىپ:

— ئالىيجاناب تۇغقىنىڭىزنىڭ قايسى مەنسەپتە ئىكەنلىكىنى بىلىش مۇمكىنمىكىن؟ — دەپ سورىدى، — بولمىسا پېقىر مۇلازىمىڭىز ئۆزىنىڭ تەنتەكلىكى بىلەن ئۇ ھەزرەتنىڭ ھۇزۇرىدا بىئەدەپلىك قىلىپ قويۇشتىن ئەنسىرەيدۇ!

— كەمىنىڭىزنىڭ مەزكۇر تۇغقانلىرى ئۇستىدە گەپ قىلساق، ئۇلار سىز بۇرادەر ئەزىز بىلەن بىر نەسەبداش كېلىدۇ، — دېدى لىن رۇخەي كۈلۈپ، — ئۇ رۇڭگو گۇڭنىڭ نەۋرىلىرىدىن بولىدۇ، يەنى مەرھۇمە رەپىقىمىزنىڭ چوڭ ئاكىسى بولۇپ، ھازىر بىرىنچى دەرىجىلىك سەركەردە، ئىسمى جيا شې، لەقىمى ئېنخۇ، ئىككىنچى ئاكىسىنىڭ ئىسمى جيا جېڭ، لەقىمى سۇڭجۇ، ھازىر تەمىرات دىۋانىنىڭ قوشۇمچە چۆپدارى. ئۇ كەمتەر، خۇش مۇئامىلە زات، ئۇنداق بايۋەچچە تەنتەكلەردىن ئەمەس، مىجەز - خۇلقى كۆپ جەھەتتە بوۋىسىنى دورىغان، شۇڭا ئۇنىڭغا ئۆز مۇراجىئىتىمنى يېزىپ، مالال قىلىشقا جۈرئەت قىلىۋاتىمەن. ئەگەر بۇنداق بولمىغاندا، سىز بۇرادەر ئەزىزنىڭ شەنىگە داغ چۈشۈرگەن، شۇنداقلا كەمىنە ئىنىڭىزمۇ بىھۇدە ئىش قىلغان بولاتتىم.

ئەمدى جيا يۈيسۈن لېڭ زىشىڭنىڭ تۈنۈگۈنكى سۆزلىرىگە ئۇزۇل - كېسىل ئىشەندى ۋە لىن رۇخەيگە يېنىشلاپ تەشەككۈر بىلدۈردى.

— قىزىم كېلەر ئاينىڭ ئىككىنچى كۈنى پايتەختكە قاراپ يولغا چىقماقچى، — دېدى لىن رۇخەي، — سىز بۇرادىرىمىزمۇ شۇ كۈنى بىللە يولغا چىقسىڭىز، ھەر ئىككىمىزگە ئوڭ كېلەمدىكىن دەيمەن؟

جيا يۈيسۈن خوش - خوش دېيىشىنىلا بىلدى ۋە بۇنىڭدىن ئىنتايىن مەمنۇن بولدى.

لىن رۇخەي سوۋغا - سالام تەييارلىدى ۋە ئۇزىتىش زىياپىتى بەردى، جيا يۈيسۈنمۇ بۇنى بىر - بىرلەپ قوبۇل قىلدى.

جيا يۈيسۈننىڭ تالىبەسى دەييۈينىڭ ئۆز ئاتىسىدىن ئايرىلغۇسى كەلمەيتتى، لېكىن مومىسى ئۇنىڭ كېلىشىنى قاتتىق تەلەپ قىلغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە لىن رۇخەي: «ئاتاڭنىڭ يېشىمۇ ئەللىكتىن ئاشتى، يەنە ئۆيلىنىش نىيىتىمۇ يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن تېخى كىچىك، ئاغرىقچان، سېنى تەربىيەلەپ

ئۆستۈرىدىغان نە ئاناڭ يوق، ساڭا يار ــ يۆلەك بولىدىغان نە ئاچا ــ سىڭىللىرىڭ يوق، ئۇ يەردە بولسا موماڭغا يۆلىنىسەن ۋە بىر نەۋرە ئاچا ــ سىڭىللىرىڭ ساڭا ھەمراھ بولىدۇ، شۇنىڭدا مېنىڭمۇ كۆڭلۈم ئارام تاپىدۇ. شۇنداق تۇرۇپ نېمىشقا بارمايمەن دەيسەن؟» دەپ نەسىھەت قىلىپ تۇرۇۋالغاچقا، لىن دەييۈي ئاخىر ئاتىسىنىڭ سۆزىگە كۆنۈپ، قارا كۆزلىرىگە لىققىدە ياش ئالغان ھالدا تەزىم قىلىپ خوشلىشىپ، ئېمىكئانىسى ۋە رۇڭگو قەسرىدىن ئەۋەتكەن بىرنەچچە قېرى خىزمەتكار ئاياللار بىلەن كېمىگە چۈشۈپ يولغا چىقتى. جيا يۈيسۇنمۇ ئىككى غۇلام بىلەن ئايرىم كېمىگە ئولتۇرۇپ، ئۇلارغا ھەمراھ بولۇپ ماڭدى.

ئۇلار پايتەختكە يېتىپ باردى، جيا يۈيسۈن ھەممىدىن ئاۋۋال ئۈستىبېشىنى تۈزەشتۈرۈپ، ھېلىقى غۇلاملىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، قولىغا «نەسەبداش جىيەن» دېگەن باغاقنى ئېلىپ رۇڭگو قەسرى ئالدىغا كەلدى ۋە ئۇنى قەسىرگە كىرگۈزۈپ بەردى. جيا جېڭ لىن رۇخەيىنىڭ ئەۋەتكەن خېتىنى ئالغان ھامان، جيا يۈيسۈننى چاقىرتىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتى. جيا يۈيسۈننىڭ كېلىشكەن قەددى ــ قامىتى، پاساھەتلىك گەپ ــ سۆزلىرى جيا جېڭدا ياخشى تەسىرات قالدۇردى. جيا جېڭنىڭ مىجەزى كۆپ جەھەتتىن بوۋىسىنىڭكىگە ئوخشىغاچقا، ئادەتتە موللا ــ ئۆلىمالارنى بەك ياقتۇراتتى، ھەتتا مەرتىۋىسى تۆۋەن بولسىمۇ ھۆرمەت قىلاتتى، ئۇلار قىيىن ئەھۋاللاردا قالغاندا خەيرخاھلىق بىلدۈرەتتى. ھالبۇكى، بۇگۈن ئۇ ئۆز سىڭلىسىنىڭ كۈيۈسىدىن سالام خەت ئالغانىدى، شۇ ۋەجىدىن جيا يۈيسۈننى ئالاھىدە مېھرىبانلىق بىلەن قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭغا ھەر جەھەتتىن كۈچ چىقىرىپ ياردەم قىلىشى تۇرغان گەپ ئىدى. ھەزرەت ئالىيلىرى جيا جېڭنىڭ ئەرزىنى ئالغان ھامان، جيا يۈيسۈننىڭ مەنسىپىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە ئىلتىپات قىلدى ۋە ئىككى ئاي ئۆتمەيلا ئۇ جىنلىڭ ئۆلكىسىنىڭ يىڭتيەن ۋىلايىتىگە ۋالىي بولۇپ تەيىنلەندى. ئۇ جياجېڭ بىلەن خەيرلەشتى، يولغا چىقىش ئۈچۈن

قۇتلۇق كۆن تاللاپ، خىزمەت ئورنىغا راۋان بولدى. بۇ توغرىدىكى بايانىمىز شۇ يەردە قالسۇن.

دەييۇي كېمىدىن قىرغاققا چۈشتى. قىرغاقتا ئۇنى رۇڭگو قەسرىدىن ئالاھىدە ئەۋەتىلگەن تەختىراۋان بىلەن يۈك ـ تاقلىرىنى توشۇيدىغان مەپە كۈتۈپ تۇراتتى. دەييۇي مومىسىنىڭ خاندانى باشقا خاندانلاردىن ھەر جەھەتتىن پەرقلىنىدىغانلىقىنى ئاڭلىغانىدى. ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ كەلگەن ئۈچىنچى دەرىجىلىك ئايال چاكارلارنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرى ۋە يېمەك ـ ئىچمىكى باشقا ئاددىي كىشىلەرنىڭكىگە ئوخشىمايدىغانلىقىغا قاراپ بۇنىڭغا ئىشەندى ۋە ئۆزى بارىدىغان شۇ مۆھىتنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا باشلىدى: بۇ يەردە ھەربىر ھەرىكەتكە دىققەت قىلىش، ھەممە ۋاقىت ئېھتىياتچان بولۇش، بىھۇدە بىر ئېغىز گەپ قىلماسلىق، بىرەرمۇ ئارتۇقچە قەدەم باسماسلىق، باشقىلار ئالدىدا شاڭخوغا قالماسلىق كېرەكلىكىنى ھېس قىلدى. دەييۇي تەختىراۋاندا ئولتۇرۇپ شەھەرگە كىرگەندىن باشلاپ، شايى پەردە ئارقىلىق سىرتقا نەزەر تاشلاپ كەلدى، كوچا ـ رەستىلەر شۇنچە ئاۋات، ئاھالە شۇنچە كۆپ ۋە ئۆي ـ ئىمارەتلەر شۇنچە زىچ ئىدىكى، باشقا شەھەرلەرگە سېلىشتۇرۇپ بولماسلىق دەرىجىدە ئىدى. خېلى ماڭغاندىن كېيىن، دەييۇينىڭ كۆزى كوچىنىڭ شىمال تەرىپىدىكى زوڭزىيىپ ئولتۇرغان ئىككى يوغان تاش شىرغا ۋە ياۋايى ھايۋانلارنىڭ باش سۈرەتلىرى چۈشۈرۈلگەن ئۈچ ئېغىزلىق دەرۋازىغا چۈشتى. دەرۋازىنىڭ ئالدىدا سۆلەتلىك كىيىنگەن ئونچە ئادەم قاتار ئولتۇرۇشاتتى، ئوتتۇرىدىكى چوڭ دەرۋازا يېپىق بولۇپ، ئادەملەر شەرق ۋە غەرب ياقتىكى يان دەرۋازىلاردىن كىرىپ ـ چىقىپ تۇراتتى. ئوتتۇرىدىكى دەرۋازىنىڭ ماڭلىيىغا: «ئالىي پەرمان بىلەن ياسالغان نىڭگو قەسرى» دەپ يوغان قىلىپ پۈتۈلگەن ئىبارە كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ تۇراتتى.

دەييۇي: «بۇ ئۇلۇغ بوۋامنىڭ سارىيى ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىدى. غەرب تەرەپ سەل نېرىسىدا، مۇشۇنداق ھەشەمەتلىك يەنە ئۈچ ئېغىزلىق دەرۋازا تۇراتتى، بۇ «رۇڭگو قەسرى» ئىدى، بۇ قەسرگىمۇ ئوتتۇرا دەرۋازا بىلەن كىرمەي، غەربتىكى يان دەرۋازا بىلەن كىرىشەتتى، مۇلازىملار تەختىراۋاننى كۆتۈرۈپ بىر ئوق يېتىم يەرگىچە مېڭىپ، دوقمۇشقا كەلگەندە تەختىراۋاننى قويدى، كەينىدە ئولتۇرغان خىزمەتكار ئاياللار تەختىراۋاندىن چۈشتى. ئون يەتتە ـ ئون سەككىز ياشلاردىكى تۆت نەپەر قاۋۇل مۇلازىم كېلىپ، ئەسلىي تەختىراۋان كۆتۈرگۈچىلەرنىڭ ئورنىغا ئالمىشىپ لىن دەييۈينى كۆتۈرۈپ مېڭىشتى. ئۇلار گۈلەپشان دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگەندە، مۇلازىملار تەختىراۋاننى يەرگە قويۇپ، ئەدەپ بىلەن شوخشۇپ چىقىپ كېتىشتى، كەينىدە كېلىۋاتقان ئاياللار ئالمان ـ تالمان كېلىپ پەردىنى قايرىپ، لىن دەييۈينى تەختىراۋاندىن چۈشۈردى.

لىن دەييۇي ئاياللارنىڭ قولىغا تايىنىپ، ھېلىقى گۈلەپشان دەرۋازىسىدىن كىردى. دەرۋازىنىڭ ئىككى قاسنىقىدىن ئەگىپ سەيلە ئايۋىنى كەتكەن، قاق ئوتتۇرىسىغا دەھلىز چۈشكەن بولۇپ، بۇ يەردە سەندەل ياغىچىدىن پۇت ياسالغان يوغان مەرمەر توسۇق تۇراتتى، مەرمەر توسۇقنىڭ كەينىدە ئۈچ ئېغىز كىچىك مېھمانخانا جايلاشقان، ئۇنىڭدىن ئۆتكەندە چوڭ ئۆيلەر جايلاشقان ھويلىغا چىقاتتى. ئۇدۇلدا ھەممە لىم تۈۋرۈكلىرىگە گۈل نەقىشلەنگەن بەش ئېغىزلىق تۆر ئۆي جايلاشقان، ئۇنىڭ ئىككى قاسنىقىدىكى ئۇزۇن كەتكەن ئايۋانلىق ھۇجرىلار ئالدىغا شاتۇتى، قاشلىق بۇلبۇل ۋە باشقا قۇشلار سولانغان قەپەسلەر ئېسىقلىق تۇراتتى. پەلەمپەيدە قىزىل ـ يېشىل كىيىنگەن بىرنەچچە چۆرە قىزلار ئولتۇراتتى، ئۇلار لىن دەييۈينىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈشى بىلەنلا، ئالدىغا تەبەسسۇم بىلەن چىقىشتى ـ دە:

ـــ ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم ھېلىلا سىلىنى سېغىنىپ

گەپلىرىنى قىلىشۋاتاتتى، بىلگەندەكلا يېتىپ كەپتىلا، — دېيىشتى. ئۇلاردىن ئۈچ - تۆتى پەردىنى قايرىش ئۈچۈن تەڭلا چېپىشتى. كىمدۇر بىرسى:

— لىن دەييۈي خېنىم كەلدى! — دەپ خەۋەر قىلدى.

لىن دەييۈي ئۆيگە كىرىش بىلەنلا، ئىككى كىشى قولتۇقىدىن يۆلىگەن هالدا كۈمۈشتەك ئاق چاچلىق بىر مومايىنىڭ ئالدىغا چىقىشۋاتقانلىقىنى كۆردى. لىن دەييۈي بۇ ئۆزىنىڭ مومىسى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇنىڭغا تىزلىنىپ تەزىم قىلىشقا تەمشەلگىنىدە، موماي ئۇنى دەرهال قۇچىقىغا ئالدى - دە، باغرىغا باستى ۋە كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغان هالدا:

— ئاھ، باغرىم! — دەپ هۆڭرەپ يىغلىۋەتتى.

قاراپ تۇرغانلارمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، ئىختىيارسىز كۆز يېشى قىلىشتى، دەييۈيمۇ ئۆزىنى تۇختىتالماي ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى. تۇرغانلار هەر ئىككىسىگە كەينى - كەينىدىن تەسەللى بەردى. ئاخىر دەييۈي مومىسىغا تەزىم قىلدى، ئاندىن مومىسى ئۇنى تۇغقانلىرى بىلەن بىر - بىرلەپ تونۇشتۇرۇشقا باشلىدى:

— بۇ سېنىڭ چوڭ هامماڭ، — دېدى ئۇ، — مانا بۇ ئوتتۇرانچى هامماڭ، بۇ بولسا، مەرهۇم بىر نەۋرە چوڭ ئاكاڭ جيا جۇنىڭ ئايالى، سېنىڭ يەڭگەڭ بولىدۇ.

دەييۈي بۇلارغا ئايرىم - ئايرىم تەزىم قىلدى. جيا ئانا:

— قىزلارنى تەكلىپ قىلىڭلار، بۈگۈن يىراقتىن مېهمان كېلىپ قالدى، ئۇلار مەكتەپكە بارمىسىمۇ بولىدۇ، — دەپ بۇيرۇدى، هەممە «خوش» دەپ بىردەك جاۋاب بېرىشتى، ئارىدىن ئىككىسى چىقىپ كەتتى.

ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۈچ ئېمىكئانا، بەش - ئالتە دېدەك ئۈچ قىزنى ئوتتۇرىغا ئالغان هالدا كىرىپ كېلىشتى. ئۇلارنىڭ بىرىنچىسى، سەل - پەل ئەتلىك، ئوتتۇرا بويلۇق، ئىككى مەڭزى پىشاي دەپ قالغان توغاچتەك، قاڭشىرى خۇددى ئەتىر سوپۇندەك

يالتىراپ تۇرغان، مۇلايىم ـ جىمىغۇر، كۆرۈنۈشى يېقىملىق؛ ئىككىنچىسى، تار خامۇت يەلكىلىك، بەللىرى ئىنچىكە، بويى زىلۋا، يۈزى سوزۇنچاق، كۆزلىرى چىرايلىق، قاشلىرى قىيغاق ئىدى. ئۇنىڭ قاراشلىرىدا سېھىرلىك ئالامەتلىرى ئۇچقۇنلاپ ۋە پۈتۈن بەدىنىدە كىشىنى بىئەدەپلىكتىن خالىي قىلىدىغان نازاكەت گۈلزارلىقىنىڭ ئىسسىق چېچەكلىرى جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. ئۇچىنچىسىگە كەلسەك، ئۇ تېخى بالاغەتكە يەتمىگەن گۆدەك ئىدى. كىيىم ـ كېچەك ۋە زىبۇ ـ زىننەت جەھەتتە بۇ ئۈچ قىز ئوخشاش ياسانغانىدى. دەييۇي دەررۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالاملاشتى، تونۇشۇشتى، ئاندىن ئۆز ئورۇنلىرىغا كېلىپ ئولتۇرۇشتى، دېدەكلەر چاي كەلتۈرۈشتى. ئۇلار دەييۈينىڭ ئانىسىنىڭ قانداق كېسەل بولغانلىقى، قانداق تېۋىپلارغا كۆرسىتىپ، قانداق دورىلارنى بەرگەنلىكى ۋە ئۇنى قانداق ئۇزىتىپ، قانداق دەپنە قىلغانلىقى توغرىسىدا پاراڭلاشتى. بۇنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان جيا ئانىنىڭ كۆڭلى يەنە بۇزۇلدى ۋە دەييۈيگە قاراپ:

— قىزلىرىم ئىچىدە سېنىڭ ئاناڭغا ھەممىدىنمۇ بەك ئامراق ئىدىم، تۇيۇقسىز مەندىن بۇرۇن ۋاپات بولدى، دىدارىنى كۆرەلمىدىم، قانداقمۇ ھەسرەت چەكمەي تۇرالايمەن! — دېدى ـ دە، دەييۈينىڭ قولىغا ئېسىلىپ ھۆكرەپ يىغلاپ تاشلىدى. ھەممە ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىشتى، جيا ئانا ئاران ئۆزىنى تۇتۇۋالدى.

دەييۈي تېخى كىچىك بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ يۈرۈش ـ تۇرۇشلىرى، گەپ ـ سۆزلىرى ناھايىتى ئەدەپلىك، لاتاپەتلىك ئىدى، ۋۇجۇدىنىڭ زەئىپ ۋە چىرايىنىڭ جۇدەڭ بولۇشىغا قارىماي، ناھايىتى تۇغۇشلۇق ئىدى. لېكىن، ئولتۇرغانلار ئۇنىڭ بىتاپ ئىكەنلىكىنى پەملەپ:

— قانداق دورا ئىچىۋاتىسىز؟ نېمىشقا تېخى تۈزۈلمەپ كېتەلمىدىڭىز؟ — دەپ سوراشقا باشلىدى.

— مەن تۇغۇلغاندىن تارتىپلا شۇنداق، — دەپ جاۋاب بەردى دەيىۋي، — غىزا يېيىشنى ئۆگەنگىنىمدىن باشلاپلا دورا ئىچىپ كېلىۋاتىمەن، مەشھۇر تېۋىپلارنىڭ ھەممىسىگە كۆرۈندۇم، لېكىن ھېچقانداق پايدىسى بولمىدى. ھېلىمۇ ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، مەن ئۈچ ياش ۋاقتىمدا بولسا كېرەك، بىزنىڭكىگە بىر تاز شەيخ كەلدى، ئۇ مېنى راھىبە قىلىپ ئېلىپ كەتمەكچى بولۇۋىدى، ئاتا ـ ئانام زادىلا ئۇنىمىدى. ئۇ يەنە: «ئەگەر قىزىڭلارنى راھىبە قىلىشقا كۆزۈڭلار قىيمىسا، ئۇ ئۆمۈر بويى ساقايماي قالارمىكىن. ساقايتىمەن دېسەڭلار، ئۇنى ھەرگىز يىغلاتماڭلار، ئاتا ـ ئانىسىدىن باشقا ھېچقانداق تۇغقانلىرى بىلەن كۆرۈشتۈرمەڭلار، شۇنداق قىلساڭلار، ئاندىن ئۇنىڭ ھاياتى ئەمىنلىك تاپىدۇ» دېگەنىدى. شەيخنىڭ بۇنداق مەجنۇنلارچە گەپلىرىگە ھېچكىممۇ قۇلاق سالمىدى. لېكىن، ھازىرغىچە مېرىگىياھدىن ياسالغان كۇمىلاچ دورا ئىچىپ كېلىۋاتىمەن.

— تولىمۇ ياخشى بوپتۇ، — دېدى جىيا ئانا، — بىزنىڭكىدە كۇمىلاچ دورا ياساۋاتىدۇ، كۆپرەك بۇيرۇتساقلا بولىدىكەنغۇ.

جىيا ئانىنىڭ سۆزى تۈگىمەيلا، ئارقا ھويلىدىن كۈلكە ئاۋازى كېلىپ:

— مەن كېچىكىپ قاپتىمەن! يىراقتىن كەلگەن مېھماننىڭ ئالدىغا چىقىشقا ئۈلگۈرەلمەپتىمەن، — دېگەن سۆزلەر ئاڭلاندى. دەيىۋي بۇ كۈلكە ئاۋازىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: «بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى دېمىنى چىقىرالماي تۇرۇۋاتسا، ئۆزىنى بۇنچىلىك بېشەم ۋە بىئەدەپ تۇتقان كىم بولغاي بۇ؟» دەپ ئويلىدى. شۇ پەيتتە، بىرنەچچە خىزمەتكار ئايال ۋە دېدەكلەرنىڭ ھەمراھلىقىدا ئارقا ئۆيدىن بىر ساھىبجامال كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ياسىنىشى باشقا خېنىملارنىڭكىگە ئوخشىمايتتى، خۇددى ھۆر قىزلاردەك پار ـ پۇر ياسىنىۋالغانىدى. ئۇنىڭ تۇرۇلگەن چېچىغا كالاۋاتۇنغا ئۆتكۈزۈلگەن مەرۋايىت تىزىقلىرى تاقالغان ۋە ئۇنچە ـ مارجان چىشلەپ كۈنگە قاراپ پەرۋاز قىلىۋاتقان بەش

ئەنقالىق چازا قىستۇرۇلغان؛ ئۇنىڭ بوينىغا تۇگۇلۇپ ياتقان ئالتۇن ئەجدىھا سۈرىتى چۈشكەن زۇننار ئىسىلغان، ئۈستىگە كالاۋاتۇن بىلەن كېپىنەكلەر كەشتىلەنگەن بۇلۇت گۇللۇك توق قىزىل تاۋار نىمچە، ئۇنىڭ ئۈستىگە رەڭدار نەقىشلىك تاۋاردىن تاشلانغان قۇلپى رەڭ ئەرس جىلىتكە ۋە چاچما گۇللۇك زۇمرەت دۇردۇندىن پۈرمە بەل كۆڭلەك كىيگەنىدى. قىيىق كۆزلىرى، قىيغاق قاشلىرى خۇددى سۆگەت يوپۇرمىقىغا ئوخشايتتى، بويى نازۇك ۋە ئەۋرىشىم، جۈغى ناز ـ كەرەشمىلىك ئىدى:

نەۋ باھاردەك ئاي يۈزى ياپقانىدى ھەيۋىسىنى،
كى يۇمۇق لەئلە لېۋى ياپالمىدى كۇلكىسىنى.

دەييۈي دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنى قارشى ئالدى.

— سەن ئۇنى تونۇمايسەن، — دېدى جيا ئانا، — ئۇ بىزنىڭ بۇ يەردىكى ئاتىقى چىققان كۆكەرمە، نەنجىڭلىقلارنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا، «لازا»، سەن ئۇنى «فېڭ لازا» دەپ چاقىرساڭ بولىۋېرىدۇ.

دەييۈي كىرگەن ئايالنى نېمە دەپ ئاتىشنى بىلەلمەي ھودۇقۇپ قالدى، ئاچا ـ سىڭىللار ئۇنى قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرۇشقا ئالدىراپ:

— بۇ خېنىم جيا ليەن ئاكىمىزنىڭ ئاغىچىسى، — دېدى.

دەييۈي بۇ خېنىم بىلەن بۇرۇن تونۇش بولمىسىمۇ، لېكىن ئانىسىدىن: «سېنىڭ چوڭ تاغاڭ جيا شېنىڭ ئوغلى جيا ليەن ئىككىنچى ھامماڭ ۋاڭ ئاغىچىنىڭ جىيەن قىزىغا ئۆيلەنگەن، ئۇنى كىچىكىدىن تارتىپ ئوغۇلچە ياساپ باققان، مەكتەپتىكى ئىسمى ۋاڭ شىفېڭ» دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىغانىدى. دەييۈي ئۇنىڭ بىلەن كۇلۇپ تۇرۇپ سالاملاشتى ۋە «يەڭگە» دەپ ھۆرمەت بىلدۈردى.

ۋاڭ شىفېڭ دەييۈينىڭ قولىدىن تۇتۇپ، باشتىن ـ ئاياغ

تىكىلىپ سەپسالدى، ئاندىن ئۇنى جىيا ئانىنىڭ قېشىغا ئولتۇرغۇزۇپ:

— ئالەمدە بۇنداقمۇ جۇسىنى كېلىشكەن ئادەم بولىدىكەن - ھە! بۇگۇنلا ئۇچرىتىۋاتىمەن! ئۇنىڭ پۇتۇن تۇرق - سىياقىدىن بۇزرۇكۋار ئانىمىزنىڭ باشقا جەمەتتىن بولغان قىز نەۋرىلىرىگە ئەمەس، قان قېرىنداش قىز نەۋرىلىرىگىلا ئوخشايدىكەن. بۇزرۇكۋار ئانىمىزنىڭ بۇ خېنىمنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي دائىم ئەسلەپ تۇرۇشى بىكار ئەمەس ئىكەن. سىڭلىمىزنىڭ بەختسىزلىكىگە ئېچىنىمەن، نېمىشقىمۇ ھامام شۇنچە بالدۇر ئالەمدىن ئۆتۇپ كەتكەندۇ! — دېدى - دە، قول ياغلىقى بىلەن كۆز ياشلىرىنى ئېرتتى.

— ئەمدىلا تەسكىن تېپىۋىدىم، سەن كېلىپ كۆڭلۈمنى يەنە بۇزماقچىمۇ، — دېدى جىيا ئانا كۇلۇپ تۇرۇپ، — سىڭلىڭ ئۇزۇن سەپەردىن ئەمدى كەلدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ ئاغرىقچان، ئۇنىڭغىمۇ ئاران تەسەللى بەردۇق، قوي، ئەمدى بۇنداق گەپلەرنى.

— راست دەيدىلا! — دېدى ۋاڭ شىفېڭ يىغىنى دەررۇ كۇلكىگە ئايلاندۇرۇپ، — سىڭلىمىزنى كۆرۈشۈم بىلەنلا پۇتۇن ئوي - پىكرىم مۇشۇنىڭ بىلەنلا بولۇپ كېتىپتۇ، بىر تۇرۇپ خۇشال بولدۇم، بىر تۇرۇپ يىغلىغۇم كەلدى. بۇزرۇكۋار ئانىمىزنىڭ كۆڭلىگە مالاللىق سېلىپ قويۇشۇمنى ئويلىماپتىمەن، مېنى دەررە ئاستىغا ئېلىپ راسا جاجامنى بەرسە بولىدۇ.

ئۇ قايتىدىن دەييۇينىڭ قولىنى تۇتۇپ گەپ سوراشقا باشلىدى:

— نەچچە ياشقا كىردىڭىز، سىڭلىم؟ بەلكىم ئوقۇغاندۇرسىز؟ ھازىر قانداق دورىلارنى ئىچىۋاتىسىز؟ ئۆيىڭىزنى تولا ئويلىماڭ. نېمە يېگۈڭىز كەلسە ياكى قانداق تاماشا قىلغۇڭىز كەلسە، تارتىنماي ماڭا دەۋېرىڭ، دېدەكلەر ياكى خىزمەتچى ئاياللار كۆڭلىڭىزنى ئاغرىتىپ قويسا توپتوغرا ماڭىلا ئېيتىڭ جۇمۇ!

دەيـيـۈي بـىر - بـىرلەپ جاۋاب بـەردى. كېيـىـن ۋاڭ شىـفېـڭ خىزمەتكارلارغا قاراپ:

— دەيـيـۈي خېـنـىـمـنـىـڭ نـەرسـە - كـېـرەكـلـىـرىـنـى ئەكىردىڭلارمۇ؟ نەچچە كىشى بىللە كەپتۇ؟ دەرھال ئىككى ئېغىز ئۆي تەيـيـارلاپ بېرىـڭـلار، ئۇلار ھاردۇقـىـنـى ئالـسـۇن، — دەپ بۇيرۇدى.

شـۇ گـەپـلـەر بـولـۇۋاتـقـانـدا، قـەنـت - گـېـزەك ۋە چـاي كەلـتـۈرۈشـتـى، ۋاڭ شـىـفېـڭ «ئـالـسـىـلا - بـاقـسـىـلا» دەپ ئـۆزى ساھىبخانىلىق قىلدى.

— خىزمەتكارلارنىڭ ئايلىق پۇلى بېرىلىپ بولدىمۇ؟ — دەپ سورىدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم.

— بېرىلىـپ بولدى، — دەپ جاۋاب بـەردى ۋاڭ شىفېـڭ، — مەن يېڭىلا تېخى بىرقانچە كىشىلەرنى ئەگەشتۈرۈپ ئـارقـىدىكـى باللىخانىغا چىقىپ چۈشتۈم. تۈنۈگۈن ئۆزلىرى ئېيتقان ھېلىقى تاۋارنى ئـىـزدەپ كۆرسەم تـېـپـىـلـمـىـدى، بەلـكـىم خاتـا كـۆرۈپ قالدىلىمىكىن، ئاغىچا خېنىم؟

— تېپىلمىغان بولسا ھېچقىسى يوق، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، — ئۆزىڭىز بىلىپ بـىـر - ئـىـككـى توپ ئالغـاچ چىقىپ سىڭلىڭىـزغا كـيـىـم پىچـتـۈرۈپ قويۇڭ. ئـېـسىـڭـىزدە بولـسـۇن، كەچقۇرۇن بىرسى بېرىپ ئۇنى ئەكەلسۇن.

— سىڭلىمىزنى بىر - ئىككى كۈن ئىچىدە كېلىپ قالىدۇ دەپ، ئالدىن ھازىرلىق كۆرۈپ قويغانىدىم. ئۇنى ئۆزلىرىنىڭ نەزەرلىرىدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن، ئاندىن سىڭلىمىزنىڭ ئالدىغا كىرگۈزمەكچىمەن.

ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بېشىنى لىڭشىتىپ ھىجىيىپلا قويدى، گەپ - سۆز قىلمىدى.

داستىخـان يىغىـشتۇرۇلدى، جىيا ئانا ئـىككى ئـېـمـىـكـئانىـغا دەيىۈينى باشلاپ ئىككى تاغىسى بىلەن كـۆرۈشتۈرۈپ كېلىشكە بۇيرۇدى. شۇ ئارىدا جىيا شې بېگىمنىڭ ئاغىچىسى شىڭ خېنىم

دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ:
— جىيەن قىزىمىزنى مەنلا ئالغاچ كەتسەم ئاسانراق بولارمىكىن، — دەپ ئىلتىماس قىلدى.
— ئوبدان، — دېدى جىيا ئانا كۇلۇمسىرەپ، — سىزمۇ يېنىڭ، ئەمدى كەلمىسىڭىزمۇ بولىدۇ.
شىڭ ئاغىچا خېنىم جىيا ئانىغا تەزىم قىلىپ ۋە ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن خوشلىشىپ دەييۇينى باشلاپ ماڭدى. ھەممەيلەن دەھلىزگىچە ئۇزىتىپ قويدى. ئۇلارنى بىرمۇنچىلىغان مۇلازىملار، يېشىل سايىۋەنلىك مەپە بىلەن گۇلەپشان دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا كۇتۇپ تۇرۇشقانىدى. شىڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن دەييۇي مەپىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن، خىزمەتكار ئاياللار مەپىنىڭ پەردىسىنى چۇشۇردى - دە، مۇلازىملارنى مەپىنى سۆرەشكە بۇيرۇدى، ئۇلار مەپىنى ئازادىرەك يەرگە سۆرەپ كەلگەندىن كېيىن كۆنۇك قېچىرلارنى قېتىپ، مەپىنى ھەيدەپ غەربىي يان دەرۋازىدىن چىقىپ شەرققە بۇرۇلدى - دە، رۇڭگو قەسرىنىڭ چوڭ دەرۋازىسىدىن ئۆتۇپ، يەنە بىر قارا سىرلىق دەرۋازىدىن كىردى ۋە مۇراسىم دەرۋازىسىغا كېلىپ مەپىدىن چۇشتى. شىڭ ئاغىچا خېنىم دەييۇينىڭ قولىدىن يېتىلەپ ھويلىغا كىردى، دەييۇي بۇ جاينىڭ رۇڭگو قەسرىنىڭ بېغىدىن ئايرىلىپ چىققان جاي ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلدى. ئۇلار كەينى - كەينىدىن ئۇچ مۇراسىم دەرۋازىسىدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ تەرەپتىكىدەك ھەشەمەتلىك ۋە سەلتەنەتلىك بولمىسىمۇ، ئەمما بىر - بىرىدىن ئەپچىل ۋە يوچۇن سېلىنغان چوڭ ئۆيلەر، يان ھۇجرىلار ۋە سەيلە ئايۋانلىرى، ھويلىنىڭ ھەممىلا يېرىگە دېگۇدەك دەل - دەرەخلەر تىكىۋېتىلگەن، ئولتۇرغۇزۇلغان سۇنئىي تاغ - تاشلار دەييۇينىڭ كۆزىگە چېلىقىشقا باشلىدى. ئۇلار تۆردىكى ئۆيگە كىرىشى بىلەنلا، چىرايلىق ياسانغان بىر توپ كېنىزەك ۋە دېدەكلەر ئۇلارنى قارشى ئالدى.
شىڭ ئاغىچا خېنىم دەييۇينى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلغاندىن

كېيىن، جىيا شى بېگىمنى چاقىرىش ئۈچۈن ئۇنىڭ كۈتۈپخانىسىغا كىشى ئەۋەتتى. بارغان كىشى ھايال بولماي يېنىپ كېلىپ: «ئۇلۇغ بېگىم، يېقىندىن بۇيان تاۋىم بولماي كېلىۋاتىدۇ، خېنىم قىز بىلەن كۆرۈشسەك ھەر ئىككىمىزنىڭلا كۆڭلى بۇزۇلۇپ قالارمىكىن، ھازىرچە كۆرۈشۈشتىن ئېھتىيات قىلىۋاتىمەن. خېنىم قىز ئۆيىنى ئويلاپ كۆڭلىنى بۇزمىسۇن، ئۆز ئۆيىدە قانداق تۇرغان بولسا مومىسى بىلەن ھاممىلىرى يېنىدىمۇ شۇنداق تۇرسۇن. بۇ يەردىكى ئاچا ــ سىڭىللىرى قوپالراق، لېكىن ئۇلار بىللە ئويناپ ــ كۈلۈپ، كۆڭلىنى كۆتۈرۈشكە يارايدۇ، ئەگەر بىر نېمىدىن خورسىنىپ قالغۇدەك بولسا تارتىنماي ئېيتىۋەرسۇن، زادى يېتىرقىمىسۇن، دېدى» دەپ خەۋەر قىلدى.

دەييۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ ھۆرمەت بىلەن يېنىشلاپ تەزىم قىلدى. يەنە بىر پەس ئولتۇرغاندىن كېيىن، خوشلاشماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى، لېكىن شىڭ ئاغىچا خېنىم ئۇنى غىزا يەپ كېتىشكە زورلاپ تۇرۇۋالدى، دەييۈي كۈلۈمسىرەپ:

— ئۆزلىرىنىڭ ماڭا مېھرىبانلىق بىلدۈرۈپ، غىزا ھازىرلايمەن دېگەن ئىلتىپاتلىرىنى يەردە قويۇشۇم ئەسلا توغرا ئەمەس ئىدى. لېكىن، مەن ھازىر ئوتتۇرانچى تاغامنىڭ ھۇزۇرىغا سالامغا بېرىشىم كېرەك، كېچىكىپ بارسام بىھۆرمەتلىك بولار، كېيىن يەنە كېلىپ بەھرىمەن بولمايمەنمۇ، بۇ قېتىم مېنى كەچۈرسىلە، ھامما! — دەپ ئۆزرىخاھلىق سورىدى.

— ئۇنداق بولسا مەيلى، — دەپ ئىجازەت بەردى شىڭ ئاغىچا خېنىم ۋە ئىككى ئېمىكئانىغا دەييۈينى بايا ئېلىپ كەلگەن مەپىدە ئېلىپ كېتىشكە بۇيرۇدى. شۇنداق قىلىپ، دەييۈي خوشلاشتى، شىڭ ئاغىچا خېنىممۇ دەييۈينى مۇراسىم دەرۋازىسىغىچە ئۇزىتىپ چىقىپ خىزمەتكارلارغا تاپىلىدى ۋە مەپە كۆزدىن غايىب بولغۇچە قاراپ تۇردى.

بىر پەستىن كېيىن، دەيىۋى رۇڭگو قەسىرىگە كىرىپ مەيدىن چۈشتى. ئىچكىرىدىن تا چوڭ دەرۋازىغىچە سوزۇلغان بىر كۆتۈرمە يول كۆرۈندى، بىر توپ ئىمىكئانىلار دەيىۋىنى باشلاپ شەرققە بۇرۇلۇپ، شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان دەھلىز بىلەن كۈنگەي تەرەپتىكى چوڭ مېھمانخانىنىڭ كەينىگە ئۆتتى. ئۇلار مۇراسىم دەرۋازىسىدىن بىر چوڭ ھويلىغا كىردى، ھويلىنىڭ تۆرىدە بەش ئېغىز چوڭ ئۆي، ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە ياندىش ھۇجرىلار ۋە تەرەپ ـ تەرەپكە ئېچىلغان يان ئىشىكلەر بار ئىدى. بۇ جاي ھەيۋەتلىك، ھەشەمەتلىك بولۇپ، باشقا جايلارغا ئوخشىمايتتى. دەيىۋى بۇ يەرنىڭ ھەرەم ئىكەنلىكىنى ئەمدىلا چۈشەندى. ساراي ئۆيگە كىرىش بىلەنلا، ئۇدۇلدا توققۇز ئالتۇن ئەجدىھا چۈشۈرۈلگەن تېگى قارا چوڭ بىر لەۋھە ئېسىقلىق تۇرغانلىقىنى كۆردى. لەۋھەگە چوڭ قىلىپ «پاراغەتخانە» دېگەن ئىبارە يېزىلغان، ئاستىغا ئۇششاق خەتلەر بىلەن يەنە «پالان يىل، پالان ئاينىڭ پۇستان كۈنى رۇڭگوگۇڭ جيا يۈەنگە تەقدىم» دېگەن سۆزلەر يېزىلغان ۋە ئەڭ ئاخىرىدا «شاھى ئالەمنىڭ تەۋەررۇك قەلىمى» دېگەن مۆھۈر بېسىلغانىدى. يوغان سەندەل ياغىچىغا مۇڭگۈزلۈك ئەجدىھانىڭ سۈرىتى ئويۇپ ياسالغان ئۇزۇن شىرە ئۈستىگە ئۈچ چى ئېگىزلىكتىكى يېشىل تۇچ داڭقان قويۇلغان، داڭقاننىڭ ئۈستى تەرىپىدە خاننىڭ قوبۇلخانىسىدا سالام بېرىش ۋاقتىنى كۈتۈپ تۇرغۇچىلارنىڭ ھەرىكىتى تەمسىل قىلىنغان يوغان سۈرەت ئېسىقلىق ئىدى. ئۇنىڭ بىر تەرىپىگە ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن نەقىش قىلىنغان مىس جابدۇقلار، ئىككىنچى تەرىپىگە ئەينەك ـ شىشىلەردىن ئىشلەنگەن قاچىلار قويۇلغانىدى. پەگاھتا بولسا ئەبنۇس ياغىچىدىن ياسالغان ئورۇندۇقتىن ئون ئالتىسى ئىككى قۇر قىلىپ قاتار تىزىقلىق تۇراتتى. ساراي ئۆيدە يەنە غاچ ياغىچىدىن ياسالغان چوڭ تاختىغا ئويۇلۇپ ئالتۇن ھەل بېرىلگەن تۆۋەندىكىچە بېيىتمۇ ئېسىقلىق ئىدى:

شۇ گۆھەر تەختىنىڭ نۇرى شەمسى ـ قەمەرنى قىلدى لال،
بەردى شاھانە لىباس گويا شەپەققە نۇر جامال.

بۇنىڭ ئاخىرىدا «خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن دۇڭئەن جۇنۋاڭ مەرتىۋىسىگە ۋارىسلىق قىلغۇچى قەدىناسىڭىز مۇشى ھۆرمەت بىلەن يازدىم» دېگەن بىر قۇر كىچىك خەتلەر بىلەن پۈتۈلگەن ئىبارىلەرمۇ تۇراتتى.

ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ئادەتتىكى دەم ئالغان چاغلىرىدا بۇ ھەرەم ئۆيىدە بولمايتتى، شەرق تەرەپتىكى ئۈچ ئېغىز يان ئۆيدە تۇراتتى، شۇڭا ئېمكىئانلار دەييۇينى ئۇدۇللا شۇ تەرەپكە باشلاپ كىردى. پەنجىرىگە يانداپ سېلىنغان چوڭ كاڭ ئۈستىگە بېغىررەڭ چەت ئەل زىلچىسى سېلىقلىق تۇراتتى، تۆردە تىللا بەدىرلىك ئەجدىھا كەشتىلەنگەن قىزىل تاۋار تەكىيە قويۇقلۇق ۋە بوزۇمتۇل تاۋار تۆشەك سېلىقلىق تۇراتتى. ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە مېيخۇا گۈلى شەكلىدىكى بىر جۈپ سىرلىق كىچىك شىرە بولۇپ، سول ياقتىكىسىگە ۋېنۋاڭ داڭقىنى، داڭقاننىڭ يېنىغا قوشۇق ـ چوكىلىرى بىلەن ئىسرىقدان تىزىلغانىدى. ئوڭ ياقتىكىسىگە بولسا رۇجۇ خۇمدىنى①دا پىشىپ چىققان خۇددى بىر نازىنىن شەكلىدىكى لوڭقا تىزىلغان بولۇپ، ئۇنىڭغا يېڭى ئۈزۈلگەن گۈللەر چىلاقلىق تۇراتتى؛ پەگاھتا چاچما گۈللۈك ئۇچۇق قىزىل تاۋار يوپۇق يېپىلغان تۆت دانە ئورۇندۇق، ھەربىر ئورۇندۇقنىڭ ئالدىدا بىردىن دەسسىگۈچ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە بولسا بىر جۈپ ئېگىز شىرە قويۇلغان بولۇپ، شىرەلەرنىڭ ئۈستى پىيالە، لوڭقىلار بىلەن تولغانىدى. قالغان ئۆي جاھازلىرى توغرۇلۇق تەپسىلىي گەپ قىلىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق.

ئېمكىئانا دەييۇينى كاڭغا تەكلىپ قىلدى، كاڭنىڭ لېۋىدە

① رۇجۇ خۇمدىنى — سۇڭ سۇلالىسى دەۋرىدە رۇجۇ دېگەن جايدا بار بولغان مەشھۇر خۇمدان.

ئىككى دانە كىمخاب تۆشەك روبىرو سېلىقلىق تۇراتتى. دەيبۇي بۇ تۆشەكلەر كىمىنىڭ ئىكەنلىكىنى بايقىدى ـ دە، كاڭغا ئولتۇرماستىن، شەرق تەرەپتە تۇرغان ئورۇندۇقتا كېلىپ ئولتۇردى. شۇ ھۇجرىغا خاس دېدەكلەر ئۇنىڭغا دەرھال چاي كەلتۈرۈشتى. دەيبۇي چاي ئىچكەچ دېدەكلەرنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرى، ياسىنىشلىرى، يۈرۈش ـ تۇرۇشلىرىغىچە كۆز يۈگۈرتتى، ئۇلار ھەقىقەتەن باشقا ئائىلىدىكى دېدەكلەرگە ئوخشىمايتتى.

دەيبۇي ئالدىغا قويغان چاينى ئىچىپ بولماستىنلا، قىزىل دارايى نىمچە ۋە ئۇنىڭ ئۈستىگە جىيەكلىك قارا تاۋاردىن جىلىتكە كىيگەن بىر دېدەك قىز ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ دەيبۇي خېنىم، ئۆزلىرىنى ئاغىچا خېنىم نېرىقى ھۇجرىغا ئۆتۈشكە تەكلىپ قىلىدۇ، ــ دېدى. ئېمىكئانا دەيبۇينى باشلاپ كۈنچىقىش تەرەپتىكى ئۈچ ئېغىزلىق كىچىك ھەرەم ئۆيگە ئەكىردى. ئىشىكنىڭ ئۇدۇلىدىكى كاڭدا كۆندىلەڭ بىر شىرە قويۇلغان بولۇپ، ئۈستىگە بىر دەستە كىتابلار ۋە چىنە ـ چەينەكلەر تىزىقلىق تۇراتتى، كۈنچىقىش تامغا بولسا قارا تاۋاردىن ئىشلەنگەن كونىراق بىر بەل تەكىيە يۆلەكلىك ئىدى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم خۇددى شۇنداق تەكىيىگە يۆلەنگەن ھالدا كۈنپېتىش تەرەپتىكى تۆشەك ئۈستىدە ئولتۇراتتى. دەيبۇي كىرىشى بىلەن ئۇ ئۇنى كۈنچىقىشتىكى تۆشەككە ئولتۇرۇشقا ئىشارەت قىلدى. دەيبۇي بۇنىڭ جىيا جېڭنىڭ ئورنى ئىكەنلىكىنى دەررۇ پەملەپ، كاڭ ئالدىدا كونىراق يوپۇق يېپىلغان ئۈچ ئورۇندۇقنىڭ بىرىگە كېلىپ ئولتۇردى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم قايتا ـ قايتا كاڭغا چىقىشنى تەكلىپ قىلغاندىن كېيىنلا، ئاندىن ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

ــ تاغىڭىز بۈگۈن ئىبادەتكە كەتكەنىدى، كېيىن كۆرۈشەرسىز، ــ دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، ــ سىزگە يەنە

شۇنىمۇ دەپ قويايكى، بۇ يەردە بىر نەۋرە ئۇچ ھەمشىرىڭىز بار، ئۇلار خېلى ئوبدان قىزلاردىن بولۇپ يېتىشىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن شۇلار بىلەن بىللە ئوقۇيسىز، يىڭنە ئىشلىرىنى بىللە ئۆگىنىسىز. ئويۇن - چاقچاق قىلىشىپ، بىرەر - يېرىم ئېغىز سۆز ئوشۇقراق بولۇپ كەتسىمۇ ئەپۇ قىلىشىپ چىرايلىق ئۆتۈشەرسىزلەر. بىراق، مەن بىرلا ئىشتىن ئەنسىرەيمەن: بىزدە بىر بالايىئەزىم بار، ئۇ «ئائىلەمنى مالەم قىلىدىغان بىر يالماۋۇز». ئۇمۇ بۈگۈن ئىبادەتخانىغا كەتتى، تېخى كەلمىدى، سىز كەچقۇرۇن ئۇنى كۆرگەندە بىلىپمۇ قالارسىز. ئۇنىڭغا ئانچىلا پەرۋا قىلىپ كەتمىسىڭىزمۇ بولىدۇ، ھەمشىرىڭىزمۇ ئۇنىڭغا چېقىلىشتىن ھەزەر ئەيلەيدۇ.

دەييۈي بىر چاغلاردا ئانىسىدىن ئاغزىدا ھېكمەتلىك قاشتاش چىشلەپ تۇغۇلغان بىر نەۋرە قېرىندىشى بارلىقىنى، ئىنتايىن كەپسىز ئىكەنلىكىنى، ئوقۇشقا كۆڭۈل قويماي، ھە دېسە ھەرەم ئىچىگە كىرىۋېلىپ بەتقىلىقلىق قىلىدىغانلىقىنى، لېكىن مومىسى ئۇنىڭغا تولىمۇ ئامراق بولغانلىقىدىن ھېچكىممۇ ئۇنىڭغا چېقىلالمايدىغانلىقىنى ئاڭلىغانىدى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ دېگەن گېپىدىن ئەنە شۇ بىر نەۋرە قېرىندىشى ئىكەنلىكىنى بىلدى - دە، تەبەسسۇم بىلەن ھامىمىسىدىن سورىدى:

— ھاما، ئۆزلىرىنىڭ دەۋاتقانلىرى ھېلىقى ئاغزىدا ھېكمەتلىك قاشتاش چىشلەپ تۇغۇلغان بەگزادىغۇ دەيمەن؟ ئېسىمدە قېلىشىچە، ئانام رەھمەتلىك ماڭا پات - پات بۇ بەگزادىنىڭ مەندىن بىر ياش چوڭ ئىكەنلىكىنى، ئەركىلەتمە ئىسمىنىڭ باۋيۈي ئىكەنلىكىنى، ئۆزى ناھايىتى تەرسا بولسىمۇ، ئاچا - سىڭىللىرى بىلەن بەك چىقىشىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بېرەتتى. ئەمدى مەن بۇ يەردە ئەلۋەتتە ئاچا - سىڭىللىرىم بىلەن بىللە تۇرىمەن. ئاكا - ئۇكىلارغا كەلسەك، ئۇلار باشقا ھويلا ۋە باشقا ھۇجرىلاردا تۇرىدۇ، شۇنداق بولغاندىن كېيىن بىر -

بىرىمىزگە چىقىلغۇدەكمۇ بولماسمىز؟

— سىز تېخى ئىشنىڭ ۋەجىنى چۈشەنمەيسىز، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، — گەپ شۇنىڭدىكى، ئۇ باشقا باللارغا ئوخشىمايدۇ، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم ئۇنى كىچىكىدىن تارتىپلا بەك ئاززۇلىغاچقا، ھەمشىرىلىرى بىلەن بىللە تۇرغۇزۇپ كۆندۈرۈپ قويغان. ھەمشىرىلىرى ئۇنىڭغا تەگمىسە ئۇمۇ تىنچ يۈرىدۇ، ئەگەر ئۇنىڭغا بىرەر ئېغىز ئارتۇق گەپ قىلىدىمۇ، بولدى، شۇنچىلىك ئەزۋەيلەپ كېتىدۇكى، ئويلىمىغان ئىشلارنى چىقىرىدۇ. سىزنى ئۇنىڭغا ئانچە پەرۋا قىلماپ كەتمەڭ دېگىنىمنىڭ سەۋەبىمۇ شۇ. ئۇ بىر تۇرۇپ گەپدانلىق بىلەن دېمىگەن تاتلىق گەپلىرى قالمايدۇ، بىر تۇرۇپ ئاغزىنى بۇزۇپ قىپقىزىل ساراڭلا بولىۋالىدۇ. شۇڭا، ئۇنىڭغا گول بولۇپ قېلىشتىن پەندىيات ئەيلىسىڭىز بولىدۇ.

دەييۈي بۇ گەپلەرنى بىر - بىرلەپ باش لىڭشىتىپ ماقۇللىدى. شۇ ئەسنادا، بىر دېدەك قىز كىرىپ:

— ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم كەچلىك غىزاغا تەكلىپ قىلىدۇ، — دېدى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم دەييۈينى يېتىلەپ ئارقا ئىشىك بىلەن ھويلىغا چىقتى، ئارقا ئايۋاندىن غەربكە بۇرۇلۇپ، يەنە بىر يان ئىشىكتىن ئۆتتى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا جەنۇبتىن شىمالغا سوزۇلغان بىر كۆتۈرمە يول تۇراتتى، بۇ يولنىڭ جەنۇب تەرىپىدە كىچىككىنە ئۈچ ئېغىزلىق ئايۋان سارايى بار ئىدى، يولنىڭ شىمال تەرىپىدە بولسا قىزغۇچ سىرلانغان توسۇق تام تۇراتتى. توسۇق تامنىڭ ئارقىسىدا، ئارا ئىشىكلىك يەنە بىر كىچىك قورۇ بار ئىدى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بۇ ئۆيلەرنى دەييۈيگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ، كۈلۈمسىرىگەن ھالدا:

— بۇ ھېلىقى شىفېڭ ئاچىڭىزنىڭ ھۇجرىلىرى بولىدۇ. كېيىن ئۇنى ئىزدەپ - تارتىپ قالسىڭىز، مانا مۇشۇ يەردىن تاپسىڭىز بولىدۇ. كەم - كوتا نەرسىلىرىڭىز چىقىپ قالسا شۇنىڭغىلا ئېيتىۋېرىڭ، — دېدى. بۇ ھويلىنىڭمۇ ئىشىكى

ئالدىدا چاچلىرىنى بىر تال قىلىپ ئۆرۈۋالغان بىرنەچچە مۇلازىم بالىلار قوللىرىنى سىلىپ هۆرمەت بىلدۈرۈپ تۇراتتى.

ۋاڭ ئاغىچا خېنىم دەييۈينىڭ قولىدىن يېتىلىگەن پېتىچە شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان دەھلىز بىلەن جىيا ئانىنىڭ ئىچكىرىكى هويلىسىغا ئۆتۈپ ئىچكىرى ئۆيگە كىرىشتى. بۇ يەردە بىرمۇنچە كىشىلەر مۇلازىملىق قىلىۋاتاتتى، ئۇلار ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپلا دەرھال ئۈستەل ـ ئورۇندۇقلارنى قويۇشقا كىرىشتى. مەرھۇم جىيا جۇنىڭ ئايالى لى ۋەن قەدەھلەرنى تۇتۇپ تۇراتتى، ۋاڭ شىفېڭ چوكىلارنى تىزدى، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم تائام ئۇسۇشقا كىرىشتى. جىيا ئانا ئۇدۇلدىكى كاتتا يالغۇز ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە تۆت ئورۇندۇق قويۇلغانىدى، ۋاڭ شىفېڭ دەييۈينى سول تەرەپتىكى بىرىنچى بوش ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى، دەييۈي قاتتىق تۇزۇت قىلىپ تۇرۇۋالدى.

— تارتىنمىغىن، — دېدى جىيا ئانا كۈلۈپ تۇرۇپ، — هاماڭ بىلەن يەڭگىلىرىڭ ئەسلىي بۇ يەردە تاماق يېمەيتتى، سەن مېھمان، قائىدە بويىچە مۇشۇ يەردە ئولتۇرۇشۇڭ كېرەك.

شۇنىڭدىن كېيىنلا دەييۈي ئولتۇرۇشقا ئىجازەت سوراپ، ئاندىن كېلىپ ئورۇن ئالدى. جىيا ئانا ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىمۇ ئولتۇرۇشقا بۇيرۇدى. ئاندىن كېيىن يىڭچۇن باشلىق ئۈچ ئاچا ـ سىڭىلمۇ ئولتۇرۇشقا ئىجازەت سوراپ، ئۆز ئورۇنلىرىغا كېلىشتى: يىڭچۇن ئوڭ تەرەپتىكى بىرىنچى ئورۇندۇققا، تەنچۇن سول تەرەپتىكى ئىككىنچى ئورۇندۇققا، شىچۇن ئوڭ تەرەپتىكى ئىككىنچى ئورۇندۇققا ئولتۇرۇشتى. ئۇلارنىڭ يېنىدا بولسا چىۋىن قورۇغۇچ، چىلاپچا ۋە لۆڭگە تۇتقان دېدەك قىزلار تۇراتتى، ۋاڭ شىفېڭ بىلەن لى ۋەن ساھىبخانلىق قىلدى. تاشقىرىقى ئۆيدە تۇپلىشىپ تۇرغان خىزمەتكار ئاياللار ۋە دېدەكلەرنىڭ كۆپ بولۇشىغا قارىماي، شۇنچىلىك جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردىكى، ھەتتا بىرەر يۆتەلگەن ئاۋازمۇ ئاڭلانمايتتى.

غىزا يېيىلىپ بولۇشىغىلا، دېدەكلەر پەتنۇستا چاي كەلتۈرۈشتى. دەييۈي ئۆز ئائىلىسىدىكى چاغلاردا، ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭ مەيدىسىنى بۇزۇپ قويماسلىقى ئۈچۈن غىزادىن كېيىنلا چاي ئىچۈرمەي، بىر پەس ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئىچىشكە ئادەتلەندۈرگەنىدى. لېكىن، دەييۈي بۇ يەرنىڭ ئادەتلىرى كۆپ جەھەتتىن ئۆز ئائىلىسىنىڭ ئادەتلىرى بىلەن ئوخشىمايدىغانلىقىنى كۆرۈپ، باشقىلار نېمە قىلسا ئۇمۇ شۇنى قىلىشقا توغرا كەلدى - دە، نائىلاج چاينى ئالدى. چاينى قولىغا ئېلىشىغىلا دېدەكلەر ئۇنىڭ ئالدىغا يەنە چىلاپچا ئېلىپ كەلدى، دەييۈيمۇ ئاغزىنى چايقىدى ۋە قولىنى يۇدى. ئاندىن يەنە چاي كەلتۈردى. بۇ قېتىمقىسى ئىچىش ئۈچۈن كەلتۈرۈلگەن چاي ئىدى. جيا ئانا:

— سىلەر ئەمدى قايتساڭلار بولىدۇ، مەن بۇ يەردە نەۋرەم بىلەن ئارامخۇدا مۇڭدىشىۋالاي، — دېدى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ئورنىدىن تۇردى ۋە بىر - ئىككى ئېغىز سۆز قىلغاندىن كېيىن، ۋاڭ شىفېڭ بىلەن لى ۋەننى ئەگەشتۈرۈپ بىللە چىقىپ كېتىشتى.

جيا ئانا دەييۈيدىن ئۇنىڭ قانداق كىتابلارنى ئوقۇغانلىقىنى سورىدى. دەييۈي:

— يېقىندىلا «تۆت كىتاب»نى ئوقۇپ بولدۇم، — دەپ جاۋاب بەردى ۋە مومىسىدىن ئاچا - سىڭىللىرىنىڭ قانداق كىتابلارنى ئوقۇغانلىقىنى سورىدى.

— نەدىكى كىتابنى ئوقۇسۇن، — دەپ جاۋاب بەردى جيا ئانا، — ئارانلا بىرنەچچە خەت تونۇيدۇ، شۇ.

سۆھبەت تۈگىمەيلا، تالادىن ئاياغ تاۋۇشى ئاڭلاندى، بىر دېدەك كىرىپ: «باۋيۈي غوجام كەلدى» دەپ مەلۇم قىلدى. «بۇ باۋيۈي دېگەن راسا لاكا - لوزا بىرنېمە ئوخشىمامدۇ!» دەپ ئويلىدى دەييۈي. ئۇ ئىشىككە قارىشىغا، قەددى - قامىتى كېلىشكەن بىر بەگزادىنى كۆردى. ئۇ چوقىقىسىغا تۈرۈلگەن

چېچى ئۈستىگە ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن تاج تاقىغان؛ گۆھەر ئويناپ تۇرغان ئىككى ئەجدىھا سۈرىتى چېكىلگەن ماڭلايچە قاشلىرىغىچە تېڭىلغان؛ گۈللۈكتە پەرۋاز قىلىۋاتقان رەڭدار كېپىنەكلەر چېكىلگەن پەيكان يەڭلىك يەكتەك كىيگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە رەڭدار يىپەكلەردىن پۆپۈكلەر تۇگۈلگەن بەلباغ باغلانغان؛ يەنە قۇلپى رەڭ تاۋارغا كۆتۈرمە غۇجەك گۈللەر چېكىلگەن ۋە چۆرىسىگە قاتار قىلىپ پۆپۈكلەر تۇتقان كۆرمە يېپىنغان؛ ئايىغىغا قارا سىيدام تاۋاردىن ئاق چەملىك ئۆتۈك كىيگەندى. ئۇنىڭ تولۇن ئايدەك رەڭگىرويى باھار تېڭىدا ئېچىلغان گۈللەردەك، چېكە چاچلىرى قايچا بىلەن تەكشى قىرقىلغاندەك، قاشلىرى سۈرمە بىلەن ياسالغاندەك، قاڭشىرى قول بىلەن چىمداپ قويغاندەك، كۆزلىرى ئويناق ئىدى. ئۇنىڭ چىرايىدىكى غەزەپكە كۈلكە، كۆزلىرىدىكى نەپرەتكە مۇھەببەت ھەمراھ ئىدى، بويىنىدا بولسا مۈڭگۈزلۈك ئالتۇن ئەجدىھا سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن زۇننار، رەڭدار چىلتەككە ئۆتكۈزۈلگەن چىرايلىق قاشتاش ئېسىقلىق ئىدى.

دەييۈي ئۇنى كۆرۈش بىلەن قاتتىق شۈركۈنۈپ كەتتى، ئىچىدە: «بۇ ئاجايىپ قىسمەت ـ ھە! ئۇنى قەيەردىدۇر كۆرگەندەك قىلىمەنغۇ! نېمىدېگەن تونۇش ! ... » دېگەن ئويلارغا كەلدى.

باۋيۈي مومىسىدىن تىنچ ـ ئامانلىق سوراپ تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، جيا ئانا ئۇنىڭغا قاراپ:

— مانىڭ، بېرىپ ئاناڭغا سالام بېرىپ كەل ! — دەپ بۇيرۇدى. باۋيۈي بۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇ قايتىپ كەلگەندە، بايىقى كىيىم ـ كېچەكلىرىنى يەڭگۈشلىۋەتكەندى. ئۇنىڭ بېشىنىڭ چۆرىسىدىكى چاچلىرى تال ـ تال ئۆرۈلۈپ، قىزىل چىلتەكلەر چىگىلگەن، ئاندىن چوققىسىدىكى چېچىغا قوشۇپ يوغان بىر تال قىلىپ ئۆرۈلگەندى. يوغان تۆت دانە مەرۋايىت ۋە تۇرلۇك لەئەل ـ ياقۇتلار چاقناپ تۇرغان جالا ئېسىقلىق تۇراتتى. ئۈستىگە چاچما گۈللۈك ئوچۇق قىزىل نىمكەش يەكتەك، چاچما گۈللۈك ماش

رەڭ دارايى ئىشتان، پۇتىغا كىمخابتىن پەۋاز تۇتقان قارا مەخمەل پايپاق، قېلىن چەملىك توق قىزىل خەي كىيگەنىدى. بوينىدا ئاۋۋالقىدەكلا زۇننار، ھېكمەتلىك قاشتاش، قۇلۇپ، تۇمار ۋە باشقا نەرسىلەر ئېسىقلىق ئىدى. ئۇنىڭ يۈزى پەردازلاپ قويغاندەك تېخىمۇ ئېچىلىپ كەتكەن، لەۋلىرى ئەتىلىك سۈرگەندەك قىپقىزىل ئىدى، قاراشلىرىدا شوخلۇق، سۆزلەشلىرىدە يوشۇرۇن تەبەسسۇم ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۇنىڭدىكى تەبىئىي گۈزەللىك گويا ئەگىم قاشلىرىغا يىغىلىپ، ۋۇجۇدىدىكى ھەممە ھېس ـ تۇيغۇلار ئۇنىڭ كۆز قىرلىرىغا جەملەشكەندەك ئىدى. ئومۇمەن ئۇنىڭ تاشقى قىياپىتىدىن قارىغاندا ئىنتايىن كېلىشكەن بولسىمۇ، ئەمما ئىچكى دۇنياسى زادى قانداق ئىكەنلىكىنى بىلىش تەس ئىدى. ئەۋلادلار ئۇنىڭ ھەققىدە «شىجياڭيۆ» شەكلىدە ئىككى نەزم يېزىپ راسا جايىدا تەرىپلىگەن:

ۋەجىسىز ئىزدەيدۇ رەنجىش ياكى غەم،
گاھىدا تەلۋە بولۇپ، گاھىدا لال؛
يارىلىشىدا شۇبھىسىزكى سەرۋى بوي ساھىبجامال،
ئىچى سامان، ئەسلى ۋەسلىدىن ئاۋۋال.
ئوردا ـ دىۋان كارىدىن ئۇ بىخەۋەر،
قاچىدۇ دەرستىن قىلىپ ئۇ ھەر ئامال؛
ئۆزى تەرسا، خۇلقى يوچۇن، پەيلى ھەم ئەجەب ئوسال،
پىتنىگە قېلىشنى قىلمايدۇ خىيال.

ئىككىنچى بىر نەزمىدە يەنە مۇنداق دېيىلگەن:

غەنىيلىكتە بىلمىدى دۆلەتنى ئۇ،
قاقشىدى بېشىغا چۈشكەندە زاۋال؛
خاسىيەتلىك نى ۋاقىتلار ئۆتتى، ئىسىت، بىمالال،
ئىستىكى ئەجدادىنىڭ كەتتى ئۇۋال.
يەر يۈزىدە يوق نادان ئاندىن بەتتەر،
تا ئەزەلدىن ئەھلى بىدئەت بىرلا تال؛

ھەرنە بايۋەچچە قۇلاقىڭ پەند ـ نەسىھەتىمگە سال:
ئاشۇ ئىسكەتتىن ھەزەر قىل، ئىبرەت ئال!

جىيا ئانا كىرىپ كەلگەن باۋيۈينى كۆرۈپ، كۈلۈمسىرەپ:
— مېھمان بىلەن كۆرۈشمەي تۇرۇپلا كىيىملىرىڭنى يەڭگۈشلىۋېتىپسەنغۇ! بېرىپ سىڭلىڭ بىلەن كۆرۈشمەمسەن! — دېدى.
باۋيۈي تال چىۋىقتەك نازىنىن قىزنى كۆرۈشى بىلەنلا، بۇ ھامماملىنىڭ خېنىمىنىڭ قىزى بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدى ـ دە، دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم قىلدى، ئاندىن ئۆز ئورنىغا قايتىپ بېرىپ، قىزغا دىققەت بىلەن نەزەر تاشلىدى، ئۇ ھەقىقەتەن ھېچقانداق قىزلارغا ئوخشىمايتتى، شۇنداق بىر قىز ئىدىكى:

تۇرار ئىدى ئەگمە قاشىن گويا تۇرۇپ، گويا تۇرمەي،
ئوينار ئىدى ئويچان كۆزى ۋە يا كۈلۈپ ۋە يا كۈلمەي.
نېسىپ بولمىش زىنىخ غەمكىن رۇخسارىغا،
خۇلق قوشۇپ لۇتپى يانا بىمارىغا،
چاقنايدۇ ياش دانە ـ دانە،
نەپەس ئالۇر ناتىۋانە.
تۇرۇشى گۈلناز مىسالى سۇغا ئەكسى ئورنىغان،
مېڭىشى خۇددى تالى مەجنۇندۇر شامالدا ئوينىغان.
كۆڭلىنىڭ بىر كۆزى كۆپ بىگەن[①] بېگىمنىڭ كۆڭلىدىن،
دىلى ھەم ئۇچ ھەسسە خەستە شىشى[②] خېنىمنىڭ دىلىدىن.

---

① بىگەن — رىۋايەتكە قارىغاندا، يىلىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرىدا بىگەن ناملىق بىر ۋەزىر ئۆتكەن. ئۇ ئىنتايىن ئەقىللىك بولۇپ، كۆڭلىنىڭ كۆزى باشقىلارنىڭكىدىن كۆپ ئىمىش.
② شىشى — شەرقىي جۇ سۇلالىسىدىكى يۆ بەگلىكىنىڭ رۇيې ئېرىقى بويىدا ياشىغان نازاكەتلىك ھەم ناتىۋان بىر بابكار قىز، كېيىن ساھىبجامال ئاياللارنىڭ سىمۋولى بولۇپ قالغان.

باۋيوي نەزەر سالغاندىن كېيىن، كۈلۈپ سۆزلىدى:
— بۇ سىڭلىمنى مەن قەيەردىدۇر كۆرگەندەك قىلىمەن.
— جۆيلۈمە، — دېدى جيا ئانا، — ئۇنى سەن نەدە كۆرەتتىڭ؟
— بەلكىم كۆرمىگەندىمەن، — دېدى باۋيوي كۈلۈمسىرەپ، — لېكىن ماڭا كونا تونۇشتەك، ئۇزاق ۋاقىت ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىن قايتا دىدار كۆرۈشكەندەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ.
— ياخشى! تولىمۇ ياخشى! بۇ سۆزۈڭدىن قارىغاندا، پاتلا چىقىشىۋالىدىغاندەك كۆرۈنىسەن، — دېدى جيا ئانا.
باۋيوي دەيیۇيگە تېخىمۇ يېقىنراق سۈرۈلۈپ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم دىققەت بىلەن نەزەر تاشلىدى ـ دە:
— سىڭلىم، بەلكى سىز ئوقۇغاندۇرسىز؟ — دەپ سورىدى.
— ئوقۇمىدىم دېسەممۇ بولىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى دەيیۇي، — پەقەت بىر يىللا ئوقۇيالىدىم، ئاران بىرنەچچە خەتلا تونۇيمەن.
— سىڭلىمىزنىڭ ئىسمى شەرىپى نېمىكىن؟ — دەپ سورىدى باۋيوي يەنە. دەيیۇي ئىسمىنى ئېيتىپ بەردى.
— لەقىمىڭىزچۇ؟
— لەقىمىم يوق.
باۋيوي كۈلۈپ كەتتى ـ دە:
— مەن سىزگە بىر لەقەم تەقدىم قىلاي، مېنىڭچە، سىزگە ھەممىدىنمۇ «قەلەم قاش» دېگەن لەقەم بەكمۇ باب كېلىدۇ، — دېدى.
— سەن بۇ لەقەمنى قايسى كىتابتىن تاپتىڭ؟ — دەپ سورىدى تەنچۈن.
— «قەدىمكى ۋە ھازىرقى شەخسلەر ۋە بۇيۇملار ھەققىدە تەپسىلات»تا ئېيتىلىشىچە، غەرب تەرەپتە «سۈرمە» دېگەن بىر خىل تاش بار ئىمىش، ئۇنى قاشلىق ئېتىدىغان قەلەم قىلىدىكەن، سىڭلىمىزنىڭ گويا تۈرۈلۈپ تۇرغاندەك قېشى سۈرمە بىلەن ياسالغاندەك ئىنچىكە ئىكەن، بۇ لەقەم ئۇنىڭ

جىسمىغا باب كەلمەمدىكەن؟

— سەن بۇگەپنى تېقىمىڭغا ئۇرۇپلا تاپتىڭغۇ دەيمەن! — دېدى تەنچۇن كۇلۇپ.

— «تۆت كىتاب» تىن باشقا، خەقلەرنىڭ تېقىمىغا ئۇرۇپلا تاپقانلىرى ناھايىتى تولا، — دېدى باۋيۈي. ئاندىن دەييۈيگە قاراپ، — سىزدىمۇ قاشتاش بارمۇ؟ — دەپ سورىدى. كۆپچىلىك چۈشەنمەي ھەيران بولۇشتى، دەييۈي: «ئۇنىڭ ئۆزىدە قاشتاش بولغانلىقىدىن مېنىڭدىمۇ بولسا كېرەك دەپ سوراۋاتىدىغۇ» دەپ ئويلاپ:

— مەندە قاشتاش يوق، — دەپ جاۋاب بەردى، — سىزدىكى قاشتاش بىر تەۋەررۇك، ھەممىلا كىشىدە بولىۋەرمەيدۇ!

بۇ گەپنى ئاڭلاش بىلەنلا باۋيۈينىڭ تەلۋىلىكى تۇتتى ـ دە، بويىنىدىكى قاشتاشنى يۇلۇپ ئېلىپ غەزەپ بىلەن تاشلىۋەتتى ۋە:

— تەۋەررۇكمىش تېخى! ئادەملەرنىڭ ئېسىل ـ پەسلىكىنى پەرق قىلمايدىغان بۇ نېمىنى تېخى ئۇنداق ھېكمەتلىك، بۇنداق ھېكمەتلىك دېيىشىدۇ، بۇنداق بىر نېمىنىڭ ماڭىمۇ كېرىكى يوق! — دەپ كايىدى. ئەتراپتا تۇرغانلار قورقىنىدىن قاشتاشنى ئېلىۋېلىشقا ئومۇلاخمان بولۇپ كېتىشتى. جيا ئانىنىڭ جان ـ پېنى چىقىپ كەتتى ـ دە، باۋيۈينى باغرىغا بېسىپ:

— ھەي، شور پېشانەم! ئاچچىقىڭ كەلگەن بولسا بىرەرىنى ئۇرۇپ ـ تىللاپ بولسىمۇ ئاچچىقىڭنى چىقىرىۋالساڭ بولماسمىدى، نېمىشقا ئۆز جېنىڭنى ئۆزۈڭ يەرگە ئۇرىسەن! — دېدى.

باۋيۈي كۆز ياشلىرىنى تارام ـ تارام ئاقتۇرۇپ، ئۆكسۈپ يىغلىغان ھالدا:

— بۇ بىر نېمە ئاچا ـ سىڭىللىرىمنىڭ ھېچقايسىسىدا يوق، يالغۇز مەندىلا بار، نېمىدېگەن تېتىقسىزلىق! بۇگۈن بىزنىڭ ئۆيگە كەلگەن مانا بۇ ھۆر پەرىدەك سىڭلىمدىمۇ يوق ئىكەن، بۇ زادى ياخشى نەرسە ئەمەس! — دېدى.

— بۇ سىڭلىڭدىمۇ ئەسلىي قاشتاش بار ئىدى، لېكىن هامماڭ ۋاپات بولغان چېغىدا، سىڭلىڭدىن ئايرىلغۇسى كەلمەي، نائىلاج قاشتاشنى بولسىمۇ ئۆزىگە ھەمراھ قىلىش ئۈچۈن بىللە ئېلىپ كەتكەن. بىرىنچىدىن، سىڭلىڭ ئۆزىنىڭ ۋاپادارلىقىنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈن، ئانىسىنىڭ تاۋۇتىغا ئانىسى ياخشى كۆرگەن نەرسىنى سېلىشى لازىم ئىدى؛ ئىككىنچىدىن، رەھمەتلىك ھاماڭنىڭ روھى شۇ قاشتاشنى كۆرۈپ ياتسا قىزىنى كۆرگەندەك بولىدۇ. دەيىۋيمۇ ماختانغۇسى كەلمەي، مەندە قاشتاش يوق دېگەندۇ. ئەمدى سەن ياخشىلىقچە ئېسىۋال، سېنىڭ بۇ بەتقىلىقىڭنى ئاناڭ بىلىپ قالمىسۇن ! — دەپ باۋيۈينى بەزلىدى جيا ئانا. ئاندىن دېدەكنىڭ قولىدىن قاشتاشنى ئېلىپ باۋيۈينىڭ بوينىغا ئۆز قولى بىلەن ئېسىپ قويدى. باۋيۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئويلىنىپ جىمىپ قالدى ۋە باشقا گەپ قىلمىدى.

شۇ پەيتتە ئېمىكئانا كىرىپ كەلدى ۋە دەيىيۈينى قايسى ھۇجرىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇشنى سورىدى.

— باۋيۈينى ئىچكىرىدىكى قىشلىق ھۇجرىغا كۆچۈرۈپ قويۇڭلار، ئۇ مەن بىللە تۇرسۇن، — دېدى جيا ئانا، — دەيىۋي قىزنى بولسا هازىرچە كۆك شايى شىرمەللىك ھۇجرىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇڭلار، قىشنىڭ ئايىغىنى شۇ ھۇجرىدا ئۆتكۈزۈپ تۇرسۇن، باھار كەلگەندە يەنە باشقا ئۆيگە كۆچۈرۈپ قويارسىلەر.

— جېنىم موما ! — دېدى باۋيۈي جيا ئانىغا يالۋۇرۇپ تۇرۇپ، — مەن ئاشۇ كۆك شايى شىرمەللىك ھۇجرىنىڭ سىرتىدىكى كارىۋاتقا ئوبدانلا جايلىشىپ قالدىم، يەنە كۆچۈپ يۈرۈشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟ سىز بۇزرۇكۋارىمىزنى بىسەرەمجان قىلىپ قويمايمەنمۇ؟

جيا ئانا بىرئاز ئويلانغاندىن كېيىن:

— بوپتۇلا، — دەپ قوشۇلدى ۋە ھەربىرىگە ئىچكى ھۇجرىدا

تۇرۇپ كۆتۈش ئۈچۈن بىردىن ئىمىكئانا ۋە بىردىن چۆرە قىز تەيىنلەپ، قالغان خىزمەتكارلارنى تاشقىرىقى ھۇجرىدا تۇرۇپ كېچىسى كۆتۈش ئۈچۈن بۇيرۇدى. ۋاڭ شىفېڭ بۇ يەرگە بىر دانە نېلۇپەر رەڭلىك گۈللۈك شىرمەل، كىمخاب يوتقان ۋە تاۋار كۆرپە قاتارلىق نەرسىلەرنى ئالدىقاچانلا تەييارلىتىپ قويغانىدى.

دەيىيۈي ئۆزى بىلەن پەقەت ئىككىلا كىشىنى ئېلىپ كەلگەنىدى، ئۇنىڭ بىرسى ئۆزىنىڭ ئېمىكئانىسى ۋاڭ موما، يەنە بىرسى ئون ياشلىق چۆرە قىز شۆي يەن ئىدى، شۆي يەن تېخى گۆدەك، ۋاڭ موما بولسا خېلى ياشىنىپ قالغانىدى، شۇڭا جيا ئانا ئۇلار دەيىيۈينى كۆتەلمەسمىكىن دەپ ئويلاپ، ئۆز قېشىدىكى ئىككىنچى دەرىجىلىك چۆرە قىز يىڭگېنى قوشۇپ بەردى. خۇددى يىڭچۈن ۋە باشقا خېنىملاردا بولغاندەك، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىدە كىچىكىدىن تارتىپ بىللە بولغان بىردىن ئېمىكئانىدىن باشقا، يەنە قائىدە ـ يوسۇن ئۆگىتىدىغان تۆت نەپەردىن موماي، زىنىنەت جابدۇقلىرى ۋە يۇيۇنۇش ـ تارىنىش ئىشلىرىغا قارايدىغان ئىككى نەپەردىن چۆرە قىز، ئۆي سۈپۈرۈش ۋە يۇگۇر ـ يېتىم ئىشلىرىنى قىلىدىغان تۆت ـ بەش نەپەردىن چۆرە قىز بار ئىدى. ۋاڭ موما بىلەن يىڭگې كۆك شايى شىرمەللىك ھۇجرىدا دەيىيۈينى كۈتەتتى، باۋيۈينىڭ ئېمىكئانىسى لى موما بىلەن چوڭ چۆرە قىز شىرېن تاشقىرىقى ھۇجرىدا باۋيۈينى كۈتەتتى.

شىرېن ئاۋۋال جيا ئانىنىڭ مەخسۇس دېدىكى بولۇپ، ئۇنىڭ ئەسلىي ئىسمى رۇيجۇ ئىدى، جيا ئانا باۋيۈيگە بەكمۇ ئامراق بولغانلىقى ئۈچۈن، باشقا دېدەكلەر باۋيۈينىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدۇ دەپ، ئۆزىنىڭ بۇ ئاق كۆڭۈل خىزمەتچىسىنى باۋيۈيگە بەرگەنىدى. رۇيجۇنىڭ ئەسلىي فامىلىسى «خۇا» يەنى «گۈل» ئىكەنلىكىنى باۋيۈي بىلەتتى، شۇنداقلا ئۇ قەدىمكى شائىرلارنىڭ: «جىلۋە ئەيلەپ خۇش پۇراق گۈل دىلنى خويمۇ ئۆرتىدى» دېگەن مىسرالىرىدىنمۇ خەۋىرى بار ئىدى. شۇڭا، جيا ئانىنىڭ ئىجازىتى بىلەن ئۇنىڭ ئىسمىنى «شىرېن» يەنى

«جىلۋىگەر» دەپ ئۆزگەرتكەنىدى.

شىرىن ھەددىدىن ئارتۇق ئىخلاسمەن بولۇپ، جىيا ئانىغا خىزمەتچى بولغان چاغلىرىدا پەقەت جىيا ئانىنىلا ئۇيلايتتى، ئەمدى باۋيۈيگە خىزمەتچى بولۇپ كېلىۋىدى، پەقەت باۋيۈينىلا ئويلايدىغان بولۇپ قالدى، بەتقىلىق باۋيۈي ئۇنىڭ ھەر قېتىمدا قىلغان پەند ـ نەسىھەت سۆزلىرىنى قۇلىقىغا ئالمىغاچقا، چىن دىلىدىن قايغۇرۇپ ئۇنىڭغا خاپا بولاتتى. كەچتە باۋيۈي بىلەن ئىمىكئانا لى موما ئۇخلاپ قالغاندىن كېيىن، شىرىن ئىچكىرىدە دەيىۈي بىلەن يىنگېنىڭ تېخى ئارام ئالمىغانلىقىنى بىلىپ، ئۇستىبېشىدىكى زىبۇ ـ زىننەتلىرىنى ئېلىپ قويۇپ، ئاستا ئىچكىرىگە كىردى ۋە كۈلۈمسىرەپ:

— خېنىم، نېمىشقا تېخىچە ئارام ئالمىدىلا؟ — دەپ سورىدى.

دەيىۈي دەرھال ئۇنى تەكلىپ قىلىپ:

— كېلىڭ ئاچا، ئولتۇرۇڭ، — دېدى. شىرىن كارىۋاتنىڭ گىرۋىكىگە كېلىپ ئولتۇردى.

— بۈگۈن دەيىۈي خېنىمنىڭ كۆڭلى بەك پەرىشان، — دەپ گەپكە ئارىلاشتى يىنگې، — باياتىندىن يىغلاپ يېشى قۇرۇمىدى، «مەن كېلەر ـ كەلمەيلا ئاكىمىزنىڭ كېسىلىنى قوزغاپ قويدۇم، ھېلىمۇ قاشتاش سۇنۇپ كەتمىدى، سەۋەنلىك مېنىڭدىن ئۆتتى» دەپ كۆڭلى يېرىم بولدى، مەن نەسىھەت قىلىپ ئاران بېسىۋالدىم.

— ئانچە چېچىلمىسىلا، خېنىم، — دېدى شىرىن، — كېيىن بېرىپ بۇنىڭدىنمۇ ئاجايىپ كۈلكىلىك ئىشلارنى كۆرىدىلا، ئۇنىڭ بۇنداق قىلىقلىرىغا رەنجىيدىغان بولسىلا، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلارغا رەنجىپمۇ توشۇتالمايلا، ئۇنداق ئىشلارنى كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا !

— توغرا دەيسىز، ئاچا، بۇ گېپىڭىزنى ئېسىمدە مەھكەم

ساقلايمەن، — دەپ جاۋاب بەردى دەييۇي. ئۇلار يەنە بىر پەس مۇڭداشقاندىن كېيىن، ئارام ئېلىشقا كىرىشتى.

ئەتىسى دەييۇي ئورنىدىن سەھەر تۇرۇپ، جيا ئانىغا سالام بەرگەندىن كېيىن، ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭكىگە سالامغا كەلدى. ئۇ كەلگەندە ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن ۋاڭ شىفېڭ جىنلىڭدىن كەلگەن خەتنى هازىرلا ئوقۇپ چىقىپ، ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئاكىسىنىڭكىدىن كەلگەن ئىككى خىزمەتكار ئايال بىلەن گەپلىشىۋاتقانىدى. دەييۇي هېچنېمىنى چۈشەنمىدى، لېكىن تەنچۈن ۋە باشقىلار گەپ جىنلىڭ شەھىرىدە ئولتۇرۇشلۇق شۆ جەمەتىدىن بولغان كىچىك ئاپىسىنىڭ شۆ پەن دېگەن ئوغلى ئۈستىدە كېتىۋاتقانلىقىنى بىلىشتى، شۆ پەن ئۇلارغا ئىككى تۇغقان ئاكا ئىدى. ئۇ يېقىندا ئۆزىنىڭ دۆلەتمەن ۋە هوقۇقدار ئائىلىسىگە يۆلىنىپ، كىمنىدۇر ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ، هازىر ئۇنى يىڭتيەن ۋىلايىتى مەھكىمىسى سوتقا تارتماقچى بوپتۇ. ئۇنىڭ تاغىسى ۋاڭ زىتېڭ بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، پايتەختكە چاقىرتىپ كېلىش مۇددىئاسى بارلىقىنى بىلدۈرۈپ، بۇياققا ئادەم ئەۋەتكەنىكەن. بۇ زادى قانداق ۋەقە ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

تۆتىنچى باب

شور پېشانە قىزنىڭ بىتەلەي يىگىت بىلەن ئۇچرىشىپ قالغانلىقى خۇلۇمياۋ راھىبنىڭ چىگىچ ئەنزە ئۈستىدە مۇھاكىمە قىلغانلىقى

شۇنداق قىلىپ، دەيىۋي ئۆز ھەمشىرىلىرى بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭكىگە كەلگەندە، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم يەڭگىسى ئەۋەتكەن كىشى بىلەن بىللە ئۆي ئىشلىرى ۋە سىڭلىسىنىڭ ئوغلى خۇن دەۋاسىغا ئۇچرىغانلىقى توغرىسىدا گەپلىشىۋاتقانىدى. ئۇلار ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ چىگىچ ئىشلار بىلەن بەند ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇ يەردىن قايتىپ چىقتى ـ دە، تۇل يەڭگىسى لى ۋەننىڭ ئۆيىگە كېلىشتى.

لى ۋەن جيا جۇنىڭ ئايالى ئىدى. جيا جۇ ياش چېغىدىلا ۋاپات بولۇپ كەتكەن ۋە ئۇنىڭدىن جيا لەن ئىسىملىك بىرلا ئوغۇل قالغانىدى، ھازىر ئۇ بەش ياشقا توشۇپ مەكتەپتە ئوقۇۋاتاتتى. لى ۋەن جىنلىڭلىق لى شۇجۇڭ دېگەن بىر مەشھۇر مەنسەپدارنىڭ قىزى ئىدى. لى شۇجۇڭ بىر ۋاقىتلاردا خانلىق مەدرىسەنىڭ باش مۇدەررىسى بولغانىدى. ئۇلارنىڭ جەمەتىدىن بولغان ئەر ـ ئاياللارنىڭ ھەممىسى ئوقۇمۇشلۇق ئىدى. لېكىن، لى شۇجۇڭدىن باشلاپ «ئايالنىڭ پەزىلىتى نادانلىقىدا» دېگەن ئەقىدىگە ئەمەل قىلغاچقا، لى ۋەننىمۇ ئەستايىدىل ئوقۇتمىدى. ئۇ «ئاياللارغا خاس تۆت كىتاب» ۋە «ئاياللار تەزكىرىلىرى» دېگەن كىتابلارنىلا ئوقۇپ ئانچە ـ مۇنچە ساۋاتلىق بولۇۋالدى ۋە ناھايەت ئۆتكەنكى خاندانلىقلار دەۋرىدە ياشىغان بىرمۇنچە دانىشمەن، پەزىلەتلىك ئاياللارنىڭ ئىسمىنىلا ئەسلەپ قالدى، خالاس. ئۇ ئاساسەن يىپ

ئېگىرىش ۋە كەشتە تىكىش بىلەن شۇغۇللىناتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئالاھىدە لى ۋەن[1] دەپ ئىسىم، گۇڭسەي[2] دەپ لەقەم بېرىلگەنىدى. لى ۋەن ياش چېغىدىلا تۇل قالغانلىقتىن، نازۇ نېمەت ۋە تاۋار - تورقا ئىچىدە پاراۋان تۇرمۇش كەچۈرگەندەلىككە قارىماي «قۇرۇپ قاقشال بولۇپ، كۆيۈپ كۈلگە ئايلانغان»، پۈتۈن زېھنىنى پەقەت مەرھۇم ئېرىنىڭ ئاتا - ئانىسىنى رازى قىلىشقا ۋە ئوغلىنى تەربىيەلەشكىلا قاراتقان بولۇپ، قالغان ئىشلار بىلەن كارى بولمايتتى. بىكار ۋاقىتلىرىنى بولسا قېيىنسىڭىللىرى بىلەن كەشتە تىكىش ۋە كىتاب ئوقۇش بىلەن ئۆتكۈزەتتى. دەيىۋى بۇ يەرگە مۇساپىر بولسىمۇ، مۇشۇنداق بىرقانچىلىغان ھەمشىرە ۋە يەڭگىلىرى ھەمراھ بولۇپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ قېرىپ قالغان ئاتىسىنىڭ غېمىنى يېيىشتىن باشقا غەم - قايغۇسى يوق ئىدى.

خوش، گەپنى ئەمدى جيا يۈيسۇندىن ئاڭلايمىز: جيا يۈيسۇن يىڭتيەن ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى بولۇپ بەلگىلەنگەنىدى. ئۇ مەزكۇر ۋىلايەتكە كېلىپ مەنسەپكە ئولتۇرۇشىغىلا، خۇن دەۋاسى ئۈستىدە سوراق قىلىشقا دۇچ كەلدى. ئىككى ئائىلە بىر چۆرە قىزنى سېتىۋېلىش مەسىلىسىدە جاڭجاللىشىپ، ھەر ئىككى تەرەپ بىر - بىرىگە يول قويمىغاچقا، ئاخىر تاياق ئاستىدا ئادەم ئۆلۈش ۋەقەسى كېلىپ چىققانىدى. جيا يۈيسۇن دەرھال دەۋاگەرنى كەلتۈرۈپ سوراق قىلدى.

— قەتل قىلىنغۇچى پېقىرلىرىنىڭ غوجايىنى ئىدى، — دەپ ۋەقەنى بايان قىلدى دەۋاگەر، — شۇ كۈنى ئۇ بىر چۆرە قىزنى سېتىۋالغان، ئۇ قىزنى قەللاب ئالداپ - سالداپ ئەكېلىپ سېتىۋاتقانلىقى خىيالىمىزغىمۇ كەلمەپتۇ. بۇ قەللاب ئاۋۋال بىزدىن پۇلنى ئېلىپ بولغانىدى، بىراق پېقىرنىڭ غوجايىنى

---

① ۋەن — نېپىز دۇردۇن.
② گۇڭسەي — كەشتە ماھىرى.

ئۈچىنچى كۈن خاسىيەتلىك كۈن ئىكەن دەپ، قىزنى شۇ كۈنى ئەكەتمەكچى بولدى، كىم بىلسۇن، قەللاب قىزنى يەنە ئوغرىلىقچە شۇ خانىدانىغا سېتىۋېتىپتۇ. بۇ ئىشنى ئۇققاندىن كېيىن، بىز ساتقۇچىنى ئىزدەپ تېپىپ قىزنى ئەكېلىۋالماقچى بولدۇق، لېكىن شۇ خانىدانى جىنلىڭدا پۇل - دۇنياسىغا ۋە هوقۇقىغا تايىنىپ كېلىۋاتقان بىردىنبىر زوراۋان ئىدى، بۇنىڭغا نېمە ئىلاج دەيدىلا. ئۇنىڭ بىر توپ قۇلاق كەستىلىرى يېپىلىپ كېلىپ، غوجايىنىمىزنى قاراپ تۇرۇپلا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتتى. قاتىللار — غوجايىنى، چاكارلىرى بىلەن ئىز - دېرىكىنى قالدۇرماي تىكىۋەتتى، پەقەت بۇ ئىشقا چېتىشلىقى يوق بىر نەچچە كىشىلا قالدى. پېقىر بىر يىلغىچە ئەرز - شىكايەت قىلدىم، ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان هېچكىم چىقمىدى. هىممەتلىك ۋالىي بېگىمگە شۇنى ئىلتىجا قىلىمەنكى، ئاشۇ قاتىللارنى جازاغا تارتىپ، بىر ساۋابلىق ئىش قىلىپ قويغان بولسىلا ئىدى، بۇ ئالىي ئىلتىپاتلىرىنى تىرىكلەرمۇ، ئۆلگەنلەرمۇ ئۇنتۇمىغان بولاتتى!

— شۇنداقمۇ ئىش بولىدىكەن - ھە! — دېدى جىيا يۈيسۈن ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن غەزەپلىنىپ، — ئادەم ئۇرۇپ ئۆلتۈرسۇنۇ، پەرۋا قىلماي قېچىپ كەتسۇن، يەنە تېخى ئۇ قاتىل هازىرغىچە قولغا ئېلىنمىسۇن!...

جىيا يۈيسۈن يايىلارغا دەرهال قاتىلنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنى سوراققا كەلتۈرۈشكە دەستەك بەرمەكچى بولغانىدى. شۇ پەيتتە ئۈستەل يېنىدا تۇرغان ئىشىك باقارنىڭ دەستەك بەرمەسلىككە كۆزى بىلەن ئىما قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. جىيا يۈيسۈننىڭ كۆڭلىگە شەك چۈشۈپ دەستەكتىن قولىنى تارتتى. ئۇ داتاڭدىن بىر خىلۋەت هۇجرىغا كىرىپ، پەقەت ئىشىك باقارنىلا ئۆز خىزمىتىگە قالدۇرۇپ، مۇلازىملارنى چىقىپ كېتىشكە بۇيرۇدى. ئاندىن ئىشىك باقار دەرهال جىيا يۈيسۈننىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا تەزىم قىلغاندىن كېيىن:

— سەككىز - توققۇز يىلدىن بېرى جانابلىرىنىڭ مەرتىۋىسى ھەدەپ ئۆسۈپ، دۆلەتلىرى ھەدەپ ئېشىپ كېتىۋىدى، بىز پېقىرلىرىنىمۇ ئۇنتۇپ قاپتىلا؟ — دېدى كۈلۈپ.

— چىرايىڭ ناھايىتى تونۇش تۇرىدۇ، لېكىن قەيەردە كۆرگەنلىكىمنى ئېسىمگە ئالالمايۋاتىمەن، — دېدى جيا يۈيسۈن.

— ئەمەلدار بولۇپ كۆتۈرۈلگەن جايىنى ئەسلىرىدىن چىقىرىپ قويغانلىرى ئاجايىپ، بېگىم! — دېدى كۈلۈپ ئىشىك باقار، — بىر ۋاقىتلاردا، خۇلۇمىياۋدا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار بېگىمنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ قالمىغان بولسا كېرەك؟

جيا يۈيسۈن قاتتىق تەئەججۇپ ئىچىدە شۇ چاغدىكى ئىشلارنى ئېسىگە ئالدى. مەزكۇر ئىشىك باقار ئەسلىي خۇلۇمىياۋ بۇتخانىسىدا بالا سىراما① ئىدى. ھېلىقى ئوت كېتىش ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئۇ باشپاناھسىز قالغان، بۇتخانىدىكى غۇربەتچىلىككە بەرداشلىق بېرەلمەي، ئاخىر ھازىرقى مۇشۇ ئوقەتنى ئاسان چاغلاپ، ئۆزىنىڭ ياشلىقىنى قولدىن بەرمەي، چېچىنى قويۇۋېتىپ ئىشىك باقار بولۇۋالغانىدى. بۇنىڭ شۇ بالاسىراما ئىكەنلىكى قانداقمۇ جيا يۈيسۈننىڭ خىيالىغا كەلسۇن! جيا يۈيسۈن دەرھال ئىشىك باقارنىڭ قولىدىن تۇتۇپ:

— ھە، كونا قەدىناس دېگىنە! — دېدى - دە، ئۇنىڭغا ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىشقا ئىجازەت بەردى، بىراق ئىشىك باقار ئولتۇرۇشتىن ئەيمەندى.

— ماڭا سەن كەمبەغەل، ھاجەتمەن چاغلىرىمدا ھەمراھ بولغان، بۇ شەخسىي خانام، تارتىنماي ئولتۇرۇۋەرگىن، — دېدى جيا يۈيسۈن. شۇنىڭدىن كېيىنلا ئىشىك باقار يانپېشىنىڭ يېرىمىنى ئورۇندۇققا تەگكۈزۈپ ئولتۇردى.

— بايا نېمىشقا ماڭا دەستەك بەرمەسلىككە ئىشارەت

---

① سىراما — سانسكرىت تىلىدا «سىراماناراكا»نىڭ قىسقارتىلغىنى بولۇپ، «تەۋپىق تاپقان»، «تەدبىرلىك» دېگەن مەنىدە، بۇنداق شەيخلەر چېچىنى چۈشۈرۈۋېتىدۇ.

قىلدىڭ؟ — دەپ سورىدى جيا يۈيسۈن.

— جانابلىرى بۇ يەرگە مۇشۇ مەنسەپكە مۇشەررەپ بولۇپ كەلگەن ۋاقىتلىرىدا، مەزكۇر ئۆلكىنىڭ «مەنسەپدارلىق تۇمارى»نى كۆچۈرۈپ ئالمىغانمىدىلە؟ — دەپ سورىدى ئىشىك باقار.

— «مەنسەپدارلىق تۇمارى» دېگەن نېمە ئۇ؟ — دەپ سورىدى جيا يۈيسۈن ھەيران بولۇپ.

— ھازىر، — دېدى ئىشىك باقار، — يەرلىك ئەمەلدارلارنىڭ ھەرقاندىقى شۇ يەردىكى ئابرۇيلۇق، دۆلەتلىك مۆتىۋەرلەرنىڭ رويخېتىنى تۈزۈۋالىدۇ، ھەممە ئۆلكىلەردە شۇنداق. مۇبادا، ئۇقۇشماي ئاشۇنداقلارنىڭ بىرەرىنىڭ چىشىغا تېگىپ قويىدىغان بولسىلا، ئەمەل ـ پەمەلغۇ بۇياقتا تۇرسۇن، ھەتتا جاننى ساقلاپ قېلىشمۇ تەس بولىدۇ. شۇڭا، بۇ «مەنسەپدارلىق تۇمارى» دېيىلىدۇ. ھازىرلا گېپى بولغان ھېلىقى شۆ جەمەتىنى ئالساق، ئۇلارغا تەگكىلى بولىدۇ دەمدىلا؟ ئەسلىي بۇ ئەنزە ئۈستىدە ھۆكۈم قىلىش ئاسان ئىدى، بىراق ئاۋۋالقى ئەمەلدارلارغا ئەنە شۇلارنىڭ يۈز ـ ئابرۇيى كاشىلا قىلىپ كېلىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، بۇ ئەنزە ھازىرغىچە ھۆكۈمسىز قالدى، — ئۇ، يېنىدىن ئۆزى كۆچۈرۈۋالغان «مەنسەپدارلىق تۇمارى»نى چىقىرىپ، جيا يۈيسۈنغا سۇندى. جيا يۈيسۈن كۆز يۈگۈرتۈپ كۆردىكى، بۇ مۇشۇ يەرلىك ئۇلۇغ جەمەتلىكلەر ۋە مەشھۇر ئەمەلدارلار توغرىسىدا يېزىلغان قوشاقلار ئىدى. ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەن:

جيا پۈشتىنى جيا دېمە، بايلىقتا بىرلا،
سارايلىرى مەرمەردىن ئاتلىرى تىللا.
ئافاڭگوڭ① نىڭ كەڭلىكى ئۈچ يۈز چاقىرىم،
جىنلىڭدىكى شى جەمەتى سىغمايدۇ بەلكىم،

---

① ئافاڭگوڭ — چىن سۇلالىسى دەۋرىدە چىن شىخۇاڭ سالدۇرغان خان سارىيىنىڭ ئىسمى.

مەرمەر كارۋات دۆخەيدە ئەگەر ئۆكسۈسە،
جىنلىك ۋاقىدىن سورارمىش لۈڭۋاڭ① ئۆتنىگە،
يىلنى قىلغان باي ـ باياشات خاسىيەتلىك قار②،
ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۈنچە ـ مارجان توپىدىنمۇ خار.

جيا يۈيسۈن تېخى ئوقۇپ تۈگەتمەيلا، جەزنىڭ ساداسى ئاڭلىنىپ «ۋاڭ بېگىم سالامغا كەپتۇ!» دەپ خەۋەر قىلىشتى. جيا يۈيسۈن ئالدىراپ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى يەڭگۈشلەپ ئالدىغا چىقىپ كەتتى. بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، قايتىپ كىرىپ ئىشىك باقارنى يەنە گەپكە سالدى.

ـــ يۇقىرىدا زىكىر قىلىنغان بۇ تۆت خاندان، ـــ دەپ سۆز باشلىدى ئىشىك باقار، ـــ بىر ـ بىرىگە ئىرماش ـ چىرماش بولۇپ كەتكەن، بىرىگە دەز كەتسە ھەممىسىگە تەڭلا دەز كېتىدىغان، بىرىنىڭ تونىدا ھەممىسى تەڭلا تەرلەيدىغان تۇغقانلاردىن. «يىلنى قىلغان باي ـ باياشات خاسىيەتلىك قار» دېگەن مىسرادىكى «قار» (شۆ) دەل مانا مۇشۇ قاتىللىقتا ئەيىبلەنگەن ھېلىقى شۆ جەمەتىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇ قالغان ئۈچ خاندانغىلا يۆلىنىپ قالماي، ئۇنىڭ پايتەختتە ۋە باشقا جايلاردىمۇ نۇرغۇن تۇغقانلىرى، يار ـ بۇرادەرلىرى بار. خوش، ئەمدى جانابلىرى كىمنى قولغا ئالماقچى؟

جيا يۈيسۈن ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، كۈلۈپ تۇرۇپ سورىدى:

ـــ سېنىڭچە، بۇ ئەنزىنى قانداق بىر تەرەپ قىلساق بولار؟ بەلكىم سەن بۇ قاتىلنىڭ قەيەرگە يوشۇرۇنغانلىقىنىمۇ ئېنىق بىلسەڭ كېرەك؟

ـــ جانابلىرىدىن يوشۇرالمايمەن، بېگىم، ـــ دېدى ئىشىك

① لۈڭۋاڭ ـــ سۇ مۇئەككىلى، ئۇ شەرقىي دېڭىزدا ياشايمىش.

② «قار» (雪 شۆ) ـــ بۇ سۆز ئەسەردىكى شەخسلەردىن شۆ پەننىڭ فامىلىسى (薛 شۆ)گە قارىتىلغان.

باقار كۈلۈپ، — قاتىلنىڭ قاياقتا يوشۇرۇنغانلىقىنى بىلىمەن، ھېلىقى قەللابنىمۇ ياخشى بىلىمەن، ھەتتا مەرھۇم خېرىدارنىمۇ ياخشى بىلىمەن. مۇبادا ماڭا ئىجازەت بەرسىلە، بولغان ئىشنى تەپسىلىي سۆزلەپ بېرەي: ئۆلتۈرۈلگۈچى كىچىك بىر يېزا ئەمەلدارىنىڭ ئوغلى، ئىسمى فېڭ يۈەن، ئاتا - ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەن، بىر تۇغقان قېرىنداشلىرىمۇ يوق، ئاز - تولا بىساتىغا يۆلىنىپلا كۈن كەچۈرەتتى، يېشى ئون سەككىز - ئون توققۇزلارغا كىرىپ قالغانىدى. ئۇ بەچچىۋازلىقتا بېرىلگەن بولۇپ، ئاياللارغا ھەۋىسى يوق ئىدى. بۇ ئۇنىڭ پېشانىسىگە پۈتۈلگەن قىسمەتمۇ، ئەتىمالىم، كۈتۈلمىگەن يەردىن ھېلىقى چۆرە قىزنى ئۇچرىتىپ قېلىپ، بىر قاراش بىلەن ئۇنىڭغا يېقىپ قالىدۇ - دە، ئۇنى ئۆز نىكاھىغا ئېلىشقا بەل باغلايدۇ ۋە ئىككىنچى بەچچىۋازلىق قىلماسلىقتا، خوتۇن ئۇستىگە خوتۇن ئالماسلىقتا قەسەمياد قىلىدۇ. شۇڭا، ئۇ بۇ ئىشقا ئەھمىيەت بېرىپ، قىزنى يەنە ئۈچ كۈندىن كېيىن ئۆيىگە ئەكىرمەك بولىدۇ. قەللابنىڭ ئۇ قىزنى ئۇستىلەپ شۆ خانىدانىغا سېتىۋېتىشى كىمنىڭ يادىغا كەلسۇن ! ئۇ ھەر ئىككىسىدىن پۇل ئۇندۇرۇۋېلىپ تىكىۋەتمەكچى بولغانىكەن. ئەمما، ئۇ بۇ مۇددىئاسىغا يېتەلمىدى، ھەر ئىككى خېرىدار ئۇنى تۇتۇۋېلىپ ئۆلگۈدەك ئۇردى، ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئۇنىڭدىن پۇلنى قايتۇرۇۋېلىشقا ئۇنىمىدى، ھەر ئىككىسى قىزنى ئېلىپ كەتمەكچى بولدى. ئاخىر ھېلىقى شۆ بەگزادە مالايلىرىنى چاقىرىپ، فېڭ يۈەننى شۇنداق ئۇردۇردىكى، سۇزمە خالتىسى قىلىۋەتتى، ئۇنى كۆتۈرۈپ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويدۇق، ئۈچ كۈندىن كېيىن ئۆلدى. بەگزادە شۆ ئاللىقاچان پايتەختكە سەپەر قىلىش كۈنىنىمۇ بەلگىلەپ قويغانىكەن. ئۇ ئۇرۇشنى ئۇرۇپ بولۇپ، قىزنىمۇ ئېلىپ، ھېچنېمە كۆرمىگەن ئادەمدەك، ئۆي ئىچىدىكىلىرى بىلەن يولغا راۋان بولدى. لېكىن، بۇ بايىقى ۋەجىدىن قاچقانلىقى ئەمەس. ئادەم ئۆلتۈرۈش ئۇنىڭغا قانچىلىك

ئىش دەيدىلا. قېرىنداشلىرى، خىزمەتكارلىرى ھەممە ئىشنى ئوڭشىۋېتىدۇ ـ دە. ئەمدى بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، جانابلىرىنىڭ ھېلىقى سېتىلغان قىزنىڭ كىملىكىدىن خەۋەرلىرى بارمىكىن؟

— كىملىكىنى مەن نەدىن بىلەي؟ — دېدى جىيا يۈيسۇن.

— ئۇ ئۆز ۋاقتىدا جانابلىرىغا شەپقەت كۆرسەتكەن ئادەمنىڭ قىزى، — دېدى ئىشىك باقار مىيىقىدا كۈلۈپ تۇرۇپ، — ھېلىقى خۇلۇمىياۋ بۇتخانىسىنىڭ يېنىدىكى جېن بېگىمنىڭ يىڭلىيەن دېگەن قىزى.

— ھە! شۇ قىز دېگىن! — دېدى جىيا يۈيسۇن ھەيران بولۇپ، — مەن ئۇنى كىچىك ۋاقتىدا بىر كىمنىڭ ئوغرىلاپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. ئەجەبا، ئۇنى ئەمدى سېتىشىپتۇغۇ؟

— بۇنداق قەللابلار، — دېدى ئىشىك باقار جاۋاب بېرىپ، — يالاڭ نارەسىدە باللارنى ئوغرىلايدۇ، ئۇلارنى ئون ئىككى ـ ئون ئۈچ ياشلارغىچە باققاندىن كېيىن، باشقا جايلارغا ئاپىرىپ سېتىۋېتىدۇ. يىڭلىيەن كىچىك ۋاقتىدا بىز ئۇنى ھەر كۈنى ئەركىلىتىپ ئوينىتىپ كۆزىمىزگە سىڭىپ كەتكەچكە، ئارىدىن يەتتە ـ سەككىز يىل ئۆتۈپ تازا ھۆسنىگە تولۇپ تۈۋلىنىپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، ئەمما تېخى تېگىدىن ئۆزگىرىپ كەتمىگەنىكەن، شۇڭا ئۇنى كۆرۈپلا تونۇدۇم. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ تۇغۇلغاندىلا ئىككى قېشىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بۇغدايدەك قىزىل مېڭى بار ئىدى. ھېلىقى قەللاب شۇ چاغدا مېنىڭ ئۆيۈمنى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرغان، ئۇ يوق چاغلاردا ئۇ قىز بىلەن پات ـ پات پاراڭلىشىپ تۇراتتۇق. ئۇ قىزنى ئۇرۇپ قورقۇتۇۋېتىپتۇ، شۇڭا گەپ قىلىپ بېرىشكە پېتىنالمايتتى، پەقەت قەللابنى ئۆز ئاتام، قەرزنى تۆلەشكە ئامالسىز قېلىپ مېنى سېتىۋاتىدۇ، دەيتتى. مەن ئۇنى ئالداپمۇ كۆردۈم، ئەمما ئۇ يىغلاپ: «كىچىك ۋاقتىمدىكى ئىشلار يادىمدا يوق!» دەپلا تۇرۇۋالاتتى. دېمەك، ئۇنىڭ ھېلىقى يىڭلىيەن ئىكەنلىكىدە قىلچە گۇمان يوق. شۇنداق

قىلىپ، كۆنلەرنىڭ بىرىدە فېڭ يوەن كېلىپ قىز بىلەن كۆرۈشتى ۋە پۇلنى ئۆتكۈزۈپ بەردى، بۇ چاغدا قەللاب ئۆلگۈدەك مەست ئىدى. يىڭلىيەن يېنىك بىر نەپەس ئېلىپ: «مېنىڭ تارتقۇلۇقۇم بوگۇن توگىگەن ئوخشايدۇ!» دېدى، ئەمما يەنە ئۈچ كۈندىن كېيىن يىگىتنىڭ ئۆيىگە بارىدىغانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن، قايتىدىن غەمگە پاتتى، بۇنى كۆرۈپ مېنىڭ ئىچىم سىيرىلىپ كەتتى. قەللاب چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۆيدىكىلەرنى ئەۋەتىپ ئۇنىڭغا تەسەللى بەرگۈزدۇم. ئۇ يىڭلىيەنگە: «بەگزادە فېڭ يوەن سىزنى قۇتلۇق كۈننى تاللاپ ئەكەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ. شۇنى بىلىڭكى، ئۇ سىزنى ھېچقاچان چۆرە قىز ئورنىدا كۆرمەيدۇ، يىگىت بولغۇچى ئوقۇمۇشلۇق، پەزىلەتلىك ۋە قول ئىلكىدىمۇ خېلى بار ئادەم. ئۇ ئادەتتە ئايال خەقنى يامان كۆرەتتى، بىراق بۇگۈن سىزنى شۇنچە پۇلغا ئالغىنىغا قارىغاندا... قالغىنىنى گەپ قىلىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق، يەنە ئىككى ـ ئۈچ كۈن تاقەت قىلىپ تۇرۇڭ، قايغۇرماڭ» دەپتۇ. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قىزمۇ بىر ئاز ئېچىلىپ قاپتۇ. شۇ گەپلەر بىلەن ئۇ بىر ئەر باشپاناھ تاپقان ئوخشايمەن دەپمۇ ئويلىغاندۇ. لېكىن، بۇ ئالەمدە ئويلىمىغان ئىشلار بولىدىكەن. ئەتىسى قەللاب ئۇنى شۇپەنگە سېتىۋەتسە بولمامدۇ! باشقىراق بىرەرسىگە بولسىمىغۇ كاشكى. كىشىلەر شۇپەنگە بىكار «ئۇششۇق» دەپ لەقەم قويمىغان، ئۇ جاھاندا ئۆتۈپ كەتكەن ئۆكتەم ئىدى. پۇل دېگەننى خۇددى توپىدەك سورۇيدۇ. بىچارە فېڭ يوەننى چەيلەپ مىجىۋېتىپ ئۆز يولىغا راۋان بولدى، يىڭلىيەننىمۇ زورلۇق بىلەن ئەكەتتى. ئۇ قىز ئۆلۈكمۇ، تىرىكمۇ، ئۇنىسىنى بىلمەيمەن، بولغۇلۇقنىڭ ھەممىسى بىچارە فېڭ يوەنگە بولدى. ئۇنىڭ خۇشاللىقىمۇ، پۇلىمۇ شامالغا ئۇچتى، جېنىدىنمۇ ئايرىلدى، بۇنىڭغا كىمنىڭمۇ ئىچى ئېچىشمىسۇن.

جيا يۈيسۈن بۇنى ئاڭلاپ خورسىنىپ قويدى:

— بۇمۇ ئۆلارنىڭ شور پېشانىلىكى، تاسادىپىي ئىش دېگىلى

بولمايدۇ. بولمىسا، فېلىڭ يوەن بىكاردىن ـ بىكار يىگلىيەننى ياقتۇرۇپ قالامدۇ؟ يىگلىيەنمۇ قەللابىنىڭ ئىلكىدە بىرمۇنچە يىل تاسقىلىپ، تېخى ئەمدىلا يولىنى تاپاي دەپتىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە يىگىتنىڭمۇ ئۇنىڭغا كۆڭلى چۈشۈپ قالغانىكەن. ئەگەر ئۇلار بىر ـ بىرىگە قوشۇلغان بولسا، قالتىس چىرايلىق ئىش بولىدىكەندۇق، ئەمما تەلىيىگە قارشى ئىش باشقىچە بوپتۇ. شۇ جەمەتى فېلىڭ جەمەتىگە قارىغاندا دۆلەتمەن. شۇ پەنگە كەلسەك، ئۇنىڭ كىچىك ئاغىچا ـ مەشۇقلىرىمۇ تولا، شەھۋەتپەرەسلىكىنىڭغۇ چېكى يوق، فېلىڭ يوەندەك بىرلا قىزغا باغلىنىپ قالغان ئەمەس. بۇ خۇددى تەقدىر ئىلاھى بۇ بىر جۈپ شور پېشانىلەرنى چۈشىدە بىر ـ بىرىگە قوشۇپ قويغاندەكلا ئىش بوپتۇ! خوش، ئۇلار توغرىسىدىكى گەپنى قويايلى، ئەمدى بۇ دەۋا ئۈستىدە قانداق ھۆكۈم چىقارساق ياخشى بولار؟

— جانابلىرى بىر ۋاقىتلاردا پەم ـ پاراسەتلىك، كەسكىن بىر ئادەم ئىدىلە، — دېدى ئىشىك باقار، — ئەجەبا، ئەمدى شۇنچىلىك چارىسىز بولۇپ قاپتىلىغۇ؟ پېقىرلىرىنىڭ ئاڭلىشىچە، جانابلىرى بۇ مەرتىۋىگە جيا ۋە ۋاڭ خانىدانلىرىنىڭ قۇدرىتى بىلەن كۆتۈرۈلگەنىكەنلا، شۇ پەن جيا خانىدانىغا تۇغقان كېلىدۇ. مېنىڭچە، بېگىم مەزكۇر ئەنزىنى سۇنىڭ ئېقىشىغا، تۈكنىڭ يېتىشىغا قاراپ بىر تەرەپ قىلىدىلا ـ دە، ئىش تامام ۋەسسالام بولىدۇ، ئۇ چاغدا سىلىنىڭ جيا بېگىم بىلەن ۋاڭ بېگىم ئالدىدىمۇ يۈزلىرى يورۇق، تىللىرى ئۇزۇن بولىدۇ.

— ئېيتقانلىرىڭغۇ توغرا، — دېدى جيا يۈيسۈن، — ئەمما، بۇ ئادەم خۇنىغا مۇناسىۋەتلىك ئىش، خان ھەزرەت ئالىيلىرىنىڭ ئۇلۇغ ھىممىتى بىلەن ئەمىلىم ئەسلىگە كەلگەن، ئەمدى پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن ھەزرەت ئالىيلىرىنىڭ شەپقىتىگە جاۋاب قايتۇرۇش پۇرسىتى كەلگەندە، شەخسىيىتىم ئۈچۈن قانۇنغا مۇخالىپ ئىش قىلىشقا ۋىجدانىم قانداق چىدايدۇ.

— ئېيتقانلىرى بەرھەق راست، — دېدى ئىشىك باقار

مىيىقىدا كۈلۈپ، — ئەمما سىلىنىڭ بۇ ئېيتقانلىرى ھازىرقى زامانغا مۇناسىپ كەلمەيدۇ. قەدىمكىلەرنىڭ: «جاھان ساڭا باقمىسا، سەن جاھانغا باق»، «ياماندىن يار بويى قاچ» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزلىرى جانابلىرىغىمۇ مەلۇم بولسا كېرەك. مۇبادا جانابلىرىنىڭ ئېيتقىنىدەك بولغاندا، خان ئالىيلىرىنىڭ خىزمىتىنى ئادا قىلىش تۇرماق، ھەتتا جانلىرىنىمۇ ساقلاپ قالالمايدىلا، ھەر ھالدا يەتتە ئۆلچەپ بىر كەسكەنلىرى تۈزۈكمىكىن!

جىيا يۈيسۈن بېشىنى تۆۋەن سېلىپ تۇرۇپ، بىر ھازادىن كېيىن سورىدى:

— سېنىڭچە، قانداق قىلساق بولىدۇ؟

— پېقىرلىرى مۇنداق مەسلىھەت بەرمەكچى: جانابلىرى ئەتە داتاڭغا سوراققا چىققاندا، قۇرۇق تېرە تاراقشىتىپ، قەغەز - قەلەملەرنى ئىشقا سېلىپ، قاتىلنى دەررۇ كەلتۈرۈشكە دەستەك چۈشۈرىدىلا. ئەلۋەتتە، يايىلار قاتىلنى تېپىپ كېلەلمەيدۇ، بۇنىڭغا دەۋاگەرمۇ كۆنمەسلىكى تۇرغان گەپ، سىلى پەقەت شۇ خانىدانىدىن بىرنەچچە كىشىنى ۋە چاكارلىرىدىن ئىككى - ئۈچىنى كەلتۈرۈپ سوراق قىلىدىلا. پېقىر ئىشنى شۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىدۇكى، ئۇلار قاتىلنى «تۇيۇقسىز ئۆلدى» دەپ مەلۇم قىلىدۇ، ئۇرۇق - تۇغقانلىرى ۋە يۇرت ئاقساقاللىرى بىرلىشىپ بۇنىڭغا گۇۋاھلىقتىن ئۆتىدۇ. جانابلىرى رەمماللار پىرىدىن مەدەت سوراپ پال ئاچۇرىدىلا، پالنىڭ ئۈستىدە نۆكەرلەر، پۇقرالار ۋە باشقىلار دەرقەمتە تۇرىدۇ، ئاندىن جانابلىرى پالنىڭ نەتىجىسىنى سۆزلەپ: «پىرىمىزدىن شۇنداق خەۋەر كەلدىكى، مەرھۇم فېڭ يۈەن بىلەن شۆ پەن ئىككىسى بۇ دۇنياغا ئاداۋەت بىلەن كەلگەن، ئۇلارنىڭ ئاداۋىتى ئىككىسى بىر قىستاڭ يولدا ئۇچرىشىپ قېلىش بىلەن يېشىلىپ كەتتى. شۆ پەننى فېڭ يۈەننىڭ ئەرۋاھى ئۇرۇپ، نامەلۇم بىر ئاغرىققا گىرىپتار بولۇپ ئۆلدى. سادىر بولغان ۋەقە ئۇچۇن قەللاب

ئەيىبدار، ئۇنى قانۇن بويىچە جازالاش كېرەك، باشقىلار ئەيىبسىزدۇر ...» دېگەندەك گەپلەرنى قىلىدىلا، پېقىر ئاستىرتىن بىرىپ قەللابنى گۇناھىغا ئىقرار بولۇشقا كۆندۈرىمەن. باشقىلار رەمماللار پىرىنىڭ ئېيتقىنى بىلەن قەللابنىڭ ئىقرارىنىڭ بىر يەردىن چىققانلىقىنى ئاڭلاپ ھېچنېمىدىن گۇمان قىلمايدۇ. شۇ خانىدانىدا پۇل - مال دېسە بار، جانابلىرى مىڭ سەر بولامدۇ، بەش يۈز سەر بولامدۇ، فېڭ يۈەننىڭ دەپنە خىراجىتى ئۈچۈن پۇل بېرىشكە ھۆكۈم قىلىدىلا. ئۇنىڭ ئائىلىسىدە ئۇنچىلا ئىگىدارچىلىق قىلىپ كېتىدىغان ئادىمىمۇ يوق، ئۇلارنى ھاجەتمەن قىلىۋاتقىنى پۇل، پۇللا بولىدىكەن، جىمىپ قالىدۇ، مېنىڭ بۇ تەدبىرىم سىلىچە قانداق؟ ئويدان ئويلاپ كۆرسىلە.

— بولمايدۇ، بولمايدۇ، — دېدى جيا يۈيسۇن، — تۇرۇپ تۇر، مەن يەنە ئوبدانراق ئويلىنىپ كۆرەي، ھەممىنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلىۋەتكەندە ياخشى بولىدۇ.

ئاخىر ئىككىسى شۇ مەسلىھەتكە كېلىشتى.

ئەتىسى جيا يۈيسۇن داتاڭغا سوراققا چىقتى، جىنايەتچىلەرنى كەلتۈرۈپ سوراققا تارتتى. ئايان بولدىكى، فېڭ يۈەنلەر ئائىلىسىدە ئادەم سانى ئاز بولۇپ، ئۇلار دەپنە قىلىشقا كەتكەن پۇلنى ئۈندۈرۈۋېلىش كويىدا ئىكەن. شۆ جەمەتى بولسا ئۆزىنىڭ كۈچ - قۇدرىتى ۋە ئىززەت - ئابرۇيىغا يۆلىنىپ، دەۋاگەرنى يېقىن يولاتمىغاچقا، ئىش ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كېتىپ، ئەنزىنىڭ ئايىغى چىقمىغانىكەن. جيا يۈيسۇن قانۇننى قايرىپ قويۇپ بولۇشىچە ھۆكۈم چىقاردى - دە، ئىشنى تاماملىدى. فېڭ يۈەننىڭ تۇغقانلىرى دەپنە قىلىشقا كەتكەن پۇلنى ئۈندۈرۈۋېلىپ، شۇنىڭ بىلەن جىم بولۇشتى. جيا يۈيسۇن دەرھال جيا جېڭغا ۋە پايتەختتە ھەربىي ۋالىيسى ۋاڭ زىتېڭغا ئىككى پارچە خەت يازدى، خەتتە: «جىيەنلىرىنىڭ ئىشىنى تۈگەتتۇق، خاتىرجەم بولغايلا» دېيىلگەنىدى. بۇ ئىشنىڭ تۈگىشىگە خۇلۇمياۋنىڭ سابىق سىراماسى، يەنى ھازىرقى ئىشىك باقار

ياردەم كۆرسەتكەندى. لېكىن، جيا يۈيسۈن ئۇنى ئۆزىنىڭ كەمبەغەلچىلىك، يوقسۇزلۇقتا ئۆتكۈزگەن كۈنلىرىنى كىشىلەرگە ئېيتىپ قويارمىكىن دەپ، كۆڭلى زادىلا ئارام تاپمىدى. شۇڭا، ئەرزىمەس بىر ئەيىبنى باھانە قىلىپ، ئىشىك باقارنى يىراق بىر يۇرتقا سۈرگۈن قىلىۋەتتى ـ دە، ئىشنى تامام قىلدى.

جيا يۈيسۈن توغرۇلۇق سۆزلەپ ئولتۇرمايمىز، ئەمدى يىڭلىيەننى سېتىۋالغان ۋە فېڭ يۈەننى ئۇرۇپ ئۆلتۈرگەن خېلىقى بەگزادە شۆ پەنگە كېلەيلى. شۆ پەن جىنلىڭلىق بولۇپ، ئوقۇمۇشلۇق مەنسەپدارلار تائىپىسىدىن ئىدى. كىچىك ۋاقتىدىلا ئاتىسىدىن يېتىم قالغان، تۇل ئانىسى يالغۇز ئوغلىنى ئاياپ ـ ئاسراپ ئەركە ئۆستۈرگەن، شۇڭا شۆ پەن قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغان بولۇپ چوڭ بولغانىدى. ئۇنىڭ ئائىلىسى ئىنتايىن باي ئىدى ھەم دۆلەت خەزىنىسىدىنمۇ پۇل ـ دۇنيا ئېلىپ، ئوردىغا كېرەكلىك نەرسىلەرنى يەتكۈزۈپ بېرىپ تۇراتتى. بەگزادە شۆنىڭ مەكتەپتىكى ئىسمى شۆ پەن، لەقىمى ۋېنچى بولۇپ، بەتخەج ۋە ئاتىكارچى ئىدى. گەرچە مەكتەپتە ئوقۇغان بولسىمۇ چالا ساۋات ئىدى، كۈنبويى داپ داراڭلىغان، ئېشەك ھاڭرىغان يەرلەردە ئويۇن ـ تاماشا بىلەنلا بولاتتى. ئوردا سودىگىرى بولسىمۇ، سودا ئىشلىرىدىن قىلچە خەۋىرى يوق ئىدى، پەقەت ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ ئىناۋىتى ۋە نېسىۋىسى شاراپىتىدىن مۇلۇكچىلىك دىۋانىغا ئاتاقتىلا ئىلىنىۋېلىپ ئوردا سودىگەرلىرى قاتارىغا قېتىلىۋالغانىدى، ئۇ يەردىن پۇل ئېلىپ لەڭ يەپ تۇراتتى، ھەممە ئىشنى گۇماشتىلىرى بىلەن كونا خىزمەتكارلىرى ئارتقۇراتتى.

شۆ پەننىڭ ئانىسى ۋاڭ جەمەتىدىن بولۇپ، ھازىرقى پايتەخت ھەربىي ۋالىيسى ۋاڭ زىتېڭنىڭ سىڭلىسى ئىدى. ئۇ رۇڭگو قەسىرىدىكى جيا جېڭنىڭ ئايالى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن بىر

تۇغقان ئاچا ـ سىڭىل بولۇپ، ھازىر ئەللىك ياشلارغا كىرىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ شۇ پەندىن ئىككى ياش كىچىك باۋچەي ئىسىملىك بىر قىزىمۇ بار ئىدى، باۋچەي ئاق پۇسمىلاق، كېلىشكەن بىر قىز ئىدى.

ئاتىسى ھايات ۋاقتىدا بۇ قىزىغا بەكمۇ ئامراق بولغانلىقتىن، ئوقۇتۇپ ساۋاتىنى چىقارغانىدى. ئۇ ئۆز ئاكىسى شۇ پەندىن ئاسمان ـ پەلەك يۇقىرى تۇراتتى. ئاتىسى ۋاپات بولغاندىن بېرى، باۋچەي ئاكىسى شۇ پەننىڭ ئانىسىنىڭ كۆڭلىنى تىنچىتمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەندىن كېيىن، ئانىسىنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇش ئۈچۈن، ئوقۇشتىن كۆڭلىنى ئۈزۈپ، يىڭنە ئىش ۋە ئائىلە تىرىكچىلىكى قاتارلىق ئىشلارغا كۆڭۈل قويغانىدى.

كېيىنكى يىللاردا، خان ئالىي ھەزرەتلىرى ئىلىم ـ مەرىپەتنى قەدىرلەپ، ئۆز ئەتراپىغا قابىل ئۆلىمالارنى يىغىدۇ، مىسلىسىز ئىلتىپاتلار كۆرسىتىپ، ئۆزىگە خانىش ـ كەنىزلەر تاللىغاننىڭ سىرتىدا، مەشھۇر ئەمەلدارلارنىڭ قىزلىرى تاللىنىشقا مۇشەررەپ بولۇش ئۈچۈن، ئۆز ئىسىملىرىنى دىۋانغا مەلۇم قىلسۇن، تاللانغانلىرى بولسا، مەلىكە ۋە بېكىلەرگە ئوقۇشقا ھەمراھ بولۇپ، ھەرەمدە چارىگەرلىك ۋە مۇشاۋىرلىق①

ۋەزىپىلىرىگە مۇيەسسەر بولىدۇ، دەپ پەرمان چۈشۈرىدۇ. شۇ پەننىڭ ئاتىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ھەرقايسى ئۆلكىلەردىكى سودا گۇماشتىلىرى، باش غوجىدارلىرى ۋە شېرىكلىرى شۇ پەننىڭ ياشلىقى ۋە جاھاندارچىلىقتا خاملىقىدىن پايدىلىنىپ ئۇنى ئالداشقا كىرىشكەنىدى. شۇ پەننىڭ پايتەختتە بىرقانچە ئورۇندىكى سودا ئىشلىرىمۇ بارا ـ بارا ئوڭشىماي كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئۇزاقتىن بېرى پايتەختنىڭ بىردىنبىر ئاۋات جاي ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، بىر تاماشا قىلىپ كېلىشنى كۆڭلىگە

① چارىگەر — ئوردىنىڭ ئايال ئەمەلدارلىرى؛ ھەرەم مۇشاۋىرى — ئوردا ھەرەمنىڭ مەخسۇس ئايال مەسلىھەتچىسى.

پۈكۈپ يۈرەتتى، خاننىڭ ئىلتىپاتى ئۇنىڭغا ياخشى پۇرسەت بولدى، شۇڭا ئۇ شۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، بىرىنچىدىن، سىڭلىسىنى ئوردىنىڭ تاللىشىغا سۇنۇش، ئىككىنچىدىن، تۇغقانلىرىنى يوقلاپ كېلىش، شۇنىڭ بىلەن بىللە دىۋانغا بېرىپ كونا ھېساب - كىتابنى تۆگىتىپ، يېڭى بۇيرۇتما ئېلىش ئۈچۈن پايتەختكە بېرىش كويىدا يۈرەتتى. ئەمەلىيەتتە بولسا ئۇنىڭ پايتەختكە بېرىشى بىرلا مەقسەتنى، يەنى شەھەر كۆرۈپ سەيلە - تاماشا قىلىشنىلا كۆزلەيتتى. شۇڭا، ئۇ سەپەرگە كېرەكلىك يۈك - تاقلىرىنى ۋە ئۇرۇق - تۇغقان، يار - بۇرادەرلىرىگە سوۋغا - سالام ئۈچۈن تۈرلۈك يەرلىك مەھسۇلاتلارنى ئالدىنئالا تەييارلاپ قويۇپ، سەپەر كۈنىنى كۈتۈپ ياتقاندى، ھېلىقى قەللاب بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ، يىڭلىيەننى سېتىۋېلىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەندى. يىڭلىيەن كېلىشكەن قىز بولغانلىقى ئۈچۈن، شۆ پەن ئۇنى سېتىۋېلىپ ئۆزىگە كىچىك خوتۇنلۇققا ئالماقچى بولدى. لېكىن، ئۇ يىڭلىيەننى فېڭ يۈەن بىلەن تالىشىپ قېلىپ، ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ كۈچ - قۇدرىتىگە ئىشىنىپ، ئۇنى ئاتارمەن - چاپارمەنلىرىگە ئۇردۇرۇپ ئۆلتۈرگۈزۈۋەتتى - دە، ئائىلە ئىشلىرىنى تۇغقانلىرى ۋە كونا خىزمەتكارلىرىغا تاپشۇرۇپ، ئۆزى ئانىسى ۋە سىڭلىسى بىلەن ئۇزۇن سەپەرگە چىققانىدى. خۇن دەۋاسى ئۇنىڭ ئۈچۈن ئويۇنچۇقتەك ئىش بولۇپ، بىرئاز پۇل چىقىم قىلساملا تۈگەيدۇ، دەپ ئويلايتتى.

قانچە كۈن يول يۈرگەنلىكى مەلۇم ئەمەس، پايتەختكە كىرىش ئالدىدىلا، شۆ پەن تاغىسى ۋاڭ زېتىڭنىڭ ئەمەلى ئۆسۈپ توققۇز ئۆلكىنىڭ لەشكەر بېشى بولغانلىقىنى، خان ئالىيلىرىنىڭ پەرمانى بىلەن پايتەختتىن ياقا يۇرتلارنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە بارىدىغانلىقىنى ئاڭلىدى ۋە بۇنىڭغا كۆڭلىدىن سۆيۈنۈپ: «پايتەختكە بارغاندا، تاغامنىڭ كۆز ئالدىدا خالىغانچە ئەيش - ئىشرەت قىلالمايمەن دەپ قايغۇرغانىدىم، ئۇنىڭ مەرتىۋىسى كۆتۈرۈلۈپ، سىرتقا كەتمەكچى بولغانلىقى خۇدانىڭ ماڭا بەرگەن

بىر ئامىتى !» دەپ ئويلىدى. ئۇ ئانىسى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ:

— پايتەختتە بىرنەچچە هويلا - ئارانىمىز بار، ئون نەچچە يىلدىن بېرى ئۇ يەرلەردە ھېچكىم تۇرمىدى، ئۇنىڭغا قاراۋاتقانلار بەلكىم بىزدىن ئىجازەتسىز كىشىلەرگە ئىجارىگە بەرگەندۇ. شۇڭا، ئاۋۋال ئادەم ئەۋەتىپ، ئۆي - جايلارنى سىيرىپ - سۈپۈرۈپ تۈزەشتۈرۈپ قويساق ئوبدان بولاتتى، — دېدى.

— ئۇنداق داۋراڭ قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى! — دېدى ئانىسى ئېتىراز بىلدۈرۈپ، — بىز پايتەختكە تۇغقانلىرىمىزنى، يار - بۇرادەرلىرىمىزنى يوقلاشقا كېتىۋاتىمىز، يا تاغاڭنىڭكىگە، يا بولمىسا ھاماڭنىڭ ئۆيىگە چۈشىمىز. ئۇلارنىڭ قورۇ - جايلىرى يېتىپ ئاشقۇدەك كەڭرى، شۇلارنىڭكىگە چۈشۈپ، ئاندىن كىشى ئەۋەتىپ ئۆيلەرنى يىغىشتۇرۇۋالساقمۇ ئولگۇرىمىزغۇ؟

— ھازىر تاغام چەت ئۆلكىلەرگە كەتمەكچىكەن، — دېدى شۆ پەن، — بەلكىم ئۇلار سەپەر تەييارلىقى بىلەن ئالدىراش بولسا كېرەك، بىز شۇ تۇرقى ساڭگىل - سوڭگۇل كىرىپ بارساق، خەقنىڭ كۆزىگە سۆرۈن كۆرۈنۈپ قالمايمىزمۇ؟

— تاغاڭ كەتكىنى بىلەن ھاماڭنىڭ ئۆيى بار، — دېدى ئانىسى، — تاغاڭ بىلەن ھاماڭ نەچچە يىللاردىن بېرى خەت يېزىپ بىزنى ئالدىرماقچى بولۇپ كەلگەن. بۇ قېتىم تاغاڭ سەپەر ھازىرلىقى بىلەن ئالدىراش بولسا، جىيا خانىدانىدىكى ھاماڭ بىزگە ئېسىلىۋېلىشىمۇ مۇمكىن تېخى. بىز ئالدىراپ - سالدىراپ ئۆيلىرىمىزنى تۈزەشتۈرۈشكە باشلىساق، ئۇلار بىزدىن كايىمامدۇ؟ سېنىڭ قورسىقىڭدىكىنى مەن ئالىقاچان بىلىپ بولدۇم: سەن تاغام ياكى ھامامنىڭكىدە تۇرسام قورۇنۇپ قالىمەن، ئۆز ئۆيىمىزدە تۇرسام ئۆزۈم بەگ، ئۆزۈم خان بولالايمەن دېمەكچىغۇ؟ شۇنداق قىلغۇڭ كەلسە، ئۆزۈڭ قەيەردە تۇرساڭ تۇرىۋەر، بىز ئاچا - سىڭىللار كۆرۈشمىگىنىمىزگە خېلى يىل بولدى، بىرنەچچە كۈن تۇرمىسام بولمايدۇ. مەن سىڭلىڭ باۋچەينى ئېلىپ ھاماڭنىڭ ئۆيىدە تۇرىمەن. سېنىڭچە

قانداق؟

شۇ پەن ئانىسىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنى ماقۇل كەلتۈرەلمەسلىككە كۆزى يەتتى ـ دە، كىراكەشلەرنى ئۈدۈل رۇڭگو قەسرىگە بېرىشقا بۇيرۇدى.

بۇ ۋاقىتتا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم دەۋا ئىشىنىڭ تۈگىگەنلىكىنى، شۇ پەننى جىيا يۈيسۈننىڭ قۇتقۇلدۇرۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ خاتىرجەم بولغان بولسىمۇ، ئەمما ئاكىسىنىڭ ياقا يۇرتلارغا كېتىپ، يېقىن تۇغقانلىرى بىلەن بېرىش ـ كېلىشنىڭ ئازلاپ قالغانلىقىدىن ئىچى پۇشۇپ تۇرغانىدى. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، تۇيۇقسىز ئۇنىڭغا: «ھەمشىرىلىرى ئوغلى ۋە قىزى بىلەن پايتەختكە كەپتۇ، دەرۋازا ئالدىدا مەپىدىن چۈشۈۋاتىدۇ» دەپ خەۋەر قىلىشتى. خۇشال بولغان ۋاڭ ئاغىچا خېنىم سىڭلىسىنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن دەرھال خىزمەتكارلىرى بىلەن مېھمانخانىغا چىقتى ۋە ئۇلارنى شۇ يەردە كۈتۈۋالدى. ئاچا ـ سىڭىللارنىڭ قانداق كۆرۈشكەنلىكى، قايغۇ ـ خۇشاللىقلىرىنى قانداق ئورتاقلاشقانلىقىنى سۆزلەپ ئولتۇرمايمىز. ئۇلار بىر پەس ھال ـ مۇڭ ئېيتىشقاندىن كېيىن، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم سىڭلىسىنى جىيا ئانىنىڭ قېشىغا تەزىمگە ئەكىردى، ئەكەلگەن سوۋغا ـ سالاملارنى تەقدىم قىلدى ۋە بارلىق قوۋم ـ قېرىنداشلىرى بىلەنمۇ تەكشى كۆرۈشتى. ئاندىن ئۇلارغا ھاردۇق چېيى بېرىلدى.

شۇ پەن بولسا جىيا جېڭ، جىيا ليەنلەرگە سالام بەرگەندىن كېيىن، ئۇنى جىيا شى، جىيا جېنلار بىلەن كۆرۈشتۈرۈشكە ئېلىپ بېرىشتى. جىيا جېڭ ئادەم ئەۋەتىپ چوڭ ئاغىچا خېنىمغا «قېيىنسىڭلىمىز ياشىنىپ قالغان كىشى، ئوغلى بولسا ياش، ئىشنىڭ ئوڭ ـ تەتۈرىنى تېخى ئۇقمايدۇ، شۇڭا سىرتتا تۇرسا بىرەر ھادىسە يۈز بېرىپ قالارمىكىن، دەپ ئەنسىرەيمەن. سارىيىمىزنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى نەشپۈتلۈك ھويلىدا ئون

نەچچە ئېغىز ئۆي بوش تۇرۇپتۇ، قېيىنسىڭلىمىز بالىلىرى بىلەن شۇ يەردە تۇرسا ئوبدان بولاتتى» دەپ گەپ ئېيتىپ بېرىپتۇ. ۋاڭ ئاغىچا خېنىممۇ ئۇلارنى ئۆز قېشىدا قالدۇرۇپ قېلىش كويىدا ئىدى. جيا ئانىمۇ ئادەم ئەۋەتىپ: «ئاغىچا خېنىم مۇشۇ يەردە تۇرۇپ قالسۇن، ھەممىمىز يېقىنراق ئۆتۈشەيلى» دەپ ئېيتقۇزۇپتۇ. ئوغلىنى بىرئاز يۈگەنلەپ تۇرۇش ئۈچۈن شۆ ھامىمىنىڭمۇ تۇغقانلىرى بىلەن بىللە تۇرغۇسى بار ئىدى، ئەگەر سىرتتا ئۆز ئالدىغا تۇرسا، شۆ پەننىڭ قارامىلىقىدىن بىرەر ھادىسە تۇغۇلۇپ قالارمىكىن دەپمۇ ئەنسىرەيتتى. شۇڭا، ئۇ ئۇلارنىڭ تەكلىپىنى شۇ ھامانلا قوبۇل قىلدى، ئەمما ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئۆزىگە ئىزاھلاپ:

— ئەگەر كۈندىلىك خىراجىتىمىزنى ئۆزىمىز كۆتۈرسەك، سىلەرنىڭكىدە ئۇزاقراق تۇرۇشىمىز مۇمكىن، — دېدى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم سىڭلىسىنىڭ خىراجەتتە خىجالەتچىلىكتە قالمايدىغانلىقىنى بىلىپ، ئۇنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن شۆ ئائىلىسى — ئانىسى، ئوغلى ۋە قىزى نەشپۈتلۈك ھويلىغا جايلىشىپ قالدى.

ئۆز ۋاقتىدا مەرھۇم رۇڭگوگۇڭ ئۆز ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىنى نەشپۈتلۈك ھويلىدا پاراغەت ئىچىدە ئۆتكۈزگەنىدى. بۇ يەردە ئەپچىللىگىنە قىلىپ سېلىنغان ئون نەچچە ئېغىز ئۆي بولۇپ، مېھمانخانا، ئىچكى ھۇجرىلارنىڭ ھەممىسى تەل ئىدى. كوچىغا چىقىدىغان ئايرىم ئىشىكىمۇ بولۇپ، شۆپەننىڭ خىزمەتكارلىرى شۇ ئىشىك ئارقىلىق كىرىپ - چىقاتتى. ھويلىنىڭ غەربىي جەنۇب بۇرجىكىدە بىر يان ئىشىك بار ئىدى، بۇ ئىشىكتىن ئارىلىققا چىققىلى بولاتتى ۋە شۇ ئارىلىق بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ چوڭ ئۆيلىرى جايلاشقان ھويلىغىمۇ ئۆتكىلى بولاتتى. ھەر كۈنى دېگۈدەك بەزىدە تاماقتىن كېيىن، بەزىدە كەچقۇرۇنلۇقى شۆ ھامما جيا ئانا بىلەن پاراڭلىشىش ياكى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن ئەھۋاللىشىش ئۈچۈن بۇياققا كىرىپ

تۇراتتى. باۋچەي بولسا پۈتۈن كۈننى ھەمشىرىلىرى دەييۈي، يىڭچۈنلەر بىلەن ئۆتكۈزەتتى. ئۇلار كىتاب ئوقۇيتتى، شاھمات ئوينايتتى، يىڭنە ئىشلىرىنى قىلىشاتتى، ئومۇمەن بىر - بىرى بىلەن ناھايىتى چىقىشىپ قالغانىدى. پەقەت شۇ پەنلا چوڭ ئاتىسىنىڭ يۈگەنلەپ ئۆز ئەركىگە قويۇپ بەرمەسلىكىدىن ئەنسىرەپ، جيا ئائىلىسىدە تۇرۇشنى خالىمىغانىدى، لېكىن ئانىسى قاتتىق تۇرۇۋالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە جيا ئائىلىسىدىكىلەر بەكمۇ خېرىدارلىقىنى قىلىپ، مۇشۇ يەردە تۇرۇپ قېلىشنى ئۆتۈنۈشتى. شۇڭا، شۇ پەنگە نائىلاج مۇشۇ يەردە تۇرۇپ قېلىشقا توغرا كەلدى، شۇنداقتىمۇ كېيىنچىرەك ئۆز ئۆيىگە كۆچۈپ چىقىپ كېتىش كويىدا خىزمەتچىلىرىنى ئۆيلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ قويۇشقا ئەۋەتتى. لېكىن، بۇ يەردە بىر ئاي تۇرار - تۇرمايلا جيا جەمەتىنىڭ ئوغۇللىرى، نەۋرىلىرىنىڭ تولىسى بىلەن تونۇشۇپ كەتتى. بۇ بىكار تەلەپ بايۋەچچىلەرگىمۇ شۇ پەن يېقىپ قالدى. ئۇنىڭ بىلەن باردى - كەلدى قىلمايدىغىنى يوق ئىدى، گاھىدا ھاراق - شاراب ئىچىشسە، گاھىدا باغلارنى سەيلە قىلىشاتتى، ھەتتا قىمار ئوينىشاتتى، بۇزۇقچىلىق قىلىشاتتى. شۇ پەن شۇ يوسۇندا يولدىن ئېزىپ، بۇرۇنقىدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق بۇزۇلۇپ، تېخىمۇ بەتتەرلىشىپ كەتتى. گەرچە جيا جېڭنى بالا تەربىيەلەشكە پەملىك، ئائىلە باشقۇرۇشقا ماھىر دېيىشسىمۇ، بىرىنچىدىن، بۇ ئائىلە چوڭ ۋە كۆمەكلىك بولغاچقا، ھەممىسىنى باشقۇرۇپ كېتەلمەيتتى؛ ئىككىنچىدىن، ھازىر ئائىلە باشلىقى نىڭگوگۇڭنىڭ نەۋرىسى جيا جېن بولۇپ، بوۋىسىنىڭ مەنسىپى شۇنىڭغا قالغانىدى، شۇڭا بىر جەمەتنىڭ ئىشلىرى ئومۇمەن ئۇنىڭ ئىگىدارچىلىقىدا ئىدى؛ ئۈچىنچىدىن، جيا جېڭنىڭ ئومۇمىي ۋە خۇسۇسىي ئىشلىرى تولا، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ كاتتا سۈپەت ئادەم بولغاچقا، چاكىنا - چۈكىنا ئىشلار بىلەن كارى بولمايتتى، ھەرقاچان بىكار ۋاقتىنى كىتاب ئوقۇش، شاھمات ئويناش بىلەنلا

ئۆتكۈزەتتى. بۇ نەشپۇتلۇك هويلا ئىككى يۇرۇش بىنانىڭ
نېرىسىدا بولۇپ، ئۇنىڭ كوچىغا قارىتىلغان ئالاھىدە ئىشىكمۇ
بار ئىدى، شۇڭا بۇ ياش ئۇلپەتلەر خالىغىنىچە كىرىپ - چىقىپ
ئويناپ - كۈلۈپ يۈرۈشەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، شۆ پەننىڭ ئۆز
ئۆيىگە كۆچۈپ كېتىش خىيالىمۇ ئاستا - ئاستا يوقىلىشقا
باشلىدى. كېيىنكى كۈنلەردە قانداق بولغانلىقىنى تۆۋەندىكى
بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بەشىنچى باب

جيا باۋيۇينىڭ روھى غايىب ئالەمنى ساياھەت قىلغانلىقى پەرىزات جىڭخۇەننىڭ قىزىل راۋاقتىكى چۇش نەغمىسىنى چالدۇرغانلىقى

شۆ خاندانىدىكى ئانا ـ بالا رۇڭگو قەسرىگە مېھمان بولۇپ كەلگەنلىكى ۋە شۇ يەردە تۇرۇپ قالغانلىقى توغرىسىدىكى ئىشلارنى تۆتىنچى بابتا بايان قىلغانىدۇق، بۇ بابتا يەنە سۆزلەپ ئولتۇرمايمىز. ئەمدى سۆزنى رۇڭگو قەسرىگە جايلاشقان لىن دەييۇيدىن ئىشىتمەك كېرەك. لىن دەييۇي كېلىشى بىلەنلا، جيا ئانا ئۇنىڭغا ئىنتايىن ئىچەركەپ ئامراق بولۇپ قالدى. جيا ئانا يېتىش ـ قوپۇش، يېمەك ـ ئىچمەك جەھەتلەردە باۋيۇيگە قانداق كۆڭۇل بۆلگەن بولسا لىن دەييۇيگىمۇ شۇنداق كۆڭۇل بۆلدى. قالغان نەۋرىلىرى يىڭچۇن، تەنچۇن ۋە شىچۇنلەرنى بولسا ھازىرچە بىرياققا قايرىپ قويدى. باۋيۇي بىلەن دەييۇي بىر ـ بىرىگە ئىناقلىق ـ دوستلۇق جەھەتتە باشقىلاردىن خېلى پەرقلىنەتتى. ئۇلار پۇتۇن كۇننى بىللە ئۆتكۇزەتتى، ئاخشاملىرىمۇ بىرلا ۋاقىتتا يېتىپ، بىرلا ۋاقىتتا ئۇخلايتتى، ئىككىسىنىڭ گەپ ـ سۆزلىرى، ئوي ـ خىياللىرىمۇ بىر يەردىن چىقاتتى. ئۇلار ھەقىقەتەن ئاجرالماس قوشماق مېغىزلاردىن ئىدى. لېكىن، كۇتۇلمىگەندە، بۇ يەرگە شۆ باۋچەي كېلىپ قالدى. شۆ باۋچەينىڭ ياش قۇرامى دەييۇينىڭكىدىن ئانچە پەرقلەنمىسىمۇ، ئەمما مىجەز ـ خۇلقى تۇز، ھۆسن ـ جامالى چىرايلىق ئىدى، شۇڭا ھەممە ئادەم ئۇنى، دەييۇينى بېسىپ چۇشىدۇ، دېيىشەتتى. يەنە كېلىپ باۋچەي كۆكسى ـ قارنى كەڭ،

جاھان رەپتارىغا قاراپ ئىش قىلىشنى بىلىدىغان قىز ئىدى، دەييۈيدەك ئۇنداق ئۆزىنى ئۇستۇن تۇتىدىغان، ئۆزىنىڭكىنىلا ماقۇل كۆرىدىغان، ھېچ نەرسىنى كۆزگە ئىلمايدىغان تەكەببۇرلاردىن ئەمەس ئىدى، شۇڭا ئۇ تۆۋەندىكىلەرنىڭ كۆڭلىنى ئوۋلىۋالغان، شۇنداقلا چۆرە قىزلارمۇ كۆپرەك ئۇنىڭ بىلەن يېقىنلىشىدىغان بولۇپ قالغانىدى. بۇ ھال دەييۈينىڭ كۆڭلىدە ھەسەت قوزغايتتى، باۋچەي بولسا بۇنداق ئىشلارغا پەرۋاسىز يۈرەتتى.

ئەمدى باۋيۈيگە كەلسەك، ئۇ تېخى گۆدەك بولغاچقا، ئۇنىڭ ئۇستىگە تەڭرى ئۇنى تولىمۇ تەرسا ۋە سۇلكەتسىز يارىتىپ قويغاچقا، نە ئاچا - سىڭىل، ئاكا - ئۇكىنى، نە ئۇرۇق - تۇغقان، يىراق - يېقىننى پەرق قىلماي، ھەممىگە ئوخشاشلا مۇئامىلە قىلاتتى. ئۇ جيا ئانىنىڭ ئۆيىدە دەييۈي بىلەن بىللە تۇرغاچقا، قالغان ئاچا - سىڭىللىرىغا قارىغاندا دەييۈيگە كۆپرەك ئىجىل بولۇپ قالغانىدى. بۇ ئىجىللىق ئۇلارنى تېخىمۇ يېقىنلىققا سۆرەيتتى. لېكىن، بۇ يېقىنلىق ئويلىمىغان يەردىن ئۇلار ئارىسىدا بەزى كۆڭۈلسىزلىكلەرگە، ئورۇنسىز رەنجىشلەرگە سەۋەبمۇ بولۇپ قالاتتى. بىر كۈنى ئىككىسى نېمە ئۈچۈندۇر گەپ تالىشىپ قالدى، نەتىجىدە، دەييۈي يالغۇز ئۆيگە كىرىۋېلىپ ياش تۆكۈشكە باشلىدى، باۋيۈي دەييۈيگە قوپاللىق قىلىپ قويغىنىغا پۇشايمان قىلىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىپ ئەپۇ سورىدى، شۇنىڭدىن كېيىنلا دەييۈينىڭ خاپىلىقى ئاستا - ئاستا تارقىلىپ كەتتى.

شەرق تەرەپتىكى نىڭگو قەسىرىنىڭ بېغىدا مېيخۇا گۈلى راسا ئېچىلغان مەزگىلى ئىدى. جيا جېننىڭ ئايالى يۇ ئاغىچا خېنىم چاي ۋە شاراب ھازىرلاپ، جيا ئانا باشلىق شىڭ ئاغىچا خېنىم، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ۋە باشقىلارنى باغ سەيلىسىگە چىللىدى. شۇ كۈنى يۇ ئاغىچا خېنىم جيا رۇڭ ئەر - خوتۇن ئىككىسىنى ئەگەشتۈرۈپ رۇڭگو قەسىرىگە ئۆتۈپ، ئۇلارنى تەكلىپ قىلىپ كەتكەنىدى. جيا ئانا ۋە باشقىلار ناشتىدىن

كېيىن، «ئەتىر باغ»قا ئۆتۈپ باغ سەيلىسى قىلدى، ئاندىن چاي ۋە شاراب ئىچىشتى. بۇ يىغىلىش نىڭگو قەسىرى بىلەن رۇڭگو قەسىرىدىكى، تۇغقانلار ئوتتۇرىسىدا بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى يېزىپ ئولتۇرغۇدەك ئالاھىدە قىزىقارلىق بىرەر ئىشمۇ يۈز بەرمىدى.

بىر چاغدا، باۋيۈيگە ھاردۇق يېتىپ چۈشلۈك ئۇيقۇسى تۇتتى. بۇنى كۆرگەن جيا ئانا خىزمەتكارلارغا باۋيۈينى بىرئاز ئارام ئالدۇرۇپ كېلىشنى بۇيرۇدى. جيا رۇڭنىڭ ئاغىچىسى چىن شى دەررۇ گەپكە ئارىلىشىپ:

— باۋيۈي تاغىمىز ئۈچۈن بىز ئالاھىدە ھۇجرا ھازىرلاپ قويغان، ئۇلۇغ موما، — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ، — ئۆزلىرى بۇ ئىشنى بىمالال ماڭا تاپشۇرۇۋەرسىلە.

كېيىن ئۇ باۋيۈينىڭ ئېمىكئانىسى ۋە دېدەكلەرگە قاراپ:

— قېنى، باۋيۈي تاغىمىزنى كەينىمدىن باشلاپ مېڭىڭلار، — دەپ بۇيرۇدى.

جيا ئانا چىن شىنى ناھايىتى بولۇشلۇقى بار دەپ بىلەتتى. دېمىسىمۇ چىن شى تولىمۇ كېلىشكەن، چاققان، سۆز - ھەرىكەتلىرى يۇمشاق ۋە سىلىق بىر چوكان ئىدى، شۇڭا جيا ئانا ئۇنى چەۋرە كېلىنلىرى ئىچىدە ھەممىدىن بەكرەك ياقتۇراتتى. شۇ سەۋەبتىن جيا ئانا باۋيۈينى چىن شى ئورۇنلاشتۇرۇشقا ئېلىپ ماڭغانلىقىنى كۆرۈپ سۆزسىز خاتىرجەم بولدى.

خىزمەتكارلار باۋيۈينى چىن شىنىڭ كەينىدىن باشلاپ ئىچكىرىگە ئېلىپ كىرىشتى. باۋيۈي ئۆيگە كىرىشى بىلەنلا بېشىنى كۆتۈرۈپ «ئاتەش چاڭگاق»① توغرىسىدا سىزىلغان

---

① رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، خەن سۇلالىسى دەۋرىدە ئۆتكەن ليۇ شياڭ دېگەن كىشى قاراڭغۇ كېچىدە يالغۇز قىرائەت قىلىپ ئولتۇرغىنىدا، چاڭگاق ھاسا تۇتقان بىر ئەۋلىيا ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ھاسىغا «سۇپكۆچ» قىلغانىكەن، ئۇچىدىن ئوت چاقناپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ليۇ شياڭغا نۇرغۇن قەدىمكى كىتابلاردىن دەرس بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ رىۋايەت ئىرىشچانلىق بىلەن كىتاب ئوقۇغانلارنىڭ تەسۋىرى بولۇپ قالغان.

رەسىمنىڭ ئېسىقلىق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى ـ دە، كۆڭلى سەل كەيپسىزلىنىشكە باشلىدى. رەسىمنىڭ يېنىدا مۇنداق بىر بېيىت ئېسىقلىق تۇراتتى:

خەۋەر تاپساڭ جىمى ئىشتىن يېتىشكەيسەن كامالەتكە،
مەگەر بىلسەڭ ئادەملىك ئېرىشكەيسەن پەزىلەتكە.

باۋيوي بۇ ئىككى جۈملە بېيىتنى كۆرۈشى بىلەنلا، ئۆينىڭ ئىچى شۇنچە ياسىداق ۋە تۆشەكلەر شۇنچە ئازادە بولسىمۇ كۆڭلى بۇ يەرنى زادىلا تارتمىدى، چىقىپ كېتىشكە ھەدەپ ئالدىرىتىپ:

— تېز چىقىپ كېتەيلۇق! تېزرەك! — دەپ ۋارقىرىدى.

— بۇ يەرنى ياقتۇرمىسىڭىز، قەيەرگە بارىسىز؟ — دەپ سورىدى چىن شى كۈلۈپ تۇرۇپ، — بولمىسا مېنىڭ ھۇجرامغا كىرىپ ئارام ئېلىڭ.

باۋيوي كۈلۈمسىرەپ بېشىنى لىڭشىتتى.

— جىيەن كېلىننىڭ ئۆيىدە تاغىسى ئۇخلىغان قايسى قائىدىدە بار ئىكەن؟ — دېدى ئېمىكئانا.

— ھېچقىسى يوق، — دەپ ئېتىراز بىلدۈردى چىن شى، — ئۇ تېخى كىچىك تۇرسا، نامەھرەم بولىدىغان نېمىسى بار؟ ئۆتكەن ئايدا كەلگەن ئىنىمنى كۆرمىگەنمىدىڭلار، ئۇنىڭ ياش قۇرامى باۋيوي تاغىمىز بىلەن تەڭ بولسىمۇ، ئەمما بويى بىرئازلا ئېگىزرەك ئىدى ...

— مەن ئۇنى نېمىشقا كۆرمەي قالدىم، — دەپ چىن شىنىڭ سۆزىنى بۆلدى باۋيوي، — ئۇنى ھازىر باشلاپ كېلىڭلار.

بۇ گەپكە ھەممىسى كۈلۈپ كېتىشتى ۋە:

— بىر كۈنلۈك يەردە تۇرغان ئادەمنى قانداق باشلاپ كېلىمىز؟ كۆرۈشىدىغان كۈنلەرمۇ كېلىپ قالار، — دېيىشتى.

ئۇلار پاراڭلاشقاچ چىن شىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىشتى. كىرىش بىلەنلا قانداقتۇر تاتلىق بىرخىل خۇش پۇراق «گۈپ»

قىلىپ باۋىيۇينىڭ دىمىقىغا ئۇرۇلغانىدى، كۆزلىرى خۇمارلىشىپ، پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنى بوشىشىپلا كەتتى.

— نېمىدېگەن خۇش پۇراق ـ ھە! — دېدى ئۇ يېنىشلاپ ـ يېنىشلاپ. ئاندىن ئۆينىڭ تاملىرىغا نەزەر سالدى. ئۆينىڭ تۆر تېمىدا مەشھۇر رەسسام تاڭ بەيخۇ سىزغان «گۇل يەسمەننىڭ باھار قوينىدا ئۇخلىشى»① دېگەن رەسىم ئېسىپ قويۇلغانىدى، رەسىمنىڭ ئىككى تەرىپىدە سۇڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ياشىغان مىرزا بەگ چىن تەيشۇينىڭ ئۆز قەلىمى بىلەن يازغان تۆۋەندىكى بېيىتى تۇراتتى.

تۇنجى كۆكلەم ۋەجىدىن ئۇيقۇغا ئۇندەپ لالە بۇي،
ئالدى ئىلكىگە كىشىنى كى سېھىرلەپ بادە بۇي.

شىرە ئۇستىدە بىر ۋاقىتلاردا ئايال پادىشاھ ۋۇ زېتيەننىڭ پەردازخانىسىغا قويۇلغان جاھاننەما ئەينىكى تىكلەكلىك تۇراتتى، ئۇنىڭ بىر يېنىغا خان ئاغىچىسى جاۋ فېييەن قولىغا ئېلىپ ئۇسسۇل ئوينىغان ئالتۇن تاۋاق تىزىلغان، يەنە سەركەردە ئەن لۇشەن خان ئاغىچا تەيجېنگە ئۆزىنى ئېتىپ كۆكسىنى يارىلاندۇرغان چوڭ بېھى قويۇلغانىدى. ئۆينىڭ تۆرىگە بولسا قەدىم زاماندا خەنجاڭ قەسرىدە شۇچاڭ مەلىكىسى ئۇخلىغان مەرمەر كارىۋات قويۇلغان، كارىۋات ئۇستىگە تۇڭچاڭ مەلىكىسى ئىشلىگەن مەرۋايىت چىمىلدىق تارتىلغانىدى.

— بۇ ئۆي قالتىس ياخشى ئىكەن ! — دەپ ۋارقىراپ كەتتى باۋيۇي كۈلۈپ.

— مېنىڭ بۇ ھۇجرامدا تۇرۇشقا ھۆر ـ پەرىشتىلەرمۇ ياق

① قەدىمكى ھېكايىلەردە رىۋايەت قىلىنىشىچە، تاڭ سۇلالىسىدىن شۇەنزۇڭ خان ئۆز مەلىكىسى ياڭ گۇيفېينى باھاردا ئۇخلاپ ياتقان گۇل يەسمەنگە ئوخشاتقانىمش، بۇ رەسىم شۇ رىۋايەتتىن ئېلىپ سىزىلغان ۋە شۇنىڭدىن كېيىن ئىشقىبازلارنىڭ تەسۋىرى بولۇپ قالغان.

دېمەس، ئېھتىمالىم، — دېدى چىن شى كۈلۈپ ۋە ساھىبجامال شىشى يۇغان شايى يوتقاننى ئېچىپ ئۆز قولى بىلەن سالدى، ئۆز ۋاقتىدا چۆرە قىز خۇڭنياڭ قۇچاقلىغان ۋە قوشماق ئۆردەكنىڭ سۈرىتى كەشتىلەنگەن ياستۇقنى قويۇپ بەردى. ئېمىكئانىلار باۋيۈينى جايلاشتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن، دېدەكلەردىن شىرېن، چىڭۋېن، شېيۈي ۋە چيۇۋېنلارنى باۋيۈيگە ھەمراھلىققا قالدۇرۇپ، ئۆزلىرى ئاستا چىقىپ كېتىشتى. چىن شى مۈشۈكلەر تالىشىپ شاۋقۇن سالمىسۇن دەپ، دېدەكلەرگە ئايۋاندا ئوبدانراق قاراپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى.

باۋيۈي كۆزىنى يۇما - يۇمايلا مەست - ئەلەس بولۇپ ئۇيقۇغا كەتتى. چۈشىدە ئۇنىڭ ئالدىغا چىن شى پەيدا بولدى. ئۇ چىن شىنىڭ كەينىدىن مەستانە قەدەم تاشلاپ، نامەلۇم بىر جايغا كەلدى، ئالدىدا قىپقىزىل سالاسۇنلار ۋە مەرمەر پەلەمپەيلەر، بۈك - باراقسان دەرەخزارلىقلار ۋە سۈپسۈزۈك ئېرىق - ئۆستەڭلەر تۇرغانلىقىنى كۆردى. بۇ يەردە نە چاڭ - توزان، نە ئادەمزاتنىڭ ئىزى كۆرۈنمەيتتى. «نېمىدېگەن ھۇزۇر جاي بۇ - ھە! — دەپ ئويلىدى باۋيۈي چۈشىدە خۇشال بولۇپ، — ئەگەر مۇشۇنداق يەردە پۈتۈن ئۆمرۈمنى ئۆتكۈزسەم، كۈندە ئاتا - ئانام ۋە ئۇستازلىرىمنىڭ تەقىبى ئاستىدا بولغىنىمدىن مىڭ ھەسسە ئەلا ئىدى!» ئۇ ئەنە شۇنداق بىھۇدە خىياللارغا بېرىلىپ تۇرغىنىدا، كىمنىڭدۇر تاغ ئارقىسىدا تۇرۇپ ناخشا ئېيتىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى:

كەتتى باھار چۈشلىرى مىسالى بۇلۇتتەك تاراپ،
توزۇدى گۈل بەرگىدىن، كەتتى ئېقىن بويلاپ يىراق.
بارچە قىز - يىگىتكە پەندۇ - نەسىھەتىم شۇ مېنىڭ:
نېمە ھاجەت ئىشق ئىزدەپ بىھۇدە چەكمەك پىراق!

باۋيۈي قۇلاق سېلىۋېتىپ، بۇ بىر قىزنىڭ ئاۋازى

ئىكەنلىكىنى بايقىدى. ناخشا تېخى ئاخىرلاشمايلا، تاغ ئارقىسىدىن ئادەمزاتقا زادىلا ئوخشىمايدىغان لاتاپەتلىك بىر ساھىبجامال خۇددى كېپىنەكلەردەك پەرۋاز ئەيلەپ، مەجنۇنتالدەك تولغىنىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ كەلدى. تۆۋەندىكى شېئىر مانا ئۇنىڭ دەلىلىدۇر:

تالى مەجنۇن ئارا كېزىپ،
چىقتى پەرى گۈلىستاندىن.
سەرۋى راۋان بىر ـ بىر بېسىپ،
قۇشلارنى ھەم ھەيران قىلىپ؛
تېخى ئۆزى كەلمەي يېتىپ،
سايىسى ئۆتتى ئايۋاندىن.
نېلۇپەردىن لىباس كىيىپ،
تەڭگىلىرىن جىرىڭلىتىپ؛
كەلدى يېگىن خۇش يەلپۈتۈپ،
ئىپار چېچىپ يانمۇياندىن.
زىننەتلىرى مىسلى بىر گۈل،
زۇلپى بۇلۇت ۋە يا سۇمبۇل؛
لەۋلىرىكىم خۇددى ئەينۇل،
سەدەپ چىشى گۆزەل ئاندىن.
بەللىرىدۇر تالى مەجنۇن،
جەۋلان ئەيلەپ قىلۇر مەپتۇن؛
زۇمرەت ئارا چاقنار يالقۇن،
نۇرانە ئۇنچە ـ مارجاندىن.
دەم خۇشال، دەم پەرىشانە،
ئىدى گۈللەرگە پەرۋانە؛
قىلۇر كۆللەرنى سەيلانە،
چىقىپ ئاشكارا پىنھاندىن.
قېشى ھىلال، تۇگۇلگەن غەم،

بىر توختاپ بىر تاشلاپ قەدەم؛
كېلۇر سۆزلەپ كۆزى شۇدەم،
چىقارماي ئۇن دىلىستاندىن.
سۇزۇكلۇكتە خۇشبۇي سەنەم،
قاشتېشىغا قىلدى ئەلەم؛
نۇر چاقنىغان لىباسى ھەم،
ئېشىپ چۇشتى گۇل بوستاندىن.
گۆھەرمىدۇر بويى ـ تۇرقى،
ئەترامىدۇر گۇل سىياقى؛
ئەنقامىدۇر ياكى خۇلقى،
كېلىپ قونغان كەڭ ئاسماندىن.
ئاقلىقىنى قىلساڭ قىياس،
باھار گۇلى مېيخۇاغا خاس؛
ساپلىقى ھەم ھەرگىز قالماس،
شەبنەم چۇشكەن گۇل رەيھاندىن.
گۇزەللىكى نېمىگە تەڭ،
مىسلى شەپەق سۇغا چۇشكەن؛
ۋەزمىنلىكى قالماس جەزمەن،
سايدا ئۆسكەن سۇۋادادىن.
خۇيى ـ خۇلقى شۇنچە سىلىق،
گويا سۇدا ئۇزگەن بېلىق؛
كۆزى كۇزگى سۇدىن تىنىق،
چىققاندەك ئاي شەبىستاندىن.
شىشىنى ئۇ خىجىل قىلىپ،
ۋاڭ چياڭ[1] غىمۇ رەشك سېلىپ؛
تۆرەلگەندۇ نەدىن كېلىپ،
پەيدا بولۇپ قاي ماكاندىن؟
ياكى قايتىپ بەزمىدىن سوڭ،

① ۋاڭ چياڭ ــــ خەن سۇلالىسىدە ئۆتكەن مەشھۇر گۇزەل كېنىزەك.

كۆڭۈل ئېچىپ نەغمىدىن سوڭ؛
تېتىپ كەۋسەر تەمىدىن سوڭ،
چۈشتى چوقۇم ئۇ ئەدنان[1] دىن.
ياكى ئۇ بىر خاننىڭ پۈشتى،
كۆڭلى ئاخىر نەيگە چۈشتى[2]؛
شۇندا بەلكىم كۆككە ئۇچتى،
جەننەت ئارا بۇ جاھاندىن.

باۋ يۈي بۇ ساھىبجامالنىڭ بىر پەرىزات قىز ئىكەنلىكىنى بايقىدى ـ دە، خۇشال ھالدا ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم قىلىشقا ئالدىرىدى ۋە تەبەسسۇم ئارىلاش ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلدى:

— ئەي، پەرىزات، بىلمىدىم، قاياقتىن كېلىپ، قاياققا كېتىۋاتىسىزكىن؟ مەن ھازىر ئۆز يولۇمدىن ئاداشتىم. تەلىپىم شۇكى، مېنى ئۆزىڭىز بىللە ئالغاچ كەتسىڭىز ئىكەن.

— مەن ھىجران دۇنياسى ۋە غەم ـ غۇسسە دېڭىزىدا ياشايمەن، يەنى كۇھى باھارنىڭ مۇشكى ـ ئەنبەر غارىدىكى غايىب ئالەمنىڭ جىڭخۇەن ناملىق پەرىزاتى بولىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى ھېلىقى پەرىزات، — ئادەمزات دۇنياسىدىكى ئىشق ـ مۇھەببەت قەرزلىرى مېنىڭ نەزىرىمدىن ئۆتىدۇ، بۇ ئالەمدىكى قىز ـ يىگىتلەرنىڭ ھەسرەت ـ نادامەتلىرى مېنىڭ ئىلكىمدە بولىدۇ. يېقىندىن بېرى ئىشقىۋاز شور پېشانىلەر بىر ـ بىرىگە ئىنتىزار بولۇپ كېتىشكەن، شۇ ۋەجىدىن، مەن پۇرسەت كۈتۈپ ئۇلارغا ئىشق سەۋداسىنى سالغىلى كەلدىم. بۈگۈن سەن بىلەن ئۇچرىشىشىمىزمۇ تاسادىپىي ئەمەس. غايىب ئالەم بۇ يەردىن يىراق ئەمەس، ئۇ يەردە سەن ئۇچۇن ئۆز قولۇم بىلەن تەييارلىغان بىر پىيالە تاتلىق چاي، بىرقانچە كومزەك شېرىن مەيلەرمۇ بار.

① ئەدنان — جەننەت.

② رىۋايەتكە قارىغاندا، چىن بېگى مۇگۇڭنىڭ قىزى نەيچى شاۋشىغا ئاشىق بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن سۇمۇرغقا مىنىپ جەننەتكە راۋان بولغانىمىش.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۆزۈم بۇرۇندىن يېتىشتۇرۇپ كېلىۋاتقان بىرقانچە نەپەر سېھىرگەر ھاپىز ۋە رەققاس قىزلارمۇ بار. ئۇلار «قىزىل راۋاقتىكى چۇش» ناملىق ھېكمەتلىك ئون ئىككى يېڭى نەغمە تۈزۈپ چىقىشتى. مەن بىللە بېرىپ بىر تاماشا قىلىپ قايتساڭ قانداق؟

پەرىزاتنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، باۋيۈي شۇنچىلىك خۇشال ۋە بىتاقەتلەندىكى، ھەتتا چىن شىنىڭ نەدە قالغانلىقىنىمۇ يادىدىن چىقىرىپ، پەرىزات جىڭخۇەنگە ئەگەشكىنىچە مېڭىپ بىر جايغا كېلىپ قالدى. ئۇنىڭ ئالدىدا يوغان بىر تاش پەيلۇ تۇراتتى، پەيلۇ ئۈستىدە «غايىب ئالەم» دېگەن ئىبارە، ئىككى تەرىپىدە بولسا تۆۋەندىكى بېيىت يېزىقلىق ئىدى:

بەلكى يالغاننى دېسەڭ راست، راست ئىمىش يالغان ھامان،
يوقنى بار دېسەڭكى بار ھەم ئايلىنار يوققا شۇئان.

ئۇلار پەيلۇدىن ئۆتكەندە، ئالدىدا ئوردا دەرۋازىسى پەيدا بولدى، دەرۋازىنىڭ ماڭلىيىغا «ئىشق دۇنياسى — گۇناھ دېڭىزى» دېگەن ئىبارە ۋە دەرۋازىنىڭ ئىككى تەرىپىدە بولسا تۆۋەندىكى بېيىت يېزىقلىق ئىدى:

دەرد ـ پىغاننىڭ ۋەجى شۇكى، بۇ جاھان —
بولمىدى ئەزەلۇ ـ ئەبەدلىك مۇھەببەتتىن جۇدا؛
قىزكى ھەسرەتلىك، يىگىت مەجنۇن سۈپەت —
بولدى بىچارە قىلالماي ئىشق قەرزىنى ئادا.

باۋيۈي بۇ سۆزلەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن: «تېخى شۇنداقمۇ گەپلەر باركىنە! بىراق ‹ئەزەلۇ ـ ئەبەدلىك مۇھەببەت› دېگەن نېمىسى؟ ‹ئىشق قەرزى› دېگىنى يەنە نېمە بولغاي؟ ئەمدى مەن بۇ گەپلەرنىڭ تېگىگە بىر شۇڭغۇپ كىرىپ بېقىشىم كېرەك» دەپ ئويلىدى. باۋيۈي مۇشۇ خىياللار بىلەن بولۇپ، قانداقتۇر بىر

سېھىرلىكۆچى كۆچىنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق ئۆزىگە داۋاسىز كېسەل تېپىۋالغانلىقىنى ئويلاپمۇ كۆرمىدى. ئۇ پەرىزاتنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ئىككىنچى دەرۋازىدىن ئۆتتى. ھويلىنىڭ ئىككى تەرىپىدە قاتار يان سارايلار جايلاشقان بولۇپ، سارايلارنىڭ ماڭلايلىرىغا لەۋھەلەر ۋە ئىككى يېقىغا بېيىتلەر يېزىلغانىدى. بۇ لەۋھە بىلەن بېيىتلەر شۇنچە كۆپ ئىدىكى، ئۇلارنى ھەدەپ ئوقۇپ بولۇش تەس ئىدى، لېكىن كۆزگە يېقىن لەۋھەلەرگە: «سەۋدايىلار مەھكىمىسى»، «دەردمەنلەر مەھكىمىسى»، «تاڭ نالىسى مەھكىمىسى»، «تۈن پەريادى مەھكىمىسى»، «باھار ھەسرىتى مەھكىمىسى»، «كۆز پىغانى مەھكىمىسى» دېگەن ئىبارىلەر يېزىلغانىدى. باۋيۇي بۇ مەھكىمىلەرگە بىر ـ بىر كۆز تاشلاپ ئۆتكەندىن كېيىن:

— ئەي، پەرىزات، — دېدى جىڭخۇەنگە مۇراجىئەت قىلىپ، — مۇبادا سىزگە مالال كەلتۈرۈپ قويمىسام، مېنى ھەربىر مەھكىمىلەر ئارا باشلاپ بىر سەيلە قىلدۇرسىڭىز قانداق؟ — دېدى.

— بۇ مەھكىمىلەردە پۈتۈن ئالەمدىكى بارلىق ئاياللارنىڭ ئۆتمۈشى ۋە كەلگۈسى تەقدىرى توغرىسىدىكى رىسالىلەر ساقلىنىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى پەرىزات، — ھالبۇكى، سەن بولساڭ ئاددىي بىر بەندە، ئۇنى سەن ئالدىن بىلىشكە مۇناسىپ ئەمەس.

لېكىن، باۋيۇي بۇ گەپلەرگە قانداق ئۇنىسۇن؟ ئۇ قايتا ـ قايتا تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭدىن كېيىن جىڭخۇەن:

— بوپتۇ، — دەپ جاۋاب بەردى، — سەن پەقەت مۇنۇ مەھكىمىنى زىيارەت قىلساڭلا بولىدۇ.

باۋيۇي خۇشاللىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالماي قالدى. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ مەھكىمىنىڭ ماڭلىيىغا قارىدى، ئۇنىڭ ماڭلىيىغا:

«شور پېشانىلەر مەھكىمىسى» دېگەن لەۋھە ۋە ئىككى تەرىپىگە تۆۋەندىكى بېيىت يېزىلغانىدى:

نەۋ باھارنىڭ ھەسرىتى ھەم كۆزدە چەككەن قايغۇسى،
ئۆزى تاپقان بالادۇر؛
ئاي كەبى كۈلگەن چىرايى، گۈلدەك ئېچىلغان چېھرىسى،
كىملەرگە خوپ راۋادۇر.

باۋيۇي بۇ بېيىتنى ئوقۇپ ھەسرەت چەكتى. ئۇ ئىچكىرىگە كىرىپ تولۇق پېچەتلەنگەن ئون نەچچە چوڭ جاۋەننى كۆردى، پېچەتلەر ئۈستىگە ئۆلكىلەرنىڭ ناملىرى يېزىلغانىدى. باۋيۇينى ئۆز يۇرتىنىڭ نامى يېزىلغان پېچەتنى تېپىش ئىستىكى چىرمىۋالغانىدى. ئۇ بىر جاۋەن ئۈستىدىكى پېچەتتە «جىنلىڭدىكى ئون ئىككى ساھىبجامال توغرىسىدا رەسمىي رىسالە» دەپ يېزىلغان چوڭ خەتلەرنى كۆرۈپ قېلىپ، جىڭخۇەندىن سورىدى:

— نېمە ئۈچۈن «جىنلىڭدىكى ئون ئىككى ساھىبجامال توغرىسىدا رەسمىي رىسالە» دېيىلىدۇ؟

— بۇ سىنىڭ ئۆلكەڭدىكى ئون ئىككى نەپەر ئالدىنقى قاتاردىكى قىزلارنىڭ تەقدىرى پۈتۈلگەن رىسالە، — دەپ جاۋاب بەردى جىڭخۇەن، — شۇڭا ئۇ «رەسمىي رىسالە» دېيىلىدۇ.

— ئاڭلىشىمچە، جىنلىڭ ناھايىتى چوڭ جاي ئىكەن، — دېدى باۋيۇي، — نېمىشقا ئۇنىڭدا ئون ئىككى قىزلا قەيت قىلىنغان؟ ھازىر بىزنىڭ ئائىلىمىزدىلا يۇقىرى - تۆۋەندىكىلەر بولۇپ نەچچە يۈزلىگەن قىز بار.

— شۇنداق، بىر ئۆلكىنى ئالساق، ئۇنىڭدا قىزلار ئەلۋەتتە كۆپ، — دەپ كۈلۈمسىرىدى جىڭخۇەن، — لېكىن بۇ يەردە يېزىلغانلىرى ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ مۇھىملىرى. ئىككى ياندىكى جاۋەنلەردە بولسا، ئۇلاردىن تۆۋەنرەك تۇرىدىغانلىرى

توغرىسىدىكى رىسالىلەر ساقلىنىدۇ. بۇلاردىن باشقا، تېخى دىققەتكە سازاۋەر بولمىغانلىرى بولسا، رىسالىگىمۇ ئىلىشەلىگىنى يوق.

باۋيوي ئىككىنچى جاۋەنگە قارىدى، ھەقىقەتەن ئۇنىڭدا «جىنلىڭدىكى ئون ئىككى ساھىبجامال توغرىسىدا قوشۇمچە رىسالە» دەپ يېزىلغانىدى. يەنە بىر جاۋەن ئۈستىگە بولسا «جىنلىڭدىكى ئون ئىككى ساھىبجامال توغرىسىدىكى ئىككىنچى قوشۇمچە رىسالە» دەپ يېزىلغانىدى. باۋيوي «ئىككىنچى قوشۇمچە» جاۋەننى ئېچىپ بىر رىسالىنى ئالدى ـ دە، ئۇنى ئېچىپ قارىدى. ئۇنىڭ بىرىنچى بېتىدە، ئادەم دېسە نە ئادەمگە ئوخشىمايدىغان، مەنزىرە دېسە نە مەنزىرىگە ئوخشىمايدىغان خۇنۇك بىر سۇرەت سىزىلغان بولۇپ، گويا سىياھ يېيىلىپ، پۈتۈن ۋاراقتا قارا بۇلۇت ۋە قاراڭغۇ تۇمان پەيدا قىلغاندەك تۇراتتى. شۇ بەتنىڭ كەينىگە بولسا تۆۋەندىكى شېئىر يېزىلغانىدى:

بىغۇبار ئاي ۋەسلىگە يەتمەك قىيىن،
تارقىشى نۇرلۇق شەپەقنىڭ بەك ئاسان.
تۇتسىمۇ قەلبىنى ئۈستۈن ئەرشتىن،
تېگى چۆرە ئۆزى قۇلدۇر، بىگۇمان،
دەرد ـ ئەلەم تاپقاي ئۆزىگە ئۇزلىغىكىم ھەرقاچان.
بىمەھەل ئۆلۈمگە كۆپ چاغ بولغۇسى ئىغۋا سەۋەب،
ئىشقىۋاز بەگزادە قىلۇر بىھۇدە نالە ـ پىغان.

باۋيوي بۇنىڭدىكى گەپلەرنى زادىلا چۈشىنەلمىدى. ئىككىنچى بەتنى ۋاراقلاپ كۆردى، بۇ بەتتىكى سۇرەتتە بىر دەستە گۈل ۋە بىر پارچە يىرتىق بورا سىزىلغان، بەتنىڭ كەينىگە تۆۋەندىكى مىسرالار يېزىلغانىدى:

دىلى يۇمشاق ھەم مۇلايىم ئىتائەتچان، نە ھاجەت،
بويى زىبا، گويا گۈيخۇا ۋە يا رەيھان، نە ھاجەت؛
شۇ رەققاسقا كەپتۇ ئامەت ھەسەت قوزغاپ دىللاردا،
ئاڭا ئامەت بەگزادىدىن بولدى پىنھان، نە ھاجەت.

باۋيۇي بۇ مىسرالارغا كۆز تاشلاپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ مەنىسىنىڭ نېمىلىكىنى تېخىمۇ چۈشەنمىدى. ئۇ رىسالىنى ئاۋۋالقى ئورنىغا قويدى ـ دە، «قوشۇمچە» جاۋەننى ئېچىپ، يەنە بىر رىسالىنى ئالدى. ئۇنى ۋاراقلىغانىدى، بىرىنچى بەتتىكى رەسىمگە كۆزى چۈشتى، رەسىمدە دارچىن دەرىخى، ئۇنىڭ ئاستىدا سۈيى قۇرۇپ كەتكەن بىر كۆلچەك ۋە كۆلچەكتە قۇرۇپ قاقشال بولۇپ قالغان بىر تۈپ نىلۇپەر سىزىلغانىدى، بەتنىڭ كەينىدە بولسا تۆۋەندىكى شېئىر تۇراتتى:

نىلۇپەر لەن يىلتىزى بىر، غوللىرىيۇ پۇرىقى ھەم،
دىل شىكەستە بولدى ئۇ ئۆمۈربويى چەككەچ ئەلەم؛
قاتمۇ قات تۇپراق يېنىدا ئاينىغاچ يالغۇز دەرەخ①،
جان بېرىپ، باقىي جاھانغا ئاقىۋەت قويدى قەدەم.

باۋيۇي بۇنىڭدىنمۇ ھېچنېمە چۈشەنمىدى. ئاندىن ئۇ «رەسىمىي رىسالە»نى ئالدى. رىسالىنىڭ بىرىنچى بېتىدىلا ئىككى تۈپ قاقشال دەرەخ سىزىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ شاخلىرىغا قاشتاشتىن بېزىتىلگەن كەمەر ئېسىقلىق ئىدى. دەرەخنىڭ ئاستىدا بىر دۆۋە قار، قار دۆۋىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولسا ئالتۇن سىرغا تۇراتتى. بۇ بەتكە مۇنداق بىر شېئىرمۇ پۈتۈلگەنىدى:

① بۇ مىسرا خەت ئويۇنى بولۇپ، ئۇنىڭدىن (桂) (گۈي ـــ دارچىن) دېگەن خەت كېلىپ چىقىدۇ. بۇ يەردىكى (桂) شۆ پەننىڭ چوڭ خوتۇنى شيا جىنگۈينى كۆرسىتىدۇ.

ۋاھ دەرىخا، دەستىگاھتىن كەچكىنىڭدىن ئايلىناي[①]،
«تالى مەجنۇن پوتلىسى»نىڭ ئوزغىنىدىن ئايلىناي[②].
قاشتاش كەمەر ئىلىنمىشدۇر مۇئەللەقلەپ دەرەخكە،
ئالتۇن سىرغا پىتىپ قارغا ياتقىنىدىن ئايلىناي.

باۋيۇي بۇنىڭمۇ مەنىسىگە چۈشەنمىدى، پەرىزات جىڭخۇەندىن مەنىسىنى سورىماقچىمۇ بولدى، لېكىن جىڭخۇەنىنىڭ ھېكمەت ئىلاھىنى ئاشكارىلىماسلىقىغا كۆزى يېتىپ سورىمىدى. رىسالىنى ئورنىغا قويۇپ قويماقچى بولدى ـ يۇ، كۆزى قىيمىدى ۋە داۋاملىق ۋاراقلاشقا باشلىدى. ئۇنىڭ كۆزىگە يەنە بىر سۈرەت چېلىقتى، سۈرەتتە بىر كامان سىزىلغان بولۇپ، كامانغا تۇرۇنج دەرىخىنىڭ مېۋىسى ئېسىقلىق تۇراتتى. بۇ بەتتىمۇ تۆۋەندىكى نەزم بار ئىدى:

يىگىرمە ياشقا كەلگەندە ناھەق ۋە ھەقنى پەرق ئەتتى،
چېچەك ئاتقان ئانارىنى ھەرەمخانىدا سەرپ ئەتتى.
نېچۇك چۈشسۇن بېسىپ كەنجى باھار، تۇنجى باھارىنىكىم،
بىراق يولۋاسقا توشقان دۈچ كېلىپ جاننى تەرك ئەتتى.

---

① بۇ ئىبارە «يۆ ياغزىنىڭ ئايالى» دېگەن تەمسىلدىن كېلىپ چىققان. ئۇنىڭ تەزكىرىسىدە ئېيتىلىشىچە، خېنەنلىك يۆ ياغزى ئىلىم ئېلىش ئۈچۈن يىراققا كېتىپ، بىر يىل بولمايلا ئايالىنى سېغىنىپ قايتىپ كېلىدىكەن. ئايالى ئۇنى كۆرگەن ھامان، توقۇلۇۋاتقان رەختنىڭ يىپىنى شارتلا كېسىۋېتىپ دەستىگاھ ئالدىدىن تۇرۇپ كېتىپ: «يىلىدىن چىققان مەشۇتتا رەخت سۇغلاپ ـ غېرىچلاپ توقۇلۇپ توپ بولىدۇ. ئوقۇشنى تاشلاپ كېلىشىڭ توقۇلۇۋاتقان رەختنى چالا تاشلاپ قويغانغا ئوخشاش ئىش» دەپتىكەن. بۇ كېيىنكى چاغلاردا، فېئودallıق جەمئىيەتتە توختىماي ئىجتىھات قىلىشقا دەۋەت قىلىدىغان «دانا ئاياللار»نىڭ ئۆلگىسى بولۇپ قالغان. بۇ يەردە فېئوداللىزمنىڭ ھىمايىچىسى شۆ باۋچەي كۆزدە تۇتۇلغان.

② جىن سۇلالىسى دەۋرىدە ئۆتكەن شى ئەن دېگەن كىشى ئۆزىنىڭ جىيەن ئوغلى ۋە جىيەن قىزى بىلەن قار توغرىسىدا مۇشائىرە ئۆتكۈزۈپتىمىش. ئۇ: «نېمىگە ئوخشايدۇ قارنىڭ شۇ لەپىلدەپ توزۇشى» دېگەندە، جىيەن ئوغلى: «ئەينى ئاسمانغا سېپىلگەن تۇزغا ئوخشار تولىسى» دەپ جاۋاب بېرىدۇ. لېكىن، ئۇنىڭ جىيەن قىزى: «مىسلى شامالدا توزۇغان تالى مەجنۇن پوتلىسى» دېگەن جاۋاب بىلەن ئۇتۇپ چىقىدۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، بۇ سۆز ئىستېداتلىق شائىرەلەرنىڭ تەمسىلى بولۇپ قالغان.

كېيىنكى بەتتە بولسا، لەگلەك ئۇچۇرۇۋاتقان ئىككى ئادەم، بىپايان كەتكەن دېڭىز ۋە دېڭىز ئۈستىدە لەيلەپ ئۈزۈپ كېتىۋاتقان بىر يوغان كېمە، كېمە ئىچىدە يۈزىنى قولى بىلەن توسۇپ يىغلاپ ئولتۇرغان بىر قىزنىڭ رەسىمى تۇراتتى، رەسىمنىڭ كەينىدە بولسا تۆۋەندىكى شېئىر پۈتۈكلۈك ئىدى:

دېمە ھەرگىز تاكامۇل مەن زەكىيلىك ھەم پاراسەتتە،
تۆرەلدىڭ بەس، تەلىيىڭ نەس، زاۋال تاپقان بۇ سائەتتە؛
كەلسە مەۋسۇم بولۇپ چوكان تۆكۈپ دېڭىز بويىدا ياش،
يانارسەن شۇندا يۇرتۇڭغا يىراقلاردىن خىيالەتتە.

ئۇنىڭ كەينىدە يەنە ئاسماندا گىرەلىشىپ ئۈزۈپ يۈرگەن بۇلۇتلار ۋە يىراقتا ئېقىپ كېتىۋاتقان ئەگىم دەريانىڭ سۈرىتى تۇراتتى. ئۇنىڭدا يەنە مۇنداق شېئىر يېزىلغان:

دۆلىتىڭ قالغايمۇ ساڭا ئەسقېتىپ،
كەتسە سەندىن ئاتا ـ ئاناڭ زاكاڭدا چاغدا ئايرىلىپ؛
باقىسەن زاۋالغا قايغۇ ئىچىدە،
كەتتى شىياڭجياڭ سۈيى ئۇزاپ، چۇ① بۇلۇتى تارىلىپ.

ئاندىن ئۇنىڭ كەينىدىكى بەتتە، لايغا بۇلغىنىپ ياتقان بىر پارچە چىرايلىق قاشتاش تەسۋىرلەنگەن رەسىم تۇراتتى. ئۇنىڭ ئاستىدا يەنە مۇنداق شېئىر يېزىلغان:

پاك بولاي دەيسەن قېنى پاك بولغىنىڭ،
ساڭا ياتتۇر تەركىدۇنيا بولمىقىڭ؛
ئاھ ئىسىت، ئالتۇن ـ گۆھەردەك ساپ ئىدىڭ،
ئاقىۋەت ئۆزۈڭنى لايدا بۇلغىدىڭ.

① خۇنەن، خۇبېي ئۆلكىلىرىنى كۆزدە تۇتىدۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىنكى بەتتە بولسا بىر گۈزەل قىزنى يەيمەن دەپ قوغلىشىپ كېتىۋاتقان بىر چىلبۆرىنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ ئاستىدىمۇ تۆۋەندىكى شېئىر تۇراتتى:

باغلىنىپتۇ ۋەھشىي ـ يىرتقۇچ بۆرىگە،
ۋەدىسىنى يەرگە ئۇرغان تەلۋىگە؛
زەر ھەرەمنىڭ نازىنىن قىزى ئىدى،
كىردى ئۇ بىر يىل ئۆتۈپ يەر قەرىگە.

ئۇنىڭدىن كېيىن بىر كونا بۇتخانا ئىچىدە يالغۇز ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇۋاتقان بىر گۈزەل قىزنىڭ سۈرىتى سىزىلغان بولۇپ، ئۇ يەنە تۆۋەندىكى مىسرالار بىلەن ئىزاھلانغانىدى:

سىرى پاش بولدى باھارنىڭ گۈزەل ۋاقتى ئۇزاق بولماس،
سېلىپ گۈلدار چاپاننى شۇئان كىيدى قارا لىباس؛
ئىسىت، كاتتا غوجاملارنىڭ ئاشۇ ئېسىل قىزى ئەمدى،
يېقىپ چىراغ بۇ خىلۋەتتە ياتار بۇتقا قويۇپ ئىخلاس.

ئۇنىڭ كەينىدىكى بەتتە مۇز تاغ ئۈستىگە قوندۇرۇلغان چىشى ئەنقا سىزىلغان بولۇپ، ئۇمۇ تۆۋەندىكى مىسرالار بىلەن ئىزاھلانغانىدى:

يارالمىشتى شۇ ئەنقا قۇش بولغىنىدا ئاخىر زامان،
جىمى ئادەم سۆيەر ئىدى زەكىيلىكتە ماختاپ ھامان؛
ئاۋۋال مەھكۇم، كېيىن ھاكىم بولۇپ ئاخىر ئۇ ئۈچ تالاق،
بىلمىدىكىم ھەسرەت چېكىپ كېتەرىنى جىنلىڭ تامان.

ئارقىدىكى بەتتە بولسا چۆلسىرەپ قالغان يېزىدىكى كونا ئۆتەڭدە چاق ئېگىرىپ ئولتۇرغان بىر گۈزەلنىڭ سۈرىتى

سىزىلغان بولۇپ، ئۇ يەنە مۇنداق مىسرالار بىلەن ئىزاھلانغانىدى:

بايلىقىڭدىن ئۇرما لاپكىم ئىمتىياز كەتكەندە سەن،
قىلما نەسەبىڭنى پەش ھەم ئەرزىيەت چەككەندە سەن؛
شۈكۈر لىللا، ئەيلىدىڭ سەھرايى مومايغا ساۋاب،
ئەمدى كۆردۈڭ ھىممىتىنى باشقا كۈن چۈشكەندە سەن.

بۇ شېئىرنىڭ كەينىدىكى بەتتە راسا ئېچىلغان بىر تەشتەك گۈلى رەيھان يېنىدا، ھەشەمەتلىك زەرباب يوپۇق يېپىنچاقلىنىۋالغان بىر گۈزەل ئايالنىڭ سۈرىتى تەسۋىرلەنگەن بولۇپ، سۈرەتكە مۇنداق بېغىشلىما يېزىلغانىدى:

توزۇدى ئەينۇل چېچەكى گۈل باھار كەتتى يىراق،
گۈلى رەيھان چاچتى بەلكى مۇشك ـ ئەنبەر خۇش پۇراق؛
خۇددى مۇز دەرياغا بىھۇدە ھەسەت قىلغان كەبى،
قالدى بىكاردىن ـ بىكار ئۆزگىگە چۆچەك بولۇپ بىراق.

بۇ شېئىرنىڭ كەينىدىكى بەتتە بولسا راۋاق ئۈستىگە سىرتماق سېلىپ ئېسىلىپ ئۆلگەن بىر گۈزەلنىڭ سۈرىتى سىزىلغان. ئۇنى تۆۋەندىكى مىسرالار بىلەن شەرھلىگەن:

ئىشقى ئالەم دېگىزى بۇ، بۇندا تېرەن ئىشتىياق،
كەلسە دۇچ قاچماس زىنادىن ئىشقىۋازلار ھەممە ۋاق؛
بارچە بىدئەت ئەھلى چىقار دېمىگەي «رۇك» قەسرىدىن،
بېشىدۇر «نىڭ» ئوردىسى جىمىكى ئىغۋانىڭ، بىراق.

باۋيۇي يەنە ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرماق بولۇۋىدى، ئۇنىڭغا نېسىپ بولغان يۇكسەك پاراسەت ۋە خۇلقى ئەتىۋارنى بىلىدىغان پەرىزات ھېكمەت ئىلاھىنىڭ پاش بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ،

باۋيۇينىڭ قولىدىكى رىسالىنى يېپىپ قويدى، ئاندىن باۋيۇيگە تەبەسسۇم بىلەن قاراپ:

— يۇر، مەن بىلەن، سېنى ئاجايىپ گۈزەل جايلارغا ئاپىرىپ سەيلە قىلدۇرۇپ كېلەي، بۇ يەردە بۇرۇقتۇرما بولۇپ يۈرۈشنىڭ ھېچ ھاجىتى يوق ! — دېدى.

باۋيۇيمۇ مەست ـ ئەلەس ھالدا رىسالىنى ئورنىغا قويۇپ جىڭخۇەنگە ئەگىشىپ ئارقا ھويلىغا ئۆتتى. بۇ يەردە ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا گۈللۈك سالاسۇنلار، نەقىشلىك پېشايۋانلار، ئۈنچە ـ مارجان تۇتقان ۋە گۈل كەشتىلىك پەردىلەر، مېھرىگىياھ ـ گۈل غۇنچىلار، خۇش پۇراقلىق ئوت ـ چۆپلەر نامايان بولۇشقا باشلىدى. بۇ دەرھەقىقەت، ئاجايىپ بىر جاي ئىدىكى، خۇددى تۆۋەندىكى مىسرالاردا تەسۋىرلەنگەندەك:

ئىشىكى چاقنايدۇ نۇردا، پەگاھى ئالتۇن زەر بىلەن،
پەنجىرى قار شولىسىدىن سارايلىرى گۆھەر بىلەن.

— تېزرەك بۇياققا چىقىپ قەدىرلىك مېھماننى قارشى ئېلىڭلار! — دېدى جىڭخۇەن كۈلۈپ تۇرۇپ. ئۇنىڭ سۆزى تۈگە ـ تۈگىمەي، ئۆيدىن بىرنەچچە پەرىزات قىزلار چىقىپ كېلىشتى. ئۇلار باھاردىكى گۈللەردەك نازىنىن، كۆزدىكى ئاينىڭ نۇرىدەك يارقىن ئىدى، پەر ـ ماۋۇق كۆڭلەكلىرى لەپىلدەپ، نېلۇپەر يەڭلىرى يەلپۈنەتتى. پەرىزات قىزلار باۋيۇينى كۆرۈشى بىلەنلا:

— بىز تېخى قايسى «قەدىرلىك مېھمان» كەلدىكىن دەپ ئالدىراپ چىقىپتىمىز، — دېدى جىڭخۇەنگە نارازىلىق بىلدۈرۈپ، — ئاچا، بىزگە بۈگۈن سىڭلىمىز مېھرىگىياھنىڭ روھى بۇ يەرگە كېلىپ ساياھەت قىلىدۇ، دېگەنىدىڭىز، شۇڭا ئۇنى خېلىدىن بېرى كۈتۈپ ئولتۇرغانىدۇق، نېمىشقا بۇ ناپاكنى باشلاپ كېلىپ بۇ پاك قىزلار ماكانىنى بۇلغايسىز؟

باۋيۇي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى، بۇ يەردىن كەتمەك

بولدى ـ يۇ، لېكىن كېتەلمىدى. ئۇ ئۆز ۋۇجۇدىنىڭ ئىنتايىن ئېپلاس ئىكەنلىكىنى قاتتىق ھېس قىلىشقا باشلىدى. جىڭخۇەن باۋيۈينىڭ قولىدىن تۇتۇپ پەرىزاتلارغا قاراپ مۇراجىئەت قىلدى:

ـــ سىلەر بۇنى نېمىشقا باشلاپ كەلگەنلىكىمنىڭ تېگى ـ تەكتىنى ئۇقمايسىلەر. ئەسلىدە رۇڭگو قەسرىگە مېھرىگىياھنى ئەكېلىش ئۈچۈن كېتىۋاتاتتىم، نىڭگو قەسرىنىڭ يېنىدىن ئۆتكىنىمدە، رۇڭگوگۇڭ بىلەن نىڭگوگۇڭنىڭ ئەرۋاھىغا ئۇچرىشىپ قالدىم. ئۇلار ماڭا: «سۇلالىمىزنىڭ تاج ـ تەختى قارار تاپقاندىن بېرى، ئائىلىمىزنىڭ نام ـ شۆھرىتى ۋە بايلىق ـ دۆلىتى ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقا مىراس بولۇپ كېلىۋاتقاندى، مانا يۈز يىل ئۆتۈپ، تەقدىرنىڭ ھۆكمى بىلەن ئائىلىمىزنىڭ بەخت ـ ئامىتى كەلمەسكە كەتتى! دەرھەقىقەت، پەرزەنتلىرىمىز، نەۋرە ـ چەۋرىلىرىمىز شۇ قەدەر كۆپ بولسىمۇ، ۋاھالەنكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە تۇزۇكرەك ۋارىسلاردىن قالمىدى، ئەمدىكى ئۈمىد پەقەت بىر پۈشتىمىز بولغان نەۋرىمىز باۋيۈيدىلا قالدى. لېكىن، ئۇ مىجەز ـ خۇلقى يوچۇن، خۇي ـ پەيلى غەلىتە بولۇپ تۆرىلىپ قالدى، شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىنىڭ كامىللىقىغا قارىغاندا، ئۇنىڭدا سەل ئۈمىد باردەك كۆرۈنىدۇ. ئەپسۇسكى، ئائىلىمىزنىڭ بەخت ـ ئامىتى تۈگىشىپ كېتىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، باۋيۈينى توغرا يولغا باشلاپ ماڭىدىغان ئادەم چىقماي قالارمىكىن دېگەن ئەندىشىدە ئىدۇق، خەيرىيەت، بىزگە سىز پەرىزات يولۇقۇپ قالدىڭىز. سىزنىڭ ئالدى بىلەن ئۇنىڭغا ئەيش ـ ئىشرەت ۋە ئىشق ـ مۇھەببەت قاتارلىق ھەۋەسلەرنىڭ ھەممىسى پالاكەت كەلتۈرىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپ قويۇشىڭىزنى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ئازدۇرغۇچى دامدىن قۇتۇلدۇرۇپ، توغرا يولغا سېلىپ قويۇشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز. ئۇ چاغدا بىز چەكسىز بەختىيار بولغان بولاتتۇق!» دېگەن تەۋسىيەلىرىنى بايان قىلىشتى. ئۇلارنىڭ بۇ تەلەپلىرىگە كۆڭلۈم ئېرىپ، باۋيۈينى بۇ يەرگە باشلاپ كەلدىم. ئاۋۋال مەن ئۇنىڭ ئۆز ئائىلىسىدىكى يۇقىرى،

ئوتتۇرا ۋە تۆۋەن ئۈچ تەبىقىدىكى قىزلارنىڭ تەقدىرى بىلەن يېشىشىق تونۇشۇشقا ئىجازەت بەردىم، ئەمما ئۇ يەنىلا ئويغانمىدى، شۇڭا ئۇنى بۆيەرگە ئېلىپ كەلدىم، بۇ يەرنىڭ نازۇ نېمەتلىرىنى تېتىپ، نەغمە ـ ناۋالىرىنى ئاڭلىسا، بەلكىم ئۇيقۇسى ئېچىلىپ قالار.

شۇ گەپلەردىن كېيىن، جىڭخۇەن باۋيۈينىڭ قولىدىن يېتىلەپ ئىچكىرىگە ئەكىردى. باۋيۈينىڭ دىمىقىغا ئاللىقانداق بىر خۇش پۇراق ئۇرۇلدى، بۇ نېمىنىڭ ھىدى ئىكەنلىكىنى بىلىش ئاززۇسى ئۇنى قىستاپ، جىڭخۇەندىن سورىدى، جىڭخۇەن مىيىقىدا كۈلۈپ جاۋاب بەردى:

— سەن ياشىغان ئادەمزات دۇنياسىدا بۇنداق خۇش پۇراقلار بولمايدۇ، سېنىڭ بۇنى بىلىشىڭمۇ مۇمكىن ئەمەس. بۇ پۇراق ئۇلۇغ تاغ ۋە مۇقەددەس باغدا يېڭى ئۆسۈپ چىققان ھەرخىل گۈل ـ چېچەكلەرنىڭ جەۋھەرلىرى تۈرلۈك لەئەل ـ ياقۇتلۇق دەل ـ دەرەخلەرنىڭ ياغلىرى بىلەن ئەبجەش بولۇشىدىن ھاسىل بولغان، شۇڭا ئۇنى «ئەتىرلەر جەۋھىرى» دەپ ئاتىشىدۇ.

باۋيۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ زوقلىنىپ كەتتى. ئۇلار ئولتۇرۇشتى، كېنىزەك چاي كەلتۈردى. چاي ئادەتتىن تاشقىرى سۈزۈك ۋە مەززىلىك ئىدى، شۇڭا باۋيۈي بۇنىڭ قانداق چاي ئىكەنلىكىنى سورىدى.

— بۇ چاي كۆھى باھارنىڭ مۇشكى ـ ئەنبەر غارىدا ئۆسكەن بولۇپ، ئۇنى مېھرىگىياھنىڭ يوپۇرمىقىغا قونغان شەبنەم بىلەن دەملىگەن. شۇڭا، ئۇنى «گۈلسۇرۇخلار مۇجەسسەمى» دەپ ئاتىشىدۇ، — دېدى جىڭخۇەن.

باۋيۈي بېشىنى لىڭشىتىش بىلەن چاينى ماختىدى. ئۇ ئۆينىڭ ئىچىگە سەپسېلىپ قارىدى: بۇ يەردە ئېسىل قاشتاشتىن ياسالغان قالۇنلار، تەۋەررۇك داڭقانلار، قەدىمكى سۈرەتلەر، يېڭى شېئىر ـ نەزمىلەر، ئىشقىلىپ، ھەممە نەرسە تەل ئىدى. بولۇپمۇ باۋيۈينى ھەيران قالدۇرغان نەرسە شۇ بولدىكى، پەنجىرە تۈۋىدە

تۇكۇرۇۋېتىلگەن مەشۇت يىپ ئۇچلىرى، پەرداز قۇتىسىغا يۇقۇپ قالغان ئۇپا ـ ئەڭلىك قالدۇقلىرى تۇراتتى. تامدا بولسا مۇنداق بىر بېيىت يېزىلغان لەۋھە ئېسىقلىق ئىدى:

سىرلىق روھىي مەۋجۇداتىنىڭ ماكانى بۇ — ئەرشىئەلا،
ئىلاج نېمە يېتەلمىسەڭ دېمەي ئاڭا ئەلھۆكمىللا.

باۋيۈي يۇقىرىقى بېيىتنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇ يەنە جىڭخۇەندىن ئالدىدا تۇرغان پەرىزاتلارنىڭ ئىسىملىرىنى سورىدى. بىرىنچىسىنىڭ ئىسمى پەرىزات غاپىلە، ئىككىنچىسىنىڭ ئىسمى پەرى مەشۇقە، ئۈچىنچىسىنىڭ ئىسمى ھۆر قىز پىغانە، تۆتىنچىسىنىڭ بولسا بۇددىئى مەھزۇنە ئىدى، ئۇلارنىڭ لەقەملىرى ئەنە شۇنداق بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايتتى. بىر پەستىن كېيىن، كېنىزەكلەر ئۈستەل ـ ئورۇندۇقلارنى تىزىپ، شاراب ۋە نازۇنېمەتلەرنى كەلتۈردى. ئۈستەلنىڭ ئۈستى بەئەينى شۇنداق بولدىكى:

تولدى نۇرانە پىيالە شەربەتۇ شەبنەم بىلەن،
كەھرىۋا جاملار يەنە كىم كەۋسەرى زەمزەم بىلەن.

بۇ شاراب ئادەتتىن تاشقىرى خۇش پۇراق بولغانلىقى ئۈچۈن، باۋيۈي ئۇنىڭ نېمىدىن ئىشلەنگەنلىكىنى سورىماي تۇرالمىدى. جىڭخۇەن:
— بۇ شاراب تۈرلۈك گۈللەرنىڭ پورەكلىرى ۋە بارلىق دەل ـ دەرەخلەرنىڭ شىرنىلىرىنى يىغىپ، ئۇنىڭغا بوبرى كېيىكنىڭ يىلىكى ۋە ئەنقانىڭ سۈتىنى قوشۇپ ئېچىتىپ ياسالغان، شۇڭا ئۇنى «بىر جامدا مىڭ لالە» دەپ ئاتىشىدۇ، — دېدى. باۋيۈي ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختاپ كەتتى.
ئۇلار شاراب ئىچىۋاتقاندا، ئون ئىككى نەپەر رەققاس قىز كىرىپ كېلىپ، قايسى نەغمىنى ئورۇنلاشنى سورىدى، جىڭخۇەن:

— يېڭىدىن ئىشلەنگەن «قىزىل راۋاقتىكى چۈش» ناملىق ئۇن ئىككى نەغمىنى ئورۇنلاڭلار، — دەپ بۇيرۇدى. رەققاسلار ئۇنىڭغا تەزىم قىلىپ، داپ - دۇمباقلىرىنى يەڭگىل چېلىپ، چاكىلداقلىرىنى چاكىلدىتىپ، كۈمۈش سىنتورلىرىنى لەرزان چىرتىپ ناخشا - ئۇسسۇلغا چۈشتى:

تا، ئاشۇ روزى مىساقتىن،
....

ئەمدىلا باشلانغان ناخشىنى جىگخۇەن بىردىن ئۈزۈپ قويىدى - دە، باۋيۈيگە قاراپ:

— بۇ نەغمىلەر ئادەمزات دۇنياسىدا توقۇلغان غەلىتە نەغمىلەرگە ئوخشىمايدۇ، ئادەمزات دۇنياسىنىڭ نەغمىلىرىدە رەققاسلار ئەر - ئايال، قېرى - ياشلارنىڭ رولىنى ئالىدۇ ۋە ئاھاڭلار جەنۇب - شىمالنىڭ توققۇز سوتۇقى بويىچە ئىجرا قىلىنىدۇ. بىز ئىشلىگەن نەغمىلەردە بولسا بىرەر كىشى، بىرەر ۋەقە توغرىسىدا يا مەدھىيە ئوقۇلىدۇ، يا ئۇنىڭغا بولغان ھەسرەتلىك ھېسسىياتلار ئىزھار قىلىنىدۇ، ئۆز ئەھلىمىزدىن بولمىغان كىشىلەر بۇنداق نەغمىلەرنىڭ سىرىنى ئۇقمايدۇ، سېنىڭمۇ بۇ نەغمىمىزنى چوڭقۇر چۈشىنىپ كېتىشىڭ تايىنلىق. ئەگەر سەن نەغمىمىزنىڭ بېيىتلىرىنى كۆرۈپ چىقىپ، ئاندىن نەغمىمىزگە قۇلاق سالمىغىنىڭدا، ئەكسىچە شام چاينىغاندەك بولۇپ قالىسەن، — دېدى - دە، كەينىگە بۇرۇلۇپ بىر كېنىزەككە «قىزىل راۋاقتىكى چۈش»نىڭ بېيىتلىرىنى ئالدۇردى ۋە ئۇنى باۋيۈيگە سۇندى. باۋيۈي بېيىتلارغا قاراپ ئولتۇرۇپ، نەغمە ئاڭلاشقا باشلىدى:

قىزىل راۋاقتىكى چۈشنىڭ مۇقەددىمىسى

تا ئاشۇ روزى مىساقتىن،
بولدىكىم ئىشقى ئۇرۇق؟

كىم مۇھەببەت قىلسا ئىزھار،
شۇندا ئىشقىدۇر قويۇق.
دىل شىكەستە بولغىنىدا،
ھەم كۆڭۈل مىسكىن ـ سۇنۇق.
تەن بېرىپ تەقدىر ئىلاھقا،
لال كۆڭۈلنى ئاچقۇلۇق.
شۇڭا دەردمەن قىز ـ يىگىتلەر مۇڭلىرىنى كۈيلىگەن،
بۇ «قىزىل راۋاقتىكى چۈش» نەغمىسىنى باشلىدۇق.

زايە كەتكەن ئۆمۈر

زەر ئۈزۈككە كەپتۇ لايىق دەيدۇ ياقۇت، بارچىسى،
تېخى يادىمدا گىياھنىڭ تاشقا بەرگەن ۋەدىسى.
مەن ئۈچۈن بىھۇدەدۇر، شۇ تاغدىكى —
سوغ چىراي موللام سۈپەت نۇرانە قارنىڭ شولىسى
تېخى قەلبىمدە مېنىڭ، جەننەتتىكى —
ھۆر پەرى، مىسكىن چىراي مېھرىگىياھنىڭ قايغۇسى.
ۋاھ دەرىخا، ئادەمزات ئەھلىنىڭ،
دەل ئىشەندىم، تەس ئىكەنغۇ توققۇزى تەل بولمىقى:
گەرچە تۇتتى ماڭا پەتنۇس قاش ـ كۆزىدىن ئاشۇرۇپ[1]،
ئاقىۋەت تەس ئاڭا كۆڭلۈم كۆنمىكى.

بىھۇدە خاپىلىق

بىرسى لالە ئىكەنۇ جەننەتۇل ئەدنان[2]ئارا،
بىرسى ئېسىل قاشتېشى كىم بىغۇبار، جاھان ئارا.
گەرچە پۈتۈلدى ئۇلارنىڭ قىسمىتىدە دەرد ـ پىراق،

① فېئوداللىق جەمئىيەتتە ئاياللار ئېرىگە پەتنۇس تۇتقاندا، ئۇنى ھۆرمەتلەپ، پەتنۇسنى قېشىغا يەتكۈچە كۆتۈرۈپ تۇرىدىكەن.

② «جەننەتۇل ئەدنان» — دىنىي چۈشەنچىدە سەككىز جەننەتنىڭ بىرسى.

خوي قىرىشقاندەك بوگۇن تاپتى ۋىسال جانان ئارا.
قىسمىتى مەگەر ئۇلارنىڭ ئۆزئارا تاپسا ۋىسال،
نە ئۇچۇن دىلكەشلىكى قالدى چۇشۇپ ئەپغان ئارا؟
بىرسى بىھۇدە چىكەدۇر ئاھۇ ـ پەرياد، نالە ـ زار،
بىرسى ئاۋارە ئىدىكىم ئىزدىنىپ ھىجران ئارا.
بىرسى ئاي، ئەمما ئۇزەر سۇ تەكتىدە جىلۋە قىلىپ،
بىرسى گۇل، لېكىن يۇرەر كۆزگۇدە گۇلىستان ئارا.
ۋاھ ئەجەب كىم، سىغدى قانداق شۇنچە كۆپ ياش كۆزىگە،
تۆكتى قىش ـ ياز، كۇز ۋە كۆكلەم توختىماي دەۋران ئارا.

باۋيۇي بۇ نەغمىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن نەغمە بېيىتلىرىنىڭ بىمەنە ۋە چۇشىنىكسىز بولغانلىقىدىن ھېچقانچە بەھرە ئالالمىدى، لېكىن مۇزىكىسىنىڭ مۇڭلۇق سادالىرى ئۇنى مەپتۇن قىلدى، شۇڭا بۇ ناخشىلارنىڭ كېلىپچىقىش مەنبەسىنىمۇ، تارىخىنىمۇ سۇرۇشتۇرمەي، پەقەت ئۆز كۆڭلىنى ئېچىش ئۇچۇنلا ئاڭلاشنى داۋاملاشتۇردى ۋە تۆۋەندىكى بېيىتلارغا كۆز تاشلىدى:

ئەزرائىلغا نەپرەت

مەن ئىدىم غەنىيلىقىمدىن شادىمان،
كەلدى ئەزرائىل يېنىمغا شۇ ھامان.
تېخى يۇمۇلماي كۆزۈم،
كەتتى قولدىن بارچە ئىش بولدى تامام.
بۇ مېنىڭ دېۋەڭلىكىم،
لالە بۇي جانىمنى ئەتمىشدۇر خازان.
يۇرتقا باقسام تىكىلىپ،
باغلىدى يولۇمنى يىراق تاغ ـ داۋان.
ئاتا ـ ئانا، ئەرزىمنى چۇشۇمدە بايان ئەيلەپ كېتەي،

بولدى ئاجىزەڭ ئۇ ئالەمگە راۋان،
ئەي، پەدەر بۇزرۇكۋار،
ئىزدىسەڭ قىلماقنى توۋا ئەۋۋىلى كەينىڭگە يان!

ئەلۋىدا

يەل ـ يېغىن ئىچىدە مېنى ئەپكەتتى يەلكەن خوپ ئۇزاق،
قوۋم ـ قېرىنداش قالدى ئارقىمدا يىراق،
قالدى يۇرتۇم، قالدى ئۆسكەن ئۆي ۋە باغ،
قالدى يۇتۇپ پېشىۋايىم دەرد ـ پىراق.
چەكمە غەم ئاتا ـ ئانا،
ئاجىزەڭنىڭ ئەرزىگە سالغىن قۇلاق.
بىسەۋەب بولغانمۇ ھىجران يا ۋىسال
تا قەدىمدىن زاھىرەن پۇتۇلمىسە تەقدىر شۇنداق؟
ئىككى ياقتا بولدى پىرقەت بىزنى تەڭ،
تەقدىر ئاللا ئەيلىسۇن بىزلەرنى ساق.
ئەلۋىدا، كەتتىم مانا،
رىشتىڭنى مەندىن ئۈز بىراق.

خۇشاللىق ئىچىدىكى پەرىشانلىق

مەن تېخى زاكامدا چاغ،
ئۇ جاھانغا ئاتا ـ ئانام بوپتۇ راۋان.
گەرچە دۆلەتتە ياشاپ چوڭ بوپتىمەن،
كىم ماڭا كۆيگەندى بوپ مېھرىبان؟
خەيرىيەت، تۇغۇلۇپتىمەن،
مەرد سۇپەت سېخىي بولۇپ ھەم كۆڭۈل ـ كۆكسۇم بىپايان،
شۇڭا قىز ـ يىگىتكە خاس ھەۋەسنى مەن
يۇرمىدىم كۆڭلۈمدە ساقلاپ ھېچقاچان.

خۇددى يامغۇردىن كېيىن،
چىقسا ئاي، چاچسا نۇرىنى، يورۇسا كۈللى جاھان.
كەلسە پەيت بولسام زەكىي ۋە ھۆر جامال يىگىتكە جور،
تەڭ ئۆمۈر سۈرسەم ياشاپ بىللە جاھاندا ھەر زامان،
شۇندا نابۇت ياشلىقىم قولغا كېلەتتى بىگۇمان.
ئاقىۋەت گاۋتاڭدا تارقالدى بۇلۇتلار تۈرمىدى،
قۇرۇدى شياڭجياڭ سۈيى ساھىلى ھەم بولدى خازان.
گۈللىنىش، خاراب بولۇش تەقدىر ئىلاھىنىڭ ھۆكمىدۇر،
بىھۇدە ئەمەسمىكىن چەكمەك بۇڭا دەردۇ پىغان؟

جاھانغا سىغمىغى تەس

خۇددى رەيھاندەك گۈزەل پەزىلىتىڭ،
لۇتپى بوي پەرىگە تەڭدۇر خىسلىتىڭ.
كەم سۇخەن، يېگانىلىكتە كىشى يوق سەندىن ئۆتەر،
«گۆش يېمەك ــ بەتبۇي يېمەككە تەڭ» ــ دېدىڭ،
غىق تويۇپ ھېلىلىدىن بەزدىم دېدىڭ؛
بىھۇدە ئالىيجانابلىق رەشك قوزغاپ ئۆزگىدە،
چېكى يوق پاكلىق كىشىن سەسكەندۇرەرىن بىلمىدىڭ؛
ۋاھ دەرىخا، ئاقىرىپ ــ
جىنچىراغلىق كونا بۇتخانىدا سۇمبۇل چاچلىرىڭ؛
كەتتى بىكارغا توزۇپ،
شۇ گۈزەل راۋاقتا ئۆتكەن گۈل باھاردەك ياشلىقىڭ !
ئاقىۋەت مەھكۇم ساڭا،
ئارزۇيۇڭ ئەكسىچە بىرىپ چاڭ ـ توزاندا ياتمىقىڭ؛
خۇددى داغسىز قاشتېشى
پاتقىنىدەك لايغا تېرەن سەنمۇ لايغا پاتمىقىڭ؛
نە كېرەك بەگزادىلەر،
ساڭا نېسىپ بولمىغان شۇ قىز ئۇچۇن دەرد تارمىقىڭ؟

مەمنۇن بولغان بىۋاپا

جۇڭشەن بۆرىسى يىرتقۇچ①،
ئاندىن كەلمىگەي خوۋلۇق.
تەكتىنى ئۇنتۇغان ئۇ قىلىپ ۋاپاغا تۇزكورلۇق.
ئەس ــ يادى هامان ئۇنىڭ،
سۇرۇش كەيپ ــ ساپا ھەمدە قىلىپ ئىشرەت، زىناخورلۇق.
ئۇنىڭ كۆزى ــ نەزەرىدە،
بەگنىڭ قىزلىرى ئاڭا ئەرزىمەس پاخالچە يوق.
پەسلەر ئورنىدا كۆرۈپ،
دەسسەپ چەيلىدى تېخى مەيلىچە قىلىپ زورلۇق.
ئىسسىت، لالە كەبى خۇشبۇي، گۈزەل رەناكى بىر جانان،
ئارادىن ئۆتۈپ بىر يىل، كەتتى ئۇ كۆزى ئوچۇق.

مەۋھۇم گۈلنىڭ خۇدىنى تاپقانلىقى

مەگەر پەسلى باھارنىڭكىم سىرى پاش بولدى ھەر ياندىن،
نېمە پايدا كۈتۈش لازىم چىمەنزارلىق شۇ بوستاندىن؟
بېرىپ ئىزدەش كېرەك ئەمدى نازاپەت ھەم ئامانلىقنى،
قىلىپ ياشلىق ئوتىنى لال، كېچىپ پەسلى نەۋجۇۋاندىن.
ساماۋى باغ ئاراسىدا ئەجەب گۈللەر ئىمىش شاپتۇل،
بۇلۇت باغرىدا ئۆرۈكلەر چېچەكلەرمىش تولا ئاندىن.
ۋە لېكىن كەلسە كۇز پەسلى،
كۆرۈپتۇ كىم خازان بولماي ئۆتەرىنى شىۋىرغاندىن؟

---

① رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، دۇڭ گو ناملىق بىر موللامىغا جۇڭشەن دېگەن جايدا ئوۋچىلاردىن قېچىپ كېلىۋاتقان بىر بۆرە يولۇقۇپ قاپتۇ. موللام ئۇنى ئىچى ئاغرىپ قۇتقۇزۇۋاپتۇ، ئوۋچىلار يىراق كەتكەندىن كېيىن بۆرە موللامنى يېمەكچى بوپتۇ. بۇ رىۋايەت كېيىنكى چاغلاردا ۋاپاغا جاپانىڭ مىسالى بولۇپ قالغان.

جاھانغا سەن نەزەر سالغىن،
تىرەكلىك يىزىدىن كەلسە نادامەتلىك يىغا ـ ماتەم،
كىلۆر مۆڭلۈق ئۈنى جىنىنىڭ يىتىم تاللىق چۆلىستاندىن؛
يەنە ئىز ھەم دىرىكى يوق،
پايانسىز كەڭ قوراي ـ قاقشال بىسىپ ياتقان گۆرىستاندىن.
بۇنىڭ بەرى ھەقىقەتتۇر،
تۇنۇگۈنكى گادايلىقنىڭ بۈگۈنكى بايلىقنىڭ بىكار،
چېچەك ئاتسا باھاردا گۈل، توزار كۈزدە گۈلىستاندىن.
جىمى ئىشنىڭ سىرى ئوخشاش،
قۇتۇلغاي كىم قىچىپ ھايات ـ مامات ئاتلىق بۇ قورغاندىن؟
ئىشىت، باقىي شۇ ئالەمدە
ئۆسەر ئىمىش گۆھەر دەرەخ قىلىپ جەننەت ئارا جەۋلان،
يىسە ئاندىن ئۈزۈپ مىۋە جۇدا بولماس ئىمىش جاندىن.

ئاقىلنىڭ بىخەستەلىكى

قىلمىغان ھىچ ھىيلە ـ مىكرۇ قالمىدى پىنھانە سەن،
ئاقىۋەت جاندىن جۇدا بولدۇڭ مانا بىگانە سەن !
كى ھايات چاغدا دىلىڭ مىڭ پارە بولدى بۇرچۇلۇپ،
بارچىدىن قالدىڭ قۇرۇق بولغان كۈنى گۇمرانە سەن.
باي ـ پاراۋانلىق ھاياتىنىڭ ـــ
چەك ـ چىكى بار ئاخىرى،
تەركى يۇرت بولدۇڭ مانا سەرسانە سەن، ۋەيرانە سەن.
دىلغۇللۇق ئىچىدە ئۆتتى ھاياتىڭ تەڭ ئەسىر،
چۇش كۆرۈپ گوياكى تۈندە ـــ
يۇرگۈچى مەستانە سەن.
دەل ئۆچۈش ئالدىدا يانغان شام ـ چىراغسەن تۈندىكى،
خۇددى گۈلدۈرلەپ يىقىلغان قەسىرە سەن، ئاشىيانە سەن.
ۋاھ دەرىخا! شادىمانلىق بولدى بىر پەستە زەبۇن،

بۇ جاھاننىڭ سىرىنى بىلمەك ئۈچۈن —
بىچارە سەن !

ئىمكانىيەتكە بارىكاللا

بارىكاللا، ئەسقىتىپ قالدى —
ماڭا ئىمكانىيەت،
مېھرىبانىم ۋەسلىگە يەتكۈزدى بىردىن ئاقىۋەت.
جان ئانا، جېنىم ئانا،
رەھمەت سېنىڭ ئەجرىڭگە كۆپ،
قىپتۇ ئەرۋاھىڭ ئىنايەت ماڭا چەندان خەيرىيەت.
پەند - نەسىھەتىم شۇدۇركى كۆللى ئالەم ئەھلىگە:
ناتىۋاننىڭ يارى بولغىن، نامراتقا بەر مەدەت.
بولمىغىن ئۆز پۇشتىدىن ۋاز كەچكۈچى، دۇنياپەرەس،
باغرى تاش تاغام سۈپەت، ئاكام كەبى قارا نىيەت !
ھەممىنىڭ ھېسابىنى بىر - بىرى پۈتۈپ قىسمەتكە دەل،
كۆز تىكىپ تۇرماقتا كۆكتە بىر ئىلاھىي كۈچ - قۇۋۋەت.

كەنجى نەۋجۇۋان

قىلدى نېسىپ يار ۋەسلىنى كۆرمەككە كۆزگۈدە پىرقەت،
ئاندىنمۇ تەس كېلۇر قولغا چۈشتە كۆرگەن نامۇ شۆھرەت !
نەۋجۇۋانە گۈزەل كۆنلەر ئۆچتى كۆزدىن شۇ قەدەر تېز،
يەنە كاككۇك بىلەن زەينەپ سۆزىن قىلماق نېمە ھاجەت !
گەرچە كەيگىل باشىڭغا تاج،
ئۈستۈڭگە ھەم ئەنقا لىباس،
قادىر ئەمەس قىلماققا سەن ئەزرائىلنىڭ ئەمرىنى رەت.
كۆرسەتمىسۈن نامراتلىقنى قېرىغاندا،
دەيدۇ ھەركىم،

ئەۋلاد ئۈچۈن توپلاش كېرەك ئاخىرەتلىك ھەم زۆرۈرەت.
مەيلى ئالتۇن مۆھرۈڭنى سەن،
كۆكسۈڭگە تاق نۇر چاقنىتىپ،
مەيلى ھەيۋەتلىك كۆرۈنسۇن،
تاجىڭدىكى زىبۇ ـ زىننەت،
بىراق، تەھتىي سەھرانىڭمۇ
يولى ساڭا يىراق ئەمەس،
مەيلى خەقنى ئەيمەندۇرسۇن،
سەن ئېرىشكەن تاجۇ دۆلەت،
سورايلىقچۇ، تا قەدىمدىن قايسى خانۇ ۋەزىر قاپتۇ؟
قالدى، نايەت، ئەۋلادلارغا ساختىنا نام ۋە قۇرۇق ھۆرمەت.

ياخشى ئىشلار تامام بولدى

ئۆتتى باھار، باستى گۈللۈك تورۇسلارنى چاڭ ۋە توزان.
ئىشق ئىشىنى ھۈنەر قىلغان،
ئاي ھۆسنىنى بازار قىلغان،
يىلتىزىدۇر خارابلىقنىڭ، ئۆيۋاقىنى قىلۇر خازان،
ئەجدادىنىڭ مىراسىنى تامام جياجىڭ ئەتتى گۇمران،
«نىڭ» قەسرى باش ئەيىبكار خانىدانىنى قىلدى ۋەيران.
باربالاغا تا ئەزەلدىن ئىشقىي سەۋەب بولغان ھامان.

قۇشلار ئۆز چاڭگىسىنى تاپتى

ئەمەل تۇتۇپ بەگ بولغانىنىڭ
تەختى ـ بەختى گۇمران بولدى؛
زەردارلارنىڭ ھەمىيانىدا،
ئالتۇن ـ كۇمۇش توزان بولدى؛
مېھرۇ ـ شەپقەت كۆرسەتكەنلەر

خەۋپ ـ خەتەردىن ئامان بولدى؛
كۆڭلى قارا رەھىمسىزلەر،
يەپ جاجىسىن ئوبدان بولدى؛
قان قەرزىگە بوغۇلغانغا
تەھتى سەھرا ماكان بولدى؛
كۆز يېشىغا قەرزدارلار
يېشى قۇرۇپ خازان بولدى؛
جاپا تارتتى ۋاپاسىزنىڭ
ھالى بەتتەر يامان بولدى؛
ھىجران بىلەن ۋىسال ئەسلى
تەقدىرىدە بايان بولدى؛
قىسقا ئۆمۈر سۈرمەكلىكى
قىسمىتىدە ئايان بولدى؛
كۆرۈپ دۆلەت ياشانغاندا
ئامىتى كۈچ ـ دەرمان بولدى؛
بۇ دۇنيانىڭ سىرىنى بىلگەن
دەرۋىشانە پىنھان بولدى؛
ئاشۇ بىخۇد ـ غاپىللارنىڭ
جېنى بىكار ۋەيران بولدى؛
يېمى پۈتكەن قۇشلار كەبى
ئۇۋىسىغا راۋان بولدى؛
پايانسىز كەڭ دالا ئەمدى
راسا پاكىز جاھان بولدى!

رەققاسلار بۇ نەغمىنى ئاياغلاشتۇرۇپ، ئەمدى غەيرىي رەسمىي نەغمىنى ئورۇنلىماقچى بولۇۋاتقانىدى، لېكىن جىگخۇەن باۋيۈينىڭ بۇنىڭغا قىزىقمايۋاتقانلىقىنى سېزىپ:

— بۇ ئەخمەق غەپلەتتىن تېخى ئويغانماپتۇ! — دېدى خورسىنىپ. باۋيۈيمۇ ناخشىچى قىزلارنىڭ دەرھال نەغمىنى توختىتىشىنى ئىشارەت قىلدى ـ دە، مەست ـ ئەلەس ھالغا چۈشۈپ ئۇخلاش ئىستىكىنى بىلدۈردى. جىگخۇەن داستىخاندا

قالغان ـ قاتقانلارنى يىغىشتۇرۇشنى بۇيرۇپ، ئۆزى باۋيۇينى گۈلدەك ياسىداق خۇشبۇي ھەرەمخانىغا باشلىدى. بۇ ھەرەمدە ئادەمزات ئىچىدە كۆرۈپ باقمىغان ئاجايىپ ئېسىل نەرسىلەر تىزىلغانىدى. باۋيۇينى ھەممىدىن بەك ھەيران قالدۇرغان نەرسە شۇ بولدىكى، بۇ يەردە بىر ساھىبجامال قىز تۇراتتى، بۇ قىزنىڭ كېلىشكەن ھۆسن ـ جامالى بىر تۇرۇپ باۋچەينى ئەسلەتسە، ئۇنىڭ ناز ـ كەرەشمىلىرى يەنە بىر تۇرۇپ دەييۇينىمۇ ئەسلىتەتتى. باۋيۇي بۇنىڭ نېمە كارامەت ئىكەنلىكىنى زادى چۈشىنەلمىدى، دەل شۇ چاغدا جىڭخۇەن سۆز باشلاپ قالدى:

— ئادەمزات دۇنياسىدىكى نى ـ نى دۆلەتمەنلەرنىڭ چىرايلىق باغۇ بوستانلىرىنى ۋە ھەشەمەتلىك ھەرەمخانىلىرىنى زىناخور بايۋەچچىلەر ۋە شاللاق ئاياللار بۇلغىۋەتتى. تېخىمۇ نەپرەتلىك نەرسە شۇكى، قەدىمدىن بۇيان، تالاي پاسىقلار: «شەھۋانىيەتلىك زىناخورلۇق ئەمەس»، «ئىشقىۋازلىق پاسىقلىق ئەمەس» دېگەن بىمەنە گەپلەر بىلەن ئۆزىنىڭ پەسكەشلىكىنى پەردازلاپ كەلگەنىدى. ھالبۇكى، شەھۋانىيلىقنىڭ ئۆزى زىناخورلۇق، ئىشقىۋازلىقتا بېرىلىش تېخىمۇ زىناخورلۇق بولىدۇ. ۋۇشيەن تېغىدىكى ئۈچرىشىشتىكى ھاۋايى ـ ھەۋەسلەرنىڭ پاراغىتى[①] ئالدى بىلەن بىر ـ بىرىنىڭ ھۆسنىگە مۇشتاق بولۇشۇپ قالغانلىق، ئاندىن ئىشتىياقتا بېرىلىپ كەتكەنلىك ۋەجىدىن بولغان. مېنىڭ ساڭا ئامراق بولۇپ قالغانلىقىمنىڭ ۋەجىمۇ، سېنىڭ بۇ ئالەمدە قەدىمدىن تارتىپ بۇگۈنگىچە بىردىنبىر مەشھۇر زىناخور بولغانلىقىڭدا.

باۋيۇي جىڭخۇەنىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈپ

① رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، چۇ بېگى گاۋتاڭ دېگەن ئادەم تاغقا شىكارغا چىقىپ ھاردۇق يېتىپ ئۇخلاپ قالغاندا، چۈشىدە بىر پەرىزات قىز ئايان بولىدۇ. پەرىزات قىز ئۇنىڭ بىلەن ۋۇشيەن تېغىدا ئۇچرىشىپ تۇرۇشنى ۋەدە قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن قىز ئەتىگەنلىكى بۇلۇت، كەچقۇرۇنلۇقى يامغۇر بولۇپ كېلىپ، چۇ بېگى بىلەن ئۇچرىشىپ تۇرىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، بۇلۇت ـ يامغۇر دېگەن سۆز قىز ـ يىگىتلەرنىڭ ھاۋايى ـ ھەۋەسلىرىنىڭ سىمۋولى بولۇپ قالغان.

كەتتى ـ دە، دەرھال ئېتىراز بىلدۈردى:

— ئەي، پەرىزات، سىز خاتالاشتىڭىز! مەن بىلىم تەلەپ قىلىشتا ھۇرۇن بولغانلىقىمدىن، ئاتا ـ ئانامنىڭ تەنبىھ ـ تەزىرىدىن قۇتۇلالماي كېلىۋاتقان ئادەم تۇرسام، يەنە زىنا بوسۇغىسىدىن ئاتلاشقا قانداقمۇ جۈرئەت قىلاي؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن بىر گۆدەك، زىنا دېگەننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەيمەن.

— ياق! — دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى جىگخۇەن، — زىنانىڭ يولى بىر بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ مەنىسى ھەرخىل بولىدۇ. مەسىلەن، بۇ دۇنيادىكى زىناخورلار ھۆسن ـ چىرايغىلا مۇشتاق بولىدۇ ـ دە، نەغمە ـ ناۋا، ئويۇن ـ تاماشىدىن زېرىكمەيدۇ، ھاۋايى ـ ھەۋەستىن تويمايدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بىردەملىك ھۇزۇرى ـ ھالاۋىتى ئۈچۈن ئالەمدىكى جىمىكى گۈزەللەرنى ئۆزىنىڭلا قىلىۋالغۇسى كېلىدۇ. ئۇلار پەقەت ئەزايى ـ بەدىنىنىڭ ھۇزۇرلىنىشىغىلا بېرىلىپ كەتكەن ئەخمەقلەر، خالاس. ھالبۇكى، سەن بولساڭ تەقدىرنىڭ قۇدرىتى بىلەن ئۆز قىسمىتىڭدىلا ئىشق مەجنۇنى بولۇپ تۇرەلگەنسەن، شۇ ۋەجىدىن، بىز سەندەكلەرنى «مەنىۋى زىناخور» دەپ ئاتايمىز. «مەنىۋى زىناخور» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى پەقەت دىلدىلا چۈشەنگىلى بولىدۇ، تىلدا ئىزھار قىلغىلى بولمايدۇ، روھىي جەھەتتىلا ئۇقۇۋالغىلى بولىدۇ، ئېغىزدا ئىپادىلىگىلى بولمايدۇ، بۇ نام پەقەت سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭغىلا مۇناسىپ كېلىدۇ. سەن گەرچە ھەرەمخانىدىكىلەرنىڭ ياخشى دوستى بولالىساڭمۇ، لېكىن جاھاندارچىلىقتا ھەرەڭ ـ سەرەڭلىكتىن خالىي بولالمايسەن ـ دە، تۆھمەت ـ ئاھانەتكە ۋە لەنەت ـ نەپرەتكە دۇچ كېلىسەن. مەن سېنىڭ بوۋىلىرىڭ نىڭگو گۇڭ، رۇڭگو گۇڭنىڭ ئەرۋاھى بىلەن ئۇچراشقىنىمدا، ئۇلار ماڭا ئۆزلىرىنىڭ كۆڭۈل ـ كۆكسىدىكىنى چوڭقۇر ئىزھار قىلغانىدى، شۇنىڭدىن كېيىن مەن سېنىڭ بىز

مەھرەملەر ئۈچۈنلا شان - شەرەپ كەلتۈرمەن دەپ، ئەكسىچە جامائەتچىلىكنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ قېلىشىڭغا كۆزۈم قىيمىدى. شۇڭا، سېنى بۇ يەرگە باشلاپ كېلىپ، قەلبىڭنى شېرىن مەي بىلەن خۇش كەيپ قىلىپ، دىلىڭنى ئەبەدىيەت چېيى بىلەن ھۇزۇرلاندۇردۇم ۋە سېنى سېھىرلىك نەغمىلەر ئارقىلىق گۇناھتىن ئاگاھلاندۇردۇم، ئەمدى ساڭا جيەنمېي ئىسىملىك، كېچىلىك لەقەملىك بىر سىڭلىمنى قوشۇپ قويماقچىمەن. ھازىر ئۇنىڭ بىلەن قوشۇلىدىغان بەختىيار كېچىلىرىڭ يېتىپ كەلدى، شۇنىڭ بىلەن سەن پەرىزاتلار ماكانى بولغان بۇ غايىب ئالەمدە كۆرگەن شۇنچە ھۇزۇر - ھالاۋەت ئالدىدا، ئادەمزات دۇنياسىدىكى ھۇزۇر - ھالاۋەتنىڭ ئېغىزغا ئالغۇچىلىكىمۇ يوق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ قالىسەن، سېنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن دەرھال ھوشۇڭنى تېپىپ ئۆتمۈشۈڭگە توۋا قىلىپ، كۆڭزى ۋە مېڭزىلار تەرىقىستىگە كۆڭۈل قويۇپ، ئۆز ۋۇجۇدۇڭنى ئەلنىڭ تىرىكچىلىك ئىشلىرىغا بېغىشلىشىڭنى تاپىلايمەن.

جىڭخۇەن سۆزىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، باۋيۈيگە ھاۋايى - ھەۋەسنىڭ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى پىنھانە ئۆگىتۈرۈپ، ئۇنى ئۆيگە ئىتتىرىپ كىرگۈزۈۋەتتى - دە، ئىشىكنى يېپىپ قويۇپ كېتىپ قالدى.

باۋيۈي مەستانە كەيپىياتتا، جىڭخۇەننىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە، قىز - يىگىتلەر ئارىسىدا بولىدىغان ئىشنى بەجا كەلتۈردى، بۇنى تولۇق بايان قىلىش تەس.

باۋيۈي كېچىك بىلەن ئەتىسىمۇ شۇنداق ئىرمىشىپ - چىرمىشىپ كەتتىكى، شېرىن سۆزلەر بىلەن بىر - بىرىنى ئەركىلىتەتتى، بىر - بىرىدىن قىل نېرى كەتكۇسى كەلمەيتتى. ئۇلار ئىككىسى قول تۇتۇشۇپ سەيلە قىلغىلى تالاغا چىقتى ۋە

بۆرە، يولۋاسلار چاپچىپ يۈرگەن بىر چاتقاللىقتا كېلىپ قېلىشتى. ئالدىدا بولسا ئۆتىدىغان كۆۋرۈكى يوق ئەزىم دەريا تۇراتتى. باۋيۈي ئارىسالدا بولۇپ تۇرغان پەيتتە، ئۇلارنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقان جىڭخۇەنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— توختا، تېز كەينىڭگە قايت !

باۋيۈي دەرھال قەدىمىنى توختاتتى ـ دە، ئالمان ـ تالمان جىڭخۇەندىن سورىدى:

— قەيەرگە كېلىپ قالدىم؟

— بۇ ئېزىتقۇ دەرياسى، — دەپ جاۋاب بەردى جىڭخۇەن، — ئۇنىڭ چوڭقۇرلۇقى ئون مىڭ غۇلاچ، ئۇزۇنلۇقى مىڭ چاقىرىم كېلىدۇ، ئۇنىڭدا سىلەرنى ئۆتكۈزۈپ قويىدىغان كېمە يوق، پەقەت بىرلا سال بار، ئۇنى ياغاچ دەرۋىش باشقۇرىدۇ، كۈل مۇلازىم ھەيدەيدۇ. ئۇلار كىراسىغا ئالتۇنمۇ، كۈمۈشمۇ ئالمايدۇ، پەقەت تەقدىر نېسىپ قىلغانلارنىلا ئۆتكۈزۈپ قويىدۇ. سەن سەيلە قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قاپسەن، مۇبادا بۇ دەرياغا چۈشۈپ كەتسەڭ چۆكۈپ كېتەتتىڭ، ئۇ چاغدا مېنىڭ شۇنچە جان كۆيدۈرۈپ قىلغان پەند ـ نەسىھەتلىرىمنى تامامەن يەرگە ئۇرغان بولىسەن.

جىڭخۇەنىڭ سۆزى تۈگىمەيلا، ئېزىتقۇ دەرياسىدىن خۇددى گۈلدۈرمامىدەك دەھشەتلىك ئاۋاز ئاڭلاندى ـ دە، بىرمۇنچە جىن ـ ئالۋاستىلار چىقىپ، باۋيۈينى تۇتۇپ دەرياغا سۆرەپ ماڭدى. ئۇ شۇنچە قاتتىق چۆچۈدىكى، پۈتۈن ئەزايى قارا تەرگە چۆمۈپ:

— كېچىڭ، مېنى قۇتقۇلدۇرا! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى.

باياتىن باۋيۈينىڭ يېنىدا ھەمراھ بولۇپ ئولتۇرغان شىرېن ۋە باشقا دېدەكلەر چۆچۈپ يۈگۈرۈپ باۋيۈينىڭ ئالدىغا كېلىشتى ۋە تەڭلا:

— باۋيۈي، قورقماڭ، بىز يېنىڭىزدا ! — دېيىشتى. شۇ

پەيتتە، چىن شى تالادا مۈشۈك ۋە ئىتلار تالىشىپ باۋيۈينى ئويغىتىۋەتمىسۇن، دەپ چۆرە قىزلارغا تاپىلاۋاتاتتى. باۋيۈينىڭ چۈشىدە جۆيلۈپ ئۆزىنىڭ بوۋاق ۋاقتىدىكى ئىسمىنى قىچقىرىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى ـ دە، «مېنىڭ بوۋاق ۋاقتىمدىكى ئىسمىمنى بۇ يەردە ھېچكىم بىلمەيتتى، باۋيۈي قانداق بىلىپ قېلىپ چۈشىدە چاقىرغاندۇ؟» دەپ ئويلىدى. ئۇنىڭ سەۋەبىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئالتىنچى باب

جيا باۋيۇيىنىڭ ھاۋايى ـ ھەۋەسكە تۇنجى قەدەم قويغانلىقى
ليۇ مومايىنىڭ رۇڭگو قەسرىگە بىرىنچى نۆۋەت كەلگەنلىكى

چىن شى ئۆزىنىڭ بوۋاق ۋاقتىدىكى ئىسمىنى باۋيۇيىنىڭ جۆيلۈپ تىلغا ئالغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئىچى پۇشقان بولسىمۇ، لېكىن ۋەقەنىڭ تەپسىلاتىنى سوراشنى ئەپ كۆرمىدى. شۇ ئەسنادا، باۋيۇي گاڭگىراپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، خۇددى بىر نېمىسىنى يىتتۈرۈپ قويغاندەك، كېيىملىرىنىڭ تۈگمىلىرىنى يېشىپ، تامبىلىنى تۈزەشتۈرۈشكە باشلىدى، بۇنى كۆرگەن شىرېن ئۇنىڭ تامبال بېغىنى باغلاپ قوياي دەپ ئالدىغا كەلدى، قولىنى باۋيۇيىنىڭ يوتىسىغا شۇنداق ئاپىرىشىغا، قولىغا مۇزدەك ھەم يېپىشقاق بىر نەرسە تەگدى، شىرېن چۆچۈپ كەتتى، قولىنى دەرھال تارتىۋېلىپ:

— نېمە بۇ؟ — دەپ سورىدى. باۋيۇيىنىڭ يۈزى پوكاندەك قىزىرىپ كەتتى ۋە شىرېنىنىڭ قولىنى قىسىپ قويدى. شىرېن چېچەن، يېشىمۇ باۋيۇيدىن بىر ـ ئىككى ياش چوڭ ۋە ئىشنىڭ يولىنى بىلىپ قالغان قىز بولغانلىقى ئۈچۈن، باۋيۇيىنىڭ بۇ ئەھۋالىنى كۆرۈپ، ئىشنىڭ تەكتىنى كۆڭلىدە خېلى پەملىۋالدى ـ دە، ئۇيالغىنىدىن ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى ۋە ئىشنىڭ ئاخىرىنى سورىمايلا قويدى. ئۇ باۋيۇيىنىڭ ئەڭلىنى تۈزەشتۈرۈپ، ئۇنى جيا ئانىنىڭ يېنىغا ئەكەلدى ۋە نېرىدىن بېرىلا غىزالاندۇرۇپ، ئاندىن يەنە ئۆز ھۇجرىسىغا باشلاپ كەلدى. ئۆيىنىڭ ئىچى ئىمىكئانا ۋە باشقا دېدەك قىزلاردىن خالىي قالغاندا باشقا تامبال ئېلىپ

باۋيۇيگە بەردى.

— جېنىم ئاچا، — دېدى باۋيۇي خىجالەت ئارىلاش شىرېنغا يالۋۇرۇپ تۇرۇپ، — ھەرگىز بىر كىمگە دەپ قويما !

شىرېنمۇ خىجالەت ئارىلاش ۋە ئاستاغىنا كۈلۈپ تۇرۇپ:

— سىز نېمىشقا... — دەپ سۆزىنى باشلىۋېتىپ، ئەتراپقا بىر قارىدى ـ دە، ئاندىن توغرىسىغىلا سورىدى، — ھېلىقى نەرسە نەدىن ئېقىپ چىقتى؟

باۋيۇي لام ـ جىم دېمەستىن قىزارغان پېتى تۇرىۋەردى.

شىرېن بولسا ئۇنىڭغا قادالغان پېتى پىخىلداپ كۈلەتتى. بىر مەھەل ئۆتكەندىن كېيىن، باۋيۇي چۈشىدە كۆرگەن ئىشلارنى شىرېنغا بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. ئۇ بېشىدىن ئۆتكەن ھاۋايى ـ ھەۋەسلەرنى سۆزلەۋاتقىنىدا شىرېن ئۇيۇلۇپ، يۈزىنى قولى بىلەن توسۇۋالغان پېتى دۇم يېتىۋېلىپ كۈلىۋەردى. باۋيۇي ئادەتتىمۇ شىرېننىڭ كېلىشكەن گۈزەل چىرايىغا كۆيۈپ يۈرەتتى. چۈشىنى سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن، غايىب ئالەمدە پەرىزات جىڭخۇەن ئۆگەتكەن ھېلىقى ئىشنى شىرېن بىلەنمۇ ئۆتكۈزمەك بولۇپ ئۇنى تۇتۇپ زورلىدى. شىرېنمۇ جيا ئانا ئۆزىنى باۋيۇيگە بەخشەندە قىلىۋەتكەنلىكىنى بىلگەچكە، باۋيۇيگە ھېچ ۋەج كۆرسىتەلمىدى، بىر پەس غىلجىڭلىق قىلىپ باقتى ـ دە، نائىلاج باۋيۇي بىلەن بىر پەس ھۇزۇر قىلىشتى. شۇ كۈندىن ئېتىبارەن شىرېن باۋيۇينىڭ كۆزىگە تېخىمۇ باشقىچىرەك كۆرۈنىدىغان بولدى، شىرېنمۇ باۋيۇينى كۈتۈشتە خىزمىتىنى يەتكۈزۈپ ئادا قىلىدىغان بولۇپ قالدى. بۇ گەپ ھازىرچە مۇشۇ يەردە قالسۇن.

گەپنى ئەمدى رۇڭگو قەسىرىدىن ئاڭلايمىز. بۇ قەسىردە يۇقىرىدىكىلەردىن تارتىپ تۆۋەندىكىلەرگىچە ھېسابلىغاندا جان سانى ئالاھازەل ئۈچ يۈزدىن ئاشاتتى، چىگىچلىشىپ گادىرماچ بولۇپ كەتكەن ۋە باش ـ ئايغىنى تاپقىلى بولمايدىغان ۋەقەلەرمۇ

كۆنگە ئۇن - يىگىرمە قېتىملاپ يۈز بېرىپ تۇراتتى. مەن ھېكايەمنى قايسى ۋەقە ۋە قايسى كىشىدىن باشلىسام ئەپلىك بولاركىن دەپ ئويلىنىپ قالغىنىمدا، رۇڭگو قەسرى بىلەن بىرئاز شىرەم تۇغقانچىلىقى بولغان ۋە بۇگۈن شۇ قەسرگە سەپەر قىلىش ئالدىدا تۇرغان، بۇ يەردىن ئاللىقانداق يىراقلىقتا تۇرۇشلۇق ئەرزىمەس بىر كىچىككىنە ئائىلە بىردىنلا كۆز ئالدىمدا ئايان بولۇشقا باشلىدى. ھېكايەمنى مانا شۇ ئائىلىدىن باشلىسام، ئاندىن ئۇنىڭ باش - ئايىغى چىقىدىغاندەك كۆرۈنىدۇ.

بۇ ئائىلىدىكىلەرنىڭ فامىلىسى ۋاڭ بولۇپ، شۇ يەرلىك كىشىلەردىن ئىدى. ئۇلارنىڭ بوۋىسى بىر زامانلاردا پايتەختتە كىچىك بىر ئەمەلدار بولۇپ ئۆتكەن ۋە شۇ چاغلاردا ئۇنىڭمۇ فېڭجېيىنىڭ بوۋىسى، يەنى ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئاتىسى بىلەنمۇ تونۇشلۇقى بولغانىدى. مەزكۇر ئادەم ۋاڭ خانىدانىنىڭ پۇل - ئابرۇيىغا تەمەگەرلىك قىلىپ ۋاڭ نەسەبىگە جىيەن بولۇپ كىرگەنىدى. ئۇ چاغلاردا ۋاڭ خانىدانىنىڭ مۇشۇنداق بىر يىراق تۇغقىنىنىڭ بارلىقىنى پايتەختتە تۇرغان ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ چوڭ ئاكىسى، يەنى فېڭجېيىنىڭ ئاتىسى ۋە ۋاڭ ئاغىچا خېنىم قاتارلىق كىشىلەرلا بىلەتتى، قالغانلار بىلمەيتتى. كېيىنكى چاغلاردا، ئۇلارنىڭ بوۋىسى ۋاپات بولۇپ كېتىپ، ئۇنىڭدىن ۋاڭ چېڭ ناملىق بىرلا ئوغۇل قالدى. كېيىن بۇ ئائىلە توزۇشقا باشلىدى، ئاخىر شەھەردىن كۆچۈپ چىقىپ سەھراغا ئورۇنلىشىپ قالدى. ئۇزاق ئۆتمەيلا ۋاڭ چېڭمۇ ۋاپات بولدى ۋە ئۇنىڭدىن گۇئېر ناملىق بىر ئوغۇل قالدى. گۇئېر كېيىن لىيۇ جەمەتىدىن ئۆيلەندى، بىر قىز ۋە بىر ئوغۇل كۆردى، ئوغلىنىڭ ئىسمى بەنئېر، قىزىنىڭ ئىسمى چىڭئېر ئىدى، ئۇلار دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىناتتى. گۇئېر كۈنبويى ئۆزىنىڭ ئوقىتى بىلەن، خوتۇنى لىيۇ شى بولسا ئۆي ئىشى بىلەن بەند بولغانلىقى ئۈچۈن، بەنئېر بىلەن چىڭئېرلەردىن خەۋەر ئالىدىغان ئادەم يوق ئىدى، شۇڭا گۇئېر قېيىنئانىسى لىيۇ موماينى ئۆيىگە ئەكېلىۋېلىپ

بىللە كۆن كەچۈرۈپ كېلىۋاتاتتى.

گۈلئېرنىڭ قېيىنئانىسى لىۈ موماي بېشىدىن جىق ئىسسىق – سوغۇق ئۆتكەن تۇل موماي بولۇپ، يېنىدا ھېچكىمى يوق ئىدى، پەقەت ئىككى مو قېقىر يېرىگە يۆلىنىپلا تۇرمۇش كەچۈرەتتى. شۇ ھالدا تۇرغىنىدا كۈيئوغلى ئەكېلىپ باقاي دەۋاتسا، ئۇنىڭ ئۇنىمايدىغان نېمىسى بار دەيسىز. شۇڭا، ئۇ قىزى ۋە كۈيئوغلىغا جان – دىلى بىلەن ياردەملىشىپ بىللە ئۆتۈشەتتى. مانا كۆز كېتىپ قىشمۇ يېتىپ كەلدى، ھاۋا كۈندىن – كۈنگە سوۋۇشقا باشلىدى، ئۆينىڭ قىشلىق سەرەمجانلىرىغا تېخىچە تەييارلىقى يوق ئىدى. شۇڭا، گۈلئېرنىڭ ئىچى تىتىلداشقا باشلىدى، ئىچ پۇشۇقىدا ھاراق ئىچىپ كەيپ بولۇۋېلىپ، بىكاردىن – بىكارغا ئۆيدە چېچىلىپ ئولتۇراتتى. لىۈ شى ئەيمىنىپ ئۇنىڭغا گەپ قىلالمايتتى. بۇنى كۆرگەن لىۈ موماي چىدىماي، ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىشقا باشلىدى:

— غوجام بالام، سەن مېنى بىر ۋالاقتەگكۈر نەرسىكەن دەپمۇ كايىما، بىز يېزىلىقلاردىن قايسىبىرىمىز بارىغا شۈكۈر قىلىپ، يوتقانغا قاراپ پۇت سۇنۇپ كەلمىگەن. سەن كىچىك چاغلىرىڭدا ئاتا – ئاناڭنىڭ دۆلىتىگە يۆلىنىپ، يەپ – ئىچىپ يامان ئۆگىنىپ قاپسەن، ھالا بۈگۈنكى كۈندىمۇ قولۇڭغا پۇل كىرسە ئەتنى ئويلاشمايدىغان، پۇلۇڭ تۈگىسە دۇدىسى تۇتۇپ قالىدىغان بولۇپ قاپسەن، شۇمۇ ئوغۇل بالىچىلىقمۇ! بىز بۈگۈن پايتەختتىن نېرى بولساقمۇ، ھەر ھالدا خان ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ ئاستانىسىدە تۇرۇۋاتىمىز. بۇ «ئاسايىشتە» شەھەردە پۇل چېچىلىپ يېتىپتۇ، ئەپسۇسكى، ئۇنى بېرىپ تېرىۋېلىشنى بىلىدىغان ئادەم چىقمايۋاتىدۇ. سېنىڭ ئۆيدە بۇنداق چېچاڭشىپ يۇرۇشۇڭدىن نېمە پايدا چىقىدۇ؟

— ئانا، سىزچۇ، — دەپ سۆز باشلىدى گۈلئېر، — ئىسسىق كاڭدا ئولتۇرۇۋېلىپ ئاغزىڭىزغا كەلگىنىنى دەۋېرىدىكەنسىز! سىزچىزە، مەن بېرىپ بۇلاڭچىلىق قىلسام بولىدىكەن – دە؟

— كىم سېنى بۇلاڭچىلىق قىل دەپتۇ؟ — دېدى لىيۇ موماي، — ھەممىمىز باش قاتۇرۇپ بىرەر ئامال قىلىپ باقساق ياخشى بولارمىكىن دەۋاتىمەن، بولمىسا تەڭگە - تىللا ئۆيىمىزگە ئۆزى ئېقىپ كىرەمدۇ؟

— ئامال بولسىغۇ بۇ كۈنلەرگە قالمايتتۇق! — دېدى گۇئېر مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ، — مېنىڭ يا باجگىردىن تۇغقىنىم ياكى ئەمەلداردىن ئاغىنەم يوق ئىكەن، ماڭا نېمە ئامال بار؟ بار دېگەندىمۇ، ئۇلارنىڭ بىزگە قاراشقا چولىسىمۇ تەگمەس !

— ئۇنداقمۇ بولماس، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى لىيۇ موماي، — «يارىلىش ئۆزۈڭدىن، يارىتىش خۇدادىن» دەپتىكەن، سەۋەب قىلىپ كۆرسەك، ئىگەم بۇدساتۋانىڭ ئىنايىتى بىلەن بىرەر ئامال تېپىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس. مەن مۇنداق بىر ئامالنى ئويلاۋاتىمەن: ئۆز ۋاقتىدا سىلەر جىنلىڭلىق ۋاڭ خانىدانىدىكىلەرنىڭ نەسەبىگە چېتىلغانىكەنسىلەر، بۇنىڭدىن يىگىرمە يىل بۇرۇن ئۇلار سىلەرنى يات كۆرمەپتىكەن. كېيىن بېرىپ ئۆزۈڭلار گەدەنكەشلىك قىلىپ ئۇلاردىن ئۆزۈڭلارنى قاچۇرۇپسىلەر، شۇنىڭ بىلەن يىراقلىشىپ كېتىپسىلەر. بىر چاغلاردا، قىزىم بىلەن ئىككىمىز ئۇلارنىڭ ئالدىغا بارغانلىقىمىز تېخى ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، خانىدانىدىكى ئوتتۇرانچى خېنىم راست دېگەندەك ئوچۇق كۆڭۈل، ئادەمگەرچىلىكى بار، كاتتىلىقى يوق خېنىم ئىكەن. ئاڭلىسام، ئۇ خېنىم ھازىر رۇڭگو قەسىرىدىكى جيا جېڭ بېگىمنىڭ چوڭ ئاغىچىسى ئىكەن. ئاڭلىشىمچە، ئۇ ياشانغانسېرى خەير - ساخاۋەت يولىنى ئىزدەيدىغان، ئاجىز - ئورۇق ۋە قېرى - چۆرىلەرنىڭ بېشىنى سىلايدىغان بولۇپ قاپتۇدەكمىش. ھازىر ۋاڭ خانىدانىدىكىلەرنىڭ مەرتىۋىسى ئۆسۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ئوتتۇرانچى خېنىم بىزگە تونۇشلۇق بېرەرمىكىن دەيمەن. سەن بىرەر ھەرىكەت قىلىپ كۆرسەڭ بولماسمىدى؟ بەلكىم، ئۇلار كونا تۇغقانلىقنىڭ يۈز - خاتىرى بىلەن بولسىمۇ بىزگە ئانچە - مۇنچە ياخشىلىق

قىلىپمۇ قويار. رەھمى كېلىپ، بىزگە قىلچىلىك نەپ بېرىپ قويىسىمۇ، ئۇ بىز ئۇچۇن تاغدەكلا يۆلەك بولىدۇ.
— سەنزە ئاپا، ئۆز كېپىڭىزنىلا يورغىلىتىدىكەنسەن، — دېدى قىزى گەپكە ئارىلىشىپ، — بىز مۇشۇ تۇرقىمىز بىلەن ئۇلارنىڭ بوسۇغىسىغا قانداقمۇ بارالايتتۇق؟ باشقىسىنى قويۇپ، ئۇلارنىڭ دەرۋازىۋەنلىرىمۇ بىزنى بوسۇغىسىغا يېقىن يولاتمايدۇ، بىكاردىن - بىكارلا ئۆزىمىزنى شەرمەندە قىلىۋالىمىز!
گۇئېرنىڭ پايدىنى ئاڭلىسا نەپسى تاقىلدايدىغانلىقىنى كىم بىلسۇن. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ كۆڭلىگە بىر شەيتان كىردى - دە، خوتۇنىنىڭ بايىقى گەپلىرىگە قۇلاق سېلىپ بولۇپ:
— ئانا، — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ، — سىز بايىقى گەپلەرنىمۇ قىلدىڭىز، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆز ۋاقتىدا سىز ھېلىقى ئاغىچا خېنىم بىلەنمۇ بىر نۆۋەت كۆرۈشكەنىكەنسىز، ئۇنداق بولغاندىن كېيىن، سىز ئەتىلا سەپەرگە چىقىپ، ئاۋۋال بىر تىڭتىڭلاپ كۆرسىڭىز قانداق؟
— توۋا دېگىنە، بالام! «بەگنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلاش دېڭىزدىن ئاتلاش» دەيدۇ، مېنىڭ ئۇلارنىڭ ئالدىغا بارغۇچىلىكىم يوق! يەنە كېلىپ مېنى ئۇلارمۇ تونۇمايدۇ، بارغىنىم بىلەنمۇ بىكار، — دېدى ليۇ موماي.
— ھېچقىسى يوق، مەن سىزگە مۇنداق بىر ئامال كۆرسىتەي، — دېدى گۇئېر، — سىز بەنئېر بىلەن بېرىپ، ئالدى بىلەن مۇلازىم ئاتاغا جۇرۇينى تېپىڭ، شۇ كىشى بىلەن كۆرۈشەلىسىڭىزلا ھەرھالدا بىر گەپ بولىدۇ. بۇ كىشى ئۆز ۋاقتىدا ئاتام بىلەن ئالدى - بەردى قىلىشىپ، بىز بىلەن ناھايىتى يېقىن ئۆتكەن.
— ئۇ دېگىنىڭغۇ راست، — دېدى ليۇ موماي، — بىراق ئۇلار بىلەن باردى - كەلدى قىلمىغىنىمىزغا خېلى زامانلار بولدى، ئۇ ھازىر قانداق بولۇپ قالدىكىنتاڭ؟ بوپتۇ، مەن بېرىپ

باقاي. سەن بولساڭ ئەر كىشى، دېمىسىمۇ شۇ سالاپىتىڭ بىلەن بارالمايسەن، ياش قىزنىڭ يولغا سېلىپ قويسام، نامەھرەملىك بولىدىكەن، ئۇنىڭدىن كۆرە، مەن قېرى يۈزۈمنى داپتەك قىلىپ بىر بېرىپ ئۇسۇپ كۆرەي. قېنى، ماڭغان يولۇم ئوڭدىن چىقسا ھەممىمىزگە پايدىسى تېگىپ قالار.

شۇ ئاخشىمى ئۇلار ئەنە شۇنداق مەسلىھەتكە كەلدى ـ دە، ئەتىسى تاڭ تېخى يورۇماستىنلا لىيۇ موماي ئورنىدىن تۇرۇپ يۈيۈنۈپ ـ تاراندى ۋە نەۋرىسى بەنئېرگىمۇ بىرنەچچە ئېغىز گەپ ئۆگىتىپ قويدى. ئەمدىلا بەش ـ ئالتە ياشقا كىرگەن بالىنىڭ شەھەرگە ئېلىپ بېرىپ ئوينىتىپ كېلىدىغانلىقىنى ئاڭلىغاندا، خۇشاللىقىدا مومىسى نېمە دېسە «ھە» دېيىشى تۇرغان گەپ ئىدى. شۇنداق قىلىپ، لىيۇ موماي بەنئېرنى ئەگەشتۈرۈپ شەھەرگە كىردى ۋە نىڭگو قەسىرى بىلەن رۇڭگو قەسرى جايلاشقان كوچىغىمۇ يېتىپ كەلدى. رۇڭگو قەسرىنىڭ چوڭ دەرۋازىسى ئالدىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرغان تاش شىرنىڭ يېنىغا كەلگەندە، ئۇنىڭ كۆزىگە دەرۋازا ئالدىدا سانجاق تۇرغان مەپە ۋە ئاتلار كۆرۈندى. لىيۇ موماي توغرىدىن ـ توغرا دەرۋازا ئالدىغا بېرىشقا پېتىنالماي، ئۇستىبېشىنى قېقىشتۇرۇپ تەزىنى تۈزىدى ۋە بەنئېرنىمۇ يەنە بىر ئاز جىملىدى، ئاندىن ئاستاغىنا يان دەرۋازا ئالدىغا كەلدى. دەرۋازا ئالدىدا كېرىلىشىپ، قوللىرىنى شىلتىشىپ، تاغدىن ـ باغدىن پاراڭ سېلىۋاتقان بىرقانچە يوغان قورساق كىشىلەر ئولتۇراتتى. لىيۇ موماي بىر دەسسەپ ـ ئىككى دەسسەپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە:

— بەگ ـ غوجاملارنىڭ دۆلىتى زىيادە بولسۇن! — دېدى تەزىم قىلىپ تۇرۇپ. ئولتۇرغانلار ئۇنىڭ ئۇستىبېشىغا بىر قاراپ چىقتى، ئارىدىن بىرسى:

— ھە، نەدىن كەلدىڭ؟ — دەپ سورىدى.

— مەن ئاغىچا خېنىمنىڭ ئاتاغىسى جۇرۇيىنى ئىزدەپ كېلىۋىدىم، ئەگەر مالال كەلمىسە بەگ ـ غوجاملاردىن

بىرەرسىلىرى شۇ كىشىنى چاقىرىپ بەرگەن بولسىلا، — دېدى ليۇ موماي ھىجىيىپ. ئولتۇرغانلارنىڭ ھېچقايسىسى ئۇنىڭغا پەرۋا قىلمىدى، بىرھازادىن كېيىن بىرسى:

— سەن ئاۋۇ تام تۈۋىگە بېرىپ ساقلاپ تۇر، بىرئازدىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكىلىرى چىقىپ قالىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى. ئەمما، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ياشانغان بىرسى:

— ئۇنى ئاۋارە قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دەپ غودۇڭشىپ قويۇپ، ليۇ مومايغا دېدى، — جۇرۇي ئاتاغا جەنۇب تەرەپكە كېتىپ قالدى، ئۇنىڭ ئۆيى ئارقا ھويلىدا، ئايالى ئۆيدە بولسا كېرەك، مۇشۇ يەردىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ ئارقا كوچىدىكى دەرۋازىدىن ئىزدەپ كۆرسەڭ بولىدۇ.

ليۇ موماي ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتتى ـ دە، بەنئېرنى يېتىلەپ ئايلىنىپ قەسىرنىڭ ئارقا دەرۋازىسىغا ئۆتتى. ئارقا دەرۋازىنىڭ ئالدىدا يايمىچىلار سودا قىلىپ ئولتۇرۇشاتتى، بەزىلىرى يېمەك ـ ئىچمەك، بەزىلىرى ھەرخىل ئويۇنچۇق ساتاتتى. بۇ يەردە يىگىرمە ـ ئوتتۇزلىغان ئۇششاق باللار شاۋقۇن كۆتۈرۈپ ئويناپ يۈرەتتى. ليۇ موماي بىر بالىنى تۇتۇۋېلىپ:

— غوجام بالام، جۇ ئايالمىنىڭ ئۆيى قايسى؟ — دەپ سورىدى. ھېلىقى بالا ھومىيىپ قاراپ:

— قايسى جۇ ئايالمىنى دەيسىز؟ بىزنىڭ بۇ يەردە بىرقانچە جۇ ئايالم بار، نېمە ئوقەت قىلىدىغان جۇ ئايالمىنى دەيسىزكىنتاڭ؟ — دېدى.

— ئاغىچا خېنىمنىڭ ئىنىكىسى، — دەپ جاۋاب بەردى ليۇ موماي.

— بۇنى تېپىش ئاسان گەپقۇ، يۈرۈڭ مەن بىلەن، — دېدى ئۇ بالا، ئاندىن ليۇ مومايىنى باشلاپ ئارقا ھويلىغا ئەكىردى. ئۇلار ھويلىنىڭ ئىچىدىكى بىر تام تۈۋىگە كەلگەندە، ئۇ بالا قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ:

— ئاشۇ تۇرغان شۇلارنىڭ ئۆيى، — دەپ ليۇ مومايغا

كۆرسەتتى. ئاندىن يەنە، ــــ چوڭ ئانا، سىزنى بىر موماي ئىزدەپ كەپتۇ ! ــــ دەپ ئىچكىرىگە قاراپ ۋارقىرىدى.

جۇرۇينىڭ ئايالى ئالدىراپ ئالدىغا چىقتى ۋە:

ــــ كىم ئىكەن ئۇ؟ ــــ دەپ سورىدى. ليۇ موماي كۈلگەن پېتى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئامانلاشتى:

ــــ ياخشىمۇسىز، جۇ يەڭگەم !

ــــ جۇرۇينىڭ ئايالى ئۇنى بىر پەسكىچە تونۇيالماي قالدى ــ دە، ئاندىن ئۇمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــــ ۋىيەي، ليۇ ئانىكاممۇسىز؟ ياخشىمۇسىز؟ ــــ سىزنى بىردىن تونۇيالماي قالغانلىقىمنى دېمەمسىز؟ ئۇزاق يىللاردىن كۆرۈشمىسە ئادەمنىڭ ئېسىدىنمۇ كۆتۈرۈلۈپ قالىدىكەن. قېنى، ئۆيگە كىرىڭ، ــــ دېدى ئۇنى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ.

ــــ «دۆلەتمەن كىشى ئۇنتۇغاق بولىدۇ» دەيدۇ ئەمەسمۇ، بىز ئەلۋەتتە ئېسىڭىزدىن كۆتۈرۈلۈپ قالغاندۇرمىز؟ ــــ دېدى ليۇ موماي ئۆيگە كىرىۋېتىپ چاقچاق قىلىپ. ئۇلار ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن، جۇرۇينىڭ ئايالى ئۆزىنىڭ ياللىۋالغان چۆرە قىزىنى چاي كەلتۈرۈشكە بۇيرۇدى.

ــــ بەنئېرمۇ مانا شۇنچىلا چوڭ بولۇپ كېتىپتۇ ! ــــ دېدى جۇرۇينىڭ ئايالى. ئۇلار ئۇنىڭدىن ــ بۇنىڭدىن پاراڭلاشقاندىن كېيىن، ــــ سىز بۈگۈن يول ئۈستىدىن بۇ يەرگە كىرىپ قالدىڭىزمۇ ياكى ئالاھىدە كەلگىنىڭىزمۇ؟ ــــ دەپ سورىدى جۇرۇينىڭ ئايالى ليۇ مومايدىن.

ــــ بىرىنچىدىن، سىزنى ئالاھىدە يوقلاپ كېتەي دەپ كەلدىم، ئىككىنچىدىن، ئاغىچا خېنىمنىڭ ئېسەن ــ ئامانلىقىنى سوراپ كەلدىم. مۇمكىن بولسا، مېنى باشلاپ كىرىپ بىر كۆرۈشتۈرۈپ قويغان بولسىڭىز تولىمۇ ياخشى بولاتتى. مۇمكىن بولمىسا، مېنىڭ بۇ نىيىتىمنى يەتكۈزۈپ قويارسىز.

جۇرۇينىڭ ئايالى ليۇ مومايىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ نېمە مەقسەت بىلەن كەلگەنلىكىنى ئاز ــ تولا

بولسىمۇ پەملىۋالدى. ئۆز ۋاقتىدا ئۇنىڭ ئېرى يەر ماجىراسى چىقارغاندا گۇئېرنىڭ ئاتىسى ئۇنىڭغا خېلى كۈچ چىقىرىپ ياردەم قىلغانىدى، بۈگۈن لىۋ موماينىڭ شۇ ھالەتتە كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ رايىنى قايتۇرغۇسى كەلمىدى، يەنە بىر جەھەتتىن ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ بۇ يەردىكى ئىززەت - ئابرۇيىنى كۆرسەتمەكچىمۇ بولدى. شۇڭا، كۈلۈپ تۇرۇپ مۇنداق جاۋاب بەردى:

— سىز خاتىرجەم بولۇڭ، ئانىكا، شۇنچە يىراق يەردىن بىزنى كۆڭلىڭىز تارتىپ كەلگەنىكەنسىز، سىزنى ئاغىچا خېنىمنىڭ دىدارىنى كۆرسەتمەيلا يولغا سېلىپ قويۇشقا كۆڭلۈم قانداقمۇ ئۇنىسۇن؟ قائىدە - يوسۇن بويىچە ئېيتقاندا، كەلدى - كەتتى مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىش ئەسلىي مېنىڭ ئىشىمغۇ ئەمەس ئىدى. بىزنىڭ بۇ يەردە ھەركىمنىڭ قىلىدىغان ئىشى ھەرخىل: بىزنىڭ ئەر خەق ھەر يىلى ئەتىيازدا بىر قېتىم ۋە كۈزدە بىر قېتىم يەر ئىجارىلىرىگە مۇئەككىل بولىدۇ، قالغان بىكار ۋاقىتلىرىدا بەگزادىلەر بىلەن بىللە تالاغا چىقىدۇ، ئۇنىڭ ئىشى شۇ. مەن بولسام ئاغىچا خېنىملارنىڭ تالا - تۈزگە چىقىدىغان ئىشلىرىغىلا مۇئەككىل. سىز بىرىنچىدىن، ئاغىچا خېنىمنىڭ تۇغقانلىرىدىن ئىكەنسىز، ئىككىنچىدىن، مېنىمۇ ئادەم قاتارىدا كۆرۈپ ئىزدەپ كەپسىز، شۇ ۋەجىدىن مەن بۇ قائىدە - يوسۇنلارنى بۇزۇپ بولسىمۇ، سىزنىڭ كەلگەنلىكىڭىزنى مەلۇم قىلىپ كۆرەي. ئەمما، سىز تېخى يەنە بىر ئىشتىن بىخەۋەر بولسىڭىز كېرەك: بىزنىڭ بۇ يەردىكى ئەھۋال بەش يىل ئاۋۋالقىغا ئوخشىمايدۇ، ھازىر ئاغىچا خېنىم ئىشلار بىلەن كارى بولمايدىغان بولۇپ قالدى، ھەممىنى جيا ليەن بېگىمنىڭ ئاغىچىسى سوراۋاتىدۇ. جيا ليەن بېگىمنىڭ ئاغىچىسىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلەمسىز؟ ئۇ ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ جىيەن قىزى بولىدۇ، ئۇنىڭ بوۋاق ۋاقتىدىكى ئىسمى فېڭگې.

— ھە، مۇنداق دەڭ؟ مەن ئۇ خېنىمنى ئۆز ۋاقتىدىلا بوش

چاغلىمىغانىدىم. بۇ گەپچە، مەن بۇگۈن شۇ خېنىمنىمۇ كۆرىدىكەنمەن - دە؟

— ئەلۋەتتە، — دېدى جۇرۇينىڭ ئايالى، — ھازىر ھەر قانداق مېھمان كەلسە فېڭ خېنىم كۈتۈۋالىدۇ، سىز بۇگۈن ئاغىچا خېنىم بىلەن كۆرۈشەلمىسىڭىزمۇ ئۇنىڭ كارى چاغلىق، فېڭ خېنىم بىلەن كۆرۈشەلمەي كەتسىڭىز كەلگىنىڭىز بىكارلا بولىدۇ، — دېدى جۇرۇينىڭ ئايالى.

— ئامىتابا[1]! — دېدى ليۇ موماي، — بۇنىڭ ھەممىسى سىز يەڭگىمىزنىڭ ھىممىتىگە باغلىق.

— نەدىكى گەپنى قىلىۋاتىسىز، ئانىكا؟ — دېدى جۇرۇينىڭ ئايالى، — قەدىمكىلەرنىڭ: «قول قولنى يۇسا، قول قوپۇپ يۈزنى يۇيىدۇ» دېگەن خاسىيەتلىك تەمسىلى بار. ئاغزىمنىڭ يېلىلا كېتىدۇ شۇ، مېنىڭ نېمەم خوراپ قالاتتى.

شۇ گەپلەرنى قىلىۋېتىپ، ئۇ ئۆزىنىڭ چۆرە قىزىنى ئارقا سارايغا ئاستا بېرىپ، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئۆيىدە غىزا يېيىلىپ بولغان - بولمىغانلىقىنى بىلىپ كېلىشكە بۇيرۇدى. چۆرە قىز چىقىپ كەتتى.

ئىككىسى يەنە بىرمۇنچە پاراڭ سېلىشتى. ئاندىن ليۇ موماي گەپنى يۆتكەپ:

— فېڭ خېنىم بۇ يىل كۆپ بولسا ئون سەككىز - ئون توققۇز ياشلارغا كىرگەندۇ، تېخى ياپياش تۇرۇپلا شۇنچىۋالا بىگىسىنىڭ بولۇشى، مۇشۇنداق بىر چوڭ خانىدانىنىڭ ئىشلىرىنى سوراپ كېتىشى ئاسان گەپ ئەمەس!

— ۋاي - ۋۇي، ئانىكا، سۆزلەپ بەرسەم ھەيران قالىسىز! بۇ فېڭ خېنىمنىڭ يېشى كىچىك بولغان بىلەن قىلغان ئىشلىرىنى مەن - مەن دېگەن ئادەملەر قىلالمايدۇ. ئۇ مۇشۇ كۈنلەردە تازىمۇ تولۇلەپ ساھىبجامال جۇۋان بولۇپ كەتتى، ئۇنىڭ ئەقلىنىڭ

---

[1] ئامىتابا — بۇددا دىنى سۆزى، «خۇدا رەھمەت قىلسۇن»، «پەيغەمبەر شاپائەت قىلسۇن» دېگەن مەنىلەرگە توغرا كېلىدۇ.

كۆپلۈكنى نېمە دېسەم بولاركىنتاڭ؟ گەپ ـ سۆزگە كەلگەندە، سۆزمەن ئون ئەركىشىمۇ ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيدۇ! سىز كېيىن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكەندە بىلىپ قالارسىز. ئەمما، بىرلا يېرى، ئۇ تۆۋەندىكىلەرگە تولىمۇ قاتتىق قوللۇق قىلىدۇ، — دېدى جۇرۋىنىڭ ئايالى. ئۇ سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە ھېلىقى چۆرە قىز قايتىپ كېلىپ:

— ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىملارنىڭ ئۆيىدە غىزا يېيىلىپ بوپتۇ، جيا ليەن بېگىمنىڭ ئاغىچىسى ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ ھۇجرىسىدا ئىكەن، — دەپ مەلۇم قىلدى.

— ئۇنداق بولسا، چاپسان بولۇڭ ئانىكا، ئۇلارنىڭ بۇنىڭدىن باشقا خالىي ۋاقتى بولمايدۇ، بىز ئالدى بىلەن بېرىپ كۈتۈپ ئولتۇرۇپ تۇرايلى، سەللا كېچىكىپ قالساق، مەلۇمچىلار كۆپىيىپ كېتىدۇ ـ دە، بىزگە تەس بولۇپ قالىدۇ. چۈشلۈك ئۇيقۇغىلا كىرىشىپ كەتسە ۋاقتى تېخىمۇ چىقماي قالىدۇ، — دېدى جۇرۋىنىڭ ئايالى ليۇ مومايىنى ئالدىرىتىپ. ئىككىسى تەڭلا كاڭدىن چۈشتى ۋە كىيىم ـ كېچەكلىرىنى تۈزەشتۈردى. ليۇ موماي نەۋرىسى بەنئېرگە يەنە بىر نېمىلەرنى تاپىلاپ، ئاندىن جۇرۋىنىڭ ئايالىنىڭ كەينىدىن ئۇيان بىر بۇرۇلۇپ، بۇيان بىر بۇرۇلۇپ جيا ليەننىڭ تۇرالغۇسىغا كەلدى. ئۇلار ئارقا سارايدا توختىدى. جۇرۋىنىڭ ئايالى ليۇ مومايىنى شۇ يەردە ساقلىتىپ قويۇپ، ئۆزى ئالدى بىلەن توسۇق تامدىن ئۆتۈپ، ئىچكىرىكى ھويلىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ فېڭجيېنىڭ تېخى ياتمىغانلىقىنى بىلىپ، ئاۋۋال فېڭجيېنىڭ ئىشەنچلىك ھۇجرىداش باش دېدىكى پىڭئېرنى تېپىپ، ئۇنىڭغا ليۇ مومايىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈردى ۋە:

— بۈگۈن ئۇ شۇنچە يىراق يەردىن تەزىمگە كەپتۇ، ئۆز ۋاقتىدا ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ئۇنى يات ـ پاتلا قوبۇل قىلىپ تۇرغانىكەن، شۇڭا مەن ئۇنى باشلاپ كېلىۋىدىم. جيا ليەن بېگىمنىڭ ئاغىچىسى ياتىغاندىن كېيىن، ئۇ خېنىمغا ئەھۋالنى

تولۇق يەتكۈزمەن، بەلكىم، ئاغىچا خېنىممۇ مېنىڭ بۇنداق ئۇسۇپلا كەلگىنىمگە كايىپمۇ كەتمەس، ــ دېدى.

پىڭئېر بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

ــ ئۇلارنى چاقىرىپ كىرىڭ، بۇ يەردە ئولتۇرۇپ تۇرسۇن، ــ دەپ مەسلىھەت كۆرسەتتى. جۇرۇينىڭ ئايالى ليۇ مومايىنى باشلاپ كىرىشكە چىقىپ كەتتى. ئۇلار چوڭ ئۆينىڭ پەلەمپەيلىرىدىن چىقىپ كېلىۋاتقىنىدا، دېدەكلەر قىزىل چەكمەن مىلەڭزىنى قايرىدى. ئۇلار دالان ئۆيگە كىرىشى بىلەنلا، قانداقتۇر بىرخىل خۇش پۇراق «گۇپ» قىلىپ ليۇ مومايىنىڭ دىمىقىغا ئۇرۇلۇپ، پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنى خۇددى بۇلۇت ئۈستىدە لەيلەپ يۈرگەندەك بولۇپ كەتتى. ئۆيگە تولغان نەرسە ـ كېرەكلەر يالت ـ يۇلت قىلىپ چاقناپ كۆزلىرىنى قاماشتۇرۇۋەتتى. ليۇ موماي ئىختىيارسىز بېشىنى لىڭشىتىپ، پىچىرلاپ دۇرۇت ئوقۇپ كەتتى. ئۇلار ئاندىن شەرق تەرەپكە بۇرۇلۇپ جيا ليەننىڭ قىزى ياتىدىغان ئۆيگە كىردى. پىڭئېر كاڭنىڭ ئالدىدا تۇراتتى. ئۇ ليۇ مومايغا بىر ـ ئىككى نەزەر تاشلىدى ـ دە، تىلىنىڭ ئۇچىدىلا تىنچ ـ ئامانلىق سوراپ ئولتۇرۇشقا جاي كۆرسەتتى. ليۇ موماي پىڭئېرنىڭ ئۈستىبېشى تاۋار ـ دۇردۇنلار بىلەن ئورالغانلىقىنى، بېشىدىكى ئالتۇن ـ كۈمۈش زىبۇ ـ زىننەتلىرىنى ۋە گۈلدەك ھۆسنى، ئايدەك جامالىنى كۆرۈپ، فېڭجيې مۇشۇ ئوخشايدۇ دېگەن ئويدا بولۇپ، ئۇنى «ئاغىچا خېنىم» دەپ ئاتاشقا تەمشىلىپ تۇرغىنىدا، جۇرۇينىڭ ئايالى:

ــ بۇ قىز پىڭئېر بولىدۇ، ــ دەپ تونۇشتۇردى، پىڭئېرمۇ جۇرۇينىڭ ئايالىنى «جۇ ئايلام» دەپ سۆزلەشتى. شۇ چاغدىلا ليۇ موماي ئۇنىڭ ئەتىۋارلىق دېدەك ئىكەنلىكىنى بىلدى. شۇنداق قىلىپ، پىڭئېر ليۇ موماي بىلەن بەنئېرنىڭ كاڭغا چىقىپ ئولتۇرۇشىغا ئىجازەت بەردى، پىڭئېر بىلەن جۇرۇينىڭ ئايالى كاڭنىڭ لېۋىدە روبىرو ئولتۇردى، دېدەك قىزلار ئۇلارغا چاي كەلتۈرۈشتى.

لىۇ موماي قانداقتۇر بىر نېمىنىڭ بەئەينى ئەلگەكتە ئۇن تاسقاۋاتقاندەك «چىك ـ چاك، چىك ـ چاك» قىلىۋاتقان ساداسىنى ئاڭلاپ قېلىپ، ئىختىيارسىز ئۇيان ـ بۇيان قارىدى ۋە دالان ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۇۋرۇككە ئېسىقلىق تۇرغان كىچىككىنە ساندۇققا كۆزى چۈشتى. شۇ ساندۇقنىڭ تېگىدىن خۇددى جىڭنىڭ تېشىدەك بىر نەرسە ساڭگىلاپ چۈشۈپ، ئىككى تەرەپكە تىنماي تەۋرەپ تۇراتتى. ئۇ كۆڭلىدە: «بۇ نېمىدۇ؟ نېمە كېرىكى باردۇ؟» دەپ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ ئولتۇراتتى، دەل شۇ چاغدا، خۇددى ئالتۇن قوڭغۇراق چېلىنغاندەك تۇيۇقسىزلا «داڭ» قىلغان سادا ئاڭلاندى. لىۇ مومايىنىڭ چۆچۈگىنىدىن كۆزلىرى ئالاق ـ جالاق بولۇپ كەتتى. بۇ سادا ئارقا ـ ئارقىدىن سەككىز ـ توققۇز قېتىم ئاڭلاندى. بۇ نېمە، دەپ سورىماقچى بولۇپ ئەمدىلا تەمشەلگىنىدە، بىر توپ دېدەكلەر ئۇمۇلاخمان كىرىپ كېلىشىپ:

— ئاغىچا خېنىم يۇقىرىدىن ياندى! — دەپ مەلۇم قىلىشتى. پىڭئېر بىلەن جۇرۇينىڭ ئايالى ئالمان ـ تالمان ئورنىدىن تۇرۇپ، لىۇ مومايغا:

— ئانىكا، سىز ئولتۇرۇۋېرىڭ، ۋاقتى كەلگەندە سىزنى ئالغىلى كىرىمىز، — دېدى ـ دە، ئاغىچا خېنىمنىڭ ئالدىغا چىقىپ كەتتى.

لىۇ موماي دېمىنى سىرتقا چىقارماي قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ تىڭشايتتى، ئاللىقانداق يىراقلاردىن كىشىلەرنىڭ كۇلكە سادالىرى ئاڭلاندى. ئالاھازەل ئون ـ يىگىرمىلىگەن ئايال كىيىملىرىنى شىرتىلدىتىپ، دالان ئۆيدىن ئۆتۈپ نېرىقى تەرەپتىكى ئۆيگە كىرىپ كېتىشتى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن يەنە ئىككى ـ ئۈچ ئايال خىزمەتكار قىزىل سىرلىق خونچىنى كۆتۈرۈپ بۇ تەرەپتىكى ئۆيگە كىرىپ كۈتۈپ تۇرۇشتى. نېرىقى ئۆيدە كىمدۇر بىرىنىڭ «غىزا تارتىلسۇن» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى، بۇ چاغدا، بىرقانچە نەپەر كۈتكۈچىلەردىن باشقىسى بىر ـ بىرلەپ چىقىپ كېتىشتى. ئۆينىڭ ئىچىدە بىر پەس

جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. ئاندىن ئىككى كىشى بىر شىرەنى كۆتۈرۈپ كىرىپ، بۇ تەرەپتىكى ئۆينىڭ كېڭىغا قويدى. شىرە ئۈستى بېلىق ۋە گۆش ئۇسۇلغان چىنە ـ تەخسىلەر بىلەن تولغانىدى. لېكىن، بۇ سەيلەردىن بىرقانچە خىلىغىلا ئانچە ـ مۇنچە چوكا تەگكۈزۈلگەنىدى. بەنئېر تەخسىلەردىكى گۆشنى كۆرۈپلا، مومىسىغا يەيمەن دەپ جېدەل قىلىشقا باشلىۋىدى، مومىسى ئۇنى كېلىشتۈرۈپ بىر كاچات سالدى. جۇرۇينىڭ ئايالى كۈلۈمسىرىگەن ھالدا ئۆيگە كىرىپ كەلدى ـ دە، ليۇ مومايغا قول ئىشارىتى قىلدى، ليۇ مومايمۇ ئۇنىڭ نېمىگە ئىشارەت قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ، بەنئېرنى ئەگەشتۈرۈپ كاڭدىن چۈشۈپ دالان ئۆيگە چىقتى. جۇرۇينىڭ ئايالى ئۇنىڭغا بىرنېمىلەرنى دەپ كۇسۇرلىدى، ئاندىن بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ ئۇياقتىكى ئۆيگە كىردى.

ئىشىكنىڭ تېشىدا مىس ئىلمەككە چېكىم ـ چېكىم گۈللۈك توق قىزىل يۇمشاق پەردە ئېسىقلىق ئىدى، جەنۇب تەرەپتىكى پەنجىرە ئاستىغا كاڭ جايلاشقان بولۇپ، كاڭنىڭ ئۈستىگە بىر پارچە توق قىزىل كىگىز سېلىقلىق ئىدى. شەرق تەرەپتىكى تاختاي تامغا بىر دانە ھالقا گۈللۈك تەتىللا يۆلەنگۈچ ۋە بىر دانە بەل ياستۇق تىكلەكلىك ئىدى. كاڭدا كالاۋاتۇنلىرى پارقىراپ تۇرغان بىر دانە تۆشەك سېلىقلىق ئىدى، ئۇنىڭ يېنىدا كۈمۈش تۈكۈرۈك قاچىسى تۇراتتى. فېڭجيې ئادەتتىكى چاغلاردا بېشىغا ۋاڭ جاۋجۈن نۇسخىسىدىكى لېچەكسىمان بۇلغۇن تەلپەك ① كىيىپ، ئۈنچە ـ مارجان تىزىلغان باغلىق بىلەن چىگىۋالاتتى، ئۈستىگە بولسا قۇلپى رەڭ نەقىشلىك تاۋار تاشلىق تىيىن يېپىنچا يېپىنىپ، چۆرىسىگە ئاق ئەرس تېرىسىدىن پەۋاز تۇتقان توق قىزىل پۈرمە بەل كۆڭلەك كىيىپ يۈرەتتى. ئۇ بۈگۈنمۇ خۇددى شۇ ھالەتتە، ئىككى مەڭزىدە ئۇپا ـ ئەڭلىكلەرنى

① لېچەكسىمان بۇلغۇن تەلپەك ــ خەن دەۋرىدىكى مەشھۇر گۈزەل ئايال ۋاڭ جاۋجۈن كىيگەن نۇسخىدىكى لېچەككە ئوخشايدىغان بۇلغۇن تەلپەك.

پارقىرىتىپ غىرمىيىپ ئولتۇرۇپ، قولىدىكى كىچىككىنە مىس
چۇخچىلىغۇچ بىلەن ئاتەشدانىدىكى چوغنى چۇخچىلاپ
ئولتۇراتتى. پېئېر بولسا كاڭنىڭ ئالدىدا ئاغزى يېپىق پىيالە
قويۇلغان كىچىككىنە نەقىشلىك پەتنۇسنى ئۇنىڭغا تەڭلەپ
تۇراتتى، لېكىن فېڭجيې قولىغا چاينىمۇ ئالماي، بېشىنىمۇ
كۆتۈرمەي، ئاتەشداننىڭ كۈلىنى چۇشۇرۇش بىلەنلا بەند ئىدى.
ئۇ ئېرىنچەكلىك بىلەن:

— قېنى، ئۇنى چاقىرىپ كىرمەمسىلەر؟ — دېدى ۋە بېشىنى
كۆتۈرۈپ پىيالىگە قولىنى سۇندى. جۇرۇينىڭ ئايالى
ئىككىيلەننى ئاللىقاچان باشلاپ كىرىپ ئالدىدا تۇرغانلىقىنى ئۇ
ئەنە شۇ چاغدىلا كۆردى. فېڭجيې دەرھال ئورنىدىن تۇرماقچى
بولدى - يۇ، تۇرمىدى، ئوچۇق چىراي بىلەن ئېسەن - ئامانلىق
سورىدى، ئاندىن جۇرۇينىڭ ئايالىغا باتنىغاندەك قىلىپ:

— نېمىشقا باياتىن گەپ قىلمىدىڭ! — دېدى. بۇ چاغدا لىيۇ
موماي تىزلىنىپ تۇرۇپ فېڭجيېگە بىرنەچچە تەزىم قىلدى ۋە
ئۇنىڭدىن ئېسەن - ئامانلىق سورىدى. فېڭجيې بۇ ھالنى كۆرۈپ:

— جۇ ئاچا، بۇ كىشىنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ قوي، تەزىم
قىلمىسۇن. مەن بولسام تېخى ياش، تازا تونۇش بولمىغانلىقتىن،
قانچىنچى ئەۋلادتىن ئىكەنلىكىمىزنىمۇ بىلەلمەي قالدىم، شۇڭا
ئۇ كىشىنى نېمە دەپ ئاتىشىمنىمۇ ئۇقالماي تۇرىمەن، — دېدى.

— بۇ كىشى مەن بايا ئۆزلىرىگە مەلۇم قىلغان ھېلىقى
ئانىكام بولىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى جۇرۇينىڭ ئايالى. فېڭجيې
بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. لىيۇ موماي كاڭنىڭ لېۋىگە بېرىپ
ئولتۇرغانىدى، بەنئېر ياتسىراپ مومىسىنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋالدى.
مومىسى ئۇنى بېرىپ فېڭجيېگە تەزىم قىلىشقا شۇنچە ئالدىسىمۇ
ئۇ زادىلا ئۇنىمىدى.

— تۇغقانلار باردى - كەلدى قىلىشىپ تۇرمىغاندىن كېيىن،
ئەنە شۇنداق يىراقلىشىپ كېتىدىكەن، — دەپ كۈلدى فېڭجيې، —
بىلىدىغانلىرى، سىلەر بىزنى يارىتماي پات - پات كېلىپ

تۇرۇشىمىزنى خالىمايسىلەر دەپ قارىسا، ئەھۋالنى بىلمەيدىغان نائەھلىلەر بىزنى ھېچكىمنى كۆزىگە ئىلمايدۇ، دەپ قارايدۇ.

ليۇ موماي فېڭجيېنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ دۇرۇت ئوقۇپ، سۆزلەشكە ئالدىرىدى:

— بىزنىڭ ئەھۋالىمىز قىيىن بولغانلىقتىن كەلدى - باردى قىلالمىدۇق. كەلسەك سىلى ئاغىچا خېنىم بىزنى ئەيىبكە بۇيرۇمىغان بىلەن، غوجىدار بېگىملەرنىڭ ئالدىدا ئۇيۇلۇپ قالىدىكەنمىز.

— بۇ گەپلىرىڭىز كىشىنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىدۇ، — دېدى فېڭجيې كۈلۈپ تۇرۇپ، — بىز پەقەتلا ئاتا - بوۋىمىزنىڭ قۇرۇق نام - شۆھرىتىگە تايىنىپ بۇ ئەرزىمەس ئەمەل ئۈستىدە ئولتۇرغان ئادەملەر تۇرساق، بىزنىڭ نېمىمىز بار دەيسىز؟ بىزدە بارىمۇ شۇ قۇرۇق جاھازا، خالاس. قەدىمكىلەرنىڭ: «خانغا بايلىق خاس ئەمەس، نامرات تۇغقىنى ئاز ئەمەس» دېگەن تەمسىلى بار، سىز بىلەن بىز تېخى قانچىلىك ئىدۇق؟

فېڭجيې ليۇ مومايغا سۆزلەۋېتىپ، جۇرۇينىڭ ئايالىدىن سورىدى:

— چوڭ ئاغىچا خېنىمغا مەلۇم قىلدىڭمۇ؟

— ئۆزلىرىنىڭ بۇيرۇقلىرىنى كۈتۈپ تۇرىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى جۇرۇينىڭ ئايالى.

— ئۇنداق بولسا، سەن بېرىپ قاراپ باق، — دېدى فېڭجيې، — ئاغىچا خېنىمنىڭ يېنىدا ئادەم بولسا جىملا قايتىپ كەلگىن، بىكار بولسا مەلۇم قىلىپ، جاۋابىنى ئېلىپ قايت.

جۇرۇينىڭ ئايالى «خوپ» دەپ چىقىپ كەتتى. فېڭجيې يېنىدا تۇرغانلارنى بەنئېرگە ئالما ئاچىقىپ بېرىشكە بۇيرۇدى. ئۇ ئەمدىلا ليۇ مومايىنى گەپكە سېلىپ ئولتۇرغىنىدا، پىڭئېر بىرقانچە ئايال خىزمەتكار ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ بۇيرۇق ئېلىشقا كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. فېڭجيې:

— بۇ يەردە مېھمىنىم بار، ئىشى بولسا كەچتە كەلسۇن،

ئالدىراش ئىش بىلەن كەلگەنلىرى بولسا ئۇنى باشلاپ كىر، — دېدى. پىڭئېر چىقىپ كېتىپ، بىر پەستىن كېيىن يەنە يېنىپ كىرىپ:

— سوراپ كۆردۈم، ئانچىلا مۇھىم ئىشىمۇ يوق ئىكەن، ئۇلارنى ياندۇرۇۋەتتىم، — دېدى. فېڭجيې بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. ئاڭغىچە جۇرۇينىڭ ئايالىمۇ قايتىپ كېلىپ:

— چوڭ ئاغىچا خېنىم: «بۇگۈن مېنىڭ چولام تەگمەيدۇ، كېلىن ئاغىچا بىلەن كۆرۈشسىمۇ، مەن بىلەن كۆرۈشكەنگە ئوخشاش، بىزنى سېغىنىپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن كۆپ رەھمەت. بىرەر زۆرۈرىيەت بىلەن كەلمەي، تاماشا ئۈچۈنلا كەلگەن بولسا، ئۇنىڭ يولى باشقا، دەيدىغان گەپ - سۆزلىرى بولسا، كېلىن ئاغىچىغا دەۋەرسىمۇ بولىۋېرىدۇ» دېدى، — دەپ فېڭجيېگە مەلۇم قىلدى.

— مېنىڭ دەيدىغان گەپ - سۆزلىرىممۇ يوق، چوڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن كېلىن ئاغىچا خېنىمنى بىر يوقلاپ كېتەي دەپلا كېلىۋىدىم، بۇمۇ ئۇرۇق - تۇغقانچىلىقنىڭ يولى - دە! — دېدى ليۇ موماي.

— دەيدىغان گەپ - سۆزلىرىڭىز بولمىسا مەيلى. ئەگەر بولسا، كېلىن ئاغىچا خېنىمغا دېسىڭىزمۇ چوڭ ئاغىچا خېنىمغا دېگەنگە ئوخشاش، — جۇرۇينىڭ ئايالى سۆزلەۋېتىپ ليۇ موماىغا كۆزى بىلەن ئىما قىلىپ قويدى.

ليۇ موماي بۇنىڭ مەنىسىگە چۈشەندى، لېكىن سۆزلە - سۆزلىمەيلا ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى. دېمەي دېسە، بۇگۈن نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكى ئۆزىگە مەلۇم ئىدى. شۇڭا، زورۇقۇپ تۇرۇپ سۆزىنى باشلىدى:

— ئەسلىي، بۈگۈن تۇنجى قېتىم كۆرۈشكىنىمدىلا بۇنداق گەپلەرنى قىلمىسام بولاتتى، لېكىن شۇنچە يىراقتىن ھەربىرلىرىڭىزنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ تۇرۇپ دېمىسەممۇ بولماس...
ئۇ گېپىنى ئەمدىلا باشلاپ تۇرۇشىغا، ئىككىنچى ئىشىك

ئالدىدا تۇرغان مۇلازىمىنىڭ:
— شەرقىي قەسىردىكى كىچىك غوجام كەلدى ! — دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. فېڭجيې دەرھال مومايغا قول ئىشارىتى قىلىپ:
— توختاڭ ! — دېدى ـ دە، — جيا رۇڭ غوجام كىرسۇن ! — دەپ جاۋاب بەردى. فېڭجيېنىڭ سۆزى ئاخىرلاشمايلا، ئون يەتتە ـ ئون سەككىز ياشلاردىكى بىر يىگىت ئۆتۈكىنى تاقىلدىتىپ كىرىپ كەلدى. ئۇ قاش ـ كۆزى جايىدا، قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن، ئۇستىبېشىغا چىرايلىق كىيىنگەن ۋە زىننەتلىك كەمەر باغلىۋالغانىدى. بۇنى كۆرگەن ليۇ موماي يا ئولتۇرۇشنى، يا تۇرۇپ كېتىشنى بىلمەي، ئۆزىنى دالدىغا ئالىدىغان جاي تاپالماي قالدى.
— سىز ئولتۇرۇۋېرىڭ، — دېدى فېڭجيې كۈلۈپ تۇرۇپ ليۇ مومايغا، — بۇ مېنىڭ جىيەنىم بولىدۇ.
شۇنىڭدىن كېيىنلا، ليۇ موماي قورۇنۇپ ـ قىسىلىپ بېرىپ كاڭنىڭ لېۋىدە يېنىچە ئولتۇردى.
جيا رۇڭ فېڭجيېغا تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن:
— ھامما، مېنى سىزگە دادام ئەۋەتكەنىدى، بۇرۇن مومىڭىز سىزگە بەرگەن ھېلىقى ئەينەك توسۇقنى بېرىپ تۇرسا، دەيدۇ، ئەتە بىزگە كېلىدىغان مۇھىم مېھمانلار بار ئىدى، ئىشلىتىپ بولغاندىن كېيىنلا ئەكېلىپ بېرەتتۇق، — دەپ ئىلتىماس قىلدى.
— سەن كېچىكىپ قاپسەن، — دېدى فېڭجيې، — ئۇنى ئاخشاملا بىر كىم ئەكەتكەنىدى.
جيا رۇڭ بۇگەپنى ئاڭلاپ، ھىجايغان پېتى كاڭنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، بىر پۇتى بىلەن تىزلىنىپ، فېڭجيېغا يالۋۇرۇشقا باشلىدى.
— ئەگەر بېرىپ تۇرمايدىغان بولسىڭىز، ئاتام گەپنى قاملاشتۇرالماپسەن دەپ مېنى يەنە راسا دۇمبالايدۇ. جېنىم ھامما، ماڭا ئىچىڭىز ئاغرىسۇن !

فېكجىي كۇلۇپ تۇرۇپ:
— بىز ۋاڭ خانىدانىنىڭ نەرسىلىرى شۇنچىلا ياخشىمىكەن؟ ئۆزۈڭلارنىڭ نى ـ نى ياخشى نەرسىلىرىڭلار تۇرۇپمۇ، يەنە مېنىڭ نەرسەمگىلا كۆزۈڭلار چۈشىدۇ، كۆرگەنلا نەرسەمنى ئەكەتكۈڭلار كېلىدۇ! — دېدى.
— ئىلتىپات قىلىڭ، هاما!
— بىرەر يېرىنى سۇندۇرۇپ قويساڭ تېرەڭنى تەتۈر سويىمەن! — دېدى فېكجىي. ئاندىن پىكئېرنى بالىخانىنىڭ ئاچقۇچىنى ئېلىپ بېرىپ، ئەپچىل كىشىلەرنى چاقىرىپ، كۆتۈرۈپ ئاپىرىپ بېرىشكە بۇيرۇدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ جىيا رۇڭنىڭ گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى ۋە ئالمان ـ تالمان:
— ئۆزۈم ئادەم باشلاپ كېلىپ ئەكېتىمەن، قىلچىلىك يېرىنىمۇ چاقتۇرمايمەن، — دېدى ـ دە، چىقىپ كەتتى.
نېمىدۇر بىر نەرسە فېكجىينىڭ ئېسىگە كەلدى ـ دە، يەنجىرىدىن تالاغا قاراپ ۋارقىرىدى:
— جىيا رۇڭ، قايتىپ كەل!
— جىيا رۇڭ غوجامنى قايتىپ كەلسۇن دەۋاتىدۇ، — دەپ سىرتتىكىلەر تەڭلا ۋارقىرىدى. جىيا رۇڭ شۇ هامان قايتىپ كىرىپ، تەبەسسۇم چىراي بىلەن فېكجىيغا تىكىلىپ قاراپ، ئۇنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىنى كۈتۈپ تۇردى. فېكجىي ئالدىرىماي چېينى ئىچتى ۋە بىر پەس خىيال سۇرگەندىن كېيىن، نېمىشقىدۇر چىرايى بىردىنلا قىزىرىپ كەتتى ۋە كۇلۇپ تۇرۇپ:
— بولدى، هازىرچە قايتىپ تۇرغىن، كەچلىك غىزادىن كېيىن كەل، ئاندىن ساڭا دەيمەن، هازىر ئۆيدە ئادەم بار، ئۇنىڭ ئۈستىگە كەيپىممۇ ياخشى ئەمەس، — دېدى. جىيا رۇڭ «خوش» دەپ جاۋاب بەردى ـ دە، مىيىقىدا بىر كۇلۇپ قويۇپ ئاستاغىنا چىقىپ كەتتى.
لىيۇ موماي ئەمدىلا ئارامىنى تېپىپ، بايىقى سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— مەن بۈگۈن جيەنلىرىنى باشلاپ كېلىشىمدە باشقا نىيىتىم يوق، بۇنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ ھەتتا يەيدىغىنىمۇ قالمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆنىمۇ سوغۇق بولۇپ قالدى، شۇ ۋەجىدىن، جيەنلىرىنى ھۇزۇرلىرىغا باشلاپ كېلىشىم ئىدى، — دېدى - دە، ئاندىن بەنئېرگە قاراپ ئاتا - ئاناڭ ساڭا ئۆيدە نېمە دېگەنىدى؟ بىزنى بۇ يەرگە نېمىشقا ئەۋەتتى؟ سەن ئالما بىلەنلا بولۇپ قاپسەنغۇ؟ — دەپ ئۇنى نوقۇدى. فېڭجيې ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقىنىنى ئاللىقاچان بىلىپ بولدى ۋە بەنئېرنىڭ نېمە دېيىشىنى ئۇقمايدىغانلىقىنى بىلىپ:

— بولدى، دېمىسىمۇ مەن چۈشەندىم، — دېدى كۈلۈپ ۋە جۇرۋېنىڭ ئايالىغا قاراپ، — بۇ ئانىكىمىز ناشتا قىلىپ كەپتىكەنمۇ؟ — دەپ سورىدى. ليۇ موماي ئۆزىلا ئالدىراپ جاۋاب بەردى:

— ئەتىگەن بۇياققا ماڭىمىز دەپ ئالدىراپ قالدۇق، غىزا يەيدىغانغا نەدىكى چولا دەيلا !

— چاپسان غىزا كەلتۈرۈڭلار ! — دەپ بۇيرۇدى فېڭجيې.

جۇرۋېنىڭ ئايالى ھەش - پەش دېگۈچە شەرق تەرەپتىكى ئۆيگە بىر شىرە غىزا ھازىرلاتتى - دە، ئاندىن چىقىپ ليۇ موماي بىلەن بەنئېرنى غىزاغا باشلاپ كىردى. فېڭجيې جۇرۋېنىڭ ئايالىغا:

— جۇ ئاچا، مېھمانلارنى ئوبدانراق كۈتۈۋال. مەن ھەمراھ بولالمايمەن، — دېدى - دە، ئاندىن ئۇنى يېنىغا چاقىرىۋېلىپ:

— سەن بايا چوڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن كۆرۈشكەندە ئۇ كىشى نېمە دېدى؟ — دەپ سورىدى.

— چوڭ ئاغىچا خېنىم مۇنداق جاۋاب بەردى، — دېدى جۇرۋېنىڭ ئايالى، — ئۇلار ئەسلىي بىز بىلەن بىر نەسەبتە ئەمەس ئىدى، ئۆز ۋاقتىدا ئۇلارنىڭ بوۋىسى بىزنىڭ ئۇلۇغ بېگىم بىلەن بىر يەردە ئەمەلدار بولۇپ تۇرغاندا بىزنىڭ نەسەبىمىزگە كىرىپ قالغانىكەن. يېقىنقى يىللاردىن بېرى

ئۇنچىلا ئىزدىشىپمۇ كەتكىنىمىز يوق. شۇ چاغلاردا، ئۇلار بىزنى يوقلاپ كەلگەندىمۇ زادى قۇرۇق قايتۇرمايتتۇق، بۇگۇن يوقلاپ كەلگەن بولسا، بۇمۇ ئۇلارنىڭ ياخشى كۆڭلى، ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرىلىپ قالمىسۇن. بىرەر نېمە سوراپ كەلگەن بولسا، ئۆزلىرىنى قاراپ بىر ئىش قىلسۇن، دېدى.

فېڭجيې بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ:

— مۇنداق دېگىنە، بىر نەسەبتىكىلەردىن بولغان بولساق ئۇلار مېنىڭ يادىمدىن ئۇنچىلا تېز چىقىپ كەتمىگەن بولاتتى ! — دېدى.

مۇشۇ گەپلەر بولۇۋاتقاندا، ليۇ موماي غىزالىنىپ بولۇپ، بەنئېرنى يېتىلەپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا كىردى ۋە كالپۇكلىرىنى يالىشىپ فېڭجيېغا رەھمەت ئېيتتى.

— ئولتۇرۇڭ، — دېدى فېڭجيې كۇلۇپ تۇرۇپ، — گېپىمگە قۇلاق سېلىپ تۇرۇڭ: بايا سىزنىڭ ئېيتماقچى بولغان مەقسىتىڭىزنى چۈشەندىم. بىز تۇغقان بولغاندىن كېيىن، ئەسلى سىزلەر بۇ يەرگە كەلمىسىڭىزلارمۇ ھالىڭىزلاردىن خەۋەر ئېلىپ تۇرغان بولساق ئوبدان بولاتتى. بىراق، ھازىر بۇ يەرنىڭ ئىشلىرىمۇ كۆپىيىپ كەتتى، چوڭ ئاغىچا خېنىم بولسا ياشقا چوڭ بولۇپ قالدى، ئېسىدىن چىقىرىپ قويۇشى مۇمكىن. ھازىر غوجىدارلىق مېنىڭ ئۇستۇمگە چۈشۈپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن تۇغقانلارنىڭ ھەممىسى بىلەن تېخى تولۇق تونۇشۇپ كەتكىنىم يوق، ئۇنىڭ ئۇستىگە سىرتتىن قارىغاندا، بىز ناھايىتى ھەشەمەتلىك كۆرۈنىمىز، لېكىن تۆگە قانچە بولسا يۇكىمۇ شۇنچە بولىدىكەن، بۇنى باشقىلارغا دېسەكمۇ، ئۇلار ئىشەنمەيدۇ. سىز بۇگۇن شۇنچە يىراقتىن كەپسىز، يەنە كېلىپ ماڭا سىز بىرىنچى قېتىم ئېغىز ئاچتىڭىز، سىزنى قانداقمۇ قۇرۇق قايتۇرغىلى بولسۇن؟ تۇنۇگۇنلا چوڭ ئاغىچا خېنىم دېدەك قىزلارنىڭ كىيىملىكى ئۈچۈن بەرگەن يىگىرمە سەر كۇمۇشكە ھېلىمۇ تەگمىگەنىكەنمەن، ئاز كۆرمىسىڭىز

ئاپىرىپ خەجلەپ تۇرارسىز.

لىۋ موماي دەسلەپ قىزچىقىنىڭ ئۆزىگە دەرد - ئەھۋال ئېيتقانلىقىنى ئاڭلاپ ئۇمىدىنى ئۈزگەندى، لېكىن ئاخىرىدا ئۆزىگە يىگىرمە سەر كۈمۈش ئىنئام قىلىنىۋەتكەنلىكىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، خۇشاللىقىدا ئاغزى قولىقىغا يەتتى - دە:

— ئۆزلىرىنىڭمۇ مۇشكۈلچىلىكلىرى بارلىقىنى بىزمۇ چۈشىنىمىز، — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ، — لېكىن قەدىمكىلەردە: «ئورۇقلۇقتا ئۆلگەن تۆگىمۇ ئاتتىن يوغان بولىدۇ» دېگەن گەپ بار، ھەر قانچە بولۇپ كەتكەن بىلەنمۇ، ھەربىرلىرىدىن بىزگە تەگكەن قىلچە نەپمۇ تاغدەك يۈلەك بولىدۇ!

جۇرۇينىڭ ئايالى لىۋ مومايىنىڭ بۇ قوپال گەپلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا ھەدەپ كۆز ئىشارەت قىلىپ توختىتىپ قويدى. فىڭجيې بولسا ئۇنىڭ گەپلىرىگە پەرۋا قىلماي كۈلۈپلا قويدى. پىڭئېر ھېلىقى بىر بولاق كۈمۈش بىلەن يەنە بىر تىزىق يارماقنى ئېلىپ چىقىپ لىۋ مومايغا بەردى. ئاندىن فىڭجيې لىۋ مومايغا:

— بۇ يىگىرمە سەر كۈمۈشنى ھازىرچە ئاپىرىپ باللارغا قىشلىق كىيىم - كېچەك تىكتۈرۈپ بېرەرسىزلەر. بۇنىڭدىن كېيىن بىكار بولۇپ قالغانلىرىڭىزدا يەنە كېلىپ ئويناپ، تاماشا قىلىپ كېتەرسىز. تۇغقانچىلىق دېگەن شۇنداق بولىدۇ، كەچ كىرىپ قالدى، سىزلەرنى قوندۇرۇپ ئاۋارىمۇ قىلىپ قويماي، بارغاندىن كېيىن ئۆيدىكىلەرگە مەندىن سالام دەپ قويارسىز، — دېدى - دە، ئورنىدىن تۇردى.

لىۋ موماي يىنە - يىنە شلاپ رەھمەت ئېيتىپ، كۈمۈشنى ئالدى - دە، جۇرۇينىڭ ئايالى بىلەن چىقىپ كەتتى. ئۇلار تالاغا چىققاندىن كېيىن، جۇرۇينىڭ ئايالى ئۇنى جىملەشكە باشلىدى.

— جېنىم ئانىكا، سىز ئۇنى كۆرۈش بىلەنلا گەپ قىلالماس بولۇپ قالدىڭىزغۇ؟ ھە دېگەندىلا «جىيەنىڭىز» دەۋەردىڭىز. بىر گەپ قىلسام قورسىقىڭىز كۆپمىسۇن، يېقىن جىيەنى بولغان

تەقدىردىمۇ، گەپ دېگەننى سىلىقراق قىلىدىغان. بايىقى جىيا رۇڭ غوجام مانا ئۇنىڭ راست جىيەنى بولىدۇ. ئۇنىڭ سىز دېگەن جىيەنى نەدىن چىقىپ قالدىكىنە!
— جېنىم يەڭگە، مەن ئۇنى كۆرۈش بىلەنلا سۆيۈنگىنىمدىن يۈرىكىم ئويناپ كەتكەن تۇرسا، ئاغزىم قانداقمۇ گەپكە كەلسۇن؟ — دېدى ليۇ موماي كۈلۈپ.
ئىككىيلەن پاراڭلىشىپ جۇرۇيىنىڭ ئۆيىگە كەلدى ۋە ئۇ يەردە يەنە بىر پەس پاراڭ سېلىشتى. ليۇ موماي «بالىڭىزغا مېۋە - چىۋە ئېلىپ بېرەرسىز» دەپ جۇرۇيىنىڭ ئايالىغا بىر پارچە كۈمۈش بەرمەكچى بولۇۋىدى، جۇرۇيىنىڭ ئايالى كۆزىنىڭ قىرىنىمۇ سالمىدى ۋە زادىلا ئالغىلى ئۇنىمىدى. ليۇ موماي ئۇنىڭغا چەكسىز مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، ئارقا ئىشىك بىلەن چىقىپ كەتتى. ئۇ كەتكەندىن كېيىن نېمە ئىشلار بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يەتتىنچى باب

جىيا لىيەن بىلەن ۋاڭ شىفېڭ كۆكۈل ئېچىۋاتقاندا گۇل سۇنۇلغانلىقى
باۋيۈي بىلەن چىن جۇڭ نىڭگو قەسىرىدىكى زىياپەتتە تونۇشقانلىقى

شۇنداق قىلىپ، جورۋىينىڭ ئايالى لىيۇ مومايىنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن، ۋاڭ ئاغىچا خېنىمغا خەۋەر قىلىپ قويۇش ئۈچۈن تۆر ئۆيگە كەلدى. لېكىن، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بۇ يەردە يوق ئىدى، ئۇ دېدەكلەردىن سۈرۈشتۈرۈپ، ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ شۆ هامىمىنىڭكىگە پاراڭلىشىشقا كەتكەنلىكىنى بىلدى. جورۋىينىڭ ئايالى شەرق تەرەپتىكى يان ئىشىكتىن چىقىپ شەرقىي هويلىغا ئۆتتى ـ دە، ئۇدۇل نەشپۈتلۈك هويلىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ ئىشىك ئالدىغا كېلىشى بىلەنلا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ دېدەك قىزى جىنچۈەر تېخى يېڭىلا چېچى ئۆرۈمىگە كىرگەن بىر قىز بىلەن پەلەمپەي ئۈستىدە ئويناپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. جىنچۈەر جورۋىينىڭ ئايالىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ خەۋەر ئېلىپ كەلگەنلىكىنى بىلدى ـ دە، تۇمشۇقى بىلەن ئىچكىرىنى ئىشارەت قىلىپ كۆرسەتتى.

جورۋىينىڭ ئايالى مىلەڭزىنى ئاستاغىنا قايرىپ ئىچكىرىگە كىردى، بۇ يەردە ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن شۆ هاما ئىككىسى ئائىلە ئىشلىرى ئۈستىدە ئۇزۇن پاراڭغا چۈشۈپ كەتكەنىكەن. جورۋىينىڭ ئايالى بۇ ئەھۋالنى بايقاپ، ئۇلارنىڭ پارىڭىنى بۇزۇۋېتىشكە پېتىنالماي ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. بۇ

يەردە بولسا شۆ باۋچەي ئۆيچىلىك كىيىملىرىنى كىيىپ، چېچىنى تۇرمىلەكلەپ، كالىڭ ئۇستىدىكى شىرەگە تايىنىۋېلىپ ھەدەپ گۇل سىزىپ ئولتۇراتتى، يېنىدا دېدەك قىز يىڭئېرمۇ بىللە ئىدى، ئۇ كىمدۇر بىرسى ئۆيگە كىرىپ كەلگەنلىكىنى سېزىپ، قولىدىكى قەلەمنى قويۇپ كەينىگە بۇرالدى ۋە جۇرۇينىڭ ئايالىنى كۆرۈپ:

— ئولتۇرۇڭ، جۇ ئاچا، — دەپ ئۇنى تەكلىپ قىلدى تەبەسسۇم بىلەن.

— تەنلىرى ئېسەنمۇ، خېنىم؟ — دەپ سورىدى جۇرۇينىڭ ئايالى كۇلۇمسىرىگەن ھالدا كاڭنىڭ لېۋىگە ئولتۇرۇۋېتىپ، — ئىككى - ئۇچ كۇندىن بېرى نېرىقى تەرەپكە تاماشىغىمۇ ئۆتمىدىله، خېنىم، باۋيۈي ئۇكىلىرى خاپا قىلىپ قويدىمۇ نېمە؟

— يوقسۇ ! — دەپ كۇلدى باۋچەي، — مېنىڭ ھېلىقى كېسىلىم يەنە قوزغىلىپ قالدى، شۇ ۋەجىدىن، ئىككى كۇندىن بېرى ھېچقاياققا تەۋرىمىدىم.

— مەنمۇ شۇنى سورىماقچىدىم. خېنىمنىڭ كېسىلى زادى قانداق كېسەل بولغىيدى؟ باشتىلا بىرەر تېۋىپ چاقىرىپ ئوبدانراق داۋالىتىپ بېقىش كېرەك ئىدى. تېخى كىچىك تۇرۇپلا كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قېلىش بۇ ئوينىشىدىغان ئىش ئەمەس ! — دېدى جۇرۇينىڭ ئايالى.

— بۇ كېسەل توغرۇلۇق گەپ ئاچمايلا قويۇڭ ! — دېدى باۋچەي جۇرۇينىڭ ئايالىنىڭ گېپىنى ئاڭلاۋېتىپ، — نى - نى تېۋىپلارنى تەكلىپ قىلىپ كۆرسەتتىم، نى - نى دورىلارنى ئىچتىم، نى - نى پۇللار خەجلەندى، ۋايتاڭـەي، ئۇنىڭ ھېچبىر شىپاسى كۆرۈلمىدى. كېيىن تەلييمگە يارىشا بىر شەيخ كېلىپ قالدى، ئۇ يالاڭ نامەلۇم كېسەللەرنى داۋالايدىكەن، ئۇنى تەكلىپ قىلىپ ئۆزۈمنى كۆرسىتىپ باقتىم. ئۇ: سەن بۇ قىزىتما كېسەلنى تۆرەلگەن چېغىڭدىلا ئۆزۈڭ بىللە ئېلىپ كەپسەن. خەيرىيەت، تۇغما تىمەن بولغانلىقىڭ ئۇچۇن، بۇ كېسەل

سىنى ھېچنېمە قىلالمايۋېتىپتۇ، ئادەتتىكى دورىلارنى يېگەن بىلەنمۇ كار قىلمايدۇ، دەپ ئېيتتى. ئۇ ماڭا يەنە دېڭىز پەرىسىنىڭ دورا قەغىزىنى سۆزلەپ بەردى ۋە خۇرۇچ قىلىش ئۇچۇن ئاجايىپ خۇش پۇراقلىق بىر بولاق مور دورىسىمۇ بەردى، كېسەل قوزغالغان چاغدا بىر كومىلاچىلا كۇپايە ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. شۇنىسى ئەجەبكى، بۇ دورا ناھايىتى شىپالىق بولۇپ چىقتى.

— بۇ دورا قەغىزىدە نېمىلەر دېيىلگەنكىنە؟ — دەپ سورىدى جۇرۇينىڭ ئايالى، — خېنىم، بۇنى بىزگىمۇ دەپ بەرسىلە، بىزمۇ ئاڭلاپ قويساق، باشقىلارمۇ شۇنداق كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالسا ئۇلارغا سۆزلەپ بەرسەكمۇ بىر ساۋابلىق ئىش قىلغان بولاتتۇق!

— ئۇنى بىلگىنىڭىزدىن بىلمىگىنىڭىز ياخشىراق، — دېدى باۋچەي، — ئۇنىڭغا سىز ئېرىشىپ بولغۇچە جېنىڭىزدىن جاق تويىسىز! ئۇنىڭدا يېزىلغان دورا - دەرمەكلەرنىڭ ھەممىسى چەكلىك. كىشىنى ئەڭ قىينايدىغىنى ئېپىنى كەلتۈرۈش: باھاردا ئېچىلىدىغان ئاق مودەن گۈلىنىڭ چاڭدانىدىن ئون ئىككى سەر، يازدا ئېچىلىدىغان ئاق نېلۇپەر گۈلىنىڭ چاڭدانىدىن ئون ئىككى سەر، كۈزدە ئېچىلىدىغان ئاق نەرگىسگۈلىنىڭ چاڭدانىدىن ئون ئىككى سەر، قىشتا ئېچىلىدىغان ئاق مېيخۇا گۈلىنىڭ چاڭدانىدىن ئون ئىككى سەر يىغىسىز. ئاندىن مۇشۇ تۆت خىل گۈلنىڭ چاڭدانلىرىنى كېلەر يىلىنىڭ ئوتامال كۈنىنىڭ ئاپتىپىدا قۇرۇتۇپ، ئۇنىڭغا ھېلىقى مور دورىسىنى قوشىسىز - دە، بىللە يانجىيسىز، ئاندىن ھەمەل كۈنى ياغقان يامغۇر سۈيىدىن ئون ئىككى مىسقال...

— ۋاي - ۋۇي! بۇ گەپچە ئۇچ يىل ۋاقىت كېتىدۇ دېسىلە! — دەپ كۈلدى جۇرۇينىڭ ئايالى، — ھەمەل كۈنى يامغۇر ياغماي قالسا قانداق قىلىدىغان ئىش؟

— شۇنى دېمەمسىز؟ — دېدى باۋچەي سۆزىنى داۋام قىلىپ، —

بۇنداق ئېپىدە كېلىپ بېرىدىغان يامغۇر نەدە دەيسىز؟ ئېپى كەلمەي قالسا، كۆتمەكتىن باشقا ئىلاجىڭىز يوق. يەنە ئاق شەبنەم كۈنى چۈشكەن شەبنەمدىن ئون ئىككى مىسقال، قىروۋ چۈشۈكى كۈنى چۈشكەن قىروۋدىن ئون ئىككى مىسقال، تۈنجى قار كۈنى ياغقان قاردىن ئون ئىككى مىسقال يىغىسىز، ئاندىن ھېلىقى دورىنى مۈشۈ تۆت خىل سۇ بىلەن يۇغۇرۇپ، پىستىچە كۆمىلاچ ياساپ كونا جانان كوزىغا قاچىلايسىز ـ دە، گۈلنىڭ تۆۋىگە كۆمۈپ قويىسىز. كېسىلىڭىز تۇتقاندا، بىر تالدىن ئېلىپ، يەنە بىر مىسقال ئىككى پۇڭ سېرىق ئارچىنىڭ قوۋزىقىنى قاينىتىپ، شۇنىڭ سۈيى بىلەن ئىچىسىز.

— ئامىتابا! — دېدى جۇرۇينىڭ ئايالى، — كىشى بۇنداق ئېپىنى كەلتۈرۈپ بولغۇچە ئۆلەي دەيدىكەن ـ دە! ئون يىل كۈتكەن بىلەنمۇ ئۇنىڭ توققۇزىنى تەل قىلماق تېخى بىر گەپ ئوخشايدۇ!

— ئىشىنىڭ ئوڭدىن كەلگىنىنى دېمەمسىز تېخى، ھېلىقى شەيخ كەتكەندىن كېيىن، بىر ـ ئىككى يىلنىڭ ئىچىدىلا ھەممىنىڭ ئېپىنى كەلتۈرۈپ، مىڭ تەستە دورا ياسىۋالدىم. بۇ دورىنى ئۆزۈم بىلەن بىللە بۇ يەرگە ئالغاچ كېلىپ، ھازىر ئۇنى نەشپۈت دەرىخىنىڭ ئاستىغا كۆمۈپ قويدۇم.

— بۇ دورىنىڭ ئىسمى باردۇ؟ — دەپ سورىدى جۇرۇينىڭ ئايالى.

— بار، — دەپ جاۋاب بەردى باۋچەي، — ھېلىقى شەيخ بۇنىڭ ئىسمىنى «سوغۇق ئەتىر كۆمىلىسى» دەپ ئېيتىپ بەرگەنىدى.

جۇرۇينىڭ ئايالى بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ يەنە سورىدى:

— كېسەل تۇتقان چاغدا زادى قانداق بولىدۇ؟

— ھېچقانداق بولمايدۇ، بىر ئاز دېمىم سىقىدۇ، يۆتىلىمەن، شۇ دورىدىن بىر كۆمىلاچ يېگەن ھامانلا قويۇپ بېرىدۇ.

جۇرۇينىڭ ئايالى يەنە نېمىنىدۇر سۆزلىمەكچى بولۇپ

تۇرغىنىدا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ: «ئىچكىرىدە كىم بار؟» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. جۇرۇينىڭ ئايالى ئالمان ـ تالمان چىقىپ جاۋاب بەردى ۋە ليۇ موماي توغرىسىدىكى ئىشلارنى مەلۇم قىلىپ قويۇپ، بىر پەس كۈتۈپ تۇردى. لېكىن، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ئۇنىڭغا بىر نېمە دېمىدى. ئۇ كەينىگە يېنىپ، چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ ئەمدىلا تەمشەلگەندە:

— سەل تەخىر قىلىپ تۇرۇڭ. مېنىڭ بۇ يەردە سىز ئالغاچ كېتىدىغان بىر نەرسەم بار، — دەپ، شۆ هامما جۇرۇينىڭ ئايالىنى توختىتىۋالدى، ئاندىن تالاغا قاراپ:

— شياڭلىڭ! — دەپ كىمنىدۇر چاقىردى. شۇ ئەسنادا، باياتىن جىنچۇەر بىلەن ئويناپ تۇرغان هېلىقى چۆرە قىز پەردىنى شاراق ـ شۇرۇق قىلىپ ئاچقان پېتى كىرىپ كەلدى ۋە:

— مېنى بىر ئىشقا چاقىردىلىمۇ، ئاغىچا خېنىم؟ — دەپ سورىدى.

— بېرىپ هېلىقى قۇتىدىكى گۈللەرنى ئەكەل، — دەپ بۇيرۇدى شۆ هامما. شياڭلىڭ قولۇق بىلدۇرۇپ نېرىراق ئۆتتى ـ دە، كىچىككىنە كىمخاب تاشلىق بىر قۇتىنى كۆتۈرۈپ كەلدى.

— بۇنىڭ ئىچىدە ئوردىدا ياسالغان ئون ئىككى تال يېڭى نۇسخىدىكى گۈل بار، بۇلار شايىدىن توقۇلغان گۈللەر. تېخى تۈنۈگۈنلا ئېسىمگە كەلدى، بۇ يەردە تۇرۇۋېرىپ زايە بولۇپ كەتكۈچە خېنىم ـ قىزلار قىسىشسۇن! تۈنۈگۈنلا ئەۋەتىپ بېرەي دېۋىدىم، يەنىلا يادىمدىن كۆتۈرۈلۈپ قاپتۇ. بۈگۈن سىز ئوبدان كېلىپ قالدىڭىز، بۇنى ئالغاچ بېرىپ، سىزلەر تەرەپتىكى ئۈچ خېنىمنىڭ هەربىرىگە ئىككى تالدىن بېرىڭ، قالغان ئالتە تالدىن ئىككى تېلىنى لىن دەيىۋي خېنىمغا، تۆت تېلىنى فېڭجيېغا سۇنۇپ بېرەرسىز، — دېدى شۆ هامما جۇرۇينىڭ ئايالىغا تاپىلاپ.

— بۇ گۈللەرنى باۋچەي خېنىم تاقىسا بولماسمىدى، يەنە

شۇلارنى ئەسلەپ قاپسىز ! ــ دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم.
ــ سىز ئۇقمايسىز، ئاغىچا خېنىم ! ــ دېدى شۆ هامما، ــ باۋچەي قىزنىڭ غەلىتىلا مىجەزى بار، نېمىشقىدۇر گۈل ـ چېچەك، ئۇپا ـ ئەڭلىك دېگەن نەرسىلەرنى زادىلا ياقتۇرمايدۇ !
بۇ گەپلەر بولۇۋاتقاندا، جۇرۋېنىڭ ئايالى هېلىقى قۇتىنى كۆتۈرۈپ ئۆيدىن چىقىپ كەتكەندى. جىنچۇەر تېخىچىلا سۇپا ئۈستىدە ئاپتاپقا قاقلىنىپ ئولتۇراتتى، جۇرۋېنىڭ ئايالى ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ:
ــ بايىقى شياڭلىڭ دېگەن چۆرە قىز پايتەختكە كېلىش ئالدىدا سېتىلىپ تالاشتا قاپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئۇچۇن ئادەم ئۆلۈپ خۇن دەۋاسى بوپتۇ، دەپ پارىڭى چىقىپ كەتكەن هېلىقى قىز شۇمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.
ــ هەئە، دەل ئۆزى شۇ، ــ دەپ جاۋاب بەردى جىنچۇەر. بۇ چاغدا شياڭلىڭ كۈلگەن پېتى ئۇلارغا قاراپ كېلىۋاتاتتى، جۇرۋېنىڭ ئايالى شياڭلىڭنى قولىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ سىنچىلاپ بىر پەس قارىدى ـ دە، ئاندىن جىنچۇەرگە كۈلۈپ تۇرۇپ:
ــ بۇ قىزنىڭ چىراي ـ شەكلى، بىزنىڭ شەرقىي قەسىردىكى بەگزادە جيا رۇڭنىڭ ئاغىچا خېنىمىغا زەپمۇ ئوخشاپ كېتىدىكەنە ! ــ دېدى.
ــ مەنمۇ شۇنىڭغا ئوخشىتىمەن، ــ دەپ جاۋاب بەردى جىنچۇەر.
ــ سەن بۇلارنىڭكىگە قانچە يېشىڭدا كەلگەنىدىڭ؟ ــ دەپ سورىدى جۇرۋېنىڭ ئايالى شياڭلىڭدىن، ــ ئاتا ـ ئاناڭ قەيەردە؟ بۇ يىل قانچە ياشقا كەلدىڭ؟ ئەسلىڭ نەلىك؟
شياڭلىڭ ئۇنىڭ سوئاللىرىنى ئاڭلاپ بولۇپ:
ــ هېچ نەرسە ئېسىمدە يوق، ــ دەپ جاۋاب بەردى بېشىنى چايقاپ.
جۇرۋېنىڭ ئايالى بىلەن جىنچۇەر شياڭلىڭنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويدى.

بىر پەستىن كېيىن، جۇرۇينىڭ ئايالى ھېلىقى گۈلنى ئېلىپ، ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ چوڭ ئۆيىنىڭ كەينىگە ئۆتتى. جىيا ئانا ئۆزىنىڭ قىز نەۋرىلىرى يېقىندىن بېرى كۆپىيىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، بىر ھويلىدا قىسىلىپ قالمىسۇن دەپ، ئۆزىگە ئەرمەك قىلىپ تۇرۇش مەقسىتىدە، يېنىدا پەقەت باۋيۈي بىلەن دەيىيۈي ئىككىسىنىلا قالدۇرۇپ، قالغان نەۋرىلىرى يىڭچۈن، تەنچۈن ۋە شىچۈنلەرنى ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ ھېلىقى ئۆيىنىڭ كەينىدىكى ئۈچ ئېغىزلىق ئايۋان سارىيىغا كۆچۈرۈپ قويغان ۋە ئۇلارغا ھەمراھ بولۇپ تۇرۇشقا لى ۋەننى بۇيرۇغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، جۇرۇينىڭ ئايالى ئۇدۇل مۇشۇ يەرگىلا كېلىپ، ئايۋان ئاستىدا بىرقانچە چۆرە قىزلارنىڭ بۇيرۇق كۈتۈپ جىم ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. دەل شۇ چاغدا، يىڭچۈننىڭ دېدىكى سىچى بىلەن تەنچۈننىڭ دېدىكى سىشۇ ئىككىسى پەردىنى قايرىپ چىقىشتى، قولىدا پىيالىلەر قويۇلغان پەتنۇس بار ئىدى. بۇنى كۆرگەن جۇرۇينىڭ ئايالى ئاچا ـ سىڭىل ئىككى خېنىمنىڭ ئۆيدە ئىكەنلىكىنى پەملىدى ـ دە، ھۇجرا ئىچىگە كىردى. يىڭچۈن بىلەن تەنچۈن پەنجىرە تۈۋىدە دامكا ئويناپ ئولتۇرغانىدى. جۇرۇينىڭ ئايالى ئەكەلگەن گۈللەرنى ئۇلارغا سۇنۇپ، سەۋەبلىرىنى سۆزلەپ بەردى، ئىككى قىز دەرھال دامكىنى توختىتىپ، ئورنىدىلا ئېگىشىپ رەھمەت ئېيتتى ۋە دېدەك قىزلارنى گۈلنى ئېلىپ قويۇشقا بۇيرۇدى.

جۇرۇينىڭ ئايالى بۇ ئىككى قىزنىڭ رەھمىتىنى ئېلىپ ئالغاندىن كېيىن:

— تۆتىنچى خېنىم ئۆيدە يوقمۇ؟ ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ يېنىدا ئوخشىمامدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ئەنە ئاۋۇ ئۆيدە تۇرۇپتىغۇ؟ — دەپ جاۋاب بەردى دېدەكلەر. جۇرۇينىڭ ئايالى دېدەكلەر كۆرسەتكەن ئۆي تەرەپكە كەلدى. بۇ يەردە شىچۈن شۇيىۋ ناملىق راھىبەلەر ئىبادەتخانىسىدىكى بالا راھىبە جىننىڭ بىلەن ئويناپ

ئولتۇرغانىكەن. ئۇ جۇرۇينىڭ ئايالىنى كۆرۈپ، نېمە ئىش ئۇچۇن كەلگەنلىكىنى سورىدى. جۇرۇينىڭ ئايالى گۈل قۇتىسىنى ئېچىپ تۇرۇپ، نېمە ئۇچۇن كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. شىچۇن كۈلۈپ كەتتى ۋە:

— مەن شۇ تاپتا جىنىڭغا سۆزلەپ بېرىۋاتاتتىم، ئەتە چاچلىرىمنى چۇشۇرۇۋېتىپ، جىنىڭ بىلەن بىللە راھىبە بولماقچىمەن، بۇ گۈلنىڭ كېلىپ قالغانلىقى قىزىق بولدى، چېچىمنى چۇشۇرۇۋەتسەم گۈللەرنى نەرىمگىمۇ قىستۇرارمەن؟ — دېدى. ھەممەيلەن بىر پەس كۈلۈشمەك قىلىشتى، ئاندىن شىچۇن گۈلنى ئېلىڭلار، — دەپ دېدەك قىزغا بۇيرۇدى.

— سەن بۇ يەرگە قاچان كېلىپ قالغان؟ — دەپ سورىدى جۇرۇينىڭ ئايالى جىنىڭدىن، — سېنىڭ ھېلىقى تازچاق ئىسكەتسىز ئۇستازىڭ نەگە كەتتى؟

— ئىككىمىز قاق سەھەردىلا بىللە كەلگەنىدۇق. ئۇستازىم، ئاغىچا خېنىمنى يوقلاپ چىققاندىن كېيىن، مېنى مۇشۇ يەردە ساقلاپ تۇر دەپ، ئۆزى يۈي بېگىمنىڭ ھۇزۇرىغا كەتكەنىدى، — دەپ جاۋاب بەردى جىنىڭ.

— ھەر ئاينىڭ ئون بېشىدا بېرىلىدىغان ئىسرىقلىق پۇلىنى ئالدىڭلارمۇ؟ — دەپ سورىدى جۇرۇينىڭ ئايالى.

— بىلمەيمەن، — دەپ جاۋاب بەردى جىنىڭ.

— ھازىر ئىبادەتخانىلارنىڭ ئايلىق پۇلىنى كىم باشقۇرۇۋاتىدۇ؟ — دەپ سورىدى شىچۇن جۇرۇينىڭ ئايالىدىن.

— يۈي شىن باشقۇرۇۋاتىدۇ.

— ھە، مۇنداق دەڭ، جىنىڭنىڭ ئۇستازى كېلىشى بىلەنلا يۈي شىننىڭ ئايالى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، بىر ھازاغىچە كۇسۇرلىشىپلا كەتكەنىدى، ھەرقاچان مۇشۇ ئىش ئۇستىدە پاراڭلاشقان بولسا كېرەك، — دېدى شىچۇن كۈلۈپ تۇرۇپ.

جۇرۇينىڭ ئايالى جىنىڭ بىلەن يەنە بىر پەس پاراڭ سېلىشقاندىن كېيىن، فېڭجېينىڭ ھۇجرىسىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ

قاسناقتىكى يول ئارقىلىق لى ۋەنىنىڭ ئارقا پەنجىرى تۈۋى بىلەن غەربىي كۈنگۈرە تامدىن ئۆتۈپ، يان ئىشىكتىن چىقتى ـ دە، فېڭجىيېنىڭ هويلىسىغا كىردى. ئۇ دالانغا كىرگەندە چۆرە قىز فېڭئېر بوسۇغىدا ئولتۇراتتى. ئۇ جۇرۇينىڭ ئايالىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، دەررۇ قول شىلتىپ، ئۇنى شەرق تەرەپتىكى ئۆيگە كىرىشكە ئىشارەت قىلدى. جۇرۇينىڭ ئايالى بۇ ئىشارەتنىڭ مەنىسىگە چۈشەندى ـ دە، پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ شەرق تەرەپتىكى ئۆيگە كىردى، ئېمىكئانا بۇ يەردە خېنىم قىزنى پەپىلەپ ئۇخلىتىۋاتاتتى.

— كېلىن ئاغىچا چۈشلۈك ئۇيقۇدىمۇ نېمە؟ — دەپ سورىدى جۇرۇينىڭ ئايالى ئاستاغىنا، — ئويغىنىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدىغۇ؟

ئېمىكئانا هىجىيىپ قويۇپ، ئاغزىنى ئۇمچەيتىپ بېشىنى چايقاپ قويدى. ئۇ يەنە نېمىنىدۇر سورىماق بولۇپ تەمشىلىپ تۇراتتى، فېڭجىيېنىڭ هوجرىسى تەرەپتىن ئارانچە كۈلكە ئاڭلاندى، بۇ جيا ليەننىڭ كۈلكىسى ئىدى. شۇنىڭ بىلەن تەڭلا تىرىققىدە قىلىپ ئىشىك ئېچىلىپ، پىڭئېر قولىغا يوغان بىر مىس چىلاپچا كۆتۈرۈپ ئىچكىرىدىن چىقىپ بىرسىنى سۇ ئەكېلىشكە بۇيرۇدى.

ئاندىن، پىڭئېر بۇ تەرەپتىكى ئۆيگە كىرىپ كەلدى ۋە جۇرۇينىڭ ئايالىنى كۆرۈپ:

— يەنە نېمىگە كەلدىڭىز، چوڭ ئانا؟ — دەپ سورىدى.

— گۈل ئەكېلىۋىدىم، — دەپ جاۋاب بەردى جۇرۇينىڭ ئايالى دەرهال ئورنىدىن تۇرغاچ قولىدىكى قۇتىنى كۆرسىتىپ. پىڭئېر قۇتىنى ئېچىپ ئۇنىڭدىن تۆت تال گۈلنى ئالدى ـ دە، كەينىگە بۇرۇلۇپ يەنە فېڭجىيېنىڭ هوجرىسىغا كىرىپ كەتتى. بىركەمدىن كېيىن، ئۇ قولىغا ئىككى تال گۈلنى تۇتقان هالدا يېنىپ چىقىپ، مۇلازىم سەيمىڭنى چاقىرىپ:

— بۇ گۈلنى نېرىقى قەسىرگە ئەكىرىپ بەر، جيا رۇڭ

غوجامنىڭ ئاغىچا خېنىمى تاقىسۇن، — دەپ تاپىلىدى. ئاندىن جۇرۇينىڭ ئايالىغا قايتىپ بېرىپ رەھمەت ئېيتىپ قويۇشنى بۇيرۇدى. جۇرۇينىڭ ئايالى جىيا ئانا ئولتۇرغان ھويلا تەرەپكە قاراپ يول ئېلىپ، ئەمدىلا پېشايۋاندىن ئۆتكەندە ئۆزىنىڭ قىزى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. ئۇنىڭ قىزى ياسانغان ھالدا تېخى ئەمدىلا قېيىنئانىسىنىڭكىدىن كەلگەنىدى. جۇرۇينىڭ ئايالى قىزىنى كۆرۈپ:

— بىمەھەل بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟ — دەپ سورىدى.

— تېنىڭىز سالامەتمۇ، ئانا؟ — دېدى قىزى، — سىزنى ئۆيدە شۇنچە ساقلىساممۇ كەلمىدىڭىز، قايتالمىغۇدەك نېمانچە ئالدىراش ئىشىڭىز چىقىپ قالغان؟ سىزنى كۈتۈپ تىت ـ تىت بولۇپ، ئاخىر ئۆزۈم بېرىپ ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمغا تەزىم بېرىپ چىقتىم، ئەمدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئالدىغا تەزىمگە كېتىۋاتاتتىم. سىز تۈگىتەلمەيۋاتقان قانداق ئالۋان ئۇ؟ قولىڭىزدىكى نېمە؟

— ئوھوي، نېمە بولماقچىدى، بالام، بۈگۈن ھېلىقى ئىستارە لىيۇ موماي كەپتۇ، ئۆزۈمگە ئۆزۈم ئىش تېپىۋېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن يېرىم كۈنۈم كەتتى. كېيىن شۆ ھامما كۆرۈپ قېلىپ، بۇ گۈللەرنى قىز ـ خېنىملارغا يەتكۈزۈپ بېرىشىمنى تاپىلاپ قويدى، بۇ ئىشىم تېخىچە تۈگىگىنى يوق! بۈگۈن بۇ يەرگە بىرەر ئىش بىلەن كەلگەن ئوخشىمامسەن؟

— سىز تاپقاق ئىكەنسىز، ئانا، بىر قاراپلا تېپىۋالدىڭىز. سىزگە ئەمدى راست گېپىمنى دېمىسەم بولماس، — دېدى قىزى كۈلۈپ، — ئالدىنقى كۈنلىرى كۈيئوغلىڭىز جىقراق ئىچىپ قويۇپتىكەن، بىرسى بىلەن جېدەللىشىپ قاپتۇ. ئارىدا كىمدۇر بىرسى ئوت قۇيرۇقلۇق قىلىپ، كۈيئوغلىڭىزنى نەدىن كېلىپ قالغان بىر نېمىكەنتاڭ، دەپ يامۇلغا چېقىشتۇرۇپتۇ، ئۇنى ئۆز يېزىسىغا يالاپ كەتكۈزۈۋەتكۇدەكمىش. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەن

بىرەر ئىلتىپات ئىزدەپ سىز بىلەن مەسلىھەتلەشكىلى كەلگەنىدىم. بۇ ئىش توغرىسىدا كىمگە يالۋۇرساق بولاركىن؟

جۇرۇينىڭ ئايالى قىزىنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ:

— بىر ئىش بىلەن كەلگىنىڭنى بايىلا بىلگەنىدىم. شۇنچىلىك ئىشقىمۇ بۇنچىۋالا تېنەپ قالامدىكىنە! سەن ئۆيگە بېرىپ تۇرغىن، هازىر ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭمۇ، فېڭجىيې خېنىمنىڭمۇ چولىسى تەگمەيدۇ. دەيىۋي خېنىمنىڭ گۈلىنى يەتكۈزۈپ بەرگەندىن كېيىن مەنمۇ ئۆيگە قايتىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى. قىزى ئانىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئۆيگە يانماقچى بولۇپ كەينىگە قايرىلىپ:

— ئانا، قانداقلا بولسۇن پاتراق قايتىڭ! — دەپ تاپىلاپ قويدى.

— بولدىلا، ئىش كۆرمىگەن كىچىك بالا دېگەنزە شۇنداق هودۇقۇپلا كېتىدىكەن! — جۇرۇينىڭ ئايالى شۇنداق دەپ قويۇپ، ئىتتىك دەيىۋينىڭ هۇجرىسىغا قاراپ كەتتى.

بۇ چاغدا، دەيىۋي ئۆزىنىڭ هۇجرىسىدا ئەمەس، باۋيۈينىڭ هۇجرىسىدا توققۇز هالقا① ئويۇنىنى ئويناپ ئولتۇرغانىكەن. جۇرۇينىڭ ئايالى هۇجرىغا كىرىپ:

— لىن دەيىۋي خېنىم، شۇ هاما ئۆزلىرىگە گۈل ئەۋەتتى، — دېدى. باۋيۈي بۇ گەپنى ئاڭلاش بىلەنلا:

— قانداق گۈل؟ ئەكېلە، كۆرۈپ باقاي، — دەپ قولىنى قۇتىغا سۇندى ۋە گۈلنى ئېلىپ قارىدى، بۇ ئەسلى ئوردىدا شايى بىلەن چىرايلىق قىلىپ توگۈلگەن يالغان گۈل ئىدى. دەيىۋي باۋيۈينىڭ قولىدا تۇرغان گۈلگە قىيا باقتى ـ دە، ئاندىن

① توققۇز هالقا — ئويۇننىڭ بىر خىلى. تۆمۈر، مىس ياكى كۈمۈش سىملاردا ياسىلىدۇ. ئۇزۇن هالقىنىڭ بىر ئۇچىدا ساپىقى بولىدۇ، ئوتتۇرىسىغا توققۇز هالقا ئۆتكۈزۈلىدۇ، هەربىر هالقىنىڭ تېگىنى چېتىپ تۇرىدىغان تىك سىم ساڭگىلاپ تۇرىدۇ، ئاستىدىن توغرا چېتىققا ئۆتكۈزۈلىدۇ. هالقىلارنى ئېلىپ يەنە ئۆتكۈزۈش ناهايىتى مۇشكۈل بولغان بىر ئويۇن.

سورىدى:

— بۇ گۈلنى يالغۇز ماڭىلا ئەۋەتكىنىمۇ ياكى باشقا قىزلارغىمۇ ئەۋەتتىمۇ؟

— ھەممىسىگە ئەۋەتتى، بۇ ئىككى تېلى خېنىمغا خاس، — دەپ جاۋاب بەردى جۇرۇينىڭ ئايالى.

— باشقىلار تاللاپ ئېشىپ قالمىسا ماڭا ئەۋەتمەيدىغانلىقىنى بىلەتتىم ! — دېدى دەييۈي مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ.

جۇرۇينىڭ ئايالى بۇ گەپنى ئاڭلاپ، يا ئاق، يا كۆك دېمەي جىملا تۇرۇپ قالدى.

— جۇ ئاچا، ئۇياقتا نېمە ئىش بىلەن ئۆتكەنىدىڭ؟ — دەپ سورىدى باۋيۈي.

— ئاغىچا خېنىم ئۇياقتا ئىكەن، مەن خېنىمغا بىر ئىشنى مەلۇم قىلىش ئۇچۇن ئۆتكەن، يېنىشىمدا شۈ ھاما بۇ گۈللەرنى يەتكۈزۈپ بېرىشىمنى تاپىلىغانىدى، — دەپ، سەۋەبىنى سۆزلەپ بەردى جۇرۇينىڭ ئايالى.

— باۋچەي ئاچىمىز ھۇجرىسىدا نېمە ئىش قىلىۋېتىپتۇ؟ بۇ بىرقانچە كۈنلەردىن بېرى نېمىشقا بۇياققا ئۆتمەيدۇ؟ — دەپ سورىدى باۋيۈي.

— تاۋى يوق ئىكەن ! — دەپ جاۋاب بەردى جۇرۇينىڭ ئايالى.

باۋيۈي بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، چۆرە قىزلارغا قاراپ:

— بىرىڭلار بېرىپ يوقلاپ كېلىڭلار، مېنى ۋە لىن دەييۈي خېنىمنى ھاممىمىز بىلەن ئاچىمىزنىڭ ئېسەن - ئامانلىقىنى، ئاچىمىزنىڭ كېسىلى نېمە ئىكەنلىكىنى ۋە قانداق دورىلار ئىچىۋاتقانلىقىنى سورىدى دەپ ئېيتىڭلار. قائىدە بويىچە، ئۆزۈم بارسام بولاتتى، دېۋىدى، بىراق يېڭىلا مەكتەپتىن قايتىپ كەلدى، ئاندىن ئازراق جاڭداپ قاپتىكەن، كېيىن بىر كۈنى ئۆزۈم كۆرگىلى بارارمەن دەيدۇ، دەڭلار، — دېدى. دېدەك قىز چيەنشۈي «خوپ» دەپ چىقىپ كەتتى. جۇرۇينىڭ ئايالىمۇ ئۆز ئۆيىگە قايتتى. بۇ ھەقتىكى گەپمۇ مۇشۇ يەردە تۈگىدى.

جۇرۇينىڭ كۈيۈئوغلى جيا يۈيسۈننىڭ يېقىن دوستى لىيڭ زىشىڭ ئىدى. يېقىنقى كۈنلەردە ئۇ ئاسارئەتىقە سېتىقچىلىقى ۋەجىدىن باشقا بىرسى بىلەن دەۋالىشىپ قالغانىدى، شۇڭا ئۇ ئۆزىگە مەدەت ئىزدەپ خوتۇنىنى قېيىنئانىسىنىڭ يېنىغا ئەۋەتكەنىدى. جۇرۇينىڭ ئايالى ئۆز غوجايىنىنىڭ كۈچىگە تايانغانلىقتىن، بۇ ئىشقا ئۈنچىلا كۆڭۈلمۇ بۆلۈپ كەتمىدى. ناھايەت، ئاخشىمى فېڭجيېغا ئىلتىماس قىلىپ بۇ ئىشنى ئاسانلا ھەل قىلىۋالدى.

چىراغلار يېقىلغان چاغ. فېڭجيې كىيىم - كېچەكلىرىنى يەڭگۈشلەپ ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ ھۇزۇرىغا كەلدى ۋە ئۇنى تۆۋەندىكى ئىشلاردىن خەۋەردار قىلدى:

— بۈگۈن جېن ئائىلىسىدىن ئەۋەتكەن نەرسىلەرنى تاپشۇرۇۋالدىم، بىز ئۇلارغا سوۋغا قىلغان نەرسىلەرنى ئۇلارغا بۇ يىل يېڭىلىق ئېلىپ كەلگەن كېمىسى بىلەن ئەۋەتىۋەتتىم.

ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى، فېڭجيې سۆزىنى يەنە داۋام قىلىپ:

— لىنئەن بېگىمنىڭ ئانىسىنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە ئەۋەتمەكچى بولغان سوۋغا - سالاملارنى تەييارلاپ قويغانىدىم، ئۇنى كىمدىن ئەۋەتىپ بەرسەك بولاركىن، ئاغىچا خېنىم؟ — دەپ سورىدى.

— ئۆزىڭىز قاراپ بىر ئىش قىلمامسىز، بىكارچى ئاياللاردىن تۆت كىشىنى چىقىرىپ شۇلاردىن ئەۋەتىپ بەرسىڭىزلا بولىدۇ، مەندىن سوراپ نېمە قىلاتتىڭىز!

— بۈگۈن جيا جېن بېگىمنىڭ ئاغىچا خېنىمى مېنى تاماشا قىلىپ كېتىشكە چىللاپ كەپتۇ، ئەتە بىرەر ئىش چىقىپ قالماس؟ — دەپ سورىدى فېڭجيې.

— ئىش بولسىدۇ، بولمىسىدۇ، كارى چاغلىق، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، — ئۇلار ھەر قېتىم چىللاپ كەلگەندە بىز

بولغانلىقىمىز ئۈچۈن سىزگە بىئەپ بولۇپ كەلگەنىدى. ئەمدى ئۇلار بىزنى چىللىماي يالغۇز سىزنىلا چىللىغان بولسا، بۇمۇ ئۇلارنىڭ سىزنى ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىۋالسۇن دېگەن ياخشى كۆڭلى، ئۇلارنىڭ بۇ نىيىتىنى يەردە قويماي، بېرىپ ئويناپ كەلگىنىڭىز تۈزۈك.

فېڭجيې «خوپ» دېدى. شۇ چاغدا ئادەت بويىچە سالامغا كەلگەن لى ۋەن ھەم تەنچۇن ئېگىچە ـ سىڭىللارمۇ سالام بېرىشىپ بولغاندىن كېيىن، ھەرقايسىسى ئۆز ھۇجرىلىرىغا قايتىشتى. بۇ توغرىدىكى گەپمۇ مۇشۇ يەردە قالدى.

ئەتىسى فېڭجيې يۇيۇنۇپ ـ تارىنىپ بولغاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمغا كۆرۈنۈش قىلدى، ئاندىن جيا ئانا بىلەن خوشلىشىشقا كەلدى. باۋيۈي ئاڭلاپ قېلىپ، ئۇمۇ بىللە بېرىپ ئويناپ كېلىمەن دەپ تۇرۇۋالدى، فېڭجيې نائىلاج ئۇنىڭ تەلىپىنى ماقۇل كۆرۈپ، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى يەڭگۈشلىگۈچە كۈتۈپ تۇردى ۋە ئىككىسى بىر مەپىگە چۈشۈپ نىڭگو قەسرىگە كەلدى. جيا جېننىڭ ئايالى يۇشى ۋە جيا رۇڭنىڭ ئايالى چىن شى بىرمۇنچە كېنىزەك ۋە دېدەك قىزلار بىلەن ئۇلارنى مۇراسىم دەرۋازىسىدا كۈتۈۋالدى.

يۇشى فېڭجيېنى كۆرۈش بىلەنلا، ئاۋۋال ئۇنىڭ بىلەن بىر پەس چاقچاق قىلىشتى. ئاندىن باۋيۈينىڭ قولىدىن يېتىلەپ بىللە تۆر ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرۇشتى. چىن شى ئۇنىڭ ئالدىغا چاي كەلتۈردى.

— مېنى نېمىشقا چىللىدىڭلار؟ — دەپ سۆزىنى باشلىدى فېڭجيې، — ئىززەت ـ ھۆرمىتىڭلارنى كۆرسىتىڭلار، قېنى؟ نازۇنېمەتلىرىڭلار بولسا تېززەك ئالدىمغا تىزىڭلار، مېنىڭ باشقا ئىشلىرىم بار!

— كېلىن ئاغىچا! — دېدى تۇرغان ئايالLAR يۇشى جاۋاب بەرگۈچە ئالدىراپ، — ئۆزلىرى بۇگۈن كەلمىگەن بولسىلا بىر نۆرى ئىدى، كەلدىلىمۇ، بولدى، كېلىشلىرى ئۆزلىرىدىن،

كېتىشلىرى بىزدىن !

مۇشۇ گەپلەر بولۇۋاتقاندا، جىيا رۇڭ سالامغا كىرگەنىدى، باۋيۈي ئۇنىڭدىن:

— چوڭ ئاكام بۈگۈن ئۆيدە يوقمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇلۇغ بېگىمگە سالام بېرىش ئۈچۈن بۈگۈن سەھەرداغا چىقىپ كەتكەنىدى، — دەپ جاۋاب بەردى يۈشى، — بۇ يەردە ئولتۇرسىڭىز ئىچىڭىز پۇشۇپ قالىدۇ، تالاغا چىقىپ ئويناپ كىرەمسىز يە؟

— بۈگۈن ئىشىنىڭ ئوڭدىن كەلگىنىنى دېمەمسىلەر. ئۆتكەن قېتىم باۋيۈي تاغىمىز ئىنىم بىلەن كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلغانىدى، هازىر ئۇ كۇتۇپخانىدا ئولتۇرۇپتۇ، چىقىپ ئۇكام بىلەن كۆرۈشۈپ كەلسىمۇ بولغانىكەن؟ — دېدى چىن شى.

شۇنىڭ بىلەن باۋيۈي چىقىپ كۆرۈشمەكچى بولدى، يۈشى خىزمەتكارلاردىن بىرىگە باۋيۈينىڭ كەينىدىن چىقىپ ئۇنى ئوبدان كۇتۇشنى تاپىلاپ قويدى.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى فېڭجيې، — مۇشۇ يەرگىلا تەكلىپ قىلىپ كىرسەك، مەنمۇ كۆرۈشسەم بولماسمىدى؟

— بولدىلا، — دېدى يۈشى كۈلۈپ تۇرۇپ، — ئۇنى كۆرمەيلا قويۇڭ! ئۇ بىزنىڭ باللىرىمىزدەك ئاقتامىنىڭ داڭگىلىدەكلا ئۆسۈپ قالغان باللاردىن ئەمەس، ئەدەپلىك ئۆسكەن بالا، سىزدەك بىر كۆكەرمىنى كۆرسە شاڭخو قىلىپ كېتەرمىكىن !

— مەن ئۇنى شاڭخو قىلمىساملا بولغىنىغۇ، مېنى شاڭخو قىلىدىغان ئۇنىڭ ھەددى ئەمەس ! — دېدى فېڭجيېمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ئۇ ناھايىتى تارتىنچاق، چوڭ سورۇنلارنى كۆرمىگەن، ئۇنى كۆرسىڭىز، سىزنى بىكارلا رەنجىتىپ قويارمىكىن، هامما، — دەپ پاراڭغا ئارىلاشتى جيا رۇڭ.

— تۇفى... ئاغزىڭغا كەلگەننى جۆيلۈمە ! — دېدى فېڭجيې تۇكۈرۈپ، — ئۇ دىۋە بولۇپ كەتسىمۇ كۆرۈشىمەنغۇ. لاۋزا

گېپىڭنى قوي ! ئۇنى باشلاپ كىر، بولمىسا ئاغزىڭنى پۈرە قىلىۋېتىمەن !
جيا رۇڭ فېڭجيېگە لاپپىدە بىر كۆز تاشلىدى ـ دە:
ـــ يائاللا، هاما ! نېمانچە ئۆكتەم بولۇپ كەتتىڭىز ! ئۇنى ئالدىڭىزغا هازىر قىلساقلا بولمىدىمۇ ! ـــ دەپ فېڭجيېنى كۈلدۈرگەن پېتى چىقىپ كەتتى. سەل ئۆتكەندىن كېيىن بىر بالىنى باشلاپ كىردى، ئۇ باۋيۈيدىن جۈدەڭگۈرەك بولسىمۇ، لېكىن قاش ـ كۆزىنىڭ جىلۋىلىكى، چىراي ـ شەكلىنىڭ گۈزەللىكى، قەددى ـ قامىتىنىڭ كېلىشكەنلىكى ۋە مىڭىش ـ تۇرۇشىنىڭ نازاكەتلىكى جەھەتتە باۋيۈيدىن ئاللىقانداق ئۈستۈن تۇراتتى. بىراق، ئۇنىڭ ئۇياتچانلىقى خۇددى قىز بالىلارغا ئوخشايتتى. ئۇ قورۇنۇپقىنا فېڭجيېدىن تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىدى، فېڭجيې ئۇنى كۆرۈپ خۇشاللىقىنى سىغدۇرالمىدى ۋە باۋيۈينى نوقۇپ قويۇپ:
ـــ سېنى بېسىپ چۈشىدىكەن ! ـــ دەپ كۈلدى ـ دە، سوزۇلۇپ بېرىپ بۇ ئۆسمۈرنىڭ قولىدىن تۇتتى ۋە ئۇنى ئۆز يېنىغا تارتىپ ئولتۇرغۇزدى. ئاندىن ئۇنىڭ يېشىنى، ئوقۇغان كىتابلىرىنى ۋە باشقا ئىشلارنى بىر ـ بىرلەپ سوراشقا باشلىدى. فېڭجيې ئەنە شۇ چاغدىلا، بۇ ئۆسمۈرنىڭ ئىسمى چىن جۇڭ ئىكەنلىكىنى بىلدى.
فېڭجيېگە ئەگىشىپ كەلگەن دېدەكلەر ۋە خىزمەتكار ئاياللار فېڭجيېنىڭ چىن جۇڭ بىلەن تېخى تۇنجى قېتىم تونۇشۇۋاتقانلىقىنى ۋە ئۇنىڭغا سوۋغا قىلىش ئۈچۈن هېچقانداق لاتا ـ پىتە تەييارلاپ كەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، دەرهال نېرىقى قەسىرگە ئۆتتى ـ دە، بۇ ئەهۋالنى پىڭئېرگە مەلۇم قىلدى. پىڭئېر فېڭجيېنىڭ چىن شى بىلەن بولغان دوستلۇقىنىڭ ناهايىتى قويۇق ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، شۇڭا هېچكىم بىلەن مەسلىهەتلىشىپ تۇرمايلا بىر توپ رەخت ۋە «جۇاڭيۈەنلىككە ئېرىشسۇن» دېگەن خەت چۈشۈرۈلگەن ئىككى دانە چۆچۈرە يامبۇ

ئېلىپ، كەلگەن كىشلەردىن فېڭجېيگە يوللاپ بەردى. فېڭجېيى تېخى بۇ نەرسىلەرنى ئادەتتىكى ئاددىي ۋە ئاز چاغلىدى. چىن شى ۋە باشقىلار ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپ تەزىم قىلدى. غىزادىن كېيىن، يۇشى، فېڭجېيى ۋە چىن شىلار ئۇستىخان كوزىر[1] ئويناشقا ئولتۇردى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

باۋيۈي بىلەن چىن جۇڭ ئىككىسى بىللە ئولتۇرۇپ بىمالال پاراڭلاشتى. باۋيۈي چىن جۇڭنى كۆرگەندىن بېرى، خۇددى ئەقىل ــ ھوشىنى يوقىتىپ قويغاندەك، خېلى بىر چاغلارغىچە ھاڭۋېقىپ ئولتۇردى ۋە قاتتىق ئويغا كەتتى: «دۇنيادا مۇشۇنداقمۇ زاتلار بولىدىكەن ــ ھە! — دەيتتى ئۇ، ئۆزىچە خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ، — مەن ئۇنىڭ ئالدىدا مەينەت چوشقا، قوتۇر ئىت ئىكەنمەن! مەن لەنىتى نېمە ئىشقىمۇ مۇشۇنداق بەگ ــ غوجاملارنىڭ بوسۇغىسىدا تۇرۇلۇپ قالغاندىمەن؟ نامرات مۇللىلار ۋە ئۇششاق ئەمەلدارلارنىڭ ئۆيىدە تۇرۇلۇپ قالغان بولسامىغۇ كاشكى، مۇشۇنداق زاتلار بىلەن بۇرۇنراق تونۇشۇپ، ئۆمرۈمنى زايە قىلماي ئۆتكۈزگەن بولاتتىم. مەن ئۇنىڭدىن ئابرۇيلۇق ۋە دۆلەتمەن بولسامۇ، لېكىن تاۋار ــ تورقا، دۇردۇن ــ شايىلار مەندەك قاقشال پور كۆتەكنى يۆگەپ، لەززەتلىك پاقلان گۆشلىرى ۋە ئېسىل مەي ــ شارابلار مەندەك بىر ئەۋرەزگە قۇيۇلۇپ تۇرۇپتۇ، خالاس. «دۆلەت» دېگەن بۇ بىر نېمە ماڭا، ئەزبىرايى، بىر ئوغا بولدى!» ھالبۇكى، چىن جۇڭ باۋيۈينىڭ چىراي ــ شەكلى ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغانلىقىنى، تەق ــ تۇرقى باشقىلاردىن پەرقلىنىپ تۇرغانلىقىنى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئالتۇن تاجلىرى بىلەن گۈلدار كىيىملىرىنى ۋە كەينىدە يۈرگەن رەنا چۆرە قىزلار ۋە بەرنا غۇلاملارنى كۆرگەندىن كېيىن: «ئاچامنىڭ ئۇنى ئادەتتە ئاغزىدىن چۈشۈرمەي ماختاپ كەلگەنلىكى ھەقىقەتەن بىكار ئەمەس ئىكەن، مەن قىيىرشقاندەك مۇشۇنداق بىر نامرات

---

[1] بىر خىل قىمار ئويۇنى.

ئائىلىدە تۇغۇلغان تۇرسام، ئۇنىڭ بىلەن قانداقمۇ يېقىنلىشىپ دوست بولۇشۇم مۇمكىن، بۇمۇ بىر قىسمەت ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىدى. ئىككىسى ئەنە شۇنداق ھەر خىل بىھۇدە خىياللاردا بولۇشتى. باۋيوي يەنە ئۇنىڭدىن قانداق كىتابلارنى ئوقۇغانلىقىنى سورىغاندا، چىن جۇڭمۇ ئۇنىڭغا يالغان قاتماي جاۋاب بەردى. ئىككىسى ئەنە شۇنداق بىر پەس ئۇنىڭدىن ـ بۇنىڭدىن پاراڭلاشقاندىن كېيىن، تېخىمۇ يېقىنلىشىپ كەتتى.

شۇ ئارىدا، ئۇلارغا چاي ۋە مېۋە كەلتۈرۈلدى. باۋيوي:

— بىز ئىككىمىز شاراب ئىچمىگەندىن كېيىن، بۇ مېۋىلەرنى ئەكىرىپ ئىچكىرىكى ئۆيدىكى كاڭنىڭ ئۈستىگە قويۇڭلار، ئىككىمىز شۇ يەردە بولساق، سىلەرنىمۇ بىئارام قىلمايمىز، — دېدى، ئاندىن ئىككىسى ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ چاي ئىچىشتى. چىن شى فېڭجېيېنى مېۋە ۋە شارابقا تەكلىپ قىلىپ قويغاندىن كېيىن، ئىچكىرىكى ئۆيگە لىككىدە كىرىپ باۋيويگە شۇنى تاپىلىدى:

— باۋيوي تاغا، جىيەنىڭىز تېخى كىچىك، بىرەر ئېغىز قوپال گەپ قىلىپ تاشلىسا، مېنىڭ يۈز ـ خاتىرەم ئۈچۈن بولسىمۇ پەرۋا قىلماڭ. بۇ تارتىنچاق بولغان بىلەن مىجەزى قېيىقراق، بىر كىم بىلەن ئانچىلا چىقىشىپ كېتەلمەيدۇ.

— ئۇقتۇم، سىز خاتىرجەم بولۇڭ، — دېدى باۋيوي كۈلۈپ تۇرۇپ. چىن شى يەنە ئۆزىنىڭ ئىنىسىغا بىرمۇنچە گەپلەرنى تاپىلاپ قويۇپ فېڭجېيېنىڭ يېنىغا چىقىپ كەتتى.

بىر پەستىن كېيىن، فېڭجېي بىلەن يۇشى يەنە كىشى كىرگۈزۈپ، باۋيويگە:

— نېمە يېگۈسى كەلسە شۇنى سوراۋەرسۇن دەيدۇ، — دەپ ئېيتقۇزۇپ قويدى. باۋيوي «بولىدۇ» دەپ جاۋاب بەردى. لېكىن، ئۇنىڭ كۆڭلى يېمەكتە ئەمەس ئىدى، چىن جۇڭنىڭ ئائىلە ئىشلىرىنى سوراش بىلەن بەند ئىدى.

— مېنىڭ مۇئەللىم بۇلتۇر ئىستېپا بېرىپ كەتكەنىدى، —

دېدى چىن جۇڭ، — ئاتام بولسا ياشنىپ قالدى، ئاغرىقچان، ئۇنىڭ ئۈستىگە جامائەت ئىشى ئېغىر، شۇ ۋەجىدىن تېخى ئىككىنچى موللا ئەكېلىشنىمۇ مەسلىھەتلەشكۈدەك بولمىدۇق، ئۆيدە كونا دەرسلىرىمنىلا تەكرارلاۋاتىمەن. بىلىم تەھسىل قىلىشتا، يېنىڭىزدا بىر ـ ئىككى سىرداش دوستلىرىڭىز ھەمراھ بولۇپ تۇرسا، پات ـ پاتلا مۇتالىئە قىلىشىپ تۇرسا، ئاندىن ئۇنىڭ ئۈنۈمى بولىدىكەن...

— راست ئېيتىسىز! — دەپ، چىن جۇڭنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى باۋيۈي، — بىزنىڭ خانىداندا بىر خۇسۇسىي مەكتەپ بار، قوۋم ـ قېرىنداشلارنىڭ ئىچىدە موللام تەكلىپ قىلالمىغانلىرى بولسا ئەنە شۇ مەكتەپكە كېلىپ ئوقۇيدۇ. ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنىڭ پەرزەنتلىرىمۇ بېقىنىپ ئوقۇسا بولىدۇ. ئۆتكەن يىلى مېنىڭ موللاممۇ ئۆيىگە قايتىپ كەتكەنلىكتىن ئوقۇشۇم زايە بولۇپ كەتتى. ئاتاممۇ كونا دەرسلىرىمنى تەكرارلاپ تۇرۇشنى كۆزدە تۇتۇپ، مېنى ۋاقتىنچە شۇ مەكتەپكە كىرگۈزۈپ قويۇش نىيىتىدە بولۇۋاتىدۇ. كېلەر يىلى موللام قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئاندىن ھەرقايسىمىز ئۆز ئۆيىمىزدە ئايرىم ئوقۇيمىز. لېكىن، مومام بۇنىڭغا تۆزمەيۋاتىدۇ، ئۇ: بىرتەرەپتىن مەكتەپتە باللار كۆپ، ھەممىسى كەپسىزلىشىپ كېتىدۇ، ياخشى بولمايدۇ، دەپ ئەنسىرىسە، يەنە بىر تەرەپتىن، مېنى بىرقانچە كۈن كېسەل بولۇپ قالغان، دەرستىن ۋاقىتلىق قېلىپ قالسىمۇ ھېچقىسى يوق، دەيدۇ. سىزنىڭ پەدەر بۇزرۇكۋارىڭىز ئوقۇشىڭىز ئۈچۈن كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانىكەن، بۈگۈن قايتىپ بارغاندىن كېيىن، مۇشۇ ئەھۋالنى يەتكۈزۈپ، بىزنىڭ مەكتىپىمىزگە كېلىپ ئوقۇسىڭىز، بىر ـ بىرىمىزگە ھەمراھ بولۇپ ئۆزئارا بەھرىمەن بولۇشساق ياخشى بولماسمىدى؟

— ئاتامۇ ئالدىنقى كۈنى ئۆيگە موللام ئەكېلىش ئىشى توغرىسىدا سۆزلەپ كېلىپ، بۇ يەردىكى خەيرىيەت مەكتىپىنىڭ ياخشىلىقىنى، بىگىملەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ مېنى شۇ

مەكتەپكە تونۇشتۇرۇپ قويىدىغانلىقىنى تىلغا ئالغانىدى. لېكىن، بېگىملەرنىڭ ئىشلىرىنىڭ ئالدىراشلىقىنى ئويلاپ، كىچىككىنە بىر ئىش ئۈچۈن ئۇلارغا مالاللىق كەلتۈرۈپ قويۇشقا پېتىنالماي بۇ نىيىتىدىن يالتىيىپ قالدى. سىز تاغىمىز پېقىر جىيەنىڭىزنى ئۆزىڭىزگە شاگىرت قىلىۋېلىشنى مۇناسىپ كۆرگەن بولسىڭىز، بۇ ئىشقا نىمە ئۈچۈن تېزرەك تۇتۇش قىلمايسىز؟ بۇنداق بولغاندا، ھەر ئىككىمىزنىڭلا ئوقۇشى زايە كەتمىگەن بولاتتى، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۆزئارا پات ـ پات دىدار كۆرۈشۈپ، ھال ـ مۇڭ قىلىشىپ تۇراتتۇق، ئاتا ـ ئانىلىرىمىزنىڭمۇ كۆڭلى ئارام تاپاتتى. يەنە تېخى دوستلۇق خۇشاللىقىغا مۇيەسسەر بولساق، بۇ ياخشى ئىش ئەمەسمۇ؟ — دېدى چىن جۇڭ.

— بۇنىڭدىن سىز خاتىرجەم بولۇڭ! بىرئازدىن كېيىن ئىككىمىز يېزىڭىزگە، ئاچىڭىزغا، فېڭجيې ئاچامغا ئېيتىپ كۆرەيلى. سىز بۇگۈن قايتىپ بارغاندا پەدەر بۇزرۇكۋارىڭىزنىڭ سەمىگە سېلىڭ، مەنمۇ قايتىپ بېرىپ مومامغا ئېيتاي، شۇنداق بولغاندا، بۇ ئىشنىڭ تېز ھەل بولمايدىغان ھېچقانداق يېرى قالمايدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى باۋيۈي.

ئىككىسىنىڭ بۇ مەسلىھەتلىرى پىشقاندا، كەچ كىرىپ چىراغ يېقىلغانىدى. ئۇلار ئىچكىرىدىن چىقىپ، ئۇستىخان كوزىر ئويناۋاتقانلارنىڭ يېنىغا كېلىپ بىر پەس تاماشا قىلدى. ھېساب قىلىپ كۆرۈۋېدى، چىن شى بىلەن يۇشى ئىككىسى يەنە ئۇتتۇرۇپ قويغانلىقى مەلۇم بولدى ۋە بۇنىڭ ھېسابىغا ئىككىسى زىياپەت بېرىدىغان بولۇشتى، زىياپەت كۈنى ئۆگۈنلۈككە تەيىنلەندى، ئاندىن ئۇلار كەچلىك غىزاغا ئولتۇرۇشتى.

خېلى كەچ كىرىپ قالغانىدى، يۇشى خىزمەتكار ئاياللارغا قاراپ:

— مۇلازىملاردىن ئىككىسى چىن جۇڭ بېگىمنى ئۆيىگىچە ئاپىرىپ قويسۇن، — دەپ تاپىلىدى، — خىزمەتكار ئايال

بۇيرۇقنى تالاغا يەتكۈزدى. ئاربلىقتىن خېلى ۋاقىت ئۆتۈپ، چىن جۇڭ خوشلىشىپ ئورنىدىن تۇرغاندا، يۈشى يەنە:

— كىم ئاپىرىپ قويىدىغان بولدى؟ — دەپ سورىدى.

— جياۋدانى ئەۋەتمەكچى بوپتىكەن، ئۇ ئادەم غەرق مەست ئىكەن، ئاغزىنى بۇزۇپ بىر كىملەرنى تىللاۋاتىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى خىزمەتكار ئاياللار.

— قېرىشقاندەك ئۇنى جورۇپ نېمە قىلاتتىكىنە؟ باشقا مۇلازىملارنى جورۇسا بولماسمىدى؟ ئۇنىڭ چىشىغا تەگكىنىڭلارنى قارا! — دېدى يۈشى بىلەن چىن شى تەڭلا.

— مەن ھەمىشە دەيمەن، سىز بەكمۇ بوزەك ئىكەنسىز، خىزمەتكارلارنى بۇنچىلىك مەيلىگە قويۇۋەتسىڭىز ئۇلارنى يىغىشتۇرۇۋالغىلى بولامدۇ؟ — دېدى فېڭجيې.

— سىز بۇ جياۋدا دېگەننى بىلمەيتتىڭىزمۇ؟ — دەپ سۆزلىدى يۈشى، — ئۇنىڭغا چوڭ بېگىممۇ، جيا جېن ئاكىڭىزمۇ چېقىلالمايدۇ. ئۇ ياش چاغلىرىدا ئۇلۇغ بوۋىمىز بىلەن ئۈچ - تۆت قېتىم جەڭدە بىللە بوپتىكەن، ئۇلۇغ بوۋىمىزنى جەسەتلەر ئارىسىدىن يۈدۈپ چىقىپ قۇتقۇزۇۋالغانىكەن. ئاچ قالغان چاغلىرىدا، ئۆزى يېمىسىمۇ، ئوغرىلاپ كەلگەن نەرسىلىرىنى غوجامغا يېگۈزۈپتىكەن. ئىككى كۈنگىچە ئۇسسۇز قالغاندا، يېرىم ئاياق سۇ بولسىمۇ تېپىپ غوجامغا ئىچۈرۈپ، ئۆزى ئاتنىڭ سۈيدۈكىنى ئىچكەنىكەن. ئەنە شۇ خىزمىتىنىڭ بەدىلىگە ئۇلۇغ بوۋىمىز ھايات چاغلىرىدىمۇ ئۇنىڭغا باشقىچە قارايدىكەندۇق. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭغا كىممۇ ئازار بېرەلەيدۇ دەيسىز. ھازىر ئۆزى قېرىپىمۇ قالدى، لېكىن ئابرۇيىنى ساقلىمايدۇ، شارابقا بېشىچىلاپ كىرىشىپ كەتكەن، مەست بولۇپ قالسا تىللىمايدىغان ئادىمى قالمايدۇ. مەن غوجىدارلارغا دائىم، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى بىرەر ئالۋانغا جورۇماڭلار، ئۆلۈك ئادەمگە چىقىرىۋەتسەڭلەرلا بولىدۇ، دەپ تۇرىمەن، بۈگۈن ئۇنى يەنە جورۇپتۇ!

— جياۋدا دېگىنىڭىزنى مەن نېمىشقا بىلمەيدىكەنمەن؟ ئۇنىمۇ دەيسىز، بۇنىمۇ دەيسىز، ئۆزىڭىزلەر بوشاڭ، يىراق جاڭزىلارغا ھەيدىۋەتسىڭىزلەرلا ئىش تۈگىمەمدۇ؟ — دېدى فېڭجيې. ئاندىن، — بىزنىڭ مەپە تەييار بولدىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— خىزمەتلىرىگە ھازىر، — دەپ جاۋاب بەردى خىزمەتكار ئاياللار. فېڭجيېمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ساھىبخانىلار بىلەن خوشلاشتى، باۋيۈينى يېتىلىۋېلىپ بىللە يولغا چىقتى.

يۈشى ۋە باشقىلار ئۇلارنى چوڭ سارايىنىڭ ئالدىغىچە ئۇزىتىپ كەلدى. چىراغلار چاقناپ تۇراتتى، مۇلازىملار پەلەمپەيلىك سۇپىدا تىك تۇرۇشاتتى. ھېلىقى جياۋدا جيا جېنىنىڭ ئۆيدە يوقلۇقىدىن پايدىلىنىپ، مەستلىكىگە سېلىپ تېخىمۇ ئەدەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئالدى بىلەن باش غوجىدار لەيئەرنى تىللىغىلى باشلىدى:

— شۇمۇ ئادىللىقمۇ؟ يامىنىدىن قورقۇپ ياۋاشنى بوزەك قىلىش دېگەن شۇ ئەمەسمۇ! ياخشى ئالۋان چىقسا باشقىلارنى بۇيرۇيدۇ، مۇشۇنداق قاراڭغۇ كېچىدە مېنى بۇيرۇيدۇ! ۋۇي، ۋىجدانسىز خۇنپەر، شۇمۇ غوجىدار بولۇپ قاپتىمىش تېخى. سەن ئاكاڭ جياۋدانىڭ چاترىقىدىن ئۆتۈپ يۇرگەنلىكىڭنى ئېسىڭدىن چىقىرىپ قويغان ئوخشايسەن. بۇنىڭدىن يىگىرمە يىل ئاۋۋال سەندەك خۇمسىلار بىر ياقتا تۇرسۇن، مانا مەن دېگەنلىرىڭلار-نىمۇ ئاكاڭ جياۋدا كۆزىگە ئىلمايتتى!

جياۋدا ئەنە شۇنداق قايناپ تىللاپ تۇرغىنىدا، جيا رۇڭ فېڭجيې ئولتۇرغان مەپىنى ئۇزىتىپ چىقىپ كېلىۋاتاتتى، كۆپچىلىك ئۇنى «ھاي» دەپمۇ توختىتالمىدى. بۇنىڭغا سەۋر-تاقەت قىلالمىغان جيا رۇڭ ئۇنى بىرنەچچە ئېغىز تىللاپ، ئاندىن:

— باغلاڭلار ئۇنى! ئەتە مەستلىكتىن سەگىگەندە ئۇنىڭ راسا جاجىسىنى بېرىش كېرەك! — دەپ بۇيرۇدى.

جياۋدا جيا رۇڭنى كۆزىنىڭ قىرىغىمۇ ئالمىدى، ئەكسىچە تېخىمۇ ۋارقىراپ كەتتى ۋە جيا رۇڭغا دېۋەيلەپ كېلىپ:

— ھوي، جيا رۇڭ بېگىم! مەن جياۋدانىڭ ئالدىدا غوجىلىقىڭنى ئىشلىتىمەن دېمە! سەن ئەمەس، ئاتاڭمۇ، بوۋاڭمۇ مەن جياۋدانىڭ ئالدىدا گىدىيەلمەيتتى! مەن بولمىغان بولسام سەنلەرگە بۇ مەنسەپ، شۆھرەت، تاج - دۆلەت نەدە ئىدى! ئاتا - بوۋاڭ مىڭ ئۆلۈپ - مىڭ تىرىلىپ سەنلەرنى مۇشۇ دۆلەتكە ئىگە قىلغان. ھالا بۇگۈنگە كەلگەندە ماڭا مىننەتدار بولماقتا يوق، تېخى غوجىلىقىڭنى ئىشلىتىۋاتامسەن. مەن بىلەن تولا تاكاللاشقۇچى بولما، تاكاللىشىمەن دەيدىكەنسەن، ئۇ چاغدا قىلىچىمنى قېنىڭ بىلەن بويايمەن، — دېدى.

— بۇ بىئەدەپنى نېمىشقا بۇرۇنراق يولغا سېلىۋەتمىدىڭلار، — دېدى فېڭجىيې مەيدە ئولتۇرۇپ جيا رۇڭغا، — ئۇنى ساقلاش بالا - قازانى ساقلاش ئەمەسمۇ؟ ئۇرۇق - تۇغقان، يار - بۇرادەرلەر ئاڭلىسىمۇ، بىزنى قائىدە - يوسۇندىنمۇ چىقىپ كەتكەن خەق ئىكەن، دەپ كۈلمەمدۇ؟

— راست دەيسىز، — دېدى جيا رۇڭ.

خىزمەتكارلار جياۋدانىڭ بەكمۇ ئەزۋەيلەپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بىرقانچىسى يېنىغا كەلدى - دە، ئۇنى يىقىتىپ باغلىدى ۋە ئاتخانىغا سۆرەپ ئەكىرىپ كەتتى. بۇ چاغدا جياۋدانىڭ ئوغىسى تېخىمۇ ئۆرلىدى، ھەتتا جيا جېنىنىمۇ تىلغا ئېلىپ چۇقان كۆتۈردى:

— مەن ئىبادەتخانىغا بېرىپ ئۇلۇغ بېگىمنىڭ ئەرۋاھىغا دادلايمەن! سەنلەرنىڭ ھايۋان بولۇپ تۇرىلىپ قېلىشىڭلارنى زادىلا ئويلىمىغانىكەنمەن! سەنلەرنىڭ كۈنۈڭلار پىسق - پاسات بىلەن ئۆتۈۋاتىدۇ. قىزىل باشلىق قىلىدىغىنىڭلار قىزىل باشلىق قىلىۋاتىسىلەر، يەڭگەڭلەر بىلەن ئويناىدىغىنىڭلار يەڭگەڭلەر بىلەن ئويناۋاتىسىلەر! مېنى ھېچنېمە بىلمەيدۇ دەمسىلەر؟ مەن نېمىلا بولسا «بىلەك سۇنسا يەڭ ئىچىدە قالسۇن» دەپ

كېلىۋاتىمەن!
مۇلازىملار ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان بۇنداق بىھايا سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلىدى ـ دە، ئۇنى چەمبەرچاس باغلاپ ئاغزىغا توپا ـ تېزەك تىقتى.
جياۋدانىڭ سۆزلىرى فېڭجيې بىلەن جيا رۇڭغا يىراقتىن ئاڭلىنىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئاڭلىمىغانغا سېلىپ كېتىۋاتاتتى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قالغان باۋيۈي:
— ئاچا، ئۇنىڭ «قىزىل باشلار» دېگىنى نېمىسى؟ — دەپ فېڭجيېدىن سورىدى. فېڭجيې دەرھال ئۇنىڭغا هاي بېرىپ:
— تولا كاپشىماي ئولتۇر! مەستىنىڭ ئاغزىدىن نېمە پوقلار ئاقمايدۇ دەيسەن! سەن ئۆزۈڭنىڭ كىم ئىكەنلىكىڭنى بىلىپ، ئاڭلىساڭمۇ ئاڭلىمىغانغا سېلىپ ئولتۇرماي، تېخى زىر ـ زەۋىرىگىچە سورىغىنىڭنى قارا سېنىڭ! قاراپ تۇر، قايتىپ بارغاندىن كېيىن ئاغىچا خېنىمغا دەپ راسا دۇمبالاتمىسام ھېساب ئەمەس، — دېدى.
— جېنىم ئاچا، ئىككىنچى بۇنداق گەپلەرنى سورىمايمەن! — دەپ يالۋۇردى باۋيۈي قورققانلىقىدىن. فېڭجيې ئۇنى ئالداپ:
— ئەمدى ئەقىلىڭنى تاپتىڭ، جېنىم ئۇكام. بىز قايتىپ بېرىپ، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ ھۇزۇرىدىن ئۆتكەندىن كېيىن، مەن خۇسۇسىي مەكتەپكە ئادەم ئەۋەتىپ ئېيتقۇزۇپ قويىمەن، چىن جۇڭنىڭمۇ شۇ مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇشى زۆرۈر، — دېدى.
ئۇلار ئەنە شۇ گەپلەر بىلەن رۇڭگو قەسرىگە قايتىپ كەلدى. ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بىلمەك بولسىڭىز كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

سەككىزىنچى باب

جىيا باۋيۈيگە ئالتۇن قۇلۇپ بىلەن تونۇشۇشقا نىسىپ بولغانلىقى
شۆ باۋچەيگە ھېكمەتلىك قاشتاش بىلەن ئۇچرىشىش پەيتى كەلگەنلىكى

شۇنداق قىلىپ، فېڭجيې بىلەن باۋيۈي ئۆز خانىدانىغا قايتىپ كەلدى ۋە ئۇچرىشىدىغانلار بىلەن ئۇچرىشىپ بولدى. باۋيۈي جىيا ئانىغا چىن جۇڭنى خۇسۇسىي مەكتەپكە كىرگۈزۈپ قويۇشقا ۋەدە بەرگەنلىكىنى، بۇنداق بىر دوست ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ ئوقۇسا، تېخىمۇ ئىجتىھات قىلىدىغانلىقىنى، چىن جۇڭ ھەقىقەتەن ئەخلاق ـ پەزىلەتلىك ۋە ناھايىتى سۆيۈملۈك بىر بالا ئىكەنلىكىنى ھەدەپ ماختاپ سۆزلەپ بەردى.

— ئەتە ـ ئۆگۈن چىن جۇڭ ئۆزى بۇزرۇكۋار ئانىمىزنىڭ ھۇزۇرىغا تەزىمگە كەلمەكچى، — دەپ بولۇشتى فېڭجيېمۇ بىر چەتتە تۇرۇپ. بۇنى ئاڭلاپ جىيا ئانىنىڭ كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالدى. فېڭجيې شۇ پەيتنى غەنىيمەت بىلىپ، جىيا ئانىنى نېرىقى تەرەپكە ئۆتۈپ بىللە ئويۇن كۆرۈشكە ماقۇل كەلتۈرۈۋالدى. جىيا ئانا خېلى ياشىنىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن ئويۇن ـ تاماشىغا كەلگەندە بەكمۇ تېتىكلىشىپ كېتەتتى. ئۆگۈنى يۇشى چىللاپ كەلدى. جىيا ئانا ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، دەيىيۈي، باۋيۈي ۋە باشقىلارنى بىللە ئويۇن كۆرۈشكە ئېلىپ باردى. چۈش ۋاقتىدا جىيا ئانا ھاردۇق ئېلىش ئۈچۈن قايتىپ كەلدى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ئەسلىي ۋاراڭ ـ چۇرۇڭنى ياقتۇرمايدىغانلىقى ئۈچۈن،

جيا ئانىنىڭ قايتىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇمۇ قايتتى. شۇنىڭ بىلەن تۆرنىڭ بېشى فېڭجيېغا قالدى ـ دە، ئۇيۇننى هارغۇچە كۆرۈپ كەچ قايتتى.

جيا ئانا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، باۋيۈي نېرىقى تەرەپكە ئۆتۈپ يەنە ئويۇن كۆرۈش ئۈچۈن مومىسىنىڭ چۈشلۈك ئۇيقۇدىن قوپۇشىنى كۈتۈپ تۇراتتى، لېكىن چىن شىغا مالاللىق يەتكۈزۈپ قويۇشتىن ئېھتىيات قىلىپ، ئۇ ئۇيىدىن يالتايدى ـ دە، باۋچەيىنىڭ ئۆيدە كېسەل داۋالاپ ياتقانلىقى ۋە تېخى ئۇنى يوقلاپ قويمىغانلىقى ئېسىگە چۈشۈپ، شۇ تەرەپكە ئۆتمەكچى بولدى. ئۇ دەسلەپتە تۆر ئۆينىڭ ئارقىدىكى يان ئىشىكى بىلەن چىقىپ كەتمەكچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن باشقا ئىشلار بىلەن چېتىلىشىپ قېلىشتىن، بولۇپمۇ ئاتىسىغا يولۇقۇپ قالسا، تېخىمۇ بىئەپ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىدىن قورقۇپ، يىراقنى ئەگىپ ماڭسىمۇ، يان ئىشىكتىن چىقمايدىغان ئويغا كەلدى. ئېمىكئانىلار بىلەن دېدەكلەرنىڭ ئېگىنىنى يەڭگۈشلەپ قويۇشىغىمۇ قارىماستىن، ئارا دەرۋازا بىلەن چىقىپ كەتتى. ئېمىكئانىلار بىلەن دېدەكلەر ئۇنى نېرىقى تەرەپكە ئۆتۈپ ئويۇن كۆرىدۇ، دېگەن ئوي بىلەن كەينىدىن ئەگىشىپ ماڭدى. لېكىن، ئۇ دەھلىزگە يېتىپ كەلگەندە، ئويلىمىغان يەردىن شەرقىي شىمال تەرەپكە بۇرۇلۇپ، سارايىنىڭ كەينىدىن ئايلىنىپ كەتتى. دەل شۇ يەردە قېرىشقاندەك قەسىرنىڭ سۇخەنچىلىرىدىن جەن گۇاڭ، شەن پىنرېنلەر بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. ئۇلار باۋيۈينى كۆرۈش بىلەنلا ئالدىغا كۇلۇپ كەلدى ۋە بىرسى بېلىدىن قۇچاقلاپ، بىرسى قولىدىن تارتىپ تۇرۇپ:

— غوجام بۇدساتۋا، بۈگۈن ئوڭ يېنىمىز بىلەن قوپقان ئوخشايمىز، جامالىرىنى كۆرمەك بىز ئۈچۈن تولىمۇ تەسكە چۈشتى! — دېدى هەر ئىككىسى. ئۇلار بىر پەس كوتۇلدىشىپ، ئاندىن كېتىشتى. ئېمىكئانىلاردىن بىرسى ئۇلارنى

توختىتىمۋىلىپ:

— ئىككىلىرى ئۇلۇغ بىگىمنىڭ ھوزۇرىدىن كېلىشىۋاتامدىلا؟ — دەپ سورىدى.

— ھەئە، — دەپ جاۋاب بەردى ھەر ئىككىسى بىشىنى لىڭشىتىپ ۋە كۈلۈشۈپ، — ئۇلۇغ بىگىم «مىڭپوجەي» قىرائەتخانىسىدا چۈشلۈك ئارام ئېلىۋاتىدۇ، مالاللىق كەلمەيدۇ، — دەپ كۈلدى ـ دە، يۈرۈپ كېتىشتى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ باۋيۈيمۇ كۈلۈۋەتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ شىمال تەرەپكە بۇرىلىپ نەشپۈتلۈك ھويلا تەرەپكە ماڭدى. باش خەزىنىچى ۋۇ شىندىڭ، باش ئامبارچى دەي لياڭ ۋە بىرقانچە غوجىدارلار بولۇپ جەمئىي يەتتە كىشى بۇ يەردىكى دەپتەرخانىدىن چىقىپ كەلدى. ئۇلار باۋيۈينى كۆرۈش بىلەن تەڭ ئالمان ـ تالمان قوللىرىنى سالغان پېتى ئۇنىڭ ئالدىدا تىك تۇردى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە پەقەت چيەن خۇا ناملىق بىر دەللالا باۋيۈينى ئۇزاقتىن بېرى كۆرمىگەنلىكى ئۈچۈن دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، تىزلىنىپ ئۇنىڭغا تەزىم قىلدى ۋە ئېسەن ـ ئامانلىقىنى سورىدى، باۋيۈي تەبەسسۇم چىراي بىلەن ئۇنى تۇرغۇزۇپ قويدى. كۆپچىلىك باۋيۈيگە:

— بىز يېقىندا مەلۇم بىر جايدا جانابلىرىنىڭ يازغان ھۆسنخەتلىرىنى كۆرۈپ قالدۇق، بەك ئوبدان يېزىلىپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىزگىمۇ بىرنەچچە تاۋاق ئىلتىپات قىلغان بولسىلا، ئىشكىلىرىمىزنىڭ قانىتىغا چاپلىۋالغان بولاتتۇق، — دېيىشتى كۈلۈپ تۇرۇپ.

— نەدە كۆردۈڭلار؟ — دەپ سورىدى باۋيۈي كۈلۈپ.

— بىرقانچە جايدا كۆردۇق، كۆرگەنلەرنىڭ ھەممىسىلا قالتىس ماختىشىپ كەتتى، تېخى بىزدىن سورىشىۋاتىدۇ! — دەپ جاۋاب بەردى كۆپچىلىك.

— ئۇنچىلامۇ ئەمەس، — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ تۇرۇپ، — سىلەر مېنىڭ مۇلازىملىرىمغا دەپ قويساڭلارلا بولىدۇ، — ئاندىن ئۇ ئىتتىك يۈرۈپ كەتتى. كۆپچىلىك باۋيۈي ئۆزاپ كەتكەندىن كېيىن، ئاندىن تارقىلىشتى.

قۇرۇق گەپنى ھازىرچە مۇشۇ يەردە توختىتىپ تۇرايلى. شۇنداق قىلىپ، باۋيۇي نەشپۇتلۇك ھويلىغا كەلدى. ئۇ ئالدى بىلەن شۆ ھاممىنىڭ ئۆيىگە كىردى، شۆ ھامما دېدەكلەرگە يىڭنە ئىشنى بۇيرۇۋاتاتتى، باۋيۇي ئۇنىڭغا تەزىم قىلىپ، ئېسەن ـ ئامانلىق سورىدى. شۆ ھامما باۋيۇينى ئالدىغا تارتىپ باغرىغا باستى:

— جېنىم بالام! بۇ سوغۇقتا كېلىدىغىنىڭىزنى زادىلا ئويلىماپتىمەن. تېزرەك كاڭغا چىقىپ كېتىڭ، — دېدى، ئاندىن، — ئىسسىققىنە چاي دەملەپ كېلىڭلار، — دەپ قىزلارنى بۇيرۇدى.

— ئاكام ئۆيدە يوقمىدى؟ — دەپ سورىدى باۋيۇي.

— ئۇ ھازىر يۈگەنسىز ئات بولۇۋالدى، — دېدى شۆ ھامما ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، — كۈنبويى ئۆيۈندىن خالىي بولالماي تۇرغان يەردە ئۇنى ئۆيدە ئولتۇرىدۇ دەمسىز؟

— ئاچام سەللىمازا ساقىيىپ قالغاندۇ؟

— ئېيتقىنىڭىزدەك بولسۇن ئىلاھىم! ئۇلۇشكۈن ئۇنى ياد ئېتىپ ئالاھىدە كىشى ئەۋەتكەنىكەنسىز، ئۇ ھازىر ئىچكىرىكى ئۆيدە، كۆرۈشۈپ چىقىڭ. ئۇنىڭ ئۆيى بۇ يەرگە قارىغاندا ئىسسىقراق، سىز كىرىپ ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن بۇ يەرنى يىغىشتۇرۇپ قويۇپ كىرەي، ئاندىن پاراڭلىشايلى.

باۋيۇي شۆ ھاممىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ دەرھال كاڭدىن چۈشتى ـ دە، ئىچكىرىكى ئۆيىنىڭ ئىشىكىگە قاراپ ماڭدى. ئىشىكتە نىمكەش قىزىل تاۋار پەردە ئېسىقلىق تۇراتتى. باۋيۇي پەردىنى قايرىپ بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرىش بىلەن تەڭ، كاڭدا يىڭنە ئىشى قىلىپ ئولتۇرغان باۋچەيگە كۆزى چۈشتى. باۋچەي پارقىراپ تۇرغان قاپقارا چېچىنى تۇرمە قىلىۋالغان، ئۇستىگە بولسا ھەسەل رەڭ قىشلىق نىمچە، ئاق ۋە سېرىق كالاۋاتۇندىن كەشتە تىككەن قىرمىزى جىلىتكە، سارغۇچ كۆك دارايىدىن قىشلىق پۇرمە بەل كۆڭلەك كىيىۋالغانىدى، ئۇنىڭ نىمكەش كىيىملىرى ئۇنچىلا پار ـ پۇر كۆرۈنمەيتتى، ئەكسىچە،

نازاكەتلىك كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ كەم سۆخەنلىكىگە قاراپ، ئۆزىنى ئەتەي نادانلىققا سېلىۋالغانمىكىنە، دېسىڭىز، ئۇنىڭ شۇكۇر ـ قانائەتچانلىقى ۋە زامان رەپتارىغا قاراپ ئىش قىلىدىغانلىقىغا قاراپ، ئۆزىنى كەمتىرىن تۇتقانلىقى ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ قالىسىز.

باۋيۇي بىر پەس كۆزەتكەندىن كېيىن:

ــ سەللىمازا ساقىيىپ قاپسىز، ئاچا! ــ دەپ باۋچەيدىن هال سورىدى. باۋچەي بېشىنى كۆتۈرۈپ باۋيۈينىڭ كەلگەنلىكىنى كۆردى ـ دە، دەرهال ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ ئوبدانلا ساقىيىپ قالدىم، مېنى ياد ئېتىپ تۇرغانلىقىڭىزغا رەھمەت! ــ دەپ جاۋاب بەردى تەبەسسۇم بىلەن ۋە باۋيۈينى كاڭغا تەكلىپ قىلدى، يەنە بىر تەرەپتىن دېدەك قىز يىڭئېرگە قاراپ، ــ چاي كەلتۈر، ــ دېدى. ئاندىن ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم ھەم ۋاڭ ئاغىچا خېنىملارنىڭ ئېسەن ـ ئامانلىقىنى، ھەمشىرىلىرىنىڭ تەن سالامەتلىكىنى سورىدى. شۇ چاغدا، باۋيۈينىڭ بېشىدىكى گۆھەر كۆزلۈك ئالتۇن تاجى، مارجان چىشلەپ تۇرغان ئىككى ئەجدىھانىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن ماڭلايچىسى، ئۇچىسىدىكى تىك ئەجدىھا سۈرەتلىك بوز تورقىدىن تاشلانغان ۋە ئاق تۈلكە قولتۇقىدىن تىكىلگەن پەيكان يەڭلىك جۇۋىسى، بوينىدىكى رەڭدار كېپىنەك ۋە ھۇمالار كەشتىلەنگەن چىلتەككە باغلاقلىق ئۆمۈر قۇلۇپى ۋە تىلتۇمارى، بۇنىڭدىن باشقا، ئۇ تۆرەلگەن چېغىدىلا ئاغزىدا چىشلەپ چۈشكەن ھېلىقى ھېكمەتلىك قاشتاش بىردىنلا باۋچەينىڭ كۆزىگە چۈشتى.

ــ ئەتىدىن ـ كەچكىچە مۇشۇ قاشتېشىڭىز ئۈستىدە پاراڭ بولۇپ تۇرىدۇ، ھالا بۈگۈنگىچە سىنچىلاپ كۆرۈپ باقماپتىمەن، بۈگۈن تۈزۈككىنە كۆرۈۋالايچۇ، ــ دېدى باۋچەي يېقىنراق سىلجىپ كېلىپ. باۋيۈيمۇ ئۇ تەرەپكە سۈرۈلدى ۋە بوينىدىكى ھېكمەتلىك قاشتاشنى يېشىپ ئېلىپ باۋچەينىڭ قولىغا سۇندى. باۋچەي ئۇنى ئالىقىنىغا ئېلىپ تۇرۇپ سىنچىلاپ قارىدى. ئۇنىڭ چوڭلۇقى قۇشقاچ تۇخۇمىچىلىكلا بولۇپ، خۇددى شەپەقتەك

يالتىراق، سۇتتەك تىنىق، رەڭگارەڭ چېكىم - چېكىم يوللۇق ئىدى.

كىتابخانىلارنىڭ يادىدا بولسا كېرەك، بۇ، داخۋاڭ تېغىنىڭ چىڭگېن چوققىسى تۈۋىگە تاشلىۋېتىلگەن ھېلىقى كاج تاشنىڭ ئۆزگەرگەن سىياقى ئىدى. كېيىنكى ئەۋلادلار تۆۋەندىكى شېئىر بىلەن ئۇنى بۇنداق ھەجۋىي قىلغانىكەن:

ياماپتۇ نۈيۋا ئاسماننى، ئىدى بۇ ئەسلىي ئەپسانە،
تارالمىش ھەققىدە تاشنىڭ يەنە بىر پەسلى ئەپسانە.
ئاڭا پاسىق يېڭى ۋۇجۇد پۈتۈلمىشدۇركى غايىبتىن،
شۇنىڭدىن سوڭ سىياقىنى تۇتۇپمىش تاشمۇ خۇپىيانە.
قولۇڭدىن ئامىتىڭ كەتسەكى ئالتۇن ئايلىنار مىسقا،
گۆھەرمۇ بولغۇسى بىر تاش، ساڭا كاج كەلسە دەۋرانە.
دۆۋە - دۆۋە گۆرىستانلار يېتىپتۇ نامۇ نىشانسىز،
ئېلىپ تەھقىق قۇچاقىغا يىگىت - قىزلارنى ۋەيرانە.

بۇ كاج تاش بىر زامانلاردا ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئۆزگەرگەن سىياقىنى ۋە تاز راھىب ھەرپى ئىللەت بىلەن پۈتۈپ بەرگەن بېغىشلىمىنى قالدۇرۇپ كەتكەنىكەن. مەن ئۇنى ئەمدى تۆۋەندىكىچە سىزىپ كۆرسەتمەكچىمەن. لېكىن، كىتابخانىلارنىڭ: ئانا قورسىقىدا ياتقان مۇشۇ بوۋاقنىڭ ئاغزى زادى قانچىلىك يوغاندۇ؟ مۇشۇنداق كالانپاي نەرسىنى قانداقمۇ چىشلەپ چۇشكەندۇ؟ دەپ ئەيىبلىمەسلىكى ئۈچۈن، يەنە شۇنىمۇ ئىزاھلاپ ئۆتىمەنكى، ئۇ ئەسلىي ئىنتايىن كىچىك بولغان، شۇڭا ئۇنى بوۋاق ئاغزىدا چىشلەپ تۇرەلىگەن. ئەگەر مەن ئۇنى ئەينەن سىزىپ كۆرسەتكىنىمدە، ئۇنىڭ ئۈستىگە قەيت قىلىنغان خەتلەر تولىمۇ ئۇششاق بولغانلىقى ئۈچۈن، كىتابخانىلارنىڭ كۆز نۇرىغا زىيان يەتكۈزىدۇ - دە، كۆڭلىگە مالاللىق كەلتۈرۈپ قويىدۇ. شۇڭا، مەن كىتابخانىلارنىڭ چىراي نۇرى ئاستىدا ۋە ياكى كەيپ بولغان

چاغلىرىدا كۆرۈشكە ئاسان بولۇشى ئۈچۈن، ئۇنى چوڭايتىپراق سىزىپ كۆرسەتتىم.

ھېكمەتلىك قاشتاشنىڭ ئوڭ تەرىپى

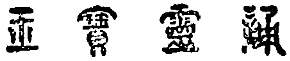

ھېكمەتلىك قاشتاش

يوقالمىغاي ھەم ئەستە
دائىم بولغاي،
ئەزىز ئۆمرۈڭ دۆلەتتە
قايىم بولغاي.

ھېكمەتلىك تاشنىڭ تەتۈر تەرىپى

بىرىنچىدىن، بالا ـ قازادىن خالىي بولغاي،
ئىككىنچىدىن، دەرد ـ ئەلەمدىن خالاس تاپقاي.
ئۈچىنچىدىن، ئاپەت ۋە ئامەتكە بېشارەت بولغاي.

باۋچەي بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن، تاشنىڭ ئوڭ تەرىپىنى ئۆرۈپ يەنە باشقىدىن سىنچىلاپ قاراپ:

«يوقالمىغاي ھەم ئەستە دائىم بولغاي،
ئەزىز ئۆمرۈڭ دۆلەتتە قايىم بولغاي.»

دەپ ئۇنلۇك ئىككى قېتىم ئوقۇدى، ئاندىن كەينىگە بۇرۇلۇپ يىگىتكە قاراپ:

— سەن چاي ئەكىرمەي، بۇ يەردە نېمىگە ھاڭۋېقىپ تۇرىسەن؟ — دېدى.

— خېنىم ئوقۇغان بۇ ئىككى جۈملە سۆز خېنىمنىڭ بويىدىكى زۇننارىغا پۈتۈلگەن ھېلىقى ئىككى جۈملە سۆز بىلەن بىر جۈپ ئىكەن، — دېدى يىگىت پىخىلداپ كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ئاچىمىزنىڭ زۇننارىغىمۇ خەت پۈتۈلگەنىكەن - دە؟ قېنى مەنمۇ كۆرەيچۇ، — دېدى باۋيۈي يىگىتنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قېلىپ.

— ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەنمەڭ، — دېدى باۋچەي، — ھېچقانداق خەت پۈتۈلمىگەن؟

— جېنىم ئاچا، ئەجەب مېنىڭكىنى كۆردىڭىزغۇ! — دەپ باۋيۈي يالۋۇردى. باۋچەي ئۇنىڭدىن قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەندىن كېيىن:

— ئۇمۇ بىرسى ماڭا ھەدىيە قىلغان ئىككى جۈملە خاسىيەتلىك سۆز ئىدى، كېيىن ئۇنى قۇلۇپقا ئويدۇرۇۋالغانىدىم. بولمىسا بۇ ئېغىر بىر نېمىنى ھەر كۈنى بويۇمغا ئېسىپ يۈرۈشنىڭ نېمىمۇ قىزىقى بار دەيسىز؟ — دېدى.

باۋچەي سۆزلەۋېتىپ، كۆكسىدىكى قاتار ئىزمىلىرىنى يەشتى ۋە ئىچىدىكى توق قىزىل نىمچىسى ئۈستىدىن دۇر - گۆھەردەك چاقناپ، ئالتۇندەك پارقىراپ تۇرغان سىنەبەنتنى چىقىرىپ باۋيۈيگە سۇندى. باۋيۈي دەرھال ئالتۇن قۇلۇپنى ئالىقىنىغا ئېلىپ قارىدى، دېگەندەكلا ئۇنىڭ ئالدى - كەينىدە تۆتتىن خەت پۈتۈلگەنىكەن، بۇ سەككىز خەت بىر جۈپ ھېكمەتلىك سۆز بولۇپ تۈزۈلگەن. ئەمدى ئۇنىڭ شەكلىنىمۇ تۆۋەندىكىچە سىزىپ كۆرسىتىمەن:

ئالتۇن قۇلۇپنىڭ ئوڭ تەرىپى

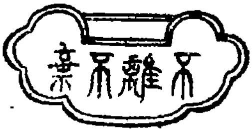

ئايرىلمىغاي، تاشلانمىغاي
تاكى ئەبەد.

ئالتۇن قۇلۇپنىڭ تەتۈر تەرىپى

داۋام قىلغاي ئۆمرۈڭ بولۇپ
رەنا سۇپەت.

باۋيۈيمۇ كۆرۈۋېتىپ، ئالتۇن قۇلۇپ ئۈستىدە قەيت قىلىنغان بۇ ئىككى جۈملە سۆزنى ئىككى قېتىم ئوقۇپ چىقتى، ئاندىن ئۆزىنىڭكىنىمۇ ئىككى قېتىم ئوقۇپ چىقىپ:

— ئاچا، بۇ سۆزلەر راست دېگەندەكلا مېنىڭكىگە يېزىلغان سۆزلەرنىڭ جورىسى ئىكەن، — دەپ كۈلدى. باياتىن ئۇلارنىڭ يېنىدا تۇرغان يىڭئېرمۇ گەپكە ئارىلاشتى:

— بۇ سۆزلەرنى بىر تاز شەيخ ھەدىيە قىلغان، ئۇ بۇ سۆزنى ئالتۇن جابدۇققا ئويۇش كېرەك، دەپ ئېيتقانىدى...

باۋچەي ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى ۋە باياتىن چاي كەلتۈرمەي تۇرغانلىقىدىن كايىدى. باۋيۈينىڭ قەيەردىن كەلگەنلىكىنى سوراپمۇ ئۈلگۈردى.

باۋيۈي بۇ چاغدا باۋچەيگە يانداشىپ ئولتۇراتتى، قانداقتۇر بىر خىل خۇش پۇراق دەممۇ دەم ئۇنىڭ دىمىقىغا كېلىپ تۇراتتى.

— قانداق ئەتىر چېچىۋالدىڭىز، ئاچا؟ بۇ پۇراقنى زادىلا پۇراپ باقمىغانىكەنمەن، — دەپ سورىدى باۋيۈي.

— ئەتىر دېگەندىن قاچىمەن! بىر ئوبدان كېيىمگە ئەتىر چېچىپ نېمىمۇ قىلاتتىم؟

— ئۇنداق بولسا بۇ نېمىنىڭ پۇرىقى؟

— ھە راست! — دېدى باۋچەي بىر پەس ئويلىنىۋېلىپ، — ئەتىگەن «سوغۇق ئەتىر كۇمۇلىسى» يېگەنىدىم، شۇنىڭ پۇرىقى بولسا كېرەك.

— «سوغۇق ئەتىر كۇمۇلىسى» دېگەن قانداق دورا ئۇ؟ نېمانچە خۇش پۇرايدۇ؟ جېنىم ئاچا، مەنمۇ بىرەر تال تېتىپ باقسام قانداق؟ — دەپ كۈلۈپ سورىدى باۋيۈي.

— مانا، يەنە ئالجىغىلى تۇردىڭىز، دورا دېگەننىمۇ قارىسىغا يەمدىكەن؟

ئۇلارنىڭ بۇ سۆھبىتى تېخى ئاخىرلاشمايلا، تالادا كىمنىڭدۇر:

— لىن دەيیۈي خېنىم كەلدى! — دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى، شۇ ئاۋاز بىلەن تەڭلا دەيیۈي ئىرغاڭلاپ كىرىپ كەلدى. ئۇ باۋيۈينى كۆرۈپلا:

— ۋىيەي، بىئەپ ۋاقىتتا كېلىپ قاپتىمەنمۇ نېمە! — دەپ كۈلۈمسىرىدى. باۋيۈي بىلەن باۋچەي دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. باۋچەي كۈلۈپ تۇرۇپ:

— نېمە دېگىنىڭىز ئۇ؟ — دەپ سورىدى.

— باۋيۈينىڭ بۇ يەردە ئىكەنلىكىنى بۇرۇنراق بىلگەن بولسام كەلمەس ئىكەنمەن دېمەكچىمىنا، — دەپ جاۋاب بەردى دەيیۈي.

— نېمىشقا؟

— نېمىشقا بولاتتى، كەلسەك، تەڭلا كېلىۋالدىكەنمىز، كەلمىسەك، بىرىمىزمۇ يوق. بۈگۈن ئۇ كەلسە، ئەتە مەن كەلسەم، مۇشۇنداق نۆۋەتلىشىپ كېلىپ تۇرساق، ھەر كۈنى ئادەم ئۈزۈلمەي تۇرسا ياخشى ئەمەسمۇ؟ بۇنداق بولغاندا، ئۇنچىلا يالغۇزسىراپمۇ قالمايسىز، ئۇنچىلا شاۋ ـ شۇۋمۇ بولۇپ كەتمەيدۇ، بۇنىڭ چۈشەنمەيدىغان نەرى بار، ئاچا؟

باۋيۈي دەيیۈينىڭ توق قىزىل تىۋىتلىق تاۋاردىن ئالدى

ئوچۇق كۆرمە كېيىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ:

— قار يېغىۋاتامدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— يېغىۋاتقىلى نەكەم، — دەپ جاۋاب بەردى پەگاھتا تۇرغان خىزمەتچى ئايالLARدىن بىرسى.

— ئۇنداق بولسا يېپىنچامنى ئەكېلىڭلار، — دەپ بۇيرۇدى باۋيۇي.

— ھە، قانداق ئىكەن؟ مەن كېلىۋېدىملا، ئۇ كىشى كەتكىلى تۇردىغۇ، ئەنە! — دېدى دەييۇي كۈلۈپ.

— مەن قاچان كېتىمەن دېدىم؟ يېپىنچامنى تەييارلاپ قويسۇن دەۋاتىمەن، — دېدى باۋيۇي. شۇ چاغدا باۋيۇينىڭ ئېمىكئانىسى لى موما ئۇنىڭغا قاراپ:

— ھەرقانداق چاغدا ھاۋا رايىغا قاراپ ئىش قىلىش كېرەك، تالادا قار يېغىۋاتىدۇ، ھەمشىرىلىرىڭىز بىلەن بۇ يەردە بىر پەس ئويناپ كېتىڭ. شۆ ئاغىچا خېنىم سىزلەرگە چاي تەييارلاۋاتىدۇ، يېپىنچىڭىزنى چۆرە قىزلار ئەكېلىپ قويسۇن، مۇلازىملارنى قايتۇرۇۋېتەيمۇ؟ — دەپ سورىدى. باۋيۇي بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. ئېمىكئانا تالاغا چىقىپ مۇلازىملارغا:

— ھەممىڭلار قايتىپ كېتىڭلار! — دەپ بۇيرۇق بەردى.

شۆ ھامما ئېسىل چاي ۋە تائاملار ھازىرلاپ ئۇلارنى چاي ئىچىپ، مېۋە يېيىشكە ئېلىپ قالدى. باۋيۇي شۆ ھاممىغا ئۇلۇشكۇن شەرقىي قەسىردە جيا جېننىڭ ئاغىچىسى پىشۇرغان غاز تاپىنىنى راسا ماختاپ سۆزلەپ بەردى. شۆ ھامما ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، دەرھال ئۆزى تەييارلىغان غاز تاپانلىرىدىن ئالدۇرۇپ، تېتىپ بېقىڭ دەپ ئۇنىڭغا سۇندى.

— بۇنىڭغا شاراب بولسا ياخشى بولاتتى! — دېدى باۋيۇي. شۆ ھامما ئېسىل شارابتىن ئەكەلدۈردى. باۋيۇينىڭ ئېمىكئانىسى لى موما بۇنى كۆرۈپ:

— شۆ ئاغىچا خېنىم، باۋيۇي غوجام شاراب ئىچمىسۇنمىكىن، — دەپ توستى.

— جىنىم، ئانا، بىر قەدەھلا ئىچەيچۇ، — دەپ يالۋۇردى باۋيوي.

— بولمايدۇ! — دېدى ئۇنىڭ ئىمىكئانىسى، — ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئالدىدا بولغان بولسىڭىز، بىر كوزا ئىچىمەن دېسىڭىزمۇ مەيلى ئىدى. ھېلىقى كۈنى، نەدىكى بىر مەكتەپ كۆرمىگەن نەرسىكىنىتاڭ، مېنى سەللا غەپلەت بېسىپ قالغاندىن پايدىلىنىپ، كۆڭلىڭىزنى ئالىمەن دەپ، سىزگە بىر يۇتۇم شاراب ئىچۈرۈپ قويۇپ، مېنى ئىككى كۈنگىچە تىل ئاھانەتكە قويدىغۇ! ئۆزلىرى بۇ كىشىنىڭ مىجەزىنى ئۇقمايلا، شۇ ئاغىچا خېنىم، ئىچىۋالدى بارمۇ، خۇيى تۇتقىنى تۇتقان. گاھى كۈنلىرى ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ خۇشلۇقى كېلىپ قالسا، خالىغىنىچە ئىچىشكە يول قويىدۇ. گاھى كۈنلىرى ئۇنىڭغا بىر تامچىمۇ ئىچۈرمەيدۇ. بولمىسا، مەن بىكاردىن ـ بىكار ئارىلىشىۋېلىپ نېمە قىلاتتىم؟ — دېدى باۋيۇينىڭ ئىمىكئانىسى.

— ھەي قېرى! سەن ئەنسىرىمەي ھارىقىڭنى ئىچىۋەر! — دېدى شۆ ھامما، — مەنمۇ ئۇنىڭغا جىق ئىچۈرۈۋەتمەيمەن. ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم تەگەپ قالسا، مانا مەن تۇرۇپتىمەن! قېنى سىلەر، — دەپ توۋلىدى ئۇ يەنە چۆرە قىزلارغا قاراپ، — چوڭ ئاناڭلارنى ئېرىقى ئۆيگە ئەكىرىپ بىر قەدەھ قۇيۇپ بېرىڭلار، ئۇمۇ ئۆزىنى ئىللىتىۋالسۇن.

شۇنىڭ بىلەن باۋيۇينىڭ ئىمىكئانىسىمۇ نائىلاج باشقىلار بىلەن بىللە شاراب ئىچىشكە چىقىپ كەتتى.

— ماڭا ئىسسىتىپ بېرىشنىڭ ھاجىتى يوق، سوغۇق ئىچىشنى ياخشى كۆرىمەن، — دېدى باۋيوي.

— ئۇنداق ئىچىشكە بولمايدۇ، — دېدى شۆ ھامما، — شارابنى سوغۇق ئىچسە، خەت يازغاندا قول تىترەيدىغان بولۇپ قالىدۇ.

— ئۇكام باۋيوي، — دېدى باۋچەي بۇ گەپكە ئارىلىشىپ، —

سىزنىڭ ھەرخىل بىلىم تەھسىل قىلىۋاتقانلىقىڭىزغا ۋاي، شارابنىڭ ناھايىتى ئىسسىق ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىڭىزمۇ؟ ئۇنى ئىللىتىپ ئىچسىڭىز تېز تارايدۇ، سوغۇق ئىچسىڭىز، سوغۇق كېلىپ ئىچىڭىزدە ئۇيۇپ قېلىپ، ئىچكى ئەزالىرىڭىز بىلەن ئىللىتىسىز، بۇنداقتا سىزگە زىيان قىلمامدۇ؟ بۇ ئادىتىڭىزنى ئۆزگەرتىڭ، قويۇڭ، سوغۇق شارابنى ئىچمەڭ!

باۋيۇي بۇ گەپلەرنىڭ ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ، قولىدىكى سوغۇق شارابنى قويۇپ قويدى ۋە ئىللىتىپ ئەكەلگەندىن كېيىن ئىچتى.

دەييۇي گازىر چېقىپ ئولتۇرۇپ، تۇمشۇقىنى ئۈچلاپ كۈلۈپ قويدى. دەل شۇ چاغدا، دەييۇينىڭ دېدەك قىزى شۆيەن دەييۇينىڭ قول ئاتەشدانىنى ئېلىپ كىرىپ كەلدى. بۇنى كۆرگەن دەييۇي كۈلۈمسىرەپ:

— بۇنچە ئاۋارە بولۇپ، ئاتەشداننى ئەۋەتىشكە سېنى بۇيرۇغان كىم ئۇ؟ بۇ يەردە مەن توڭلاپ قالاتتىممۇ؟ — دېدى.

— زىجۈەن ئاچام خېنىمنى توڭلاپ قالمىسۇن، دەپ ئەۋەتكەنىدى، — دەپ جاۋاب بەردى شۆيەن. دەييۇي ئاتەشداننى قولىغا ئېلىپ ئېتىكىگە قويدى - دە، يەنە سۆزلەشكە باشلىدى.

— سېنىڭ يۇمشاق قۇلاقلىقىڭغا ۋاي! ساڭا ئادەتتە ئېيتقان سۆزلىرىم ئۇ قۇلىقىڭدىن كىرىپ بۇ قۇلىقىڭدىن چىقىپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ سۆزىگە بولسا ئەجەبمۇ قۇلاق سالىسەن، خاننىڭ يارلىقىدىنمۇ ئەتىۋار بىلىسەن.

باۋيۇي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، دەييۇي مۇشۇ باھانە بىلەن ئۆزىنى گەپتە چېقىۋېلىۋاتقانلىقىنى بىلگەن بولسىمۇ، بىرەر گەپ ياندۇرالمىدى، پىخىلداپ كۈلۈپلا قويدى.

دەييۇينىڭ مۇشۇنداق ئادەتلىنىپ قالغانلىقىنى باۋچەيمۇ بۇرۇندىن بىلەتتى، شۇڭا ئۇمۇ پەرۋا قىلمىدى. لېكىن، باياتىن جىم ئولتۇرغان شۆ ھاما گەپكە ئارىلاشتى:

— ئادەتتە تېنىڭىز ئاجىز، سوغۇققىمۇ چىدىمايسىز،

قىزلارنىڭ سىزدىن ئۆيگەنلىكى ياخشى ئەمەسمۇ؟
— سىلى ئۇقمايلا، ھاما، — دېدى دەييۇي كۈلۈپ تۇرۇپ، — بۇ ھېلىمۇ سىلىنىڭ ئۆيلىرى بولۇپ قاپتۇ، ناۋادا يات كىشىلەرنىڭ ئۆيى بولۇپ قالغان بولسا خەق ماڭا كايىپ كەتمەسمىدى؟ ئاتەشدانىنى ئۆيىدىن ئالاھىدە ئەكەلمىسىمۇ، خەقنىڭ ئۆيىدە بۇنچىلىك بىرنېمە ئۆكسۈپ قالاتتىمۇ؟ چۆرە قىزلارنى بەكمۇ ئېھتىياتچان دەپ چۈشەنسىغۇ بىر گەپ، ئۇنداق بولماي، خەق مېنى ئەسلىي شۇنداق كېلىش - پەخەش بىر نېمىكەن دەپ قالامدۇ؟
— سىز تولىمۇ گۇمانخور ئىكەنسىز، مېنىڭ ئۇنداق خىيالىممۇ يوق، — دېدى شۆ ھاما.
شۇ ئارىدا، باۋيۈي ئۈچىنچى قەدەھنىمۇ كۆتۈرۈۋەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئېمىگىئانىسى كۆرۈپ قېلىپ ئىچىشتىن توستى. باۋيۈي راسا مەززە قىلىۋاتقان، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەمشىرىلىرىنىڭ چاقچاقلىرى قىزىۋاتقان بىر چاغدا قانداقمۇ ئىچمەي تۇرالىسۇن؟ ئۇ ئېمىگىئانىسىغا بىزەڭلىك بىلەن يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى:
— جېنىم ئانا، مەن يەنە ئىككى قەدەھ ئىچسەم، ئىككىنچى ئىچمەيمەن!
— بۈگۈن ئۇلۇغ بېگىم ئۆيدە ئىكەنلىكىنى ئېسىڭىزدىن چىقىرىپ قويماڭ، دەرستىن ئىمتىھان ئېلىپ قالمىسۇن يەنە!
باۋيۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلىشى بىلەن كۆڭلى غەش بولدى - دە، قولىدىكى قەدەھنى ئاستا قويۇپ، بېشىنى ساڭگىلاتقىنىچە ئولتۇرۇپ قالدى.
— ئولتۇرغانلارنىڭ پەيزىنى قاچۇرماڭ! — دېدى دەييۇي شۆ ھامان، — تاغىمىز چاقىرىپ قالسا، ھامام تۇتۇۋالدى دېمەمسىز. بۇ موماي بىزنى بىر ئەرمەك قىلىۋالدىغۇ ئۆزىچە!
دەييۇي شۇ گەپلەرنى قىلىۋېتىپ باۋيۈينى نوقۇپ تۇرۇپ، ئۇنى، قېيىدىغىن، دېگەندەك قىلىپ قولىقىغا كۇسۇرلىدى:
— ئۇ قېرى بىلەن كارىمىز بولمىسۇن! ئۆز كۆڭلىمىزنى

ئۆزىمىز ئىچىۋېرەيلى.

ئىمىنئانا دەييۇيىنىڭ ئادەتتىكى مىجەزىنى ئوبدان بىلەتتى، شۇڭا:

— لىن دەييۇي خېنىم، ئۆزلىرى ئۇنىڭغا يەل بەرمىسىلە! سىلى نەسىھەت قىلسىلا گەپلىرىنى ئاڭلايدۇ، — دېدى.

— مەن ئۇنىڭغا نېمىدەپ يەل بېرىپتىمەن؟ — دېدى دەييۇي سوغۇققىنا كۈلۈپ، — مېنىڭ خەققە نەسىھەت قىلغۇچىلىكىم يوق. سىز تولىمۇ ئېھتىيات قىلىپ كېتىدىكەنسىز! ئادەتتە ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىممۇ ئۇنىڭغا شاراب ئىچۈرۈپ كەلگەن، بۈگۈن شۇ ھامماممىزنىڭكىدە بىرەر يۇتۇم ئارتۇقراق ئىچىۋەتسىمۇ يامىنى بولماس. كىم بىلىدۇ، سىز شۇ ھامماممىزنىڭ ئۆيىنى يات بىلىپ، بۇ يەردە شاراب ئىچىشنى نالايىق كۆرۈۋاتامسىز، تېخى.

ئىمىنئانا بۇ گەپكە تۇرۇپ جىله بولۇپ، تۇرۇپ كۈلدى ۋە:

— لىن دەييۇي خېنىمنىڭ ئاغزىدىن چىققان گەپ راستىلا پىچاقتىنمۇ ئىتتىك ئىكەن جۇمۇ، — دەپلا قويدى. باۋچەيمۇ ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتى ۋە دەييۇينىڭ قوۋۇزىنى چىمداپ قويۇپ:

— راست دەيسىز، بۇ قەلەم قاش قىزنىڭ مۇشۇ ئاغزى، كىشىنى تۇرۇپ ئۆلتۈرىدۇ، تۇرۇپ كۈلدۈرىدۇ، — دېدى.

— قورقماڭ، قورقماڭ، بالام! سىز بۇ يەرگە كەلگەن بىلەن، سىزگە يېگۈزىدىغان تۈزۈك نەرسەممۇ يوق، قورقۇپ كېتىپ يېگەن ئىككى تال نەرسە مەيدىڭىزدە تۇرۇپ قالمىسۇن يەنە، ئۇچاغدا مەنمۇ خاتىرجەم بولالمايمەن. خاتىرجەم ئىچىۋېرىڭ، مانا مەن تۇرۇپتىمەن! كەچلىك غىزانىمۇ بىر يولى يەپلا كېتىڭ، مەست بولۇپ قالسىڭىز، مېنىڭ قېشىمدا يېتىپ قالارسىز شۇ، — دېدى شۆ ھاما. ئاندىن خىزمەتكارلارنى يەنە بىر ئاز شاراب ئىسسىتىپ ئەكېلىڭلار، دەپ بۇيرۇپ، باۋيۈيگە قاراپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — مەنمۇ سىزگە ھەمراھ بولۇپ بىر - ئىككى قەدەھ ئىچىشىپ بېرەي، ئاندىن غىزا يەيلى.

شۈ ھامىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ باۋيۇيىنىڭ كۆڭلى يەنە كۆتۈرۈلۈپ قالدى. باۋيۇيىنىڭ ئېمىكئانىسى چۆرە قىزلارغا:

— سىلەر پەخەس بولۇپ تۇرۇڭلار، مەن ئۆيگە بېرىپ ئېگىنىمنى يەڭگۈشلەپ كېلەي، — دەپ تاپىلاپ قويدى ـ دە، ئاندىن شۈ ھامىغا، — شۈ ئاغىچا خېنىم، بۇ غوجام بولۇشىچە ئىچىۋەرمىسۇن، — دەپ قويۇپ ئۆيگە ياندى.

بۇ يەردە ئېمىكئانىدىن باشقا، يەنە ئىككى ـ ئۈچ قېرى مومايلار بولسىمۇ، ئۇلار باۋيۇي ئۈچۈن بار بىلەن يوقنىڭ ئارىلىقىدىكى مومايلار ئىدى، بۇ مومايلارمۇ ئېمىكئانىنىڭ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ھەممىسى غىپلا قىلىپ ئۆز ئىشلىرىغا چىقىپ كېتىشتى، ئىككى نەپەر چۆرە قىزلا قالدى، ئۇلار باۋيۇينىڭ كۆڭلىگە يېقىشنى ئەپ كۆرەتتى. خەيرىيەت، شۈ ھاما باۋيۇينى ئۇنداق ئالداپ، بۇنداق ئالداپ، يەنە ئىككى قەدەھ ئىچىشىگىلا رۇخسەت قىلىپ، داستىخاننى ئالمان ـ تالمان يىغىشتۇرۇۋەتتى.

باۋيۇينىڭ ئالدىغا ئاچچىق ـ چۈچۈك قىلىپ بامبۇك نوتىسى سالغان چۈجە شورپىسى كەلتۈرۈلدى، ئۇ يارىتىپ تۇرۇپ بىرقانچە چىنە شورپا، يېرىم چىنە شوۋىگۈرۈچ ئىچتى. بۇ چاغدا باۋچەي بىلەن دەييۇيمۇ غىزالىرىنى يەپ بولغانىدى، ئاندىن ئۇلار بىرنەچچە پىيالىدىن ئاچچىق چاي ئىچىشتى، شۈ ھامىنىڭ كۆڭلى ئەنە شۇ چاغدىلا تىنىدى. شۆيەن باشلىق بىرقانچە دېدەك قىزلارمۇ غىزالىرىنى يەپ بولۇپ، ئۇلارنىڭ خىزمىتىگە ھازىر بولۇشتى.

— سىز قايتامسىز؟ — دەپ سورىدى دەييۇي باۋيۇيدىن.

— سىز قايتسىڭىز، مەنمۇ سىز بىلەن تەڭلا قايتاي، — دەپ جاۋاب بەردى باۋيۇي ھارغىن كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ. دەييۇي بۇ جاۋابنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— بىز كۈنبويى بۇ يەردە بولدۇق، ئەمدى قايتساقمىكىن، — دەپ ئورنىدىن تۇردى ۋە ئىككىسى تەڭلا خوش ئېيتتى.

چۆرە قىز باۋيۇينىڭ توق قىزىل تەلپىكىنى ئىككى قوللاپ ئۇنىڭ ئالدىغا ئەكەلدى، باۋيۇيمۇ بېشىنى سەل ئېگىشتۇرۇپ، ئۇنىڭ كىيدۈرۈپ قويۇشىنى كۈتۈپ تۇردى. چۆرە قىز تەلپەكنى بىر سىلكىۋېتىپ، ئۇنىڭ بېشىغا ئەمدىلا كىيدۈرۈشكە باشلىغاندا، باۋيۇي ئۇنى سىلكىشتۇرۇپ:

— بولدى، بولدى! تازىمۇ دۆت نەرسىكەنسە بۇ! ئاۋايلاپراق كىيدۈرمەمسەن، باشقىلارنىڭ تەلپەك كىيگىنىنى كۆرمىگەنمىدىڭ؟ ئەكەل، ئۆزۈم كىيىمەن، — دېدى كايىپ. دەييۇي كاڭنىڭ لېۋىدە تۇرۇپ:

— بۇياققا ئۆتۈڭ! مەن كىيدۈرۈپ قوياي، — دەپ باۋيۇينى چاقىردى. باۋيۇي دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى. دەييۇي باۋيۇينىڭ چاچ تاجىنى يۇمشاققىنا سىقىملاپ تۇرۇپ، تەلپەكنى ئۇنىڭ ماڭلاي تاڭغۇچىغىچە چۆمكەپ كىيدۈرۈپ قويدى، يوغانلىقى ياڭاقتەك قىزىل تىۋىتتىن ياسالغان پۆپۈكىنى تۇتۇپ تەلپەكنىڭ سىرتىغا ئىتتىرىپ چىقىرىپ قويدى. دەييۇي باۋيۇينى ياساندۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا سىنچىلاپ بىر قارىۋېتىپ، ئاندىن:

— بولدى، يېپىنچىڭىزنى يېپىنىۋېلىڭ، — دېدى. باۋيۇيمۇ يېپىنچىسىنى يېپىنىۋالدى. بۇ چاغدا شۆ ھاما:

— ئېمىكئانىڭىزلارمۇ تېخى يېتىپ كەلمىدى. بىرئاز كۈتۈپ تۇرسىڭىزلار بولماسمىدى؟ — دەپ ئۇلارنىڭ ئالدىنى توستى.

— بىز تېخى ئۇلارنى ساقلامدۇق؟ چۆرە قىزلار بولغاندىن كېيىن بولدى، — دېدى باۋيۇي. شۆ ھاما ئەنسىرەپ ئاكا - سىڭىل ئىككىيلەننى ئۇزىتىپ قويۇش ئۈچۈن ئىككى ئايال خىزمەتكارنى بۇيرۇدى.

ئىككىيلەن شۆ ھامىلار بىلەن خوشلىشىپ، ئۇدۇل جيا ئانىنىڭ ئۆيىگە يېنىپ كېلىشتى. جيا ئانا تېخى كەچلىك غىزاسىنى يېمىگەنىدى، ئۇلارنىڭ شۆ ھامىنىڭ ئۆيىدىن كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ بۆلەكچىلا خۇشال بولدى. ئۇ باۋيۇينىڭ

شاراب ئىچىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۆيگە كىرىپ ھاردۇق ئېلىشىنى، قايتا تالاغا چىقماسلىقىنى ئېيتتى ۋە ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇشقا يەنە كىشى بۇيرۇدى. جيا ئانىنىڭ ئېسىگە بىردىنلا باۋيۈينىڭ ئېمىكئانىسى چۈشۈپ، تۇرغانلاردىن:

— ئېمىكئانا كۆرۈنمەيدىغۇ؟ — دەپ سورىدى. تۇرغانلار ئۇنىڭ ئۆيىگە قايتىپ كەتكەنلىكىنى توغرىدىن - توغرا ئېيتىشقا پېتىنالماي، پەقەت:

— ھېلى ئۆيگە كىرگەنىدى، ئىشى بارمىكىنتاڭ، چىقىپ كېتىپ قالدى، — دەپلا جاۋاب بەردى. باۋيۈي دەلدەڭشىگەن ھالدا كەينىگە بۇرىلىپ تۇرۇپ:

— ئۇ ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىغان ئوخشايدۇ! ئۇنى سوراپ نېمە قىلاتتىڭىز! ئۇ بولمىسا مەن تېخى بىرنەچچە زامان ئۇزاقراق ئۆمۈر كۆرىدىغاندەك تۇرىمەن! — دېدى - دە، ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى. شىرە ئۈستىدە قەلەم ۋە سىياھ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئالدىغا دېدەك قىز چىڭۋېن چىقىپ:

— ھەببەللى! ئەتىگەن خۇشلۇقىڭىز تۇتۇپ قالغان چاغدا ماڭا سىياھ ئەزدۈرۈپ، ئۈچ دانە خەت يېزىپ قويۇپلا قەلەمنى تاشلاپ چىقىپ كەتتىڭىز، مېنى ئالداپ بىر كۈن ساقلاتتىڭىز. ئەمدى تېز كېلىپ مۇشۇ سىياھ تۈگىگۈچە يازمىسىڭىز ھېساب ئەمەس! — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ:

ئەتىگەنكى ئىش باۋيۈينىڭ ئېسىگە ئەنە شۇ چاغدىلا چۈشتى - دە:

— مەن يازغان ھېلىقى خەتلەر قېنى؟ — دەپ سورىدى.

— تۇۋا، بۇ غوجام مەست بولۇپ قاپتۇدە! — دەپ كۈلدى چىڭۋېن، — سىز باشتا نېرىقى قەسىرگە ئۆتمەكچى بولۇۋاتقىنىڭىزدا، بۇنى ئاچىقىپ ئىشىكنىڭ ماڭلىيىغا چاپلىۋەت دەپ تاپىلاپ كەتكەن ئەمەسمىدىڭىز؟ مەن باشقا بىرسىگە بەرسەم خاتا چاپلاپ قويارمىكىن دەپ ئەنسىرەپ، شوتىغا ئۆزۈم ئۆملەپ

چىقىپ، يېرىم كۈن دېگۈدەك ھەپىلىشىپ ئاران چاپلىدىم، قوللىرىم تولىلاپ كەتتى، تېخىچە ئىسسىمايۋاتىدۇ!

— يادىمدىن چىقىپ قاپتۇ. قولۇڭ تولىلاپ كەتكەن بولسا ئەكەل، ئىسسىتىپ قوياي، — باۋيۈي چىڭۋېننىڭ قولىدىن تارتتى ۋە ئىككىسى بىللە تۇرۇپ ئىشىكنىڭ ماڭلىيىغا چاپلاقلىق تۇرغان يېڭى ھۆسنخەتكە نەزەر تاشلىدى.

شۇ ئەسنادا دەييۈي كىرىپ كەلدى. باۋيۈي ئۇنى كۆرگەن ھامان:

— جېنىم ئۇكام، قاراڭە، بۇ ئۈچ خەتنىڭ قايسىسى ئوبدان يېزىلىپتۇ؟ راستىنى ئېيتىڭچۇ؟ — دەپ سورىدى.

دەيىيۈي بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى - دە، «قىزىل قۇۋۋا ھۇجرىسى» دېگەن ئۈچ خەتنى كۆرۈپ:

— بىر - بىرىدىن ئوبدان ئىكەن، نېمانچە چىرايلىق يازىدىغان بولۇپ كەتتىڭىز! ئەتە ماڭىمۇ بىر ھۆسنخەت يېزىپ بېرىڭچۇ، — دېدى.

— مېنى يەنە گوللاۋاتىسىز، — دېدى باۋيۈي. ئاندىن، — شىرېن ئاچام قېنى، — دەپ سورىدى. چىڭۋېن ئىچكىرىكى ئۆينىڭ كېڭىنى تۇمشۇقى بىلەن ئىشارەت قىلىپ كۆرسەتتى. باۋيۈي قارىغۇدەك بولسا، شىرېن كىيىملىرىنىمۇ يەشمەي ئۇخلاۋېتىپتۇ.

— بەللى، شۇنچە ئەتىگەندە يېتىۋالغىنىنى قارا، — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ تۇرۇپ، ئاندىن ئۇ يەنە چىڭۋېنغا قاراپ:

— بۈگۈن مەن نېرىقى تەرەپكە ئۆتۈپ ناشتا قىلغىنىمدا، بىر تەخسە پۇرچاق پىشلىقىدىن ئەتكەن مانتا ئېشىپ قالغانىدى، سېنىڭ شۇنىڭغا ئامراق ئىكەنلىكىڭنى يادىمغا ئېلىپ، بۇنى كەچتە يەيمەن، بىرسى ئاپىرىپ بەرسۇن دەپ، جيا جېن ئاكامنىڭ ئاغىچا خېنىمىدىن سوراپ ئالغانىدىم. سەن كۆردۈڭمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بولدى ئۇنى دېمەيلا قويۇڭ، — دېدى چىڭۋېن، — ئۇ مانتىنى ئەكېلىش بىلەنلا، ماڭا ئەكەلگەنلىكىنى بىلگەنىدىم،

لېكىن قورسىقىم توق بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنى ئېلىپ قويغانىدىم. كېيىن بۇنى ئېمكىئانىڭىز كۆرۈپ قېلىپ: «باۋيۇيمۇ يېمەس، مەن ئۇنى نەۋرەمگە ئەۋەتىپ بېرەي، شۇ يېسۇن» دەپ، ئۆيىگە ئەۋەتىۋەتتى.

دەل مۇشۇ گەپلەر بولۇۋاتقاندا، چۆرە قىز چيەنشۆ چاي كەلتۈردى. باۋيۈي:

— چاي ئىچىلىك ئۇكام، دەيىيۈي، — دەپ دەيىيۈينى چايغا تەكلىپ قىلدى. تۇرغانلار پاراقىدە كۈلۈشۈپ:

— دەيىيۈي خېنىم چىقىپ كەتكىلى نەۋاخ، كىمنى تەكلىپ قىلىۋاتىسىز، — دېيىشتى.

باۋيۈي يېرىم پىيالە چاينى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، ئەتىگەن قالدۇرۇپ كەتكەن چاي ئېسىگە چۈشۈپ، چيەنشۆدىن:

— ئەتىگەن پىيالىگە دەملىگەن ھېلىقى فېڭلۇ چاينى ساڭا ئۈچ - تۆت قېتىم دەملەنسە، ئاندىن تەمى چىقىدۇ دەپ ئېيتىۋىدىم، بۇ تۇرقى سەن باشقا چاينى دەملەپ كەپسەنغۇ؟ — دەپ سورىدى.

— مەن ئۇ چاينى ساقلاپ قويغانىدىم، بىر چاغدا ئېمكىئانىڭىز كېلىپ ئىچىۋېلىپ كەتتى، — دەپ جاۋاب بەردى چيەنشۆ. باۋيۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قولىدىكى پىيالىنى يەرگە شۇنداق ئۇردىكى، جاراڭلىغان پېتى كۇكۇم - تالقان بولۇپ كەتتى، چاي كېلىپ چيەنشۆنىڭ كۆڭلىكىگە چېچىلدى. باۋيۈي ئاچچىقىغا پايلىماي ئورنىدا سەكرەپ كەتتى ۋە چيەنشۆگە كايىپ:

— سەنلەر شۇنچىۋالا ئىززەتلەپ كېتىدىغان ئۇقايىسى پۇشتۇڭلارنىڭ ئاغىچىسى ئىدى، بالا چېغىمدا بىرقانچە كۈن سۈتىنى ئەمدىم شۇ، ئەمدى ئەزۋەيلەپ مومامدىنمۇ يوغىناپ كېتىپتۇ. ئۇنى ھەيدىۋەتسەكلا ھەممىمىز قۇتۇلىمىز ! — دېدى - دە، دەرھال جىيا ئانىغا دادلاشقا ماڭدى.

شىرېن ئەسلى ئۇخلىمىغانىدى، ئۇ باياتىن باۋيۈي بىلەن ئوينىشىش ئۈچۈن ئەتەي ئەركىلەپ يالغاندىن ئۇخلىغان بولۇپ

يېتىۋالغاندى، خەتلەرنىڭ ۋە مانتىنىڭ گەپلىرى بولغاندىمۇ جىم يېتىۋەرگەندى. كېيىن باۋيۈي كايىپ، قولىدىكى پىيالىنى چېقىۋەتكەنلىكىنى ئاڭلىغان هامان ئورنىدىن تۇرۇپ، باۋيۈيگە تەسەللى بەرمەكچى بولدى، بۇ چاغدا جيا ئانىنىڭ قېشىدىن كىشى كېلىپ:

— نېمە ئىش بولدى؟ — دەپ سوراشتۇردى. شىرېن:

— چاي ئەكېلىۋېتىپ، قاردا تېيىلىپ كەتتىم، قولۇمدىن پىيالە چۈشۈپ چېقىلىپ كەتتى، — دەپ جاۋاب بېرىپ، كەلگەن كىشىنى يولغا سالدى ۋە باۋيۈيگە قاراپ:

— ئېمىكئانىڭىزنى راستلا قوغلىۋېتىدىغان يەرگە كەلگەن بولسىڭىز، ئۇ چاغدا بىزلەرنىمۇ بىر يولىلا قوغلىۋېتىڭ، بىزمۇ كەتمەيمىز دەپ تۇرۇۋالمايمىز، سىزنى ياخشى كۈتىدىغانلارمۇ چىقىپ قالار، — دېدى.

باۋيۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ جىم بولۇپ قالدى. شىرېن ۋە باشقىلار ئۇنى يۆلەپ كاڭغا چىقىرىپ كىيىملىرىنى يەشتى، باۋيۈي بىرنېمىلەرنى دەپ پىچىرلايتتى، تىللىرى كالۋالىشىپ ۋە كۆزلىرى تېخىمۇ خۇمارلىشىپ كەتكەندى. ئاخىر ئۇنى بەزلەپ ئۇخلىتىپ قويدى. شىرېن ئۇنىڭ بويندىن هېكمەتلىك قاشتاشنى يېشىپ ئالدى ـ دە، ئەتىسى بويىنغا سالغاندا مۇزدەك تەگمىسۇن دەپ قاشتاشنى يىپەك ياغلىققا ئوبدان ئوراپ كۆرپىسىنىڭ ئاستىغا باستۇرۇپ قويدى. باۋيۈينىڭ بېشى ياستۇققا تېگىشى بىلەنلا ئۇيقۇغا كەتتى. ئېمىكئانا ۋە باشقىلار بۇ يەرگە كىرگىلى خېلى بولغان بولسىمۇ، باۋيۈينىڭ مەست بولۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ يېنىغا كېلەلمەي تۇرغانىدى، باۋيۈينىڭ ئۇخلاپ قالغانلىقىنى ئاستا سۈرۈشتۈرگەندىن كېيىن، كۆڭلى تىنىپ چىقىپ كېتىشتى.

باۋيۈي ئەتىسى ئورنىدىن تۇرۇشىغىلا كىمدۇر بىرسى:

— نېرىقى تەرەپتىكى جيا رۇڭ بېگىم چىن جۇڭنى سالامغا ئەكەپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى. باۋيۈي دەرهال ئۇلارنىڭ ئالدىغا

چىقتى ۋە چىن جۇڭنى باشلاپ جىيا ئانىغا سالامغا كەلدى. جىيا ئانا چىن جۇڭنىڭ چىراي ـ شەكلىنىڭ قاملاشقانلىقى، خۇي ـ پەيلىنىڭ مۇلايىملىقىنى ۋە باۋيۈيگە ھەمراھ بولۇپ ئوقۇشقا لايىق ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولدى، ئۇنى چاي ـ تائاملار بىلەن مېھمان قىلدى، ۋاڭ ئاغىچا خېنىمغا سالام قىلدۇرۇپمۇ كەلدى.

چىن شىنى ھەممىلا كىشى ياخشى كۆرگەنلىكى ئۈچۈنمۇ، ئۇنىڭ ئىنىسى چىن جۇڭنىڭ مۇشۇنداق بىر ئېسىلزات ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ھەممىسى ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالدى ۋە خوشلىشىش ئالدىدا ئۇنى سوۋغا بىلەن ئۇزىتىشتى. جىيا ئانىمۇ ئۇنىڭغا بىر دانە ھەميان ۋە «مەرىپەت يۇلتۇزى قۇتاتسۇن» دېگەن مەنىنى كۆرسىتىدىغان بىر دانە ئالتۇن نەشرە يۇلتۇز ھەيكىلىنى① ھەدىيە قىلدى. ئاندىن ئۇنىڭغا:

— ئۆيۈڭ يىراق ئىكەن، بالام، سوغۇق تەگكۈزۈۋېلىپ ئاۋارە بولۇپمۇ يۈرمە، بىزنىڭكىدە تۇرۇۋەرگىن. باۋيۈي تاغاڭدىن ئايرىلما، ئۇنداق ئىلگىرى كەلمىگۇر نەرسىلەرنىڭ كەينىگە كىرىپ كېتىپ قالما، — دەپ تاپىلىدى. جىيا ئانىنىڭ سۆزلىرىگە چىن جۇڭ بىر ـ بىرلەپ خوپ دەپ جاۋاب بەردى، كېيىن ئۆيگە بېرىپ بۇ ئەھۋالنى ئاتىسىغا يەتكۈزدى.

چىن جۇڭنىڭ ئاتىسى چىن باڭيې نۆۋەتتە تەمىرات مەھكىمىسىدە ئۇرپاق بەگ بولۇپ ئىشلەيتتى، ئۆزى يەتمىش ياشقا كېلىپ قالغان، ئايالى بالدۇرلا ۋاپات بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ ئەللىك ياشلارغا كەلگۈچە پەرزەنت يۈزى كۆرمىگەنلىكى ئۈچۈن، دارىلئېتامدىن بىر ئوغۇل، بىر قىز ئېلىپ بېقىۋالغانىدى. بەختكە قارشى بېقىۋالغان ئوغلى ئۆلۈپ كېتىپ يالغۇز قىزىلا قالغانىدى. بۇ قىزنىڭ بوۋاق ئىسمىنى كېئىر، مەكتەپ ئىسمىنى

① ئالتۇن نەشرە يۇلتۇز — چاچلىق، قىسقا كىيىملىك، سول قولىدا سىياھدان، ئوڭ قولىدا قەلەم تۇتقان غەلىتە قىياپەتلىك «نەشرە يۇلتۇز» ھەيكىلى، ئۇ «ئىمتىھان مۇئەككىلى»، «مەرىپەت يۇلتۇزى» دەپمۇ ئاتىلاتتى.

جيەنمىي دەپ قويۇپ قويغانىدى. قىزى ناھايىتى ئۆز چىراي، خۇش پېئىل چوڭ بولدى. چىن باڭيې ئەسلىي جيا خاندانى بىلەن ئانچە - مۇنچە ئارىلىشىپ تۇراتتى، شۇ ۋەجىدىن ئۇلار بىلەن قۇدا بولۇشۇپمۇ قالغانىدى. چىن باڭيې ئەللىك ئۈچ ياشقا كەلگەندە چىن جۇڭ تۇغۇلدى، چىن جۇڭ بۇ يىل ئون ئىككى ياشقا كىرىپ قالغانىدى. ئۆتكەن يىلى ئۇنىڭ مۇئەللىمى ئۆيىگە قايتىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، ئۆيدە كونا دەرسلىرىنى تەكرارلاپ تۇرغانىدى، چىن باڭيې ئوغلىنى قۇدىسى جيا خاندانىنىڭ خۇسۇسىي مەكتىپىگە كىرگۈزۈپ قويۇشنى مەسلىھەتلىشىپ كۆرمەكچى بولۇپ تۇرغاندا، خەيرىيەت، چىن جۇڭغا باۋيۈي بىلەن تونۇشۇش پۇرسىتى نېسىپ بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە جيا خاندانىنىڭ خۇسۇسىي مەكتىپىنىڭ خەلپىتى ئۆز زامانىسىنىڭ پېشقەدەم مۇئەللىمى جيا دەيرۇ ئىدى. بۇنى ئۇققان چىن باڭيې ئوغلى چىن جۇڭنىڭ بۇ مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇپ قالسا، ئوبدان بىلىم تەھسىل قىلىشىغا ۋە شۇنىڭ بىلەن ئاتاق - ئابرۇي قازىنىشىغا كۆزى يەتكەندىن كېيىن، ناھايىتى خۇشال بولدى. لېكىن، ئۇنى ھەمىيىنى قاتتىق خىجىل قىلاتتى، چۈنكى ئۇ تەرەپتىكىلەرنىڭ ھەممىۋاسىلا يارماقنىڭ كۆزىدىن قارايدىغان كىشىلەر بولغاچقا، ئازغىنا نەرسىنى كۆتۈرۈپ بېرىش تەس ئىدى. ئەمما، بۇ ئىش ئوغلىنىڭ ئۆمۈرلۈك چوڭ ئىشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغاچقا، ئۇ نائىلاج ئۇنىڭدىن - بۇنىڭدىن يىغىشتۇرۇپ يۈرۈپ ئاران يىگىرمە تۆت سەر كۈمۈش سوۋغات ھازىرلىدى ۋە ئۇنى تەۋازۇلۇق بىلەن ئورىدى - دە، ئوغلى چىن جۇڭنى كەينىگە سېلىپ، جيا دەيرۇنىڭ ئۆيىگە سالامغا كەلدى. ئاندىن باۋيۈي تاللىغان خاسىيەتلىك كۈننى كۈتۈپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە مەكتەپكە كېلىدىغان بولۇپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن مەكتەپتە بىر غوۋغا چىقتى. بۇ قانداق غوۋغا ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

توققۇزىنچى باب

جىيا جېڭ قىلىقسىز ئوغلىغا تەنبىھ بېرىپ لى گۇيىنى ئاگاھلاندۇرغانلىقى
مىڭيەن كەپسىز باللارغا كايىپ دەرسخانىدا جېدەل چىقارغانلىقى

شۇنداق قىلىپ، چىن باۋيېي ئاتا ـ بالا ئىككىسى مەكتەپكە قاچان بارىدىغانلىقى توغرىسىدا جىيا خانىدانىدىن كېلىدىغان خەۋەرنى كۈتۈپ تۇرۇشتى. باۋيۈي چىن جۇڭ بىلەن بالدۇرراق ئۇچرىشىشقا ئالدىراپ، ئۆگۈنلۈككە مەكتەپكە جەزمەن بارىدىغانلىقىنى بىرسى ئارقىلىق چىن جۇڭغا خەۋەر قىلدۇرۇپ قويدى. مەكتەپكە بارىدىغان كۈنىمۇ يېتىپ كەلدى. باۋيۈي ئورنىدىن تۇرۇۋاتقاندا، شىرېن ئۇنىڭ كىتاب ـ قەلەم ۋە باشقا ئوقۇش بۇيۇملىرىنى ئوبدان تەخلەپ بولۇپ، كاتنىڭ لېۋىدە خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى. ئۇ باۋيۈينىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ بولغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ يۇيۇنۇش ۋە تارىنىشلىرىغا قاراشتى. باۋيۈي شىرېننىڭ غەمكىن چىرايىنى كۆرۈپ:

— جېنىم ئاچا، يەنە پەرىشان بولۇپ قاپسەنغۇ؟ مەكتەپكە كېتىپ قېلىشىم بىلەن يالغۇزسىراپ قالىمىز دەپ ئەنسىرەۋاتامسەن يە؟ — دەپ سورىدى.

— نەدىكى گەپلەرنى قىلىۋاتىسىز؟ — دەپ كۈلدى شىرېن، — ئوقۇش دېگەن ناھايىتى ئوبدان ئىش، ئوقۇمىسىڭىز پۈتۈن ئۆمرىڭىز زايە كېتىدۇ، ئۇ چاغدا ئاقىۋىتىڭىز قانداق بولىدۇ؟ لېكىن، شۇ نەرسە ئېسىڭىزدە بولسۇنكى، ئوقۇغان

ۋاقىتلىرىڭىزدا كۆڭلىڭىزنى ئوقۇشقىلا بېرىڭ، ئوقۇمىغان ۋاقىتلىرىڭىزدا كۆڭلىڭىز يەنە ئۆيدە بولسۇن، باشقىلار بىلەن زادى جېدەل چىقىرىپ قويماڭ، بىگىم بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالسىڭىز ياخشى كۆنگە قالمايسىز. ئېھتىياتمۇ قىلىش لازىم، ئەمما دەرس ئاز بولسا بولسۇنكى، كۆپ بولۇپ كەتمىسۇن، كۆپ بولۇپ كەتسە، ھەزىم قىلالماي قالىسىز. يەنە تەن سالامەتلىكىنىمۇ ئاسراش كېرەك، مېنىڭ دەپ قويىدىغانلىرىم شۇ، توغرا كەلسە سەمىگىزدە تۇتارسىز.

شىرىن نېمە دېسە باۋيۇيمۇ شۇنىڭغا ماقۇل دېدى.

— موينا جۇۋىنىمۇ ئوبدان بوغچىلاپ، ئۇنى مولازىملارغا تۇتقۇزدۇم، — دېدى شىرىن سۆزنى داۋام قىلىپ، — مەكتەپ سوغۇق، كىيىم يەڭگۈشلەپ تۇرۇشنى يادىڭىزدىن چىقىرىپ قويماڭ، ئۇ يەردە سىزگە ئۆيدىكىدەك كۆڭۈل بۆلۈپ تۇرىدىغان ئادەم يوق. سەندەل بىلەن ئاتەشدانىنىمۇ مولازىملارغا تاپشۇرۇپ قويدۇم، چوغ سېلىشنى تاپىلاپ تۇرۇڭ، بولمىسا بۇ قاشاڭلار قىمىرلىمايدۇ، قاراپ تۇرۇپ ئۆزىڭىزنى توڭلىتىۋالىسىز.

— خاتىرجەم بولغىن، — دېدى باۋيۇي، — ھەممىنى ئۆزۈم جايلاشتۇرىمەن. سەنمۇ ئۆيدە بۇرۇقتۇرما بولۇپ ئولتۇرۇۋەرمەي، پات - پات ئۇكام لىن دەييۈينىڭ يېنىغا بېرىپ كۆڭلۈڭنى ئېچىپ تۇرغىنىڭ تۈزۈك.

مۇشۇ پاراڭلار ئارىلىقىدا باۋيۇيمۇ كىيىنىپ - جابدۇنۇپ بولدى. شىرىن ئۇنى جيا ئانىغا، جيا جېڭغا ۋە ۋاڭ ئاغىچا خېنىملارغا بېرىپ تەزىم قىلىپ قايتىشنى سۆيلىدى. باۋيۇي يەنە چىڭۋېن ۋە شېيۆگە بىرنېمىلەرنى تاپىلاپ قويۇپ، ئاندىن جيا ئانىغا سالامغا چىقىپ كەتتى. جيا ئانىمۇ ئۇنىڭغا بىرنەچچە ئېغىز ۋەز - نەسىھەت قىلدى. ئاندىن ئۇ كېلىپ ۋاڭ ئاغىچا خېنىمغا سالام بەردى، ئۇ يەردىن چىقىپ جيا جېڭغا سالام بېرىش ئۈچۈن كۇتۇپخانىغا كەلدى.

شۇ كۈنى جيا جېڭ كۇتۇپخانىسىدا بىرقانچە سۆھبەتچىلىرى

بىلەن قوروق پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇرۇشاتتى. باۋيوي كىرىپ ئاتىسىغا تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ مەكتەپكە كېتىۋاتقانلىقىنى مەلۇم قىلدى، جيا جېڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ سوغۇققىنا بىر كۈلدى ـ دە، ئۇنىڭغا تەنبىھ بېرىپ:

— سېنىڭ «مەكتەپكە بارىمەن» دېگەن سۆزۈڭنى ئاڭلاپ، ھەتتا مېنىڭمۇ بەك ئوقۇغۇم كېلىۋاتىدۇ! مېنىڭچە، سېنىڭ چىقىپ ئوينىغىنىڭ تۈزۈكرەكمىكىن، ھوشۇڭنى تېپىپ يۈركى، مېنىڭ بۇ قەسىرىمنى ۋە مېنىڭ بۇ بوسۇغامنى بۇلغىغۇچى بولما! — دېدى.

— بۇنچىلىك كايىپمۇ كەتمىسىلە، تەخسىر، — دېدى سۇخەنچىلەر ئورنىدىن تۇرۇپ، — بەگزادىمۇ بۇرۇنقىدەك ئۇنداق بالىلىقلىرىنى تاشلىغاندۇ. ئەلۋەتتە بۇگۈن مەكتەپكە بېرىش بىلەن ئىككى ـ ئۈچ يىل ئىچىدىلا داڭقى ئالەمگە پۇر كېتىشىمۇ ئەجەب ئەمەس، ھازىر ئاش ۋاقتى بولۇپ قاپتۇ، بەگزادىمىزنىڭ بېرىشىغا ئىجازەت بەرگەيلا.

سۇخەنچىلەرنىڭ ياشانغانلىرىدىن ئىككىسى كېلىپ باۋيوينى يېتىلەپ چىقىپ كەتتى.

— باۋيوينىڭ ھەمراھلىرى قايسىڭلار؟ — دەپ توۋلىدى جيا جېڭ. تالادا «مانا بىز» دېگەن ئاۋاز بىلەن تەڭلا ئۈچ ـ تۆت نەپەر يىگىت ئۆيدە پەيدا بولۇپ، بىر پۇتى بىلەن تىزلىنىپ تۇرۇپ جيا جېڭغا تەزىم بەجا كەلتۈردى. جيا جېڭ تىزلىنىپ تۇرغانلار ئىچىدە باۋيوينىڭ ئىمىكئانىسىنىڭ ئوغلى لى گۈينى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا:

— سەنلەر كۈنبويى باۋيوي بىللە مەكتەپكە بېرىۋاتىسىلەر. ئېيتىڭلارچۇ، ئۇ زادى قايسى كىتابنى ئوقۇدى؟ ئۇنىڭ ئوقۇغىنى ساپلا پىتنە ـ پاسات، ئۆگەنگىنى ساپلا كەپسىزلىك! توختاپ تۇر، مېنىڭ قولۇممۇ بوشار، ئەنە شۇ چاغدا ئالدى بىلەن سېنىڭ تېرەڭنى تەتۈر سويىمەن، ئاندىن بۇ ئىلگىرى كەلمەيدىغان نەسىنىڭ بۇرنىدىن بۇلاق قىلىمەن! —

دېدى. لى گۇي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قورققىنىدىن دەرھال ئىككى پۇتى بىلەن تىزلىنىپ، بوكىنى ئېلىپ باش ئۇردى ۋە تىنماي: «خوش بېگىم، خوش! » دەپ تۇرۇپ، ئاخىرىدا:

— بەگزادە «شېئىرنامە»نىڭ ئۈچىنچى كىتابىنى ئوقۇۋاتىدۇ. «بۇغا ـ مارال كۈيلەپ نېمە دېمەكچى، نېلۇپەر ـ پاقا ئوتى يېمەكچى»① دېگەننى سۇدەك يادقا بىلىدۇ، يالغان ئېيتىشقا قوللىرىنىڭ ھەددى ئەمەس ! — دېيىشىگە، ئولتۇرغانلار پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى، جيا جېڭمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي كۈلۈۋەتتى، ئاندىن يەنە لى گۇيگە قاراپ:

— ئۇ «شېئىرنامە»نىڭ ئوتتۇزىنى ئوقۇپ تۈگەتسىمۇ، بەربىر مازارغا چالما ئاتقانغا ئوخشاشلا بىر گەپ، ئۇ ئۆزىنىمۇ، ئۆزگىنىمۇ ئالدايدۇ، خالاس. مەكتەپكە بېرىپ خەلپىتىمگە سالىمىمنى يەتكۈزۈپ قوي، مېنى دېدى دە: «شېئىرنامە» بولامدۇ، كونا ئەدەبىيات بولامدۇ، ھەرقاندىقىنى غوجا كۆرسۇن دەپ ئوقۇتمىسۇن. ئالدى بىلەن «تۆت كىتاب»نى تولۇق ۋە ئېنىق شەرھلەپ بەرسۇن، پىششىق يادقا ئالدۇرسۇن، ئەڭ مۇھىمى مانا شۇ، — دېدى. لى گۇي «خوش» دەپ جاۋاب بەردى ۋە جيا جېڭنىڭ سۆزى تۈگىگەنلىكىگە كۆزى يەتكەندىن كېيىن، ئاندىن كەينىچە مېڭىپ چىقىپ كەتتى.

بۇ چاغدا، باۋيۈي مۇلازىملىرى بىلەن بىللە كېتىش ئۈچۈن ھويلىدا ئۇن ـ تىنسىز ئۆلارنى يالغۇز كۈتۈپ تۇرغانىدى. لى گۇي ۋە باشقىلار تىزلىرىدىكى توپىنى قېقىشىپ باۋيۈيگە سۆزلىدى:

— ئاڭلىغانسىز، بەگزادەم؟ ئالدى بىلەن بىزنىڭ تېرىمىزنى تەتۈر سويىدىغان بولدى ! خەقلەرنىڭ قۇللىرى ئۆز غوجايىنلىرىنىڭ سايىسىدا ئىززەت ـ ئابرۇي تېپىۋاتىدۇ، بىز

① «شېئىرنامە» دە ئەسلىدە بۇ «بۇغا ـ مارال كۈيلەپ نېمە دېمەكچى، تاغ ـ دالادا مېھرگىياھ يېمەكچى» دېگەن گەپ بولۇپ، بۇ يەردە ئۇ «شېئىرنامە»نى ئوقۇمىغانلىقى ئۈچۈن خاتا ئوقۇپ كۈلكىگە قالىدۇ.

بولساق بىكارغىلا تىل ـ تاياق ئاستىدا قېلىۋاتىمىز. بۇنىڭدىن كېيىن بىزنىڭمۇ ھالىمىزغا يەتسىڭىز بولاتتى!

— جېنىم ئاكا، ئۇنچىلا خورسىنىپمۇ كەتمە، مەن ئەتىلا سېنى چىللىۋالىمەن، — دېدى باۋيۈي.

— ھەي بەگزادەم، بىز چىللاشقىمۇ لايىق ئەمەس، گېپىمىزنىڭ ئۇنىدىن بىرىلا قۇلىقىڭىزدا تۇرسا بىزگە مۇشۇ يېتىپ ئاشاتتى، — دېدى لى گۈي.

شۇ گەپلەر بىلەن ئۇلار جيا ئانىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ قالدى. چىن جۇڭ بۇ يەرگە ئالىلىقاچان كېلىپ جيا ئانا بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغانىدى. باۋيۈي چىن جۇڭ بىلەن كۆرۈشتى ۋە جيا ئانا بىلەن خوشلاشتى. يەنە دەيىيۈي بىلەن خوشلىشىش يادىغا كېلىپ قېلىپ، دەرھال دەيىيۈينىڭ ئۆيىگە كەلدى. دەل شۇ چاغدا دەيىيۈي پەنجىرە ئالدىدا ئەينەككە قاراپ ياسىنىپ ئولتۇراتتى، ئۇ باۋيۈينىڭ بۈگۈن مەكتەپكە كېتىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ:

— ياخشى بوپتۇ ! — دېدى تەبەسسۇم بىلەن، — بۇدا كەتسىڭىز، ئەمىسە «ئاي سارىيىغا چىقىپ دارچىن شېخىنى ئۈزۈپ»① چۈشىدىكەنسىز ـ دە ! مەن سىزنى ئۇزىتالمايدىغان بولدۇم.

— جېنىم ئۇكام، مەن مەكتەپتىن يانغاندىن كېيىن، كەچلىك غىزانى بىللە ئولتۇرۇپ يەيلى. ھېلىقى ئەڭلىك مېيىنىمۇ شۇ چاغدا بىللە ياسىتايلى، ماقۇلمۇ؟ — دېدى. ئۇ بىر پەس كوتۇلداپ، ئاندىن كەينىگە بۇرۇلۇپ ماڭدى.

— باۋچەي ئاچىڭىز بىلەن خوشلاشمايلا كېتىۋاتامسىزغۇ؟ — دېدى دەيىيۈي باۋيۈينى توختىتىۋېلىپ. باۋيۈي كۈلۈپلا قويدى، جاۋاب بەرمىدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ چىن جۇڭ بىلەن بىللە مەكتەپكە كەتتى.

---

① ئوردا ئىمتىھانىدىن ئۆتۈپ، ئۆلىمالىق مەرتىۋىسىگە يېتىش مەنىسىدىكى تەمسىل.

مەزكۇر خەيرىيەت مەكتىپىنى ئۆز ۋاقتىدا مۇشۇ قەسىرنىڭ پېشۋالىرى تەسىس قىلغان بولۇپ، ئۆيدىن ئۇنچىلامۇ يىراق ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭدا بىر جەمەتتىكىلەردىن ئۆز ئالدىغا خاس موللا تەكلىپ قىلغۇچىلىكى يوقلارنىڭ پەرزەنتلىرى ئوقۇيتتى. مەكتەپنىڭ ئوتۇن - چىراغ خىراجىتى ئۈچۈن ئومۇمەن بىر جەمەتتىكى ئەمەلدارلار پۇل يىغىش قىلىپ بېرەتتى، ياشانغان ھەم پازىل كىشىنى خەلپەتلىككە تەۋسىيە قىلاتتى. بۈگۈن چىن جۇڭ بىلەن باۋيۈي ئىككىسى مەكتەپكە كېلىپ ساۋاقداشلىرى بىلەن سالاملىشىپ كىتاب ئوقۇشقا كىرىشىپ كەتتى. شۇ كۈندىن ئېتىبارەن، باۋيۈي بىلەن چىن جۇڭ ئىككىسى مەكتەپكە بىللە بېرىپ، بىللە قايتىدىغان، بىللە يېتىپ، بىللە قوپىدىغان ۋە بارغانسېرى ئايرىلماس دوست بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە جيا ئانىنىڭ چىن جۇڭغا ئامراقلىقى كېلىپ، ئۇنى پات - پات تۇتۇپ قېلىپ، بىرقانچە كۈنلەر قوندۇرۇپ قالاتتى ۋە ئۇنىمۇ ئۆزىنىڭ ئەۋرىسىدەكلا كۆرىدىغان بولۇپ قالغانىدى. چىن جۇڭنىڭ ئائىلىسى ئۇنچىلا باياشات بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا كىيىم - كېچەك جەھەتتىنمۇ ئانچە - مۇنچە قارىشىپ تۇراتتى. شۇنداق قىلىپ، بىر - ئىككى ئاي ئۆتەر - ئۆتمەيلا، چىن جۇڭمۇ رۇڭگو قەسىرىگە ئوبدانلا كۆنۈپ قالدى. لېكىن، باۋيۈي ئەزەلدىنلا قېلىپ - قائىدىسىز، خىيالىغا نېمە كەلسە شۇنى قىلىدىغان بالا بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ مىجەزى يەنە قوداڭشىپ قېلىپ، بىر كۈنى چىن جۇڭغا ئاستاغىنا پىچىرلىدى:

— ئىككىمىزنىڭ يېشىمىزمۇ تەڭ ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ساۋاقداش بولۇپ قالدۇق، بۇنىڭدىن كېيىن تاغا - جيەن دېگەننى قويۇپ، ئاكا - ئۇكا، يار - بۇرادەر بولۇپلا ئۆتۈشەيلى، — دېدى. چىن جۇڭ دەسلىپىدە پېتىنالمىدى، كېيىن باۋيۈي ئۇنىڭ ياق دېگىنىگە قويماي، ئۇنى «ئاغىنە» دەپ ياكى «جىڭچىڭ» دېگەن لەقىمىنىلا چاقىرىدىغان بولۇپ قالغاندىن كېيىن، چىن جۇڭمۇ

ئاغزىغا كەلگەننى دەۋېرىدىغان بولدى.
بۇ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى بىر جەمەتتىكىلەرنىڭ پەرزەنتلىرى ۋە بەزى ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنىڭ باللىرى بولسىمۇ، لېكىن خۇددى قەدىمكىلەرنىڭ «بىر ئەجدىھانىڭ توققۇز خىلى بار، توققۇزىنىڭ توققۇز خۇيى بار» دېگىنىدەك، ئادەم كۆپ بولغاندىن كېيىن، ئارىسىدا ئوغرىلىرىمۇ، توغرىلىرىمۇ بولىدىكەن. باۋيۈي بىلەن چىن جۇڭ ھەر ئىككىسىنىڭلا چىرايى گۈلدەك ئىدى. چىن جۇڭ يۈزى تۆۋەن، مۇلايىم، ئېغىزدىن گەپ چىقار ـ چىقمايلا خۇددى قىز باللاردەك قىزىرىپ يەرگە قارىۋالىدىغان بالا ئىدى. باۋيۈيگە كەلسەك، ئۇ يارىلىشىدىنلا چوڭچىلىقى يوق، كىچىك پېئىل، چىقىشقاق، تىلى يۇمشاق ئىدى. شۇڭا، ئۇ ئىككىسىنىڭ شۇقەدەر ئاپاق ـ چاپاق بولۇپ كەتكەنلىكى مەكتەپداشلىرىدا گۇمان تۇغدۇرماي قالمىدى، ئۇلارنىڭ كەينىدىن غەيۋەت ـ شىكايەت ۋە ئىزا ـ ئاھانەتلەر پۈتۈن مەكتەپكە پۇر كەتتى.
شۆ پەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىملارنىڭكىدە تۇرۇپ قالغاندىن بېرى، بۇ يەردە بىر مەكتەپنىڭ بارلىقىنى ۋە بۇ مەكتەپتە ساپ ياش پەرزەنتلەر ئوقۇيدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭدا بىردىنلا لۇڭياڭ بېگىم①نىڭ ھەۋىسى تۇغۇلۇپ قالدى ـ دە، ئوقۇشنى باھانە قىلىپ، ئۇمۇ شۇ مەكتەپكە كەلگەنىدى. لېكىن، ئۇ «بولسا بولار، بولمىسا ئىز پۇلى» دېگەن نىيەت بىلەن كەلگەنلىكى ئۈچۈن، جىيا دەيرۇ خەلپىتىمگە بىكارغىلا پەيشەنبىلىك ئەكېلىپ يۈرەتتى، ئوقۇشتىن قىلچە نەپ ئالالمىدى، بىرقانچە سىرداش ئاغىنىلا تۇتۇپ قالدى، خالاس. مەكتەپتىكى ياش شاگىرتلار ئىچىدە شۆ پەننىڭ پۇلىغا، كىيىم ـ كېچەكلىرىگە ۋە يېمەك ـ ئىچمەكلىرىگە ئالدىنىپ، قانچىسى ئۇنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلىشمۇ تەس ئىدى. بىراق بۇ يەردە ئىككى نەپەر

---

① لۇڭياڭ بېگىم — ئۇرۇشقاق پادىشاھلىقلار دەۋرىدىكى ۋېي پادىشاھلىقىنىڭ ئەتىۋارلىق ۋەزىرى بولۇپ، خوزناغىچا ئىدى.

ئىشقىۋاز شاگىرت بار ئىدى. ئۇلار قايسى خانىدانىنىڭ بالىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ راست ئىسىم - فامىلىسى نېمە ئىكەنلىكىنى تەكشۈرۈپمۇ كۆرگىنىمىز يوق. ئىشقىلىپ، بۇ ئىككى بالا ناھايىتى سەتەڭ ۋە نوچى بولغانلىقى ئۈچۈن، مەكتەپتىكى بالىلار بۇلاردىن بىرىگە «شياڭلىيەن» («ئەتىرىبە») يەنە بىرىگە «يۈيئەي» («ھەبىبە») دەپ لەقەم قويۇپ قويغانىدى. بۇ ئىككىسىگە باشقىلارنىڭ ھەۋىسى كېلىپ «بالىلارغا مۇناسىپ ئەمەس» نىيەتلىرى تۇغۇلغان بولسىمۇ، ئەمما شۇ پەننىڭ ئۆكتەملىكىدىن قورقۇپ ئۇلارغا چېقىلالمايتتى. ئەمدى باۋيۈي چىن جۇڭ ئىككىسى كېلىش بىلەنلا، كۆڭلى بۇ ئىككىسىگە چۈشۈپ ئۇلارغا خۇشتار بولۇپ قېلىشتى. لېكىن، ئۇ ئىككىسى شۇ پەنىنىڭمۇ قەدىناسلىرى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇلارغا تەنتەكلىك قىلىپ چېقىلىشقا پېتىنالمايتتى. شياڭلىيەن بىلەن يۈيئەي ئىككىسىنىڭمۇ چىن جۇڭ بىلەن باۋيۈيگە كۆڭلى چۈشۈپ قالدى. بۇ تۆتى بىر - بىرىگە مەيلى بارلىقىنى كۆڭلىدىلا بىلىشىپ، ئاغزىدىن چىقىرالمايتتى. ھەر كۈنى مەكتەپكە كەلگەندە، تۆتى تۆت يەردە ئولتۇرسىمۇ، ئەمما كۆزلىرى بىر - بىرىدىن ئۈزۈلمەيتتى، ئۇلار باشقىلارنىڭ كۆزىدىن ئۆزلىرىنى قاچۇرماق بولۇپ، بەزىدە ئىنچىكە تىللىرى بىلەن سۆزلەشسە، بەزىدە خۇپىيانە قوشاقلار بىلەن يىراقتىن كۆڭۈل ئىزھار قىلىشاتتى. لېكىن، ئويلىمىغان يەردىن بىرقانچە قاغدالىملار بۇلارنىڭ سىرىنى تۇيۇپ قالدى - دە، كەينىدىن قاش ئېتىپ، كۆز قىسىپ ۋە بەزىدە كېكىردەكلىرىنى قىرىپ قاتتىق يۆتىلىپ قويىدىغان بولۇپ قالدى. بۇنداق ئىشلار خېلى ۋاقىتلارغىچە داۋام قىلدى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، جيا دەيرۇ خەلپىتىم ئىشى چىقىپ قېلىپ ئۆيىگە ياندى، ئۇ مېڭىشتىن ئاۋۋال شاگىرتلىرىغا بىر مىسرا بېيىت قالدۇرۇپ، ئۇنىڭغا جاۋاب يېزىپ چىقىشنى، ئەتە كەلگەندە ئاندىن يېڭى ساۋاق بېرىدىغانلىقىنى تاپىلاپ ۋە

مەكتەپنىڭ ئىشلىرىنى ئۆزىنىڭ چوڭ نەۋرىسى جىيا رۇينىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ كەتكەنىدى. دەل شۇ كۈنلەردە، شۆ پەنمۇ مەكتەپكە ئانچە كەلمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى، شۇ ۋەجىدىن، چىن جۇڭ مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، شياڭلىيەنگە قاراپ، كۆزىنى قىسىپ قويۇپ، ئەدەپكە چىقىشنى باھانە قىلىپ، ئارقا ھويلىغا ئۆتۈپ پاراڭلاشتى.

— بىر كىم بىلەن دوست تۇتۇشساڭ ئۆيۈڭدىكىلەرنىڭ كارى بولامدۇ، بولمامدۇ... — چىن جۇڭ ئەمدىلا سۆز باشلىغانىدى، ئۇلارنىڭ كەينىدىن قاتتىق بىر يۆتەل ئاۋازى ئاڭلاندى، ئىككىسى تەڭلا چۆچۈپ كەينىگە بۇرۇلۇپ، مەكتەپدىشى جىن رۇڭنى كۆردى. شياڭلىيەن تېرىككەك ئىدى، شۇڭا بىر خىجىل بولۇپ، بىر تېرىكىپ سۆزلىدى:

— نېمىشقا يۆتىلىسەن؟ بىزنى سۆزلەشكىلى قويمامتىڭ؟

— ۋاھ، سەنلەرنىڭ سۆزلىشىشىڭلارغا بولىدىكەن، مېنىڭ يۆتىلىشىمگە بولمامدىكەن؟ سۆزۈمگە قۇلاق سېلىش: گېپىڭلار بولسا ئوچۇق قىلىشماي نېمىشقا دالدىغا كىرىپ كۇسۇلدىشىسىلەر؟ ئەمدىغۇ قولۇمغا چۈشكەنسىلەر ! قېنى تېنىپ بېقىڭلارچۇ؟ باش - بۇرنىنى ماڭا بەرسەڭلا، يېپىقلىق قازان يېپىقلىقچە قېلىۋېرىدۇ، بولمىسا چاۋاڭلارنى چىتقا يېيىۋېتىمەن، — دېدى جىن رۇڭ تەھدىت قىلىپ. چىن جۇڭ بىلەن شياڭلىيەن ئىككىسى جىلە بولۇپ ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى ۋە:

— نېمىنى قولغا چۈشۈرۈۋالدىڭ؟ — دەپ سورىدى.

— ئىشقىلىپ، قولۇمغا چۈشكىنىڭلار راست، — دېدى جىن رۇڭ يەنە، — ھوي، ماۋۇلارنىڭ قاسقىنىدا مانتا ئوخشاپتۇ، بىرەردىن يېگەچ كەتمەمسىلەر؟ — دەپ چاۋاڭ چالغاچ ۋارقىرىدى. چىن جۇڭ بىلەن شياڭلىيەن ھەم خاپا بولۇپ، ھەم تىت - تىت بولۇپ، شۇئان جيا رۇينىڭ ئالدىغا كەلدى - دە، جىن رۇڭنىڭ ئۆزلىرىنى بىكاردىن - بىكار بوزەك قىلغانلىقىنى

ئېيتتى.

جىيا رۇي پايدىنى كۆرسە پۈۋلمەيلا يەيدىغان، ھەر دائىم بۇغدايىنىڭ باھانىسىدە سۇ ئىچىپ، مەكتەپ بالىلىرىنى قاقتى - سوقتى قىلىپ گېلىنى بېقىپ كېلىۋاتقان نومۇسسىز بىر ئادەم ئىدى. كېيىن ئۇ شۆ پەننىڭ سايىسىدا ئاز - پاز پۇل تېپىپ، تاۋاق يالاپ يۈرەتتى. شۇڭا، شۆ پەن زورلۇق - زومبۇلۇق قىلىشمۇ ئۇنى توسماي مەيلىگە قويۇۋېتەتتى، ھەتتا سايىسىگە كۆرپە سېلىپ، يامانغا يانتاياق بولۇپ بېرەتتى. شۆ پەن بولسا بۈگۈنى بۇنىڭغا ئىچ پەش تارتسا، ئەتىسى ئۇنىڭغا ئىچ پەش تارتىدىغان ئۇجمە كۆڭۈل بىر نەرسە ئىدى. يېقىندىن بۇيان ئۇ يېڭى دوست تېپىۋالغاندىن كېيىن، شياڭلىيەن بىلەن يۇيىئەي ئىككىسىنى بىر چەتكە تاشلاپ قويدى. جىن رۇڭمۇ ئەسلىدە ئۇنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى قەدىناس ئاغىنىسى ئىدى، ئۇ كېيىن شياڭلىيەن بىلەن يۇيىئەينى كۆرۈپلا، ئۇنى بىر ياققا قايرىپ قويغانىدى، ئەمدى كېلىپ شياڭلىيەن بىلەن يۇيىئەينىمۇ تاشلىۋەتتى. جىيا رۇينىڭمۇ ئۆزىگە يار - يۆلەك بولىدىغان ئادىمى قالمىغانىدى. ئۇ شۆ پەننىڭ يېڭىنى كۆرۈپ، كۈنىسىدىن كېچىدىغانلىقىدىن ئاغرىنمايتتى. پەقەت شياڭلىيەن بىلەن يۇيىئەيلەرنىڭ شۆ پەننىڭ ئالدىدا ئۆز ئابرۇيىنى كۆتۈرمەيدىغانلىقىدىن ئاغرىناتتى. شۇ سەۋەبتىن، جىيا رۇي بىلەن جىن رۇڭلارمۇ بۇ ئىككىسىگە ئىچى تارلىق قىلاتتى. بۈگۈن چىن جۇڭ بىلەن شياڭلىيەن ئىككىسى ئۇنىڭ ئالدىغا جىن رۇڭنى چېقىشتۇرۇپ كېلىۋىدى، جىيا رۇينىڭ كۆڭلى بىئارامىلىقتا چۈشتى. گەرچە ئۇ چىن جۇڭغا ھۆركىرىيەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن شياڭلىيەننى ئەيىبلەپ، ئۇنى جېدەلخورغا چىقاردى ۋە راسا كېلىشتۈرۈپ بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلىپ دەككىسىنى بەردى. شياڭلىيەن خىجالەتچىلىكتە قالدى، چىن جۇڭمۇ تەڭلىكتە قېلىپ ئۆز ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

جىن رۇڭ تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ، بېشىنى لىكىلدىتىپ،

تامىقىنى چىكىلدىتىپ كەتتى، يەنە بىرمۇنچە ئىغۋا تارقاتتى. ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىنى يۈيئەي ئاڭلاپ قېلىپ ئىككىسى ئولتۇرغان يېرىدىلا جاۋىلداپ تەگىشىپ قالدى. جىن رۇڭ:

— ئۇلارنىڭ ئارقا ھويلىدا سۆيۈشۈپ، ساغىرىسىنى سىلىشىۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن ئېنىق كۆردۈم. ئىككىسى تېخى كېلىشىۋالدى، جۈپلىشىپ تۇرۇپ «ئۇندىغىدى - بۇندىغىدى» دېگەن گەپلەرنى قىلىشتى، — دەپ تۇرۇۋالدى. جىن رۇڭ ھە دەپ ئاغزىغا كەلگىنىنى سۆزلەۋەردى، ھېچكىمدىن تەپ تارتمىدى. ئۇنىڭ بۇ گەپلىرى يەنە بىركىمنىڭ زەردىسىنى قوزغاپ قويدى، بۇ ئادەم كىم؟

ئۇنىڭ ئىسمى جيا چياڭ ئىدى. ئۇمۇ مەزكۇر نىڭگو قەسىرىنىڭ راۋرۇس چەۋرىلىرىدىن بولۇپ، ئاتا - ئانىسى ئاللىقاچان ۋاپات بولۇپ كەتكەن ۋە كىچىككىدىن تارتىپ جيا جېنىنىڭ ئۆيىدە بېقىلىپ كەلگەنىدى. ئۇ بۇ يىل ئون ئالتە ياشقا كىرگەن بولۇپ، جيا رۇڭغا سېلىشتۇرغاندا نوچى ۋە كېلىشكەن بالا ئىدى. ئاكا - ئىنى ئىككىيلەننىڭ تۇغقانلىقى بەكمۇ قويۇق بولۇپ، بىر ئۆيدە يېتىپ - قوپۇپ يۈرەتتى. نىڭگو قەسىرىدە ئادەم كۆپ بولغانلىقى ئۈچۈنمۇ، ھەر قىسما سۆزلەرمۇ كۆپ بولۇپ تۇراتتى، بەزى ئىلگىرى كەلمىگۇر چاكارلار يالاڭ ئۆز غوجايىنلىرى ئۈستىدە ئىغۋا ئويدۇرۇپ چىقىرىشقا ئۇستا ئىدى. شۇڭا، قانداقتۇر بىر نائەھلى بۇ ئىككىسى توغرىسىدا غەيۋەت - شىكايەت، پىتنە - پاسات تارقىتىپتۇ. بۇنداق بولمىغۇر گەپ - سۆزلەر، ئېھتىمال، جيا جېنىنىڭمۇ قۇلىقىغا يەتكەن بولسا كېرەك، ئۇ مۇنداق گۇمانخورلۇقلاردىن ئۆزىنى خالىي قىلىش ئۈچۈن، جيا چياڭغا ئايرىم ھۇجرا ئاجرىتىپ بېرىپ، ئۇنى نىڭگو قەسىرىدىن كۆچۈرۈۋېتىشكە بۇيرۇغانىدى، ھازىر جيا چياڭ ئۆز ئالدىغا تۇرمۇش كەچۈرەتتى. جيا چياڭ چىرايلىقلا ئەمەس ھەم ئەقىللىق ئىدى. ئۇمۇ كىشىلەرنىڭ كۆزىنى بوياپ ئاتاقتىلا مەكتەپكە بېرىپ - كېلىپ يۈرۈۋاتاتتى، ئەمەلىيەتتە

بولسا، ئويۇن ـ تاماشا، ئەيش ـ ئىشرەت بىلەنلا بولاتتى. ئۇنى يۇقىرىدا جىيا جېن ياخشى كۆرگەنلىكى، تۆۋەندە جىيا رۇڭ قوللايدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا بىر جەمەتتىكىلەردىن ھېچكىم چېقىلالمايتتى. ئۇ جىيا رۇڭ بىلەن ئەنە شۇنداق يېقىن تۇرۇپ، بۈگۈنكىدەك كۈندە چىن جۇڭنى بىر كىم بوزەك قىلىۋاتسا چىداپ تۇرالامتى؟ ئۇ ئۆزى كۆكرەك كېرىپ چىقىپ بۇ ناھەقچىلىك ئۈچۈن ئىنتىقام ئالماقچىمۇ بولدى، بىراق شۇ ئەسنادا ئۇنىڭ كۆڭلىگە: «جىن رۇڭ بىلەن جىيا رۇي شۆ پەن تاغامنىڭ قەدىناسلىرى، مېنىڭ شۆ پەن بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىممۇ يامان ئەمەس، مۇبادا مەن ئوچۇق ئوتتۇرىغا چىقسام، بۇنى شۆ پەن ئاڭلاپ قالسا ئىككىمىزنىڭ ئىناقلىقىغا تەسىر يېتىپ قالارمىكىن. ئارىلاشماي دېسەم، بۇ پىتنە ـ ئىغۋالار ھەممەيلەننىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىپ قويىدى. توختا، بۇ جاڭجالنىمۇ باسىدىغان، ئېغىزنىمۇ تۇۋاقلايدىغان ھەم يۈز ـ خاتىرىنىمۇ قىلىدىغان بىر ھىيلە ئىشلىتىپ كۆرسەم قانداق بولار؟» دېگەن ئويلار كەچتى ـ دە، ئەدەپنى باھانە قىلىپ تالاغا چىقتى ۋە ئارقا ھويلىغا ئۆتۈپ، باۋيۈيگە ھەمراھ بولۇپ كەلگەن مۇلازىم مىڭيەننى يېنىغا ئاستا چاقىرىپ، بىرمۇنچە سۆزلەر بىلەن ئۇنى كۈشكۈرتۈپ قويىدى.

مىڭيەن باۋيۈينىڭ ئەڭ كارغا يارايدىغان مۇلازىملىرىدىن بولسىمۇ، لېكىن يېشى كىچىك ۋە ئىشتا خام ئىدى، جىيا چياڭ ئۇنىڭغا:

— جىن رۇڭ چىن جۇڭنى بەكمۇ بوزەك قىلىپ كەتتى، تېخى ئۇ بەگزادە باۋيۈيگىمۇ تىل تەگكۈزۈۋاتىدۇ، ئۇنىڭغا ئۆزۈڭنى بىر تونۇتۇپ قويمىساڭ، ئۇ كېيىن تېخىمۇ ئەدەپ كېتىدۇ، — دېدى. مىڭيەن ئەسلىدىنلا كىشىلەرنى بوزەك قىلىپ كۆنۈپ قالغانىدى، ئەمدى بۇ گەپنى ئاڭلىشى، ئۇنىڭ ئۈستىگە جىيا جياڭنىڭ يەل بېرىشى بىلەن، ئېتىلغان پېتى دەرسخانىغا كىرىپ، جىن رۇڭنى ئىزدىدى ۋە ئۇنى غوجام ـ پوجاممۇ دېمەستىن:

— ھەي، جىن رۇڭ ! سەن قانچىلىك بىرنېمە ئىدىڭ؟ — دەپ ۋارقىرىدى. بۇ چاغدا جيا چياڭ ئەتەي ئۆتۈكلىرىنى تاراقلىتىپ، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ، كۆنگە بىر قارىدى ـ دە:

— ۋاقىتمۇ توشۇپ قاپتۇ، — دەپ، جيا رۇيگە ئۆزىنىڭ ئىشى بارلىقىنى ۋە بۇرۇنراق كېتىشىنىڭ لازىملىقىنى ئېيتىپ قويۇپ چىقىپ كەتتى، جيا رۇي ئۇنى توسۇشقا پېتىنالماي ئۆز مەيلىگە قويۇپ بەردى.

مىڭيەن دەرسخانىغا كىرىش بىلەن تەڭ جىن رۇڭنىڭ ياقىسىدىن ئالدى ـ دە:

— بىز بەچچىۋازلىق قىلايلى، خاھى قىلمايلى، بىرنېمىمىز سېنىڭ نەرىڭگە تاقاشتى؟ بېرىپ ئاتاڭنى بىرنېمە قىپتۇقمۇ يا ! ئوغۇل بالا بولساڭ بۇياققا چىقىپ ئاكاڭ مىڭيەنگە چېقىلىپ كۆرگىنە، قېنى ! — دېدى پۈتۈن دەرسخانىدىكىلەر شۈك بولۇپ داڭ قېتىپ قالدى.

— ھەي مىڭيەن، ئەسكىلىك قىلما ! — دەپ جيا رۇي ۋارقىرىدى. جىن رۇڭ ئاچچىقىغا پايلىماي تاتىرىپ كەتتى. ئۇ:

— ماۋۇ تەتۈرچىلىكنى ! چۈپرەندە ـ تېجىمەللەرمۇ مۇشۇنداق قىلىدىغانغا پېتىنىدىغان بوپتۇ ـ دە. توختا، بولسا، مەن سېنىڭ غوجايىنىڭ بىلەن سۆزلەشمىسەم، — دېدى ـ دە، قولىنى سىلكىپ تارتىۋېلىپ، باۋيۈيگە چاڭگال سالماقچى بولدى، چىن جۇڭمۇ ئەمدىلا دېۋەيلەپ چىقىشىغا «ۋىژ» قىلىپ بىر نەرسە قۇلاق تۈۋىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ كەتتى، كىمدۇر بىرسى ئۇنىڭغا قارىتىپ دۈۋەتنى ئاتقانىدى، لېكىن دۈۋەت كېلىپ جيا لەن بىلەن جيا جۈننىڭ ئورنىغا كېلىپ چۈشتى.

جيا لەن بىلەن جيا جۈنمۇ رۇڭگو قەسىرىنىڭ يېقىن پۈشتىلىرىنىڭ ئەۋرىلىرىدىن ئىدى. جيا جۈن ئاتىسىدىن كىچىكلا يېتىم قالغانلىقى ئۈچۈن، ئانىسى ئۇنى بەكمۇ ئارزۇلاپ باققان. ئۇ مەكتەپتە جيالەن بىلەن ناھايىتى ياخشى ئۆتۈشەتتى، شۇڭا ئىككىسى بىللە ئولتۇراتتى. جيا جۈن يېشى كىچىك بولغان

بىلەن، ئۆزى ناھايىتى تۇرگۇن، ئىنتايىن كەپسىز ئىدى، ھېچكىمدىن تەپ تارتمايتتى. جىن رۇخىنىڭ دوستى ئاستىرتىن ئۇنىڭغا يان بېسىپ دۇۋەتنى مىڭيەنگە قارىتىپ ئاتقانلىقىنى ئۇ كۆرۈپ ئولتۇرغانىدى. لېكىن، دۇۋەت مىڭيەنگە تەگمەي، كېلىپ ئۇنىڭ ئالدىدىكى سىياھ قۇتىسىنى سۇندۇرۇۋەتتى، سىياھلىرى كىتاب - دەپتەرلىرىنى بويىۋەتتى. جىيا جۇن بۇنىڭغا چىداپ تۇرالماي:

— ۋۇي، قاراقچىلار ! سەنلەر قىلغاننى مەن قىلالمايمەنمۇ ! — دەپ تىللىدى - دە، ئالدىدا تۇرغان دۇۋەتنى ئېلىپ ئاتماقچى بولدى. جىيا لەن ئانچە چاتاقچى ئەمەس ئىدى، شۇڭا ئۇ دۇۋەتنى بېسىۋېلىپ:

— ئوبدان ئۇكام، بىز ئارىلاشمايلى، — دەپ ئۇنى توستى. لېكىن، جىيا جۇننىڭ ئاچچىقى يەنىلا بېسىلمىدى، ئۇ دۇۋەتنى جىيا لەننىڭ تۇتۇۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئالدىدا تۇرغان كىتاب بوغچىسىنى ئىككى قوللاپ ئالدى - دە، بۇياققا قارىتىپ ئاتتى. لېكىن، ئۇ ۋىجىك ھەم ئاجىز بولغانلىقى ئۈچۈن، ئاتقان بوغچىسى كۆزلىگەن يەرگە بېرىپ چۈشمەي، باۋيۈي بىلەن چىن جۇڭ ئولتۇرغان شىرەگە كېلىپ چۈشۈپ، بوغچا ئىچىدىكى كىتاب - دەپتەر، قەغەز - قەلەم، سىياھ - دۇۋەت قاتارلىق نەرسىلەر تاراقلاپ ھەر قايانغا چېچىلدى، باۋيۈينىڭ شىرە ئۈستىدە تۇرغان پىيالىسىمۇ پارە - پارە بولۇپ كەتتى.

جىيا جۈن بۇنىڭ بىلەنلا توختاپ قالمىدى، ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، ھېلىقى دۇۋەتنى ئاتقان بالىنىڭ ياقىسىدىن ئالدى. بۇ چاغدا جىن رۇخمۇ ئالدىدا تۇرغان قومۇش دەررىنى قولىغا ئېلىپ ئۇنى شىلتىشقا باشلىدى. لېكىن، يەر تار، ئادەم كۆپ بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى ئىشقا سالالمىدى، شۇنداقتىمۇ مىڭيەن كېلىشتۈرۈپ بىر دەررە يەۋالدى.

— سەنلەر جىم تۇرۇشامسەن، يوق ! — دەپ ۋارقىرىدى مىڭيەن. باۋيۈينىڭ يەنە بىرقانچە مۇلازىملىرى بار ئىدى،

بىرىنىڭ ئىسمى ساۋخوڭ، بىرىنىڭ ئىسمى چۇ ياۋ، يەنە بىرىنىڭ ئىسمى مۇ يوي ئىدى. بۇ ئۈچىمۇ راسا كەپسىزلەردىن بولغاچقا، مىڭيەننىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ:

— ۋوي هارامدىن بولغانلار ! قورال كۆتۈرۈشۈپ چىققىنىنى قارا ! — دېدى - دە، مو يوي ئىشىك كەينىدە تۇرغان غورونى ئېلىپ، ساۋ خوڭ، چۇ ياۋلار قولىدىكى قامچىسىنى شىلتىپ، تەڭلا يېپىلىپ كېلىشتى.

جيا رۇي هودۇقۇپلا كەتتى، بىردەم ئۇنى باستى، بىردەم بۇنى توستى، ئۇنىڭ گېپىگە كىممۇ قۇلاق سالاتتى؟ خالىغىنىچە ئالتوپىلاڭ كۆتۈرۈشتى. بۇ كەپسىز بالىلارنىڭ بەزىلىرى توپىلاڭدىن توقاچ ئوغرىلاپ بىر مۇشت ئېتىپ قويۇپلا قاچاتتى. بەزى توشقان يۈرەكلەر ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ تۇردى ۋە بەزىلىرى شىرە ئۈستىگە چىقىۋېلىپ چاۋاك چېلىپ ۋارقىرىشىپ - جارقىرىشىپ، دوست تارتىپ بېرىشتى. هەش - پەش دېگۈچە پۈتۈن دەرسخانا قىيا - چىيا بىلەن تولدى.

تالادا يېشى چوڭراق خىزمەتكارلاردىن لى گۈي ۋە باشقىلار تۇراتتى، ئۇلار دەرسخانىدا بولۇۋاتقان ۋاڭ - چۇڭنى ئاڭلاپ دەرهال ئىچكىرىگە كىردى - دە، ھەممىگە تەڭ ۋارقىراپ ئۇلارنى توختىتىۋالدى ۋە نېمە ۋەقە ئىكەنلىكىنى سورىدى. كۆپچىلىكنىڭ سۆزى ئوخشىمايتتى، بىرسى ئۇنداق دېسە، بىرسى بۇنداق دەيتتى، لى گۈي مىڭيەن قاتارلىق تۆت مۇلازىمنى قاتتىق تىللاپ دەرسخانىدىن قوغلاپ چىقىرىۋەتتى. جىن رۇڭنىڭ قولىدىكى قومۇش دەررىنىڭ ئۈچى كېلىپ جىن جۇڭنىڭ بېشىغا تېگىپ، ئۇنىڭ پېشانىسىنى جىراپ ئۆتۈپ كەتكەنىدى، باۋيۈي چاپىنىنىڭ پېشى بىلەن ئېرتىپ - ئۇۋۇلاپ تۇراتتى. ھەممەيلەن تىنچىتىلغاندىن كېيىن:

— لى گۈي، — دېدى باۋيۈي بۇيرۇق بېرىپ، — كىتابلىرىمنى يىغىشتۇر ! بېرىپ ئاتىنى ئەكەل، خەلپەت بېگىمگە بېرىپ ئېيتىمەن ! باشقىلار بىزنى بوزەك قىلىسىمۇ ئۇلارغا

چىقىلمىدۇق، ئەدەپ ـ يوسۇن بىلەن كىلىپ جىيا رۇيگە ئەرز قىلدۇق، ئۇ تېخى تەتۇرسىچە بىزنى ئەيىبلىدى، باشقىلار تىللىسا كارى بولمىدى، تېخى «كۇش ـ كۇش» قىلىپ بىزنى ئۇرغۇزدى. بىزنى شۇنداق بوزەك قىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، مىڭيەن چىدىيالماي ئاندىن كىلىپ بىزگە بولۇشتى. ئۇلار توپلىشىپ كىلىپ مىڭيەننى ئۇردى، چىن جۇڭنىڭ بېشىنىمۇ يېرىۋەتتى، بۇنداق يەردە ئوقۇپ نېمە قىلاتتۇق؟

— كايىمىسىلا، بەگزادەم، — دېدى لى گۈي، — خەلپەت بېگىم هازىر بىر ئىش بىلەن ئۆيگە كېتىپ قاپتۇ، مۇشۇنچىلىك ئۇششاق ئىش ئۈچۈن ئۇ جانابىنى ئاۋارە قىلساق بىئەدەپلىك بولۇپ قالار. مېنىڭچە، ئىش نەدە تۇغۇلغان بولسا شۇ يەرنىڭ ئۆزىدە تۈگىگىنى ياخشى، خەلپەت بېگىمنى مالاللىقتا سېلىش هاجەت ئەمەس. بۇ ئىش توغرىسىدا جىيا رۇي بېگىم توغرا قىلماپتۇ. خەلپەت بېگىم مەكتەپتە بولمىغاندىن كېيىن، جانابىڭىز مەكتەپنىڭ بېشى بولۇپ هېسابلىنىسىز، كۆپچىلىكمۇ سىزگە قاراپ ئىش قىلىدۇ. توغرا بولمىغان جايلىرى بولسا، ئۇرىدىغىنىنى ئۇرۇپ، جازالايدىغىنىنى جازالىسىڭىز بولاتتى، ئىش چوڭىيىپ شۇ يەرگە يەتكۈچە قاراپ تۇرۇشنىڭ نېمە هاجىتى ئىدى؟

— «هاي» دەپ تۇرساممۇ هېچقايسىسى ئاڭلىمىدى، — دەپ جاۋاب بەردى جىيا رۇي.

— جانابىڭىز كايىسىڭىزمۇ شۇنى ئېيتاي: ئادەتتە ئۆزىڭىزدىن ئۆتۈپ كەتكەن نۇقسانمۇ بار، شۇڭا ئۇلار سىزنىڭ گېپىڭىزگە كىرمەيدىغان بولۇپ قالغان. بۇ ئىش خەلپەت بېگىمنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ قالسا، ئۇ چاغدا سىزمۇ قېچىپ قۇتۇلالمايسىز. بۇ ئىشنى گاچ ـ گۇچ ئۈزۈۋەتمەي، يەنە نېمىگە قاراپ تۇرىسىز! — دېدى لى گۈي.

— نېمىنى ئۈزۈۋېتىدىكەن؟ مېنىڭ قايتقىنىم قايتقان! — دېدى باۋيۈي.

— بۇ يەردە جىن رۇڭ بولىدىكەن، مەن تۇرمايمەن ! — دەپ يىغلىدى چىن جۇڭ.

— بۇ قانداق گەپ؟ بۇ مەكتەپكە باشقىلار كەلسە بولىدىكەن، بىز كەلسەك بولمامدىكەن؟ مەن بۇنى ھەممىگە ئايان قىلىپ، جىن رۇڭنى ھەيدىۋەتمىگۇچە قويمايمەن ! — دېدى باۋيۇي. ئاندىن لى گۇيگە قاراپ:

— بۇ جىن رۇڭ دېگەن قايسى جەمەتنىڭ تۇغقىنى؟ — دەپ سورىدى. لى گۇي سەل ئويلىنىۋېلىپ:

— بۇنى سورىمايلا قويۇڭ، ئۇنى سۆزلەپ كەلسەك، قېرىنداشلىرىڭىزلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىناقلىقتا تېخىمۇ داغ چۈشۈپ قالىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى.

— بۇ شەرقىي قەسىردىكى خۇاڭ ئاغىچىنىڭ جىيەنى، شۇلارغا يۆلىنىپ بىزگە پوپوزا قىلىۋاتىدۇ، خۇاڭ ئاغىچا بۇنىڭ ھاممىسى بولىدۇ، — دېدى مىڭيەن پەنجىرىنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ، — سىنىڭ ئۇ ھاماڭ يالاڭ خەقنىڭ تەخسىسىنى كۆتۈرۈپ يۈرگەن نەرسە. جيا ليەن بېگىمنىڭ ئاغىچا خېنىمى ئالدىدا تىز پۈكۈپ قەرز ئېلىپ يۈرگەن بىر نېمە ئۇ، بۇنداق ئاغىچىلارنى كۆزۈمنىڭ قىرىغىمۇ ئالمايمەن!

— ماۋۇ كۈچۈكنىڭ كاپشىپ كەتكىنىنى قارا، تولا كاپشىماي نېرى تۇر ! — دەپ ۋارقىرىدى لى گۇي مىڭيەنگە قاراپ:

— مەن تېخى كىمنىڭ تۇغقىنىكىن دەپتىمەن، سەن خۇاڭ يەڭگىمنىڭ جىيەنى ئىكەنسەنغۇ ! بېرىپ شۇنىڭ ئۆزى بىلەنلا سۆزلىشىمەن ! — دېدى باۋيۈي. ئاندىن كەتمەك بولۇپ مىڭيەننى كىرىپ كىتابلىرىنى يىغىشتۇرۇشقا بۇيرۇدى. مىڭيەن باۋيۈينىڭ كىتابلىرىنى يىغىشتۇرۇۋېتىپ، كۆرەڭلىك بىلەن باۋيۈيگە سۆزلىدى:

— بەگزادەم، سىز ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ يۈرمەيلا قويۇڭ، قايتىپ بارغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆزۈم بارىمەن. سىنى ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم چاقىرىۋاتىدۇ، ئېيتىدىغان سۆزى بار

ئىكەن، دەيمەن، ئاندىن مەپە كىرا قىلىپ، ئۇنى ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئالدىغىلا ئەكىرىمەن. قىلىدىغان گېپىڭىزنى ئەنە شۇ چاغدا قىلىڭ، مۇشۇنداق قىلساق ئىش تېخىمۇ ئاسان بولىدۇ.

— جېنىڭدىن تويغان ئوخشىمامسەن؟ — دېدى لى گۇي مىڭيەنگە كايىپ، — توختاپ تۇر قېنى، قايتىپ بارغاندىن كېيىن ئالدى بىلەن سېنىڭ ئەدىپىڭنى بېرىمەن، ئاندىن بېرىپ بېگىم بىلەن خېنىمغا سېنى چاقىمەن، باۋيۈي بېگىمنى كۈشكۈرتكەن مۇشۇ، دەيمەن. بۇ يەردە مېنىڭ تەسلىكتە بەزلەپ شۇ يەرگە كەلتۈرسەم، يېڭىباشتىن ئىش تېرىۋاتىسەن، دەرسخانىدا ئالتوپىلاڭ كۆتۈرگەنمۇ سەن، ئامال قىلىپ جېدەلنى بېسىقتۇرماق تۇگۇل، تېخى ئوت ئۈستىگە ياغ سېپىۋاتىسەن!

مىڭيەن لى گۈينىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئۈن چىقىرالماي جىم تۇرۇپ قالدى.

بۇ چاغدا جيا رۇيمۇ بۇ جېدەلنىڭ تۈگىمەيدىغانلىقىدىن ۋە ئۆزىنىڭمۇ قۇتۇلالمايدىغانلىقىدىن قورقۇپ، نائىلاج خورسىنغان هالدا، ئالدى بىلەن چىن جۇڭدىن، ئاندىن باۋيۈيدىن ئەپۇ سورىدى، ئىككىسى ئۇنىڭ ئەپۇسىغا كۆنمىدى. كېيىن باۋيۈي:

— مەيلى كەتمىسەمۇ كەتمەي، بىراق، جىن رۇڭ كېلىپ ئەپۇ سورىسۇن، — دېدى. جىن رۇڭ دەسلەپتە ئۇنىمىدى، كېيىن جيا رۇي كېلىپ ئۇنى ئەپۇ سوراشقا قىستىدى، لى گۇي ۋە باشقىلارمۇ جىن رۇڭنى دەۋەت قىلىپ:

— ئەسلىي ئىشنى باشلىغان ئۆزۈڭ، سەن مۇشۇنداق قىلمىساڭ بۇ جېدەلنى قانداق تۈگەتكىلى بولىدۇ؟ — دېيىشتى. جىن رۇڭ ئاۋۋال ئۇنىماي تۇرۇۋالدى، كېيىن زورىغا چىن جۇڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم قىلدى، لېكىن باۋيۈي ئۇنىڭغا ئۇنىمىدى، باش ئۇرسۇن دەپ تۇرۇۋالدى. جيا رۇي بۇ جېدەلنى ئەپلەپ ـ سەپلەپ تۈگىتىپ قويۇش نىيىتىدە، جىن رۇڭغا:

— قەدىمكىلەرنىڭ: «ئاچچىقىڭ كەلسە بارمىقىڭنى چىشلە» دېگەن سۆزى بار، — دەپ ئاستا شىۋىرلىدى. جىن رۇڭنىڭ بۇنىڭغا كۆنگەن ـ كۆنمىگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئونىنچى باب

تۇل خوتۇن جىن شىنىڭ ئابرۇيپەرەسلىكىدىن خورلۇقتا ئۇچرىغانلىقى
تېۋىپ جاڭ يۈشىنىڭ كېسەل توغرىسىدا ھۆكۈم چىقارغانلىقى

شۇنداق قىلىپ، جىن رۇڭ كۆپچىلىكنىڭ سۆزى ۋە جىيا رۇيىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئەپۇ سوراپ جىن جۇڭغا باش ئۇردى، شۇنىڭ بىلەن باۋيۈيمۇ غەلۋە قىلماي قويدى. مەكتەپ ئازاد قويۇپ بەرگەندىن كېيىن، ھەممەيلەن ئۆيلىرىگە يېنىشتى. جىن رۇڭ ئۆيىگە يېنىپ كەلگەندىن كېيىن، ئويلا - ئويلا، قورسىقى كۆپۈشكە باشلىدى.

— جىن جۇڭ ناھايىتى شۇ جىيا رۇڭنىڭ قېيىنئىنىسىغۇ، جىيا خاندانىنىڭ پۇشتىمۇ ئەمەس، ئۇمۇ ماڭا ئوخشاشلا بۇ مەكتەپكە بېقىندى بولۇپ ئوقۇۋاتىدۇ، باۋيۈينىڭ قولتۇقى ئاستىغا كىرىۋېلىپلا كىشىنى كۆزىگە ئىلمايدىغان بولۇۋاپتۇ تېخى. توغرا ئىش قىلىپ يۈرگەن بولسىمىغۇ گەپ يوق ئىدى. باشقىلارنى قارىغۇ، كۆزى كۆرمەيدۇ دەپ ئويلايدىغان ئوخشايدۇ. تىنىماي باۋيۈي بىلەن كېلىش - پەخەش ئىشلارنى قىلىپ يۈرۈۋاتىدۇ، بۈگۈن يەنە باشقىلار بىلەن ھەپىلىشىپ يۈرگىنىدە قولۇمغا نەق چۈشتى، ماجىرا مانا شۇنىڭدىن تۇغۇلدى، ئەمدى مەن نېمىدىن قورقاتتىم؟ — دېدى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە.

ئۇنىڭ مۇنداق غودۇڭشىپ تۇرغانلىقىنى ئانىسى خۇشى ئاڭلاپ قالدى.

— سەن يەنە قايسى يوقىلاڭ ئىشلارغا ئارىلىشىپ يۈرىسەن؟ مەن مىنىڭ تەسلىكتە بېرىپ هامماڭغا ئېيتىپ، هامماڭ يەنە مىڭبىر يوللار بىلەن بېرىپ غەربىي قەسىردىكى جىيا لىيەن بىگىمنىڭ ئاغىچا خېنىمىغا مەلۇم قىلىپ، ئاران تەستە مۇشۇنداق بىر ئوقۇش ئورنىغا ئىگە بولالىدىڭ، بىز خەقنىڭ كۆچىگە يۈلەنمىسەك ساڭا خەلپەت تەكلىپ قىلىپ بەرگۈچىلىكىمىز بارمىدى؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ مەكتەپنىڭ يېمەك - ئىچمىكىمۇ تەييار، سەن ئۇ يەردە ئىككى يىل ئوقۇۋىدىڭ، گالدىن بىرمۇنچە ئېشىنىۋالدۇق. ئېشىنغانلىرىمىزنى يەنە ئىززىتىڭنى قىلىپ ساڭا چىرايلىق كىيدۈرۈۋاتىمىز. يەنە بىرگەپ سەن شۇ مەكتەپتە ئوقۇمىغان بولساڭ، هېلىقى شۆ پەن بەگزادەم بىلەن تونۇشالايتتىڭمۇ؟ شۆ پەن بەگزادەم بىر يىل ئىچىدىلا بىزگە يەتمىش - سەكسەن سەر كۆمۈش ياردەم قىلدى. ساڭا شۇنى ئېيتىپ قويايكى، ئەگەر مۇشۇ مەكتەپتىن جېدەل چىقىرىپ چىقىپ كېتىپ قالىدىغان بولساڭ، ئىككىنچى مۇشۇنداق بىر ئورۇننى تاپىمىقىڭ ئاسمانغا چىقمىقىڭدىنمۇ تەس ! ماڭ، يۈگۈر، ياۋاشلىقچە چىقىپ بىر پەس ئويناپ كىرىپ ئۇيقۇڭنى ئۇخلا، ساڭا بۇنىڭدىن ئوبدان ئىش يوق !

— دېدى ئانىسى. جىن رۇڭ ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ، بىر پەس ئۇلتۇردى - دە، ئاندىن ئۇخلاشقا چىقىپ كەتتى. ئەتىسى يەنە بۇرۇنقىدەكلا مەكتەپكە بېرىۋەردى. بۇ گەپ هازىرچە مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

گەپنى ئەمدى جىن رۇڭنىڭ هاممىسى توغرىسىدا باشلايلى، ئۇنىڭ هاممىسى ئەسلىي جىيا خاندانىنىڭ يېقىن جەمەتلىرىدىن بولغان جىيا خۇاڭ دېگەن كىشىگە ياتلىق بولغانىكەن. لېكىن، ئۇنىڭ جەمەتى نىڭگو قەسرى بىلەن رۇڭگو قەسرىدىكىلەرنىڭ سالاپىتىگە قانداقمۇ تەڭ كېلەلىسۇن ! بۇ هەقتە تەپسىلىي سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭمۇ هاجىتى يوق. جىيا خۇاڭ ئەر - خوتۇن

ئىككىيلەن بىر جەھەتتىن ئۆزلىرىنىڭ ئازغىنا بىساتىغا يۆلىنىپ كۈن كەچۈرسە، يەنە بىر جەھەتتىن ھەمىشە نىڭگو قەسرى بىلەن رۇڭگو قەسرىگە سالامغا كېلىپ، فېڭجيې بىلەن يۇشىغا ياغلىما ئېغىزلىق قىلىپ، ئۇلاردىن ئانچە ـ مۇنچە نەپ ئېلىپ شۇنچىلىكلا جان بېقىپ كەلگەنىدى. جيا خۇاڭنىڭ ئايالى بۇگۈن كۈن ئوچۇق ۋە ئۆيدە بىكار بولغانلىقى ئۈچۈن، يېنىغا بىر مومايىنى ئەگەشتۈرۈپ، مەپىسىگە ئولتۇرۇپ تاماشا قىلغاچ يەڭگىسى بىلەن جىيەنىنى كۆرگىلى كەلدى.

گەپتىن گەپ چىقىپ، جىن رۇڭنىڭ ئانىسى تۈنۈگۈن جيا خاندانىنىڭ مەكتىپىدە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنى قېيىنسىڭلىسىغا يىپىدىن ـ يىڭنىسىگىچە سۆزلەپ بەردى. بۇ گەپلەرنى خۇاڭ ئاغىچا ئاڭلىمىغان بولسىمىغۇ بىر نۆرى ئىدى، ئاڭلاپ قېلىشۇدى، تاپىنىدىن كىرگەن ئوت مېڭىسىدىن چىقىپ كەتتى:

— بۇ چىن جۇڭ دېگەن هارامزادە جيا جەمەتىگە تۇغقان بولسا، بىزنىڭ جىن رۇڭ بالىمىز جيا جەمەتىگە تۇغقان ئەمەسمىكەن؟ ئۇ تولا ھەددىدىن ئاشماي يۇرسۇن ! ئۇنچىلا قىلىپ كەتكۇدەك نېمە چىرايلىق ئىش قىپتۇ ئۇ؟ باۋيۈيمۇ ئۇنىڭغا يان بېسىپ بۇنچىلا كۆپتۈرۈۋەتمىسە بولاتتى. توختاپ تۇرۇڭلار، مەن شەرقىي قەسرىگە ئۆتۈپ جيا جېن بېگىمنىڭ ئاغىچا خېنىمىغا، ئاندىن چىن جۇڭنىڭ ئاچىسىغا دېمىگىنىمنى كۆرۈڭلار. قېنى، ئۇلار بىرنېمە دەپ باقسۇن ! — دېدى. جىن رۇڭنىڭ ئانىسى قېيىنسىڭلىسىنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ھودۇقۇپ كەتتى ۋە ئالمان ـ تالمان قېيىنسىڭلىسىغا:

— ھەممە ئىشنى تاپقان مېنىڭ مۇشۇ جاۋىلداق ئاغزىم ! بۇنى سىزگە دېمىسەممۇ بولغانىكەن. ئۇياقتا بارىمەنمۇ دېمەڭ، كىمنىڭ ھەق، كىمنىڭ ناھەق، بۇنى سۈرۈشتە قىلىشنىڭمۇ ھاجىتى يوق، سۈرۈشتە قىلىمەن دەپ ئۆزىمىزگە ئىش تېپىۋالساق، جىن رۇڭنىڭمۇ ئورنى ئىسسىماي قالىدۇ. ئۇ چاغدا بىز ئۇنىڭغا خەلپەت ئەكېلىپ بېرىش بۇياقتا تۇرسۇن، گېلىنىمۇ باقالماي

قالمىز! — دېدى.

— مەيلى نېمە بولسا بولمامدۇ؟ قېنى مەن بىر دەپ باقايچۇ، قانداق بولاركىن! — دېدى - دە، خۇاڭ ئاغىچا يەڭگىسىنىڭ توسقىنىغىمۇ قارىماي مەپىگە ئولتۇرۇپ نىڭگو قەسىرىگە قاراپ كەتتى. ئۇ نىڭگو قەسىرىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن، شەرقىي يان دەرۋازا بىلەن كىرىپ مەپىدىن چۈشتى ۋە ئىچكىرى كىرىپ يۇشى بىلەن كۆرۈشتى. ئۇنىڭ بايىقى قورساق كۆپۈكلىرى نەلەردە قالدىكىنتاڭ، يۇشىدىن جان - دىلى بىلەن ئېسەن - ئامانلىق سورىدى ۋە بىر پەس ھال - مۇڭ قىلىشتى، ئاندىن:

— بۈگۈن جيا رۇڭ بېگىمنىڭ ئاغىچىسى كۆرۈنمەيدىغۇ؟ — دەپ سورىدى.

— يېقىندىن بېرى، — دەپ جاۋاب بەردى يۇشى، — نېمە بولدىكىنتاڭ، بۇ بالا ھەيز كۆرمىگىلى ئىككى ئايدىن ئېشىپ قالدى. تېۋىپلارغىمۇ كۆرسىتىپ باقتۇق، بويىدا قالدىمىكىن دېسەك، ئۇمۇ ئەمەس دەيدۇ. ئىككى - ئۈچ كۈندىن بېرى چۈشتىن كېيىنلا قىمىر قىلىشقىمۇ، گەپ قىلىشقىمۇ خۇش ياقمايلا قالدى، رەڭگىرويى سۇنۇپلا كەتتى. ئۇنىڭغا: «ھازىرچە سەن قائىدە - يوسۇنلارنى بىرياققا قايرىپ قوي، ئەتە - ئاخشام سالامغىمۇ كىرمە، ئۆزۈڭنى ئوبدانراق كۈت، ئورۇق - تۇغقانلار كېلىپ قالسا مانا مەن تۇرۇپتىمەن. چوڭلار سەندىن ئاغرىنسا ئۆزۈم جاۋاب بېرىمەن» دەپ ئېيتىپمۇ قويدۇم. ئوغلۇم جيا رۇڭ بېگىمگىمۇ: «ئۇنى سەن ئىش - كۈشۈڭگە سېلىپ ئاۋارە قىلما، خاپىمۇ قىلىپ قويما، ئۇ بىرنەچچە كۈن تىنچراق يېتىپ ئۆزىنى كۈتسۇن، نېمە يېگۈسى كەلسە بۇ ئۆيدىن شۇنى ئېلىۋەر. قازارەن بىرەر ياخشى - يامان ئىش بولۇپ قالسا، مۇشۇنداق ساھىبجامال، مۇشۇنداق خۇيى ئوبدان چوكاننى يەتتە ئىقلىمنى ئاختۇرۇپمۇ تاپالمايسەن! » دەپ تاپىلاپ قويدۇم. ئۇنىڭ مېڭىش - تۇرۇشى، قىلغان - ئەتكەنلىرىنى ئورۇق - تۇغقان، ھەتتا چوڭلاردىن تارتىپ قايسىبىرى ياراتمايدۇ دەيسىز؟ شۇ ۋەجىدىن، مۇشۇ

بىر ـ ئىككى كۈندىن بېرى كۆڭلۈمنىڭ ھېچ ئارامى بولمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قېرىشقاندەك كېلىن بالىنىڭ ئىنىسى ئەتىگەن ئۇنى كۆرگىلى كىرىپتۇ. بالا دېگەن ياخشى ـ يامانىنى پەرق قىلالمايدىكەن، ئاچىسىنىڭ تاۋى يوقلۇقىنى كۆرگەندىن كېيىن، بۇنداق ئىشلارنى ئۇنىڭ قۇلىقىغا سالمىسا بولاتتى، ھەرقانچە خورسىنىپ كەتكەن بولسىمۇ، دېمىنى چىقارماسلىقى كېرەك ئىدى. تۈنۈگۈن مەكتەپتە بالىلار ئۇرۇشقان ئوخشايدۇ. مەكتەپكە بېقىنىپ ئوقۇپ يۈرگەن قايسىبىر بالىكىن، ئۇنى بوزەك قىپتۇ، بۇنىڭ ئىچىدە تېخى بىرمۇنچە سېسىق گەپلەرمۇ بار ئىكەن، بۇنىڭ ھەممىۋاسىنى ئاچىسىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئاچا، سىزگىمۇ مەلۇم، بىزنىڭ بۇ كېلىن بالا خەقلەرنىڭ ئالدىدا ئويناپ ـ كۈلۈپ يۈرگەن بىلەن، كۆڭلى قىلدىنمۇ ئىنچىكە، ئۇنداق ـ مۇنداق گەپلەرنى ئاسانلىقچە ئىچىگە سىڭدۈرەلمەيدۇ، بىر گەپ قۇلىقىغا كىرىپ قالسا، ئۈچ ـ تۆت كۈنگىچە شۇ گەپلەرنى ئويلاپ تۈۋۈگە يەتمىگۈچە قويمايدۇ. مۇشۇ كېسەللىنىمۇ ئۇ ئەنە شۇنداق بىھۇدە ئويلاۋەرگەندىن تېپىۋالغان. بۈگۈن ئۇ باشقىلار ئىنىسىنى بوزەك قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ ھەم ئىچى پۇشتى، ھەم خاپا بولدى. ئۇنىڭ ئىچىنى پۇشۇرغىنى ھېلىقى ھارامزادىلەرنىڭ تۇخۇمدىن تۈك ئۈندۈرۈپ، ئوت قويرۇقلۇق قىلىپ تاپقان گەپلىرى بولدى، ئۇنىڭ خاپا بولغىنى ئىنىسىنىڭ ئەگرى يولغا مېڭىپ دەرسكە كۆڭۈل قويماي، مەكتەپكە كىرەر ـ كىرمەي جېدەل چىقىرىپ قويغانلىقى بولدى. مۇشۇ ئىش ئۈچۈن ئۇ ئەتىگەن ناشتىمۇ قىلمىدى. مەن يېڭىلا ئۇنىڭ يېنىغا كىرىپ بىرمۇنچە تەسەللى بېرىپ چىقتىم، ئۇنىڭ ئىنىسىغىمۇ بىرنەچچە ئېغىز نەسىھەت قىلىپ، ئۇنى باۋىيۇينىڭ يېنىغا ئەۋەتىۋەتتىم، ئاندىن ئۆزۈم قاراپ ئولتۇرۇپ دېڭىز قارلىغىچىنىڭ چاڭگىسىنى سېلىپ قايناتقان شورپىدىن يېرىم چىنە ئىچۈردۈم. ئەمدىلا ئۇنىڭ يېنىدىن چىقىپ ئولتۇرۇشۇم ئىدى. بۇ ئىشقا مەن كۆيمەي كىم كۆيسۇن، ئاچا؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر تۈزۈكرەك تېۋىپلارمۇ يوق. بالىنىڭ

كېسەلى ئېسىمگە چۈشۈپ قالسا، يۈرىكىمگە خۇددى يىڭنە سانجىلغاندەك بولۇپ كېتىمەن ! بىرەر يەردە ياخشىراق تېۋىپ بارلىقىنى بىلەمسىز؟

جىن شى بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بايا يەڭگىسىنىڭ ئۆيىدە چىن شى بىلەن ئېيتىشماي قويمايمەن دەپ تېرە تاراقشىتقان ئاچچىقى مانا ئەمدى يەتتە قات ئاسماننىڭ نېرىسىغا ئۇچۇپ كەتتى. ئۇ يۈشىنىڭ ياخشىراق تېۋىپىنىڭ بار - يوقلۇقىنى سورىغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دەرھال جاۋاب بەردى:

— ياخشىراق تېۋىپىنىڭ بارلىقىنى بىزمۇ ئاڭلىماپتۇق. كېلىن خېنىمنىڭ كېسىلىگە قارىغاندا، بويىدا بارمىكىن دەيمەن. ئۇنى كۆرۈنگەنلا كىشىگە كۆرسىتىپ يۈرمەڭ يەڭگە، ئەمەس داۋالاپ قويسا چاتاق بولمىسۇن يەنە!

— راست دەيسىز.

ئۇلار مۇشۇ گەپلەرنى قىلىشىۋاتقاندا، جيا جېن كىرىپ كەلدى. ئۇ جىن شىنى كۆرۈپ:

— بۇياق خۇاڭ ئاغىچا ئەمەسمۇ؟ — دەپ سورىدى خوتۇنى يۈشىدىن. جىن شى جيا جېننىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم قىلدى.

— سىڭلىمىز تاماق يەپ كەتسۇن، — دېدى جيا جېن يۈشىغا قاراپ، ئاندىن ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. جىن شى ئەسلىي چىن جۇڭنىڭ ئۆز جىيەنىنى بوزەك قىلغانلىقى توغرىسىدا چىن شىغا دادىلغىلى كەلگەنىدى، لېكىن، چىن شىنىڭ كېسەل ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، بۇ ئىشنى دېيىشكە پېتىنالمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە جيا جېن بىلەن يۈشى ئۇنى ناھايىتى ئوچۇق چىراي كۆتۈۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، بايىقى ئاچچىقى خۇشاللىققا ئۆرۈلدى - دە، يەنە بىر پەس ئۇنىڭدىن - بۇنىڭدىن پاراڭلىشىپ ئۆيىگە ياندى.

جىن شى ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن، جيا جېن تاشقىرىقى ئۆيگە چىقىپ:

— بۇ خوتۇن بۇگۇن يەنە نېمە گەپ كۆتۈرۈپ كەپتۇ؟ — دەپ سورىدى يۇشىدىن.

— بىر نەرسىغۇ دېمىدى، دەسلەپ كىرگەندە چىرايىدا قانداقتۇر بىر خاپىلىقى باردەك تۇراتتى، بىرنەچچە ئېغىز پاراڭلاشقاندىن كېيىن، يەنە كېلىنىمىزنىڭ كېسەل بولۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ چىرايى بارغانسېرى ئېچىلىپ كەتتى. سىزنىڭ تاماق يەپ كەتسۇن دېگەن سۆزىڭىزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، كېلىن بالىمىزنىڭ كېسەل ياتقانلىقىنى ئويلاپ، ئولتۇرۇۋېرىشكە ئۇيالدى چېغى، ئۇنىڭدىن - بۇنىڭدىن سۆزلەپ قويۇپلا ماڭدى، بىرەر نەرسىمۇ سورىغىنى يوق. ئەمدى كېلىنىمىزنىڭ كېسىلىگە كەلسەك، سىز بىرەر يەردىن ئوبدانراق تېۋىپ ئىزدىتىپ باقسىڭىز، ئۇنى ياخشىراق كۆرسىتىپ باقساق ئوبدان بولاتتى. ۋاقىت - سائىتى ئۆتۈپ كەتمىسىلا بولاتتىغۇ ! ھازىر بىزنىڭ ئۆيدە يۈرگەن بۇ بىر توپ تېۋىپلارنى قويۇڭا ! ھەممىسىلا خەقنىڭ ئاغزىغا قاراپ ئىش قىلىدىغان، خەق نېمە دېسە شۇنىڭغا بىرمۇنچە قۇرۇق گەپ قوشۇپ قويىدىغان بىرنېمىلەر ئىكەن. قارىماققا تولىمۇ كۆيۈپ - پىشىپ يۈرگەندەك كۆرۈنىدۇ، تېخى ئۈچ - تۆتى نۆۋەتلىشىپ كۈنىگە تۆت - بەش قېتىملاپ تومۇر تۇتۇشىدۇ ! ھەممىسى بارمەسلىھەت يېزىپ بەرگەن دورىسىمۇ شىپا قىلمىدى. ئۇنىڭ ئەكسىچە، كېلىن بالا تېۋىپلارغا كۆرۈنۈش ئۈچۈن، كۈنىگە تۆت - بەش قېتىم كىيىم يەڭگۈشلەپ، ئولتۇرۇپ - قوپۇپ ئاۋارە بولۇپ كەتتى، بۇنىڭ كېسەلگە ھېچقانداق پايدىسىمۇ تەگمىدى.

— بۇ بالىنىڭ ئۆزىمۇ ئەخمەق ئىكەن، — دېدى جيا جېن، — كىيىم يەڭگۈشلەۋېرىشىنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ئەگەر سوغۇق تەگكۈزۈۋېلىپ، كېسىلى ئۈستىگە كېسەل قوشۇۋالسا، ئۇ چاغدا قانداق قىلغۇلۇق؟ ھەرقانچە ياخشى كىيىم بولسىمۇ ئۇنىڭ كارى چاغلىق، بالىنىڭ تەن سالامەتلىكى ئەۋزەل. كۈنىگە بىر قۇر يېڭى كىيىم كىيسىمۇ ھېچقىسى يوق. مەنمۇ ساڭا شۇنى

ئېيتماقچى بولۇپ تۇرغانىدىم، بابا فېڭ زىيىڭ مېنى يوقلاپ كەلگەنىكەن، كۆڭلۈمنىڭ پاراكەندە ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ نېمە بولغانلىقىنى سورىدى. مەن ئۇنىڭغا: كېلىن بالىمىزنىڭ تاۋى يوقلۇقىنى، ياخشى تېۋىپ تاپالمىغانلىقىمىز سەۋەبىدىن، ئۇنىڭ يا بويىدا قالغانلىقى، يا كېسەل ئىكەنلىكى توغرىسىدا ھۆكۈم چىقىرالمىغانلىقىمىزنى، خېيىم - خەتەرنىڭ بار - يوقلۇقىنى بىلەلمىگەنلىكىمىزنى، شۇ ۋەجىدىن كۆڭلۈم تولىمۇ بىئارام بولۇۋاتقانلىقىنى ئېيتتىم. ئۇ بالا ۋاقتىدا ئۆزىگە ئۇستاز بولغان جاڭ يۈشى ناملىق بىر تېۋىپنى ماڭا غايىبانە تونۇشتۇردى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ ئىنتايىن بىلىملىك، ئۇنىڭ ئۇستىگە تېبابەتچىلىكتىمۇ ناھايىتى چېۋەر، كېسەلنىڭ ساقىيىش - ساقىيالماسلىقىغا بىر قاراپلا ھۆكۈم چىقىرالايدىغان ئادەم ئىمىش. ئۇ بۇ يىل ئۆزىنىڭ ئوغلىغا بىرەر ئەمەل سېتىۋېلىش نىيىتى بىلەن پايتەختكە كەلگەنىكەن، ھازىر فېڭ زىيىڭنىڭ ئۆيىدە ئىكەن. بۇنىڭدىن قارىغاندا، كېلىن بالىمىزنىڭ كېسىلى شۇ ئادەمنىڭ قولىدا شىپالىق تېپىپ قالسىمۇ ئەجەب ئەمەس. ئۆز نامىمدىن باغاق يوللاپ ئۇ كىشىنى تەكلىپ قىلىپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتتىم، بۈگۈن كەچ بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ كېلىشى ناتايىن، چېغىمدا ئەتە چوقۇم كېلىدۇ. مەن شۇ تەلىپىمنى ئۇ كىشىگە يەتكۈزۈپ قويۇشنى، نېمىلا بولسۇن، بىر كېلىپ كۆرۈپ بېقىشنى فېڭ زىيىڭغىمۇ تاپىلاپ قويدۇم. بۇ تېۋىپ كۆرۈپ باققاندىن كېيىن، ئاندىن يەنە كۆرمەيمىزمۇ.

يۈشى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بەك خۇشال بولدى:

— ئۆگۈنلۈككە بەگ ئاتىمىزنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئىكەن، بۇ كۈننى قانداق ئۆتكۈزسەك بولار؟ — دەپ سورىدى ئۇ.

— تېخى ھازىرلا بەگ ئاتامنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىپ تەزىم قىلغاچ، قوۋم - قېرىنداشلىرىمىزنىڭ سوۋغا - سالاملىرىغا ئىلتىپات قىلىشىنى ئىلتىماس قىلىۋىدىم، بەگ ئاتام: «مەن نەزاپەتلىككە ئادەتلەنگەن ئادەم، سىلەرنىڭ ئۇنداق پىتنە - پاسات

تېرىيدىغان سورۇنۇڭلارغا كۆڭلۈم تارتمايدۇ. مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈمنى دەپ، ماڭا كېلىپ باش ئۇرغاندىن كۆرە، ئىلگىرى مەن ئىزاھلاپ چىققان «دەۋەتنامە» نى بىرسىگە ئوبدان كۆچۈرگۈزۈپ چاپىي قىلدۇرۇپ قوي، مانا بۇ كىشىلەرنىڭ ماڭا بىكار باش ئۇرغىنىدىن يۈز ھەسسە ئەلا ! ئەتە ـ ئۆگۈن ئىككى كۈن قوۋم ـ قېرىنداشلار كەلگەندە، سەن ئۇلارنى ئوبدان كۈتۈپ قويغىن. ماڭا ھېچقانداق سوۋغا ـ سالامنىڭ لازىمى يوق. ئۆگۈنلۈككە ھەتتا ئۆزۈڭمۇ كەلمە. ئەگەر كۆڭلۈڭ يېرىم بولغۇدەك بولسا، بۈگۈنلا ماڭا باش ئۇرۇۋېتىپ كەتسەڭمۇ مەيلىڭ. ئەمما، شۇنى ئېيتىپ قويايكى، ئۆگۈنلۈككە سەن بىرمۇنچە كىشىلەرنى باشلاپ كېلىپ ماڭا مالاللىق سېلىپ قويىدىغان بولساڭ، ئۇ چاغدا مەندىن ئاغرىنما» دېگەن سۆزلەرنى قىلدى. گەپ شۇ يەرگە يەتكەنكەن، ئۆگۈنلۈككە مەن يەنە ئۇ كىشىنىڭ ئالدىغا بېرىشقا جۈرئەت قىلالمايمەن. ئەمدى باش غوجىدار لەي شېڭنى چاقىرتىپ، ئىككى كۈنلۈك زىياپەتنىڭ ھازىرلىقىنى قىلىشنى تاپىلاپ قويۇش لازىم.

يۈشى ئوغلى جيا رۇڭنى ئالدىغا چاقىرتىۋېلىپ:

— سەن بېرىپ لەي شېڭغا دېگىن، رەسمىيەت بويىچە ئىككى كۈنلۈك زىياپەتكە ھازىرلىق قىلسۇن، ئېشىپ ـ تاشقۇدەك قىلىپ تەييارلىسۇن. ئاندىن كېيىن ئۆزۈڭ غەربىي قەسىرگە ئۆتۈپ ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنى، چوڭ ئاغىچا خېنىمنى، ئوتتۇرانچى ئاغىچا خېنىمنى ۋە جيا ليەن بېگىمنىڭ ئاغىچا خېنىمنى بىزنىڭ تەرەپكە ئۆتۈپ تاماشا قىلىپ كەتسۇن دەيدۇ، دەپ ئېيتىپ قويۇپ كەل. ئاتاڭ بۈگۈن بىر ياخشى تېۋىپنىڭ بارلىقىنى ئۇقۇشۇپ كەپتۇ، ئۇنى تەكلىپ قىلىپ كېلىشكە كىشىمۇ ئەۋەتىپتۇ، ئەتە چوقۇم كېلىدۇ. سەن ئۇ كىشىگە ئايالىڭنىڭ مۇشۇ بىرقانچە كۈندىن بۇيانقى كېسەل ئەھۋالىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەر، — دېدى.

جيا رۇڭ ئانىسىنىڭ سۆزىنى بىر ـ بىرلەپ ئىلىك ئېلىپ

چىقىپ كەتتى. ئۇ يول ئۈستىدە، فېڭ زىيىڭنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ھېلىقى تېۋىپنى تەكلىپ قىلىپ كېلىشكە ئەۋەتىلگەن مۇلازىم بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. مۇلازىم ئۇنىڭغا:

— پېقىر قۇللىرى ھازىر فېڭ غوجامنىڭ ئۆيىدىن كېلىۋاتىمەن. ئۇ يەرگە بېگىمنىڭ تەكلىپنامىسىنى ئېلىپ ئۇ تېۋىپنى چاقىرغىلى بارغانىدىم. تېۋىپ: «ماڭا فېڭ غوجاممۇ ھازىرلا ئېيتقانىدى، بىراق كۆنبويى مېھماندارچىلىقتا بولۇپ يېڭىلا كېلىپ ئولتۇرۇپتىمەن. شۇ تۇرقى ئۆزۈمنى تۇتۇپ تۇرغۇدەك ماجالىم قالمىدى، قەسىرگە بارغىنىم بىلەنمۇ تومۇر تۇتالماسلىقىم مۇمكىن. بۈگۈن بىر كېچە ھاردۇقۇمنى چىقىرىۋېلىپ، ئەتە قەسىردە چوقۇم ھازىر بولسام» دەپ ئۆزرە ئېيتتى. ئۇ يەنە: «تېبابەتچىلىكتە ناھايىتى ئاجىزمەن، بۇنچىلىك ئېتىبارغا سازاۋەر بولغۇچىلىكىممۇ يوق ئىدى، فېڭ غوجام بىلەن قەسىرى شېرىپ ماڭا مۇنداق لەۋزە ئاچقانلىقى ئۈچۈنلا بارماسقا ئىلاجىم بولمىدى. سەن بېرىپ، ئالدى بىلەن بېگىم ھەزرەتلىرىگە مەن ئۈچۈن مەلۇم قىلىپ قوي، بېگىم ھەزرەتلىرىنىڭ نامىشەرىپى پۈتۈلگەن باغاقنى قوبۇل قىلىشقا ھەقىقەتەن ئاجىزلىق قىلىمەن، باغاقنى مەندىن قايتۇرۇۋەتتى، بەگزادە ئاتىمىز پېقىر قۇللىرى ئۈچۈن مۇشۇ ئۆچۈرنى بېگىم ھەزرەتلىرىگە يەتكۈزۈپ قويسىلا ئىكەن، — دېدى. جيا رۇڭ يەنە كەينىگە بۇرۇلۇپ ئۆيىگە كىرىپ جيا جېن بىلەن يۇشىغا مۇلازىمنىڭ دېگەنلىرىنى يەتكۈزۈپ قويدى. ئاندىن ئۇ يەنە چىقىپ باش غوجىدار لەي شېڭنى چاقىرىپ، ئۇنىڭغا ئىككى كۈنلۈك زىياپەتكە ھازىرلىق قىلىشنى تاپىلاپ قويدى. لەي شېڭ تاپشۇرۇقنى ئېلىپ، قائىدە - رەسمىيەت بويىچە تەييارلىققا كىرىشىپ كەتتى. بۇ گەپ ھازىر مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەتىسى چۈش مەزگىلىدە ئىشىك باقارلاردىن بىرسى:

— تېۋىپ ئۇستام كەلدى، — دەپ مەلۇم قىلدى. جيا جېن تېۋىپنى مېھمانخانىغا باشلاپ كىرىپ، تۆردە بىللە ئورۇن ئالدى،

چاي كەلتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن:

— جانابلىرىنىڭ پەزلۇ ـ كامالەتلىرى، ئىلىم ـ مەلۇماتلىرى، شۇنداقلا تېبابەتچىلىك بابىدا چوڭقۇر بىلىمگە ئىگە ئىكەنلىكلىرى توغرىسىدا تونۇگۈن جانابىي فېڭ زىيىڭ مېنى خەۋەردار قىلغانىدى، بۇنى ئاڭلاپ كەمىنىلىرى جانابلىرىغا غايىبانە چەكسىز ئىززەت ـ ئىكرام بىلدۈردۈم، — دېدى جيا جېن.

— يوقسۇ، — دېدى تېۋىپ جاۋابەن، — پېقىرلىرى تېخى بىر چالا موللا، بىلىم جەھەتتە تولىمۇ نامرات. ھەزرەتلىرىنىڭ موللا ـ ئۆلىمالارنى ئىززەتلەيدىغانلىقلىرىنى تونۇگۈن مەنمۇ جانابىي فېڭ زىيىڭدىن ئىشىتكەنىدىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە چاقىرتىپ قالدىلا، بۇيرۇقلىرىغا خىلاپلىق قىلىشقا ھەددىم ئەمەس ۋە لېكىن بىلىمىمنىڭ يوقلۇقىدىن خىجالەت ئۈستىگە خىجالەتتە ئولتۇرىمەن.

— جانابلىرى تولىمۇ كەمتەرلىك قىلىۋاتىدىلا، ئىچكىرىگە مەرھەمەت قىلىپ، كېلىن بالىمىزنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ، يۈكسەك بىلىملىرى بىلەن كەمىنىلىرىنى دىلخەستىلىكتىن خالاس قىلغايلا، — دېدى جيا جېن تېۋىپنى ئىچكىرىگە تەكلىپ قىلىپ.

تېۋىپ بىلەن جيا رۇڭ ئىككىسى ئىچكىرىكى ئۆيگە كىردى. تېۋىپ چىن شىنى كۆرگەندىن كېيىن:

— جانابلىرىنىڭ خانىمى مۇشۇ كىشى بولسا كېرەك؟ — دەپ سورىدى جيا رۇڭدىن.

— شۇنداق، — دەپ جاۋاب بەردى جيا رۇڭ، — ئولتۇرۇشقا مەرھەمەت قىلسىلا ! مەن ئالدى بىلەن جانابلىرىغا مەزلۇمىنىڭ كېسەل ئەھۋالاتىنى تەپسىلىي سۆزلەپ ئۆتەي، ئاندىن تومۇر تۇتۇپ كۆرسىلىمىكىن؟

— كەمىنىلىرىنىڭ پىكرىچە، — دېدى تېۋىپ، — ئالدى بىلەن تومۇر تۇتۇپ كۆرسەم، ئاندىن كېسەلنىڭ سەۋەبلىرى

توغرىسىدا مەلۇمات ئالسامىكىن دەيمەن. قەسىرى شېرىپلەرگە تۇنجى قېتىم قەدەم قويۇپ تۇرۇپتىمەن، ئەسلي مېنىڭ بىلىدىغىنىممۇ چاغلىقلا ئىدى. لېكىن، جانابي فېڭ زىيىڭ كەمىنىلىرىنى بۇياققا كېلىپ كېسەلنى كۆرۈپ بېقىشىمنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئېيتقاندىن كېيىن، ئۇ كىشىنىڭ سۆزىنى يىرالمىدىم. مەن ئالدى بىلەن تومۇر تۇتۇپ كۆرەي، تاپالىدىممۇ، يوقمۇ، جانابلىرى ئاڭلاپ باقسىلا، ئاندىن مۇشۇ بىرقانچە كۈندىن بۇيانقى كېسەل ئەھۋالىنى ئاڭلاپ كۆرەي، ھەممىمىز بارمەسلىھەت دورا بۇيرۇپ كۆرەيلى. دورىلار بولامدۇ، يوق، ئۇنى بېگىم جانابلىرى ھۆكۈم قىلىپ كۆرسىلە.

— جانابلىرى تەھقىق دانىشمەن ئىكەنلا، ئەپسۇسكى، سىلى بىلەن كېچىكىپ ئۇچرىشىپ قاپتۇق. ئاتا - ئانىمىزنىڭ كۆڭلىنى ئەمىن تاپتۇرۇش ئۈچۈن، كېسەلگە شىپالىق تاپقىلى بولامدۇ، يوق، ئالدى بىلەن تومۇرىنى تۇتۇپ كۆرسىلە، — دەپ ئىلتىماس قىلدى جيا رۇڭ. ئايال خىزمەتكارلار بەل تەكيىنى ئەكېلىپ چىن شىنىڭ كەينىگە يۆلىدى ۋە ئۇنىڭ يەڭلىرىنى تۈرۈپ، بىلىكىنى ئېچىپ بېرىشتى. تېۋىپ بارماقلىرىنى چىن شىنىڭ ئوڭ قول تومۇرى ئۈستىگە قويدى - دە، تىنىقىنى ئىچىگە تىنىپ، پۈتۈن دىققىتىنى بىر يەرگە توپلاپ، بىر مەھەلگىچە تومۇرنىڭ سوقۇشىنى تىڭشاپ تۇردى. ئاندىن سول بىلىكىنى يەنە شۇ تەقلىدتە تىڭشىدى. تىڭشاپ بولغاندىن كېيىن:

— بىز تاشقىرىقى ئۆيگە چىقىپ سۆزلەشسەك، — دېدى تېۋىپ.

جيا رۇڭ بىلەن تېۋىپ تاشقىرىقى ئۆيگە چىقىپ كاڭغا ئولتۇردى. ئاياللاردىن بىرسى چاي كەلتۈردى.

چايدىن كېيىن:

— كېسەلگە شىپالىق تېپىلىدىغاندەكمۇ، قانداق؟ — دەپ سورىدى جيا رۇڭ تېۋىپتىن.

— مۆھتەرەم خانىملىرىنىڭ تومۇرىنىڭ سوقۇشىغا قارىغاندا، — دەپ سۆزىنى باشلىدى تېۋىپ، — سول قول بېغىشىنىڭ بىر ئىلىك ئالدىدىن تومۇرنىڭ ئۇرۇشى چۆكمە — ئىتتىك، سول قول بېغىشىنىڭ ئىككى ئىلىك ئالدىدىن تومۇرنىڭ ئۇرۇشى چۆكمە — تۆۋەن؛ ئوڭ قول بېغىشىنىڭ بىر ئىلىك ئالدىدىن تومۇرنىڭ ئۇرۇشى نازۇك — كۈچسىز، ئوڭ قول بېغىشىنىڭ ئىككى ئىلىك ئالدىدىن تومۇرنىڭ ئۇرۇشى ھالسىز — جانسىز، سول قول بېغىشىنىڭ بىر ئىلىك ئالدىدىن تومۇرنىڭ چۆكمە — ئىتتىك ئۇرۇشى يۈرەكنىڭ ئاجىزلىقىنى ۋە ئوت ئىسسىق ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ؛ سول قول بېغىشىنىڭ ئىككى ئىلىك ئالدىدىن تومۇرنىڭ چۆكمە — تۆۋەن ئۇرۇشى جىگەر يوللىرىدا يەل تۇرۇپ قالغانلىقىنى ۋە قاننىڭ كەملىكىنى كۆرسىتىدۇ؛ ئوڭ قول بېغىشىنىڭ بىر ئىلىك ئالدىدىن تومۇرنىڭ نازۇك — كۈچسىز ئۇرۇشى ئۆپكىنىڭ نەپەس يوللىرىنىڭ ھەرىكىتى بەك زەئىپ ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ؛ ئوڭ قول بېغىشىنىڭ ئىككى ئىلىك ئالدىدىن تومۇرنىڭ ھالسىز — جانسىز ئۇرۇشى جىگەر يوغىناپ كېتىپ تالنى بېسىپ چۈشكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ؛ يۈرەكنىڭ ئاجىز ۋە ئوت ئىسسىق بولۇشى ھەيز ۋاقتىنىڭ تەكشىسىزلىكى ۋە كېچىلىرى ئۇيقۇسىزلىقىدىن دالالەت بېرىدۇ؛ جىگەر يوللىرىدا يەل تۇرۇپ قالغانلىقى ۋە قاننىڭ كەم بولۇشى ھەيز كېلىدىغان ۋاقتىدىن ئۆتۈپ كېتىدىغانلىقى، بېقىنى چىڭقىلىپ ئاغرىيدىغانلىقى ۋە مەيدە قىزىپ تۇرىدىغانلىقىدىن دالالەت بېرىدۇ؛ ئۆپكىنىڭ نەپەس يوللىرىنىڭ ھەرىكىتى بەك ئاجىز بولۇشى خۇددى كېمىدە ئولتۇرغاندەك دائىم بېشى قايىدىغانلىقى ۋە تۈن نىسپىدىن تاڭ سەھەرگىچە ئىختىيارسىز تەرلەيدىغانلىقىدىن دالالەت بېرىدۇ؛ جىگەر يوغىناپ تالنى بېسىپ چۈشكەنلىكى كۆڭلى پەقەت غىزا تارتمايدىغانلىقى ۋە روھى سۇنۇپ بوشىشىپ قالىدىغانلىقىدىن، پۇت - قولى ماغدۇرسىزلىنىپ تۇرىدىغانلىقىدىن دالالەت

بېرىدۇ. كەمىنىلىرى تومۇرنىڭ سوقۇشىدىن مانا شۇنداق ئالامەتلەر بولۇشى كېرەك، دەپ پەرەز قىلىدۇ. لېكىن، بەزىلەر بۇلارنى بويىدا بولغانلىقىنىڭ ئالامەتلىرى، دەپ ھۆكۈم قىلىدۇ. بۇ ھۆكۈمگە كەمىنىلىرى قوشۇلۇشقا زادى پېتىنالمايدۇ.

چىن شىنىڭ يېنىدىن ئايرىلماي كۈتۈۋاتقان بىر ئايال خىزمەتكار تېۋىپنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ:

— راست، ناھايىتى توغرا ئېيتتىلا! جانابلىرى خۇددى ئەۋلىيادەكلا ھۆكۈم چىقاردىلا، ئەمدى بىزنىڭ سۆزلەپ بېرىشىمىزگە ئورۇنمۇ قالمىدى. بىزنىڭ خانىدانىمىزدا ھازىر بىرقانچە تېۋىپ غوجاملار بار، ئۇلار كېسەلنىڭ ئەھۋالىنى بۇنداق توغرا ئېيتىپ بېرەلمىگەن. بەزىلىرى بويىدا بار ئىكەن، دېسە، بەزىلىرى كېسەل ئىكەن، دېيىشىدۇ؛ بەزىلىرى ھېچقىسى يوق، دېسە، بەزىلىرى مۇشۇ قىشتىن ئۆتەلىشى تەس، دېيىشىدۇ، زادى سۆزلىرىنىڭ تىكىچى توختىمايدۇ. ئەمدى نېمە قىلساق بولار، جانابلىرىنىڭ ئېنىق قىلىپ يوليورۇق بېرىشلىرىنى ئۆتۈنىمىز، — دېدى.

— ئاغىچا خېنىمنىڭ كېسەل ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋېتىشىپتىلا! مۇبادا دەسلەپ ھەيز كەلگەن چاغدىلا دورا بىلەن داۋالاپ كۆرگەن بولساق، بۇ چاغقىچە سەللىمازا ساقىيىپ كەتكەن بولاتتى. كېسەلنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ مۇشۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىمۇ تەقدىر ئىلاھىنىڭ قىسمىتى. مېنىڭچە، كېسەلنى ساقايتىۋېلىشقا بىر ئاز ئۈمىد بار، مەن بۇيرۇغان دورىنى ئىچىپ كۆرسۇن، ئەگەر ئاخشىمى ئۇخلىيالىسا، ئۇ چاغدا ئۈمىد ئۈستىگە ئۈمىد قوشۇلىدۇ. تومۇرنىڭ سوقۇشىدىن شۇنى كۆرۈش مۇمكىنكى، ئاغىچا خېنىمنىڭ ئىچى كۈچلۈك، ھەددىدىن ئوشۇق ئەقىللىك ئىكەن. ھەددىدىن ئوشۇق ئەقىل كىشىنى ھەرقاچان ئويچان قىلىپ قويىدۇ، ئويچان بولغاندىن كېيىن بىھۇدە غەم - ئەندىشە پەيدا بولىدۇ، بىھۇدە غەم - ئەندىشە بېرىپ تالنى زەخىملەندۈرىدۇ - دە، جىگەرنى يوغىنىتىۋېتىدۇ، شۇ ۋەجىدىن،

ھەيز ۋاقتىدا كېلەلمەي قالدۇ. بۇ كېسەل مانا شۇنىڭدىن پەيدا بولغان. شۇنى سورايكى، بۇرۇن ئاغىچا خېنىمنىڭ ھەيز كەلگەن كۈنلىرى ھەرقاچان قىسقارماي، ئۇزىراپ كەتكەن، شۇنداق بولغىيدى؟

— شۇنداق، — دېدى خىزمەتكار ئايال، — بۇرۇن زادى قىسقىراپ باقمىغان، ئىككى - ئۈچ كۈندىن ئۇزىراپ كېتەتتى، ھەتتا ئون كۈنگىچە ئۇزىراپ كەتكەن ۋاقتىمۇ بولغان.

— گەپ مانا شۇ يەردە، كېسەلنىڭ مەنبەسى مانا شۇ. ئەگەر يۈرەككە داۋا، ئاغرىققا شىپا دورىلاردىن بۇرۇنراق يەپ بەرگەن بولسا بۇ ھالەتكە چۈشۈپ قالمىغان بولاتتى. ۋاھالەنكى، ئەمدى بۇ كېسەل ھۆللۈك ئازىيىپ قۇرۇق سەپراغا ئايلىنىپ كېتىپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، مەن دورا بۇيرۇپ باقاي، — تېۋىپ قەغەز ئېلىپ ئۈستىگە بىرمۇنچە دورىلارنى يازدى، ئاندىن ئۇنى جيا رۇڭغا سۇندى. قەغەزدە مۇنۇلار يېزىلغانىدى:

بەدەننىڭ قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇپ، تالنى كۈچەيتىپ، جىگەرنى مۆتىدىل قىلىدىغان دورا:

مېھرىگىياھ 2 مىسقال، بەيجۇ 2 مىسقال، تۇپىدا قورۇيدۇ؛ يۈنلىڭ 3 مىسقال، پىششىق ئەگرى سوناي 4 مىسقال، گۈيشېن 2 مىسقال، ئاق چوغلۇغ 2 مىسقال، بالدىرغان 1 مىسقال 5 پۇڭ، كەتىرا 3 مىسقال، سوھىدى ھىندى دېنى 2 مىسقال، ئاچچىق پەربۇن 8 پۇڭ، پىچەكگۈل 2 مىسقال، قورۇيدۇ؛ ھەقىقىي ئېشەك يېلىمى 2 مىسقال، سەدەپ تالقىنى بىلەن قورۇيدۇ؛ تاغ دېنى بىر يېرىم مىسقال، ھاراق بىلەن قورۇيدۇ؛ قورۇلغان چۈچۈكبۇيا 8 پۇڭ.

بىخى ئېلىپ تاشلانغان نېلۇپەر ئۇرۇقىدىن يەتتە دانە، چىلاندىن ئىككى دانە قوشۇپ ئىشلىتىلىدۇ.

جيا رۇڭ بۇ دورىلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ چىققاندىن كېيىن:

— بارىكاللا ! — دېدى، — جانابلىرىدىن يەنە شۇنى سوراپ باقسام، بۇ كېسەل ئاخىر ئادەمگە پالاكەتلىك يەتكۈزۈپ قويماس؟

— بېگىم، ئۆزلىرى ئەقىللىك ئادەم، ئاغرىقنىڭ شۇ ھالەتكە چۈشۈپ قېلىشى بىر - ئىككى كۈنلۈك ھەرەج تارتقانلىقىدىن ئەمەس. بۇ دورىنى ئىچىپ كۆرسۇن، ساقايتىش ماڭا نېسىپ بولغان بولسا شىپالىق تاپىدۇ. پېقىرنىڭ قارىشىچە، بۇ يىل قىشتىن گەپ - سۆز يوق چىقىپ كېتىدۇ. مۇبادا، ئۇتامال پەسلىدىن ئوبدانلا ئۆتۈپ كەتسە سەللىمازا ساقىيىپ كېتىدۇ، — دېدى تېۋىپ. جيا رۇڭ ئۆزىمۇ زېرەك ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن، قالغان گەپنى تەپسىلىي سورىمايلا قويدى.

جيا رۇڭ تېۋىپنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن، دورا قەغىزى ۋە تومۇر تۇغرىسىدا چىقىرىلغان ھۆكۈمنى، تېۋىپنىڭ ئېيتقانلىرىنى جيا جېن بىلەن يۈشىغا بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى.

— ھېچقانداق تېۋىپ بۇنچىلىك ئۇزۇل - كېسەل ھۆكۈم قىلىپ كۆرمىگەندى، بۇنىڭ يېزىپ بەرگەن دورىلىرىمۇ يامان ئەمەستەك قىلىدۇ، — دېدى يۈشى جيا جېنغا قاراپ:

— بۇ ئۇنداق ئالدامچىلىق قىلىپ جان بېقىپ يۈرگەن تېۋىپلاردىن ئەمەس ئىكەن. بىزنىڭ فېڭ زىيىڭ بىلەن مۇناسىۋىتىمىز ياخشى بولغانلىقى ئۈچۈنلا، ئۇنىڭ تەلىپىنى يەردە قويماي بىزگە كەلدى. بۇ تېۋىپلا بار ئىكەن، كېلىنىمىزنىڭ كېسىلىمۇ ساقىيىپ قالار. دورا قەغىزىدە مېھرىگىياھ يېزىلىپتۇ. ئۇلۇشكۇن سېتىۋالغان ھېلىقى بىر جىڭ ياخشى مېھرىگىياھتىن ئىشلەتسۇن، — دېدى جيا جېن. جيا رۇڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن چىقىپ كەتتى ۋە دورا ئەكېلىپ چىن شىغا ئىچۈرۈش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتتى. چىن شى بۇ دورىنى ئىچكەندىن كېيىن، كېسىلى زادى قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون بىرىنچى باب

نىڭگو قەسرىنىڭ جىيا جېڭنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە زىياپەت بەرگەنلىكى
جىيا رۇيىنىڭ ۋاڭ شىفېڭنى كۆرۈپ شەھۋەت ئوتىدا كۆيگەنلىكى

شۇنداق قىلىپ، بۈگۈن جىيا جېڭنىڭ تۇغۇلغان كۈنىمۇ يېتىپ كەلدى، ئوغلى جىيا جېن ئون ئالتە قاچىغا لەززەتلىك تائام ۋە ئاجايىپ نادىر مېۋىلەردىن راسلاپ، جىيا رۇڭنى خىزمەتكارلار بىلەن ئاتىسىغا ئاپىرىپ بېرىشكە بۇيرۇدى:

— بەگ ئاتىمىز خۇرسەن بولامدۇ، يوق، ئوبدان سەپسېلىپ قارىغىن، — دېدى ئۇ جىيا رۇڭغا، — سالام بەجا كەلتۈرگىنىڭدىن كېيىن: «بەگ بوۋىمىزنىڭ ئەمرىگە بىنائەن، ئاتام ھۇزۇرلىرىغا كېلىشكە جۈرئەت قىلمىدى، ئۇ پۈتۈن ئائىلىمىز بىلەن قىبلىگاھىمىزنىڭ ھۆرمىتىگە ئېھتىرام بىلدۈردى، دېگىن» دېدى. جىيا رۇڭ ئاتىسىنىڭ سۆزى تۈگىگەندىن كېيىن، خىزمەتكارلىرىنى باشلاپ چىقىپ كەتتى.

مېھمانلار بىر - بىرلەپ يىغىلىشقا باشلىدى، دەسلىپىدە جىيا لىيەن، جىيا چياڭلار كېلىپ ھەر قەيەردىكى ئورۇنلارنى كۆزدىن كەچۈرۈۋېتىپ:

— بۈگۈن بىرەر ئويۇن بولامدۇ، يوق؟ — دەپ سوراشتى.

— بېگىمىز ئەسلىدە ئۇلۇغ بېگىمنى بۈگۈن كېلىپ قالارمىكىن، دەپ ئويۇنغا تەييارلىق كۆرمىگەنىدى، — دېدى جاۋابەن خىزمەتكارلاردىن بىرسى، — تۈنۈگۈن بېگىم

ھەزرەتلىرىنىڭ كەلمەيدىغانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن، چاكارلارنى بېرىپ بىر توپ ئويۇنچىلار بىلەن سازەندىلەرنى تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇغان، ئۇلار ھازىر باغدىكى سەھنىدە تەييارلىق قىلىۋاتىدۇ.

كېيىن شىڭ ئاغىچا خېنىم، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، فېڭجيې ۋە باۋيۇيلەر كېلىشتى، جيا جېن بىلەن يۇشى ئۇلارنى قارشى ئېلىپ ئۆيگە باشلىدى، يۇشىنىڭ ئانىسى بۇ يەرگە خېلى بالدۇرلا كېلىۋالغانىدى، ئۇلار سالاملاشقاندىن كېيىن، بىر - بىرىنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىشتى. جيا جېن بىلەن يۇشى ئىككىسى مېھمانلارغا چاي سۇنۇۋېتىپ:

— ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم بولسا بىزنىڭ بۇزرۇكۋار ئانىمىز، ئاتام بولسا ئۇنىڭ جىيەنى بولىدۇ، شۇنچە ياشنىپ قالغان كىشىنى بۈگۈنكى كۈندە چىللاپ ئاۋارە قىلىشقا پېتىنالمىدۇق. ئەمما، ھازىر ھاۋا سالقىن، باغدا جۇخار گۈللەرمۇ ھۆپپىدە ئېچىلىپ كەتتى، بۇزرۇكۋار ئانىمىز كېلىپ ئوغۇل ۋە نەۋرىلىرىنىڭ ئويۇن - تاماشىسىنى كۆرۈپ ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىپ كەتسۇنمىكىن، دېگەن ئوي بىلەن تەكلىپ قىلغانىدۇق، ئەپسۇسكى، بۇزرۇكۋار ئانىمىزنىڭ قەدەم تەشرىپ قىلمىغانلىقى كۆڭلىمىزنى يېرىم قىلىپ قويدى، — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم تۈنۈگۈن كېلىمەن دېگەنىدى، — دېدى فېڭجيې ۋاڭ ئاغىچا خېنىم جاۋاب بەرگۈچە ئالدىراپ، — ئاخشام ئۇكام باۋيۇينىڭ شاپتۇل يېگىنىنى كۆرۈپ ئۇ كىشىنىڭمۇ ئاغزىغا سۇ يۈگۈرۈپتۇ - دە، يېرىم تال شاپتۇل يەپ قويۇپتۇ، شۇنىڭ بىلەن تاڭ ئاتارغا يېقىن ئارقا - ئارقىدىن ئىككى قېتىم تالاغا چىقىشقا توغرا كەپتۇ. بۈگۈن ئەتىگەن بەدەنلىرى سولىشىپلا قوپقان ئوخشايدۇ، شۇڭا بېگىمگە بۈگۈن ھەر ھالدا كېلەلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇشۇمنى تاپشۇردى. يەنە لەززەتلىك تائاملاردىن بىرنەچچە خىلنى ئەۋەتىشنى، لېكىن

ئۇنى ئوبدانراق پىشۇرۇشنى بۇيرۇدى.

— شۇنداق دەڭ، — دېدى جىيا جېن كۈلۈمسىرەپ، — بولمىسا، بۇزرۇكۋار ئانىمىز ئويۇن - كۈلكىنى ياخشى كۆرىدىغان كىشى ئىدى، بۈگۈن كەلمىگەنلىكىگە قاراپ مەنمۇ بۇنىڭدا چوقۇم بىر سەۋەب بار دەپ ئويلىۋىدىم.

— ئۈلۈشكۈن چوڭ سىڭلىڭىزدىن جىيا رۇڭنىڭ ئاغىچىسىنىڭ تاۋى يوقراق تۇرىدۇ، دەپ ئاڭلىۋىدىم، ئەھۋالى قانداقراق؟ — دەپ سورىدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم يۇشىدىن.

— ئۇنىڭ بۇ كېسەلگە گىرىپتار بولۇشىمۇ قىزىقلا بولدى، — دەپ جاۋاب بەردى يۇشى، — ئەسلىرىدە باردۇ، ئۆتكەن ئايدا تاۋۇز چاغىنى كۈنى ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ يېنىدا ھەربىرلىرى بىلەن يېرىم كېچىگىچە تاماشا قىلىپ ئۆيگە بىر ئوبدانلا قايتىپ كەلگەنىدى. شۇ ئاينىڭ يىگىرمىسىدىن كېيىنلا كۈندىن - كۈنگە سۇلىشىپ، ئىشتىھاسى تۇتۇلغىنىغا مانا يېرىم ئايدىنمۇ ئېشىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىككى ئايدىن بېرى ھەيزمۇ كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى.

— ئېغىر ئاياغ بولۇپ يۈرمىسۇن يەنە؟ — دەپ سورىدى شىڭ ئاغىچا خېنىم. شۇ ئەسنادا تالادىكىلەر:

— چوڭ بېگىم، ئوتتۇرانچى بېگىم پۈتۈن ئۆي ئىچىدىكى بەگزادىلىرى بىلەن كېلىپ مېھمانخانىدا كۈتۈپ قالدى، — دەپ مەلۇم قىلدى. جىيا جېن ئالدىراپ چىقىپ كەتتى.

— دەسلەپتە تېۋىپلار ئۇنى ئېغىر ئاياغمىكىن دېيىشكەنىدى، — دەپ سۆزنى داۋاملاشتۇردى يۇشى، — تۈنۈگۈن فېڭ زىينىڭ بالا چېغىدىنلا ئۆزىگە ئۇستاز بولغان بىر تېۋىپنى تونۇشتۇرغان، تېبابەتچىلىكى ئوبدانلا تېۋىپ ئىكەن. ئۇ، ئېغىر ئاياغ ئەمەس، بەلكى بىر چوڭ كېسەلنىڭ ئالامىتى باردەك قىلىدۇ، دەپ ئېيتىپتۇ. تۈنۈگۈن دورا يېزىپ بەرگەن، دورىنى ئىچكەندىن كېيىن، باش قېيىشى خېلى ئازايدى، لېكىن باشقا تەرەپلىرى ئانچە پەرق قىلمىدى.

— مەن ئۇنى بۇگۇنكىدەك مۇشۇنداق كۇنلەردە، ھەرقانچە بولسىمۇ بۇياقتا چىقالمىغۇدەك ھالدا ئېغىرلىشىپ كەتمىگەندۇ، دەپتىكەنمەن، — دېدى فېڭجيې.

— سىز ئۇنى ئاينىڭ ئۇچىنچى كۇنى كۆرۈپ كەتكىنىڭىزچە، — دەپ جاۋاب بەردى يۇشى، — شۇ چاغدىمۇ ئىككىڭىزلارنىڭ كۆڭلى بەك يېقىن بولغىنى ئۇچۇن، سىزدىن ئايرىلغۇسى كەلمەي، زورغىلا يېرىم كۇن چىداپ ئولتۇرغان.

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغان فېڭجيېنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كۆزىگە لىققىدە ياش ئالدى، بىر ھازادىن كېيىن:

— «خۇدانىڭ ھېكمىتى كۆپ، گاھى يىغلىتىدۇ، گاھى كۇلدۇرىدۇ، تەلەينىڭ تىكچى يوق، گاھى ئۆرىگە سۆرەيدۇ، گاھى گۆرگە» دېگەن مانا شۇ، — دېدى ئۇ، — ياپياشلا تۇرۇپ كېسەل ۋەجىدىن ئالىمادىس بىرەر قازاغا يولۇقسا، بۇ دۇنيادا ياشاشنىڭ يەنە نېمە قىزىقى قالىدۇ!

دەل شۇ گەپلەرنىڭ ئۇستىگە جيا رۇڭ كىرىپ كەلدى. ئۇ ئالدى بىلەن شىڭ ئاغىچا خېنىم، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ۋە فېڭجيېلارغا تەزىم قىلدى، ئاندىن ئانىسى يۇشىغا قاراپ:

— ھازىرلا بەگ بوۋامغا تائام يەتكۇزۇپ بەردىم، ئاتىمىزنىڭ ئۆيدە بەگ - غوجاملارنى كۇتۇۋاتقانلىقىنى، بەگ بوۋامنىڭ ئەمرىنى بەجا كەلتۇرۇپ، ھۇزۇرىغا بېرىشقا پېتىنالمىغانلىقىنى مەلۇم قىلدىم. بەگ بوۋام غايەت خۇرسەندە بولۇپ: «تولا ئوبدان بوپتۇ» دېدى، ئاتىمىزغا ۋە سىزگە ئۇلۇغ بېگىملەر ۋە ئاغىچا خېنىملارنى ئوبدان كۇتۇۋېلىشنى تاپىلىدى، تاغىلىرىم، ھامملىرىم ۋە ئاكىلىرىمنى رازى قىلىشنى ماڭا تاپشۇردى. بەگ بوۋام يەنە: «‹دەۋەتنامە›نى تېزرەك چاپى قىلدۇرۇپ، ئۇنىڭدىن ئون مىڭ نۇسخا بېسىپ كىشىلەرگە تارقىتىپ بېرىڭلار» دەپ بۇيرۇدى. بۇنى ئاتىمىزغا مەلۇم قىلىپ قويدۇم. مەن ئەمدى تېزرەك چىقىپ ئۇلۇغ بېگىملەرنىڭ ھەم خاندانىمىزدىكى بەگ - غوجاملارنىڭ ئالدىغا غىزا تارتقۇزۇشۇم كېرەك.

— جىيا رۇڭ بېگىم، توختاڭ، — دەپ ئۇنى چاقىردى فېڭجيې، — بۈگۈن ئايالىڭىزنىڭ ئەھۋالى قانداقراق؟
— ياخشى ئەمەس ! كېيىن يوقلاپ بارغاندا ئۆزىڭىزمۇ بىلىپ قالارسىز، — دېدى جىيا رۇڭ قوشۇمىسىنى تۈرۈپ، ئاندىن كەينىگە بۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى.
— خېنىملار مۇشۇ يەردە غىزالىنامدىكىن ياكى باغقا چىقامدىكىن؟ — دەپ مۇراجىئەت قىلدى يۇشى شىڭ ئاغىچا خېنىم ۋە ۋاڭ ئاغىچا خېنىملارغا قاراپ، — باغدا ئويۇنچىلار تېخى ئويۇنمۇ تەييارلىغاندى.
— مۇشۇ يەرنىڭ ئۆزى ياخشى، — دەپ جاۋاب بەردى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم شىڭ ئاغىچا خېنىمغا قاراپ قويۇپ.
— غىزا تېزرەك تارتىلسۇن ! — دەپ بۇيرۇدى يۇشى خىزمەتكارلارغا. تالادا خىزمەتكارلارنىڭ بىردەك جاۋاب ئاۋازى ئاڭلاندى ۋە ھەرقايسىسى ئۆزلىرىگە تېگىشلىك خىزمەتنى ئۆتەشكە مېڭىشتى. ئۇزاق ئۆتمەي غىزا تارتىلدى. يۇشى شىڭ ئاغىچا خېنىم، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن ئۆزىنىڭ ئانىسىنى تۆرگە تەكلىپ قىلدى، ئۆزى بولسا فېڭجيې ۋە باۋيۇيلەر بىلەن يان تەرەپكە كېلىپ ئولتۇردى.
— بىز ئەسلىدە ئۇلۇغ بېگىمگە ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەپ تاۋاپ قىلغىلى كېلىۋىدۇق، ئەمدى كېلىپ ئۆزىمىزنىڭ تۇغۇلغان كۈنىمىزنى ئۆتكۈزگەندەك تۆرگە چىقىۋالدۇقمۇ؟ — دېدى شىڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىم تەڭلا.
— بەگ بوۋىمىز خىلۋەتنى ياخشى كۆرىدىغان ئادەم، ئۇنى ھازىر كامالەتكە ئېرىشىپ ئەۋلىيالىققا يەتتى، دېسەكمۇ بولىدۇ. خېنىملارنىڭ بۇ كۆڭۈل ئارزۇلىرىنى ئەۋلىيا غايىبتىن بىلگەن بولۇشى كېرەك، — دېدى فېڭجيې. ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرى پۈتۈن ئۆيدىكىلەرنى كۈلدۈرىۋەتتى.
داستىخاندىن كېيىن، يۇشىنىڭ ئانىسى، شىڭ ئاغىچا خېنىم، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ۋە فېڭجيېلار ئېغىزلىرىنى چايقاپ،

قوللىرىنى يۇيۇشتى. ئۇلار ئەمدىلا باغقا چىقماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا، جىيا رۇڭ كىرىپ ئانىسىغا مەلۇم قىلدى:

— ئۇلۇغ بېگىملەر، تاغىلار، ئاكىلار ھەممىسى داستىخاندىن ياندى. چوڭ بېگىم ئۆيدە ئىشىم بار دەپ كېتىپ قالدى، ئوتتۇرانچى بېگىمنىڭ ئويۇن بىلەن خۇشى يوق ئىكەن، ۋاڭ ـ جۇڭدىن بېشى ئاغرىسا كېرەك، شۇڭا ئۇمۇ ياندى. قالغان بەگ ـ غوجاملارنى جىيا لىيەن تاغام بىلەن جىيا چياڭ بېگىم ئويۇن كۆرسىتىشكە باشلاپ چىقىپ كەتتى. باياتىن نەنئەن جۇنۇاڭ، دۇڭپىڭ جۇنۇاڭ، شىنىڭ جۇنۇاڭ ۋە بېيجىڭ جۇنۇاڭلار، جېڭگو گوڭ نيۇ بېگىم قاتارلىق ئالتە خاندان ۋە جۇڭجىڭخۇ شى بېگىم قاتارلىق سەككىز خاندانىنىڭ ھەممىسى ئۆز نامىشەرىپلىرى بىلەن سوۋغا ئەۋەتىپتۇ، ھەممىنى ئاتىمىزغا مەلۇم قىلىپ، كەلگەن سوۋغىلارنى خەزىنىگە ئۆتكۈزۈپ بەردىم ۋە داڭزىغا ئالدۇرۇپ قويدۇم. سوۋغا كۆتۈرۈپ كەلگۈچىلەردىن ھەرقايسى خاندانلارغا تەشەككۈرنامە يوللاندى، سوۋغا ئېلىپ كەلگۈچىلەرگە ئىنئام بېرىلدى ۋە ئۇلار مېھمان قىلىندى. ئىككى ئاغىچا خېنىمنى، موماننى ۋە ھامملىرىمنى ئەمدى باغقا تەكلىپ قىلىسىڭىز بولىدۇ، ئانا.

— بىزمۇ داستىخاننى يىغىشتۇرۇپ باغقا چىقىشقا تەرەددۇت قىلىپ تۇراتتۇق، — دېدى يۇشى.

— ئاغىچا خېنىمدىن شۇنى مۇراجىئەت قىلىمەنكى، — دېدى فېڭجيې ۋاڭ ئاغىچا خېنىمغا قاراپ، — ئەگەر ئىجازەت بەرسىلە، مەن ئالدى بىلەن جىيا رۇڭ بېگىمنىڭ ئاغىچىسىنى يوقلاپ، ئاندىن باغقا چىقسام.

— تولا ئوبدان، — دەپ قوشۇلدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، — بىزمۇ كىرىپ يوقلاپ قويساق بولاتتى، بىراق ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ بىلەن بىئارام قىلىپ قويارمىزمىكىن دەيمەن. بىز ئۇچۇنمۇ ئەھۋال سوراپ قويۇڭ.

— ئوبدان سىڭلىم، كېلىن ئاغىچىمىز سىزنىڭ گېپىڭىزنى

ئاڭلايدۇ، — دېدى يۈشى فېڭجيېغا مۇراجىئەت قىلىپ، — بىرنەچچە ئېغىز نەسىھەت قىلىپ قويسىڭىز، ماڭا ئازراق بولسىمۇ خاتىرجەملىك بولاتتى. سىزمۇ تولا كېچىكمەي باغقا كىرەرسىز.

باۋيۈيمۇ فېڭجيې بىلەن بىللە كىرىپ چىن شىنى يوقلاپ چىقماقچى بولدى.

— كۆرۈشۈپلا يېنىپ چىققىن، — دەپ تاپىلىدى باۋيۈيگە ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، — ئۇ ساڭا جىيەن كېلىن بولىدۇ جۇمۇ.

يۈشى شىڭ ئاغىچا خېنىمنى، ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنى ۋە ئانىسىنى «ئەتىر باغ»قا تەكلىپ قىلدى.

فېڭجيې بىلەن باۋيۈي جيا رۇڭ بىلەن بىللە چىن شىنىڭكىگە كەلدى. ئۇلار تاراق - تۇرۇق قىلماي ئېھتىيات بىلەن ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىشتى. چىن شى ئۇلارنىڭ كىرگەنلىكىنى كۆرۈپلا ئورنىدىن قوزغالماق بولۇۋېدى، فېڭجيې:

— قوزغالماڭ، بېشىڭىز قايىدۇ، — دېدى ۋە قەدىمىنى تېزلىتىپ چىن شىنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭ قولىنى تۇتتى، — ۋاي ئانامەي! كۆرۈشمىگىلى بىرنەچچە كۈنلا بولۇۋېدى، شۇنچىلا جۇدەپ كېتىپسىزغۇ!

فېڭجيې چىن شىنىڭ تۆشىكىنىڭ بىر چېتىگىلا ئولتۇردى. باۋيۈيمۇ چىن شىنىڭ سالامەتلىكىنى سورىغاندىن كېيىن، ئۇدۇلدىكى ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردى.

— تېز چاي كەلتۈرۈڭلار، — دەپ بۇيرۇدى جيا رۇڭ، — ھاممام بىلەن ئوتتۇرانچى تاغام چوڭ ئۆيدە تېخى چاي ئىچمىگەن.

چىن شى فېڭجيېنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، زورغا كۈلۈمسىرەپ:

— مەن بىر تەلەيسىز ئوخشايمەن! — دېدى، — بۇ خانىدانىدا قېيىنئاتام بولسۇن، قېيىنئانام بولسۇن، مېنى ئۆز قىزىدەك كۆتۈپ كېلىۋاتاتتى. جىيەنىڭىزمۇ ئۆزىنىڭ ياش بولۇشىغا قارىماي مېنى ھۆرمەتلەيتتى، مەنمۇ ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلاتتىم،

شۇ چاغقىچە قىزىرىشىپ باققىنىمىزنى بىلمەيمەن. سىز توغرۇلۇقۇ گەپ لازىم ئەمەس. پۈتۈن بىر خانىداندا خاھى مەندىن چوڭلار بولسۇن، خاھى مەن بىلەن تەڭدېمەتلىكلەر بولسۇن، ماڭا كۆيۈنمەيدىغىنى، مەن بىلەن چىقىشمايدىغىنى يوق ئىدى. ھالا بۈگۈنگە كۈلگەندە، بۇ كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالدىم. نى - نى ئارزۇلىرىم بار ئىدى، ئۇنىڭ بىرەرسىنىمۇ ئادا قىلالمىدىم. قېيىنئاتام بىلەن قېيىنئانامنى تۈزۈك بىرەر كۈنمۇ رازى قىلالمىدىم. سىزنىڭ ماڭا شۇنداق كۆيۈپ - ئۆچۈپ يۈرگىنىڭىزنى ئون ھەسسىلەپ قايتۇرغۇم كېلىدۇ، لېكىن ئارمىنىم بار، دەرمانىم يوق ! مېنىڭ بۇ يىلدىن ساق - سالامەت ئۆتۈپ كېتىشىمگە كۆزۈم يەتمەيدۇ.

باۋيۈينىڭ كۆزلىرى «گۈل يەسمەننىڭ باھار قوينىدا ئۇخلىشى» دېگەن رەسىم بىلەن چىن تەيشۈي يازغان «تۈنجى كۆكلەم ۋەجىدىن ئۇيقۇغا ئۇندەپ لالە بۇي، ئالدى ئىلكىگە كىشىنى كى سېھىرلەپ بادە بۇي» دېگەن بېيىتكە تىكىلدى ۋە مۇشۇ ئۆيدە ئۇخلىغانلىقىنى ۋە چۈشىدە «غايىب ئالەم»دە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ خىيالغا پاتقاندا، چىن شىنىڭ يۈقىرىقى سۆزلىرى قۇلىقىغا كىرىپ قېلىپ، تۈمەن مىڭ پەيكانلار كېلىپ يۈرىكىگە قادالغاندەك بولۇپ، كۆزلىرىدىن ئىختىيارسىز تارام - تارام ياش تامچىلىرى ئېقىپ چۈشتى. فېڭجيېنىڭ قەلبىمۇ بۆلەكچىلا ئازابلاندى. لېكىن، بۇ ئەھۋالنى كېسەل كۆرۈپ قالسا، كۆڭلىگە تەسەللى بېرىش ئەمەس، بەلكى يارا ئۈستىگە تۇز سەپكەندەك بولۇپ قېلىشىدىن ئېھتىيات قىلدى - دە، باۋيۈيگە قاراپ:

— باۋيۈي، ئۇنچىلا دىلى نازۇك بولۇپ كەتمە. ئاغرىق كىشى دېگەن شۇنداق گەپلەرنى قىلىدۇ، ئىش تېخى يىغلىغۇدەك يەرگە يەتكىنى يوققۇ؟ كېلىن ئاغىچا تېخى ياش، شۇنداق ئەلەڭ - سەلەڭ بولۇپ يۈرۈپ ساقىيىپ كېتىدۇ، — دېدى. ئاندىن چىن شىغا مۇراجىئەت قىلىپ، — سىزمۇ يوقىلاڭ نەرسىلەرنى ئويلاپ

ئاغرىقىڭىزنى ئېغىرلاشتۇرۇۋالماڭ يەنە؟ — دېدى.

— بۇ كېسەلگە باشقىسىمۇ بىر نۆرى، ئانچە - مۇنچە غىزا يەپ بەرگەن بولسا ياخشى بولاتتى، — دەپ قوشۇپ قويدى جيا رۇڭ.

— ئۇكام باۋيۈي، — دېدى فېڭجيې باۋيۈيگە قاراپ، — بايا خېنىم سىېنى تېزرەك يېنىپ چىق دېگەن ئەمەسمىدى؟ سەن بۇ يەردە پوتلاڭنى ئېقىتىپ ئولتۇرساڭ، كېلىن ئاغىچىنىڭ كۆڭلىنى تېخىمۇ بىئارام قىلىسەن. ماڭ، ئاغىچا خېنىم ئەنسىرەپ قالمىسۇن، — دېدى. ئاندىن جيا رۇڭغا قاراپ، — سەن ئالدى بىلەن باۋيۈي تاغاڭغا ھەمراھ بولۇپ چىقىپ تۇر، مەن يەنە بىرەز ئولتۇرۇپ چىقىمەن، — دېدى. جيا رۇڭ فېڭجيېنىڭ گېپىنى ماقۇل كۆرۈپ، باۋيۈي بىلەن بىللە «ئەتىر باغ»قا كېتىشتى.

فېڭجيې چىن شىغا يەنە بىرمۇنچە تەسەللى بەردى ۋە كۇسۇلداپ نۇرغۇن كۆڭۈل سىرلىرىنى ئېيتتى. يۇشى ئۇنى چاقىرىپ بىرنەچچە قېتىم خىزمەتكارلارنى ئەۋەتكەندىن كېيىنلا، ئاندىن ئۇ چىن شى بىلەن خوشلىشىشقا تەمشىلىپ:

— ئوبدان داۋالىنىڭ، مەن يەنە يوقلاپ كېلىپ تۇرىمەن. تۇزىلىپ قېلىشىڭىزغا نېسىپ بولغان ئوخشايدۇ، بولمىسا تۇنۇگۇنكى ھېلىقى ياخشى تېۋىپقا يولۇقمىغان بولاتتىڭىز، ئەمدى ئەنسىرەشنىڭ ھاجىتىمۇ يوق، — دېدى.

— ئۇ ھەرقانچە ئەۋلىيا بولغان بىلەنمۇ ئاغرىقنى توختىتار، ئەجەلنى توختىتالماس، — دېدى چىن شى زورغا كۈلۈپ، — ئۆزۈمگە ئايان، ھامما، مېنىڭ ساناقلىقلا كۈنۈم قالدى.

— سىز مۇشۇنداق ئويلاردا بولىۋەرسىڭىز قانداق ساقىيالايسىز؟ — دەپ جىملىدى فېڭجيې، — زادى ئۇنى - بۇنى ئويلىمىغىنىڭىز ياخشى. تېۋىپمۇ: ھازىر داۋالىمىساق، باھاردا تېخىمۇ قىيىن بولىدۇ دەپتىغۇ ئەنە. بىز مېھرىگىياھقا قۇدرىتىمىز يەتمەيدىغانلاردىن بولساقغۇ، ئۇ باشقا گەپ ئىدى،

داۋا بولمىدىغانلا بولسا، سىزگە قېيىنئاتا ـ قېيىنئانىڭىز كۈنگە ئىككى مىسقال ئەمەس، ئىككى جىڭ مېھرىگىياھنىمۇ يېگۈزگىچىلىكى بار. ئوبدانراق داۋالىنىڭ، مەن ئەمدى باغ تەرەپكە ئۆتۈپ باقاي.

— كەچۈرۈڭ، ھاما، سىزگە ھەمراھ بولۇپ بارالمايدىغان بولدۇم. ۋاقتىڭىز يەتسە كىرىپ تۇرۇڭ، بىللە ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىپ تۇرايلى.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، فېڭجيېنىڭ كۆزلىرىدە يەنە ياش ئەگىدى ۋە:

— بىكارلا بولسام يوقلاپ كېلىپ تۇرىمەن، — دېدى ـ دە، ئۆزى بىلەن بىللە كەلگەن ۋە نىڭگو قەسرىدىن قوشۇپ بەرگەن خىزمەتكار ئاياللار بىلەن ئۆيدىن چىقىپ، يان ئىشىك ئارقىلىق باغقا كىردى. كۆردىكى:

باغقا جۇخار گۈللىرى تولغان شۇ تاپ،
ئاق سۆگەت كەتكەن ئۇزاق يانباغىرلاپ.
بوپتۇ رۇيې ئېرىقى[1]نىڭ ئۈستىگە كۆۋرۈك ھاپاش،
بۇنداق سوقماق ـ ئەگرى يوللار خۇددى تەنتەي[2]گە تۇتاش.
چېكىدىن تاشنىڭ تېمىپ چىقماقتا سۇپسۈزۈك بۇلاق،
ھەم سالاسۇندىن تارايدۇ خۇش پۇراق.
شاختىكى شۇ ياپراقلار مىسلى قىزىل كېپىنەك.
ئەسلىتەر سۈرەتنى شالاڭ دەل ـ دەرەخ.
سوقسىمۇ كۈز شامىلى ئەنسىز كېلىپ،
ياتمىغان بۇلبۇل تېخى نالە قىلىپ.
كۈن ئىللىق، گۈلباغقا ئاپتاپ نۇر چاچار،

① رۇيې ئېرىقى — قەدىمكى زاماندىكى مەشھۇر بىر ئېرىقنىڭ ئىسمى. بۇ ئېرىقتا بابكار قىز شىشى شايى يۇغانىمىش.

② تەنتەي — تاغنىڭ ئىسمى، ھازىر جېجياڭ ئۆلكىسىدە. رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، بۇ تاغدا پەرىزاتلار ياشىغانىمىش.

هەم قارا چېكەتكىلەر چىرىلدىشار.
شەرقىي جەنۇبتا — تا يىراقتا كۆرۈنۈپ —
تۇرىدۇ بىرقانچە شىپاڭ خۇددى تاغقا يۆلۈنۈپ؛
تا غەربىي شىمالدا، يېقىن ئارىدا،
ئۈچ ئېغىز ئايۋان بىنا بوپتۇ يەنە كۆل باغرىدا.
ناخشا - ئۇسسۇل بۇندا چىققان ئەۋجىگە،
ئىشق - مۇھەببەت بېغىشلاپ ئۆزگىچە؛
بەگ - خېنىملار يۈرىدۇ باغنى كېزىپ،
هەسسىلەپ باغ هۆسنىگە هۆسن بېرىپ.

فېگجىيې باغنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىنى تاماشا قىلغاچ، بىر - بىر بېسىپ كېلىۋاتاتتى. سۇئىيې تاغنىڭ ئارقىسىدىن تۇيۇقسىز بىركىم چىقىپ فېگجىيېنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى:
— سالام، يەڭگە!
— فېگجىيې قاتتىق چۆچۈپ، كەينىگە داجىدى، ئاندىن:
— جيا رۇي بېگىممۇ سىز؟ — دەپ سورىدى.
— تونۇيالماي قالدىڭىزمۇ، يەڭگە؟ — دېدى جيا رۇي.
— تونۇيالماي قالغىنىمغۇ يوق، سىزنىڭ بۇ يەردىن تۇيۇقسىزلا چىقىپ كېلىشىڭىزنى ئويلىماپتىكەنمەن.
— بۇ ئۇچرىشىشنى بىزگە تەقدىر نېسىپ قىلغان ئوخشايدۇ، مەنمۇ سورۇندىن ئاستا سوغۇرۇلۇپ چىقىپ، بۇ خالىي جاينى تېپىپ ئىچ پۇشۇقۇمنى چىقىرىپ يۈرەتتىم، سىز بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشىمنى مەنمۇ ئويلىمىغانىكەنمەن. بۇ تەقدىرنىڭ نېسىپ قىلغانلىقى ئەمەسمۇ، يەڭگە؟ — دېدى جيا رۇي. ئۇ بۇ گەپلەرنى قىلىۋېتىپ، فېگجىيېغا كۆزىنى ئۈزمەي قادىلىپ تۇراتتى. فېگجىيې چېچەن ئايال بولغاچقا، جيا رۇينىڭ بۇ قاراشلىرىنىڭ مەنىسىنى دەررۇ بايقاپ:
— ئاكىڭىز سىزنى دائىم تىلغا ئېلىپ بىكارغا ماختىماپتىكەن، — دېدى فېگجىيې قەستەن يالغان كۈلۈمسىرەپ، —

بۈگۈن سىز بىلەن ئۇچرىشىپ ۋە سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلاپ، راستىلا ئەقىللىق، چىقىشقاق ئىكەنلىكىڭىزگە ئىشەندىم. ھازىر خېنىملارنىڭ يېنىغا كېتىۋاتاتتىم، ئەپسۇسكى، بۇ دورەم سىز بىلەن گەپلەشەلمەيدىغان بولدۇم، قولۇم بوشىغاندا يەنە ئۇچرىشارمىز.

— سىزگە تەزىمگە بېرىپ تۇرغۇم بار ئىدى، يەڭگىمىز ياش، ئاسانلىقچە كۆرۈشمەي قويارمىكىن، دەپ ئەنسىرىدىم.

— قوۋۇم - قېرىنداشلار ئارىسىدا ياش - قېرى دەپ تۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دېدى فېڭجېي يەنە يالغان كۈلۈپ. بۇ سۆزلەردىن جيا رۇينىڭ يۈرىكى يايراپ: «بۇنداق ئاجايىپ ئۇچرىشىش خىيالىمغىمۇ كەلمىگەنىدى» دەپ ئويلىدى - دە، تېخىمۇ بەكرەك لاۋزىلاشقىلى تۇردى.

— سورۇڭغا تېزرەك قايتىپ كېتىڭ، ئۇلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسىڭىز، پالىسىغا شاراب ئىچۈرۈپ قويىدۇ بىكار، — دېدى فېڭجېي. شۇ گەپلەردىن كېيىن جيا رۇڭنىڭ بەدەنلىرى بوشىشىپ كېتىۋاتقاندەك بولۇپ قالدى. ئۇ دەممۇ دەم كەينىگە قارىغىنىچە ئاستا يىراقلىشىپ كەتتى. فېڭجېيمۇ ئەتەي قەدەملىرىنى ئاستىلىتىپ كېلەتتى. جيا رۇي ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن: «ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە دېگەن مۇشۇ ئىكەن - دە. مۇشۇنداق ھايۋاندەك ئادەممۇ بولىدىكەن - ھە؟ ئۇ شۇنداق نىيەتتىلا بولسا، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى مېنىڭ قولۇمدا ئۆلىدۇ، شۇ چاغدىلا مېنىڭ كارامىتىمنى كۆرىدۇ! » دەپ ئويلاپ باراتتى ئۇ.

فېڭجېي سەرۋى راۋان قەدەم تاشلاپ ئىلگىرىلەپ كېلەتتە ئىدى. ئۇ سۇنئىي تاغنى ئايلىنىپ ئۆتۈشىگە، ئالدىراپ كېلىۋاتقان ئۈچ - تۆت نەپەر خىزمەتكار ئايال ئۇچرىدى. ئۇلار فېڭجېينى كۆرۈپ:

— ئاغىچا خېنىم سىلىنىڭ كېچىكىپ قالغانلىرىدىن ئەنسىرەپ ھالى قالمىدى، بىز قۇللىرىنى يەنە چاقىرىشقا

ئەۋەتكەندى، — دېيىشتى تەڭلا.

— ھە، سىلەرنىڭ ئاغىچا خېنىملار شۇنداق پۇتى كۆيگەن توخۇدەك ئالدىراڭغۇ، — دېدى ئۇ ۋە بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن يەنە سورىدى، — قانچە كۆرۈنۈش ئويۇن توگىدى؟

— سەككىز - توققۇزچىسى تۈگىدى.

گەپ ئارىلىقىدا ئۇلار «سەنەملەر راۋىقى»نىڭ ئارقا ئىشىكىگە يېتىپ كېلىشتى، فېڭجيې بىر توپ چۆرە قىزلار بىلەن ئويناپ يۈرگەن باۋيۈينى كۆرۈپ:

— ئۇكام باۋيۈي، تولا شوخلۇق قىلما! — دېدى.

— ئاغىچا خېنىملار راۋاقتا، — دېدى چۆرە قىزلاردىن بىرسى فېڭجيېغا، — سىلى مانا مۇشۇ يەر بىلەن چىقىپ كەتسىلە، خېنىم!

فېڭجيې ئېتىكىنى كۆتۈرۈپ راۋاققا خىرامان قەدەم تاشلىدى، يۈشى ئۇنى راۋاقنىڭ ئىشىكىدە كۈتۈپ تۇراتتى.

— كېلىنىمىز بىلەن ئىككىمىزلارنىڭ كۆڭلى بەكمۇ يېقىن جۇمۇ، — دېدى ئۇ فېڭجيېنى كۆرۈپ، — كۆرۈشۈپلا قالساڭلار ئاجرىمىقىڭلار تەس. ئۇنىڭ قېشىغا ئەتىلا كۆچۈپ كېلىۋالمامسىز، بولمىسا. قېنى ئولتۇرۇڭ، ئاۋۋال سىزگە بىر قەدەھ مەي كەلتۈرەي.

فېڭجيې شىڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىملارنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇرۇشقا ئىجازەت سورىدى. يۈشى ئويۇن تىزىملىكىنى فېڭجيېغا سۇنۇپ، بىرنەچچە كۆرۈنۈش تاللاشنى سورىدى.

— خېنىملار تۇرغان يەردە مەن تاللاشقا قانداق پېتىناي، — دېدى فېڭجيې ئېتىراز بىلدۈرۈپ.

— بىز قۇدا ئاغىچام بىلەن بىرنەچچە كۆرۈنۈشنى تاللىدۇق، — دېدى شىڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىم تەڭلا، — ئەمدى سىز بىرنەچچە ياخشى ئويۇننى تاللاپ بىزگە كۆرسەتكۈزمەمسىز؟

فېڭجيې ئورنىدىن تۇرۇپ رەھمەت ئېيتتى ۋە تىزىملىكنى ئېلىپ باشتىن ـ ئاخىر كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن، «تىرىلگەن ئەرۋاھ»، «ئەلنەغمە» ناملىق ئويۇنلارنى تاللىدى، ئاندىن تىزىملىكنى سۇنۇۋېتىپ:

— ھازىر ئوينىلىۋاتقان «ئىككى ئەمەلدارغا بىر پەرمان» تۈگىگەندىن كېيىن، بۇ ئىككى ئويۇن تۈگىگۈچە ۋاقىتمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالىدۇ، — دېدى.

— شۇنداق بولسۇن ! — دەپ قوشۇپ قويدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، — ساھىبخانىلارمۇ ئەتىگەنرەك ئارام ئالسۇن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارنىڭ كۆڭلىمۇ تىنچ ئەمەس.

— خېنىملارنىڭ بۇياققا ئۆتۈشىمۇ ئاسان ئەمەس، — دېدى يوشى، — كەلگەندىن كېيىن ئۇزاقراق ئولتۇرۇپ كېتىشسىلە، كۆڭۈل ـ كۆكسىمىزمۇ ئېچىلىپ قالسۇن، كۈنمۇ تېخى ئەتىگەنغۇ!

فېڭجيې راۋاقتىن پەسكە ئېڭىشىپ تۇرۇپ:

— بېگىملەر قاياققا كەتتى؟ — دەپ سورىدى.

— ھېلىلا سازەندىلەرنى باشلىۋېلىپ «سۇبھى ئايۋان»غا شاراب ئىچىشكە كېتىشتى، — دەپ جاۋاب بەردى ياندا تۇرغان خىزمەتكار ئاياللاردىن بىرسى.

— بۇ يەرنى بىئەپ كۆرۈپ خالىي جايغا كېتىشىپتۇ ـ دە. ئۇ يەردە نېمە قىلىشماقچىكىنە؟ — دەپ سورىدى فېڭجيې.

— ھەممە كىشىنى ئۆزىڭىزدەك راۋرۇس چاغلىماڭ، — دەپ كۈلدى يوشى. كۈلكە ۋە پاراڭلار ئارىلىقىدا تاللانغان ئويۇنلارمۇ تامام بولدى، ئۈستەلدىكى شاراب ۋە سەيلەر يىغىشتۇرۇلۇپ غىزا تارتىلدى. غىزادىن كېيىن ئۇلار باغدىن چىقىپ تۆر ئۆيگە كىرىپ چاي ئىچىشتى، ئاندىن مەپىنى تەييارلاشنى بۇيرۇپ، يوشىنىڭ ئانىسى بىلەن خوشلاشتى. يوشى كېنىزەكلەر ۋە خىزمەتكارلار بىلەن ئۇلارنى تالاغىچە ئۇزىتىپ چىقتى، جيا جېنمۇ ئوغلى ۋە جىيەنلىرى بىلەن مەپىنىڭ يېنىدا شىڭ ئاغىچا خېنىم ۋە ۋاڭ

ئاغىچا خېنىملارنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشتى. ئۇلار چىققاندىن كېيىن:

— هاما، ئەتمۇ بۇياققا ئۆتۈپ كۆڭۈل ئېچىپ كېتىشسىلە، — دەپ ئىلتىماس قىلدى.

— بولدى، شۇمۇ يېتەر، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم جاۋابەن، — بۈگۈن پۈتۈن بىر كۈن ئولتۇردۇق، ھېرىپمۇ قاپتىمىز، ئەتە ئارام ئالايلى.

ھەممە مەپىگە چىقىشتى. جيا رۇي بولسا فېڭجىيېدىن بىردەممۇ كۆزىنى ئۈزمىدى. جيا جېن كىرىپ كەتكەندىن كېيىنلا، لى گۈي باۋيۈينىڭ ئېتىنى كەلتۈردى. باۋيۈي ئاتقا مىنىپ ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ كەينىدىن يورۇپ كەتتى.

جيا جېن پۈتۈن ئۆيدىكى ئاكا ـ ئىنىلىرى، ئوغلى ۋە جيەنلىرى بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ غىزالانغاندىن كېيىن، ھەممىسى تارقىلىشتى. ئەتىسى پۈتۈن ئۇرۇق ـ تۇغقانلار يەنە بىر كۈن ئويۇن ـ تاماشا قىلىشتى. بۇ جەھەتتە تەپسىلىي سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. شۇنىڭدىن بېرى فېڭجىيې پات ـ پاتلا چىن شىنى يوقلاپ تۇرىدىغان بولدى. چىن شى بەزىدە خېلى تۈزۈلۈپ قالاتتى، بەزىدە ئېغىرلىشىپ كېتەتتى. جيا جېن، يۇشى ۋە جيا رۇڭلار بۇ ھالدىن بەكمۇ قايغۇرۇشاتتى.

شۇ ئارىلىقتا، جيا رۇي رۇڭگو قەسرىگە بىرقانچە قېتىم كەلدى. بىراق، ئۇ ھەر قېتىم كەلگەندە فېڭجىيې قېرىشقاندەك نىڭگو قەسرىگە كېتىپ قالاتتى. بۇ يىل دەل ئون بىرىنچى ئاينىڭ ئوتتۇزىنچى كۈنى، قارا قىش باشلانغان چاغ ئىدى. ھاۋا رايى مەزگىللىرى ئالماشقان كۈنلەردە، جيا ئانا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ۋە فېڭجىيېلار كۈندە دېگۈدەك چىن شىنى يوقلىتىپ كىشى ئەۋەتەتتى. ئەۋەتىلگەن كىشىلەر: «تۈزۈلىپمۇ كېتەلمەپتۇ، ئېغىرلىشىپمۇ كەتمەپتۇ، ئاۋۋالقىدەكلا ئىكەن» دەپ قايتىپ كېلىشەتتى.

— بۇنداق كېسەل يىلنىڭ مۇشۇ مەزگىلىدە ئېغىرلىشىپ كەتمىگەن بولسا، ئۇنىڭ ساقىيىپ قېلىشىدا ئۈمىد بار، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم جيا ئانىغا.

— ئىلاھىم شۇنداق بولسۇن! — دېدى جيا ئانىمۇ، — بىر ئوبدان بالا، بىرەر قازاغا يولۇقسا، ئۇنىڭ دەردى كىشىنى ئۆلتۈرىدۇ، — بۇ گەپنى دەپلا جيا ئانىنىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى، — ئىككىڭلار ئوبدان دوست بولۇپ كەلدىڭلار، — دېدى جيا ئانا فېڭجيېغا قاراپ، — ئەتە ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، ئۆگۈنلۈككە بېرىپ ئۇنى يوقلاپ كەلگىن. ئۇنىڭ ئەھۋالىغا ئوبدانراق سەپسېلىپ قارا، ياخشىراق بولسا ماڭا خەۋەر قىل. كۆڭلى تارتقان نەرسىنى ۋاقتى - ۋاقتىدا ئەۋەتىپ بەرگىن.

جيا ئانىنىڭ گەپلىرىگە فېڭجيې بىر - بىرلەپ خوش دەپ تۇردى. ئاينىڭ ئىككىنچى كۈنى ناشتىدىن كېيىن، فېڭجيې چىن شىنى يوقلاش ئۈچۈن نىڭگو قەسرىگە كەلدى. چىن شىنىڭ چىرايىدىن كېسىلى ئېغىرلىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنمىسىمۇ، لېكىن جۇدەپ بىر تېرە - بىر سۆڭەكلا بولۇپ قالغانىدى. فېڭجيې چىن شىنىڭ يېنىدا خېلى ئۇزاق ئولتۇردى، ئۇياق - بۇياقتىن پاراڭ سېلىشتى، كېسەلدىن ئانچە ئەنسىرەپ كەتمەسلىكى توغرىسىدا بىرمۇنچە تەسەللى بەردى.

— ساقىيىش - ساقايماسلىقىم باھاردا مەلۇم بولىدۇ، — دېدى چىن شى، — مانا ھازىر قارا قىش مەزگىلىمۇ ئۆتتى، ھېچنېمە بولمىدىم، بەلكىم ساقىيىپمۇ قالارمەن. قايتىپ بارغاندا ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىملارنىڭ كۆڭلىنى تىنچلاندۇرۇپ قويۇڭ، ھاما. تۈنۈگۈن ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم ئەۋەتىپ بەرگەن ھېلىقى چىلان قىيمىلىق پىچەككۈل سامسىسىدىن ئىككىنى يەۋىدىم، خېلى سىڭگەندەك قىلدى.

— ئەتە يەنە ئەۋەتىپ بېرەي، — دېدى فېڭجيې، — مەن ئەمدى كىرىپ قېيىنئانىڭىزنى يوقلاپ چىقاي، ئاندىن تېزرەك

قايتىپ چىقىپ ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمغا خەۋەر قىلىشىم كېرەك.
— ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم بىلەن ۋالى ئاغىچا خېنىملارغا مېنىڭدىن سالام دەڭ، هاميا.

فېڭجېي ئۇنىڭ ئىلتىماسىغا خوپ دەپ چىقىپ كەتتى، ئاندىن يۈشىنىڭ تۆر ئۆيىگە كېلىپ بىر پەس ئولتۇردى.

— راستىنى ئېيتىپ بېقىڭا، — دەپ سورىدى يۈشى فېڭجېيدىن، — سىزنىڭچە، كېلىن ئاغىچىمىز زادى قانداقراق بولار؟

فېڭجېي خېلىغىچە بېشىنى سىلىپ ئولتۇرۇپ، ئاندىن:

— ئامال قانچە، — دېدى ئۇ ئاخىر، — ئەمدى كېيىنكى ئىشلار توغرۇلۇق ئويلىشىپ قويسىڭىزلار بولىدىغاندەك تۇرىدۇ، ئاخىرەتلىكىنىڭ تەييارلىقىنى قىلىپ قويسىڭىزلارمۇ يامان بولماس.

— مەنمۇ خېلى بۇرۇندىنلا تۈيدۇرماي تەييارگەرلىك قىلىپ قويۇشنى بۇيرۇغانىدىم، — دېدى يۈشى، — راستلا، ھېلىقى نەرسە ئۈچۈن ياخشى ياغاچ تاپالمىدۇق، كېيىنچە تېپىلىپمۇ قالار.

فېڭجېي چاي ئىچكەچ بىرئاز پاراڭلىشىپ ئولتۇردى، ئاندىن ئورنىدىن قوزغىلىپ:

— تېزرەك قايتىپ بېرىپ ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمغا خەۋەر يەتكۈزەي، — دېدى.

— ھودۇقمايراق سۆزلەڭ، ئۇ كىشىنى قورقۇتۇۋەتمەڭ يەنە، — دەپ تاپىلىدى يۈشى.

— ئۆزۈم بىلىمەن، — دېدى فېڭجېي.

فېڭجېي يۈشى بىلەن خوشلىشىپ، رۇڭگو قەسرىگە قايتىپ كېلىپ جيا ئانا بىلەن كۆرۈشتى.

— جيا رۇڭ بېگىمنىڭ ئاغىچىسى سىلىنىڭ سالامەتلىكلىرىنى سورىدى ھەم سالام يوللىدى، — دېدى فېڭجېي

جيا ئانىغا، — بىزە ياخشى بولۇپ قالدىم، بۇزرۇكۋار ئانىمىز ئەنسىرىمىسۇن، دېدى. يەنە بىر ئازلا تۇزىلىپ قالسا، ئالدىلىرىغا سالامغا كېلىدىغانلىقىنىمۇ ئېيتتى.
— ئېيتقىنا بالام، ئۇنىڭ ئەھۋالى زادى قانداقراق؟ — دەپ سورىدى جيا ئانا.
— هازىرچە ھېچنېمە بولماس، — دېدى فېڭجيې جاۋاب بېرىپ، — ئەھۋالى خېلى ياخشى.
بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ جيا ئانا خېلىغىچە ئاھ ئۇردى. بىر ئازدىن كېيىن فېڭجيېغا قاراپ:
— خوپ، ئەمدى بېرىپ كىيىملىرىڭنى يۆتكەپ ئارام ئالغىن، — دېدى.
فېڭجيې «خوش» دەپ، جيا ئانىنىڭ قېشىدىن چىقىپ ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن كۆرۈشتى، ئاندىن ئۆز ھۇجرىسىغا قايتىپ بېرىپ پىڭئېر ئىسسىتىپ تەييارلاپ قويغان ئۆيئىچىلىك ئېگىنلىرىنى يەڭگۈشلىۋالدى.
— ھە، ئۆيدە بىرەر ئىش يۈز بەرمىگەندۇ؟ — دەپ سورىدى فېڭجيې ئورنىغا ئولتۇرۇۋېتىپ.
— ھېچقانداق ئىش بولغىنى يوق، — دەپ جاۋاب بەردى پىڭئېر فېڭجيېغا چاي سۇنۇۋېتىپ، — ھە راست، ۋاڭ ئېرنىڭ ئايالى ھېلىقى ئۈچ يۈز سەر كۈمۈشنىڭ ئۆسۈمىنى ئەكەپتىكەن ئۇنى تاپشۇرۇۋالدىم. يەنە جيا رۇي بېگىم خېنىمنى ئۆيدىمىكىن، دەپ يوقلىتىپ ئادەم ئەۋەتىپتىكەن، سىلىنى يوقلىغاچ بىر ئاز پاراڭلاشقۇسى بار ئوخشايدۇ.
— ئۇ ھايۋاننىڭ ئۆلگۈسى كەلگەن ئوخشايدۇ! — دېدى فېڭجيې ئوغىسى قايناپ، — قېنى كېلىپ باقسۇن ئۇ، كۆرەرمىز!
— جيا رۇي بېگىمنىڭ نېمىشقا پات ـ پاتلا كەلگۈسى كېلىپ قالىدىكىن ـ ھە؟ — دەپ سورىدى پىڭئېر.

فېڭجيې توققۇزىنچى ئايدا نىڭگو قەسىرىنىڭ بېغىدا جيا رۇي بىلەن ئۇچرىشىپ قالغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ قىلغان گەپلىرىنى پىڭئېرگە بىرىنى قالدۇرماي سۆزلەپ بەردى.

— ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپ يۇرۇپتۇ ـ دە، ئۇ نومۇسنى بىلمىگەن رەسۋا، — دېدى پىڭئېر، — ئۇ شۇنداق نىيەتتىلا بولىدىغان بولسا ئاخىر بېشىنى يەيدۇ!

— بوپتۇ، كېلىپ كۆرسۇن قېنى، نېمە قىلىشنى ئۆزۈم بىلىمەن، — دېدى فېڭجېي.

جيا رۇي فېڭجېينى ئىزدەپ كېلىپ نېمە كۈنلەرگە قالغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون ئىككىنچى باب

ۋاڭ شفېڭ ئۆزىگە شەيدا بولغۇچىغا تۇزاق قۇرغانلىقى
جيا تيەنشياڭ ئاينەئى جاھانئەماننىڭ ئوڭ تەرىپىگە قارىغانلىقى

فېڭجيې بىلەن پىڭئېر پاراڭلىشىۋاتقاندا كىمدۇر بىرسى:

— جيا رۇي بېگىم كەپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى.

— مەرھەمەت قىلسۇن، — دەپ بۇيرۇدى فېڭجيې. ئىجازەت بېرىلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، جيا رۇي ئىچ - ئىچىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى. فېڭجيېنى كۆرۈش بىلەنلا چىرايىدىن كۈلكە ياغدۇرۇپ، يېنىشلاپ - يېنىشلاپ ئېسەن - ئامانلىق سورىدى. فېڭجيېمۇ يالغان - ياۋىداقتىن كۆيۈمچانلىق بىلدۈرۈپ، ئۇنى ئولتۇرۇشقا ۋە ئاندىن چايغا تەكلىپ قىلدى. جيا رۇي فېڭجيېنىڭ ئۆيئىچىلىك كىيىملىرى بىلەن ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، قايماقتەك ئېرىپلا كەتتى - دە، كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ:

— ئوتتۇرانچى ئاكىمىز نېمىشقا تېخىچە يانمىدىكىنە؟ — دەپ سورىدى.

— نېمە سەۋەبتىن يانمىدىكىنتاڭ.

— يول ئۈستىدە بىرەرسىگە ئىلىنىپ قېلىپ ئايرىلالماي يۈرمىسۇن يەنە؟

— كىم بىلىدۇ، — دېدى فېڭجيې، — ئەر كىشى دېگەن كۆرگىنىگىلا كۆڭۈل بېرىدىغان خەق، ئۇنى يوق دېگىلىمۇ بولمايدۇ.

— خاتالاشتىڭىز يەڭگە، — دېدى جيا رۇي كۈلۈپ تۇرۇپ، — مانا مەن، ئۇنداقلاردىن ئەمەس.

— سىز دەكلەردىن قانچىسى بار دەيسىز، ئۇنىڭ ئىچىدىنمۇ بىرسى چىقماس!

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، جيا رۇي خۇشاللىقىدا نېمە قىلىشىنى بىلمەي قالدى.

— ھەر كۈنى ئىچىڭىز تازا پۇشىدىغاندۇ ـ ھە، يەڭگە، — دېدى جيا رۇي يەنە.

— ئۇنى بىر دېمەڭ، — دېدى فېڭجيې، — بىرەر كىشى كەلسە، پاراڭلىشىپ ئىچ پۇشۇقۇمنى چىقارسام، دەپ كۆزۈم تۆت بولۇپ كېتىدۇ.

— مەن ھەر كۈنى بىكار، — دېدى جيا رۇي كۈلۈپ تۇرۇپ، — كۈندە كېلىپ يەڭگىمىزنىڭ كۆڭلىنى ئالسام قانداق ياخشى بولاتتى ـ ھە؟

— ئالداۋاتىسىز! مېنىڭكىگە كېلىدىغان ئادەممىدىڭىز سىز؟

— يەڭگىمىز ئالدىدا بىرەر ئېغىز يالغان سۆز قىلسام خۇدا تۆپەمدىن ئۇرسۇن! ئادەتتە كىشىلەر يەڭگىمىزنى بوش ئادەم ئەمەس، ئالدىدا قىلچىلىكمۇ سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويغىلى بولمايدۇ دېسە، قورقۇپ كېتىپتىكەنمەن. ئەمدى قارىسام، پاراڭچى ـ چاقچاقچى، ئىنتايىن يېقىملىق ئىكەنسىز. يەڭگە، ئەمدى مەن قانداقمۇ كەلمەي تۇرالايمەن؟ بۇ يولدا ئۆلسەممۇ رازى.

— سىز راستلا ئەقىللىق ئىكەنسىز، جيا رۇڭ بىلەن جيا چياڭ ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسى قولىڭىزغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدىكەن. مەن ئۇ ئىككىسىنىڭ چىراي ـ شەكلىگە قاراپلا ئەقىللىكمىكىن دەپتىكەنمەن، ھەر ئىككىسىلا كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئۇۋلاشنى بىلمەيدىغان كالۋالاردىن ئىكەن.

فېڭجيېنىڭ بۇ گەپلىرى جيا رۇينىڭ يۈرىكىگە جاق قىلىپ تەگدى ـ دە، ئىختىيارسىز ئىلگىرى سىلجىپ فېڭجيېنىڭ ھەميىنىغا تىكىلىپ قارىدى، ئاندىن:

— قانداق ئۈزۈك سالدىڭىز، يەڭگە؟ — دەپ سورىدى.

— ئەدەپسىزلىك قىلماڭ، چۆرە قىزلار كۆرۈپ قالمىسۇن،

يەنە، ــ دەپ پىچىرلىدى فىڭجيې. جيا رۇي ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىنى خۇددى پادىشاھنىڭ ئەمرىدەك بىلىپ، دەررۇ كەينىگە چېكىندى.

ــ ئەمدى قايتىپ كېتىڭ، ــ دېدى فېڭجيې كۈلۈمسىرەپ.

ــ يەنە بىرئاز ئولتۇرايلا، تاش يۈرەك يەڭگە!

ــ كۆپكۆندۈزدە ئۇ ـ بۇ كېلىپ ـ كېتىپ تۇرىدۇ. بۇ يەر ئۆزىڭىزگىمۇ بىئەپ، ھازىرچە قايتىپ تۇرۇڭ، كەچتە جېسەكچىلەر چىققاندىن كېيىن، ئاستا كېلىپ مېنى غەرب تەرەپتىكى دەھلىزدە كۈتۈپ تۇرۇڭ، ــ دېدى فېڭجيې شىۋىرلاپ. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ جيا رۇي خۇددى گۆھەر تېپىۋالغاندەك خۇشال بولۇپ ھودۇققان ھالدا:

ــ مېنى ئالداپ قويماڭ يەنە، ئۇ يەردىن ئادەم كۆپ ئۆتىدۇ، ئۆزۈمنى قانداق دالدىغا ئالىمەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، تۈندە كۆزەتتە تۇرىدىغان مۇلازىملارنى قويۇپ بېرىپ، ئىككى تەرەپتىكى ئىشىكنى ئەتكۈزۈۋېتىمەن، ھېچكىم قالمايدۇ.

جيا رۇي بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، خۇشاللىقى ئىچىگە پاتماي قالدى، ئۆزىچە «قولغا چۈشۈردۈم» دەپ ئويلاپ، ئالمان ـ تالمان خوشلىشىپ ئۆيىگە ياندى.

جيا رۇي كۈتكەن چاغمۇ يېتىپ كەلدى. ئۇ دەرۋەقە، قاراڭغۇدا سىلاپ ـ سىيپاپ يۈرۈپ رۇڭگو قەسرىگە كىرىپ ئىشىكلەر ئېتىلگۈچە دەھلىزگە مۆكۈۋالدى. بۇ يەر دېگەندەك قاراڭغۇ ھەم خالىي ئىدى، جيا ئانا تەرەپكە ئۆتىدىغان ئىشىك ئاللىقاچان سىرتتىن سولانغان بولۇپ، پەقەت شەرق تەرەپتىكى ئىشىكلا ئوچۇق ئىدى. جيا رۇي قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ تىڭشاپ كۆردى، بىر ھازاغىچە ھېچكىمنىڭ قارىسى كۆرۈنمىدى، شەرق تەرەپتىكى ئىشىكمۇ «شاراققىدە» قىلىپ ئېتىلدى. جيا رۇي تىت ـ تىت بولۇپ، دېمىنىمۇ چىقىرالماي، ئاستا كېلىپ ئىشىكنى لىڭشىتىپ كۆردى، ئىشىك قىمىرلاپمۇ قويمىدى. ئەمدى ئۇنىڭ چىقىپ كېتىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى، چۈنكى

جەنۇب ۋە شىمال تەرەپتىكى ئېگىز تامدىن سەكرەپ چىقىپ كېتەلمەيتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە دەھلىز بىر شامال ئۆتكىگى بولۇپ، كىشىنى مۇزلىتاتتى ھەم تولىمۇ غېرىبسىندۇراتتى. يەنە كېلىپ ئۇن ئىككىنچى ئاي ۋاقتى، تۇن ئۇزاق، شىمالدىن سوققان ئىزغىرىن سوغۇق شامال كىشىنىڭ بەدىنىگە يىڭنىدەك سانجىلاتتى. بۇ كېچە جيا رۈي توڭلاپ ئۆلگىلى تاس ـ تاماس قالدى. مىڭ مۇشەققەتتە تاڭ ئاتقۇزدى. خىزمەتكار مومايچىقىپ، ئالدى بىلەن شەرقىي ئىشىكنى ئېچىپ كىرىپ، ئاندىن غەربىي ئىشىكنى ئاچۇرۇشقا كەلدى. جيا رۈي مومايىنىڭ كەينىنى قىلىپ تۇرغىنىدىن پايدىلىنىپ، دوغدايغان پېتى «غىپ» قىلىپ ئىشىكتىن قېچىپ چىقىۋالدى. خەيرىيەت، ۋاقىت تېخى ئەتىگەن، كىشىلەر تېخى قوپمىغانىدى. ئۇ ئارقا ئىشىكتىن چىقىپ يۈگۈرگىنىچە ئۆيىگە يېنىپ كەلدى.

ئاتا ـ ئانىسى خېلى بۇرۇنلا ۋاپات بولۇپ كەتكەن بولغاچقا، جيا رۈي بوۋىسى جيا دەيرۇنىڭ قولىدا تەربىيەلەنگەنىدى. جيا دەيرۇ ئادەتتىكى كۈنلەردە جيا رۈينىڭ تالاغا قاتراپ، شارابخور، قىمارۋاز بولۇپ قېلىپ ئوقۇشىنى تاشلاپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ ئۇنى بەكمۇ قاتتىق تۇتاتتى، بىرقەدەممۇ نېرى ـ بېرى ماڭدۇرمايتتى. ئاخشام ئۇنىڭ كېچىچە ئۆيگە قايتمىغانلىقىنى كۆرۈپ: «ئۇ بىر بولسا شارابخانىدا بولدى ياكى قىمارخانىدا، بىر بولسا بۇزۇقچىلىق قىلىپ جالاپخانىدا قونۇپ قالدى» دەپ پەرەز قىلدى. ئاخشامقى ۋەقەنى ئۇ نەدىن بىلسۇن؟ شۇڭا، ئاچچىقىدا كېچىچە ئۇخلىيالمىدى. جيا رۈيمۇ قورقىنىدىن قارا تەرگە چۆمدى، يالغان سۆزلىمەي بولمىدى:

ـــ تاغاملارنىڭكىگە بارغانىدىم، كەچ بولۇپ كېتىپ، قوندۇرۇپ قالدى، ـــ دېدى.

ـــ ئەزەلدىن تالاغا چىقساڭ ماڭا دېمەي كەتمەيتتىڭ، ئەجەبا، ئاخشام دېمەيلا كېتىپ قاپسىنا! يالغان سۆزلەۋاتقىنىڭغۇ بىر ياقتا تۇرۇپ تۇرسۇن، مۇشۇ گۇناھىڭ ئۈچۈنلا تاياقتا لايىق سەن! ـــ

بوۋاي ئاچچىقىغا پايلىماي ئۇنى ياتقۇزۇپ ئۇتتۇز - قىرىق دەررە سالدى، تاماق يېيىشكىمۇ رۇخسەت قىلمىدى، ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يۈكۈندۈرۈپ قويۇپ كىتاب ئوقۇشقا ۋە ئۇن كۈنلۈك دەرسنى پىششىقلاپ چىقمىغۇچە قويۇۋەتمەسلىككە بۇيرۇدى. جيا رۇي بىرىنچىدىن، كېچىچە تولغاپ چىقتى، ئىككىنچىدىن، تاياق يېگەننىڭ ئۈستىگە ئاچ قورساق، شاماللىقتا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇشقا مەجبۇر بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز ئازابلاندى.

لېكىن، جيا رۇي بۇ يامان نىيىتىدىن يەنىلا يانماي، فېڭجيېنىڭ ئۆزىنى ئوينىتىۋاتقانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىدى. بىر - ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، قولى سەل بوشاپ قېلىۋىدى، فېڭجيېنى يەنە ئىزدەمەي تۇرالمىدى. فېڭجيې تېخى ئۇنى ۋاپاسىز ئىكەنسەن دەپ قەستەن قېيىدىغان بولدى. جيا رۇي تىتىلداپ كېتىپ قەسەم ئىچتى. فېڭجيې ئۇنىڭ ئۆزىنى ئۆزى تۇزاققا تۇتۇپ بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى پەندىيات دېگۈزۈش ئۈچۈن يېڭى ھىيلە ئويلاپ تېپىشقىمۇ ئۈلگۈرۈپ، ئۇنىڭغا:

— بۈگۈن ئاخشام مېنى سىز ھېلىقى جايدا كۈتمەڭ، ھۇجرامنىڭ كەينىدىكى ئارىلىققا جايلاشقان بوش ئۆيدە كۈتۈڭ. يەنە قاراملىق قىلىپ قويماڭ جۇمۇ! — دەپ ۋەدە بەردى.

— راستمۇ؟

ئىشەنمىسىڭىز كەلمەڭ !

— ياق، كېلىمەن ! چوقۇم كېلىمەن ! ئۆلسەممۇ كېلىمەن ! — دەپ قەسەم ئىچتى جيا رۇي.

ئۇنداق بولسا ئەمدى قايتىپ تۇرۇڭ، — دېدى فېڭجيې. جيا رۇي بۈگۈن كېچە ئىش ئەپلىشىدىغان بولدى، دەپ ئويلاپ ئۆيىگە ياندى. فېڭجيې بولسا ئاتارمەن - چاپارمەنلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭغا تۇزاقنى ئوبدان قۇرۇپ قويدى.

كەچ كىرگۈچە جيا رۇينىڭ كۆزى تۆت بولدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە قېرىنداشلىرى ئۆيىگە تۇغقانلىرى كېلىپ، كەچلىك

غىزانى يەپ ئاندىن قايتىشتى، ئاڭغىچە كەچ كىرىپ چىراغمۇ يېقىلدى. ئۇ بوۋىسىنى ئۇخلىتىپ قويۇپ، ئاندىن ئاستا رۇڭگو قەسىرىگە كىردى ـ دە، ھېلىقى ئارىلىقتىكى بوش ئۆيگە كېلىپ فېڭجيېنى ساقلاپ تاقەتسىز تاق بولۇپ، قازان بېشىدا قالغان چۈمۈلىدەك تېپىرلاپ كەتتى. ئۇ ئۇيان ساقلاپمۇ، بۇيان ساقلاپمۇ بىرەر كىشىنىڭ نە شەپىسىنى، نە تىۋىشىنى ئاڭلىمىغاندىن كېيىن، ئۆز ـ ئۆزىدىن قورققۇسى كەلدى ۋە: «كەلمەي قالسا يەنە بىر كېچە توڭلايمەنمۇ، نېمە؟... » دەپ ئەندىشە قىلدى.

جيا رۇي ئەنە شۇنداق ئەندىشە قىلىپ تۇرغىنىدا، قاراڭغۇلۇق ئىچىدە بىر كىمنىڭ كىرىۋاتقانلىقىنى كۆردى. بۇنى چوقۇم فېڭجيې دەپ قىياس قىلىپ، يېنىغا كېلىشى بىلەن تەڭ، ئاق ـ قارىسىنى ئايرىپ تۇرمايلا، خۇددى ئېچىرقاپ كەتكەن يولۋاس يەمگە، مۈشۈك چاشقانغا ئېتىلغاندەك بېرىپ ئۆزىنى ئاتتى ـ دە، ئۇنى قۇچاقلىدى:

— جېنىم يەڭگە، سىزنى ساقلاپ ئۆلەي دېدىمغۇ! — دېدى ۋە ئۇنى كۆتۈرۈپ كاڭغا قويغىنىچە سۆيۈشكە، تامبىلىنى سىيرىشقا باشلىدى، «ئاتاممۇ سىز»، «ئاناممۇ سىز» دەپ ئاغزىغا كەلگىنىنى دەۋەردى. ھېلىقى كىشى ئۈن ـ تىۋىشىنىمۇ چىقارمايتتى. جيا رۇي بولسا ئۆزىنىڭ تامبىلىنىمۇ سىيرىشقا ئۈلگۈرۈپ، ئۇ بىر نېمىسىنى دىڭگايتىپ دىكىلەشكە ئالدىرىدى. شۇ ئەسنادا «لاپ» قىلىپ چىراغ ياندى ـ دە، شام كۆتۈرۈپ جيا چياڭ كىرىپ كەلدى.

— بۇ ئۆيدىكى كىم؟ — دەپ توۋلىدى ئۇ.

— جيا رۇي تاغام مېنى ئەپلىمەكچى بولۇۋاتىدۇ! — دەپ كۈلدى ھېلىقى كاڭدا ياتقان كىشى.

كاڭدا ياتقان بۇ كىشى جيا رۇڭ ئىدى. جيا رۇي ئۇنى كۆرمىسىغۇ بىر نۆرى ئىدى، كۆرۈشى بىلەن خىجالەتچىلىكتە ئۆزىنى قويىدىغان جاي تاپالماي، كەينىگە بۇرۇلۇپلا قاچماقچى بولدى، جيارۇڭ:

— توختا ! — دەپ ئۇنى «كاپ» قىلىپ تۇتۇۋالدى، — سىنىڭ جيا ليەن تاغامنىڭ ئاغىچىسىغا قانات سۆرەپ يۈرگەنلىكىڭنى ئۇ ئاغىچا خىنىمغا ئاللىقاچان مەلۇم قىلغان. ئاغىچا خىنىم ئاڭلاپ ئاچچىقىدا ئۆتى يېرىلغۇدەك بولۇپ، مېنى سېنى تۇتۇپ كېلىشكە ئەۋەتتى. ماڭە مەن بىلەن، تېز بول ! بۇ گەپنى جيا رۇينىڭ جان - پېنى چىقىپ كەتتى:

— ئوبدان ئۇكام ! — دەپ يالۋۇردى ئۇ، — مېنى يوق ئىكەن دەپ قويغىن، ئەتە سېنى قانغۇچە رازى قىلاي !

— سېنى قويۇۋېتىشقۇ ئاسان، قېنى، قانچىلىك بېرىنېمە بىلەن رازى قىلارسەن؟ تىل دېگەننىڭ سۆڭىكى يوق، تىلخېتى بەرمىگىنىڭچە بىكار، — دېدى جيا چياڭ.

— بۇ ئىشنى تىلخېتىگە قانداق يازغىلى بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى جيا رۇي.

— ئاسان گەپ، قىماردا ئۇتتۇرۇپ قويغانلىقىم ئۈچۈن، مۇنچە سەر كۈمۈش قەرز ئالدىم، دەپ يازسەن، شۇنىڭ بىلەن ئىش تامام ۋەسسالام.

— ئۇنداق بولسا ئاسان ئىكەن، — دېدى جيا رۇي.

جيا چياڭ كەينىگە بۇرۇلۇپ چىقىپ كېتىپ، ئاندىن تەييارلاپ قويغان قەلەم - قەغەزلىرىنى ئېلىپ كىرىپ جيا رۇيگە بەردى. ئىككىسى ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ يۈرۈپ، ئاخىر جيا رۇي ئەللىك سەر كۈمۈشكە تىلخېتى يېزىپ قول قويۇشقا مەجبۇر بولدى، جيا چياڭ تىلخېتىنى يېنىغا سالدى، ئاندىن جيا رۇڭنى سۆلھى - سالا قىلدى. جيا رۇڭ ئاۋۋال ئۇنىڭغا كۆنمىدى:

— ئەتە بۇ ئىشنى مەن تۇغقانلارنىڭ ئارىسىغا سالىمەن، شۇلار بىرنېمە دەپ باقسۇن قېنى ! — دەپ تۇرۇۋالدى. جيا رۇي تىخىمۇ ھودۇقۇپ، كېلىپ ئۇنىڭغا باش ئۇردى. جيا چياڭنىڭ زورلىشى بىلەن ئۇ يەنە ئەللىك سەر كۈمۈشكە تىلخېتى يېزىپ، ئاندىن قۇتۇلدى.

— سېنى ھازىر قويۇۋەتسەم مەن ناماقۇل ئىش قىلغان

بولمەن. ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم تەرەپكە ئۆتىدىغان ئىشىك ئاللىقاچان تاقالغان. ئۇلۇغ بېگىم بولسا مېھمانخانىدا نەنجىڭدىن كەلگەن نەرسىلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈۋاتىدۇ، بۇ يول بىلەن ئۆتۈپ كېتىشىڭمۇ ناھايىتى تەس، شۇڭا ئارقا ئىشىك بىلەن ماڭماي ئىلاجىڭ يوق. لېكىن، ھازىر ماڭغىنىڭ بىلەن بىرەر كىشىگە يولۇقۇپ قالساڭ ماڭمۇ گەپ كېلىدۇ. ئالدى بىلەن مەن چىقىپ تىڭتىڭلاپ كۆرەي، ئاندىن سېنى باشلاپ ماڭاي. بۇ ئۆيدىمۇ يوشۇرۇنۇپ تۇرالمايسەن، بىرئازدىن كېيىن بۇ يەرگە مال دۆۋىلەيدۇ. يۈر، سېنى مەن ئالدى بىلەن بىر جايغا مۆكۈندۈرۈپ قوياي، — جىيا چياڭ شامنى ئۆچۈرۈپ جىيا رۈينى باشلاپ ھويلىغا چىقتى ۋە ئۇنى يوغان پەلەمپەي ئالدىغا ئەكېلىپ، — بۇنىڭ ئاستى ئازگال، ئەپچىل ئىكەن، مۇشۇ يەردە مۆكۈپ تۇر، ئۈنۈڭنى چىقارما، مەن يېنىپ كەلگەندىن كېيىن، كەت، — دېدى-دە، جىيا رۇڭ بىلەن ئىككىسى چىقىپ كەتتى.

جىيا رۈي ئۆزىنى ئىلىڭگىدالماي، پەلەمپەي ئاستىدا مۆكۈپ ئولتۇراتتى. ئۇ نېمىلەرنىدۇر پەملەپ ئولتۇرغىنىدا، تۆپىسىدە تاراقشىغان ئاۋاز ئاڭلاندى، كىمدۇر بىر چېلەك نىجاسەتنى ئاچىقىپ دەل جىيا رۈينى چەنلىگەندەك پەلەمپەينىڭ ئاستىغا شالاقشىتىپ تۆككەندى، ئۇنىڭ پۈتۈن ئۈستىبېشىغا قۇيۇلدى. ئۇ ئۆزىنى تۇتالماي «ۋايجان» دېدى-يۇ، يەنە دەرھال ئاغزىنى ئېتىۋېلىپ جىم بولۇپ قالدى. يۈز-كۆزى نىجاسەت بىلەن بۇلغىنىپ، توڭلىغانلىقتىن ئازابىدىن پۈتۈن ئەزايى-بەدىنى غال-غال تىترەشكە باشلىدى. دەل شۇ چاغدا جىيا چياڭ يۈگۈرۈپ كېلىپ:

— تېز بول، تېز بول! — دەپ ئۇنى ئالدىراتتى، شۇ چاغدىلا جىيا رۈينىڭ يۈرىكى جايىغا چۈشتى، ئىككى قەدەمنى بىر چامداپ دېگۈدەك، ئارقا ئىشىك بىلەن قېچىپ چىقىپ ئۆيىگە ئارانلا كېلىۋالدى، بۇ ئۈچىنچى جىڭ قاققان چاغ ئىدى، شۇڭا ئۇ دەرۋازىۋەننى ئويغاتماي بولمىدى.

دەرۋازىۋەن ئۇنى بۇ ھالەتتە كۆرۈپ:
— نېمە بولدىڭىز؟ — دەپ سورىدى.
— قاراڭغۇدا تېيىلىپ كېتىپ ھاجەتخانىغا چۈشۈپ كەتتىم، — دەپ يالغان ئېيتتى ئۇ. ئاندىن ئۆيىگە كىرىپ كىيىملىرىنى يەڭگۈشلىدى ۋە يۇيۇندى، ئەنە شۇ چاغدىلا بۇ فېڭجيېنىڭ ئۆزىنى ئويناتقانلىقىنى ئويلاپ بىر پەس ئوغىسى قايناندى. لېكىن، فېڭجيېنىڭ چىرايلىق سىياقىنى يەنە ئەسلىگىنىدە، ھازىرلا بېرىپ ئۇنى باغرىغا بېسىۋالغۇسى كېلەتتى. ئۇ ئەنە شۇنداق كەلسە ـ كەلمەس خىياللار بىلەن كېچىچە كىرپىك قاقماي چىقتى. شۇنىڭدىن بېرى فېڭجيېنىڭ كويىدا بولسىمۇ، رۇڭگو قەسرىگە ئىككىنچى قەدەم قويۇشقا پېتىنالمايدىغان بولۇپ قالدى.

جيا رۇڭ بىلەن جيا چياڭ ھەدەپ ھېلىقى كۈمۈشنى سۈيلىگەنسېرى، جيا رۇي بوۋىسىنىڭ بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى. ئۆز ئىشتىياقىنى ھېچ باسالماي تۇرغاندا، ئۇنىڭ ئۈستىگە قەرز كېلىپ قوشۇلغاندى، كۈندۈزى بولسا دەرس ـ ساۋاقنىڭ دەستىدىن ئارام ئالالمايتتى. ئۇ يىگىرمە ياشقا كىرىپ قالغان بولسىمۇ، تېخىچە ئۆيلەنمىگەندى. فېڭجيېنى قولغا چۈشۈرەلمىگەنلىكىنى ئويلىغانسېرى، شەھۋانىي نەپسىنى قولىغا دىكىلەش بىلەن قاندۇراتتى. فېڭجيېنىڭ ئالدىغا ئىككى قېتىم سوكۇلداپ بېرىپ توڭلاپ قايتىشلىرى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇنداق تۆپە ـ تۆپىلەپ كەلگەن بۇ دەرد ـ ئەلەملەر ئاخىر ئۇنى كېسەل قىلىپ قويدى. مەيدىسى كۆپۈش، ئاغزى بەتتەم بولۇش، پۇتى ماغدۇرسىزلىنىش، كۆزلىرى ئېچىشىش، كېچىلىرى قىزىش، كۈندۈزلىرى ھېرىش، ئالدى پېشەپنى تۇتالماسلىق، ئېھتىلام بولۇش، قان تۈكۈرۈش، ئىشقىلىپ، بىر يىلغا يەتمەيلا جىمى كېسەل ئۇنىڭغا چاپلاشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنى ئالالماي ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. كۆزى يۇمۇلۇشىغىلا چۈش كۆرۈپ قارا باسىدىغان، جۆيلۈيدىغان ۋە

قاتتىق چۆچۈيدىغان بولۇپ قالدى. چاقىرىلمىغان تېۋىپ، قىلىنمىغان داۋا قالمىدى. دارچىن، پارپا، تاشپاقا چىغىنىقى، مۇۋەببەل، سېپىت، شاقاقۇل قاتارلىق دورىلاردىن بىرقانچە ئون جىڭنى ئىچۈەتكەن بولسىمۇ، ھېچقانداق شىپالىق ئالامىتى كۆرۈلمىدى.

ھەش - پەش دېگۈچە ئون ئىككىنچى ئاي تۈگەپ ئەتىيازمۇ يېتىپ كەلدى، جىيا رۈينىڭ كېسىلى بارغانسېرى ئېغىرلاشتى. بۇ ھالنى كۆرۈپ جىيا دەيرۇ تەمتىرەپ قالدى، ھەر قاياقتىن تېۋىپ ئەكېلىپ داۋالىتىپمۇ كۆردى، لېكىن قىلچە ياخشىلىنىش بولمىدى. كېيىن «خاس مېھرىگىياھ سۈيى» ئىچىشكە توغرا كەلدى، ئەمما بۇنىڭغا جىيا دەيرۇنىڭ قۇدرىتى يەتمەيتتى، شۇڭا ئۇ رۇڭگو قەسرىگە بېرىپ مۇراجىئەت قىلماي بولمىدى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ئۇنىڭغا ئىككى سەر مېھرىگىياھ جىڭلاپ بېرىشنى فېڭجيېغا بۇيرۇدى.

— تېخى ئۇلۇشكۇنلا ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمغا دورا ياسىتىپ بېرىلگەنىدى، — دېدى فېڭجيې جاۋابەن، — ھېلىقى بۇزۇلمىغىنىنى ئۆزلىرىنىڭ ھەربىي مۇپەتتىش ياڭ بېگىمنىڭ ئاغىچىسىغا يوللاپ بېرىلسۇن، دېگەن بۇيرۇقلىرىغا بىنائەن، ئۇنى تېخى تۈنۈگۈنلا ئەۋەتىۋېتىپتىمەن.

— بىزنىڭكىدە قالمىغان بولسا قېيىنئانىڭىزغا كىشى ئەۋەتىپ سورىتىپ كۆرۈڭ ياكى جىيا جېن ئاكىڭىزنىڭكىدە باردۇر، بولۇپ قالسا ئېلىپ ئەۋەتىپ بېرىڭ. ساقىيىپ قالسا ساۋابلىق ئىش قىلغان بولىسىزلەر، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم.

فېڭجيې ماقۇل كۆرۈپ چىقىپ كەتتى، لېكىن ھېچكىمنىڭكىگە كىشى ئەۋەتمىدى، قالغان - قاتقان مېھرىگىياھ ئۇرۇقلىرىدىن بىرنەچچە مىسقال يىغىشتۇرۇپ، خىزمەتچىلەردىن ئەۋەتكۈزۈپ بەردى: «خېنىم ئەۋەتتى. ئەمدى قالمىدى» دەڭلار، دېگەن سۆزنىمۇ قوشۇپ قويدى. كېيىن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمغا:

— ئۆزلىرى دېگەن يەرلەرگە كىشى ئەۋەتىپ كۆردۈم، جەمئىي

ئىككى سەردىن ئوشۇقراق يىغىلىپتىكەن، شۇنى ئەۋەتىپ بەردىم، — دەپ مەلۇم قىلىپ قويدى.

بۇ كۈنلەردە، جيا رۇي ئۆزىنىڭ جان قايغۇسى بىلەنلا قالغانىدى، شۇڭا ئۇنىڭ ئىچمىگەن دورىسى قالمىدى، لېكىن پۇلنى بىكارلا خەجلىدى، قىلچە ئۇنۇم كۆرمىدى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بىر ئاقساق دەرۋىش خەيرى ـ سەدىقە تىلەپ كېلىپ، مەخسۇس نەپرەت ـ مالامەت كېسىلىنىلا داۋالايمەن، دېدى. جيا رۇي ئۆيدە يېتىپ بۇنى ئاڭلاپ قېلىپ:

— بۇدساتۋانى تېز چىللاپ كىرىڭلار، مېنى قۇتقۇزسۇن! — دەپ توۋلىدى ۋە ياستۇقتا يېتىپ ئۇنىڭغا غايىبانە باش ئۇردى. خىزمەتكارلار دەرۋىشنى ئۆيگە باشلاپ كىرىشتى. دەرۋىش ئۆيگە كىرىشى بىلەنلا جيا رۇي «كاپ» قىلىپ ئۇنىڭغا ئېسىلىپ:

— بۇدساتۋا، مېنى قۇتقۇزۇۋېلىڭ! — دەپ مۇراجىئەت قىلدى.

— كېسىلىڭ دورا بىلەن ساقايمايدۇ، — دېدى دەرۋىش ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ تۇرۇپ، — مەندە بىر گۆھەر بار، ساڭا شۇنى بېرەي، سەن ھەر كۈنى ئۇنى كۆرۈپ تۇرساڭ جېنىڭنى ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ، — دېدى ـ دە، خۇرجۇنىدىن ھەر ئىككى تەرىپىدىلا ئادەمنى كۆرسەتكىلى بولىدىغان بىر دانە ئەينەكنى ئېلىپ جيا رۇيگە سۇندى، ئەينەكنىڭ كەينىدە: «ئاينەئى جاھاننەما» دېگەن ئىبارە يېزىلغانىدى.

— بۇ نەرسە، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى دەرۋىش، — غايىب ئالەمنىڭ مەۋھۇم ئوردىسىدىن كەلگەن، پەرىزات جىڭخۇەن ئۆز قولى بىلەن ياسىغان. بۇ ئەينەك بىدئەت خىيال ۋە قالايمىقانلىقتىن بولغان كېسەلنى ئەملەپ، ئالەمگە ئەمىنلىك، ھاياتقا كېپىللىك بېرىدۇ. مەن ئۇنى مەخسۇس ئەقىللىك، چىرايلىق ۋە لاتاپەتلىك بەگزادىلەرنىڭلا كۆرۈشى ئۈچۈن ئادەمزات ئارىسىغا ئالغاچ كەلدىم. لېكىن، ئۇنىڭ تەتۈر تەرىپىگىلا قاراشقا بولىدۇكى، ئوڭ تەرىپىگە قاراشقا زىنھار بولمايدۇ، بۇنى ئەستە

بەكمۇ چىلىق ساقلاش كېرەك! ئۈچ كۈندىن كېيىن ئۇنى قايتۇرۇۋالغىلى كېلىمەن، ئاغىچە سالىمازا ساقىيىپ كېتىسەن، — ئۇ شۇنداق دەپلا، كىشىلەرنىڭ بىردەم ئولتۇرۇڭ، دەپ يالۋۇرغىنىغا قارىماي بىمالال يۈرۈپ كەتتى.

جيا رۇي ئەينەكنى قولىغا ئالغاندىن كېيىن ئويلىدى: «بۇ دەرۋىشنىڭ گەپلىرى قىزىق — ھە؟ ئەينەككە بىر قاراپ سىناپ كۆرمەيمۇ قېنى؟» ئۇ «ئاينەئى جاھاننەما»نى چىقىرىپ، ئۇنىڭ تەتۈر تەرىپىگە شۇنداق قارىغانىدى، ئەينەك ئىچىدە بىر مۇردىنىڭ تىك تۇرغانلىقىنى كۆردى. جيا رۇي دەرھال ئەينەكنى ياپتى — دە:

— ھوي خۇنپەر! — دەپ دەرۋىشنى تىللىدى، — ئەجەبمۇ قورقۇتتى كىشىنى. نېمە بولسام بولاي، ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدە نېمە بارلىقىنى بىر كۆرەيچۇ.

جيا رۇي ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىگە قارىۋىدى، فېڭجيېنىڭ قول ئىشارىسى بىلەن ئۆزىنى چاقىرىۋاتقانلىقىنى كۆردى، بۇنى كۆرۈپ جيا رۇينىڭ كۆڭلى گۈلدەك ئېچىلىپ كەتتى، ئۆزىنى مەستانە ھالدا ئەينەك ئىچىگە كىرىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلدى ۋە فېڭجيې بىلەن بىر پەس ھاۋايى — ھەۋەسىنى قاندۇردى، ئاندىن كېيىن فېڭجيې ئۇنى ئۇزىتىپ قويدى. جيا رۇي يەنە كارىۋىتىغا يېنىپ كەلگەندەك بولۇپ، «ۋايجان!» دەپ توۋلىدى — دە، كۆزىنى ئاچتى. ئەينەك يېڭىباشتىن تەتۈر ئۆرۈلۈپ قالدى، يەنىلا ھېلىقى تىك تۇرغان مۇردا ئۇنىڭ كۆزىگە چۈشتى. جيا رۇي چىپ — چىپ تەرلىگەندەك بولدى، تۆۋىنىدىن بىرمۇنچە مەنىي ئېقىپ چۈشتى. جيا رۇينىڭ ئىشرەت نەپسى بۇنىڭ بىلەنلا قانمىدى. ئۇ ئەينەكنىڭ ئوڭ تەرىپىنى ئىككىنچىلەپ يەنە ئۆرۈپ قارىدى، فېڭجيې ئۇنى بايىقىدەك قول ئىشارىسى بىلەن چاقىردى. ئۇ يەنە فېڭجيېنىڭ يېنىغا كىردى. بۇ ئىش ئەنە شۇنداق ئۈچ — تۆت قېتىم تەكرارلاندى. ئاخىرقى قېتىمدا ئۇ ئەمدىلا ئەينەك ئىچىدىن چىقىپ كېلىۋاتقاندا، ئىككى ئادەم كېلىپ ئۇنىڭ بويىنىغا زەنجىر سېرتماق سالدى — دە، سۆرەپ ماڭدى. جيا رۇي:

— توختاڭلار، ئەينەكنى ئېلىۋالاي ... — دەپ توۋلىغان پېتى ئىككىنچى سۆزلىيەلمەي قالدى.

ئۇنىڭ يېنىدا خىزمەتتىنى قىلىپ تۇرغان كىشىلەر دەسلەپتە ئۇنىڭ ئەينەكنى قولىغا ئېلىپ قاراۋاتقانلىقىنى، ئەينەك قولىدىن چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى، كۆزىنى ئېچىپ ئەينەكنى يەنە قولىغا ئېلىۋالغانلىقىنى، ئاخىر ئەينەك ئىككىنچىلەپ قولىدىن چۈشۈپ كەتكەندىن كېيىن، قىمىر قىلالماي يېتىپ قالغانلىقىنىلا كۆردى. خىزمەتكارلار ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، تىنىقى ئالللىقاچان توختىغان ۋە ئاستىدا مۇزدەك بىر مۇنچە مەنىي تۆكۈلۈپ ياتقان. ئەنە شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ، كارىۋىتىنى يۆتكەشكە ئالدىراشتى، جيا دەيرۇ ئەر - خوتۇن ئىككىيلەن يىغلاپ ملىڭ ئۆلۈپ، ملىڭ تىرىلدى، «قانداق ئالۋاستى بۇ!» دەپ دەرۋىشنى قارغىدى ۋە ئەينەكنى كۆيدۈرۈۋېتىشكە بۇيرۇدى، دەل شۇ چاغدا ئاسماندىن:

— كىم ئۇنى ئوت تەرىپىگە قارا، دەپتۇ. يالغاننى راست دەيدىغان ئۆزۈڭلار تۇرۇپ، نېمىشقا ئەينىكىمنى كۆيدۈرۈشەتتىڭ! — دېگەن سادا كەلدى. شۇ سادا بىلەن تەڭلا ئەينەكمۇ ئۇچۇپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. جيا دەيرۇ تالاغا چىقىپ بايىقى ئاقساق دەرۋىشنى كۆردى. دەرۋىش بولسا:

— «ئاينەئى جاھاننەما»نى ئۆزۈمگە بەر! — دەپ ۋارقىرىغان پېتى كېلىپ ئەينەكنى «كاپ» قىلىپ تۇتۇۋالدى - دە، ئۇچقاندەك كۆزدىن غايىب بولدى.

شۇنداق قىلىپ، جيا دەيرۇ نائىلاج تەزىيە ئىشلىرى بىلەن بەند بولۇشقا توغرا كەلدى ۋە ئەتراپقا خەۋەر قىلدۇردى. ئۈچىنچى كۈنى تىلاۋەت قىلدۇرۇپ، يەتتىنچى كۈنى جيا رۇيىنىڭ جەسىتىنى تۆمۈر ئاستانىلىق مازارنىڭ كەينىگە ئاپىرىپ قويدى. جيا جەمەتىدىكىلەرنىڭ ھەممىۋاسى بىر مەزگىل كېلىپ تەزىيە بىلدۈردى. رۇڭگو قەسرىدىن جيا شې يىگىرمە سەر، جيا جېڭمۇ يىگىرمە سەر كۈمۈش بەردى، قالغان قوۋم - قېرىنداشلار

ئۆزلىرىنىڭ ھال - ئەھۋالىنى ئېيتىشىپ ..., ئۆزلىرىنىڭ ھال - ئوقىتىدىكى ئوقەتسىگە يارىشا بىر - ئىككى سەردىن، بەزىلىرى ئۈچ - تۆت سەردىن كۈمۈش ئىئانە قىلىشتى. بۇنىڭدىن باشقا، جيارۇينىڭ مەكتەپداشلىرى يەنە يىگىرمە - ئوتتۇز سەر كۈمۈش يىغىش قىلىپ بەردى. جيا دەيرۇنىڭ قولى قىسقىراق بولسىمۇ، مۇشۇنداق ياردەملەر بىلەن تەزىيە ئىشىنى كەڭ - كۇشادە ئۆتكۈزۈۋالدى.

شۇ يىلنىڭ ئاخىرى كۈتۈلمىگەن يەردىن لىن رۇخەي ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقى ۋەجىدىن، دەييۈينى ئالدىرىۋېلىشقا ئالاھىدە مەكتۇپ ئەۋەتتى. بۇنى ئاڭلاپ جيا ئانىنىڭ كۆڭلىگە يەنە بىر غەم قوشۇلدى ۋە دەييۈينى دەرھال يولغا سېلىشقا جابدۇندۇردى. بۇ خەۋەر باۋيۈينىڭ كۆڭلىگە بىئاراملىق كەلتۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن ئاتا - بالا ئوتتىنىڭ يامانلىقىنى ھېس قىلىپ، دەييۈينى يولدىن قالدۇرۇشقا پېتىنالمىدى. شۇنىڭ بىلەن جيا ئانا دەييۈينى ئاپىرىپ كېلىشكە جيا ليەننى بۇيرۇدى. ئۇلارنىڭ ئېلىپ ماڭىدىغان سوۋغا - سالام ۋە يول خىراجەتلىرى توغرىسىدا تەپسىلىي سۆزلەپ ئولتۇرمايمىز، چۈنكى ھەممە ئىشنىڭ جاي - جايىدا بولۇشىدا گەپ يوق. جيا ليەن بىلەن دەييۈي سەپەر كۈنىنى تېزلا بەلگىلىدى - دە، ئۇرۇق - تۇغقانلىرى بىلەن خوشلىشىپ، خىزمەتكارلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، كېمە بىلەن ياڭجۇغا قاراپ يولغا چىقتى. بۇنىڭ تەپسىلاتىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون ئۇچىنچى باب

مەرھۇمە چىن كېچىك مەھرەم بېگى ئاغىچىسى دېگەن نامغا نائىل بولغانلىقى
ۋاڭ شىفېڭ نىڭگو قەسرىنىڭ تەزىيە ئىشلىرىغا قاراشقانلىقى

شۈنداق قىلىپ، جيا ليەن دەيىۋىنى ياڭجۇ شەھىرىگە ئېلىپ كەتكەندىن بېرى، فېڭجيېنىڭ بەكمۇ ئىچى پۇشىدىغان بولۇپ قالدى. ھەر ئاخشىمى پىڭئېر بىلەن بىر پەس چاقچاق قىلىشاتتى ـ دە، موكلا يېتىپ ئۇخلاپ قالاتتى. بۈگۈن ئاخشاممۇ ئۇ پىڭئېر بىلەن چىراغ تۈۋىدە ئاتەشداندا ئىسسىنىپ ئولتۇرۇپ بىر پەس پاراڭلاشتى، ئاندىن ئۇنى كەشتىلىك يوتقىنىنى بالدۇرراق ئىسسىتىپ قويۇشقا بۇيرۇپ، ھەر ئىككىسىلا ئۇخلاشقا ياتتى. فېڭجيې ئېرىنىڭ نەگە بېرىپ يەتكەنلىكىنى بارماقلىرى بىلەن ساناپ يېتىپ، ئۇچىنچى قېتىم دۈمباق چېلىنغانلىقىنىمۇ سەزمەي قالدى. پىڭئېر بولسا تاتلىق ئۇيقۇدا ئىدى. فېڭجيې ئۇخلاي دەپ ئەمدىلا كۆز يۇمۇشىغا، چىن شىنىڭ كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى گىرەم ـ سىرەم كۆرۈپ قالدى.

ــ ھامما، خويمۇ ئۇخلاپتىكەنسىز ! ــ دېدى چىن شى تەبەسسۇم بىلەن، ــ مەن بۈگۈن كەتمەكچى بولۇپ كەلدىم، مېنى ئۇزىتىپ قويايمۇ دېمەيسىزغۇ؟ ئادەتتە ئىككىمىز چىرايلىق ئۆتۈشكەنلىكىمىز ئۈچۈن سىزدىن ھېچ ئايرىلغۇم كەلمەيۋاتىدۇ، شۇڭا سىز بىلەن خوشلاشقىلى كېلىۋىدىم. يەنە بىر ئارمىنىم بار ئىدى، بۇنى سىزگە دېمىسەم باشقىلارغا دېگەن بىلەن بىكار.

فېڭجېي چىن شىنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ:

— نېمە ئارمىنىڭىز بار ئىدى؟ — دەپ سورىدى ئۇيقۇلۇقتا، — ماڭا دەڭ، قېنى.

— ھامما، — دېدى چىن شى، — سىز قىز - خېنىملار قاتارىنىڭ سەردارى، بېلىگە كەمەر باغلاپ، بېشىغا تاج تاقاپ يۈرگەن ئېرەكتىلەرمۇ سىزگە تەڭ كېلەلمەيدۇ. كىشىلەر ئارىسىدا: «ئاينىڭ ئون بەشى قاراڭغۇ بولسا، ئون بەشى ئايدىڭ»، «كۆلگىمۇ سۇ كىرىۋەرسە ئاخىر بىر كۈن تاشىدۇ»، «ئېگىزدىن يىقىلغان قاتتىق چۈشىدۇ» دېگەن تەمسىللەر بار. بۇ تەمسىللەرنىڭ مەنىسىنى نېمىشقىمۇ چۈشەنمەيدىغانسىز؟ خانىدانىمىز شانۇ شەۋكەت بىلەن يۈز يىللارچە داڭ چىقىرىپ بۈگۈنگە كەلدى، مۇبادا كۈنلەرنىڭ بىرىدە «بىھۇدە كۈلكىنىڭ كەينى يىغا»غا ئايلىنىپ، «دەرەخلەر ئۆرۈلسە، مايمۇنلارمۇ توزۇيدۇ» دېگەندەك تەمسىل توغرا كېلىپ قالسا، ئۇ چاغدا بىزنىڭ بۇ بىر ئەسىرلىك مەرىپەتلىك پېشقەدەم جەمەتىمىزنىڭ قۇرۇق نامىلا قالىدىغۇ؟

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، فېڭجېينىڭ كۆڭلى غەش بولدى ۋە قاتتىق تەشۋىشلەندى.

— ناھايىتى توغرا غەم يەۋاتىسىز، — دېدى فېڭجېي سەل تىنەپ، — لېكىن، ئۆمۈرۋايەت بۇنداق قايغۇ - ھەسرەتتە قالماسلىقنىڭ نېمە ئىلاجى بار دەيسىز؟

— قاراڭە، سىزنىڭ كالتە پەم بولۇپ قالغانلىقىڭىزنى، ھامما! — دېدى چىن شى سوغۇققىنا كۈلۈپ، — «ئاپەتنىڭ كەينى ئامەت» دەيدۇ، پاراۋانلىق بىلەن خار - زارلىق تاكى ئەلمىساقتىن تارتىپ دەۋر قىلىپ كېلىۋاتىدۇ، بۇنى ھەمىشە ساقلاپ قېلىشقا ئادەمزاتنىڭ قۇدرىتى يەتمەيدۇ. لېكىن، سورۇقچىلىق كېلىدىغان چاغدىكى ئىگىلىك - بىساتنى بۈگۈنكى پاراۋانلىق كۈنلىرىدە چاغلاپ قويالىغاندىلا، ئاندىن ئۆمۈرۋايەت ئېسەنلىكنىڭ ھۆددىسىدىن چىققىلى بولىدۇ. يەنى بۈگۈن ھەممە

ئىش سەرەمجانلىنىپ بولغان بولسىمۇ، تېخى ئىككى ئىش سەرەمجان بولمىدى، مۇبادا مۇشۇ ئىككى ئىشلا يولغا قويۇلۇپ كەتسە، كېيىنكى كۈنلەرنى خېيىم - خەتەرسىز ئۆتكۈزۈشكە ھۆددە قىلغىلى بولاتتى.

— ئۇ قايسى ئىككى ئىش؟ — دەپ سورىدى فېڭجيې.

— بۈگۈن، — دېدى چىن شى، — ئاتا - بوۋىمىزنىڭ تۇپراق بېشىدا ھەر تۆت پەسلىدە نەزىر - چىراغ بولۇپ تۇرغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاجرىتىلغان مۇقىم بىر دارامەت يوق؛ ئىككىنچىدىن، خەيرىيەت مەكتەپلىرى تەسىس قىلىنغان بولسىمۇ، ئۇنىڭمۇ مۇقىم بىر تەمىناتى يوق. مېنىڭچە، پاراۋانلىق بولۇۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە نەزىر - چىراغ ۋە تەمىنات ئۆكسۈپ قالمىسىمۇ، لېكىن بېشىمىزغا كۈن چۈشكەندە بۇ ئىككى خىراجەت نەدىن كېلىدۇ؟ بۇنىڭدىن كۆرە، مېنىڭ قارىشىمچە، بۈگۈنكى باي - باياشاتلىق كۈنلەرنى قولدىن بېرىپ قويماي، ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ تۇپراق بېشى ئەتراپىغا كۆپلەپ ھويلا - ئاران، ئۆي - ئوتاق، يەر - زېمىن بىنا قىلىنسا، نەزىر - چىراغ ۋە تەمىنات خىراجەتلىرى ئەنە شۇ ۋەخپىلەردىن ئېلىنسا؛ خەيرىيەت مەكتەپلىرىمۇ ئەنە شۇ يەرگە قۇرۇلسا، پۈتۈن جەمەت بويىچە چوڭ - كىچىك ھەممەيلەن بارمەسلىھەت بىر نىزام تۈزۈپ چىقىپ، بۇنىڭدىن كېيىن ھەر يىلى ۋەخپە يەرلەردىن كەلگەن دارامەت، نەزىر - چىراغ ۋە مەكتەپ تەمىناتلىرىنى خانىدان بويىچە نۆۋەت بىلەن مۇتەۋەككۈللۈك قىلسا، ئىگىلىكنى مۇشۇنداق نۆۋەت بىلەن باشقۇرسا تالاش - تارتىشمۇ چىقمايدۇ، رەنگە قويۇش ياكى سېتىۋېتىشتەك يامان ئىشلارمۇ يۈز بەرمەيدۇ. قازارەن، گۇناھقا تارتىلىپ قالسا، خۇسۇسىي مۈلۈكنى مۇسادىرە قىلىپ كېتىشى مۇمكىن، ئەمما بۇ ۋەخپە مۈلۈكنى مۇسادىرە قىلالمايدۇ. بېشىمىزغا كۈن چۈشكەن چاغلاردا ئۇرۇق - پۇشتىمىز ئۆز ئۆيلىرىگە قايتىپ بېرىپ ئوقۇسىمۇ، تېرىقچىلىق قىلسىمۇ ئۇلارغا پاناھلىنىدىغان ماكان چىقىدۇ، نەزىر - چىراغ

ئىشلىرىمۇ ئۇزۇلۇپ قالمايدۇ. بۇگۇنكى شانۇشەۋكەتنى تۇگىمەس ـ پۇتمەس دەپ بىلىپ، كېيىنكى كۇنلەرنى ئويلىماسلىق ھەرگىز ئاقىلنىڭ ئىشى ئەمەس. يېقىنقى كۇنلەردە، نۇر ئۇستىگە نۇر ياغقاندەك ۋە گۇل ئۇستىگە گۇل كەلتۇرگەندەك، ئىنتايىن تەنتەنىلىك بىر خۇش خەۋەر بۇ خانىدانىنى كۇتۇپ تۇرۇپتۇ. لېكىن، شۇنى بىلىڭكى، بۇ ناھايەت كىرىپىك قېقىش ئارىلىقىدىكى ھەشەمەت، بىردەملىك خۇشاللىق، خالاس. «ھېيت ھەر كۇنى بولىۋەرمەيدۇ» دېگەن تەمسىلنى زادىلا ئېسىڭىزدىن چىقىرىپ قويماڭ. ئەگەر كېيىنكى كۇنلەرنىڭ غېمىنى بالدۇرراق قىلمىغاندا، پۇشايماننى ئالدىغان قاچا تېپىلماي قالىدۇ.

— ئۇ قانداق خۇش خەۋەر ئىكەن؟ — دەپ سورىدى فېڭجيې ئالمان ـ تالمان.

— ھېكمەت ئىلاھىنى ئاشكارىلاشقا بولمايدۇ، — دېدى چىن شى، — ئىككىمىز ياخشى ئۆتۇشكەنلىكىمىز ئۇچۇنلا، ۋىدالىشىش پەيتىدە سىزگە بىر ـ ئىككى ئېغىز سۆز ھەدىيە قىلىپ كەتكۇم كەلدى، ئېسىڭىزدە چىڭ ساقلاڭ!

ئۇ يەنە تۆۋەندىكى بېيىتنى ئوقۇدى:

باھار كەتسە ئۇزاپ سوڭرە تامام گۇللەر خازان بولغاي،
تىلەپ ئۆز يولىنى ھەركىم شۇ دەم ھەر ياق راۋان بولغاي.

فېڭجيې چىن شىنى يەنە گەپكە سېلىشقا تەمشەلگىنىدە، ئارا دەرۋازا تەرەپتىن جەزنىڭ ساداسى ئاڭلاندى، جەز ئارقا ـ ئارقىدىن تۆت قېتىم ئۇرۇلدى، بۇ دەل ماتەم ساداسى ئىدى. فېڭجيې چۆچۇپ ئويغىنىپ كەتتى.

— شەرقىي قەسىردىكى جيا رۇڭ بېگىمنىڭ ئاغىچىسى تۇگەپ قاپتۇ! — دەپ مەلۇم قىلدى بىركىم. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، فېڭجيې قورقىنىدىن پۇتۇن ئەزايى ـ بەدىنى مۇزدەك تەرگە چۆمدى ۋە بىر پەس تېڭىرقاپ تۇرۇپلا قالدى. ئاندىن دەررۇ

كېيىنىپ ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ يېنىغا كەلدى. بۇ چاغدا پۈتۈن ئۆيدىكىلەر بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ، ھەممىسى بۇرۇقتۇرما بولۇپ يۈرەكلىرى پۈچۈلانغان ھالدا ئولتۇرۇشاتتى. چوڭلار ئۇنىڭ ھۆرمەتچان ۋە ئىتائەتچانلىقىنى ئەسلىسە، تەڭدېمەتلىرى ئۇنىڭ چىقىشقاق ۋە جان دوستلۇقىنى قەدىرلەيدىغانلىقىنى ئەسلەيتتى؛ ئۆزىدىن كىچىكلەر ئۇنىڭ كۆيۈمچان ۋە مېھرىبانلىقىنى ئەسلىسە، چوڭ - كىچىك چاكار دېدەكلەر ئۇنىڭ ئاجىز - ئورۇق، قېرى - چۆرىلەرگە خەير - ساخاۋەتلىك ۋە مېھىر - شەپقەتلىك ئىكەنلىكىنى ئەسلەيتتى. شۇڭا، ھەسرەت چېكىپ داد - پەرياد قىلمىغان ھېچكىم قالمىدى.

قۇرۇق گەپنى ئاز قىلىپ، ئەمدى سۆزنى جيا باۋيۈدىن ئاڭلايلى. لىن دەييۈي كەتكەندىن بېرى، باۋيۈي يالغۇزسىراپ ھېچكىم بىلەنمۇ ئوينىمايدىغان بولۇپ قالدى، كەچ كىرىش بىلەنلا كەيپسىز ھالدا ئۇيقۇغا كېتەتتى. بۈگۈن ئۇ چىن شىنىڭ ۋاپات بولغان خەۋىرىنى چۈشىدە ئاڭلاپ، ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى، قانداقتۇر خەنجەر كېلىپ يۈرىكىگە ئۇرۇلغاندەك بولۇپ، ئىختىيارسىز ھۆ تۈتۈپ قان قۇسۇۋەتتى. شىرېن ۋە باشقىلار ئالمان - تالمان كېلىپ ئۇنى يۆلىۋالدى.

— نېمە بولدىڭىز؟ — دەپ سوراشتى ئۇلار. ئاندىن جيا ئانىغا مەلۇم قىلىپ، تېۋىپ چاقىرىپ كەلمەكچى بولۇشتى.

— ھودۇقماڭلار، ھېچقىسى يوق. بۇ، يۈرەكنى ئىسسىق سەپرا قاپلاپ، قان ئۆز يوللىرىنى تاپالماي قالغانلىقتىن بولغان، — دېدى باۋيۈي، ئاندىن ئورنىدىن تۇردى ۋە جيا ئانا بىلەن كۆرۈشۈپ، بالدۇرراق تەزىيە بولغان يەرگە بېرىش ئۈچۈن كىيىملىرىنى يەڭگۈشلىدى. شىرېن باۋيۈينىڭ بۇ ئەھۋالىدىن ئەنسىرىگەن بولسىمۇ، ئۇنى توسۇپ قېلىشقا پېتىنالماي مەيلىگە قويۇپ بەردى. جيا ئانا باۋيۈينىڭ تەزىيە بولغان يەرگە بارماقچى بولغانلىقىنى ئاڭلاپ:

— يېڭىلا جان ئۈزگەن يەرگە بارساڭ يامان بولىدۇ، ئۇنىڭ

ئۈستىگە بۇ كىچە قاتتىق شامال چىقىۋاتىدۇ، ئەتىلىككە بارساڭمۇ ئۈلگۈرىسەن، — دەپ باۋيۈينى توستى. لېكىن، باۋيۈي ئۇنىمىدى. جيا ئانا مەپە تەييارلاشقا، ئۇنى قوغداپ ئاپىرىپ قويۇش ئۈچۈن كۆپرەك ئادەم قوشۇپ قويۇشقا بۇيرۇدى. ئۇلار ئۇدۇل كېلىپ نىڭگو قەسرىنىڭ ئالدىدا توختىدى، قەسرىنىڭ دەرۋازىسى يوغان ئوچۇق ئىدى، ئىككى تەرەپكە يېقىلغان شام ـ چىراغلار قەسىر ئىچى ۋە تېشىنى كۈندۈزدەك يورۇتۇپ تۇراتتى. ئادەملەر ۋاڭ ـ چۇڭ كۆتۈرۈشۈپ ئۇياقتىن ـ بۇياققا تىنماي ئۆتۈپ تۇرۇشاتتى، ئىچكىرىدىن بولسا يەر ـ زېمىننى زىلزىلىگە كەلتۈرگۈدەك يىغا ـ زار ئاڭلىنىپ تۇراتتى. باۋيۈي مەپىدىن چۈشە ـ چۈشمەيلا مېيىت قويۇلغان ئۆيگە قاراپ يۈگۈردى ۋە ئۇ يەردە بىر پەس قاتتىق كۆز يېشى قىلدى، ئاندىن يۇشى بىلەن كۆرۈشۈشكە كەلدى، يۇشىنىڭمۇ كونا مەيدە ئاغرىقى قوزغىلىپ قېلىپ يېتىپ قالغانىدى. بۇ يەردىن چىقىپ، ئۇ يەنە جيا جېن بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدى.

بۇ چاغدا جيا دەيرۇ، جيادەيشيۇ، جيا چى، جيا شياۋ، جيا دۇن، جيا شې، جيا جېڭ، جيا سۇڭ، جيا بيەن، جيا خېڭ، جيا گۇاڭ، جيا چېن، جيا چۇن، جيا لىن، جيا چياڭ، جيا چاڭ، جيا لىڭ، جيا يۈن، جيا چېن، جيا زېن، جيا پىڭ، جيا ساۋ، جيا خىڭ، جيا فېن، جيا فاڭ، جيا لەن، جيا جۈن، جيا جىلەرنىڭ ھەممىسى كېلىپ بولغانىدى. جيا جېن بولسا يۇم ـ يۇم يىغلاپ تۇرۇپ، جيا دەيرۇ ۋە باشقىلارغا سۆزلەپ تۇراتتى. ئۇ:

— كېلىن بالىمىزنىڭ ئوغلىمىزدىنمۇ نەچچە ھەسسە ئارتۇق ئىكەنلىكىنى پۈتۈن خانىدانىمىزدىكى چوڭ ـ كىچىكلەر، يىراق ـ يېقىن ئۇرۇق ـ تۇغقان، يار ـ بۇرادەرلەردىن بىلمەيدىغىنى يوق. ئەمدى ئۇ رەھمەتلىك پۈتىنى سۇندى ـ دە، كەتتى. خانىدانىمىز ئەسلى ـ ۋەسلى قۇرۇپ كەتكەندەك بولۇپ قالدى، — دېدى ـ دە، يەنە ھۆڭرەپ يىغلىۋەتتى.

— سەۋر قىلىڭ، — دەپ، تەسەللى بېرىشتى جامائەت، —

ئۆلدى ـ تۇگىدى، يىغلىغان بىلەنمۇ ئورنىغا كەلمەيدۇ، ئەمدى مېيىتنى قانداق ئۇزىتىش توغرىسىدا كېڭەش قىلىپ كۆرگىنىمىز ئەۋزەل.

— قانداق ئۇزىتاتتۇق، — دېدى جىيا جېن، — بار ـ يوقۇمنى سەرپ قىلىمەن شۇ !

مۇشۇ گەپلەر بولۇۋاتقاندا، چېن باڭيې، چېن جۇڭ، يۇشىنىڭ بىرقانچە جەمەتى ۋە ئۇنىڭ ئاچا ـ سىڭىللىرىمۇ يېتىپ كېلىشتى، جىيا جېن جىيا چۇن، جىيا چېن، جىيا لىن، جىيا چياڭلارنى بېرىپ مېھمانلارغا ھەمراھ بولۇشنى ۋە كۇن تاللاش ئۈچۈن ئوردا مۇنەججىمى بىلەن پالچىنى چىللاپ كېلىشنى بۇيرۇدى. مېيىتنى يەتتە كەررە يەتتە قىرىق توققۇز كۈن ساقلايدىغان ۋە ئۈچ كۈندىن كېيىن ھازا ئېچىپ، ماتەم خەۋىرىنى بىلدۈرىدىغان بولدى. ۋاپات بولغۇچىلارنىڭ ئەرۋاھلىرىنى ئازابتىن خالاس قىلىش ئۈچۈن، خاس بىر يۈز سەككىز نەپەر راھىب تەكلىپ قىلىنىپ، چوڭ دالاندا قىرىق توققۇز كۈن تۇۋا ـ ئىستىغپار ئوقۇتۇلىدىغان بولدى. «سەنەملەر راۋىقى»دا يەنە بىر سورۇن قۇرۇپ، كىنە ـ ئاداۋەتلەرنى يېشىپ، گۇناھ ـ كىبىرلەرنى يۇيۇش ئۈچۈن، توقسان توققۇز نەپەر كامىل دەرۋىش تەكلىپ قىلىنىپ، ئون توققۇز كۈن تائەت ـ تىلاۋەت قىلىنىدىغان بولدى. ئاندىن كېيىن مېيىت «ئەتىر باغ»دا قويۇلۇپ، يەنە ئەللىك نەپەر پازىل راھىب ۋە ئەللىك نەپەر پازىل دەرۋىش تەكلىپ قىلىنىپ، يەتتە ـ يەتتە كۈن بويىچە روبىرو ئولتۇرۇپ، خەير ـ ئېھسان ھەققىدە تىلاۋەت قىلىدىغان بولدى.

جىيا جىڭ چوڭ نەۋرىسىنىڭ ئاغىچىسى ۋاپات بولغانلىقىدىن خەۋەر تاپقان بولسىمۇ، مەنمۇ بۇگۈن ـ ئەتىلا ئەرشكە راۋان بولىدىغان ئادەم، ئۆيگە قايتسام ئۆزۈمگە گۇناھ يۇقتۇرۇۋېلىپ، بۇرۇنقى تاپقان ساۋابلىرىمدىن ئايرىلىپ قالارمەن دەپ، بۇ خەۋەرگە بىپەرۋا قارىدى، تەزىيە ئىشلىرىنى ئوغلى جىيا جېنغا تاشلاپ قويدى.

جيا جېن بەتخەج ئادەم ئىدى، ئۇ مېيىت ساندۇقى ياساتماقچى بولۇپ، شەمشاد دەرىخىدىن تىلىنغان تاختايلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ بىرىنىمۇ ياراتمىدى. شۇ تاپتا شۆ پەنمۇ تەزىيە بىلدۈرۈشكە كەلگەنىدى، ئۇ جيا جېننىڭ ئېسىل تاختاي ئىزدىتىپ يۈرگەنلىكىنى بىلىپ:

— بىزنىڭ ياغاچچىلىق دۇكىنىمىزدا تاختاي بار، ئۇنى تۆمۈر تۈزاق تېغىدىن ئەكەلگەنىكەن، ئۇنىڭدىن مېيىت ساندۇقى ياساتسا كۈرمىڭ يىللارغىچە چىرىمايدۇ. بۇنى ئۆز ۋاقتىدا مەرھۇم ئاتام شاھزادە ۋاپادار چىڭۋاڭ ئۈچۈن ئەكەلگەنىكەن، كېيىن شاھزادە گۇناھقا لايىق بولۇپ قېلىپ، ئىشلەتمەي قېلىپ قالغان. بۇ تاختاي ھازىر دۇكاندا پېچەتلەنگەن ھالدا تۇرۇپتۇ، ئۇنى سېتىۋالغۇدەك ئادەممۇ چىقمىدى. كېرەك قىلسىڭىز ئەكەلدۈرۈپ كۆرۈپ بېقىڭ، — دېدى.

جيا جېن بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدى، دەررۇ ئالدۇرۇپ كەلگەندىن كېيىن، ھەممەيلەن كۆزدىن كەچۈردى. ئۇنىڭ قېلىنلىقى سەككىز سۇڭ كېلەتتى، گۈللىرى سىپار چېچەكىدەك، پۇرىقى ئىپاردەك ئىدى، قول بىلەن چەكسە قاشتېشىدەك جاراڭلاپ تۇراتتى. ھەممەيلەن ئاجايىپ ئېسىل تاختاي ئىكەن، دەپ ماختاشتى.

— نەرخى قانچىكىن، — دەپ سورىدى جيا جېن.

— نەرخىنى سورىسىڭىز، — دېدى شۆ پەن كۈلۈپ، — مىڭ سەر كۈمۈشكىمۇ سېتىۋالغىلى بولمايدۇ، نەرخ - پەرخنى قويۇپ، ئۇلارغا بىرنەچچە سەر كۈمۈش سىمكار پۇلى بەرسىڭىزلا كۇپايە.

بۇنى ئاڭلاپ، جيا جېن دەرھال شۆ پەنگە چەكسىز مىننەتدارلىق بىلدۈردى ۋە تاختاينى دەررۇ تىلىپ مېيىت ساندۇقى ياساشقا بۇيرۇدى.

— مېنىڭچە، بۇ نەرسە ئۇلۇغ مۆتىۋەرلەرگىلا خاس ئىكەن، كىيىمىن بالىغا بىرىنچى دەرىجىلىك شەمشاد ياغىچىدىن ئاخىرەتلىك ياسىسىمۇ بولاتتى، — دېدى جيا جېڭ نەسىھەت

قىلىپ. ئەمما، جىيا جېن ئۇنىڭغا كۆنمىدى.

شۇ ئەسنادا، چىن شىنىڭ دېدەك قىزى رۇيجۇ چىن شىنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى كۆرۈپ تۈۋرۈككە ئۇسۇپ ئۆلتۈۋالغانلىقىنى خەۋەر قىلىشتى. بۇ ۋەقە پۈتۈن جەد - جەمەتنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇردى ۋە ئۇنىڭغا بارىكاللا ئوقۇشتى. جىيا جېن رۇيجۇنى ئۆزىنىڭ قىز نەۋرىسى ھېسابىدا ئاخىرەتلىككە ئېلىپ، ئۇنىڭ جەسىتىنى چىن شىنىڭ جەسىتى بىللەن بىللە «ئەتىر باغ»دىكى «ھۆرلەر شىپاڭى»غا قويدۇرۇپ قويدى. چىن شىنىڭ يەنە باۋجۇ دەيدىغان بىر دېدەك قىزى بار ئىدى، چىن شى پەرزەنت كۆرمىگەنلىكى ئۈچۈن، مەزكۇر قىز ئۆز رازىلىقى بىلەن چىن شىنىڭ ئاسراندى قىزى ۋە ئۇنىڭ ئەرۋاھىغا تەسەددۇق بولۇپ مېيىت ساندۇقى ئالدىدا ھازىدار بولۇشنى تەلەپ قىلدى. بۇنى ئاڭلاپ جىيا جېن ئىنتايىن سۆيۈندى ۋە ئۇنى شۇ كۈندىن ئېتىبارەن «كىچىك خېنىم» دەپ ئاتاشقا دەررۇ بۇيرۇق چۈشۈردى. دېمەك، باۋجۇ تېخى ياتلىق قىلىنمىغان قىزلارغا لايىق قائىدە بويىچە، چىن شىنىڭ جىنازىسى ئالدىدا قاتتىق ھازا تۇتۇپ، ئادا - جۇدا بولاي دېگەندى.

شۇنداق قىلىپ، بارلىق قوۋم - قېرىنداش ۋە ئۆز خانىدانىدىكىلەر پاتىپاراق بولۇشماي، رەت - رېتى بىلەن كونا يوسۇن بويىچە ئىش يۈرگۈزدى. جىيا جېن: «جىيا رۇڭ بولسا پەقەت بىر مەدرىسە تالىپى، مېيىت ساندۇقى ئالدىدىكى تۇغقا شۇنداقلا يېزىپ قويۇلسا سەت بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېيىت ساندۇقى ئالدىدا تۇغ كۆتۈرۈپ ماڭىدىغان قاراۋۇللارمۇ كۆپ بولماي قالىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن كۆڭلى ناھايىتى يېرىم بولۇپ تۇراتتى.

شۇ كۈنى دەل بىرىنچى يەتتە كۈنىنىڭ تۆتىنچى كۈنى ئىدى، «نۇرلۇق ئوردا»نىڭ باش ھەرەم ئاغىسى دەي چۈەن ئالدى بىلەن تەزىيە ئۈچۈن تەييارلانغان سوۋغا - سالاملىرىنى يوللىۋېتىپ، ئاندىن ئۆزى تەختىراۋانغا ئولتۇرۇپ، داقا - دۇمباق بىلەن

تەزبيە بىلدۈرۈشكە كەلدى. جىيا جېن ئالمان ـ تالمان ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالدى ۋە ئۇنى ھەسەل ھەرىسى ئايۋىنىغا تەكلىپ قىلىپ، ئالدىغا چاي كەلتۈردى. جىيا جېن ئوغلى جىيا رۇڭغا بىرەر مەنسەپ سېتىۋېلىشنى ئاللىقاچان كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغانىدى. شۇڭا، بۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، ئۆز ئارزۇسىنى ھەرەمئاغىسىغا ئىزھار قىلدى.

— دېمەك، ماتەم مۇراسىمى دەبدەبىلىك ئۆزىسۇن دەپسىز ـ دە؟ — دېدى دەي چۈەن كۈلۈپ، جىيا جېننىڭ غەرىزىنى چۈشەنگەن ھالدا.

— ئېيتقانلىرى كەلگەي، ۋەزىر ئالىيلىرى، — دېدى جىيا جېن دەررۇ.

— ئىشىڭىز ئوڭدىن كېلىپ قالدى، — دېدى دەي چۈەن، — ھازىر ناھايىتى باب بىر ئورۇن بار: شۇ تاپتا بىزدە ئۈچ يۈز نەپەر ھەرەمبېگىدىن ئىككى نەپەر تېخى كەم، تۈنۈگۈن شاگىياڭخۇنىڭ ئۈچىنچى ئىنىسى شۇ ئەمەلنى تەلەپ قىلىپ ئۆيۈمگە مىڭ بەش يۈز سەر كۈمۈش كۆتۈرۈپ كەپتۇ، ئۇلار بىلەن ئەزەلدىنلا ياخشى يار ـ بۇرادەرلەردىن بولۇپ ئۆتۈشكەنلىكىمىز ئۈچۈن، بوۋىسىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇنىڭ بۇ تەلىپىنى يادىي ـ چۈدايلا ماقۇل كۆرگەنىدىم. ھازىر يەنە بىر ئورۇن بار. ئويلىمىغان يەردىن يۇڭشىڭ ۋىلايىتىنىڭ ھەربىي ۋالىيسى يوغان قورساق فېڭ پاڭزا مەزكۇر ئورۇننى ئۆزىنىڭ ئوغلىغا سېتىۋېلىشنى تەلەپ قىلغانىكەن، ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىشكە نەدە چولام بولسۇن. ئۇ ئەمەلنى ئۆز ئوغلىڭىزغا سېتىۋېلىشنى مۇۋاپىق كۆرگەنىكەنسىز، ئۇنداقتا نەسەبنامىنى تېزرەك يېزىپ كۆرسىتىڭ.

جىيا جېن بۇ جاۋابنى ئالغاندىن كېيىن، دەرھال بىر پارچە قىزىل قەغەزگە ئوغلى جىيا رۇڭنىڭ نەسەبنامىسىنى يازدۇرۇپ، دەي چۈەننىڭ ھوزۇرىغا سۇندى. قەغەزگە تۆۋەندىكىلەر

يېزىلغانىدى:

جياڭنەن ئۆلكىسى يىڭتيەن ۋىلايىتى جياڭنىڭ ناھىيەسىدىن مەدرىسە تالىپى جيا رۇڭ، يىگىرمە ياش، ئۇلۇغ بوۋىسى — بىرىنچى دەرىجىلىك كارامەتلىك سەركەردە ئۇنۇۋانىغا ۋارىسلىق قىلغۇچى سابىق پايتەخت ھەربىي ۋالىيسى جيا دەيخۇا. بوۋىسى بىلىق يىلىدىكى دۆلەتلىك ئىمتىھاندا جىنشىلىققا ئۆتكەن جيا جىڭ. ئاتىسى ئۈچىنچى دەرىجىلىك پىداكار سەركەردە ئۇنۇۋانىغا ۋارىسلىق قىلغۇچى جيا جېن.

دەي چۈەن بۇ نەسەبنامىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ يېقىن مۇلازىملىرىدىن بىرىگە سۇنۇپ:
— سەن بۇنى مەئىشەت دىۋانىدىكى باش سەركار جاۋ بېگىمگە ئاپىرىپ بەرگىن، مېنى، بەشىنچى دەرىجىلىك ھەرەمبېگى توغرىسىدا بىر دەستەك يېزىپ بېرىشنى، بۇنىڭدىن سىرت، يەنە بىر پارچە گۇۋاھنامە يېزىپ ئۇنىڭغا مۇشۇ نەسەبنامىنى تىركەپ قويۇشنى تەۋسىيە قىلدى، دېگىن. تۆلەيدىغان كۇمۇشنى ئەتە ئۆزۈم ئەۋەتىمەن، — دېدى. مۇلازىم «خوپ» دەپ چىقىپ كەتتى. دەي چۈەن خوشلىشىپ ئورنىدىن قوزغالدى. جيا جېن ئۇنى تۇتۇپ قېلىشقا جىق ئۇرۇنۇپ كۆردى، لېكىن ئۇنىمىدى، ئاخىر ئۇنى نائىلاج قەسىر دەرۋازىسىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى. دەي چۈەن تەختىراۋانغا چىقىش ئالدىدا، جياجېن:
— كۇمۇشنى دىۋانغا ئاپىرىپ تۆلەيمۇ ياكى جانابلىرىنىڭ مۇبارەك خانىلىرىغا يەتكۈزۈپ بېرەيمۇ؟ — دەپ سورىدى جيا جېن.
— دىۋانغا تۆلىسىڭىز زىيان تارتىپ قالىسىز، ئۇنىڭدىن كۆرە، دەل مىڭ سەر كۇمۇشنى خانەمگىلا ئەۋەتىڭ، — دېدى دەي چۈەن. بۇنىڭغا جيا جېن چەكسىز مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

— هازا تۇتۇش مۇددىتى توشقاندىن كېيىن، كەمىنىلەرنى بەچچەمنى مۇبارەكخانىلىرىغا تەزىمگە باشلاپ بارىمەن، — دېدى جىيا جېن ۋە ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتى.

شۇ ئەسنادا، يەنە هاي ـ هايلىغان سادا ئاڭلاندى، قارىغۇدەك بولسا، جۇڭجىڭخۇ شى دىگىنىڭ ئاغىچا خېنىمى جىيەن قىزى شى شياڭيۈننى باشلاپ كەلگەنىكەن. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، شىڭ ئاغىچا خېنىم ۋە فېڭجيېلار ئالدىغا چىقىپ ئۇلارنى چوڭ ئۆيگە باشلاپ تۇرۇشىغا، يەنە جىڭشاڭخۇ، چۈەنىڭخۇ، شۇشەنبو① قاتارلىق ئۈچ خانىداندىن تەزىيە ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن سوۋغا ـ سالاملار تاۋۇت ئالدىدا تىزىلدى. بىر ئازدىن كېيىن ئۈچ كىشى تەختىراۋاندىن چۈشتى، ئۇلارنى جىيا جېن مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى.

ئەنە شۇ تەقلىدتە ئۇياق ـ بۇياقتىن كېلىپ ـ كېتىپ تۇرغان ئۇرۇق ـ تۇغقان، يار ـ بۇرادەرلەرنىڭ سانىنى ئېلىشمۇ تەس ئىدى. مۇشۇ قىرىق توققۇز كۈن ئىچىدە، نىڭگو قەسىرى ئورۇنلاشقان كوچىدا ئاق تارتىپ كېلىپ ـ كېتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى، پار ـ پۇر كىيىنگەن مەنسەپدارلار كەينى ـ كەينىدىن كېلىپ ـ كېتىپ تۇراتتى.

شۇ كۈنىنىڭ ئەتىسى جىيا جېن ئوغلى جىيا رۇڭنى هازىدارلىق كىيىمىنى سېلىۋېتىپ، دىۋانغا بېرىپ گۇۋاھنامىنى ئەكېلىشكە بۇيرۇدى. تاۋۇت ئالدىغا بەشىنچى دەرىجىلىك خىزمەت ئۇنۋانىغا خاس بولغان تۇغ كۆتۈرگۈچى قاراۋۇللار ۋە جاھازلار هازىر قىلىندى. تاۋۇت ئالدىدىكى تاختىغا: «ھەزرەت ئالىيلىرىنىڭ يارلىقىغا مۇشەررەپ بولغۇچى جىيا رۇڭنىڭ ئاغىچىسى — چىن شىنىڭ مۇبارەك تاۋۇتى» دېگەن ئىبارىلەر يېزىلغانىدى. «ئەتىر باغ»نىڭ كوچا تەرەپتىكى دەرۋازىسى يوغان ئېچىلغان ۋە ئۇنىڭ

---

① خۇ — فېئوداللىق پەخرىي بەش دەرىجىنىڭ ئىككىنچىسى، مارقۇس (ماركىز)؛ بو — فېئوداللىق پەخرىي بەش دەرىجىنىڭ ئۈچىنچىسى، قۇمىس (گراف).

ئىككى تەرىپىگە ناغرىخانا قۇرۇلغان بولۇپ، بۇ يەردە سازەندىلەر نۆۋەتلىشىپ ۋاقتى ـ ۋاقتىدا ساز چېلىشىپ تۇراتتى. جۈپ ـ جۈپ بولۇپ تىزىلغان تۇغچى قاراۋۇللار خۇددى پالتا بىلەن كەسلىگەندەك تەكشى تۇرۇشاتتى. بۇلاردىن بۆلەك، دەرۋازا سىرتىدا يەنە توق قىزىل سىرلانغان ۋە ئالتۇن ھەل بىلەن خەت يېزىلغان ئىككى دانە تاختاي تىكلەكلىك بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە: «ئىچكى ئوردا ـ ئەرك ئالىنى قورۇقلىغۇچى خاس ھاجىپ ھەرەمبېگى» دېگەن ئىبارە چوڭ قىلىپ يېزىلغانىدى. ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا بولسا ئېگىز مۇنبەر ياسالغان بولۇپ، مۇنبەردە راھىبلار بىلەن دەرۋىشلەر بىر ـ بىرىگە روبىرو ئولتۇرۇشاتتى. ئېلانغا بولسا: «نەسەب ۋارىسى نىڭگو گۇڭنىڭ تۇنجى نەۋرىسىنىڭ ئاغىچىسى — ئىچكى ئوردىنى قورۇقلىغۇچى خاس ھاجىپ ھەرەمبېگى جىيا رۇڭنىڭ ئاغىچىسى — چىن شىنىڭ ھازىسى. تۆت ئىقلىمنىڭ مەركىزىدە، تەڭرىنىڭ ئىرادىسى بىلەن ئەبەدىي بەرپا قىلىنمىش مەڭگۈ ئاسايىشتىلىق دۆلەتتە، مەۋھۇم ۋە نازاپەتلىك بۇددا دىنىنىڭ سىرامانا راھىبلىرىغا باشچىلىق قىلغۇچى شەيخ بۇزرۇك ۋە ھەزرەتلىرى، ئەزەلدىن بەرھەق بولغان داۋجاۋ دىنىنىڭ دەرۋىشلىرىگە باشچىلىق قىلغۇچى شەيخ بۇزرۇك يې ھەزرەتلىرى ئېھتىرام بىلەن تائەت ـ ئىبادەت قىلىپ، تەڭرىگە سەجدە قىلىدۇ» دېگەن سۆزلەر ۋە يەنە «قىرىق توققۇز كۈنلۈك تۇۋا ـ ئىستىغپار كۈنلىرىدە، سامگارامالاردىكى جەيتىيا ۋە گۈڭساۋ قاتارلىق مۇئەككىللەرنىڭ مېھرى ـ شەپقەت ياغدۇرۇپ ۋە ئۆز كارامەتلىرىنى نامايان قىلىپ، كىنە ـ ئاداۋەتلەرنى يېشىپ، گۇناھ ـ كىبىرلەرنى يۇيۇپ، دېڭىز ھەم قۇرۇقلۇقتىكى بارچە ئەرۋاھلارنى ئازابتىن خالاس قىلىش ھەققىدىكى تائەت ـ ئىبادەتلىرىمىزگە ئىجابەت بېرىشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئىلتىجا قىلىمىز» ۋەھاكازالار يېزىلغان. بۇلارنى تەپسىلىي يېزىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق.

جىيا جېنىنىڭ كۆڭلى قانائەت ھاسىل قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئىچكىرىدە يۇشىنىڭ كونا كېسىلى يەنە قوزغىلىپ قېلىپ، ئاخىرەتلىك ئىشلارنى باشقۇرالماي قالغانلىقى سەۋەبىدىن كېلىپ ـ كېتىۋاتقان ئاغىچا خېنىملارنىڭ ئالدىدا بىئەدەپلىك بولۇپ، كۆلكىگە قېلىشتىن ئەنسىرەپ، كۆڭلى بىئارام ئىدى. ئەنە شۇنداق پەرىشان ھالدا تۇرغاندا، ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان باۋيۈي:

— ھەممە ئىش ئېپى ـ جېپى بىلەن ئورۇنلانغان تۇرسا، يەنە نېمىدىن قايغۇرىسىز ئاكا؟ — دەپ سورىدى. جىيا جېن ئۇنىڭغا ئىچكىرىدە تەزىيە ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان ئادەمنىڭ يوقلۇقىنى ئېيتتى. باۋيۈي بۇنى ئاڭلاپ:

— بۇنىڭغا ئۇنچىلا قىينىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ تۇرۇپ، — سىزگە مەن بىر كىشىنى كۆرسىتەي، ئۇ كىشى مۇشۇ بىر ئايلىق ئىشنى ھۆددىگە، جاي ـ جايىدا ئورۇنلايدۇ !

— ئۇ كىم ! — دەپ سورىدى جىيا جېن دەررۇلا. باۋيۈي بۇ يەردە نۇرغۇن تۇغقانلارنىڭ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، بىئەپسىندى، جىيا جېنىنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا بىرنېمىلەرنى دېدى. جىيا جېن ئاڭلاپ باۋيۈيدىن ئىنتايىن سۆيۈندى ۋە:

— دەرۋەقە، شۇ مۇناسىپ كېلىدۇ. يۈر، قېنى بارايلى، — دەپ باۋيۈينى يېتىلەپ، جامائەت بىلەن خوشلىشىپ، تۆر ئۆيگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

بۈگۈن غەيرىي تەزىيە كۈنى بولۇپ، كېلىۋاتقان ئۇرۇق ـ تۇغقان، يار ـ بۇرادەرلەرمۇ ئانچە كۆپ ئەمەس ئىدى، ئىچكىرىدە بىرقانچىلىغان يېقىن تۇغقانلارنىڭ ئاياللىرىلا بار ئىدى، ئۇلار شىڭ ئاغىچا خېنىم، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، فېڭجيېلار بىلەن بىر جەمەت ئاياللارنىڭ ھەمراھلىقىدا ئولتۇرۇشاتتى. «بېگىم كەلدى !» دەپ بىر كىم مەلۇم قىلدى، بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغان خىزمەتكار ئاياللار چۈچۈگەن ھالدا دۇررىدە ئورۇنلىرىدىن قوپۇشۇپ،

ئۆزلىرىنى دالدىغا ئالدى، پەقەت فېڭجىيېلا بىمالال ئورنىدىن تۇردى.

شۇ كۈنلەردە جيا جېنىڭمۇ تاۋى يوق ئىدى، ئىككىنچىدىن، ھەددىدىن ئارتۇق قايغۇ - ھەسرەتمۇ ئۇنى چېقىپ قويغانىدى، شۇڭا ئۇ ھاسا تاياقتا تايىنىپ ئۆيگە كىردى.

— تەن سالامەتلىكىڭىزمۇ ياخشى ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىرقانچە كۈندىن بېرى سىزنى ئىش بېسىۋالدى، دەم ئالماي يەنە نېمىشقا بۇياققا كېلىپ يۈرىسىز! — دەپ سورىدى شىڭ ئاغىچا خېنىم ۋە باشقىلار تەڭلا. جيا جېن ئۇلارغا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش ئۈچۈن ھاسا تاياقتا تايانغان ھالدا تىزلىنىشقا زورۇقۇۋىدى، شىڭ ئاغىچا خېنىم ۋە باشقىلار باۋيۈينى دەرھال يۆلىۋال دېيىشتى ۋە خىزمەتكارلارنى ئورۇندۇق ئەكېلىپ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇشقا بۇيرۇدى. لېكىن، جيا جېن ئولتۇرۇشقا ئۇنىمىدى ۋە زورىغا كۈلۈپ تۇرۇپ:

— مەن ھامىلىرىمىز بىلەن سىڭلىمىزغا بىر ئىشنى ئىلتىماس قىلىپ كىرىۋىدىم، — دېدى.

— نېمە ئىش ئىدى، — دەپ سورىدى شىڭ ئاغىچا خېنىم ۋە باشقىلار تەڭلا.

— ھەربىرلىرىگە مەلۇم، نەۋرىلىرىنىڭ ئاغىچىسى تۈگەپ قالدى، جىيەن كېلىنلىرى بولسا ئاغرىپ يېتىپ قالدى، ئىچكىرىدىكى ئىشلار بىسەرەمجان بولۇپ كەتتى. مۇشۇ ئىشلارنى سەرەمجانلاشتۇرۇشقا سىڭلىمىزنى بىر ئاي جوۋاتسامىكىن، دېۋىدىم، بولمىسا كۆڭلۈم ئارام تاپمايدىغان ئوخشايدۇ.

— بۇنداق ئىش دەڭ، — دېدى شىڭ ئاغىچا خېنىم، — سىڭلىڭىز ھازىر ئىككىنچى ھامىڭىزنىڭكىدە تۇرۇۋاتىدۇ، مانا شۇ كىشىنىڭ ئۆزىگە دەپ كۆرۈڭ قېنى.

— سىڭلىڭىز تېخى كىچىك، ئۆلۈم - يېتىم ئىشلىرىنى كۆرۈپ باققىنىمۇ يوق، بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالىسىغۇ مەيلى، چىقالمىسا، تېخىمۇ كۈلكىگە قالىدۇ، باشقا بىرسىنى

جوۋاتقان ياخشىراقمىكىن، ــ دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم دەررۇلا.

ــ ھامىمىزنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىپ تۇرۇپتىمەن، ــ دېدى جيا جېن كۈلۈپ، ــ سىڭلىمىزنى ئاۋارىچىلىك تارتىدۇ، دەپ ئەنسىرىسە كېرەك. ھۆددىسىدىن چىقالمايدۇ دەيلىمىكىن دېسەك، سىڭلىمىز كىچىكىدە ئويناپ ـ كۈلۈپ يۈرگەن چاغلىرىدىلا شەمشەردەك ئىتتىك بالا ئىدى، ھازىر ياتلىق بولۇپ بىر قەسىرنىڭ ئىشىنى بېجىرىۋاتىدۇ، بارغانسېرى پىشىپ يېتىلىپمۇ قالدى، شۇ كۈنلەردە، بۇ تەلەپنى سىڭلىمىزدىن باشقا ھېچكىمگە قويغىلى بولمايدۇ. ھاما، سىز كەمىنە جىيەنىڭىز بىلەن جىيەن كېلىنىڭىزنىڭ يۈز ـ خاتىرىنى قىلمىسىڭىزمۇ، مەرھۇمە نەۋرە كېلىنىڭىزنىڭ ھەققىگە نەزەر سالسىڭىز بولاتتى! ــ ئۇشۇنداق دەپلا كۆز يېشى قىلدى.

ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، فېڭجيې بۇنداق تەزىيە ئىشلىرىنى باشقۇرۇپ كۆرمىگەچكە، ئىشنى سەرەمجانلاشتۇرالماي، كىشىلەرنىڭ كۈلكىسىگە قالارمىكىن دەپ ئەنسىرىگەنىدى. ئاخىر ئۇ جيا جېننىڭ قاتتىق تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالغانلىقىنى كۆرۈپ كۆڭلى سەل ئېرىپ فېڭجيېغا قارىغىنىچە ئولتۇرۇپ قالدى. فېڭجيې ئادەتتىمۇ بىر ئىشقا چات كېرىۋېلىشقا ۋە ئۆزىنى كۆرسىتىشكە ناھايىتى ئامراق ئىدى، بۈگۈن جيا جېننىڭ شۇنچە يالۋۇرۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، كۆڭلىدە ئالىلىقاچان ماقۇلغا كېلىپ بولدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭمۇ كۆڭلى ئېرىپ قالغانلىقىنى بايقاپ:

ــ ئاكىمىز شۇ قەدەر سەمىمىي سۆزلەرنى قىلدى، ئاغىچا خېنىم ئۇنىڭ رايىنى قايتۇرمىسىلىچۇ، ــ دېدى.

ــ ھۆددىسىدىن چىقالامسىز؟ ــ دەپ شىۋىرلىدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم.

ــ چىقالمايدىغان ھېچنېمىسى يوق! ــ دېدى فېڭجيې جاۋابەن، ــ تالادىكى چوڭ ئىشلارنى ئاكىمىز سەرەمجانلاشتۇرۇپ قويۇپتۇ، ئىچكىرىنىڭ ئىشلىرىغا كۆز ـ قۇلاق بولۇپ قويىدىغان

ئىش ئىكەن شۇ. بىلمىگىنىمنى ئاغىچا خېنىمدىن سوراپ تۇرمايمەنمۇ.

ۋاڭ ئاغىچا خېنىم فېڭجېيىنىڭ جاۋابىنى ئورۇنلۇق تېپىپ لام ـ جىم دېمىدى. جيا جېن فېڭجېيىنىڭ ماقۇل كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، خۇشامەت كۈلكىسى بىلەن:

— ئامال قانچە، سىڭلىمىزنى بىرقانچە كۈن جوۋاتماقتىن باشقا ھېچ ئىلاجىم يوق. ئالدى بىلەن سىزگە مۇشۇ يەردىلا تەزىم قىلىپ قوياي، ئىشلار ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، نېرىقى قەسىرگە ئۆتۈپ يەنە تەشەككۈر ئېيتارمەن، — دېدى ـ دە، فېڭجېيغا تەزىم قىلدى ۋە فېڭجېيمۇ ھايال قىلمايلا ئۇنىڭغا تەزىم قايتۇردى.

جيا جېن نىڭگو قەسىرىنىڭ جۇپ تەمتىكى[1] نى ئەكەلدۈرۈپ باۋيۈي ئارقىلىق فېڭجېيغا سۇنۇپ بېرىپ شۇنداق دېدى:

— ئۆزىڭىز قانداق ئىشلەشنى ياخشى كۆرسىڭىز شۇنداق ئىشلەۋېرىڭ، سىڭلىم. نېمە كېرەك بولسا مەندىن سوراپ تۇرمايلا شۇنى ئېلىۋېرىڭ. تىلىكىم شۇكى، مەن ئۈچۈن پۇل تېجەپ قالىمەن دەپمۇ ئويلىماڭ، چىرايلىق ئۆزىسىلا بولغىنى. يەنە بىرسى، نېرىقى قەسىردىكى كىشىلەرگە قانداق مۇئامىلىدە بولغان بولسىڭىز، بۇياقتىكىلەرگىمۇ شۇنداق مۇئامىلىدە بولۇڭ، بىرەرسىنى رەنجىتىپ قويارمەنمىكىن، دەپ ۋايىم يېمەڭ، مۇشۇ ئىككى ئىشتىن باشقا، مېنىڭ يەنە ئەنسىرەيدىغىنىم يوق.

فېڭجېي جۇپ تەمتەكنى ئويۇل ـ تويۇللا قولىغا ئېلىشقا ئەيمىنىپ، ۋاڭ ئاغىچا خېنىمغا قارىدى، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم:

— ئاكىڭىز شۇنچىلىك دەۋاتقاندىن كېيىن، قارىشىپ بەرسىڭىزمۇ بېرىڭ، لېكىن ئۆز بېشىمچىلىق قىلماڭ، بىرەر ئىش چىقىپ قالسا، كىشى ئارقىلىق ئاكىڭىز بىلەن يەڭگىڭىزنىڭ قۇلىقىغا سېلىپ تۇرۇشنى ئەستىن چىقىرىپ قويماڭ، — دېدى. باۋيۈي جيا جېنىنىڭ قولىدىن جۇپ تەمتەكنى

① جۇپ تەمتەك — جۇپلىنىدىغان پەيزە، بامبۇك ياكى ياغاچتىن ياسىلىدۇ، ئۈستىگە نومۇر ـ بەلگە سېلىنغان، ئىككىگە بۆلۈنىدۇ، ئىشەنچ نىشانىسى قىلىنىدۇ.

ئېلىپ فېڭجيېغا زورمۇزور سۇندى.
— سىڭلىم، بۇياقتا يېتىپ - قوپۇپ تۇرامسىز ياكى ھەر كۈنى كېلىپ - كېتىپ تۇرامسىز؟ — دەپ سورىدى جيا جېن يەنە، — ھەر كۈنى قاتراۋېرىپ، ئاۋارە بولۇپ قالامسىزكىن. مەن سىزگە بۇياقتىن بىر ھويلا ئاجرىتىپ بەرسەم، بىرقانچە كۈن تۇرسىڭىزمۇ ئاراملىقراق بولغان بولاتتى.

— كېرەك ئەمەس، — دەپ كۈلدى فېڭجيې، — مەن ئۇياقنىڭ ئىشلىرىدىنمۇ قول ئۈزەلمەيمەن، ھەر كۈنى كېلىپ - كېتىپ تۇرغىنىم ئوبدانراقتەك تۇرىدۇ.

— مەيلى، — دېدى جيا جېن. يەنە بىر پەس پاراڭلاشقاندىن كېيىن، خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى.

بىردەمدىن كېيىن ئاياللار تارقىلىشتى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم:

— بۈگۈن قانداق قىلىسىز؟ — دەپ سورىدى فېڭجيېدىن.

— ئاغىچا خېنىم يېنىپ تۇرسۇنمىكىن، — دېدى فېڭجيې، — مەن ئالدى بىلەن ئىشلارنىڭ باش - ئايغىنى رەتلىۋېلىپ، ئاندىن قايتسام.

بۇ گەپلەردىن كېيىن، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم شىڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن بىللە ياندى.

فېڭجيې ئۈچ ئېغىزلىق ئايۋان سارايغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ئويلاندى: بىرىنچىدىن، بۇ يەردە ئادەملەر مۇرەككەپ، نەرسىلەر ئاسان يىتىپ كېتىدۇ؛ ئىككىنچىدىن، ئىشلارغا ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان خاس كىشى يوق، نېرى ئىتتىرىلىك، بېرى ئىتتىرىلىك تولا؛ ئۈچىنچىدىن، بۇزۇپ - چېچىش، قاقتى - سوقتى قىلىش كۆپ؛ تۆتىنچىدىن، ۋەزىپىنىڭ چوڭ - كىچىكى يوق، جاپا - راھەت تەكشى ئەمەس؛ بەشىنچىدىن، خىزمەتكارلار مۇتتەھەم، يۈزى بارلىرىنىڭ نۇقتىسى يوق، يۈزى يوقلىرىنىڭ نېسىۋىسى يوق. بۇ بەش نۇقسان نىڭگو قەسرىنىڭ ئادىتى. بۇ نۇقسانلارنى فېڭجيې قانداق ئەملىگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون تۆتىنچى باب

لىن رۇخەينىڭ جەسىتى سۇجۇ ۋىلايىتىگە ئېلىپ كېلىنگەنلىكى
جىيا باۋيۈنىڭ يول ئۈستىدە بېيجىڭۋاڭ بىلەن كۆرۈشكەنلىكى

شۇنداق قىلىپ، نىڭگو قەسرىنىڭ باش غوجىدارى لەي شېڭ ئىچكىرىنىڭ ئىشلىرى فېڭجىيېغا ھاۋالە قىلىنغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھەمراھلىرىنى يىغىپ ئۇلارغا ۋەز - نەسىھەت قىلدى:

— ھازىر، — دېدى ئۇ، — ئىچكىرىدىكى ئىشلارنى سوراشقا غەربىي قەسىردىكى جىيا ليەن بېگىمنىڭ ئاغىچىسى تەكلىپ قىلىنىپتۇ. مۇبادا ئۇ خېنىم بىرەر نەرسە ئالماقچى ياكى گەپ - سۆز قىلماقچى بولسا، خىزمىتىنى ئېھتىيات بىلەن بەجا كەلتۈرگىنىڭلار تۈزۈك. مۇشۇ بىر ئاي ئىچىدە جاپا تارتساڭلارمۇ تارتىڭلاركى، يۈزىمىز كېتىدىغان ئىشنى قىلىپ قويماڭلار، ئەتىگەن كېلىپ، كەچ قايتىڭلار، ئىش تۈگىگەندىن كېيىن ھاردۇقۇڭلارنى چىقىرىۋالارسىلەر. ئۇ ئاتىقى چىققان بىر كۆكەرمە، يۈزىدە تۈكى بار، تاش يۈرەك نەرسە، جۇدۇنى تۇتتىمۇ بولدى، سېنىڭ كىم ئىكەنلىكىڭگە قاراپ تۇرمايدۇ!

— راست دەيلا، — دېدى ھەممىسى.

— توغرىسىنى ئېيتقاندا، — دېدى ئۇلاردىن بىرسى كۈلۈپ تۇرۇپ، — بىزنىڭ ئارىمىزغىمۇ شۇ خېنىم كېلىپ ئەدىپىمىزنى بېرىپ قويمىسا بىزمۇ راسا بولۇۋالدۇق.

دەل مۇشۇ گەپ بولۇۋاتقاندا، لەي ۋاڭنىڭ ئايالى جۈپ تەمتەكنى كۆتۈرۈپ، مۇناجات، دۇرۇت - دۇئا ۋە ئېلان پۈتىدىغان

قەغەزلەرنى ئالغىلى كەلدى، ھۆججەتتە ئالىدىغان نەرسىلەرنىڭ سانى ئېنىق كۆرسىتىلگەنىدى. كۆپچىلىك ئۇنى دەررۇ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ، ئالدىغا چاي كەلتۇردى ۋە سانى بويىچە قەغەز ئاچىقىپ بېرىشكە كىشى بۇيرۇدى. لەيۋاڭ قەغەزلەرنى كۆتۈرۈپ ئايالى بىلەن مۇراسىم دەرۋازىسىغىچە كەلدى، ئاندىن قەغەزلەرنى ئايالى ئەكىرىپ كەتتى.

فېڭجىي مۇلازىم سەيمىڭگە بىر دەپتەر تۇپلەپ قويۇشنى بۇيرۇدى، ئاندىن دەرھال باش غوجىدار لەي شېڭنىڭ ئايالىنى چاقىرتىۋېلىپ، ئۇنىڭدىن مەزكۇر خانىداندا ئىشلەيدىغان خىزمەتكارلارنىڭ رويخېتىنى ئالدۇرۇپ تەكشۈرۈپ كۆردى. ئۇنىڭغا يەنە ئەتە تاڭ سەھەردىن قالدۇرماي بارلىق خىزمەتكار ئاياللارنى بۇيرۇق كۈتۈشكە قەسىرگە توپلاپ قويۇشنى تاپىلاپ قويدى. ئۇ ھېساب - كىتابلارغا نېرىدىن - بېرىلا كۆز يۈگۈرتۈپ، لەي شېڭنىڭ ئايالىدىن ئۇنى - بۇنى سوراپ قويۇپ، ئاندىن مەپىسىگە چۈشۈپ ئۆيىگە ياندى.

فېڭجىي ئەتىسى بامدات ۋاقتىدىن دەل يېرىم سائەت ئۆتكەندە نىڭگو قەسرىگە ئۆتتى. نىڭگو قەسرىنىڭ ئايال خىزمەتكارلىرى ئاللىقاچان يىغىلىشىپ بولغانىدى. ئۇلار فېڭجىي لەي شېڭنىڭ ئايالى بىلەن بىللە كۆپچىلىككە خىزمەت تەقسىم قىلىۋاتقانلىقىنى كۆردى، ئىچكىرى كىرىشكە پېتىنالماي، پەنجىرە سىرتىدىلا گەپكە قۇلاق سېلىشىپ تۇراتتى.

— ئىشلارنى ماڭا تاپشۇرغانىكەن، سىلەرنىڭ چىشىڭلارغا تېگىپ قويۇشۇم تۇرغان گەپ، — دېدى فېڭجىي لەي شېڭنىڭ ئايالىغا قاراپ، — مەن سىلەرنىڭ ئاغىچا خېنىملاردەك ھەممە ئىشنى ئۆز مەيلىڭلارغا قويۇپ بېرىدىغان ئۇنداق سىلىق - يۇمشاقلاردىن ئەمەس. «بۇ قەسىردە ئەزەلدىنلا مۇشۇنداق ئىدى» دېگەن سۆزنى ئىككىنچى ئاغزىڭلارغا ئالماڭلار، ئەمدى ئىش مېنىڭ دېگىنىمچە بولىدۇ، سەللا سولىسىغا كەتسەڭلار، ئۇ چاغدا مەن يۈزۈڭ بارى كىم، يوقى كىم، ئۇنىڭغا قاراپ تۇرمايمەن،

ھەممىڭنى بىر تاياقتا ھەيدەيمەن.

فېڭجىيې بۇ گەپلەرنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن، سەيمىڭگە روپخەتنى ئوقۇشنى بۇيرۇدى، خىزمەتكار ئاياللارنى ئىسىملىك بويىچە بىر - بىرلەپ چاقىرىپ كىرىپ كۆزدىن كەچۈردى، ھەممىسى بىلەن كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن:

— بۇ يىگىرمە كىشى ئون - ئوندىن بولۇپ ئىككى گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈڭلار. ھەر كۈنى ئىچكىرىدە تۇرۇپ، كېلىپ - كېتىپ تۇرغان ئۇرۇق - تۇغقانلارغا چاي قۇيۇپ بېرىسىلەر، باشقا ئىشلار بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن. بۇ يىگىرمە كىشىمۇ ئىككى گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈڭلار، ھەر كۈنى ئۆز جەمەت تۇغقانلارغا چاي - غىزا تارتىسىلەر، سىلەرنىڭمۇ باشقا ئىش بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن. بۇ قىرىق كىشىمۇ ئىككى گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈپ، خاس مېيىت ساندۇقى ئالدىدا تۇرۇپ ئىسرىق سېلىش، چىراغلارغا ياغ قۇيۇش، پەردە - كۆشەكلەرنى ئېسىش، مېيىتكە ھەمراھ بولۇش، ئەرۋاھقا ئاتاپ تائام ۋە ئۇسسۇلۇق سۇنۇش، ھازىدارلارغا يىغلىشىپ بېرىش ئىشلىرىنى ئۆتەيسىلەر، سىلەرنىڭمۇ باشقا ئىشلار بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن. بۇ تۆت كىشى مەخسۇس ئىچكىرىدىكى چايخانىدا تۇرۇپ چىنە - چەينەك، قاچا - قومۇچلارنى تاپشۇرۇۋېلىپ ساقلايسىلەر، ئۇنىڭدىن بىرەرسى يېتىپ كەتسە، تۆتىڭلا تۆلەيسەن. بۇ تۆت كىشى خاس شاراب - تائام قاچىلىرىغا قارايسىلەر، بىرەرسى كېمىيىپ قالسا تەڭ تۆلەيسىلەر. بۇ سەككىز كىشى خاس تەزىيە ئۈچۈن كەلگەن سوۋغىلارنى تاپشۇرۇۋالىسىلەر. بۇ سەككىز كىشى خاس ھەرقايسى ئورۇنلاردىكى چىراغ يېغى، شام ۋە قەغەز تەڭگىلەرگە قارايسىلەر، بۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئالدۇرۇپ، سەككىزىڭلارغا تاپشۇرۇپ بېرىمەن، مەن بەلگىلەپ بەرگەن سان بويىچە، ھەر قەيەرگە ئۈلەشتۈرۈپ بېرىسىلەر. بۇ يىگىرمە كىشى ھەر كۈنى كېچىسى جاي - جايدا نۆۋەت بىلەن كۆزەتچىلىك قىلىپ، ئىشىك - دەرۋازىلارنى ساقلاپ، شام - مەشئەللەرنى

تەكشۈرۈپ تۇرىسىلەر، ھويلا - ئاراننى سۈپۈرىسىلەر. قالغانلىرىڭلار ھەر ئۆيگە بىردىن بۆلۈنىسىلەر، كىم نەگە بۆلۈنسە، شۇ يەرنىڭ بارلىق ئۈستەل - ئورۇندۇقلىرىغا، زىننەت بۇيۇملىرىغا، ھەتتاكى تۈكۈرۈكدان، چاڭ - توزان قاققۇچلارغىچە مەسئۇل بولىسىلەر، بىرەر يىپ - يىڭنە يوقاپ ياكى بۇزۇلۇپ كەتسە، مەسئۇل ئادەمدىن تۆلىتىۋېلىنىدۇ. ھەممىڭلارنى تۆپىسىدىن ھەر كۈنى سىز لەي شىڭنىڭ ئايالى تەكشۈرۈپ تۇرىسىز. ھورۇنلۇق قىلغان، قىمار ئويناپ ھاراق ئىچكەن، ئۇرۇشقان - تىللاشقانلار بولسا دەرھال ماڭا مەلۇم قىلىسىز، يۈز - خاتىر قىلىپ ئۆتكۈزۈۋەتسىڭىز، مەن بىلىپ قالسام، ئۇ چاغدا ئاتا - بوۋىڭىزنىڭمۇ يۈزىنى قىلمايمەن. بۈگۈن قائىدە - نىزاملارمۇ تىكلەندى، بۇنىڭدىن كېيىن كىمنىڭ ئىشىدا ماللىمانلىق تۇغۇلسا، شۇنىڭ بىلەن ھېسابلىشىمەن، ئادەتتە، مەن بىلەن بولغان كىشىلەرنىڭ يېنىدا سائەت بولاتتى، مەيلى چوڭ ئىشلار ياكى كىچىك ئىشلار بولسۇن، ئۇنىڭ ھەممىسى بەلگىلىك سائەت بىلەن ئورۇنلىناتتى. سىلەرنىڭ تۆر ئۆيلەردىمۇ سائەت بار، شۇ سائەتلەرگە قارىساڭلارمۇ بولىدۇ. بامدات ۋاقتىدىن دەل يېرىم سائەت ئۆتكەندە، مەن يوقلىما قىلىشقا كېلىمەن، دەل ناشتا ۋاقتىدا ئەتىگەنلىك تاماق يەيسىلەر. ئومۇمەن تەمتەك ئالغىلى ۋە مەلۇم قىلغىلى كېلىدىغىنىڭلار بولسا چۈش ۋاقتىدىن يېرىم سائەت ئۆتكەندە كېلىڭلار. شام ۋاقتىدا زاۋاللىق قەغەز تەڭگىلەرنى كۆيدۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، ھەممە يەرنى بىر نۆۋەت كۆزدىن كەچۈرىمەن، تۈندە كۆزەتكە چىققانلار ئاچقۇچلارنى ساق تاپشۇرۇپ بېرىشى كېرەك. ئەتىسى مەن يەنە بامدات ۋاقتىدىن يېرىم سائەت ئۆتكەندە بۇياققا ئۆتىمەن. بىرقانچە كۈنگىچە ھەممەيلەن جاپا تارتىشىمىز تۇرغان گەپ، ئىشلار تۈگىگەندىن كېيىن، بېگىڭلار ئەلۋەتتە سىلەرنى مۇكاپاتلايدۇ.

فېڭجيې گېپىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، يەنە سان بويىچە چاي، چىراغ يېغى، شام، توخۇ پەيلىرىدىن ياسالغان چاڭ - توزان

قاقڧۇچ، سۇپۇرگە قاتارلىق نەرسىلەرنى تارقىتىپ بەرگۈزدى. يەنە بىر تەرەپتىن داستىخان، ئورۇندۇق يوپۇقى، كۆرپىچەك، چىپتا، تۇكۇرۇكدان، دەسسىگۇچ قاتارلىق ئۆي جاھازلىرىنى ئالدۇرۇپ چىقىپ تارقىتىپ بەردى ۋە تىزىملىۋالدى. كىم نەگە مەسئۇل ۋە كىم نېمىلەرنى تاپشۇرۇۋالدى، ھەممىنى ناھايىتى ئېنىق قىلىپ يېزىۋالدى، تاپشۇرۇۋالغۇچىلارنىڭمۇ بارار ـ تۇرار يېرى بولدى، بۇرۇنقىدەك ئىشنىڭ ئاسىنىغا يۈگۈرىدىغان، جاپالىق ئىشلارغا ئادەم چىقماي قالىدىغان، ھەرقايسى ھۇجرىلاردا تويپىلاڭدىن توقاچ ئوغرىلايدىغان ئىشلارمۇ قالمىدى. كەلدى ـ كەتتى ئىشلىرىدىمۇ پاتىپاراق بولمايدىغان بولدى، بالدۇرقىدەك قالايمىقانچىلىقلار تۈگىدى، بارلىق ھورۇنلۇق، ئوغرىلىق قاتارلىق ئىللەتلەردىن ساقلاندى.

فېڭجيې ئىناۋىتىنىڭ ئۈستۈنلۈكى ۋە بۇيرۇقىنىڭ ئۆتكۈرلۈكىدىن ئىنتايىن مەمنۇن ئىدى. ئۇ يۈشىنىڭ كېسەل بولۇپ قالغانلىقى ۋە جيا جېنىنىڭ ھەددىدىن ئارتۇق قايغۇ ـ ھەسرەت چېكىپ، گېلىدىن غىزا ئۆتمەيۋاتقانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۆزى ھەر كۈنى نېرىقى قەسىردىن ھەرخىل ئېسىل تائاملارنى تەييارلىتىپ ئالدۇرۇپ بەردى. جيا جېنمۇ مەخسۇس فېڭجيې ئۈچۈنلا ئالىي تائاملارنى تەييارلىتىپ، ئايۋان سارايغا كىرگۈزۈپ بېرىشنى تاپىلاپ قويدى. فېڭجيې جەبىر ـ جاپادىن باش تارتماي، ھەر كۈنى ۋاقتىدا بۇياققا ئۆتۈپ، ئايۋان سارايدا ئۆزى يالغۇز ئەتىگەنلىك يوقلىما قىلاتتى، ئىشلارنى يولغا سالاتتى، يەڭگە ـ سىڭىللىرى بىلەنمۇ ئارىلاشمايتتى، ئايال تۇغقانلىرى كەلسە ئالدىغىمۇ چىقمايتتى، ئۇزىتىپمۇ قويمايتتى.

بۈگۈن بەشىنچى يەتتە كۈنىنىڭ بەشىنچى كۈنى ئىدى، دۇئاخانلار دوزاخنىڭ ئىشىكىنى ئېچىش، چىراغ ياندۇرۇپ ئەرۋاھلارنىڭ روھىنى يورۇتۇش، يامىراجانى زىيارەت قىلىش، جىن ـ ئالۋاستىلارنى بەند قىلىش، يەر مۇئەككىلىنى تەكلىپ قىلىش، ئالتۇن كۆۋرۈككە يول ئېچىش ۋە تۇغ ـ سايىۋەنلەرنى

يېپىش بىلەن شۇغۇللاندى. دەرۋىشلەر مۇناجاتنامىنى تەڭرىگە سۇنۇش، ئەۋلىيالار ماقامىنى تاۋاپ قىلىش ۋە تەڭرىگە سەجدە قىلىش بىلەن مەشغۇل بولدى. شەيخلەر بولسا كۆجە كۆيدۈرۈپ ئىسرىق سېلىش، ئاچ ئەرۋاھلارنى ئازاد قىلىش ۋە تووۋا - ئىستىغپار ئوقۇش ئىشلىرىنى ئېلىپ باردى. يەنە ئۈستىگە چاشما گۈللۈك تون، ئايىغىغا قىزىل پوپۇچ كىيگەن ئون ئىككى نەپەر ياش راھىبە تاۋۇت ئالدىدا ئىستىقامەتتە ئولتۇرۇپ، ئەرۋاھلار ھەققىگە دۇرۇت ئوقۇدى. ئىشقىلىپ، بۈگۈن ھەممە يەر تەڭ قىزىپ كەتتى.

فېڭجيې بۈگۈن مېھمانلارنىڭ ئاز بولمايدىغانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭا سۈبھى ۋاقتىدىلا ئورنىدىن قوپۇپ، يۇيۇنۇپ - تاراندى. ياسىنىپ بولغاندىن كېيىن، كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ، قولىنى يۇدى، بىرنەچچە ئوتلام سۈت ئىچتى، ئاندىن ئاغزىنى چايقىدى. بامدات ۋاقتىدىن دەل يېرىم سائەت ئۆتكەنىدى. لەي ۋاڭنىڭ ئايالى خىزمەتكارلارنى باشلاپ، ئۇنى كۈتۈپ تۇرغىنىغا خېلى ۋاقىت بولۇپ قالغانىدى. فېڭجيې ساراي ئالدىغا چىقىپ مەپىسىگە چۈشتى، مەپە ئالدىنى ئۈستىگە «رۇڭگو قەسرى» دېگەن ئىبارە يېزىلغان بىر جۈپ ئەينەك پانۇس يورۇتۇپ ماڭاتتى. ئۇلار نىڭگو قەسرىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلدى، دەرۋازىغا يوپيورۇق چىراغلار ئېسىقلىق ئىدى، ئىككى تەرىپىدە بىر خىلدا ياسالغان ئۆرە پانۇسلار ئەتراپىنى خۇددى كۈندۈزدەك يورۇتۇپ تۇراتتى، ئاپپاق ھازا كىيىمى كىيگەن خىزمەتكارلار ئىككى ياقتا تىك تۇرۇشاتتى. مەپە چوڭ دەرۋازا ئالدىغا كەلگەندىن كېيىن، مۇلازىملار كەينىچە مېڭىپ چېكىنىدى، خىزمەتكار ئاياللار كېلىپ مەپىنىڭ پەردىسىنى قايرىدى. فېڭجيې مەپىدىن چۈشۈپ، بىر قولى بىلەن فېڭئېرگە يۆلىنىۋالدى، ئىككى نەپەر ئايال قولچىرىغى بىلەن ئالدىنى يورۇتۇپ، ئۇنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ ئىچكىرىگە كىردى. بۇ چاغدا نىڭگو قەسرىدىكى ئايال خىزمەتكارلار فېڭجيېنىڭ ئالدىغا چىقىپ

تەزىم قىلىشتى.

فېڭجېي خىرامان قەدەم تاشلاپ «ئەتىر باغ»قا كىرىپ، «ھۆرلەر شىپاڭى»غا چىقتى ۋە ئۇ يەردە قويۇلغان مېيىت ساندۇقى ئالدىغا كېلىپ توختىدى ۋە تاۋۇتنى كۆرۈش بىلەنلا كۆز يېشى خۇددى بېغىشىدىن ئۈزۈلگەن ئۈنچىدەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى. ھويلىدا تۇرغان نۇرغۇن مۇلازىملار قوللىرىنى ئىككى ياققا سالغان ھالدا قەغەز تەڭگە كۆيدۈرۈشنى كۈتۈپ تىك تۇراتتى. فېڭجېي:

— مەرھۇمەنىڭ ئەرۋاھىغا چاي كەلتۈرۈپ، قەغەز تەڭگە كۆيدۈرۈلسۇن! — دەپ بۇيرۇق قىلىشى بىلەن تەڭ، جاڭ ئۇرۇلدى ۋە ھەممە ساز بىردەك چېلىندى. خىزمەتكارلار تاۋۇت ئالدىغا يۆلەنچۈكى بار يوغان بىر ئورۇندۇقنى قويۇپ قويغانىدى، فېڭجېي ئەنە شۇ ئورۇندۇققا ئولتۇرۇپ ھۆكرەپ يىغلاپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۆينىڭ ئىچى - تېشىدىكى، يۇقىرى - تۆۋەندىكى بارلىق ئەر - ئاياللار تەڭلا يىغلاشقا باشلىدى.

جىيا جېن بىلەن يۇشى بۇيرۇغان كىشىلەر كېلىپ ئۇنىڭغا تەسەللى بەردى، فېڭجېي ئەنە شۇ چاغدىلا يىغىنى توختىتىپ ئۆزىگە كەلدى. لەي ۋاڭنىڭ ئايالى ئۇنىڭغا ئېغىز چايقاشقا چاي كەلتۈردى، ئاندىن ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆز جەمەتلىرى بىلەن خوشلىشىپ ئايۋان سارايغا كىردى ۋە ئىسمىلىك بويىچە يوقلىما قىلىشقا باشلىدى. ھەرقايسى ئىشلارغا بۆلۈنگەن كىشىلەر تولۇق كېلىپ بولغان، لېكىن ئۇرۇق - تۇغقانلارنى قارشى ئېلىش ۋە ئۇزىتىشقا بۆلۈنگەنلەرنىڭ ئىچىدە بىر كىشى تېخى كەلمىگەنىدى. فېڭجېي دەرھال ئۇنى چاقىرغۇزۇپ كەلدى، بۇ كىشى قورقۇپ دەككە - دۈككىدە قالدى.

— كېچىكىپ قالغان سەنمۇ؟ سەنزە، باشقىلاردىن يۈزۈم چوڭ دەپ، گېپىمگە قۇلاق سالماپتىكەنسەن - دە! — دېدى فېڭجېي زەھەرخەندىلىك بىلەن.

— يوقسۇ، — دېدى ھېلىقى كىشى يالۋۇرغان ئاھاڭدا، —

پىقىر قۇللىرى ھەر كۈنى سەھەر كېلىۋاتقانىدىم، پەقەت بۈگۈنلا بىر قەدەم كېچىكىپ قالدىم. ئاغىچا خېنىم، بۇ دورەم گۇناھىمدىن ئۆتسىلە ئىكەن!

دەل مۇشۇ گەپلەر بولۇۋاتقاندا، رۇڭگو قەسىرىدىكى ۋاڭ شىڭنىڭ ئايالى كېلىپ بېشىنى ئىچكىرى تىقىپ قارىۋىدى، فېڭجېي ھېلىقى سوراق قىلىنىۋاتقان كىشىنى قويۇۋەتمەي تۇرۇپ:

— ھە، نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭ؟ — دەپ سورىدى ۋاڭ شىڭنىڭ ئايالىدىن.

ۋاڭ شىڭنىڭ ئايالى ئالدىغا كېلىپ:

— مەيە بىلەن تەختىراۋانغا تور يوپۇق توقۇماقچى ئىكەن، يىپ ئېلىشقا تەمتەك سوراپ كېلىۋىدىم، — دەپ جاۋاب بەردى ۋە قولىدىكى تىزىملىكنى فېڭجېيغا سۇندى. فېڭجېي سەيمىڭنى ئوقۇشقا بۇيرۇدى.

— ئىككى چوڭ تەختىراۋان، تۆت كىچىك تەختىراۋان، تۆت مەيە ئۈچۈن چوڭ - كىچىك تور يوپۇقتىن پالانى دانە، ھەربىر يوپۇققا كېتىدىغان ئۇنچىلىك يىپتىن پۇستانى جىڭ، — دەپ ئوقۇدى سەيمىڭ. فېڭجېي سانلارنىڭ دەلمۇ دەل چىقىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، سەيمىڭنى تىزىملىۋېلىشقا بۇيرۇدى ۋە رۇڭگو قەسرىنىڭ جۇپ تەمتىكىنى ئېلىپ بەردى. ئاندىن ۋاڭ شىڭنىڭ ئايالى چىقىپ كەتتى.

فېڭجېي بايىقى سۆزىنىڭ داۋامىنى قىلىشقا تەمشىلىپ تۇرغاندا، رۇڭگو قەسرىدىن تۆت نەپەر پەرمانچى نەرسە - كېرەك ئېلىش ئۈچۈن تەمتەك سوراپ كىرىپ كەلدى، فېڭجېي ئۇلارنىڭ قولىدىكى خەتنى ئېلىپ ئوقۇشقا بۇيرۇدى، خەتتە تۆت نەرسە سورالغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە ئىككى نەرسە ئېنىق يېزىلمىغانىدى.

— بۇ چىقىم خاتا پۈتۈلگەن، ئېنىق ھېسابلىغاندىن كېيىن كېلىپ ئېلىڭلار! — دېدى فېڭجېي ۋە خەتنى چۆرۈۋەتتى.

ئىككى پەرمانچى سۇلىشىپ چىقىپ كېتىشتى.
فېڭجېي يېنىدا تۇرغان جاڭ سەينىڭ ئايالىنى كۆرۈپ:
— سېنىڭ نېمە ئىشىڭ بار؟ — دەپ سورىدى. جاڭ سەينىڭ ئايالى يېنىدىن دەرھال بىر خەتنى ئېلىپ:
— بايىقى تەختىراۋان بىلەن مەيلەرنىڭ تور يوپۇقلىرىنى پۈتكۈزگەنىكەن، شۇنىڭ ئىش ھەققىگە پالانى سەر كۈمۈش ئالغىلى كېلىۋىدىم، — دەپ جاۋاب بەردى. فېڭجېي بۇنى ئاڭلاپ، خەتنى تاپشۇرۇۋالدى ۋە سەيمىڭنى تىزىملاپ قويۇشقا بۇيرۇدى. بۇ پۇل ۋاڭ شىڭنىڭ تاپشۇرۇپ بەرگەنلىكى بىلەن دەللالنىڭ قول قويۇشى بىر دەك چىققاندىن كېيىن، جاڭ سەينىڭ ئايالىغا بېرىلىدىغان بولدى. ئاندىن ئىككىنچى خەتنى ئوقۇشقا بۇيرۇدى. بۇ خەتتە باۋيۈينىڭ تاشقىرىقى كۈتۈپخانىسى پۈتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇنى خۇيلايدىغان قەغەز سېتىۋېلىشقا پۇل ئېلىنىدىغانلىقى پۈتۈلگەنىدى. فېڭجېي ئاڭلاپ، ھۆججەتنى تاپشۇرۇۋېلىپ تىزىملاپ قويۇشنى بۇيرۇدى ۋە جاڭ سەينىڭ ئايالى ئۆز ئىشىدىن ئېنىق ھېساب بەرگەندىن كېيىن پۇل بېرىلىدىغان بولدى.
— بۈگۈن سەن كېچىكىپ كەلسەڭ، ئەتە ئۇ كېچىكىپ كەلسە، ئۇ چاغدا بۇ يەردە كىم قالاتتى؟ — دېدى فېڭجېي ھېلىقى كېچىكىپ كەلگەن كىشىگە قاراپ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — سېنى كەچۈرسەممۇ بولاتتى، بىراق بۈگۈن سېنى تۇنجى قېتىم كەن، دەپ كەچۈرۈم قىلسام ئەتە باشقىسىنى باشقۇرالماي قالىمەن، ئۇنىڭ قىلغاندىن كۆرە، بۇ ھېسابنى ھازىرلا تۈگىتىۋەتكەن ياخشى.
فېڭجېي بىردىنلا قاپىقىنى تۈرۈپ:
— قېنى ئاچىقىپ يىگىرمە دەررە ئۇرۇڭلار! — دەپ توۋلىدى.
تۇرغانلار فېڭجېينىڭ غەزەپكە كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، سۇسلۇق قىلىشقا پېتىنالماي، ئۇنى سۆرەپ ئاچىقىپ يىگىرمە دەررە سالدى ۋە يېنىپ كىرىپ مەلۇم قىلىپ قويدى.

— بىرىپ لەي شىڭغا دەڭلار، ئۇنىڭ بىر ئايلىق ئىش ھەققى تۇتۇپ قېلىنسۇن، — دېدى فېڭجيې نىڭگو قەسىرىنىڭ جۇپ تەمىتكىنى ئوتتۇرىغا تاشلاپ. ئاندىن تۇرغانلارغا قاراپ، — تارقىلىڭلار! — دەپ بۇيرۇدى. تۇرغانلار ئۆز ئىشلىرىغا مېڭىشتى. ھېلىقى تاياق يېگەن كىشمۇ ئىزا تارتقىنىدىن دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ چىقىپ كەتتى. شۇ تاپتا رۇڭگو قەسرى بىلەن نىڭگو قەسرىدىن جۇپ تەمتەك ئېلىش ۋە تاپشۇرۇشقا كېلىپ - كېتىپ تۇرغان كىشىلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى، فېڭجيې ئۇلارنى بىر - بىرلەپ يولغا سالدى. نىڭگو قەسرىدىكىلەر فېڭجيېنىڭ يامان ئىكەنلىكىنى شۇ چاغدىلا بىلدى ۋە ھەركىم ئۆز ئىشىنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئەستايىدىل ئورۇنلايدىغان، ھورۇنلۇق قىلىشقا پېتىنالمايدىغان بولۇپ قالدى. بۇ گەپ ئەمدى مو شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

گەپنى ئەمدى باۋيۈيدىن ئاڭلايمىز. باۋيۈي ئادەملەرنىڭ كۆپلۈكىدىن چىن جۇڭ خورسىنىپ قالمىسۇن، دېگەن ئويغا كېلىپ، ئۇنى باشلاپ فېڭجيېنىڭ يېنىدا بىر پەس ئولتۇرۇپ كېتىشكە كەلدى، بۇ چاغدا فېڭجيې تاماق يەۋاتقانىدى. ئۇ باۋيۈينى كۆرۈپ:
— قارا، سېنىڭ ئايىغىڭنىڭ چاققانلىقىنى. كېلە، كاڭغا ئۆت، — دېدى كۈلۈمسىرەپ.
— بىز قورساقنى بابلاپ بولدۇق، — دېدى باۋيۈي.
— نېرىقى تەرەپتە يېدىڭلارمۇ ياكى بۇ تەرەپتىمۇ؟
— ئۇ گالۋاڭلار بىلەن بىللە تاماق يېگىلى بولامدۇ! نېرىقى تەرەپتە ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم بىلەن بىللە غىزالىنىپ كەلدۇق، — دېدى باۋيۈي كاڭغا ئولتۇرۇۋېتىپ.
فېڭجيې غىزالىنىپ بولغاندا، نىڭگو قەسرىدە ئىشلەيدىغان بىر خىزمەتكار ئايال كوجە ۋە چىراغ ئېلىش ئۈچۈن تەمتەك سوراپ كەلدى.

— مېنىڭ پەمىمچە، ئەسلىي بوگون كېلىپ ئېلىشىڭ كېرەك ئىدى، تېخى سېنى ئۈنتۇپ قالدىمىكىن دەپتىكەنمەن. ئۇنتۇپ قالساڭمۇ بوپتىكەن، ئۇ چاغدا بۇ سېنىڭ گەدىنىڭگە چۈشۈپ ماڭا پايدا بولاتتى، — دېدى فېڭجيې كۈلۈپ.

— شۇنى دېمەملا، ئېسىمدىن چىقىرىپ قويغىلى تاس قاپتىكەنمەن، تېخى ھېلىلا يادىمغا كەلدى، سەللا كېچىكسەم، ئالالماي قۇرۇق قالىدىكەنمەن! — ئۇ خىزمەتكار ئايال شۇنداق دەپ، تەمتەكنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

بىر ھازاغىچە تاپشۇرۇلغان تەمتەكلەر تىزىملاندى.

— ھەر ئىككىلا قەسىرنىڭ تەمتىكى ئوخشايدىكەن، — دېدى چىن جوڭ كۈلۈپ، — مۇبادا بىرەرسى ئۇنى ياسىۋېلىپ كۈمۈش ئېلىپ كەتسە قانداق بولغىنى؟

— سېنىڭچە، — دېدى فېڭجيې كۈلۈپ، — قانۇن - پانۇن دېگەن نەرسە يوق ئىكەن - دە!

— نېمىشقا بىزنىڭكىلەر تەمتەك سوراپ نەرسە ئالغىلى كەلمەيدۇ؟ — دەپ سورىدى باۋيۈي.

— ئۇلار كەلگەندە سەن ئۇخلاپ چۈش كۆرۈۋاتاتتىڭ، — دېدى فېڭجيې، — مەن سوراپچۇ، سىلەر كەچكى ئوقۇشۇڭلارنى زادى قاچان باشلايسىلەر؟

— بۈگۈنلا باشلىساققۇ ياخشى بولاتتى، — دېدى باۋيۈي، — ئۇلار كۇتۇپخانىمىزنى تېزرەك سەرەمجانلاشتۇرۇپ بەرمىسە، بىزنىڭ نېمە ئىلاجىمىز بار.

— مېنى مېھمان قىلساڭ چوقۇم تېزلىشىدۇ.

— سىزمۇ بىكار، ئۇلارنىڭ قىلغان ئىشى ۋاقىت - سائىتىگە يەتكەندە توگەيدۇ.

— شۇنداقتىمۇ، ئۇلارغا نەرسە - كېرەك لازىم بولۇر، جوپ تەمتەكنى بەرمىسەم ئاسان بولغىنىنى كۆرەرسەن، — دېدى فېڭجيې.

باۋيۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، جوپ تەمتەكنى ئېلىش ئۈچۈن

فېڭجيېغا يېپىشىۋېلىپ يالۋۇردى:

— جېنىم ئاچا، تەمتەكنى ئۇلارغا بېرىڭ، كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئېلىپ كۇتۇپخانىمىزنى بالدۇرراق ياساپ بەرسۇن.

— شۇ تۇرقى ھېرىپ بەدەنلىرىم تىكەنلىشىپ كېتىۋاتىدۇ، سېنىڭ بۇ سۇركىلىشىڭنى كۆتۈرەلىگۈچىلىكىم يوق! خاتىرجەم بول، ئۆي خۇيلايدىغان قەغەزنى تېخى ھازىرلا ئېلىپ كەتتى، ئۇلار بىرنەرسە كېرەك بولغاندا، مېنىڭ چاقىرتىشىمنى كۈتۈپ تۇرىدىغان ئەخمەقمىدى! — دېدى فېڭجيې. باۋيۈي ئىشەنمىۋىدى، فېڭجيې سەيمىڭنى بۇيرۇپ ئۇنىڭغا دەپتەرنى كۆرسىتىپ قويدى.

شۇ گەپلەر ئۈستىگە بىر كىم كىرىپ:

— سۇجۇغا كەتكەن جاۋئېر قايتىپ كەپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى. فېڭجيې دەرھال جاۋئېرنى چاقىرتىۋالدى، جاۋئېر تىزلىنىپ تۇرۇپ فېڭجيېدىن ئامان - ئېسەنلىك سورىدى.

— نېمىشقا قايتىپ كەلدىڭ؟

— جيا لىيەن بېگىمنىڭ بۇيرۇقى بىلەن قايتتىم، — دېدى جاۋئېر، — لىن دەييۈي خېنىمنىڭ دادىسى بەگ ئاتىمىز توققۇزىنچى ئاينىڭ ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەن سائەت توققۇزلاردا ۋاپات بولدى، جيا لىيەن بېگىم لىن دەييۈي خېنىم بىلەن بىللە بەگ ئاتىمىزنىڭ جەسىتىنى سۇجۇغا ئېلىپ كەتتى، مۇشۇ يىلنىڭ ئاخىرلىرى يېنىپ كېلىشى مۇمكىن. جيا لىيەن بېگىم پېقىر قۇللىرىنى مۇشۇ ھەقتە مەلۇم قىلىپ قويۇشقا، ئامان - ئېسەنلىك سوراشقا ۋە ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ يوليورۇقىنى ئېلىپ قايتىشقا ئەۋەتكەنىدى. بۇنىڭدىن باشقا، ئاغىچا خېنىمنىڭ ھال - ئەھۋالىنى كۆرگەچ، يېنىك جۇۋىلىرىمدىن بىرقانچىسىنى ئالغاچ كەل دەپ بۇيرۇغان.

— باشقىلار بىلەن كۆرۈشتۈڭمۇ؟

— ھەممىسى بىلەن كۆرۈشۈپ بولدۇم، — دەپ جاۋاب بەردى جاۋئېر، ئاندىن كەينىچە مېڭىپ چىقىپ كەتتى.

— سىڭلىڭ لىن دەيىۋي ئەمدى بىزنىڭكىدە تۇرۇپ قالىدىغان بولدى ـ دە، — دەپ كۈلدى فېڭجيې باۋيۈيگە قاراپ.

— ئۇنىڭغا ئېغىر بوپتۇ، بىرقانچە كۈندىن بېرى ئۇ يىغلاۋېرىپ نېمە بولۇپ كەتكەندۇ! — دېدى باۋيۈي قوشۇمىنى تۈرگەن هالدا ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ.

فېڭجيې جاۋئېرنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، كىشىلەر ئالدىدا جىيا لىيەن توغرىسىدا ئۇجۇر ـ بۇجۇرىنى سورىيالمىغانلىقى ئۈچۈن ئىچى تىتىلداپ كەتتى. قايتىپ كېتەي دېسە، ئىشلىرى تېخى تۈگىمىگەن، نائىلاج كەچ كىرىشىنى كۈتتى. ئاخىر كەچمۇ كىردى. ئۇ قايتىپ كېلىپلا جاۋئېرنى چاقىرتىۋېلىپ، جىيا لىيەننىڭ سەپەر ئۈستىدىكى تىنچ ـ ئامانلىقىنى سورىدى. جۇۋلىرىنى تېپىشتۇرۇپ، كېچىچە پىڭئېر بىلەن بىللە ئېدىتلاپ ـ تەخلەپ قويدى، يەنە قانداق كېرەكلىك نەرسىلەر ئۇنتۇلۇپ قالغانلىقىنى بىر ـ بىرلەپ ئويلاپ چىقتى ۋە ئۇلارنى بوغچىلاپ جاۋئېرگە تاپشۇرۇپ بەردى. ئاندىن:

— ياقا يۇرتتا بېگىڭنى كۆڭۈل قويۇپ ئوبدان كۈتكىن، ئۇنى كايىتىپ قويما. هاراق ـ شارابنى ئازراق ئىچىشكە سايە قىلىپ تۇر، جۇۋاينىمەك خوتۇنلارنى تېپىشتۇرۇپ يۈرمە، بىلىپ قالسام يانغىنىڭدا پاچىقىڭنى چېقىۋېتىمەن! — دەپ جېكىلەپ قويدى. جاۋئېر «قۇللۇق!» دەپ كۈلگەن پېتى چىقىپ كەتتى. بۇ تۆتىنچى جاڭ ئۇرۇلغان چاغ ئىدى، فېڭجيې ياتا ـ ياتمايلا تاڭمۇ ئاتتى. ئۇ دەررۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، يۇيۇنۇپ ـ تارىنىپ بولۇپ نىڭگو قەسرىگە يۈرۈپ كەتتى.

مېيىتنى ئۇزىتىدىغان كۈنى يېقىنلىشىپ قالغانىدى، جىيا جېن ئۆزى مەپىگە ئولتۇرۇپ ۋە پالچىنى باشلاپ، تۆمۈر ئاستانىلىك مازارغا تاۋۇت قويىدىغان يەرنى كۆرگىلى كەلدى. ئۇ مېيىتنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن مازارنىڭ شەيخى سېكۇڭغا يېڭى ـ يېڭى جاهازلارنى كۆپلەپ تەييارلاشنى، داڭلىق راهىبلاردىن جىقراق تەكلىپ قىلىشنى تاپىلاپ قويدى. شەيخ

سېكۇنىڭ چېپىپ يۈرۈپ جيا جېنغا كەچلىك غىزا تەييارلىغان بولسىمۇ، غىزاغا كۆڭلى تارتمىدى، شەھەرگە كىرىپ كېتىشكە ئۈلگۈرەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئىستىقامەتخانىدا ئوڭدا - دۈمدە بىر كېچە تۈنىدى، ئەتىسى تاڭ سەھەردە شەھەرگە كىرىپ، مېيىتنى ئۇزىتىش ئىشلىرىنى سەرەمجانلاشتۇرۇشقا ئالدىرىدى ۋە تۆمۈر ئاستانىلىك مازارغا مېيىت قويىدىغان جاي، ئاشخانا، چايخانا ۋە مېيىتنى كۈتۈۋالىدىغان ئادەملەرنى كېچىچە تەييارلاپ چىقىشقا يەنە ئادەم ئەۋەتتى.

فېڭجيېمۇ ئۇزىتىش كۈنىنىڭ يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئىشلارنى ئالدىنئالا تەپسىلىي ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى. ئۇ بىر تەرەپتىن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ مېيىت ئۇزىتىپ چىقىشى ئۈچۈن رۇڭگو قەسىرىدىكى مەپە، تەختىراۋان ۋە مۇلازىملارنى ئورۇنلاشتۇرسا، يەنە بىر تەرەپتىن مېيىت ئۇزاتقىلى چىققاندا ئۆزى دەم ئالىدىغان جايلارنى راسلاپ قويۇشقىمۇ كۆڭۈل بۆلدى. شۇ كۈنلەردە شەنگو گۇڭنىڭ ئاغىچىسى ۋاپات بولغانىدى، تەزىيە بىلدۈرۈش ۋە مېيىتنى ئۇزىتىش ئۈچۈن، شىڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىملارنى يولغا سالدى. شىئەن جۈنۋاڭنىڭ مەلىكىسىنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە ئاتاپ سوۋغا - سالام ئەۋەتتى. ئۆزىنىڭ قېرىندىشى ۋاڭ رېنلىيەننىڭ ئايالى جەنۇبقا يانماقچى بولۇپ قېلىۋىدى، سوۋغا - سالام ھازىرلاپ ئۇنى يولغا سالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يىڭچۈن كېسەل بولۇپ قالدى، ھەر كۈنى ئۇنىڭغا تېۋىپ چاقىرىپ دورا ئىچۈرۈش، تېۋىپلارنىڭ ھۆكۈمنامىسىنى كۆرۈش، كېسەلنىڭ سەۋەبلىرىنى سۆزلەپ بېرىش ۋە دورىلىرىنى تەييارلىتىپ بېرىش... ۋەھاكازا ئىشلارنىڭ ھەممىۋاسىغا كۆڭۈل بۆلۈشكە توغرا كەلدى. شۇڭا، فېڭجيې چاي - تائامغا كۆڭلىمۇ بارمايدىغان، بىرەر دەم پۇتىنى سوزۇپ ئاراممۇ ئالالمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ نىڭگو قەسرىگە ئۆتكەندە، كەينىگە رۇڭگو قەسرىدىكىلەر ئەگىشىۋالسا، رۇڭگو قەسرىگە قايتقاندا، يەنە نىڭگو قەسرىدىكىلەر ئەگىشىۋالاتتى. فېڭجيې

ئەنە شۇنداق ئالدىراش يۈرگەن بولسىمۇ، ئادەتتە باشقىلاردىن ئۇستۇن تۇرۇشنى ياخشى كۆرگەنلىكى ئۈچۈن، كىشىلەرنىڭ ياخشى - يامان گەپلىرىگە قېلىپ قالماي، دەپ، جان - جەھلى بىلەن ئىشلىدى ۋە ئىشلىرىدا قىلچىمۇ ئېگىز - پەسلىك كۆرۈلمىدى. شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن جەمەت ئىچىدە چوڭدىن - كىچىكلىرىگىچە ئۇنىڭغا باريكاللا ئوقۇمىغان ئادەم قالمىدى.

بۈگۈن تۈنەك كېچىسى ئىدى، ئۆينىڭ ئىچى ئۇرۇق - تۇغقان ۋە يار - بۇرادەرلەر بىلەن لىق تولدى، يۈشى بولسا يەنىلا كېسەل بىلەن ئۆيدە ياتاتتى، كەلگەن - كەتكەنلەرگە خېرىدارلىق قىلىش تامامەن فېڭجيېنىڭ زىممىسىگە چۈشتى. بىر جەمەتنىڭ ئىچىدە يەڭگە - سىڭىللار نۇرغۇن بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى گەپتە گال بولسا، بەزىلىرى ھەرىكەتتە تەنتەك ئىدى، بەزىلىرى بىر كىمنى كۆرسە پۈتىنىڭ ئۇچىغا قارىۋالسا، بەزىلىرى بەگ - غوجاملاردىن تەپ تارتاتتى. شۇڭا، فېڭجيې كىشىلەر ئالدىدا تېخىمۇ تۇغۇشلۇق ۋە ئەلتەك، لاتاپەتلىك ۋە نازاكەتلىك كۆرۈنەتتى. قىسقىسى، ئۇ چىمەنزارلىق ئىچىدە ئېچىلغان بىر تال قىزىل گۈل بولۇپ ئوتتۇرىغا چىقتى، شۇڭا ھېچكىمنىمۇ كۆزىگە ئىلمايدىغان، قوللىرىنى شىلتىپ، مەيلىچە ئىشلەۋېرىدىغان بولۇپ قالدى. شۇ كېچىسى، شام - چىراغلار تاڭ ئاتقۇچە يورۇپ چىقتى، كەلدى - كەتتى مېھمانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى، قەسىرنىڭ ئىچى ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز ئالدىراش بولۇپ كەتتى. تاڭ ئېتىپ خاسىيەتلىك ۋاقىتمۇ يېتىپ كەلدى، بىردەك قارا كىيىنگەن ئاتمىش تۆت نەپەر مۇلازىم مېيىت ساندۇقىنى كۆتۈرۈپ ماڭدى. مېيىت ساندۇقىنىڭ ئالدىدىكى تۇغ ئۈستىگە: «ھەزرەت ئالىيلىرىنىڭ يارلىقىغا بىنائەن بىرىنچى دەرىجىلىك مەرتىۋىگە مۇشەررەپ بولغۇچى نىڭگو گۇڭنىڭ تۇنجى نەۋرىسىنىڭ ئاغىچىسى، يەنى ئىچكى ئوردا - ئەرك ئالىنى قورۇقلىغۇچى خاس ھاجىب ھەرەمبېگى جيا رۇڭنىڭ ئەجەلسىز ۋاپات ئەتكەن ئاغىچىسى چىن شىنىڭ مېيىت ساندۇقى» دېگەن

ئىبارىلەر يېزىقلىق تۇراتتى. مېيىت ساندۇقى ئالدىدا ماڭىدىغان قاراۋۇللارغا خاس جاھازلارنىڭ ھەممىسى ئۈلگۈرتۈپ يېڭىدىن ياسالغان بولۇپ، پار - پۇر قىلىپ كىشىلەرنىڭ كۆزلىرىنى چاقنىتاتتى. باۋجۇ تېخى ياتلىق قىلىنمىغان قىزلارغا خاس قائىدە بويىچە، قاتتىق ھازا تۇتقان ھالدا مېيىت ساندۇقىنى سۆرەپ ئالدىدا ماڭدى.

مېيىت ئۇزىتىشقا كەلگەن ئەمەلدارلارنىڭ ئىچىدە جېڭگوگۇڭ نيۇچىڭنىڭ نەۋرىسى، ھازىر بىرىنچى دەرىجىلىك بوجۆلىك مەرتىۋىسىنىڭ مىراسخورى نيۇجىزۇڭ؛ لىگوگۇڭ ليۇبياۋنىڭ نەۋرىسى ۋە ھازىر بىرىنچى دەرىجىلىك زىجۆلىك مەرتىۋىسىنىڭ مىراسخورى ليۇفاڭ؛ چىڭگوگۇڭ چېن يىنىڭ نەۋرىسى ۋە ئۈچىنچى دەرىجىلىك جەسۇر سەركەردىلىك مەرتىۋىسىنىڭ مىراسخورى چىن رۇيۋېن؛ جى گوگۇڭ ماكۇينىڭ نەۋرىسى ۋە ئۈچىنچى دەرىجىلىك قەيسەر سەركەردىلىك مەرتىۋىسىنىڭ مىراسخورى ماشاڭدې، شيۇگوگۇڭ خۇشياۋ مىڭنىڭ نەۋرىسى ۋە بىرىنچى دەرىجىلىك زىجۆلىك مەرتىۋىسىنىڭ مىراسخورى خۇ شياۋكاڭلار بار ئىدى. شەنگوگۇڭنىڭ ئاغىچىسى ۋاپات بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ نەۋرىسى شى گۇاڭجۇ ھازىدار بولۇپ قېلىپ كېلەلمىگەنىدى. ئەنە شۇ ئالتە خاندان بىلەن رۇڭگو قەسرى ۋە نىڭگو قەسرى قوشۇلۇپ «سەككىز گۇڭ» دەپ ئاتىلاتتى.

بۇلاردىن باشقا، نەنئەن جۇنۋاڭنىڭ نەۋرىسى، شىنىڭ جۇنۋاڭنىڭ نەۋرىسى، جۇڭچىڭخۇ شى دىڭ، پىڭيۇەنخۇنىڭ نەۋرىسى ۋە ئىككىنچى دەرىجىلىك نەنجۆلىك مەرتىۋىسىنىڭ مىراسخورى جيا زىنىڭ؛ دىڭچېڭخۇنىڭ نەۋرىسى ۋە ئىككىنچى دەرىجىلىك نەنجۆلىك مەرتىۋىسىنىڭ مىراسخورى، قوشۇمچە پايتەخت چاپاۋۇللىرىنىڭ پانساتى شيې كۇڭ؛ شاڭياڭخۇنىڭ نەۋرىسى ۋە ئىككىنچى دەرىجىلىك نەنجۆلىك مەرتىۋىسىنىڭ مىراسخورى چى جيەنخۇي؛ جىڭتيەنخۇنىڭ نەۋرىسى ۋە پايتەختتىكى بەش دەرۋازىنىڭ پاششاپ بېگى چۇلياڭلارمۇ بار

ئىدى. شۇنىڭدەك، جىڭشىياڭبۇنىڭ بەگزادىسى خەن چى، قۇدرەتلىك سەركەردىنىڭ بەگزادىسى فېڭ زىيىڭ، چېن يىجۇن، ۋېي رۇلەن قاتارلىق كىشىلەرمۇ كەلگەنىدى. قالغان خانزادە ۋە بەگزادىلەرنىڭ سانىنى ئېلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئايال مېھمانلار ئون نەچچە چوڭ ۋە ئوتتۇز ـ قىرىق كىچىك تەختىراۋانغا چۈشۈپ باراتتى، ئۆز خانىدانىنىڭ چوڭ ـ كىچىك تەختىراۋان ۋە مەپىلىرىنى قوشقاندا، يۈزدىن كەم ئەمەس ئىدى. بۇنىڭغا يەنە تاۋۇت ئالدىدا ھەرخىل جاھازلارنى كۆتۈرۈپ ماڭغان قاراۋۇللارنى قوشقاندا، مېيىت ئۇزاتقۇچىلارنىڭ سېپى ئۈچ ـ تۆت يولغىچە سوزۇلاتتى.

مېيىتنى ئۇزىتىپ چىقىپ ئانچە يىراققا بارمايلا، يول تۆپىسىگە قۇرۇلغان رەڭدار سايىۋەنلەر ۋە يېيىلغان داستىخانلار كۆرۈندى. سازەندىلەر مۇڭلۇق ساز چېلىشماقتا ئىدى، بۇ ھەر قايسى خانىدانلارنىڭ تەزىيە بىلدۈرۈپ قۇرغان قارىلىق چازاڭلىرى ئىدى. بىرىنچىسى، دۇڭپىڭ جۇنۋاڭ ئوردىسىنىڭ، ئىككىنچىسى، نەنئەن جۇنۋاڭنىڭ، ئۈچىنچىسى، شىنىڭ جۇنۋاڭنىڭ، تۆتىنچىسى، بېيجىڭ جۇنۋاڭنىڭ قارىلىق چازاڭلىرى ئىدى. مەزكۇر تۆت جۇنۋاڭ ئىچىدە، ئۆز ۋاقتىدا بېيجىڭۋاڭنىڭ تۆھپىسى ئەڭ يۇقىرى بولۇپ، ئۇنىڭ ۋاڭلىق مەرتىۋىسىگە ھازىرغىچە نەۋرىسى ۋارىسلىق قىلىپ كېلىۋاتاتتى. ھازىرقى بېيجىڭۋاڭ شىرۇڭنىڭ يېشى تېخى يىگىرمىگە كىرمىگەنىدى. ئۇ ئادەتتىن تاشقىرى چىرايلىق ۋە كەمتەر ئادەم ئىدى. نىڭگو قەسىرىنىڭ تۇنجى نەۋرىسىنىڭ ئاغىچىسى ئۇ دۇنياغا كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۆز ۋاقتىدا ئىككى تەرەپنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق ـ مۇھەببەتنى ۋە رىيازەتتىمۇ، ھالاۋەتتىمۇ بىللە بولۇشقانلىقىنى يادىغا ئېلىپ، ئۆزىنىڭ ۋاڭلىق مەرتىۋىسىگە تەمەننا قويماي، ئالدىنقى كۈنلىرى ئۆزى زىيارەتكە كېلىپ تەزىيە بىلدۈرۈپ كەتكەنىدى. بۈگۈن ئۇ يەنە قارىلىق چازىڭى قۇرۇپ، قول ئاستىدىكى ئەمەلدارلىرىنى

شۇ يەرگە كېلىپ كۈتۈۋېلىشقا بۇيرۇغانىدى. ئۆزى بەشىنچى جىلىڭ ئۇرۇلغاندا ئوردىغا كىرىپ، ئىش - كۈشلىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئېگىن - ئاياغلىرىنى يەڭگۈشلەپ ئاق كىيىنىپ، تەختىراۋانغا ئولتۇرۇپ، داقا - دۇمباق، تۇغ - ئەلەم بىلەن چازاڭ ئالدىغا كەلدى، قول ئاستىدىكى ئەمەلدارلىرى ئۇنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ئىككى ياقا تىزىلىپ تۇرۇشتى. بارلىق چېرىك ۋە پۇقرالار بۇ يەردىن ئۆتۈشكە چەكلەندى.

بىر ھازادىن كېيىن، نىڭگو قەسىرىدىن مېيىت ئۇزاتقىلى چىققان ئادەملەر خۇددى كۆمۈش دەرياسىدەك داۋالغۇپ، شىمالدىن بۇياققا قاراپ ئاقماقتا ئىدى. نىڭگو قەسىرىنىڭ چاپارمىنى بېيجىڭۋاڭنىڭ چازاڭ يېنىدا ئىكەنلىكىنى جيا جېنغا مەلۇم قىلدى. جيا جېن شۇئان بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، مېيىت ساندۇقى ئالدىدا كېتىۋاتقان قاراۋۇللارنى توختىتىۋالدى، ئاندىن دەرھال جياشې، جيا جېڭ ئۈچى بېيجىڭۋاڭنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن دۆلەت يوسۇنى بويىچە كۆرۈشتى. بېيجىڭۋاڭ ئۇلارنىڭ سالىمىغا جاۋابەن تەختىراۋان ئىچىدە ئېڭىشىپ تەبەسسۇم چىراي بىلەن سالام قايتۇردى ۋە ئاتىسىنىڭ دېمەتلىكلىرى قاتارىدا كۆرۈپ، ئۇلارغا كەمتەرلىك بىلەن ھۆرمەت بىلدۈردى.

— ئىت بەچچىمىزنىڭ مەزلۇمىنىڭ ماتىمىگە جانابلىرى يېنىشلاپ قەدەم تەشرىپ قىلدىلا، كەمىنىلىرى بۇ ئىلتىپاتقا لايىق ئەمەس ئىدى، — دېدى جيا جېن.

— بىز ئاتا - بوۋىمىزدىن تارتىپ قەدىناس بولۇپ كەلگەن تۇرساق كېلىۋاتاتتى، بۇنداق گەپلەرنىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دېدى بېيجىڭۋاڭ كۈلۈمسىرەپ. ئاندىن ئۇ كەينىگە بۇرىلىپ دوغا بەگنى ئۆزىگە ۋاكالىتەن تەزىيە بىلدۈرۈشكە بۇيرۇدى. جيا شې ۋە باشقىلار بىر چەتتە تۇرۇپ ئېھتىرام بىلدۈردى، ئاندىن ئۇلار يەنە بېيجىڭۋاڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ رەھمەت ئېيتتى.

بېيجىڭۋاڭ تولىمۇ كەمتەر ئادەم ئىدى، ئۇ جيا جېڭدىن:

— ھېلىقى تاش چىشلەپ تۆرەلگىنى قايسى ئىدى؟ ئۇ زاتنى

بىر كۆرۈشكە ئۇزاقتىن بېرى خۇشتار ئىدىم، بۇگۈن بۇ يەرگە ئەلۋەتتە كەلگەن بولۇشى كېرەك، تەكلىپ قىلىنسىمىكىن؟ — دەپ سورىدى. جىيا جېڭ دەرھال ئۇ يەردىن چېكىنىپ چىقىپ باۋيۈينى كىيىملىرىنى يەڭگۈشلىتىپ بېيجىڭۋاڭ ھۇزۇرىغا باشلاپ كەلدى. باۋيۈي بېيجىڭۋاڭنىڭ ئەخلاق ـ پەزىلەتتە، بىلىم ۋە ھۆسندە تەڭلا كامىل، ئەركىن ۋە ئازادە، مەنسەپدارلىق رەسىم ـ يوسۇنلىرى بىلەن چەكلىنىپ قالمايدىغان ئادەم ئىكەنلىكىنى ئەزەلدىنلا ئاڭلاپ كەلگەچكە، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈش كويىدا ئىدى، بىراق ئاتىسىنىڭ چەكلىشى بىلەن بۇ ئارزۇسىغا يېتەلمەي كېلىۋاتاتتى، بۇگۈن شۇ ئارزۇسىغا يېتىپ، بۆلەكچىلا خۇشال بولدى. كېلىۋېتىپ، تەختىراۋان ئىچىدە ئولتۇرغان ناھايىتى سالاپەتلىك بېيجىڭۋاڭغا كۆزى چۈشتى. يېقىنلاپ كەلگەندىن كېيىن، نېمە گەپ ـ سۆزلەرنىڭ بولغانلىقىنى تۆۋەندىكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون بەشىنچى باب

ۋاڭ فېڭجيې تۆمۈر ئاستانىلىق مازاردا ھىيلە ئىشلەتكەنلىكى چىن جىڭچىڭ مەنتۇ بۇتخانىسىدا ھۇزۇرلانغانلىقى

شۇنداق قىلىپ، باۋيۇي بېشىنى كۆتۈرۈش بىلەن تەڭ، بېيجىڭۋاڭ شىرۇڭ ئۇنىڭ كۆزىگە تاشلاندى. ئۇ بېشىغا ئاق پۆپۈكلۈك كۈمۈش پەر قادالغان ۋاڭلىق كۇلا، ئۈستىگە ئۆركەش ئىچىدىكى بەش چاڭگاللىق ئەجدىھا سۈرىتى كەشتىلەنگەن رەسمىيانە تون كىيگەن، بېلىگە زۇمرەت بىلەن زىننەتلەنگەن قىزىل بۇلغارى كەمەر باغلىغانىدى، يۈزى ئېسىل قاشتەشتەك پارقىراپ، كۆزلىرى چولپاندەك چاقناپ تۇراتتى. ئۇ ھەقىقەتەن چىرايلىق ۋە كېلىشكەن ئادەم ئىدى. باۋيۇي دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئېھتىرام بىلدۈرگەندە، شىرۇڭ تەختىراۋاندىن قولىنى چىقىرىپ ئۇنى يۆلىۋالدى. باۋيۇي بېشىغا كۈمۈش تاج قىستۇرغان ۋە ماڭلىيىغا دېڭىزدىن شۇڭغۇپ چىققان بىر جۈپ ئەجدىھا كەشتىلەنگەن ماڭلايچە چىگكەن، ئۈستىگە پىيكان يەڭلىك ئاق تون كىيگەن، بېلىگە ئۈنچە ـ مارجان بىلەن زىننەتلەنگەن كۈمۈش كەمەر باغلىۋالغانىدى. ئۇنىڭ يۈزى خۇددى باھار چېچەكلىرىدەك گۈزەل، كۆزى گويا قارىمۇقتەك قارا ئىدى.

— دەرھەقىقەت، ئىسمىڭىزغا لايىق كەپتۇ، قاشتاشتەكلا چىرايلىق ئىكەنسىز، — دېدى بېيجىڭۋاڭ كۈلۈپ تۇرۇپ، — سىز بىللە بىلەن بىللە تۇغۇلغان ھېلىقى تەۋەررۇكىڭىز قېنى؟ — دەپ سورىدى ئۇ. باۋيۇي دەرھال ھېكمەتلىك قاشتاشنى قوينىدىن چىقىرىپ بېيجىڭۋاڭغا سۇندى. بېيجىڭۋاڭ قاشتاشنى

سىنچىلاپ كۆردى ۋە ئۇنىڭ ئۇستىگە قەيت قىلىنغان خەتلەرنى ئوقۇپ، ئاندىن:
— بۇ راستلا ھېكمەتلىكمىكەن؟ — دەپ سورىدى.
— شۇنداقمۇ دېيىشىدۇ، ئەمما ئۇنىڭ ھېكمىتىنى تېخىچە كۆرۈپ باققىنىمىز يوق، — دەپ جاۋاب بەردى جيا جېڭ دەرھال.
بېيجىڭۋاڭ قاشتاشنى ئالاھىدە ماختاپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ رەڭدار بېغىنى تۇزەشتۇرۇپ باۋيۈينىڭ بوينىغا ئۆز قولى بىلەن يەنە ئېسىپ قويدى، ئاندىن باۋيۈينىڭ قولىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ قانچە ياشقا كىرگەنلىكىنى، ھازىر قانداق كىتابلارنى ئوقۇۋاتقانلىقىنى سورىدى، باۋيۈيمۇ بىر - بىرلەپ جاۋاب بەردى.
بېيجىڭۋاڭ باۋيۈينىڭ لەۋزى ئېنىق ۋە گەپ - سۆزلىرى جايىدا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، جيا جېڭغا قاراپ كۇلۇمسىرىدى:
— بەگزادىلىرى دەرھەقىقەت ئېسىلزادىدىن ئىكەن، كەمىنىلىرىنىڭ تەخسىر ئالدىدا دېۋەڭلىك قىلىپ ماختىغىنى ئەمەس. كەلگۇسىدە بورۇن چىققان قۇلاقتىن كېيىن چىققان مۇڭگۈزنىڭ ئېشىپ چۈشۈشى مۇقەررەر، بەگزادىمىزنىڭ ئىستىقبالى چەكسىزدۇر.
— بۇ، پېقىرلىرىنىڭ قۇل بەچچىسىگە بېرىلگەن بىباھا تارتۇقتۇر، — دېدى جيا جېڭ كۇلۇپ تۇرۇپ، — جانابلىرىنىڭ دۆلەتلىرى سايىسىدا راستلا شۇنداق بولالىسا ئىدى، ئۇ چاغدا كەمىنىلىرىنىڭ بەختى ئېچىلغان بولاتتى.
— لېكىن، شۇنى ئەستە تۇتۇش كېرەككى، — دېدى بېيجىڭۋاڭ سۆزىنى داۋام قىلىپ، — بەگزادىلىرى شۇ قەدەر ئەقىل - پاراسەتلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم ئەلۋەتتە ئامراق بولسا كېرەك دەپ ئويلايمەن. ئەمما، بىزدەك گۆدەكلەرنى ئۇ قەدەر ئارزۇلاپ كېتىش نامۇۋاپىقتۇر. چۈنكى، بۇنداق ئارزۇلاش، ئاقىۋەتتە، ئۇلارنى مۇپەسسەل بىلىم تەھسىل قىلىشتىن مەھرۇم قىلىدۇ، كەمىنىلىرىمۇ بورۇن شۇ يوللارنى بېسىپ ئۆتكەنىدى. شۇڭا، بەگزادىلىرىمۇ ئېھتىمال شۇنداق

بولسا كېرەك، دەپ ئويلايمەن. ئەگەر بەگزادىلەرنىڭ ئۆيدە دەرسكە كۆڭۈل قويۇشى مۇشكۈل كېلىۋاتقان بولسا، مالال كۆرمىسە، كەمىنىلىرىنىڭ غۇربەتخانىسىغا پات ـ پات كېلىپ تۇرسا بولىدۇ، كەمىنىلىرى ئۇنچىلا زەكىيلەردىن بولمىسىمۇ، ئومۇمەن ھەر قاياقتىن پايتەختكە كەلگەن داڭدار زاتلاردىن كەمىنىلىرىگە نەزەر تاشلىماي كەتمەيدىغانلىرى يوق. شۇڭا، غۇربەتخانىمىزغا پەزىلەتلىك زاتلار ناھايىتى كۆپ توپلىشىپ تۇرىدۇ. بەگزادىلىرى ئەنە شۇنداق ئېسىلزاتلار بىلەن پات ـ پات ئۇچرىشىپ ھەمسۆھبەت بولۇپ تۇرسا، مەلۇماتىمۇ كۈنسايىن ئۆسۈپ تۇرغان بولاتتى.

— قۇللۇق ! — دەپ جاۋاب بەردى جيا جېڭ دەرھال تەزىم قىلىپ.

بېيجىڭۋاڭ قولىنىڭ بېغىشىغا تۇرمىلەكلىنىۋالغان تەسۋىنى سىيرىۋېلىپ:

— بۈگۈن تۇنجى قېتىم ئۇچرىشىپ قالدۇق، تەرەپپىاللا چىقىپ قالغانلىقىم ئۈچۈن، سىزگە ھەدىيە قىلغۇدەك نەرسىمۇ ئالچىقماپتىمەن، بۇ لىڭلىڭشىيالىڭ ياغىچىدىن ياسالغان تەسۋى، ئۇنى ماڭا خان ھەزرەتلىرى ئىنئام قىلغان، كىچىك بولسىمۇ چوڭ كۆرۈپ قوبۇل قىلارسىز، — دەپ، ئۇنى باۋيۈيگە بەردى. باۋيۈي دەرھال قولىدىن ئالدى ۋە كەينىگە بۇرۇلۇپ ئاتىسى جيا جېڭغا سۇندى. جيا جېڭ باۋيۈينى يېنىغا ئېلىپ بېيجىڭۋاڭغا رەھمەت ئېيتتى، جيا شې، جيا جېنلارمۇ بېيجىڭۋاڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم قىلدى ۋە تەختىراۋاننى كەينىگە ياندۇرۇشنى ئۆتۈندى.

— مەرھۇمە، — دېدى بېيجىڭۋاڭ، — پەرىزاتلار دۇنياسىغا راۋان بولدى. ئۇ سىلى بىلەن بىزدەك بۇ غۇربەت باسقان ئادەمزات دۇنياسىدا ياشاۋاتقانلارغا ئوخشىمايدۇ، كەمىنىلىرى شاھى ئالەمنىڭ دۆلەتى سايىسىدا مەزكۇر ئەرزىمەس مەنسەپكە مىنگەن بولسامۇ، پەرىزاتنىڭ تاۋۇتىنى بېسىپ ئۆتۈپ كېتىشكە

قانداقمۇ ھەددىم كەلگەي؟

جىيا شى ۋە باشقىلار بېيجىڭ ۋاڭنىڭ ئۆز پىكرىدە تۇرۇۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ بۇ ئىلتىپاتىغا رەھمەت ئېيتىپ كەينىگە ياندى ۋە ئۆز ئادەملىرىنى نەغمە ـ ناۋانى توختىتىشقا بۇيرۇپ مېيىتنى ئۇزىتىپ ئۆتتى، ئاندىن كېلىپ بېيجىڭۋاڭغا يول بەردى. بۇ گەپ شۇ يەردە قالسۇن.

گەپنى يەنە نىڭگو قەسرىنىڭ مېيىت ئۇزىتىشىغا يۆتكەيلى. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار يول بويى قىيا ـ چىيا بىلەن كېلىشتى. شەھەر دەرۋازىسىغا يېتىپ كەلگەندە، ئۇ يەردە يەنە جىيا شې، جىيا جېڭ ۋە جىيا جېنلار بىلەن بىللە ئىشلەيدىغان ئەمەلدارلارنىڭ ۋە قول ئاستىدىكىلەرنىڭ قارىلىق چازاڭلىرى تۇراتتى. بۇلارغا بىر ـ بىرلەپ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ بولۇپ، شەھەر دەرۋازىسىدىن چىقتى ـ دە، ئۇدۇل تۆمۈر ئاستانىلىق مازارغا قاراپ يول ئالدى. شۇ چاغدا جىيا جېن ئوغلى جىيا رۇڭنى باشلاپ ئۆزىدىن چوڭلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇلارنىڭ تەختىراۋان ۋە ئات ئۈستىگە چىقىشلىرىنى ئۆتۈندى. شۇنىڭ بىلەن جىيا شې دېمەتلىكلەر ئۆز مەپە ۋە تەختىراۋانلىرىغا چىقىپ ئولتۇرۇشتى، جىيا جېن دېمەتلىكلەر پىيادە ئاتلىنىشقا ھازىرلاندى. جىيا جېڭنىڭ كارى بولماي قالغانلىقى ۋەجىدىن باۋيۈي سەھرادا بەڭباشلىقى تۇتۇپ قېلىپ، خىزمەتكارلارغا بوي بەرمەي بىر چاتاق چىقىرىپ قويمىسىكەن، دەپ ئەنسىرەپ، ئۇنى مۇلازىملار ئارقىلىق ئۆز يېنىغا چاقىرتۋالدى. باۋيۈي زورىغىلا ئۇنىڭ مەپىسى ئالدىغا كەلدى.

— جېنىم ئۇكام، سەن بىر ئېسىلزادە، خۇددى قىزلاردەكلا بالا، باشقىلارنى دوراپ ئات ئۈستىگە قونۇۋالما. چۈشە، ئىككىمىز بىر مەپىدە ئولتۇرىمىز، — دېدى فېڭجيې كۈلۈمسىرەپ. باۋيۈي بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئاتتىن چۈشتى ـ دە، فېڭجيېنىڭ مەپىسىگە يامىشىپ چىقتى ۋە ئىككىسى پاراڭلاشقاچ

يۈرۈپ كەتتى.

ئۇلار بىر پەس ماڭغاندىن كېيىن، ئىككى ئاتلىق كىشى ئۇدۇل فېڭجيېنىڭ مەيسىگە قاراپ چېپىپ كەلدى ۋە ئاتتىن چۈشۈپ مەيگە ئېسىلىپ تۇرۇپ:

— ئالدىمىزدا دەم ئالىدىغان جاي راسلاپ قويغانىدۇق، ئاغىچا خېنىمنى دەم ئالغاچ ئۇستىبېشىنى يەڭگۈشلىۋېلىپ كېتىشكە تەكلىپ قىلىمىز، — دېدى. فېڭجيې ئۇلارنى شىنىڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىملاردىن سوراپ كېلىشكە بۇيرۇدى.

— خېنىملار دەم ئالمايمىز دەپ ئۆزلىرىنىڭ ئىختىيارلىرىغا قويۇپ كېتىشتى، — دەپ جاۋاب بەردى ھېلىقى ئىككى كىشى. فېڭجيې دەم ئېلىپ ئاندىن ماڭىدىغانلىقىنى بۇيرۇدى. مۇلازىملار ئاتنىڭ چۇلۋۇرىنى تۇتۇپ، مەيىنى توپىنىڭ ئىچىدىن ئايرىپ چىقىپ، شىمال تەرەپتىكى يولغا سالدى. باۋيۈي چىن جۇڭنى ئالدىرۇۋېلىشقا دەرھال ئادەم ئەۋەتتى. بۇ چاغدا چىن جۇڭ ئاتىسىنىڭ تەخترىۋانى كەينىدىن ئاتلىق كېتىۋاتاتتى، باۋيۈي ئۇنى قورساقنى سەل ئەستەرلىۋېلىشقا تەكلىپ قىلىپ مۇلازىملىرىنى ئەۋەتكەنىدى، چىن جۇڭ باۋيۈينىڭ ئېتى يۈگەن - ئېگەرلىرى بىلەن فېڭجيېنىڭ مەيسى كەينىدە شىمالغا قاراپ سالتاڭ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، باۋيۈي فېڭجيې بىلەن بىر مەيدە ئىكەنلىكىنى پەملىدى - دە، ئېتىنى شۇ ياققا بۇراپ ئۇلارغا يېتىشىۋالدى ۋە دەرۋازىدىن بىللە كىردى.

بۇ دېھقانلارنىڭ ھويلىسى بولۇپ، ئۆيلىرى ئانچە كۆپ ئەمەس ئىدى، شۇڭا ئاياللار ئۆزىنى دالدىغا ئالىدىغان جايمۇ تاپالمايتتى، سەھرالىق قىز - چوكانلار فېڭجيې، باۋيۈي ۋە چىن جۇڭلارنىڭ تەق - تۇرقى ۋە كىيىم - كېچەكلىرىنى كۆرۈپ، ئۇلارنى ئاسماندىن چۈشكەن پەرىشتىلەرمىكىن دەپ قالغانىدى. فېڭجيې ساتما ئۆيلەرگە كىرگەندىن كېيىن، باۋيۈي ۋە باشقىلارنى تالاغا چىقىپ ئويناپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى. باۋيۈي ئۇنىڭ مەقسىتىنى

چۈشىنىپ، چىن جۇڭ بىللە مۇلازىملىرىنى كەينىگە سېلىپ ئوينىغىلى چىقىپ كەتتى. باۋيۈي دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى كۆرۈپ باقمىغانلىقى ئۈچۈنمۇ، نېمە ئۇچرىسا شۇنىڭغا ھەيران بولۇپ قالاتتى، ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ نېمە ۋە نېمىگە كېرەك قىلىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. مۇلازىملارنىڭ ئىچىدە بىلىدىغانلىرى بۇ سايمانلارنىڭ ئىسمى نېمە ئىكەنلىكى ۋە نېمىگە كېرەك قىلىدىغانلىقىنى بىر - بىرلەپ چۈشەندۈردى. باۋيۈي ئاڭلاپ بېشىنى لىڭشىتىپ:

— قەدىمكى شائىرلارنىڭ: «تەخسىگە چىققان تائامنىڭ ئەجرىگە، قانچە مېھنەت سىڭگىنىنى كىم بىلۇر» دېگەنلىرى دەل مۇشۇ ئىكەن - دە، — دېدى. ئاندىن يەنە بىر ئۆيگە كىردى، كاڭدا تۇرغان چاقنى كۆرۈپ تېخىمۇ ئەجەبلەندى.

— رەخت توقۇيدىغان يىپنى مانا مۇشۇنىڭدا ئېگىرىدۇ، — دەپ چۈشەندۈردى مۇلازىملاردىن بىرسى. باۋيۈي كاڭغا چىقىپ چاقنى ئايلاندۇرۇپ كۆردى، شۇ ئەسنادا سەھراچە كىيىنىۋالغان ئون يەتتە - ئون سەككىز ياشلاردىكى بىر قىز ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— بۇزۇپ قويماڭ! — دەپ ئۇنى جىملەپ قويدى. مۇلازىملارمۇ دەرھال كېلىپ ئۇنىڭغا «ھاي» بەردى، باۋيۈي قولىنى تارتىۋېلىپ:

— مەن بۇ نەرسىنى كۆرمىگەنىكەنمەن، شۇڭا قىزىقىپ كۆرۈپ بېقىۋاتىمەن، — دېدى.

— سىز ئۇنى چۆرۈشنى بىلمەيسىز، قانداق چۆرۈشنى سىزگە كۆرسىتىپ قوياي، — دېدى ھېلىقى قىز. چىن جۇڭ باۋيۈينىڭ يېڭىدىن ئاستا تارتىپ:

— بۇ نىگارنىڭ تازا پەيزى بار ئىكەن جۇمۇ؟ — دېدى.

— تولا جۆيلۈمە، ئۇرۇۋېتىمەن بىكار! — دېدى باۋيۈي كايىپ. ھېلىقى قىز چاقتا يىپ ئېگىرىشكە باشلىدى، ھەقىقەتەن قىزىقارلىق ئىدى. دەل شۇ چاغدا تالادا بىر موماينىڭ:

— ھوي قىز، بۇياققا چىق، چاپسان بول ! — دەپ چاقىرغان ئاۋازى ئاڭلاندى، ھېلىقى قىز چاقنى تاشلاپ ئىتتىك چىقىپ كەتتى.

باۋيۇي خۇددى بىر نېمىسىنى يوقىتىپ قويغاندەك كۆڭۈلسىز تۇرۇپ قالغاندا، فېڭجيې كىشى بۇيرۇپ ئىككىسىنى يېنىغا ئالدۇرۇۋالدى. فېڭجيې قوللىرىنى يۇيۇپ، كىيىم - كېچەكلىرىنى يەڭگۈشلىۋالدى.

— سەنمۇ يەڭگۈشلىۋالامسەن؟ — دەپ سورىدى باۋيۇيدىن.

— ياق، — دەپ جاۋاب بەردى باۋيۇي. فېڭجيېمۇ ئۇنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بەردى. ئاندىن ئايال چاكارلار ئۇلارنىڭ ئالدىغا تائام ۋە مېۋە، ئاخىرىدا پەمىلچاي كەلتۈرۈشتى. فېڭجيې ۋە باشقىلار چايلىرىنى ئىچىپ بولۇپ، خىزمەتكارلارنىڭ قالغان - قاتقانلارنى يىغىشتۇرۇپ بولۇشىنى كۈتۈپ تۇردى، ئاندىن مەپىگە چۈشۈشكە ھەرىكەتلەندى. ۋاڭئېر تالادا ئۆي ئىگىسىگە ئىنئام تەييارلاپ قويغانىدى، ئىنئام بېرىلگەندىن كېيىن، ئۆي ئىگىسى فېڭجيېنىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم قىلدى. بۇ چاغدا باۋيۇي ھېلىقى يىپ ئېگىرگەن قىزنى يەنە بىر چېلىقتۇرۇشقا ئالاھىدە دىققەت قىلىپ قارىدى، لېكىن ئۇ قىز كۆرۈنمىدى. ئۇلار بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن، ئۇ قىز قولىدا بالا، ئىككى قىزچاق بىلەن مەھەللە ياقىسىدا ئۇلارنىڭ ئۆتۈشىنى تاماشا قىلىپ تۇرغانىدى. بۇنى كۆرگەن باۋيۇي ئىختىيارسىز كەينىگە بۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا مۇھەببەتلىك كۆزلىرى بىلەن نەزەر تاشلىدى، ئاڭغىچە مەپە ئۇچقاندەك ئۆتۈپ كەتتى، باۋيۇي ئىككىنچىلەپ بۇرۇلۇپ قارىغىنىدا، ئۇ قىزنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمىدى.

ئۇلار ئويناپ - كۈلۈپ، ھەش - پەش دېگۈچە مېيىت ئۇزاتقۇچىلارغا يېتىشىۋالدى. بۇ چاغدا تۇمۇر ئاستانىلىق مازارنىڭ راھىبلىرى داقا - دۇمباقلىرىنى چېلىشىپ، تۇغ - ئەلەملىرىنى كۆتۈرۈپ يولنىڭ چېتىدە تىزىلىپ تۇراتتى. بىر پەستىن كېيىن ئۇلار مازار ئىچىگە كىرىشتى. بۇ يەردە يەنە

تائەت ـ ئىبادەت قىلىپ، توۋا ـ ئىستىغپار ئوقۇلدى. مېيىت ئىچكى سارايىنىڭ يان ئۆيىگە قويۇلدى، باۋجۇ بولسا مېيىتكە ھەمراھ بولۇپ يانداش ھوجرىدا قونۇپ قالدى. تالادا ئۇرۇق ـ تۇغقان، يار ـ بۇرادەرلەرنى جىياجېن كۈتۈۋالدى. ئۇلاردىن بەزىلىرى ئولتۇرۇپ قالدى، بەزىلىرى خوشلىشىپ ياندى. جىيا جېن ئۇلارنى بىر ـ بىرلەپ ھامداپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى. شۇنداق قىلىپ، ئاخىرقى پېشىن ۋاقتىغىچە گۇڭ، خۇ، بو، زى، نەن مەرتىۋىلىكلەردىن باشلاپ بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى خوشلىشىپ ياندى. ئىچكىرىدىكى ئاياللارنى بولسا فېڭجيې كۈتۈۋالدى، خان ھەزرەتلىرىنىڭ ئەمرىگە مۇشەررەپ بولغان خېنىملاردىن باشلاپ يېنىشقا تەۋرىنىپ، ئاخىرقى پېشىن ۋاقىتلىرىدا يېنىپ بولدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە پەقەت يېقىن تۇغقانلارلا ئۈچ كۈنلۈك توۋا ـ ئىستىغپار ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن قايتماقچى بولۇپ قېلىشتى. شىڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىم فېڭجيېنىڭ قايتىپ كېتەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، باۋيۈينى ئۆزلىرى بىلەن بىللە شەھەرگە ئەكىرىپ كەتمەكچى بولدى. لېكىن، سەھرانى تېخى ئەمدىلا كۆرگەن باۋيۈي ئۇلارنىڭ تەلپىگە كۆنمەي، فېڭجيې بىلەن بىللە قېلىشنى تىلەپ تۇرۇۋالدى، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ئۇنى نائىلاج فېڭجيېغا تاپشۇرۇپ قويۇپ كەتتى.

تۆمۈر ئاستانىلىق مازارنى ئەسلىدە نىڭگو گۇڭ بىلەن رۇڭگو گۇڭ بىرلىكتە ياساتقان بولۇپ، پايتەختتە ۋاپات بولغانلار مۇشۇ يەرگە قويۇلاتتى، شۇڭا، بۇ مازارغا ھېلىمۇ ۋەخپىلىك يەر ۋە خىراجەت ئاجرىتىلغانىدى. مېيىت ئۇزىتىپ چىققانلارنىڭ يېتىپ ـ قوپۇشىغا ئاسان بولسۇن ئۈچۈن، بۇ ۋەخپىلىككە باقىيلار بىلەن پانىيلارغا ئاتاپ يېتەرلىك قىلىپ ئۆي ـ ئىمارەتمۇ سېلىنغانىدى. لېكىن، كېيىنكى يىللاردا ئەۋلادلارنىڭ ئاۋۇپ كەتكەنلىكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە باي ـ نامراتلىرىنىڭ بىردەك بولماسلىقى ياكى مىجەز ـ خۇلقىنىڭ ئوخشىماسلىقى

سەۋەبىدىن، ھال - ئوقەتلىرى مۇشكۇل بولغانلىرى مۇشۇ يەردە يېتىپ قالاتتى، پۇل - ھوقۇقى بارلىرى ۋە داغۋازلىرى بولسا، بۇ يەرنى ئەپ كۆرمەي، يېزىلارغا ۋە ياكى راھىبخانىلارغا بېرىپ، قونالغۇ جاي ئىزدەپ، ھەر كۈنى ئىشتىن كېيىن ئەنە شۇ يەرلەردە يېتىپ - قوپاتتى. بۈگۈن مەرھۇمە چىن شىنىڭ ماتەمدىمۇ بىر جەمەتتىكىلەردىن مەزكۇر تۆمۈر ئاستانىلىك مازاردا قونۇپ قالغانلىرىمۇ بولدى، باشقا جايغا قونۇشقا كەتكەنلەرمۇ بولدى. فېڭجيېمۇ بۇ يەرنى ئەپ كۆرمەي، كىشى ئەۋەتىپ، مەنتۇ بۇتخانىسىدىكى راھىب جىڭشۇيگە بىرقانچە ئۆي تەييارلاپ قويۇشنى ئېيتقۇزۇپ قويدى. مەنتۇ بىلەن شۇيۇ ئەسلىدە بىرلا بۇتخانىنىڭ نامى ئىدى. مەزكۇر بۇتخانىنىڭ قاسقان نېنى ئوخشىغاچقا، كىشىلەر ئۇنىڭغا مەنتۇ بۇتخانىسى دېگەن نام بەرگەنىدى، بۇ بۇتخانا تۆمۈر ئاستانىلىك مازاردىن ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى.

شەيخلەر تائەت - ئىبادەت قىلىپ بولۇپ، مەرھۇمەنىڭ ئەرۋاھىغا كەچلىك چاي بېرىش شەرتىنى ئادا قىلىپ بولغاندىن كېيىن، جيا جېن ئوغلى جيا رۇڭنى ئەۋەتىپ، فېڭجيېنى ئارام ئېلىشقا تەكلىپ قىلدۇردى. فېڭجيې ئايال تۇغقانلارغا بىرقانچە يەڭگە - سىڭىللىرىنىڭ ھەمراھ بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، كۆپچىلىك بىلەن خوشلىشىپ، باۋيۈي بىلەن چىن جۇڭ ئىككىيلەننى باشلاپ مەنتۇ بۇتخانىسىغا كەلدى. چىن جۇڭنىڭ ئاتىسى چىن باڭيې قېرى ھەم كېسەلمەن بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ يەردە قونۇپ قېلىشقا بولمايتتى. شۇڭا، چىن جۇڭنى مەرھۇمە قىزى چىن شىنىڭ جەسىتىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغۇچە مۇشۇ يەرگە قالدۇرۇپ كەتكەنىدى، شۇ سەۋەبتىن، چىن جۇڭ فېڭجيې ۋە باۋيۈيلەر بىلەن قېلىپ قالدى. ئۇلار مەنتۇ بۇتخانىسىغا كەلگەندە، راھىبە جىڭشۈي ئۆزىنىڭ ئىككى شاگىرتى جى شەن ۋە جى نىڭلارنى باشلاپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۆرۈشتى. فېڭجيې ۋە باشقىلار ئىستىقامەتخانىغا كىرىپ، كىيىم -

كېچەكلىرىنى يەڭگۈشلەپ ۋە يۈز ـ قولىنى يۇيۇپ چىقىشتى. فېڭجىيې جى نىڭنىڭ بويى ئۆسۈپ، چىراي ـ شەكلىمۇ بارغانسېرى ئىسكەتكە كىرىپ ئوماقلىشىپ كەتكەنلىكىگە نەزەر تاشلىغاچ، سۆز باشلىدى:

— سىلەر ئۇستاز ـ شاگىرتلار يېقىندىن بېرى بىز تەرەپكە بارمايدىغان بولۇپ قالدىڭلارغۇ؟

— خۇ بېگىمنىڭ قەسىرىدە بەگزادە دۇنياغا كەلگەننىكەن، ئاغىچا خېنىم بىرقانچە ئۇستازلارنى تەكلىپ قىلىپ، ئۈچ كۈن مەۋلۇت ئوقۇتۇپ قويۇڭلار، دەپ ئون سەر كۈمۈش ئەۋەتىپتۇ، بىرقانچە كۈندىن بۇيان شۇ ئىش بىلەن قولىمىز بوشىماي، ئۆزلىرىنىڭ ئېسەن ـ ئامانلىقلىرىنىمۇ سورىيالمىدۇق، — دېدى جىڭشۇي.

قېرى راھىبە ھەمراھ بولۇپ فېڭجىيېنىڭ يېنىدا قالدى، چىن جۇڭ بىلەن باۋيۇي ساراي ئالدىدا ئويناپ تۇراتتى، جى نىڭنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

— نىڭئېر كېلىۋاتىدۇ، ئەنە، — دېدى باۋيۇي كۈلۈپ.

— ئۇنىڭ بىلەن نېمە كارىمىز ئىدى؟ — دېدى چىن جۇڭ.

— خۇپسەنلىك قىلما! — دېدى باۋيۇي، — سەن تېخى ئاۋۇ كۈنىلا، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئۆيى خالىي قالغاندا ئۇنى قۇچاقلىۋېلىپ نېمە قىلغانلىقىڭنى بىلمەمسەن؟ ئەمدى كېلىپ مېنى گولداۋاتقىنىڭنى قارا، سېنىڭ!

— يوق گەپنى قىلىۋاتىسەن.

— بار گەپمۇ، يوق گەپمۇ، بۇنى قويۇپ تۇر، ئۇنىڭ قولىدىن ماڭا بىر چىنە چاي ئىچۈرسەڭلا ئۆتكەن ئىشقا سالاۋات قىلىمەن، — دېدى باۋيۇي.

— بۇ قىزىق گەپ! — دېدى چىن جۇڭ كۈلۈمسىرەپ، — ئۇنى چاي ئەكېلىپ بەر دېسەڭ ساڭا ياق دېيەلەمتى؟ مېنىڭ دېيىشىمنىڭ نېمە ھاجىتى؟

— مەن ئالدۇرغان چاي بىلەن، سەن ئالدۇرغان چاينىڭ تەمى

بۆلەك ـ دە ! ــ دېدى باۋيۈي. چىن جۇڭ ئامالسىز ھالدا جى نىڭغا قاراپ:

ــ ھوي جى نىڭ، چاي ئەكەل ! ــ دەپ ۋارقىرىدى. جى نىڭ كىچىكىدىن تارتىپلا رۇڭگو قەسرىگە بېرىپ ـ كېلىپ تۇرغانلىقى ئۈچۈنمۇ، ئۇنىڭ تونۇشمايدىغىنى يوق ئىدى، ھەر دائىم باۋيۈي، چىن جۇڭلار بىلەن بىللە ئوينايتتى. ئۇ ئەمدى بويىغا يېتىپ جىگدە پوراپ قالغانىدى، شۇڭا ئۇنىڭ چىن جۇڭنىڭ نوچىلىقىغا كۆزى چۈشسە، چىن جۇڭنىڭمۇ جى نىڭنىڭ لەۋەنلىكىگە ئىچى كۆيەتتى، ئىككىسى تېخى قول تۇتۇشۇپ كۆرمىگەن بولسىمۇ، ئەمما بىر ـ بىرىگە ئاللىقاچان مەيلى چۈشۈپ قالغانىدى. جى نىڭ چاي كەلتۈردى.

ــ ماڭا بەر!

ــ ماڭا بەر !

چىن جۇڭ بىلەن باۋيۈي تالىشىپ قالدى. جى نىڭ بۇ ھالنى كۆرۈپ:

ــ بىر چىنە چاينىمۇ شۇنچە تالاشقان بارمۇ، قولۇمنىڭ شېكىرى بارمۇ يە ! ــ دېدى جى نىڭ مىيىقىدا كۈلۈپ. چاينى باۋيۈي ئېلىۋېلىپ ئىچىشكە باشلىدى. ئۇ جى نىڭدىن ئەمدى بىرنېمىنى سورىماقچى بولۇپ تۇرغاندا، جى شەن كېلىپ جى نىڭنى ئۇستەلگە مېۋە تەخسىلىرىنى تىزىشقا چاقىرىپ كەتتى، بىر پەستىن كېيىن باۋيۈي بىلەن چىن جۇڭ ئىككىسىنى چاي ۋە مېۋىگە تەكلىپ قىلىپ كەلدى. لېكىن، بۇ ئىككىسىنىڭ بۇ نەرسىلەرگە كۆڭلى نەدىن تارتسۇن، بىردەم ئولتۇرا ـ ئولتۇرمايلا يەنە تالاغا ئوينىغىلى چىقىپ كەتتى.

فېڭجيېمۇ ئىستىقامەتخانىغا دەم ئېلىشقا يېنىپ چىقتى، قېرى راھىبە جىڭشۈي ئۇنىڭغا ھەمراھ ئىدى. بۇ چاغدا خىزمەتكار ئاياللار باشقا ئىش بولمىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئارقا ـ ئارقىدىن دەم ئېلىشقا چىقىپ كېتىشتى، يېنىدا پەقەت ئۆزىگە يېقىن بىرقانچە چۆرە قىزلارلا قالدى.

— مېنىڭ، — دەپ سۆزىنى باشلىدى قېرى راھىبە جىڭشۇي پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، — قەسىرگە كىرىپ ئاغىچا خېنىمدىن سورايدىغان بىر ئىشىم بار ئىدى، ئالدى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ يولىيورۇقلىرىنى ئاڭلاپ كۆرسەم دەيمەن.

— نېمە ئىش ئىدى؟

— ئامىتابا ! — دېدى ئۇ يەنە سۆزىنى باشلاپ، — بىر چاغلاردا مەن چاڭئەن ناھىيەسىدىكى شەنسەيئەن دەيدىغان بىر بۇتخانىغا تەركىدۇنيا بولۇپ كەلگەن چېغىمدا، جاڭ فامىلىلىك بىر ساخاۋەتچى باي بار ئىدى. ئۇنىڭ جىنگې ئاتلىق بىر قىزى بولىدىغان، شۇ يىللىرى ئۇ ھەمىشە بىزنىڭ بۇتخانىغا كېلىپ كۆجە كۆيدۇرۇپ كېتەتتى. بىر كۈنلەردە، ئۇ ئويلىمىغان يەردىن چاڭئەن ۋىلايىتى ۋالىيسىنىڭ قېيىنئىنىسى لى شويې بىلەن ئۇچرىشىپ قالىدۇ. لى شويې جىنگېنى بىر كۆرۈش بىلەنلا ئاشىق بولۇپ قېلىپ، دەررۇ ئەلچىلىككە كىشى ئەۋەتىدۇ. لېكىن، جىنگې سابىق چاڭئەن قاراۋۇللار بېگىنىڭ بەگزادىسىگە لايىق كۆرۈلۈپ چاي ئىچۈرۈپ قويۇلغانىكەن. جاڭ خاندانىنىڭ يالتىيىۋالغۇسىمۇ كەپتىكەن. ئەمما، قاراۋۇللار بېگى كۆنمەسمىكىن، دەپ كەلگەن ئەلچىنى «لايىقى بار ئىدى» دەپ ياندۇرۇۋېتىدۇ. لېكىن، ھېلىقى بەگزادە نېملا بولسۇن جىنگېنى ئالىمەن دەپ چىڭ تۇرۇۋالىدۇ، جاڭ خاندانى ھېچ ئىلاج تاپالماي تەڭلىكتە قالىدۇ. قاراۋۇللار بېگى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئىشنىڭ تېگى - تەكتىنى سۈرۈشتە قىلمايلا: «سەن بىر قىزنىڭنى قانچەيلەنگە ۋەدە قىلىسەن؟» دەپ ماجىرا چىقىرىدۇ ۋە سالغان تويلۇقنى قەستەن قايتۇرۇۋالماي، ئۇنىڭ بىلەن دەۋالىشىدۇ. قىز تەرەپنىڭمۇ خورۇجى ئۆرلەپ، سالغان تويلۇقنى قايتۇرۇۋېتىش نىيىتىدە مەدەت ئىزدەپ پايتەختكە كىشى ئەۋەتىدۇ. چاڭئەن ھەربىي ۋالىيسى يۈن بېگىم بىلەن رۇڭگو قەسىرىنىڭ مۇناسىۋىتى ئوبدان ئىدى، ئۆزلىرى ئاغىچا خېنىم بىلەن ئۇلۇغ بېگىمگە دەپ باققان بولسىلا، قاراۋۇللار بېگىنىڭ قولىقىغا

سېلىپ قويۇشقا يۈن بېگىمگە قارىتىپ بىر پارچە خەت يازسا، ئۇ هالدا قاراۋۇللار بېگى بۇنىڭغا كۆنمەسلىكى مۇمكىن ئەمەس. مۇبادا بۇ تەلەپنى ماقۇل كۆرسە، جاڭ خانىدانى پۈتۈن مال ـ مۈلكىنى تەسەددۇق قىلىپ قۇللۇق كۆرسىتىشكە رازى.

— بۇ ئۈنچىلامۇ چوڭ ئىش ئەمەس ئىكەن، بىراق ئاغىچا خېنىم بۇنداق ئىشلارغا زادى ئارىلاشمايدۇ، — دېدى فېڭجيې بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ.

— ئاغىچا خېنىم ئارىلاشمىسا ئۆزلىرى ئىگىدارچىلىق قىلمامىلا؟ — دېدى جىڭشۈي.

— مېنىڭ خەجلەيدىغان كۈمۈشۈم ئۆكسۈپ قېلىۋاتقىنى يوق هەم بۇنداق ئىشلارنى قىلمايمەن، — دېدى فېڭجيې كۈلۈپ، — جىڭشۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، خام خىياللىرىدىن كەچتى. لېكىن، يەنە بىر هازا ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ سۆزىنى داۋام قىلدى:

— شۇنىمۇ دەيلا، لېكىن جاڭ خانىدانى مېنىڭ رۇڭگو قەسىرىگە بۇ تەلەپنى قويىدىغانلىقىمنى ئاللىقاچان بىلگەنىدى، ئەمدى ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئىش بىلەن كارلىرى بولمىسا، جاڭ خانىدانىدىكىلەر هەربىرلىرىنىڭ ۋاقتى يەتمەپتۇ، بىزنىڭ مىننەتدارلىق سوۋغىمىزنى نەزىرىگە ئىلماپتۇ دېمىسىمۇ، هەر هالدا رۇڭگو قەسىرى شۇنچىلىك ئىش ئالدىدىمۇ بىچارىلىككە چۈشۈپ قاپتۇ، دەپ قالارمىكىن.

بۇ گەپلەر فېڭجيېنى قىزىقتۇردى.

— مېنى ئەزەلدىن بىلىسەن، ئاخىرەت ـ پاخىرەت، جەهەننەم ـ پەهەننەم دېگەن نېمىلىرىڭگە ئەزبىرايى ئىشەنمەيمەن، هەرقانداق ئىش مېنىڭ دېگىنىم ـ ئەتكىنىم بويىچە بولىدۇ. قېنى، ئۇ كىشى ئالدىمغا ئۈچ مىڭ سەر كۈمۈشنى هازىرلىسۇن، ئاندىن ئۇنىڭ بۇ قورساق كۆپۈكىنى چىقىرىپ قوياي، — دېدى فېڭجيې. جىڭشۈي خۇشاللىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالماي:

— بولىدۇ، بولىدۇ ! بۇ ئاسان گەپ، — دېدى ئالدىراپ.

— مېنىڭ كۆڭۈم ئۇلاردىن كۆمۈش ھايان ئېلىشقا چۈشۈپ قالغىنى يوق، — دېدى فېڭجيې يەنە، — بۇ ئۈچ مىڭ سەر كۆمۈشنى ئاشۇ يولدا قاتىرىغان مۇلازىملارغا يول خىراجىتى بولامدىكىن، ئۇلارمۇ ئانچە - مۇنچە تاپان ھەققىگە ئىگە بولۇپ قالسۇنمىكىن دەۋاتىمەن. ئۇ پۇلنىڭ ماڭا بىر تىيىنىمۇ كېرەك ئەمەس، ئۈچ مىڭ سەر ئەمەس، ئالدىڭغا ھازىر ئوتتۇز مىڭ سەر كۆمۈشنى كەلتۈرەلىگىچىلىكىم بار !

— ئۇنداق بولسا، ئۆزلىرى ئەتىلا بىر ئىلتىپات كۆرسەتسىلە بولامدۇ، — دېدى جىڭشۈي ئالمان - تالمان.

— ئالدىراشلىقىمنى كۆرۈپ تۇرۇپسەنغۇ، — دېدى فېڭجيې، — قايسىبىر ئىش ماڭا قاراشلىق ئەمەس؟ ماقۇل دېدىممۇ، بولدى، بەرىبىر ھەل بولىدۇ.

— بۇنداق ئۇششاق ئىشلار باشقا بىركىمنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا، ئەلۋەتتە ئۇ تېنەپ بىر يەرگە بارىدۇ، ئۆزلىرىنىڭ ئالدىلىرىغا يەنە بىرمۇنچە ئىشلار قوشلاپ كەلسىمۇ، ئۇ ھېچ گەپ ئەمەس. قەدىمكىلەردە: «ئەقىللىكنىڭ ئىتى ھارماس» دېگەن تەمسىل بار. ئاغىچا خېنىممۇ ئۆزلىرىنىڭ ئاشۇنداق پەم - پاراسەتلىرىگە قاراپ، ھەممە ئىشنى ئۆزلىرىگە ئۆتكۈزۈپ بەرگەن بولغىيدى دەيمەن. ئەمما، ئالتۇن بويلىرىنى ئاسراشقا ئەھمىيەت بەرسىلە، خېنىم، — دېدى جىڭشۈي. بىر تاغار خۇشامەت سۆزلەرنى ئاڭلاپ، فېڭجيې بارغانسېرى ئېچىلىپ - كېرىلىپ، ھارغىنلىقىنىمۇ قارىماي، تېخىمۇ قىزىق پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى.

چىن جۇڭ تۇن قاراڭغۇسىدىن پايدىلىنىپ، جى نىڭنى ئىزدەپ تالاغا چىقتى. ئۇ ئارقا ئۆيگە ئۆتۈپ، چىنە - قاچا يۇيۇپ يالغۇز ئولتۇرغان جى نىڭنى كۆرۈپ قالدى - دە، كېلىپلا جى نىڭنى قۇچاقلاپ سۆيۈشكە باشلىدى.

— بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ — دەپ كايىدى جى نىڭ يەرنى تېپىپ ۋە ۋارقىرىماقچى بولدى.

— جېنىم ئۇكام، سىزنى ئويلاپ ئۆلەي دېدىم ! — دېدى چىن

جوڭ يالۋۇرۇپ، — بۈگۈن ماقۇل دېمىسىڭىز، مۇشۇ يەردىلا ئۆلۈۋالىمەن!

— مېنىڭ بۇ دوزاختىن چىقىپ، مۇشۇ ئادەملەرنىڭ كۆزىدىن يوقالمىغۇچە نېمە ئىلاجىم بار دەيسىز.

— شۇنداقمۇ بولۇپ قالار، ئەمما، «ئەتىكى قۇيرۇقتىن بۈگۈنكى ئۆپكە ئەلا» دەپتىكەن، — چىن جوڭ «پوۋۇ» قىلىپ شامنى ئۆچۈردى ۋە قاراڭغۇدا جى نىڭنى كۆتۈرۈپ كاڭغا ئالدى. جى نىڭ جان - جەھلى بىلەن تىرمىشىپ كۆردى، لېكىن ئۇنىنمۇ چىقىرالمىدى، ئاخىر ئىشتىنىنى قانداق سىيرىپ بەرگەنلىكىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى.

ئىككىسى ئەمدىلا تۇتۇشۇۋاتقاندا، خۇددى ئاسماندىن چۈشكەن ياكى يەردىن ئۈنگەندەك كىمدۇر بىرسى ئۇلارنىڭ كەينىدە پەيدا بولۇپ، پوكلا قىلىپ ئىككىسىنى تەڭلا بېسىۋالدى ۋە ئۈن - تىنىش چىقارمىدى. شۇدەم ئىككىسىنىڭ قورققىنىدىن جان - پېنى چىقىپ كەتتى. ھېلىقى ئادەم پىخىلداپ كۈلگەندىلا، ئاندىن ئۇنىڭ باۋيۈي ئىكەنلىكىنى بىلدى. چىن جوڭ دەرھال ئورنىدىن قوپۇپ:

— بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ — دەپ رەنجىدى.

— يەنە تېخى تەسلىم بولمامسىنا؟ ئەمىسە چاۋاڭنى چىتقا بايمەن، — دېدى باۋيۈي. خىجىل بولغان جى نىڭ قاراڭغۇدىن پايدىلىنىپ قېچىپ چىقىپ كەتتى. باۋيۈي چىن جوڭنى تالاغا سۆرەپ چىقىپ:

— مەن بىلەن يەنە تاكاللىشامسەن؟ — دەپ سورىدى.

— جېنىم ئاكا، — دېدى چىن جوڭ يالۋۇرۇپ، — بۇ ئىشنى داۋراڭ قىلمىساڭلا، نېمە دېسەڭ شۇنى قىلىمەن.

— ھازىرچە ساڭا دەيدىغىنىممۇ يوق، ئۇخلىغىلى بارغاندىن كېيىن، ئاندىن سەن بىلەن ئاستا ھېسابلىشىۋالىمەن.

كېيىم - كېچەكلەرنى يېشىپ ئارام ئالىدىغان چاغمۇ يېتىپ كەلدى. فېڭجيې ئىچكىرىكى ئۆيدە، باۋيۈي بىلەن چىن جوڭ

تاشقىرىقى ئۆيدە ئۇخلاشقا ياتتى. قالغان خىزمەتكار ئاياللار بولسا يەرگىلا تۆشەكلەرنى سېلىشىپ تۈنەپ چىقىشقا ئولتۇردى. فىگجيې هېلىقى «هېكمەتلىك قاشتاش»نىڭ يىتىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، باۋيۈي ئۇخلىغىلى ياتقاندىن كېيىن ئۇنى بوينىدىن ئېلىپ، ئۆزىنىڭ ياستۇقى ئاستىغا تىقىپ قويۇشنى بۇيرۇدى. باۋيۈي چىن جۇڭدىن قانداق هېساب ئالدى، ئۇ بىرگە نامەلۇم، چۈنكى بولغان ئىشنى بىز كۆرمىدۇق، بىز ئۇچۇن بىر گۇمانلىق ئەنزە، ئۇنى ئويدۇرۇپ چىقىشقا ئاجىزلىق قىلىمىز.

ئەتىسى سەهەردىلا جيا ئانا بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىم باۋيۈينى يوقلىتىپ ئادەم ئەۋەتتى. ئۇنى قېلىنراق كىيىندۇرۇپ قويۇشنى، ئىشى بولمىسا جەزمەن قايتىپ كېلىشىنى بۇيرۇدى. باۋيۈي بۇنىڭغا كۆنىدىغان ئادەممىدى؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە چىن جۇڭ جى نىڭغا كۆيۈپ ـ پىشىپ يۈرگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي، باۋيۈينى فېڭجيېدىن يەنە بىر كۈن قونۇپ، ئاندىن يېنىشنى ئۆتۈنۈشكە كۈشكۈرتۈپ قويغانىدى. فېڭجيې ماتەم مۇراسىملىرىنىڭ چوڭ ئىشلىرى بېسىقىپ، ئۇششاق ئىشلىرى تۈرغانلىقىنى ئويلاپ، يەنە بىر كۈن قونۇپ كەتسەكمۇ مەيلىلا، دېگەن يەرگە كەلدى. بۇنداق قىلغاندا ئۇ بىرىنچىدىن، ئۇ جيا جېننى تولۇق رازى قىلسا، ئىككىنچىدىن، جىڭشۈينىڭ هاجىتىدىن تولۇق چىقاتتى؛ ئۈچىنچىدىن، باۋيۈينىڭ كۆڭلىنىمۇ ئوۋلىغان بولاتتى. شۇڭا، ئۇ باۋيۈيگە قاراپ:

— ئەسلىي مېنىڭ بۇ يەردىكى ئىشىم تۈگىگەنىدى، سېنى بۇيەردە تاماشا قىلىۋالسۇن دەپلا ئۆزۈمنى ئاۋارىگەرچىلىككە سېلىۋاتىمەن، ئەتە جەزمەن يېنىپ كېتىشىمىز لازىم، — دېدى. باۋيۈي فېڭجيېنىڭ بۇ ئىلتىپاتىنى ئاڭلاپ، «ۋاي جېنىم ئاچا»، «ۋاي خېنىم ئاچا» دەپ يالۋۇرۇپ:

— پەقەت بۈگۈن بىر كۈنلا تۈرىمەن، ئەتە چوقۇم قايتىمەن! — دەپ يېلىندى. شۇنىڭ بىلەن بۇلار يەنە بىر كېچە قونۇپ قالدى.

فېڭجىيې ئاخشام قېرى راھىبە جىڭشۈي بىلەن قىلىشقان گەپ ـ سۆزلەرنى لەيۋاڭغا ئاستا سۆزلەپ بەردى. لەيۋاڭ بۇ ئىشنىڭ تېگىگە يەتكەندىن كېيىن دەرھال شەھەرگە كىرىپ، قەسىردە خەت ـ چەك باشقۇرىدىغان مىرزىنى ئىزدەپ تاپتى ۋە ئۇنىڭغا يالغاندىن جىيا لىيەننىڭ تاپشۇرۇقى دەپ ئېيتىپ، بىر پارچە خەت يازدۇرۇۋالدى ـ دە، كېچىلەپ چاڭئەن ناھىيەسىگە قاراپ يولغا چىقتى. چاڭئەن ناھىيەسى ناھايەت يۈز يول يىراقلىقتا ئىدى، شۇنداقتىمۇ ئىككى كۈن ئىچىدىلا ھەممە ئىش بېجىرىلىپ بولدى. ھېلىقى ھەربىي ۋالىينىڭ ئىسمى يۈنگۇاڭ بولۇپ، ئۇزاقتىن بېرى جىيا قەسىرىنىڭ ئىلتىپاتىغا سازاۋەر بولۇپ كەلگەن ئادەم ئىدى. شۇڭا، ئۇ بۇ ئۇششاق ئىشلارغا قانداقمۇ ئۇنىمىسۇن؟ جاۋاب خەت يېزىپ لەيۋاڭدىن ئەۋەتتى. بۇ گەپ ئەمدى شۇ يەردە قالسۇن. شۇنداق قىلىپ، فېڭجىيې ۋە باشقىلار بۇ يەردە يەنە بىر كۈن قوندى ـ دە، ئەتىسى ھېلىقى قېرى راھىبە جىڭشۈي بىلەن خوشلاشتى. خوشلىشىش ئالدىدا، فېڭجىيې ئۇنىڭغا ئۈچ كۈندىن كېيىن رۇڭگو قەسىرىگە بېرىپ ئۇ ئىشنىڭ ئۇچۇرىنى ئېلىشنى تاپىلاپ قويدى. چىن جوڭ بىلەن جى نىڭ ئىككىيلەن بىر ـ بىرىدىن ئايرىلغۇسى كەلمەيتتى، ئۆزئارا ئاستىرتىن بىرمۇنچە ۋەدىلەرنى بېرىشتى ۋە قايغۇ ـ ھەسرەت ئىچىدە ئايرىلىشتى. بۇ ھەقتە تەپسىلىي يېزىشنىڭ ھاجىتى يوق. فېڭجىيې يەنە تۆمۈر ئاستانىلىق مازارغا كېلىپ ئىشلارنى بىر قۇر كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقتى. ھېلىقى باۋچىۇ دېگەن قىز ئۆيگە يېنىپ كېتىشكە ئۇنىمىدى، جىيا جېن ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇش ئۈچۈن ئايال خىزمەتكارلارنى قالدۇرۇپ ياندى. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە نېمە ئىشلار بولغىنىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون ئالتىنچى باب

جىيا يۇەنچۇن زەكىيلىكىدىن ئەدىبلەر سارىيىغا تاللانغانلىقى چىن جىڭچىڭ گۆدەك چېغىدىلا ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلغانلىقى

چىن جۇڭ بىلەن باۋيۈي ئىككىسى فېڭجېيغا سوغدىشىپ يۈرۈپ، تۆمۈر ئاستانىلىك مازاردىكى ئىشلارغا بىر قۇر قارىشىپ بەرگەندىن كېيىن، مەپىگە چۈشۈپ شەھەرگە يېنىپ كىرىشتى ۋە جىيا ئانا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىملارغا كۆرۈنۈش قىلىپ قويۇپ، ئاندىن ئۆز ھۇجرىلىرىغا قايتىشتى. ئەتىسى باۋيۈي ئۆزىگە خاس سېلىنغان تاشقىرىقى كۇتۇپخانىسىنىڭ سەرەمجانلاشتۇرۇلۇپ بولغانلىقىنى كۆرۈپ، كېچىلىرى كىتاب ئوقۇشقا چىن جۇڭ بىلەن كېلىشىپ قويدى. ئەپسۇسكى، چىن جۇڭ ئەسلىدىن ئاجىز بولغانلىقى ئۈچۈن سەھرادا يۈرۈپ شامالداپ قالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزىگە ھاي بەرمەي، جى نىڭ بىلەن بىرقانچە قېتىم ئوغرىلىقچە ئىرمىشىپ ـ چىرمىشىپ يۈرگەنلىكى ئۈچۈن، شەھەرگە يېنىپ كىرگەندىن كېيىنلا يۆتەل ئارىلاش زۇكام تېگىپ، گېلىدىن غىزا ئۆتمەي، مىلىق ـ سىلىقلا بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن مەكتەپكىمۇ بارالماي ئۆيدە كۇتۇنۇشكە توغرا كەلدى. بۇنىڭدىن باۋيۈينىڭ كەيپى ئۇچتى، چىن جۇڭ سەللىمازا ساقايغاندىن كېيىن يەنە مەسلىھەتلىشىپ كۆرۈشنى كۈتمەكتىن باشقا ئىلاج بولمىدى.

فېڭجېي يۈنگۇاڭنىڭ جاۋاب خېتىنىمۇ ئالدى، ئىشلار ئېپى ـ جېپى بىلەن تۈگىگەنىكەن، قېرى راھىبە بۇ ئەھۋالنى جاڭ ئائىلىسىگە يەتكۈزۈپ قويۇپتۇ، مەزكۇر قاراۋۇللار بېگى دەردىنى

ئىچىگە يۇتۇپ تويلۇقلىرىنى نائىلاج قايتۇرۇۋاپتۇ. ئەمەلپەرەس ۋە ئاچ كۆز ئاتا ـ ئانىدىنمۇ ئىنسابلىق، ۋاپادار پەرزەنت تۆرەلگەنىكەن. جىنگي قىز بۇرۇن چاي ئىچۈرۈپ قويغان يىگىتنى قايتۇرۇۋېتىپ، ئۆزىنى لى ئائىلىسىگە ماقۇل كۆرۈپ قويغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھېچكىمگە بىلىندۈرمەي ئېسىلىپ ئۆلۇۋاپتۇ. ھېلىقى قاراۋۇللار بېگىنىڭ ئوغلىمۇ بىر ئىشق بەندىسى ئىكەن، ئۇمۇ جىنگېنىڭ ئېسىلىپ ئۆلۇۋالغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۆزىنى دەرياغا تاشلاپ ئۆلۇۋاپتۇ. «ئادەمدىنمۇ ئايرىلدى، دۇنيادىنمۇ ئايرىلدى» دېگەن مانا شۇ ـ دە. بىچارە جاڭ ئائىلىسى بىلەن لى ئائىلىسى خاپىچىلىق ئىچىدە قاپتۇ. ئارىدا پەقەت فېڭجيېلا بەھۇزۇر ئۈچ مىڭ سەر كۈمۈشنىڭ مېغىزىنى چاقتى. لېكىن، بۇ ئىش توغرىسىدا ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ قىلچىلىك خەۋىرى يوق ئىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ فېڭجيېنىڭ يۈرىكى يوغىناپ قاپتەك بولۇپ كەتتى، كېيىنكى كۈنلەردە يۇقىرىقىدەك قىلغان ـ ئەتكەنلىرىنى سۆزلەپ تۈگىتىشمۇ مۇمكىن ئەمەس.

بۈگۈن جيا جېڭنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئىدى. بۇ كۈننى تەبرىكلەش ئۈچۈن نىڭگو ۋە رۇڭگو قەسىرىدىكىلەر جەم بولۇپ، خۇددى ھېيتتىكىدەك قىزىپ كېتىشتى. شۇ ئەسنادا:

— ئالتە ھەرەمنىڭ باش ھەرەمئاغىسى شيا بېگىم ئالاھىدە ھەزرەت ئالىيلىرىنىڭ يارلىقىنى ئېلىپ كەپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى ئىشىكئاغا. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان جيا شې، جيا جېڭ ۋە باشقىلار نېمە ۋەقە ئىكەنلىكىنى چۈشىنەلمەي ۋەھىمىگە چۈشتى ـ دە، دەرھال ئويۇن ـ تاماشىنى توختىتىپ، داستىخان ـ سورۇننى يىغىشتۇرۇپ، كۈجىدان شىرەلىرىنى تەييارلاشقا بۇيرۇدى، ئاندىن يارلىقنىڭ شاراپىتى ئۈچۈن ئوتتۇرا دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇشتى. باش ھەرەمئاغىسى شيا بىڭجۇڭمۇ بىرمۇنچە ئاغۋاتلارنى ئەگەشتۈرۈپ ئاتلىق يېتىپ كەلگەنىدى.

ئەمما، ھەرەمئاغىسى شىيا بىگجۇڭنىڭ قولىدا ھېچقانداق يارلىق دەستىكى كۆرۈنمەيتتى، ئۇ ئۇدۇل مېھمانخانا ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى ۋە تەبەسسۇم چىراي بىلەن مېھمانخانىنىڭ تۆرىگە ئۆتۈپ، جەنۇب تەرەپكە قاراپ تۇرۇپ ئاغزاكى ھالدا:

— ھەزرەت ئالىيلىرى پەرمايىش قىلىدۇكى، جىيا جېڭ دەرمەھەل ئوردا شەرىپكە كىرىپ، خاس بارگاھتا ھەزرەت ئالىيلىرىنىڭ ھۇزۇرىدا ھازىر بولسۇن! — دەپ جاكار قىلدى - دە، چايغىمۇ باقماستىن يەنە ئاتلىنىپ چىقىپ كەتتى.

بۇنىڭدىن نېمە كەلگۈلۈك كېلىدىغانلىقى جىيا جېڭ ۋە باشقىلار ئۈچۈن بىر تېپىشماق ئىدى. ئۇ دەرھال ئۇستىبېشىنى يەڭگۈشلەپ، ئوردىغا كىرىشكە مەجبۇر بولدى. جىيا ئانا ۋە پۈتۈن ئۆي ئىچىدىكىلەرمۇ قاتتىق دەككە - دۈككىدە قېلىپ، دەررۇ چاپارمەنلەرنى تىڭتىڭلاشقا چاپتۇردى. ئالاھازەل ئىككى سائەت ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، لەي دا قاتارلىق ئۈچ - تۆت غوجىدار ھاسىرىغان پېتى مۇراسىم دەرۋازىسىدىن يۈگۈرۈپ كىرىپ خۇش خەۋەر يەتكۈزدى:

— بېگىمنىڭ ئەمرى بويىچە شۇنى مەلۇم قىلىمىزكى، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم، ئاغىچا خېنىملارنى باشلاپ ئوردا شەرىپكە كىرىپ خان ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ ئىلتىپاتىغا تەشەككۈر ئېيتىشقا مەرھەمەت قىلغايلا.

بۇ چاغدا جىيا ئانا، شىڭ ئاغىچا خېنىم، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، يۇشى، لى ۋەن، فېڭجيې، يىڭچۈن بىلەن تەنچۈن ئاچا - سىڭىل ئىككىسى، شۆ ھاما ۋە باشقا كىشىلەر تېخىچىلا ساراي ئالدىدىكى ئايۋاندا دەككە - دۈككىدە خەۋەر كۈتۈپ تۇرۇشقانىدى. جىيا ئانا لەي دانى يېنىغا چاقىرتىۋېلىپ ئىشنىڭ تېگى - تەكتىنى تەپسىلىي سوراپ كۆردى.

— بىز قۇللىرى، — دەپ جاۋاب بەردى لەي دا، — ئوردىنىڭ سىرتىدىكى بىر ھۇجرىدا خەۋەر كۈتۈپ ئولتۇرغانىدۇق، ئوردىنىڭ ئىچىدىكى ئەھۋالدىن ھېچقانداق خەۋىرىمىز يوق

ئىدى. كېيىن ھەرەمئاغىسى شيا بېگىم ئىچكىرىدىن خۇش خەۋەر ئاچىقتى. ئۇ كىشىنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، چوڭ خېنىم قىز ئەدىبلەر سارىيىنىڭ مىرزىلىقىغا مۇشەررەپ بولغانىنىڭ تاشايىنىدا يەنە دانىشمەن - پازىل خانىش دېگەن ئۇنۋانغىمۇ سازاۋەر بوپتۇ. كېيىن بېگىمنىڭ ئۆزى چىقىپمۇ شۇنداق دېدى. شۇ تاپتا بېگىم يەنە شەرقىي سارايغا كەتتى ۋە ئاغىچا خېنىملارنىڭ تېزدىن تەزىمگە بېرىشىنى ئۆتۈندى.

لەي دانىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، جيا ئانا ۋە باشقىلارنىڭ يۈرەكلىرى ئورنىغا چۈشۈپ، ھەممىنىڭ يۈزلىرىگە كۈلكە يۈگۈردى. شۇنداق قىلىپ، ھەرقايسىسى ئۆز مەرتىۋىلىرى بويىچە ياسىنىشقا كىرىشتى. جيا ئانا شىڭ ئاغىچا خېنىم، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، يۈشىلارنى باشلاپ، جەمئىي تۆت تەختىراۋانغا چۈشۈپ ئوردىغا قاراپ بىر - بىرىنىڭ كەينىدىن يول ئالدى. جيا شې ۋە جيا جېنلارمۇ رەسمىيانە تونلىرىنى كىيىشىپ، جيا چياڭ ۋە جيا رۇڭلارنى ئەگەشتۈرۈپ، جيا ئانىغا ھەمراھ بولۇپ يولغا چىقتى.

نىڭگو قەسرى بىلەن رۇڭگو قەسرىدە يۇقىرىدىكىلەردىن تارتىپ تۆۋەندىكىلەرگىچە، قەسىر ئىچىدىكىلەردىن تارتىپ تېشىدىكىلەرگىچە خۇشاللىقلىرىنى ئىچ - ئىچىگە سىغدۇرالماي قالدى، ئەمما يالغۇز باۋيۈيلا ھېچ نەرسىنى ئاڭلىمىغاندەك يۈرەتتى. ئۇنىڭغا نېمە بولغاندۇ؟ بۇنىڭ سەۋەبى مۇنداق: يېقىندىلا شۈيېۈ بۇتخانىسىنىڭ راھىبەسى جى نىڭ ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن شەھەرگە قېچىپ كىرىپ چىن جۇڭنى ئىزدەپ تاپىدۇ. بۇ ئەھۋالنى چىن باڭيې سېزىپ قېلىپ، جى نىڭنى قوغلاپ چىقىرىپ چىن جۇڭنى راسا دۇمبالايدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن چىن باڭيې ئاچچىقىدا كونا كېسىلى قوزغىلىپ، تۆت - بەش كۈن ياتار - ياتمايلا ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلىدۇ. چىن جۇڭ ئەسلىدىنلا زەئىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە كېسىلمۇ تېخى سەللىمازا ساقىيىپ كېتەلمەيدۇ، بۇنى ئاز دەپ ئاتىسىدىن راسا تاياق يەيدۇ،

بۇ هال ئۇنىڭ ئۈچۈن دەرد ئۈستىگە دەرد بولۇپ، يەنە بىرمۇنچە ئاغرىققا چېقىلىپ قالدۇ. ئەنە شۇنداق سەۋەبلەر بىلەن باۋيۇيىنىڭ ئىچى پۇشۇپ كۆڭلى پەرىشان ئىدى. جيا يۈەنچۈن خان ھەزرەتلىرىنىڭ ئىلتىپاتىغا مۇشەررەپ بولغان بۇ ئىشلار ئۇنىڭ بۇ سۇنۇق كۆڭلىنى قانداقمۇ پۈتۈن قىلالىسۇن؟ جيا ئانا تەزىمگە قانداق بارغانلىقى ۋە قانداق يېنىپ كەلگەنلىكى، ئۇرۇق - تۇغقانلىرى كېلىپ قانداق تەبرىكلەشكەنلىكى، يېقىنقى كۈنلەردىن بېرى نىڭگو قەسرى بىلەن رۇڭگو قەسرى قانداق قىزىپ كەتكەنلىكى ۋە كۆپچىلىك قانداق مەمنۇن بولۇپ يورۇشكەنلىكى باۋيۇيىنىڭ كۆزىگىمۇ كۆرۈنمەيتتى ۋە خىيالىغىمۇ كىرىپ چىقمايتتى. شۇڭا، ھەممەيلەن ئۇنى تېخىمۇ ھاڭۋاقتى بولۇپ كەتتى، دەپ ھەزىل قىلىشاتتى.

بەختىگە يارىشا، جيا لىيەن بىلەن دەيىۋيىنىڭ يانغانلىقىنى ۋە ئەتە يېتىپ كېلىدىغانلىقىنى ئۇلارنىڭ چاپارمەنلىرى خەۋەر قىلىپ كەلگەندىن كېيىنلا، باۋيۇيىنىڭ كۆڭلى سەل - پەل كۆتۈرۈلۈپ قالدى. تەپسىلىي سوراپ كۆرگىنىدە، ۋاڭ زىتېڭ بىرنەچچە نۆۋەت تەۋسىيەنامە يازغانلىقتىن، جيا يۈيسۈنمۇ خان ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ ھۇزۇرىغا چاقىرىلغان ۋە بىرەر بوش ئورۇننى كۈتۈش نىيىتىدە پايتەختكە قاراپ يولغا چىققان. ئۇ جيا لىيەن بىلەن بىر نەسەبداش ئاكا - ئۇكا ۋە دەيىۋي بىلەن ئۇستاز - شاگىرتلىق مۇناسىۋىتى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇلار بىللە ھەمراھ بولۇپ كېلىۋاتقانىكەن. لىن رۇخەيىنىڭ جەسىتى بولسا ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىنىپ، قالدى ئىشلارمۇ ئوبدان جايلاشتۇرۇلۇپ بولغانىكەن. جيا لىيەن بۇ سەپەردە ئۆتەڭلەرنى ئالا قويماي ماڭغان بولسىغۇ، پايتەختكە كېيىنكى ئايدا ئاران يېتىپ كېلەلەيدىكەن، لېكىن ئۇ جيا يۈەنچۈن توغرىسىدىكى خۇش خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ، ئۆتەڭ ئاتلاپ ئامان - ئېسەن كېلىۋېتىپتۇ. باۋيۇي چاپارمەنلەردىن پەقەت دەيىۋيىنىڭلا

ئامانلىقىنى سورىدى، قالغانلىرى بىلەن كارى بولمىدى.
ئۇلار ئەتىسى چۈش قايرىلغان چاغدا ناھايىتى تەستە يېتىپ كېلىشتى. ئەنە شۇنداق تەقەززالىق ئىچىدە تۇرغاندا:
— جيا ليەن بېگىم بىلەن دەيیۈي خېنىم يېتىپ كەلدى، — دەپ مەلۇم قىلىشتى. بۇ دىدار كۆرۈشۈش كىشىلەرگە ھەم پەرىشانلىق، ھەم خۇشاللىق ئېلىپ كەلدى. ئاۋۋال بىر پەس يىغا - زار قىلىشتى، ئاندىن بىر - بىرىگە يەنە تەسەللى بېرىشتى. باۋيۈي سىنچىلاپ دەيیۈيگە قاراپ، ئۇنىڭ تېخىمۇ چىرايلىق تۈزۈلەپ كېلىۋاتقانلىقىنى بايقىدى. دەيیۈي بىرمۇنچە كىتاب ئالغاچ كەلگەنىدى. ئۇنىڭ ھۇجرىسىنى دەرھال سىيرىپ - سۈپۈرۈپ، جابدۇق - جاھازلىرىنى جاي - جايىغا تىزىپ قويۇشتى، ئاندىن دەيیۈي سوۋغاتلىقىقا ئەكەلگەن دەپتەر - قەلەملىرىنى باۋچەي، يىڭچۈن ۋە باۋيۈيلەرگە تەقدىم قىلدى. باۋيۈيمۇ ئۆز ۋاقتىدا بېيجىڭۋاڭ تەقدىم قىلغان ھېلىقى تاگارا ياغىچىدىن ياسالغان تەسۋىسىنى ئېلىپ دەيیۈيگە سۇندى. دەيیۈي:
— قايسى سېسىق ئەرنىڭ قولىدىن چىققان نېمە بۇ؟ ماڭا ئۇنىڭ كېرىكى يوق ! — دەپلا ئۇنى باۋيۈيگە تاشلاپ بەردى، باۋيۈي نائىلاج ياندۇرۇۋالدى. بۇ گەپ ھازىرچە شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى جيا لیەندىن ئاڭلىغايسىز. جيا لیەن سەپەردىن كېلىپلا ئۇچرىشىدىغانلار بىلەن ئۇچرىشىپ بولۇپ، ئاندىن ئۆز ھۇجرىسىغا ياندى. بۇ چاغدا فېڭجېينى ئىش بېسىۋېلىپ، بىردەممۇ بىكار ۋاقىت چىقىرالماي قالغانىدى، شۇنداق بولسىمۇ جيا لیەن يىراق سەپەردىن كەلگەنلىكى ئۈچۈن، ئىشلىرىنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ ئۇنى كۈتۈۋالدى. ئۆيىنىڭ خالىي قالغانلىقىنى كۆرگەن فېڭجېي:
— خانىنىڭ قېيىنئىنىسى بولغان غوجامغا مۇبارەك بولسۇن ! — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ، — جانابلىرى يول ئازابى تارتىپ

قالدىلىمىكىن؟ مۇبارەك قەدەملىرىنىڭ بۇگۈن يېتىدىغانلىقىنى تۇنۇگۈن بىرىنچى قېتىم ئەۋەتكەن چاپارمەنلىرىدىن خەۋەر تېپىپ، ئاز بولسىمۇ ئۆزلىرىگە بىر قەدەھ ئاددىيغىنا ھاردۇق شارابى تەييارلاتقانىدىم، جانابلىرىنىڭ نەزەر ـ ئېتىبارلىرىغا لايىق كېلۇرمىكىن؟

— يوقسۇ، ئۇنداق بولامدىغان! ئىلتىپاتلىرىغا ھەشقاللا! — دەپ جاۋاب بەردى جيا ليەنمۇ كۇلۇپ تۇرۇپ. ئاندىن پىڭئېر ۋە باشقا دېدەكلەرمۇ كىرىپ جيا ليەنگە تەزىم قىلىشتى ۋە ئالدىغا چاي ھازىرلىدى.

جيا ليەن ئۆزى كەتكەندىن كېيىنكى ئىشلارنى فېڭجيېدىن بىرمۇ بىر سوراپ چىقتى ۋە ئۇنىڭغا جاپا چەككەنلىكى ئۈچۈن مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

— مېنىڭ ئەسلىي بۇنداق ئىشلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىققۇچىلىكىممۇ يوق ئىدى! — دېدى فېڭجيې، — كۆرگەن ـ بىلگەنلىرىممۇ چاغلىقلا، تىلىم گال ۋە كۆڭلۇم تۈز، خەق ماڭا جۇۋالدۇرۇزنى يىڭنە دەپ بەرسىمۇ، «ھە» دەۋېرىدىغانلاردىن. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆڭلۈم يۇمشاق، بىرسى ئىككى ئېغىز سىلىق گەپ قىلىپ قويسىلا ئۆزۈمنى قويىدىغان جاي تاپالماي قالىمەن. يەنە كېلىپ بېشىمدىن ئىسسىق ـ سوغۇقمۇ ئۆتمىگەن ھەم قورقۇنچاق، ئاغىچا خېنىمنىڭ سەللا تاۋى يوق بولۇپ قالسا، ۋەسۋەسىگە چۈشۈپ تۈزۈك ئۇخلىيالمايمۇ قالىمەن. بىرنەچچە قېتىم ئىستىپا سوراپمۇ باردىم، ئاغىچا خېنىم ماقۇل كۆرمەكتە يوق، تېخى مېنى ئېرىنچەك، قېتىرقىنمايسەن دەپ كايىدى. مېنىڭ دەككە ـ دۈككىدە ئىشلەپ كېلىۋاتقانلىقىمنى نەدىن بىلسۇن! بىر ئېغىز گەپنى ئوشۇقچە قىلىپ، بىر قەدەمنى بىھۇدە بېسىپ قويغىنىمنى بىلمەيمەن. سىزگىمۇ مەلۇم، بىزنىڭ قەسىردىكى ئاپپاقلارغا تەڭ كەلگىلى بولامدۇ؟ سەللا سولىسىغا كەتسىڭىز، ئۇلارنىڭ ئالدىدا كۆلكىگە قالغىنىڭىز قالغان، بىزەلا قىڭغىر كەتسىڭىز، «قىزىم ساڭا ئېيتاي، كېلىنىم سەن ئاڭلا»

دىگەندەك قىلىپ گەپتە چىقمۇالىدۇ. ئۇلارنىڭ بار ـ يوق ھۈنىرى تويىلاڭدىن توقاچ ئوغرىلاش، خەقنىڭ قولى بىلەن ئادەم ئۆلتۈرۈش، ئوتقۇيرۇقلۇق قىلىش، ئۆزىنى تۆرگە چىقىرىپ، ئۆزگىنى گۆرگە ئىتتىرىش، ئۆلمەك ئۈستىگە تەپمەك قىلىش، مانا شۇ ! مەن تېخى ياش، كىشىلەرنى بېسىپ كەتكۈچىلىكىممۇ يوق، شۇڭا مېنىڭغۇ كۆزگىمۇ ئىلىشمايدۇ. كىشىنىڭ قىچىقىنى كەلتۈرىدىغىنى، نېرىقى قەسىردىكى جىيا رۇڭنىڭ ئايالى ۋاپات بولغاندا، جىيا جېن ئاكام ئاغىچا خېنىمنىڭ ئالدىدا يۈكىلىنىپ تۇرۇپ، مېنى بىر قانچە كۈن قارىشىپ بەرسە دەپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋېلىۋالدى، مەن يېنىش ـ يېنىشلاپ ئۆزرە ئېيتتىم، ئاغىچا خېنىم يۈز كېلەلمەي ماقۇل دەپ قويدى، شۇنىڭ بىلەن بۇيرۇققا بويسۇنماي بولمىدى. ئاقىۋەتتە، ئىشنى قاملاشتۇرالماي، ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىۋەتتىم. ئەمدى جىيا جېن ئاكىمىز ھازىرغىچە مەندىن ئاغرىنىپ بارمىقىنى چىشلەپ يۈرگۈدەك. ئەتە سىز ئۇ كىشىنى ئۇچرىتىپ قالسىڭىز، ھەر ھالدا مەن ئۈچۈن ناماقۇل بولۇپ، مېنى ياش، بېشىدىن ئىش ئۆتمىگەن، بىگىمنىڭ ئەسلى بۇنداق ئىشلارنى ئۈنىڭغا يۈكلەپ قويۇشى توغرا بولمىغان، دەپ چۈشەندۈرۈپ قويارسىز.

بۇ گەپلەر بولۇۋاتقاندا، دالاندا بىرسىنىڭ گەپ قىلىۋاتقانلىقى ئاڭلىنىپ قالدى.

— كىم سەن؟ — دەپ سورىدى فېڭجيې.

— شۇ ھامىمىز مەندىن بىر گەپ سوراپ سىڭلىمىز شياڭلىڭنى ئەۋەتكەنىكەن، — دەپ جاۋاب بەردى پىڭئېر ئىشىكتىن كىرىۋېتىپ، — جاۋاب بېرىپ يولغا سېلىپ قويدۇم.

— ھە، راست، — دېدى جيا ليەنمۇ سۆزگە ئارىلىشىپ، — مەن بايا شۇ ھامما بىلەن كۆرۈشۈشكە كېتىۋاتقىنىمدا بىر چوكانغا ئۇدۇل كېلىپ قالدىم، چىراي ـ شەكلىدىن راسا ۋايىگە يەتكەن بالا ئىكەن. بىزنىڭ قەسىردە بۇنداق كىشى يوقتىغۇ، دەپ ئويلاپ قالدىم ـ دە، گەپ ئارىلاپ شۇ ھاممىدىن سوراپ كۆردۈم.

ئاڭلىغۇدەك بولسام، ئۇ ھېلىقى دەۋادا قالغان دېدەك ئىكەن، ئىسمىنى شياڭلىڭ دەمدۇ نېمە، ئۇنى شۆ پەن دېگەن گالۋاڭغا توقاللىققا تۇتۇپ بېرىپ، يۇزىنى ئاچتۇرۇپمۇ قويۇپتىدەك. بۇ بالا ھازىر راسا تۈۋلىنىپ ھۆسنىگە تولۇۋېتىپتۇ. شۆ پەن دېگەن گالۋاڭغا ئەزىبىرايى ھارام كېتىپتۇ.

— تووۋا! — دېدى فېڭجيې تۇمشۇقىنى پۇرۇشتۇرۇپ، — سۇجۇ - خاڭجۇلارغا بېرىپ شەھەر كۆرۈپ كەلگەن كىشىمۇ يەنىلا ئاچ كۆز بولىدىكىنە. كۆيۈپ قالغان بولسىڭىز، ئىش ئاسان، پىڭئېرگە تېگىشىپلا ئەكېلىپ بەرسەم قانداق؟ شۆ پەنمۇ قاچىسىدىكىنى تۇگەتمەي تۇرۇپلا قازاندىكىنى دەم تارتمەن دەيدىغانلاردىن. بىر يىلدىن بېرى ئۇ شياڭلىڭنى چاڭگىلىغا چۈشۈرەلمەي شۆ ھاممىغا قىلمىغان جېدىلى قالمىدى. شۆ ھامما ئاخىر شياڭلىڭنىڭ چىرايىغا قاراپ ئەمەس، بۇ چاغلىق ئىشقۇ، ئۇنىڭ ئادەمگەرچىلىكتە باشقا قىزلاردىن پەرقلىنىدىغانلىقىنى، مۇلايىم ۋە تەمكىنلىكتە خېلى - خېنىملارمۇ ئۇنىڭغا يېتىشەلمەيدىغانلىقىنى بايقاپ، مېھمان ئالدىغا داستىخان سېلىپ، خەلقئالەم ئالدىدا توقاللىققا ئېلىپ بەردى. بىراق، يېرىم ئاي ئۆتەر - ئۆتمەيلا ئۇمۇ نەزەردىن چۈشۈپ قالدى.

بۇ گەپلەرنىڭ ئايىغى تېخى چۈشمەيلا، ئوتتۇرا دەرۋازىدىكى مۇلازىملاردىن بىرسى:

— ئۇلۇغ بېگىم چوڭ كۇتۇپخانىدا جيا ليەن بېگىمنى ساقلاۋېتىپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى. بۇنى ئاڭلاپ جيا ليەن ئۇستىبېشىنى تۈزەشتۇرۇپ ئىتتىك چىقىپ كەتتى.

— بايا شۆ ھامما شياڭلىڭنى نېمە ئىش بىلەن ئەتەيلەپ ئەۋەتىپتۇ؟ — دەپ سورىدى فېڭجيې پىڭئېردىن.

— نەدىكى شياڭلىڭ كەلسۇن، سىلىگە بىردەملىك يالغان گەپ قىلىپ قويدۇم. قارىماملا خېنىم، ھېلىقى ۋاڭئېر دېگەننىڭ ئايالى تازىمۇ پەمسىز نەرسە ئىكەن، — دېدى، پىڭئېر فېڭجيېنىڭ يېنىغا يېقىنراق كېلىپ كۇسۇرلاپ، — ھېلىقى ئۆسۈم پۇلنى ئۇ

يا بۇرۇن ئەمەس، يا كېيىن، قىرىشقاندەك جىيا لىيەن بېگىم ئۆيدە چاغدا ئەكەپتۇ. ھېلىمۇ ياخشى، ئۇ ماڭا دالاندا ئۇچرىشىپ قالدى، بولمىسا، ئۆزلىرى بىلەن ئۇچرىشىمەن دەپ كىرىپ كەلسە، بۇنى جىيا لىيەن بېگىم ئۇقۇپ قالسا، بېگىمنىڭ مىجەزى ئۆزلىرىگە مەلۇم، ئۇ كىشى قايناۋاتقان قازاندىكىنىمۇ ھاپ ئېتىشتىن يانمايدىغان ئاچ كۆزلەردىن. ئىگەكىم، خېنىمنىڭ ھەمىيىنىنى بىلىپ قالىدىغان بولسا، ئالدى ـ كەينىگە باقماستىنلا خەجلىۋەتمەسمىدى؟ شۇڭا، مەن ئالدىراپ كېلىپ ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇۋېلىپ بىر ـ ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ قويدۇم، بۇ گەپلەر ئۆزلىرىنىڭ قۇلاقلىرىغا كىرىپ قالىدىغانلىقىنى ئويلىماپتىمەن. جىيا لىيەن بېگىمنىڭ ئالدىدا شىياڭلىڭ كەپتىكەن دەپ قويۇشۇمنىڭ سەۋەبى شۇ!

— مۇنداق دېگىن، — دېدى فېڭجيې كۈلۈپ تۇرۇپ، — شۇ ھامما جىيا لىيەن بېگىڭنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، يەنە نېمىشقا ھېچ سەۋەبسىزلا بۇ چۆرە قىزنى ئەۋەتىپ يۈرىدىغاندۇ، دەپ ئويلاپ قېلىۋىدىم. بۇ، سەن جۇۋاينىمەكنىڭ قىلىپ يۈرگەن ئويۇنى ئىكەن ـ دە!

شۇ گەپلەر بىلەن تەڭلا جىيا لىيەنمۇ كىرىپ كەلدى. فېڭجيې شاراب ۋە تائام ھازىرلاشقا بۇيرۇدى. ئەر ـ خوتۇن بىر ـ بىرىگە قارىشىپ ئولتۇرۇشتى. فېڭجيېنىڭ شارابقا ئىشتىھاسى بولسىمۇ، ئۆز رايى بويىچە ئىچىشتىن ئەيمەندى. ئىككىسى راسا ئۇلپەتلىشىپ ئولتۇرغاندا، جىيا لىيەننىڭ ئېمىكئانىسى جاۋ موماي كىرىپ كەلدى. جىيا لىيەن بىلەن فېڭجيې ھەر ئىككىسىلا ئۇنى دەرھال كاڭغا چىقىپ شاراب ئىچىشكە تەكلىپ قىلدى، ئەمما جاۋ ئېمىكئانا تۇزۇت قىلىپ تۇرۇپ قالدى. پىڭئېر ۋە باشقىلار كاڭنىڭ لېۋىگىلا شىرە ۋە دەسسىگۈچ كەلتۈرۈپ بەردى، جاۋ ئېمىكئانا كېلىپ دەسسىگۈچكە ئولتۇردى. جىيا لىيەن ئالدىدىكى ئېسىل تائامدىن ئىككى تەخسىگە بۆلۈپ ئۇنىڭ شىرەسىگە سۇنۇپ بەردى.

— بۇنىڭغا ئانامنىڭ چىشى ئۆتمەيدۇ، چىشىنى بىكارلا زەخمىلەندۈرۈۋالىدۇ، — دېدى فېڭجېي پېڭئېرگە قاراپ، — ئەتىگەنكى ھېلىقى بىر چىنە سۇرلەنگەن سان گۆش خېلى يۇمشاق پىشقان، ئانامغا مانا شۇ ناھايىتى باب كېلىدۇ، سەن شۇنى ئاچىقىپ تېزرەك ئىسسىتقۇزۇپ كىرسەڭ بولماسمىدى؟ — دەپ بۇيرۇدى. ئاندىن يەنە جاۋ ئېمىكئانىغا قاراپ، — ئانا، ئوغلىڭىز ئەكەلگەن خۇيچۈەن شارابىدىنمۇ تېتىپ كۆرۈڭ، — دەپ ئۇنى يەنە شارابقا تەكلىپ قىلدى.

— ئىچەي ! — دېدى جاۋ ئېمىكئانا ! — ئۆزلىرىمۇ بىر قەدەھ ئىچىپ قويسىلا، خېنىم. بۇنىڭدىن نېمە قورقۇش؟ ئېشىپ كەتمىسىلا بولغىنى. مەن شۇ تۇرقى بۇ يەرگە شاراب ـ تائام دەپ قېتىراپ كەلمىدىم، بىر ھاجەت بىلەن كېلىپ ئولتۇرىمەن. نېملا بولسۇن، مېنىڭ دەردى ـ ھالىمغا يېتىپ قويسىلا، خېنىم ! بىزنىڭ بۇ غوجامغا كەلسەك، بۇ كىشىنىڭ گېپىلا چىرايلىق، ۋاقتى كەلسە بىزنى يەنە ئېسىدىن چىقىرىپ قويىدۇ، ئاق سۇت بېرىپ چوڭ قىلىپ قويغانلىقىمغا ئىسىت. مەنمۇ قېرىپ قالدىم، بار ـ يوقۇم ئاشۇ ئىككىلا ئوغۇل، ئۇلارغا ئۆزلىرى ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ قويسىلا، باشقىلارنىڭ چىشىنى يېرىپ بىر نېمە دېيىشكە ھەددى ئەمەس. ئۆزلىرىگە بىرقانچە قېتىم مۇشۇ تەلىپىمنى قويغانىدىم، ماقۇلمۇ كۆرگەنىدىلە، ھالا بۈگۈنگىچە ماقۇلغا جاۋاب يوق بولۇپ كەلدى. بۈگۈن يەنە ئاسماندىن چۈشكەندەكلا بىر چوڭ توينىڭ خەۋىرى كېلىپ قالدى، بۇ ئىشقا ئادەم كېرەك قىلمايمۇ قالماس. شۇڭا، ئۆزلىرىگە مۇشۇ ھاجىتىمنى دەپ ئولتۇرىمەن. كۈنۈم بىزنىڭ بۇ غوجامغا قالىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا ئاچلىقتىن ئۆلۈپ قالىدىغان ئوخشايمەن !

— بۇ ئىككى ئېمىلداش ئاكىلارنى ماڭا ئۆتكۈزۈپ بېرىڭ، ئانا، كىچىكىدىن ئاق سۇت بېرىپ چوڭ قىلغان بۇ ئوغلىڭىزغا كەلسەك، بۇ كىشىنىڭ خۇي ـ پەيلىنى بىلمەمتىڭىز؟ بۇ كىشى

ئۆزىنىڭ ئېتىنى ھېچقانداق ئالاقىسى بولمىغان يات كىشىلەرنىڭ تېنىگە ئاپىرىپ چاپلاشنىلا بىلىدۇ، — دېدى فېڭجىيې، ئاندىن يەنە جيا لېيەنگە قاراپ، — ئالدىڭىزدا تۇرغان بۇ ئىككى ئېمىلدىشىڭىزنىڭ قايسىسى باشقىلاردىن قېلىشىدۇ؟ ئۇلارغا سىزلا جان كۆيدۈرۈپ قاراپ قويسىڭىز كىمىم «غىلىڭ» قىلالايتتى؟ يات ئادەملەرگىمۇ نەپ بېرىۋاتىسىزغۇ. بۇ سۆزۈممۇ خاتادۇر، بىز «يات» دېگەنلەرنى ھەرقاچان سىز «ئۆز» دەپ قارايدىغانسىز، — دېدى. ئۆيدىكىلەر ئۇنىڭ گېپىگە كۈلۈشۈپ كەتتى، جاۋ ئېمىكئانىمۇ كۈلكىدىن ئۆزىنى توختىتىۋالالماي:

— بۇ ئۆيدە بىر ئادىل پادىشاھ چىقىپ قالغىنىغا شۈكۈر خۇدايىم، — دېدى دۈرۈت ئوقۇپ، — «ئۆز»، «يات» دەيدىغان بۇنداق لاۋزا ئىشلارغا كەلسەك، ئۇنداق ئىشلار بىزنىڭ غوجامدا كۆرۈلۈپ باقىىنى يوق، يۈزى تۆۋەن، كۆڭلى يۇمشاق بولغانلىقتىن، خەقنىڭ ئىككى ئېغىز لەۋزىنى يەردە قويغۇسى كەلمەيدۇ.

— راست دەۋاتىسىز، — دېدى فېڭجىيې كۈلۈپ تۇرۇپ، — شۇ «ئۆز»نىڭ ئالدىدا بۇ كىشىنىڭ كۆڭلى يۇمشاپ كېتىدۇ، بىز ئانا - بالا ئىككىيلەننىڭ ئالدىدا بولسا ئۇنىڭ تەتۈرسىچە قېتىۋالىدۇ !

— ئۆزلىرىمۇ بەك قىزىق گەپ قىلدىلا، خېنىم، — دېدى جاۋ ئېمىكئانا، — كۆڭلۈممۇ كۆتۈرۈلۈپ قالدى، ھېلىقى ئېسىل شارابتىن يەنە بىر قەدەھ ئىچىۋالاي. بۇنىڭدىن كېيىن بىزگە ئۆزلىرىلا ئىگىدارچىلىق قىلىپ تۇرسىلا، مېنىڭمۇ ھېچقانداق غېمىم قالمايدۇ.

باياتىن ئوڭايسىزلىنىپ ئولتۇرغان جيا لىيەن خىجالەت ئارىلاش كۈلۈپ تۇرۇپ:

— كەلسە - كەلمەس گەپلەرنى قىلماي، غىزانى تېزرەك كەلتۈرۈڭلار، مېنىڭ ئۇياققا ئۆتۈپ جيا جېن بېگىم بىلەن مەسلىھەتلىشىدىغان ئىشىم بار تېخى، — دېدى.

— توغرا، — دېدى قېڭجىيېمۇ قوشۇلۇپ، — زۆرۈر ئىشقا كاشىلا بولۇپ قالمىسۇن، بايا ئۇلۇغ بېگىم سىزنى نېمىشقا چاقىرتىپتۇ؟

— خانىشنىڭ مۇلاقاتقا كېلىدىغان ئىشىغا.

— ئۇنداقتا خانىشنىڭ تۇغقان كۆرۈشكە ئىجازەت بېرىلگەن ئوخشىمامدۇ؟

— يۈزدە - يۈز بولمىسىمۇ، شۇنىڭغا يېقىنراق كېلىدۇ.

— بۇمۇ خان ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ ئىلتىپاتى - دە! مەن نى - نى داستانلارنى ئاڭلىغان، نى - نى ئويۇنلارنى كۆرگەن، بۇنداق ئىلتىپات قەدىمكى زامانلاردىمۇ كۆرۈلۈپ باقمىغانىكەن.

— توۋا، قېرىپ ئالجىپ قالغان ئوخشايمەن! — دېدى جاۋ ئېمىكئانا قېڭجىيېنىڭ سۆزىنى تارتىۋېلىپ، — بىرقانچە كۈندىن بېرى، يۇقىرىدىكىلەردىن تارتىپ تۆۋەندىكىلەرگىچە ۋاڭ - چۇڭ قىلىشىپ يۈرگەنلىكلىرى قۇلىقىمغا كىرىپ تۇردى، مۇلاقات دەمدۇ، يەنە بىر نېمە دەمدۇ، بۇنىڭ بىلەن كارىممۇ بولماپتىكەن. بۈگۈن يەنە شۇ گەپ بولۇۋاتىدۇ، بۇ زادى قانداق گەپ؟

— ھازىر، — دېدى جيا لييەن، — خان ئالىي ھەزرەتلىرى جىمىكى پۇقرالىرىنىڭ ھال - مۇڭىغا يېتىۋاتقان بىر چاغ. دۇنيادا ۋاپادارلىقنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان ئۇلۇغ ئىش يوق، مەيلى شاھ، مەيلى گاداي بولسۇن، ئاتا - ئانا ۋە ئوغۇل - قىزلار ئوتتۇرىسىدا بولىدىغان ئادەمگەرچىلىك تامامەن ئوخشاش بولىدۇ. خان ئالىي ھەزرەتلىرى: پېشۋا خاقان ئاتىمىز ۋە خانىكە ئانىمىزنىڭ ھۇزۇرىدا كېچە - كۈندۈزلەپ خىزمىتىدە بولۇپ كەلگەن بولسامۇ، ۋاپادارلىقنى تولۇق ئادا قىلالمىدىم. ئوردا - ھەرەمدىكى خانىش - خانىملار ئاتا - ئانىلىرىدىن ئايرىلىپ ئوردا - ھەرەمدە بولغىنىغا كۆپ يىللار بولدى. بۇ ھالدا ئۇلار ئۆز ئاتا - ئانىلىرىنى سېغىنماي قالمايدۇ، ئاتا - ئانىلارمۇ ئۆز قىزلىرىنى سېغىنىدۇ، ئۇلار دىدار كۆرۈشەلمىگەنلىكى ۋەجىدىن بىتاپ بولۇپ قېلىشىمۇ مۇمكىن. ئۇنداق بولغاندا ئۇرۇق -

تۇغقان ۋە قوۋم ـ قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى ئادەمگەرچىلىككە زور نۇقسان يېتىدۇ، دەپ ئويلاپ، پېشۋا خاقان بىلەن خانىكىگە خانىش ـ خانىملارنى ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ھەر ئاينىڭ جۈپ كۈنلىرى ئوردىغا كېلىپ ئېسەن ـ ئامانلىق سوراشقا رۇخسەت قىلىشنى ئىلتىجا قىلغان. بۇ تەكلىپتىن ئىنتايىن خۇشال بولغان پېشۋا خاقان ۋە خانىكە خان ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ ۋاپادارلىقتا كامىللىقىنى، رەھىمدىللىكتە نازاپەتلىكىنى ھەم ھەممە ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىگە يېتىدىغان دانالىقىنى ئالقىشلىغان. شۇ جۈملىدىن بۇ ئىككى پېشۋا ئەۋلىيا ئىگىمىز يەنە: خانىش ـ خانىملارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ئوردىغا كەلگەندە، بىرىنچىدىن، سەلتەنەت رەسمىيىتىگە مۇخالىپ كەلسە، ئىككىنچىدىن، ئانا ـ بالىنىڭ بىر ـ بىرىگە باغرى تولۇق قانماي قالىدۇ، دەپ يارلىق چۈشۈرگەن ۋە يەنە چەكسىز ئىلتىپات ياغدۇرۇپ، خانىش ـ خانىملارنىڭ تۇغقانلىرى ھەر ئاينىڭ جۈپ كۈنلىرى ئوردىغا كىرىشكە مۇشەررەپ بولغاننىڭ تاشايىنىدا، خانىش ـ خانىملارنىڭ قەدەم تەشرىپ قىلىشىغا ۋە ئۇلارغا قورۇقچىلىق قىلىشقا قولاي بولغان پۇختا ۋە ئالىي ئۆي ـ ئىمارەتلىرى بارلىرى ئىچكى ئوردىغا ئىلتىماس قىلىپ، ئۇلارنى شاھانە تەختىراۋان بىلەن ئۆيلىرىگە تەكلىپ قىلىپ ئادەمگەرچىلىكنى ئادا قىلسۇن ۋە ئاتا ـ ئانا، قوۋم ـ قېرىنداشلار ئارىسىدا بولىدىغان خۇشاللىقتىن بەھرىمەن بولسۇن، دەپ ئالاھىدە پەرمايىش قىلغان. بۇ پەرمان چۈشۈشى بىلەن تەنتەنە قىلىنغىنى ۋە مىننەتدارلىق بىلدۈرمىگىنى قالمىدى. ھازىر خانىش جۇنىڭ ئاتىسى ئۆز قىزىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن، خاس ھويلا ـ ئىمارەت سالدۇرۇشنى باشلىغۇەتكەن، يەنە خانىش ۋۇنىڭ ئاتىسى ۋۇتيەنيۇمۇ ئىمارەت سالدۇرۇش ئۈچۈن سەھرادا ئورۇن كۆرۈپ يۈرگۈدەكمىش. دېمەك، بۇ يۈزدە ـ يۈز بولمىسىمۇ، شۇنىڭغا يېقىنراق قالغانلىقى ئەمەسمۇ؟

— ئامىتابا ! — دېدى جاۋ ئېمىكئانا، — مۇنداق دېسىلە

بېگىم؟ بۇ گەپچە، بىزمۇ چوڭ خېنىمنى كۆتۈۋېلىشقا تەييارلىق كۆرىدىكەنمىز ـ دە!

— بۇنىڭغا گەپ لازىممىدى؟ — دېدى جىيا لىيەن، — بولمىسا، بىزگە بۇنچىلىك تېنەشنىڭ نېمە ھاجىتى بار ئىدى؟

— مۇبادا راستلا شۇنداق بولۇپ قالسا، — دېدى فېڭجيېمۇ، — ئۇ چاغدا مېنىڭمۇ كۆزۈم ئېچىلىپ قالىدىكەن. بىرنەچچە ياش كىچىك بولۇپ قالغىنىمغا ئىسىت، يىگىرمە ـ ئوتتۇز يىل بۇرۇنراق تۇغۇلۇپ قالغان بولسامىغۇ كاشكى، پېشقەدەملىرىمىز مېنى تېخى كۆزى ئېچىلمىغان دەپمۇ كەمسىتمىگەن بولاتتى. ئۆز ۋاقتىدا مەرھۇم پېشۋا پادىشاھىمىزنىڭ شۇن ۋاڭنى دوراپ سەييارىگە چىققانلىقى توغرىسىدىكى ھېكايىنى ئاڭلىسىڭىز بىر داستاندىنمۇ قىزىق، ئەپسۇسكى، مەن ئۇنىڭغا ئۇلىشالماپتىمەن.

— ۋاي ـ ۋۇي! — دېدى جاۋ ئېمىكئانا، — ئۇنداق قىزىق ئىشلار مىڭ يىلدىمۇ بىر نۆۋەت كەلمەس. تېخى ئەمدىلا ئېسىمنى بىلگەن چاغلىرىم ئىدى، ئۇ چاغلاردا بىزنىڭ جىيا قەسىرى گۇسۇ، ياڭجۇ دېگەن شەھەرلەردە كېمە ياساشقا ۋە كېمىلەر تۈرىدىغان قولتۇقنى چاپتۇرۇشقا تەيتىشلىك قىلاتتى، ئالىي ھەزرەتلىرىنى بىر قېتىم كۈتۈۋېلىش ئۈچۈنلا پۇل دېگەن سۇنىڭ ئورنىدا خەجلەنگەن. سۆزلەپ كەلسەك! ...

— بىزنىڭ خانىدانىمىزدىمۇ بىر قېتىم كۈتۈۋېلىش بولغان، — دېدى فېڭجيې جاۋ ئومايىنىڭ سۆزىنى تارتىۋېلىپ، — ئۇ چاغلاردا مېنىڭ بوۋام خاس چەت ئەللىكلەرنىڭ تارتۇق ۋە زىيارەت ئىشلىرىغا قارايتتى، چەت ئەللىكلەرنىڭ ھەممىۋاسىنى بىز كۈتۈۋالاتتۇق. گۇاڭدۇڭ، فۇجيەن، يۈننەن ۋە جېجياڭ قاتارلىق جايلارغا كېلىدىغان ئەجنەبىيلەر پاراخوتلىرىدىكى ماللار بىزنىڭكىگە چۈشۈرۈلەتتى.

— ئۇنى كىم بىلمەيدۇ دەيلا؟ — دېدى جاۋ ئوماي، «مەرمەر كارىۋات دۇڭخەيدە ئەگەر ئۆكسۈسە، جىنلىڭ ۋاڭدىن سورار ئىمىش لۇڭۋاڭ ئۆتنىگە» دېگەن تەمسىل تېخى ھازىرغىچە

تارتىلىپ يۇرمەمدۇ. بۇ تەمسىل دەل شۇ ئۆزلىرىنىڭ خانىدانىغا قارىتىلغان، خېنىم. هازىرقى جياڭنەندىكى جېن خانىدانىنى ئالساقمۇ، ئەيىۋھەنناس! نېمىدېگەن سۆلەت ئۇ! شۇلارنىڭ خانىدانىلا خان ھەزرەتلىرىنى تۆت دورەم كۈتۈۋالغان، ئىگەكىم ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرمىگەن بولساق، بۇنىڭغا ھېچكىممۇ چىنپۈتمەيتتى. پۇل دېگەننىغۇ توپا ـ ئەخلەتتىنمۇ بەتتەر خار قىلىشۋەتكەن. دۇنيادا بارلىكىم نەرسىلەرنى ئەكېلىپ تاغ ـ تاغ قىلىپ دۆۋىلىشۋەتكەن، نە گۇناھ، نە ئېچىنىش ئۇلارنىڭ خىيالىغىمۇ كىرىپ چىقمىغاندى!

— شۇنداق بولغانلىقىنى ئۇلۇغ بوۋاممۇ ھەمىشە سۆزلەپ بېرەتتى. بۇنىڭغا چىنپۈتمەيدىغان نېمىسى بار دەيسىز، ئەمما ئەقلىم يەتمەيدىغىنى، ئۇلار قانداق قىلىپ شۇنچىۋالا بېيىپ كەتكەن بولغىيدى؟

— سىلىگە دېسەم خېنىم، — دېدى جاۋ موماي، — خاننىڭ پۇلىنى خاننىڭ ئۆزىگە خەجلەپ بەرگەن شۇ! بولمىسا كىممۇ ئۇنچىلا پۇل خەجلەپ بۇ قۇرۇق سۆلەتنى سېتىۋالىدۇ دەيلا؟

دەل شۇ گەپلەر بولۇۋاتقاندا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم فېڭجېينىڭ تاماق يەپ بولغان ـ بولمىغانلىقىنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن كىشى ئەۋەتتى. فېڭجېي بىرەر ئىش چىقىپ قېلىپ ئۆزىنى كۈتۈپ قالغانلىقىنى بىلىپ، ئالمان ـ تالمان غىزالىنىپ بولۇپ، ئاغزىنى چايقاپ مېڭىشقا تەييارلىنىپ تۇرغىنىدا، ئوتتۇرا دەرۋازىنىڭ مۇلازىملىرىدىن بىرسى:

— شەرقىي قەسىردىكى جيا رۇڭ بېگىم بىلەن جيا چياڭ بېگىملەر كەپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى. بۇ چاغدا جيا ليەن تېخى ئاغزىنى يېڭىلا چايقاپ بولغان ۋە قولىنى يۇيۇش ئۈچۈن پىڭئېر ئۇنىڭغا چىلاپچا تەييارلاپ تۇرغانىدى، ئۇ ئىككىيلەننىڭ كىرىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ:

— نېمە گېپىڭلار بار ئىدى؟ — دەپ سورىدى. فېڭجېيمۇ قەدىمىنى توختىتىپ جيا رۇڭنىڭ گېپىگە قۇلاق سالدى.

— ئاتام مېنى سىزگە شۇنى دەپ قويۇش ئۈچۈن ئەۋەتتى، — دېدى جىيا رۇڭ ئالدى بىلەن سۆز باشلاپ، — ئۇلۇغ بېگىملەر مەسلىھەتلىشىپ شەرق تەرەپتىن شەرقىي قەسىرنىڭ بېغىنى قوشۇپلا غەربىي شىمالغىچە ئۆلچەپ چىقىشتى. بۇ يەرنىڭ كۆلىمى ئۈچ يېرىم يولدىن ئوشۇقراق كېلىدىكەن، بۇ يەرگە خانىشقا ئاتاپ مۇلاقاتگاھ سالىدىغان بولدى، ئۇنىڭ لايىھەسىنى سىزدۇرۇپ كېلىشكە ئادەممۇ ئەۋەتتى، ئەتىلا پۈتكۈزۈپ بېرىدىغان بوپتۇ. تاغىمىزنى تېخى يېڭىلا سەپەردىن كەلدى، ھېرىپ قالغان بولۇشى مۇمكىن، ئەمدى بىز تەرەپكە ئۆتمىسىمۇ بولىدۇ، گەپ - سۆزلىرى بولسا ئەتە ئەتىگەندە دەرقەمتە تۇرۇپ مەسلىھەتلىشەرمىز، دەپ ئېيتتى.

— بەگ ئاكامنىڭ جوۋاپ ماڭا غەمخورلۇق قىلغانلىقىغا رەھمەت، ئۇنداق بولسا مەنمۇ بۇيرۇققا بىنائەن ئۇ تەرەپكە ئۆتمەي، — دېدى جىيا ليەن كۈلۈمسىرەپ، — مانا بۇ ناھايىتى ئورۇنلۇق پىكىر بوپتۇ، بۇنداق بولغاندا ئىش تېجەشلىك بولىدۇ، ئىمارەتنىمۇ ئاسان پۈتكۈزگىلى بولىدۇ، ئەگەر باشقا جايدىن ئورۇن ئىزدىگەندە ئىش بەك تەسكە چۈشەتتى، ئاندىن نىزامغىمۇ توغرا كەلمەيتتى. سەن بېرىپ دېگىن، بۇ ناھايىتى ئوبدان بوپتۇ، مۇبادا بەگ ئاتىلىرىمىزنىڭ مەسلىھەتى ئۆزگىرىپ قالسا، بەگ ئاكىمىز بار كۈچى بىلەن ئۇلارنى دەسلەپكى مەسلىھەتكە سايە قىلىشى كېرەك، باشقا جايدىن ئورۇن ئىزدەشكە زادى بولمايدۇ. ئەتە سەھەردە مەن بەگ ئاكىمىزغا سالامغا بارىمەن، شۇ چاغدا يەنە تەپسىلىي مەسلىھەتلىشەرمىز.

جىيا رۇڭ «خوش - خوش» دەپ تۇردى. ئاندىن كېيىن جىيا چياڭ كېلىپ ئۇنىڭغا مەلۇم قىلدى:

— گۇسۇ شەھىرىگە بېرىپ نەغمىچى ئۇستاز تەكلىپ قىلىدىغان، ئويۇنچى قىزلارنى تاللاپ سېتىۋالىدىغان، ساز ۋە سەھنە كىيىملىرىنى ئەكېلىدىغان ئىشلار بار ئىكەن، شۇڭا چوڭ بېگىم پېقىر جىيەنلىرىنى شۇ ئىشلارغا ئەۋەتمەكچى بولدى. مەن

بىلەن بىللە غوجىدار لەي شېڭنىڭ ئىككى ئوغلى، شەن پىنرېن، بۇگۇشيۇ دېگەن سۇخەنچىلەرمۇ بارىدىغان بولدى، بېگىم مېنى تاغىمىز ئالدىغا شۇ ئۇچۇردىن ئەۋەتكەنىدى.

جىيا ليەن جىيا چياڭنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا باشتىن - ئاياغ بىر قاراپ چىقتى - دە:

— بۇ ئىشلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالامسەن؟ — دەپ كۈلدى، — بۇ ئۇنچىلا چوڭ ئىش بولمىغان بىلەن، زىغزىقى بار ئىش جۇمۇ.

— دوراپ كۆرىمەن - دە، — دېدى جىيا چياڭمۇ جاۋابەن.

جىيا رۇڭ چىراغنىڭ كۆلەڭگىسىدە تۇرۇپ فېڭجېينىڭ پېشىدىن ئاستا تارتىپ قويدى، فېڭجېي ئۇنىڭ غەرىزىگە چۈشەندى چېغى، قولىنى ئاستا شىلتىپ قويۇپ، خۇددى ھېچنېمىنى سەزمىگەن قىياپەتتە:

— سىزمۇ ئوشۇقچىلا ئۇپىراقچىلىق قىلىۋاتىسىز ! — دېدى جىيا ليەنگە قاراپ، — چوڭ بېگىمنى ئادەم ئىشلىتىشنى بىلمەيدۇ دەۋاتامسىز؟ يەنە كېلىپ ئىشنىڭ ئەھلى ئەمەس، دەپ ئەنسىرەۋاتىسىز تېخى. بۇ يەردە كىم ئىشنىڭ ئەھلى دەيسىز؟ شۇنچە يىگىت بولۇپ قالغان بىر بالا، شەھەر كۆرمىگەن بولسىمۇ ئاڭلاپ باققان بولغىيدى ! چوڭ بېگىم ئۇنى ئەسلىي ئىش بېشى سۈپىتىدىلا ئەۋەتىدىغاندۇ. سىززە، ئۇنى راستلا سودىلىششقا ۋە بېدىكلەر بىلەن ئۇچرىششقا ئەۋەتتى، دەپ ئويلامسىز؟ مېنىڭچە، ئوبدان بوپتۇ.

— ئۇغۇ شۇنداق، مەن رەت قىلىۋاتقىنىم يوق، نېمىلا بولسۇن، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئويلىشىش كېرەك - دە، — دېدى جىيا ليەن ۋە ئاندىن جىيا چياڭغا قاراپ، — بۇنىڭغا كېتىدىغان كۈمۈشنى نەدىن ئالماقچى بولدۇڭلار؟ — دەپ سورىدى.

— بايىمۇ شۇ گەپلەر بولدى، — دېدى جىيا چياڭ، — غوجىدار لەي شېڭ بوۋاينىڭ دېيىشىچە، پايتەختتىن كۈمۈش ئېلىپ بارمىساقمۇ بولىدىكەن، جياڭنەندىكى جېن خانىدانىدىكىلەرنىڭ قولىدا بىزگە بېرىشكە تېگىشلىك بەش

تۇمەن سەر كۇمۇش بار ئىكەن، ئەتە بىرگە بىر پارچە ھۆججەت يېزىپ بېرىدىغان بولدى. ئۇنىڭدىن ئالدى بىلەن ئۈچ تۇمەن سەر كۇمۇشنى ئېلىپ تۇرىدىغان بولدۇق، قالغان ئىككى تۇمەن سەر كۇمۇش تۇرۇپ تۇرسا، ئۇنى كېيىن پانۇس، شام ـ چىراغ ۋە ھەرخىل پەردە چىمىلدىقلار ئالغاندا ئىشلىتىدىغان بولدۇق.

— ئوبدان مەسلىھەت بوپتۇ، — دېدى جيا ليەن بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى فېڭجيې ئالدىراپ، — مەندە بۇ ئىشقا لايىق ئىككى ئادەم بار، ئۇلارنى خىزمىتىڭگە ئالغاچ كەتكىن، مانا بۇ ساڭا راسا ئوڭدىن كەلدى.

— مەنمۇ خان ئاچامدىن ئىككى ئادەم سوراي دەپ تۇراتتىم، ئىشىم راستلا ئوڭدىن كەپتۇ، — دېدى جيا چياڭ ھىجىيىپ. ئاندىن ھېلىقى ئىككى ئادەمنىڭ ئىسمىنى سورىدى. فېڭجيې يانداۋۇرۇپ جاۋ مومايدىن سورىغاندا، ئۇ يۇقىرىقى گەپلەرنى ئاڭلاپ داڭ قېتىپ ئولتۇرغانىدى، پىڭئېر نوقۇپ قويغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۆزىگە كېلىپ:

— بىرىنىڭ ئىسمى جاۋ تيەنلياڭ، يەنە بىرىنىڭ جاۋ تيەندۇڭ، — دەپ جاۋاب بەردى.

— ئەمىسە ئېسىڭدە بولسۇن، مەن ئۆز ئىشىمغا كەتتىم، — دەپ چىقىپ كەتتى فېڭجيې جيا چياڭغا جېكىلەپ قويۇپ. جيا رۇڭمۇ فېڭجيېنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ چىقىپ ئۇنىڭغا كۇسۇرلىدى:

— سىزگە نېمە كېرەك، خان ئاچا، بولسا داڭزىغا پۈتۈپ بېرىلى، بېجىرگەچ كەلسۇن.

— تولا لاۋزىلاشما، — دېدى فېڭجيې شارت قىلىپ جيا رۇڭنىڭ يۈزىگە بىرنى تۈكۈرۈپ، — سەن مېنىڭ ئادەمگەرچىلىكىمنى مالغا سېتىۋالماقچىمۇ؟ سېنىڭ ئاشۇنداق ئەلەڭ ـ سەلەڭ قىلىقلىرىڭدىن تويدىغۇ كىشى! — دېدى ـ دە، كۈلۈپ قويۇپ يۈرۈپ كەتتى.

— سىزگە بىرەر نەرسە لازىم بولسا ئالغاچ كېلەيمۇ؟ — دېدى جيا چياڭمۇ جيا ليەنگە قاراپ.
— ئۆپكەڭنى بېسىۋال، — دېدى جيا ليەن تەبەسسۇم بىلەن، — تېخى ئىشقا كىرىشە - كىرىشمەيلا بۇنداق ھۈنەرنى ئۆگىنىشكە ئالدىرىما. بىرەر نەرسە لازىم بولۇپ قالسا ساڭا خەت يازمايمۇ تۇرماسمەن.
ئۇ شۇ گەپلەر بىلەن جيا رۇڭ بىلەن جيا چياڭنى يولغا سالدى. ئۇلاردىن كېيىن يەنە ئۈچ - تۆت كىشى كېلىپ جيا ليەن بىلەن كۆرۈشتى. جيا ليەن ھاردى بولغاي، بىرەرسى مەلۇم قىلىشقا كەلسە كىرگۈزمەسلىكنى، ھەرقانداق ئىشنى ئەتىگە قالدۇرۇشنى ئوتتۇرا دەرۋازىدىكى مۇلازىملىرىغا ئېيتقۇزۇپ قويدى. فېڭجيې ئۈچىنچى جىڭ قېقىلغان ۋاقىتتىلا ئۆيىگە يېنىپ ئارام ئالدى.
ئەتىسى جيا ليەن ئورنىدىن سەھەر تۇرۇپ، جيا شې ۋە جيا جېڭلارغا كۆرۈنۈش قىلغاندىن كېيىن نىڭگو قەسرىگە ئۆتتى، بۇ يەردە ئۇ قېرى غوجىدارلار ۋە بىرقانچە قەدىناس سۇخەنچىلەر بىلەن بىللە ئىككى قەسىردىكى جايلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقىپ، مۇلاقات ئۈچۈن خاس سېلىنغان ئۆي - ئىمارەتلەرنىڭ لايىھەسىنى سىزدۇرۇپ ۋە يەنە بىر تەرەپتىن ئىش بېجىرگۈچىلەرنى تەيىنلەپ چىقتى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، ھەر كەسىپنىڭ ھۈنەرۋەنلىرى تولۇق كەلتۈرۈلدى، ئالتۇن، كۈمۈش، مىس ۋە قەلەي جابدۇقلاردىن تارتىپ، ياغاچ - تاش، كېسەك - خىش قاتارلىق نەرسىلەرگىچە ئۈزۈلدۈرمەي توشۇشقا كىرىشىپ كەتتى. ئالدى بىلەن ئۇستا ۋە مەدىكارلارنى ئىشقا سېلىپ، نىڭگو قەسرىدىكى «ئەتىر باغ»نىڭ تام - توسۇقلىرى، راۋاق - پەشتاقلىرىنى بۇزۇپ، توپتوغرا رۇڭگو قەسرىنىڭ شەرقىي ھويلىسى بىلەن تۇتاشتۇردى، رۇڭگو قەسرىنىڭ شەرق تەرىپىگە جايلاشقان خىزمەتكارلارنىڭ ئۆيلىرىنىمۇ چۇۋۇپ تۈزلىنىۋەتتى. ئۆز ۋاقتىدا نىڭگو قەسرى بىلەن رۇڭگو قەسرىنى ئايرىپ

تۇرغان بىر كىچىك كوچا بولۇپ، ئۇ خانلىق يول ئەمەس، بەلكى شەخسىي يەر بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ كوچىمۇ قۇرۇلۇشنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى. «ئەتىرباغ»قا ئەسلىي شىمالىي تام تۈۋىدىن بىر ئېرىق سۇ كىرگۈزۈلگەنىدى، ئەمدى بۇ باغقا يېڭىباشتىن سۇ ئەكىرىشنىڭ ھاجىتىمۇ بولمىدى، ئۆكسۈپ قالغان سۈنئىي تاغ، دەل ـ دەرەخ ۋە زىننەتلىك تاشلارنى جيا شې ئولتۇرغان كونا باغدىن كۆچۈرىدىغان ۋە ئۇنىڭدىكى شىپاڭ، سالاسۇن قاتارلىق نەرسىلەرنىمۇ بۇ باغقا يۆتكەيدىغان بولۇشتى. بۇنداق بولغاندا، بۇ ئىككى قەسىرگە ھەم يېقىن، ھەم قولايلىق بولاتتى، ئىككى تەرەپ بىرلەشكەندە نۇرغۇن ماددىي كۈچلەرنى تېجەپ قالغىلى بولاتتى، ئومۇمەن ھېسابلىغاندا چىقىم چەكلىك بولاتتى. خەيرىيەت، بۇ ئىشلارنى «سۈنئىي تاغ پىرى» دەپ لەقەم ئالغان داڭدار ئۇستام خۇلاۋ بىر ـ بىرلەپ پىلانلاپ قۇرۇلۇشقا كىرىشىپ كەتتى.

جيا جېڭ چاكىنا ـ چۈكىنا ئىشلار بىلەن ئادەتلەنمىگەنلىكى ئۈچۈن، بۇنداق ئىشلارنى پەقەت جيا شې، جيا جېن، جيا ليەن، لەي دا، لەي شېڭ، لىن جىشياۋ، ۋۇ شىندېڭ، جەن گۇاڭ، جېڭ رىشىڭ قاتارلىق كىشىلەرلا قول تىقىپ ئىشلىدى. سۈنئىي تاغلارنى تىزىش، كۆلچەكلەرنى قېزىش، راۋاق ـ ھۇجرىلارنى بىنا قىلىش، دەل ـ دەرەخ تىكىپ گۈل ـ گىياھ ئۆستۈرۈش، مەنزىرە ـ كۆرۈنۈشلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئىشلىرى «سۈنئىي تاغ پىرى» نىڭ جورۇقىدا بولىدىغان بولدى. جيا جېڭ ئوردا ئىشلىرىدىن قولى بوشاپ قالغان چاغلىرىدا ھەرقايسى جايلارنى ئانچە ـ مۇنچە كۆزدىن كەچۈرۈپ قويۇپ، چىڭ يېرىگە كەلگەندە، ئاندىن جيا شې ۋە باشقىلار بىلەن ئاندا ـ ساندا مەسلىھەتلىشىپ قوياتتى. ھالبۇكى، جيا شې ياستۇقنى ئېگىز قىلىپ ئۆيدە ياتاتتى، ھەتتا تېرىقچە كىچىك ئىشلارنىمۇ جيا جېن ۋە باشقىلار ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ مەلۇم قىلىپ تۇراتتى ياكى قىسقىچە مەلۇمات يېزىپ سۇناتتى ۋە ياكى ئۇنىڭ گەپ ـ سۆزلىرى بولسا

جيا ليەن، لەي دا ۋە باشقىلارنى چاقىرتىۋېلىپ بۇيرۇق بېرەتتى. جيا رۇڭ نوقۇل ئالتۇن ـ كۈمۈش ئەسۋابلىرىنى ياستىشقىلا مەسئۇل ئىدى. جيا چياڭ گۈسۈغا قاراپ يولغا چىقتى. جيا جېن، لەي دا ۋە باشقىلار مەدىكارلارنى ئىشقا سېلىش، ھېساب ـ كىتاب تۇتۇش، قۇرۇلۇش ئۈستىدىن نازارەتچىلىك قىلىش بىلەن بەند ئىدى. بۇ يەردە بولۇۋاتقان ئىشلارنى بىر يولى يېزىپ تۈگەتكىلى بولمايتتى. ئىشقىلىپ، قىيقاس ـ سۈرەن بىلەن ئىش قايناپ كەتتى. بۇ گەپلەر ئەمدى شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

گەپنى يەنە باۋيۈيدىن ئاڭلىغايسىز. يېقىندىن بۇيان خانىدانىدا بۇنداق كاتتا ئىشلار بولۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن، جيا جېڭ باۋيۈينىڭ كىتاب ئوقۇغان ـ ئوقۇمىغانلىقى بىلەن كارى بولمىدى. بۇنىڭغا باۋيۈي بىر تەرەپتىن خۇشال بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن چىن جۇڭنىڭ كېسىلىگە داۋا تېپىلماي كۆڭلى ـ كۆڭلىگە پاتماي، قاتتىق ئەنسىرەپ يۈرەتتى. بۈگۈن ئۇ ئورنىدىن سەھەر تۇرۇپ، يۈيۈنۈپ ـ تارىنىپ، جيا ئانىغا سالام بېرىپ، ئاندىن چىن جۇڭنى يوقلاپ كېلىش ئۈچۈن بولۇپ تۇراتتى، شۇ ئەسنادا ئوتتۇرا دەرۋازا ئالدىدىكى تۇسۇق تام كەينىدە شۇمشىيىپ تۇرغان مىڭيەننى كۆرۈپ قالدى ۋە ئۇنىڭ ئالدىغا ئىتتىك كېلىپ:

— بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىپ يۈرىسەن؟ — دەپ سورىدى.

— چىن جۇڭ بېگىم بولالماي قاپتۇ!

— مەن تۈنۈگۈن يوقلاپ بارغاندا ئەس ـ ھوشى جايىدا ئىدىغۇ، قانداقسىغا بولالماي قالىدۇ؟

— كىم بىلسۇن، تېخى يېڭىلا ئۇنىڭ ئۆيىدىكى بوۋاي ماڭا ئالاھىدە كېلىپ دەپ قويۇپ كەتتى، — دەپ جاۋاب بەردى مىڭيەن. باۋيۈي بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ دەرھال كەينىگە بۇرالدى ـ دە، كىرىپ جيا ئانىغا مەلۇم قىلدى.

— ئۇ يەرگە بارساڭ ساۋاقداشلىقىڭنى بىلدۈرۈپ قويۇپلا

ياڭغىن، ھايال بولۇپ قالما يەنە، — دېدى جىيا ئانا. ئاندىن يەنە باۋيۈيگە ئىشەنچلىك كىشىلەرنى قوشۇپ قويۇشنى بۇيرۇدى.

باۋيۈي دەرھال چىقىپ كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ يەنە دالانغا چىقتى. لېكىن، مەپە تېخى ھازىرلىنىپ بولالمىغانىدى، باۋيۈي تىت - تىت بولۇپ دالان ئىچىدە پىرقىراپ كەتتى، ئارقا - ئارقىدىن سۈيلەپ مەپىنى كەلتۈردى - دە، ئالدىراپ مەپىگە چۈشۈپ، لى گۈي ۋە مىڭيەنلەرنى ئەگەشتۈرۈپ يولغا چىقتى. ئۇلار چىن جۇڭنىڭ ئۆيى ئالدىغا كەلگەندە، ئىچكىرىدىن ئىنس - جىنسىنىڭمۇ تىۋىشى چىقمىدى. ئۇلار ئۇلاش - چولاش ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىشتى، بۇ چاغدا چىن جۇڭنىڭ يىراق تۇغقان ھاممىسى، يەڭگىسى ۋە ئاچا - سىڭىللىرى بۇلارنى كۆرۈپ شۇنچە چۆچۈدىكى، ئۆزلىرىنى دالدىغا ئېلىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمەي قېلىشتى.

چىن جۇڭ ئىككى - ئۈچ قېتىم ھوشىدىن كېتىپ، ئورنىنى يۆتكەپ قويغانلىقىغا خېلى چاغلار بولۇپ قالغانىدى، باۋيۈي چىن جۇڭنى كۆرۈشى بىلەنلا ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ھۆكرەپ يىغلاپ كەتتى.

— سەۋر قىلسىلا، غوجام، چىن جۇڭ ئاكىمىز بولسا كېسەل چېقىۋەتكەن ئادەم، كاڭدا يېتىۋەرسە كاڭ پېتىپ چىدىيالماي قالمىسۇن دەپ، ۋاقتىنچە يۇمشاقراق يەرگە چۈشۈرۈپ قويغان ئوخشايدۇ. مۇشۇنداق يىغلاۋەرسىلە ئۇنىڭ كېسىلىنى ئاۋۇتۇپ قويىدىلا، — دېدى لى گۈي تەسەللى بېرىپ. باۋيۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ يىغىسىنى ئاران بېسىۋېلىپ يېقىنراق كەلدى ۋە يۈزلىرى تامدەك ئاقىرىپ كەتكەن، كۆزلىرىنى يۇمغىنىچە ئارانچە نەپەس ئېلىپ ياستۇقتا تولغىنىپ ياتقان چىن جۇڭغا قاراپ:

— چىن جۇڭ ئاكا! مەن باۋيۈي! — دەپ ئىككى - ئۈچ قېتىم توۋلىدى. ئەمما، چىن جۇڭ خۇدىنى بىلمەي ياتاتتى.

— مەن باۋيۈي! — دەپ يەنە توۋلىدى ئۇ.

بۇ چاغدا چىن جۇڭنىڭ جېنى تېنى بىلەن جۇدالىشىۋاتقان،

كۆكسىدە بىلىنەر ـ بىلىنمەس ئاخىرقى نەپەسىلا قالغانىدى. دەل شۇ پەيتتە، گويا بىر مۇنچىلىغان مۇنكىر ـ نەكىرلەر قوللىرىغا يارلىق دەستىكى ۋە زەنجىر تۇتقان هالدا چىن جۇڭنى تۇتقىلى كېلىۋاتاتتى. لېكىن، چىن جۇڭنىڭ ئەرۋاهى ئۇلارغا ئاسانلا ئەگىشىپ كەتكۇسى كەلمىدى. ئۇ ئۆزىگە قارايدىغان هېچكىم قالمىغانلىقىنى، راهىبە جى نىڭنىڭ ئىز ـ دېرەكسىز يوقاپ كەتكەنلىكىنى ئەسلەپ، مۇنكىر ـ نەكىرگە يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى. لېكىن، مۇنكىر ـ نەكىر ئۇنىڭغا قىلچە يۈز ـ خاتىر قىلمىدى، ئەكسىچە چىن جۇڭغا غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى:

— ئوقۇمۇشلۇق ئادەم بولغان جېنىڭغا ۋاي سېنىڭ. ئەزرائىل جېنىڭنى هازىر ئالىمەن دېسە، توختاپ تۇر، ئەتە باراي دېگىنىڭگە يول قويمايدىغانلىقىنى بىلمەيتتىڭمۇ؟ بىز قاراڭغۇ جاهاندىكىلەر يورۇق جاهاندىكىلەردەك ئۇنداق ئالدى ـ كەينىگە قاراپ تۇرىدىغان كۆڭۈلچەكلەردىن ئەمەس، هەممىمىز تاش يۈرەكلەردىن.

مۇشۇ ماجىرالار بولۇۋاتقاندا، چىن جۇڭنىڭ ئەرۋاهى: «مەن باۋيۈي» دېگەن ئاۋازنى ئاڭلاپ قالدى ـ دە، دەررۇ يەنە يالۋۇرۇشقا باشلىدى:

— هۆرمەتلىك مالائىكلەر، ماڭا سەل شەپقەت قىلىپ يېنىپ كېتىشىمگە رۇخسەت قىلساڭلار، مېنىڭ بىر ياخشى دوستۇم بار ئىدى، شۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىۋېلىپلا يەنە قايتىپ كەلسەم.

— قايسى ياخشى دوستۇڭ ئۇ؟ — دەپ سورىدى مۇنكىر ـ نەكىر.

— هەربىرلىرىدىن يوشۇرالمايمەن، رۇڭگو گۇڭنىڭ نەۋرىسى باۋيۈي ئىدى، — دەپ جاۋاب بەردى چىن جۇڭ. مۇنكىر ـ نەكىر بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ چۆچۈپ ساراسىمىگە چۈشتى ـ دە، چاپارمەنلىرىگە كايىدى:

— مەن سىلەرگە ئۇنى قويۇۋېتىڭلار، بېرىپ بىر ئايلىنىپ كەلسۇن دېۋىدىم، گېپىمگە قۇلاق سالمىدىڭلار، ئەمدى كېلىپ

تەلىيى ئوڭ، زۇۋۇلىسى چوڭ ئادەمنىڭ بىرسىگە دۇچ كەلدۇق، قانداق قىلىش كېرەك ئەمدى؟

چاپارمەنلەر مۇنكىر ـ نەكىرنىڭ شۇ ھالەتكە چۈشۈپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇلارمۇ تەمتىرەپ قالدى ۋە يەنە بىر تەرەپتىن قېيىداپ:

— جانابلىرى ئاۋۋال شۇنچە قەھر ـ غەزەپكە كېلىۋېدىلە، ئەمدى كېلىپ باۋىيۇي (ھېكمەتلىك قاشتاش)دىن شۇنچە ئۈركۈپ كېتىۋاتىدىلا. بىزنىڭچە بولغاندا، ئۇ كىشى يورۇق دۇنيادا تۇرىدۇ، بىز بولساق قاراڭغۇ دۇنيادا تۇرىمىز، ئۇنىڭدىن قورقۇشنىڭ ھېچ ھاجىتى يوق، — دېيىشتى. مۇنكىر ـ نەكىر بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تېخىمۇ چېچىلىپ ۋارقىراپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ، چىن جۇڭ ئۆلدىمۇ، تىرىلدىمۇ، ئۇنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون يەتتىنچى باب

جىيا جېيڭ نەزەرباغدا باۋيۈيىنىڭ شېئىرىيەت ماھارىتىنى سىنىغانلىقى
رۇڭگو قەسرى پانۇس بايرىمىدا جىيا يۈەنچۈننى كۈتۈۋېلىشقا تەييارلانغانلىقى

شۇنداق قىلىپ، چىن جوڭ ۋاپات بولدى، باۋيۈي توختىماي ھۆڭ - ھۆڭ يىغلاۋەردى، لى گۈي ۋە باشقىلار خېلىغىچە تەسەللى بەرگەندىن كېيىن، ئاندىن ئاران ئۆزىگە كەلدى، لېكىن ئۆيگە يانغان چېغىدىمۇ كۆزلىرىدىن ياش كەتمىگەنىدى. جىيا ئانا چىن جوڭنىڭ ئۆلۈمىگە بىرقانچە ئون سەر كۈمۈش ياردەم قىلغانىنىڭ سىرتىدا، يەنە نەزىر - چىراغ ئۆتكۈزۈپ بېرىشكە نەرسە - كېرەك تەييارلاتقۇزۇپ باۋيۈينى تەزىيە بىلدۈرۈشكە ئەۋەتتى. يەتتە كۈندىن كېيىن مېيىت ئۇزىتىلدى. بۇ ھەقتە يەنە يېزىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتىمۇ يوق. باۋيۈي ھەر كۈنى مۇسىبەت ئىچىدە چىن جوڭنى خىيالىدىن زادىلا نېرى قىلالمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ ئەلھۆكمىلىللا دېمەكتىن باشقا ئىلاجى يوق ئىدى. ئۇنىڭ قاچانغىچە مۇشۇنداق ھالەتتە ئۆتكەنلىكى بىزگە مەلۇم ئەمەس.

بۈگۈن جىيا جېن ۋە باشقىلار جىيا جېيڭ بىلەن كۆرۈشۈشكە كەلدى.

— باغنىڭ قۇرۇلۇشى تامامەن پۈتتى، — دېدى جىيا جېن، — چوڭ بېگىم كۆزدىن كەچۈرۈپ بولدى، ئەمدى جانابلىرىنىلا كۈتۈپ قالدۇق. ناۋادا ناباب جايلار چىقىپ قالسا بالدۇرراق

تۈزىتىۋالساق. ئۇنىڭغا بېيىت ۋە لەۋھەلەر بېغىشلانسا ئوبدان بولاتتى.

— بېيىت بىلەن لەۋھە بېغىشلاش ئاسان ئىش ئەمەس، — دېدى جيا جېڭ سەل ئويلىنىۋېلىپ، — قائىدە - يوسۇن بويىچە ئېيتقاندا، بېغىشلىما يېزىشقا ئەسلىدە خانىشنىڭ ئۆزى تەكلىپ قىلىنىش كېرەك ئىدى. لېكىن، باغنىڭ مەنزىرىسىنى خانىش ئۆز كۆزى بىلەن كۆرمەي تۇرۇپ قىياس بىلەن تۇزۇپ چىقىشىمۇ قىيىن. مۇبادا خانىشنىڭ مۇبارەك قەدىمى يەتكەندىن كېيىن، ئاندىن بېغىشلىما يېزىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلساق، شۇنچە ئاجايىپ مەنزىرىلەردە ۋە شۇنچە كۆپ ئايۋان - سارايلاردا بىرمۇ بېغىشلىما بولمىسا، ھەرقانچە گۈل - گىياھلار ۋە تاغ - سۇلار بولسىمۇ باغقا زادىلا ھۆسن بېرەلمەيدۇ.

— تەخسىر ئىنتايىن توغرا ھۆكۈم قىلدىلا، — دېدى ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان سۇخەنچىلەر ھجىيىپ، — شۇ تاپتا بىزدە بۇنداق بىر پىكىر تۇغۇلۇپ قالدى، ھەربىر جايغا بېيىت ۋە لەۋھەلەر بېغىشلىمايمۇ بولمايدۇ، ئۇ بېغىشلىمىلارنى مۇقىملاشتۇرۇشقىمۇ بولمايدۇ. ھازىرچە ھەربىر مەنزىرىنىڭ مەزمۇنىغا قىياسەن ئىككى - ئۈچ جۈملىدىن بېغىشلىما تۇزۇپ چىقىپ، ئۇنى پانۇسقا يېزىپ ۋاقىتلىق ئېسىپ قويساق، خانىش قەدەم تەشرىپ قىلغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۇنى مۇقىملاشتۇرۇشقا تەكلىپ قىلساق، ئۇ چاغدا ھەر ئىككى تەرەپكە ياخشى ئەمەسمۇ؟

— توغرا گەپ بولدى، — دېدى جيا جېڭ بۇ جاۋابنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، — ئۇنداق بولسا بىز ئالدى بىلەن بېرىپ باغنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، بولۇشىچە بېغىشلىما تۇزۇپ كۆرەيلى، بولسا بولغىنىچە كۆرەرمىز، بولمىغان يېرىگە كەلگەندە، جيا يۈيسۈننى تۇزۇپ بېرىشكە تەكلىپ قىلساقمۇ بولىدۇ.

— بۈگۈن تەخسىرنىڭ چوقۇم ياخشى بېيىت ۋە لەۋھەلەر تۇزۇپ چىقىشىغا كۆزىمىز يېتىدۇ، جيا يۈيسۈننى كۈتۈشىنىڭمۇ ھاجىتى يوق، — دېدى سۇخەنچىلەردىن بىرسى.

— سىلەر بىلمەيسىلەر، — دېدى جىيا جېڭ، — مەن گۈل ـ چېچەك، ئۇچار قانات، تاغ ـ سۇ ئۇستىدە نەزم تۈزۈشنى ياش چېغىمدىمۇ قاملاشتۇرالمايتتىم. ئەمدى ياشىنىپ قالدىم، دۆۋەت ـ قەلەم ئاۋارىگەرچىلىكى ۋەجىدىن، دىلغا ئارام ۋە جانغا ھوزۇر بېغىشلايدىغان ئۇنداق بېيىت ـ نەزملەردىن تېخىمۇ يىراقلىشىپ كەتتىم. يازالايمەن دېگەندىمۇ، يازغانلىرىم يەنىلا كونىلىقتىن نېرى كېتەلمەيدۇ، بەلكىم باغ ـ بوستاننىڭ ھۆسنىنى خۇنۈكلەشتۈرۈپ، پەيزىنى يوقىتىپ قويۇشىمۇ مۇمكىن.

— ھېچقىسى يوق، — دېدى سۇخەنچىلەر يەنە، — كۆپچىلىك بىللە كۆرۈپ، بىللە تۈزۈپ چىقارمىز. ھەركىم ئۆز ھۈنىرىنى كۆرسىتىپ باقسۇن قېنى. ياخشى چىقىپ قالسا ئېلىپ قالارمىز، ناچار چىقىپ قالسا ئېلىپ تاشلارمىز، ئۇنىڭ بولمايدىغان نەرى بار ئىدى.

— بۇ ئاجايىپ توغرا مۇھاكىمە بولدى. خەيرىيەت، بۈگۈن ھاۋامۇ كۆڭۈللۈك ئىكەن، ھەممىمىز بىللە سەيلە قىلىپ كېلەيلى ئەمىسە، — جىيا جېڭ شۇ گەپ بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، ھەممەيلەننى باشلاپ باغقا راۋان بولدى، جىيا جېن باغدىكىلەرنى خەۋەردار قىلىپ قويۇش ئۈچۈن ئالدىن يۈرۈپ كەتتى.

باۋيۈي يېقىنقى كۈنلەردىن بېرى چىن جۆڭنى تولا ئويلاپ، ئۇنىڭ دەردىدە ئادا بولۇپ كېتىۋاتقانلىقتىن، جىيا ئانا ئۇنى پات ـ پات يېڭى باغقا ئېلىپ بېرىپ ئوينىتىپ كېلىشكە كىشى بۇيرۇپ تۇرۇۋاتاتتى. بۈگۈنمۇ ئۇلار ئەمدىلا باغقا كىرىپ تۇرۇشىغا جىيا جېن بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى.

— بۇ يەردىن تېزرەك چىقىپ كەت، بولمىسا ئۇلۇغ بېگىم كېلىپ قالىدۇ ھېلى، — دېدى جىيا جېن كۈلۈپ باۋيۈيگە. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان باۋيۈي ئېمىكئانا ۋە مۇلازىملىرىنى باشلاپ ئۇچقاندەك تېز ماڭدى. ئۇ ئەمدىلا دوقمۇشتىن بۇرالغاندا، جىيا جېڭ سۇخەنچىلىرىنى باشلاپ ئۆزىگە ئۇدۇلمۇ ـ ئۇدۇل كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى ـ دە ئۆزىنى دالدىغا ئېلىشقا

ئۈلگۈرەلمەي بىر چەتتە تۇرۇپلا قالدى. باۋيۇينىڭ ئۇستازى جيا دەيرۇنىڭ تېخى يېقىندىلا باۋيۇيىنى بېيىت توقۇشقا ماھىر، كىتابقا ئانچە كۆڭۈل قويمىسىمۇ، ئەمما غەيرىيچە ئىقتىدارغا ئىگە، دەپ ماختىغانلىقى جيا جېڭنىڭ قۇلىقىغا يەتكەنىدى. شۇڭا، ئۇ باۋيۇيىنى بىر سىناپ كۆرۈش نىيىتىدە، ئۇنى شۇ تاپتا ئۆزى بىلەن بىللە باغقا كىرىشكە بۇيرۇدى. باۋيۇي جيا جېڭنىڭ نېمە غەرىزى بارلىقىنى چۈشەنمەي، نائىلاج كەينىدىن ئەگىشىپ ماڭدى.

ئۇلار باغنىڭ ئالدىغا كېلىشى بىلەن تەڭ، جيا جېڭنىڭ بىرمۇنچە كارگەرلەرنى باشلاپ، دەرۋازا ئالدىدا تەۋازۇ بىلەن تۇرغانلىقىنى كۆردى.

— باغنىڭ دەرۋازىسىنى ھازىرچە يېپقۇزۇۋەت، تاشقىرىسىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ئىچكىرىگە كىرەيلى، — دېدى جيا جېڭ. شۇنىڭ بىلەن جيا جېن دەرۋازىنى يېپىۋېتىشكە بۇيرۇدى. جيا جېڭ ئاۋۋال قاق ئوتتۇرىدا تۇرۇپ دەرۋازىغا نەزەر تاشلىدى، بۇ يەردە بەش ئالدى دەرۋازا بولۇپ، دەرۋازىلارنىڭ ئۈستى بېلىق سىرتى، ئىچى كاۋاك ساپاللار بىلەن يېپىلغانىدى. دەرۋازىنىڭ سالاسۇن ۋە روجەكلىرىگە بولسا يېڭىچە گۈل نەقىشلەر نەپىس ئويۇلغان، ئۈستىگە ھېچقانداق سىر بېرىلمىگەن، تاملىرى بىر رەڭدىكى سىلىقلاشتۇرۇلغان تاشلار بىلەن قوپۇرۇلغانىدى. پەستە ئاق تاش ئۈستىگە سائەت گۈل نۇسخىسى چۈشۈرۈلگەن پەلەمپەيلەر تۇراتتى. ئوڭغا ۋە سولغا سوزۇلغان قاردەك ئاپپاق تاملارنىڭ ئۈلى چىپار تاشلار بىلەن گۈل چىقىرىپ تىزىلغان بولۇپ، ئادەتتىكىدەك ئۇنداق ۋال - ۋۇل قىلىدىغان ئىسكەتتىن پەرقلىنەتتى، ئۇنىڭدىن جيا جېڭ مەمنۇن بولدى. ئاندىن ئۇ دەرۋازىنى ئاچۇرۇپ ئىچكىرىگە كىرىشكە بىر پارچە زۇمرەت تاغ ئۇلارنىڭ ئالدىنى توستى.

— ۋاھ! بۇ تاغ قالتىس قاملىشىپتۇ! — دەپ ۋارقىرىشىپ كەتتى سۇخەنچىلەر.

— مۇبادا بۇ تاغ بولماي، باغقا كىرىش بىلەنلا جىمىكى

مەنزىرە كۆزگە چېلىققان بولسا بۇنىڭ نېمە قىزىقى بولاتتى؟ ــ دېدى جىيا جېڭ.

ــ دەرھەقىقەت، ــ دېدى سۇخەنچىلەرمۇ جىيا جېڭنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، ــ تاغ تەسۋىرى توغرىسىدا دىتى بار ئادەم بولمىسا بۇنى ئەقىلگە كەلتۈرەلمەس ئىدى.

ئۇلار شۇ گەپلەر بىلەن ئالدىغا نەزەر تاشلىدى. كۆز ئالدىدا بەزىلىرى دىۋىدەك ۋە بەزىلىرى يىرتقۇچ ھايۋانلاردەك بىر - بىرى بىلەن گىرەلىشىپ زوڭزىيىپ ئولتۇرغان ئاق قورام تاشلار تۇراتتى، ئۈستىنى ئالىچىپار مۇخلار ۋە يۆگىمەچ - چىڭگىلىكلەر چۇمكىۋالغانىدى، ئارىلىقىدا يىلان باغرى چىغىر يول غىل - پال كۆرۈنۈپ ياتاتتى.

ــ بىز مۇشۇ چىغىر يول بىلەن ماڭايلى، ياناشىمىزدا ئۇ تەرەپ بىلەن ماڭساق، باغنىڭ پۈتۈن مەنزىرىسىنى كۆرۈپ چىققان بولىمىز، ــ دېدى جىيا جېڭ. ئاندىن ئۇ جىيا جېننى يول باشلاشقا بۇيرۇپ، ئۆزى باۋيۈيگە تايانغىنىچە ئەگىپ مېڭىپ تاغ ئېغىزىغا كىردى.

جىيا جېڭ بېشىنى شۇنداق كۆتۈرۈشى بىلەن تەڭ، خۇددى ئەينەكتەك پارقىراپ تۇرغان بىر پارچە ئاق تاش بىردىنلا ئۇنىڭ كۆزىگە چېلىقتى، بۇ تاش ئەسلىدە بېغىشلىما ئويۇش ئۈچۈنلا قويۇلغانىدى.

ــ خوش جانابلار، ــ دېدى جىيا جېڭ كەينىگە بۇرۇلۇپ تەبەسسۇم بىلەن، ــ بۇ جايغا قانداق نام بېغىشلىساق خوپ كېلەر؟

بۇ سوئالغا جاۋابەن، سۇخەنچىلەرنىڭ بەزىلىرى «زۇمرەت تاغ» دېسەكمىكىن، دېسە، بەزىلىرى «كىمخاب چوققا» دەيلى دېدى، بەزىلىرى «بەجايىكى شياڭلۇ» دەيلى، دېسە، بەزىلىرى «كىچىك جۇڭنەن» ① دەيلى، دېيىشتى. ئىشقىلىپ، ئۇلار ئەنە

① «بەجايىكى شياڭلۇ» ــ لۇشەن تېغىنىڭ شىمالىي چوققىسى شياڭلۇنى بېسىپ چۈشىدىغان دېگەن مەنىدە؛ «كىچىك جۇڭنەن» قەدىمكى پايتەخت چاڭئەننىڭ يېنىدىكى جۇڭنەن تېغىغا ئوخشىتىلغان.

شۇنداق بىرقانچە ئۇنلىغان خىلمۇخىل نامىلارنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى. جيا جېڭ باۋيۈينىڭ ماھارىتىنى سىنىماقچى ئىكەنلىكىنى سەزگەنچىلەر بىلەتتى، شۇڭا ئۇلار ئادەتتىكىچە گەپلەر بىلەنلا ئەپلەپ - سەپلەپ ئۆتكۈزۈۋەتتى، باۋيۈيمۇ ئاتىسىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىۋالدى.

جيا جېڭ يۇقىرىقى بېغىشلىمىلارنى ئاڭلاپ ئۆتكەندىن كېيىن، كەينىگە بۇرۇلۇپ باۋيۈينى بىرنېمە دەپ بېقىشقا بۇيرۇدى.

— ئاڭلىشىمچە، — دېدى باۋيۈي، — قەدىمكىلەرنىڭ: «يېڭىنى توقۇغاندىن كۆرە، كونىدىن نەقىل كەلتۈرگەن ئەۋزەل، قەدىمكىسى ھامان بۇگۈنكىسىنى بېسىپ چۈشىدۇ» دېگەنلىرى ئېسىمدە قالغانىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ جاي تېخى پۈتۈن مەنزىرىنىڭ گەۋدىسى ئەمەس، ناھايەت بىز تاماشا قىلىۋاتقان مەنزىرىلەرنىڭ مۇقەددىمىسى، خالاس. شۇڭا، بۇ يەرگە ئەسلىدە بېغىشلىما يازمىسىمۇ بولاتتى، شۇنداق بولسىمۇ، قەدىمكىلەرنىڭ «چىغىر يول باشلىغاي خىلۋەتكە» دېگەن سۆزىنىلا ئۇنىڭغا قەيت قىلىپ قويساق، مېنىڭچە، يارىشىدىغاندەك تۇرىدۇ.

— بارىكاللا ! راسا باب كەلدى ! — دەپ ماختىشىپ كەتتى تۇرغانلار، — ئەقىل - پاراسەتتە يۇكسەك، ماھارەت ۋە پاساھەتتە چەكسىز باۋيۈي غوجامغا بىزدەك كىتاب ئوقۇۋېرىپ دۆتلىشىپ كەتكەنلەر ئەسلا تەڭ كېلەلمەيدىكەنمىز !

— ئۇنى ھەددىدىن ئوشۇق داڭلاش مۇۋاپىق ئەمەس، — دېدى جيا جېڭ كۈلۈپ تۇرۇپ، — بۇ تېخى بىر بالا، تۇگمىنى تۆگە دەپ كۆرسىتىپ كۈلكىگە قالىدۇ، خالاس، كېيىن يەنە تۈزۈپ كۆرەرمىز.

شۇ گەپلەر بىلەن ئۇلار بىر غاردىن ئۆتتى، كۆز ئالدىدا بوك - باراقسان ئېسىل دەرەخلەر، ھۆپپىدە ئېچىلىپ كەتكەن ئاجايىپ گۈل - چېچەكلەر نامايان بولدى، گۈل - چېچەك، دەل - دەرەخلەر ئارىسىدا ياتقان تاشلارنىڭ يوچۇقلىرىدىن سۈپسۈزۈك سۇ

شىرىلداپ ئېقىپ چۈشۈۋاتاتتى. ئۇلار يەنە بىرقانچە قەدەم ئىلگىرىلەپ ئاستا شىمال تەرەپكە نەزەر تاشلىدى، توپتوز ۋە كەڭ ئوچۇقچىلىق، ئۇنىڭ ئىككى چېتىدە تاغ باغرىدىكى دەل ـ دەرەخلەر ئارىسىدا مۆكۈپ ياتقان نەقىشلىك راۋاقلار خۇددى قانات كېرىپ ئاسماندا پەرۋاز قىلىۋاتقاندەك كۆرۈندى. ئۇلار يەنە ئېگىزدىن پەسكە نەزەر سالغىنىدا، يورۇن شارقىراتما، بۇلۇتقىچە سوزۇلغان تاش پەلەمپەي، ئاق تاشتىن ياسالغان سالاسۇنلار قوينىدا ياتقان كۆلچەك، كۆلچەكنى ئارتىلدۇرۇپ سىلىنغان ئۈچ سالالىق كۆۋرۈك ۋە كۆۋرۈك يېنىدا ئاغزىدىن سۇ پۈركۈپ چىقىرىۋاتقان هايۋان هەيكەللىرى كۆرۈندى. كۆۋرۈك ئۈستىگە بولسا شىپاڭ سېلىنغانىدى. جيا جېڭ ۋە باشقىلار ئەنە شۇ شىپاڭغا كېلىپ ئولتۇرۇشتى.

— قېنى جانابلار، بۇ شىپاڭغا قانداق ئېغىشلىما سۇنساق بولار؟ — دېدى جيا جېڭ سوئال نەزىرى بىلەن.

— ئۆز ۋاقتىدا جانابىي ئويالڭ شيۇنىڭ «مەيخورلار شىپاڭى» دېگەن ئەسىرىدە: «شىپاڭ قانات كەرمەكتە گويا» دېگەن ئىبارە بار ئىدى، بۇ جايغا «قاناتلىق شىپاڭ» دەپ نام بەرسەكمىكىن، — دېيىشتى تورغانلار تەڭلا.

— «قاناتلىق شىپاڭ» دەپ نام بەرسەكمۇ ئوبدان بولاتتى، لېكىن بۇ شىپاڭ سۇ ئۈستىگە سېلىنغان، سۇغا مايىلراق قىلىپ نام بېرىش زۆرۈر. مېنىڭ كالتە پەمىمچە، جانابىي ئويالڭ شيۇنىڭ «ئىككى چوققا ئارىسىدا ئاقماقتا چەشمە» دېگەن ئىبارىسى بارلىقى ئېنىق ئىكەن، ئۇ زاتنىڭ مۇشۇ «چەشمە» دېگەن سۆزىنى ئالساقمىكىن دەيمەن، — دېدى جيا جېڭ.

— بارىكاللا، بارىكاللا ! — دېدى سۇخەنچىلەردىن بىرسى، — بۇ يەرگە «يورۇن چەشمە» دېگەن نام قاملىشىدىكەن.

جيا جېڭ ساقىلىنى سىيلاپ تۇرۇپ ئويلاندى ـ دە، باۋيۈيىنمۇ بىرنېمە دەپ كۆرۈشكە بۇيرۇدى.

— بەگ ئاتىمىزنىڭ بايا دېگەنلىرىمۇ توغرا، بىراق، — دېدى

باۋيۇي سۆزنى يۆتكەپ، ــ بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى قوغلىشىپ كەلسەك، جانابىي ئۇيالڭ شىيۇنىڭ ئۆز ۋاقتىدا مەي بۇلاقىغا بېغىشلاپ «چەشمە» دېگەن سۆزنى ئىشلىتىشى مۇۋاپىق بولغان، ئەمدى كېلىپ بۇ كۆلگىمۇ «چەشمە» دېگەن سۆزنى ئالساق مۇۋاپىق بولماس. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ جاي خانىشنىڭ سەيلىگاھى بولغانلىقى ئۈچۈن، قەسىدە ئۇسلۇبى بىلەن تۈزۈپ چىقىش كېرەك ئىدى، بۇنداق سۆزنى ئىستېمال قىلغاندا چاكىنا ۋە پاساھەتسىز بولۇپ قالۇرمىكىن؟ شۇڭا، بۇنىڭدىنمۇ خۇپىيانىرەك سۆزنى تاللاپ كۆرسەك قانداق بولار.

— قېنى جانابلار، بۇ مۇھاكىمە قانداقراق بولدى؟ — دېدى جيا جېڭ كۈلۈمسىرەپ، ئاندىن باۋيۇيگە قاراپ، — بايا كۆپچىلىك يېڭى ئىبارىلەرنى تۈزۈپ چىقسا، سەن «كونىدىن نەقىل كەلتۈرگەن ئەۋزەل» دېدىڭ، ئەمدى بىز كونىدىن نەقىل كەلتۈرسەك، يەنە «چاكىنا بولۇپ قالىدۇ» دەيسەن. ئۇنداق بولسا ئۆزۈڭ بىر نېمە دەپ كۆرگىنە قېنى؟ — دېدى.

— «يۇرۇن چەشمە» دېگەن سۆزنى ئالغاندىن كۆرە، «ئەتراپشان» دېگەن نام كىشىگە يېڭىلىق بېغىشلىماسمىدى؟ — دېدى باۋيۇي.

جيا جېڭ ساقىلىنى يىمىرىپ تۇرۇپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى - دە، ئۈندىمىدى. تۇرغانلارنىڭ ھەممىسى دەرھال جيا جېڭنىڭ رايىغا بېقىپ باۋيۇينى ماھارەت - پاساھەتتە قالتىس دەپ ماختاشتى.

— ئىككى خەتلىك لەۋھە تۈزۈپ چىقىش ئاسان، — دېدى جيا جېڭ، — ئەمدى سەن يەنە بىر بېيىت توقۇپ چىق قېنى.

باۋيۇي ئەتراپقا شۇنداق بىر نەزەر تاشلىدى - دە، ئىلھامى كېلىپ تۆۋەندىكى بېيىتنى ئوقۇدى:

قاشتا تاللار سايىۋەن بولۇپ كېمىگە ئاچتى قۇچاق،
ئىككى قىرغاقتىكى گۈللەر ئالدى سۇدىن خۇش پۇراق.

جيا جېڭ ئاڭلاپ، بېشىنى لىڭشىتىپ كۈلۈمسىرەپ قويدى. قالغانلار باۋيۈينى بىر پەس ماختاشتى. ئاندىن ئۇلار شىپاڭدىن چىقىپ، كۆل بويلاپ يەنە ئىلگىرىلىدى ۋە ھەربىر تاغۇ تاشتىن تارتىپ گۈل ـ گىياھلارغىچە زەن قويۇپ تاماشا قىلىشتى. بىر چاغدا ياپپېشىل بامبۇكزارلىق ئارىسىدا گاھ يوشۇرۇنۇپ، گاھ ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇرغان ئاپپاق تام ۋە بىرنەچچە ئېغىز ئۆيگە كۆزلىرى چۈشتى.

— نېمىدېگەن پەيزى جاي بۇ ! — دېيىشىپ كەتتى ھەممەيلەن بىر ئېغىزدىن، ئاندىن ئۇلار ئىچكىرىگە قەدەم تاشلىدى، ئىشىكتىن كىرىشى بىلەنلا ئەگىم ـ ئەگىم سەيلە ئايۋىنى، پەلەمپەي ئاستىدا بولسا تاش ياتقۇزۇلغان كۆتۈرمە يول ۋە تۆردە ئۈچ ئېغىز كىچىك ئۆي تۇرغانلىقىنى كۆردى. بۇ ئۈچ ئېغىز ئۆيدىن ئىككى ئېغىزى تاشقىرىقى ئۆي، بىر ئېغىزى ئىچكىرىكى ئۆي بولۇپ، ئىچىگە كات، كارىۋات، ئورۇندۇق، شىرەلەر جاي ـ جايىغا كېلىشتۈرۈپ تىزىلغانىدى. ئىچكىرىكى ئۆينىڭ يەنە بىر ئىشىكى بولۇپ، ئۇنىڭدىن ئارقا باغقا چىققىلى بولاتتى. ئارقا باغدا راسا ئايىنغان ئامۇت، بانانلار ۋە ئىككى ئېغىز كىچىك ھۇجرا بار ئىدى. ئارقا ھويلىنىڭ تام تۈۋىدىكى سۈڭگۈچىدىن بۇلدۇقلاپ چىقىۋاتقان بۇلاق سۈيى ئېرىق بويلاپ ھويلا ئىچىگە ئېقىپ كىرەتتى، پەلەمپەيلەرنى، ئۆيلەرنى ئايلىنىپ ئالدىنقى ھويلىغا ئۆتەتتى، ئاندىن يەنە بامبۇكلار ئارىسىدىن ئەگىپ ئۆتۈپ تالاغا چىقىپ كېتەتتى.

— بۇ بەلەن جاي ئىكەن، مۇبادا ئايدىڭ كېچىلىرى بۇ يەرگە كېلىپ پەنجىرە تۈۋىدە ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇغىنىڭدا ئىدى، ئۆمرۈڭ بىھۇدە ئۆتمىگەن بولاتتى، — دېدى جيا جېڭ تەبەسسۇم بىلەن. ئاندىن ئۇ يەنە باۋيۈيگە قادالدى، باۋيۈي قورققىنىدىن دەرھال يەرگە قارىۋالدى. ئەمما، تۇرغانلار گەپ ئارىلىتىپ، سۆزنى باشقا تەرەپكە بۇراپ كەتتى.

— بۇ جايغا پەقەت تۆت خەتلىك لەۋھە لايىق ئىكەن، — دېدى

سۇخەنچىلەردىن ئىككىسى.

— قايسى تۆت خەت؟ — دەپ سورىدى جىيا جېڭ.

— «چىشۈي خىسلىتى»،① — دېدى ئۇلاردىن بىرسى.

— چاكىنا، — دېدى جىيا جېڭ.

— «سۈي بېغىدىن يادىكار»،② — دېدى يەنە بىرسى.

— بۇمۇ چاكىنا، — دېدى جىيا جېڭ.

— باۋيۈي ئۇكام تۈزۈپ كۆرسۇن قېنى، — دېدى باياتىندىن بېرى چەتتە جىم تۇرغان جىيا جېن.

— ئۇ ئۆزى تۈزمەي تۇرۇپلا خەقنىڭكىنى سۆكۈشكە ئالدىرايدۇ. تۇرقىدىن تەنتەكلىكى چىقىپلا تۇرمامدۇ، ئەنە، — دېدى جىيا جېڭ.

— توغرا سۆكسە ئۇنىڭغا ئىلاجىمىز يوق، — دېيىشتى سۇخەنچىلەر.

— ئۇنىڭ رايىغا قويۇۋەتمەسلىك كېرەك، — دېدى جىيا جېڭ. ئارقىدىن باۋيۈيگە قاراپ، — خوپ، سەن بۈگۈن بولغىنىڭچە ۋالاقشىپ باق قېنى، توغرا پىكىر قىلساڭ تۈزۈشكە رۇخسەت بېرىمەن، بولمىسا يوق. قېنى دەپ كۆرە، بايا كۆپچىلىكنىڭ دېگەنلىرى بولامدۇ، يوق؟

— ھېچقايسىسى مۇۋاپىق ئەمەستەك تۇرىدۇ، — دېدى باۋيۈي.

— قانداقسىغا مۇۋاپىق ئەمەس ئىكەن؟ — دەپ سورىدى جىيا جېڭ سوغۇققىنا كۈلۈپ.

— بۇ خانىشنىڭ مۇبارەك قەدىمى بىرىنچى بولۇپ چۈشىدىغان جاي، شۇڭا خان ھەزرەتلىرى بىلەن خانىشنى مەدھىيەلەيدىغان سۆزلەر بولۇشى زۆرۈر. مۇبادا بۇ جايغا تۆت خەتلىكلا لەۋھە

---

① چىشۈي — خېنەن ئۆلكىسىدىن باشلىنىدىغان دەريا. «شېئىرنامە» دە يېزىلىشىچە، جۇ سۇلالىسى دەۋرىدىكى ۋېي بەگلىكى ئۇنىڭ بويىدا بىنا قىلىنغان بامبۇكزارلىقى بىلەن مەشھۇر ئىكەن.

② «سۈي بېغى» — غەربىي خەن دەۋرىدە شاھزادە لياڭ شياۋۋاڭ ھازىرقى خېنەن ئۆلكىسىنىڭ شاڭچيۇ ناھىيەسىدە بىنا قىلغان مەشھۇر بامبۇكزار.

كېرەك بولسا، قەدىمكىلەرنىڭ تەييارلا سۆزى تۇرۇپتۇ، يەنە سۆز تۈزۈشنىڭ نېمە ھاجىتى؟

— سېنىڭچە: «چىشۈي»، «سۈي بېغى» دېگەن سۆزلەر قەدىمكىلەرنىڭ ئەمەس ئىكەن - دە! — دېدى جيا جېڭ.

— ئۇنىڭدا بەك قاتمال بولۇپ كېتىدىكەن، ئۇنىڭدىن كۆرە «مەرھابا ئەنقا» دېگەن تۆت خەتلىك سۆز مۇۋاپىقراق، — دېدى باۋيۈي. تۇرغانلار ماختاپ قىيقاس كۆتۈردى.

— ۋۇي ھايۋان! — دېدى جيا جېڭمۇ بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ، — «قارىغۇ ئاڭلىغىنىنى قويماس، ساغرو كۆرگىنىنى» دېگەن مانا شۇ - دە. ئەمىسە يەنە بىر بېيىت توقۇپ كۆرگىنە قېنى.

باۋيۈي تۆۋەندىكى ئىككى مىسرا بېيىتنى ئوقۇدى:

يامرىغاي ماش رەڭ تۈتۈنلەر دۈرى چايجۇش تېگىدە،
توڭلىغاي شاھماتچىنىڭ بارماقى پەنجىرە تۈۋىدە.

— ئالاھىدە دېگۈچىلىكى يوق، — دېدى جيا جېڭ بېشىنى چايقاپ، ئاندىن كۆپچىلىكنى باشلاپ چىقىپ كەتتى. ئۇ كېتىۋېتىپ نېمىدۇر بىر ئىش ئېسىگە چۈشۈپ قالدى چېغى، قەدىمىنى توختىتىپ جيا جېندىن سورىدى:

— ھويلا - ئاران ۋە ئۇنىڭغا تىزىلىدىغان شىرە، ئورۇندۇقلار پۈتكەن ھېسابتا بوپتۇ، لېكىن پەردە - چىمىلدىقلار، ئۆيلەرگە تىزىلىدىغان زىننەت بۇيۇملىرى، ئاسارئەتىقىلەر جاي - جايىغا مۇۋاپىقلاشتۇرۇپ تەييارلاندىمۇ؟

— تىزىلىدىغان نەرسە - كېرەكلەرنىڭ تولىسى ھازىرلىنىپ بولدى، ۋاقىت يەتكەندە ئەلۋەتتە مۇۋاپىق تىزىپ قويۇلىدۇ. تۈنۈگۈن ئۇكىمىز جيا ليەننىڭ ئېيتىشىچە، پەردە - چىمىلدىقلار تېخى تولۇق پۈتمىگەن ئوخشايدۇ. قورۇلۇش باشلانغان چاغدىلا، ھەر قەيەرنىڭ ئۈلگىلىرىنى سىزىپ ۋە ئۆلچەپ

ھازىرلاشقا كىشى بۇيرۇلغانىدى، بۇ نەرسىلەرنىڭ يېرىمى تۈنۈگۈنلا پۈتۈپ چىققان بولۇشى مۇمكىن، — دېدى جىيا جېن جاۋابەن. جىيا جېڭ بۇ جىيا جېننىڭ ھۆددىسىدىكى ئىش ئەمەسلىكىنى بىلىپ، جىيا لىيەننى چاقىرىپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتتى، بىر پەستىن كېيىن جىيا لىيەنمۇ يېتىپ كەلدى.

— قولۇڭدا جەمئىي قانچە خىل ئىش بار؟ ئۇنىڭ قانچىلىكى پۈتۈپ، قانچىلىكى قالدى؟ — دەپ سۈرۈشتە قىلدى جىيا جېڭ جىيا لىيەندىن.

سوئالغا جاۋابەن جىيا لىيەن دەرھال ئۆتۈكىنىڭ قونچىدىن تەللىسىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىن بىر پارچە پۈكلەكلىك قەغەزنى ئالدى-دە، ئۇنىڭغا كۆز يۈگۈرتۈپ، ئاندىن سۆزىنى باشلىدى:

— چىمەن گۈللۈك، ئەجدىھا گۈللۈك، چاچما گۈللۈك، قىيىق-قۇراق گۈللۈك، نەقىشلىك، قارا يوللۇق ھەرخىل تاۋار-دارايى چىملىدىقلاردىن جەمئىي بىر يۈز يىگىرمە دانە بولۇپ، ئۇنىڭدىن تۈنۈگۈن تاپشۇرۇۋېلىنغىنى سەكسەن دانە، قالدى قىرىق دانە. پەردىلەردىن جەمئىي ئىككى يۈز دانە بولۇپ، تۈنۈگۈن تامام تاپشۇرۇۋېلىندى. بۇلاردىن تاشقىرى، يەنە قىزىل چەكمەن پەردىدىن ئىككى يۈز دانە، سەپكۈنلۈك بامبۇك پەردىدىن يۈز دانە، كالاۋاتۇن بىلەن ئۆرۈلگەن قىزىل سىرلىق بامبۇك پەردىدىن يۈز دانە، قارا سىرلىق بامبۇك پەردىدىن يۈز دانە، رەڭدار يىپ بىلەن گۈل چىقىرىپ توقۇلغان پەردىدىن ئىككى يۈز دانە بولۇپ، بۇلارنىڭ ھەرخىلىدىن تەڭ يېرىمى تاپشۇرۇۋېلىندى، قالغان تەڭ يېرىمى كۈزدىن قالماي تامامەن تاپشۇرۇۋېلىنىدۇ. يۆلەنگۈچ ياپقۇچ، شىرە ياپقۇچ، كارىۋات ئايىغى ۋە ئورۇندۇق قاپلىرىدىن جەمئىي بىر مىڭ ئىككى يۈز دانە بولۇپ، بۇلار ھازىر تامامەن تاپشۇرۇۋېلىندى.

ئۇلار ئەنە شۇنداق سۆزلىشىپ كېلىۋاتقىنىدا، قىيپاش كەلگەن بىر پارچە كۆكۈمتۇل تاغ بىردىنلا ئۇلارنىڭ ئالدىنى

توستى، ئۇلار تاغنى ئايلىنىپ ئۆتكەندە، ئۇستىگە شال پاخلى يېپىلغان بىر سوقما تام غىل ـ پال كۆرۈنۈپ قالدى. بىرقانچە يۈز توپ ئۆرۈكنىڭ چېچەكلىرى خۇددى تاڭ شەپەقلىرىدەك چاقناپ تۇراتتى. سوقما تام ئىچىدە بىرمۇنچە ساتما ئۆيلەر ياسالغان، ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئۈجمە، قارىياغاچ، ياۋا چاي ۋە ياۋا ئۈجمىلەرنىڭ كۆچەتلىرى ئۆستۈرۈلگەن بولۇپ، ئىككى قاتار چىت بىلەن قورشالغانىدى. چىتنىڭ سىرتىدىكى تاغ ئېتىكىگە قۇدۇق ئورۇنلاشقان، قۇدۇقنىڭ تۆپىسىدە سۇ تارتىدىغان لەيلەك ۋە چىغرىق، قۇدۇقنىڭ تۆۋەن يېنىدا بولسا كۆز يەتكۈسىز ئېتىز ـ ئېرىقلار، ئېسىل كۆكتات ۋە ئوتياشلىقلار تۇراتتى.

— بۇ خېلى مەنىلىك بىر جاي بوپتۇ، — دېدى جيا جېڭ كۈلۈپ، — بۇ جاي گەرچە سۈنئىي كۈچ بىلەن بىنا قىلىنغان بولسىمۇ، كىشىنى جەلپ قىلارلىق ياسىلىپتۇ، شۇ تاپتا مېنىڭ دېھقان بولۇپ كېتىش ئارزۇيۇمنى قوزغاپ قويۇۋاتىدۇ. قېنى جانابلار، بىز ئىچكىرىگە كىرىپ بىر پەس ھاردۇق ئېلىۋالايلى.

جيا جېڭ شۇ گەپتىن كېيىن، ئىچكىرىگە قەدەم تاشلىماقچى بولۇۋېتىپ چاقسا ئالدىدىكى يول ياقىسىدا تۇرغان بىر پارچە تاشقا كۆزى چۈشۈپ قالدى. بۇمۇ بېغىشلىما يېزىش ئۈچۈن ئورنىتىلغان تاش ئىدى.

— ھۇششەرە ! — دېيىشىپ كەتتى سۇخەنچىلەرمۇ ھېلىقى تاشنى كۆرۈپ، — مۇبادا بۇ جايغا بېغىشلىما ئۈچۈن بىر لەۋھە ئېسىلغاندا ئىدى، ئۇ چاغدا بۇ جاينىڭ سەھرايى سۈپەتلىرىدىن قىلچىلىكمۇ ئەسەر قالمىغان بولاتتى. خاتىرە تاشنىڭ تىكلىنىشى بۇ جايغا نۇرغۇن ھۆسن قوشقانكى، سەھرايى شائىر فەن شىخۇدىن باشقا ھېچكىمنىڭ ئۇنىڭ گۈزەللىكىنى مۇكەممەل تەسۋىرلىيەلىشى مۇمكىن ئەمەس.

— قېنى جانابلار، بېغىشلىما تۈزۈشكە مەرھەمەت، — دېدى جيا جېڭ سۇخەنچىلەرنى تەكلىپ قىلىپ.

— بايا باۋيۈي غوجام «يېڭىنى تۈزۈشتىن كۆرە كونىدىن

نەقىل كەلتۈرگەن ئەۋزەل» دېگەنىدى، بۇنداق جايلار ھەققىدە قەدىمكىلەر بىزگە سۆز قالدۇرمىغان، بىزنىڭچە، بۇ جايغا توغرىدىن ـ توغرىلا «ئۆرۈكلۈك» دەپ نام بەرسەك ياخشىمىكىن؟ — دېدى سۇخەنچىلەر بىر ئېغىزدىن.

جيا جېڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاۋېتىپ، بۇرىلىپ جيا جېنغا تەبەسسۇم بىلەن قاراپ:

— ئېسىمگە ئوبدان سېلىپ قويدى، بۇ جاينىڭ ھەممە نېمىسى تولۇق بوپتۇ ـ يۇ، ئەمما بىرلا مەيخانىنىڭ تۇغى كەم بولۇپ قاپتۇ. ئەتىلا سەھرا شەكلىدە بىر تۇغ ياسىتىپ، ئۇنى بامبۇك ساپقا ئۆتكۈزۈپ دەرەخكە قاداپ قويۇڭلار، ئانچىلا ۋال ـ ۋۇل بولۇپ كەتمىسۇن، — دېدى.

جيا جېن ماقۇللۇق بىلدۈرگەندىن كېيىن:

— بۇ جايدا باشقا ئۇچار قۇشلارنى ئەمەس، غاز، ئۆردەك ۋە توخۇ قاتارلىق ئۆي قۇشلىرىنى باققاندىلا، ئاندىن يارىشىدىغاندەك تۇرىدۇ، — دېگەن تەكلىپنى بەردى جيا جېڭغا.

— ئوبدان، — دېدى جيا جېڭمۇ ھەم سۇخەنچىلەرمۇ تەڭلا. ئاندىن جيا جېڭ يەنە سۇخەنچىلەرگە قاراپ سۆزىنى داۋام قىلدى:

— «ئۆرۈكلۈك» دېگەنناممۇ ئەلۋەتتە چىرايلىق ئاڭلىنىدۇ، بىراق، رەسمىي سەھرانىڭ ئىسمى بىلەن تېپىشىپ قالىدۇ، خانىشنىڭ ئىسىم قويۇپ بېرىشىنى كۈتكىنىمىز تۈزۈك.

— شۇنداق! — دېيىشتى سۇخەنچىلەر، — ئەمىسە تېپىشىپ قالمايدىغان قانداق نام بەرسەك ياخشى بولار؟

ھەممەيلەن ئويغا كەتتى، بۇنى كۆرگەن باۋيۈينىڭ تاقىتى تاق بولۇپ، جيا جېڭنىڭ بۇيرۇشىنىمۇ كۈتۈپ تۇرمايلا:

— قەدىمكىلەرنىڭ شېئىرىدا: «تۇرار ئۆرۈك شېخىدا تۇغ بېرىپ مەيخانىدىن دېرەك» دېگەن بىر مىسرا بار. ھازىرچە بولسىمۇ «ئۆرۈك شېخىدا تۇغ مەنزەر» دېگەن سۆزنى ئالساق، — دېدى.

— بۇ ناھايىتى كاتتا گەپ بولدى! — دېيىشتى

سۇخەنچىلەر، — بۇ سۆزدىن «ئۆرۈكلۈك» دېگەن مەنىمۇ چىقىپ تۇرىدىكەن.

— سەھراغا «ئۆرۈكلۈك» دەپ نام قويغاندا، — دېدى باۋيۇي سوغۇققىنا كۈلۈپ، — بەكمۇ چاكىنا بولۇپ كېتىدۇ. تاڭ دەۋرىدىكى شائىرلارنىڭ «ساتمىلار ياندىش سۇغا شال چېچەكى چاچتى پۇراق» دېگەن مىسراسى بار، بىز بۇ جايغا «خۇشبۇي شالزار» دەپ نام قويساق بولماسمىدى!

— ھەببەللى! — دەپ چۇقان كۆتۈردى ھەممە سۇخەنچىلەر بىر ئېغىزدىن.

— ۋۇي، نادان ھايۋان! — دەپ ۋارقىرىدى جيا جېڭ باۋيۇيگە، — سەن قەدىمكى شائىرلاردىن قانچىسىنى بىلەتتىڭ؟ قانچىلىك شېئىرنى ياد ئالغانىدىڭ؟ ئۇستازلىرىڭ ئالدىدا بىلەرمەنلىك قىلىۋاتىسىنا! — باياتىن نېمە دەپ جۆيلۈسەڭمۇ مەيلىڭگە قويۇپ بېرىپ، قىزىقچىلىق بولسۇن دەپ دىتىڭنى بىر سىناپ كۆرەي دېسەم، چىڭغا چىقىپ كېتىۋاتىسىنا!

جيا جېڭ بۇ گەپلەرنى قىلىۋېتىپ كۆپچىلىك بىلەن بىللە بىر ساتما دالاننىڭ ئىچىگە كىردى، دالاننىڭ پەنجىرىلىرىگە قەغەز يەملەنگەن ۋە ئىچىگە ئاددىي كات قويۇلغان بولۇپ، دۆلەتمەنلىكتىن قىلچىلىكمۇ ئەسەر يوق ئىدى. بۇ جاي جيا جېڭنىڭ كۆڭلىگە ياقتى چېغى، باۋيۇيگە قاراپ:

— بۇ جاي قانداقراق ئىكەن؟ — دەپ سورىدى. سۇخەنچىلەر نېمىدىندۇر ئەنسىرەپ، باۋيۇينى «ياخشى ئىكەن دېگىن» دېگەندەك قىلىپ نوقۇپ قويدى، لېكىن باۋيۇي پىسەنتىمۇ قىلماي:

— «مەرھابا ئەنقا» دېگەن جايدىن كۆپ تۆۋەن تۇرىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى.

— ئىسىت! — دېدى جيا جېڭ باۋيۇينىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ، — سەن نادان ئەخمەق گۈل - نەقىشلىك راۋاقلارغا، ھاي - ھاي كۆرۈنۈشلەرگىلا كۆزۈڭ چۈشىدىكەن، بۇنداق نازاپەتنىڭ قەدرىگە نەدىن يېتەتتىڭ؟ ئەيىب سېنىڭ ياخشى كىتاب تەھسىل

قىلمىغانلىقىڭدا !

— بەگ ئاتىمىزنىڭ تەنبىھ بېرىشى ئەلۋەتتە توغرا، — دېدى باۋيۈي دەرھال، — ئەمما، قەدىمكىلەرنىڭ «تەبىئىي» دېگەن سۆزى بار، بۇنىڭ مەنىسى نېمىدىن ئىبارەتكىن؟

سۇخەنچىلەر باۋيۈي ئۆز تەرسالىقى بىلەن ئۆزىگە بىرەر كۆڭۈلسىزلىك تېپىۋالمىسۇن دەپ، «تەبىئىي» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى يېشىپ بېرىشكە ئالدىراشتى.

— باۋيۈي غوجام، جانابلىرى ھەممىنى چۈشىنىپ تۇرۇپ نېمىشقا يەنە بۇ گەپنىڭ مەنىسىنى سوراپ قالدىلا؟ «تەبىئىي» دېگەن سۆز سۈنئىي كۈچ بىلەن ئەمەس، بەلكى تەبىئەتتە شۇنداق يارالغان، دېمەكتۇر.

— دېگەن يەردىن چىقتى مانا ! — دېدى باۋيۈي، — بۇ جايغا چۈشكەن ئىپتىز - ئېرىقلار سۈنئىي كۈچ بىلەن بىنا بولغان، ئۇنىڭ نېرىسىدا نە قوشنا يېزا - مەھەللە يوق، بېرىسىدا نە قورغان - قەلئە؛ نە تاغلىرىنىڭ تومۇرى يوق، نە سۇلىرىنىڭ مەنبەسى؛ نە ئاسماندا مازار - ماشايىخلارنىڭ مۇنار - پەشتاقلىرى؛ نە يەردە بازار - رەستىلەرگە ئۆتىدىغان كۆۋرۈك كۆرۈنمەيدۇ، خادىدەك يەككە - يېگانە تۇرغىنى تۇرغان. بۇنى گۈزەل دېگىلى بولماس، بۇ جاي بايىقى بىرقانچە جايلارنىڭ ئۇنداق تەبىئىيلىكى ۋە پەيزىلىكىگە قانداقمۇ يېتەلىسۇن؟ گەرچە ئادەم كۈچى بىلەن بۇلاقلار قېزىلىپ، بامبۇكلار ئۆستۈرۈلگەن بولسىمۇ، بۇ جاينىڭ سۈنئىيلىكى بىلىنمەيدۇ. يوق زېمىننى، بولمىغان تاغنى سۈنئىي كۈچ بىلەن زورمۇ زور بىنا قىلغاندا، ھەر قانچە ھۈنەر - ئۇستىلىق سەرپ قىلغان بىلەنمۇ قاملاشمايدۇ. قەدىمكىلەرنىڭ «تەبىئىي تەسۋىر» دېگەن سۆزىنىڭ مەنىسىمۇ ئەنە شۇنىڭدا. ئەمدى ...

— يوقال كۆزۈمدىن ! — دەپ ۋارقىرىدى جيا جېڭ باۋيۈينىڭ سۆزى تېخى تۈگىمەيلا غەزەپكە كېلىپ. باۋيۈي ئەمدىلا كېتىشكە تەمشەلگەندە، يەنە:

— توختا ! — دېدى باۋيۈينى توختىتىۋېلىپ، — يەنە بىر

بىيىت توقۇپ كۆر قېنى، قاملاشتۇرالمىساڭ، ئۇست ـ ئۇستىلەپ كاچات يەيسەن !
باۋيۇي شۇنچە قورقتىكى، دىر ـ دىر تىترەپ كەتتى، بىر هازاغىچە مەڭدەپ تۇرۇپ، ئاندىن تۆۋەندىكى ئىككى مىسرا بىيىتنى ئوقۇشقا مەجبۇر بولدى:

قالمىغاي كىرچىگە جاي كىرسە ئېقىن كۆلگە تولۇپ،
ئۈزىدۇ لەرزان بۇلۇتلار كۆكچىگە كۈنلۈك بولۇپ.

جيا جېڭ ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، بېشىنى چايقاپ:
ـــ تېخىمۇ لاۋزىلاشتىڭ ! ـــ دېدى ـ دە، كۆپچىلىكنى باشلاپ سىرتقا چىقتى، تاغ باغرىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، گۈل ـ چېچەك ۋە تال ـ سۆگەتلەرنى ئارىلىدى، تاش ۋە بۇلاقلارنى ياناپ، گۈلنەسرىن بېدىشى ئاستىدىن ئۆتۈپ، قۇستە باراڭلىقىغا كىردى. مودەن گۈللۈك شىپاڭدىن ئۆتۈپ، چوغلۇغ ئېتىزىنى كېزىپ قىزىلگۈللۈك هويلىغا كەلدى. بانان ئويمانلىقىنى بويلاپ چىغىر يول بىلەن يەنە ئىلگىرىلىدى. بىردىنلا تاش ئۆڭكۈردىن شىلدىرلاپ ئېقىپ چىقىۋاتقان سۇنىڭ ساداسى ئاڭلاندى. تاش ئۆڭكۈر ئۇستىدىن يۆگىمەچ ۋە چىڭگىلىك چىرماپ پەسكە ساڭگىلاپ تۇراتتى، سۇ يۈزىدە توزۇپ چۈشكەن گۈل بەرگىلىرى لەيلەپ يۈرەتتى.
ـــ كاتتا مەنزىرە ! كاتتا مەنزىرە ! ـــ دېيىشتى سۇخەنچىلەر.
ـــ قېنى جانابلار، بۇ يەرگە قانداق نام بېغىشلىساق بولار؟ ـــ دەپ سورىدى جيا جېڭ.
ـــ يېڭى نام ئويلاشنىڭ هاجىتى يوق، «ۋۇلىڭ نەهرى»[1]نىڭ بەئەينى ئۆزى ئىكەن بۇ يەر ! ـــ دەپ، بىردەك جاۋاب بېرىشتى

---

[1] «ۋۇلىڭ نەهرى» ـــ رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، شەرقىي جىن خانلىقىنىڭ تەييۈەن (مىلادىيە 376 ـــ 397) يىللىرىدا، ۋۇلىڭلىق بېلىقچى دەريادا بېلىق تۇتۇپ شاپتۇللۇققا بېرىپ قالىدۇ، ئۇ يەردە چىن زامانىسىدا مالىماندىن قاچقانلارنى ئۇچرىتىدۇ، كېيىن ئۇلار تۇرغان يەرنى تاپالمايدۇ. كېيىنكى زامانلاردا «تاۋيۈەن» («ۋۇلىڭ يۈەن») خىلۋەت ماكانىنىڭ تەمسىلى بولۇپ قالغان.

سوخەنچىلەر.

— يەنىلا بار جايىنىڭ ئىسمى بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بەكمۇ كونا سۆز، — دېدى جىيا جېڭ.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى سوخەنچىلەر كۈلۈپ، — «چىنلىقلار ماكانى»① دېسەكمۇ بولىدىغاندەك تۇرىدۇ.

— بۇ تېخىمۇ بىمەنە گەپ بولدى، — دېدى باۋيۈي، — «چىنلىقلار ماكانى» دېگەنلىك، ئالتوپىلاڭدىن خالىي بولۇش مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ سۆزنى ئىشلىتىشكە قانداق بولسۇن؟ ئۇنىڭدىن كۆرە «چاكاندىلىق قىرغاق، چېچەكلىك قايىنام» دېگەن ئەۋزەل.

— بۇ تېخىمۇ بىمەنە سۆز، — دېدى جىيا جېڭ ئاڭلاپ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار قېيىق ئۆتىدىغان ئۆڭكۈر ئالدىدىكى كېچىككە كەلگەندە:

— قېيىق بارمۇ؟ — دەپ سورىدى جىيا جېڭ.

— نېلۇپەر ئۈزۈش ئۈچۈن تۆت قېيىق، تاماشا ئۈچۈن بىر قېيىق ھازىرلىتىۋاتىمىز، تېخى پۈتمىدى، — دەپ جاۋاب بەردى جىيا جېن.

— ھەسسىنە، — دېدى جىيا جېڭ بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ، — ئۆتەلمەيدىغان بولدۇق - دە!

— تاغنى ئېشىپ ئۆتكىلىمۇ بولىدۇ، — دېدى جىيا جېن ۋە يول باشلاپ ئالدىدا ماڭدى. ئۇلار شاخ - شۇمبىلارغا ئېسىلىپ تاغنىڭ نېرىقى تەرىپىگە ئۆتكەندە، يۈزىدە تېخىمۇ كۆپ خازان چېچەكلەر لەيلەپ يۈرگەن بىر ئۆستەڭنى كۆردى. سۈيى شۇنچە تىنىق بولغان بۇ كەڭرى ئۆستەڭ ئەگىپ - تولغىنىپ ئېقىۋاتاتتى، ئىككى ياقىسىدا بولسا ئاسماننى توسۇپ تۇرغان بۈك - باراقسان مەجنۇنتاللار ۋە ئارىلاپ - ئارىلاپ شاپتۇللار، ئۆرۈكلەرمۇ كۆرۈنۈپ تۇراتتى، چاڭ - توزاندىن قىلچە ئەسەر

① «چىنلىقلار ماكانى» — يۇقىرىدىكىگە ئوخشاش، «ئۆتكەن زاماندا چىنلىقلار ئالتوپىلاڭدىن قېچىپ جايلاشقان خىلۋەت ماكان.»

يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆزىگە يەنە باراقسان مەجنۇنتاللار ئارىسىدىن پۇكۇلگەن كەمەر شەكلىدىكى قىزىل سالاسۇنلۇق تاختا كۆۋرۈك چېلىقتى، بۇ كۆۋرۈكتىن يەنە ھەرياققا سوزۇلغان يوللارغا ئۆتۈشكە بولاتتى. ئۇلار كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ بىر خىلۋەت، سالقىن ھويلىنى كۆردى، ھويلىنىڭ تاملىرى بىر رەڭدىكى خىشلارنى سىلىقلاپ قوپۇرۇلغان بولۇپ، تامنىڭ ئۈستى سۇزۇك خىش بىلەن چۈنچىلەنگەنىدى. بايىقى چوڭ تاغنىڭ تارماقلىرى مانا مۇشۇ تامنى كېسىپ ئۆتتى.

— بۇ ھويلا تولىمۇ بىمەنە سېلىنغانىكەن، — دېدى جيا جېڭ. ئاندىن ئۇ بوسۇغىدىن ئاتلاپ ئىچكىرىگە قەدەم تاشلىشى بىلەن تەڭ، ئاسمانغا تاقىشىپ تۇرغان يوغان ۋە چىرايلىق بىر تاغ بىردىنلا ئۇلارنىڭ ئالدىدىن چىقىپ قالدى، تاغنىڭ تۆت تەرىپىگە ھەرخىل تاشلار تىزىلغان بولۇپ، ھويلىنىڭ ئىچىدىكى ھەممە ئۆي ـ ئىمارەتلەرنى توسۇۋالغانىدى. ھويلىنىڭ ئىچىدە بىرمۇنچە غەلىتە ئوت ـ گىياھتىن باشقا بىرتال دەل ـ دەرەخمۇ كۆرۈنمەيتتى. بۇ ئوتلارنىڭ بەزىلىرى پىلەك تاشلاپ، بەزىلىرى شۇڭ تارتىپ ياتاتتى؛ بەزىلىرى تاغ چوققىلىرىدىن ساڭگىلاپ پەسكە چۈشۈپ تۇرسا، بەزىلىرى قورام تاشلار ئاستىدىن شۇڭغۇپ ئۆتۈپ، ھەتتا ئۆي ـ ئىمارەتلەرنىڭ ماڭلاي ـ تۈۋرۈكلىرىگە، پەلەمپەي سۇپىلىرىغا چىرمىشىپ ياتاتتى؛ گاھىلىرى شامالدا يەلپۈنۈپ تۇرغان يېشىل شايى بەلباغدەك لەپەڭشىپ تۇرسا، گاھىلىرى تۈرمىلەكلەپ قويۇلغان كالاۋاتۇنغا ئوخشايتتى؛ گاھىلىرىنىڭ مېۋىلىرى خۇددى كەنىۋەرگە ئوخشاش قىپقىزىل، گاھىلىرىنىڭ چېچەكلىرى گويا زەردارچىنغا ئوخشاش سايسېرىق ئىدى ۋە بۇ گىياھلارنىڭ دىماقنى يارغۇدەك پۇراقلىرىنى ئادەتتىكى گۈل ـ چېچەكلەرگە تەڭلەشتۈرگىلى بولمايتتى.

— ئاجايىپ تاماشا ـ ھە! — دېدى جيا جېڭ ئىختىيارسىز، — ئەپسۇسكى، بۇ ئۆسۈملۈكلەر بىلەن ناتونۇش ئىكەنمەن!

— بۇ يۈگمەچ، ماۋۇ چىڭگىلىك دېيىلىدۇ، — دەپ جاۋاب

بەردى تۇرغانلاردىن بىرسى.

— بۇنداق خۇش پۇراقلار بۇ ئۆسۈملۈكلەردە نېمە قىلسۇن؟ — دېدى جيا جېڭ.

— ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئەمەس، — دېدى باۋيۈيمۇ گەپكە ئارىلىشىپ، — بۇ ئوتلارنىڭ ئىچىدە چىڭگىلىك بىلەن يۆگىمەچلەرمۇ بار، ئاۋۇ پۇراق چېچىپ تۇرغىنى ئاسارۇن خىلىدىكى ئوتلار، ئاۋۇ بىر خىلى ئېھتىمالىم يېتىم رەيھان بولسا كېرەك، ماۋۇ بىر خىلى ئېھتىمالىم زەركاتان، ئاۋۇسى ئالتۇن پانۇس، ماۋۇسى يۇرۇن موسۇن، بۇلارنىڭ ئىچىدە تۇرغان قىزىللىرى ئەلۋەتتە قىرمىزى سۇزاپ، يېشىلى چوقۇم كۆك رەيھان. ئېسىمدە قېلىشىچە، «دەردى ـ پىراق»، «تاللانمىلار»① دېگەن كىتابلاردىمۇ بىرمۇنچە نادىر گىياھلار ئۇستىدە سۆزلەنگەن: بەزىلىرىنى پىننە، زەنجىۋىل دەپ ئاتىسا، بەزىلىرىنى قىزىل كۆك، ئوردان دەپمۇ ئاتايدىكەن. شائىر زوتەيچۇڭنىڭ «ۋۇ بەگلىكىنىڭ پايتەختى توغرىسىدا قەسىدە» دېگەن ئەسىرىدىمۇ تاش مونچاق، ھىدلىق قارىغاي، ئالىقات دېگەن گىياھلارنىڭ ئىسمىنى كۆرگەنمەن. «شۇ بەگلىكىنىڭ پايتەختى توغرىسىدا قەسىدە» دېگەن ئەسەردە بولسا قەلەمچە قىياق، قىزىلمۇچ، بالدىرغان، غايىب نېلۇپەر دېگەن گىياھلارنىڭمۇ بارلىقىنى كۆرگەنمەن. ھازىر يىللار ئۆتۈپ ئەسىرلەر كۆچۈپ كەتكەنلىكى ۋەجىدىن، كىشىلەر بۇ گىياھلارنى تونۇيالماي، ئېھتىمال ئۇنىڭ شەكلىگە قاراپلا ئات قويۇپ، بارا ـ بارا خاتا ئاتايدىغان بولۇپ قالغاندۇ ...

— كىم سەندىن سورىدى؟ — دەپ ۋارقىرىدى جيا جېڭ باۋيۈينىڭ سۆزىنى ئۈزۈپ تاشلاپ. باۋيۈي قورققىنىدىن كەينىگە داجىپ شۈك تۇرۇپ قالدى.

---

① «دەردى ـ پىراق» — شائىر چۈي يۈەننىڭ مەشھۇر ئەسىرى؛ «تاللانمىلار» — جەنۇبىي سۇلالىلەردىن لياڭ ۋۇدى خاننىڭ چوڭ ئوغلى شياۋتۇڭ (مىلادىيە 501 — 531) مۇھەررىرلىكىدە تۈزۈلگەن ئەدەبىي ئەسەرلەر توپلىمى.

جيا جېڭ ئىككى ياقتا تۇرغان سەيلە ئايۋانلىرىنى كۆرۈپ، ئۇنى بويلاپ ئىچكىرىگە قەدەم تاشلىدى. تۆر تەرەپتە تۇتاش دەھلىزلىك، تۆت تەرىپى پېشايۋانلىق، پەنجىرە ۋە تاملىرى يېشىل سىرلانغان بەش ئېغىزلىق خالىي ئايۋان ـساراي تۇراتتى، بۇ ئۆيلەر ھەممىدىن جىمجىت ۋە ئازادە كۆرۈنەتتى.

— بۇ ئايۋان سىنچاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ نەغمە ـ ناۋا قىلىشقىلا مۇۋاپىق ئىكەن، بۇ يەردە كۆجە كۆيدۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق، — دېدى جيا جېڭ تاماشا قىلىپ كېلىۋېتىپ، ئاندىن ئۇ سۇخەنچىلەرگە قاراپ، — بۇ جاي خىيالدىكىدىنمۇ ئاشۇرۇپ ياسىلىپتۇ، قېنى جانابلار، سىلەر ئەلۋەتتە گۈزەل ۋە يېڭى بېغىشلىمىلارنى ئويلاپ قويغانسىلەر، بۇ يەرگە ھۆسن ئۈستىگە ھۆسن قوشىدىغان بېغىشلىما بولغاندىلا، ئاندىن ئۇنىڭ گۈزەللىكى يەردە قالمايدۇ.

— «مىسلى رەيھان بۇيى ئەنبەر» دېسەك ناھايىتى مۇۋاپىقتەك تۇرىدۇ، — دېدى سۇخەنچىلەر كۈلۈپ.

— خوپ، مۇشۇ ئىبارىنى ئىشلىتەيلى، ئەمدى ئۇنىڭغا قانداق بېيىت بېغىشلىساق بولار؟ — دەپ سورىدى جيا جېڭ.

— مەن بىر بېيىت ئويلاپ قويدۇم، ئۇنىڭ قاش ـ كىرپىكىنى كۆپچىلىك تۈزەپ كۆرسۇن قېنى، — دېدى تۇرغانلاردىن بىرسى. ئاندىن تۆۋەندىكى بېيىتنى ئوقۇدى:

گۈلى رەيھان سەپتى ئەنبەر ھويلىغا زاۋال بىلەن،
چاچتى ئايدىڭ كۆلگە ئاسارۇن پۇراق شامال بىلەن.

بۇ بېيىتنىڭ ياخشىلىقىدا ئەلۋەتتە گەپ يوق، بىراق «زاۋال» دېگەن سۆز مۇۋاپىق كەلمەسمىكىن، — دېيىشتى تۇرغانلار.

— قەدىمكى شېئىرلاردا: «ياش تۆكۈپ تۇرار بالدىرغان ھويلىدا زاۋال بىلەن» دېگەن مىسرامۇ بار، — دەپ نەقىل كەلتۈردى ھېلىقى كىشى.

— ياق، بەك چۈشكۈن بولۇپ كېتىدىكەن ! — دېيىشتى تۇرغانلار يەنە.

— مەنمۇ بىر بېيىت ئويلاپ قويدۇم، ھەرقايسىلىرى باھا بېرىپ كۆرۈشسىلە قېنى، — دېدى تۇرغانلار ئىچىدىن يەنە بىرسى. ئاندىن تۆۋەندىكى بېيىتنى ئوقۇدى:

باغ يولىدا گۈل پۇرايدۇ ھەرقاچان سوقسا شامال،
تۆكسە ئاي ھويلىغا نۇر رەيھانمۇ بولغاي ئاي جامال.

جيا جېڭنىڭمۇ بېيىت توقۇغۇسى كەلدى چېغى، ساقاللىرىنى يىمىرىپ بىرنېمىلەرنى پىچىرلىدى، ئاندىن بېشىنى بىردىن كۆتۈرۈپ، يېنىدا ئۈنسىز ئولتۇرغان باۋيۈينى كۆرۈپ:

— سۆزلەيدىغان چاغدا سۆزلىمەي، يەنە نېمە قىلىپ تۇرىسەن ! بىرەر كىم كېلىپ سەندىن ئەقىل سورىشىنى كۈتۈۋاتامسەن؟

— بۇ يەردە گۈل رەيھان دەمدۇ، ئاي دەمدۇ، كۆل دەمدۇ، ھېچقايسىسى يوق، مۇبادا مۇشۇنداق بېيىتلارنى تۈزۈۋېرىدىغان ئىش بولسا، ئىككى يۈزلەپ بېيىت تۈزسىمۇ تۈگىمەيدۇ، — دېدى باۋيۈي.

— بىركىم سېنى مۇشۇ سۆزلەر بويىچە تۈزىسەن، دەپ ئۇشۇقىڭنى قىستىمۇ؟ — دېدى جيا جېڭ.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى باۋيۈي، — لەۋھە ئۈچۈن «چاچتى ئاسارۇن خۇش پۇراق» دېگەن سۆز باب كەلسە، ئۇنىڭغا تۆۋەندىكى بېيىت لايىق كېلىدۇ:

پۇتسە شېئىر قاقىلىگە شېئىردا تولغاي ئىشتىياق،
ياتسا گۈلنەسرىن تۈۋىدە چۈشمۇ چاچقاي خۇش پۇراق.

— بۇ بېيىتنى سەن «پۇتسە بانان ياپرىقىغا نەزم ھەم بانانچە ياش» دېگەن مىسراغا تەقلىد قىلغان، ھەيران قالغۇچىلىكى يوق، — دەپ كۈلدى جيا جېڭ.

— لى بەيمۇ ئۆزىنىڭ «ئەنقا سەيناسى» دېگەن شېئىرىنى تامامەن «سېرىق تۇرنا راۋىقى» دېگەن شېئىرغا تەقلىد قىلغان، گەپ ھۇنەردە. راسا تېگىگە چۆكۈپ قارىغاندا، بۇ بېيىت «پۇتسە بانان ياپرىقىغا نەزم» دېگەن مىسرادىن ئاللىقانداق پاساھەتلىك ۋە جانلىق تۇرىدۇ، — دېدى سۇخەنچىلەر.

— شۇمۇ گەپ بولدى - دە ! — دېدى جىيا جېڭ كۈلۈپ.

ئۇلار ئەنە شۇ گەپلەر بىلەن ھويلىدىن چىقىپ، ئانچە ئۇزاق ماڭمايلا ئېگىز ۋە ھەشەمەتلىك بالىخانىلارنى، بىر - بىرى بىلەن بوي تالىشىپ تۇرغان راۋاقلارنى، تەرەپ - تەرەپتە گىرەلىشىپ تۇرغان مەرمەر سارايلارنى، راۋاقلاردىن - راۋاقلارغا ئۆتىدىغان ئېگىز - ئېگىز ئاسما كۆۋرۈكلەرنى كۆردى. ياپيېشىل قارىغايلار ئۆي - ئىمارەتلەرنىڭ ماڭلايلىرىغىچە تېگىپ ۋە كۇنگۇرە چېچەكلەر پەلەمپەيلەرنى چۆرىدەپ تۇراتتى. روجەكلىرىگە نەقىشلەنگەن يىلباسۇن ۋە مۈڭگۈزسىز ئەجدىھالارنىڭ رەڭدار باش سۈرەتلىرى پالت - يۇلت قىلىپ كۆزلەرنى قاماشتۇراتتى.

— تۆر بارگاھ ئىكەن - دە، بۇ، — دېدى جىيا جېڭ، — بىراق بەكمۇ ھەشەمەتلىك بولۇپ كېتىپتۇ !

— شۇنداقراق بولغىنى دۇرۇس، — دېدى سۇخەنچىلەر، — گەرچە خانىش ئىقتىسادچانلىقنى قەدىرلىسىمۇ، بۈگۈن ئۇ كىشىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتى ئۈچۈن بۇنداق رەسىم - يوسۇننى ھېچقاچان بىھۇدىلىك دېگىلىمۇ بولماس.

ئۇلار پاراڭلىشىپ كېلىۋېتىپ قاشتاش پەيلۇغا ئۇدۇل كېلىپ قالدى، پەيلۇنىڭ ئۈستىدە چىرمىشىپ ياتقان يىلان ۋە ئەجدىھالارنىڭ سۈرىتى ناھايىتى كۆركەم نەقىشلەنگەنىدى.

— بۇ پەيلۇغا قانداق سۆزلەرنى قەيت قىلساق بولار؟ — دەپ سورىدى جىيا جېڭ.

— «ھۆرلەر ماكانى» دېگەن سۆز تولىمۇ باب كېلىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى تۇرغانلار. جىيا جېڭ بېشىنى چايقاپ قويۇپ ئۈندىمىدى.

باۋيۇي بۇ جاينى كۆرگەندىن كېيىن، يۈرىكى بىردىنلا «جىغغىدە» قىلىپ قالدى ـ دە، ئۇنى گويا قەيەردىدۇر كۆرگەندەك ھېس قىلدى، لېكىن قايسى يىلى ۋە قايسى ئايدا كۆرگەنلىكىنى ھە دېگەندىلا يادىغا ئالالماي خىيالغا كەتتى. جيا جېڭ ئۇنى يەنە بېغىشلىما تۈزۈشكە بۇيرۇدى. ئەمما، باۋيۇي شۇ تۇرقى ئۆز خىيالى بىلەن بەند بولۇپ، بېغىشلىما تۈزۈشكە قىلچىلىكمۇ كۆڭلى يوق ئىدى. تۇرغانلار باۋيۇينىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەي، ئۇنى يېرىم كۈنلەپ تاسقىلىپ يۈرۈپ ھارغىنلىق يېتىپ بېغىشلىما تۈزۈشكىمۇ ماجالى قالمىغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ، يەنە قِيىن ـ قىستاقتا ئېلىنىۋەرگەندە، جۇدۇنى تۇتۇپ قېلىپ بىرەر ھادىسە تۇغدۇرۇپ مالاللىق پەيدا قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرىدى ـ دە، دەرھال:

— بەس، قالغان بېغىشلىمىلارنى ئەتىگە ئالدۇرساقمىكىن، — دەپ جيا جېڭنى سايە قىلدى. جيا جېڭمۇ جيا ئانىنىڭ ئەنسىرەپ قېلىشىنى ئويلاپ:

— سەن ھايۋاننىڭمۇ كاركىراپ قالىدىغان ۋاقتىڭ بولىدىكەن، — دېدى سوغۇققىنا كۈلۈپ، — مەيلى، ساڭا مەن بىر كۈنلۈك مۆھلەت بېرەي، بېغىشلىمىنى ئەتىگىچە پۈتكۈزەلمىسەڭ زادى كەچۈرۈم قىلمايمەن. بۇ بىردىنبىر مۇھىم جاي، ياخشىراق ئىشلەپ كەل!

شۇ گەپلەردىن كېيىن، ئۇ كۆپچىلىكنى باشلاپ ھويلىدىن چىقىپ ئەتراپقا نەزەر تاشلىدى، ئۇلار باغنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ مۇشۇ جايغا يېتىپ كەلگۈچە، ناھايەت پۈتۈن باغنىڭ ئوندىن بەش ـ ئالتە قىسمىنىلا ئايلىنىپ بولغانىدى. دەل شۇ مەزگىلدە، خىزمەتچىلەردىن بىرسى جيا يۈيسۈن ئەۋەتكەن كىشى جيا جېڭ بىلەن كۆرۈشكىلى كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

— قالغان جايلارنى تاماشا قىلالمايدىغان بولدۇق. شۇنداق بولسىمۇ، يادىي ـ چۇداي كۆرگەچ نېرىقى تەرەپ بىلەن چىقىپ كېتەيلى، — دېدى جيا جېڭ. ئاندىن ئۇ سۇخەنچىلىرىنى باشلاپ

بىر يوغان كۆۋرۈككە كەلدى، كۆۋرۈك ئاستىدىن سۇ خۇددى ئەينەك پەردىدەك ئېتىلىپ كىرىۋاتاتتى. بۇ كۆۋرۈك ئەسلىي تالادىكى ئۆستەڭدىن ئىچكىرىگە سۇ يەتكۈزۈپ بېرىدىغان بىر چۈشۈرگە ئىدى.

— بۇ چۈشۈرگىگە نېمەدەپ نام قويساق بولار؟ — دەپ سورىدى جيا جېڭ.

— بۇ ھېلىقى ئەتىراپشان بۇلىقىنىڭ غولى، شۇڭا «ئەتىراپشان چۈشۈرگىسى» دەپ نام بەرسەك، — دېدى باۋيۈي.

— تولا ۋالاقشىما، «ئەتىراپشان» دېگىنىڭ قۇرۇق سۆز ! — دېدى جيا جېڭ.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار يول بويلاپ كېلىۋېتىپ خالىي دالانلارغا، كەپە ئۆيلەرگە، تاشلاردىن تىزىلغان تاملارغا، گۈللەردىن ياسالغان ئىشىكلەرگە، تاغ ئاستىغا جايلاشقان تەركىدۇنيا راھىبلارنىڭ بۇتخانىسىغا، ئورماندىكى ئايال دەرۋىشلەر ئىستىقامەتگاھىغا، ئۇزۇنغا سوزۇلغان دەھلىزلەرگە ۋە ئەگىم ـ ئەگىم كېمىلەرگە، چاسا ئايۋان ۋە يۇمىلاق شىپاڭلارغا بىر قۇرلا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىشتى، لېكىن بۇ جايلارنىڭ ھېچقايسىسىغا كىرىشكە ئۈلگۈرمىدى. ئۇلار ئەنە شۇنداق كېلىۋاتقاندا، بىردىنلا ئۇلارنىڭ كۆزىگە يەنە بىر ھويلا چېلىقتى. جيا جېڭ يېرىم كۈندىن بۇيان دەم ئالمىغانلىقى ئۈچۈن، ھېرىپ پۇتلىرى سىرقىراپ ئاغرىشقا باشلىغانىدى. شۇڭا، ئۇ ھېلىقى ھويلىنى كۆرگەن ھامان:

— بۇ يەرگە كىرىپ بىر پەس دەم ئالمىساق بولمىدى، — دەپ، قالغانلارنى باشلاپ ئىچكىرىگە كىردى. ئۇلار تەكە گۈلنى ئېگىپ، بامبۇك ـ قومۇشتىن قاشا توقۇپ ئاي شەكلىدە ياسالغان كېمىر ئىشىكتىن ئۆتكەندە، ھويلىنى قورشاپ تۇرغان ئاپپاق تاملار ۋە تام بويلاپ كەتكەن يېشىل باراقسان مەجنۇنتاللارنى كۆردى. جيا جېڭ ۋە باشقىلار ھويلا ئىچىگە كىردى، ھويلىنىڭ ئىككى تەرىپىدە بىر ـ بىرى بىلەن تۇتىشىپ كەتكەن سەيلە

ئايۋانلىرى تۇراتتى، ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا سۇنئىي تاغ ياسالغان ۋە ئۇنىڭ بىر چېتىگە بىرقانچە تۈپ بانان دەرىخى، يەنە بىر چېتىگە بولسا بىر تۈپ يېمىشلىك گۈلىيەسمەن ئۆستۈرۈلگەنىدى، ئۇنىڭ تۇرقى خۇددى كۈنلۈككە، ساڭگىلاپ چۈشكەن يىپلىرى بولسا كالاۋاتۇنغا، غۇچچىدە ئېچىلىپ تۇرغان چېچەكلىرى بەئەينى كەنىۋەرگە ئوخشايتتى.

— نېمىدېگەن چىرايلىق گۈل بۇ ! بىز گۈلىيەسمەننىڭغۇ كۆرگەن، لېكىن بۇنداق چىرايلىقىنى زادىلا كۆرۈپ باقمىغانىكەنمىز، — دېيىشتى تۇرغانلار.

— بۇ «قىز گۈلىيەسمەن» دەپ ئاتىلىدۇ، ئۇرۇقى چەت ئەلدىن كەلگەن. بۇ گۈل ئاسان ئاينىيدىغانلىقى ئۈچۈن، رىۋايەتتە ئۇنى «قىز قورغان»دىن كەلگەنمۇ دېيىشىدۇ. لېكىن، بۇ ئاساسسىز بىر ئەپسانە، — دېدى جيا جېڭ.

— نېمە بولسا بولسۇن، بۇ ھەرھالدا غەيرىي بىر گۈل ئىكەن، ئۇنى «قىز قورغان»دىن كەلگەن دېگەن سۆزنىڭ ئاساسىمۇ بار ئوخشايدۇ، — دېيىشتى تۇرغانلار.

— ئېھتىمالىم، شائىر ۋە ئەدىبلەر بۇ گۈلنىڭ قىزىللىقىنى ئەڭلىككە، ناتىۋانلىقىنى بىمارغا ۋە خىسلىتىنى ھەرەم قىزلىرىغا تەمسىل قىلىپ، ئۇنىڭغا «قىز» دېگەن نامنى بەرگەن بولسا كېرەك، ئەل ئارىسىدىمۇ يالغاندىن يالغاننى تارقىتىپ، ئاقىۋەت كېلىپ ئاڭا چىنپۇتۇپ قالىدىغان ئىشلارمۇ بارغۇ، — دېدى باۋيۈي.

— بەرھەق ! ئاجايىپ تەبىر بولدى ! — دەپ ماختاشتى تۇرغانلار.

ئۇلار ئەنە شۇنداق سۆزلىشە - سۆزلىشە پېشايۋان ئاستىدىكى كاتقا كېلىپ ئولتۇرۇشتى.

— بۇ يەرگە قانداق يېڭى بېغىشلىمىلار ئويلىشىپ قويىدۇڭلار؟ — دەپ سورىدى جيا جېڭ.

— بۇ جايغا «بانان ۋە تۇرنا» دېگەن سۆز باب كېلىدۇ، — دېدى

سۇخەنچىلەردىن بىرسى.

— «بۇنىدا رەڭلەر بەرق ئۇرادۇر نۇرلىنىپ» دېگەن سۆز ئۇنىڭدىنمۇ بابراق كېلىدۇ، — دېدى سۇخەنچىلەردىن يەنە بىرسى.

— بۇ سۆزۈڭدىن ئايلىناي! — دېدى جىيا جېڭ ۋە باشقىلار.

— يارايدۇ! — دېدى باۋيۈي ئاۋۋال، ئاندىن ئۇ يەنە سۆزىنى يۆتكەپ، — شۇنىسى ئەپسۇسكى، — دېدى.

— نېمىگە ئەپسۇس! — دەپ سورىدى تۇرغانلار.

— شۇنىڭ ئۇچۇنكى، بۇ جايغا بانان بىلەن گۈليەسىمەندىن ئىبارەت ئىككى خىل گىياھ ئۆستۇرۇلگەن، بۇ هال «قىزىل» بىلەن «يېشىل» دېگەن سۆزنىڭ يوشۇرۇنۇپ ياتقانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. مۇبادا ئۇنىڭ بىر خىلىنىلا تىلغا ئېلىپ، يەنە بىر خىلىنى چۈشۈرۈپ قويغاندا، مەنىسى تولۇق چىقماي قالىدۇ.

— سەنچە قانداق بولسا بولاتتى؟ — دەپ سورىدى جىيا جېڭ.

— مەنچە بولغاندا، — دېدى باۋيۈي، — «قىزىل غۇنچە، يېشىل ياپراق» دېگەن سۆز بېغىشلانسا، ئاندىن بۇنىڭ مەنىسى مۇكەممەللەشكەن بولاتتى.

— ناباب! ناباب! — دېدى جىيا جېڭ توختىماي بېشىنى چايقاپ.

شۇ سۆزلەردىن كېيىن، جىيا جېڭ كۆپچىلىكنى باشلاپ ئۆيگە كىردى. بۇ ئۆينىڭ ئىچى باشقا ئۆيلەردىن بۆلەكچە رەڭ سەرەمجانلاشتۇرۇلغان، ھەربىر ئارىلىقىنى بىر - بىرىدىن پەرقلەندۈرۈش تەس ئىدى. تۆت تامدا مەشھۇر نەققاشلار تەرىپىدىن تاختايغا تەشمە قىلىپ ئويۇلغان «بۇلۇت ئىچىدىكى شەپەرەڭلەر»①، «زىمىستاندىكى ئۇچ دوست②»، تاغ - دەريا ۋە ئادەمزاتلار، ئۇچار قاناتلار، گۈل - گىياھلار، داڭلىق رەسىم ۋە ئاسارئەتىقە نۇسخىلىرى، «دۆلىتى زىيادە بولسۇن، ئۆمرى ئۇزۇن بولسۇن»

---

① «بۇلۇت ئىچىدىكى شەپەرەڭلەر» — «دۆلىتى زىيادە بولسۇن» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغان نەقىش.

② «زىمىستاندىكى ئۇچ دوست» — قارىغاي، بامبۇك، مېيخۇا.

دېگەن ھۆسنخەتلەر تۇراتتى. بۇ رەڭگارەڭ نۇسخىلارنىڭ چۆرىسى كۆزنى قاماشتۇرغۇدەك قىلىپ زەر ۋە قاشتاشلار بىلەن بېزەلگەندى. تامغا ئويۇلغان تەكچىلەرنىڭ بەزىلىرىگە كىتابلار، بەزىلىرىگە داڭقانلار، بەزىلىرىگە سىياھدان ۋە قەلەملەر، بەزىلىرىگە لوڭقىلار ۋە بەزىلىرىگە گۈلتەشتەكلەر تىزىلغانىدى. تەكچىلەر تۇۋرۇك ياكى چاسا، ياكى ئاپتاپپەرەس چېچىكى، بانان ياپرىقى ۋە ياكى ھالقا شەكىللىرىدە ئويۇلغانىدى. بۇلار ۋال – ۋۇل قىلىپ كۆزنىڭ يېغىنى يەيتتى ۋە نەپىسلىكتە ۋايىغا يەتكەنىدى. ئۆينىڭ كىچىك – كىچىك پەنجىرىلىرىگە رەڭدار شايىلار چاپلانغان ۋە ئىشىكلىرىگە گۈللۈك تاۋاردىن پەردىلەر تارتىلغانىدى. شۇنىڭدەك يەنە پۈتۈن تام بويلاپ تۇرلۇك ئاسار ئەتىقىلەر ۋە زىننەت بۇيۇملىرىنىڭ، مەسىلەن، قالۇن، شەمشەر، ئاسما لوڭقا قاتارلىق نەرسىلەرنىڭ شەكلىگە قاراپ ئويۇقچە ئويۇپ چىقىپ، بۇ نەرسىلەر تام بىلەن تەكشى قىلىپ ئېسىپ قويۇلغانىدى.

— نېمىدېگەن نەپىس – ھە ! قانداق ئىشلەنگەنلىكىگە كىشىنىڭ ئەقلى يەتمەيدۇ ! — دېيىشتى كۆپچىلىك.

بۇ چاغدا جىيا جېڭ ئۆينىڭ ئىچىگە كىرىپ، تېخى ئىككىنچى ئارىلىققا ئۆتەر – ئۆتمەيلا كېلىۋاتقان يولدىن ئېزىپ قالدى. سولغا باقسا ئىشىكلەر، ئوڭغا باقسا پەنجىرىلەر باردەك تۇراتتى. لېكىن، ئۇ ئىلگىرىلەپ ئالدىغا كېلىۋىدى، ئالدىنى بىر كىتاب جاۋىنى توسىۋالدى، كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىسا شايى پەردىلىك بىر ئىشىك كۆرۈنگەندەك بولدى. ئۇ ئەنە شۇ ئىشىككە قاراپ كېلىۋاتقاندا، خۇددى ئۆزىنىڭ رەڭگىرويىغا ئوخشايدىغان بىر ئادەم بىر توپ كىشىلەرنى ئەگەشتۈرۈپ ئۆزىگە ئۇدۇل كېلىۋاتقاندەك كۆرۈندى، يېقىن كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، ئۇنىڭ ئالدىدا يوغان بىر تاش ئەينەك تۇراتتى. ئۇ ئەينەكنى ئايلىنىپ ئۆتكەندە، يەنە بىرقانچە ئىشىكلەرنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆردى.

— مېنىڭ كەينىمدىن مېڭىڭ، بەگ ئاتا، — دېدى جىيا جېن كۈلۈپ، — بۇ يەر بىلەن ئارقا هويلىغا چىقىمىز، ئارقا هويلا

بىلەن ماڭساق يولىمىز بۇرۇنقىغا قارىغاندا خېلى قىسقىرايدۇ.
جيا جېن جيا جېڭ ۋە باشقىلارنى باشلاپ، ئىككى قاتار قىلىپ قويۇلغان شايى توسۇقتىن ئۆتتى. دەرۋەقە بۇ يەردە بىر ئىشىك بولۇپ، بۇ ئىشىك بىلەن ئۇلار بېدىشلىك قىزىل گۈللەر بىلەن تولغان ھويلىغا چىقىشتى، ئۇلار يەنە گۈل توسۇقتىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ بىر ئېرىققا كېلىپ توسۇلۇپ قالدى.
— بۇ قاياقتىن كېلىۋاتقان سۇ؟ — دەپ سورىدى كۆپچىلىك ھەيران بولۇپ.
جيا جېن يىراقنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:
— بۇ سۇ ئەسلىي ئاۋۇ تۇرغان چۆشۈرگىدىن ئېقىپ چىقىپ، ئاۋۇ سۇڭگۈچتىن ئۆتىدۇ - دە، ئاندىن شەرقىي شىمال تەرەپتىكى جىلغا بىلەن يەنە ئاۋۇ تۇرغان سەھراغا بارىدۇ. ئۇ يەردىن يەنە ئايرىلىپ، غەربىي جەنۇب تەرەپكە ئۆتىدۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ سۇ بىر - بىرىگە قوشۇلۇپ، مۇشۇ يەردە جەملىنىدۇ - دە، ئاۋۇ تامنىڭ ئاستىدىن ئېقىپ چىقىپ كېتىدۇ.
— بۇ نېمىدېگەن كارامەت - ھە ! — دېيىشتى تۇرغانلار ئاڭلاپ.
ئۇلار شۇ گەپلەر بىلەن كېلىۋاتقاندا، ئالدىنى يوغان بىر تاغ توسۇپ، كېلىۋاتقان يولىدىن ئادىشىپ قېلىشتى. جيا جېن كۈلۈپ:
— مېنىڭ كەينىمدىن كېلىڭلار، — دەپ ئۇلارنى باشلاپ ماڭدى، كۆپچىلىك جيا جېنغا ئەگىشىپ، تاغنىڭ ئېتىكىنى ئايلىنىپ تۈز ۋە داغدام يولغا چىققاندا، ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا كەڭتاشا ئېچىلىپ تۇرغان بىر دەرۋازا پەيدا بولدى.
— ھەيھات ! ئىلاھنىڭ كارامىتى بىلەن بۇ ھۈنەرلەر شۇنچە كامالەتكە يەتكەن - ھە ! — دېيىشتى كۆپچىلىك ھويلىدىن چىقىپ كېلىۋېتىپ.
باۋيۈي باغدا يۈرگىنى بىلەن كۆڭلى ئىچكىرىدىكى ئاچا - سىڭىللىرىنىڭ يېنىدا ئىدى. جيا جېڭ ئۇنىڭغا رۇخسەت

بەرمىگەندىن كېيىن، ئۇمۇ بىللە كۇتۇپخانىغا كىرىشكە مەجبۇر بولدى. شۇ ئەسنادا، جيا جېڭنىڭ ئېسىگە بىر نېمە كەلدى بولغاي، باۋيۇيگە قاراپ:

— ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنى ئەنسىرىتىپ، كەتمەي نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟ تېخىچە ئويناپ تويمىدىڭمۇ؟ — دېدى. باۋيۇي ئەنە شۇ چاغدىلا كۇتۇپخانىدىن يېنىپ چىقتى. ئۇ ھويلىنىڭ سىرتىغا چىققاندا، جيا جېڭنىڭ مۇلازىملىرى كېلىپ باۋيۇينى قورشىۋالدى.

— تەلەيلىرى بار ئىكەن، بۈگۈن ئۇلۇغ بېگىمنىڭ ئېچىلىپ قالغان كۆڭلىگە توغرا كەپلا، بايا ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم نەچچە دورەم ئادەم ئەۋەتىپ سىلىنى سوراتتى، بىز ئۇلۇغ بېگىمنىڭ كەيپى چاغ ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلىپ قويدۇق، بولمىسا، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم چاقىرتىپ كېتەتتى ـ دە، ھۈنەرلىرىنى كۆرسىتەلمىگەن بولاتتىلا. بايا ئۆزلىرى توقۇغان بېيىتلار ھەممىنى بېسىپ چۈشتى، دەپ ماختاشقانلىقىنى ئاڭلىدۇق. بۈگۈن سىلى ئۇتۇپ چىقتىلا، بىزگە ئەمدى تارتۇق بېرىشلىرى كېرەك.

— ھەربىرىڭگە بىر تىزىقتىن يارماق، — دېدى باۋيۇي كۈلۈپ تۇرۇپ.

— بىز كۆرمىگەن يارماق ئەمەس ئۇ ! ماۋۇ ھەميانلىرىنى ئىنئام قىلىۋەتسىلە بىزگە، — دېدى مۇلازىملار. ئاندىن باۋيۇيگە يېپىشىپ كېلىپ ئۇنىڭ ھەميىنى بىلەن يەلپۈگۈچ سالغۇچىنى يېشىشكە باشلىدى ۋە ھەش ـ پەش دېگۈچە باۋيۇينىڭ يېنىغا ئېسىۋالغان نەرسىلىرىنى پاك ـ پاكىز شىلىۋېلىشتى. ئاندىن:

— ئەمدى ئۆزلىرىنى ئۆيگە چىرايلىقىنە يەتكۈزۈپ قويىمىز، — دېيىشتى ۋە باۋيۇينى ئوتتۇرىغا ئېلىپ جيا ئانىنىڭ ئىشىكىگىچە ئۇزىتىپ كەلدى. بۇ چاغدا جيا ئانىمۇ باۋيۇينى كۈتۈپ تۇرغانىدى. ئۇ باۋيۇينىڭ يېنىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ تاسقاقچىلىققا قالمىغانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن، ئىچ ـ

ئىچىدىن سۆيۈندى.

بىرپەستىن كېيىن، شىرىن باۋيۇيگە چاي كەلتۈردى ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى نەرسىلەرنىڭ بىرسىمۇ قالمىغانلىقىنى كۆرۈپ:

— يېنىڭىزدىكى نەرسىلىرىڭىزنى ھېلىقى يۈزى قېلىنلار يەنە ئېلىۋالغان ئوخشىمامدۇ؟ — دەپ سورىدى كۈلۈپ تۇرۇپ.

دەييۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، ئالدىغا كېلىپ باۋيۇينىڭ ئۇستىگە سەپسالدى، دەرۋەقە ھېچ نەرسىسى قالمىغانىدى.

— مەن سىزگە بەرگەن ھېلىقى ھەميانىمىمۇ بىرىۋەتكەن ئوخشىمامسىز؟ بۇنىڭدىن كېيىن مەندىن بىرەر نەرسە ئالمەن دېمەڭ، — دېدى ـ دە، ئاچچىقى بىلەن ئىچكىرى كىرىپ، ئۇلۇشكۇن باۋيۇي تاپىلاپ قويغان، تېخى پۈتمىگەن ھېلىقى ئىپار قاپچۇقىنى ئاچچىقىپ قايچىلاشقا باشلىدى. باۋيۇي دەييۈينىڭ رەنجىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنى توسۇشقا ئالدىرىدى، لېكىن قاپچۇقتا ئاللىقاچان قايچا تېگىپ بولغانىدى. باۋيۇي بۇ ئىپار قاپچۇقى تېخى پۈتمىگەن بولسىمۇ، ئىنتايىن ئەپچىل قىلىپ تىكىلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەنىدى، ئەمدى ھېچ ۋەجىسىزلا ئۇنى قايچىلىۋەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭمۇ ئاچچىقى كەلدى ـ دە، دەرھال ياقىلىرىنى ئېچىپ، قوينىدىن بىر ھەميانىنى چىقىرىپ دەييۈيگە سۇنۇپ:

— مانا، بۇ ھەميان بولماي نېمە؟ سىزنىڭ نەرسىڭىزنى مەن قاچان بىر كىمگە بېرىۋەتكەن يېرىم بار؟ — دېدى.

باۋيۇينىڭ ھەميانىنى بىرەر كىم ئېلىۋالمىسۇن دەپ، ئەتىۋارلاپ قوينىغا سېلىۋالغانلىقىنى كۆرگەن دەييۈي ئۆزىنىڭ بايىقى ئالدىراقسانلىقى بىلەن ئىپار قاپچۇقىنى قىيىپ تاشلىغىنىغا پۇشايمان قىلىپ، بېشىنى تۆۋەن تۇتقان پېتى جىم ئولتۇرۇپ قالدى.

— قايچىلاشنىڭمۇ ھاجىتى يوق ئىدى، ئەسلىي ماڭا بىرەر نەرسىڭىزنى بېرىشكە كەلگەندە قىيىنقىلىق قىلىسىز، ماۋۇ ھەميىنىڭىزنىمۇ قايتۇرۇپ بەرسەم قانداق؟ — دېدى ـ دە، باۋيۇي

ھەمىيىننىنى دەيىيۇينىڭ ئېتىكىگە چۆرۈۋەتتى. بۇنى كۆرگەن دەيىيۇي ئاچچىقىغا پايلىماي يىغلاپ تاشلىدى ۋە ھەميانىنى ئېلىپ ئۇنىمۇ قايچىلاشقا كىرىشتى. باۋيۇي دەرھال كەينىگە بۇرىلىپ كېلىپ، ھەميانىنى تارتىۋېلىشقا ئالدىراپ:

— جېنىم ئۇكام، ھەميانىنى ئاياپ قېلىڭ ! — دەپ يالۋۇردى. دەيىيۇي قايچىنى ئىرغىتىپ تاشلىۋېتىپ، كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ:

— مەن بىلەن بىردەم ياخشى، بىردەم يامان بولۇپ يۈرۈشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوق ! يامان بولۇشساق، بىر يولىلا يامان بولۇشايلى ! — دېدى ۋە باتناپ كارىۋاتقا چىقىپ، تەتۈر قارىغان پېتى يىغلاپ يېتىۋالدى. بۇنى كۆرگەن باۋيۇي چىدىماي كارىۋاتقا چىقىپ، «خان ئۇكام»، «جان ئۇكام» دەپ ئۇنىڭغا ناماقۇل بولۇشقا باشلىدى.

ئالدىنقى ھويلىدىن جىيا ئانىنىڭ باۋيۇينى چاقىرىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇنى ئاڭلىغان خىزمەتكارلار:

— دەيىيۇي خېنىمنىڭ ھۇجرىسىدا، — دەپ جاۋاب بېرىشتى.

— ئوبدان، تولىمۇ ئوبدان ! ئاكا - سىڭىل ئىككىيلەن بىردەم بىللە ئوينىۋالسۇن. ئاتىسى ئۇنى يېرىم كۈن تۇتۇۋالدى، ئەمدى بىر پەس كەڭ - كۇشادە يۈرۈۋالسۇن. ئۇلار تاكاللىشىپ قالمىسۇن يەنە، — دەپ تاپىلاپ قويدى جىيا ئانا. خىزمەتكارلارمۇ «خوش» دەپ جاۋاب بەردى.

باۋيۇينىڭ يېپىشقاقلىقىدىن زېرىككەن دەيىيۇي ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ماڭا ئارام بەرمەيدىغان ئوخشايسىز، كۆزىڭىزدىن يوقىلاي ئەمىسە، — دېدى - دە، تالاغا قاراپ ماڭدى.

— سىز نەگە بارسىڭىز مەن شۇ يەرگە بارىمەن، — دېدى باۋيۇي بوينىغا ھەميانىنى ئېسىۋېتىپ. دەيىيۇي ھەميانىنى تارتىۋالماق بولۇپ قولىنى سوزدى ۋە:

— بايا ئالمايدىغان كىشى ئەمدى تاقىۋاپتىغۇ؟ شۇ تۇرقى

مېنىڭ يۈزۈم چىمىلداپ كېتىۋاتىدۇ ! — دېدى ـ دە، ۋىلىققىدە كۈلۈۋەتتى.

— جېنىم ئۈكام، ئەتە ماڭا باشقا بىر ئىپار قاپچۇقى تىكىپ بېرىسىز جۇمۇ !

— تاۋىمغا قاراپ باقارمەن قېنى.

ئۇلار ئەنە شۇنداق پاراڭلار بىلەن تالاغا چىقتى ـ دە، ئىككىسى بىللە ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ تۆر ئۆيىگە كەلدى. مەسلىھەتلىشىۋالغاندەك بۇ يەردە باۋچەيمۇ بار ئىدى. شۇ تاپتا ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ تۆر ئۆيى ھېيىتتىكىدەكلا قىزىپ كەتكەنىدى. جيا چياڭ گۇسۇ شەھىرىدىن قايتىپ كەپتۇ. ئۇ ئون ئىككى نەپەر قىز ۋە چاڭچىلىكەشلىككە لازىملىق كىيىم ـ كېچەكلەرنى سېتىۋېلىپ كەلگەنىكەن، بۇلارنىڭ سىرتىدا يەنە نەغمىچى ئۇستازمۇ تەكلىپ قىلىپ كەپتۇ. نەشپۈتلۈك ھويلىنى بۆلەكتىن ئىسلاھ قىلماقچى بولغانلىقتىن، شۆ ھامما ئۇ يەردىن شەرقىي شىمال تەرەپتىكى بىر خىلۋەت ھويلىغا كۆچۈپ چىققانىكەن. ھېلىقى نەغمىچى ئۇستاز ۋە قىز چاڭچىلىكەشلەرنى مۇشۇ ھويلىدا مەشىق قىلدۇرماقچى بوپتۇ. بۇنىڭ تاشايىندا، بۇ چاڭچىلىكەشلەرنى سوراشقا قەسىردىكى سابىق ئايال ناخشىچىلارنى، يەنە ھازىرقى ئاقباش موماي‌لارنىمۇ بۇيرۇپتۇ. ئۇلارنىڭ كۈندىلىك ۋە ئايلىق كىرىم ـ چىقىم قاتارلىق ئىشلىرىغا، بارلىق چوڭ ـ كىچىك لازىملىق نەرسە ـ كېرەكلىرىگە ۋە ھېساب ـ كىتاب ئىشلىرىغا جيا چياڭنى سەركار قىلىپ تەيىنلەپتۇ.

شۇ چاغدا غوجىدار لىن جىشياۋنىڭ ئايالى كېلىپ خىزمىتىدىن مەلۇمات بەردى:

— تاللاپ سېتىۋېلىنغان ھېلىقى ئون ئىككى نەپەر بالا راھىبە بىلەن قىز دەرۋىشلەر تولۇق كېلىپ بولدى، ئۇلارغا تىككۈزۈلگەن يىگىرمە كىشىلىك يېڭى جەندىمۇ ھازىرلىنىپ بولدى. بۇلاردىن باشقا، يەنە چېچىنى چۈشۈرمەيلا تەركىدۇنيا

بولۇپ چىقىپ كەتكەن بىر قىز بار ئىكەن. ئاڭلىشىمچە، ئۇ سۈجۈلۈق قىز ئىمىش، ئاتا ـ بوۋىلىرىمۇ ئوقۇمۇشلۇق ئەمەلدارلاردىن ئىكەن. بۇ قىز كىچىكىدىن تارتىپلا كېسەلمەن بولغانلىقتىن، نۇرغۇن نەزىر ـ نىياز قىلىپ كۆرگەن بولسىمۇ، ھېچ كار قىلماپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئاخىر ئۆزى بۇددا دىنىغا مۇخلىس بولۇپ چىقىپ كېتىپتىكەن، كېسىلىمۇ شىپا تېپىپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۇ قىز چېچىنى چۈشۈرمەيلا راھىبە بولۇۋاپتۇ. بۇ يىل ئون سەككىز ياشقا كىرىپتۇ، ئىسمى مياۋيۈي ئىكەن. ئاتىسىمۇ، ئانىسىمۇ ۋاپات بولۇپ كەتكەنىكەن، يېنىدا پەقەت ئىككى نەپەر ئېمىكئانىسى ۋە بىر نەپەر دېدىكىلا خىزمىتىنى قىلىدىكەن. ئۇ قەلەمدە ئۆتكۈر، كىتابلارغا پىششىق ۋە ھۆسن ـ جامالدىمۇ گۈزەل بىر قىز ئىكەن. بۇ قىز پايتەختتە ئاۋالۇكى تېسۋارا (شاپائەت مۇئەككىلى)نىڭ يادىكارلىقى ۋە پاترا ياپرىقىغا يېزىلغان ئىبارىلەر بارلىقىنى ئاڭلاپ، ئۆتكەن يىلى پىر ـ ئۇستازىغا ئەگىشىپ پايتەختكە كەلگەنىكەن، ھازىر غەربىي دەرۋازىنىڭ سىرتىدىكى مۇنىلار ئىبادەتخانىسىدا ئىستىقامەت قىلىۋاتقۇدەك. ئۇنىڭ پىر ـ ئۇستازى تەڭرى ئاتا قىلغان رىزقىنى ئادا قىلىپ، ئۆتكەن يىلى قىش پەسلىدە جەننەتتىن ئورۇن ئاپتۇ. مەزكۇر قىزغا ئۇ «يۇرتقا قايتىش سەن ئۈچۈن لايىق ئەمەس، مۇشۇ ماكاندا ئىستىقامەت قىلىپ تۇرىۋەرسەڭ، ئاقىۋەت ئۇنىڭ ئەجرىنى كۆرىسەن» دەپ ۋەسىيەت قالدۇرۇپ كېتىپتىكەن، شۇ ئۈچۈردىن بۇ قىز پىر ـ ئۇستازىنىڭ مېيىتىگە ھەمراھ بولۇپ يۇرتىغا قايتمىغانىكەن.»

ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ:

— ئۇنداق بولسا، بىز نېمىشقا شۇ قىزنى ئەكېلىۋالمايمىز؟ — دېدى.

— ئەكېلىۋالغان بىلەن، — دېدى لىن جىشياۋنىڭ ئايالى جاۋابەن، — بۇ قىز «بەگ ـ غوجاملارنىڭ خانىدانى كىشىنى پۇل ـ دۆلىتى بىلەن بوزەك قىلىشى تۇرغان گەپ، زادى ئۇ تەرەپكە ئاياغ

باسمايمەن» دەپتۇدەك.

— بەگ پۇشتىدىن تۆرەلگەن خېنىم بولغاندىن كېيىن، خورىكى شۇنداق ئۇستۇنرەك بولىدۇ. ئۇنىڭغا تەكلىپنامە ئەۋەتىپ چاقىرتىۋالساق بولماسمىدى؟ — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم. لىن جىشياۋنىڭ ئايالى خوش دەپ چىقىپ كەتتى ۋە مياۋيۈيىنى چىللاپ كېلىش ئۈچۈن مىرزىغا تەكلىپنامە يېزىپ، مياۋيۈيگە سۇنۇپ بېرىشنى تاپىلىدى، ئارقىدىن خىزمەتچىلەرنى ئەتىگەنلىككە مەپە قوشۇپ مياۋيۈيىنى ئەكېلىشكە بۇيرۇدى. ئەمدى قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون سەككىزىنچى باب

خاننىڭ شەپقىتى بىلەن خانىش يۈەنچۈننىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى يوقلاپ كەلگەنلىكى
باۋيۈيىنىڭ قوۋم ـ قېرىنداشلىرى ئالدىدا شېئىرىيەت ماھارىتىنى كۆرسەتكەنلىكى

شۈنداق قىلىپ، فېڭجيېنىڭ ئالدىغا بىردەم بىرسى كېلىپ، يەملەشكە لازىملىق شايى ـ دارايىلارنى ئامباردىن ئالدۇرۇپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلسا، بىردەم يەنە بىرسى كېلىپ، ئۈنىڭ ئالتۇن ـ كۈمۈش قاچا ـ قۇچىلارنى ئۆتكۈزۈۋېلىشىنى ئىلتىجا قىلاتتى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن تۆر ئۆيدىكى دېدەكلەرنىڭمۇ «ئۈھ» دېگۈدەك ۋاقتى چىقماي قالدى. بۇ ھالنى كۆرگەن باۋچەي:

— بىز پۈتلىكاشاڭ بولماي بۇ يەردىن كېتەيلى، — دەپ، باۋيۈي ۋە باشقىلار بىلەن بىللە يىڭچۈننىڭ ھۇجرىسىغا كېتىشتى.

ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ھەر كۈنى ئالدىراپ ـ تېنەپ يۈرۈپ، ئونىنچى ئاي كىرگەندىلا، ئاندىن توققۇزىنى تەل قىلالىدى. ئىش بېشىدىكىلەردىن تولۇق ھېساب ئېلىندى؛ ئاسارئەتىقىلەر، قەلەم ـ دۈۋەتلەر ۋە زىننەت بۇيۇملىرى جاي ـ جايىغا تولۇق تىزىلىپ بولدى؛ تۇرنا، بۇغا، توشقاندىن تارتىپ توخۇ ۋە غازلارغىچە بولغان قۇش ـ جانىۋارلار تولۇق سېتىۋېلىنىپ، بېقىش ئۈچۈن باغنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا ئەۋەتىپ بېرىلدى؛ جيا چياڭمۇ يىگىرمە ـ ئوتتۇز كۆرۈنۈش ئويۇنلارنى تەييارلىتىپ قويدى؛ بالا راھىبە ۋە قىز دەرۋىشلەرمۇ دۇرۇت ئوقۇپ، تىلاۋەت قىلىشنى ئۆگىنىۋېلىشتى. شۇنىڭ بىلەن جيا جېڭنىڭ كۆڭلىمۇ بىرئاز

تىنىپ، قىلچىلىكمۇ پىسەنت كەلمەيدىغاندەك ئورۇن قالدۇرماسلىق ئۈچۈن، جيا ئانىنى باغقا تەكلىپ قىلىپ، ھەممە يەرنى بىرمۇ بىر كۆزدىن كەچۈرۈپ، ئوبدان ئېدىتلاپ چىقتى. جيا جېڭ ئەنە شۇنىڭدىن كېيىنلا خان ھەزرەتلىرىگە تەكلىپنامە سۇنالىدى. تەكلىپنامە سۇنۇلغان كۈنىلا خان ھەزرەتلىرى: «خانىش كېلەر يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنى، يەنى پانۇس بايرىمى كۈنى مۇلاقاتقا بارىدۇ» دەپ يارلىق چۈشۈردى. جيا قەسرى بۇ يارلىقنى ئالغاندىن كېيىن، كېچە - كۈندۈزلەپ تېخىمۇ ئالدىراش بولۇپ، ھەتتا چاغانىنىمۇ تۈزۈكرەك ئۆتكۈزەلمىدى.

ھەش - پەش دېگۈچە پانۇس بايرىمىمۇ يېقىنلىشىپ قالدى، بىرىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنىدىن باشلاپ، ئاغۋاتلار چىقىپ كىيىم يەڭگۈشلەيدىغان، تەنەپپۇس قىلىدىغان، تەزىم قوبۇل قىلىدىغان، زىياپەت بېرىدىغان ۋە ئىستىراھەت ئالىدىغان جايلارنىڭ نەلەردە ئىكەنلىكىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقىشتى. بۇنىڭ بىلەنلا قالماستىن، جايلارنى چارلاشقا ۋە قورۇقچىلىق قىلىشقا سەركار بولغان ھەرەمئاغىسى بىرمۇنچە بالا ئاغۋاتلارنى باشلاپ چىقىپ، ھەممە جايلارنىڭ قورۇقچىلىق ئىشلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، ئۇ يەرلەرگە پەردە تارتقۇزۇپ قويدى ۋە جيا قەسرىدىكىلەرنىڭ نەدىن چىقىپ، نە بىلەن كىرىدىغانلىقى، نەدە ئاش تارتىدىغانلىقى ۋە نەدە مەرۇزە قىلىدىغانلىقى قاتارلىق قائىدە - يوسۇنلارنى ئۇلارغا تاپىلاپ قويدى. تالادا بولسا ئىنشائات دىۋانىنىڭ ئەمەلدارلىرى بىلەن بەش دەرۋازىنىڭ پاششاپېگى كوچا - ھويلىنى سۈپۈرگۈزۈش، بىكارچىلارنى قوغلاش بىلەن شۇغۇللاندى. جيا شې ۋە باشقىلار ئۇستىلارنىڭ ئون تۆتىنچى كۈنىگىچە گۈلپانۇس، شام - چىراغ قاتارلىق نەرسىلەرنى تولۇق ياساپ چىقىشىغا ھەيدەكچىلىك قىلىپ تۇردى. بۇ كېچە يۇقىرىدىكىلەردىن تۆۋەندىكىلەرگىچە كىرپىك قاقماي چىقتى.

ئون بەشىنچى كۈنى، بەشىنچى دۇمباق ئۇرۇلغان ۋاقىتتا،

جىيا ئانا ۋە باشقا مەرتىۋە ئىگىلىرى ئۆز دەرىجىلىرى بويىچە رەسمىي ياساندى. بۇ چاغدا باغدا ئەجدىھا ۋە ئەنقا سۈرەتلىرى كەشتىلەنگەن پەردىلەر لەپىلدەپ ئۇچۇپ تۇرسا، ئالتۇن - كۈمۈش جابدۇق - جاھازلار يالت - يۇلت قىلىپ، ئۈنچە - مەرۋايىت زىبۇ - زىننەتلەر چاقناپ تۇراتتى. ئىسرىقدانلاردىكى كۆجىلەر خۇددى پىيازگۈلدەك خۇش پۇراق چېچىپ تۇرسا، لوڭقىلاردىكى گۈل - چېچەكلەر مەڭگۈلۈك باھاردىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. باغنىڭ ئىچى شۇنچە جىمجىت ئىدىكى، بىرەر كىمنىڭ يۆتەلگىنىمۇ ئاڭلانمايتتى. جىيا شې ۋە باشقىلار غەربىي كوچا دەرۋازىسى ئالدىدا، جىيا ئانا ۋە باشقىلار رۇڭگو قەسىرىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا كۈتۈپ تۇرۇشاتتى. كوچىلارنىڭ ئېغىزلىرى پەردىلەر بىلەن ھىم قىلىپ توسۇۋېتىلگەنىدى. ئۇلار كۈتۈپ تاقىتى تاق بولۇپ تۇرغان بىر مەزگىلدە، ئاتلىق كېلىۋاتقان بىر ئاغۋاتنى كۆردى - دە، جىيا جېڭ ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ ئۇچۇرىنى سورىدى.

— تېخى ئەتىگەن! — دېدى ئاغۋات، — پېشىندە غىزالىنىپ بولغاندىن كېيىن، ئاخىرقى پېشىن ۋاقتىدا يەنە ھومايۇن تائەتخانىسىغا ئىبادەتكە بارىدۇ، دىگەر چاغلاردا نۇرلۇق ئوردىغا زىياپەتكە بېرىپ گۈلپانۇس ئويۇنىنى كۆرىدۇ، ئاندىن خان ھەزرەتلىرىنىڭ يارلىقىنى كۈتىدۇ. شام ۋاقتىدا يولغا چىقىشىمۇ چوڭ گەپ.

— ئۇنداق بولسا، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم بىلەن ئاغىچا خېنىملار ئۆيلىرىگە يېنىپ تۇرغاي، ۋاقتى يەتكەندە چىقىشىمۇ كېچىكىپ قالماس، — دېدى فېڭجيې ئاغۋاتنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ. شۇنىڭ بىلەن جىيا ئانا ۋە باشقىلار ئۆز ئىختىيارىي بويىچە ئىش كۆردى. باغنىڭ ئىچى تامامەن فېڭجيېنىڭ كۆز - قۇلاق بولۇپ تۇرۇشىغا قېلىپ قالدى. سەركارلار بىر تەرەپتىن ئاغۋاتلارنى تاماق ۋە شارابقا باشلىسا، يەنە بىر تەرەپتىن كىشى ئەۋەتىپ شام - چىراغلارنى ئالدۇرۇپ، ھەرقايسى جايلارغا

ياققۇزۇپ قويدى.

تالادا بىردىنلا ئاتلارنىڭ ئوپۇر - توپۇر قىلغان تۇياق تىۋىشى ئاڭلاندى، ئون نەچچىلىگەن ئاغۋات هاسىراپ - هۆمۈدەپ يېتىپ كەلگەن پېتى چاۋاك چېلىپ دېرەك بەردى، بۇ يەردىكى ئاغۋاتلار بۇلارنىڭ بېشارىتىگە چۈشەندى - دە، خانىشنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ، هەركىم ئۆز ئورنىغا بېرىپ تىك تۇرۇشتى. جيا شې پۈتۈن جەددى - جەمەتىنى باشلاپ غەربىي كوچا دەرۋازىسى ئالدىغا، جيا ئانا بولسا هەممە ئايال جەمەتلىرىنى باشلاپ چوڭ دەرۋازا ئالدىغا قارشى ئېلىشقا چىقىشتى، خېلى ۋاقىتلارغىچە جىمجىتلىق هۆكۈم سۈردى. شۇ ئەسنادا ئىككى نەپەر ئاتلىق ئاغۋات ئالدىرىماي - تەمتىرىمەي، غەربىي كوچا دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى ۋە ئاتلارنى پەردە سىرتىغا هەيدىۋېتىپ، ئۆزلىرى غەربكە قاراپ تىك تۇرۇشتى. خېلىدىن كېيىن يەنە ئىككىسى كېلىپ خۇددى شۇنداق تىزىلىپ تۇردى. شۇنداق قىلىپ، ئارىدىن ئۇزاق ۋاقىت ئۆتمەيلا، ئون نەچچە جۈپ ئاغۋات كېلىپ بولدى. نەغمە - ناۋالارنىڭ ساداسىمۇ بىلىنەر - بىلىنمەس ئاڭلىنىشقا باشلىدى. بۇ چاغدا ئەنقا - ئەجدىهالارنىڭ سۈرىتى كەشتىلەنگەن تۇغ - ئەلەملەر، قىرغاۋۇللارنىڭ پەيلىرى بىلەن ئىشلەنگەن شاهانە يەلپۈگۈچلەر، ئوردىغا خاس كۈجە يېقىلغان ئالتۇن ئىسرىقدانلار كۆتۈرگەن كىشىلەر جۈپ - جۈپ بولۇپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ كەينىدە يەتتە ئەنقانىڭ سۈرىتى كەشتىلەنگەن ۋە ئەگرى دەستىلىك نارەنج سايىۋەن، ئۇنىڭ ئاستىدا تاج، تون، كەمەر ۋە ئاياغ كىيىملەر كۆتۈرگەن كىشىلەر، شۇنىڭدەك ئىپارلىق لۆڭگە، كەشتىلىك ياغلىق، ئاپتۇۋا - چىلاپچا، چاڭ قاققۇچ قاتارلىق نەرسىلەرنى تۇتقان سەركار ئاغۋاتلار كېلەتتى. بۇلار سەپ - سەپ بولۇپ ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن، ئەڭ ئاخىرىدا سەككىز نەپەر ئاغۋات ئالتۇن قۇببىلىق، ئۈستىگە ئەنقا كەشتىلەنگەن سارغۇچ پەردىلىك شاهانە تەختىراۋاننى كۆتۈرۈپ، ۋەزمىن قەدەم تاشلاپ

كېلىۋاتاتتى.

بۇنى كۆرگەن جىيا ئانا ۋە باشقىلار يۈكۈنۈشكە ئالدىرىۋىدى، ئاغۋاتلار كېلىپ ئۇلارنى شۇ ھامان يۆلىۋالدى. تەختىراۋان كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان ئاغۋاتلار تەختىراۋاننى دەرۋازىنىڭ ئىچىگە ئەكىردى، ئاندىن شەرق تەرەپتىكى بىر سارايىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ يەرگە قويدى. بۇ چاغدا ئاغۋاتلار تىزلىنىپ تۇرۇپ، خانىشنى تەختىراۋاندىن چۈشۈپ سارايغا كىرىشكە ۋە ئېگىنىنى يەڭگۈشلىۋېلىشقا تەكلىپ قىلدى، ئاندىن ئۆزلىرى تارقىلىپ كېتىشتى. خانىشنىڭ يېنىدا پەقەت پەردازچى كېنىزەك بىلەن زىننەتچى كېنىزەكلا ئۇنى تەختىراۋاندىن چۈشۈرۈشكە قېلىپ قالدى. ھويلىدا شايى ـ دارايىلاردىن ياسالغان رەڭگارەڭ گۈلپانۇسلار چاقناپ تۇراتتى. سارايىنىڭ ماڭلىيىغا: «ئىنايەت ۋە ئىلتىپات نۇرىغا چۆمۈلگەي» دېگەن ئىبارە يېزىلغان پانۇس ئېسىقلىق ئىدى. خانىش جىيا يۈەنچۇن ئىچكىرى كىرىپ ئېگىن يەڭگۈشلەپ چىقىپ، يەنە تەختىراۋانغا چۈشۈپ باغقا قاراپ يول ئالدى. باغدا كۈجىلەرنىڭ تۈتۈنلىرى لەرزان ئۆزۈپ يۈرەتتى ۋە گۈل ـ چېچەكلەر جىلۋىلىنىپ، شام ـ چىراغلار بىر ـ بىرى بىلەن نۇر تالىشىپ، نەغمە ـ ناۋالار ھېلىدىن ـ ھېلى مۇڭلۇق ياڭراپ تۇراتتى. بۇ ئاسايىشلىق ۋە باياشاتلىق گۈزەل مەنزىرىنى تەسۋىرلەپ تۈگىتىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

خانىش باغنىڭ ئىچ ـ تېشىدىكى بۇ مەنزىرىلەرگە تەختىراۋان ئىچىدە ئولتۇرۇپ نەزەر تاشلىدى ـ دە، بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ:

ـــ بەكمۇ ھەشەمەتلىك، بەتخەجلىك بولۇپ كېتىپتۇ! ـــ دەپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىدى. بۇ چاغدا ئاغۋاتلار يەنە تەختىراۋان ئالدىدا تىزلىنىپ تۇرۇپ ئۇنى كېمىگە تەكلىپ قىلدى. خانىش تەختىراۋاندىن چۈشۈپ كېمىگە چىقتى، ئۇزۇنغا سوزۇلغان سۈپسۈزۈك سۇ خۇددى ئۆزۈپ كېتىۋاتقان ئەجدىھاغا ئوخشايتتى، ئىككى ساھىلدىكى مەرمەر سالاسۇنلارغا ئېسىقلىق تۇرغان بىللۇر ۋە شىشە پانۇسلار خۇددى قار ۋە كۈمۈشتەك پارقىراپ

تۇراتتى. ساھىلنىڭ تۆپىسىدىكى سۆگەت، ئۆرۈك ۋە باشقا دەرەخلەرنىڭ يالىڭاچ شاخلىرىغا ھەر خىل تاۋار - دۇردۇن، شايىلاردىن ۋە تۇڭتومۇ دەرىخىنىڭ پورىدىن ياسالغان چېچەكلەر چاپلاپ قويۇلغانىدى، ھەربىر تۈپ دەرەخكە مىڭلىغان پانۇسلار ئېسىقلىق تۇراتتى. كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولسا سەدەپ ۋە قۇش پەيلىرىدىن ياسالغان نىلۇپەر، سۇ چېچىكى، ياۋا ئۆردەك ۋە بېلىقچى قۇش شەكلىدىكى پانۇسلار تۇراتتى. كۆلنىڭ ئىچى - تېشىدىكى پانۇسلار بىر - بىرى بىلەن نۇر تالىشىپ، ئاسمان - زېمىننى نۇرغا چۆمدۈرۈۋەتكەنىدى. دېمەك، پۈتۈن باغ خۇددى بىللۇر - شېشە دۇنياسىغا، ئۈنچە - مەرۋايىت كائىناتىغا ئايلانغانىدى. كېمە ئۇستىگە يەنە ھەرخىل گۈلتەشتەكلەر تىزىلغان، پەنجىرىلىرىگە ئۈنچە پەردىلەر، كەشتىلىك چىمىلدىقلار تارتىلغان، كېمىنىڭ پالاقلىرى بولسا دارچىن ياغىچىدىن ياسالغانىدى. بۇ ھەقتە سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. شۇنداق قىلىپ، كېمە كۆۋرۈكنىڭ سالاسىدىن ئۆتتى. سالا ماڭلىيىغا ئېسىقلىق تۇرغان پانۇسقا يېزىلغان «چاكاندىلىق قىرغاق، چېچەكلىك قاينام» دېگەن ئىبارە روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

كىتابخانلار ئاڭلىغايكى، بۇ «چاكاندىلىق قىرغاق، چېچەكلىك قاينام» ۋە «مەرھابا ئەنقا» دېگەن ئىبارىلەرنى ئالدىنقى كۈنلەردە جيا جېڭ باۋيۈنىنىڭ ماھارىتىنى مۇنداقلا سىناپ كۆرمەك ئۈچۈن، ئۈنىڭغا ئېيتقۇزۇپ كۆرگەنىدى، ئەمدى نېمىشقا بۇ ئىبارىلەر ئويۇندىن چىڭىغا ئايلىنىپ قالىدۇ؟ جيا قەسرى ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا ئوقۇمۇشلۇق بولۇپ كەلگەن بىر خاندان بولۇپ، بۇنداق بېيت - بېغىشلىمىلارنى بىر - ئىككى داڭدار ئەدىبلەرگە يازدۇرغۇچىلىكى بار تۇرۇقلۇق، قانداقسىغا غايىبتىن بېيىپ قالغان بايلاردەك، ئىشنى بىر گۆدەك بالىنىڭ دېگەنلىرى بىلەن ئەپلەپ - سەپلەپ ئۆتكۈزۈۋەتكەندۇ؟ بۇنىڭ ۋەجى شۇكى، خانىش تېخى ئوردىغا كىرمىگەندە، يەنى ئۇ بالا چاغلىرىدىلا جيا

ئانىنىڭ تەربىيەسىدە بولۇپ كەلگەنىدى، كېيىنكى كۈنلەردە ئۇنىڭغا يەنە باۋيۇي كېلىپ قوشۇلدى، شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئاچا ـ ئىنى بولۇپ قېلىشتى. ئىنىسى باۋيۇينى ئانىسى ياشانغان چېغىدا تۇغقانلىقى ئۈچۈنمۇ، ئۇنىڭغا بۆلەكچىلا ئامراقلىقى كېلەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە باۋيۇي ئىككىسى بىللە جيا ئانىنىڭ خىزمىتىدە بولۇپ، بىر ـ بىرىدىن بىردەممۇ ئايرىلغۇسى كەلمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. باۋيۇي تېخى مەكتەپكە كىرمەي تۇرۇپلا، يەنى ئۈچ ـ تۆت يېشىدىلا خانىش ئۇنىڭغا بىرقانچە كىتابلارنى يادقا ئالدۇرۇپ خېلى ساۋاتلىق قىلىپ قويغانىدى. ئۇلار ئاچا ـ ئىنىلا ئەمەس، بەلكى ئانا ـ بالىدەكلا ئۆتۈشەتتى. خانىش ئوردىغا كىرىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ ئاتا ـ ئانىلىرىغا پات ـ پات خەت چىقارتىپ: «باۋ يۇينى ئوبدان پەرۋىش قىلىشنى زىنھار ئەستىن چىقىرىپ قويماسلىق كېرەك. قاتتىق تۇتۇلمىسا كەلگۈسىدە كېرەكسىز نەرسە بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئېشىپ كەتسە كۈتۈلمىگەن ھادىسىلەر كېلىپ چىقىدۇ ـ دە، مومىمىزغا كۆڭۈل ئاغرىقى تېپىپ بېرىدۇ» دېگەن سۆزلەرنى تاپىلاپ، ئۆزىنىڭ باۋيۇيگە كۆيۈنگەنلىكىنى ھەرقاچان ئىزھار قىلىپ تۇراتتى. جيا جېڭ قايسى كۈنى خەلپىتىمنىڭ باۋيۇينى ئەدەبىي پاساھەتكە ئىگە دەپ ماختىغانلىقىنى ئاڭلىغانىدى، شۇڭا باغنى سەيلە قىلغان چاغدا، باۋيۇينىڭ ماھارىتىنى ئانچە ـ مۇنچە سىناپمۇ كۆرگەنىدى. باۋيۇينىڭ تۈزگەن بېيىت ـ بېغىشلىمىلىرى داڭدار موللىلارنىڭ كۈچلۈك قەلىمىگە يېتەلمىسىمۇ، ئۇنىڭدىن ئۆز خانىدانىنىڭ پۇرىقى چىقىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە خانىش بۇ بېيىت ـ بېغىشلىمىلارنى ئۆزىنىڭ جانجىگەر ئىنىسى يازغانلىقىنى ئاڭلىسا، باۋيۇي ئۇنىڭ ئارزۇ ـ ئۈمىدلىرىنى يەردە قويمىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭلاشقا جياجېن ئۇنىڭ تۈزگەنلىرىنى قاتارغا ئۆتكۈزدى ۋە ئۇ كۈنى تۈزۈپ چىقىشقا ئۈلگۈرەلمىگەنلىرىنىمۇ كېيىن تولۇقلاتقۇزۇپ چىقتى.

خانىش يۇقىرىقى بېغىشلىمىنى كۆرگەندىن كېيىن:

— «چېچەكلىك قاينام» بار يەردە «چاكاندىلىق قىرغاق»نىڭ نېمە كېرىكى؟ — دېدى تەبەسسۇم بىلەن. چىۋىن قورىغۇچى ئاغۋاتلارنىڭ بىرسى، خانىشنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاش بىلەن تەڭ، كېمىدىن قىرغاققا سەكرەپ چۈشۈپ، چاپقان پېتى بېرىپ جىيا جېڭغا مەلۇم قىلدى ۋە جىيا جېڭمۇ ئۇنى دەرھال يەڭگۈشلىتىپ قويدى. بىر پەستىن كېيىن كېمە ئىچكىرى قىرغاققا يەتتى. خانىش كېمىنى تاشلاپ يەنە تەختىراۋانغا چىقتى ۋە ئازادە ياسالغان مەرمەر سارايلار، ھەشەمەتلىك بارگاھلارنى، تاش پەيلۇ ئۈستىگە پۈتۈلگەن «ھۆرلەر ماكانى» دېگەن ئىبارىنى كۆردى. خانىش بۇ ئىبارىنى «مۇلاقات سەيلىگاھى» دېگەن ئىبارىگە ئۆزگەرتىپ قويۇشنى بۇيرۇدى. ئاندىن ئۇ چۈشكۈن ئوردىغا كىرىپ، ھويلىدا يالقۇنلاپ كۆيۈۋاتقان گۈلخانلارنى، يەرگە چېچىلغان سەندەل ـ ئۇد تارىشىلىرىنى، گۈلپانۇس ـ شېشە چىراغلارنى، ئالتۇن روجەك ۋە مەرمەر سالاسۇنلارنى كۆردى. پۆپۈكلۈك پەردىلەر، بېلىق ۋە قۇندۇزلارنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن زىلچىلار، ئىسرىقدانلاردىن پۇرقىراپ چىقىۋاتقان خۇشبۇي پۇراقلار، قاتار تىزىپ قويۇلغان قىرغاۋۇل پەيلىرىدىن ئىشلەنگەن شاھانە يەلپۈگۈچلەر توغرىسىدا تەسۋىرلەپ تۈگەتكىلىمۇ بولمايتتى. ئاڭا تۆۋەندىكى بېيىتلا كۇپايە ئىدى:

ئىشىك ـ پەنجىرى ئالتۇندىن پەرىلەر بارگاھى بۇ،
ساراي ـ ئوردىسى رەيھاندىن خانىشلار دەرگاھى بۇ.

بۇ بارگاھقا نېمىشقا لەۋھە بېغىشلانمىغان؟ — دەپ سورىدى خانىش.

— بۇ جاي تۆر بارگاھ بولغانلىقى ئۈچۈن، پۇقرالىرى ئىجازەتسىز لەۋھە بېغىشلاشقا پېتىنالماپتۇ، — دەپ جاۋاب بەردى ھۆدەيچى ئاغۋات تىزلىنىپ تۇرۇپ. خانىش بېشىنى لىڭشىتىپ

قويدى. يوسۇنچى ئاغۋات خانىشنى تەختكە چىقىپ تەزىم قوبۇل قىلىشقا تەكلىپ بەرگەندە، ئىككى تەرەپتىكى سۇپىدا نەغمە - ناۋالارنىڭ ساداسى كۆتۈرۈلدى. ئىككى ئاغۋات جيا شې بىلەن جيا جېڭلارنى خانىش ھۇزۇرىغا باشلاپ چىقماقچى بولۇپ، سۇپا تۈۋىدە تىزىپ تۇرغاندا، خانىشنىڭ پەردازچى كېنىزىكى ئالدىغا چىقىپ، «تەزىم قىلىنمىسۇن !» دەپ خانىشنىڭ بۇيرۇقىنى يەتكۈزدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار چېكىنىپ چىقىپ كەتتى. جيا ئانا ۋە باشقا ئايال تۇغقانلىرىمۇ خانىشقا تەزىم بەجا كەلتۈرمەك بولۇپ شەرقىي پەلەمپەيدىن سۇپا ئۈستىگە چىقىش ئۈچۈن تىزلىپ تۇرغاندا، ھېلىقى كېنىزەك يەنە ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ، «تەزىم قىلىنمىسۇن !» دېگەن بۇيرۇقنى يەتكۈزدى، ئۇلارمۇ چېكىنىپ چىقىپ كەتتى.

ئارقا - ئارقىدىن ئۈچ نۆۋەت چاي كەلتۈرۈلۈپ بولغاندىن كېيىن، خانىش تەختتىن چۈشتى، نەغمە - ناۋالارمۇ توختىدى. ئاندىن ئۇ يان ھۇجرىغا كىرىپ ئېگىن يەڭگۈشلەپ مەيىگە چۈشتى - دە، ئۇرۇق - تۇغقانلىرى بىلەن دىدار كۆرۈشۈش ئۈچۈن باغدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ جيا ئانىنىڭ تۆر ئۆيىگە كىرگەندىن كېيىن، پۇقراچە تەزىم قىلىشقا تەمشەلگىنىدە، جيا ئانا ۋە باشقىلار تىزلىنىپ تۇرۇپ ئۇنى تەزىمدىن توستى. ئاندىن يېقىن كېلىپ بىر - بىرى بىلەن كۆرۈشتى، خانىش كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغان ھالدا بىر قولى بىلەن جيا ئانىنى، يەنە بىر قولى بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنى قولتۇقلىۋالدى، ئۇچەيلەننىڭ كۆڭلىدە دەپ تۈگەتكۈسىز گەپ - سۆزلىرى بولسىمۇ، بىر - بىرىگە قارىشىپ ئۆكسۈپ يىغلاشتىن باشقا ھېچقانداق زۇۋان سۈرەلمەي قالدى. شىڭ ئاغىچا خېنىم، لى ۋەن، ۋاڭ شىفېڭ، يىڭچۈن، تەنچۈن ۋە شىچۈنلەرمۇ بىر چەتتە ئۈن چىقارماي يىغلاپ تۇراتتى. بىر ھازادىن كېيىن خانىش تەستە ئۆزىگە كېلىپ، زورىغا كۈلۈپ تۇرۇپ:

— كىشىلەر بىلەن كۆرۈشەلمەيدىغان ئۇ جايغا مېنى ئۆز

ۋاقتىدا ئۆزۈڭلار ئاپىرىپ قويدۇڭلار، بۇگۈن ئاران دېگەندە ئۆيگە كەلسەم، خۇشال - خۇرام بولۇشنىڭ ئورنىغا يىغا - زار قىلىشىڭلار تەتۈرسىچە بولدى. بىرئازدىن كېيىن قايتىپ كەتسەم، يەنە قاچان كېلىپ كۆرۈشەرمەنكىنتاڭ! — دېدى - دە، گېپى تۈگە - تۈگىمەيلا يۇم - يۇم يىغلاپ كەتتى. شىڭ ئاغىچا خېنىم ئالمان - تالمان كېلىپ تەسەللى بەردى. جيا ئانا ۋە باشقىلار خانىشنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئۇلار يەنە بىر - بىرى بىلەن دىدارلىشىپ، بىر پەس كۆز يېشى قىلىشتى. ئاندىن كېيىن شەرقىي ۋە غەربىي ئىككى قەسىرنىڭ غوجىدارلىرى دالاندا تۇرۇپلا تەزىم بەجا كەلتۈرۈشتى، خىزمەتكار ئاياللار ۋە دېدەكلەرمۇ كېلىپ تەزىم قىلىشتى.

— ئىست، تۇغقانلارنىڭ تولىسى بىلەن كۆرۈشەلمەيدىغان بولدۇم! — دېدى خانىش ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ.

— تۇغقانلىرىمىزدىن شۆ ھاما، باۋچەي ۋە دەييۇيلەر مەرتىۋىسىز تۇغقانلاردىن بولغاچقا، ئىجازەتسىز كىرىشكە پېتىنالماي بۇيرۇقىڭىزنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ، — دەپ جاۋاب بەردى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم. خانىش ئۇلارنىڭ كىرىپ كۆرۈشۈشىگە ئىجازەت بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن شۆ ھامىلار كىرىپ، ئوردا يوسۇنى بويىچە سالام بېرىشكە تەمشەلگىنىدە، خانىش سالام قىلماسلىققا بۇيرۇدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يېقىن كېلىپ دىدار كۆرۈشۈپ، ھال - ئەھۋال سوراشتى. شۇ ئەسنادا خانىش بىللە ئوردىغا كەتكەن دېدەك باۋ چىن ۋە باشقىلار كىرىپ جيا ئانىغا باش قويماق بولغانىدى، جيا ئانا ئۇلارنى يۆلەپ تۇرغۇزۇۋېلىپ، باشقا ھۇجرىغا ئەكىرىپ ئۇلارنى مېھمان قىلىشقا بۇيرۇدى. شۇنداق قىلىپ، بۇ يەردە ئۈچ - تۆتلا بالا ئاغۋاتنى يۇگۇر - يېتىمغا قالدۇرۇپ، سەركار ئاغۋات، پەردازچى كېنىزەك ۋە زىننەتچى كېنىزەك قاتارلىق مۇلازىملارنى نىڭگو قەسىرىدىكىلەر بىلەن جيا شې خانىدانىدىكىلەر مېھمان قىلىشقا ئاچىقىپ كەتتى. بۇ يەردە ئانا - بالا، ئاچا - سىڭىللارلا قېلىپ،

ئۆزلىرىنىڭ ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىنكى ھال - ئەھۋاللىرى، ئائىلە ئىشلىرى ۋە شەخسىي مۇڭلىرى توغرىسىدا پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشتى.

دەل شۇ پەيتتە، يەنە جيا جېڭ خانىش ھۇزۇرىغا تىنچلىق - ئامانلىق سوراش ۋە تەزىم قىلىش ئۈچۈن پەنجىرە ئالدىغا كېلىپ تۇرغانىدى، خانىش ئاتىسىغا قاراپ:

— ئۆز ۋاقتىدا پىقىر خانىمىزدا ئوتياش يەپ، بۆز ماتا كىيىپ كەلگەن بولسامۇ، قوۋم - قېرىنداشلىرىم ئارىسىدا خۇشال ئويناپ - كۈلۈپ يۈرگەنىدىم، ئەمدى دۆلەت ئىچىدە ياشاۋاتقان بولسامۇ، جانجىگەر قېرىنداشلىرىمدىن ئايرىلغاچقا، زادى لەززەت كۆرمەي كېلىۋاتىمەن، — دېدى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان جيا جېڭ كۆزىگە لىققىدە ياش ئېلىپ تۇرۇپ:

— يۇقرايىڭىز ئەرزىمەس بىر نامرات ئائىلىدىن كېلىپ چىققانىدىم، قاغا - قۇزغۇنلار توپىدىنمۇ سىزگە ئوخشاش ئەنقا كېلىپ چىقىشتەك بۇنداق ئامەتكە سازاۋەر بولىدىغانلىقىمنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمەپتىكەنمەن، ئەمدى سىز خانىش ھەزرەت ئالىيلىرىنىڭ ئىنايىتىگە ئىگە بولۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئەخلاق - پەزىلەتلىرىنىمۇ نامايان قىلدىڭىز. شۇنىڭ بىلەن كائىناتنىڭ جىمىكى جەۋھەرلىرى ۋە ئەجدادىمىزنىڭ غايىبانە پەزىلەتلىرى بىرلا سىزگە كېلىپ مۇجەسسەملەشتى. بىز ئاتا - ئانىڭىزمۇ دۆلىتىڭىزنىڭ سايىسىدا شۇنىڭدىن بەھرىمەن بولماقتىمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەزرەت ئالىيلىرى ئىنسانىيەت ئارا ئاتا - ئانا بىلەن پەرزەنتلەر ئوتتۇرىسىدىكى مېھىر - مۇھەببەتنى نەزەر شەرىپىدە تۇتۇپ، بىزگە يەنە تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن مېھىر - شەپقىتىنى ئاتا قىلدى. جېنىمنى پىدا قىلسامۇ، ھەزرەت ئالىيلىرىنىڭ بۇ قىلغان ئىلتىپاتىنىڭ مىڭدىن بىرىنى ئادا قىلالمايمەن. ئەمدى كېچە - كۈندۈز ھوشيارلىق ۋە ئىجتىھات قىلىپ، ھەزرەت ئالىيلىرىغا ساداقەت بىلەن ئىشلەش مېنىڭ بىردىنبىر بۇرچۇم.

تەۋازۇ بىلەن شۇنى تىلەيمەنكى، خان ئالىي ھەزرەتلىرى ئالەمدىكى بارچە مەۋجۇداتنىڭ بەخت ۋە سائادىتى ئۈچۈن تۈمەن مىڭ يىللارچە ئۇزاق ئۆمۈر كۆرگەي! سىز خانىشمۇ، كەمىنە ئاتا-ئانىڭىزنىڭ خازان ھاياتى ئۈچۈن ھەرگىز مالاللىق كۆرمىگەيسىز. شۇنى ئىلتىجا قىلىمەنكى، ئالتۇن بويىڭىزنى ياخشى قەدىرلىگەيسىز، خان ئالىيلىرىنىڭ خىزمىتىدە تىرىشچان، ئېھتىياتچان ۋە تەۋازۇلۇق بولۇپ، ئالىيلىرىنىڭ چەكسىز غەمخورلۇقى ۋە مېھىر-شەپقىتىنى يەردە قويمىغايسىز، — دەپ ئەرز بايان قىلدى.

— دۆلەت ئىشلىرىغا تىرىشچانلىق كۆرسىتىڭ. بىكار ۋاقىتلىرىڭىزدا كۆپرەك ئارام ئېلىڭ، مەن ئۈچۈن بىھۇدە ئەنسىرەپمۇ كەتمەڭ، — دەپ خانىشمۇ جىيا جېڭغا نەسىھەت قىلدى.

— باغدىكى شىپاڭ-سارايلارغا پۈتۈلگەن بېيىت-لەۋھەلەرنىڭ ھەممىسىنى باۋيۈي تۈزگەن، مۇبادا ئىمارەتلەرنىڭ بىرەرسى سىزگە يېقىپ قالسا، ئۇنىڭغا نام-نىشان بېغىشلىغايسىز، — دەپ يەنە ئەرز بايان قىلدى جىيا جېڭ.

— باۋيۈي ھەقىقەتەن بىلىم تەھسىل قىلىشتا يۈكسىلىپتۇ، — دەپ تەبەسسۇم قىلدى خانىش باۋيۈينىڭ بېيىت-بېغىشلىما تۈزەلەيدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، شۇنىڭ بىلەن جىيا جېڭ چېكىنىپ چىقىپ كەتتى.

— باۋيۈي نېمىشقا كۆرۈنمەيدۇ؟ — دەپ سورىدى خانىش.

— ئۇ مەرتىۋىسىز نامەھرەم بولغاچقا، ئىجازەتسىز كىرىشكە پېتىنالمىدى، — دەپ جاۋاب بەردى جىيا ئانا. خانىش باۋيۈينى باشلاپ كىرىشكە بۇيرۇدى، بالا ئاغۇات چىقىپ ئۇنى باشلاپ كىردى. باۋيۈي خانىشقا ئوردا يوسۇنى بويىچە تەزىم قىلغاندىن كېيىن، خانىش ئۇنى يېنىغا تارتىپ، قولىنى تۇتۇپ باغرىغا باستى، ئاندىن ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— بۈرۈنقىغا قارىغاندا خېلى ئۆسۈپ قاپسەن ... — دېدى ـ دە، سۆزى تۈگە ـ تۈگىمەيلا كۆز يېشى يامغۇردەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى.

— زىياپەت تەييارلىنىپ بولدى، خانىشنىڭ قەدەم تەشرىپ قىلىشىنى تەكلىپ قىلىمىز، — دېدى يۈشى ۋە فېگجىيېلار كېلىپ. خانىش ئورنىدىن تۇرۇپ، باۋيۈينى يول باشلاپ مېڭىشقا بۇيرۇدى. ھەممەيلەن ئولاش ـ چولاش باغنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا پىيادە كېلىشتى. دەرۋازىدىن قارىغاندا، باغ ئىچىدە قاتارلىشىپ تۇرغان ئۆي ـ ئىمارەتلەر چىراغلارنىڭ شولىسى ئاستىدا بەش قولدەك روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇلار باغقا كىرىپ، ئالدى بىلەن «مەرھابا ئەنقا»، «قىزىل غۇنچە، يېشىل ياپراق»، «ئۆرۈك شېخىدا تۈغ مەنزەر»، «چاچتى ئاسارۇن خۇش پۇراق» دېگەن جايلارنى كېزىپ ئۆتۈپ، تاغلارغا يامىشىپ چىقىپ، ئەتراپقا نەزەر تاشلاپ تاماشا قىلىشتى. ھەممىلا يەردە ۋال ـ ۋۇل قىلىپ نۇر چاقناپ تۇراتتى. ھەممىلا نەرسىلەر ئاجايىپ ۋە غارايىپ بېزەلگەندى. خانىش بۇ مەنزىرىلەرنى كۆرۈپ بارىكاللا ئوقۇغان بولسىمۇ، ئەمما يەنە نەسىھەت ئاھاڭىدا:
— بەك ھەددىدىن ئېشىپ كېتىپتۇ، بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق بەتخەجلىك بولمىسۇن، — دېدى. ئاندىن ئۇلار تۆربارگاھقا كېلىشتى، خانىش رەسمىيەت تەزىملىرىنى كەچۈرۈم قىلىپ، ئورۇن ئېلىشقا بۇيرۇق بەرگەندىن كېيىن، زىياپەت رەسمىي باشلاندى. جيا ئانىلار تۆۋەندىن ئورۇن ئالدى، يۈشى، لى ۋەن ۋە فېگجىيېلار ئۇلارنىڭ خىزمىتىدە بولدى.
خانىش قەلەم ـ دۇۋەت ئالدۇرۇپ ۋە ئۆز قولى بىلەن شايىنى يېيىپ، كۆڭلىگە پەسەنت كەلگەن جايلارغا ئات ئېغىشلىما يازدى. باغقا «نەزەر باغ» دەپ نام بەردى، تۆربارگاھقا «مېھىر ـ شەپقەت ۋە ئىلتىپاتنىڭ قەدرىگە يەتكەي» دېگەن بېغىشلىمىنى ۋە تۆۋەندىكى بېيىتنى يازدى:

تۆكتى چەكسىز مېھرىنى بەندىسىگە ئالەم ـ پانام، بولدى
مىننەتدار ئاۋام؛
بۇنچە شان ـ شەرەپكە چۆمۈپ باقمىغان پۈتكۈل جاھان،
ئەلمىساقتىن بارچە جان.

ئاندىن «مەرھابا ئەنقا» دېگەننى ئۆزگەرتىپ، ئۇنىڭغا «بامبۇكزار ساراي» دەپ نام بەردى. «قىزىل غۇنچە، يېشىل ياپراق» دېگەننى «ئارامبەخش گۈلشەن» دەپ ئۆزگەرتىپ، ئۇ جايغا «ئارامبەخش ھويلا» دەپ نام بەردى. «چاچتى ئاسارۇن خۇش پۇراق» دېگەننى ئۆزگەرتىپ، ئۇنىڭغا «ئاسارۇنزار ھويلا» دەپ نام بەردى. «ئۆرۈك شېخىدا تۇغ مەنزەر» دېگەننى «كاناپچىلار مەھەللىسى» دەپ ئۆزگەرتتى. تۆردىكى راۋاقتا «مەنزەر راۋاق»، شەرق تەرەپتىكى قاناتلىق راۋاقتا «زەرەپشان راۋاق»، غەرب تەرەپتىكى قىيپاش سېلىنغان راۋاقتا «مۇئەتتەر بالىخانا» دەپ نام بەردى. بۇنىڭدىن باشقا، يەنە «چاكاندىزار ئايۋان»، «نېلۇپەر سەيناسى»، «سۇ ياڭىقى ئارىلى»، «سۇ چېچىكى جەزىرىسى» دېگەن ناملارنى قويۇپ چىقتى. بۇلاردىن باشقا، يەنە «ئاچتى نەشپۈت چېچىكى كۆكلەمدە يامغۇر ئىچىدە»، «قىرقىدى چىنارنى ئەپچىل بەرگىدىن كۈز شامىلى»، «ئارىلاپ غىشا ـ قومۇشنى كەلدى جىم قارلىق كېچە» دېگەن لەۋھەلەرنى تەقدىم قىلدى ۋە بالدۇر تۈزۈلگەن بېيىت ـ بېغىشلىمىلارنىمۇ ساقلاپ قېلىشقا بۇيرۇدى. شۇنداق قىلىپ، ئالدى بىلەن ئۆزى تۆۋەندىكى رۇبائىينى بېغىشلىدى:

تاغ قويىنىغا ئاپتۇ سۇنى سۇلار تاغنى ھەم،
سەرپ ئەتكەچ بۇ بىناغا تالاي ھۈنەر ـ پەم!
«نەزەر باغ» دەپ نام بەرگۈلۈك بۇ ئەزىز جايغا،
بار گۈزەللىك بولغان ئىكەن بۇندا مۇجەسسەم.

يۇقىرىقى شېئىرنى يېزىپ بولغاندىن كېيىن، خانىش ئۆز ھەمشىرىلىرىگە تەبەسسۇم بىلەن قاراپ:

— مېنىڭ ئەزەلدىنلا ھازىر جاۋاب ئىقتىدارىمنىڭ يوقلۇقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە شېئىرىيەتتىمۇ ئۇنچىلا ئۇستۇن ئەمەسلىكىم ئاچا ـ سىڭىللىرىمغا تولۇق ئايان. بۈگۈن ئاخشامقى بۇ گۈزەل مەنزىرىلەرنى بىكار ئۆتكۈزۈۋېتىشكە كۆڭلۈم قىيماي بولۇشىچە بىرنېمىلەرنى يېزىپ قويدۇم. كېيىنچە قولۇم سەل بوشاپ قالسا، بۈگۈنكى ئىشلارنى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن «نەزەر باغ خاتىرىسى»، «مۇلاقاتقا مەدھىيە» ناملىق ئەسەر يېزىپ چىقارمەن. سىڭىللىرىمنىڭمۇ مېنىڭ يۇقىرىقى ئەرزىمەس شېئىرىم بىلەن چەكلىنىپ قالماي، ئۆز قابىلىيەتلىرىنى تۇغۇشلۇق جارى قىلدۇرۇپ، بىردىن لەۋھە ۋە بىردىن شېئىر يېزىپ چىقىشلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇكام باۋيۈينىڭ لەۋھە تۈزۈشكىمۇ، شېئىر يېزىشقىمۇ ئۇستا بولۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ كۆڭلۈم بۆلەكچىلا ئېچىلىپ قالدى. بۇ باغنىڭ ئىچىدە مېنىڭ ئەڭ كۆڭلۈمگە ياققانلىرى «بامبۇكزار ساراي» بىلەن «ئاسارۇنزار ھويلا» بولدى، ئاندىن قالسا «ئارامبەخش ھويلا» بىلەن «كاناپچىلار مەھەللىسى». بۇ تۆت چوڭ ئورۇنغا باۋيۈي ئالاھىدە بېغىشلىمىلار تۈزۈپ چىقىشى كېرەك. بۇنىڭدىن بۇرۇنقى بېغىشلىمىلارمۇ ياخشى تۈزۈلگەن. ئەمدى ئۇ يۇقىرىقى تۆت ئورۇننىڭ ھەر بىرىگە بېغىشلاپ، مېنىڭ ئالدىمدىلا بىردىن شېئىر يېزىپ چىقسۇن، ئەنە شۇ چاغدىلا ئۇ مېنىڭ كىچىكىدىن تارتىپ تەربىيەلىگەن ئەجرىمنى يەردە قويمىغان بولىدۇ، — دېدى.

باۋيۈي خانىشنىڭ بۇيرۇقىغا خوش دەپ جاۋاب بېرىپ ئويلىنىشقا چىقىپ كەتتى.

يىڭچۈن، تەنچۈن ۋە شىچۈن ئۈچىنىڭ ئىچىدە تەنچۈن ئۈستۈنرەك تۇرسىمۇ، ئەمما باۋچەي بىلەن دەيۈيگە تەڭ

كېلەلمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ سەل ئەيمىنىپ قالدى، شۇنداقتىمۇ بۇيرۇقنى بىر الماي ماقۇلغا كەلدى. لى ۋەنمۇ زورىغا بىر رۇبائىي يېزىپ چىقتى. خانىش ھەمشىرىلىرىنىڭ يېزىپ چىققان بېغىشلىما ۋە شېئىرلىرىنى نۆۋەت بىلەن كۆرۈپ چىقتى. بۇلار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت ئىدى:

دىلغا ئارام جانغا ھۇزۇر

(لەۋھە)

يىڭچۈن

باغقا تولمىش ئەجەب كامىل مۆجىزە ـ ھېكمەت،
«دىلئارام» دەپ لەۋھە يازدىم، ئەمما خىجالەت.
بۇندا جەننەت مەۋجۇت دېسە كىممۇ چىنپۇتسۇن،
سەيلە قىلساڭ جانغا ھۇزۇر بەرمەسمۇ راھەت؟

گۈزەل ۋە ناز

(لەۋھە)

تەنچۈن

ئەگىم ـ ئەگىم تاغ ۋە سۇلار زۇمرەتكە تولدى،
جەننەتتىنمۇ گۈزەل ۋە ناز سۈرەتكە تولدى.
چىمەنزارنى ئەسكە سالدى شايى يەلپۈگۈچ،
تون ـ لىباسى گۈلسۇرۇختەك زىننەتكە تولدى.
چۈشتى پەرى بۇ باغ ئارا ئەرشئەلادىن،
دۈرى ـ گۆھەر بىلەن جاھان بەركەتكە تولدى.
قەدەم قويماق ئەمدى ھارام بەندىگە بۇ باغ،
ئېسىلزادە سەيلە قىلغاچ ھۆرمەتكە تولدى.

ھېكمىتى ئاللا

(لەۋھە)

شىچۈن
تاغ ۋە سۇلار غۇلاچ ئاتتى يىراقتىن - يىراق،
بۇلۇت بويلاپ راۋاقلارمۇ يايدى كەڭ قۇچاق.
چۈمۈلدى خوپ ئاي ۋە كۈننىڭ شولىسىغا باغ،
ھېكمەتتىنمۇ ئېشىپ چۈشكەن چېۋەرلىك، بىراق.

نۇرەپشانلىق باغ

(لەۋھە)

لى ۋەن
يارىشىپتۇ كاتتا باغقا ئۇلۇغ ئىمارەت،
شېئىردا كۆپ ناتىۋانمەن، بولدۇم خىجالەت.
بۇ چېۋەرلىك ھەققىدە سۆز يېتىشمەيدۇ، بەس،
بارچە شەيئى چۈمۈلمىشتۇر نۇرغا كارامەت.

بەخت نۇرى ماكانى

(لەۋھە)

شۆ باۋچەي
زەر ھەرەم غەربىدە گۈزەل باغ بىنا بولدى بۈگۈن،
ۋاھ ئاجايىپ بەختىيار كۈن نۇرىغا تولدى بۈگۈن.
تالى مەجنۇن ئالدى بۇلبۇلنى كۈتۈپ تەزىم بىلەن،
شۇكۇر، بامبۇك شېخىغا ئەنقا كېلىپ قوندى بۈگۈن.
مەرىپەتنى ھەسسىلەپ ئۆستۈردى خانىش سەيلىسى،
كى ۋاپادارلىق يولى ھەم زور راۋاج تاپتى بۈگۈن.

شېئىرىيەت بابىدا دانا بىرلا خانىش ئالدىدا،
يوق پەقىرنىڭ نەزمە تۈزمەككە يەنە هەددى بۇگۈن.

باغى ئېرەن

(لەۋھە)

لىن دەيىۋي
خانىشەم كۆڭۈلنى بىغەم ئەيلىدى،
بۇ جاھاننى باغى ئېرەن ئەيلىدى.
تاغ ـ سۇلار زۇمرەت ئىدى شۇنچە گۈزەل،
تۇس بېرىپ ئاندىنمۇ كۆركەم ئەيلىدى.
گۈل ـ چېچەكلەر شاھ سەنەمگە ئەگدى باش،
خۇش پۇراقلار مەينى زەمزەم ئەيلىدى.
بۇندا كەلگەي پاتمۇ پات تەختىراۋان،
شەپقىتى بەختنى خوي جەم ئەيلىدى.

خانىش يۇقىرىقى شېئىرلارنى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن، ئاغزىدىن چۈشۈرمەي ماختىدى ۋە كۈلۈپ تۇرۇپ:

— شۆ باۋچەي بىلەن لىن دەيىۋي ئىككى سىڭىلىمنىڭ يازغانلىرى باشقىلاردىن ئۆزگىچىرەك بولۇپ چىقىپتۇ، بىزدەك نادان ھەمشىرىلەرنىڭ ئۇلارغا تەڭ كېلىشى مۇمكىن ئەمەس ئوخشايدۇ، — دېدى.

دەيىۋي ئەسلى بۈگۈن كېچە ئۆز ئىقتىدارىنى تولۇق نامايان قىلىپ، ھەممىدىن ئېشىپ چۈشۈش نىيىتىدە ئىدى. كۈتمىگەن يەردىن خانىشنىڭ ھەربىر كىشىنى بىردىن لەۋھە ۋە بىردىن شېئىر يېزىپ چىقىشقىلا بۇيرۇغانلىقتىن، بۇ بۇيرۇقنى خىلاپلىق قىلىپ كۆپ يېزىشنى بىئەپ كۆردى، شۇڭا بولۇشىچىلا بىر شېئىر يېزىپ چىقىپ بۇيرۇقنى گەدىنىدىن ساقىت قىلدى.

بۇ چاغدا باۋيۈي تېخى تولۇق يېزىپ بولالمىغانىدى، ئۇ

«بامبۇكزار ساراي» بىلەن «ئاسارۇنزار هويلا» توغرىسىدىكى ئىككى شېئىرنى يېزىپ بولۇپ، «ئارامبەخش هويلا» توغرىسىدىكى شېئىر ئۈستىدە ئىشلەۋاتاتتى. شېئىردا «ئاچمىدى باهاردا يېشىل ياپراقلار خۇش چىراي» دېگەن مىسرا تۇراتتى. بۇ مىسراغا باۋچەينىڭ كۆزى چۈشۈپ قالدى ــ دە، باشقىلار بۇنىڭغا سەپسالغۇچە باۋيۈينى نوقۇپ تۇرۇپ:

ــــ خانىش سىزنىڭ «قىزىل غۇنچە، يېشىل ياپراق» دېگەن ئىبارىڭىزنى ياراتمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى «ئارامبەخش گۈلشەن» دېگەنگە ئۆزگەرتكەن، قېرىشقاندەك، سىز يەنە «يېشىل ياپراق» دېگەن سۆزنى ئىشلىتىپسىزغۇ؟ بۇ سىزنىڭ ئەتەي ئۇزەڭگە سوقۇشتۇرغانلىقىڭىز بولۇپ قالماسمۇ؟ هالبۇكى، بانان ياپرىقى توغرىسىدىكى رىۋايەتلەرمۇ ئاز ئەمەس، ئويدانراق ئويلىنىپ ئۆزگەرتىۋېتىڭ، ــــ دېدى. باۋيۈي باۋچەينىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، پېشانىسىدىكى تەرلىرىنى ئېرتىپ تۇرۇپ:

ــــ مېنىڭ كاللامغا شۇ تۇرقى هېچقانداق رىۋايەت كەلمەيۋاتىدۇ! ــــ دېدى.

باۋچەي كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــــ سىز «يېشىل ياپراق» دېگەننى «يېشىل شام» غا ئۆزگەرتىپ قويسىڭىزلا ئىش پۈتمەمدۇ، ــــ دېدى.

ــــ بۇ گەپنىڭ ئاساسى بارمۇ، يوق؟ ــــ دەپ سورىدى باۋيۈي.

باۋچەي تامىقىنى چىكىلداتقىنىچە بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ:

ــــ بۈگۈن ئاخشام شۇنچىلىكلا ئىشقا مۇشۇ ئەهۋالغا چۈشۈپ قاپسىز، ناۋادا ئەتە ــ ئۆگۈن ئوردا ئىمتىهانىدا جاۋاب بېرىشكە توغرا كېلىپ قالسىڭىز، «ئېلىپ، بە، تە، سە»نىمۇ يادىڭىزدىن چىقىرىپ قويىدىغان ئوخشايسىز! تاڭ دەۋرىدىكى شائىر خەن يىنىڭ بانان توغرىسىدا يازغان شېئىرىنىڭ بىرىنچى مىسراسىدىلا: «قالدى يېشىل شام تۇتۇنسىز كۆزىدىن يېشى قۇرۇپ» دېيىلگەنلىكىنى ئېسىڭىزدىن چىقىرىپ قويدىڭىزمۇ؟ ــــ دېدى. باۋيۈي بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خۇددى كۆڭۈل

پەنجىرىلىرى ئېچىلىپ كەتكەندەك بولدى ـ دە، كۈلۈپ تۇرۇپ:

— ۋاي ئۆلەي ! تەييار تۇرغان گەپنى يادىمدىن چىقىرىپ قويغىنىمنى قاراڭ ! ئاغزىمغا ئىلىم سالغان موللام سىز بولدىڭىز، ئاچا ! بۇنىڭدىن كېيىن مەن سىزنى ئاچا دېمەي، ئۇستازىم دەيمەن، — دېدى.

— ئاچا ـ سىڭىل دېگەننى قويۇپ، يازىدىغىنىڭىزنى تېزرەك يېزىڭ. كىم ئاچىڭىز ئىكەن سىزنىڭ؟ ئاچىڭىز ئەنە، تۆردە زەرباب لىباس كىيىپ ئولتۇرۇپتۇ، — دېدى باۋچەي ئاستاغىنا كۈلۈپ تۇرۇپ. ئاندىن ئۇ باۋيۈيگە كاشىلا قىلىپ قويماي دەپ، سوغۇرۇلۇپقىنا چىقىپ كەتتى.

باۋيۈي ئالدىدىكى شېئىرنى يېزىپ بولسا، جەمئىي ئۈچ پارچە شېئىرنى يېزىپ بولغان بولاتتى. بۇ چاغدا دەييۈي ئۆزىنىڭ ماھارىتىنى تولۇق كۆرسىتەلمىگەنلىكىدىن ئىچى قايناپ ئولتۇراتتى. ئۇ باۋيۈينىڭ شېئىر ئۈستىدە خىيال سۈرۈپ قاتتىق قىينىلىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، شىرە تۈۋىگە كەلدى ـ دە، باۋيۈينىڭ «ئۆرۈك شېخىدا تۇغ مەنزەر» ھەققىدە بىر شېئىرى قالغانلىقىنى بىلىپ، ئۇنى يېزىپ بولغان ئۈچ پارچە شېئىرنى ئاققا كۆچۈرۈشكە بۇيرۇپ، ئۆزى ئۇنىڭ پۈتمىگەن شېئىرىنى تۈزەپ چىقتى، ئاندىن ئۇنى بىر پارچە قەغەزگە كۆچۈردى ـ دە، يىمىرىپ يۇمىلاق قىلىپ باۋيۈينىڭ ئالدىغا ئېتىپ بەردى. باۋيۈي قەغەزنى ئېچىپ قاراپ، بۇ شېئىر ئۆزى يازغان ھېلىقى ئۈچ پارچە شېئىردىن ئون ھەسسە ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى ۋە شۇ ھامان ئۇنى چىرايلىق كۆچۈرۈپ چىقىپ خانىشقا سۇندى. خانىش بۇ شېئىرلارغا نەزەر تاشلىدى:

مەرھابا ئەنقا

باۋيۈي

يېڭىلا كىرگەنتى بامبۇك مېۋىگە،

بوپتۇ ئۇ ئەنقا كېلىپ قونۇشقا باب.
ياپرىقى زۇمرەت ئۇنىڭ جانغا ھوزۇر،
چۇشتى سۇ دەيسەن ئۇنىڭدىن تامچىلاپ.
ئېتىلىپ كەلگەن سۇپىغا سۇنى، ھەم —
توسۇغاي ئىس پەردىدىن چىقسا تاراپ.
بەس، شۇ چېقىر سايىلار تەۋرەنمىگەي،
بولمىغاي لەرزان ۋە شېرىن چۇش خاراب.

چاچتى ئاسارۇن خۇش پۇراق

تولدى ئاسارۇن ھىدىگە خالىي باغ،
قوشتى ئۇشنە ـ چىڭگىلىكلەر خۇش پۇراق.
سالدى پاياندار باھار چىمەن بىلەن،
چاچتى ئەنبەر لالىلەر يېرىپ دىماق.
ئالدى خىلۋەت يولنى مانان ئىلكىگە.
بولدى ھول شەبنەمدە ئېتەك ھەم ئاياغ.
قېنى كىم دېگەي بۇ، «كۆلچەك»[1] باغرىدا،
بىرلا شىي جەمەتىنىڭ چۇشى ئۇزاق.

ئارامبەخش گۇلشەن

ھويلا خىلۋەت، كۇن ئۇزۇن ھەم تىپتىنچ،
تۇرىدۇ ئۇندا گۇزەل بىر جۇپ سەنەم.
ئاچمىدى باھاردا يېشىل شام چىراي،

① «كۆلچەك» — جەنۇبىي سۇلالىلەردىن سۇڭ خانلىقى دەۋرىدە (420 — 479) ئۆتكەن شائىر شيې خۇيليەننىڭ ئاكىسى شيې لىڭيۈەن كۆل توغرىسىدا شېئىر يازماقچى بولۇپ نەچچە كۇنگىچە ۋۇجۇدقا چىقىرالماپتۇ. بىر كۇنى چۇشىدە ئىنىسىنى كۆرۇپ «ئۇندى كۆلچەكتە كۆكلەم ئوت ـ گىياھى» دېگەندەك مىسرالارغا ئىگە بوپتۇ. بۇ يەردە، چۇشىدە شېئىر يېزىش بىرلا شيې جەمەتىگە خاس ئەمەس، دېمەكچى.

ياتمىدى رەنا چېكىپ تۈندە ئەلەم.
يەڭ سىلىپ روجەكتە ماراپ تۇرسا گۈل،
توسۇدى بانان كېلىپ تاغنى شۇدەم.
شەرق شامىلىدا تۇرار تىك، روبىرو،
سەن ئۈلارغا غەمگۈزار بولغىن ئىگەم.

(ئۆرۈك شېخىدا تۈغ مەنزەر)

تاغ باغرىدا بولار ئىمىش ئېكىنزارلىق،
ئاندا ئىمىش مەيخانا خېرىدارلىق.
گۈللەر بىلەن چېقىشىپ ئۈزەرىمىش غاز،
قارلىغاچقا چاڭگا ئىمىش جۆجەمزارلىق.
يېتىلەرمىش باھاردا كۆدىلەر كۆپ،
خۇش پۇراقلار چاچارمىش شالىزارلىق.
زامان بولسا ئاسايىشتا نەھاجەت،
بابكار بىلەن دېھقانغا ئىنتىزارلىق؟

خانىش يۇقىرىقى شېئىرلارنى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن، ئىنتايىن سۆيۈندى ـ دە:

ــ باۋيۇي ھەقىقەتەن بىلىم تەھسىل قىلىشتا يۇكسىلىپتۇ، ــ دېدى ۋە «ئۆرۈك شېخىدا تۈغ مەنزەر» دېگەن شېئىرنى تۆت شېئىرنىڭ تاجى ھېسابلىدى، شۇنىڭ بىلەن «كاناپچىلار مەھەللىسى»نى «خۇشبۇي شالزار» دەپ ئۆزگەرتىپ قويىدى. ئاندىن تەنچۈننى بۇ ئون نەچچە پارچە شېئىرنى يېڭىباشتىن كىمخابقا كۆچۈرۈپ چىقىشقا بۇيرۇدى ۋە ئۇنى ئاغۋات ئارقىلىق تاشقىرىدا تۇرغانلارغا چىقىرىپ بەردى. جيا جېڭ ۋە باشقىلار بۇ شېئىرلارنى كۆرۈپ تەكرار ـ تەكرار ماختاشتى. جيا جېڭمۇ خانىشقا ئۆزى يېزىپ چىققان «مۇلاقاتقا مەدھىيە» دېگەن قەسىدىسىنى سۇندى. خانىش باۋيۇي بىلەن جيا لەنگە ئېسىل

نازۇنېمەتلەرنى ئىنئام قىلىشقا بۇيرۇدى. جىيا لەن تېخى ئەقىل كىرمىگەن بىر گۆدەك بولۇپ، بۇ يەرگە ئانىسى ۋە تاغىلىرىنى ئەگىشىپ تەزىمگە كېلىپ قالغانىدى.

بۇ چاغدا جىيا چياڭ بىر بەنزە ئويۇنچىلارنى باشلاپ كېلىپ راۋاق ئاستىدا تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇراتتى، بىركەمدە ئاغۋاتلاردىن بىرسى ئۇچقاندەك كېلىپ:

— مۇشائىرە ئاياغلاشتى، ئويۇن تىزىملىكى تېز بېرىلسۇن ! — دېدى. جىيا چياڭ ئويۇن تىزىملىكىگە قوشۇپ، ئون ئىككى نەپەر ئويۇنچىنىڭ رويخېتىنىمۇ تەڭلا سۇندى. بىر پەستىن كېيىن، تۆت كۆرۈنۈش ئويۇنغا ئىجازەت بېرىلگەنلىكى مەلۇم بولدى: بىرىنچىسى «ئەزىمەتلەر زىياپىتى»، ئىككىنچىسى «چېۋەرلىك ئىزدىنىش»، ئۈچىنچىسى «ئەۋلىيا بىلەن ئۇچرىشىش»، تۆتىنچىسى «تەندىن جۇدا بولغان جان» ئىدى. جىيا چياڭ بۇنى ئاڭلاپ، ئويۇنچىلارنى دەرھال ياسىنىپ ئويۇن قويۇشقا بۇيرۇدى. ئۇلارنىڭ ناخشىلىرى تاشنى يارغۇدەك ياڭراق، ئۇسسۇللىرى ھۆر قىزلارنى بېسىپ چۈشكۈدەك خۇلقلۇق ئىدى، خۇشاللىق ۋە قايغۇلۇق ھېسسىياتلىرىنى شۇنچە مۇكەممەل ئىپادىلەپ چىقتىكى، كىشىگە ئويۇندەك ھېس قىلدۇرمىدى.

ئويۇن تاماملىنىشى بىلەن تەڭ، ئاغۋاتلاردىن بىرسى نازۇنېمەتلەر تىزىلغان ئالتۇن تەۋەقنى كۆتۈرۈپ كىرىپ:

— لىڭگۇەن دېگەن كىم؟ — دەپ سورىدى. جىيا چياڭ بۇ لىڭگۇەنگە بېرىلگەن نەرسە ئىكەنلىكىنى بىلىپ، تەۋەقنى دەرھال قولىغا ئالدى ـ دە، لىڭگۇەننى تەزىمگە بۇيرۇدى. ئاغۋات سۆزىنى داۋام قىلىپ:

— ئۇلۇغ خانىش، لىڭگۇەننى ئىنتايىن ياخشى ئويناپ چىقتى، ئۆزى خالىغىنىچە يەنە ئىككى كۆرۈنۈش ئويۇن كۆرسەتسۇن، دەپ بۇيرۇدى، — دېدى. جىيا چياڭ بۇ بۇيرۇقنى دەرھال ئىلىك ئېلىپ، لىڭگۇەننى «باغ سەيلىسى»، «چۈشتىن چۆچۈپ ئويغىنىش» دېگەن ئىككى كۆرۈنۈش ئويۇننى ئويناپ

چىقىشقا بۇيرۇدى. لېكىن، لىڭگوۋەن بۇ ئىككى ئويۇندا باش رول ئېلىپ باقمىغانلىقى ئۈچۈن، جيا چياڭنىڭ بۇيرۇقىنى رەت قىلىپ «ۋەدىلەشىش»، «تىللىشىش» دېگەن ئىككى ئويۇننى ئوينىماقچى بولدى، جيا چياڭ ئۇنى گېپىگە كىرگۈزەلمەي، لىڭگوۋەننىڭ مەيلىگە قويۇپ بېرىشكە مەجبۇر بولدى. بۇ ئويۇنلار خانىشنى ئىنتايىن مەمنۇن قىلدى، شۇڭا ئۇ:

— بۇ قىزغا دىلئازار بېرىلمىسۇن، ئوبدان پەرۋىش قىلىنسۇن، — دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى ھەمدە ئۇنىڭغا ئىككى توپ خانلىق تاۋار، ئىككى دانە ھەميان ۋە ئالتۇن، كۈمۈش چۆچۈرە يامبۇ قاتارلىق نەرسىلەرنى ئالاھىدە تارتۇق قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن خانىش زىياپەتتىن چىقىپ، تېخى قەدەمى يەتمىگەن جايلارنى بېرىپ تاماشا قىلدى. ئۇ تاغلارنىڭ ئېتىكىدە ياتقان بىر بۇتخانىنى كۆرگەن ھامان، تاھارەت ئېلىپ بۇتخانىغا كىردى ۋە كۈجە كۆيدۈرۈپ چوقۇندى. ئاندىن شۇ بۇتخانىغا «كۆلپەت دېڭىزىدىن ئۆتكۈزگۈچى شەپقەت كېمىسى» دېگەن لەۋھەنى تەقدىم قىلدى ۋە راھىبە ھەم قىز دەرۋىشلەرگىمۇ ئالاھىدە ئىلتىپات كۆرسەتتى.

ئاردىن ئانچە ئۇزاق ۋاقىت ئۆتمەي، ئاغۋاتلاردىن بىرسى كېلىپ، تىزلىنىپ تۇرۇپ:

— ئىنئام قىلىنىدىغان نەرسە - كېرەكلەر تەييارلىنىپ بولدى، مۇبارەك كۆزلىرىدىن ئۆتكۈزۈپ، رەت - رېتى بويىچە ئىنئام قىلىشقا ئىجازەت بەرگەيلا، — دەپ ئەرز بايان قىلدى ۋە تىزىملىكنى خانىش ھۇزۇرىغا سۇندى. خانىش باشتىن - ئاخىر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىپ، شۇ بويىچە ئىش كۆرۈشكە بۇيرۇدى. ئاغۋات تۆۋەنكە چۈشۈپ، ئىنئام قىلىنىدىغان نەرسىلەرنى بىر - بىرلەپ تارقىتىشقا كىرىشتى. جيا ئانىغا ئالتۇن ۋە قاشتاشتىن ئىشلەنگەن بىر جۈپ مۇتكە، ئۇد ياغىچىدىن ئىشلەنگەن بىر دانە ھاسا، كەنان ياغىچىدىن ئىشلەنگەن بىر تىزىق تەسۋى، «دۆلىتى قايىم بولغاي» دېگەن خەتلەر چۈشۈرۈلگەن تۆت توپ خانلىق

تاۋار، «ئۆمرى ئۇزۇن بولغاي» دېگەن خەتلەر چۈشۈرۈلگەن تۆت توپ خانلىق دۇردۇن، «ئارزۇ ـ مۇرادىغا يەتكەي» دېگەن خەتلىك ئون دانە ئالتۇن چۆچۈرە يامبۇ، «بەختى زىيادە بولغاي» دېگەن خەتلىك ئون دانە كۈمۈش چۆچۈرە يامبۇ ئىنئام قىلىندى. شىڭ ئاغىچا خېنىم ۋە ۋاڭ ئاغىچا خېنىملارغا بېرىلگەن ئىككى ئۈلۈش ئىنئامدا، مۇتكە، ھاسا، تەسۋى يوق ئىدى. جيا جېڭ، جيا شې ۋە جيا جېن ئۈچىگە تاۋار ـ دۇردۇنلاردىن يۇقىرىقىدەك بېرىلگەننىڭ سىرتىدا، يەنە ھەر بىرىگە ئىككى نۇسخىدىن خان ھەزرەتلىرى مۇبارەك قولى بىلەن پۈتكەن يېڭى كىتاب، ئىككى قۇتىدىن ئېسىل سىياھ، ئىككى جۈپتىن ئالتۇن ۋە كۈمۈش قەدەھ ئىنئام قىلىندى. باۋچەي، دەييۈي ۋە باشقا ھەمشىرىلىرىنىڭ ھەربىرىگە بىردىن يېڭى كىتاب، بىردىن سىياھدان ۋە ئىككى جۈپتىن يېڭى شەكىلدە قۇيۇلغان ئالتۇن، كۈمۈش چۆچۈرە يامبۇ ئىنئام قىلىندى. يۈشى، لى ۋەن، فېڭجيې ئۈچىگە تۆتتىن ئالتۇن، كۈمۈش چۆچۈرە يامبۇ ۋە تۆت توپتىن تاۋار ـ دۇردۇن ئىنئام قىلىندى. بۇنىڭدىن باشقا، يەنە جيا ئانا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ۋە ھەمشىرىلىرىنىڭ ھۇجرىسىدىكى ئېمىكئانا، دېدەك ـ چۆرىلەرگە يىگىرمە تۆت توپ تاۋار ـ دۇردۇن، بەش يۈز تىزىق يارماق تارتۇق قىلىندى. جيا جېن، جيا ليەن، جيا خۇەن، جيا رۇڭ تۆتىگە بولسا بىر توپتىن تاۋار ـ دۇردۇن، بىر جۈپتىن ئالتۇن، كۈمۈش چۆچۈرە يامبۇ ئىنئام قىلىندى. يەنە شەرقىي ـ غەربىي ئىككى قەسىردە ۋە باغدا قۇرۇلۇش، بىسات ـ جاھازلار، ھۆدەيچىلىك، ئويۇن باشقۇرۇش، شام ـ چىراغ ياندۇرۇش ئىشلىرىغا سەركار بولغان غوجىدارلارغا يۈز توپ رەڭدار تاۋار، مىڭ سەر كۈمۈش تارتۇق قىلىندى. يەنە ئاشپەز، رەققاس، ئويۇنچى ۋە باشقا يوگۇر ـ يېتىمچىلەرگە ئۈچ يۈز تىزىق يارماق ئىلتىپات قىلىدى.

ئەل ـ جامائەت خانىشنىڭ ئىلتىپاتىغا مىننەتدارلىق ئىزھار قىلىشىپ بولغاندىن كېيىن، سەركار ئاغۋات:

— ۋاقىت تۈن يېرىمىدىن ئۆچ چارەك ئۆتۈپ قاپتۇ، شاھانە تەختىراۋاننىڭ ئوردىغا يېنىشىغا ئىجازەت بەرگەيلا، — دەپ خانىشقا ئەرز بايان قىلدى. خانىش بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، كۆزىدىن ياش قانداق تۆكۈلۈپ چۈشكەنلىكىنىمۇ سەزمەي قالدى. ئاندىن زورىغا كۈلۈپ، جىيا ئانا بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ قولىنى قويۇۋەتكۈسى كەلمەي، يىغلاپ - يىغلاپ:

— مېنىڭ غېمىمنى يېمەي ئۆزۈڭلارنى ياخشى ئاسراڭلار! خان ھەزرەتلىرىنىڭ ئىلتىپاتى بىپايان كەڭ، ئايدا بىر نۆۋەت ئوردىغا كىرىپ تۇغقان يوقلاشقا ئىجازەت بېرىلىپ، دىدار كۆرۈشۈپ تۇرۇشىمىزغا چەكسىز ئاسانلىق تۇغۇلغان بۇگۈنكى كۈندە، يەنە قايغۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ناۋادا، ئالىي ھەزرەتلىرى كېلەر يىلدىمۇ مۇلاقاتقا ئىجازەت بېرىپ قالسا، بۇنچىلا ئوچۇق قوللۇق قىلىپ، تۆكۈپ - چېچىپ كەتمەڭلار، — دەپ تاپىلاپ قويدى. بۇ چاغدا جىيا ئانا ۋە باشقىلار يىغلاپ، تىلىقىپ - تىلىقىپ قالدى. خانىش ئۇلاردىن ئايرىلغۇسى كەلمىسىمۇ، ئوردىنىڭ قائىدە - يوسۇنلىرىغا خىلاپلىق قىلىشقا بولمىغانلىقتىن، نائىلاج تەختىراۋانغا چىقىپ يولغا راۋان بولدى. قالغانلار جىيا ئانىنى ئاران توختىتىۋېلىپ، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن ئىككىسىنى يۆلەپ باغدىن ئاچىقىپ كەتتى. كېيىن قانداق بولغانلىقىنى تۆۋەندىكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون توققۇزىنچى باب

كۆيۈمچان شىرىن خاسىيەتلىك كېچىدە كۆڭلىدىكىنى ئېيتقانلىقى
خىيالچان دەييۇي جىمجىت كۈندۈزدە خۇش پۇراق چاچقانلىقى

شۇنداق قىلىپ، خانىش جيا يۈەنچۈن ئوردىغا يېنىپ كەلدى. ئەتىسى خان ئالىيلىرىنىڭ ھۇزۇرىدا بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇلۇغ ئىلتىپاتىغا مىننەتدارلىق بىلدۈردى ۋە مۇلاقاتقا بارغان چاغدىكى ئىشلار توغرىسىدا ئەرز بايان قىلىپ قويدى. خان ئالىيلىرى ئاڭلاپ، مۇبارەك چېھرىسى ئېچىلدى ــ دە، دۆلەت خەزىنىسىدىن رەڭدار تاۋار، ئالتۇن ــ كۈمۈشلەر ۋە باشقا بۇيۇملارنى ئاجراتقۇزۇپ، جيا جېڭغا ۋە باشقا خانىشلارنىڭ جەمەتلىرىگە يەنە ئىنئام بەردى. بۇ ھەقتە تەپسىلىي يېزىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق.

گەپنى ئەمدى يەنە رۇڭگو قەسرى بىلەن نىڭگو قەسرى ئۈستىدە ئاڭلىغايسىز. بۇ ئىككى قەسىردىكىلەر نەچچە كۈنلەردىن بېرى، پۈتۈن ئەس ــ يادىنى خانىش جيا يۈەنچۈننى كۈتۈۋېلىشقا بېغىشلىغانلىقتىن، ھەممەيلەننىڭ ھالى كېتىپ، مادارى قالمىغانىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە باغنى زىننەتلەش ئۈچۈن تىزىلغان ۋە ئىشلىتىلگەن بارلىق نەرسە ــ كېرەكلەرنى يەنە ئىككى ــ ئۈچ كۈن ئىچىدە ئاران يىغىشتۇرۇپ بولۇشتى. ھەممىدىنمۇ فېڭجيېنىڭ ئىشى كۆپ ۋە ئېغىر ئىدى.

باشقىلارنىڭ دوپپا ياپما قىلىپ ئارام ئېلىۋېلىشى مۇمكىن بولسىمۇ، ئەمما فېڭجيېنىڭ ئۇنداق قىلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. يەنە بىر جەھەتتىن، ئۇ ئۆزىنى ھامان شىر چاغلايدىغان ۋە ئۆزگىنىڭ سۆز - چۆچەككە قېلىشىنى خالىمايدىغان بولغانلىقتىن، تىرىشىپ - تىرمىشىپ دېگۈدەك ئۆزىنى ھارمىغانغا سېلىپ يۈردى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ھەممىدىن بىكار ۋە بىغەم يۈرگىنى باۋيۈي ئىدى، بۈگۈن ئەتىگەن شىرېنىنىڭ ئانىسى كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە يېڭى يىلنى ئۆتكۈزدى، كەچتە يەنە ئاپىسىنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇشقا توغرا كېلىپ، جيا ئانىدىن سوراپ كەتكەنىدى. شۇڭا، باۋيۈي قالغان دېدەكلەر بىلەن بىللە شىشىخال ۋە دامكا ئويناپ كۆڭۈل ئېچىپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ ئۆيدە ئويناپ - ئويناپ راسا زېرىكىپ تۇراتتى، دەل شۇ پەيتتە دېدەكلەردىن بىرسى كېلىپ:

— شەرقىي قەسىردىكى جيا جېن بېگىم ئۆزلىرىنى ئويۇن ۋە گۇلپانۇس كۆرۈشكە تەكلىپ قىلىپ ئادەم ئەۋەتىپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى. باۋيۈي ئاڭلاپ، ئۆزىنى كىيىندۈرۈپ قويۇشقا دېدەكلەرنى بۇيرۇدى. ئۇ ئەمدىلا مېڭىشقا تەمشىلىپ تۇرغىنىدا، ئۇنىڭ ئالدىغا خانىش جيا يۈەنچۈن ئوردىدىن چىقارغان شېكەرلىك قايماق كەلتۈرۈشتى. باۋيۈي بۇنداق نەرسىلەرگە شىرېنىنىڭ ئامراق ئىكەنلىكىنى ئەسلەپ، ئۇنى شۇنىڭغا ئېلىپ قويۇشنى بۇيرۇپ قويۇپ، ئۆزى جيا ئانىغا كۆرۈنۈش قىلدى، ئاندىن ئويۇن كۆرۈشكە شەرقىي قەسىرگە كەتتى.

بۇ تەرەپكە جيا جېن «دىڭلاڭنىڭ ئاتا تۇتقانلىقى»، «خۇاڭ بەيياڭنىڭ ئەرۋاھلاردىن سەپ تۈزگەنلىكى»، يەنە «سۈن ۋۇكۇڭنىڭ ئەرشئەلانى مالىمان قىلغانلىقى»، «جياڭ تەيگۇڭنىڭ شېھىتلەر ئەرۋاھىنى مۇئەككەل قىلىپ تەيىنلىگەنلىكى» قاتارلىق ئويۇنلارنى تەييارلاتقانىكەن. سەھنىگە بىردەم مالائىك - ئەرۋاھلار شاپاشلاپ چىقىشسا، يەنە بىردەمدە جىن - ئالۋاستىلار سەكرىشىپ چىقىشاتتى. ئويۇندا ئەرۋاھلار چاقىرىلىپ، نەزىر -

نىياز ئۆتكۈزۈلەتتى، دۇئا ـ دۇرۇت ئوقۇپ تىلاۋەت قىلىناتتى، قىيقاسچىلارنىڭ چۇقانلىرى ۋە داقا ـ دۇمباقلارنىڭ گۇمبۇر ـ گۇپپاڭ سادالىرى كوچا ـ كويلىغىچە ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بۇ يەردە باۋيۇيدىن باشقا ئاكا ـ ئىنىلەر ئۆزئارا ئۇلپەتلىشىپ، ئاچا ـ سىڭىللار، چۆرە ـ دېدەكلەر بىر ـ بىرى بىلەن قىزىق پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشاتتى. ئەنە شۇنداق قىزىقچىلىق قايناپ پەللىگە يەتكەنلىكىنى كۆرگەن باۋيۇي بىر پەس ئولتۇرۇپ، ئاندىن ئۇدۇل كەلگەن ياققا تاماشا قىلىپ كەتتى. ئۇ ئاۋۋال ھەرەم ئىچىگە كىرىپ يۇشى بىلەن، ئاندىن دېدەكلەر ۋە توقاللار بىلەن بىردەم ئېيىلىپ ـ سېيىلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئارا دەرۋازا بىلەن چىقىپ كەتتى. يۇشى ۋە باشقىلار ئۇنى يەنە ئويۇن كۆرگىلى چىقىپ كەتتى، دېگەن ئويدا بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن كارى بولمىدى. جيا جېن، جيا ليەن، شۆ پەن ۋە باشقىلار بولسا تېپىشماق ۋە شاراب ئويۇنى بىلەن بەند بولۇپ قىزىقچىلىققا قاتتىق بېرىلىپ كەتكەنلىكتىن، باۋيۇينىڭ ئورنىدا يوقلۇقىنى كۆرگەن بولسىمۇ، ئىچكىرىگە كىرىپ كەتكەن بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ قېلىپ، ئۇنىڭ ئىزدەك ـ سورىقىنى قىلىشمىدى. باۋيۇينىڭ كەينىدە يۈرگەن مۇلازىملارغا كەلسەك، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى چوڭراقلىرى، باۋيۇي ئەمدى بىر كېلىشۋالغىنىچە كەچتە بىراقلا كېتىدۇ، دېگەن تونۇشتا بولۇپ، ئۆزلىرىنىڭ بوش ۋاقىتلىرىنى غەنىيمەت بىلىپ، بەزىلىرى توپلىشىۋېلىپ قىمار ئويناشقا، بەزىلىرى ئۇرۇق ـ تۇغقان، يار ـ بۇرادەرلىرىنىڭكىدە شاراب ئىچىپ ئۇلپەتلىشىشكە كېتىشكەنىدى. يېشى كىچىكلىرى بولسا ئويۇن كۆرۈش ئۈچۈن ئويۇنخانىغا كىرىۋېلىشقانىدى.

باۋيۇي ئۆزى يالغۇز قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ: «ئۆز ۋاقتىدا بۇ يەردە بىر كىچىك كۇتۇپخانا بار ئىدى، ئۇنىڭ ئىچىدە خۇددى تىرىك ئادەمدەكلا قىلىپ سىزىلغان بىر ساھىبجامالنىڭ سۈرىتى ئېسىقلىق تۇرغانلىقىنى كۆرگەنىدىم. بۈگۈنكى بۇ قىزىق كۈنلەردە كۇتۇپخانىدا ئادەم بولمىغانلىقتىن، ئۇ ساھىبجامالنىڭ

ئىچى پۇشۇپمۇ قالغاندۇ، مەن بېرىپ بىر پەس ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ قوياي» دېگەن خىياللاردا بولدى ـ دە، شۇ تەرەپكە قاراپ يول ئالدى. ئۇ پەنجىرە تۈۋىگە كېلەر ـ كەلمەيلا، ئۆينىڭ ئىچىدە كىمنىڭدۇر ھاسىراۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى ۋە: «بۇ ساھىبجامال تىرىلىپ قالدىمۇ نېمە؟» دېگەن ئويغا كېلىپ، ئۆزىنى توختىتىۋېلىپ، تىلىنىڭ ئۇچى بىلەن پەنجىرىنىڭ قەغىزىنى ھۆلدەپ تېشىپ ئىچكىرىگە قارىدى. ئىچكىرىدە ئۇ ساھىبجامال نەدە تىرىلىپ قالسۇن، بايا مىڭيەن بىر قىزنى بېسىۋېلىپ، ھۆر قىز جىڭخۇەننىڭ ئۆزىگە ئۆگەتكىنىدەك ئىش قىلىۋاتقان، راسا مەززە قىلىپ ئىڭرىشىۋاتقانىكەن. بۇنى كۆرگەن باۋيۈي ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، «يائاللا !» دەپ ۋارقىرىۋەتتى ـ دە، ئىشىكنى تەپكەن پېتى ئىچكىرى كىردى. ئۇ ئىككىسى قورققىنىدىن دىر ـ دىر تىترەپ كېتىشتى.

مىڭيەن باۋيۈينى كۆرگەن ھامان تىزلىنىپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا يالۋۇردى. باۋيۈي:

— كۈپكۈندۈزدە نېمە قىلىۋاتقىنىڭ بۇ ! بەگ ئاكىمىز جيا جېن بىلىپ قالسا تېرەڭنى تەتۈر سويىمامدۇ سېنىڭ؟ — دېدى ـ دە، قىزغا كۆز يۇگۇرتتى. بۇ پاكىز ۋە كىشىنىڭ يۈرەكلىرىنى ئويناتقۇدەك قىز ئىدى. قىز ئۇيالغانلىقىدىن پوكاندەك قىزىرىپ، بېشىنى تۆۋەن تۇتقان پېتى ئۈندىمەي تۇراتتى. باۋيۈي يەرنى قاتتىق بىر تېپىپ:

— تېز قاچمامسەن ! — دەپ ۋارقىرىدى. ئۇ قىز شۇندىلا ئەس ـ ھوشىنى يىغىۋېلىپ، ئۇچقاندەك قېچىپ چىقىپ كەتتى. باۋيۈي يەنە ئۇنىڭ كەينىدىن چىقىپ چاقىرىۋالدى ـ دە:

— قورقما، بىر كىمگە دەپ قويمايمەن، — دەپ قىزنى خاتىرجەم قىلىپ قويدى. مىڭيەن ھودۇققان ھالدا باۋيۈينىڭ كەينىدىن چىقىپ:

— ئۇلۇغ غوجام، بۇ ئوچۇقلا بىر كىمگە دەپ قويغانلىق ئەمەسمۇ؟ — دېدى.

— بۇ قىز قانچە ياشلاردا ئىكەن، — دەپ سورىدى باۋيۇي.
— ئون ئالتە ـ ئون يەتتىدە بولسا كېرەك.
— ئۇنىڭ يېشىنىمۇ سوراۋشتە قىلماي، قىلىپ يۇرگەن ئىشىڭنى قارا سېنىڭ. ئىسىت ـ ئىسىت! ساڭا بۇ بالا هارام كېتىپتۇ! ئىسمى نېمە ئىكەن؟
— ئىسمىنى سوراپ كەلسىلە، گەپ ئۇزۇن، ئاجايىپ بىر چۆچەك دېسىلە! — دېدى مىڭيەن، — ئۇنىڭ دېيىشىچە، تۇغۇلۇشتىن ئاۋۋال ئانىسى بىر چۈش كۆرۈپتۇدەك، چۈشىدە ئۇستىگە رەڭدار يىپلار بىلەن تۇگمەس دۆلەتتىن بېشارەت بېرىدىغان «卍» (ۋەن) شەكلىدىكى خەتلەر چېكىلگەن بىر تۇپ كىمخابنى كۆرۈپتۇدەك، شۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭغا «ۋەنئېر» دەپ نام بەرگەنىمىش.
— كەلگۇسىدە ئۇنىڭ بەختى ئېچىلىدىغان ئوخشايدۇ، — دېدى باۋيۇي كۇلۇپ تۇرۇپ، — توختاپ تۇر، ئەتە ئۇنى ساڭا خوتۇنلۇققا دېگۇزۇپ قويay، قانداق؟
مىڭيەن ئاڭلاپ كۇلۇپلا قويدى، ئاندىن:
— غوجام، ئاشۇنداق ياخشى ئويۇنلارنى نېمىشقا كۆرمەيدىلا؟ — دەپ سورىدى.
— بىر پەس كۆرگەندىن كېيىن ئىچىم بەك پۇشۇپ كەتتى، ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىمەن دەپ چىقىپ سىلەرگە دوقۇرۇشۇپ قالدىم. خوش، ئەمدى نېمە قىلساق بولار؟
— هازىرچە هېچكىممۇ سەزمەيدۇ، مەن ئۆزلىرىنى سەهراغا ئاچىقىپ ئويناتىپ كېلەي، بىر پەستىن كېيىن يېنىپ كېلىمىز.
— ياق، بولمايدۇ، قەلەندەرلەرنىڭ ئەپقېچىپ كېتىشىدىن پەخەس بولۇش كېرەك. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ يەردىكىلەر بىلىپ قالسا جېدەلنىڭ چوڭىنى تېرىپ قويىمىز. ئۇنىڭدىن كۆرە، يېقىنىراق يەرگە بارغىنىمىز تۈزۈك، يېنىپ كېلىشكىمۇ ئاسان بولىدۇ.

— يېقىنراق كىمنىڭكىگە بارارمىز؟ بۇ تەس بولدىغۇ ئەمدى.
— مېنىڭ پىكرىمچە، — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ تۇرۇپ، — شىرېن ئاچامنىڭ ئۆيىگىلا بارايلى، ئۇ نېمە قىلىۋاتىدىكىن.
— بەللى، بەللى! بۇ مېنىڭ ئېسىمگە كەلمەپتۇ، — دېدى مىڭيەنمۇ قوشۇلۇپ. بىر ئازدىن كېيىن ئۇ يەنە، — بۇ يەردىكىلەر ئۇقۇپ قېلىپ، غوجامنى كەلسە - كەلمەس يەرگە باشلاپ يۈرۈپسەن دەپ، مېنى دۇمبالىسا قانداق قىلىمەن؟ — دېدى.
— مەن بار، — دېدى باۋيۈي. مىڭيەن بۇ گەپنى ئاڭلاپ، باۋيۈينىڭ ئېتىنى يېتىلەپ كەلدى - دە، ئىككىسى ئارقا دەرۋازا بىلەن چىقىپ كېتىشتى. خەيرىيەت، شىرېننىڭ ئۆيى ئۇنچىلا يىراقمۇ ئەمەس ئىدى، ئۇلار بىرەر چاقىرىم يول يۈرە - يۈرمەيلا شىرېننىڭ ئۆيى ئالدىغا كېلىپ قالدى.
مىڭيەن ئالدى بىلەن شىرېننىڭ ئاكىسى خۇا زىفاڭنى چاقىرىپ چىقىشقا كىرىپ كەتتى. بۇ چاغدا شىرېننىڭ ئانىسى، شىرېن ۋە قېرىنداشلىرىنىڭ بىرقانچە قىزلىرى چاي ئىچىپ ئولتۇرۇشاتتى، كىمدۇر بىرسىنىڭ سىرتتا «خۇا ئاكا!» دەپ چاقىرىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، خۇا زىفاڭ ئالمان - تالمان تالاغا چىقتى ۋە غوجايىن بىلەن مالاي ئىككىسىنى كۆرۈپ تېڭىرقاپ تۇرۇپلا قالدى ۋە دەرھال ئالدىغا بېرىپ باۋيۈينى ئاتتىن چۈشۈرۈپ، هويلا ئىچىگە كىرگەندىن كېيىن:
— باۋيۈي غوجام كەپتۇ! — دەپ ۋارقىرىدى. بۇنى ئاڭلىغان شىرېن باۋيۈينىڭ نېمە سەۋەبتىن كەلگەنلىكىنى بىلەلمەي، باشقىلاردىنمۇ بەكرەك هەيران قېلىپ، ئوپۇل - توپۇل يۈگۈرۈپ باۋيۈينىڭ ئالدىغا چىقتى - دە، ئۇنىڭ قولىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ:
— نېمىشقا كەلدىڭىز؟ — دەپ سورىدى.
— ئىچىم بەك پۇشتى، سېنى نېمە ئىش قىلىۋاتىدىكىن دەپ كۆرگىلى كەلدىم، — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ تۇرۇپ.
شىرېن بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، يۈرىكى ئورنىغا

چۇشۇپ:
— تازا قامالاشمىغان ئىش قىپسىز ! نېمە قىلىپ يۇرىسىز بۇ يەردە؟ — دېدى، ئاندىن يەنە مىڭيەندىن سورىدى، — سىلەر بىلەن يەنە كىم بىللە كەلدى؟
— بىزنىڭ كەلگىنىمىزنى ھېچكىم بىلمەيدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى مىڭيەن.
— خۇداغا شۈكۈر ! — دېدى بۇ گەپنى ئاڭلاپ شىرىن كۆڭلى ئورنىغا چۈشۈپ، — بىرەر كىمگە ئۇچراپ قالغان بولساڭلار ياكى ئۇلۇغ بېگىم كۆرۈپ قالغان بولسا ۋە يا بولمىسا رەستىدىكى تىقما - تىقماق ئىچىدە ئالىمادىس بىرەر ۋەقەگە يولۇقۇپ قالغان بولساڭلار نېمە بولاتتى، ھە؟ ئۇيىنىشىدىغان ئىشمىدى بۇ؟ يۈرىكىڭلارمۇ قاپتەك بولۇپ كېتىپتۇ ! ھەممىگە دەيدەي قىلىپ يۈرگەن سەن مىڭيەن ! سەن ئوغرى، تۇرۇپ تۇر، مەن قايتىپ بارغاندىن كېيىن ئېمىكئانىلارغا چېقىپ، تېرەڭنى تەتۈر سويدۇرمايدىغان بولسام !
— مېنى تىللاپ - ئۇرۇپ يۈرۈپ بۇ يەرگە ئەكەلدۇرگەن غوجامنىڭ ئۆزى، ئەمدى كېلىپ ماڭا دۆڭگىلىپ قىلىۋاتىدۇ. كەلمەيلى دېگەن مەن ئىدىم ! ئۇنداق بولسا قايتىپ كېتەيلى ئەمىسە، — دېدى مىڭيەن دومسىيىپ.
— بولدىلا، — دېدى خۇا زىفاڭ سايە قىلىپ، — كېلىشنى كېلىپ بولدى، ئۇشۇقچە سۆزلەپ تۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. ئەمدى بىزنىڭ بۇ تار ھەم پاسكىنا كۆلبىمىزدە غوجام قانداق ئولتۇراركىن؟
بۇ چاغدا شىرىننىڭ ئانىسىمۇ ئۆيدىن چىققانىدى. شىرىن باۋيۈيىنىڭ قولىدىن يېتىلەپ ئۆيگە باشلاپ كىردى. ئۆيدە تۆت - بەش قىز ئولتۇراتتى، ئۇلار باۋيۈيىنى كۆرۈشى بىلەن تەڭ، قولىقىغىچە قىزىرىپ يەرگە قارىۋالدى. خۇا زىفاڭ بىلەن ئانىسى ئىككىيلەن باۋيۈيىنى مۇزلاپ قالمىسۇن دەپ كاڭغا تەكلىپ قىلدى ۋە ئۇنىڭ ئالدىغا يەل - يېمىش، چاي كەلتۈرۈشكە ئالدىراشتى.

— سىلەر بىكارغىلا ئاۋارە بولۇۋاتىسىلەر، ماڭا قويۇپ بېرىڭلار، بۇ كىشىگە كەلسە ـ كەلمەس نەرسىلەرنى يېگۈزۈشكە بولمايدۇ، — دېدى شىرىن كۈلۈپ تۇرۇپ ۋە ئۆزى ئاستىغا سېلىپ ئولتۇرغان تۆشەكنى ئورۇندۇق ئۈستىگە يېيىپ سالدى ـ دە، باۋۇيىنى يۆلەپ ئۇنىڭغا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى، ئاندىن يەنە ئۆزى ئىشلەتكەن سەندەلنى ئۇنىڭ ئايىغىغا قويۇپ بەردى، ھەمىنىدىن مېيىخۇا چېچكى شەكلىدە ئىشلەنگەن ئىككى دانە خۇش پۇراق تارىشىنى ئېلىپ، ئۇنى ئۆزى تۇتقان ئاتەشدانغا سېلىپ ياقتى، ئاتەشداننىڭ ئاغزىنى ھىم قىلىپ يېپىپ قويۇپ، باۋۇيىنىڭ ئېتىكىگە سېلىپ بەردى. ئاندىن يەنە ئۆزى چاي ئىچكەن پىيالىگە چاي تولدۇرۇپ باۋۇيىگە سۇندى. شۇ ئارىلىقتا شىرىننىڭ ئانىسى بىلەن ئاكىسى تېنەپ ـ تەمتىرەپ يۈرۈپ، شىرە ئۈستىگە چىرايلىقىنە قىلىپ مېۋىلەرنى تىزىپ قويغانىدى، شىرىن بۇ مېۋىلەرنىڭ ئىچىدە باۋۇي يېگۈدەك بىرەر نەرسىمۇ يوق دېگەننى ئويلىدى چېغى، كۈلۈپ تۇرۇپ:

— بۇ يەرگە كەلگەنىكەنسىز، قۇرۇق كېتىشىنىڭ يولى يوق، مېنىڭ ئۆيۈمگە كەلگەن قەدىمىڭىز بىكار كەتمىسۇن، ياخشى ـ يامان بولسىمۇ مېۋىلەردىن تېتىپ كۆرۈڭ، — دېدى ـ دە، شىرەدىن بىر سىقىم پىستە ئېلىپ، ئۇنىڭ پوغۇندىلىرىنى پۈۋلەپ تاشلاپ، ياغلىقىغا سېلىپ باۋۇيىگە سۇندى.

باۋۇي شىرىننىڭ قىزىرىپراق قالغان ئىككى كۆزى ۋە ئۇپا ـ ئەڭلىك يالتىراپ تۇرغان يۈزىدىكى ياش يۇقىنى كۆرۈپ:

— بىر ئوبدان تۇرۇپ نېمىشقا يىغلىدىڭ؟ — دەپ پىچىرلىدى.

— كىم يىغلاپتۇ؟ بايا كۆزۈمگە بىر نېمە كىرىپ كېتىۋىدى، ئۇۋۇلىغانىدىم، — دېدى شىرىن يىغلىغىنىنى يوشۇرۇپ. ئۇ باۋۇيىنىڭ زەر ئەجدىھا سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن قېنىق قىزىل تاشلىق تۇلكە قولتۇقىدىن تىكىلگەن پەيكان يەڭلىك جۇۋا كىيىۋالغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە چۆرىسىگە قاتار پۆپۈكلەر

تۇتۇلغان قۇلپىرەك بولغۇن كۆرمە يىپىنىڭ ئالىلىقىنى كۆرۈپ:
— سىز بۇ يەرگە كېلمەن دەپ ئالاھىدە يېڭى كىيىملىرىڭىزنى يۆتكىۋاپسىز، ئۇلار كۆرۈپ نەگە بارسەن دەپمۇ سورىمىدىمۇ؟ — دېدى.
— ئەسلىي مېنى بەگ ئاكىمىز جياجىن ئويۇن كۆرۈشكە تەكلىپ قىلغانىدى، مەن شۇ تەرەپكە ئۆتۈشتە يەڭگۈشلىۋالغان، — دەپ جاۋاب بەردى باۋيۈي. شىرېن بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلىپ:
— بىر پەس ئولتۇرغاندىن كېيىن يېنىپ كېتىڭ. بۇ سىز كېلىدىغان جاي ئەمەس، — دېدى.
— سەنمۇ ھازىرلا يانساڭ بولاتتى، ساڭا دەپ ئوبدان بىر نەرسە ئېلىپ قويغانىدىم، — دېدى باۋيۈي كۈلۈمسىرەپ.
— جىم ئولتۇرۇڭ، ئۇلار ئاڭلاپ قالسا بىرنېمە دەپ يۈرمىسۇن يەنە؟ — شىرېن شۇنداق دەپ، ئارقىدىن باۋيۈينىڭ بوينىغا ئېسىقلىق تۇرغان ھېلىقى «ھېكمەتلىك قاشتاش»نى يېشىۋېلىپ، ئۇنى ئاچا - سىڭىللىرىغا كۆرسىتىپ:
— سىلەرنىڭمۇ كۆزۈڭلار ئېچىلىپ قالسۇن. بۇنىڭ گېپى چىقىپلا قالسا، ھەممىڭلار تەۋەررۇك دەپ بىلىپ، بىر كۆرۈشكە تەقەززا بولۇپ كېتەتتىڭلار، ئەمدى مانا ھارغۇچە كۆرۈۋېلىڭلار، ھەرقانچە تەۋەررۇك دەپ بىلسەڭلارمۇ، مۇشۇنچىلىكلا بىرنېمە بۇ، — دېدى شىرېن كۈلۈپ. شۇ گەپلەرنى قىلىپ بولۇپ، ئاندىن ئۇ قاشتاشنى ئاچا - سىڭىللىرىغا سۇندى، ئۇلار قولدىن - قولغا ئېلىپ بىر قۇر كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن، شىرېن ئۇنى يەنە بۇرۇنقىدەك باۋيۈينىڭ بويىنىغا ئېسىپ قويدى، ئاندىن ئاكىسىنى پاكىز ۋە پۇختا بىر مەپە كىرا قىلىپ، باۋيۈينى ئۇزىتىپ قويۇشقا جورۇدى.
— مەن ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن ئاتقا مىنىپ كەتسىمۇ ھېچنېمە بولماس، — دېدى خۋا زىفاڭ شىرىنگە قاراپ.
— مەن بىرنېمە بولۇپ قالىدۇ دەۋاتقىنىم يوق، بىرەر كىمگە

ئۇچراپ قالمىسۇن دەۋاتىمەن، ــ دېدى شىرىن.

شۇنداق قىلىپ، خۇا زىفاڭ دەرھال بېرىپ مەپە كىرا قىلىپ كەلدى. كۆپچىلىك باۋيۈينى تۇتۇپ قېلىشنى ئەپسىز كۆرۈپ، ئۇنى ئۇزىتىپ قويۇشقا مەجبۇر بولدى. شىرىن مىڭيەنگە بىرنەچچە سىقىم مېۋە ۋە پوجاڭزا سېتىۋېلىپ ئوينا، دەپ بىرئاز پۇل بەردى، ئاندىن:

ــ بۇ ئىشنى ھېچكىمگە دېمە، بولمىسا ئۆزۈڭگىمۇ گەپ كېلىپ قالىدۇ، ــ دەپ تاپىلاپ قويدى ۋە باۋيۈينى ئىشىك ئالدىغىچە ئۇزىتىپ چىقىپ، ئۇ مەپىگە چىقىپ پەردىسىنى چۈشۈرگۈچە قاراپ تۇردى. مىڭيەن بىلەن خۇا زىفاڭ ئىككىسى ئاتنى يېتىلەپ مەپىنىڭ كەينىدىن ماڭدى. ئۇلار نىڭگو قەسرى جايلاشقان كوچىغا كەلگەندە مىڭيەن مەپىنى توختاتتى ـ دە، خۇا زىفاڭغا قاراپ:

ــ غوجام بىلەن ئىككىمىز يەنە شەرقىي قەسىرگە كىرىپ، ئۇلارنىڭ كۆزىگە بىر كۆرۈنۈپ قويۇپ ئاندىن ئۇياققا ئۆتىمىز، بولمىسا باشقىلار گۇمان قىلىشىدۇ، ــ دېدى. خۇا زىفاڭ بۇ گەپنى ماقۇل كۆردى ـ دە، باۋيۈينى دەرھال مەپىدىن چۈشۈرۈپ ئاتقا مىندۈرۈپ قويدى.

ــ سېنى ئاۋارە قىلىپ قويدۇم، ــ دېدى باۋيۈي كۈلۈپ. ئاندىن ئۇلار يەنە ئارقا دەرۋازا بىلەن كىرىپ كېتىشتى. بۇ گەپلەر ئەمدى شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

شۇ كۈنى باۋيۈي ھۇجرىسىدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ھۇجرىسىدىكى دېدەكلەر ئۆز مەيلىچە ئويناپ ـ كۈلۈشۈپ ئولتۇرۇشتى، بەزىلىرى دامكا ئويىنىسا، بەزىلىرى شىشخال، ئۇستىخان كوزىر ئوينىدى، ئۆينىڭ پەگاھى گازىر شۆپۈكلىرى بىلەن تولغانىدى. دەل شۇ چاغدا لى ئېمىكئانا باۋيۈينى يوقلاپ ئۇنىڭ ئېسەن ـ ئامانلىقىنى سوراش ئۈچۈن، ھاسىسىغا تايانغان پېتى كىرىپ كەلدى. ئۇ باۋيۈي يوق چاغدا دېدەكلەرنىڭ ئويۇنغا

بىرىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، خورۇجى ئۆرلەپ غودۇڭشىغلى باشلىدى:

— مەن بۇ يەرگە ئانچە كەلمەس بولۇپ قالغاندىن بېرى، ھەرقايسىڭ قىلىپتىن چىقىپ كېتىشكەن ئوخشىمامسەن ! باۋيۈي دېگەن ئۆزىنىڭ بېشىغا تۆگىنى ئارتىۋالسىمۇ، باشقىلارنىڭ بېشىدىكى يىڭنىنى كۆرىدىغان ئادەم، خەقنى ئىپلاس دېيىشنىلا بىلىدۇ. ئۇنىڭ ھۇجرىسىنى مەيلىڭلارچە بىزەپ قىلىۋېتىپسىلەر، بۇ نېمىدېگەن بىئەدەپلىك !

دېدەكلەر باۋيۈينىڭ بۇنداق ئىشلارغا ئۇنچىلا ئېتىبار بېرىپ كەتمەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى، لى ئېمىكئانىنىڭ قېرىپ قالغانلىقتىن ئىشتىن بىكار قىلىنغانلىقىنى، ئەمدى ئۇلارنى سورىيالمايدىغانلىقىنىمۇ بىلەتتى. شۇ سەۋەبتىن، ئۇلار ئۆز ئويۇن ـ تاماشىلىرى بىلەنلا بولۇپ، ئۇنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىگە پەرۋا قىلمىدى. لېكىن، لى ئېمىكئانىمۇ سۆزىنى توختاتماي:

— باۋيۈي ھازىر بىر ۋاخلىقىغا قانچىلىك تاماق يەۋاتىدۇ؟ قايسى ۋاقىتلاردا ئۇخلاۋاتىدۇ، — دەپ سوراۋەردى. دېدەكلەرمۇ ئاغزىغا كەلگىنىچە جاۋاب بېرىشتى. بەزىلىرى:

— ۋاي ـ ۋۇي، نېمانداق كىشىنىڭ جېنىغا تېگىدىغاندۇ، ماۋۇ بۇ قېرى ! — دەپ غودۇڭشىپ قويدى.

— مۇنۇ پىيالىدىكى قايماق ئىكەنغۇ، نېمىشقا ماڭا بەرمەيسىلەر؟ — دېدى ـ دە، لى ئېمىكئانا ئۇنى ئېلىپ يېيىشكە باشلىدى.

— تەگمەڭ، ئانا ! ئۇنى باۋيۈي غوجام شىرىنگە ساقلاپ قويغان، قايتىپ كەلسە بىزگە كايىيدۇ. بىزگە خاپىلىق تېپىپ بەرمەڭ، ئۆزىڭىز بىلەنلا كەتسىغۇ مەيلى ئىدى، — دېدى دېدەكلەردىن بىرسى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان لى ئېمىكئانا بىر قىزىرىپ ـ بىر تاتىرىپ:

— باۋيۈينىڭ ئۇنچىلىك قارا قورساق بولۇپ كەتكىنىگە چىنپۇتكۇم كەلمەيدۇ ! ھېلىغۇ بىر چىنە قايماق ئىكەن،

ئۇنىڭدىن قىممەتلىك نەرسىسىنى يەۋالسامۇ ھەققىم بار مېنىڭ ئۇ شىرىنىنى مېنىڭدىن ئارتۇق ئەتىۋارلامدىكەن؟ ئۇ ئۆزىنىڭ قانداق چوڭ بولۇپ قالغانلىقىنىمۇ ئويلا؟ ئۇ مېنىڭ قېنىمدىن پەيدا بولغان سۈتۈمنى ئېمىپ شۇنچىلىك بولغان، بۈگۈن ئۇنىڭ بىر چىنە قايمىقىنى يەۋالسام كايىمدىكەن؟ مەن يەيمەن دېدىممۇ، يەيمەن. ئۇنىڭ مېنى بىرنېمە قىلىپ باققىنىنى كۆرەي قېنى! سىلەر شىرىنگە قانداق قارايدىكەنسىلەركىنتاڭ، ئۇ ھەرقانچە بولۇپ كەتسىمۇ مېنىڭ قولۇمدا ئەي بولۇپ چىققان بىر دېدەك. قانچىلىك بىرنېمىدى ئۇ! — دەپ، قايماقنى قەستەن يەۋالدى.

— بۇلار گەپ قىلىشنى بىلمەي، سىزنى كايىتىپ قويىدى، ئانا، — دېدى دېدەكلەردىن بىرسى كۈلۈپ تۇرۇپ، — باۋيۇي غوجام سىزگە نەرسە ئەۋەتىپ يوقلىتىپ تۇرغان يەردە، بۇنچىلىك نەرسىگە كۆڭۈل ئاغرىتقى قىلامتى؟

— بولدى، تولا تۈلكىلىك قىلىپ مېنى ئالدىما. ئۆتكەندە ھېلىقى چاي ۋەجىدىن چيەنشۆنى ھەيدىۋەتكەنلىكىنى مېنى بىلمەيدۇ دەمسىلەر! مەندىن ئۆتۈپ كەتكىنى بولسا، ئەتە مەنمۇ كۆرگۈلۈكۈمنى كۆرەرمەن شۇ، — دېدى ـ دە، لى ئېمىكئانا باتناپ چىقىپ كەتتى.

بىردەمدىن كېيىن باۋيۇي يېنىپ كەلدى ۋە شىرىنىنى ئەكېلىشكە كىشى ئەۋەتتى. بۇ چاغدا چىڭۋېن كارىۋاتتا قىمىر قىلماي ياتاتتى. باۋيۇي بۇنى كۆرۈپ:

— ئاغرىپ قالدىڭمۇ ياكى ئۇخلاپ قالدىڭمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ئەسلىدە ئۇتتۇۋالاتتى، ئويلىمىغان يەردىن لى موماي كېلىپ ئېلىشتۇرۇپ ئۇتتۇرۇۋەتتى، شۇڭا باتناپ يېتىۋالغىنى ئۇنىڭ، — دەپ جاۋاب بەردى چيۇۋېن.

— ئۇ موماي بىلەن تەڭ بولمىغىن دېمەڭلار، رايىغا قويۇپ بەرسەڭلارلا ئىش تۈگەيدۇ، — دېدى باۋيۇي.

شۇ گەپلەر بولۇۋاتقاندا شىرىنمۇ يېنىپ كەلدى ۋە ئۆزئارا

ئامانلاشتى. شىرىن كېلىپلا باۋيۈينىڭ نەدە غىزا يېگەنلىكىنى ۋە قاچان يېنىپ كەلگەنلىكىنى سورىدى، ئانىسى بىلەن سىڭلىسىنىڭ دېدەكلەرگە يوللىغان سالاملىرىنى يەتكۈزدى. ئاندىن بىرىپ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى يەڭگۈشلىدى. باۋيۈي دېدەكلەرگە ھېلىقى قايماقنى ئاچىقىشقا بۇيرۇغانىدى، دېدەكلەر:

— لى موماي كېلىپ يەپ كەتتى، — دەپ جاۋاب بەردى. بۇ گەپنى ئاڭلىغان باۋيۈي ئەمدىلا سۆزلەشكە تەمشىلىپ تۇرغاندا، شىرىن چاققانلىق قىلىپ:

— ئېلىپ قويغىنىڭىز شۇ نەرسىمىدى؟ ئاۋارە بولغىنىڭىزغا كۆپ رەھمەت. قايسى كۈنى، يېيىشلىك ئىكەن دەپ كۆپ يەۋېتىپتىكەنمەن، قورسىقىمنى ئاغرىتىپ بەك ئاۋارە قىلدى. ياندۇرۇۋەتكەندىن كېيىنلا ئارام تاپتىم، ئۇنىڭ يەۋەتكىنىمۇ ئوبدان بوپتۇ، بولمىسا، بۇ يەردە تۇرۇپ بىكارلا زايە بولۇپ كېتەتتى. مېنىڭ كۆڭلۈم ھازىر قۇرۇتۇلغان توشقان بۆكىنى تارتىۋاتىدۇ، سىز ماڭا توشقان بۆكى ئاقلىغاچ ئولتۇرۇڭ، مەن سىزگە ئۇرۇن ھازىرلاپ بېرەي، — دېدى.

باۋيۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ چىنپۇتۇپ قالدى ـ دە، قايماقنىڭ گېپىنى بىر ياققا قايرىپ قويۇپ، چىراغ تۈۋىدە ئولتۇرۇپ توشقان بۆكىنى خىللاپ ئاقلاشقا كىرىشتى. ئۇ ئۆينىڭ ئىچى خالىي قالغانلىقىنى بايقىغاندىن كېيىن، تەبەسسۇم ئارىلاش شىرىنگە سۆز ئاچتى:

— ھېلىقى قىزىل ئېگىن كىيىۋالغان سىڭلىڭ نېمەڭ؟

— ئىككى تۇغقان ئاچام بولىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى شىرىن. باۋيۈي ئاڭلاپ تامىقىنى چىكىلدىتىپ قويدى.

— تامىقىڭىزنى چىكىلدىتىسىزغۇ؟ شۇ تاپتىچۇ كۆڭلىڭىزدىكىنى بىلىپ تۇرۇپتىمەن، ئۇ قىزىل ئېگىن كىيىشكە لايىقمىدى دېمەكچىسىزغۇ تايىنلىق؟ — دېدى شىرىن.

— ياق، ياق، — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ، — ئۇنداق ئادەم قىزىل ئېگىن كىيىشكە لايىق بولمىسا كىم لايىق بولاتتى؟ مەن ئۇنى

كۆرۈپ قەۋەتلا يارىتىپ قالدىم، نېمىشقىمۇ بىزنىڭ ئۆيدە بولۇپ قالمىغاندۇ، دەيمىنا!

— بىر مېنىڭ پېشانەمگە قۇللۇق پۈتۈلگىنىمۇ يېتەر، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمنىڭ پېشانىسىگىمۇ قۇللۇق پۈتۈلسۇنمۇ؟ يەنە كېلىپ قىزلارنىڭ قەۋەت ياخشىلىرىلا سىزنىڭ ئۆيىڭىزگە تاللىنىپ كەلسە بولاتتىمۇ؟ — دېدى شېرىن سوغۇققىنا كۈلۈپ. باۋيۇي شېرىننىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ هودۇقۇپ قالدى ـ دە، كۈلۈپ تۇرۇپ:

— ماڭا ئۇشۇقچىلا كايىۋاتىسەن! مەن بىزنىڭ ئۆيگە كەلگەنلەرنىڭ هەممىسىلا قۇل بولۇشى كېرەك، دەۋاتقىنىم يوق، تۇغقان بولۇشقا بولمامدىكەن؟ — دېدى.

— ئۇنداق بولۇشقا لايىقلاردىنمۇ ئەمەس، — دېدى شېرىن.

شۇنىڭ بىلەن باۋيۇي ئىككىنچى ئېغىز ئاچماي، توشقان بۆكى ئاقلىغىنىچە جىم ئولتۇرۇپ قالدى.

— جىملا بولۇپ قالدىڭىزغۇ، — دېدى شېرىن كۈلۈپ، — چىشىڭىزغا تېگىپ قويدۇممۇ نېمە؟ ئۇنداق بولسا، ئەتىلا بىرنەچچە سەر كۈمۈش خەجلەپ ئۇلارنى سېتىۋېلىپ، مەندىن قورساق كۆپۈكىڭىزنى چىقىرىۋالامسىز؟

— سېنىڭ سۆزلىرىڭگە نېمە دەپ جاۋاب بەرسەم بولار؟ مەن ئۇنى ماختاپلا قويدۇم، شۇ. مۇشۇنداق هەرەملەردە بىزگە ئوخشاش نىجىسلار بىكاردىن تۇرىلىپ قالغۇچە، شۇ قىز تۇرىلىپ قالسىمىغۇ كاشكى، دەۋاتىمەن!

— ئۇنىڭ بۇنداق ئامىتى بولمىسىمۇ، هامام بىلەن تاغامنىڭ گۆهەردەك ئەتىۋارلاپ ۋە ئەركىلىتىپ باققان بالىسى ئۇ، بۇ يىل ئون يەتتىگە كىردى. هەرخىل تويلۇقلىرىمۇ تەييارلىنىپ بولدى، كېلەر يىلى ياتلىق قىلىنىدۇ.

باۋيۇي «ياتلىق قىلىنىدۇ» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ، «ئاھ» دەۋەتكىنىنى سەزمەي قالدى. ئۇ ئەنە شۇنداق بىئارام بولۇپ ئولتۇرغاندا، شېرىن ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ سۆزىنى

داۋام قىلدى:

— بىرقانچە يىلدىن بېرى، بىز ھەمشىرىلەر دىدار كۆرۈشەلمەي كەلگەنىدۇق، ئەمدى مەن قايتىپ كېتەي دەپ تۇرسام، ئۇلار ياتلىق قىلىنماقچى بوپتۇ! — دېدى. باۋيۈي بۇ گەپنىڭ تېگىدە گەپ بارلىقىنى سېزىپ، ئىختىيارسىز شۈركۈنگەندەك بولۇپ، قولىدىكى توشقان بۆكىنى تاشلىۋېتىپ:

— نېمە؟ سەن ئەمدى كېتىمەن دەۋاتامسەن؟ — دەپ سورىدى.

— بۈگۈن ئاپام بىلەن ئاكام مەسلىھەتلىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدىم، قۇلاق سالغۇدەك بولسام، مەن يەنە بىر يىل چىداپ تۇرسام، كېلەر يىلى كېلىپ مېنى پۇل تۆلەپ ئاچىقىپ كېتىدىغان بولۇشتى، — دېدى شىرېن. باۋيۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تېخىمۇ ئەنسىرەپ قالدى – دە:

— سېنى نېمىشقا پۇل تۆلەپ ئاچىقىپ كېتىدىكەن؟ — دەپ سورىدى.

— بۇ قىزىق گەپ بولدى! — دېدى شىرېن، — مەن بۇ يەرگە ئەۋلادىي قۇل ئەمەس – دە، قوۋم – قېرىنداشلىرىمنىڭ ھەممىسى باشقا يەردە تۇرسا، مەن يەككە – يېگانە بۇ يەردە تۇرسام، بۇ قانداق ئەپلىشىدۇ؟

— مەن كەتكۈزمەي قويسام، كەتمىكىڭ تەس بولارمىكىن؟

— ئەزەلدىن ئۇنداق قائىدە بولۇپ باققان ئەمەس، ھېلىغۇ سىزنىڭ خانىدان ئىكەن، ئوردا – سارايلارنىڭمۇ بىرقانچە يىلدا بىر قېتىم تاللاش، يەنە بىرقانچە يىلدا بىر قېتىم ئازاد قىلىش دېگەن نىزامى بولىدۇ، بىر كىمنى ئۇنداق ئۆمۈرۋايەت تۇتۇپ تۇرۇش دېگەن قائىدە يوق! — دېدى شىرېن. باۋيۈي بىر پەس ئويلىنىپ، شىرېننىڭ سۆزى ھەقىقەتەن يوللۇق ئىكەنلىكىگە كۆزى يەتكەندىن كېيىن:

— ئۇلۇغ مومام قويۇۋەتمىسە قانداق قىلىسەن؟ — دەپ سورىدى يەنە.

— نېمىشقا قويۇۋەتمەيدىكەن؟ دەرۋەقە، مەن شۇنچىلىك ئەتىۋارلىق بولۇپ ياكى ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمغا يېقىپ قېلىپ، مېنى قويۇۋەتكۈسى كەلمەي، ئائىلىمىزگە ئىككى سەر كۈمۈشنى ئارتۇقراق بېرىپ ئېلىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن. لېكىن، مەن ئادەتتىكىلا بىر ئادەم، مېنىڭدىن ئۇستۇن تۇرىدىغانلار ئېشىپ - تېشىپ تۇرۇپتۇ. مەن كىچىكىمدىن تارتىپلا ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئالدىدا بولۇپ كەلدىم، دەسلەپتە بىرنەچچە يىل شى شياڭيۈن خېنىمنىڭ خىزمىتىدە بولدۇم، كېيىن سىزنىڭ خىزمىتىڭىزدە بولغىنىمغىمۇ بىرقانچە يىل بولۇپ قالدى، بىزنىڭ ئۆيدىكىلەر كېلىپ تۆلەم بېرىپ مېنى ئەكېتىشكە ھەقلىق. تۆلەم ھەققىنىمۇ ئالمايلا، ئىلتىپات قىلىپ مېنى قويۇۋېتەمدۇ تېخى، كىم بىلىدۇ. سىزنى ئوبدان كۈتتى دەپ، مېنى قويۇۋەتمەيدىغان ئۇنداق ئىش بولمىسا كېرەك. سىزنى ئوبدان كۈتۈشۈم، بۇ، ئەلۋەتتە، مېنىڭ بۇرچۇم. ئۇ ھېچقاچان مېنىڭ كۆرسەتكەن تۆھپەم ئەمەس. مەن كەتسەم، سىزنى ياخشى كۈتىدىغانلار يەنە چىقىپ قالىدۇ، مەن بولمىغانغا ئىش توختاپ قالمايدۇ، — دېدى شىرېن. باۋيۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، شىرېننىڭ كېتىشى ھەقلىق، قېلىپ قېلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىكەنلىكىگە كۆزى يەتكەندىن كېيىن، تېخىمۇ تىت - تىت بولۇپ:

— شۇنداقمۇ دەيسەن، سېنى ئېلىپ قالىمەن دەپ چىڭ تۇرۇۋالسام، ئۇلۇغ مومام ئاناڭنى كۆندۈرمەي قالماس، ئاناڭغا پۇلنىلا جىق بەرسە، سېنى ئەكېتىشكىمۇ يۈز كېلەلمەي قالار، — دېدى.

— ئانام ئەلۋەتتە كاجلىق قىلىپ تۇرۇۋالماس. ھېلىغۇ ئۇنىڭ بىلەن چىرايلىقچە سۆزلىشىپ، جىقراق پۇل بېرىدىكەن، بىر ئېغىز گەپمۇ قىلماي، بىر تال يارماقمۇ بەرمەي مېنى ئېلىپ قېلىشتا تۇرۇۋالساڭلارمۇ ئانام «ياق» دېيەلمەيدۇ. لېكىن، بىزنىڭ قەسىردىكىلەر ئەزەلدىنلا كۈچ - دۆلەتكە يۆلىنىپ، زورلۇق -

زومبۇلۇق بىلەن ئىش قىلىپ باقىقىنى يوق. بۇ باشقا ئىشلارغا ئوخشىمايدىغان بىر ئىش، كۆڭلۈڭگە يېقىپ قالسىلا، ئۇن ھەسسىلەپ پۇل تۆلەپ ساڭا ئەكېلىپ بېرىدۇ، ساتقۇچى زىيان تارتمىسىلا ئىش تۈگەيدۇ. ئەمدى مېنى ھېچ سەۋەبسىزلا ئېلىپ قالمەن دېگىنىڭىز بىلەن سىزگىمۇ پايدىسى يوق، بىز قوۋم ـ قېرىنداشلارمۇ دىدار جەم بولالمايمىز. بۇنداق قىلىشقا ئۇلۇغ ئاغىچا بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ كۆڭلى تۆزىدۇ دەمسىز؟

باۋيۈي بىر پەس ئۇيغا كەتتى، ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— گېپىڭىنىڭ ئۇرانىغا قارىغاندا، چوقۇم كېتىمەن، دېمەكچىغۇ سەن، — دېدى.

— چوقۇم كېتىمەن، — دېدى شىرېن ئۇزۈپلا. باۋيۈي بۇ جاۋابنى ئالغاندىن كېيىن، ئۆز ـ ئۆزىگە:

— بۇنىڭ بۇنداق رەھىمسىز ۋە ۋاپاسىز ئىكەنلىكىنى ئويلىماپتىكەنمەن، — دېدى ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، — ئاخىر كېتىدىغانلىقىنى بالدۇرراق بىلگەن بولسام يېنىمغا كەلتۈرمىگەن بولاتتىم. ئەمدى كېلىپ، يەككە ـ يېگانە، ھېلىم دىۋانە بولۇپ قالىدىغان ئوخشايمەن! — دەپ، باتناپ بېرىپ كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى.

شىرېن بۇ قېتىم ئۆيىگە قايتىپ بارغاندا، ئانىسى بىلەن ئاكىسىنىڭ تۆلەم پۇل بېرىپ ئۇنى قايتۇرۇۋالماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ:

— ئۆلسەممۇ قايتىپ كەلمەسمەننا! ئۆز ۋاقتىدا يەيدىغىنىڭلار قالمىغاندا، ئىككى تال پۇلغا يارايدىغانلاردىن مەنلا قېلىۋىدىم، مېنى ساتماقچى بولدۇڭلار، «ياق» دەي دېسەم، قاراپ تۇرۇپ ئاتا ـ ئانا دېگەننى ئاچلىقتا ئۆلتۈرۈۋېتىشنىڭ ئورنى يوق ئىكەن. خەير بىيەت، بۇگۈن بۇ جايغا ئېلىشىپ قالدىم، غوجايىنلار نېمە يەپ، نېمە كىيسە، مەنمۇ شۇنى يەپ، شۇنى كىيىۋاتىمەن، يەنە كېلىپ تىل ـ تاياقتىنمۇ خالىيمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاتام رەھمەتتى بولمىسىمۇ ئىگىلىكىڭلارنى سەرەمجانلاشتۇرۇپ

ئائىلىمىزنىڭ بىساتىنى تىكلەپ جىنىڭلارنى ياخشى قامداپ كېلىۋاتىسىلەر. ناۋادا، مۇشكۇللۇكتە قالغان بولساڭلار ئىدى، مېنى تۆلەم پۇل بىلەن قايتۇرۇۋېلىپ، بىرقانچە داچەن ئارتۇقراق تاپاۋەت قىلماقچى بولساڭلار ئۇنىڭغا مەيلى ئىدى، ئەمما سىلەر ئۇنداق مۇشكۇللۇكتە قېلىۋاتقىنىڭلارمۇ يوق. ئەمدى كېلىپ مېنى نېمىشقا قايتۇرۇۋالماقچى بولىسىلەر؟ مېنى ئەمدى ئۆلگەن كىشىگە چىقىرىۋېتىپ، ئىككىنچى قايتۇرۇۋېلىش كويىدا بولماڭلار! — دەپ، بىر پەس يىغلىغانىدى.

ئانىسى بىلەن ئاكىسى ئۇنىڭ ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرۇۋېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، جەزمەن قايتىپ كەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە شىرىن بەخشەندىلىككە سېتىۋېتىلگەنىدى، ئۇلار جىيا قەسىرىدىكىلەرنىڭ مېھىر - شەپقەتلىك ۋە ئوچۇق قوللۇق ئىكەنلىكىگە يۆلىنىپ، ئانچە - مۇنچە تەلەپ قىلىش بىلەنلا شىرىنىنى تۆلەمسىزلا قايتۇرۇۋېلىش خىيالىدا بولغانىدى. ئىككىنچىدىن، جىيا قەسىرىدىكىلەر تا ئەزەلدىن تۆۋەندىكىلەرنى ئاياغ ئاستى قىلمايتتى، دۆلىتى كۆپ، مەينىتى ئاز ئىدى. چوڭ - كىچىك ھۇجرىلاردا خىزمەت قىلىۋاتقان خاس دېدەكلەر قالغان ئادەتتىكى خىزمەتكارلىرىدىن كۆپ پەرقلىق ئىدى. ئادەتتىكى نامرات ئائىلىنىڭ قىزلىرىمۇ بۇنچىلىك ئېتىبارغا سازاۋەر بولالمايتتى. شۇ ۋەجىدىن، شىرىنىنىڭ ئانىسى بىلەن ئاكىسى ئۇنى تۆلەم بېرىپ قايتۇرۇۋېلىش نىيىتىدىن قەتئىي ياندى. كېيىن، ئۇلارنىڭ ئۆيىگە كۇتۇلمىگەندە باۋيۈي قەدەم تەشرىپ قىلىپ قالدى. ئانا - بالا ئىككىيلەن شىرىن بىلەن باۋيۈينىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يېقىنچىلىقنى بايقاپ، كۆڭلى تېخىمۇ روشەنلىشىپ قالدى - دە، خۇددى يۈرىكىنى بېسىپ ياتقان بىر پارچە تاش يەرگە چۈشۈپ كەتكەندەك بولۇپ، كۆڭۈللىرى تىندى ۋە ئۆزلىرىنىڭ ھېلىقىدەك ئويلىرىنى بىھۇدە بىلىپ، ئۇنى ئىككىنچى ئويلىماي قويدى.

باۋيۈينىڭ خۇي ـ پەيلى غەلىتە ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ كەپسىزلىكى ۋە كۆك بۆرەكلىكى ھەممە باللارنى بېسىپ چۈشىدىغانلىقىنى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ تىلىغا ئالغۇسىز ئاجايىپ ـ غارايىپ ئەيىبلىرىنى شېرىن كىچىكىدىن تارتىپلا بىلەتتى. يېقىندىن بېرى، مومىسى ئۇنىڭغا ئادەتتىن تاشقىرى ئامراق بولۇپ قالغانلىقى، ئاتا ـ ئانىسىمۇ ئۇنى ئۇنچىلا چىڭ تىزگىنلەپ كەتمىگەنلىكى تۈپەيلىدىن، ئۇ ھازىر تېخىمۇ ئەدەپسىز، يۈگەنسىز ۋە ئۇچىغا چىققان بەڭباشلاردىن بولۇپ قالغان ۋە قىڭغىر يولغا بېشچىلاپ كىرىپ كەتكەنىدى، نەسىھەت ـ پەسىھەت دېگەن قۇلىقىغا كىرىپمۇ چىقمايتتى. بۈگۈن ئويلىمىغان يەردىن شېرىننىڭ ئۆيىگە بارغانلىقى توغرىسىدا پاراڭ بولۇپ قالغاندا، شېرىن ئالدى بىلەن يالغان ـ ياۋىداق گەپلەرنى قىلىپ ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ كۆردى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ خورىكىنى باسماقچى، ئاندىن ئۇنىڭغا پەند ـ نەسىھەت قىلماقچى بولدى. شېرىن باۋيۈينىڭ جىملاپ بېرىپ يېتىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ كۆڭلى ئېرىگەنلىكىنى ۋە خورىكىمۇ خېلى بېسىلىپ قالغانلىقىنى بايقىدى. شېرىن ئەسلى توشقان بۆكى يېيىش غەرىزىدە ئەمەس ئىدى، خۇددى ھېلىقى چاي تۈپەيلىدىن چىيەنشۈي ۋەقەسى تۇغۇلغاندەك، بۇ قايماق تۈپەيلىدىنمۇ بىرەر ۋەقە تۇغۇلۇپ قالمىسۇن دەپلا، توشقان بۆكى يېيىشنى باھانە قىلىپ باۋيۈينى گوللاپ ئۆتكۈزۈۋەتكەنىدى، شۇنداق قىلىپ، شېرىن باۋيۈي ئاقلاپ قويغان ھېلىقى توشقان بۆكلىرىنى دېدەكلەرگە بېرىۋېتىپ، ئۆزى كېلىپ باۋيۈينى ئاستا نوقۇدى. باۋيۈينىڭ يۈزىدە ياش ئىزلىرى تۇراتتى، بۇنى كۆرگەن شېرىن:

— بۇنچىلىك ئىشقا نېمانچە ھازا تۇتۇپ كەتتىڭىز؟ مېنى ئېلىپ قالمەنلا دەيدىغان بولسىڭىز، مەنمۇ ئەلۋەتتە كەتمەيمەن، — دېدى كۈلۈپ. باۋيۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، شېرىننىڭ يۇمشاپ قالغانلىقىنى سەزدى ـ دە:

— ئۆزۈڭ دېگىنە، يەنە قانداق قىلسام سېنى ئېلىپ

قالالايمەن؟ بۇنىڭغا مەنمۇ بىر نەرسە دېيەلمەي قالدىم! — دېدى.

— ئىككىمىزنىڭ دىلكەشلىكىمىزگە گەپ لازىم ئەمەس، — دېدى شىرېنمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، — سىز مېنى ئېلىپ قېلىشلا كويىدا بولغان بولسىڭىز، بۇنىڭ كارىمۇ چاغلىق. بۇنىڭدىن باشقا مېنىڭ ئۈچ شەرتىم بار، شۇنىڭغا كۆنسىڭىزلا، كاللامنى ئېلىۋەتسىمۇ بۇ يەردىن كەتمەيمەن.

— دېگىنە قېنى، قايسى ئۈچ شەرت؟ ھەممىسىگە كۆنىمەن، جېنىم ئاچا! تاتلىق ئاچا! ھېلىغۇ ئۈچ شەرت ئىكەن، ئۈچ يۈز شەرت بولسىمۇ كۆنىمەن. لېكىن، بىرلا تەلىپىم بار: كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى مەن كۈلگە ئايلانغۇچە، ياق، كۈل دېگەننىڭمۇ شەكلى - ئىزى بولىدۇ، سېزىمى بولىدۇ، مەن بىر توپ تۇتۇنگە ئايلىنىپ، ئۇ تۇتۇننى شامال سۈرۈپ تارقىتىۋەتكۈچە ماڭا ھەمراھ بولۇپ تۇرۇشۇڭلارنىلا تىلەيمەن. ئۇنىڭدىن كېيىن سىلەرنىڭ مەن بىلەن كارىڭلارمۇ بولمايدۇ، مېنىڭمۇ سىلەردىن خەۋەر ئالغۇچىلىكىم قالمايدۇ، ئۆزۈڭلار خالىغان يەرگە كېتىسىلەر - دە، ئىش تامام ۋەسسالام بولىدۇ، — دېدى باۋيۇي. شىرېن دەرھال باۋيۇينىڭ ئاغزىنى ئېتىۋېلىپ:

— جېنىم غوجام، مەن سىزگە دەل مۇشۇ تەرەپتىن نەسىھەت قىلماقچىدىم. تېخىمۇ ئەدەپ كېتىۋاتقىنىڭىزنى قاراڭ سىزنىڭ! — دېدى.

— ئىككىنچى بۇنداق گەپلەرنى قىلمايمەن، — دېدى باۋيۇي يالۋۇرغان ئاھاڭدا.

— ھەممىدىن بۇرۇن ئۆزگەرتىدىغىنىڭىز مۇشۇ.

— ئۆزگەرتىمەن، ئىككىنچى دېسەم ئاغزىمنى يىمىرىۋەتكىن! قېنى يەنچۇ؟

— ئىككىنچى شەرتىم، سىز ئوقۇشقا خاھى راستتىن كۆڭۈل قويۇڭ، خاھى يالغاندىن كۆڭۈل قويۇڭ، ئىشقىلىپ، ئۇلۇغ بېگىمنىڭ ئالدىدا ياكى باشقىلارنىڭ ئالدىدا كىتابقا كەلسە - كەلمەس تىل تەگكۈزمەڭ، ئوقۇشقا كۆڭۈل قويۇۋاتقاندەك

قىياپەتكە كىرىۋېلىڭ، ئۇ چاغدا ئۇلۇغ بېگىممۇ سىزگە ئۇنچىلا كايىپ كەتمەيدۇ، كىشىلەر ئالدىدىمۇ تىلى ئۇزۇنراق بولىدۇ. ئۇلۇغ بېگىمنىڭ خىيالىچە بولغاندا، بۇ خانداندا ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقىچە ھەممىسى ئوقۇمۇشلۇق بولۇپ كەلگەن، سىزگە كەلگەندە، ئوقۇشقا تۈزۈكرەك كۆڭۈل قويۇش بۇياقتا تۇرسۇن، ئۇنى ئاز دېگەندەك، بېگىمنىڭ ئوغىسىنى تېخىمۇ قايىنىتىپ، خەقنىڭ ئالدى ـ كەينىدە كەلسە ـ كەلمەس سۆز ـ چۆچەك قىلىپ يۈردىڭىز. ئىلىم تەھسىل قىلىپ ئىلگىرىلەۋاتقانلارغا قانداقتۇر «ئەمەلپەرەس مىتە» دەپ لەقەم قويدىڭىز، يەنە قانداقتۇر «ئىلىم تەھسىل قىلىشنىڭ مەقسىتى ئەخلاق ـ پەزىلەتنى جارى قىلدۇرماقتۇر»① دېگەندىن باشقىسى كىتاب ئەمەس، قالغانلارنىڭ ھەنىنۋاسى ئاۋۋالقىلار ئۆزىچە ئويدۇرۇپ چىقارغان، دەپ يۈردىڭىز. مۇشۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان ئۇلۇغ بېگىمنىڭ قانداقمۇ زەردىسى قايىنىمىسۇن؟ سىزنى ھە دېگەندە دۇمبالايدىغانلىقىنىڭ ۋەجىمۇ ئەنە شۇنىڭدا ئەمەسمۇ؟

— ئەمدى ئۇنداق گەپلەرنى قىلمايمەن، بۇ مېنىڭ ئۇچۇشىلا بىلىپ، چۈشۈشنى بىلمەي يۈرگەن گۆدەك چاغلىرىمدىكى جۆيلۈشلىرىم، ئەمدى ئۇنداق گەپلەرنى دېمەيمەن. يەنچۇ؟

— راھىب ۋە دەرۋىشلەرنى تەھقىرلەيدىغان سۆزلەرنى ئىككىنچى قىلماڭ. بۇنىڭدىنمۇ مۇھىمى شۇكى، گۈل ـ چېچەكلەر ۋە ئۇپا ـ ئەڭلىكلەر بىلەن ھەپىلىشىدىغان، ئوغرىلىقچە خەقلەرنىڭ كالپۇكلىرىدىكى ئەڭلىكلەرنى شورايدىغان، قىسقىسى، قىزلىنى كۆرسىڭىز قىزىپ كېتىدىغان ئۇنداق ئەيىبلىرىڭىزنى بىر يولى تاشلاڭ.

— تاشلايمەن! ھەممىنى تاشلايمەن! تېز دېگىن، يەنە نېمە شەرتىڭ بار؟

— ئەمدى تۈگىدى، ھەرقانداق ئىشتا ئۆزىڭىزگە ھاي بېرىپ

① بۇ «ئىلمى ئەزەم»نىڭ بىرىنچى ئىبارىسى، بۇ يەردە «تۆت كىتاب»تىن باشقىسى كىتاب ئەمەس، دېمەكچى.

تۇرۇڭ، ئۇنداق يۇگەنسىز، بەڭباش بولۇۋالماڭ. ئەگەر مۇشۇ شەرتلىرىمگىلا كۆنسىڭىز، ئالدىمغا سەككىز كىشى كۆتۈرىدىغان تەختىراۋان ئېلىپ كەلسىمۇ بۇ يەردىن كەتمەيمەن.

— مۇشۇ يەردە ئۆمۈرۋايەت قالساڭلا سەندىن تەختىراۋان ئايلانسۇن.

— مەن ئۇنى ئارزۇلاۋاتقىنىم يوق. ماڭا ئۇنداق ئامەت كەلگىنىنى بىلەنمۇ، ئۇ رەسىم - يوسۇنغا سىغمايدۇ، ئولتۇردۇم دېگەن بىلەنمۇ ئۇنىڭ مەززىسى بولمايدۇ، — دېدى شىرىن سوغۇققىنا كۈلۈپ.

ئىككىسى شۇ گەپلەرنى قىلىشىۋاتقاندا، چيۈۋېن كىرىپ:

— ئۇچىنچى جېسەك ۋاقتى بولۇپ قالدى، ئۇخلىساڭلار بولارمىكىن. بايا ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم ئېمىككىئانىنى ئەۋەتكەنىكەن، ئۇخلاپ قالدى دەپ يولغا سالدىم، — دېدى. باۋيۈي سائەتنى ئالدۇرۇپ قارىدى، دەرۋەقە سائەتنىڭ يىڭنىسى تۈن يېرىمىدىن ئىككى چارەك ئۆتكەنلىكىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى. ئەنە شۇ چاغدىلا باۋيۈي يۈز - كۆزلىرىنى يېڭىباشتىن يۇيۇپ، كىيىم - كېچەكلىرىنى يېشىپ ئارام ئالدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە شىرېننىڭ بەدەنلىرى ئېغىرلىشىپ، بېشى ئاغرىپ، كۆزلىرى چىڭقىلىپ ۋە يۈز - قوللىرى قىزىپلا قوپتى. ئۇ ئاۋۋال تىرىشىپ - تىرمىشىپ كۆردى، كېيىن بېرىپ ئۆزىنى ئالالماي، ياتقۇسىلا كېلىپ، كاڭغا چىقىپ كىيىملىرى بىلەنلا يېتىپ قالدى. باۋيۈي دەرھال بېرىپ جيا ئانىغا مەلۇم قىلىپ، تېۋىپ چاقىرتىپ كۆرسەتتى. تېۋىپ كۆرگەندىن كېيىن:

— ھېچقىسى يوق، شامالداپ قاپتۇ، بىر - ئىككى بولاق دورا ئىچسىلا قىزىقى يېنىپ كېتىدۇ، — دېدى ۋە دورىغا خەت يېزىپ بېرىپ كېتىپ قالدى. باۋيۈي دورىنى ئەكېلىپ قايىنىتىپ

بېرىشكە كىشى بۇيرۇدى، شېرىن دورىنى ئەمدىلا ئىچىپ بولۇشىغا، باۋ يۈي ئۇنىڭغا يوتقانغا يۆگىنىپ تەرلىنىشنى جېكىلەپ قويۇپ، ئۆزى دەييۈينى يوقلاشقا كەتتى.

بۇ چاغدا دەييۈي كارىۋاتتا چۈشلۈك ئارام ئېلىۋاتاتتى، دېدەكلەر ئۆز ئىشلىرى بىلەن تالاغا چىقىپ كېتىشكەندى، ئۆينىڭ ئىچىدە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. باۋيۈي كەشتىلىك ئەۋرىشىم پەردىنى قايرىپ ئىچكىرىگە كىرىۋېتىپ، ئۇخلاپ ياتقان دەييۈينى كۆردى ـ دە، ئالمان ـ تالمان كېلىپ ئۇنى نوقۇپ:

— جېنىم ئۇكام، ھېلىلا تاماق يەپ بولۇپ ئۇخلىۋالغىنىڭىز نېمىسى! — دەپ دەييۈينى ئويغىتىۋەتتى. دەييۈي قارىسا، باۋيۈي ئىكەن.

— سىز ھازىرچە چىقىپ ئويناپ تۇرۇڭ، — دېدى دەييۈي، — ئۈلۈشكۈن بىر كېچە ئارام ئالالمىغانلىقىم ئۈچۈن، تېخى ئۆزۈمگە كېلەلمەيۋاتىمەن، پۈتۈن بەدەنلىرىم سىرقىراپ ئاغرىۋاتىدۇ.

— سىرقىراپ ئاغرىشى چاغلىق گەپ، ئۇخلايمەن دەپ كېسەلنىڭ چوڭىنى تېپىۋالسىڭىز بولمايدۇ. مەن كۆڭلىڭىزنى ئېچىپ قويسام ئۇيقۇڭىزمۇ قاچىدۇ ـ دە، ساقىيىپلا قالىسىز، — دېدى باۋيۈي. دەييۈي كۆزىنى ئاچمايلا:

— ئۇيقۇم كەلگىنى يوق، بىر پەس ئارام ئالغۇم كېلىۋاتىدۇ، سىز ئاۋۋال باشقا يەرگە بېرىپ ئويناپ كېلىڭ، — دېدى.

— نەگىمۇ باراتتىم ئەمدى، باشقىلاردىن قەۋەتلا زېرىكتىم، — دېدى باۋيۈي دەييۈينى يەنە نوقۇپ تۇرۇپ.

دەييۈي بۇ گەپكە پىخىلداپ كۈلۈۋەتتى ـ دە:

— بۇيەردە بولىمەن دېسىڭىز، ئەمىسە ئاۋۇ ياققا ئۆتۈپ ياۋاشلىق بىلەن ئولتۇرۇڭ، ئىككىمىز پاراڭلىشايلى.

— مېنىڭمۇ قىڭغايغىم كېلىۋاتىدۇ.

— قىڭغىيىۋېرىڭ.

— ياستۇق يوق، ئىككىمىز بىر ياستۇققىلا قىڭغىيايلى

ئەمسە.

— تولا سەتلەشمەڭ! تاشقىرىدا تۇرغان ياستۇق بولماي نېمە؟ بىرىنى ئەكىرىپ بېشىڭىزغا قويىماسىز، — دېدى دەييوي. باۋيۈي تاشقىرىقى ئۆيگە چىقىپ، ياستۇققا قارا - قارىمايلا يېنىپ كىرىپ:

— ئۇنى ئىشلەتمەيمەن، قايسى ئىپلاس خوتۇن بېشىغا قويغانلىقىنى كىم بىلسۇن، — دېدى. دەييوي بۇ گەپنى ئاڭلاپ كۆزىنى ئاچتى - دە، ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ:

— راستلا جېنىمنىڭ شورى ئىكەنسىز. مانا ئەمسە، سىز بۇنى قويۇڭ! — دېدى - دە، ئۆزىنىڭ ياستۇقىنى باۋيۈينىڭ ئالدىغا ئىتتىرىپ قويۇپ، ئۆزى چىقىپ باشقا بىر ياستۇقنى ئەكىرىپ بېشىغا قويدى ۋە بىر - بىرىگە قارىشىپ ياتتى.

دەييوي بىر قاراش بىلەن باۋيۈينىڭ ئېڭىكى ئاستىدا تۇرغان تۈگمىچىلىك بىر قىزىل داغقا كۆزى چۈشتى - دە، ئۇنىڭغا سىبجىپ يېقىنراق كېلىپ، ئۇ قىزىل داغنى بارمىقى بىلەن سىلاپ ئىنچىكىلەپ سەپسالدى، ئاندىن:

— بۇ يەرنى كىمنىڭ تىرنىقى سىزىۋەتكەن؟ — دەپ سورىدى. باۋيۈي ئۆزىنى ئەپقېچىپ، نېرىسىغا ئۆرۈلدى ۋە كۈلۈپ تۇرۇپ:

— سىزىۋەتكەن ئەمەس، بايا ئۇلارغا ئەڭلىك ئېزىپ بېرىۋاتقىنىمدا چاچراپ كەتكەن بولسا كېرەك، — دېدى ۋە سۈرتۈۋەتمەكچى بولۇپ ياغلىقىنى ئىزدىدى، ئاڭغىچە دەييوي ئۆزىنىڭ ياغلىقىنى ئېلىپ سۈرتۈشكە باشلىدى ۋە:

— سىز يەنە شۇنداق ئىشلارنى قىلىپ يۈرۈپسىز - دە؟ يۈزىڭىزدە بۇنداق ئىزلارنى قالدۇرماي يۈرسىڭىزمىغۇ كاشكى. تاغام كۆرمىدى دېگەندىمۇ، باشقىلار كۆرۈپ قالسا، ئۇنى ئاجايىپ بىر يېڭى سۆز - چۆچەك قىلىۋېلىپ، باشقىلارغا سۆزلەپ يۈرسە، ئاندىن ئۇ گەپلەر تاغامنىڭ قۇلىقىغا كىرىپ قالسا، ئۇ چاغدا ھەممىنىڭ كۆڭلى كىر بولمامدۇ؟ — دېدى تۇمشۇقىنى

دومسايتىپ.

بۇ گەپلەر باۋيۇيىنىڭ قۇلىقىغا زادى كىرمىدى. دەييۇيىنىڭ يەڭلىرىدىن پۇرقىراپ چىقىۋاتقان بىر خىل خۇش پۇراق ھە دەپ ئۇنىڭ دىمىقىغا كىرىپ، گويا سۆڭەكلىرىنى ئېرىتىپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ دەييۇيىنىڭ يېڭگە كاپ قىلىپ ئېسىلىۋېلىپ، ئۇنىڭ يېڭى ئىچىدە نېمە بارلىقىنى كۆرمەكچى بولۇپ تارتتى.

— ۋيەي، شۇ تاپتىمۇ بىركىم ئەتىر چېچىۋالاتتىمۇ؟ — دېدى دەييۇي كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ئۇنداق بولسا، بۇ نەدىن كەلگەن خۇشبۇي؟

— ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن، ھەرقاچان ساندۇقتىكى ئەتىردىن چىققان پۇراقمىكىن.

— ئۇنداق ئەمەس، — دېدى باۋيۇي بېشىنى چايقاپ، — بۇ غەلىتە بىر خىل خۇشبۇي، يا سۇنبۇلنىڭ پۇرىقىغا ئوخشىمايدۇ، يا خۇشبۇي يۇمىلاق بىلەن ئىپار قاپچۇقىنىڭ.

— ئۇنداق بولسا، بۇ ئاجايىپ خۇشبۇيىنى ماڭا ئەۋلىيا ـ ئەنبىيالار بەرگەنمىكىنە؟ شۇنداق بولغان تەقدىردىمۇ، ماڭا ئۇنداق گۈل، غۇنچە، قىروۋ، قار قوشۇپ خۇشبۇي دورا ياساپ بېرىدىغان بىر تۇغقان ئاكا ـ ئىنىممۇ يوق، مەندە بارىمۇ ئەل ئىچىدە بولىدىغان خۇشبۇي !

— مەنلا سۆز قىلسام شۇنداق گەپلەرنى قىستۇرۇۋالىسىز، سىزگە ئۆزۈمنى بىر كۆرسىتىپ قويمىسام بولمىدى، ئەمدى ئاياپ ئولتۇرمايمەن ! — دېدى ـ دە، باۋيۇي ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، ئىككى قولىنى ھۆدىۋېلىپ، ئاندىن دەييۇيىنىڭ قولتۇقىنى غىدىقلىغىلى تۇردى. دەييۇي ئەسلىي غىدىقچان بولغاچقا، باۋيۇيىنىڭ غىدىقلىغىنىغا چىدىماي، كۈلۈپ تېلىقىپ قالاي دېدى.

— باۋيۇي، قولىڭىزنى تارتىڭ ! خاپا بولۇپ قالمىمەن بولمىسا، — دەپ توۋلىدى ئۇ. باۋيۇيمۇ قولىنى تارتىۋېلىپ:

— شۇنداق گەپلەرنى يەنە قىلامسىز، يوق؟ — دەپ سورىدى.

— ئىككىنچى قىلمايمەن، — دېدى دەييۇي چاچلىرىنى تۈزەۋېتىپ، — مەندە ئاجايىپ خۇشبۇي بولسا، سىزدە ئىللىق خۇشبۇي باردۇ؟

— ئىللىق خۇشبۇيىڭىز نېمىسى؟ — دەپ سورىدى باۋيۇي دەييۇينىڭ سۆزىنى ئاڭقىرالماي.

— ھەي ئەخمەق! سىزنىڭ قاشتېشىڭىزغا خەقنىڭ ئالتۇن قۇلۇپى لايىق كەلگەن، خەقنىڭ سوغۇق خۇشبۇيى بولغان يەردە، ئۇنىڭغا لايىق سىزنىڭ ئىللىق خۇشبۇيىڭىز يوقمىدى؟ — دېدى دەييۇي بېشىنى چايقاپ كۈلگەن پېتى. باۋيۇي ئەمدىلا دەييۇينىڭ سۆزىنىڭ تېگىگە يەتتى ۋە:

— بايىلا تۈۋا قىلىپ بولۇپ، يەنە ئەدەۋاتقىنىنى قارا بۇنىڭ، — دېدى ـ دە، دەييۇيگە قولىنى سوزۇپ غىدىقلىماقچى بولغانىدى، دەييۇي دەرھال يالۋۇرۇپ:

— جېنىم ئاكا، ئەمدى دېمەيمەن، — دېدى.

— كەچۈرسەممۇ كەچۈرەي، ئەمىسە يېڭىڭىزنى بېرىڭ، بىر پۇرىۋالاي، — دېدى باۋيۇي ۋە دەييۇينىڭ يېڭىنى يۈزىگە ياققىنىچە ئېچىرقاپ قالغاندەك پۇرىغىلى باشلىدى. دەييۇي يېڭىنى تارتىۋېلىپ:

— كېتىڭ ئەمدى، — دېدى.

— مېنى كەتكۈزەلمەيسىز، ئىككىمىز ئەمدى جىرايلىققىنا يېتىپ بىر پەس پاراڭلىشىمىز، — دېدى ـ دە، باۋيۇي يېڭىباشتىن ياتتى. دەييۇيمۇ يۈزىنى شايى ياغلىقى بىلەن يېپىۋېلىپ ياتتى.

باۋيۇي بىر باغدىن، بىر تاغدىن سۆزلەپ ياتاتتى، لېكىن دەييۇي ئۇنىڭغا پىسەنت قىلماي يېتىۋەردى. ئۇ دەييۇينىڭ قانچە يېشىدا پايتەختكە كەلگەنلىكىنى، يولدا قانداق مەنزىرىلەرنى كۆرگەنلىكىنى، ياڭجۇ شەھىرىدە قانداق يادىكارلىقلارنىڭ بارلىقىنى، يەرلىك ئۆرپ ـ ئادەتلەرنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى

سوراۋەردى، دەيىيوٗيموٗ جاۋاب بەرمەي يېتىۋەردى. ئوٗ يەنە دەيىيوٗينى ئوٗيقوٗدىن بىرەر كېسەل تېپىۋالمىسوٗن دېگەندەك قىلىپ:

— ياپىرىم ! ياڭجوٗ شەھىرىدىكى ياموٗلدا چوڭ بىر ۋەقە يوٗز بەرگەنلىكىنى ئاڭلىدىڭىزموٗ؟ — دەپ دەيىيوٗينى ئالدىدى. دەيىيوٗي باۋيوٗينىڭ ئەستايىدىل ۋە جىددىي ئاۋاز بىلەن سۆزلەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ چىنپوٗتوٗپ قالدى ـ دە:

— قانداق ۋەقە؟ — دەپ سورىدى. باۋيوٗي كوٗلكىسىنى بېسىپ توٗروٗپ خىيالىغا كەلگىنىنى توقوٗشقا باشلىدى:

— ياڭجوٗ شەھىرىدە دەيشەن دېگەن بىر تاغ بولوٗپ، تاغدا لىنزىدوٗڭ دېگەن بىر غار بار ئىمىش ...

— يالغان سۆزلەۋاتىسىز، — دېدى دەيىيوٗي ئاڭلاۋېتىپ، — بوٗنداق تاغنىڭ بارلىقىنى مەن ئەزەلدىن ئاڭلاپ باقمىغان.

— دوٗنيادا نى ـ نى تاغ ـ دەريالار بار، ئوٗنىڭ قايسىبىرىنى ئاڭلاپ بولاتتىڭىز؟ توختاپ توٗروٗڭ، مەن سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن، گېپىڭىز بولسا دېمەمسىز.

— ھە، دەڭە، — دېدى دەيىيوٗي. باۋيوٗي يەنە توقوٗشقا باشلىدى.

— شوٗ غاردا بىر توپ چاشقان ياشارئىمىش. بىر يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ يەتتىنچى كوٗنى، قېرى چاشقان تەختكە چىقىپ مەجلىس ئېچىپتوٗدەك. شوٗ مەجلىستە ئوٗ: «ئەتە ئون ئىككىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كوٗنى يېتىپ كېلىدوٗ، ئادەمزات دوٗنياسىدا ئەنە شوٗ كوٗنگە ئاتاپ شوۋىگوٗروٗچ قاينىتىلىدوٗ. ئىنىمىزدە ھازىر مېۋىلەر ئۆكسوٗپ قالدى، شوٗڭا موٗشوٗ پوٗرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ يېمەكلىك دۆۋىلىۋېلىشىمىز لازىم» دەپتوٗ ـ دە، يېنىدىن بىر تال يارلىق دەستىكىنى سوٗغوٗروٗپ ئېلىپ، ئوٗنى ئىش بىلەرمەن بىر چاشقانغا بېرىپ ئەھۋال ئىگىلەپ كېلىشكە ئەۋەتىپتوٗ. ھېلىقى چاشقان قايتىپ كېلىپ: «ھەممىلا جاينى ئىگىلەپ كوٗروٗپ، تاغ ئېتىكىدىكى بىر بوٗتخانىدا ناھايىتى كوٗپ مېۋە، گوٗروٗچنىڭ بارلىقىنى بايقىدىم» دەپ مەلوٗم قىپتوٗ. قېرى چاشقان بوٗ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: «قانچە خىل گوٗروٗچ ۋە قانچە خىل مېۋە بار

ئىكەن» دەپ سوراپتۇ. ھېلىقى چاشقان: «گۆرۈچ بىلەن پۇرچاق ساڭلاردا ئېشىپ ـ تېشىپ يېتىپتۇ، مېۋىلەردىن بولسا پەقەت چىلان، توشقان بۆكى، خاسىڭ، سۇ ياڭىقى، شىياڭيۈي قاتارلىق بەش خىللا مېۋە بار ئىكەن» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. قېرى چاشقان بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بوپتۇ ـ دە، دەرھال يەنە بىر تال يارلىق دەستىكىنى يېنىدىن سۇغۇرۇپ ئېلىپ: «گۆرۈچ ئوغرىلاشقا كىم بارىدۇ» دەپ سوراپتۇ. چاشقانلارنىڭ بىرسى يارلىق دەستىكىنى ئېلىپ گۆرۈچ ئوغرىلاشقا مېڭىپتۇ. قېرى چاشقان يەنە بىر يارلىق دەستىكىنى يېنىدىن سۇغۇرۇپ ئېلىپ: «پۇرچاق ئوغرىلاشقا كىم بارىدۇ» دەپ سوراپتۇ. يەنە بىر چاشقان بۇ يارلىق دەستىكىنى ئېلىپ پۇرچاق ئوغرىلاشقا مېڭىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، چاشقانلار قالغان نەرسىلەرنى ئوغرىلاشقا بىرسىنىڭ كەينىدىن بىرسى مېڭىپتۇ. ئاخىرىدا شىياڭيۈي (香芋) ئوغرىلاشلا قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قېرى چاشقان يەنە بىر يارلىق دەستىكىنى يېنىدىن سۇغۇرۇپ ئېلىپ: «شىياڭيۈي ئوغرىلاشقا كىم بارىدۇ؟» دەپ سوراپتۇ. چاشقانلارنىڭ ئىچىدە ھەممىدىن كىچىك ۋە ھەممىدىن ئاجىز بىرسى ئوتتۇرىغا چىقىپ: «مەن باراي» دەپ ئۆزىنى مەلۇم قىپتۇ.

قېرى چاشقان بىلەن قالغان چاشقانلار ئۇنىڭ ھەم كىچىك، ھەم ئاجىز تۇرقىنى كۆرۈپ، چاندۇرۇپ قويمىسۇن دەپ، ئۇنىڭ بېرىشىغا رۇخسەت قىلماپتۇ. «يېشىم كىچىك، تېنىم ئاجىز بولغان بىلەن، ھۈنىرىم چەكسىز، تىلىم چاققان، پەمىمۇ كۆپ، مەن بارسام، باشقىلاردىن ئەپچىلرەك ئوغرىلاپ كېلىشكە كۆزۈم يېتىدۇ» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئۇ ۋىجىك چاشقان. «سېنىڭ ئۇلاردىن قانداق ئەپچىللىكىڭ بار؟» دەپ سوراپتۇ قالغان چاشقانلار. «مەن ئۇلاردەك ئۇنداق ئۇدۇل بېرىپلا ئوغرىلىق قىلمايمەن، بىرلا دومىلاپ شىياڭيۈي بولۇۋېلىپ، ھېچكىمگە سەزدۇرمەي شىياڭيۈي دۆۋىسى ئىچىگە كىرىۋالىمەن ـ دە، ئاستىرتىن توشۇشقا كىرىشىمەن. شۇنداق قىلىپ، ئاستا ـ

ئاستا بىرنى قويماي توشۇپ بولىمەن. بۇ ئۇدۇل ئۇسۇپ بىرىپلا ئوغرىلىغاندىن كۆپ ئۇستۇن ئەمەسمۇ؟ » دەپتۇ ھېلىقى ۋىجىك چاشقان.

«بۇغۇ ناھايىتى ياخشى ئىكەن، بىراق قانداق ئۆزگىرىدىغانلىقىڭغا كۆزىمىز يەتمەيدۇ. بولمىسا، ئالدى بىلەن بىر ئۆزگىرىپ باقمامسەن، كۆرۈپ باقايلى قېنى؟» دەپ سوئال قويۇپتۇ قالغان چاشقانلار ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن. «بۇ ئانچە تەس ئىش ئەمەس، ئۆزگىرىپ بېرەي، كۆرۈڭلار» دەپتۇ ـ دە، بىرلا دومىلاپ «ئۆزگەر بەدىنىم، ئۆزگەر !» دەپ توۋلاپتىكەن، چىراي ـ شەكلى ئاجايىپ كېلىشكەن بىر خېنىمغا ئۆزگىرىپ قاپتۇ. «خاتالاشتىڭ ! خاتالاشتىڭ ! سەن ئەسلىدە مېۋىگە ئۆزگەرمەكچىدىڭ، ئەمدى كېلىپ بىر خېنىمغا ئۆزگىرىپ قالدىڭغۇ؟» دەپ كۈلۈشۈپتۇ قالغان چاشقانلار. «مەن دېمىدىممۇ، سىلەر بۇرنۇڭلارنىڭ ئۇچىنىلا كۆرىسىلەر، شياڭيۈي دېسە، مېۋە دەپلا چۈشىنىسىلەر، ھەقىقىي شياڭيۈي (香玉)نىڭ تۆز ئىشلىرى مۇپەتتىشى لىن بېگىمنىڭ خېنىمى ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيسىلەر» دەپتۇ ئۇ ۋىجىك چاشقان ئۆز ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن.

دەييۈي ئاڭلاپ يېتىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئورنىدىن ئىرغىپ تۇردى ـ دە، باۋيۈينى بېسىۋېلىپ:

— ۋۈي ئاغزىڭغا مەرەز چىققۇر ! مېنى مەسخىرە قىلىۋاتقىنىڭىزنى بايىلا بىلگەنىدىم، — دەپ، باۋيۈينى چىمداشقا باشلىدى.

— توۋا قىلدىم، جېنىم ئۇكام ! ئىككىنچى دېمەيمەن ! سىزدىكى خۇشبۇي كېلىپ دىمىقىمغا ئۇرۇلغاندىن كېيىنلا، يوق يەردىن بۇ رىۋايەت ئېسىمگە چۈشۈپ قالدى، — دەپ يالۋۇردى باۋيۈي.

— كىشىنى ھارغۇچە تىللىۋېلىپ، يەنە تېخى رىۋايەت دەۋالغىنىنى قارا، — دەپ كۈلدى دەييۈي.

ئۇلارنىڭ سۆزى تېخى تۈگىمەيلا، باۋچەي كىرىپ كەلدى ـ دە:

— رىۋايەت ئېيتىپ بېرىۋاتقان كىم ئۇ؟ مەنمۇ ئاڭلايچۇ؟ — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ. دەيىۋى ئۇنىڭغا دەرھال ئورۇن كۆرسەتكەندىن كېيىن:

— كىم بولماقچىدى، ئاشۇ كىشى بولمامدۇ؟ بۇ كىشى خەقنى بولۇشچە تىللىۋېلىپ، تېخى رىۋايەت ئېيتىپ بەردىم دەۋاتىدۇ، — دېدى دەيىۋى كۈلۈپ.

— ھە، باۋيۈي ئۇكىمىزنى دەمسىز ! بۇ كىشىگە گەپ لازىم ئەمەس، قورسىقى رىۋايەت بىلەن تولغان دەڭا. مەن بىرلا ئىشقا ئەپسۇسلىنىمەن، بۇ ياقنىڭ رىۋايەتتىن پايدىلىنىدىغان يېرىگە كەلگەندە ھەممە ئىش ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ. بۈگۈن ئېسىگە رىۋايەت كەلگەن يەردە، ئاشۇ كېچىسى بانان توغرىسىدا شېئىر يازغاندىمۇ ئېسىگە كەلسە بولاتتى ! ئۇ چاغدا تەييار تۇرغان رىۋايەتنى ئويلاپمۇ تاپالمىغان. باشقىلار غال ـ غال تىترەپ تۇرسا، بۇ كىشى چىپچىپىدە قارا تەرگە چۆمۈپ كەتكەن. ئەمدى بولغاندا زېھنى ئېچىلىپ كەتكىنىنى قاراڭ ! — دېدى باۋچەي.

— ئامىتابا ! سىز مېنىڭ ياخشى ئاچام ـ دە، — دېدى دەيىۋى باۋچەينىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن. ئاندىن ئۇ يەنە باۋيۈيگە قاراپ:

— سۇبھانالىلا ! سىز دەكىلەرگىمۇ تەڭ كېلەلەيدىغانلار بولىدىكەن ! ئەرگە بىر نۆۋەت، يەرگە بىر نۆۋەت، دېگەن مانا شۇ، بىلىپ قويۇڭ، — دېدى. ئۇنىڭ سۆزى شۇ يەرگە كەلگەندە، باۋيۈينىڭ ھوجرىسى تەرەپتىن غوۋغا كۆتۈرۈلدى. نېمە ۋەقە بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمىنچى باب

ۋاڭ شىفېڭ قىتىغۇرلۇقتا سىپايە گەپلەر بىلەن پەشۋا بەرگەنلىكى، لىن دەييۈي كەمتۈك تىلنى لەتىپ سۆزلەر بىلەن كىنايە قىلغانلىقى

شۇنداق قىلىپ، باۋيۈي دەييۈينىڭ ھۇجرىسىدا چاشقانلار توغرىسىدا رىۋايەت ئېيتىپ بېرىپ ئولتۇرغاننىڭ ئۈستىگە باۋچەي كىرىپ، باۋيۈينىڭ پانۇس بايرىمى كېچىسى «يېشىل شام» دېگەن ئىبارىنىڭ كېلىپ چىقىشىنى بىلمىگەنلىكىنى گەپتە چېقىۋالدى. باۋيۈي: دەييۈي تاماقتىن كېيىن ئۇيقۇغا بېرىلىپ كەتسە، مەيدىسىدە تاماق تۇرۇپ قېلىپ ياكى كېچىسى ئۇيقۇسى قېچىپ ساقسىز بولۇپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرىگەنىدى. خەيرىيەت، باۋچەي كېلىپ قېلىپ، ئويۇن - كۈلكە بىلەن دەييۈينىڭ ئۇخلىغۇسى كەلمىدى، شۇنىڭ بىلەن باۋيۈينىڭ كۆڭلىمۇ تىندى. شۇ ئەسنادا باۋيۈينىڭ ھۇجرىسى تەرەپتىن قىيا - چىيا كۆتۈرۈلدى، ھەممەيلەن قۇلاقلىرىنى شۇياققا تىكتى.

— سىزنىڭ ئېمىكئانىڭىز بىلەن شىرىيىننىڭ ئاۋازىغۇ بۇ. شىرىن ئۇنىڭ بىلەن ئوبدان ئۆتۈشەتتى، ئېمىكئانىڭىز ئۇنى جىملەپ كايىۋاتقىنىغا قارىغاندا، ئۇ قېرىپ ئەقلىدىن ئېزىپتۇ، — دېدى دەييۈي كۈلۈپ تۇرۇپ.

باۋيۈي دەرھال ھۇجرىسى تەرەپكە قاراپ مېڭىۋىدى، باۋچەي ئۇنىڭ يېڭىدىن تارتىپ:

— ياخشىسى، ئېمىكئانىڭىز بىلەن تاكاللىشىپ قالماڭ! ئۇ قېرىپ ئالجىپ قالغان، ئۇنىڭغا بىرەر قېتىم يول قويسىمۇ يامان

كەتمەيدۇ، ــــ دەپ نەسىھەت قىلدى.

ــــ بىلىمەن، ــــ دېدى ـ دە، باۋيۈي يۈرۈپ كەتتى. لى ئېمىكئانا پەگاھتا ھاسىسىغا تايىنىۋېلىپ شىرېننى تىللاۋاتاتتى:

ــــ ھوي، ئەسلىنى ئۇنتۇغان جالاپ! ئىززىتىڭنى قىلغان مەن ئىدىم، ئەمدى ئالدىڭغا كەلسەم، كاڭدا بەخىرامان يېتىۋېلىپ ماڭا قاراپمۇ قويىاي دېمەيسىنا! تۇلكىلىك قىلىپ باۋيۈينى ئۆزۈڭگە قارىتىۋالدىڭ، ئۇنى گوللاپ مەندىنمۇ بەزدۈرۈۋەتتىڭ، گېپىڭدىن چىقمايدىغانلا قىلىۋالدىڭ. سەن ناھايەت بىرنەچچە سەر كۆمۈشنىڭلا خۇنىغا كەلگەن بىر دېدەككقۇ، ئەمدىزە، بۇ ئۆينى بېشىڭغا كىيگىلى تۇرۇپسىنا! سېنى سۆرەپ ئاچىقىپ ئۇدۇل كەلگەن بىر مالايغا چېتىپ قويغان بولسا، ئېزىتقۇلۇق قىلىپ كىشىنى ئالدىغانلىقىڭنى شۇ چاغدا كۆرەتتىم!

شىرېن ئاۋۋال، ئورنۇمدىن قوپماي لى ئېمىكئاننى خاپا قىلىپ قويغان ئوخشايمەن، دېگەن ئوي بىلەن:

ــــ ئاغرىپ قېلىپ، بېشىمنى چۈمكەپ يېتىپ تەرلەۋاتقاندىم، ئانىمىزنىڭ كىرىپ كەلگەنلىكىنى كۆرمەپتىمەن، ــــ دەپ ئۆزىنى ئاقلاشقا مەجبۇرمۇ بولغاندى. كېيىن ئۇ «باۋيۈينى گوللىدىڭ»، «مالايغا چېتىپ قويغان بولسا» دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئىزا ئۇستىگە خورسىندى ـ دە، يىغلاپ تاشلىدى.

باۋيۈي يۇقىرىقى گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان بولسىمۇ، بىرنېمە دېيىشكە ئوڭايسىزلاندى ۋە نائىلاج شىرېننى ئاقلاپ:

ــــ ئاغرىپ قالغان، دورا ئىچىۋاتاتتى ... ئىشەنمىسەڭ باشقا دېدەكلەردىن سوراپ كۆر، ــــ دېدى. ئۇنىڭ بۇ گېپىدىن لى ئېمىكئانىنىڭ تېخىمۇ ئوغىسى قايناپ:

ــــ سەنچۇ، بۇ تۈلكىنى قانات ئاستىڭغا ئېلىشنىلا بىلىسەن، شۇ تۇرقىدا مېنى تونامتىڭ؟ بېرىپ كىمدىن سورىغۇدەكمەن؟ ساڭا يان باسمايدىغان كىم بار؟ شىرېن كىملەرنى ئۆزىگە قارىتىۋالمىغان دەيسەن؟ بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىنىڭ ماڭا ئايان!

مەن سەن بىلەن ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم، ۋاڭ ئاغىچا خېنىملارنىڭ ئالدىغا بارغاندا گەپلىشىمەن. ئاق سۈت بېرىپ سېنى شۇنچە قىلىپ قويدۇم، ئەمدى سۈتۈم كېرەك بولمىغاندا، مېنى بىرياققا قايرىپ قويۇپ دېدەكلەرنىڭ بوزەك قىلىشىغا تاشلاپ بەردىڭ! — دەپ يىغلاپ سالدى.

شۇ ئارىدا دەييۈي بىلەن باۋچەيمۇ كېلىپ:

— ئانا، بۇلارنىڭ ئالدىدا سەل كۆتۈرۈشلۈك بولۇپ بەرسىڭىزلا ئىش تۈگەيدۇ، — دېيىشتى تەسەللى بېرىپ لى ئېمىكئانىغا. ئۇ دەييۈي بىلەن باۋچەي ئىككىسىنى كۆرۈپ دەرد تۆكۈشكە باشلىدى. ئۆز ۋاقتىدا بىر چىنە چاينى ئىچىپ قويغانلىقى ئۈچۈن، چيەنشۈنى قوغلىۋەتكەنلىكىدىن تارتىپ، تۈنۈگۈن ھېلىقى قايماقنى ئىچىپ قويغانلىقىغىچە بولغان ئىشلارنى دەپ ـ ئېيتىپ ۋالاقشىپلا كەتتى.

بۇ چاغدا فېڭجيې تۆر ئۆيدە قىماردىن ھېساب ـ كىتاب قىلىشىۋاتاتتى، ئارقا ھويلىدا بولۇۋاتقان جاڭجالنى ئاڭلاپ قېلىپ، لى ئېمىكئانىنىڭ كونا كېسىلى يەنە قوزغىلىپ قالغانلىقىنى بىلدى ۋە لى ئېمىكئانا بۈگۈن قىماردا ئۇتتۇرۇپ قويۇپ، بۇنىڭ دەردىنى باشقىلاردىن چىقارماقچى بولۇپ باۋيۈينىڭ دېدەكلىرىگە كايىۋاتقان بولسا كېرەك دېگەن ئوي بىلەن، ئالمان ـ تالمان لى ئېمىكئانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ:

— كايىماڭ، ئانا، ھېيت ـ ئايەمدە، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ كۆڭلى ئەمدىلا ئېچىلدى. سىز بولسىڭىز ياشىنىپ قالغان ئادەم، باشقىلار جېدەل قىلغان يەردە سىز ئۇلارغا ھاي بېرىشىڭىز كېرەك ئىدى. قائىدە ـ يوسۇننى ئۆزىڭىز ئوبدان بىلمىسىزغۇ؟ بۇ يەردە ۋارى ـ ۋارى قىلىپ ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنى خاپا قىلماقچىمۇ يە؟ سىزگە چېقىلغان كىم ئۇ، ماڭا دەڭ، ئۇلارنىڭ ئەدىپىنى مەن بېرەي. مېنىڭ ھۇجرامدا ھازىر پورۇقلاپ قىرغاۋۇل گۆشى قايناۋاتىدۇ، يۈرۈڭ، ئىككىمىز بېرىپ شاراب

ئىچىشىمىز، — دېدى - دە، لى ئېمىكئانىنى يېتىلەپ ماڭدى ۋە يەنە فېڭئېرگە قاراپ، — فېڭئېر، سەن لى موماڭنىڭ ھاسىسى بىلەن كۆزىنى ئېرىتىدىغان ياغلىقىنى ئېلىۋال، — دەپ بۇيرۇدى. لى ئېمىكئانا فېڭجىيېنىڭ كەينىدىن ئايىغى يەرگە تېگە - تەگمەي كېلىۋېتىپ:

— مەنمۇ جېنىمدىن جاق تويدۇم ئۆزى، ئاشۇنداق جالاپلارنىڭ دەستىدىن خۇن بولۇپ يۈرگىنىمدىن كۆرە بۈگۈن قائىدە - يوسۇنىمۇ بىر ياققا قايرىپ قويۇپ، يۈزۈمنى يەرگە ئۇرۇپلا بىر غوۋغا چىقىراي دېۋىدىم! — دېدى. فېڭجىيېنىڭ كەينىدە قاراپ تۇرغان باۋچەي بىلەن دەيىۋى:

— تەلىيىمىزگە ھېلىمۇ بۇ شامال كېلىپ قېلىپ، قېرىنى ئۇچۇرتقان پېتى ئەكەتتى، — دېدى چاۋاك چېلىپ خۇشال بولۇپ.

— بۇ نەلەردە قالغان ھېساب - كىتابكىنتاڭ، بوزەكنىلا ئانى تاپىدىكەن! ئۇنى قايسى قىز رەنجىتىپ قويىدىكىن، ئەمدى كېلىپ شىرىندىن ھېساب ئېلىۋاتىدۇ ... — دېدى باۋيۈي بېشىنى چايقاپ ۋە ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ. ئۇنىڭ سۆزى تۈگىمەيلا، يېنىدا تۇرغان چىڭۋېن:

— ئۇنى رەنجىتىدىغان بۇ يەردە ساراڭ ئادەم بارمىدى؟ رەنجىتىمەن دېگەن كىشىنىڭمۇ ئۇنىڭ ئۆز ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان بىگىسى بولۇشى كېرەك، باشقىلارغا دۆڭگەپ ئىش پۈتەمدۇ؟ — دېدى.

— مەن بىر مومايىنى رەنجىتىپ قويغانلىقىم ئۈچۈن، — دېدى شىرېن يىغلىغىنىچە باۋيۈينى قولىدىن تارتىپ، — سىزمۇ مېنى دەپ شۇنچە ئادەمنى رەنجىتىۋاتىسىز. بۇمۇ ماڭا ئازلىق قىلغاندەك، باشقىلارنىمۇ چىشلەپ تارتىۋاتىسىز!

باۋيۈي شىرىننىڭ كېسەل ئۈستىگە يەنە بىرمۇنچە كۆڭۈل ئاغرىقى تېپىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئاچچىقىنى دەرھال ئىچىگە يۇتۇۋەتتى - دە، ئۇنى بېرىپ ئۇخلاپ تەرلىنىشكە سايە قىلدى.

بەدىنىنىڭ ئوتتەك قىزىپ كەتكەنلىكىنى سېزىپ، ئۇنىڭ ھالىدىن ئۆزى خەۋەر ئالدى ۋە يېنىدا قىڭغىيىپ يېتىپ:
— ئۇنداق يوقىلاڭ ئىشلارنى تولا ئويلىماي، كېسىلىڭنى ئوبدان باق، — دەپ تەسەللى بەردى. شىرىن سوغۇققىنا كۈلۈپ:
— بۇنچىلىك ئىشلارغا خاپا بولىۋېرىدىغان بولساق، بۇ ئۆيدە بىردەم تۇرغىلى بولامتى؟ شۇنداقمىغۇ دەيمەن، لېكىن مۇشۇنداق كۆڭۈل ئاغرىتقىلىرى ئايلاپ - يىللاپ تۇغۇلىۋېرىدىغان بولسا كىشى چىداپ بولمىغۇدەك! سىز مېنى دەپ بىردەملىككە باشقىلارنى رەنجىتىپ قويىسىز، ئۇلار بۇنى كۆڭلىدىن چىقارماي ساقلايدۇ - دە، مۆرىتىنى تېپىپ تىلغا ئالغۇسىز يامان گەپلەرنى قىلىۋالىدۇ، ئۇ چاغدا ھەممىمىزگىلا سەتچىلىك بولامدۇ؟ — دېدى، ئارقىدىنلا ئۆزىنى توختىتالماي يىغلاپ كەتتى. لېكىن، باۋيۈينىڭ كۆڭلىنى پاراكەندە قىلىپ قويۇشتىن ئەنسىرەپ، ئۆزىنى زورمۇ زور تۇتۇۋالدى.
شۇ چاغدا چاكار موماي ئىككىنچى قېتىم قاينىتىلغان دورىنى پەتنۇسقا سېلىپ ئەكەلدى. باۋيۈي شىرىننىڭ ئەمدى تەرلەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزماي، دورىنى ئۆزى ئۇنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ ئىچۈردى ۋە دېدەكلەرنى ئورۇن سېلىپ بېرىشكە بۇيرۇدى.
— غىزا يېمەمسىز؟ نېمىلا بولسۇن، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىملارنىڭ يېنىغا بېرىپ بىر پەس ئولتۇرۇپ، خېنىم قىزلار بىلەن بىردەم ئويناپ، ئاندىن يېنىپ كېلىڭ، مەن بىردەم تىنچقىنە سونايلىنىپ يېتىۋالاي، — دېدى شىرىن. باۋيۈي شىرىننىڭ سۆزىنى ماقۇل كۆرۈپ، ئۇ يېشىنىپ يېتىۋالغۇچە قاراپ تۇردى - دە، ئاندىن جيا ئانا بىلەن بىللە غىزا يېيىش ئۈچۈن تۆر ئۆيگە كەتتى.
غىزادىن كېيىن، جيا ئانا يەنىلا كونا غوجىدارلارنىڭ ئاياللىرى بىلەن قىمار ئويناشقا ئويۇنماقچى بولدى. باۋيۈي شىرىندىن كۆڭلىنى ئۈزەلمەي، يەنە ئۆز ھۇجرىسىغا يېنىپ كەلدى، شىرىن

بولسا مەست ـ ئەلەس ئۇخلاپ ياتاتتى. باۋيۇيمۇ ئۇخلاي دېسە كۆڭ ئېخى ئەتىگەن ئىدى. چىڭۇېن، چىشيا، چيۇۋېن ۋە بىخىنلار ئوينىغىلى يۆنىلىش، خۇپو ۋە باشقىلارنى ئىزدەپ كېتىشكەنىدى. تاشقىرىقى ھۇجرىدا شېيۈ ئۆزى يالغۇز ئۇستىخان كوزىر ئويناپ ئولتۇراتتى. باۋيۈي شېيۆنى كۆرۈپ:
— سەن نېمىشقا ئۇلار بىلەن بىللە بارمىدىڭ؟ — دەپ سورىدى تەبەسسۇم بىلەن.
— پۇلۇم يوق، — دەپ جاۋاب بەردى شېيۈ.
— كارىۋات ئېگىدە دۆۋىلەكلىك تۇرغان پۇل بولماي نېمە؟ سېنىڭ ئۇتتۇرۇۋېتىشىڭگە يەتمەسمىدى؟ — دېدى باۋيۈي.
— ھەممەيلەن كۆڭۈل ئاچقىلى كېتىپ قالسا ئۆيدە كىم قالىدۇ؟ ئاۋۇ كىشى بولسا ئاغرىپ ياتىدۇ، ئۆينىڭ تورۇسىدا غىچلا چىراغ، پەگاھتا ئوت. خىزمەتكار مومايلار ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ بىر كۈن ئىشلىدى، ئۇلارمۇ ئەلۋەتتە «ئۇھ» دەۋالسۇن ـ دە. چۆرە قىزلارمۇ كەچكىچە خىزمەتتە بولدى. ئۇلارنى ئوينىغىلى بارمايسىلەر دېگىلى بولامدۇ؟ شۇڭا مەن ئۆينى ساقلاپ قالدىم.
باۋيۈي شېيۆنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، بۇمۇ بەئەينى ئىككىنچى شىرېن ئىكەن، دېگەن ئويغا كەلدى ـ دە:
— بۇ يەردە مەن ئولتۇرۇپ تۇراي، سەن خاتىرجەم كېتىۋەرگىن، — دېدى.
— ياق، سىز بۇ يەردە ئولتۇرسىڭىز مەن تېخىمۇ كېتەلمەيمەن، — دېدى شېيۈ، — ئىككىمىز پاراڭلىشىپ ئولتۇرساق بولمامدۇ؟
— ئىككىمىز نېمىمۇ قىلارمىز؟ ھېچقانداق قىزىقى بولمايدۇ... ھە، توغرا، ئەتىگەن بېشىم قىچىشىپ كەتتى دەۋاتاتتىڭ، شۇ تاپتا قولۇڭمۇ بوشاپ قاپتۇ، ئەكەل، بېشىڭنى سۈزۈپ قوياي.
— بولىدۇ، — دېدى شېيۈ. ئاندىن ئۇ سۈزگە ـ ئەينەك قۇتىسىنى ئاچقىپ، جىغا ـ تۈرگۈچلىرىنى چىقىرىپ

چاچلىرىنى يەشتى. باۋيوي سوزگىنى ئېلىپ ئۇنىڭ چېچىنى سوزۇشكە باشلىدى.

ئەمدىلا تۆت ـ بەش سوزگە سىلىپ تۇرۇشىغا، چىگۋېن ئالدىراپ ـ تېنەپ پۇل ئالغىلى كىرىپ كەلدى ۋە بۇ ئىككىسىنىڭ قىلىقىنى كۆرۈپ:

— ۋىيەي، — دېدى سوغۇققىنا كۇلۇپ، — تېخى نىكاھ شارابىنى ئىچمەي تۇرۇپلا چېچىنى تۇزەشتۇرگىلى تۇرۇپتىغۇ [1] ! — دېدى.

— كېلە، سېنىڭ چېچىڭنىمۇ سوزۇپ قوياي ! — دېدى باۋيوي كۇلۇپ.

— مېنىڭ زوۋۇلام ئۇنچىلا چوڭ ئۇزۇلمەپتىكەن ! — دېدى ـ دە، چىگۋېن پۇلنى ئېلىپلا مىلەگزىنى قايرىپ چىقىپ كەتتى.

باۋيوي شېيۆنىڭ كەينىدە، شېيۆ بولسا ئەينەكنىڭ ئالدىدا تۇراتتى، ئىككىسى ئەينەك ئىچىدە ئۇچرىشىپ كۇلۇشۇۋالدى.

— بۇ ئۆيدە مۇشۇلا بىر قېچىر، — دېدى باۋيوي كۇلۇپ.

شېيۆ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، دەرھال ئەينەك ئىچىگە قارىتىپ قولىنى چايقىدى، باۋيوي ئۇنىڭ ئىشارىتىگە چۈشەندى. شۇ ئەسنادا مىلەگزىنى يەنە شاراققىدە ئېچىپ چىگۋېن كىرىپ كەلدى ۋە باۋيوينىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— مەن قانداق قېچىر ئىكەنمەن؟ ئىككىمىز دېيىشىپ باقايلىچۇ قېنى ! — دېدى.

— تولا ئېغىز غېرىچلىماي يولۇڭغا كېتىۋەرگىنە، — دېدى شېيۆ.

— سەن بۇ كىشىگە بولۇشمايلا قوي ! ئىچىڭلاردا نېمە جىن بارلىقىنى بىلمەيدۇ دەمسىلەر مېنى؟ خەپ تۇرۇپ تۇر، بىگچىنىمنى تۆلىۋالغاندىن كېيىن كېلىپ سۆزلىشىمەن، —

[1] قەدىمكى چاغلاردا تويى بولغان يىگىت بىلەن قىز قەدەھلەرنى تېگىشىپ شاراب ئىچىشەتتى، ئاندىن يىگىت قىزنىڭ چېچىنى قايتا تاراپ بېزەكلىرىنى قىستۇرۇپ قوياتتى.

چىڭقىرىپ شوُنداق دەپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. باۋيۇي شېيۈننىڭ چېچىنى تاراپ بولغاندىن كېيىن، شىرىننى چوُچۇتۇۋەتمەي، ئۈزىنى ئاستا ئۇخلىتىپ قويۇشقا شېيۈنى بۇيرۇدى. بۇ كېچە ئەنە شۇنداق ئۆتتى.

شىرىن كېچىسى تەرلەنگەنلىكى ئۇچۇن، ئەتىسى سەھەردە ئورنىدىن يەڭگىل تۇرۇپ، شوۋىگۇرۇچ ئىچىپ يەنە ئارام ئالدى. باۋيۇينىڭ كۆڭلى ئەنە شۇ چاغدىلا ئازراق تىندى. غىزادىن كېيىن شۆ هامما تەرەپكە تاماشىغا كەلدى.

بۇ بىرىنچى ئاي كۈنلىرى بولۇپ، مەكتەپتە ئازاد قويۇۋېتىلگەن، هۇجرا ـ هەرەملەردە بولسا يىڭنە ئىشلىرى مەنئى قىلىنغان، هەممەيلەن بىكار بولۇپ قالغان چاغ ئىدى. شۇ سەۋەبتىن بۇياققا جيا خۇەنمۇ ئوينىغىلى كەلگەنىدى. باۋچەي، شياڭلىڭ، يىڭئېر ئۈچى سورۇن تۈزۈپ ئويناۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنىڭمۇ ئوينىغۇسى كەلدى. باۋچەي ئادەتتە جيا خۇەننىمۇ باۋيۇينى كۆرگەن كۆزدە كۆرەتتى، ئۇنىڭغا باشقىچە قارىمايتتى، شۇڭا ئۇنىڭمۇ ئوينايمەن دېگىنىنى ئاڭلاپ، ئورۇن بوشىتىپ بېرىپ بىللە ئولتۇرۇپ ئوينىدى. جيا خۇەن بىر يولىلا ئون يارماقنى دوغا تىكتى. دەسلەپتە ئۇتۇۋېلىپ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى. كېيىن بېرىپ ئويلىمىغان يەردىن ئارقا ـ ئارقىدىن بىرنەچچە قېتىم ئۇتتۇرۇۋېتىپ جىلە بولۇشقا باشلىدى. بۇ دورەم شىشخال ئېتىش نۆۋىتى ئۆزىگە كەلگەنىدى، يەتتە چېكىت چۈشسىمۇ ياكى ئالتە چېكىت چۈشسىمۇ ئۇتۇۋالغان بولاتتى، ئۈچ چېكىت چۈشسە ئۇتتۇرۇپ قوياتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ شىشخالنى ئېلىپ جان ـ جەھلى بىلەن بىر ئېتىۋىدى، شىشخالنىڭ بىرسى بېرىپ ئىككى چېكىتكە ئولتۇردى، يەنە بىرسى بولۇشچە چۆرگۈلەۋەردى. يىڭئېر چاۋاك چېلىپ تۇرۇپ «بىر» دەپ ۋارقىرىغىلى تۇردى، جيا خۇەن بولسا يىڭئېرغا هومىيىپ قويۇپ، «ئالتە !»، «يەتتە !»، «سەككىز !» دەپ ئاغزىغا

كەلگەننى ۋارقىراۋەردى. شىشخال قېرىشقاندەك ئايلىنىپ بېرىپ بىر چېكىتكە ئولتۇرۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن جيا خۇەننىڭ جان - پېنى چىقتى - دە، شىشخالنى ئېلىۋېلىپ قولىنى يارماققا سوزدى ۋە تۆت چېكىتكە ئولتۇردى ۋە تۇرۇۋالدى.

— ئېنىق بىر چېكىتكە ئولتۇردىغۇ، — دېدى يىڭئېر.

باۋچەي جيا خۇەننىڭ جىلە بولۇۋاتقانلىقىغا سەپسېلىپ، يىڭئېرغا ئالىيىپ تۇرۇپ:

— چوڭايغانسېرى قېلىپتىن چىقىپ كېتىۋاتىسەن! بەگزادە ساڭا تۆھمەت قىلاتتىمۇ؟ يارماقنى تاشلاپ قويماي يەنە نېمىگە قاراپ تۇرىسەن، — دېدى.

يىڭئېر خورسىنىپ يېرىلغۇدەك بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، خېنىمنىڭ سۆزىنى يىرىشقا پېتىنالماي يارماقنى تاشلاپ قويدى، لېكىن:

— بەگزادە تۇرۇپمۇ، بىزنىڭ بىرنەچچە دانە يارمىقىمىزغا چاپلىشىۋاپتۇغۇ! مەن چېغىمدا ئۇنىڭغا كۆزۈمنىڭ قىرىنىمۇ سالمايمەن! قايسى كۈنى باۋيۈي غوجام بىلەن ئوينىغاندا، ئۇ بىرمۇنچە يارماقنى ئۇتتۇرۇۋەتكەندىمۇ ھېچبىر جىلە بولمىغان، قالغان يارماقلىرىنى بىرقانچە دېدەكلەر كېلىپ تالاپ كەتسىمۇ كۈلۈپلا قويغان، — دېدى غودۇڭشىپ. باۋچەي بىرلا ۋارقىراپ ئۇنىڭ سۆزىنى ئۈزۈۋەتتى.

— مېنىڭ باۋيۈي بىلەن تەڭ كەلگۈچىلىك نېمەم بار؟ ھەممىڭلار ئۇنىڭدىن قورقىسىلەر، ئۇنىڭغا ياخشىچاق بولىسىلەر، مېنى ئاغىچا خېنىم تۇغمىغان دەپ بوزەك قىلىسىلەر، — دېدى - دە، جيا خۇەن يىغلاپ تاشلىدى.

— ئوبدان ئۇكام، ئۇنداق گەپلەرنى قىلمايدىغان، باشقىلار ئاڭلىسا زاڭلىق قىلىدۇ، — دېدى باۋچەي جيا خۇەننى دەرھال بەزلەپ. ئاندىن يىڭئېرنى تىللىدى.

دەل شۇ چاغدا باۋيۈي كىرىپ كەلدى. ئۇ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ:

— نېمە ئىش بولدى؟ — دەپ سورىدى. جيا خۇەن گەپ

قىلالماي جىملا بولۇپ قالدى. باۋچەي باۋيۈيىنىڭ ئائىلىسىدە ئادەتتە ئۈكا بولغۇچى ئاكا بولغۇچىدىن قورقىدىغان قائىدىنىڭ بارلىقىنى بىلەتتى، لېكىن باۋيۈيىنىڭ بىر كىمنى قورقۇتۇشنى خالىمايدىغانلىقىدىن خەۋەرسىز ئىدى. باۋيۈي شۇ تاپتا: «ئاكا ـ ئۈكىلارنى ھەرقاچان ئاتا ـ ئانا تەربىيەلەيدۇ، مەن ئۇلارنى ئۆزۈمدىن يىراقلاشتۇرۇپ ئۆزۈمگە ئىش تېپىۋېلىپ نېمە قىلاتتىم؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ئاغىچا خېنىمنىڭ بالىسى، ئۇ بولسا توقالنىڭ. تېخى شۇنداق ياخشى مۇئامىلە قىلىۋاتسامۇ، خەقلەر يەنە سۆز ـ چۆچەك قىلىشىپ يۈرگەن يەردە، ئۇنى يۈگەنلىگىلى بولامدۇ؟» دېگەن خىيالدا بولدى. ئۇ تېخى بۇنىڭدىنمۇ بەتتەر ئەخمەقلەرچە خىيالدىمۇ بولۇپ كەلگەنىدى. بۇنى قانداق خىيال دېسىڭىز، ئۇ كىچىكىدىن تارتىپلا بىر قېرىنداش ئاچا ـ سىڭىللىرىدىن يۈەنچۈن، تەنچۈن، ئىككى تۇغقان قېرىنداشلىرىدىن يىڭچۈن، شىچۈن ۋە باشقا تۇغقانلىرىدىن شياڭيۈن، دەييۈي، باۋچەي قاتارلىق قىزلارنىڭ ئىچىدە ئۆسۈپ چوڭ بولغانلىقتىن شۇنداق بىر پەرەزگە كېلىپ قالغانكى، يەر ـ جاھاندىكى بارلىق لاتاپەت ۋە نازاكەت قىزلارغىلا يۇغۇرۇلغان، ئەرلەر بولسا ناھايەت دۇغ ـ داشقال، ناپاك، بولسىمۇ ـ بولمىسىمۇ بولىدىغان مەخلۇق. ئاتا ـ بالا، تاغا ـ جىيەن، ئاكا ـ ئۈكىلىق مۇناسىۋەتلەرگە كەلسەك، بۇ توغرىدا پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋەز ـ نەسىھەتلىرى بار، ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلغىلى بولمايدۇ. شۇ سەۋەبتىن ئۇ ئاكا ـ ئۈكا ئوتتۇرىسىدا يادای ـ چۇدايلار مۇناسىۋەتلىشەتتى، ئۆزىنى ئەر ھېسابلاپ، قېرىنداشلىرى ئارىسىدا بىر ياخشى ئۈلگە بولۇشنى ئويلاپمۇ قويمايتتى، شۇ ۋەجىدىن، جىيا خۇەن ۋە باشقىلار جىيا ئانىنىڭ تۆزمەسلىكىدىن قورقۇپلا باۋيۈيگە ئانچە ـ مۇنچە يول قويمىسا، بولمىسا ئۇنىڭدىن ئانچىلا ئەيمىنىپ كەتمەيتتى.

باۋچەي باۋيۈينى جىيا خۇەنگە تەنبىھ بېرىمەن دەپ بىرەر كۆڭۈلسىزلىك كەلتۈرۈپ قويارمىكىن، دېگەن ئوي بىلەن، جىيا

خوەننىڭ ئەيىبىنى يېپىشقا ئالدىرىدى.

— ئۇلۇغ ھېيت ـ ئايەم ئېيىدا نېمىشقا يىغلايسەن؟ بۇ يەرنى ياراتمىغان بولساڭ باشقا يەرگە بېرىپ ئويناپ كەل. ئوقۇغانسېرى دۆتلىشىپ كېتىۋاتىسەن. مىسال ئۈچۈن، ساڭا بۇ نەرسە يارىمىغان بولسا، ئۇ نەرسە ياراپ قالىدۇ، ياراتقىنىڭنى ئالىسەن ـ دە، ياراتمىغىنىڭنى تاشلايسەن. سەن بىر نەرسىگە يىغلاپ تۇرۇپ يېپىشىۋالساڭ، ئۇ نەرسە ساڭا يارايدىغان بولۇپ قالامتىمۇ؟ بۇ يەرگە كۆڭۈل ئاچىمەن دەپ كېلىپ كۆڭۈل ئاغرىقى تېپىۋالغىنىڭنى قارا سېنىڭ، تېز كەتمەمسەن! — دېدى باۋيۈي. جيا خۇەن نائىلاج چىقىپ كەتتى.

جاۋ كىچىك ئاپا جيا خۇەننىڭ ئەۋزايىنى كۆرۈپ:

— نەگە بېرىپ ئازار يەپ كەلدىڭ؟ — دەپ سورىدى.

— باۋچەي ئاچام بىلەن ئويناۋاتاتتىم، يىڭئېر بوزەك قىلىپ يارمىقىمنى تارتىۋالدى. ئاندىن باۋيۈي ئاكام قوغلىۋەتتى، — دەپ جاۋاب بەردى جيا خۇەن. جاۋ كىچىك ئانا جيا خۇەننىڭ يۈزىگە «تۇفى» دەپ بىرنى تۈكۈردى ـ دە:

— كىم سېنى يۇقىرىغا ياماشقىن دەپتۇ؟ ۋۇي يۈزى قېلىن پەس! ساڭا ئويناپدىغان جاي تېپىلماي قالغانمىدى؟ كىم سېنى مۇنداق خاپىلىق تېپىپ كەل، دېدى ـ ھە؟ — دەپ كايىپ كەتتى. مۇشۇ گەپلەر بولۇۋاتقاندا، فېڭجيې پەنجىرە ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى، بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، پەنجىرە تېشىدا تۇرۇپلا:

— ئۇلۇغ ھېيت ـ ئايەمدە نېمە ئىش بۇ؟ بىر تۇغقان قېرىنداشلار ئارىسىدا ئازدۇر ـ كۆپتۇر قوسۇر ئۆتۈپ تۇرىدۇ، ئۇنىڭغا تەلىم بېرىشنىڭ ئورنىغا بۇنداق گەپلەرنى قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ئۇنىڭ ھەرقانچە بولسىمۇ باشقۇرىدىغان بەگ ئاتىسى، خان ئانىسى بار، شالاقلىقىدا تۈكۈرۈۋاتقىنىنى قارا؟ ھەر نېمە بولسىمۇ ئۇ يەنىلا مۇشۇ ئۆينىڭ غوجىسى. يامان يېرى بولسا ئۇنىڭمۇ تەربىيەلەيدىغان كىشىسى بار، سەن نېمانچە قىلىپ كېتەتتىڭ. ئۇكام جياخۇەن، بۇياققا چىق! مەن بىلەن بېرىپ ئويناپ

كەل، ــــ دېدى.

جىيا خۇەن ئادەتتە ۋاڭ ئاغىچا خېنىمغا قارىغاندا قىزچىيېدىن تولاراق ھېيىقاتتى، شۇڭا قىزچىيېنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان ھامان تالاغا چىقتى، جاۋ كىچىك ئاپا دېمىنىمۇ چىقىرالماي قالدى.

ــــ ئۆزۈڭمىغۇ بىر لامزەللە نەرسە ! يەمسەن ـ ئىچەمسەن، ئويناپ ـ كۈلەمسەن، ئاچا ـ سىڭىل، ئاكا ـ يەڭگىلىرىڭنىڭ قايسىسىنى كۆڭلۈك تارتسا، شۇلار بىلەن بىللە بول، دەپ ھەمىشە قۇلىقىڭغا قۇيۇپ كەلدىم، لېكىن بىرمۇ گېپىمنى ئاڭلىمىدىڭ. ئەمدى كېلىپ سېنى ھېلىقىدەك كىشىلەر بەتنىيەت، خۇپسەن قىلىپ تەربىيەلىگىلى تۇردى. ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ ئەتىۋارلىماي، نىيىتىڭنى بۇزۇپ، پەسكەشلىككە قاراپ كېتىۋاتقانلىقىڭدىن كۆرمەي، تېخى خەق ماڭا ئالا كۆڭۈللۈك قىلدى دەپ ئاغرىنىسەن. بىرقانچە يارماق ئۇتتۇرۇۋەتكىنىڭگە شۇ ھالەتكە چۈشۈپ قالدىڭما؟ قانچىلىك يارماقنى ئۇتتۇرۇۋەتكەنىدىڭ؟ ــــ دەپ سورىدى قىزچىيې.

ــــ ئىككى يۈزچە يارماق، ــــ دەپ جاۋاب بەردى جىيا خۇەن.

ــــ تۇفى ! ــــ دېدى قىزچىيې جىيا خۇەنگە تۇكۇرۇپ تۇرۇپ، ــــ سېنىڭ بەگزادىلىقىڭغا ۋاي ! ئىككى يۈز يارماقنى ئۇتتۇرۇۋەتكىنىڭگە شۇنچىلىك بولۇپ كەتتىڭمۇ ! ھەي فېڭئېر، ــــ دېدى ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ، ــــ بىر تىزىق يارماق ئاچىققىن، خېنىملارنىڭ ھەمشىرىسى ئارقا ھويلىدا ئويناۋاتىدۇ، بۇنى سەن شۇ يەرگە ئاپىرىپ قويۇپ كەل، ــــ دېدى. ئاندىن يەنە جىيا خۇەنگە قاراپ، ــــ ئەتە سەن يەنە مۇشۇنداق خۇپسەنلىك قىلىدىغان بولساڭ، ئاۋۋال ئۆزۈم ئەدىپىڭنى بېرىمەن، ئاندىن مەكتەپكە ئېيتقۇزۇپ تېرەڭنى تەتۈر سويدۇرۇۋېتىمەن، بىلىپ قوي ! ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ خارلىغىنىڭ ئۈچۈن، جىيا لىەن ئاكاڭنىڭ خورۇجى ئۆرلەپ چىشلىرى غۇچۇرلاپ كەتتى، مەن توسۇۋالمىغان بولسام، سېنى دەسسەپ چەيلىۋېتەتتى ! كەت ئەمدى، ــــ دەپ ۋارقىرىدى. جىيا خۇەن مۇدۇق ـ تۇرۇك قىلغىنىچە قىزچىيېرنىڭ

كەينىدىن ماڭدى ۋە يارماقنى ئېلىپ يىڭچۇن ۋە باشقىلار بىلەن قىمار ئويناشقا كەتتى. بۇ گەپ ئەمدى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

گەپنى يەنە باۋيۇي ئۈستىدە ئاڭلىغايسىز. باۋيۇي ھە دەپ باۋچەي بىلەن چاقچاقلىشىپ تۇرغىنىدا، كىمدۇر بىرسى:
— شى شياڭيۈن چوڭ خېنىم كەلدى ! — دەپ مەلۇم قىلىپ قالدى. باۋيۇي بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ھامان ماڭدى، باۋچەي ئۇنى توختىتىپ:
— توختاڭ، ئىككىمىز بىللە بارايلى، مەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈۋالاي، — دېدى - دە، كاڭدىن چۈشۈپ باۋيۇي بىلەن بىللە جىيا ئانىنىڭكىگە كەلدى. باياتىن بۇ يەردە ئېچىلىپ - يېيىلىپ سۆزلەۋاتقان شى شياڭيۈن باۋيۇي بىلەن باۋچەي ئىككىسىنى كۆرۈپلا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇلار بىلەن ئېسەنلىك سوراشتى. شۇ پەيتتە دەييۈيمۇ شۇ سورۇندا ئىدى. ئۇ باۋيۇينى كۆرۈپ:
— نەدىن كېلىۋاتىسىز؟ — دەپ سورىدى.
— باۋچەي ئاچىمىزنىڭكىدىن كەلدىم.
— مۇنداق دەڭ ! سىزنى ئۇ يەردە چۈشىۋالمىغان بولسا بۇ يەرگە ئالدىراپ ئۇچۇپ كېلەتتىڭىز.
— سىز بىلەنلا ئويناپ، سىزنىڭ كۆڭلىڭىزنىلا ئاچسام بولاتتىمۇ ئەمىسە؟ ئاندا - ساندا بېرىپ قويغىنىمغا ئاشۇنچىلا قۇرۇق گەپنى قىلغان بارمۇ؟
— نېمىدېگەن لاۋزا گەپ بۇ؟ بارامسىز، بارمامسىز، مېنىڭ نېمە كارىم؟ بۇ يەردە ھېچكىممۇ كۆڭلۈمنى ئېچىپ قوي، دېمىدى سىزگە ! مېنىڭچە بولسا، ماڭا يولۇقمايلا قويغىنىڭىز ياخشى ئىدى ! — دەييۈي باتناپ ھۇجرىسىغا قاراپ ماڭدى.
— بىر ئوبدان تۇرۇپلا يەنە خاپا بولۇپ قالغىنىڭىزنى قاراڭ سىزنىڭ. خاتا سۆزلەپ قويغان بولسامۇ، بىر پەس ئولتۇرۇپ

باشقىلار بىلەن بىرئاز پاراڭلاشسىڭىز بولماسمىدى، — دېدى باۋيۇي ئالمان ـ تالمان دەيىۈيىنىڭ كەينىدىن چىقىپ.
— مېنى سىز سورامتىڭىز؟
— ئەلۋەتتە سورىيالمايمەنغۇ، ئۆزىنى ئۆزى ئۇپراتمىسكەن، دەيمەن شۇ.
— ئۆزۈمنى ئۇپراتسام ئۆلەرمەن شۇ، سىزنىڭ نېمىڭىز خوراپ قالاتتى؟
— مۇشۇنداق ئۇلۇغ ھېيت ـ ئايەمدە «ئۆلمەن»، «تىرىلمەن» دېگەننىڭ نېمە پايدىسى بار؟
— دەيمەن ! مۇشۇ تۇرقىلا ئۆلۈپ قالسامكەن ئىلاھىم ! ئۆلۈمدىن قورقسىڭىز، سىز يۈز ياشقا كىرىۋېلىڭ، قانداق؟
— بۇ جېدەل مۇشۇنداق كېتىۋەرسە ئۆلۈمدىن قورقۇپمۇ نېمە قىلاي، ئۇنىڭدىن كۆرە ئۆلگەن ياخشى ئەمەسمۇ؟
— ھە بەللى ! مۇشۇنداق جېدەلدىن ئۆلۈپ كەتكىنىم ياخشى !
— ئۆزۈمنى دەۋاتىمەن، خاتا ئاڭلىۋېلىپ تۆھمەت قىلماڭ كىشىگە، — دېدى باۋيۇي. دەل شۇ پەيتتە باۋچەي كېلىپ:
— شى شياڭيۈن خېنىم سىزنى ساقلاپ قالدى، — دېدى ـ دە، باۋيۇينى سۆرىگىنىچە ئېلىپ ماڭدى. بۇنى كۆرگەن دەيىۈي تېخىمۇ ئاچچىقلاپ، پەنجىرە تۈۋىدە يىغلىغىنىچە قالدى.
بىر ھازادىن كېيىن، باۋيۇي يەنە يېنىپ چىقتى. دەيىۈي باۋيۇينى كۆرۈپلا تېخىمۇ ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى. بۇ ھالنى كۆرگەن باۋيۇي دەيىۈينى ئۆزىگە كەلتۈرۈشنى تەس بىلىپ، ھەممە تىل ياغلىمىچىلىقىنى ئىشقا سېلىپ، ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىشكە تەمشىلىپ تۇرغاندا، ئويلىمىغان يەردىن دەيىۈي ئاۋۋال سۆز باشلاپ:
— يەنە نېمىشقا كەلدىڭىز؟ ئۆلمەنمۇ، تىرىلمەنمۇ، ئۆزۈمنىڭ ئىشى ئىدىغۇ ! ھەرنېمە بولسىمۇ ئەمدى سىز بىلەن ئوينايدىغان ئادەم چىقىپ قالدى. ئوقۇش دېسىڭىز ئوقۇشتا، ئىش دېسىڭىز ئىشتا، يېزىش دېسىڭىز يېزىشتا، ئويۇن ـ كۈلكە

دېسىڭىز، ئويۇن ـ كۇلكىدە بار، ھەممە تەرەپتە مەندىن ئۇستۇن تۇرىدۇ، يەنە كېلىپ سىزنى خاپا بولۇپ قالمىسۇن، دەپ، سۆرەپ ئەكېتىپمۇ بەزلەيدۇ. يەنە مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ نېمە قىلاتتىڭىز؟ — دېدى زەردە قىلىپ. باۋيۇي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، دەرھال دەييۇينىڭ ئالدىغا كېلىپ پىچىرلىدى:

— سىز شۇنچە ئەقىللىك ئادەمغۇ، «يېقىن تۇغقان بار يەردە يىراق تۇغقان تۇرالماس، پېشقەدەملەر ئورنىنى كېيىنكىلەر ئالالماس» دېگەن تەمسىلنىمۇ بىلمەمسىز؟ مەن بىر ئەخمەق بولسامۇ، بۇ تەمسىلنىڭ مەنىسىنى خېلى چۈشىنىمەن. بىرىنچىدىن، ئىككىمىز بىر تۇغقان قېرىنداشلارنىڭ بالىلىرى، باۋچەي ئاچىمىز بولسا ئانا جەمەت ئىككى تۇغقان قېرىنداشلاردىن بولىدۇ، تۇغقانچىلىق سۈرۈشتۈرۈلگەندىمۇ ئۇ سىزدىن يىراقراق تۇرىدۇ. ئىككىنچىدىن، بۇ خانىدانغا سىز ئاۋۋال كەلدىڭىز، ئىككىمىز بىر شىرەدە تاماق يەپ، بىر كارىۋاتتا ئۇخلاپ، كىچىكىمىزدىن تارتىپ بىر يەردە چوڭ بولدۇق، ئۇ بولسا كېيىنرەك كەلدى. مەنزە ئەمدى كېلىپ ئۇنى سىزدىن يېقىن كۆرەرمەنمۇ؟

— تۇفى! — دېدى دەييۇي باۋيۇيگە قاراپ، — مەن سىزنى ئۇنىڭدىن يىراقلىشىپ كېتىڭ دەۋاتىمەنمۇ؟ ئۇ چاغدا مەن قانداق ئادەم بولۇپ قالىمەن! مەن ئۆز كۆڭلۈمنى دەۋاتىمەن!

— مەنمۇ ئۆز كۆڭلۈمنى دەۋاتىمەن! سىز ئۆز كۆڭلىڭىزنىلا كۆڭۈل بىلىپ، مېنىڭ كۆڭلۈمنى كۆڭۈل بىلمەيسىزا!

دەييۇي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، بېشىنى سېلىپ جىم تۇرۇپ قالدى، ئاندىن خېلىدىن كېيىن:

— سىز خەقنىڭ ئۆزىڭىزدىن خاپا بولۇپ قالغانلىقىدىنلا ئاغرىنىسىز، ئەمما ئۆزىڭىز خەقنى رەنجىتىپ ئازابقا سېلىپ قويغانلىقىڭىزنى بىلمەيسىز. مىسال ئۈچۈن، بۈگۈن ھاۋانىڭ سالقىن ئىكەنلىكىنى ئوچۇق بىلىسىز، نېمە ئۈچۈن كۆك تۈلكىنىڭ قولتۇقىدىن تىكىلگەن ھېلىقى يېپىنچىڭىزنى تاشلاپ

كېلىسىز؟ — دەپ سورىدى.
— تاشلاپ كەلدى دەپ كىم دەيدۇ سىزگە؟ سىزنىڭ كايىپ قالغانلىقىڭىزنى كۆرۈپ، ئاچچىقىمدا سېلىۋەتكەن ئۇنى، — دېدى باۋيۈي.
— شامالداپ قالسىڭىز، ئاندىن ئۆكتەملىك قىلىپ، غوۋغا كۆتۈرىسىز، — دېدى دەييۈي خورسىنىپ.
ئىككىيلەن ئەنە شۇنداق سۆزلىشىپ تۇرغاندا، شياڭيۈن ئۇلارنىڭ يېنىغا كۈلۈپ كېلىپ:
— ئوتتۇرانچى ئاكا، دەييۈي ئاچا، ئىككىڭلار كۈن بويى بىي بولىسىلەر، مەن ئايانلاردا بۇ يەرگە كەلسەم، ماڭا قاياپمۇ قويمايسىلەرغۇ؟ — دېدى.
— گاچىنىڭ سۆزى تولا دېگەن مانا شۇ - دە. ئوتتۇرانچى ئاكا دېيەلمەي، ئوتتۇيانچى ئاكا دەۋاتقىنىنى قاراڭ. كېيىن شىشىخال ئويناشقا توغرا كېلىپ قالسا، «بىر»نى بىر دېيەلمەي، «بىي» دەيدىغان ئوخشىمامدۇ، — دەپ كۈلدى دەييۈي.
— ئۇنى دوراپ يۈرۈپ، ئەتە ئۆزىڭىزمۇ كەمتۈك سۆزلەيدىغان بولۇپ قالماڭ يەنە، — دېدى باۋيۈي دەييۈيگە قاراپ.
— دەييۈي ئاچام تىرناقتىن كىر كولىمىغىچە بىرسىنى ئاسان قويىۋۆەتمەيدۇ. دۇنيادا سىز بىرلا بولسىڭىزمۇ، كۆرۈنگەننىلا شاڭخو قىلىۋەرمەڭ. سىزگە بىرسىنى دەپ بېرەي، شۇنىڭ ئەيىبىنى ئاچالىسىڭىز سىزگە قول قويىمەن، — دېدى شياڭيۈن.
— كىم ئۇ؟ — دەپ سورىدى دەييۈي.
— باۋچەي ئاچىمىزنىڭ ئەيىبىنى ئاچالىسىڭىز، شۇ چاغدا مەن سىزنى نوچى ئىكەن دەيمەن، — دېدى شياڭيۈن.
— كىمكىن دەپ قاپتىمەن، باۋچەي دەڭا! ئۇنىڭ ئەيىبىنى ئېچىش مېنىڭ ھەددىمىمدى؟ — دېدى دەييۈي سوغۇقلا كۈلۈپ. دەيۈينىڭ سۆزى تۈگە - تۈگىمەيلا باۋيۈي ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى. شياڭيۈن كۈلۈپ تۇرۇپ:

— مېنىڭ سىزگە ئۆمۈرۋايەت تەڭ كېلەلمەسلىكىم تۇرغان گەپ. ئەمما، بىرلا تىلىكىم: ئەتە - ئۆگۈنلا بىر كەمتۈك تىل يەزنە كۆرسەم دەيمەن. ئۇ چاغدا سىز ئۇنىڭ «يايىم»، «باغىيم» دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلاۋەرگەن بولاتتىڭىز، ئامىتابا، ئەنە شۇ چاغدىلا ئارمىنىم قانغان بولاتتى! — شياڭيۈن شۇنداق دەپلا دەرھال كەينىگە بۇرۇلۇپ قاچتى. باۋيۈيمۇ ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتى. بۇنىڭ تەپسىلاتىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە بىرىنچى باب

ئەقىللىق شىرېن قىيداپ تۇرۇپ باۋيۈيگە نەسىھەت قىلغانلىقى
چىرايلىق پىڭئېر ئەپچىللىك بىلەن جيا لىيەننى قۇتقۇزۇپ قالغانلىقى

شۇنداق قىلىپ، شى شياڭيۈن دەييۈينى يېتىشىۋالمىسۇن دەپ، كۈلگەن پېتى ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

— يۇتلىشىپ يىقىلىپ چۈشىسىز! — دەپ ۋارقىرىدى باۋيۈي ئەنسىرەپ كەينىدىن، — سىز قانداق يېتىشىۋالاتتىڭىز؟

دەييۈي قوغلىشىپ ئىشىك ئالدىغا كەلگەندە، باۋيۈي ئىشىكنى تىرەجەپ تۇرۇپ ئۇنى توسۇۋالدى - دە، ھىجىيىپ:

— ئۇنى بۇ دورەم كەچۈرۈۋېتىڭ، — دېدى.

— شى شياڭيۈننى كەچۈرگىنىمدىن ئۆلگىنىم ياخشى! — دېدى دەييۈي باۋيۈينىڭ قولىدىن تارتىپ. ئىشىكنى تىرەجەپ تۇرغان باۋيۈينى كۆرگەن شياڭيۈن دەييۈينىڭ چىقالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، يۈگۈرۈشتىن توختىدى - دە، كۈلۈپ تۇرۇپ:

— جېنىم ئاچا، بۇ دورەم كەچۈرۈڭ مېنى، — دەپ يالۋۇردى.

دەل شۇ پەيتتە، شياڭيۈننىڭ ئارقىسىغىلا كېلىپ قالغان باۋچەيمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

— باۋيۈي ئىنىمىزنىڭ يۈز - خاتىرى ئۈچۈن ئىككىڭلار بولدى قىلىڭلار ئەمدى، — دېدى سايە قىلىپ.

— ياق، بولدى قىلمايمەن، — دېدى دەييۈي، — ھەممىڭلارنىڭ گېپى بىر، ھەممىڭلار مېنى ئوينىتىشىۋاتىسىلەر.

— ئەمدى بەس! سىزنى ئوينىتىدىغانغا كىمنىڭ ھەددى؟

ئۆزىڭىز خەققە چېقىلمىسىڭىز، خەق سىزگە چېقىلامتى؟ — دېدى باۋيۈيمۇ چاقچاق قىلىپ.

تۆتەيلەن بىر - بىرى بىلەن ئەنە شۇنداق چېقىشىپ تۇرغىنىدا، خىزمەتكارلاردىن بىرسى ئۇلارنى غىزاغا چىللاپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئالدىنقى هويلىغا قاراپ كېتىشتى. قاش قارايغان چاغدا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، لى ۋەن، فېڭجيې ۋە ئاچا - سىڭىل يىڭچۈن، تەنچۈن، شىچۈن ئۈچىمۇ جيا ئانىنىڭكىگە كېلىشكەنىدى. ئۇلار بىرئاز پاراڭلىشىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئۆز ئۆيلىرىگە ئۇخلاشقا قايتىشتى. شياڭيۈن يەنىلا دەييۈينىڭ هۇجرىسىغا قونۇپ قېلىشقا كەتتى.

باۋيۈي شياڭيۈن بىلەن دەييۈينى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويغاندا، ئىككىنچى جېسەك ۋاقتىدىن ئۆتۈپ كەتكەنىدى. شىرېن بىرنەچچە قېتىم كېلىپ چاقىرغاندىن كېيىنلا، ئاندىن ئۆزىنىڭ هۇجرىسىغا ياندى. ئەتىسى تاڭ ئەمدىلا سۈزۈلۈپ كېلىۋاتقاندا، ئورنىدىن تۇرۇپ، چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ، كەشىنى سېپۋېلىپلا دەييۈينىڭ ئۆيىگە كەلدى. بۇ يەردە دېدەك زىجۈەن بىلەن سۈيلۈ كۆرۈنمەيتتى، دەييۈي بىلەن شياڭيۈن بولسا تېخىچە يوتقاندا ياتاتتى. دەييۈي سارغۇچ قىزىل دۇردۇن يوتقاننى هىم يېپىنىۋېلىپ، كۆزلىرىنى چىڭ يۇمغان هالدا بىمالال ئۇخلاۋاتاتتى. شياڭيۈن بولسا قارا سۇمبۇل چاچلىرىنى ياستۇق يېنىغا تاشلىغان پېتى شاپتۇل چېچەكلىك تاۋار يوتقاننى كۆكرەكلىرىگىچە يېپىنىۋېلىپ، بىر جۈپ ئالتۇن بىلەزۈك يالتىراپ تۇرغان ۋە قاردەك ئاپپاق بىلەكلىرىنى يوتقاننىڭ سىرتىغا چىقىرىۋالغانىدى. بۇنى كۆرگەن باۋيۈي:

— ئۇخلىغاندىمۇ تىنچ ياتمايدىكىنە! شامالداپ قالسا، تاغىقىم ئاغرىدى دەپ ۋايسايدۇ! — دەپ غودۇڭشىپ قويۇپ، ئاندىن ئاۋايلاپقىنا ئۇنىڭ يوتقىنىنى تۈزەپ يېپىپ قويدى.

دەييۈي ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ ئۆيدە بىركىمنىڭ يۈرگەنلىكىنى سېزىپ، هەرقاچان باۋيۈيدۇ، دەپ ئويلاپ، ئۆرۈلۈپ

قارىغانىدى، دېگەندەك باۋيوي ئىكەن.

— قاق سەھەردە نېمە بار دەپ قاتراپ كەلدىڭىز؟ — دەپ سورىدى باۋيۈيدىن ئۇ.

— نەنىڭ سەھىرى بۇ؟ تۇرۇپ قاراپ بېقىڭا، نەۋاق بولدىكىن !

— ئەمىسە سىز چىقىپ تۇرۇڭ، ئورنىمىزدىن تۇرۇۋالايلى.

باۋيۇي دالان ئۆيگە چىقىپ كەتتى. دەييۇي ئورنىدىن تۇرۇپ شياڭيۈننى ئويغاتتى ۋە كىيىملىرىنى كىيىشىۋالدى. باۋيۇي يەنە يېنىپ كىرىپ ئەينەك تەكچىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى، بۇ چاغدا دېدەك زىجۈەن بىلەن سۈيلۈ كىرىپ خېنىملارنىڭ يۇيۇنۇپ ـ تارىنىش خىزمىتىدە بولدى. شياڭيۈن يۈزىنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن، زىجۈەن يۈندىنى تۆكۈۋېتەي دەپ تۇرۇشىغا، باۋيۇي:

— توختا، ئۆيگە چىقىپ ئاۋارە بولۇپ يۈرگۈچە مەنمۇ مۇشۇيەردىلا يۇيۇنۇۋالاي، — دېدى زىجۈەننى توختىتىپ. ئاندىن داسنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئېگىلگىنىچە ئىككى ئوچۇم سۇ ئېلىپ يۈزىنى يۇدى. زىجۈەن ئۇنىڭغا ئەتىر سوپۇن سۇنغانىدى:

— كېرىكى يوق، داستا ماغزاپ يېتەرلىك تۇرۇپتۇ، — دېدى ـ دە، يەنە ئىككى ئوچۇم سۇ بىلەن يۈزىنى يۇيۇۋېتىپ لۆڭگىگە سۈرتتى.

— بۇ قىلىقلىرى تېخىچە قالماپتۇ ـ دە، — دەپ كۈلدى سۈيلۈ تۇمشۇقىنى پۇرۇشتۇرۇپ.

باۋيۇي ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىگە پىسەنتمۇ قىلمىدى. تۈز ئەكەلدۈرۈپ چىشىنى يۇدى، ئاغزىنى چايقىدى. ئۇنىڭ بۇ ئىشلىرى تۈگىگۈچە، شياڭيۈنمۇ چېچىنى تاراپ بولغانىدى. باۋيۇي شياڭيۈننىڭ چېچىنى تاراپ بولغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، ھىجىيىپ تۇرۇپ:

— تاتلىق ئۇكام، مېنىڭ چېچىمنىمۇ تاراپ قويغىنا، — دېدى.

— ياق، تارىيالمايمەن.

— ئوبدان ئۇكام، بالدۇر تاراپ قوياتتىڭغۇ؟

— ئۇنتۇپ قاپتىمەن، تارىيالمايدىغان بولۇپ قاپتىمەن.

— بىرنەچچە تال قىلىپ ئۆرۈپ قويساڭلا بولىدى، بەربىر تالاغا چىقمايمەن، — باۋيۈي سىڭلىمدىن سىڭلىمغا سىلىپ يالۋۇرۇپ تۇرۇپلىۋالدى. شياڭيۈن ئاخىر ئۇنىڭ چېچىغا سۆزگە ۋە تارغاق سىلىپ ئۆرۈپ قويۇشقا مەجبۇر بولىدى. باۋيۈي ئادەتتە ئۆيدە بولغاندا تاج كىيمەيتتى، بېشىنىڭ چۆرىسىدىكى كوكۇلىلىرىنى ئۇششاق قىلىپ ئۆرۈپ ئۇنى چوققىسىغا يىغىۋالاتتى - دە، ئاندىن يوغان بىر ئۆرۈمە قىلىپ، قىزىل چىلتەك بىلەن بوغۇپلا قوياتتى. چوققىسىدىن تا ئۆرۈمە چېچىنىڭ ئۇچىغىچە قاتار قىلىپ تۆت دانە مەرۋايىت ۋە ئۇنىڭ ئاستىغا يەنە بىر دانە ئالتۇن سىرغا ئېسىۋالاتتى.

— مەرۋايىتتىن ئۇچى تۇرىدۇ، ماۋۇ بىرسى ئوخشمايدۇ، — دېدى شياڭيۈن باۋيۈينىڭ چېچىنى ئۆرۈۋېتىپ، — ئېسىمدە قېلىشىچە، تۆتىلىسى ئوخشاش ئىدى، يەنە بىر تېلى نەگە كەتتى؟

— يىتىپ كەتكەن، — دەپ جاۋاب بەردى باۋيۈي.

— ھەرقاچان تالاغا چىققىنىڭدا چۈشۈپ قېلىپ بىرەرسى تېپىۋالغاندۇ، — دېدى شياڭيۈن، — تەلىيى ئوڭدىن كەلگەن بىرسىگە ئۇچرىدى - دە.

— كىم بىلىدۇ، — دېدى ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان دەييۈي سوغۇقلا كۈلۈپ، — راستلا چۈشۈرۈپ قويدىمۇ ياكى بىر كىمگە جىغىسىغا ئورنىتىۋالسۇن دەپ بېرىۋەتتىمۇ تېخى.

باۋيۈي لام - جىم دېمىدى، ئەينەك قۇتىسىنىڭ ئىككى يېقىدا تۇرغان پەرداز بۇيۇملىرىنى خالىغىنىچە ئېلىپ قولىدا پىرقىرىتىپ ئويناپ ئولتۇرىۋەردى. شۇ ئارىلىقتا، ئۇ بىر قۇتا ئەڭلىكنى ئېلىپ كالپۇكىنى بويىماق بولۇپ ئاستا ئاغزىغا ئېلىپ باردى - دە، يەنە شياڭيۈندىن ئەيمىنىپ ئىككىلىنىپ قالدى. شۇ پەيتتە باۋيۈينىڭ كەينىدە تۇرغان شياڭيۈن قولىنى باۋيۈينىڭ يەلكىسىدىن ئارتىلدۇرۇپ «پاق» قىلىپ بىرنى

ئۇرغاندا، ئەگىلىك ئۇنىڭ قولىدىن يەرگە چۈشۈپ كەتتى.

— ئىلگىرى كەلمىگۈر! بۇ قىلىقىڭنى قاچانمۇ ئۆزگەرتەرسەن؟ — دېدى شياڭيۈن باۋيۈيگە كايىپ.

شياڭيۈننىڭ سۆزى تۈگە - تۈگىمەيلا شىرېن كىرىپ كەلدى. ئەمما، ئۇ باۋيۈينىڭ يۈيۈنۈپ - تارىنىپ بولغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئۆزى يۈيۈنۈپ - تارىنىش ئۈچۈن يېنىپ چىقىپ كەتتى. ئويلىمىغان يەردىن باۋچەي كىرىپ قېلىپ:

— ئۇكام باۋيۈي نەگە كەتتى، — دەپ سورىدى شىرېندىن.

— «باۋيۈي ئۇكىلىرى» نىڭ قاچان بىر ئۆيدە ئولتۇرغان ۋاقتى بولغان، — دېدى شىرېن سوغۇققىلا كۈلۈپ. باۋچەي بۇ جاۋابنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، باۋيۈينىڭ نەدىلىكىنى دەرھال چۈشەندى.

— ئاكا - سىڭىللار ئارىسىدا ئەپ ئۆتۈشنىڭمۇ چەك - چېكى بولىدۇ، كېچە - كۈندۈز دېمەي بىللە ئوينىغان نەدە بار! ئۇنىڭغا قانچە نەسىھەت قىلغان بىلەنمۇ بىكار، ئۇ قۇلىقىدىن كىرىپ، بۇ قۇلىقىدىن چىقىپ كېتىدۇ، — دېدى شىرېن يەنە ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ.

باۋچەي شىرېننىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: «بۇ قىزنى بوش چاغلىغىلى بولمايدىكەن، گەپ - سۆزلىرىگە قارىغاندا، قورسىقىدا خېلى ئۇمىچى باردەك كۆرۈنىدۇ» دېگەن ئويغا كەلدى - دە، كاڭغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، ئۇنى ئالدىرىماي گەپكە سېلىپ كۆردى. دەسلەپتە ئۇ شىرېننىڭ نەچچە ياشقا كىرگەنلىكىنى ۋە قەيەردە تۇغۇلۇپ ئۆسكەنلىكىنى سورىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ گەپ - سۆزلىرى، ھەرىكەت - قىلىقلىرىغا ئىنچىكىلەپ سەپسېلىپ، كىشىلەرنى ھەقىقەتەن قايىل قىلغۇچىلىكى بارلىقىنى بايقىدى.

باۋيۈي كىرىشى بىلەنلا باۋچەي چىقىپ كەتتى، بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن باۋيۈي:

— باۋچەي ئاچىمىز سەن بىلەن بولەكچىلا قىزغىن

سۆزلىشىپ كېتىپتىمغۇ؟ مېنى كۆرۈپلا چىقىپ كەتكىنى نېمىسى؟ — دەپ سورىدى شىرىن. ئەمما، شىرىن جاۋاب بەرمىدى. باۋيۈي يېنىشلاپ سورىغاندىلا، ئاندىن:

— مېنىڭدىن سوراۋاتامسىز تېخى؟ ئارىڭىزلاردىكى ئىشنى مەن نەدىن بىلەي ! — دەپ جاۋاب بەردى.

— يەنە نېمىگە خاپا بولۇپ قالدىڭ؟ — دېدى باۋيۈي ئۇنىڭ چىرايىنىڭ ئادەتتىكىدىن باشقىچە ئۆزگەنلىكىنى كۆرۈپ.

— خاپا بولۇشقا ھەددىم بارمىدى مېنىڭ؟ بۈگۈندىن باشلاپ بۇ ئۆيگە ئاياغ باسماڭ، مېنى خىزمىتىڭىزگە سالمىسىڭىزمۇ، سىزگە ھەرقاچان خىزمىتىڭىزدە بولىدىغانلار تېپىلىپ تۇرىدىكەن، مەن يەنە ئاۋۋالقىدەكلا ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ خىزمىتىگە يېنىپ كېتەي، — دېدى - دە، شىرىن كۆزىنى يۇمغان پېتى كاڭغا ئۆزىنى تاشلاپ يېتىۋالدى.

بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن باۋيۈي بەك ھەيران بولدى ۋە ئىختىيارسىز شىرىننىڭ قېشىغا كېلىپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى. شىرىن ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماي كۆزلىرىنى يۇمغان پېتى جىم ياتاتتى. باۋيۈي نېمە قىلىشنى بىلەلمەي تۇراتتى، شېيۆ كىرىپ كەلدى.

— ئاچاڭغا نېمە بولدى؟ — دەپ سورىدى باۋيۈي شېيۆدىن.

— مەن نەدىن بىلەي؟ ئۆزلىرى ئويلاپ كۆرسىلە چۈشىنىپ قالارلا، — دەپ جاۋاب بەردى شېيۆ. باۋيۈي يەنە بىرپەس ھاڭ - تاڭ بولۇپ قالغاندىن كېيىن، ئۇيالدى چېغى، ئورنىدىن لىك تۇرۇپ:

— مەندىن بەزگەن بولساڭ بوپتۇ ! مەنمۇ ئۇخلايمەن ئەمىسە! — دېگىنىچە كاڭدىن چۈشۈپ ئۆزىنىڭ كارىۋىتىغا چىقىپ ياتتى ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ.

شىرىن باۋيۈينىڭ خېلى ئۇزاققىچە مىدىر قىلماي يېتىپ، بىلىنەر - بىلىنمەس خورەك تارتىۋاتقانلىقىدىن ئۇنى ئۇخلاپ قالدى دەپ ئويلىدى - دە، ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، يېپىنچىسىنى

ئېلىپ ئېھتىيات بىلەن ئۇستىگە يېپىپ قويدى. لېكىن، باۋيۇي ئۇنى ئىرغىتىپ تاشلاپ، يەنە ئاۋۋالقىدەكلا كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇپ ئۇخلىغان بولۇپ يېتىۋەردى. شىرېن باۋيۇينىڭ قېيىداپ ياتقانلىقىنى ئوبدان چۈشەنگەندىن كېيىن، بېشىنى لىڭشىتىپ سوغۇقلا كۈلۈپ:

— مەندىن كايىمايلا قويۇڭ، — دېدى، — بۈگۈندىن باشلاپ كېكەچلا بولۇۋالاي ـ دە، ئىككىنچى سىزگە گەپمۇ قىلماي، بولدىمۇ؟

— مەن يەنە نېمە قىپتىمەن؟ — دەپ سورىدى باۋيۇي ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قېلىپ، — ماڭا يەنە نېمە دەپ نەسىھەت قىلىسەن؟ نەسىھەت قىلغان بولساڭغۇ بىر نۆرى ئىدى، بايا ماڭا نەسىھەت ئەمەس، ئۆيگە كىرسەم قاراپمۇ قويمىدىڭ، باتناپ يېتىۋالدىڭ تېخى. نېمىشقا ئۇنداق قىلغانلىقىڭنى ئۇقالمايلا كەتتىم. ئەمدى كېلىپ مېنى كايىدىڭ دەۋاتىسەن! سەن قانداق نەسىھەتلەرنى قىلغانىدىڭ؟

— تېخى چۈشەنمەيۋاتامسىز! — دەپ سورىدى شىرېن، — مېنىڭ سۆزلەپ بېرىشىم كېرەكمىدى؟

مۇشۇ جېدەللەر بولۇۋاتقاندا، جىيا ئانا باۋيۇينى غىزاغا چاقىرتىپ ئادەم ئەۋەتتى. باۋيۇي مومىسىنىڭ قېشىغا كىرىپ نېرىدىن ـ نېرىلا بىر قاچا غىزا يەپ، يەنە ئۆز ھۇجرىسىغا يېنىپ كەلدى. شىرېن دالان ئۆيدىكى كاڭ ئۇستىدە ئۇخلاپ ياتاتتى، يېنىدا شېيۆ يالغۇز ئۇستىخان كوزىر ئويناپ ئولتۇراتتى. باۋيۇي بۇ ئىككىسىنىڭ يېقىن دوست ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، شۇڭا شېيۆگىمۇ گەپ ـ سۆز قىلماي، ئىشىكنىڭ پەردىسىنى ئۆزى قايرىغىنىچە ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. شېيۆ ئۇنىڭ كەينىدىن كىرىۋىدى، باۋيۇي:

— سىلەرنى جوۋۇتالمايمەن! — دەپ ئۇنى ئىتتىرىپ چىقىرىۋەتتى. شېيۆ كۈلگەن پېتى ئۆيدىن يېنىپ چىقىپ، باۋيۇينىڭ قېشىغا ئىككى چۆرە قىزنى كىرگۈزدى.

باۋيۈي كىتابنى قولىغا ئېلىپ، يانپاشلاپ يېتىپ خېلى ۋاقىتلارغىچە ئوقۇدى ۋە چاي ئىچكۈسى كېلىپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراپ، يېنىدا تىك تۇرغان ئىككى قىزغا كۆزى چۈشتى، ئۇلارنىڭ بىرسى ئىككىنچىسىدىن ئىككى ياشچە چوڭ بولۇپ، چىرايىمۇ خېلى تۈزۈك ئىدى. باۋيۈي ئۇنىڭغا قاراپ:

— سېنىڭ ئىسمىڭ نېمە «شياڭ» ئىدى؟ — دەپ سورىدى.

— «خۈيشياڭ» — دەپ جاۋاب بەردى قىز.

— بۇ ئىسىمنى ساڭا كىم قويغان؟

— مېنىڭ ئەسلىي ئىسمىم «يۈيشاڭ» ئىدى، كېيىن شىرېن ئاچام «خۈيشياڭ» غا ئۆزگەرتىپ قويدى.

— ئىسمىڭنى «خۈيشياڭ» دەپ قويغۇچە، توغرىدىن - توغرا «خۈيچى»① دەپ قويسىمۇ بولغانىكەن! سىلەر نەچچە ئاچا - سىڭىل؟

— تۆت.

— سەن قانچىنچىسى؟

— تۆتىنچىسى.

— ئەتىدىن باشلاپ ئىسمىڭ سىئېر بولسۇن، ئۇنداق «خۈيشياڭ»، «لەنچى»② دېيىش كېرەك ئەمەس. قايسىبىرىڭلار بۇنداق گۈللەرگە مۇناسىپ كېلەتتىڭلار؟ ئۇنداق چىرايلىق ئىسىملارغا بىكاردىن - بىكار داغ چۈشۈرىسىلەر! — دېدى باۋيۈي. ئاندىن ئۇنى چاي قۇيۇشقا بۇيرۇدى. تاشقىرىقى ئۆيدە باياتىندىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان شىرېن بىلەن شېيۆ ئاغزىنى ئېتىۋېلىپ پىخىلداپ كۈلۈشۈپ قويدى.

شۇ كۈنى باۋيۈي بۇرۇقتۇم بولۇپ ئۆيدىنمۇ چىقمىدى، ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش ئۈچۈن بىردەم كىتاب ئوقۇپ باقتى، يەنە بىردەم قەلەم - سىياھ بىلەنمۇ ھەپىلىشىپ باقتى، سىئېردىن

---

① «خۈيچى» — ئىستارە، نەس باسقان، دېگەن مەنىدىكى سۆز.

② «خۈيشياڭ»، «لەنچى» — «گۈلئەنبەر»، «گۈلسەۋسەر» دېگەندەك مەنىدىكى سۆزلەر.

باشقا خىزمەتكارلارنىڭ ھېچقايسىسىنى قېشىغا كىرگۈزمىدى. سىئېرمۇ قۇۋ قىز بولۇپ، باۋيۇيىنىڭ ئۆزىنىلا خىزمەتكە سېلىۋاتقانلىقىنى بايقىغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن بارلىق ھۈنىرىنى ئىشقا سېلىشقا ھەرىكەت قىلاتتى.

كەچلىك غىزادىن كېيىن باۋيۇي ئىككى قەدەھ شاراب ئىچىۋالدى، شۇڭا ئۇنىڭ كۆزلىرى خۇمارلىشىپ، قۇلاقلىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئادەتتە ئۇ بۇنداق چاغلاردا شېرىن ۋە باشقىلار بىلەن ئويناپ - كۈلۈپ ئولتۇرۇشقان بولاتتى، بۈگۈن بولسا كەيپى قېچىپ، چىراغ تۈۋىدە غېرىبسىنىپ يالغۇز ئولتۇراتتى. شېرىنلارغا يېقىنلىشاي دېسە، ئۇلارنىڭ خورىكى يەنە ئۆسۈپ قېلىپ، كېيىنكى كۈنلەردە تېخىمۇ نەسىھەتگۈيلۈق قىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرىدى. ئۇلارغا غوجايىنلىق ھەيۋىسىنى بىر كۆرسىتىپ قوياي دېسە، بۇنى ئۇ يەنە رەھىمسىزلىك بولارمىكىن دەپ ئويلىدى. ئاخىر: «سەنلەر ئۆلۈپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، بەربىر ئۆز كۈنۈمنى ئۆزۈم كۈن ئېتەلەيمەن!» دېگەن نىيەتكە كەلگەن چېغى، چىگىچ خىياللىرىدىن تامامەن خالىي بولۇپ، كۆڭلى - كۆكسى ئېچىلىپ قېلىپ، سىئېرنى شامنىڭ چېچەكىنى قايچىلىۋېتىشكە ۋە ئىسسىق چاي دەملەپ كېلىشكە بۇيرۇدى، ئۆزى «نەنخۇاجىڭ»[①] دېگەن كىتابنى قولىغا ئېلىپ، ئۇنىڭ غەيرىي رەسمىي جىلدىدىكى «ساندۇق ئوغرىسى» دېگەن بابىغىچە ئوقۇدى. بۇ بابتا بۇنداق دېيىلگەنىدى:

«... ئەۋلىيا - ئەنبىيا ۋە دانىشمەن - دانالار تۈگىتىلسىلا قاراقچىلارمۇ تۈگەيدۇ؛ لەئەل - ياقۇت ۋە ئۈنچە - مەرۋايىتلار يوقىتىلسىلا، ئوغرى - يالغانلارمۇ باش كۆتۈرەلمەيدۇ؛ يارلىق - دەستەكلەر كۆيدۈرۈلۈپ، تامغا - مۆھۈرلەر چېقىپ تاشلانسىلا، پۇقرالار ئاددىي - ساددا بولالايدۇ؛ كۈرلەر چېقىلىپ،

① «نەنخۇاجىڭ» — ئۇرۇشقاق پادىشاھلىقلار دەۋرىدىكى جۇاڭ جۇ يازغان كىتاب، «جۇاڭزى» دەپ ئاتىلىدۇ، داۋجىياچىلارنىڭ ئاساسىي كىتابلىرىدىن بىرىسى.

تارازىلار سۇندۇرۇلسىلا، پۇقرالار جاڭجاللىشالمايدۇ؛ ئالەمدى-
كى مۇقەددەس قانۇن ــ قائىدىلەر تەلتۆكۈس بىكار قىلىن-
سىلا، پۇقرالارنى مۇزاكىرە ــ مۇھاكىمىگە قويۇشقا بولىدۇ؛
مۇقام ــ سوتۇقلارنى بۇزۇپ، بالمان ۋە ئارغىنۇنلارنى كۆيدۈ-
رۈپ كۈلگە ئايلاندۇرۇپ، كور سازەندە كۇاڭغا ئوخشاشلارنىڭ
قۇلىقى پاڭ قىلىۋېتىلسىلا، ئالەمدىكى كىشىلەر قۇلاقلىرى-
نىڭ سەزگۈرلۈكىنى ساقلاپ قالالايدۇ؛ گۈل ــ كەشتىلەر قې-
لىپ، رەڭ ــ جۇلالار ئۆچۈپ، ئۆتكۈر كۆز لى جۇغا ئوخ-
شاشلارنىڭ كۆزى كور قىلىنسىلا، ئالەمدىكى كىشىلەر كۆز-
لىرىنىڭ روشەنلىكىنى ساقلاپ قالالايدۇ؛ سىزغۇچ ــ تانابلار-
نى ۋەيران قىلىپ، ماھىر ئۇستام چۇيگە ئوخشاشلارنىڭ بار-
ماقلىرى ئۈزۈۋېتىلسىلا، ئاندىن ئالەمدىكى كىشىلەر ئۆز
چېۋەرلىكىنى ساقلاپ قالالايدۇ.»

باۋيۈي ئوقۇپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، بۆلەكچىلا ھاياجانلىنىپ
كەتتى ــ دە، شارابنىڭ تەسىرى بىلەن قولىغا قەلەم ئېلىپ
تۆۋەندىكى ئىبارىلەرنى يېزىشقا كىرىشتى:

«گۈل (شىرېن) نى كۆيدۈرۈپ، ئىپار (شېيۆ) نى
توزۇتۇۋەتسىلا، ئۇردا ــ ھەرەمدىكى كىشىلەر ئۆز پەند ــ
نەسىھەتلىرىنى ئىزھار قىلالمايدۇ؛ گۆھەر جىغا (باۋچەي)
نىڭ پەرىدەك سىياقى نابۇت قىلىنىپ، قەلەم قاش (دەييۈي)
نىڭ نازاكەتلىكى يوقىتىلىپ، ئىشق ئوتى ئۆچۈرۈلسىلا،
ئۇردا ــ ھەرەمدىكى گۈزەللىك بىلەن خۇنۇكلۇك تەڭلىشىدۇ؛
ئۇردا ــ ھەرەمدىكى كىشىلەر پەند ــ نەسىھەتلىرىنى ئىزھار
قىلالماي قالغاندا، ئاندىن كېلىشمەسلىكلەر تۈگەيدۇ؛
پەرىدەك سىياقلار نابۇت قىلىنغاندا، ئىشق ــ مۇھەببەتمۇ
ئويغانمايدۇ؛ نازاكەتلىك يوقىتىلغاندا، ئەقىل ــ ئىدراك
تۈگەيدۇ. ھېلىقى جىغا، قەلەم قاش، گۈلئىپار دېگەنلەرنىڭ

ھەممىسى تۇزاقلىرىنى قۇرۇپ، ئورىلىرىنى كولاپ، خەلقئالەمنى ئېزىقتۇرۇپ، تۇزاققا ۋە ئورىغا چۈشۈرىدىغانلاردىندۇر.»

باۋيۈي يېزىپ بولۇپ قەلەمنى قويدى - دە، كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى. ئۇنىڭ بېشى ياستۇققا تېگىشى بىلەنلا كۆزى ئۇيقۇغا كەتتى. كېچىچە ھېچنېمىنى سەزمەي ئۇخلاپ، تاڭ يورۇغاندىلا ئويغاندى. ئۆرۈلۈپ قارىۋىدى، يېشىنمەيلا يوتقان ئۈستىدە ياتقان شىرىننى كۆردى - دە، تۈنۈگۈن بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ئېسىدىن چىقىرىپ، شىرىننى نوقۇدى:

— قوپۇپ تۈزۈك يات، مۇزلاپ قالما يەنە.

شىرىن باۋيۈينىڭ كېچە - كۈندۈز دېمەستىن ئاچا - سىڭىللىرى بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، توغرىدىن - توغرا نەسىھەت قىلسا نەتىجە بەرمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، بىرەر - يېرىم كۈن ئۆتمەيلا ئۆزىگە كېلىپ قالار دېگەن خىيالدا ئۇنى ناز - كەرەشمە بىلەن جىملەپ كېلىۋاتقاندى. لېكىن، باۋيۈي ئۇنىڭ ئويلىغان يېرىدىن چىقمىدى، ئەكسىچە شىرىن ئۆزى ئىلاجسىز قېلىپ، كېچىچە تۈزۈك ئۇخلىيالماي چىقتى. بۈگۈن ئۇ باۋيۈينىڭ بۇنداق ئۆزگىرىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇ ئەمدى رايىدىن يانغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىدى - دە، ئەتەي پەرۋا قىلماي جىم يېتىۋالدى، شىرىن جاۋاب بەرمىگەندىن كېيىن، باۋيۈي ئۆزى ئۇنىڭ كىيىمىنى يېشىندۈرۈۋەتمەكچى بولۇپ، ئەمدىلا تۈگمىسىنى يېشىشىگە، شىرىن ئۇنىڭ قولىنى سىلكىۋېتىپ، تۈگمىسىنى يەنە ئېتىۋالدى.

— ساڭا زادى نېمە بولدى؟ — دەپ سورىدى ئىلاجسىز قالغان باۋيۈي ئۇنىڭ قولىدىن تارتىپ تۇرۇپ. باۋيۈي بىرقانچە قېتىم سورىغاندىن كېيىن، ئاندىن شىرىن كۆزىنى ئېچىپ تۇرۇپ:

— ھېچنېمە بولمىدى. ئۇخلاپ بولغان بولسىڭىز، تېزرەك

ئاۋۇ تەرەپكە ئۆتۈپ، يۈيۈنۈپ ـ تارىنىپ چىقىڭ. كېچىكىپ قالسىڭىز ئۈلگۈرەلمەيسىز.
— نەگە بار دەيسەن؟ — دەپ سورىدى باۋيۈي.
— مەندىن سوراۋاتقىنىنى تېخى، مەن بىلەتتىممۇ؟ — دېدى سوغۇققىنا كۈلۈپ شىرېن، — نەگە بارغۇڭىز كەلسە، شۇ يەرگە بېرىڭ، بۈگۈندىن باشلاپ ئىككىمىزنىڭ ئارىمىز ئۈچۈق، چۈجە ـ خورازدەك چوقۇشۇپ، باشقىلارنىڭ كۈلكىسىگە قېلىشىنىڭ هاجىتى يوق. ئىشقىلىپ، ئۇياقتىن تويۇپ بۇياققا ئۆتسىڭىزمۇ، يەنە سىزنىڭ خىزمىتىڭىزدە بولىدىغان سىئېرمۇ ياكى ۋۇئېرمۇ تېپىلىپ قالىدۇ. بىز بولساق «بىكاردىن ـ بىكار ياخشى ئىسىملارغا داغ چۈشۈرۈپ قويىدىغان» لاردىن.
— بۇ گەپلەر تېخىچە ئېسىڭدە ئوخشىمامدۇ سېنىڭ؟
— ئۆمۈر بويى ئېسىمدە ساقلايمەن! سىزگە ئوخشاش گەپنى قۇلىقىدا تۇتمايدىغان، ئەتىگەن دېگەن گەپنى كەچتە ئۇنتۇپ قالىدىغانلاردىن ئەمەسمەن.
باۋيۈي شىرېننىڭ رەڭگىرويىدىن بىلىنىپ تۇرغان قېيىداشلىرىنى كۆرگەندىن كېيىن، هېسسىياتىنى بېسىۋالالماي قالدى ـ دە، ياستۇق يېنىدا تۇرغان قاشتاش تۈرگۈچنى يەرگە ئېتىپ ئىككى پارچە قىلىۋېتىپ:
— ئەگەر سېنىڭ سۆزۈڭگە يەنە كىرمىسەم، ئىلاهىم مۇشۇ تۈرگۈچتەك بولاي! — دېدى. شىرېن سۇنۇق تۈرگۈچنى دەرهال ئېلىۋېتىپ:
— قاق سەهەردىلا نېمە قىلغىنىڭىز بۇ! — دېدى باۋيۈيگە، — سۆزۈمگە خاهى كىرىڭ، خاهى كىرمەڭ، ئۆز مەيلىڭىز، بۇنچىلىك قىلىشىنىڭ نېمە هاجىتى؟
— ئىچىم پۇشۇۋاتقانلىقىنى سەن نەدىن بىلەتتىڭ!
— ئىچ پۇشۇقىنى سىزمۇ بىلىدىكەنسىز ـ هە؟ مېنىڭ ئىچىم قانداق بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلسىڭىز ئىدى! خوپ. تېز بولۇڭ، يۈز ـ كۆزىڭىزنى يۇيۇۋېلىڭ، — دېدى شىرېن

كۆلۈپ ۋە ئىككىسى ئورنىدىن تۇرۇپ يۈيۈنۈشقا ماڭدى.

باۋيۈي تۆر ئۆيگە كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ھۇجرىسىغا دەييۈي كىرىپ كەلدى. ئۇ باۋيۈينىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ، ئۈزۈن شىرە يېنىغا كېلىپ، شىرە ئۈستىدە تۇرغان كىتابلارنى ئاختۇرۇشقا باشلىدى ۋە كىتابلار ئارىسىدىن تۈنۈگۈن باۋيۈي ئوقۇغان «نەنخۇاجىڭ» نى كۆردى. ئۇنىڭ ئىچىدە ئاخشام باۋيۈي يازغان ئىبارىلەر تۇراتتى. بۇنى كۆرگەن دەييۈينىڭ ئاچچىقىمۇ كەلدى ھەم كۈلگىسىمۇ كەلدى ۋە ئىختىيارسىز قولىغا قەلەمنى ئالدى ـ دە، تۆۋەندىكى رۇبائىينى يېزىپ چىقتى:

قايسى زات ئۇ ۋەجىسىز بىھۇدە قەلەم تەۋرىتىپ،
سۆزنى «نەنخۇا» دىن كۆچۈرگەن، جۇاڭزىغا تەقلىد قىلىپ؟
پەم ـ پاراسەتسىزلىكىنى سەزسىچۇ كاشكى ئۆزى،
خەقنى قارىلاپتۇ تېخى ئۇ بولمىغۇر نەزمە يېزىپ.

بۇ رۇبائىينى يېزىپ بولغاندىن كېيىن، دەييۈيمۇ تۆر ئۆيگە جيا ئانىنى يوقلاشقا، ئاندىن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ قېشىغا كەتتى.

فېڭجيېنىڭ قىزى داجيېر تۇيۇقسىزلا كېسەل بولۇپ قالدى. ھەممەيلەن پايپېتەك بولۇپ تېۋىپ چاقىرىش بىلەن ئاۋارە ئىدى.

ـــ ئاغىچا خېنىم بىلەن كېلىن ئاغىچىغا مۇبارەك بولغاي دەڭلار، ـــ دېدى تېۋىپ خىزمەتكارلارغا قاراپ، ـــ خېنىمنى قىزىتقان باشقا كېسەل ئەمەس، ئالتۇن بويىغا گۈل كۆرۈنۈپتۇ !

ـــ شىپالىق تېپىلامدىكىن، يوقمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن فېڭجيې بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئەنسىرەپ.

ـــ كېسەللىكى خەۋپلىك بولسىمۇ، ياخشىلىنىشقا قاراپ كېتىۋاتىدۇ، ئۇنچىۋالا ئەنسىرەپمۇ كەتمىگەي ھەممىدىن ئاۋۋال

ئۇجمە قۇرۇتى بىلەن توڭغۇز قۇيرۇقى تەييارلاپ قويۇلسۇن، — دەپ مەلۇم قىلدۇرۇپ قويدى تېۋىپ يەنە. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان فېڭجيې ئالدىراپ قالدى: ئۆيلەرنى سۈپۈرگۈزۈپ، تازىلىتىپ «چېچەك ئانام» غا ئاتاپ نەزىر - نىياز قىلدى؛ خىزمەتكارلارنىڭ قورۇلغان تاماق قىلىشىنى مەنئى قىلدى؛ پىڭئېرگە جيا لىيەننىڭ ئورۇن - كۆرپە، كىيىم - كېچەكلىرىنى ئايرىم ھۇجرىغا ئېلىپ چىقىپ جايلاشتۇرۇپ قويۇشنى بۇيرۇدى؛ ئېمىنكئانا، دېدەك قىزلار ۋە يېقىن كىشىلىرىگىلا قىزىل رەختتىن كىيىم پىچۇرۇپ بەردى؛ تاشقىرىدا خالىي ئۆينى سۈپۈرگۈزۈپ - تازىلىتىپ، ئىككى نەپەر تېۋىپنى شۇ ئۆيگە ئورۇنلاشتۇردى؛ تېۋىپلار نۆۋەت بىلەن كېسەلنى كۆرۈپ، دورا بېرىپ تۇرۇشتى ۋە ئون ئىككى كۈنگىچە ئۆيلىرىگە قايتالمىدى. جيالىيەن تاشقىرىقى كۇتۇپخانىغا كۆچۈپ چىقىپ شۇ يەردە يېتىپ - قوپۇشقا مەجبۇر بولدى. فېڭجيې بىلەن پىڭئېر ۋاڭ ئائىچا خېنىمغا ھەمراھ بولۇپ، ھەر كۈنى «چېچەك ئانام» ھەققىگە ئىبادەت قىلاتتى.

جيا لىيەن فېڭجيېدىن ئايرىلدىمۇ، چاتاق چىقارماي تۇرمايتتى، ئۇ ئىككى كېچىنى ئىنتايىن قىينىلىپ تەنھا ئۆتكۈزدى ۋە نائىلاج ئۆز نەپسىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، مۇلازىملىرى ئىچىدىن چىراي - شەكلى كېلىشكەنلىرىنى تاللاپ ۋاقتىنچە نەپسىنى قاندۇرۇپ تۇردى. رۇڭگو قەسرىدە تولىمۇ يارامسىز بىر هاراقكەش ئاشپەز بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى دوگۇەر ئىدى، بوشاڭ ۋە يارامسىزلىقىدىن كىشىلەر ئۇنىڭغا «كومشا» دەپ لەقەم قويۇپ قويغانىدى. ئۇنىڭ ئاتىسى ئۇنى بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئاۋۋال ئۆيلەپ قويغانىدى. خوتۇنى ئەمدىلا يىگىرمە ياشقا تولغان، بىر قاراشقا كىشىنى جەلپ قىلغۇچىلىكى بار، ئۇنىڭ ئۈستىگە يەڭگىلتەك، كىشىلەرنىڭ ئويغانمىغان بەزلىرىنى ئويغىتىشقا بەك ئامراق بىر چوكان ئىدى، «كومشا»نىڭ ئۇنىڭ بىلەن قىلچىلىكمۇ كارى بولمايتتى، ئۇنىڭغا شاراب، تائام ۋە پۇل بولسىلا، ئاسمان يىقىلىپ چۈشسىمۇ پەرۋا قىلمايتتى. شۇڭا،

ئۇنىڭ خوتۇنىنى نىڭگو قەسرى بىلەن رۇڭگو قەسرىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۇدەك قولغا چۈشۈرۈۋالغانىدى. بۇ چوكان ئىنتايىن نايناق، ئادەتتىن تاشقىرى يەڭگىلتەك بولغانلىقتىن، ھەممە ئۇنى «مەشۇقۇم» دەپ ئاتىشاتتى. جىيا لىيەن مۇشۇ كۈنلەردە تاشقىرىدا يېتىپ، تاقىتى تاق بولۇپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ بۇ چوكانغا كۆزى چۈشۈپ خېلىدىن بېرى نەپسى تاقىلداپ يۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن بىرىنچىدىن، ئۆزىنىڭ ئەركە ئايالىدىن ئېھتىيات قىلسا، ئىككىنچىدىن، ئۆزىگە بەچچە قىلىۋالغان مۇلازىملىرىدىن قورقۇپ، ئۇنى قولغا چۈشۈرەلمەي كېلىۋاتاتتى. بۇ چوكان جىيا لىيەننىڭ تاشقىرىقى كۈتۈپخانىغا كۆچۈپ چىققانلىقىنى ئاڭلاپ، ئىشى بولمىسىمۇ كۈنىگە ئۈچ - تۆت قېتىم شۇ تەرەپكە قاتراپ، ئۇنى خۇددى ئاچ بۆرە ھالىتىگە چۈشۈرۈپ قويىدى. ئەمدى جىيا لىيەن ئۈچۈن ئىشنى ئەپلەشتۈرىدىغان بىرەر ئىشەنچلىك مۇلازىم ئارقىلىق پۇل بېرىپ ئۇ چوكاننى قولغا چۈشۈرۈشلا قالغانىدى. پۇلنىڭ ئېتىنى ئاڭلىغان «مەشۇقە» ماقۇلغا كەلمەي قالامتى؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ چوكان مۇلازىملارنىڭ قەدىناسلىرىدىن بولغاچقا، بىر ئېغىز گەپ بىلەنلا ئىش ئەپلىشىپ قالدى.

شۇ كېچىسى «كومشا» مەست بولۇپ كاڭدا سۇنايلىنىپ ياتاتتى. ئىككىنچى جېسەكتىن كېيىن ھەممە ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. جىيا لىيەن «مەشۇقە» بىلەن ئۇچرىشىش ئۈچۈن، پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ كىردى ۋە «مەشۇقە» نى كۆرۈپلا ئەس - ھوشىنى يوقاتتى - دە، ئىشق - مۇھەببەت سۆزلىرىنى قىلىپ ئولتۇرۇشقىمۇ ئۈلگۈرمەي، دەرھال كىيىملىرىنى سېلىپ، ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. بۇ چوكان كىشىلەرگە ھۇزۇر بېغىشلايدىغان شۇنداق ئاجايىپ بىر تۇغما خۇسۇسىيەتكە ئىگە ئىدىكى، ئەر كىشى ئۇنىڭ بەدىنىگە تېگە - تەگمەيلا سۆڭەك - سۆڭەكلىرى خۇددى ئېرىپ كېتىۋاتقاندەك بوشىشىپ، لاسىدە بولۇپ كېتەتتى، تۆپىسىدە ياتقان ئەر گويا ئۆزىنى ماموق ئۈستىدە

ياتقاندەك ھېس قىلاتتى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ناز - خۇلقلىرى ۋە غىلجىڭ گەپ - سۆزلىرى جالاپلارنىڭكىدىنمۇ ئېشىپ چۈشەتتى. شۇ پەيتتە جىيا لىيەننىڭ ئېرىپ، ئۇنىڭ تېنىگە يۇغۇرۇلۇپ كەتكۈسى كېلىپ كېتىۋاتاتتى. ھېلىقى چوكان بولسا جىيا لىيەننىڭ ئاستىدا يېتىپ، ئەتەي نازلىنىپ:

— خېنىم بالىلىرىغا چېچەك چىقىپ، مەبۇدە ھەققىگە ئىبادەت قىلىۋاتقان چاغدا ئىككى كۈن پەرھىز قىلسىلا بولماسمىدى؟ مېنى دەپ بويلىرىنى بۇلغاپ قويمىسىلا، بولسىلا، بۇ يەردىن تېز كەتسىلە! — دەيتتى. جىيا لىيەن بولسا تېخىمۇ كۆچەپ، ھاسىرىغان ھالدا:

— مېنىڭ مەبۇدەم سەن! قالغان مەبۇدە بىلەن نېمە كارىم! — دەيتتى ئۇزۇپ - ئۇزۇپ. بۇ چوكان تېخىمۇ غىلجىڭلاشقا باشلىدى. شۇنداق قىلىپ، جىيا لىيەننىڭ يىرگىنچلىك ئەپت - بەشىرىسى تولۇق ئاشكارىلاندى. ئۇلار ئىشنى تۈگەتكەندىن كېيىن بىر - بىرى بىلەن ۋەدىلىشىپ ئاران ئاجراشتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار سىرداش بولۇپ قالدى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، داجيېرگە چېچەك تولۇق ئۆرلەپ چىقىپ، قاقاچلىرىمۇ سويۇلۇشقا باشلىدى. ئون ئىككى كۈندىن كېيىن، «مەبۇدە» ئۇزىتىلدى، پۈتۈن خانىدان بويىچە تەڭرىگە ۋە ئەجدادلارنىڭ روھىغا ئاتاپ نەزىر - چىراغ بېرىلدى، ئىسرىق سېلىپ تۇۋا - ئىستىغپار ئوقۇلدى، توي ئۆتكۈزۈپ تارتۇق تارتىلدى، شۇنىڭ بىلەن جىيا لىيەنمۇ ئۆز ھۇجرىسىغا يېنىپ چىقتى. ئۇ فېڭجيېنى كۆرۈشى بىلەنلا خۇددى «ئايرىلغان ئايالنىڭ دىدارىغا يېتىش يېڭى ئۆيلىنىشتىنمۇ ئەلا» دېگەندەك، شۇ كېچىسى ئۇلار شۇنچە مېھرىبان بولۇپ كېتىشتىكى، ئۇنى يېزىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتىمۇ يوق.

ئەتىسى ئەتىگەندە فېڭجيې تۆر ئۆيگە كەتكەندىن كېيىن، پىڭئېر جىيا لىيەننىڭ تاشقىرىدىن ئەكىرگەن كىيىم - كېچەك ۋە ئورۇن - كۆرپىلىرىنى يىغىشتۇرۇشقا كىرىشتى. ئويلىمىغان

يەردە ياستۇق قېپى ئىچىدىن بىر تۇتام چاچ چىقىپ قالدى.
پىگئېر بۇنىڭ تېگىگە دەرھال يەتتى ـ دە، چاچنى يېگىنىڭ
ئىچىگە يوشۇرۇۋېلىپ، جيا ليەننىڭ قېشىغا كىردى ۋە چاچنى
ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ:
— بۇ نېمە؟ — دەپ كۈلدى. جيا ليەن چاچنى كۆرۈشى
بىلەنلا پىگئېرنىڭ قولىدىن تارتىۋالماق بولۇپ ئۇنىڭغا
تاشلاندى، پىگئېر قاچتى. جيا ليەن ئاخىر ئۇنى تۇتۇۋالدى ـ دە،
كاڭغا بېسىۋېلىپ ئۇنىڭ قولىدىكى چاچنى تالاشتى.
— ھەي ۋىجدانسىز، — دېدى پىگئېر كۈلۈپ تۇرۇپ، — مەن
ياخشىلىق قىلىپ ئۇنىڭدىن يوشۇرۇۋاتسام، سىز ماڭا تېخى
ھەيۋىڭىزنى كۆرسىتىۋاتىسىزغۇ ! خەپ، قاراپ تۇرۇڭ، ئۇ قايتىپ
كەلگەندە ئېيتىپ قويمايدىغان بولسام !
جيا ليەن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، ھىجىيىپ پىگئېرگە
يالۋۇرۇشقا باشلىدى:
— جېنىم، ماڭا رەھىم قىلغىن ! ساڭا ئىككىنچى زورلۇق
قىلمايمەن !
جيا ليەننىڭ سۆزى تۈگە ـ تۈگىمەيلا، فېڭجيېنىڭ ئاۋازى
ئاڭلاندى. جيا ليەن بۇ چاغدا چاچنى قويۇۋېتەي دېسە تېخى،
قويۇۋەتمەي دېسە تېخى، پەقەت:
— جېنىم، ئۇنىڭغا بىلدۈرۈپ قويما، — دېگەننىلا
ئېيتالىدى. پىگئېر ئەمدىلا ئورنىدىن تۇرۇشىغا فېڭجيې كىرىپ
كەلدى ـ دە، پىگئېرگە قاراپ:
— كەشتە ئۈلگىلىرى بار ساندۇقنى چاپسان ئېلىپ چىققىن،
ئاغىچا خېنىمغا كېرەك ئىكەن، — دەپ بۇيرۇدى. پىگئېر
ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ، ساندۇقنى ئاچقىلى، ئۈلگە ئىزدەشكە
كىرىشتى. فېڭجيې جيا ليەننى كۆرۈپ، بىردىن ئېسىگە بىرنېمە
چۈشتى ـ دە، پىگئېردىن سورىدى:
— تاشقىرىقى كۇتۇپخانىغا ئېلىپ چىققان نەرسىلەرنى
ياندۇرۇپ كىردىڭمۇ؟

— ياندۇرۇپ كىردىم.
— بىرەر نېمە كەممىكەن؟
— بىر - بىرلەپ تەكشۈرۈپ كۆردۈم، ھەممىسى تولۇق چىقتى.
— بىرەر نېمە ئارتۇق چىقتىمۇ؟
— كەم چىقمىسىلا بولغىنىغۇ، نەدىكى ئارتۇق نەرسە بولاتتى؟
— ئۇن نەچچە كۈندىن بېرى بۇ كىشىنى ساق يۈردى دېگىلىمۇ بولمايدۇ، — دېدى فېڭجېي يەنە كۈلۈپ تۇرۇپ، — كىم بىلىدۇ، ئاشنىسىنىڭ ئۈزۈك - پۈزۈكى، ياغلىق - پاغلىقى ئۇنتۇلۇپ قالدىمۇ تېخى؟
فېڭجېينىڭ ئارقىسىدا تۇرغان جىيا ليەن بۇ گەپلەرنى ئاڭلىشى بىلەن تەڭلا تاتىرىپ كەتتى ۋە پۇتى كۆيگەن توخۇدەك تۇرالماي قالدى - دە، ئاشكارىلاپ قويماسلىق ئۈچۈن، پىڭئېرگە ھە دەپ كۆز ئىشارىتى قىلدى. پىڭئېر بولسا كۆرمەسكە سېلىپ:
— خېنىم بىلەن ئىككىمىزنىڭ ئويى بىر يەردىن چىققىنى قىزىق ! — دەپ كۈلدى، — مەنمۇ شۇنداق بولۇپ چىقمىسۇن دەپ ئويلاپ، ئىنچىكىلەپ ئاختۇرۇپ چىقتىم، لېكىن قولغا چۈشكۈدەك بىر نەرسىنى كۆرمىدىم. خېنىم، چىنپۈتمىسىلە، ئۆزلىرى ئاختۇرۇپ كۆرسىلىمۇ بولىدۇ.
— ھەي ئەخمەق قىز ! — دەپ كۈلدى فېڭجېيمۇ، — ناۋادا شۇنداق نەرسىلەر قالدى دېگەندىمۇ، ئۇنى بىز تاپالايدىغان يەردە قوياMتى؟
فېڭجېي شۇ گەپلەرنى قىلىۋېتىپ، پىڭئېرنىڭ قولىدىن كەشتە ئۈلگىلىرىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى.
پىڭئېر بارمىقى بىلەن بۇرنىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ۋە بېشىنى ئويناقلىتىپ:
— بۇ ئىش ئۈچۈن ئەمدى مېنى قانداق رازى قىلىسىز؟ — دېدى جىيا ليەنگە قاراپ كۈلۈپ تۇرۇپ. جىيا ليەن خۇشاللىقىدا

گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى ـ دە، پىگىئېرگە تاشلىنىپ ئۇنى قۇچىقىغا ئالدى ـ دە: «جىگىرىم جېنىم!» دەپ نالە قىلىپ، ئۇنى بىردەم ئوينىتتى.

— تەقدىرىڭىز مانا مېنىڭ قولۇمدا، — دېدى پىگىئېر قولىغا چاچنى ئېلىپ تۇرۇپ، — ياخشى ئۆتۈشسەك مەيلى، بولمىسا چاۋىڭىزنى چىتقا يايىمەن!

— ئەمىسە، پۇختىراق ساقلاپ قويغىن، ئۇنىڭغا ھەرگىز بىلىندۇرۇپ قويما! — دېدى جىيا ليەن پىگىئېرگە يالۋۇرغان قىياپەتتە كۈلۈپ تۇرۇپ. ئەمما، شۇ گەپلەر بىلەن پىگىئېرنىڭ دىققىتىنى چالغىتىپ قويۇپلا قولىدىكى چاچنى يۇلۇۋالدى ۋە:

— بۇنىڭ سەندە تۇرۇشى ياخشى ئەمەس، ئۇنى كۆيدۈرۈۋەتسەملا ئىش تامام، — دەپلا چاچنى ئۆتۈكنىڭ قونچىغا تىقىپ قويدى.

— ۋىجدانسىز! — دېدى پىگىئېر چىشىنى غۇچۇرلىتىپ تۇرۇپ، — «ئېشەكىم كۆۋرۈكتىن ئۆتۈۋالغۇچە» ئىكەن ـ دە! سىز ئۇچۇن ئىككىنچى يالغان گەپ قىلغىنىمنى كۆرۈك ئەمدى!

جىيا ليەن شۇ تۇرقى پىگىئېرنىڭ ھېسسىياتى قوزغىلىپ ۋە ئەركىلەپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئۇنى قۇچىقىغا ئېلىپ، ھاۋايى ـ ھەۋىسىنى قاندۇرماقچى بولدى، لېكىن پىگىئېر ئۇنىڭ قولىدىن يۇلۇنۇپ چىقىپ تالاغا قاچتى.

— ھەي جۇۋايىنىمەك بۇزۇق! — دېدى جىيا ليەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئېگىلگىنىچە تىت ـ تىت بولۇپ، — نازلىنىپ كىشىنىڭ يۈرىكىگە ئوت يېقىپ قويۇپ، ئارقىدىن قېچىپ كەتكىنىنى قارا!

— نازلانسام ئۆزۈمگە، كىم سىزنى ئوتتا كۆيسۇن دەپتۇ؟ — دەپ كۈلدى پىگىئېر پەنجىرە سىرتىدا تۇرۇپ، — سىزدىن مېنىڭ راھەت ئىزدەۋاتقىنىم يوقۇ؟ ئۇ كىشى بىلىپ قالسا ماڭا كۈن كۆرسىتەمدۇ؟

— ئۇنىڭدىن قورقما! — دېدى جىيا ليەن، — ئاچچىقىم

كەلسۇنچۇ قېنى، ئۇ ھەسەتخور كۆنچىنى شۇنداق كېلىشتۈرۈپ ئۇرايكى، كىملىكىمنى تونۇپ قويسۇن ! ئۇ مېنى خۇددى قاراقچىدىن قورۇقىدىغاندەك قورۇقدايدۇ، ئۆزى ئەرلەر بىلەن پاراڭلاشسا گەپ يوق، مەن ئاياللار بىلەن پاراڭلاشسام گەپ بار. مەن ئاياللار بىلەن پاراڭلىشىپ قويساممۇ، سەل ـ پەللا دارىپ كەتسەممۇ گۇمان قىلىدۇ؛ ئۆزى بولسا قېيىنئىنىسى بىلەن بولامدۇ، جىيەنى بىلەن بولامدۇ، چوڭ ـ كىچىك دېمەي چاقچاقلىشىپ يۈرگىنى يۈرگەن، ئۇنىڭغا ھېچ بالا يوق ! بولدى، بۇنىڭدىن كېيىن مەنمۇ ئۇنى ھېچكىمگە يولۇقتۇرمايمەن !

— ئۇنىڭ سىزنى قورۇقدىغىنى توغرا، — دېدى پىڭئېر، — ئەمما سىزنىڭ ئۇنى كۆنلىشىڭىز توغرا ئەمەس، ئۇ كىشىلەرنى ئۆزىگە تارتمىسا ئۇلارنى قانداق ئىشلىتەلەيدۇ؟ سىز بولسىڭىز ھە دېسىلا يامان غەرەزدە بولىسىز، خېنىم تۇگۇل مەن چېغىمدىمۇ سىزگە ئىشىنەلمەيمەن.

— ھە، شۇنداقمۇ تېخى ! — دېدى جيا لىيەن، — سىلەرنىڭ قىلىقىڭلار تۈزۈك، مېنىڭ قىلىقىم بۇزۇق ئىكەن ـ دە ! خەپ، قاچان بولمىسۇن، سەنلەر ئاخىر مېنىڭ قولۇمدا ئۆلىسىلەر !

دەل شۇ پەيتتە فېڭجيې ھويلىغا كىرىپ كەلدى، ئۇ پەنجىرە تۈۋىدە پىڭئېرنى كۆرۈپ:

— گېپىڭلار بولسا ئۆيدە قىلىشماي، ھويلىغا چىقىۋېلىپ پەنجىرە تۈۋىدە سۆزلەشكىنىڭلار نېمىسى؟ مۇشۇمۇ قىلىقمۇ؟ — دېدى.

— ئۆزىدىن سورا، — دېدى جيا لىيەن پەنجىرە ئىچىدە تۇرۇپ فېڭجيېگە، — ئۆيگە كىرسە ئۇنى يولۋاس يەپ قويىدىغان ئوخشايدۇ !

— ئۆيدە ھېچكىم بولمىسا، مەن ئۇ كىشىنىڭ يېنىدا نېمە قىلاتتىم ! — دەپ جاۋاب بەردى پىڭئېر.

— ھېچكىم بولمىسا، ئەپ كەلدى دېگەن شۇ ئەمەسمۇ ! — دېدى فېڭجيې كۈلۈپ.

— مېنى دەۋاتاملا؟ — دەپ سورىدى پېڭئېر.

— سېنى دېمەي كىمنى دەيتتىم ! — دېدى فېڭجيې يەنە كۆلۈپ تۇرۇپ.

— ھېلى بىكار ئاغزىمدىن باشقا گەپ چىقىپ كېتىدۇ ! — دېدى پېڭئېر ۋە باتناپ فېڭجيېگە پەردىنىمۇ قايرىپ بەرمەي كېتىپ قالدى.

فېڭجيې پەردىنى ئېچىپ ئۆزى ئۆيگە كىردى ۋە:

— پېڭئېر دېگەن بۇ دېدەكمۇ ئەقلىدىن ئېزىۋاتىدۇ. بۇ جۇۋاينىمەك راستلا تېخى مېنى يۇگەنلىمەكچى، — دېدى جيا ليەنگە قاراپ، — خەپ توختاڭ، سىزنىڭ تېرىڭىزنىمۇ تەتۈر سويىمىسام !

جيا ليەن بۇ گەپلەرنى ئاڭلىشى بىلەن كاڭدا دومىلىغىنىچە چاۋاك چېلىپ تۇرۇپ:

— پېڭئېرنىڭ بۇنچىلىك يامانلىقىنى بىلمەي يۈرۈپتىكەنمەن، — دېدى فېڭجيېگە، — ئۇنىڭغا ئەمدى قايىل بولدۇم !

— ئۇنى كۆپتۈرۈۋەتكەنمۇ سىز، — دېدى فېڭجيې، — بۇ ھېسابنى مەن سىزدىنلا ئالىمەن.

جيا ليەن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بىرنى تۈكۈردى ـ دە:

— ئىككىڭلار يامانلىشىپ قالساڭلار ئاچچىقىڭنى مەندىن چىقىرامتىڭ. سىلەردىن نېرىراق تۇرسام بولدىمۇ زادى !

— قېنى كۆرەرمەن ! قەيەرگە يوقىلاركەنسىز !

— مېنىڭ ئەلۋەتتە باردىغان يېرىم بار، — دېدى ـ دە، جيا ليەن كېتىشكە تەمشەلدى.

— توختاپ تۇرۇڭ، مېنىڭ سىز بىلەن سۆزلىشىدىغان گېپىم بار.

نېمە توغرۇلۇق گەپ بولغانلىقىنى تۆۋەندىكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە ئىككىنچى باب

باۋيۇي نەزمىدىكى ئىما - ئىشارەتنى چۈشەنگەنلىكى جيا جېك تېپىشماقتىكى شۇملۇقتىن ئەنسىرىگەنلىكى

شۇنداق قىلىپ، جيا ليەن فېڭجيېنىڭ مەسلىھەتلىشىدىغان ئىشىم بار، دېگەن سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، قەدىمىنى توختىتىپ:

— نېمە ئىش؟ — دەپ سورىدى.

— يىگىرمە بىرىنچى كۈنى سىڭلىمىز شۆ باۋچەينىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئىكەن، سىزچە قانداق قىلساق بولار؟

— قانداق قىلىشنى مەن نەدىن بىلەي؟ ئۇنداق نى - نى چوڭ مەۋلۇت كۈنلىرىنى ئۆتكۈزۈپ كەلگەنىدىڭ، ئەمدى كېلىپ ئىلاجسىز بولۇپ قاپسەنغۇ!

— ئۇنداق كۈنلەرنىڭ ئېنىق بىر نىزامى بولىدۇ، باۋچەينىڭ تۇغۇلغان كۈنى بولسا، چوڭ دېسە، چوڭ ئەمەس، كىچىك دېسە، كىچىك ئەمەس بىر كۈن، شۇڭا سىزدىن سوراۋاتىمەن.

— ئېلىشىپ قالدىڭمۇ سەن! — دېدى جيا ليەن يەرگە قاراپ بىرپەس ئويلانغاندىن كېيىن، — ئالدىڭدا نەق مىسال تۇرۇپتۇ، سىڭلىمىز لىن دەييۇي شۇنىڭغا مىسال بولالايدۇ. ئۆتكەن يىلى ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنى قانداق ئۆتكۈزۈلگەن بولسا، سىڭلىمىز شۆ باۋچەينىڭ تۇغۇلغان كۈنىنىمۇ شۇنداق ئۆتكۈزسەك بولىۋېرىدۇ.

— سىزچە، مەنزە بۇنچىلىك ئىشنىمۇ بىلمەي قاپتىمەن - دە! — دېدى فېڭجيې جيا ليەننىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن

سوغۇقلىقىنى كۆلۈپ، — ئۇنى مەن بۇرۇنلا ئويلىنىپ قويغان. بىراق، تۇنۇگۈن ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم ھەممەيلەننىڭ تۇغۇلغان كۈنلىرىنى سوراپ كۆردى، سىڭلىمىز شۇ باۋچەي بۇ يىل ئون بەشكە كىرىپتۇ. ئۇنىڭ پۈتۈن سانلىق مەۋلۇت كۈنى توشمىغان بولسىمۇ، رەسىدە ۋاقتى بولۇپ قالدى. ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى ئۆتكۈزىمىز دېگەنىكەن، سىڭلىمىز لىن دەييۈيىنىڭ تۇغۇلغان كۈنىدىن پەرقلىقرەك ئۆتكۈزۈشى تۇرغان گەپ.

— ئۇنداق بولسا، سىڭلىمىز لىن دەيىۈيىنىڭكىدىن ئاشۇرۇپراق ئۆتكۈزسەڭلا بولىدىغۇ.

— مەنمۇ شۇ خىيالدا ئىدىم، سىزنىڭ لەۋزىڭىزگىلا قاراپ قالغان، ئۆز ئالدىمغىلا ئاشۇرۇۋەتسەم، مەندىن يوشۇردى، دەپ ئاغرىنغىلى تۇرارسىز ھېلى.

— بولدى، بولدى ! قۇرۇق ئادەمگەرچىلىك ماڭا لازىم ئەمەس، سەنلا مېنىڭ پېيىمغا چۈشۈۋالمىساڭ بولغىنى، سەندىن ئاغرىنامتىم؟ — جيا ليەن شۇ گەپنى قىلىپلا ئۆز يولىغا راۋان بولدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

شياڭيۈن ئىككى كۈن قونغاندىن كېيىن، يېنىپ كەتمەكچى بولغانىكەن، جيا ئانا بۇنى ئاڭلاپ:

— تۇرۇپ تۇر، ئاچاڭ باۋچەينىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە قاتنىشىپ، ئويۇن كۆرۈپ ئاندىن قايتساڭمۇ بولىدۇ، — دەپ ئۇنى ئېلىپ قالدى. شياڭيۈن قېلىپ قېلىشقا مەجبۇر بولغاندىن كېيىن، باۋچەينىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە سوۋغا قىلىش ئۈچۈن، ئۆزى بۇرۇندىن ئىشلەپ قويغان ئىككى نۇسخا يىڭنە ئىشىنى ئالدۇرۇپ كېلىشكە كىشى ئەۋەتتى.

باۋچەي كەلگەندىن بېرى جيا ئانا ئۇنىڭ ئېغىر - بېسىق ۋە مۇلايىملىقىنى كۆرۈپ ئۇنى بەكمۇ يارىتىپ قالغانىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە باۋچەينىڭ تۇغۇلغان كۈنى بىرىنچى قېتىم

ئۆتكۈزۈلۈش ئالدىدا تۇراتتى. شۇڭا، جيا ئانا ئۇنىڭغا ئاتاپ يىگىرمە سەر كۈمۈش ئىئانە قىلماقچى بولدى، بۇ پۇلغا زىياپەت ۋە ئويۇن تەييارلىتىش ئۈچۈن فېڭجيېنى چاقىردۇرغانىدى. فېڭجيې قىزىقچىلىق قىلىپ:

— بۇزرۇكۋار ئانا بولغان بىر كىشى ئۆز بالىلىرىنىڭ تۇغۇلغان كۈننى بولۇشچە ئۆتكۈزىمەن دېسە كىممۇ ياق دېيەلىسۇن؟ تېخى زىياپەتمۇ ئۆتكۈزەرمىش؟ كۆڭۈللۈك، قىزغىن بولسۇن دېسىلە، ئۆز خەزىنىلىرىدىن بىرقانچە سەرنى خەجلىمەي مۇمكىن ئەمەس. ئەمدى ئۆزلىرىنىڭ مۇشۇ دات بېسىپ كەتكەن يىگىرمە سەر كۈمۈشلىرىنى ئاچىقىپ ساھىبخانا بولمەن دېگەنلىرىدىن مەقسەت ھەرقاچان بىزنى تۆلەڭگە قالدۇرۇشقۇ؟ راستىلا ئاچىقالماي قالدىم دېسىلە، ئۇنىڭمۇ كارى چاغلىق: ساندۇقلىرىنىڭ تېگىدە ئالتۇن بولامدۇ، كۈمۈشمۇ، يۇمىلىقى بولامدۇ، يېسىمۇ، ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرۇپتۇغۇ. بىراق، بىزنىلا خىجالەتچىلىكتە قويىدىلا شۇ! بۇزرۇكۋار ئانىمىز قاراپ باقسىلا بولىدۇ، قايسىبىرىمىز ئۆزلىرىنىڭ بالىسى ئەمەس؟ ئۆزلىرى ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلغاندا، ئۆزلىرىنى ئۇدۇللا جەننەتكە ئۇزىتىپ قويىدىغان بىرلا باۋيۈي ئۇكىمىز ئەمەستۇ؟ ئاشۇ دۇنيالىرىنى بىرلا باۋيۈيگە قالدۇرۇپ كېتەمدىلا؟ بىزغۇ ئۆزلىرىنىڭ دۇنيالىرىنى خەجلەشكە نالايىق ئادەملەر، شۇنداقتىمۇ بىزنى ئۇنچىۋالا قىيىنىۋەتمىسىلە، بۇ پۇللىرى شارابقا يېتەمدۇ ياكى ئويۇنغىمۇ؟ — دېدى. فېڭجيېنىڭ سۆزلىرى ئۆيدىكىلەرنى ئىختىيارسىز كۈلدۈرۈۋەتتى، جيا ئانىمۇ كۈلۈپ تاشلاپ:

— بۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان گەپلەرگە قاراڭلار! مەنمۇ ئۆزۈمنى خېلى گەپچى دەپ ھېسابلاپ كېلىۋاتاتتىم، ئەمدى بۇ مايمۇنغا ئەجەب تەڭ كېلەلمەي قالدىما؟ قېيىنئاناڭمۇ مەن بىلەن ئېغىز غېرىچلىشالمايتتى، سەن تېخى «چاڭ ـ چاڭ» سۆزلەيسىنا ماڭا! — دېدى.

— قېيىنئانامۇ باۋيۈيگە ئۆزلىرىدەك ئامراق. مېنى ئېغىز

غېرىچلىدى دەيدىلا، مەن دەردىمنى نەگە بېرىپ ئېيتاي ئەمىسە، ـــ دېدى فېڭجېي جيا ئانىنى يەنە بىرپەس كۇلدۇرۇپ. شۇنىڭ بىلەن جيا ئانىنىڭ كۆڭلى خېلى كۆتۈرۈلۈپ قالدى.
كەچمۇ كىردى. ئاغىچا خېنىملار قائىدە ـ يوسۇن بويىچە جيا ئانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزئارا پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشتى. بۇ چاغدا جيا ئانا باۋچەيدىن قانداق ئويۇنلارنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى ۋە قانداق تائاملارغا ئامراق ئىكەنلىكىنى سورىدى. جيا ئانا ياشانغان كىشى بولغانلىقىدىن قىزىق ئويۇنلارغا، تاتلىق ۋە يۇمشاق تائاملارغا ئامراقلىقىنى باۋچەي ئوبدان بىلەتتى، شۇڭا جيا ئانىنىڭ ئادەتتە ئۆزى ياخشى كۆرىدىغانلىرى بويىچە ئېيتىپ بەردى. بۇنى ئاڭلاپ جيا ئانا تېخىمۇ خۇشال بولدى. ئەتىسى ئالدى بىلەن كىيىم ـ كېچەك ۋە زىننەت بۇيۇملىرى سوۋغا قىلىندى، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، فېڭجېي، دەيىيۈي ۋە باشقىلارمۇ ئۆز لايىقىدا سوۋغا قىلىشتى. بۇ توغرىدا تەپسىلىي سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق.
يىگىرمە بىرىنچى كۈنىگە كەلگەندە، جيا ئانىنىڭ ھويلىسىدا ئەپچىللىك ئائىلىۋى كىچىك سەھنە ياسالدى. بىر بەنزە كىچىك شەكىلدىكى يېڭى ئويۇنمۇ تەييارلاندى، بۇلارنىڭ ئىچىدە كۈنشەن ۋە يىياڭ نەغمىلىرىنىڭ ھەر ئىككىسى بار ئىدى. جيا ئانىنىڭ تۆر ئۆيىدىلا بىرقانچە يەرگە داستىخان سېلىنىپ زىياپەت ھازىرلاندى، سىرتتىن بىرمۇ مېھمان تەكلىپ قىلىنمىدى، پەقەت شۆ ھاما ئاچا، شى شياڭيۈن ۋە باۋچەيلەرلا مېھمان، ئۇلاردىن باشقىلىرى ئۆز كىشىلىرى ئىدى.
شۇ كۈنى ئەتىگەندە دەيىيۈي كۆرۈنمىگەنلىكى ئۈچۈن، باۋيۈي ئۇنىڭ ھۇجرىسىغا ئىزدەپ كەلدى، دەيىيۈي بولسا كاڭدا قىڭغىيىپ ياتاتتى، باۋيۈي ئۇنى كۆرۈپ:
ـــ تۇرۇڭ ئورنىڭىزدىن، غىزا يېگىلى بارىمىز، ـــ دېدى كۇلۇپ، ـــ ئويۇن باشلىنايلا دەپ قالدى، سىز قايسى ئويۇننى

ياخشى كۆرىسىز؟ مەن شۇنى ئوبىناشقا بۇيرۇپ قويار.

— مەن ياخشى كۆرىدىغان ئويۇننى تاللاپ كۆرسىتىدىغان نىيىتىڭىز بولسا، مەن ئۈچۈن ئالاھىدە بىر بەنزە ئويۇنچى كەلتۈرۈڭ ئەمىسە، ئۇنداق خەقنىڭ تونىدا تەرلەيدىغىنىڭىزغا مەندىن سوراپ نېمە قىلاتتىڭىز؟ — دېدى دەيىيۇي سوغۇققىنا كۈلۈپ تۇرۇپ.

— بۇ ئاسان ئىش ئىكەنغۇ، ئەتىلا بىر بەنزە ئويۇنچىلارنى چاقىرتىمەن شۇ. ئۇلارمۇ بىزنىڭ تونىمىزدا تەرلەپ باقسۇن! — باۋيۈي دەيىيۇينى تارتىپ تۇرغۇزدى ۋە ئىككىسى يېتىلىشىپ چىقىپ كەتتى.

غىزا تارتىلىپ بولغاندىن كېيىن ئويۇن تاللاش باشلاندى. بۇ چاغدا جيا ئانا باۋچەينى ئالدى بىلەن تاللاشقا بۇيرۇدى، باۋچەي بىردەم تۇرۇپ قىلىپ كۆرگەن بولسىمۇ، ئاخىر نائىلاج «غەربكە ساياھەت» دېگەن ئويۇننى تاللىدى. بۇ ئويۇندىن جيا ئانا ئىنتايىن سۆيۈندى. ئاندىن شۇ ھامىنى تاللاشقا تەكلىپ قىلدى، شۇ ھاما قىزى باۋچەي تاللىغاندىن كېيىن، بولدى دېگەندەك قىلىپ زادىلا ئۇنىمىدى. جيا ئانا يەنە تاللاشقا فېڭجيېنى ئالاھىدە بۇيرۇدى، ئۇ شىڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ئالدىدا تۇرغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئەمما جيا ئانا بۇيرۇغانلىقتىن، ئەتەي ياق دەپ تۇرۇۋېلىشقا پېتىنالمىدى ـ دە، جيا ئانىنىڭ ئادەتتە قىزىقچىلىقنى، بولۇپمۇ ھەزىل ۋە لەتىپىلەرنى بەك ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى بىلىپ، «ليۇئېرنىڭ كىيىمىنى گۆرۈگە قويۇشى» دېگەن ئويۇننى تاللىدى. دەرۋەقە، جيا ئانا بۇنىڭدىن بۆلەكچىلا مەمنۇن بولدى. ئاندىن يەنە دەيىيۇينى تاللاشقا بۇيرۇدى، ئەمما دەيىيۇي ئالدى بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىملارنىڭ تاللىشىنى تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋالدى.

— بۈگۈن سىلەرنى ئۆزۈم باشلاپ كۆڭۈل ئاچقۇراي دەپ ئالاھىدە چاقىرتقانمەن، ئۆزگىنى قويۇپ، ئۆزۈڭلارنى بىلىڭلار، بۈگۈنكى ئويۇن، داستىخاننى بۇلار ئۈچۈن ھازىرلىغان

دەۋاتامسىلەر؟ بىكارغا ئويۇن كۆرۈپ، غىزا يەپ ئولتۇرغىنىنغا شۈكۈر قىلىشسۇن، بۇلارغا تاللىتىدىغان ئويۇن نەدە ! — دېدى جيا ئانا قىزلارغا قاراپ، بۇ گەپكە ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى. دەييۈي ئەنە شۇنىڭدىن كېيىنلا ئويۇن تاللاشقا كىرىشتى. ئاندىن باۋيۈي، شى شياڭيۈن، يىڭچۈن، تەنچۈن، شىچۈن ۋە لى ۋەنلەر كەينى - كەينىدىن ئويۇن تاللىدى ۋە تاللانغان ئويۇنلار ئۆز رېتى بويىچە ئوينىلىپ چىقتى.

شاراب كەلتۈرۈلگەندە، جيا ئانا باۋچەينى يەنە بىر ئويۇن تاللاشقا بۇيرۇدى، ئۇ «بۇتخانا دەرۋازىسى» دېگەن ئويۇننى تاللىدى.

— سىز مۇشۇنداق ئويۇنلارنىلا ياخشى كۆرىسىز، — دېدى باۋيۈي.

— نەچچە يىلدىن بېرى بىكارلا ئويۇن كۆرۈپ كەپسىز، — دېدى باۋچەي، — بۇ ئويۇننىڭ ئوينىلىشىمۇ، بېيىت - نەزمىلىرىمۇ ياخشى ئىكەنلىكىنى سىز نەدىن بىلەتتىڭىز.

— بۇنداق شاۋقۇن - سۈرەنلىك ئويۇنلىرىڭىزدىن ئاللىقاچان بىزار بولۇپ كەتكەنمەن.

— مۇشۇ ئويۇننى شاۋقۇن - سۈرەنلىك دېگىنىڭىزگە قارىغاندا، ئويۇن دېگەننى تېخىمۇ چۈشەنمەيدىكەنسىز ! — دېدى باۋچەي كۈلۈپ تۇرۇپ، — بۇ يەرگە كېلىڭ، سىزگە سۆزلەپ بېرەي، بۇ ئويۇن «شىمالچە قىزىل كالپۇك» دېگەن مۇقامدا ئوينىلىدۇ. بۇ ئاھاڭنىڭ جاراڭلىقلىقى ۋە يېقىملىقلىقىغا گەپ سىغمايدۇ، ئۇنىڭ بېيىت - نەزمىلىرىدە «يۆگىمەچ» دېگەن بىر نەزم بار، ئىنتايىن ياخشى، سىز بۇ نەزمنى ئاڭلاپمۇ باقمىغان بولسىڭىز كېرەك !

باۋيۈي باۋچەينىڭ شۇنچە ماختاپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ يېنىغا سىلجىپ كەلدى - دە:

— جېنىم ئاچا، ئوقۇپ بېرىڭە، ئاڭلاپ كۆرەي، — دەپ يالۋۇردى. باۋچەي تۆۋەندىكى مىسرالارنى ئوقۇدى:

كى جۇدالاشتىم شۇ دەم زاھىت بىلەن،
كۆز يېشىمنى ئەرتىبا مەرداانە مەن.
شۈكۈر، بۇت ئالدىدا بولغانتىم راھىب،
چاچلىرىمدىن ئايرىلىپ يېگانە مەن.
بولمىغاچ بۇندا رىزق نېسىپ ماڭا،
دەم ئارا بولدۇم يەنە ھىجرانە مەن.
بار ـ يوقۇمدىن ئەمدى قىلماسمەنكى غەم،
چۈنكى تىكەندەك غېرىب ـ يېگانە مەن.
نە كېرەك بىلىقچى كەبى قاتراپ،
يۈرمىكىم ھايات ئۈچۈن سەرسانە مەن.
پۇتتا چورۇق، قولدا ھاسا بىمالال،
رىزق ئىزدەپ يۈرگۈچى دىۋانە مەن.

باۋيوي ئاڭلاپ، خۇشاللىقىدا تىزلىرىنى شاپىلاقلاپ، باشلىرىنى لىڭشىتىپ، ئاغزىدىن چۈشۈرمەي ماختاپ كەتتى. باۋچەينى ئوقۇمىغان كىتابلىرىڭىز يوق ئىكەن دەپ مەدھىيەلىدى. بۇنى كۆرگەن دەييۈي:

— تىنچراق ئولتۇرۇپ ئويۇن كۆرەيلى، — دېدى تۇمشۇقىنى پۈرۈشتۈرۈپ، — «بۇتخانا دەرۋازىسى» دېگەن ئويۇن تۈگىمەي تۇرۇپلا «يالغان ساراڭ»① بولۇۋالدىغۇ ماۋۇ كىشى.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ شى شياڭيۈنمۇ كۈلۈۋەتتى. شۇنداق قىلىپ، ئويۇننى كەچ كىرگۈچە كۆرۈشتى.

جيا ئانا قىزنىڭ رولى بىلەن قىزىقچىنىڭ رولىنى ئالغان ئىككى بالىنى بۆلەكچىلا ياخشى كۆرۈپ قالغاچقا، ئۇلارنى ئالدىغا چاقىرتىپ كىرىپ، سىنچىلاپ سەپسالغاندىن كېيىن، ئۇلارغا بەك ئىچى ئاغرىدى ۋە ئۇلارنىڭ ياشلىرىنى سورۇشتە قىلدى. قىز

① «يالغان ساراڭ» — تاڭ دەۋرىدىكى يۈيچى جىڭدېنىڭ يالغان ساراڭ بولۇۋالغانلىقى توغرىسىدىكى ھېكايە. دەييۈي «يالغان ساراڭ» دېگەن ئويۇننىڭ نامى بىلەن باۋيۈينى ھەزىل قىلدۇ.

رولىنى ئالغان بالا ئارانلا ئون بىر ياشقا، قىزىقچى رولىنى ئالغان بالا بولسا يېڭىلا توققۇز ياشقا كىرگەنىكەن. بۇنى ئاڭلاپ كۆپچىلىك باركاللا ئوقۇشتى. جيا ئانا بۇ ئىككىسىگە باشقىدىن غىزا، مېۋە ۋە يارماق ئىنئام قىلىشنى بۇيرۇدى.

— بۇ قىز ياسىنىۋالسا بىر كىشىگە قۇيۇپ قويغاندەكلا ئوخشايدىكەن. سىلەر ئۇنى زادى تاپالمايسىلەر، — دېدى فېڭجيې كۈلۈپ. كىمگە ئوخشايدىغانلىقىنى باۋچەي بىلىپ تۇرسىمۇ، بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى، بىرنېمە دېمىدى، باۋيۈيمۇ دەۋېتىشكە پېتىنالماي بېشىنى لىڭشىتىپلا قويدى.

— مەن تاپتىم، — دېدى شياڭيۈن گەپنى تارتىۋېلىپ، — ئاچىمىز لىن دەييۈيگە ئوخشايدىكەن.

باۋيۈي بۇ گەپنى ئاڭلاپ دەرھال شياڭيۈنگە ئالىيىپ قويدى، قالغانلار شياڭيۈننىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دىققەت بىلەن سەپسېلىپ، پاراق - پۇرۇق كۈلۈشۈپ:

— راستلا ئوخشايدىكەن! — دېيىشتى ۋە يەنە بىردەم ئولتۇرۇپ تارقىلىشتى.

كەچتە شياڭيۈن دېدەك سۇيلۇنى كىيىم - كېچەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ قويۇشقا بۇيرۇدى.

— نېمىگە ئالدىرايلا؟ ماڭىدىغان چاغدا يىغىشتۇرساقمۇ ئۈلگۈرىدىغۇ؟ — دېدى سۇيلۇ.

— ئەته سەھەردىلا كېتىمەن، خەقنىڭ كۆزىگە قاراپ نېمە قىلاي بۇ يەردە؟ — دېدى شياڭيۈن. باۋ يۈي بۇ گەپنى ئاڭلاپ، دەرھال شياڭيۈننىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— جېنىم ئۈكام، مەندىن بىكارلا ئاغرىنىۋاتىسەن، — دېدى، — ئۈكىمىز لىن دەييۈي بەكمۇ گۇمانخور، ھەممىسى ئۇنىڭ خاپا بولۇپ قېلىشىدىن قورقۇپ، بىلىپ تۇرسىمۇ تېشىغا چىقىرالماي تۇرغانىدى، سەن شارت - شۇرتلا دەپ تاشلىدىڭ، خاپا بولمامدۇ؟ مەن سېنى ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتىپ قويمىسۇن دەپ ئالىيىپ قويغانىدىم، ئەمدى كېلىپ سەن مەندىن كايىساڭ، ماڭا ئۇۋال

ئەمەسمۇ؟ ئەگەر سەندىن بۆلەك كىشى بولغان بولسا، ئۇ بىركىمنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتامدۇ، يوقمۇ، مىنىڭ نىمە چاتىقىم ئىدى؟

— ئۇنداق چىرايلىق گەپلىرىڭنى ماڭا دەۋەرمە! — دىدى شياڭيۇن قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ، — مەن ئەسلىدە سىنىڭ ئۇلىن دەييۈي سىڭلىڭغا يىتەلمەيمەن. باشقىلار ئۇنىڭغا چاقچاق قىلسا بولىدىكەن، مەن چاقچاق قىلىپ قويسام بولمايدىكەن ـ دە! مەن ئەسلىدە ئۇنىڭغا گەپ قىلغۇچىلىكمۇ ئادەم ئەمەس ئىدىم، ئۇ بولسا غوجا قىزى، مەن بولسام قۇلنىڭ قىزى ـ دە!

— ساڭا ياخشىلىق قىلىمەن دەپ ئۆزۈمگە ئىش تېپىۋالغىنىمنى قارا ئاخىر. ئىگەكىم، يامان نىيەتتە بولغام بولسام، شۇ تۇرقى كۇلۇم كۆككە سورۇلۇپ، جىنىم جەھەننەمدە بولسۇن! — دىدى باۋيۈي جىلە بولۇپ.

— ئۇلۇغ ئايەم ئىيىدا ئاغزىمغا كەلدى دەپ، بۇنداق قاملاشمىغان شۇم گەپلەرنى دەۋەرمە! دەيمەن دىسەڭ، ھىلىقى ئىچى تار، سىركىسى سۇ كۆتۈرەلمەيدىغان، تىزگىنىڭنى تارتىپ تۇرۇشنى بىلىدىغان ئادىمىڭگە بىرىپ دىگىن! ھىلى بىكار يۇزۇڭگە تۈكۈرۈۋىتىمەن! — دىدى ـ دە، شياڭيۇن ئاچچىقىغا پايلىماي، جيا ئانىنىڭ ئىچكىرىكى ھۇجرىسىغا كىرىپ ئۆزىنى كاڭغا تاشلىدى.

خىجالەت ئىچىدە قالغان باۋيۈي نائىلاج يەنە دەييۈينى ئىزدەپ كەلدى. ئۇ ئىشىكتىن كىرە ـ كىرمەيلا دەييۈي ئۇنى ئىتتەرگەن پېتى چىقىرىۋېتىپ ئىشىكنى ئېتىۋالدى. باۋيۈي بۇ ۋەقەنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنەلمەي، پەنجىرە ئالدىغا كىلىپ:

— جىنىم ئۇكام، تاتلىق ئۇكام! — دەپ ئاستا چاقىردى، دەييۈي پىسەنتمۇ قىلمىدى. باۋيۈي بولسا بۇرۇقتۇم ئىچىدە بېشىنى ساڭگىلاتقان پېتى جىم تۇراتتى. زىجۈەن ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، بۇنداق چاغدا سايە قىلىشقا بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى.

باۋيۇي تېخىچىلا ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇراتتى. دەييۇي باۋيۇينى قايتىپ كەتتى چېغى دېگەن ئوي بىلەن كېلىپ ئىشىكنى ئاچقانىدى، باۋيۇي تېخىچىلا شۇ يەردە تۇرۇپتۇ. دەييۇي ئەمدى ئىشىكنى يېپىپ قويۇشنى ئەپ كۆرمىدى، باۋيۇي ئۇنىڭ كەينىدىن ئۆيگە كىرىپ:

— ھەرقانداق ئىشنىڭ سەۋەبى بولىدۇ، شۇنى ئېيتىۋەتسىڭىز مەنمۇ خورسىنمىغان بولاتتىم. بىر ئوبدان تۇرۇپلا يامانلاپ قاپسىز، ۋەجى زادى نېمىدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— مەندىن سوراۋاتقىنىنى تېخى! مەن نەدىن بىلەتتىم! سىلەرنىڭ ئويۇنچۇقۇڭلار بولۇپ قالغىنىمنى ئەمدى بىلدىم، مېنى بىر چاكچىلىكەشكە ئوخشىتىپ، كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا مەسخىرە قىلدىڭلارغۇ! — دېدى دەييۇي سوغۇققىنا كۈلۈپ.

— سىزنى ئۇنىڭغا ئوخشاتقان، كۈلگەن مەن بولمىسام، نېمىشقا مەندىن يامانلايسىز؟

— سىز تېخى ئوخشاتماقچىمىدىڭىز؟ كۈلمەكچىمىدىڭىز؟ ئوخشاتمىسىڭىزمۇ، كۈلمىسىڭىزمۇ، ئوخشاتقانلاردىنمۇ، كۈلگەنلەردىنمۇ يامانراق جېنىمغا تەگدىڭىز، — دېدى دەييۇي.

باۋيۇي ئۆزىنى ئاقلىيالماي جىم تۇرۇپ قالدى.

— بۇنىڭغىمۇ مەيلى دەي، — دېدى دەييۇي گېپىنى داۋام قىلىپ، ئەمىسە، سىز نېمىشقا شياڭيۈنگە كۆز ئىشارىتى قىلىسىز؟ نېمە غەرەزدە شۇنداق قىلدىڭىز؟ ئۇ مەن بىلەن بىللە ئوينىسا ئابرۇيى تۆكۈلۈپ كېتەتتىمۇ يا؟ راست، ئۇ بەگ ـ غوجاملارنىڭ قىزى، مەن بولسام بىر ئاددىي پۇقرانىڭ قىزى. ئۇ مەن بىلەن ئوينىسا، ناۋادا مەن ئۇنىڭغا بىرەر ئېغىز جاۋابياندۇرۇپ قويسام، ئۇ چاغدا ئۆزۈمنى ئۆزۈم يەرگە ئۇرغان بولمامدىمەن؟ سىزنىڭ ئەسلىي غەرىزىڭىز مۇشۇ ئەمەسمىدى؟ دېمىسىمۇ سىز شۇنداق ياخشى نىيەتتە ئىدىڭىز، ئەپسۇسكى، سىزنىڭ بۇ ئادەمگەرچىلىكىڭىزنى ئۇ كىشى قوبۇل كۆرمىدى، تەتۈرىسىچە تېخى سىزدىن رەنجىدى. سىز تېخى ياخشىچاق

بولمەن دەپ، مېنى يامانلىتىپ: «ئىچى تار، سىركىسى سۇ كۆتۈرمەيدۇ» دېگەن سۆزلەرنىمۇ قىلدىڭىز. يەنە تېخى مېنى رەنجىتىپ قويۇشتىن ئەنسىرەيسىزا! مەن ئۇنىڭدىن كايىسام سىزنىڭ نېمىڭىز كېتەتتى؟ ئۇ مېنى رەنجىتسە، سىزنىڭ نېمىڭىز خوراپ قالاتتى؟

باۋيۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىنلا، ئۆزىنىڭ شياڭيۈن بىلەن قىلىشقان ھېلىقى خۇپىيانە سۆزلىرىنى دەييۈينىڭ ئاڭلاپ قالغانلىقىنى بىلدى. ئۇنىڭ ئەسلىدىكى ئويى دەييۈي بىلەن شياڭيۈن ئىككىسىنى بىر - بىرى بىلەن يامانلىشىپ قالمىسۇن دېگەنلا گەپ ئىدى، شۇڭا ئىككىسىنىڭ ئارىسىغا كىرىپ ئارىچىلىغانىدى. لېكىن، ئويلىمىغان يەردىن ئىككى ئارىلىقتا ئۆزى دەشنەم يەۋالدى. بۇ خۇددى ئۇلۇشكۇنىكى «نەنخۇاجىڭ» دېگەن كىتابتا: «چېۋەرلەر مېھنەتكەش كېلىدۇ، ئەقىللىكلەر غەمكىن بولىدۇ؛ نادانلار قانائەتچان كېلىدۇ، ئاددىي غىزالىنىۋالغاندىن كېيىن، خۇددى قىرغاقتىن ئايرىلغان ئىگىسىز قېيىقتەك لەيلەپ يۈرىدۇ»، «يارامىلىق دەرەخلەر ئۆزىنى ئۆزى نابۇت قىلىدۇ، سۈزۈك بۇلاقلار ئۆزىنى ئۆزى قۇرۇتىدۇ» دېيىلگەندەك ئىش بولدى. شۇ سەۋەبتىن، ئۇ ئويلىغانسېرى كەيپى ئۇچتى. لېكىن، يەنە ئىنچىكە ئويلىنىپ: «ئۇلار بار - يوقى بىرقانچىلا ئادەم، ھازىر ئۇلارنى ئەپلەپ - سەپلەپ كېلىشتۈرەلمەيۋاتقان يەردە، كېلەچەكتە قولۇمدىن نېمە ئىش كېلەتتى؟ ...» دېگەن يەرگە كېلىپ، دەييۈي بىلەن يەنە گەپ تالىشىپ تۇرماي كەينىگە بۇرالدى - دە، ھۇجرىسىغا ياندى. دەييۈي ئۇنىڭ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ «ئۇ ئويلاپ - ئويلاپ زېرىككەندىن كېيىن باتناپ كېتىۋاتىدۇ» دېگەن تونۇشتا بولۇپ، ئۇنىڭغا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى ۋە «كەتسەڭ ئەمىسە ئۆمۈرۋايەت كەلمە، سۆزلەشمە!» دەپ تېخىمۇ ئوغىسى قايىنىدى.

باۋيۈي دەييۈيگە قاراپمۇ قويماي يېنىپ كېلىپ، كارىۋاتتا ياتقىنىچە بۇرۇقتۇم بولۇپ يېتىۋەردى. شىرېن بۇ ۋەقەنىڭ سەۋەبلىرىنى ئۇجۇر - بۇجۇرىغىچە بىلىسىمۇ، بۇ توغرىدا گەپ

قىلالماي، باشقا ياقتىن ئەگىتىپ سۆزلىدى:

— بۈگۈنكى ئويۇندىن يەنە بىرقانچە كۆڭلۈك ئويۇن تۇغۇلىدىغان بولدى. مېنىڭچە، باۋچەي خېنىم بۇ داستىخاننى قايتۇرماي قالماس.

— قايتۇرامدۇ، قايتۇرمامدۇ، مېنىڭ نېمە چاتىقىم! — دەپ سوغۇق تەگدى باۋيۈي. شىربېن ئۇنىڭ گېپىنىڭ ئادەتتىكىدىن ئۆزگىچىرەك چىقىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ:

— بۇ نېمىدېگەن گەپ، — دېدى، — ئۇلۇغ ھېيت - ئايەمدە، ئاغىچاملار، خېنىملارنىڭ ھەممىۋاسى بىر ئوبدان خۇشال - خۇرام يۈرۈۋاتسا، سىزنىڭ نېمە قىلىغىنىڭىز بۇ؟

— ئۇلار خۇشال - خۇرام يۈرەمدۇ، يۈرمەمدۇ، ئۇنىڭ بىلەن نېمە چاتىقىم.

— ھەممەيلەن بىر - بىرى بىلەن چىقىشىپ يۈرگەندىن كېيىن، سىزمۇ ئانچە - مۇنچە چىقىشىپ يۈرسىڭىز بولماسمىدى؟

— «ھەممەيلەن بىر - بىرى بىلەن» دېگەن نېمە گەپ؟ ئۇلار «بىر - بىرى بىلەن» يۈرگەن بولسا، مەن تىكەندەك غېرىب - يېگانە مەن! — دەپ كۆزىگە ياش ئالدى باۋيۈي. شىربېن ئۇنىڭ بۇ تۇرقىنى كۆرۈپ، يەنە بىرنېمە دېيىشكە پېتىنالمىدى. باۋيۈي «تىكەندەك غېرىب - يېگانە مەن» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى چوڭقۇرراق ئويلىغاندىن كېيىن، ئىختىيارسىز ھۆكرەپ يىغلاپ كەتتى، ئاندىن چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ، شىرە ئالدىغا كەلدى - دە، قولىغا قەلەم ئېلىپ، تۆۋەندىكى مۇناجاتنى يازدى:

سەنمۇ راست دەيسەن ۋە لېكىن مەنمۇ ھەم،
مەنمۇ كۆڭلۈمدە بىلۈرمەن، سەنمۇ ھەم.
راست ئۇ يالغان بولسىلا ئاندىن كېلىپ،
ئۇنى راست دەپ ئېيتقۇلۇقكىم ئاشۇ دەم،

كىم مەگەر راست ھەققىدە سۆز ئاچمىسا،
ئاڭا پاناھلىق ماكان بەرگەي ئىگەم.

باۋيوي مۇناجاتنى يېزىپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزىگە چۈشىنىشلىك بولسىمۇ، باشقىلار چۈشىنەلمەي قالارمىكىن دەپ، مۇناجاتنىڭ ئاخىرىغا يەنە «يۆگىمەچ» شەكلىدە بىر نەزم يېزىپ، ئۇنى ئۆزى يەنە بىر نۆۋەت ئوقۇپ چىقتى ۋە كۆڭلىدىكى توگۈن يېشىلگەنلىكىنى ھېس قىلغاندىن كېيىن، ئاندىن كارىۋاتقا بېرىپ ياتتى.

دەييوي باۋيوينىڭ بۇ دورەم ئۇزۇل ـ كېسىللا كېتىپ قالغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، شىرېنىنى يوقلىغان بولۇپ، باۋيوينىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ بېقىش ئۈچۈن كەلدى.

— ئۇخلاپ قالدى، — دەپ جاۋاب بەردى شىرېن. دەييوي بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ كېتىشكە تەمشىلىپ تۇرغىنىدا، شىرېن:

— توختىسىلا، خېنىم، بۇ يەردە بىر پۈتۈك بار، نىمە دەپ يازغانلىقىنى كۆرۈپ باقسىلىچۇ، — دېدى ـ دە، بايا باۋيوي يېزىپ تاشلاپ قويغان مۇناجاتنى دەييويگە سۇندى. دەييوي ئۇنى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن، باۋيوي ئاچچىقىغا ھاي بېرەلمەي يازغانلىقىنى بىلىپ ھەم كۈلدى، ھەم خورسىندى. ئاندىن شىرېنغا:

— ئويناپ يېزىپتۇ، ھېچ ۋەقەسى يوق، — دېدى ـ دە، پۈتۈكنى ئېلىۋېلىپ ھۇجرىسىغا ياندى. ئەتىسى باۋچەي، شياڭيۈن ئۈچى ئۇنى تەڭ ئولتۇرۇپ كۆرۈشتى. باۋچەي ئۇنلۇك ئوقۇدى:

مېنى تەرك قىلغانكى ئەسلا سەن ئەمەس،
ئۆزئارا چۈشەنمىسە ئۆزىگە، بەس.
خاھ كېتەي، خاھى كېلەي مەيلىم ئۆزۈمنىڭ،
پېشكەللىك ئەمدى ماڭا بەند ئەمەس.

بىپايان بۇ پانىي ئالەم قوينىدا،
نە كىرەك قايغۇ ـ ئەلەم، كۈلكە ـ ھەۋەس؟
بۇ چىگىچ تۇغقانچىلىق بابىدا ھەم،
كىم دېگەي يېقىن ـ يىراقۇ ھەمنەپەس؟
نە ئۇچۇن ئاۋارە بولدۇم باشتا مەن،
ۋەجىسىز ئۇپراقچىلىقتا بىر نەپەس؟
ئەمدى ئەقلىمگە كېلىپ باقسام بۈگۈن،
ئەزبىرايى، قىپتىمەن قۇرۇق ھەۋەس.

باۋچەي نەزمنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، يەنە بايىقى مۇناجاتقا كۆز يۈگۈرتتى ۋە كۈلۈپ تۇرۇپ:

— بۇ ئەيىب مەندە! تۈنۈگۈن مەن ئۇنىڭغا بىر نەزم سۆزلەپ بېرىپ، ئۇنىڭ مۇشۇ سۆزلىرىنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەبچى بولۇپ قالدىم. بۇنداق دىنىي كىتابلاردىكى ئىما ـ ئىشارەتلىك سۆزلەر كىشىلەرنىڭ مىجەزىنى ئاسانلا بۇزىدىكەن. ئەتە ـ ئۆگۈن ئۇ راستلا مۇشۇنداق گالدى ـ گۇلدۇك سۆزلەپ، بولمىغۇر ئويلاردا بولۇپ يۈرسە، بۇنىڭغا مەن سەۋەبچى بولۇپ قالغان بولمايمەنمۇ؟ ئۇ چاغدا مەن جىنايەتچى بولۇپ قالىمەن ـ دە! — دېدى ـ دە، قولىدىكى پۈتۈكنى يىرتىۋېتىپ دېدەكلەرگە بەردى، — ئالە، ھازىرلا كۆيدۈرۈۋەت بۇنى.

— يىرتىۋەتمەيدىغان ئىش ئىدى، — دېدى دەييۇي كۈلۈپ تۇرۇپ، — يۈرۈكلار مەن بىلەن. مەن ئۇنىڭدىن سوراپ كۆرەي، ئۇ چوقۇم بۇ ئەخمەقلىقىدىن يانىدۇ.

ئۇچەيلەن سۆزلىشە ـ سۆزلىشە باۋيۈينى كۆرگىلى كەلدى.

— باۋيۈي، — دېدى ئالدى بىلەن دەيىيۇي كۈلۈپ تۇرۇپ، — مەن سىزدىن شۇنى سوراي: تاشنىڭ ئېسىللىنى گۆھەر دەيمىز، چىڭلىنى قاشتاش. ئەمدى سىزنىڭ ئېسىللىقىڭىز قېنى، چىڭلىقىڭىز نەدە؟

باۋيۈي جاۋاب بېرەلمەي تۇرۇپلا قالدى.

— شۇنداق نادان كىشىمۇ تېخى ئىما ـ ئىشارەتلىك گەپلەرنى قىلالارىمىش تېخى، — دېدى باۋچەي بىلەن دەييۇي تەڭلا. ئاندىن شياڭيۈن چاۋاك چېلىپ تۇرۇپ:

— ئۈتتۈرۈپ قويدۇڭ، باۋيۇي ئاكا! — دېدى.

— سىز، — دېدى دەييۇي يەنە سۆزىنى داۋام قىلىپ، — «كىم مەگەر راست ھەققىدە سۆز ئاچمىسا، ئاڭا پاناھلىق ماكان بەرگەي ئىگەم» دەپسىز. بۇ ئەلۋەتتە ئوبدان گەپ بوپتۇ. بىراق، مېنىڭچە، بۇ تېخى مۇكەممەل ئەمەس. مەنچە، يەنە «كىم پاناھلىق شۇ ماكاننى قىلسا تەرك، كۆتۈرۈلگەيكى ئۈنىڭدىن بارچە غەم» دېگەن ئىككى مىسرانى قوشۇپ قويۇش لازىم ئىكەن.

— راست، شۇنداق بولغاندىلا تولۇق ئويغاندى دېگىلى بولىدۇ، — دېدى باۋچەيمۇ سۆزگە ئارىلىشىپ، — بىر چاغلاردا، بۇددا دىنىنىڭ جەنۇبىي مەزھىپىنىڭ ئالتىنچى ئەۋلاد پېشۋاسى خۇيىنىڭ دېگەن راھىب ئۆزىگە بىر ئۇستاز ئىزدەپ شاۋجۇ دېگەن جايغا بارغاندا، بۇ مەزھەپىنىڭ بەشىنچى ئەۋلاد پېشۋاسى خۇڭرېننىڭ خۇاڭمېي دېگەن يۇرتتا تۇرىدىغانلىقىنى ئاڭلاپتۇ، ئۇنى ئىزدەپ شۇ يەرگە بېرىپ ئۇنىڭغا شاگىرتلىققا كىرىپ راھىبلارنىڭ ئاشپىزى بولۇۋاپتۇ. ئۇ چاغدا بەشىنچى ئەۋلاد پېشۋا ئۆزىگە ۋارىس ئىزدەپ، راھىبلارنى يىغىۋېلىپ، ھەربىرىگە بىردىن مۇناجات يېزىپ چىقىشنى بۇيرۇپتۇ. باش راھىب شېنشيۇ ئۇنىڭغا تۆۋەندىكى مۇناجاتنى ئوقۇپ بېرىپتۇ:

قەددىم مېنىڭ بەئەينىكى بۇدى دەرەخ،
قەلبىم يەنە ئەينەك كەبى روشەن ھامان:
ئېرتىپ ـ سۈرتۈپ تۇرماق كېرەك ئۇنى پات ـ پات،
كېلىپ ئاڭا قونمىغاي ھېچ چاڭ ۋە توزان.

ئاشخانىدا شال سوقۇپ ئولتۇرغان خۇيىنىڭ يۇقىرىقى مۇناجاتنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— بۇ مۇناجاتنىڭ ياخشىلىقىدا گەپ يوق، بىراق ئايىغى تامام بولغان ئەمەس، — دەپتۇ - دە، ئۆزى تۈۋەندىكى مۇناجاتنى ئوقۇپتۇ:

بۇ جاھاندا بۇدى دەرەخ مەۋجۇت ئەمەس،
قەلبىم مېنىڭ ئەينەك ئەمەس ھەم ھېچقاچان:
بۇندا مەۋجۇت بولمىسا گەر زەررە شەيئى،
ئاڭا نەدىن كېلىپ يۇققاي چاڭ ۋە توزان؟

شۇنداق قىلىپ، بەشىنچى ئەۋلاد پېشۋا جەندە - كاسىسىنى خۇيىنىڭغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. سىزنىڭ بۇگۇنكى مۇناجاتىڭىزمۇ خۇددى يۇقىرىدىكى ۋەقەگە ئوخشاپ كېتىدۇ. ھالبۇكى، بايا دەيىۋى سىزگە قويغان ئىما - ئىشارەتلىك سوئال تېخى جاۋابسىز قېلىۋاتىدۇ، ئۇ شۇ پېتى قېلىۋەرسۇنمۇ؟
— جاۋاب بېرەلمىگەندىن كېيىن ئۇتتۇرۇپ قويغىنى شۇ - دە، — دېدى دەيىۋى كۇلۇپ، — شۇ تۇرقى ئۇياق جاۋاب بېرەلمىگەن تەقدىردىمۇ، بۇنىڭ ئۇنچىۋالا ھەيران قالغۇچىلىكى قالمىدى. بۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئەمدى بۇنداق ئىما - ئىشارەتلىك سۆزلەردىن ئېغىز ئاچمىسىلا بولىدۇ. ئىككىمىز بىلىدىغىنىمىزنى سىز تېخى بىلمىسىڭىز، ئىما - ئىشارەتلىك گەپتىن ئېغىز ئېچىشىڭىزغا يەنە نېمە ئورۇن قالدى!
باۋيۈي ئۆزىنى ئويغانغانلار قاتارىدا ھېسابلىغانىدى، لېكىن دەيىۈيىنىڭ سوراقلىرىغا جاۋاب بېرەلمەي قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە باۋچەي يەنە بۇددا كىتابىدىن نەقىل كەلتۈرگەنىدى. ئۇلارنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئىقتىدارىنى باۋيۈي ئادەتتە كۆرۈپ باقمىغانىدى، شۇڭا بىر پەس ئويلىنىپ: «بۇلار ماڭا قارىغاندا بۇرۇن ئېڭى ئېچىلغان دېگەندىمۇ، ئويغانغانلار قاتارىغا تېخى كىرەلمەيدۇ، شۇنداق تۇرۇپ مەن نېمىشقا ئۆزۈمگە ئۆزۈم كۆڭۈل ئاغرىقى تېپىۋالىمەن؟» دېگەن تونۇشقا كېلىپ:

— كىم ئىما ـ ئىشارەتلىك سۆز قىپتۇ، مەن ناھايەت چاقچاق قىلىپ يېزىپ قويىدۇم شۇ، — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ. شۇ گەپلەردىن كېيىن، تۆتەيلەن يەنە بۇرۇنقىدەكلا ئەپلىشىپ قالدى.

كۈتۈلمىگەندە خانىش يۇەنچۇن ئاغۋاتلاردىن پانۇس تېپىشمىقى چىقارغانلىقىنى بىرسى مەلۇم قىلىپ كەلدى. خانىش بۇ تېپىشماقلارنى كۆپچىلىكنى تېپىپ كۆرۈشكە ۋە تاپقاندىن كېيىن ھەربىرى يەنە بىردىن تېپىشماق يېزىپ ئوردىغا كىرگۈزۈپ بېرىشكە بۇيرۇغانىكەن. تۆتەيلەن بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دەرھال جيا ئاننىڭ تۆر ئۆيىگە كېلىشتى. بۇ يەردە بىر بالا ئاغۋات پانۇس تېپىشمىقىغا بېغىشلاپ ئالاھىدە ياسالغان تۆت قىرلىق، ئۈستى تۈز ئاق شايى پانۇسنى كۆتۈرۈپ تۇراتتى، پانۇس ئۈستىگە تېپىشماق يېزىلغان بولۇپ، ھەممىسى ئۇنىڭغا بەس ـ بەس بىلەن كۆز يۈگۈرتۈپ، ئۆزى بىلگىنىچە جاۋاب تاپماقتا ئىدى. شۇ چاغدا بالا ئاغۋات خانىشنىڭ بۇيرۇقىنى يەتكۈزۈپ مۇنداق دېدى:
— خېنىملارنىڭ ئىچىدە تېپىۋالغانلىرى بولسا، تېشىغا چىقارماي ئىچىدە بىلىپلا قەغەزگە يازغاي، ئۇنى يىغىپ ئوردىغا ئېلىپ كېتىمىز، توغرا چىققان ـ چىقمىغانلىقىنى خانىش ئۆزى تەستىقلايدۇ.
باۋچەي بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئىلگىرىرەك كېلىپ پانۇسقا قارىدى، پانۇس ئۈستىدە بولسا رۇبائىي شەكلىدە يېزىلغان بىر تېپىشماق تۇراتتى. بۇنىڭدا ئۇنچىۋالا بىر يېڭىلىق كۆرۈنمىسىمۇ، ئۇنى ماختاپ:
— تېپىش قىيىن ئىكەن، — دەپ، ئويلانغان قىياپەتكە كىرىۋالدى. ئەسلىدە ئۇ بىر كۆرۈپلا تېپىۋالغانىدى. باۋيۈي، دەيىۈي، شياڭيۈن ۋە تەنچۈنلەرمۇ تېپىۋېلىپ، تېشىغا چىقارماي ئۇنى قەغەزگە يېزىپ قويدى. جيا خۇەن ۋە جيا لەنلەرنىمۇ چاقىرتىپ كېلىشتى، ھەممەيلەن تەڭ تېپىشماق تېپىش بىلەن

ئاۋارە بولۇشتى ۋە تاپقانلىرىنى قەغەزگە يېزىپ قويۇشتى. ئاخىر ھەربىرى يەنە مەلۇم نەرسە ئۈستىدە تېپىشماق چىقىرىپ ئۇنى تەۋزۇلۇق بىلەن يېزىپ چىقىپ، پانۇسقا ئېسىپمۇ قويۇشتى.

بالا ئاغۋات ئوردىغا قايتىپ كېتىپ، كەچتە يەنە چىقتى – دە، خانىشنىڭ بۇيرۇقىنى يەتكۈزۇپ:

— خانىش چىقارغان ھېلىقى تېپىشماقنى يىگچۇن خېنىم بىلەن جيا خۇەن بېگىمدىن باشقىلارنىڭ ھەممىسى توغرا تېپىۋېلىشقان. خېنىملارنىڭ ئەۋەتكەن تېپىشماقلىرىنىمۇ خانىش تېپىپ كۆردى، توغرىمىكىن، قانداق، دېدى ۋە تېپىشماقلارغا يازغان جاۋابىنى چىقىرىپ سۇندى. بۇنىڭ ئىچىدە تېپىۋالغانلىرىمۇ، تاپالمىغانلىرىمۇ بار ئىدى. ئاندىن بالا ئاغۋات تېپىۋالغانلارغا ئىنئام قىلىنغان نەرسىلەرنى، يەنى ھەربىر كىشىگە بىردىن ئوردىدا ئىشلەنگەن جوزىدان، بىردىن قاچا يۇغۇچ تەقدىم قىلدى. يىگچۇن بىلەن جيا خۇەن ئىككىسىلا ھېچ نەرسىگە ئىگە بولالمىدى. يىگچۇن بۇنى بىر ئويۇن، كىچىك ئىش دەپ قاراپ، ئۆزىگە بىرەر نەرسە تەگمىگىنىگە پەرۋا قىلمىدى، جيا خۇەن بولسا خىجالەتچىلىكتە قالدى.

— جيا خۇەن بېگىمنىڭ چىقارغان تېپىشمىقى چۈشىنىكسىز بولغانلىقتىن، خانىش ئۇنى تېپىپ كۆرمىدى، ئۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى سوراپ بىلىش ئۈچۈن ياندۇرۇپ كەلدىم، — دېدى بالا ئاغۋات يەنە. تۇرغانلار ئاڭلاپ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەك بولۇپ تېپىشماققا قاراشتى، تېپىشماق بۇنداق يېزىلغانىكەن:

چوڭ ئاكامنىڭ مۈڭگۈزى سەككىز تالا،
ئىككىنچىسىنىڭ مۈڭگۈزى ئىككى تالا.
چوڭ ئاكام ھەممە ۋاق كارىۋاتتا تۇرار،
ئىككىنچىسى ئۆگزىدە زوڭ ئولتۇرار.

بۇنى كۆرگەندىن كېيىن، ھەممەيلەن پاراق ـ پۇرۇق كۈلۈشۈپ كەتتى، جىيا خۇەن ئۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بالا ئاغۋاتقا ئېيتىپ بېرىشكە مەجبۇر بولدى:

— بۇنىڭ بىرسى ياستۇق، يەنە بىرسى يىلباسۇن بېشى، — دەپ جاۋاب بەردى، بالا ئاغۋات خاتىرىلىۋېلىپ، چاي ئىچكەندىن كېيىن ئورنىغا ياندى.

جىيا ئانا يۈەنچۈننىڭ تېپىشماقتا زوقمەن ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭمۇ ھەۋىسى قوزغالدى ـ دە، دەرھال ئەپچىل ۋە چىرايلىق بىر شىرمەللىك پانۇس ياستىپ چىقىپ دالان ئۆيگە ئېسىپ قويۇشنى بۇيرۇدى. ئاندىن خېنىم قىزلارغا بىر ـ بىرىگە بىلىندۈرمەستىن تېپىشماق تۈزۈپ چىقىپ، ئۇنى شىرمەلگە چاپلاپ قويۇشنى بۇيرۇدى. تېپىۋالغانلارغا مۇكاپات بېرىش ئۈچۈن، ئېسىل چاي، مېۋىلەر، ھەر خىل ئويۇنچۇقلار ھازىرلاتتى. جىيا جېڭ دىۋاندىن يانغاندىن كېيىن، جىيا ئانىنىڭ خۇشال ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھېيت ـ ئايەمدە ھەممەيلەن بىلەن بىللە كۆڭۈل ئاچماق بولۇپ، بۈگۈن كەچتە بۇ يەرگە كەلگەنىدى. جىيا ئانا، جىيا جېڭ ۋە باۋيۈلەر تۆردىكى داستىخاندا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، باۋچەي، دەيۈي ۋە شياڭيۈنلەر پەستىكى ئىككىنچى داستىخاندا ئولتۇرۇشتى. پەگاھ ئىنگىلەر ۋە دېدەكلەر بىلەن تولغانىدى. لى ۋەن بىلەن ۋاڭ شىفېڭ ئىككىسى ئىچكىرىكى ئۆيدە بىر داستىخان بولۇپ ئولتۇرۇشتى.

— جىيا لەن قېنى؟ — دەپ سورىدى جىيا جېڭ جىيا لەننىڭ كۆرۈنمىگەنلىكىنى بايقاپ. پەگاھتا تۇرغان خىزمەتكار ئاياللار دەرھال ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ بۇ سۆزنى لى ۋەنگە يەتكۈزدى، لى ۋەن ئورنىدىن تۇرۇپ، تەبەسسۇم بىلەن:

— مېنى بەگ بوۋام بايا چاقىرمىدى، دەپ كىرىشكە ئۇنىمىدى، — دېدى جاۋاپ بېرىپ. خىزمەتكار ئاياللار يەنە قايتىپ چىقىپ، سەۋەبىنى جىيا جېڭغا مەلۇم قىلدى. تۇرغانلار

ئاڭلاپ:
— بۇ بالا زاكىسىدىنلا شۇنداق قىيىق ! — دەپ كۈلۈشتى.
جيا جېڭ دەرھال ئۇنى چاقىرىپ كىرىشكە جيا خۇەن بىلەن بىر خىزمەتكار ئايالنى بۇيرۇدى. جيا لەن كىرگەندىن كېيىن جيا ئانا ئۇنى يېنىغا ئېلىپ ئولتۇرغۇزۇپ مېۋە ئېلىپ بەردى. شۇنداق قىلىپ، ھەممەيلەن ئويۇن - چاقچاق بىلەن كۆڭۈل ئېچىپ ئولتۇرۇشتى. بۇنداق ئولتۇرۇشلاردا، ئادەتتە باۋيۈي گەپ سېتىپ تىنىچ ئولتۇرمايتتى، بۈگۈن بۇ يەردە جيا جېڭ بولغانلىقىدىن، موللا مۇشۈك بولۇۋالغانىدى. قالغانلاردىن شياڭيۈن مۆتىۋەر خانداندىن كېلىپ چىققان ناتىۋان قىزلاردىن بولسىمۇ، ئۇمۇ گەپدان ئىدى، بۈگۈن جيا جېڭ داستىخان ئۈستىدە بولغانلىقتىن ئاغزىغا يۈگەن سېلىۋالغاندەك جىم ئولتۇراتتى. دەييۈي تۇغۇلۇشىدىنلا ئەركە، ئېرىنچەك بولغاچقا، گەپ - سۆزنىمۇ ئانچە خالىمايتتى. باۋچەي ئەسلىدىنلا بۇنداق سورۇنلارنى كۆپ كۆرمىگەچكە ئۆزىنى تېخىمۇ تەمكىن تۇتۇپ ئولتۇراتتى. بۈگۈنكى بۇ ئولتۇرۇش ئائىلىۋى كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈن قۇرۇلغان بولسىمۇ، يۇقىرىقى سەۋەبتىن ھەممىسى قورۇنۇپ قىسىلىپ قېلىشتى.
ئولتۇرۇشنىڭ كەيپى شۇ ھالەتكە چۈشۈپ قېلىشى جيا جېڭنىڭ بۇ يەردە ئىكەنلىكىدىن بولۇۋاتقانلىقىنى جيا ئانىمۇ سەزدى. ئۈچىنچى قېتىم شاراب كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، جيا ئانا جيا جېڭنى ئارام ئېلىشقا قوغلىدى. جيا جېڭمۇ جيا ئانىنىڭ ئۇنى قوغلاشتىكى غەرىزى بۇ يەردىكى ئاچا - سىڭىل، ئاكا - ئىنىلەرنىڭ ئارامخۇدا كۆڭۈل ئېچىشىغا يول ئېچىش ئۈچۈن ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ:
— مەن بۈگۈن ئەسلىي بۇزرۇكۋار ئانىمىز ھۇزۇرىدا پانۇس بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن پانۇس ۋە تېپىشماق ھازىرلانغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئالاھىدە سوۋغا - سالام، شاراب - تائام ئېلىپ كېلىپ قاتناشقىلى كېلىۋىدىم، ئوغۇل - قىز

نەۋرىلىرىگە كۆيۈنگەن شۇ كۆڭۈللىرىدىن پېقىر ئوغۇللىرىغىمۇ ئاز - پاز ئىلتىپات قىلىسىلا نېمە بولاتتى؟ — دېدى ھىجىيىپ تۇرۇپ.

— سەن بۇ يەردە بولساڭ قالغانلار ئويناپ - كۈلەلمەيدىكەن، مېنىڭمۇ ئىچىم پۇشۇپ كېتىدىكەن. سەنمۇ تېپىشماق ئويۇنى قىلىمەن دېسەڭ، ساڭا بىر تېپىشماق ئېيتىپ بېرەي، تېپىپ كۆر قېنى، تاپالمىساڭ پالىسىغا كېتىسەن، — دېدى جىيا ئانىمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ، — دېدى جىيا جېڭ دەرھال كۈلۈپ، — مۇبادا تېپىۋالسام ماڭىمۇ مۇكاپات بېرەرلا؟

— ئەلۋەتتە، — دېدى جىيا ئانا. ئاندىن تۆۋەندىكى تېپىشماقنى ئېيتىپ بەردى.

ئۆزى چاققان مايمۇن كېلىپ،
تۇرار شاختا ئېسىلىپ.
— بۇ نېمە؟

جىيا جېڭ بۇنىڭ ئارچا مېۋىسى ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئەتەي ئۇنى - بۇنى دەپ، نۇرغۇن نەرسىلەرنى پالىغا كەتكۈزدى. ئەڭ ئاخىرىدا تېپىۋالغان بولۇپ، جىيا ئانىدىن مۇكاپات ئالدى ۋە ئۆزى يەنە جىيا ئانىغا تۆۋەندىكى تېپىشماقنى ئېيتىپ بەردى:

ئۇنىڭ ئۆزى تۆت چاسىغىنا،
جىسمى مەھكەم، ئۇيۇلغىنا.
تىلسىز، ئەمما گەپ سورىساڭ،
جاۋابى تېز ئۇدۇلغىنا.
— بۇ نېمە؟

جىيا جېڭ بۇ تېپىشماقنى دەپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ نېمە

ئىكەنلىكىنى باۋيۇيگە ئاستا ئېيتىپ بەردى، باۋيۇي جيا جېڭنىڭ غەربىزنى چۈشىنىپ جيا ئانىغا شىۋىرلاپ قويدى. جيا ئانا ئاڭلاپ بىر پەس ئويلىنىپ كۆرۈپ، ئۇنىڭ راستلا شۇ نەرسە ئىكەنلىكىگە كۆزى يەتكەندىن كېيىن:

— سىياھدان، — دەپ جاۋاب بەردى.

— خان ئانىمىزدىن ئايلىناي، بىر ئاڭلاپلا تېپىۋالدىلا، — دېدى جيا جېڭ كۈلۈپ تۇرۇپ. ئاندىن كەينىگە بۇرىلىپ، — ھېلىقى سوۋغا - سالاملارنى دەرھال كەلتۈرۈڭلار، — دەپ ۋارقىرىدى. پەگاھتا تۇرغان خىزمەتكار ئاياللار «خوپ» دېيىشىپ، چوڭ - كىچىك پەتنۇسلارنى كۆتۈرۈپ جيا ئانىنىڭ ئالدىغا كەلتۈرۈشتى. ئېلىپ كېلىنگەن نەرسىلەرگە جيا ئانا بىر - بىرلەپ كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى پانۇس بايرىمىدا لازىم قىلىنىدىغان ۋە ئوينىلىدىغان بۇيۇملاردىن ئىدى. بۇ نەرسىلەرنى كۆرۈپ جيا ئانىنىڭ كۆڭلى تېخىمۇ كۆتۈرۈلۈپ كەتتى - دە:

— بەگ ئاتاڭلارغا شاراب كەلتۈرۈڭلار، — دەپ بۇيرۇدى. باۋيۇي شاراب قۇيدى، يىڭچۈن ئۇنى جيا جېڭغا سۇندى. ئاندىن جيا ئانا:

— ئاۋۇ شىرەلگە چاپلاقلىق تۇرغان تېپىشماقلارنىڭ ھەممىسىنى باللار ئويلاپ چىقارغان، سەن تېپىپ كۆرچۇ قېنى، ئاڭلاپ باقاي، — دېدى. جيا جېڭ «خوپ» دەپ ئورنىدىن تۇردى - دە، شىرەل ئالدىغا كېلىپ، دەسلەپتە خانىش يۈەنچۈن يازغان تېپىشماقنى ئوقۇدى:

ھەيۋىسى گۈلدۈرچە باردۇر گەۋدىسى بارماقچە يوق،
قۇدرىتى ئالدىدا ئۇنىڭ دۈشمۇ تىرناقچە يوق.
سالىدۇ ساداسى ھەممە كىشىنى ئەندىشىگە،
كۆككە سورۇلغان كۈلى باقساڭ بىراق توزغاقچە يوق.

— بۇ نېمە؟

— بۇ پوجاڭزا ئەمەسمۇ؟ — دېدى جيا جېڭ ئوقۇپ بولۇپ.
— شۇنداق، — دەپ جاۋاب بەردى باۋيۈي. جيا جېڭ ئاندىن يىڭچۈن يازغان تېپىشماقنى ئوقۇدى:

بەرىكىتى تەڭرىگە خاستۇر، ھەرىكىتى بەندىگە، بەس،
كەتسە بەرىكەت كىشىدىن ئەجرىگە يەتمەك بەكمۇ تەس.
نە ئۈچۈن شامۇسەھەرلەپ پۈتمىگەي غوۋغا يەنە؟
چۈنكى تەقدىردە پۈتۈلگەن رىزقىمۇ ئوخشاش ئەمەس.
— بۇ نېمە؟

— بۇ چوت بولسا كېرەك؟ — دېدى جيا جېڭ.
— شۇنداق، — دەپ جاۋاب بەردى يىڭچۈن كۈلۈپ تۇرۇپ. تۆۋەندە تەنچۈننىڭ تېپىشمىقى تۇراتتى، جيا جېڭ ئۇنى ئوقۇدى:

كەلسە چوكانتال بېزەپ ئاسماننى كۆركەم خۇش چىراي،
باللار سۇپا بېشىدا كۆككە باقار توختىماي.
تانىسى ئۈزۈلسە لەيلەپ كېتىدۇ كۈچسىزگىنە،
بۇ جۇدالىق ۋەجىنى شامالغا رەنجىش قىلمىغاي.
— بۇ نېمە؟

— بۇ لەگلەكتەك تۇرىدۇ، — دېدى جيا جېڭ.
— شۇنداق، — دەپ جاۋاب بەردى تەنچۈن. تۆۋەندە يەنە دەييۈيىنىڭ تېپىشمىقى تۇراتتى. جيا جېڭ كېلىپ ئۇنى ئوقۇدى:

خان ھۇزۇرىدىن يېڭىگە چىقتى ئىسنى كىم ئېلىپ،
بولمىسا قالۇن، تۆشەكتىن جاي ئېلىش ئاڭا نېسىپ؟
قىلمىقى جېسەكچىنىڭ ھاجەت ئەمەس تاڭدىن خەۋەر،
يۇرمىگەي دېدەكنى تۈندە ئويغىتىپ مالال قىلىپ.
كۆيگىنى كۆيگەن بېشىكىم تىنمايىن شامۇسەھەر،
ئۆرتىنىپ يۈرىكى كۈندە ئاي ۋە يىللارنى بېسىپ.

كۆن ئۆتەر گاھى ئوچۇق، گاھى تۇتۇق ئۆز مەيلىچە،
تۇتقۇلۇق قىسقا ئۆمۈرنىڭ ۋاقتىنى قىممەت بىلىپ.
— بۇ نېمە؟

— بۇ كۇجە سائەتمۇ نېمە؟ — دېدى جيا جېڭ.
— شۇنداق، — دەپ جاۋاب بەردى باۋيۈي ۋاكالىتەن. جيا جېڭ يەنە تۆۋەندىكى تېپىشماقنى ئوقۇدى:

بىرسى جەنۇبقا قاراپ ئولتۇرىدۇ،
بىرسى شىمالغا قاراپ چوقۇنىدۇ،
رەنجىسەڭ رەنجىيدۇ،
كۈلسەك كۈلىدۇ.
— بۇ نېمە؟

— ھوششەرە! ئەينەك ئىكەن بۇ! — دېدى جيا جېڭ.
— شۇنداق، — دەپ جاۋاب بەردى باۋيۈي كۈلۈپ تۇرۇپ.
— بۇ تېپىشماقنى كىم چىقارغان، ئېتى يېزىلماپتۇغۇ؟ — دەپ سورىدى جيا جېڭ.
— باۋيۈي يازغان چېغى؟ — دەپ جاۋاب بەردى جيا ئانا. جيا جېڭ بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ لام - جىم دېمىدى. ئاندىن باۋچەينىڭ تېپىشمىقىغا نەزەر تاشلاپ ئۇنى ئوقۇدى:

كۆزى بار، گۆھىرى يوق، قارنى بوش، يارغا مىسال،
ئۆرلىگەندە نېلۇپەر سۇ تېگىدىن تاپقاي ۋىسال.
دەل خازان تۆككەندە چىنار، مېھرىبان شۇ ئەر - خوتۇن،
ھىجرانلىقتا قالۇر كىم كەلسە قىش كۆرمەي جامال.
— بۇ نېمە؟①

① «كۆزى بار، گۆھىرى يوق» — «بامبۇك رەپىقە»، بامبۇكتىن ياسىلىدۇ، ئۆزى يۇمىلاق، ئىچى كاۋاك بولىدۇ، ئۇزۇنلۇقى ئىككى - ئۈچ گەز كېلىدۇ، بىرمۇنچە تۆشۈكلىرى بولىدۇ، شامال ئۆتۈشتۇرىدۇ، ئۇخلىغاندا سەگىدەش ئۈچۈن ئۇنى قۇچاقلىۋالىدۇ.

جىيا جېڭ بۇ تېپىشماقنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن: «بۇغۇ بىر چاغلىق نەرسە، كىچىككىنە تۇرۇپ بۇنداق سۆزلەرنى قىلىشىنىڭ ئۆزى بىر شۇملۇقتىن دېرەك بېرىدۇ. بۇنىڭدىن قارىغاندا، بۇ بىر دۇئايىبەتكە كەتكەنلەردىن ئوخشايدۇ» دېگەن ئويلاردا بولدى ـ دە، دىلى غەش بولۇپ، قاتتىق پەرىشانلىق ئىچىدە بېشىنى ساڭگىلاتقىنىچە چوڭقۇر خىيالغا كەتتى.

جىيا ئانا جىيا جېڭنىڭ بۇ ھالەتتە تۇرغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئۇنى ھېرىپ قالغان چېغى دەپ ئويلىدى. ئاندىن يەنە، ئۇ بۇ يەردە بولسا ئاچا ـ سىڭىللار قورۇنۇپ قېلىپ، ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ ئوينالماي قالىدۇ، دەپ:

— ئەمدى سەن كېتىپ ئارام ئال! بىزمۇ يەنە بىرە ئولتۇرغاندىن كېيىن تارقىلىپ كېتىمىز، — دېدى. جىيا جېڭ جىيا ئانىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، دەرھال «خوپ» دېدى ۋە زورغا جىيا ئانىنى يەنە بىرپەس شارابقا تەكلىپ قىلىپ، ئاندىن چېكىنىپ چىقىپ كەتتى. ئۇ ھۇجرىسىغا يېنىپ بارغاندىن كېيىنمۇ، خىيالغا بەند بولۇپ، ئۆرۈلۈپ ـ چۆرۈلۈپ ياتالمىدى ۋە قاتتىق قايغۇ ـ ئەلەم ئىچىدە قالدى.

جىيا ئانا جىيا جېڭنى يولغا سېلىپ قويغاندىن كېيىن:

— سىلەر ئەمدى بىرپەس كۆڭۈل ئېچىڭلار، — دېدى. بۇ گەپنى ئاڭلىغان باۋيۈي خۇددى زەنجىردىن بوشانغان مايمۇندەك، شىرمەللىك پانۇس يېنىغا كېلىپ، قوللىرىنى شىلتىپ تۇرۇپ: «ماۋۇ تېپىشماقنىڭ بۇ جۈملىسى ياخشى چىقمىغان»، «ئاۋۇ تېپىشماق توغرا تېپىلمىدى» دەپ ئاغزىغا كەلگەنچە سۆزلەشكە باشلىدى.

— بايىقىدەكلا پاراڭلىشىپ ئولتۇرساق، سىپايىرەك بولماسمىدى؟ — دېدى دەييۈي. بۇ چاغدا فېڭجىيېمۇ ئىچكىرىكى ئۆيدىن چىقىپ:

— سەندەك ئادەمدىنزە، بەگ ئاتىمىز بىردەممۇ نېرى

كەتمىسە بولىدىغان ئوخشايدۇ. بايا بەگ ئاتىمىزنىڭ ئالدىدا سېنى نېمىشقىمۇ شېئىر، تېپىشماق يېزىشقا دەيدەيگە سىلىپ قويمىغاندىمەن؟ بولمىسا شۇ تۇرقىدا راسا قارا تەرگە چۆمۈلۈپ ئولتۇراتتىڭ! — دېدى گەپكە ئارىلىشىپ. باۋيۈي بۇ گەپنى ئاڭلاپ جىلە بولۇپ، كېلىپ فېڭجيېگە ئېسىلدى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىردەم يېپىلىپ - سېپىلىپ ئولتۇردى.

جيا ئانا لى ۋەن ۋە باشقا خېنىم قىزلار بىلەن بىرپەس پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ هارغىنلىق هېس قىلدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە تۆتىنچى جېسەك ۋاقتىدىنمۇ ئۆتۈپ كەتكەنىدى. شۇڭا، ئۇ تائاملارنى خىزمەتكارلارغا ئىنئام قىلىۋېتىشنى بۇيرۇپ، ئورنىدىن تۇردى.

— ئەمدى تارقىلىپ دەم ئالايلى، ئەتە يەنە هېيت - بايرام، ئەتىگەنرەك تۇرۇش كېرەك بولىدۇ. قالغان ئويۇننى ئەتە ئاخشام ئوينارسىلەر، — دېدى. شۇنىڭ بىلەن هەممىسى بىر - بىرلەپ تارقىلىشىپ كەتتى. ئەتىسى نېمە بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە ئۈچىنچى باب

«غەربىي ھۆجرا» نىڭ گۈزەل ئىبارىلىرىدىن بەرىنانىڭ نەقىل كەلتۈرگەنلىكى
«مودەن شىپاڭى»نىڭ ئېسىل نەغمىلىرى رەنانىڭ دىلىنى ئويغاتقانلىقى

شۇنداق قىلىپ، جىيا ئانا ئەتىسىمۇ بايرامنى كۆپچىلىك بىلەن بىللە ئۆتكۈزدى. خانىش جىيا يۈەنچۈن نەزەرباغقا قەدەم تەشرىپ قىلىپ ئوردىغا يانغاندىن كېيىن، شۇ كۈنى يېزىلغان ھېلىقى بېغىشلىما ۋە شېئىرلارنى تەنچۈنگە كۆچۈرگۈزۈپ چىقىپ، ئاندىن ئۆزى ئۇنىڭ ياخشى - يامانلىرى بويىچە رەتلەپ چىقتى - دە، ئۇنى مەرىپەت بابىدا مەڭگۈ قالدۇرۇلىدىغان يادىكارلىقلار سۈپىتىدە نەزەرباغدىكى خاتىرە تاشلارغا قەيت قىلىپ قويۇشنى بۇيرۇغانىدى. شۇ ئۇچۇردىن، جىيا جېڭمۇ ماھىر ئۇستىلارنى تاللىتىپ كېلىپ، نەزەرباغدىكى خاتىرە تاشلارنى سىلىقلاپ، ئاندىن ئۇنىڭغا قەيت قىلىشنى بۇيرۇدى. بۇ ئىش جىيا جېننىڭ يېتەكچىلىكىدە ۋە جىيا رۇڭ بىلەن جىيا چياڭلارنىڭ نازارىتىدە ئېلىپ بېرىلدى. لېكىن، جىيا چياڭنىڭ بۇ ئىشتىن بۆلەك، يەنە ۋېنگۈەن باشلىق ئون ئىككى نەپەر قىز ئويۇنچىلارنى ۋە ئۇلارنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىنى باشقۇرۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن، قولى بوشىيالمايتتى. شۇڭا، يەنە جىيا چاڭ، جىيا لىڭ ۋە جىيا پىڭلارنىمۇ ياردەمگە چاقىرتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇستىلار خاتىرە تاشلارنى موملاپ سىلىقلاش ۋە خەت نۇسخىلىرىنى تاشقا

چۈشۈرۈش قاتارلىق ئىشلارنى باشلىۋەتتى. بۇ توغرۇلۇق يەنە سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق.

ئەمدى گەپنى تەڭرى ئىگەم بۇتخانىسى بىلەن دارما ئىبادەتخانىسىدىن ئاڭلىغايسىز. بۇ ئىككى جايدا ئون ئىككى نەپەر بالا سىراما ۋە ئون ئىككى نەپەر بالا دەرۋىش بولۇپ، جيا جېڭ ئۇلارنى نەزەرباغدىن ھەرقايسى بۇتخانىلارغا كۆچۈرمەكچى بولۇۋاتقانىدى. شۇ كۈنلەردە، ئارقا كوچىدا ئولتۇرۇشلۇق جيا چىننىڭ ئانىسى ياڭ شى ئانچە ــ مۇنچە ئوقەت قىلىپ كۈن كۆرۈش كويىدا، ئۆز ئوغلىغا بىرەر ئىش تېپىپ بەرمەكچى بولۇپ، جيا جېڭنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىشنى نىيەت قىلىپ تۇرغانىدى. دەل شۇ پەيتتە، ئويلىمىغان يەردىن بۇ ئىش ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرىپ قالدى ــ دە، مەپىگە چۈشۈپ فېڭجېينىڭ ئالدىغا ئىلتىجا قىلىپ كەلدى. ياڭ شى ئادەتتە تىل ياغلىمىلىققا ئۇستا بولغانلىقتىن، فېڭجېي ئۇنىڭ تەلىپىگە ئاسانلا كۆندى ۋە بىرقانچە ئېغىز گەپ تەييارلىۋېلىپ، ۋاڭ ئاغىچا خېنىمغا مەلۇم قىلىپ مۇنداق دېدى:

ــ بالا راھىبە ۋە بالا دەرۋىشلەرنى باشقا جايغا يوللىۋېتىشكە زادىلا بولمايدۇ، كېيىن خانىش يەنە كېلىپ قالسا، «ھاي» دېسە «لەببەي» دەپ تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. ئەگەر تارقىتىۋېتىپ قالساق، بۇلار كېيىن كېرەك بولۇپ قالسا يەنە ئاۋارىگەرچىلىك بولىدۇ. مېنىڭ پىكرىمچە، ئۇلارنى خاندانىمىزغا خاس تۆمۈر ئاستانىلىك مازارغا يوللىۋەتكەن تۈزۈك، ئۇلارنىڭ ئوزۇق – تۈلۈكىنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن، ھەر ئايدا ئادەم بۇيرۇپ بىرنەچچە سەر كۈمۈش ئەۋەتىپ بەرسەكلا ئىش تۈگەيدۇ. كېرەك بولغاندا، بىرسى بېرىپ «ھاي» دېسىلا ھازىر بولىدۇ، ھېچقانداق ئاۋارىگەرچىلىكمۇ بولمايدۇ.

ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، جيا جېڭغا مەسلىھەت سالدى، جيا جېڭ ئاڭلاپ:

ــ خويمۇ ئېسىمگە سېلىپ قويدۇڭ، ئەمىسە شۇنداق

بولسۇن، — دەپ كۈلدى ۋە جيا ليەننى شۇ زامان ئالدىغا چاقىرتتى.

جيا ليەن بۇ چاغدا فېڭجيې بىلەن غىزا ئۈستىدە ئولتۇرغانىدى. ئۇ جيا جېڭنىڭ چاقىرتقانلىقىنى ئاڭلاپ، يەۋاتقان غىزاسىنى تاشلاپ مېڭىشقا تەمشەلگەندە، فېڭجيې ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

— ئالدىرىماڭ تېخى، گېپىمگە قۇلاق سېلىڭ، سىزنى باشقا ئىش توغرىسىدا چاقىرتقان بولسا مەيلى، ناۋادا ھېلىقى بالا راھىبە ۋە بالا دەرۋىشلەر توغرىسىدا بولسا، ھەرقانداق بولسىمۇ مېنىڭ پىكرىمچە بولسۇن، — دەپ بىرمۇنچە گەپ ئۆگەتتى.

— مېنىڭ نېمە كارىم! بىڭسىڭ بولسا ئۆزۈڭ بېرىپ دېگىن، — دېدى جيا ليەن ھىجىيىپ تۇرۇپ بېشىنى چايقاپ. فېڭجيې بۇ جاۋابنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، لىككىدە بېشىنى كۆتۈرۈپ «تاق» قىلىپ چوكىنى شىرەگە قويدى ـ دە، كۈلەيمۇ، كۈلمەيمۇ دېگەن قىياپەتتە جيا ليەنگە تىكىلگىنىچە:

— راست دەۋاتامسىز ياكى ئويىنىشىۋاتامسىز؟ — دەپ سورىدى.

جيا ليەن كۈلۈپ تۇرۇپ:

— يان ھويلىدا ئولتۇرۇشلۇق بەشىنچى يەڭگىمىزنىڭ ئوغلى جيا يۈن ئىش ئىزدەپ ماڭا ئىككى ـ ئۈچ نۆۋەت كېلىپ كەتتى، مەن ماقۇل كۆرۈپ، ئۇنى كۈتۈپ تۇرغىن، دەپ قويغان، ئاران دېگەندە بۇ ئىش چىقسا، ئەمدى سەن كېلىپ چاڭگال سالغىلى تۇردۇڭغۇ!

— بۇنىڭدىن ئەنسىرىمەڭ! — دېدى فېڭجيېمۇ كۈلۈپ، — خانىش باغنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى بۇلۇڭغا قارىغاي ـ ئارچىلار كۆپرەك تىكىلسۇن، راۋاق تۈۋىگە يەنە ھەر خىل گۈل ـ چېچەكلەر تېرىلسۇن، دەپ بۇيرۇغانىكەن، بۇ ئىشلار باشلانغاندا، جيا يۈننى جەزمەن شۇ ئىشقا قويىمەن.

— بوپتۇ، — دېدى جيا ليەن. ئاندىن ئۇ فېڭجيېگە قاراپ

سەل ـ پەل كۆلۈمسىرەپ، ــ سەندىن سورايچۇ، ئاخشام مەن سەل ـ پەللا باشقىچە ياڭزا چىقىرىپ قويسام، ئەجەب تولغىنىپ ـ نازلىنىپلا كەتتىڭا؟ ــ دېدى. بۇ گەپنى ئاڭلاش بىلەنلا فېڭجيې ھۆپپىدە قىزىرىپ كەتتى ۋە پاراققىدە كۆلۈۋېتىپ، جيا ليەنگە «چىرت» قىلىپ بىرنى تۈكۈردى ـ دە، بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە غىزاسىنى يەۋەردى.

جيا ليەن كۈلگىنىچە چىقىپ كەتتى. ئۇ ئالدىنقى ھويلىغا ئۆتۈپ جيا جېڭ بىلەن كۆرۈشتى، جيا جېڭ دەرۋەقە ئۇنى ھېلىقى بالا راھىبە ۋە بالا دەرۋىشلەرنىڭ ئىشى توغرىسىدا چاقىرتقانىكەن. جيا ليەن فېڭجيېنىڭ دېگىنى بويىچە جيا جېڭغا ئۆز پىكرىنى بايان قىلىپ:

ــ قارىماققا جيا چىنغىمۇ خېلى ئەقىل كىرىپ قالغاندەك تۇرىدۇ. بۇ ئىشنى شۇنىڭغا تاپشۇرساقمىكىن، ئاخىر ئۇنىڭ قىلىدىغان ئىشى قەسىرنىڭ قائىدە ـ نىزامى بويىچە ھەر ئايدا ئالدى ـ بەردى بىلەنلا بولىدۇ شۇ، ــ دېدى.

جيا جېڭ ئەزەلدىنلا بۇنداق ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلار بىلەن ئۇنچىۋالا كارى يوق بىر ئادەم بولغاچقا، جيا ليەننىڭ دېگەنلىرىگىمۇ كۆندى. جيا ليەن ھۇجىرىسىغا قايتىپ كېلىپ فېڭجيېگە يەتكۈزدى. ئاندىن فېڭجيې كىشى بۇيرۇپ، بۇ گەپلەرنى ياڭ شىغا يەتكۈزۈپ قويدى ۋە جيا چىن كېلىپ جيا ليەن بىلەن فېڭجيېگە چەكسىز مىننەتدارلىق بىلدۈردى. فېڭجيې يەنە ئۇنىڭغا ئىلتىپات كۆرسىتىپ، ئۈچ ئايلىق چىقىمنى ئالدى بىلەن بەرمەكچى بولدى ـ دە، جيا چىنغا ھۆججەت يازدۇرۇپ، جيا ليەنگە قول قويدۇردى، ئاندىن قوش تەمغىنى دەرھال تارقىتىپ بەردى. جيا چىن خەزىنىدىن سان بويىچە ئۈچ ئايلىق تەمىنات ھېسابىدا ئۈچ يۈز سەر ئاق كۈمۈشنى ئالدى. ئۇ تارازىچىغا «چاي پۇلى بولسۇن» دەپ بىر پارچە كۈمۈشنى تاشلاپ بېرىپ چىقىپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ كۈمۈشلەرنى مۇلازىملىرىغا كۆتۈرگۈزۈپ قايتتى ۋە ئانىسى بىلەن مەسلىھەتلەشتى. شۇ ھامان

مەپە كىرا قىلىپ ئۇنىڭغا چۇشتى ـ دە، رۇڭگو قەسرىنىڭ يان ئىشىكى ئالدىغا كەلدى ۋە يەنە بىرقانچە هارۋا كىرا قىلىپ، ئىچكىرىدىن هېلىقى يىگىرمە تۆت بالىنى چاقىرتىۋېلىپ، ئۇلارنى هارۋىلارغا ئولتۇرغۇزۇپ، تۆمۈر ئاستانىلىك مازارغا قاراپ يولغا چىقتى.

خانىش جيا يۈەنچۈن ئوردىدا «نەزەرباغ توغرىسىدا شېئىرلار» نى رەتلەپ بولغاندىن كېيىن، ئېسىگە بىردىنلا باغنىڭ مەنزىرىلىرى چۈشتى: «باغقا قەدەم تەشرىپ قىلىپ قايتقىنىمدىن كېيىن، هۆرمەت يۈزىسىدىن، ئاتام باغقا قۇلۇپ سالدۇرۇپ ئادەم كىرگۈزمەسلىكى تۇرغان گەپ. بۇنداقتا باغ چۆلدەرەپ قالامدۇ؟ ۋاهالەنكى، خانىدانىمىزدا هازىر شېئىر ـ نەزم يازالايدىغان بىرقانچە هەمشىرىلىرىم بار، ئۇلار ئەنە شۇ يەرگە كۆچۈپ كىرسە، بۇ قىزلارنىڭ كۆڭۈل ـ كۆكسى كۆتۈرۈلۈپ، گۈل ـ گىياهلارنىڭمۇ هۆسن ـ چىرايى ئېچىلماسمىدى؟» ئۇ يەنە: «باۋيۈي باشقا ئاكا ـ ئىنىلىرىگە ئوخشىمايدۇ، كىچىكىدىن تارتىپلا هەمشىرىلىرى ئارىسىدا ئۆسۈپ كېلىۋاتىدۇ، ئەگەر ئۇ كۆچۈپ كىرىشكە رۇخسەت قىلىنمىسا، ئۆزىمۇ خورسىنىپ قېلىشى ۋە مومام بىلەن ئانامنىڭمۇ كۆڭلى غەش بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، ئۇنىڭ كۆچۈپ كىرىشىگىمۇ رۇخسەت بېرىش مۇۋاپىقتەك تۇرىدۇ» دېگەن ئويلاردا بولدى ـ دە، هەرەمئاغىسى شيا جۇڭ ئارقىلىق رۇڭگو قەسرىگە بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇيرۇقتا «باغ ئېتىۋېلىنمىسۇن، ئۇنىڭغا باۋچەي ۋە باشقىلار كۆچۈپ كىرسۇن، ئىلىم تەهسىل قىلىش ئۈچۈن باۋ يۈيمۇ بىللە كۆچۈپ كىرسۇن» دېيىلگەنىدى.

جيا جېڭ ۋە ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بۇيرۇقنى تاپشۇرۇۋالدى. هەرەمئاغىسى شياجۇڭنى يولغا سېلىپ بولۇپ، بۇ ئىشنى جيا ئانىغا مەلۇم قىلىپ قويدى ۋە باغدىكى ئۆيلەرنى سۈپۈرۈپ تازىلاشقا، پەردە ـ چىمىلدىقلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇشقا ئادەم

بۇيرۇدى. بۇ خەۋەرنى باشقىلار ئاڭلاپ ئۈنچىلامۇ قىلىپ كەتمىدى، ئەمما باۋيۈي ئاڭلىغاندىن كېيىن خۇشاللىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالمايلا قالدى. جيا ئانىدىن بىردەم ئۇ لازىم دېسە، بىردەم بۇ لازىم دەپ سورىغىلى باشلىدى. دەل شۇ پەيتتە دېدەكلەردىن بىرسى كېلىپ:

— ئۇلۇغ بېگىم باۋيۈي غوجامنى چاقىرىدۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى. باۋيۈي بۇ گەپنى ئاڭلىشى بىلەنلا بىرھازاغىچە داڭ قېتىپ قالدى، بايىقى خۇشاللىقلىرى ھەش - پەش دېگۈچە غايىب بولۇپ، ئۆڭسۈلى ئۆچتى، جيا ئانىغا تاڭگازىدەك يېپىشىۋېلىپ ئەركىلەشكە باشلىدى ۋە ئۆلسىمۇ بارمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ تۇرۇۋالدى.

— بېرىۋەرگىن، جېنىم بالام! مانا مەن تۇرۇۋېتىمەنغۇ؟ ئۇ ساڭا دىلئازار بېرەلمەيدۇ. سەن پۈتۈپ چىققان نەزمىلەر خانىش ئاچاڭغا يېقىپ قالغانلىقىدىن سېنىمۇ باغقا كۆچۈپ كىرسۇن دەپتۇ، بەلكىم ئاتاڭ سېنى باغقا كۆچۈپ كىرگەندىن كېيىن كەپسىزلىك قىلىپ قويمىسۇن دەپ، ساڭا بىرنەچچە قوۋۇز نەسىھەت قىلىدىغاندۇ، ئاتاڭ ساڭا نېمە دېسە، سەنمۇ ماقۇل دەۋەرسەڭلا ئىش تۈگەيدۇ، — دېدى جيا ئانا باۋيۈينى بەزلەپ، ئاندىن ئىككى نەپەر ئېمىكئانىنى چاقىرتىپ، — باۋيۈينى ساق - سالامەت ئاتىسىنىڭ قېشىغا ئاپىرىپ كېلىڭلار، ئۇنى قورقۇتۇۋەتمىسۇن، — دەپ تاپىلاپ قويدى، ئېمىكئانىلارمۇ «خوپ» دەپ چىقىپ كەتتى.

باۋيۈي بارماي بولماي، بىر قەدەمنى ئۈچ چامداپ دېگۈدەك ئاتىسى ئالدىغا ئاران كەلدى. بۇ چاغدا جيا جېڭ ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن نېمە ئىش ئۈستىدىدۇ مەسلىھەتلىشىپ ئولتۇرۇشاتتى. جىنچۇەر، سەييۈن، سەيفېڭ، شيۇلۇەن ۋە شيۇفېڭ قاتارلىق دېدەكلەر پېشايۋان ئاستىدا ئولتۇرۇشاتتى. ئۇلار باۋيۈينىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپلا، تۇمشۇقلىرىنى پۈرۈشتۈرۈپ كۈلۈشتى. جىنچۇەر باۋيۈينى كاپ قىلىپ

تۇتۇۋېلىپ:
— مەن تېخى كالپۇكۇمنى يېڭىلا تاتلىققىنا ئەگلىك بىلەن بويىۋالدىم، شۇ تاپتىلا ئۇنى شورىۋالمامسىز! — دېدى پىچىرلاپ، سەيىۇن چىنچۇەرنى ئىتتىرىۋېتىپ:
— خەقنىڭ يۇرىكى پوك - پوك بولۇپ تۇرغاندا جىلە قىلغىنىڭ نېمىسى، — دېدى. ئاندىن باۋيۇيگە قاراپ، — ھازىر ئۇلۇغ بېگىمنىڭ خۇش كەيىپ ئولتۇرغان ۋاقتى، تېز رەك كىرىڭ، — دېدى. باۋيۇيمۇ ئىشىك ياقىلاپ ئىچكىرى كىردى. بۇ چاغدا جيا جېڭ بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ھەر ئىككىسىلا ئۆيدە ئىدى. جياۋ كىچىك ئاپا باۋيۇيگە مىلەڭزىنى ئېچىپ بەردى، ئۇ ياندىپ ئۆيگە كىردى. جيا جېڭ بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىم كاڭدا بىر - بىرىگە قارىشىپ ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىۋاتاتتى، پەگاھتا بىر قۇر ئورۇندۇق قويۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭدا يىڭچۇن، تەنچۇن، شىچۇن ۋە جيا خۇەن تۆتەيلەن ئولتۇرۇشاتتى. باۋيۇي ئۆيگە كىرىشى بىلەن تەڭلا تەنچۇن، شىچۇن ۋە جياخۇەن ئۇچى ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنى قارشى ئالدى.
جيا جېڭنىڭ ئالدىدا تۇرغان باۋيۇيگە كۆزى چۈشتى. باۋيۇينىڭ رەڭگىرويى نۇرلۇق، ھۆسن - جامالى كىشىنى جەلپ قىلارلىق ئىدى. ئاندىن جيا جېڭ يەنە جيا خۇەنگە كۆز يۈگۈرتتى، جيا خۇەن ئۇنىڭ كۆزىگە كۆرۈمسىز، قوپال كۆرۈنۈپ، بىردىنلا مەرھۇم ئوغلى جيا جۇن ئېسىگە كېلىپ قالدى. ئۇ يەنە ۋاڭ ئاغىچا خېنىمدىن بولغان بىرلا ئوغلى باۋيۇي قالغانلىقىنى ۋە ئۇنى ئادەتتە ئانىسى گۆھەردىن ئارتۇق كۆرىدىغانلىقىنىمۇ يادىغا ئالدى. ئاندىن يەنە ساقىلىنىڭ ئاقارغانلىقىنى ئەسلەپ، باۋيۇيگە بولغان ئاچچىقى خېلىلا ياندى. بىرھازادىن كېيىن ئۇ:
— خانىش ئاچاڭ، — دېدى باۋيۇيگە قاراپ، — سېنى ھەر كۈنى تالادا ئويۇن - تاماشا بىلەن بولۇپ كېتىپ، بارغانسېرى دەرس ئوقۇشقا ئېرىنىدىغان بولۇپ قاپتۇ، ئەمدى ئۇنىڭ ئاچا -

سىڭىللىرى بىلەن بىللە باغدا تۇرۇپ كىتاب ئوقۇشنى چىڭ تۇتۇش كېرەك، دەپ تاپىلاپتۇ. بۇنىڭدىن كېيىن ئوقۇشقا كۆڭۈل قوي، يەنە بىئەدەپلىك قىلىپ يۈرىدىغان بولساڭ، ئۇ چاغدا ئۆزۈڭگە پەخەس بول !

— باۋيۈي ھەربىر سۆز ئارىلىقىدا «خوش» دەپ تۇردى. ئاندىن ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ئۇنى يېنىغا تارتىپ ئولتۇرغۇزدى. تەنچۈن، شىچۈن ۋە جيا خۇەنلەر ئۆز ئورۇنلىرىغا بېرىپ ئولتۇرۇشتى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم باۋيۈينىڭ باش - كۆزلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— ھېلىقى كۈمىلاچ دورىڭنى يەپ بولدۇڭمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بىر دانىسى قالدى، — دەپ جاۋاب بەردى باۋيۈي.

— ئەتە يەنە ئون دانە ئالدۇرۇپ بېرەي، ھەر كۈنى ئۇخلاشتىن ئاۋۋال، شىرېن ساڭا يېگۈزۈپ بولۇپ ئاندىن ئۇخلاتسۇن.

— خان ئانامنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە شىرېن ماڭا ھەر كۈنى ئۇخلاشتىن بۇرۇن يېگۈزۈۋاتىدۇ.

— شىرېن دېگەن كىم ئۇ؟ — دەپ سورىدى جيا جېڭ.

— دېدەك قىز، — دەپ جاۋاب بەردى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم.

— دېدەك قىز دېگەنگە ئادەتتىكى ئىسىمنى قويىسىمۇ بولىۋېرىدۇ، بۇنداق غەلىتە ئىسىمنى ئۇنىڭغا كىم قويۇپتۇ؟ — دەپ سورىدى جيا جېڭ يەنە. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم جيا جېڭنىڭ ياقتۇرمىغانلىقىنى سېزىپ، باۋيۈينى ئاقلاپ:

— ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم قويغاندۇ، — دېدى.

— ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم بۇنداق گەپلەرنى نەدىن بىلسۇن؟ بۇ چوقۇم باۋيۈينىڭ ئىشى، — دېدى جيا جېڭ. باۋيۈي ئاتىسىدىن يوشۇرالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇرۇپ:

— مەن بۇرۇن شېئىر ئوقۇپ يۈرگەن چاغلىرىمدا، قەدىمكى شائىرلارنىڭ «جىلۋە ئەيلەپ خۇش پۇراق گۈل دىلنى خۇيما ئۆرتىدى» دېگەن بىر مىسرا شېئىرى يادىمدا قاپتىكەن، بۇ

دېدەكنىڭ فامىلىسى خۇا (گۇل) بولغاچقا، ئۆيۈمگە كەلگەنىدىلا دەپ قويغان، — دەپ جاۋاب بەردى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم دەرھال باۋيۈيگە قاراپ:

— بىرىپ ئۇنىڭ ئىسمىنى ئۆزگەرتىۋەتكىن، — دېدى. ئاندىن يەنە جيا جېڭغا قاراپ، — سىلىمۇ بۇنداق ئۇششاق ئىشلارغا كايىپ كەتمىسىلە، — دېدى.

— ئۇنىڭغۇ ئانچە دەخلىسى يوق ئىش، ئۆزگەرتمىسىمۇ بولىدۇ. بىراق، بۇنىڭدىن مەلۇمكى، باۋيۈي توغرا يولغا ماڭماي، ساپلا ئىشق - مۇھەببەت شېئىر - نەزملىرىگە باش قاتۇرۇپ يۈرۈپتۇ، — دېدى جيا جېڭ. ئاندىن، — كەتمەي نېمە قىلىپ تۇرىسەن، شۇم ئەبلەخ! — دەپ باۋيۈيگە ۋارقىرىدى.

— كەتكىن، بالام! موماڭ تاماقتا سېنى كۈتۈپ قالمىسۇن، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىممۇ ئالمان - تالمان.

باۋيۈي «خوپ» دەپ ئاستا شوخشۇپ چىقىپ كەتتى ۋە جىنچۇەرگە قاراپ تىلىنى چىقىرىپ قويۇپ، كۈلگەن پېتى ئېمىنكىئانىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، ئۇچقاندەك كۆزدىن غايىب بولدى. بۇلار دەھلىز ئالدىغا كەلگەندە، شىرېننىڭ ئىشىككە يۆلىنىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. شىرېن باۋيۈينىڭ ساق - سالامەت يېتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى - دە:

— نېمىشقا چاقىرتىپتۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ھېچنېمىگە، مېنى باغقا كۆچۈپ كىرگەندىن كېيىن، كەپسىزلىك قىلىپ قويمىسۇن دەپ، بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلىپ قويدى، — دېدى باۋيۈي. ئاندىن ئۇ جيا ئانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئاتىسىنىڭ نېمىگە چاقىرتقانلىقىنى مەلۇم قىلىپ قويدى. دەييۈيمۇ مۇشۇ يەردە ئىدى، باۋيۈي ئۇنى كۆرۈپ:

— سىز قايسى جايدا تۇرۇشنى خوپ كۆرۈۋاتىسىز؟ — دەپ سورىدى. دەييۈيمۇ دەل مۇشۇ ئىش ئۈستىدە ئويلىنىپ تۇرغانىدى، باۋيۈيگە جاۋابەن:

— بامبۇكزار ساراي خوپ كېلەرمىكىن دەپ ئويلاۋاتىمەن. ئۇ

يەردىكى ئەگىم سالاسۇنلارنى چۇمكەپ تۇرغان بامبۇكلارنى يارىتىپ قالدىم، باشقا جايلارغا قارىغاندا خىلىۋەترەك ئىكەن، — دېدى. باۋيۈي ئاڭلاپ چاۋاك چېلىپ كۈلۈپ كەتتى:

— مېنىڭ ئويلىغان يېرىمدىن چىقمىپسىز! مەنمۇ سىزنى شۇ جايدا تۇرسۇنمىكىن دېۋىدىم. مەن ئارامبەخش هويلىدا تۇرىمەن، ئىككىمىزگە هەم يېقىن، هەم خالىي.

ئىككىسى مۇشۇ مەسلىھەتتە بولۇۋاتقاندا، جيا جېڭ جيا ئانىغا مەلۇمچى ئەۋەتىپ «ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئىككىنچى كۈنى خاسىيەتلىك كۈن. بەگ ـ خېنىملار باغقا ئاشۇ كۈنى كۆچۈپ كىرسۇن. بۇ بىرقانچە كۈن ئىچىدە خىزمەتكارلار كىرىپ، بۆلۈنۈپ سەرەمجانلاشتۇرۇپ قويىدۇ» دەپ ئېيتقۇزۇپ قويىدى. باۋچەي ئاسارۇنزار هويلىدا، دەيىيۈي بامبۇكزار سارايدا، يىڭچۈن زەرەپشان راۋىقىدا، تەنچۈن چىنارلىق كۆتۈپخانىدا، شىچۈن چاكاندىزار ئايۋاندا، لى ۋەن خۇشبۇي شالزارلىقتا، باۋيۈي ئارامبەخش هويلىدا ئولتۇرىدىغان بولۇشتى. هەربىر جايغا يەنە ئىككىدىن ئىنىكە ۋە تۆتتىن دېدەك قوشۇپ بېرىلدى. هەربىرسىنىڭ ئېمىكئانىلىرى ۋە خاس دېدەكلىرى بولغاننىڭ سىرتىدا، يەنە تازىلىق ئىشلىرى ئۈچۈنمۇ چۆرە قىزلار تەيىنلەندى. يىگىرمە ئىككىنچى كۈنى يېتىپ كەلگەندە، هەممەيلەن باغقا كۆچۈپ كىرىشتى. باغ ئەمدى بۇرۇنقىدەك ئۈنداق غېرىبسىنىپ قالمىدى، بەلكى بىردىنلا گۈل ـ چېچەكلەر بىلەن هۆسن تالىشىپ تۇرغان هاي ـ هاي كىيىملەرگە ۋە تال ـ سۆگەتلەر ئارا گۈپۈلدەپ پۇراق چېچىپ تۇرغان ئۇپا ـ ئەڭلىك هىدلىرىغا تولدى.

خوش، بۇ گەپلەر ئەمدى شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. گەپنى يەنە باۋيۈيدىن باشلايلى. باۋيۈي باغقا كۆچۈپ كىرگەنلىكىدىن تولۇق مەمنۇن ئىدى، باشقىچە تەمە ـ غەرەزدە بولمىدى، ئاچا ـ

سىڭىللىرى ۋە دېدەك قىزلار بىلەن بىللە كىتاب ئوقۇش، خەت يېزىش، ساز چېلىش، شاھمات ئويناش، رەسىم سىزىش، شېئىر يېزىش، ھەتتا گۈل ـ كەشتە تىكىش، گۈل ئۈزۈپ، بەشقۇلاق ئىزدەش، غەزەل ئوقۇش ـ قوشاق ئېيتىش، خەت ئويۇنى قىلىپ تېپىشماق ئويناش بىلەن بەند بولۇپ، كۆڭلىرىنى ئىنتايىن كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى. باۋيۇي تۆت پەسىل توغرىسىدا تۆۋەندىكى قىتئەلەرنى يازدى، ئانچە ياخشى بولمىسىمۇ، ئۇنىڭدا چىن ھېسسىيات ۋە چىن مەنزىرىلەر تەسۋىرلەنگەنىدى:

باھار كېچىسى

قىرمىزى شايى كۆشەك ئىچىگە يايغاندا ئورۇن،
كەلدى يىراقتىن پاقا ئۈنى ئوچۇق گاھ يوشۇرۇن.
قوندى يامغۇر ۋەجىدىن ياستۇقتا سالقىنلىق كېلىپ،
ئەسكە سالدى چۈشتە كۆرگەن يارنى نەق باھار بۇگۈن.
كىمنى دەپ شام كۆزىدىن تۆككەندۇ ياش تارام ـ تارام،
كايىدى غەمكىن چىراي گۈل غۇنچىسى يا مەن ئۈچۈن.
كېنىزەك قىزلاركى كۆنگەچ ئەركە ـ ئېرىنچەك بولۇپ،
ياتمىدى زېرىككىچە باشلاپ تولا كۈلكە ـ ئويۇن.

ياز كېچىسى

كەشتىچى قىزلار ھېرىپ غەرق ئۇيقۇغا كەتتى راۋان،
چايغا ئۈندەپ زەر قەپەستە شاتۇتى سۆردى زۇۋان.
ئاچتى ئوردا كۆزگىسىنى چاچتى ئاي پەنجىرگە نۇر،
چۈلغىدى سەندەل كۆجە چاچقاچ پۇراق ئۆينى مانان.
كەھرىۋا جامىغا قۇيدى نېلۇپەر گۈلابىنى،
ئەستى شامال شىشە پەنجىرە تۈۋىدە، راھەت بۇ جان.

چۈشتى راۋاقتىن گۈزەللەر ئەڭنىنى يۆتكەپ شۇ تۇن،
كەلدى يەلپۈپ يەلپۈگۈچنى كۆل بويى شىپاڭ سايان.

كۈز كېچىسى

چىپ ئۇزۇلدى قۇۋا ئايۋاندىن تالانىڭ غوۋغىسى،
كىردى شايى پەردىدىن جىلۋىلىنىپ ئاي شولىسى.
ئەتتى تۇرنىلار كېلىپ مۇخ قاپلىغان تاشنى ماكان،
بولدى شەبنەملىك چىنارلار قاغىلارنىڭ ئۇۋىسى.
سالدى زەن ئەنقا چېكىلگەن كۆرپىنى دېدەك كېلىپ،
چۈشتى بېشىدىن خېنىمنىڭ سوڭرە زۇمرەت تاجىسى.
تىنچ كېچە بۇ، ئۇيقۇ يوق، لەپ قۇرۇدى مەي ۋەجىدىن،
بولسا قېنىق چاي پۇتەتتى بۇ ئۇسسۇزلۇق جەبرىسى.

قىش كېچىسى

نىسپىي تۇن مېيخۇا ۋە بامبۇك كەتتى ئۇيقۇغا پېتىپ،
قاچتى كۆزدىن ئۇيقۇ ماموق چەكمە يوتقاندا يېتىپ.
قارىغايلىق هويلىدا يېگانە يۇرەر تۇرنا، بەس،
كەتتى قار چۈشكەندە بۇندىن بۇلبۇلۇم قانات قېقىپ.
ماش رەڭ شۇ چۆرىنىڭ توڭغاندۇ شائىرلىق هېسى،
ئۆتتى گەر بەگزادىنى مەي ئىچىسمۇ سوغۇق چېقىپ.
باركاللا، چۆرە قىزنىڭ شۇ بىلىمچان پەمىگە،
قار سۇيىدىن ۋاقتىدا كەلتۇردى تەملىك چاي ئېتىپ.

گەپنى شېئىر يازغان باۋيۇي ئۇستىدە ئەمەس، بەلكى باۋيۇي يازغان شېئىر ئۇستىدە ئېيتماقچىمىز. رۇڭگو قەسىرىنىڭ ئون ئىككى - ئون ئۈچ ياشلىق بەگزادىسى يازغان بۇ شېئىرلار شۇ چاغدىكى بىرمۇنچە خۇشامەتچىلەرنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قېلىپ،

ئۇلار ئۇنى كۆچۈرۈۋېلىپ ھەر قەيەردە ماختاپ يۈردى. بەزى شاللاق ياشلارمۇ ئۇنىڭدىكى ئىشق ـ مۇھەببەتلىك ئىبارىلەرگە ئاشىق بولۇپ قېلىپ، يەلپۈگۈچلىرىگە ۋە تاملارغا يېزىۋېلىپ، ئاغزىدىن چۈشۈرمەي ئوقۇپ يۈرۈشتى، ھەتتا بەزىلەر كېلىپ باۋيۇيدىن شېئىر سورايدىغان، سىزغان رەسىملىرىگە بېغىشلىما يېزىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىدىغان بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن باۋيۇي كېرىلىپ كېتىپ، ھەر كۈنى مۇشۇنداق غەيرىي ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بولۇۋالدى. جىمجىتلىقتىن ئەنسىزلىك تۇغۇلىدۇ دېگەندەك، كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى باۋيۇيمۇ جىم بولالماي، ئۇمۇ ـ بۇمۇ ياقمايدىغان، كىرسە ـ چىقسا ئىچى پۇشىدىغان بولۇپ قالدى. باغدا ئۆزلىرىنىڭ مەسۇمە چاغلىرىنى نادانلىقتا ئۆتكۈزۈۋاتقان، ئولتۇرۇش ـ قوپۇشتا نامەھرەملىكنى بىلمەيدىغان، غەرەزسىزلا ئويۇن ـ چاقچاق قىلىپ يۈرۈشكەن ھېلىقى قىزلار باۋيۇينىڭ بۇ چاغدىكى كۆڭلىنى قانداقمۇ بىلسۇن؟ باۋيۇي بولسا قورۇنۇپ ـ قىسىلىپ قېلىۋاتاتتى، باغدىن زېرىكىپ، ھە دەپ تالاغىلا قاتراش كويىدا بولۇپ، ھاڭۋاقتى بولۇپ قالدى. لېكىن، كۆڭلىدىكىنى ئېيتالماي ئازابلىناتتى. باۋيۇينىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرگەن مىڭيەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن ئۇيان ئويلاندى، بۇيان ئويلاندى، ئەمما ئۇنىڭ ئويلىغانلىرىنىڭ ھەممىسى باۋيۇي ئوينىغان، زېرىككەن ئويۇنلار ئىدى. بىراق، بىرلا ئىشنى باۋيۇي تېخى كۆرۈپ باقمىغانلىقىنى يادىغا كەلتۈرۈپ، كىتابپۇرۇشقا بېرىپ، قەدىمكى ۋە ھازىرقى زامان ھېكايىلىرىدىن، شۇنىڭدەك جاۋفېييەن، جاۋخېدي، ۋۇزېتيەن ۋە ياڭ يۈيخۇەن قاتارلىق خانىش، كېنىزەكلەرنىڭ «غەيرىي رەسمىي تەرجىمىھال» لىرى ھەم سەھنە ئەسەرلىرىدىن بىرمۇنچىسىنى سېتىۋېلىپ كېلىپ باۋيۇيگە تەقدىم قىلدى. باۋيۇي بۇ كىتابلارنى كۆرۈپ، خۇددى گۆھەر تېپىۋالغاندەك خۇش بولۇپ كەتتى.

— باغقا ئەكىرىشكە بولمايدۇ، بىرەركىم ئۇقۇپ قالسا، ئۇ

چاغدا بۇرنۇمدىن بۇلاق قىلىدۇ، — دەپ تاپىلاپ قويدى مىڭىيەن. لېكىن، باۋيۇينىڭ بۇ كىتابلارنى باغقا ئەكىرمەسلىكى مۇمكىنمۇ؟ ئۇ ئۇنداق ئويلاپ، بۇنداق ئويلاپ ئاخىر بايانلىرى ئەدەپلىكرەك بولغان كىتابلاردىن بىرقانچە جىلدنى تاللاپ، باغقا ئېلىپ كىرىپ تاختىبېشىغا تىقىپ قويۇپ، خالىي چاغلاردا ئوقۇشقا كىرىشتى، بايانلىرى تولىمۇ يالىڭاچ ۋە قوپالراق بولغانلىرىنى تاشقىرىقى كۇتۇپخانىغا يوشۇرۇپ قويدى.

شۇ كۈنى ئۈچىنچى ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ئىدى. باۋيۇي ئەتىگەنلىك غىزادىن كېيىن، «ۋىسالنامە»① ناملىق كىتابنى ئېلىپ، ئەترەپشان كۆۋرۈكى يېنىدىكى شاپتۇل تۈۋىگە جايلاشقان تاش ئۈستىگە كېلىپ ئولتۇردى ـ دە، كىتابنى ئېچىپ باشتىن ـ ئاخىرغىچە تەپسىلىي ئوقۇشقا كىرىشتى. ئۇ «خۇددى يامغۇردەك قۇيۇلدى قىپقىزىل گۈل بەرگىسى» دېگەن جۈملىگە ئوقۇپ كەلگەندە، غۇيۇلداپ كەلگەن شامال شاپتۇل چېچەكلىرىنى يامغۇردەك تۆكۈۋېتىپ، ئۇنىڭ ئۈستىبېشى، كىتاب ۋە يەر چېچەك بەرگىلىرى بىلەن تولدى. باۋيۇي ئورنىدىن تۇرۇپ سىلكىندى ۋە دەسسىلىپ كەتمىسۇن دەپ بەرگىلەرنى ئاۋايلاپ ئېتەكلىرىگە ئېلىپ كۆلگە ئەكېلىپ تۆكتى. چېچەك بەرگىلىرى سۇ ئۈستىدە لەيلىگىنىچە ئەترەپشان چۈشۈرگىسىدىن ئېقىپ چىقىپ كەتتى.

ئۇ يەنە ئۆز ئورنىغا يېنىپ كېلىپ، يەردە يەنە بىرمۇنچە چېچەك بەرگىلىرى تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، قانداق قىلىشىنى تېخى ئويلاپ يەتمەي تۇرغىنىدا، كىمدۇر ئۇنىڭ كەينىدىن كېلىپ:

— بۇ يەردە نېمە قىلىۋاتىسىز؟ — دەپ سورىدى.

باۋيۇي كەينىگە بۇرۇلۇپ دەييۈينى كۆردى. دەييۈينىڭ مۈرىسىدە ئوتىغۇچ، ئوتىغۇچ سېپىدا شايى خالتا ۋە قولىدا

---

① «ۋىسالنامە» — تاڭ دەۋرىدىكى يۈەن جېن يازغان ئەسەر، بۇنى «يىڭىيىڭ تەرجىمىھالى» ياكى «ۋىسالنامە» دەپمۇ ئاتايدۇ. كېيىن جىن ۋە يۈەن دەۋرلىرىدىكى كىشىلەر بۇ ھېكايىنى «غەربىي ھۇجرا» دېگەن سەھنە ئەسىرىگە ئۆزگەرتىپ چىققان.

سۇپۇرگە تۇراتتى.

— ئوبدان ۋاقىتتا كەلدىڭىز، — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ تۇرۇپ، — يەردە ياتقان چېچەك بەرگىلىرىنى سۈپۈرۈپ كۆلگە ئاپىرىپ تۆكۈۋېتىڭ، مەن ھېلى بىرمۇنچىسىنى تۆكۈۋېتىپ كەلدىم.

— سۇغا تۆككىلى بولمايدۇ، — دېدى دەييۈي ئېتىراز بىلدۈرۈپ، — سىزگە بۇ يەردىكى سۇ پاكىزدەك كۆرۈنگەن بىلەن، بۇ يەردىن ئېقىپ چىقىپ كەتكەن سۇ خەقلەرنىڭ ئىشىكى ئالدىدىن ئۆتىدۇ، ئۇ يەرلەردە نېمىلەر يوق دەيسىز؟ چېچەك بەرگىلىرى بەربىر بۇلغىنىپ كېتىدۇ. ئاۋۇ بۇلۇڭدا مېنىڭ گۈل كۆمۈپ يۆرگەن بىر جايىم بار، بۇلارنى سۈپۈرۈپ، ماۋۇ شايى خالتىغا قاچىلاپ شۇ يەرگە ئاپىرىپ كۆمۈۋېتەيلى. ئۇلار كۈنلەرنىڭ بىرىدە تۇپراققا ئايلىنىپ كېتىدۇ ـ دە، پاكلىقى بويىچە قېلىۋېرىدۇ.

باۋيۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بۆلەكچىلا خۇشال بولۇپ كەتتى.

— توختاپ تۇرۇڭ، — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ تۇرۇپ، — مەن بۇ كىتابنى ئاپىرىپ قويۇپ كېلىپ، ئاندىن سىزگە ياردەملىشەي.

— نېمە كىتاب ئۇ؟ — دەپ سورىدى دەييۈي. باۋيۈي بۇ سوئالنى ئاڭلاپ كىتابنى يوشۇرۇشقا ئالدىرىدى ـ دە:

— «مۇرەسسە ـ مادارا»، «ئىلمى ئەزەم» دېگەن كىتابلار شۇ، — دەپ جاۋاب بەردى.

— سىز يەنە كۆز بويامچىلىق قىلىۋاتىسىز، ياخشىسى، ماڭا ھازىرلا كۆرسىتىڭ!

— سىزدىن قورقۇۋاتقىنىم يوق، ئۇكام، كۆرىمەن دېسىڭىز، كۆرۈڭ مانا، بىراق بىركىمگە زادى دەپ قويماڭ. بۇ بەلەن كىتاب ئىكەن، كۆرۈپلا قالدىڭىز، بولدى، غىزا يېيىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالىدىكەنسىز! — باۋيۈي كىتابنى دەييۈيگە سۇندى. دەييۈي قولىدىكى ئەسۋابلارنى يەرگە قويۇپ، كىتابنى قولىغا ئېلىپ،

بىر باشتىن ۋاراقلاپ كۆرۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ كۆرگەنسېرى كۆرگۈسى كېلىپ، بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتە ـ ئۆتمەيلا بىرقانچە بابىنى كۆرۈپ بولدى. كىتابنىڭ تىلى دەييۇيىنى ھەيران قالدۇرۇپ، دىلىنى مەپتۇن قىلىۋالغانىدى. ئۇ پۈتۈن زېھنىنى كىتابقا توپلاپ، سۆز ـ ئىبارىلەرنى كۆڭلىگە تىزىپ ماڭاتتى.

— دەڭە ئۇكام، ياخشىمىكەن؟ — دەپ سورىدى باۋيۈي. دەييۇيمۇ تەبەسسۇم ئارىلاش بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

— «غەم ۋە بىمار ئالدى ئوراپ بويىنى» دېگىنى دەل مەن، «خەلقئالەم بولدى شەيدا ھۆسنىگە» ① دېگىنى دەل سىز، — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ تۇرۇپ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ دەييۈي ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى. ئۇ ئەگىم قېشىنى گويا تۈرۈپ، گويا تۈرمەي، خۇمار كۆزىنى گويا ئېچىپ، گويا ئاچماي، بىر كايىپ، بىر قېيىدىغاندەك باۋيۈيگە تىكىلىپ قاراپ ۋە قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ:

— بېشىڭىزنى يەيدىغان، نېمە دەپ جۆيلۈۋاتىسىز! بىكاردىن ـ بىكارغا نەدىكى شەھۋانىيەت كىتابلىرىنى ئەكېلىپ، تېتىقسىز گەپلەر بىلەن كىشىنى بوزەك قىلغىلى تۇردىڭىزغۇ، بېرىپ تاغام بىلەن هاممامغا دېمىگىنىمنى كۆرۈڭ! — دېدى. دەييۈي «بوزەك» دېگەن گەپنى ئاغزىدىن چىقىرىش بىلەنلا، كۆزلىرىدىن ياش ئەگىپ، ئورنىدىن قوپۇپ ماڭدى.

باۋيۈي ھودۇققىنىدىن دەرھال دەييۇينىڭ ئالدىنى توسۇپ:

— جېنىم ئۇكام! نېمىلا بولسۇن، مېنى مۇشۇ دورەم كەچۈرۈڭ! مەن سىزنى راستىلا بوزەك قىلىشنى ئويلىغان بولسام، ئەتىلا كۆلگە چۈكۈپ گۇمبەز پاقىغا يەم بولاي، تاشپاقىغا ئايلىنىپ كېتەي، ئەتە ـ ئۆگۈن سىز بىرىنچى مەرتىۋىلىك ئاغىچا خېنىم بولۇپ، قېرىپ ئۇ دۇنياغا سەپەر

---

① بۇ «غەربىي ھۇجرا» دىكى مىسرالار. «غەم ۋە بىمار ئالدى ئوراپ بويىنى» دېگىنى تالىپ جاڭ شېڭ، «خەلقئالەم بولدى شەيدا ھۆسنىگە» دېگىنى خېنىم قىز يىڭيىڭ.

قىلغىنىڭىزدا قەبرە تېشىڭىزنى ئۆمۈرۋايەت كۆتۈرۈپ تۇراي، — دەپ نالە قىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇ گەپلىرى دەيىۋىنىڭ كۆلكىسىنى قىستاپ، پىسسىڭىدە كۈلۈۋەتتى. ئاندىن كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ ۋە كۈلۈپ تۇرۇپ:

— تۇفى! — دېدى باۋيۇيگە قاراپ، — سىزنى «كۆمۈشىمىكىن دېسەم، قەلەي ئىكەنسىز»①، قورقۇپ شۇ ھالەتكە چۈشۈپ قالىدىغان كىشى كەلسە ـ كەلمەس سۆزلەيدىكەن تېخى، — دېدى.

— دەپ بېقىڭە، ئۆزىڭىزچۇ؟ مەنمۇ بېرىپ چاقىمەن سىزنى، — دېدى باۋيۈي.

— سىزنىڭ زېھنىڭىز قىلىچتەك ئۆتكۈر بولسا، مېنىڭ كۆزۈممۇ چاقماقتەك ئىتتىك! — دېدى دەيىۋي. باۋيۈي كىتابنى يىغىشتۇرۇۋېتىپ:

— ئۇنداق گەپلەرنى قويايلىچۇ، تېزرەك بېرىپ چېچەك بەرگىلىرىنى كۆمۈۋېتەيلى، توغرىسى شۇ، — دېدى ـ دە، ئىككىسى چېچىلىپ ياتقان بەرگىلەرنى يىغىشقا كىرىشتى.

ئۇلار چېچەك بەرگىلىرىنى ئەمدىلا كۆمۈۋېتىپ تۇرغىنىدا، يېنىغا شىرېن كېلىپ:

— كىشىنى شۇنچىلامۇ ئىزدىتەمسىز؟ بۇ يەرگە كېلىۋالغىنىڭىزنى قاراڭە! ئۇ تەرەپتىكى ئۇلۇغ بېگىمنىڭ تاۋى يوق بولۇپ قاپتۇ، خېنىملارنىڭ ھەممىسى ئېسەنلىك سوراشقا ئۆتۈپ كېتىشتى، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم سىزنىمۇ بېرىپ يوقلاپ كەلسۇن، دەۋاتىدۇ. بولۇڭ، تېز بېرىپ ئېگىنىڭىزنى يۆتكىۋېلىڭ، — دېدى. باۋيۈي بۇ گەپلەرنى ئاڭلىشى بىلەن تەڭ دەرھال كىتابنى ئېلىپ دەيىۋي بىلەن خوشلاشتى ۋە ئېگىنىنى يۆتكىمەك بولۇپ شىرېن بىلەن بىللە ھۇجرىسىغا كەتتى.

---

① «كۆمۈشىمىكىن دېسەم، قەلەي ئىكەنسىز» — «غەربىي ھۇجرا» دىكى ئىبارىلەر، كۆرۈشكىلا يارايدىغان، ئىشلىتىشكە يارىمايدىغان، جا كۆمۈش دېگەن مەنىدە.

دەبيۇي باۋيۇينىڭ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ۋە ئاچا ـ سىڭىللىرىنىڭمۇ ئۆيدە يوقلۇقىنى ئاڭلاپ كۆڭلى پەرىشان بولدى. ئۆز ھۇجرىسىغا قايتماقچى بولۇپ، نەشپۈتلۈك ھويلىنىڭ دوقمۇشىغا كەلگەندە، ئىچكىرىدىن لەرزان چېلىنىۋاتقان نەي ۋە مۇڭلۇق ئېيتىلىۋاتقان ناخشا ئاڭلاندى. دەبيۇي ھېلىقى ئون ئىككى نەپەر ئويۇنچى قىزنىڭ مەشىق قىلىۋاتقانلىقىنى پەملىدى. ئۇ ئەتەي قۇلاق سېلىپ ئاڭلىمىغان بولسىمۇ:

ئەسلى تولغانتى چىرايلىق گۈل ـ چىمەنگە بۇ ماكان،
ئەمدى بولدى ئۆي ـ ئىمارەت خانىۋەيران، باغ خازان ...

دېگەن مىسرالار ئوچۇق ۋە دانە ـ دانە بولۇپ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئۇچۇپ كىردى. دەبيۇي بۇ مىسرالارنىڭ ئىنتايىن مۇڭلۇق ۋە ھېسسىياتقا باي ئىكەنلىكىنى ئاڭلىدى ـ دە، قەدىمىنى توختىتىپ، قۇلاق سېلىپ تىڭشاشقا باشلىدى:

ۋاھ دەرىخ، نە ئاجايىپ مەنزىرە بۇ خۇش زامان،
قايسى ھويلا دىلئازارسىز شادلىنىپ توي ئوينىغان؟...

دەبيۇي بۇ ئىككى مىسرانى ئاڭلاپ، بېشىنى ئىختىيارسىز لىڭشىتىپ تۇرۇپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى ۋە: «ئويۇنلاردىمۇ مۇشۇنداق ياخشى گەپلەر بولىدىكەن ـ ھە! ئىسىت، كىشىلەر ئويۇن كۆرۈشنىلا بىلىپ، ئۇنىڭ مېغىزىنى چېقىشنى بىلىشمەي كەلگەنىكەن!» دېگەن ئويغا كەلدى. ئەمما، شۇنداق خىياللاردا بولۇپ، ناخشىلارنى تولۇق ئاڭلىيالماي قالغانلىقىدىن ئۆكۈندى. ئۇ قۇلاق سېلىپ يەنە تۆۋەندىكى مىسرالارنى ئاڭلىدى:

ۋاھ دەرىخ، گۈلدەك جامال بولغان ئىكەن ساڭا نېسىپ،
ئۆتتى بىكار ئۆمرۈڭ بىراق سۇدەك ئېقىپ ...

دەييۋي بۇ ئىككى مىسرانى ئاڭلىغاندىن كېيىن، خۇددى ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىپ قويغاندەك بولۇپ، ئۆزىنى تېخىمۇ تۇتالماي قالدى ـ دە، يېنىدا تۇرغان تاش ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ ئولتۇرۇپلا قالدى ۋە «ۋاھ دەريخ، گۈلدەك جامال بولغان ئىكەن ساڭا نېسىپ، ئۆتتى بىكار ئۆمرۈڭ بىراق سۇدەك ئېقىپ» دېگەن مىسرانىڭ مەنىسىنى تەپسىلىي چۈشىنىشكە ئىزدەندى. شۇ چاغدا ئۇ قەدىمكى شائىرلارنىڭ شېئىر ـ نەزملىرىنى ئوقۇغاندا يادىدا قالغان تۆۋەندىكى مىسرالار بىردىنلا ئېسىگە كەلدى:

سۇ ئېقىپ، گۈللەر توزۇپ كەتكەي ساڭا قىلماي ۋاپا،
يەنە:
سۇ ئېقىپ، گۈللەر توزۇپ كەتتى باھار خازان بولۇپ،
باشقىچە جاھان بولۇپ،

شۇنداقلا ئۇ بايا كۆرۈپ ئۆتكەن «غەربىي ھۇجرا» دېگەن كىتابتىكى:

توزۇغان گۈل بەرگىدىن قىزاردى سۇ كەتتى يىراق،
قالدۇرۇپ يۈرەكتە كۆپ دەردۇ پىراق.

دېگەن مىسرالارمۇ ئۇنىڭ يادىغا تەڭلا كېلىپ، كۆز ئالدىغا توپلىنىشقا باشلىدى. ئۇ يۇقىرىقى مىسرالار ئۈستىدە تەپسىلىي ئويلىنىپ كۆڭلى ئىختىيارسىز بۇزۇلدى ـ دە، كۆزلىرىدىن ياش تامچىلاشقا باشلىدى. ئۇ ئەنە شۇنداق بىر ھالەتتە ئولتۇرغاندا، كىمدۇر بىرسى دولىسىغا «پاق» قىلىپ بىرنى ئۇرۇپ قالدى. ئۇ ئارقىغا بۇرۇلۇپ قارىدى. كىم ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە تۆتىنچى باب

مەست ئەزىمەتنىڭ پۇلغا بىنەزەر بولۇپ مەردلىك قىلغانلىقى پەمىسىز قىزنىڭ ياغلىقىنى يىتتۈرۈپ قويۇپ ئۇيغا پاتقانلىقى

دەيىۋي ئىشق سەۋداسىدا پىكرى چىگىچلىشىپ ئايىغىنى چىقىرالماي ئولتۇرغىنىدا، بىركىم كېلىپ دولىسىغا پاققىدە ئۇرۇپ قويۇپ:

— ئۆزىڭىز يالغۇز نېمە ئىش قىلىۋاتىسىز بۇ يەردە؟ — دېدى.

دەيىۋي چۆچۈپ كەينىگە قارىۋىدى، باشقا بىرسى ئەمەس، شياڭلىڭ ئىكەن.

— ھەي دېۋەڭ قىز، قارامىلىق قىلىپ مېنى قورقۇتۇۋەتتىڭ! شۇ تۇرقىدا نەدىن كېلىشىڭ؟ — سورىدى دەيىۋي.

— بىزنىڭ خېنىمنى ئىزدەپ يۈرىمەن، ھېچلا تاپالمىدىم، — دېدى ھەجىيىپ شياڭلىڭ، — زىجۈنمۇ سىزنى ئىزدەپ يۈرىدۇ! كېلىن ئاغىچا خېنىم قانداقتۇر بىر چاي ئەۋەتىپتۇ دەيدۇ. يۈرۈڭ، ئۆيگە كېتەيلى، — ئۇ شۇنداق دەپلا، دەيىۋيىنىڭ قولىدىن تارتقىنىچە بامبۇكزار سارايغا كەلدى، راست دېگەندەك، فېڭجيې ئوردىغا خاس چايدىن ئىككى شېشە ئەۋەتكەنىكەن. دەيىۋي بىلەن شياڭلىڭ كىمنىڭ تىككەن كەشتىسى ياخشى، كىمنىڭ ئىلمىسى سىپتا دېگەندەك پاراڭلارنى سېلىپ ئولتۇرۇشتى، بىرپەس شاھمات ئويناشتى، بىر - ئىككى بەت كىتاب ئوقۇدى. شۇنىڭدىن كېيىن شياڭلىڭ چىقىپ كەتتى.

باۋيۈينى شىرېن ئۆيگە ياندۇرۇپ ئەكەلگەندە، يۈەنياڭ

كارىۋاتتا قىڭغىيىپ يېتىپ شېرىپنىڭ يىڭنە ئىشلىرىنى كۆرۈۋاتاتتى. باۋيۈيىنى كۆرۈپلا:

— نەگە كەتتىڭىز؟ سىزنى ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىملار كۈتۈپ تۇرۇپتۇ، نېرىقى قەسىرگە ئۆتۈپ ئۇلۇغ بېگىمدىن ئەھۋال سوراپ كەلسۇن، دەيدۇ. چاپسانراق ئېگىننىڭىزنى يەڭگۈشلەپ ئۇ يەرگە بېرىڭ! — دېدى.

شېرىپ كىيىم ئالچىقىش ئۇچۇن ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. باۋيۈي كارىۋاتنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇپ كەشىنى سالدى، ئۆتۈك كىيىشنىڭ ئارىلىقىدا يۈەنياڭغا كۆز يۈگۈرتتى، ئۇ ئاچ قىزىل دارايىدىن نىمچە، ئۇنىڭ ئۇستىگە قارا تاۋار جىلىتكە، پۇتىغا ھاۋا رەڭ پاكچۇ پايپاق ۋە كەشتىلىك قىزىل خەي كىيگەن، بويىنىغا بىنەپشە رەڭ پاكچۇ ياغلىق ئورىۋالغانىدى، كارىۋاتنىڭ نېرىقى تەرىپىدە ئېگىلىشىپ يىڭنە ئىشىنى كۆرۈۋاتاتتى. باۋيۈي يۈزىنى ئۇنىڭ گەجگىسىگە يېقىپ، خۇشبۇيىنى ھىدلىدى ۋە بوينىنى قولىدا سىلاپ كۆردى. ئۇنىڭ ئاقلىقى شېرىپنىڭكىدىن قېلىشمايتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ يۈەنياڭغا كاپلا ئېسىلدى - دە، ھىجىيىپ:

— ئوبدان ئاچا، لېۋىڭىزدىكى ئەڭلىكنى ماڭا بىر تېتىتىپ قويساڭچۇ! — دەپلا، خۇددى ماتاڭدەك ئۇنىڭغا چاپلىشىۋالدى.

— شېرىپ، بۇ يەرگە چىقىپ قارىغىنا! — دەپ چاقىردى يۈەنياڭ، — ئۆمۈرۋايەت بىللە بولىدىغان ئادەم تۇرۇقلۇق، بۇنىڭغا نەسىھەتمۇ قىلىپ قويماي مەيلىگە قويۇپ بېرىپسەن.

شېرىپ كىيىملەرنى قۇچاقلاپ ئاچىقتى، باۋيۈيگە قاراپ:

— ئۇنداق دەپمۇ نەسىھەت قىلىپ باقتىم، بۇنداق دەپمۇ نەسىھەت قىلىپ باقتىم، يەنىلا ئۆزگەرمىدىڭىز، زادى نېمە بولماقچىسىز؟ مۇشۇنداق قىلىۋەرسىڭىز، بۇ يەردە تۇرۇشىمىزغىمۇ تەس بولۇپ قالغۇدەك، — دېدى - دە، باۋيۈينى ئالدىرىتىپ كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەتتى، ئاندىن يۈەنياڭ بىلەن ئالدى ھويلىغا ئۆتتى. جيا ئانىغا كۆرۈنۈش قىلىپ بولغاندىن

كېيىن تالاغا چىقتى. ئاتلار ئېگەرلىنىپ تەييارلاپ قويۇلغانىكەن، ئاتلىناي دەپ تۇرۇشىغا، جيا ليەن سالام بېرىپ قايتىپ كېلىپ ئاتتىن چۈشتى. ئىككىسى ئۇدۇل كېلىپ بىر - ئىككى ئېغىز ئەھۋاللاشتى. شۇ ئارىدا ياندىن بىركىم كېلىپ:

— ئەسسالام باۋيۈي ئاغا، — دەپ سالام بەردى.

باۋيۈي ئۇنىڭغا نەزەر سالدى، ئۇ يۈزى سوزۇقراق، ئۇزۇن بويلۇق، يېشى ئون سەككىز - ئون توققۇزلاردا بار، ئەدەپلىك، نازاكەتلىك بىر يىگىت ئىدى. چىرايىدىن تونۇشتەك كۆرۈنگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ قايسى تۇغقانلىرىدىن ۋە ئىسمى نېمە ئىكەنلىكىنى ئەسلىيەلمىدى.

— نېمىگە ھاڭۋېقىپ قالدىڭ؟ — دېدى كۈلۈپ جيا ليەن، — بۇنىمۇ تونۇماس بولۇپ قاپسەنغۇ؟ بۇ يان ھويلىدىكى بەشىنچى يەڭگىمىزنىڭ ئوغلى يۈنئېر.

— ھە، ھە، ئەجەبمۇ ئۇنتۇپ قاپتىمەن، — دېدى كۈلۈپ باۋيۈي، — ئانىڭىز سالامەتمۇ؟ نېمىشقا كەلدىڭىز؟

— ئوتتۇرانچى تاغامغا گېپىم بار ئىدى، — دېدى جيا يۈن جيا ليەننى كۆرسىتىپ.

— بالدۇرقىدىن تېخىمۇ بوي تارتىپسىز، ئوغلۇمدەكلا بولۇپ قاپسىز، — دېدى كۈلۈمسىرەپ باۋيۈي.

— ئىزامۇ تارتمايدىكەنسەن! — دېدى جيا ليەن كۈلۈپ، — خەق سەندىن بەش - ئالتە ياش چوڭ تۇرسا، ساڭا ئوغۇل بولامتى!

— بۇ يىل قانچە ياشقا كەلدىڭىز؟ — دەپ سورىدى كۈلۈپ باۋيۈي.

— ئون سەككىزگە، — دېدى جيا يۈن.

جيا يۈن چېچەن، چاققان يىگىت ئىدى، باۋيۈينىڭ «ئوغلۇمدەك بولۇپ قاپسەن» دېگىنىنى ئاڭلاپ كۈلۈپ كەتتى:

— كونىلار «بۆشۈكتىكى بوۋاي، ھاسا تۇتقان نەۋرە» دەپ قاملاشتۇرۇپ ئېيتقانىكەن. يېشىمغۇ چوڭ بولۇپ قالدى، «تاغ ئېگىز بولسىمۇ، كۈننى توسۇپ قالالمايدىكەن». ئاتام ئۆلۈپ

كېتىپ، بىر قانچە يىلدىن بېرى بىزدىن خەۋەر ئالىدىغان ئادەممۇ بولمىدى. باۋيۇي تاغا، جىيەنلىگىنى ھاماقەت چاغلىماي ئوغۇل قىلىۋالسىڭىز، پېقىر جىيەنلىگىنىڭ بەختى ئېچىلغان بولاتتى.

— ئاڭلىدىڭمۇ؟ ئوغۇل قىلىۋالماق ئەرزانغا چۈشىدىغان ئىش ئەمەس، — دەپ كۈلگەن پېتى جيا لىەن ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتى.

— ئەتە بىكار بولسىڭىز، باشقىلار بىلەن ۋاقتىڭىزنى ئىسراپ قىلماي مېنىڭ يېنىمغا كېلىڭ. ھازىر ۋاقتىم يوق. ئەتە كۇتۇپخانىغا كېلەرسىز، كەچكىچە سۆزلىشىمىز، باغقا باشلاپ كىرىپ ئوينىتىمەن، — باۋيۇي سۆزىنى تۈگىتىپ ئاتقا مىندى، مۇلازىملارنى ئەگەشتۇرۇپ جيا شې تەرەپكە قاراپ ماڭدى. جيا شې بىلەن كۆرۈشتى، ئۇ ئۆزىگە سەل سوغۇق تەگكۈزۈۋالغانىكەن، باۋيۇي ئاۋۋال ئۇنىڭغا جيا ئانىنىڭ سالىمىنى يەتكۈزدى، ئاندىن ئۆزى ئېسەنلىك سورىدى. جيا شې ئاۋۋال ئورنىدىن تۇرۇپ، جيا ئانىنىڭ سالىمىنى ئېلىپ ئالدى، ئاندىن:

— باۋيۇي غوجىنى خېنىمنىڭ يېنىغا باشلاپ كىرىڭلار، — دەپ جورۇدى.

باۋيۇي خوشلىشىپ، ئارقا ھويلىغا ئۆتۈپ تۆر ئۆيگە كەلدى، شىڭ ئاغىچا خېنىم ئۇنى كۆرۈشى بىلەن، ئورنىدىن تۇرۇپ جيا ئانىنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى، ئاندىن باۋيۇي بىلەن ئېسەنلىك سوراشتى. ئۇنى كاڭغا ئولتۇرغۇزۇپ باشقىلارنىمۇ سوراشتۇردى، ئاندىن ئالدىغا چاي كەلتۈرگۈزدى. تېخى چاينى ئىچە - ئىچمەيلا، جيا سوڭ كىرىپ باۋيۇيگە سالام بەردى.

— يۇزۇڭ ئاسلان يالغۇدەك بولۇپ كېتىپتۇ! — دېدى شىڭ ئاغىچا خېنىم جيا سوڭنى، — ئېمىكئاناڭلار ئۆلۈپ قالغانمىدى نېمە؟ يۈز - كۆزۈڭ قاپقارا، ئېرىغداپمۇ قويماپتۇ، سېنىڭ نەرىڭ چوڭ خانىدانىنىڭ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان بالىلىرىغا ئوخشىسۇن!

شۇ ئەسنادا جيا خۇەن بىلەن جيا لەن تاغا - جىيەن ئىككىسى كىرىپ سالام بەردى. شىڭ ئاغىچا خېنىم بۇ ئىككىسىنى

ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇشقا بۇيرۇدى. باۋىيۇينىڭ شىڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن بىر كۆرپىچەكتە ئولتۇرغانلىقىنى، شىڭ ئاغىچا خېنىم ئۇنى ھە دەپ سىلاپ ئەركىلىتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، جيا خۇەننىڭ سەل ئىچى تارلىقى كەلدى - دە، بىردەم ئولتۇرۇپلا جيالەنگە چىقىپ كېتەيلى دېگەننى بىلدۈرۈپ كۆز ئىشارىتى قىلدى. جيا لەن ئۇنىڭ رايىغا بېقىپ بىللە قوزغىلىپ خوشلاشتى. ئۇلارنىڭ قوپقانلىقىنى كۆرۈپ باۋىيۇيمۇ بىللە قايتماقچى بولغانىدى، شىڭ ئاغىچا خېنىم:

— سەن ئولتۇرۇپ تۇر، ساڭا دەيدىغان گېپىم بار، — دېدى كۈلۈپ. باۋيۇي قايتا ئولتۇردى. شىڭ ئاغىچا خېنىم ئۇ ئىككىسىگە:

— سىلەر كېتىڭلار، مېنىڭدىن ئاناڭلارغا سالام دەڭلار، خان ئاچاڭلار، ھەدەڭلەر بۇ يەردە غەلۋە قىلىپ بېشىمنى ئايلاندۇرۇۋەتتى. سىلەرنى بۇگۇن غىزاغا ئېلىپ قالالمايمەن، — دېدى. جيا خۇەن بىلەن جيا لەن «خوپ» دەپ چىقىپ كېتىشتى.

— ئاچاملارمۇ كەلگەنمىدى؟ كۆرۈنمەيدىغۇ؟ — دەپ سورىدى كۈلۈپ باۋيۇي.

— ئۇلار بىردەم ئولتۇرۇشۇپ، ئارقا تەرەپكە ئۆتۈپ كەتكەن، نەگە كېتىشتىكىن، — دېدى شىڭ ئاغىچا خېنىم.

— چوڭ ئانا، «گېپىم بار» دېۋىدىڭىز، نېمە گەپ ئىدى ئۇ؟

— نېمە گېپىم بولاتتى، سېنى ساقلاپ تۇرۇپ ئاچىلىرى بىلەن بىللە غىزالانسۇن دېدىم، سەن ئالغاچ كېتىپ ئوينايدىغان ئوبدان بىر نەرسىمۇ بار.

ئىككىسى سۆزلىشىۋاتقاندا، كەچلىك غىزا ۋاقتىمۇ بولۇپ قالغانىدى، خېنىم قىزلار تەكلىپ قىلىنىدى، ئۇستەل - ئورۇندۇقلار قويۇلۇپ، قاچا - قۇچىلار تىزىلدى، ئانا - بالا، ھەمشىرىلەر غىزالىنىپ بولغاندىن كېيىن، باۋيۇي جيا شې بىلەن خوشلىشىپ، ھەمشىرىلىرى بىلەن بىللە ئۆيلىرىگە ياندى. جيا ئانا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىملارغا كۆرۈنۈش قىلىپ بولغاندىن كېيىن،

ئارام ئېلىش ئۈچۈن ئۆز ئۆيلىرىگە كىرىپ كېتىشتى.
ئەمدى جيا يۈن توغرىسىدىكى گەپكە كېلەيلى. ئۇ جيا لىيەن بىلەن كۆرۈشۈپ:
— بىرەر ئىش بارمۇ؟ — دەپ سورۇشتۇردى.
— قايسى كۈنى بىر ئىش چىققانىدى، قىرىشقاندەك خان ئاچاڭ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالغاچقا، ئۇ ئىشنى چىنئېرغا بەردىم، خان ئاچاڭ ماڭا «ئەتە - ئۆگۈن باغنىڭ بىرقانچە يەرلىرىگە گۈل - كۆچەت تىكىدۇ، شۇ ئىش چىققاندا، چوقۇم تاپشۇرىمىز» دەپ ۋەدە بەردى، — دەپ جاۋاب بەردى جيا لىيەن.
جيا يۈن بىرپەس ئويلانغاندىن كېيىن:
— بوپتۇ، شۇنداق بولسىلا، مەن كۈتۈپ تۇراي. تاغا، مېنىڭ سورۇشتۇرۇپ كەلگەنلىكىمنى خان ئاچامنىڭ ئالدىدا دەپ قويماڭ، ئۇنىڭغا ۋاقتى كەلگەندە دېسەكمۇ كېچىككەن بولمايدۇ.
— ئۇنىڭغا دېيىشنىڭ نېمە ھاجىتى! مۇنداق بىكار گەپلەرنى دەيدىغانغا مېنىڭ نەدىكى چولام؟ ئەتە شىڭيىغا بارماقچى بولۇۋاتىمەن، شۇ كۈنىلا يېنىپ كېلەلىسەم ياخشى بولاتتى. سەن تەخىر قىلىپ تۇرغىن. ئۆگۈنلۈككە ياتقۇ ۋاقتىدا كېلىپ ئۈچۈرىنى ئال، بالدۇر كەلسەڭ، قولۇم بوش ئەمەس، — دېدى - دە، جيا لىيەن كەينىدىكى ئۆيگە ئېگىن يەڭگۈشلىگىلى كىرىپ كەتتى.
جيا يۈن رۇڭگو قەسرىدىن چىقىپ ئۆيىگە ياندى. يول بويى ئويلىنىپ كېتىۋېتىپ، كۆڭلىگە بىر ئىش كەچتى - دە، تاغىسى بۇ شىرېننىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. بۇ شىرېن ئەتىتارلىق دۇكىنى ئاچاتتى، دۇكاندىن يېڭىلا قايتىپ كېلىپ تۇرۇشى ئىدى، جيا يۈننى كۆرۈشى بىلەنلا:
— نېمىشقا كەلدىڭ؟ — دەپ سورىدى.
— بىر ئىش چىقىپ قېلىپ سىزدىن ياردەم سوراپ كەلدىم، بورنېئو - كافۇر بىلەن ئىپار كېرەك بولۇپ قالغانىدى، تاغا، ھەرقانداق قىلىپ بولسىمۇ، ھەربىرىدىن تۆت سەردىن نېسىگە

بېرىپ تۇرغان بولسىڭىز، سەككىزىنچى ئاي بايرىمىدا ئۆز ئەدىدى بويىچە پۇلىنى ئەكېلىپ بېرەتتىم.

— نېسىگە ئالىدىغان ئىشنى ئەمدى دېمەيلا قوي! — دەپ سوغۇققىنا كۇلدى بۇ شىرىن، — قايسى كۇنى دۇكاندىكى بىر شېرىكىمىز ئۆزىنىڭ تۇغقىنىغا بىرنەچچە سەر كۇمۇشلۇك مالنى نېسىگە ئېلىپ بەرگەنىدى، تېخىچە پۇلىنى ئەكېلىپ بەرمىگەچكە، ئۆزىمىز تۆلەمگە قالدۇق. بۇنىڭدىن كېيىن ئۇرۇق - تۇغقان، يار - بۇرادەرلەرگە نېسى قىلمايمىز، كىم خىلاپلىق قىلسا، شۇنىڭغا يىگىرمە سەر كۇمۇش جەرىمانە سالىمىز، دەپ توختام تۈزۈشتۇق. ئۇنىڭ ئۈستىگە هازىر سەن سورىغان مالمۇ كەم، نەق پۇل كۆتۈرۈپ كېلىپ بۇ كىچىككىنە دۇكىنىمىزدىن ئالىمەن دېسەڭمۇ، بىزدە بولمىغاچقا، بەرىبىر قۇرۇق قول قايتىسەن. بۇ بىر گەپ. يەنە بىر گەپ، سېنىڭ قىلىۋاتقان تۈزۈكرەك ئىشىڭمۇ بارمۇ زادى؟ نېسىگە بەرگەن بىلەنمۇ، ئاپىرىپ خىيالىڭغا كەلگەننى قىلىسەن. تاغام مېنى قاچانلا كۆرسە ئەيىبلەپلا تۇرىدۇ، دېيىشىڭ تۇرغان گەپ. سىلەر ياش باللار ياخشى - يامانني پەرق ئەتمەيسىلەر، بىرەر ئامال بىلەن ئانچە - مۇنچە پۇلنىڭ ئېپىنى قىلىپ، كىيىم - كېچەك، يېمەك - ئىچمەكنىڭ غېمىنى قىلغان بولساڭ، مەنمۇ خۇشال بولۇپ قالاتتىم.

— تاغا، دېگەن گېپىڭىز ئورۇنلۇق، — دېدى كۇلۇمسىرەپ جيا يۈن، — لېكىن ئاتام تۇگەپ كەتكەندە، مەن ئىش كۆرمىگەن كىچىك بالا ئىدىم. كېيىن ئانامنىڭ دېيىشىگە قارىغاندا، سىز بىر ئامال قىلىپ ئۆلۈم مەرىكىمىزنى ئۆزىڭىز بېرىپتىكەنسىز. تاغا، ئۆزىڭىزگىمۇ مەلۇمغۇ، بىرەر مو يەر، بىر - ئىككى ئېغىزلىق ئۆيني ئۆز قولۇم بىلەن سېتىپ خەجلىۋەتكىنىم يوققۇ؟ «چېۋەر كېلىنمۇ گۈرۈچسىز ئاش ئېتەلمەيدۇ؟» دەپتىكەن، مېنى قانداق قىل دەيسىز؟ باشقىلار بولسىغۇ، يۈزىنى قېلىنلىتىپ، ئىككى - ئۈچ كۈندە بىر

دېگۈدەك كېلىپ، ئۈچ شىلڭ گۈرۈچ بەر، ئىككى شىلڭ پۇرچاق بەر، دەپ سىزگە يامىنىشۋالسا، سىز بەرمەكتىن باشقا چارە تاپالمايتتىڭىز !

— بالام، تاغاڭدا بولسا بەرمەي نېمە قىلاتتىم؟ سېنى بىرەر ئىشنىڭ ئېپىنى قىلمىدى دەپ ھەر كۈنى كىچىك ئاپاڭ بىلەن سېنىڭ غېمىڭنى يەيمىز. قەددىڭنى رۇسلاپ، سىلەرنىڭ چوڭ خانىدانغا بار، ئۇلارنىڭ بېگىملىرى بىلەن كۆرۈشەلمىسەڭمۇ، گەدىنىڭنى يۇمشاق قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىش باشقۇرىدىغان غوجىدارلىرىغا ياخشى كۆرۈنسەڭلا، ساڭىمۇ بىرەر ئىش تېپىلىپ قالاتتى. قايسى كۈنى شەھەر تېشىدا سىلەرنىڭ ئۈچىنچى خانىداندىكى تۆتىنچى ئوغۇلنى ئۇچرىتىپ قالدىم، ئۇ ئازادە مەيدە ئولتۇرۇپتۇ، كەينىگە يەنە تۆت ـ بەش ھارۋا، قىرىق ـ ئەللىك راھىب ـ دەرۋىش باللارنى ئەگەشتۈرۈۋېلىپ، جىيا قەسىرىگە خاس ئىبادەتخانىغا كېتىۋېتىپتۇ. قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان بولسا، مۇشۇنداق ئىش ئۇنىڭ زىممىسىگە چۈشەمتى؟

جىيا يۈن ئۇنىڭ بۇنداق ۋالاقلاۋېرىشىدىن زېرىكىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ خوشلاشتى.

— نېمانچە ئالدىرايسەن؟ غىزا يەپ كەتمەمسەن... — دېدى بۇ شىرېن. ئۇنىڭ گېپىنىڭ ئايىغى چۈشمەيلا، ئۇنىڭ خوتۇنى گەپ قىستۇردى:

— يەنە بېشىڭىز ئايلانغىلى تۇردى ! گۈرۈچ يوق، ئاران يېرىم جىڭ ئۇن ئېلىپ سىزگە غىزا تەييارلىدىم، دەپ تۇرسام، ئۆزىڭىزنى ئوخشىتىپ دەۋېرىدىكەنسىز، قېيىنسىڭلىمنىڭ ئوغلىنى ئېلىپ قېلىپ ئاچ قويماقچىمىدىڭىز؟

— يەنە يېرىم جىڭ سېتىۋېلىپ كۆپرەك ئەتسەڭلا بولىدۇغۇ، — دېدى بۇ شىرېن.

— يىڭجېي، — دەپ قىزىنى قىچقاردى ئانىسى، — ئۇدۇلىمىزدىكى ۋاڭ مومايلارنىڭكىگە چىقىپ باق، بولسا ئون ـ

يىگىرمە يارماق بېرىپ تۇرسۇن، ئەتىلا ئەكىرىپ بېرىمىز، دېگىن.

ئەر - خوتۇن ئىككىسى شۇ گەپ بىلەن بولۇپ تۇراتتى، جيا يۈن يېنىشلاپ «ئاۋارە بولماڭلار» دەپ قويۇپلا چىقىپ كېتىپ كۆزدىن غايىب بولدى.

بۇ شېرىن ئائىلىسى توغرىسىدا گەپ قىلمايلا قويايلى. جيا يۈن تاغىسىنىڭكىدىن قېيداپ چىقىپ يول بويى قورساق كۆپۈكىدە، بېشىنى ساڭگىلاتقان پېتى خىيال سۈرۈپ كېتىۋېتىپ، بىر مەستكە ئۇسۇۋالدى، ھېلىقى مەست ئادەم جيا يۈننى كاپلا قىلىپ تۇتۇۋېلىپ:

— كۆزۈڭ يوقمۇ؟ ماڭا ئۇسۇۋاتىسەنغۇ! — دەپ كايىدى.

جيا يۈن ئۇنىڭ ئاۋازىدىن تونۇش ئىكەنلىكىنى بىلىپ سەپسېلىپ قارىغانىدى، ئۇ ئارىتام قوشنىسى نىئېر ئىكەن. بۇ نىئېر يۇقىرى ئۆسۈم بىلەن جازانىخورلۇق قىلىدىغان، قىمارخانىدا جان باقىدىغان، ھاراق ئىچىپ سوقۇشۇپلا يۈرىدىغان ئۇششۇق ئىدى. شۇ تاپتا ئۇ قەرزدارلاردىن قەرزىنى ئۇندۇرۇپ، ئۆلگۈدەك مەست بولۇپ كېلىۋاتقىنىدا جيا يۈن بىلەن دوقۇرۇشۇپ قېلىپ، قول يۈگۈرتمەكچى بولغانىدى.

— لاۋئېر، قولىڭىزنى تارتىڭ! سىزنى مەن ئۇرۇۋەتتىم، — دېدى جيا يۈن كۈلۈپ.

نىئېر ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، مەستلىك كۆزىنى يوغانىراق ئېچىپ جيا يۈننى تونۇپ قالدى - دە، دەرھال قولىنى تارتىپ، غالداڭلىغىنىچە كۈلۈمسىرىدى:

— جيا يۈن غوجام ئىكەنغۇ بۇ! نەگە كېتىۋاتىسىز؟

— سىزگە دېگىلى بولمايدۇ، بىكاردىن - بىكار ئۆزۈمگە كۆڭۈل ئاغرىقى تېپىۋالدىم.

— دەۋېرىڭ، قانداق ناھەقچىلىك ئۆتكەن بولسا، ماڭا دەڭ، ئەنتىڭىزنى ئېلىپ بېرىمەن. مۇشۇ ئەتراپتىكى كوچىلاردا مەيلى كىم بولسۇن، مەندەك مەست ئەزىمەت نىئېرنىڭ قوشنىسىنىڭ

چىشىغا تېگىدىكەن، ئۇنداق ئادەمنىڭ ئۆيۋاقىنى سورىۋېتىمەن!
— لاۋئېر، خاپا بولماڭ، بولغان ئىشنى سىزگە ئېيتىپ بېرەي، — جيا يۈن باياتىن بۇ شېرىن بىلەن بولغان گەپ - سۆزلەرنى نىئېرغا ئېيتىپ بەردى. نىئېرنىڭ بۇنىڭغا شۇنداق ئاچچىقى كەلدىكى:
— ئەگەر سىز غوجامنىڭ تۇغقىنى بولمايدىغان بولسىڭىز، ئاغزىمنى بۇزىۋېتەتتىم. كىشىنىڭ قورسىقىنى مۇشۇنداقمۇ كۆپتۈرەمدىغان! بوپتۇ، سىزمۇ قايغۇرماڭ، ھازىرچە يېنىمدا بىرنەچچە سەر كۈمۈش بار، كېرەك بولسا ئاپىرىپ خەجلەپ تۇرۇڭ، بىز بولساق ئوبدان ئۆتۈشۈۋاتقان قوشنا، بۇ كۈمۈشكە ئۆسۈممۇ ئالمايمەن، — دېدى - دە، پوتىسىدىن بىر بولاق كۈمۈشنى ئالدى.
جيا يۈن كۆڭلىدە، «نىئېر ئادەتتە ئۇششۇق بولغىنى بىلەن، ئادەمگە قاراپ سېخىيلىق قىلىدىغانلىقى ئۈچۈن، مەرد دېگەن نامى بار. ئەمدى بۇنىڭ كۆڭلىنى ياندۇرسام، ئۇ خىجالەت بولۇپ، يۈزىگە سەت بولمىسۇن يەنە. ئۇنىڭدىن كۆرە، ئېلىپ ئىشلەتكەچ تۇراي، ئەتە - ئۆگۈن قوشلاپ ياندۇرسام بولىدىغۇ» دەپ ئويلاپ كۈلۈمسىرىدى:
— لاۋئېر، ھەقىقەتەن ئەزىمەت ئىكەنسىز! مۇنداق ئادەمگەرچىلىك قىلىۋاتسىڭىز ئالمىسام بولامدۇ؟ ئۆيگە بارغاندىن كېيىن، رەسمىيەت بويىچە تىلخەت يېزىپ ئەكېلىپ بېرىمەن، — دېدى.
— بۇ ئاران ئون بەش سەر ئۈچ مىسقال كۈمۈش، — دەپ پاراقلاپ كۈلدى نىئېر، — تىلخەت يازىمەن دەيدىغان بولسىڭىز، ئۆتنە قىلمايمەن.
جيا يۈن قولىغا كۈمۈشنى ئېلىپ كۈلدى ۋە:
— سىزنىڭ رايىڭىزغا بېرىلسەملا بولىدۇغۇ، نېمانچە چىچاڭشىيسىز! — دېدى.
— مانا بۇ ئىشىڭىز يارايدۇ! كەچ كىرىپ، قاپتۇ سىزنى

هاراق ئىچىشكە تۇتۇپ قالالمىغۇدەكمەن، مېنىڭ يەنە ئىشىم بار، سىز كېتىۋېرىڭ. بىزنىڭ ئۆيگە ئېيتىپ قويىسىڭىز، ئىشىكنى تاقاپ يېتىپ قالسۇن، مەن ئۆيگە قايتمايمەن. بىرەر ئىش چىقىپ قالسا، قىزىم ئەتە ئەتىگەندە مېنى ئات بېدىكى ۋاڭ توكۇرنىڭكىدىن تاپسا بولىدۇ، — دەپ قويۇپ، غالداڭلاپ يۈرۈپ كەتتى.

جيا يۈن كۈتۈلمىگەندە بۇ ئىشقا دۇچ كېلىپ ئىنتايىن سۆيۈندى، «نىئېر دەرۋەقە قىزىق يىگىت ئىكەن، ئەمما ئۇ مەستلىكىدە مۇنداق مەردلىك قىلغىنى بىلەن، ئەتە قوشلاپ ئالىمەن دەپ كەلسە قانداق قىلارمەن؟» دەپ ئويلىنىپ قالدى ـ دە، بىردىنلا خىيالىغا: «بوپتۇلا، ھېلىقى ئىشىم ئەپلىشىپ قالسىلا ئۇنىڭغا قوشلاپ ياندۇرالايمەنغۇ» دېگەن پىكىر كەلدى، ئاندىن سەرراپخانىغا كىرىپ كۈمۈشنى ئۆلچەتكەنىدى، ئۇنىڭ دېگىنىدەك چىقىپ، تېخىمۇ خۇشال بولدى. نىئېرنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئۇنىڭ دېگەن گېپىنى ئايالىغا دەپ قويۇپ ئۆز ئۆيىگە ياندى. ئانىسى كاڭدا يىپ ئېشىۋاتاتتى، جيا يۈننى كۆرۈپ:

— شۇ چاغقىچە نەلەردە يۈردۈڭ؟ — دەپ سورىدى.

جيا يۈن ئانىسىنى خاپا بولمىسۇن دەپ، بۇ شىرېن بىلەن بولغان گەپ ـ سۆزنى دېمەيلا قويدى:

— غەربىي قەسىردە جيا ليەن تاغامنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپ قالدىم، — دەپ قويۇپ، ئانىسىدىن، — غىزا يېدىڭلارمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— يېدۇق، ساڭا ئازراق ئېلىپ قويغان، — ئانىسى چۆرە قىزنى ئاشنى ئېلىپ كېلىشكە جورۇدى.

چىراغ يېقىلىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالغانىدى، جيا يۈن غىزاسىنى يەپ بولۇپ ئارام ئالدى. ئەتىسى قوپۇپ، يۈزىنى يۇدى، جەنۇبىي دەرۋازا رەستىسىگە بېرىپ ئەتتارلىق دۇكىنىدىن بورنېئو ـ كافۇر بىلەن ئىپار سېتىۋېلىپ رۇڭگو قەسىرگە كەلدى. جيا ليەننىڭ تالاغا چىقىپ كەتكەنلىكىنى سۈرۈشتۈرۈپ

بىلىپ، ئارقا هويلىغا ئۆتتى. جيا لىيەننىڭ هويلىسىنىڭ ئىشىكىگە كەلگەندە، بىرقانچە مۇلازىم چوڭ سۇپۇرگىلەر بىلەن هويلا سۇپۇرۇۋاتاتتى. شۇ ئەسنادا، جۇ رۇيىنىڭ ئايالى ئىشىكتىن چىقىپ مۇلازىملارغا ۋارقىرىدى:

— سۇپۇرمەي تۇرۇڭلار، كىلىن ئاغىچا چىقىۋاتىدۇ.

جيا يۈن دەرهال ئالدىغا كىلىپ، كۈلۈمسىرەپ سورىدى:

— خان ئاچام نەگە بارىدىكەن؟

— ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم قىچقارتىپتۇ، كىيىم پىچۇرسا كېرەك، — دېدى جۇ رۇيىنىڭ ئايالى.

شۇ ئارىدا، بىر توپ ئادەمنىڭ هەمراهلىقىدا فېڭجيې چىقىپ كەلدى. جيا يۈن فېڭجيېنىڭ خۇشامەتنى - سۆلەتۋازلىقنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى بىلەتتى. قولىنى سىلىپ هۆرمەت بىلەن دەرهال ئالدىغا كىلىپ سالام بەردى. فېڭجيې نەزەر كۆزىنىمۇ سالماي، يولىغا مېڭىۋەرگەچ، ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ ئەهۋالىنى سورىدى:

— ئاناڭ بۇ يەرگە كەلمەيدىغان بولۇپ قالدىغۇ؟

— سەل ساقسىز بولۇپ قالدى. بولمىسا هەمىشە خان ئاچامنى ئەسلەپ تۇرىدۇ. بىر بېرىپ يوقلاپ كېلەي دېۋىدى، هېچلا كېلەلمىدى، — دېدى جيا يۈن.

— يالغان ئېيتىۋاتىسەن! مەن دېمىگەن بولسام، ئۇ مېنى ئويلاپمۇ قويمىغان بولغىيدى، — دېدى فېڭجيې كۈلۈپ.

— جېيەنىڭىز خۇدانىڭ قەهرىدىن قورقماي، ئۇلۇغلىرىمىزنىڭ ئالدىدا يالغان ئېيتىشقا پېتىنالامدۇ؟ ئاخشاملا تېخى خان ئاچامنىڭ گېپىنى قىلىپ: خان ئاچامنى «ئۆزى ئاجىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىشى كۆپ، شۇنداقتىمۇ ناهايىتى ئەلتەك بولغاچقا، هەممە ئىشنى تەلتۆكۈس سەرەمجانلاشتۇرۇپ ئۇلگۈرىدۇ، سەل - پەل بوش كەلسە، ئۆزىنى ئالدۇرۇپ قويغان بولاتتى» دېگەنىدى.

بۇ گەپ بىلەن فېڭجيېنىڭ چىرايى ئېچىلىپ كەتتى ئۇ

قەدىمىنى ئىختىيارسىز توختىتىپ سورىدى:

— ھېچنېمىدىن ھېچنېمە يوق، ئانا ـ بالا ئىككىڭلار كەينىمدىن نېمە دەپ غاجايتتىڭلار؟

— مېنىڭ ئوبدان بىر ئاغىنەم بار ئىدى، — دەپ كۈلدى جىيا يۈن، — قول ـ ئىلكىدىمۇ بار، بالدۇر ئەتتارلىق دۇكىنى ئاچقان، كېيىن مۇئاۋىن ۋالىيلىقنى سېتىۋالغاچقا، يۈننەندىكى قايسىبىر ۋىلايەتكە تەيىنلىنىپ، بالىچاقىسىنىمۇ بىللە ئېلىپ كەتمەكچى بولدى، ئەتتارلىق دۇكىنىنىمۇ ئاچماس بولۇپ، ماللىرىنى يىغىشتۇرۇپ خەققە بېرىدىغانلىرىنى بېرىۋەتتى، بەزىلىرىنى ئېلىشقا سېتىۋەتتى، قىممەتلىك دورىلارنى ئۇرۇق ـ تۇغقان، ئەل ـ ئاغىنىلىرىگە بەردى. شۇ قاتاردا ماڭىمۇ بورنېئو ـ كافۇر بىلەن ئىپاردىن بىرئاز تەگدى. ئانام بىلەن مەسلىھەتلەشتۇق، ئەرزان سېتىۋېتىشقا ئىچىمىز ئاغرىدى، بىركىمگە بېرەيلى دېسەك، بۇنداق خۇشبۇي دورىلارنى ئىشلەتكۈچىلىكى بار ئادەممۇ يوق ئىكەن، شۇنىڭ بىلەن سىز خان ئاچامنىڭ ئۆتكەن يىلى بولاق ـ بولاق كۆمۈشكە مۇشۇنداق نەرسىلەرنى سېتىۋالغانلىقى يادىمىزغا چۈشتى. بۇ يىل ئوردىدىكى خانىشقا سۇنۇلىدىغان سوۋغىلىق بۇياقتا تۇرسۇن، مۇشۇنداق تاڭزۇڭزا چاغان كۈنلىرىنىڭ ئۆزىدىمۇ بۇ نەرسىلەر بالدۇرقىدىن ئون نەچچە ھەسسە ئارتۇق لازىم بولىدۇ. شۇڭا، سىز خان ئاچامغا ئەقىدە قىلىپ ئالغاچ كەلدىم، — دەپ بىر دانە كىمخاب تاشلىق قۇتىنى فېڭجيېگە سۇندى.

شۇ تاپتا فېڭجيېگە بايراملىق سوۋغات ئۈچۈن خۇشبۇي دورىلار كېرەك ئىدى، شۇڭا كۈلۈپ قويۇپ، فېڭئېرنى:

— يۈنئېرنىڭ قولىدىن ئېلىپ ئۆيگە ئاپىرىپ، پىڭئېرگە بەر، — دەپ بۇيرۇدى. ئاندىن جىيا يۈنگە قاراپ، — ياخشى ـ يامانىنى ئوبدانلا پەرق ئېتىدىكەنسەن، تاغاڭنىڭ دائىم سېنىڭ گېپىڭنى قىلىپ، سېنى ياخشى، گېپى ئوچۇق، خېلى دىتى بار، دېگىنى بىكار ئەمەس ئىكەن.

بۇ گەپ بىلەن، جىيا يۈن ئېپى كەلگەنلىكىنى پەملەپ، تېخىمۇ ئىچكىرىلەپرەك، ئەتەي سورىدى:

— تاغامىمۇ مېنىڭ گېپىمنى قىلىپ تۇرىدىكەن ـ دە؟

فېڭجيې ئۇنىڭ سۇرۇشتۇرۇۋاتقانلىقىنى پەملەپ، ئۇنىڭغا تاپشۇرۇلىدىغان ئىشنى ئېيتىپ بەرمەكچى بولىدۇ ـ يۇ، لېكىن يەنە خۇشبۇي دورىنى ئېلىپلا ماڭا قىلىدىغان ئىش بەردى، دەپ مېنى نەزىرىگە ئىلماس بولۇپ قالارمىكىن، دېگەن ئويغا كېلىپ، ئۇنى گۈل ـ كۆچەت تىكىش ئىشىغا بەلگىلەش توغرىسىدا ئېغىز ئاچماي، ئاغزىغا كەلگىنىچە ئىككى ـ ئۈچ ئېغىز قۇرۇق گەپ قىلىپ قويۇپلا جىيا ئانىنىڭ ئۆيىگە كېتىپ قالدى.

جىيا يۈنمۇ بۇ توغرىدا ئېغىز ئېچىشقا ئوڭايسىزلىنىپ ئۆيىگە ياندى. تۈنۈگۈن باۋيۈي بىلەن كۆرۈشكەندە، ئۇنى تاشقىرىقى كۇتۇپخانىدا كۈتۈپ تۇر، دېگەنىدى، شۇڭا غىزاسىنى يەپ بولۇپلا يەنە كېلىپ، جىيا ئانا تەرەپتىكى مۇراسىم دەرۋازىسىنىڭ سىرتىدىكى چىسەنجەي كۇتۇپخانىسىغا كىردى. مىڭيەن شۇ يەردە قۇشقاچ ئۇۋىسىدىن قۇشقاچ تۇتۇپ يۈرۈپتىكەن. جىيا يۈن ئۇنىڭ كەينىدە يەرنى تەپكىلەپ قويۇپ:

— مىڭيەن، سەن مايمۇن يەنە كەپسىزلىك قىلغىلى تۇرۇپسەنغۇ ! — دېدى.

مىڭيەن بۇرۇلۇپ قاراپ، جىيا يۈننى كۆرۈپ:

— غوجام، ئەجەبمۇ قورقۇتۇۋەتتىلە، — دەپ كۈلدى، — باۋيۈي غوجام «يەن» (تۈتۈن) دېگەن خەتنى يامان كۆرگەنلىكى ئۈچۈن، ئىسمىمنى «بېيمىڭ»غا ئۆزگەرتىۋەتتى. غوجام، ئەمدى ئۆزلىرىمۇ مېنى بېيمىڭ دەپ قىچقارسىلا.

جىيا يۈن بېشىنى لىڭشىتىپ كۈلۈپ قويۇپ، كۇتۇپخانىغا بىللە كىردى، ئولتۇرۇپ بولۇپ:

— باۋيۈي غوجام يېنىپ چۈشتىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— تېخىچە چۈشمىدىغۇ. غوجام، ئۆزلىرىنىڭ گەپلىرى بولسا، مەن چىقىپ تىڭتىڭلاپ باقاي، — دەپلا چىقىپ كەتتى

بىيىمىڭ.

بۇ يەردە جىيا يۈن ھۆسنخەت، رەسىم ۋە ئەتىقىلەر كۆرگەچ ئولتۇرۇپ تۇردى. بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتتى، تېخىچە ئۇ كۆرۈنمىدى، باشقا مۇلازىملارنى ئىزدەپ باقتى، ئۇلارمۇ ئوينىغىلى چىقىپ كېتىپتىكەن. جىيا يۈننىڭ ئىچى پۇشۇپ تۇراتتى، ئىشىكتىن «ئاكا» دېگەن زىل ئاۋاز ئاڭلاندى، جىيا يۈن تالاغا قارىغانىدى، تەق ـ تۇرقى خېلى تۈزۈك، ئىككى كۆزى بۇلاقتەك ئويناپ تۇرىدىغان، ئون بەش ـ ئون ئالتە ياشلاردىكى بىر قىز كۆرۈندى. بۇ قىز جىيا يۈننى كۆرۈپ قېلىپ، ئۆزىنى دالدىغا ئالاي دېيىشىگە، بىيىمىڭ بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. بىيىمىڭ ئىشىك ئالدىدا تۇرغان بۇ قىزنى كۆرۈپلا:

— بەللى، بەللى، ئۇچۇر ئالىدىغان ئادەم تاپالماي يۈرەتتىم ! — دېدى. جىيا يۈنمۇ بىيىمىڭنى كۆرۈشى بىلەنلا تالاغا چىقىپ سورىدى:

— قانداق بولدى؟

— شۇنچە ساقلىساممۇ ھېچكىم ئۆتمىدى. بۇ باۋيۈي غوجامنىڭ ئۆيىدىكى قىز، — بىيىمىڭ شۇنداق دەپ ئارقىدىنلا ئۇ قىزدىن سورىدى، — ئوبدان قىز، يان ھويلىدىكى ئوتتۇرانچى غوجام كەپتىكەن، دەپ خەۋەر قىلىپ قويساڭمىز ئىكەن.

بايىقى قىز شۇ گەپ بىلەن بۇ مېھماننىڭ مۇشۇ خانىداندىكى غوجاملاردىن ئىكەنلىكىنى بىلدى ـ دە، بالدۇرقىدەك داجىپ تۇرماستىن، جىيا يۈنگە بىر ـ ئىككى قېتىم قادىلىپ قاراپ قويدى.

— «يان ھويلا»، «چوڭ ھويلا» دەپ يۈرمەستىن، يۈنئېر كەپتىكەن دېسىلە بولىۋېرىدۇ، — دېدى جىيا يۈن.

بىرھازادىن كېيىن، بايىقى قىز كۈلەي دەپ كۈلەلمەي جاۋاب بەردى:

— مېنىڭ پىكرىمچە بولسا، ئوتتۇرانچى غوجام قايتىپ كېتىپ ئەتە كەلسە، ئاخشاملىقىقا ۋاقىت تېپىپ مەلۇم قىلىپ

قويسام.

— بۇ قانداق گەپ بولدى؟ — دېدى بېيمىڭ.

— ئۇ بۇگۈن چۈشلۈك ئۇيقۇسىنىمۇ ئۇخلىمىدى، — دېدى ھېلىقى قىز، — كەچلىك غىزاسىنى بالدۇرراق يېيىشى تۇرغان گەپ، ئاخشاملىقىمۇ يېنىپ چۈشمەيدۇ، ئۇ چاغدا ئوتتۇرانچى غوجام بۇ يەردە ئاچ قورساق ساقلاپ ئولتۇرىۋېرەمدۇ؟ ئۇنىڭدىن كۆرە، ئۆيىگە قايتىپ ئەتە كەلگىنى تۈزۈك. شۇ تاپتا بىركىم خەۋەر قىلسىمۇ، باۋيۈي ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا ھە دەپ قويىدۇ.

جيا يۈن بۇ قىزنىڭ گېپى چاققان ۋە چىرايلىق ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئىسمىنى سورىماقچى بولغانىدى، لېكىن باۋيۈينىڭ ئۆيىدىكى قىز بولغاچقا، سوراشنى ئەپ كۆرمىدى، پەقەت:

— بۇ گەپ جايىدا بولدى، بوپتۇ، ئەتە كېلەي، — دەپ قويۇپلا تالاغا قاراپ ماڭدى.

— چاي قۇياي، غوجام، چاي ئىچىپ ماڭسىلا، — دېدى بېيمىڭ.

— كېرەك ئەمەس، باشقا ئىشىم بار، — دېدى جيا يۈن چىقىپ كېتىۋېتىپ ۋە تېخىچە شۇ يەردە تۇرغان قىزغا كۆز تاشلىدى.

جيا يۈن ئۆيىگە يېنىپ كەلدى. ئەتىسى دەرۋازا ئالدىغا كېلىشىگە، ئۇ تەرەپكە سالام بېرىشكە ماڭغان فېڭجيې بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. فېڭجيې مەپىگە چۈشۈپ ئولتۇرۇشىغا، جيا يۈننىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، مەپىنى توختاتقۇزدى، مەپىنىڭ پەنجىرىسىدىن كۈلۈمسىرەپ:

— يۈنئېر، مېنىڭ ئالدىمدا جىن ئويىنىتىدىغانغا ئەجەبمۇ يۈرىكىڭ چوڭ ئىكەن! ماڭا ھاجەتمەن بولۇپ قالغانلىقىڭ ئۈچۈن، سوۋغات ئېلىپ كەپتىكەنسەن-دە. تاغاڭغا يالۋۇرغانلىقىڭنى ئۇ تۈنۈگۈن ماڭا دېدى:

— خان ئاچا، تاغامغا يالۋۇرغانلىقىمنى ئېغىزغا ئالمايلا

قويۇڭ، دېگىنىمگە پۇشايمان قىلىۋاتىمەن. بۇنى بالدۇر بىلگەن بولسام، باشتىلا خان ئاچامغا يالۋۇرغان بولاتتىم، بۇ چاغقىچە ئىشىمىز پۈتۈپ بولاتتى. تاغامنىڭ قولىدىن ئىش كەلمەيدىغانلىقىنى كىم بىلسۇن! — دېدى جيا يۈن كۈلۈپ.
— ھە! ئۇنىڭ بىلەن ئىشىڭ ۋۇجۇدقا چىقمىغاندىن كېيىن، تۈنۈگۈن مېنىڭ يېنىمغا كەپتىكەنسەن - دە؟ — دېدى كۈلۈپ فېڭجيې.
— خان ئاچا، سىزگە بولغان ئەقىدەمنى يەردە قويۇۋاتىسىز. مەندە ئۇنداق نىيەت يوق. شۇنداق نىيىتىم بولغان بولسا تۈنۈگۈنلا سىزگە يالۋۇرمامتىم؟ ئەمدى سىزمۇ ئۇقۇپ قاپسىز، تاغامنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، سىز خان ئاچامدىن تىلىسەم، قانداقلا بولسۇن، ماڭا بىر كۆيۈمچانلىق قىلىپ قويسىڭىز ئىكەن.
— يولنى ئەگىپ كېتىپسىلەر! — دېدى فېڭجيې سوغۇققىنا كۈلۈپ قويۇپ، — بالدۇرراق دېسەڭ بولمامدۇ، بۇ قانچىلىك ئىش ئىدى، شۇ كەمگىچە سۆرىلىپ كېلىدىغان؟ باغدا گۈل تېرىيدىغان، كۆچەت تىكىدىغان ئىش بار ئىدى، ماڭا بىركىم كېرەك بولۇپ تۇراتتى، بالدۇرراق دېگەن بولساڭ پۈتىدىغان ئىش ئەمەسمۇ؟
— ئەمىسە، ئەتىلا مېنى بۇ ئىشقا بەلگىلەپ قويسىڭىزچۇ، — دېدى جيا يۈن كۈلۈپ.
— مېنىڭچە، بۇ ئىش ئانچە ياخشى ئەمەستەك قىلىدۇ، — دېدى فېڭجيې بىر پەس ئويلانغاندىن كېيىن، — كېلەر يىلى بىرىنچى ئايدا شام - چىراغ ئالىدىغان چوڭ ئىش چىقىدۇ، شۇنىڭغا بەلگىلەپ قويسام بولمامدۇ؟
— جېنىم خان ئاچا، ئاۋۋال مېنى بايىقى ئىشقا تەيىنلەپ تۇرسىڭىز، بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالىسام، ئاندىن ئۇ ئىشقا قويىمامسىز.
— ئارغامچىنى ئۇزۇن قويۇپ بېرىشنى بىلىدىكەنسەن - ھە! —

دېدى فېڭجيې كۈلۈپ، — بوپتۇ، تاغاڭ دېمىگەن بولسا، سېنىڭ ئىشىڭ بىلەن كارىم بولماس ئىدى. غىزا يەپ بولۇپلا يېنىپ كېلىمەن، چۈشتىن كېيىن كېلىپ كۆمۈش ئال، ئۆگۈنلۈككە كېلىپ گۈل تېرىشنى باشلا، — دەپ قويۇپ مەپىنى ھەيدەتكۈزدى.

جيا يۈننىڭ خۇشاللىقى ئىچىگە سىغماي قالدى. ئۇ چىسەنجەي كۈتۈپخانىسىغا كېلىپ باۋيۈينى سۈرۈشتۈرۈپ باقتى، باۋيۈي ئەتىگەندىلا بېيجىڭۋاڭ ئوردىسىغا كېتىپ قالغانىكەن، جيا يۈن چۈشكىچە شۇ يەردە فېڭجيېنىڭ يېنىپ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپ تۇردى. فېڭجيېنىڭ يېنىپ كەلگەنلىكىنى سۈرۈشتۈرۈپ بىلىپ، جۈپ تەمتەك ئېلىش ئۈچۈن ھۆججەت يېزىپ، تالادا تۇرۇپلا مەلۇم قىلدۇردى. سەيمىڭ چىقىپ ھۆججەتنى ئېلىپ كىرىپ كەتتى، تەستىقلىتىپ، كۆمۈشنىڭ سانىنى، يىل - ئاينى يېزىپ ئاچىقىپ جۈپ تەمتەك بىلەن بىللە جيا يۈنگە بەردى. جيا يۈن قولىغا ئېلىپ قارىغانىدى، ئىككى يۈز سەر كۆمۈش تەستىقلىنىپتۇ. بۇنىڭدىن ئىنتايىن سۆيۈندى. بۇرۇلۇپلا خەزىنىگە بېرىپ كۆمۈشنى ئالدى. ئۆيىگە بېرىپ ئانىسىغا دەپ بېرىۋىدى، ئانا - بالا ئىككىسى تەڭلا خۇشال بولۇشتى. ئەتىسى بەشىنچى جىڭ قېقىلغان چاغدا جيا يۈن ئاۋۋال نىئېرنى تېپىپ، ئالغان قەرزىنى ياندۇرۇپ بەردى، ئەللىك سەر كۆمۈشنى ئېلىپ غەربىي قوۋۇقتىن گۈلچى فاڭ چۈننىڭكىدىن كۆچەت سېتىۋالدى.

باۋيۈي شۇ كۈنى جيا يۈن بىلەن كۆرۈشكەندە، ئەتە كەل، گەپلىشىمىز، دېگەنىدى. بۇ، بايۋەچچىنىڭ ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا دەپ قويغان گېپى ئىدى، دېگەن گېپىنى نەدە ئېسىدە ساقلىسۇن؟ ئاللىقاچان ئۇنتۇپ قالغانىدى. بۈگۈن ئۇ ئاخشام بېيجىڭۋاڭ ئوردىسىدىن قايتىپ كېلىپ، جيا ئانا ۋە ۋاڭ ئاغىچا خېنىملارغا كۆرۈنۈش قىلىپ بولۇپ باغقا كەلدى - دە، ئېگىنىنى

يەڭگۈشلەپ سۇغا چۈشمەكچى بولدى. شىرىنىنى باۋچەي ئاۋارە قىلىپ توپچا تۇگۈپ بەر دەپ ئاچچىقىپ كېتىپتۇ؛ چيۇۋېن، بىخېن ئىككىسى سۇ ئالغىلى كېتىپتۇ؛ ئانىسى ئاغرىپ قالغانلىقتىن تەنيۈننى ئۆيگە ئېلىپ كېتىپتۇ؛ شېيۆ ئۆيدە ئاغرىق يېتىپتۇ؛ قارا ئىشقا سېلىنىدىغان بىرقانچە چۆرە قىزلار، بەربىر غوجام بىزنى خىزمىتىگە چاقىرمايدۇ، دېگەن ئوي بىلەن ھەممىسى دوست ـ ھەمراھلىرىنى ئىزدەپ چىقىپ كېتىشىپتۇ. شۇ تاپتا ئۆيدە باۋيۈي يالغۇز قالغانىدى، قىرىشقاندەك چاي ئىچكۈسى كېلىپ، كەينى ـ كەينىدىن ئۈچ قېتىم قىچقىرىۋىدى، ئىككى ـ ئۈچ موماي كىرىپ كېلىشتى. باۋيۈي بۇلارنى كۆرۈپلا قولىنى چايقاپ:

— بولدى، بولدى، كېرەك ئەمەس! — دېۋىدى، مومايلار چىقىپ كېتىشتى.

چۆرىلەردىن ھېچقايسىسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، باۋيۈي نائىلاج ئۆزى چۈشۈپ، پىيالە ئېلىپ چەينەكتىن چاي قۇيماقچى بولدى. كەينىدىن بىر كىم:

— غوجام، قولىرىنى كۆيدۈرۈۋالمىسىلا، مەن قۇيۇپ بېرەي، — دېدى ـ دە، يېقىن كېلىپ قولىدىن پىيالىنى ئالدى. باۋيۈي چۆچۈپ كېتىپ:

— سەن نەدىن پەيدا بولدۇڭ؟ تۇيۇقسىز كېلىپ مېنى چۆچۈتىۋەتتىڭ! — دېدى.

بايىقى چۆرە قىز چاي سۇنۇۋېتىپ، كۈلۈپ جاۋاب بەردى:

— مەن ئارقا ھويلىدا ئىدىم، ئىچكىرىكى ئۆيىنىڭ ئارقا ئىشىكىدىن كىردىم. غوجام، ئۆزلىرى ئاياغ تىۋىشىنى ئاڭلىمىغانمىدىلە؟

باۋيۈي چاي ئىچىۋېتىپ ئۇنىڭغا سەپسالدى. ئۇ چۆرە قىز نىمكەش ئېگىن كىيگەن، قاپقارا چاچلىرىنى تۇرمەكلىۋالغان، يۈزى سوزۇنچاق، بويى زىلۋا، ئىنتايىن بەلەن، تاتلىق قىز ئىكەن. باۋيۈي كۈلۈمسىرەپ سورىدى:

— سەنمۇ مېنىڭ ئۆيۈمدىكى ئادەممۇ؟
— خوش، — دەپ جاۋاب بەردى كۈلۈپ تۇرۇپ ھېلىقى قىز.
— مۇشۇ ئۆيدە بولساڭ، نېمىشقا مەن سېنى تونۇمايمەن؟
— غوجامنىڭ تونۇمايدىغانلىرى تولا، يالغۇز مەنلا ئەمەس ! — دەپ جاۋاب بەردى چوّرە قىز مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ، — ئۆزلىرىگە مەن زادىلا چاي ۋە نەرسە - كېرەك سۇنۇپ باقمىغان، كۆز ئالدىلىرىدىكى ئىشلاردىن بىرەرسىمۇ ماڭا ئاشمايدىغان تۇرسا، نەدە يۈرۈپ تونۇيدىلا؟
— نېمىشقا كۆز ئالدىمدىكى ئىشلارنى قىلمايسەن؟
— بۇ گەپكە مەن بىرنېمە دېيەلمەيمەن. غوجامغا مەلۇم قىلىپ قويىدىغان بىر گەپ بار ئىدى، تونۇگۈن قانداقتۇر يۈئېر دېگەن بىر كىشى ئۆزلىرىنى ئىزدەپ كەپتىكەن، مەن غوجامنىڭ ۋاقتى يوقمىكىن دەپ بېيمىڭ ئارقىلىق ياندۇرۇۋەتكەنىدىم. بۈگۈن يەنە كەپتۇ، ئۆزلىرى بېيجىڭۋاڭ ئوردىسىغا كېتىپ قالغانىدىلە ...
شۇ گەپنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيلا، چيۇۋېن بىلەن بىخېن قاقاھلاپ كۈلۈشكەن پېتى ئىككىسى بىر سوغا سۇ كۆتۈرگەن، قولىغا بىردىن ئېگىن ئارتىۋالغان ھالدا دەلدەڭشىپ، سۇنى تۆكۈپ - چېچىپ كىرىپ كېلىشتى. بايىقى چوّرە قىز ئالمان - تالمان ئالدىغا ئۆتۈپ، ئۇلارنىڭ قولىدىن سوغىنى ئالماقچى بولدى. چيۇۋېن «مېنىڭ ئېگىنىمنى ھۆل قىلىۋەتتىڭ» دەپ بىخېندىن ئاغرىنسا، بىخېن «كەشىمگە دەسسىۋەتتىڭ» دەپ كېلىشىۋاتاتتى. بىرسى كېلىپ ئۇلارنىڭ قولىدىن سوغىنى ئالماقچى بولۇۋىدى، ئىككىسى تەڭلا ئۇنىڭغا تىكىلدى، قارىسا، باشقا ئادەم ئەمەس شياۋخۇڭ ئىكەن. ئىككىسى ھەيران بولۇپ، سوغىنى يەرگە قويۇپلا ئۆيگە كىرىپ قاراپ باقتى. ئۆيدە باۋيۈيدىن باشقا ھېچكىم يوق ئىكەن، سەل قىزغانغاندەك بولدى. سوغا چۆشۈشكە كېرەكلىك نەرسىلەرنى باۋيۈيگە تەييارلاپ بەردى، باۋيۈي كىيىمنى سېلىپ بولغاندىن كېيىن، ئىككىسى ئىشىكنى يېپىپ قويۇپ نېرىقى ئۆيگە ئۆتۈپ، شياۋخۇڭدىن:

— بايا ئۆيدە نېمە ئىش قىلدىڭ ! — دەپ سوراشتى.
— قاچان ئۆيدە بوپتىمەن ! — دېدى شىياۋخۇڭ، — ياغلىقىمنى يىتتۈرۈپ قويۇپ ئارقىغا ئۆتۈپ ئىزدەۋاتاتتىم، باۋيۇي غوجام چاي ئىچمەكچى بولۇپ، ئاچىلارىمنى قىچقىرىۋىدى، ھېچكىم بولمىغاچقا، مەن كىرىپ ئەمدىلا چاي قۇيۇپ بېرىۋاتاتتىم، ئاڭغىچە سىزلەر كەلدىڭىزلەر.
— يۈزى يوق شەرمەندە ! — دەپ ئۇنىڭ يۈزىگە تۈكۈردى چيۇۋېن، — بايا، سۇ ئەكىرگىن دېسەك، ئىشىم بار، دەيسەن، ئاخىر ئۆزىمىز باردۇق. سەن بايا مۇشۇ پەيتنى پەملەپتىكەنسەن - دە ! مانا، قەدەممۇقەدەم ئۆرلەپ كېلىۋاتىسەنغۇ؟ بىزنىڭ نەرىمىز كەم ئىكەن سەندىن؟ ئەينەككە قاراپ باق، چاي سۇنۇشقا يارامدىكەنسەن قېنى؟
— ئەتە باشقىلارغا دەيمەن، چاي، سۇ ياكى بىرەر نەرسە كېرەك دېگەندە، بىز جىم تۇرىۋېرەيلى، مۇشۇنىلا قىچقىرسا بولدى، — دېدى بىخېن.
— ئۇنىڭدىن كۆرە، بىز تارقا - تارقاڭ بولۇپ كېتەيلى، بۇ ئۆيدە مۇشۇلا قالسۇن ! — دېدى چيۇۋېن.
ئۇ بىرنېمە دەپ، بۇ بىرنېمە دەپ، ئىككىسى كاپشىۋاتقاندا، بىر موماي كىرىپ فېڭجيېنىڭ گېپىنى يەتكۈزدى:
— ئەتە بىركىم گۈلچى ئۇستىلارنى باشلاپ كىرىپ كۆچەت تىككىدىكەن، سىلەرنى ئۆزىگە مەزمۇت بولسۇن، كىيىم - كېچەكلىرىنى كۆرۈنگەنىلا يەرگە يېيىپ قويمىسۇن، توپا تاغقا پەردە تارتىلىدۇ، خالىغانچە يۈگۈرۈپ يۈرۈشمىسۇن، دەيدۇ.
— ئەتە ئۇستىلارنى كىم باشلاپ كىرىدىغاندۇ؟ — دەپ سورىدى چيۇۋېن.
— يان ھويلىدىكى يۈنگېر دەمدۇ، بىرسىنى دەيدىغۇ، — دېدى ھېلىقى موماي.
چيۇۋېن بىلەن بىخېن ئۇنى تونۇمايدىغانلىقى ئۈچۈن، ئاغزىغا كەلگەن باشقا گەپلەرنى سوراشتى. پەقەت شىياۋخۇڭلا ئۇ

كىشىنىڭ تونۇغۇن تاشقىرىقى كۇتۇپخانىدا كۆرگەن ھېلىقى كىشى ئىكەنلىكىنى كۆڭلىدە بىلىپ بولدى.

شياۋخۇڭنىڭ فامىلىسى لىن، بالا چېغىدىكى ئىسمى خۇڭيۈي ئىدى، «يۈي» سۆزى باۋيۈي بىلەن دەيۈينىڭ ئىسمىغا ئوخشىشىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئىسمىنى «شياۋخۇڭ» دەپ ئۆزگەرتىشۈەتكەنىدى، ئۇنىڭ ئاتىسى قەسىردىكى ئەۋلادىي چاكارلاردىن ئىدى، ھازىر ھەرقايسى ئورۇنلاردىكى يەر ـ جاي ئىشلىرىنى باشقۇراتتى. شياۋخۇڭ ئون تۆت ياشقا كىرگەندە، قەسىرگە چاكار بولۇپ كىرىپ، ئارامبەخش ھويلىغا تەيىنلەنگەن، بۇ يەر ئۇنىڭغا تىنچ ـ ئازادە تۇيۇلغانىدى. باۋيۈي ھەمشىرىلىرى بىلەن نەزەرباغقا كۆچۈپ كىرىشكە بۇيرۇلغاندىن كېيىن، ئارامبەخش ھويلىنى باۋيۈي تاللىۋالغانىدى.

شياۋخۇڭ ئىش كۆرمىگەن چۆرە قىز بولسىمۇ، چىراي شەكلى خېلى تۈزۈك بولغاچقا، يۇقىرىغا ئۆرلەش كويىدا يۈرەتتى، ھەرقاچان باۋيۈينىڭ ئالدىدا ئۆزىنى كۆرسىتىشكە ئىنتىلەتتى. لېكىن، باۋيۈينىڭ يېنىدىكى چۆرىلەر بىر ـ بىرىگە چىشىنى بىلەپ تۇرىدىغانلاردىن بولغاچقا، ئۇنىڭ قول تىقىشىغا نەدە ئورۇن بولسۇن؟ بۈگۈن ئەمدىلا ئېپى كېلىۋىدى، چيۈۋېنلاردىن سېسىق گەپ ئىشىتىپ كۆڭلى خېلىلا سوۋۇپ قالدى. ئەنە شۇنداق خاپىچىلىقتا تۇرغاندا، بايىقى موماي كىرىپ جيا يۈننىڭ گېپىنى قىلىۋىدى، يۈرىكى جىغغىدە قىلدى ـ دە، پەرىشان ھالدا ئۆيگە كىرىپ كارىۋاتقا چىقىپ ياتتى. ئۆزىچە خىيال سۈرۈپ ئۇيان ـ بۇيانغا ئۆرۈلىۋەردى، بارغانسېرى كەيپى قاچتى. بىردىنلا پەنجىرىدىن بىركىمنىڭ ئاستاغىنا:

ــــ شياۋخۇڭ، ياغلىقىڭىزنى مەن تېپىۋالدىم، ــــ دېگىنى ئاڭلانغاندەك بولدى. شياۋخۇڭ ئالمان ـ تالمان ئورنىدىن تۇرۇپ تالاغا چىقىپ قارىغانىدى، گەپ قىلغان باشقا بىركىم ئەمەس، دەل جيا يۈن ئىكەن. شياۋخۇڭ ئىزا تارتىپراق:

ــــ غوجام، نەدىن تېپىۋالدىلا، ــــ دەپ سورىدى.

— بۇياققا كېلىڭ، سىزگە دەپ بېرىمەن، — جيا يۈن ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ كىيىمىدىن تارتتى. شياۋخۇڭ ئىزا تارتىپ كېتىپ كەينىگە بۇرۇلۇپ قاچقانىدى، بوسۇغىغا پۇتلىشىپ كەتتى. بۇنىڭدىن كېيىن نېمە بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە بەشىنچى باب

سېھىرىي كۈچ بىلەن باۋيۈي ۋە فېڭجېيگە جىن چاپلاشقانلىقى بۇلغانغان ھېكمەتلىك قاشتاشنىڭ ئىككى ئەۋلىيا بىلەن ئۇچراشقانلىقى

شىياۋخۇڭ كۆڭلى چېچىلىپ، چىگىچ خىياللار ئىچىدە مەست ـ ئەلەس ئۇيقۇغا كەتتى ۋە چۈشىدە جىيا يۈن بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ، جىيايۈن ئۇنى تارتقاندەك بولدى، ئۇ كەينىگە بۇرىلىپ قېچىشىغا، بوسۇغىغا پۇتلىشىپ يىقىلىپ چۈشۈپ ئويغىنىپ كەتتى. ئويلىسا، بۇ چۈشى ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كېچىچە ئۇيان ـ بۇيانغا ئۆرۈلۈپ ئۇخلىماي چىقتى. ئەتىسى تاڭ ئېتىپ ئەمدىلا ئورنىدىن تۇرۇشىغا، چۆرە قىزلار ئۇنى ئۆي سۈپۈرۈش، يۈز يۇيىدىغان سۇ ئەكېلىشكە چاقىرىپ كەلدى. شىياۋخۇڭ ئەينەككە قاراپ چاچلىرىنى ئاندا ـ مۇندا تۈزەشتۈرۈپلا يۈز ـ كۆزىنى يۇيۇپ ئۆي سۈپۈرۈشكە كىرىشتى. باۋيۈي تۈنۈگۈن ئۇنى كۆرۈپ كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان، ھوجرىسىغا يۆتكەپ ئۆز ئىشىغا سالماقچى بولغانىدى. بىراق، بىرىنچىدىن، شىرېننىڭ گۇمان قىلىشىدىن ئەنسىرىسە، ئىككىنچىدىن، ئۇنىڭ خۇي ـ پەيلىنى بىلمەيتتى، شۇڭا نېمە قىلىشنى بىلمەي ئىچى پۇشاتتى. ئەتىسى ئورنىدىن قوپۇپ يۇيۇنۇپ ـ تارانماي، كەيپسىزلىنىپ بىردەم ئولتۇردى. بىرئازدىن كېيىن قەغەز يەملەنگەن روجەكلىك قاپقاقنى چۈشۈرۈۋېتىپ، دېرىزىنىڭ شايى يەملەنگەن كۆزنىكىدىن تالاغا كۆز سېلىۋىدى، ئۇيا ـ ئەڭلىك سۇرۇپ، چېكىلىرىگە ھەر خىل گۈللەردىن قىستۇرۇۋالغان چۆرە قىزلار

تالادا هويلا سۇپۇرۇۋېتىپتۇ. ئارىسىدا تۇنۇگۇنكى قىزلا كۆرۈنمەيتتى. باۋيۇي كەشنى سىپىپ تالاغا چىقتى. گۈللەرنى تاماشا قىلغان بولۇپ، ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتتى. بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىشىغا، غەربىي جەنۇب بۇلۇڭىدىكى سەيلە ئايۋاننىڭ شادىسىغا بىركىم تايىنىپ تۇرغاندەك كۆرۈندى، بىر تۇپ يەسسەمەن توسۇۋالغاچقا، چىرايىنى ئېنىق پەرق ئېتەلمىدى. يېقىنراق بېرىپ سىنچىلاپ قارىۋىدى، تۇنۇگۇنكى قىز شۇ يەردە تېڭىرقاپ تۇرۇپتۇ. باۋيۇي ئۇنىڭ ئالدىغا بارماقچىمۇ بولدى، لېكىن ئوڭايسىزلاندى. ئىككىلىنىپ تۇرغىنىدا، بىخېن كېلىپ يۈزىنى يۇيۇشقا تەكلىپ قىلىۋىدى، نائىلاج ئۆيگە يېنىپ كىردى.

شياۋخۇڭ تېخىچە شۇ يەردە تۇراتتى. شىرېن قولىنى پۇلاڭلىتىپ ئۇنى قىچقاردى، شىرېننىڭ قېشىغا بارماي بولمىدى.

— بىزنىڭ سۇ پۇركۈگۈچىمىز بۇزۇلۇپ قاپتۇ، — دېدى شىرېن كۈلۈپ، — سەن بېرىپ لىن دەيىيۇي خېنىمنىڭ هويلىسىدىن ئۆتنىگە ئەكېلىپ بەرگىن.

شياۋخۇڭ بامبۇكزار سارايغا قاراپ ماڭدى، زۇمرەت كۆۋرۈككە كېلىپ ئۇستىلەپ قارىۋىدى، قاپتالنىڭ ئېگىز يېرىگە پەردە تارتىپ قويۇلۇپتۇ، شۇ چاغدىلا بۈگۈن ئۇستىكارلارنىڭ بۇ يەردە كۆچەت تىكىۋاتقانلىقى ئېسىگە چۈشتى. يىراقتا بىر توپ ئادەم يەر قېزىۋاتاتتى، جيا يۈن سۇنئىي تاغنىڭ ئۇستىدىكى تاشتا ئىشقا نازارەتچىلىك قىلىپ ئولتۇراتتى. شياۋخۇڭ شۇ تەرەپكە بارماقچىمۇ بولدى، لېكىن بېرىشقا پېتىنالمىدى. ئاستىلا بامبۇكزار سارايغا بېرىپ سۇ پۇركۈگۈچىنى ئېلىپ كەلدى. ئاندىن كەيپى ئۇچۇپ ئۆيگە كىرىپ ياتتى. باشقىلار ئۇنىڭ مىجەزى يوق ئوخشايدۇ، دەپ كارى بولمىدى.

بىر كۈن ئۆتتى، ئەتىسى ۋاڭ زىتېڭنىڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ تۇغۇلغان كۈنى بولغاچقا، ئۇ يەردىن جيا ئانا، ۋاڭ ئاغىچا

خېنىملارنى چىللاپ كىشى ئەۋەتىلگەنىدى، جيا ئانا بارمايمەن دېگەچكە، ۋاڭ ئاغىچا خېنىممۇ بارمايدىغان بولدى. شۆ هامما، فېڭجيې ۋە جيا خانىدانىدىكى ئۈچ خېنىم قىز، باۋچەي، باۋيۈيلەر بىللە كېتىشكەنىدى، كەچلەپ يېنىپ كېلىشتى.

ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ئەمدىلا شۆ هاممىنىڭ هويلىسىغا بېرىپ ئولتۇرۇپ كېلەي دەپ تۇرۇشىغا، جيا خۈەن مەكتەپتىن يېنىپ كەلدى، ئۇنىڭغا «ۋايجىرا دۇئاسى» نى كۆچۈرۈپ قىرائەت قىلىشنى بۇيرۇدى. جيا خۈەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ كېڭىغا چىقىپ ئولتۇرۇپلا شام يېقىشنى بۇيرۇپ، گىدىيىپ ئولتۇرۇپ كۆچۈرۈشكە كىرىشتى. بىردەم سەيييۈننى چاي قۇي دېسە، بىردەم يۈنچۈەرنى شامنىڭ چېچىكىنى كېسىۋەت دەپ جورۇپ قوياتتى، يەنە شامنىڭ يورۇقىنى توسۇۋالدىڭ دەپ جىنچۈەرنى كايىيتتى. دېدەكلەر ئۇنى ئادەتتىمۇ يامان كۆرەتتى، شۇڭا هېچقايسىسى ئۇنىڭغا پەرۋا قىلمايتتى. يالغۇز سەيشيالا ئۇنىڭ بىلەن چىقىشقاچقا، ئۇنىڭغا چاي قۇيۇپ بەردى.

— ئۆزىڭىزگە قاراپ ئىش قىلىڭ، — دېدى سەيشيا ئۇنىڭغا ئاستاغىنا، — كىشىلەرنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنۈپ نېمە قىلىسىز!

— مەنمۇ بىلىمەن، سەن مېنى گوللىما، — دېدى جياخۈەن هومىيىپ، — سەنمۇ باۋيۈي بىلەن چىقىشىۋېلىپ، مېنىڭ بىلەن كارىڭ بولمايدىغان بولدۇڭ، مېنىڭمۇ شۇنىڭغا كۆزۈم يەتتى.

— ۋىجدانسىز! «ئىت ياخشى - يامانني ئىلغىماي كۆرۈنگەننى چىشلەۋېرىدۇ» دېگەن شۇدە، — دېدى سەيشيا چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ۋە ئۇنىڭ بېشىغا نوقۇپ قويدى.

ئىككىسى شۇنداق پاراڭ سېلىشىۋاتقاندا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم قايتىپ كەلدى، فېڭجيېمۇ سوڭدىشىپ كىرىپ كەلدى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم فېڭجيېدىن بۈگۈنكى زىياپەتتە قانداق ئايال مېهمانلا كەلگەنلىكىنى، سەهنە ئويۇنىنىڭ قىزىغان - قىزىمىغانلىقىنى، غىزا - شارابلىرى قانداق بولغانلىقىنى ئاندا -

مۇندىلا سوراپ قويدى. بىردەمدىن كېيىن باۋيۈيمۇ كىردى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنى كۆرۈپ، ئەدەپ بىلەن بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلدى ـ دە، دېدەكلەردىن بىرىگە ئۆزىنىڭ ماڭلايچىسىنى ئالدۇرۇۋەتتى، توننى ۋە ئۆتۈكنى سالدۇردى، ئاندىن ئۆزىنى ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ قۇچىقىغا ئاتتى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ئۇنىڭ باش ـ كۆزىنى سىلاپ ئەركىلەتتى، باۋيۈيمۇ ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ بويىنىغا ئېسىلىپ ئەركىلەپ گەپ قىلدى.

— جېنىم بالام، شارابنى كۆپرەك ئىچىپ قويۇپسەن، يۈزلىرىڭ ئوتتەك قىزىپ كېتىپتۇ، مۇشۇنداق ئېسىلىشىۋەرسەڭ شاراب سېنى ئېلىپ قويىدۇ! ئاۋۇ يەردە بىردەم جىم ياتقىن، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم. ئاندىن دېدەكلەردىن بىرسىنى ياستۇق قويۇپ بېرىشكە بۇيرۇدى.

باۋيۈي ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ كەينىگىلا كېلىپ ياتتى، سەيشيانى پەپىلەشكە بۇيرۇدى. باۋيۈي سەيشياغا چاقچاق قىلدى، سەيشيا ئانچە پەرۋا قىلماي سوغۇقلا مۇئامىلە قىلاتتى ۋە جىيا خۇەنگىلا تىكىلىپ قارايتتى. باۋيۈي قولىنى ئۇزارتىپ:

— جېنىم ئاچا، ماڭا بىر قاراپ قويغىنا! — دەپ ئۇنىڭ قولىنى تارتتى.

— يەنە مۇشۇنداق قىلسىڭىز ۋارقىرايمەن! — دېدى سەيشيا قولىنى تارتىۋېلىپ.

ئىككىسىنىڭ ئوينىشىۋاتقانلىقىنى جىيا خۇەن بىلىپ قالدى. ئادەتتە ئۇ باۋيۈينى ئۆچ كۆرەتتى، بۈگۈن ئۇنىڭ سەيشيا بىلەن ئوينىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇغىسى ئۆرلەپ ئاچچىقىنى باسالماي قالدى. نېمىدۇر بىر نەرسە خىيالىغا كېچىشى بىلەنلا، ئەتەي قولى تېگىپ كەتكەندەك قىلغان بولۇپ، لىپىلداپ يېنىپ تۇرغان شامنى باۋيۈينىڭ يۈزىگە قارىتىپ ئىتتىرىۋەتتى، باۋيۈي «ۋايجان» دەپ ۋارقىرىشى بىلەن تەڭلا ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى چۆچۈشۈپ كەتتى. يەردە تۇرغان ئۆرە پانۇسنى ئېلىپ قارىغۇدەك بولسا، باۋيۈينىڭ يۈز ـ كۆزى ماي بولۇپ كېتىپتۇ. ۋاڭ ئاغىچا

خېنىم ئاچچىقىدا تىتىلداپ كەتتى، باۋيۇينىڭ يۈز - كۆزىنى ئېرىغداشقا ئادەم جورۇدى ۋە جيا خۇەننى تىللىدى. فېڭجيې هاپىلا - شاپىلا كاڭغا چىقىپ باۋيۇينى ئوڭلاپ تۇتۇپ:

— بۇ كەنجە غوجا بۇنداقمۇ شاللاق - دېۋەڭ بولۇپ كېتەمدۇ؟ ساڭا تۆر ياراشمايدۇ دېگەنىدىمغۇ! كىچىك ئاپىمىزمۇ بۇنى ئەدەپلەپ تۇرسا بولاتتى، — دېدى.

بۇ گەپ ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ خۇدىنى ئاچتى - دە، جاۋ كىچىك ئاپىنى قىچقارتىپ كىرىپ:

— مۇشۇنداق بەتنىيەت بىرنېمىنى تۇغۇپسەن، جىمىلەپمۇ تۇرمايدىكەنسەن! نەچچە قېتىم بولدى، مەن تەگىمەي بەرسەم، سىلەر ئەزۋەيلەپ كېتىۋاتىسىلەر! — دەپ كايىپ كەتتى. جاۋ كىچىك ئاپا ئاچچىقىنى يۇتۇپ، ئۇنىمۇ چىقارماي، كاڭغا چىقىپ باۋيۇينى تۇزەشتۈرۈشكە قاراشتى. باۋيۇينىڭ سول مەڭزى قاپىرىپ چىقىپتۇ، ھېلىمۇ ياخشى كۆزىگە تەگمەپتۇ. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بۇنى كۆرۈپ چىدىماي قالدى، جيا ئانا سوراپ قالسا نېمە دەپ جاۋاب بېرەرمىز دەپ ئىچى تىتىلداپ، جاۋ كىچىك ئاپىنى يەنە بىر پەس كايىدى، باۋيۇينىمۇ بەزلىدى، «تەرياق تالقىنى» نى تېپىپ كېلىپ يۈزىگە سۈردى.

— ئازراق ئاغرىۋاتىدۇ، ھېچقىسى يوق، — دېدى باۋيۇي، — ئەتە مومام سوراپ قالسا، ئۆزۈم كۆيدۈرۈۋالدىم، دەپ قويىمەن.

— ئۆزۈم كۆيدۈرۈۋالدىم دېسەڭمۇ، بىزنى پەخەس بولماپسىلەر، دەپ بەرىبىر تىللايدۇ، — دېدى فېڭجيې، — ئىشقىلىپ، خاپىچىلىق بولۇشى تۇرغان گەپ.

ۋاڭ ئاغىچا خېنىم باۋيۇينى ئۆز ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇشنى تاپىلىدى. شىرېن ۋە باشقىلارمۇ تەمتىرىشىپلا كەتتى.

باۋيۇي كەچكىچە تالادىن كىرمىگەنلىكى ئۈچۈن، دەيۇينىڭ ئىچى پۇشۇپ كېتىپ، ئاخشىمى سۈرۈشتۈرۈپ ئىككى - ئۈچ قېتىم كىشى ئەۋەتكەنىدى. يۈزىنى كۆيدۈرۈۋالغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۆزىمۇ دەرھال بۇ يانغا كەلدى. باۋيۇي ئەينەككە قاراۋاتاتتى، سول

مەڭزىگە ئالا قويماي دورا سۈرۈپ قويۇلغانىدى. دەييۈي قاتتىق كۆيدۈرۈۋالغان ئوخشايدۇ دەپ، ئىتتىك يېنىغا كېلىپ قارىۋىدى، باۋيۈي يۈزىنى توسۇۋېلىپ، قولى بىلەن چىقىپ كېتىشكە ئىشارەت قىلدى. ئۇ دەييۈينىڭ تەبىئىتى نازاكەتكە ئادەتلەنگەنلىكىنى بىلگەچكە، ئۇنىڭغا يۈزىنى كۆرسەتكۈسى كەلمىگەنىدى.

— ئاغرىۋاتامدۇ؟ — دەپ سورىدى دەييۈي.

— ئانچە ئاغرىمايدۇ، بىر ـ ئىككى كۈندە ساقىيىپ كېتىدۇ، — دېدى باۋيۈي. دەييۈي بىردەم ئولتۇرۇپ چىقىپ كەتتى.

ئەتىسى باۋيۈي جيا ئانىنى كۆرگىلى كىرىپ، ئۆزۈم كۆيدۈرۈۋالدىم دەپ تەن ئالغان بولسىمۇ، جيا ئانا ئۇنىڭغا سوڭدىشىپ يۈرگەن خىزمەتكارلارنى بىر قۇر تىللىماي قويمىدى.

ئۆگۈنى باۋيۈي ئۆزىگە بۆۋەك ئانا قىلىۋالغان جادۇگەر ما دەللە قەسىرگە سالامغا كەلگەنىدى، باۋيۈينى كۆرۈپ قاتتىق چۆچۈپ، نېمە بولغانلىقىنى سورىدى. كۆيدۈرۈۋالغانلىقىنى ئاڭلاپ، بېشىنى لىڭشىتىپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويدى. باۋيۈينىڭ يۈزى ئالدىدا بارماقلىرى بىلەن بىرنېمە سىزغاندەك قىلىپ، پىچىرلاپ ئەپسۇن ئوقۇدى ۋە:

— ھۆددىگە ساقىيىپ كېتىدۇ، بىردەملىك ئۇچۇق تېگىپتۇ، — دەپ قويدى ۋە جيا ئانىغا قاراپ، — بۇزرۇكۋارىمىز، پېشقەدەم بۇددساتۋايىمىز، بۇددا كىتابىدا ئېيتىلغانلارنىڭ بەرھەق ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىلا! ئۇلۇغ ئەمىر ـ ۋەزىرلەرنىڭ پەرزەنتلىرى تۇغۇلۇشى بىلەنلا ئۇلارغا بىرمۇنچە جىن ـ ئالۋاستىلار سوڭدىشىپلا يۈرىدۇ، پەيتىنى تاپسىلا چىمدىۋالىدۇ، ياكى بولمىسا غىزا يەۋاتقاندا قاچىسىنى سۇندۇرۇۋېتىدۇ، ياكى كېتىۋاتقاندا ئىتتىرىپ يىقىتىۋېتىدۇ. ئۇلۇغ زاتلارنىڭ بالىچاقىلىرىنىڭ تولىسىنىڭ ئانچە ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرەلمەسلىكى ئاشۇنداق ئالۋاستىلارنىڭ كاساپىتىدىن بولىدۇ.

— بالىنى بۇنىڭدىن قۇتۇلدۇرىدىغانىنىڭ ئامالى بارمۇ؟ — دەپ سورىدى جىيا ئانا بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— بۇ ئاسان گەپ، — دېدى ما دەللە، — ئۇنىڭغا ئاتاپ كۆپرەك خەير - ساخاۋەت قىلىسىلا بولىدۇ. كىتابتا ئېيتىلىشىچە، ئۇ ئالەمدە نۇر چاچقۇچى ئۇلۇغ بۇدساتۋا بار ئىكەن، ھەرقانداق يوشۇرۇنغان شۇملۇق - نەسلىكلەرنى ئۆز يورۇقىدا ئاشكارىلاپ تۇرىدىكەن، ئىنساب - تەۋپىقلىق ئەر - ئاياللار ئۇنىڭ ھەققىگە ساخاۋەت قىلىپ تۇرىدىغانلا بولسا، بالىچاقىلىرىغا ئاپىيەت بېغىشلاپ، جىن چاپلىشىۋالىدىغان نەسلىكتىن مەڭگۈ ساقلاپ قالىدىكەن.

— ئۇ بۇدساتۋانىڭ ھەققىگە قانداق ساخاۋەت قىلىدىغان گەپ ئىكەن؟ — دەپ سورىدى جىيا ئانا.

— ھېچقانچە ئىش ئەمەس، — دېدى جادۇگەر، — كۈجە ياققاندىن باشقا، ھەر كۈنى بىرقانچە جىڭ كۈنجۈت يېغى قۇيۇپ داش چىراغ يېقىپ تۇرسا بولىدى. داش چىراغ بۇدساتۋا ئۆزىنى نامايان قىلىدىغان بىر مۆجىزە، كېچە - كۈندۈز ئۆچمەي يېنىپ چىقىدۇ.

— بىر كېچە - كۈندۈزگە قانچىلىك ياغ كېتەر؟ مەنمۇ بىر ساۋابلىق ئىش قىلىپ قوياي، — دېدى جىيا ئانا.

— قانچىلىك بولسا بولىۋېرىدۇ، بۇ ساخاۋەتچىنىڭ ئىختىيارىغا باغلىق، — دېدى جادۇگەر، — مېنىڭكىدە پۈجۈك خېنىملار، يۇقىرى مەرتىۋىلىك خېنىملار ياقتۇرۇپ قويغان بىرقانچە چىراغ بار. نەنئەن جۇنۋاڭ خاندانىدىكى پۈجۈك خېنىمنى ئالساق، سەدىقە قىلىش نىيىتى چوڭ بولغاچقا، ھەر كۈنى قىرىق سەككىز جىڭ ياغ، بىر جىڭ پىلىك بېرىپ تۇرىدۇ، ھېلىقى داش چىراغمۇ كۈپتىن سەللا كىچىكرەك. ئۇنىڭدىن قالسا، جىڭ شياڭخۇنىڭ ئاغىچا خېنىمى ياقتۇرغان چىراغقا ھەر كۈنى يىگىرمە جىڭ ياغ كېتىدۇ. يەنە بىرقانچە خاندانلارمۇ ھەر كۈنى ئون جىڭ، سەككىز جىڭ، ئۈچ جىڭ - بەش جىڭ دېگەندەك

ياغ بىرىپ تۇرىدۇ. بۇلار ئۇچۇنمۇ چىراغ ياقماي بولمىدى.
جيا ئانا بىشىنى لىڭشىتىپ ئويلىنىپ قالدى.
— يەنە بىر گەپ بار، — دېدى جادۇگەر، — ئاتا - ئانا ئەجدادلارنىڭ ھەققىگە كۆپرەك سەدىقە قىلىنىسىمۇ بولىدۇ. بۇزرۇكۋار خېنىم، باۋيۇيگە ئاتاپ كۆپرەك سەدىقە قىلىۋەتسىلە، بەلكىم، غوجام بالام كۆتۈرەلمەي قېلىپ، تەلىيىنى بوغۇپ قويۇشىمۇ مۇمكىن. سەدىقە قىلماقچى بولسىلا، كۆپ بولغاندا يەتتە جىڭ، ئاز بولغاندا بەش جىڭ بولسىمۇ بولىدۇ.
— ئەمىسە مۇنداق بولسۇن، كۈنىگە بەش جىڭدىن ھېسابلاپ، ھەر ئايدا يىغىشتۇرۇپ بىر يولىلا بېرەيلى، — دېدى جيا ئانا.
— ئامىتابا، شەپقەتلىك بۇدساتۋام! — دېدى جادۇگەر.
— بۇنىڭدىن كېيىن باۋيۇي تالاغا چىققاندا، مۇلازىملىرىغا بىرقانچە تىزىق يارماق بېرىڭلار، يول بويى بۇۋە - چىۋە، ئاجىز - ئورۇقلارغا سەدىقە قىلىپ ماڭسۇن، — دەپ تاپىلىدى جيا ئانا.
جادۇگەر ما دەللە گەپنى تۈگىتىپ، ھەرقايسى ھۇجرىلارغا كىرىپ، ئامان - ئېسەنلىك سوراپ تېجىمەللىك قىلدى. بىرپەستىن كېيىن جاۋ كىچىك ئاپىنىڭكىگە كىرىپ كەلدى. ئىككىسى تىنچلىق سوراشقاندىن كېيىن، جاۋ كىچىك ئاپا چۆرە قىزنى چاي قۇيۇشقا بۇيرۇدى. ئۇ خەيلىك يەملىۋاتاتتى. ما دەللىنىڭ كاڭدا چېچىلىپ ياتقان تاۋار - دۇردۇن پۇرۇچلىرىغا كۆزى چۈشۈپ:
— خەي تىكىدىغانغا يۇزلۇك تاپالماي يۈرەتتىم، خېنىم، تاۋار پۇرۇچلىرىدىن ماڭا بىرئاز بەرگەن بولسىلا، رەڭگى قانداقلا بولسا بولىۋېرىدۇ، خەي تىكىپ كىيىۋالسام بولاتتى، — دېدى.
— كۆرۈپ تۇرۇپسىزغۇ، — دېدى جاۋ كىچىك ئاپا ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، — نەدە بۇلارنىڭ ئارىسىدا كارغا كەلگۈدىكى بار؟ ئوبدان نەرسىمىغۇ ماڭا تەگمەيدۇ، ئەسكى - تۈسكى دېمىسىڭىزلا، ئىككى - ئۈچ پارچە ئېلىۋېلىڭ.
ما دەللە بىرقانچە پارچىسىنى ئىلغاپ ئېلىپ يېپىنىڭ

ئىچىگە تىقىۋالدى.

— ئۈلۈشكۈن بىركىمدىن بەش يۈز يارماق ئەۋەتكەنىدىم، شىپالىق بەرگۈچى مازا غوجامنىڭ ھەققىگە سەدىقە قىلىپ تۈردىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى جاۋ كىچىك ئاپا.

— ئۆزلىرى ئۈچۈن ئاللىقاچان سەدىقە قىلىپ قويدۇم.

— ئامىتابا! ئېشىنغۇدەكلا بولسام ھەرقاچان سەدىقە قىلىپ تۇرغۇم بار ئىدى، قانداق قىلاي، «ئارمانىم بار، دەرمانىم يوق.»

— خاتىرجەم بولسىلا، جىيا خۇەن غوجام چوڭ بولغاندا بىرەر مەنسەپكە ئېرىشىپ قالسا، ئۇ چاغدا قانچىلىك كۆپ ھىممەت قىلغۇلىرى كەلسە چامىلىرى يەتمەي قالامتى؟

— بولدىلا، ئۇ گەپنى قىلمايلا قويۇڭ! — دېدى جاۋ كىچىك ئاپا كۈلۈپ، — بۇگۈنكى كۈنىمىزنى كۆرۈپ تۇرۇپسىزغۇ، ئانا - بالا ئىككىمىزنىڭ بۇ خانىداندىكىلەردىن قايسىبىرىگە تەڭ كەلگۈچىلىكىمىز بار؟ باۋيۈي تېخى كىچىك، كىشىلەرنىڭ مەستلىكى كەلگۈدەك چوڭ بولۇۋاتىدۇ، چوڭلارنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى كۆيىدۇ. بۇمۇغۇ مەيلى، مۇنۇ غوجىنى تەن ئالمايمەن، — ئۇ شۇنداق دەپ ئىككى بارمىقىنى كۆرسەتتى.

— جىيا لىيەن بېگىمنىڭ ئاغىچىسىنى دەمدىلا؟ — دەپ سورىدى ما دەللە قول ئىشارىتىنىڭ مەنىسىنى پەملەپ.

جاۋ كىچىك ئاپا ئالمان - تالمان قولىنى چايقاپ، لىككىدە ئورنىدىن تۇردى - دە، مىلەڭزىنى قايرىپ تالاغا قاراپ قويىدى، كىشى يوقلۇقىنى بىلىپ، كەينىگە ئۆرۈلۈپ ما دەللىگە:

— ئاجايىپ ئىشلار بولۇۋاتىدۇ، ئاجايىپ! بۇ غوجىنىڭ گېپىنى بىر دېمەڭ، مۇشۇ خانىداننىڭ ھەممە بىساتىنى ئانىسىنىڭكىگە ئاپىرىپ بولمىغان بولسا، مەن ئادەم ئەمەس! — دېدى.

— سىلى دېمىسىلىمۇ بىلمەمتىم! — دېدى ما دەللە ئۇنىڭدىن گەپ ئالماقچى بولۇپ، — كۆرۈنۈپلا تۇرۇپتۇغۇ! ئۆزۈڭلارمىغۇ پەرۋا قىلماي ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىپسىلەر

ئۇنى. بىر ھېسابتىغۇ بۇنداق قىلغىنىڭلارمۇ بوپتۇ.
— ۋاي ئانامەي! مەيلىگە قويۇپ بەرمەي، كىم ئۇنىڭغا بىر نېمە دېيەلەيتتى؟
— مەن ئاغزىمنى ئۇششۇتمەكچى ئەمەسمەن، لېكىن ئۆزۈڭلارنىڭ بولۇشىڭلار يوق ئىكەن! بوپتۇ، بۇمۇ بىر نۆرى، لېكىن ئوچۇق بىرنېمە دېيەلمىسەڭلارمۇ، يەڭ ئىچىدە بولسىمۇ بىرەر ئامالىنى قىلىپ كۆرسەڭلار بولاتتى! شۇ كەمگىچە ئىچىڭلارغا سىڭۇرۇپ كېلەمدىغان!
جاۋ كىچىك ئاپا گەپنىڭ ئىچىدە گەپ بارلىقىنى پەملەپ، ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولدى ۋە:
— يەڭ ئىچىدە قانداق ئامالىنى قىلىمىز؟ مېنىڭمىغۇ شۇنداق نىيىتىم بار ئىدى، لېكىن شۇنداق قىلىپ بېرىشكە يارايدىغان ئادىمىم يوق. ماڭا شۇ ئامالنى ئۆگىتىپ قويغان بولسىڭىز سىزدىن كۆپ مىننەتدار بولاتتىم، — دېدى.
ما دەللە بۇ گەپلەرنىڭ ئۆزىنىڭ ئويلىغىنى بىلەن بىر يەردىن چىقىۋاتقانلىقىنى پەملەپ، ئەتەي:
— ئامىتابا! مەندىن سورىمايلا قويۇڭ، ئۇنداق ئىشلارنى مەن نەدىن بىلەي؟ بۇ غىچىلا گۇناھلىق ئىش تۇرسا! — دەپ قويدى.
— دەۋاتقان گېپىڭىزنى قاراڭ! سىز خېيىم - خەتەردە قالغانلارغا مەدەت بېرىدىغان كىشى تۇرسىڭىز، خەقلەر بىز ئانا - بالا ئىككىيلەننى ئۆلۈمگە ئىتتىرىۋاتسا، قاراپ تۇرۇپ ئۆلارغا يول قويامسىز؟ مېنىڭ ئەجرىمنى ياندۇرالمايدۇ دەيدىغان ئوخشىمامسىز؟
— ئانا - بالا ئىككىڭلارنى خەقنىڭ خارلاۋاتقانلىقىغا مېنى چىدىمىدى دېسىڭىز، بۇ بىر گەپ، لېكىن مېنىڭ ئەجرىمنى ياندۇرۇشنى ئويلۇمغىمۇ كەلتۈرگىنىم يوق، — دېدى ما دەللە ئۇنىڭ گەپلىرىگە قۇلاق سالغاندىن كېيىن كۈلۈپ كېتىپ.
جاۋ كىچىك ئاپىمۇ بۇ گەپ بىلەن ئۇنىڭ سەل بوشاشقانلىقىنى پەملەپ:

— سىز ھەممىنى چۈشىنىدىغان بوۋىم تۇرۇقلۇق گالۋاڭ بولۇۋالغىنىڭىز نېمىسى؟ قىلغان جادۇڭىز كار قىلىپ، ئۇ ئىككىسىنى جانلىرىدىن جۇدا قىلسا، بۇ خانىداندىكى ھەممە بىسات بىزگە قالامدۇ؟ ئۇ چاغدا نېمە ئالىمەن دېسىڭىز، شۇنى ئېلىۋېرەمسىز؟ — دېدى.
— ئۇ چاغدا، — دېدى ما دەللە بىرھازاغىچە بېشىنى ساڭگىلىتىپ تۇرۇپ، — ئىش ئەپلەشكەندە، تىلخەت بولمىغاندىن كېيىن ماڭا قاراپمۇ قويماسسىز!
— بۇنىڭ نېمە تەس يېرى بار؟ ئۆزۈمنىڭ يىغقان بىرنەچچە سەر كۈمۈشۈم، كىيىم - كېچەك، ئالتۇن جابدۇقلىرىم بار، ئاۋۋال بىرقانچىسىنى ئالغاچ تۇرۇڭ، سىزگە تىلخەتمۇ يېزىپ بېرەي، ۋاقتى كەلگەندە تىلخەتتە پۇتۇلگىنى بويىچە جاۋاب قىلاي.
— بوپتۇ! مەن تۆلەپ قويۇپ تۇرسامۇ تۇراي، — دېدى ما دەللە بىردەم ئويلىنىۋېلىپ.
جاۋ كىچىك ئاپا قايتا گەپ سوراپ تۇرمىدى، يېنىدىكى چۆرە قىزنى تالاغا چىقىرىۋېتىپ ساندۇقىنى ئاچتى - دە، ئالتۇن جابدۇقلىرىدىن ئالدى ۋە يىغقان پارچە - پۇرات كۈمۈش پۇللىرىنىمۇ چىقاردى، يەنە ئەللىك سەر كۈمۈشكە قەرزدار دەپ تىلخەت يازدى. ھەممىسىنى ما دەللىگە تۇتقۇزۇپ:
— بۇلارنى نەزىر - نىياز ئۈچۈن ئىشلەتكەچ تۇرۇڭ، — دېدى. ما دەللە بۇ نەرسىلەرنى ۋە تىلخەتنى كۆرۈپ، ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماقۇل دەپ كەتتى، ئاۋۋال كۈمۈشنى، ئاندىن تىلخەتنى ئالدى. ئاندىن جاۋ كىچىك ئاپىغا قەغەز ئالدۇردى، قەغەزدىن ئىككى ئادەمنىڭ شەكلىنى قايچا بىلەن قىيىپ چىقاردى، جاۋ كىچىك ئاپىدىن بۇ ئىككىسىنىڭ تۇغۇلغان ۋاقىت - سائىتىنى سوراپ ئۈستىگە يازدى، يەنە بىر پارچە كۆك قەغەزدىن قارا يۈزلۈك بەش جىنىنىڭ شەكلىنى قىيىپ، ھەممىسىنى بىر قىلىپ يىڭنە بىلەن قاداپ قويدى.

— ئۆيگە بېرىپ يەنە جادۇ قىلىمەن، بۇ ئەلۋەتتە كار قىلىدۇ، — دېدى شۇ ئىشلاردىن كېيىن. شۇ ئەسنادا ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ چۆرە قىزى كېلىپ:

— كىچىك خېنىم ئۆيدىمۇ؟ ئاغىچا خېنىم كۈتۈپ قالدى، — دېدى.

شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى خوشلاشتى. ما دەللە ئۆز يولىغا كەتتى. بۇ گەپ شۇ يەردە قالسۇن.

باۋيۈي يۈزىنى كۆيدۈرۈۋېلىپ تالاغا چىقمىغاندىن كېيىن، دەييۈي ئۇنىڭ قېشىغا پات ـ پات كىرىپ پاراڭلىشىپ تۇرىدىغان بولدى. بۇگۈن غىزادىن كېيىن، دەييۈي ئىككى ـ ئۈچ بەت كىتاب ئوقۇپ، زىجۇەن بىلەن بىللە بىرپەس يىڭنە ئىشى قىلىپ باقتى، يەنىلا ئىچى پۇشۇپ ئولتۇرالماي قالدى. ئاخىر ئۆيدىن چىقتى ـ دە، ئايۋان ئالدىدا يېڭىلا باش كۆتۈرگەن بامبۇك نوتىلىرىنى تاماشا قىلدى. ماڭا ـ ماڭا سارايدىن چىقىپ باغنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ قالغانلىقىنىمۇ سەزمەي قالدى، ئەتراپتا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى، گۈللەرنىڭ جىلۋىسى ۋە قۇشلارنىڭ نالىسىلا بىلىنەتتى. ئۇ بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ ئارامبەخش ھويلىغا كەلدى. بىرقانچە چۆرىلەر قاشلىق بۇلبۇللارنىڭ سۇغا چۆمۈلۈۋاتقانلىقىنى سەيلە ئايۋىنىدا سۇ ئۇسقاچ تاماشا قىلىپ تۇرۇشاتتى، ئۆيدىن كۈلكە ئاۋازى ئاڭلاندى، لى ۋەن، فېڭجيې، باۋچەيلەر شۇ يەردە ئىدى. دەييۈينىڭ كىرىشى بىلەنلا:

— مانا يەنە ئىككىسى كەلدىغۇ؟ — دېيىشتى ئۇلار.

— بۈگۈن ھەممەيلەن يىغىلىپتۇ، كىم باغاق يېزىپ چىللىغان؟ — دېدى دەييۈي كۈلۈپ.

— ئۇلۇشكۈن سىزگە ئىككى شېشە چاي ئەۋەتتۈۋىدىم، قانداق، ياخشىمىكەن؟ — دېدى فېڭجيې.

— ئۇنتۇپىلا قاپتىمەن، ئەسلىگىنىڭىز ئۈچۈن رەھمەت، — دېدى دەييۈي.

— مەن تېتىپ باقسامغۇ ياخشى ئەمەس ئىكەن، باشقىلار نېمە

دەيدىكەنتالىڭ، — دېدى باۋيۈي.

— تەممۇ ئوبدان ئىكەن، — دېدى باۋچەي.

— سىيام پادىشاھلىقىدىن سوۋغا قىلىنغان چاي ئىكەن، ماڭىمۇ ئانچە ئوبدان تېتىمىدى، بىز ئىچىۋاتقان چايغا يەتمەيدىكەن، — دېدى فېڭجېي.

— ماڭىغۇ ياردى، سىلەرنىڭ ئىشتىيىڭلار قانداقكىنتالىڭ، — دېدى دەييۈي.

— سىزگە يارىغان بولسا، مېنىڭكىنىمۇ ئاپىرىپ ئىچىڭ، — دېدى باۋيۈي.

— مېنىڭكىدە جىق تېخى، — دېدى فېڭجېي.

— دېدەكلەردىن بىرسى ئېلىپ كەلسۇن، — دېدى دەييۈي.

— ھاجىتى يوق، ئۆزۈم ئەۋەتىپ بېرىمەن، ئەتە سىزدىن ئۆتۈنىدىغان بىر ئىشىم بار، بىللىلا يەتكۈزۈپ بېرەي، — دېدى فېڭجېي.

— گېپىنى قاراڭلار، — دېدى دەييۈي كۈلۈپ، — بىزە چېيىنى ئىچە ـ ئىچمەيلا كىشىنى ئىشقا سالماقچى بولۇۋاتىدۇ.

— ئائىلىمىزنىڭ چېيىنى ئىچكەندىن كېيىن بىزگە كېلىن بولماستىڭىز؟ — دېدى فېڭجېي كۈلۈپ. بۇ گەپ بىلەن ھەممەيلەن پاراققىدا كۈلۈشۈپ كەتتى. دەييۈي ھۆپپىدە قىزىرىپ، تەتۈر قارىۋېلىپ لام ـ جىم دېمىدى.

— يەڭگەمنىڭ چاقچىقىزە، ئەجەب قىزىقتە، — دېدى باۋچەي كۈلۈپ.

— ئۇنىڭ نېمىسى چاقچاق بولسۇن! بۇ ۋەت ـ ۋەتنىڭ سېسىق گەپلىرى كىشىنى بىزار قىلىدۇ! — دېدى دەييۈي كۈلۈپ ۋە «تۇف» قىلىپ قويدى.

— بىزگە كېلىن بولسىڭىز زىيان تارتمايسىز جۇمۇ؟ — دېدى كۈلۈپ فېڭجېي ۋە باۋيۈينى كۆرسىتىپ، — قاراڭە، مۇشۇنداق يىگىت سىزنىڭ لايىقىڭىز بولالمامدۇ؟ ئۇرۇق ـ جەمەت جەھەتتىن لايىق بولالمامدىكەن؟ تېگى ـ تەكتى، ئۆي ـ بىساتى

جەھەتتىن لايىق بولالمامدىكەن؟ نەرى سىزگە داغ كەلتۈرەر؟
دەييۈي ئورنىدىن تۇرۇپ چىقىپ كەتمەكچى بولدى.
— قەلەم قاش خاپا بولۇپ قالدى، يېنىپ كىرسىڭىزچۇ! كېتىپ قالسىڭىز سەت بولىدۇ، — دېدى باۋچەي ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنى تۇتۇۋالماقچى بولدى. ئەمدىلا ئىشىك تۈۋىگە بېرىشىغا، جاۋ كىچىك ئاپا بىلەن جۇ كىچىك ئاپا ئىككىسى باۋيۈيدىن ئەھۋال سوراپ كىرىپ كېلىشتى. باۋچەي ۋە باشقىلار قوپۇپ ئورۇن كۆرسىتىشتى، فېڭجيېنىڭلا كارى بولمىدى. باۋچەي گەپ قىلاي دەپ تۇرۇشىغا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئۆيىدىكى چۆرە قىز كىرىپ:
— ئۇلۇغ تاغىلىرىنىڭ ئاغىچا خېنىمى كەلدى، خېنىملارنى تەكلىپ قىلىۋاتىدۇ، — دەپ خەۋەر قىلدى. لى ۋەن ئالدىراپ - سالدىراپ فېڭجيې بىلەن چىقىشقا تەمشەلدى. جاۋ، جۇ كىچىك ئاپىلارمۇ چىقىپ كېتىشتى.
— مەن چىقالمايمەن، سىلەر بىر ئامال قىلىپ تاغا ئاچامنى بۇ يەرگە كىرگۈزمەڭلار، — دېدى باۋيۈي، — دەييۈي سىڭلىم، بىردەم تۇرۇپ تۇرۇڭ، سىزگە دەيدىغان گېپىم بار.
فېڭجيې بۇ گەپنى ئاڭلاپ، كەينىگە بۇرۇلۇپ:
— سىزگە گېپىم بار دەۋاتىدۇ، يېنىپ كىرىڭ، — دېدى دەييۈينى كەينىگە ئىتتىرىپ، ئاندىن لى ۋەن بىلەن كۈلۈشكىنىچە چىقىپ كېتىشتى.
باۋيۈي دەييۈينىڭ قولىدىن تارتىپ، گەپ - سۆز قىلماي كۈلۈپلا تۇردى. دەييۈي يەنە قىزىرىپ، چىقىپ كېتىشكە تىرمىشاتتى.
— ۋايجان! بېشىم بەك ئاغرىپ كەتتى! — دېدى باۋيۈي.
— خوپ بولدى. باركاللا! — دېدى دەييۈي.
باۋيۈي بىرلا ۋارقىرىغىنىچە سەكرەپ يەردىن ئىككى - ئۈچ گەزچە كۆتۈرۈلدى، ئاغزىدا بىرنېمىلەرنى دەپ ئاغىل - تاغىل توۋلاۋەردى. دەييۈي ۋە دېدەكلەر قورققىنىدىن ھودۇقۇپ

قىلىشتى، ھاپىلا - شاپىلا ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بىلەن جىيا ئانىغا مەلۇم قىلىشتى. بۇ چاغدا ۋاڭ زىتىپڭنىڭ ئاغىچىسىمۇ شۇ يەردە ئىدى، ھەممىسىلا كىرىپ كېلىشتى. باۋيۈي قىلىچ - كالتەك ئېلىپ، ئۆلەر - تىرىلىشىگە باقماي ئالەمنى - مالەم قىلغىلى باشلىدى. جىيا ئانا بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، قورققىنىدىن غال - غال تىترىشىپ كەتتى، «باغرىم»، «جىگىرىم» دەپ بار ئاۋازى بىلەن يىغلاشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ھەممەيلەن پاتىپاراق بولۇشۇپ كەتتى؛ جىيا شې، شىڭ ئاغىچا خېنىم، جىيا جېن، جىيا جېڭلاردىن تارتىپ، جىيا لىيەن، جىيا رۇڭ، جىيا يۈن، جىيا پىڭ، شۆ ھاما، شۆ پەنلەر ھەم جۇ رۈينىڭ ئايالىغىچە چوڭ - كىچىك ھەممەيلەن ۋە دېدەكلەر، خىزمەتكار ئاياللار نەزەرباغقا يىغىلىشتى. بىردەمدىلا مالىمانچىلىق بولۇپ كەتتى.

ئۇلار نېمە قىلىشلىرىنى بىلمەي تۇرۇشاتتى. فېڭجيېمۇ ۋال - ۋۇل قىلىپ تۇرغان قىلىچنى كۆتۈرۈپ باغقا باستۇرۇپ كىردى. ئالدىغا نېمە ئۇچرىسا شۇنى، توخۇ ئۇچرىسا توخۇنى، ئىت ئۇچرىسا ئىتنى چېپىپ كېلىۋاتاتتى. ئادەم ئۇچرىسا كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، ئادەمنى چېپىشقا ئېتىلاتتى. ھەممەيلەن تېخىمۇ ھودۇقۇشۇپ كەتتى، جۇ رۈينىڭ ئايالى كۈچلۈك ئاياللاردىن بىر نەچچەيلەننى باشلاپ كېلىپ فېڭجيېنى قۇچاقلىۋالدى. قىلىچنى تارتىۋېلىپ، كۆتۈرۈپ ئۆيىگە ئېلىپ كېتىشتى، پىڭئېر، فېڭئېرلەرمۇ ئۆينى بېشىغا كىيىپ يىغلىشىۋاتاتتى. جىيا جېڭمۇ سەل تەمتىرەپ قالدى. يىغىلغان جامائەتتىن ھەر كىم ھەرنېمىلەرنى دېيىشەتتى. بەزىسى جىن قوغلاش كېرەك، دېسە، بەزىسى پېرە ئوينىتىش كېرەك، دەيتتى؛ بەزىسى تەڭرى ئىگەم خانىقاسىدىكى دەرۋىش جاڭ داۋشى جىنلارنى بەند قىلالايدۇ، دەپ تەۋسىيە قىلىشاتتى. خېلىغىچە غەلۋە - غۇدۇر قىلىشتى، تائەت - ئىبادەت ئۆتكۈزۈشتى. ھەر خىل داۋالاپ بېقىشتى. ھېچبىر پايدىسى بولمىدى. كۈن ئولتۇرغاندىن كېيىن، ۋاڭ

زىتپىگىنىڭ ئاغىچا خېنىمى خوشلىشىپ يېنىپ كەتتى. ئەتىسى ۋاڭ زىشېگمۇ كېلىپ ھال سورىدى. ئۇنىڭ كەينىدىن شى جەمەتىدىكىلەر، شىڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئاكا - ئۇكىلىرى ۋە باشقا ئۇرۇق - تۇغقانلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ يوقلاشتى. گاھىلىرى دېمىدە سۈيى ئەكەلدى، گاھىلىرى راھىب - دەرۋىشلەرنى ۋە بەزىسى تېۋىپلەرنى تەۋسىيە قىلىشتى. باۋيۈي بىلەن فېڭجيې ئىككىسى خۇدىنى يوقاتقان، بەدىنى ئوتتەك قىزىپ كەتكەنىدى. كارىۋاتتا ئوڭ - تەتۈر گەپ قىلىپ يېتىشاتتى، كېچىسى تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ كېتەتتى. خىزمەتكار ئاياللار، دېدەكلەر يېقىن كېلەلمىگەچكە، ئۇ ئىككىسىنى ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ تۆر ئۆيىگە كۆچۈرۈپ چىقىپ كېزەكلىشىپ قاراپ تۇرۇشتى. جيا ئانا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، شىڭ ئاغىچا خېنىم ۋە شۆ ھامما ئۇلارنىڭ يېنىدىن بىردەممۇ نېرى كەتمەي، چۆرىسىدە تۇرۇپ يىغلىشاتتى.

جيا شې، جيا جېڭلارمۇ جيا ئانىنىڭ يىغلاۋېرىپ ئۆزىنى ئالدۇرۇپ قويۇشىدىن ئەنسىرىدى. كېچە - كۈندۈز كۆزلىرىگە ئۇيقۇ كەلمەي، چوڭىدىن - كىچىكىگىچە ھېچقايسىسى تىنىم تاپمىدى. جيا شې تەرەپ - تەرەپتىن راھىب - دەرۋىشلەرنى ئىزدەشتۈردى. جيا جېڭ بۇ ئاماللارنىڭ ھېچ ئۈنۈم بەرمەيۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، جيا شېنى رايىدىن ياندۇرماقچى بولۇپ:

— بالىۋاقىنىڭ تەقدىرى تەڭرىنىڭ ئىلكىدە، ئۇنىڭغا ئىنسانىنىڭ قۇربى يەتمەيدۇ. بۇ ئىككىسىنىڭ كېسىلىگە ھەرقانداق داۋامۇ كار قىلمايۋاتىدۇ. تەقدىردە پۈتۈلگىنى شۇنداق ئوخشايدۇ، ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىلسە بولغۇدەك، — دېدى. جيا شې ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي، پايپېتەك بولۇپ ئالدىرىدى.

ئۈچ كۈن ئۆتتى، فېڭجيې بىلەن باۋيۈي كارىۋاتلىرىدا ياتاتتى. تىنىقلىرىمۇ چۇشۇپ كېتەي دەپ قالدى. ھەممەيلەن ئەمدى ئۈمىد قالمىدى دېگەن يەرگە كېلىپ، ئۇ ئىككىسىنىڭ

ئاخىرەتلىك ئىشلىرى بىلەن بولۇپ كەتتى. جيا ئانا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، جيا لیەن، پىڭئېر، شىرېنلەر ھەممىدىن بەك يىغلاۋېرىپ ئۆلەيلا دېدى. يالغۇز جاۋ كىچىك ئاپىلا ئەپتىدىن قايغۇرغان بولۇپ كۆرۈنۈپ، ئىچىدە بولسا بارىكاللا ئوقۇيتتى.

تۆتىنچى كۈنى ئەتىگەندە، باۋيۈي بىردىنلا كۆزىنى ئېچىپ، جيا ئانىغا:

— بۈگۈندىن تارتىپ ئۆيىڭىزدە تۇرمايمەن. مېنى تېزرەك يولغا سېلىپ قويۇڭ، — دېۋىدى، بۇ گەپ جيا ئانىنىڭ يۈرىكىنى سۇغۇرۇۋالغاندەك تۇيۇلدى.

— بۇزرۇكۋار خېنىم، — دېدى جاۋ كىچىك ئاپا بىر چەتتە نەسىھەت قىلغان بولۇپ، — تولىمۇ ئىچىلىرىنى ئاغرىتىپ كەتمىسىلە، غوجام ئوڭلىنالمايدىغان ئوخشايدۇ، غوجامنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىنى كىيدۈرۈپ قويساق، بالدۇرراق ئۈزاپ كەتسە، بۇ دەردتىن قۇتۇلغان بولاتتى. ئۇنىڭ كېتىشىگە كۆزىمىز قىيمىسا، تىنىقى ئۈزۈلمەي، جان تەلۋسىدە جاپا تارتىپ ...

تېخى گېپىنىڭ ئايىغى چىقمايلا، جيا ئانا ئۇنىڭ يۈزىگە شالاققىدە تۈكۈرۈپ تىللاپ كەتتى:

— ھوي، تىلىغا مەرەز چىققۇر پاسكىنا خوتۇن! ئوڭلىنالمايدىغانلىقىنى سەن نەدىن بىلدىڭ؟ ئۇنىڭ ئۆلۈمىنى تىلىسەڭ ساڭا نېمە پايدىسى تېگەتتى؟ ئۇخلاپ چۈشۈڭ! بۇ ئۆلىدىغان بولسا ھەرقايسىڭنىڭ جېنىنى ئالىمەن! ھەممىنى دەيدەيگە سالغانلار سىلەر، ئۇنى ئوقۇشقا، يېزىشقا زورلاپ قورقۇتۇۋېرىپ يۈرەكئالدى قىلىپ قويۇشتۇڭ، شۇڭا ئاتىسىنى كۆرسە مۈشۈكتىن قاچقان چاشقاندەك بولۇپ كېتىدۇ. بۇنىڭ ھەممىسى سەن توقاللارنىڭ كۈشكۈرتۈشىدىن بولغان! ئەمدى بۇنى ئۆلتۈرۈپ قويساڭلار كۆڭلۈڭلار ئارام تاپامدۇ سىلەرنىڭ! شۇنداق بولۇپ قالىدىغان بولسا ھەرقايسىڭلار مەندىن قۇتۇلغىنىڭلارنى كۆرەي؟ — دەپ يىغلاپ كەتتى.

بىر چەتتە بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان جيا جېڭنىڭ ئىچى

تېخىمۇ تىتىلداپ كەتتى، ئۇ ۋارقىراپ جاۋ كىچىك ئاپىنى قوغلاپ چىقىرىۋېتىپ، جيا ئانىغا يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇپ بىر پەس تەسەللى ئېيتتى. شۇ ئەسنادا بىركىم كىرىپ:

— ئىككى دانە مېيىت ساندۇقى پۇتتى، — دەپ مەلۇم قىلدى.

بۇنى ئاڭلاپ جيا ئانىنىڭ يۈرىكىگە خەنجەر ئۇرۇلغاندەك بولۇپ، ھۆكىرەپ يىغلىغان پېتى كايىپ كەتتى:

— مېيىت ساندۇقى ياساشنى كىم بۇيرۇتتى؟ مېيىت ساندۇقى ياسىغانلارنى ئەكېلىپ ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىڭلار ! — دەپ ئالتوپىلاڭ قىلىۋەتتى.

بىردىنلا ئاسماندا بېلىق شەكلىدىكى توكۇلدىغۇچنىڭ ئارانچە ئاۋازى كېلىپ: «دەرد ـ ئەلەمدىن خالاس قىلغۇچى بۇددساتۋا يارلىقىسۇن ! جانلىرىغا جەبىر ۋە ئۆيۋاقىغا خەتەر يەتكەن، جىن چاپلاشقان ۋە نەس باسقانلار بولسا بىز داۋالايمىز» دېگەن گەپ ئاڭلاندى. جيا ئانا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئۇلارنى كوچىدىن ئىزدەپ تېپىشقا ئادەم بۇيرۇدى. قارىسا، بىر تاز راھىب بىلەن ئاقساق دەرۋىش ئىكەن. راھىبنىڭ تۈرقى قانداق ئىكەن دېسەڭلار:

ئۆتكە ئوخشار قاڭشىرى، سالپى ـ ئۇزۇن قاشلىرى،
يۇلتۇز دەيسەن كۆزىنى، ھېكمەتلىك چاقناشلىرى؛
يىرتىق جەندە، چىغ چورۇق، بارار ـ تۇرار جايى يوق،
پاسكىنا ـ قاسماق تېخى يارا باسقان باشلىرى.

دەرۋىشنىڭ سىياقى قانداق دېسەڭلار:

دەسسەيدىكەن ئېگىز ـ پەس، چۈنكى بىر پۇتى كالتە،
ئۇستىبېشى چىلىق سۇ، بۇلغىنىپتۇ ھەم لايدا؛
يولۇققاندا سورىساڭ، ھەي دەرۋىش ئۆيۈڭ قايدا؟
دەيدۇ ئۇ: كۆھىقاپتا، شور دەريا دېگەن جايدا.

جىيا جېڭ ئۇلارنى تەكلىپ قىلدۇرۇپ ئەكىرىپ، ھەر ئىككىسىدىن:
— ھەربىرلىرى قايسى تاغنىڭ زاھىتلىرى؟ — دەپ سورىدى.
— ئەمەلدار بېگىم، ئوشۇق گەپنىڭ ھاجىتى يوق. خاندانىڭىزدا بىتاپ بولغانلار بار ئىكەن، شۇلارنى داۋالىغىلى كەلدۇق، — دەپ كۈلدى راھىب.
— ئىككى كىشىمىزگە نەسلىك چاپلىشىۋالدى، قانداق خىسلەتلىك دورا بىلەن ئەمەلەشكە بولاركىن؟ — دەپ سورىدى جىيا جېڭ يەنە.
— خاندانىڭىزدا نادىر گۆھەر بار، بۇ كېسەلنى شۇ ئەملەيدۇ، بۇنىڭغا باشقا دورا ئىزدەشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دېدى كۈلۈپ دەرۋىش.
جىيا جېڭنىڭ كۆڭلىگە بىر ئىش كېچىپ:
— ئوغلىمىز تۇغۇلغاندا بىر دانە قاشتاش بىللە چۈشكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە «شۇملۇق ـ نەسلىكتىن خالاس قىلىدۇ» دېگەن گەپلەر ئويۇلغانىكەن، بۇ چاغقىچە ئۇنىڭ ھېچقانداق ھېكمىتى كۆرۈنمىدى، — دېدى.
— ئەمەلدار بېگىمگە مەلۇم بولمىسا كېرەك، ئۇ «قاشتاش» ئەسلىدە ھېكمەتلىك ئىدى، ھاۋايى ـ ھەۋەس، ئەيش ـ ئىشرەت تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ ھېكمىتى كۆرۈنمەي قالغان. شۇ قاشتاشنى ماڭا ئېلىپ بېرىڭ، مەن دۇرۇت ئوقۇپ قويسام، يەنىلا ئۆز ھېكمىتىنى كۆرسىتىدۇ، — دېدى راھىب.
جىيا جېڭ باۋيۈينىڭ بويندىن ھېلىقى قاشتاشنى ئېلىپ ئۇ ئىككىسىگە سۇندى. راھىب ئالىقىنىغا ئېلىپ، بىر ئاھ ئۇردى:
— چىڭگېن چوققىسىنىڭ تۈۋىدىن ئايرىلغىلى ئون ئۈچ يىل بوپتۇ! بۇ دۇنيادا ۋاقىت تېز ئۆتىدۇ، لېكىن بۇ دۇنيادىكى كۆرگۈلۈكى تېخى تۈگىمەپتۇ، ھەي، ھەي، قانداق قىلغۇلۇق!

ئۆز ۋاقتىدىكى خاسىيىتىڭگە ھەۋسىم كېلىدۇ:

تەپ تارتمىدىڭ پەلەكتىن، يەرنى ئىلماي كۆزۈڭگە،
قەلبىڭدە يوق خۇشاللىق، پىسەنت قىلماي ئەلەمگە؛
سەن قاچانكى تاۋلىنىپ ھېكمەت تاپتىڭ ئۆزۈڭگە،
تېرىدىڭ شۇندىن بۇيان پىتنە ـ پاسات ئالەمگە.

ھەي، بۇگۈنكى سەرگۈزەشتىڭگە ئېچىنغۇم كېلىدۇ:

ئۇپا ـ ئەڭلىك داغلىرى بۇلغاپتۇ نۇر ھۆسنۈڭنى،
كېچە ـ كۈندۈز قەپەستە كاككۇكنى قىلىپ ھەۋەس؛
تۈگىسۇن تاتلىق چۈشۈڭ، ئەمدى ئاچقىن ئۇيقۇڭنى،
ئادا قىلغىن قەرزىڭنى، ھېساب پۈتسۇن، بولدى ـ بەس.

راھىب ئوقۇپ بولۇپ، قاشتاشنى بىرپەس سىلاپ تۇرۇپ، مەجنۇنلارچە بىرنېمىلەرنى دېدى ـ دە، جيا جېڭغا سۇنۇپ:
— بۇ نەرسىنىڭ ھېكمىتى ئويغاندى، ئۇنى يەنە بۇلغاشقا بولمايدۇ، ياتاقخانىسىنىڭ كېشىكىگە ئىلىپ قويۇڭلار، ئۆز يېقىنىڭلاردىن باشقا، بۇنىڭغا ئايال جىنسى چېقىلمىسۇن. ئوتتۇز ئۈچ كۈندىن كېيىن، ھۆددىگە ياخشى بولۇپ كېتىدۇ، — دېدى.
جيا جېڭ چاي قۇيۇش ئۈچۈن دەرھال ئادەم بۇيرۇپ تۇراتتى، ئاڭغىچە ئۇ ئىككىسى چىقىپ كەتتى. جياجېڭ نائىلاج شۇلارنىڭ دېگىنىنى قىلدى.
فېڭجيې بىلەن باۋيۈي كۈندىن ـ كۈنگە ئوڭلىنىشقا باشلىدى. بارا ـ بارا ھوشىغا كېلىپ، قورسىقى ئاچقانلىقىنى بىلدى. جيا ئانا بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئەمدى كۆڭلى تىندى. ھەمشىرىلىرى تاشقىرىقى ئۆيدە خەۋەر كۈتۈشۈپ تۇراتتى، دەيۈي «شۈكۈر» دەپ قويدى، باۋچەي گەپ قىلماي كۈلۈپلا قويدى.

— باۋچەي ئاچا، نېمىگە كۈلىسىز، — دېدى شىچۈن.

— مېنىڭ كۈلگىنىم: تاتاگاتا بۇددا ھەممە مەخلۇقاتنى گۇناھتىن خالاس قىلىدىكەن، كىشىلەرنى ئاغرىق - سىزلاقتىن ساقلاپ، شىپالىق بېرىدىكەن، كىشىلەرنىڭ نىكاھ ئىشلىرىنىمۇ ئىگىلەپ ئوڭۇشلۇق قىلىدىكەن، شۇنىڭغا قارىغاندا، ئۇ ناھايىتىمۇ ئالدىراش ئوخشايدۇ. بۇنىڭغا كىشىنىڭ كۈلگۈسى كەلمەمدۇ؟ — دېدى باۋچەي.

دەييۈي بىردىنلا قىزىرىپ «تۈف» قىلدى - دە:

— ھەممىڭلار ياخشى ئادەم ئەمەس ئىكەنسىلەر! ياخشى ئادەملەردىن ئۆگەنمەي، ۋىت - ۋىت قىلىشىپ خېنىمدىن سېسىق گەپ قىلىشنىلا ئۆگىنىپسىلەر، — دەپلا مىلەكزىنى قايرىپ چىقىپ كەتتى. ئاقىۋەتتە قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە ئالتىنچى باب

ھەرە بەل كۆۋرۈكتە يۈرەك سۆزىنىڭ كۆز بىلەن ئىزھار قىلىنغانلىقى
بامبۇكزار مەلىكىسىنىڭ باھار ھارغىنلىقىدىن ھەسرىتى قوزغالغانلىقى

باۋيۈي ئوتتۇز ئۈچ كۈن داۋالانغاندىن كېيىن، بەدىنىمۇ سالامەتلىكى ئەسلىگە كەلدى، ۋە يۈزىدىكى يارىسىمۇ سەللىمازا ساقىيىپ نەزەر باغىقا يېنىپ كىردى. بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

باۋيۈي كېسەل بولۇپ ياتقان كۈندىن بۇيان، جيا يۈن قول ئاستىدىكى چاكارلىرى بىلەن شۇ يەردە تۇرۇپ، كېچە ـ كۈندۈزلەپ كۆزەتچىلىك قىلدى. شياۋخۇڭمۇ دېدەكلەر بىلەن شۇ يەردە باۋيۈيگە قاراشتى. خېلى كۈنلەردىن بۇيان كۆرۈشۈپ تۇرغاچقا، ئۇلار بارا ـ بارا تونۇشۇپ قالغانىدى. شياۋخۇڭ جيا يۈننىڭ قولىدىكى ياغلىقنى ئۆزى يىتتۈرۈپ قويغان ياغلىققا ئوخشىتىپ سورىماقچىمۇ بولدى، لېكىن سوراشقا ئوڭايسىزلاندى. كۈتۈلمىگەندە ھېلىقى راھىب، دەرۋىشلەر كېلىپ كېتىشى بىلەنلا ئەرلەرنىڭ كېرىكى بولمىغاچقا، جيا يۈن قايتا كۆچەت تىكىش ئىشىغا كەتتى. شياۋخۇڭ ئۇ ئىش بىلەن كارى بولماي دېسە كۆڭلى قىيمىدى، ئۇنى سوراي دېسە، خەقنىڭ گۇمانىسىرىشىدىن ئەندىشە قىلدى. كۆڭۈل توختىتالماي ئىككىلىنىپ تۇرغىنىدا، دېرىزىدىن: «ئاچا، سىز ئۆيدىمۇ؟» دېگەن

گەپ ئاڭلاندى، شىياۋخۇلۇڭ دېرىزە كۆزنىكىدىن تالاغا قارىغانىدى، گەپ قىلىۋاتقىنىنى مۇشۇ ھويلىدىكى چۆرە قىز جىيا خۇي ئىكەن.

— مەن ئۆيدە، بۇيەرگە كىرگىن، — دەپ جاۋاب بەردى شىياۋخۇلۇڭ.

جىيا خۇي يۇگۇرگىنىچە كىرىپ كاتقا ئولتۇردى ـ دە:

— مەن نېمىدېگەن تەلەيلىك ! — دېدى ئۇ كۈلۈپ، — ھويلىدا كىر يۇيۇۋاتاتتىم، باۋيۇي مېنى دەييۇي خېنىمغا چاي ئاپىرىپ بەرگىن دەپ جورۇدى، شىرىن ئاچام بەرگەن چاينى ئېلىپ بارسام، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم دەييۇي خېنىمغا پۇل ئەۋەتكەنىنىڭ ئۇستىگە بېرىپ قاپتىمەن، چۆرە قىزلارغا پۇل ئۈلەشتۈرۈپ بېرىۋاتقانىكەن، دەييۇي خېنىم مېنى كۆرۈپ ئىككى سىقىم ئېلىپلا ماڭىمۇ بەردى، قانچە پۇل ئىكەنلىكىنىمۇ ئۇقمىدىم، سىز ساقلاپ بېرىڭە، — ئۇ پۇلنى قول ياغلىقىغا تۈگۈپ، شىياۋخۇلۇڭغا بەردى. شىياۋخۇلۇڭ بىر ـ بىرلەپ ساناپ ئالدى.

— بىر ـ ئىككى كۈندىن بۇيان كەيپىڭىز زادى قانداقراق بولۇۋاتىدۇ؟ — دېدى جىيا خۇي، — مەن دەپ باقسام، ئۆيىڭىزگە قايتىپ، بىرەر تېۋىپقا كۆرۈنۈپ، بىر ـ ئىككى بولاق دورا يېسىڭىز ساقىيىپ كېتەتتىڭىز.

— نەدىكى گەپلەرنى قىلىدىكەنسەن؟ بىر ئوبدانلا تۇرسام، ئۆيگە قايتىپ نېمە قىلاتتىم؟ — دېدى شىياۋخۇلۇڭ.

— ھە، ئېسىمگە كەلدى، دەييۇي خېنىم تۇغۇلۇشىدىنلا ئاجىز بولغاچقا، دائىم دورا يەپ تۇرىدىكەن، شۇنىڭدىن دورا ئېلىپ يېسىڭىزمۇ بولىۋېرىدىغۇ.

— ئاغزىڭغا كەلگىنىنى دەيدىكەنسەن ! دورىنى كەلسە ـ كەلمەس يېگىلى بولامتى؟

— مۇنداق يۈرۈۋەرسىڭىزمۇ ياخشى ئەمەس، يا يېمىسىڭىز، يا ئىچمىسىڭىز، ئاخىر قانداق بولىدۇ؟

— نېمىدىن قورقاتتىم؟ بالدۇرراق ئۆلۈپ كەتسەملا

قۇتۇلـمەن شۇ !
— ئاغرىقىڭىزنى ئۇششۇتمەڭ، نېمىشقا ئۇنداق دەيسىز؟
— مېنىڭ كۆڭلۈمدىكىنى سەن بىلمەيسەن !
— دېمىسىڭىزمۇ سىزدىن ئاغرىنغىلى بولمايدۇ، — دېدى جيا خۇي بېشىنى لىڭشىتىپ بىرپەس ئويلانغاندىن كېيىن، — بۇ يەردە تۇرۇشمۇ تەس بولۇپ قالدى. تۈنۈگۈن ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم: باۋيۈي ئاغرىپ قالغاندىن بۇيان خىزمەتكارلار كۆپ جاپا تارتتى، ئەمدى باۋيۈي ساقىيىپ قالدى، دەپ ئىبادەتخانىلارغا بېرىپ كۆجە ياقتۇردى، سوغدىشىپ يۈرگەنلەرنىڭ ھەممىسىگە دەرىجىسى بويىچە ئىنئاملار بەردى. يېشىمىز كىچىك بولغاچقا، بۇ ئىلتىپاتقا بىز ئۇلىشالمىدۇق. مەنغۇ ئاغرىنمايمەن، سىزنى نېمىشقا قاتارغا قوشمىدىكىنە؟ بۇنىڭغا كۆڭلۈمدە رازى بولمىدىم. شىرېن ئون ئۇلۇشكە ئىگە بولسىمۇ، ئۇنىڭغا خاپا بولمايمەن، ئېلىشقا تېگىشلىك. كۆڭلۈمدىكى راست گېپىمنى ئېيتسام، ئۇنىڭغا كىم تەڭ كېلەلەيدۇ؟ ئادەتتىمۇ كۆيۈپ - پىشىپ خىزمىتىنى قىلىدۇ، شۇنداق قىلمىغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ بىلەن بىر قاتاردا تۇرغىلى بولامدۇ. لېكىن، چىڭۋېن، چىشيالارنىڭمۇ بىرىنچى قاتارغا كىرگۈزۈلۈپ، باۋيۈي ئۇلارغا ئامراق بولغانلىقىدىن ھەممەيلەننىڭ شۇلارنى ماختىغىنىغا قورسىقىم كۆپىدۇ. سىز دەڭچۇ، بۇنىڭغا كىشىنىڭ قورسىقى كۆپمەمدۇ؟
— ئۇلارغا قورساق كۆپۈكى قىلىشنىڭمۇ ھاجىتى يوق، — دېدى شياۋخۇڭ، — كونىلارنىڭ «مىڭ چاقىرىمچە يەرگە چازا قۇرۇپ بەرگەن زىياپەتمۇ بەرىبىر تۈگەيدۇ» دېگەن گېپى بار. ئۇلارغا كىممۇ ئۆمۈرۋايەت سوغدىشىپ يۈرەتتى؟ تۆت - بەش يىلدىن كېيىن ھەركىم ئۆز يولىغا راۋان بولىدۇ، ئۇ چاغدا كىم بىلەن كىمنىڭ كارى؟
ئۇ گەپلەر جيا خۇينىڭ كۆڭلىگە تەسىر قىلىپ، كۆزىگە ياش ئەگىدى، بىكاردىن - بىكار يىغلاشقا خىجىل بولۇپ، ئارقىدىن

زورمۇزور كۈلۈمسىرىدى:

— دېگەن گېپىڭىز توغرا، تۇنۇگۈن تېخى باۋىيۋى ئۆيىنى مۇنداق جابدۇڭلار، ئۇنداق كىيىم تىكتۈرۈڭلار دەۋاتىدۇ، خۇددى يەنە نەچچە يۈز يىلغىچە ياشايدىغاندەك.

شياۋخۇڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ سوغۇققىنا كۈلۈپ قويدى. ئەمدىلا گەپ قىلاي دەپ تۇرۇشىغا، تېخى چېچىنى قويۇۋەتمىگەن بىر چۆرە قىز كىرىپ كەلدى، ئۇنىڭ قولىدا ئۇلگە ۋە ئىككى تاختا قەغەز بار ئىدى:

— سىزنى مۇنۇ ئۇلگىنى سىزىپ چىقسۇن دەيدۇ، — دېدى - دە، قولىدىكىنى شياۋخۇڭغا تاشلاپ بېرىپ، بۇرۇلۇپلا قاچتى. شياۋخۇڭ تالاغا قاراپ:

— كىمنىڭ بۇ؟ گېپىنى تۈگەتمەيلا قېچىپ كەتتىغۇ. بىر كىم ئۇنىڭغا سوۋۇتۇپ قويغاندەك ئالدىرايدىكىنە ! — دېدى.

— چېشىيا ئاچامنىڭ، — دېدى ھېلىقى چۆرە قىز تالادا تۇرۇپلا ۋە پالاق - پۇلۇق قىلىپلا قېچىپ كەتتى.

شياۋخۇڭ خۇيلىنىپ، ھېلىقى ئۇلگىنى بىر چەتكە چۆرۈۋېتىپ تارتمىدىن قەلەم ئىزدىدى. خېلىغىچە ئىزدەپ باقتى، بارلىكى قەلەمنىڭ ئۇچى كۆتمەك بولۇپ قالغانىكەن.

— قايسى كۈنكى يېڭى قەلەم نەدە قالغاندۇ؟ ھېچ ئېسىمگە ئالالمايمىنا؟ ... — دەپ كەيپى قېچىپ بىرپەس ئويلاندى ۋە ئاندىن كۈلۈپ، — ھە، ئۈلۈشكۈن ئاخشام يىڭئېر ئېلىپ كېتىۋىدى، سەن ئەكېلىپ بەرگىنە.

— شىرېن ئاچام ساندۇقنى ئەكېلىشىپ بەر دەپ مېنى كۈتۈپ تۇرىدۇ، ئۆزىڭىز ئەكېلىڭ، — دېدى جيا خۇي.

— ئۇ سېنى كۈتۈپ تۇرغان بولسا، سەن بۇ يەردە نېمىگە جاۋىلداپ ئولتۇراتتىڭ؟ مەن ئەكېلىپ بەر دېمىگەن بولسام ئۇمۇ سېنى كۈتمىگەن بولاتتى، ۋۇي جوۋاينىمەك تېجىمەل ! — شياۋخۇڭ شۇنداق دەپلا ئۆزى تالاغا چىقىپ كەتتى. ئارامبەخش ھويلىدىن چىقىپ باۋچەينىڭ ھويلىسىغا قاراپ ماڭدى.

ئەتىرەپشان شىپاڭنىڭ يېنىغا ئەمدىلا بېرىشىغا، باۋيۇيىنىڭ ئېمىكئانىسى لى موماي ئۇيـاقتىن چىقىپ كەلدى. شياۋخۇك توختاپ:

— لى ئانا، نەدىن كېلىشىڭىز؟ بۇياققا كېلىپ قاپسىزغۇ؟ — دەپ سورىدى كۈلۈپ.

— نېمىسىنى سورايسەن! — دېدى لى موماي توختاپ ۋە چاۋاك چېلىپ قويۇپ، — تىنچ يۈرمەي، نەدىكى «يۈنگېر» دەمدۇ «يۈنگېر» دەمدۇ، بىرسىنى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ! شۇنى قىچقىرىپ كەلگىن دەپ مېنى بۇيرۇدى. بۇنى ئەتە تۆر ئۆيدىكىلەر ئاڭلاپ قالسا چاتاق بولىدۇ.

— چوڭ ئانا، راستلا شۇنىڭغا چىنپۇتۇپ قىچقارغىلى كېتىۋاتامسىز؟ — دېدى كۈلۈپ شياۋخۇك.

— بارماي قانداق قىلىمەن؟

— ئۇ ئادەم ياخشى - يامانني پەرق ئەتسە، بارمىغىنى تۈزۈك، — دېدى كۈلۈپ شياۋخۇك.

— ئۇ گالۋاڭ ئەمەستۇ، نېمىشقا بارمايدىكەن؟

— بارماقچى بولسا، چوڭ ئانا، سىز ئۇنىڭ بىلەن بىللە بارماڭ، ئۆزى كەلسۇن، قېنى قانداق قىلىدىكىن ئۇ؟

— ئۇنىڭ بىلەن ماڭمىدىغانغا نەدە چولام بولسۇن! دەپ قويسـاملا بولدى، كېيىن چۆرە قىزلاردىنمۇ ياكى خىزمەتكار ئاياللاردىنمۇ بىرەرسى ئۇنى باشلاپ كىرسە بولىۋېرىدۇ، — دېدى لى موماي ۋە هاسىسىغا تايىنىپ يولىغا مېڭىۋەردى. شياۋخۇك بۇنى ئاڭلاپ خىيالغا پاتتى - دە، قەلەم ئالغىلىمۇ بارماس بولدى.

ئۇزاق ئۆتمەيلا بىر چۆرە قىز يۈگۈرۈپ كەلدى. شياۋخۇكنىڭ بۇ يەردە تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن سورىدى:

— شياۋ خۇك ئاچا، بۇ يەردە نېمە قىلىپ تۇرىسىز؟

شياۋخۇك بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىۋېدى، ئۇ قىز جۇيئېر ئىكەن.

نەگە بارىسەن؟ — سورىدى شياۋخۇك.

— جيا يوْن غوجامنى باشلاپ كەل، دەپ ئەۋەتتى، — دېدى جوْيئېر ۋە يوْگوْرگىنىچە كېتىپ قالدى.

شياۋخوْلۇ ئوْ يەردىن ئەمدىلا ھەرە بەل كوّۋروْكنىڭ قوۋۋقىغا بېرىشىغا، ئوْياقتىن جوْيئېر جيا يوْننى باشلاپ كېلىپ قالدى. جيا يوْن كېتىۋېتىپ شياۋخوْلۇغا كوّز تاشلىدى. شياۋخوْلۇ جوْيئېر بىلەن گەپلەشكەن بولوْپ، جيا يوْنگە قارىۋىدى، ئىككى جوْپ كوّز ئوْچرىشىپ قالدى. شياۋخوْلۇ ئىختىيارسىز قىزىرىپ كەتتى - دە، لىپپىدە بوْرىلىپ ئاساروْنزار ھويلىغا قاراپ ماڭدى. بوْ گەپ شوْ يەردە قالسوْن.

جيا يوْن جوْيئېرنىڭ كەينىدىن ئارامبەخش ھويلىغا كىردى. جوْيئېر ئاۋۋال كىرىپ مەلوْم قىلىپ چىققاندىن كېيىن، جيا يوْننى باشلاپ كىردى. جيا يوْن كىرىپ قارىغوْدەك بولسا، ھويلىدا ئوْ يەردە - بوْ يەردە سوْنئىي تاغلار، تېرىلغان بانانلار كوّروْندى. نېرىقى ياقتىكى قارىغاي توْۋىدە بىر جوْپ توْرنا پەرلىرىنى چوقوْشوْۋاتاتتى، ئەگىم ئايۋاندا ئاجايىپ جانىۋارلار سولانغان ھەر خىل قەپەسلەر ئېسىقلىق توْراتتى. توّردىكى بەش ئېغىز كىچىك ھوْجرىنىڭ دەرپەردىلىرى بىر خىللا رەڭدە، يېڭى نوْسخىدىكى گوْللەر بىلەن نەقىشلەنگەن، ھوْجرىنىڭ پېشانىسىگە «ئارامبەخش گوْلشەن» دېگەن ئىبارە ئويوْلغان لەۋھە ئېسىقلىق ئىدى. جيا يوْن «ئارامبەخش ھويلا» دەپ ئاتاش مۇشوْ ئىبارىدىن چىققان ئىكەن - دە، دەپ ئويلىدى. شوْ ئەسنادا شايى كوّزنەكلىك دېرىزىدىن كوْلكە ئارىلاش «تېزرەك كىرىڭ! سىزنى ئىككى - ئوْچ ئايلاپ ئوْنتوْپ قالغىنىمنى قاراڭ!» دېگەن گەپ ئاڭلاندى. جيا يوْن باۋيوْيىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئوّيگە كىردى. ئوّي كوّزنى قاماشتوْرىدىغان ئالتوْندەك ۋال - ۋوْل ياسىداق ئىدى، لېكىن بوْ يەردە باۋيوْي كوّروْنمىدى. جيا يوْن بوْرىلىپ قارىۋىدى، سول ياندا تىك قويوْلغان يوغان ئەينەكنى كوّردى، ئەينەكنىڭ كەينىدىن ئون بەش - ئون ئالتە ياشلاردىكى بىر جوْپ چوّرە قىز چىقىپ:

— غوجام، ئىچكىرىكى ئۆيگە مەرھەمەت قىلسىلا، — دېدى.

جيا يۈن تىكىلىپ قاراشقا پېتىنالمايى، دەرھال «خوپ» دېدى - دە، ئىلگىرىلەپ كۆك شايى پەردىلىك توسۇقتىن ئۆتتى، ئۇ يەردە سىرلانغان كارىۋات ئۇستىگە چاچما گۈللۈك زەرباب چىمىلدىق تارتىلغانىدى. باۋيۇي ئۆيئىچىلىك كىيىمى بىلەن، كەشىنى پۇتىغا ئىلىپلا، كىتاب تۇتقان ھالدا كاتقا يۆلىنىپ تۇراتتى. جيايۈن كىرىشى بىلەن ئۇ كىتابىنى تاشلاپ قويۇپ، كۈلۈمسىرەپ قەددىنى رۇسلىدى. جيا يۈن ئالمان - تالمان سالام بەردى، باۋيۇي ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىۋىدى، ئۇ تۆۋەندىكى ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردى.

— ئاشۇ ئايدا سىز بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن، سىزنى كۇتۇپخانىغا كېلىڭ، دەپ قويۇپ، نەدىن بىلەي، كېيىن بىرمۇنچە ئىشلار ئۇلىشىپ كېلىۋېرىپ، سىزنى يادىمدىن چىقىرىپلا قويۇپتىمەن، — دەپ كۈلدى باۋيۇي.

— زادىلا مېنىڭ تەلىيىم يوق ئىكەن، سىز تاغىمىزنىڭ ساقسىز بولۇپ قالغىنىڭىزنى دېمەمسىز، ئەمدى ئوبدان ساقىيىپ قالغانسىز؟ — دېدى جيا يۈنمۇ كۈلۈپ.

— سەللىمازا ساقىيىپ كەتتىم. ئاڭلىسام، بىرنەچچە كۈنگىچە كۆپ جاپا چېكىپسىز.

— جاپا چېكىشكە ئەلۋەتتە تېگىشلىك ئىش، تاغىمىزنىڭ سەللىمازا ساقىيىپ قېلىشى بىز پۇتۇن بىر ئۆيلۈك ئادەمنىڭ بەختى.

شۇ ئارىدا دېدەك ئۇنىڭغا چاي ئەكېلىپ سۇندى. جيا يۈن باۋيۇيگە قاراپ سۆزلەيتتى، ئەمما كۆزىنى ھېلىقى دېدەكتىن ئۈزمەيتتى. ئۇ دېدەك بويى زىلۋا، يۈزى ئۇزۇنچاق كەلگەن، ھال رەڭ نىمچە ئۇستىگە كۆك تاۋار جىلىتكە، ئاق دۇردۇندىن پۆرمە بەل كۆڭلەك كىيگەنىدى.

باۋيۇي ئاغرىپ قالغاندىن كېيىن، جيا يۈن ئىچكىرىدە بىرقانچە كۈن ئارىلىشىپ يۈرۈپ، بۇ يەردىكىلەرنىڭ تەڭدىن

تولىسىنىڭ ئىسمىنى بىلىۋالغانىدى. بايىقى دېدەكنى كۆرۈپلا شېرىن ئىكەنلىكىنى تونۇدى. بۇ دېدەك قىز باۋيۈينىڭ ئۆيىدە باشقىلاردىن ئۆزگىچە ئىدى. باۋيۈي يېنىدا ئولتۇرغانلىقى ئۈچۈن، دېدەك چاي سۇنۇشى بىلەنلا جيا يۈن دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ كۈلۈپ:

— ئاچا، ماڭا نېمىدەپ چاي قۇيۇپ يۈرەتتىڭىز؟ تاغامنىڭ قېشىغا مېھمان بولۇپ كىرمىدىم، ئۆزۈم قۇياي، — دېدى.

— ئولتۇرۇۋېرىڭ، خىزمەتچى قىزلارنىڭ ئالدىدىمۇ مۇشۇنداق قىلىدىكەنسىز، — دېدى باۋيۈي.

— ئۇنداق دېگەن بىلەن، سىز تاغىمىزنىڭ ئۆيىدىكى ئاچىلارغا دېۋەڭلىك قىلسام بولمايدۇ، — دېدى كۈلۈپ جيا يۈن ۋە ئولتۇرۇپ چاي ئىچىشكە باشلىدى.

باۋيۈي ئۇنىڭ بىلەن كىمنىڭ چاقچىلىكەشلىرى ياخشى، كىمنىڭ بېغى ياخشى، كىمنىڭ چۆرە قىزلىرى ئۈز ئىكەن، كىمنىڭ زىياپەت داستىخىنى ئەلۋەك ئىكەن، كىمنىڭ ئۆيىدە ئاجايىپ مالىلار ۋە كىمنىڭ ئۆيىدە غارايىپ نەرسىلەر بار دېگەندەك قۇرۇق پاراڭلارنى سېلىشىپ ئولتۇردى. بىرپەس شۇنداق پاراڭلاشقاندىن كېيىن، باۋيۈينىڭ سەل ئېرىنىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، جيا يۈن ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتى، باۋيۈيمۇ ئولتۇرۇڭ دەپ ئانچە تۇزۇت قىلمايلا:

— ئەتە بىكار بولسىڭىز كېلىڭ، — دەپ قويدى ۋە چۆرە قىز جۇيئېرنى ئۇنى ئۇزىتىپ قويۇشقا جورۇدى.

جيا يۈن ئارامبەخش ھويلىدىن چىقىپ ئەتراپقا قارىدى، ھېچكىم كۆرۈنمىدى، تۇرۇپ - تۇرۇپ جۇيئېر بىلەن ئاندا - مۇندا گەپلەشكەچ ئاستا مېڭىپ باراتتى. ئاۋۋال ئۇنىڭدىن «يېشىڭىز قانچە؟ ئىسمىڭىز نېمە؟ ئاتا - ئانىڭىز نېمە ئىش قىلىدۇ؟ باۋيۈي تاغامنىڭكىگە كەلگىنىڭىزگە نەچچە يىل بولدى؟ بىر ئايدا نەچچە پۇل ئالىسىز؟ باۋيۈي تاغامنىڭ يېنىدا جەمئىي قانچە قىز بار؟» دېگەندەك گەپلەرنى سورىدى. جۇيئېر ئۇنىڭ

سوئالىغا بىقىپ بىر ـ بىرلەپ جاۋاب بەردى. ئاندىن:

— بايا سىز بىلەن گەپلەشكەن قىزنىڭ ئىسمى شىياۋخۇڭغۇ دەيمەن، — دەپ سورىدى جىيا يۈن.

— توغرا، ئۇنىڭ ئىسمى شىياۋخۇڭ! ئۇنى سوراپ نېمە قىلاتتىلە؟ — دېدى جۇيئېر.

— بايا ئۇ سىزدىن قانداقتۇر بىر ياغلىق توغرىسىدا سورىغاندەك قىلدى، مەن بىر ياغلىق تېپىۋالغانىدىم.

— مەندىن ئۇ ياغلىقىمنى كىم كۆردى، دەپ نەچچە قېتىم سوراپ كەتتى، — دېدى جۇيئېر كۈلۈپ، — ئۇنداق بىكار ئىشلارنى سۈرۈشتۈرىدىغانغا مېنىڭ نەدىكى چولام؟ بۈگۈن يەنە سوراۋاتىدۇ، تېپىپ بەرسەڭ سۆيۈنچە بېرىمەن دەيدۇ. ئاسارۇنزار ھويلىنىڭ ئىشىكىدە سۆزلىشىۋاتقىنىمىزنى غوجام ئۆزلىرى ئاڭلاپ قاپتىكەنلا ـ دە، مەن يالغان ئېيتمايمەن. ئۇبدان غوجام، تېپىۋالغان بولسىلا ماڭا بەرسىلىچۇ، ئۇ قانداق سۆيۈنچە بېرەركىن!

ئۆتكەن ئايدا جىيا يۈن كۆچەت تىككۈزگىلى كىرگەندە، بىر دانە ھىلھىلە ياغلىق تېپىۋېلىپ، مۇشۇ باغدىكىلەرنىڭ بىرەرسى چۈشۈرۈپ قويغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلىغانىدى، لېكىن كىمنىڭ ئىكەنلىكىنى بىلمىگەچكە، ئوپۇل ـ توپۇل سوراشقا پېتىنالمىغانىدى. شىياۋخۇڭنىڭ جۇيئېردىن ياغلىقنى سورىغانلىقىنى ئاڭلاپ، شىياۋخۇڭنىڭكى ئىكەن دەپ ئىچ ـ ئىچىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە جۇيئېرمۇ ياغلىقنىڭ ئىزدەك ـ سورىقىنى قىلىۋاتقاچقا، كۆڭلىگە بىر ئىشنى پۈكۈپ قويۇپ، يېنىدىن ئۆزىنىڭ ياغلىقىنى چىقىرىپ، جۇيئېرگە قاراپ كۈلدى:

— سىزگە بېرىشنىغۇ بېرىمەن، لېكىن ئۇنىڭدىن ئالغان سۆيۈنچىنى مەندىن يوشۇرمايسىز جۇمۇ.

جۇيئېر يېنىشلاپ ۋەدە بېرىپ ياغلىقنى ئالدى، جىيا يۈننى ئۇزىتىپ قويۇپ شىياۋخۇڭنىڭ قېشىغا كىرىپ كەتتى. بۇ گەپ

شۇ يەردە قالسۇن.

باۋيۇي جيا يۈننى ئۇزىتىۋەتكەندىن كېيىن، ئېرىنىپ كارىۋاتقا قىڭغايدى ـ دە، ئۇيقۇ باسقاندەك بولدى. شىرېن يېنىغا كېلىپ كارىۋاتنىڭ لېۋىگە ئولتۇرۇپ ئۇنى تەۋرىتىپ:

ــ يەنە ئۇخلىغىنىڭىز نېمىسى؟ ئىچىڭىز پۇشقان بولسا تالاغا چىقىپ تاماشا قىلىپ كەلسىڭىز بولمامدۇ؟ ــ دېدى.

ــ چىقساممۇ چىقاتتىم، لېكىن ساڭا كۆزۈم قىيمايدۇ، ــ دەپ ئۇنىڭ قولىدىن تارتتى باۋيۇي.

ــ باشقا دەيدىغان گېپىڭىز يوقمىدى! ــ دېدى شىرېن كۈلۈپ ۋە ئۇنى تارتىپ ئورنىدىن تۇرغۇزدى.

ــ نەگە بارىدىغان گەپ؟ ئەجەبمۇ زېرىكىپ كەتتىم.

ــ تالاغا چىقسىڭىز كۆڭلىڭىز ئېچىلىپ قالىدۇ. بۇنداق لالىيىپ ئولتۇرىۋەرسىڭىز تېخىمۇ زېرىكىسىز، ــ دېدى كۈلۈپ شىرېن.

باۋيۇي خۇشياقا ـ خۇشياقماي ئۇنىڭ رايىغا باردى. ئۆيدىن لاغايلاپ چىقىپ، ئەگىم ئايۋاندا قۇشلارنى بىردەم ئوينىتىپ باقتى. هويلىدىن چىقىپ، ئەترەپشان ئېرىقى بويىدا ئالتۇن بېلىقلارنى كۆرۈپ تۇراتتى، نېرىسىدىكى تاغ قاپتىلىدىن بىر جۈپ كېيىك بالىسى ئوقتەك ئېتىلىپ كەلدى. باۋيۇي نېمە بولغانلىقىنى بىلەلمەي هاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قالدى. بىر چاغدا جيا لەن كېيىك بالىلىرىنىڭ كەينىدىن كىچىككىنە ئوقياسىنى كۆتۈرۈپ قوغلاپ كەلدى. ئۇ باۋيۇينى كۆرۈپ، هودۇقۇپ قالدى ۋە:

ــ تاغا، ئۆيدە ئىكەنسىز، مەن سىزنى كوچىغا چىقىپ كەتتىمىكىن دەپتىمەن، ــ دېدى كۈلۈپ.

ــ يەنە كەپسىزلىك قىلىشقا باشلاپسەن ـ دە. بىكاردىن ـ بىكار ئۇنى ئېتىپ نېمە قىلاتتىڭ؟ ــ دېدى باۋيۇي.

ــ هازىر مەكتەپتە ئوقۇمىغاندىن كېيىن، بىكارچىلىقتا نېمە ئىش قىلاتتىم؟ شۇڭا ئوقيا ئېتىشنى مەشىق قىلىۋاتىمەن، ــ

دېدى جىيا لەن كۈلۈپ.

— چىشىڭ چېقىلىپ كەتسە، ئاندىن مەشىق قىلمايدىغان بولىسەن.

باۋيۈي پۈتى تايغان تەرەپكە مېڭىۋېرىپ، بىر سارايىنىڭ دەرۋازىسىغا كېلىپ قالدى. بۇ ساراي خۇددى سۇمۇرغنىڭ قۇيرۇقلىرى يەلپۈنۈپ ۋە ئەجدىھا نالىسى ياڭراپ تۇرغاندەك بوستانلىق بولۇپ①، ئەينى بامبۇكزار سارايىنىڭ ئۆزى ئىدى. باۋيۈي ئىختىيارىي قەدەم تاشلاپ سارايغا كىردى، سەپكۈنلۈك بامبۇك پەردە يەرگىچە ئېسىلىپ تۇراتتى، ئىنسان تىنۋشى يوق ئىدى. دېرىزە تۈۋىگە كېلىۋىدى، دېرىزىنىڭ كۆك شايى كۆزنەكلىرىدىن بىلىنەر ـ بىلىنمەس ئۇرۇپ تۇرغان مەيىن خۇش پۇراقنى سەزدى. باۋيۈي دېرىزىنىڭ شايى كۆزنىكىگە يۈزىنى يېقىپ قارىۋىدى، قۇلىقىغا «ھەر كۈنى ئىشق بىلەن ئۇيقۇدا مەستۇرمەن»② دېگەن نازۇك بىر نادامەت ئاڭلاندى. بۇ گەپ باۋيۈينىڭ كۆڭلىنى غىدىقلىدى بولغاي، يەنە بىر قارىغانىدى، دەييۈينىڭ كارىۋاتتا يېتىپ كېرىلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. باۋيۈي دېرىزە تۈۋىدە تۇرۇپلا:

— نېمىشقا «ھەر كۈنى ئىشق بىلەن ئۇيقۇدا مەستۇرمەن؟» — دەپ كۈلدى ـ دە، پەردىنى قايرىپ ئۆيگە كىردى.

دەييۈي ئۆز تۇيغۇسىنى باسالماي قالغانلىقىنى سېزىپ، قىزىرىپ كەتتى ـ دە، يۈزىنى يېڭى بىلەن تورىۋېلىپ، ئۇ يېنىغا ئۆرۈلۈپ ئۇخلىغان بولۇۋالدى.

باۋيۈي ئەمدىلا يېقىن بېرىپ ئۇنى تەۋرەتمەكچى بولۇپ تۇرۇشىغا، دەييۈينىڭ ئېمىكئانىسى ۋە ئىككى خىزمەتكار ئايال كىرىپ كېلىشتى:

① قەدىمكىلەر كۆركەم بامبۇك يوپۇرماقلىرىنى «سۇمۇرغ قۇيرۇقلىرى» غا، بامبۇك قومۇچىدىن ياسالغان ياڭراق نەينى «ئەجدىھا نالىسى» گە تەمسىل قىلاتتى. بۇ يەردە بامبۇكزارلىق تەسۋىرلەنگەن.

② بۇ، «غەربىي ھۇجرا» دىكى بېيىتلەردىن.

— سىڭىللىرى ئۇخلاۋاتىدۇ، ئويغانغاندىن كېيىن مەرھەمەت قىلسىلا، — دەپ تۇرۇشىغا، دەييۇي ئۆرۈلۈپلا ئولتۇردى.
— كىم ئۇخلاۋېتىپتۇ! — دېدى ئۇ كۈلۈپ.
ئۇ ئىككى خىزمەتكار ئايال دەييۇينىڭ ئورنىدىن تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ كۈلۈشتى:
— خېنىمنى ئۇخلاۋېتىپتۇ دەپتىكەنمىز، — دېدى ۋە زىجۇەننى چاقىردى، — خېنىم ئويغاندى، كىرىپ خىزمىتىنى قىل!
ئاياللار چىقىپ كېتىشتى.
دەييۇي كارىۋاتتا ئولتۇرۇپ چاچلىرىنى قولى بىلەن تۈزەتتى ۋە باۋيۈيگە قاراپ كۈلدى:
— خەق ئۇخلاۋاتسا نېمىشقا كىردىڭىز؟
ئۇنىڭ خۇمارلاشقان كۆزلىرىنى، گۈلدەك مەڭزىدىكى قىزىللىقنى كۆرۈپ باۋيۈينىڭ يۈرىكى ئويناپ كەتتى ـ دە، ئورۇندۇققا قىڭغىيىپلا ئولتۇردى.
— بايا نېمە دېدىڭىز؟ — دېدى ئۇ كۈلۈپ.
— ھېچنېمە دېمىدىم، — دېدى دەييۇي.
— مانا سىزگە پىستە چېقىپ بېرەي، — دەپ بارماقلىرىدىن قارس چىقىرىپ كۈلدى باۋيۈي، — ھەممىنى ئاڭلىدىم.
ئىككىسى پاراڭلىشىۋاتقاندا، زىجۇەن كىرىپ كەلدى.
— زىجۇەن، ئوبدان چېيىڭلاردىن بىر چىنە قۇيۇپ بەرگىن، — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ.
— بىزدە نەدە ئوبدىنى بولسۇن؟ ئوبدىنى كېرەك بولسا شىرېن ئېلىپ كەلسۇن، — دېدى زىجۇەن.
— ئۇنىڭ بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، ئاۋۋال ماڭا سۇ ئەكېلىپ بەرگىن، — دېدى دەييۇي.
— ئۇ مېھمان تۇرسا، ئاۋۋال چاي قۇيۇپ بېرىپ، ئاندىن سۇ ئەكېلەي، — دېدى زىجۇەن ئاندىن باۋيۈيگە چاي قۇيۇپ بەردى.
— ياخشى قىز، — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ، — «دىلرەبا خان

قىز بىلەن مەگەر تۇرسام بىر ھۇجرىدا، كۆزۈم قىيماس بۇيرۇشقا سېنى ئورۇن سالماققا»①.

دەييۈينىڭ غۇچچىدىلا ئاچچىقى كەلدى ۋە ئۆڭۈپلا:

— نېمە دەۋاتىسىز؟ — دېدى.

— نېمە دەپتىمەن؟ — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ.

— يېڭى قىلىقلىرىڭىز چىقىۋاتىدۇ، سىزنىڭ، — دېدى دەييۈي يىغلاپ، — تالادا ئاڭلىغان ياۋا گەپلەرنىمۇ ماڭا دەپ بېرىسىز، بىمەنە كىتابلارنى ئوقۇسىڭىزمۇ مېنى مەسخىرە قىلىسىز. مەن غوجاملارنىڭ ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىدىغان ئويۇنچۇقى بولۇپ قالدىممۇ، — دەييۈي يىغلىغان پېتى كارىۋاتتىن چۈشۈپ تالاغا ماڭدى. باۋيۈي ھودۇقۇپ قېلىپ، ئالمان - تالمان ئالدىغا ئۆتۈپ:

— ئوبدان سىڭلىم، مەن شۇ تورقىلا ئۆلەي، ھەرقانچە بولسىمۇ بۇ ئىشنى بېرىپ دېمىسىڭىز! بۇنداق گەپلەرنى ئىككىنچى دەيدىغان بولسام ئاغزىمغا مەرەز چىقسۇن، تىلىم قۇرۇپ كەتسۇن! — دېدى.

شۇ ئارىدا شىرېن كىرىپ كەلدى:

— دەرھال بېرىپ ئېگىنىڭىزنى يەڭگۈشلىۋېلىڭ، بېگىم قىچقارتىپتۇ.

باۋيۈي خۇددى بېشىدىن تۇتۇن چىققاندەك بولۇپ، ھېچنېمىگە قارىماي، ھاپىلا - شاپىلا چىقىپ ئېگىنلىرىنى يەڭگۈشلىدى. باغدىن چىقىشىغا ئارا دەرۋازىدا كۈتۈپ تۇرغان بېيمىڭ يولۇقتى.

— بەگ ئاتامنىڭ مېنى نېمىشقا قىچقارغانلىقىنى سەن بىلەرسەن؟ — دەپ سورىدى باۋيۈي.

— غوجام، چاپسانراق چىقسىلا، بەربىر بارىدىغان گەپ، شۇ

① بۇ ئىككى جۈملە «غەربىي ھۇجرا» دىكى بېيىتلەردىن، بۇنىڭدا باۋيۈي ئۆزىنى شۇ قىسسىدىكى تالىپ جاڭ شېڭغا، زىجۈەننى كېنىزەك خۇڭنياڭغا، دەييۈينى خان قىز يىڭيىڭغا ئوخشاتقان.

يەرگە بارغاندا ئۇقۇدىلا، ــ دېدى بېيمىڭ باۋيۈينى ئالدىرىتىپ.

باۋيۈي دالاندىن ئايلىنىپ ئۆتتى، باۋيۈي خۇدۇكسىنىپ كېتىۋاتاتتى، دوقمۇشتىن قاقاھلىغان كۈلكە ئاڭلاندى، بۇرۇلۇپ قارىۋىدى، شۆ پەننىڭ چاۋاك چېلىپ سەكرەۋاتقانلىقىنى كۆردى.

ــ ئاتىڭىز سىزنى قىچقىرىۋاتىدۇ دېمىسە مۇنداق چاپسان چىقامتىڭىز؟ ــ دېدى شۆ پەن كۈلۈپ. بېيمىڭمۇ كۈلگىنىچە تىزلاندى. باۋيۈي ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قالدى، بىرھازادىن كېيىن، شۆ پەننىڭ ئۆزىنى ئالداپ ئاچىققانلىقىنى بىلدى.

شۆ پەن دەرھال ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ كەچۈرۈم سورىدى ۋە:

ــ بۇ بالىدىن ئاغرىنماڭ، مەن ئۇنى شۇنداق دەپ جورۇغان، ــ دەپ يالۋۇردى.

باۋيۈي نائىلاج كۈلۈپ قويدى:

ــ ئۆزۈمنى ئالدىسىڭىزمۇ مەيلى ئىدى، نېمىشقا بەگ ئاتامنى قىچقىرىدۇ دەيسىز؟ ھاممامغا بېرىپ دەيمەن، شۇ كىشى بىر نېمە دەپ باقسۇن، مۇشۇنداق قىلسىڭىز بولامدۇ؟

ــ ئوبدان ئۇكام، ــ دېدى شۆ پەن دەرھال، ــ سىزنى چاپسانراق چىقسۇن دەپ ئاشۇ گەپنى دېيىشتىن ھەزەر ئەيلەشنىمۇ ئۇنتۇپ قاپتىمەن. كېيىنكى كۈنلەردە سىزمۇ مېنى ئالدىماقچى بولۇپ، ئاتاڭ قىچقىرىۋاتىدۇ دېسىڭىز، شۇنىڭ بىلەن توگەيدۇ.

ــ ئوھۇي! ... ئۇ چاغدا تېخىمۇ جاجىڭىزنى بېرىشكە توغرا كېلىدىكەن، ــ دېدى باۋيۈي ۋە بېيمىڭغا قاراپ، ــ مۇناپىق ئەبلەخ، يەنە نېمىگە تىزلىنىپ ئولتۇرىۋېرىسەن؟ ــ دېدى. بېيمىڭ دەرھال باش قويۇپ ئورنىدىن تۇردى.

ــ بولمىسا، مەنمۇ سىزنى ئاۋارە قىلمايتتىم، ــ دېدى شۆ پەن، ــ ئەتە بەشىنچى ئاينىڭ ئۈچىنچى كۈنى مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈم ئىدى، لاۋخۇ، لاۋچېڭلار نەدىن تېپىشتىكىنتاڭ، مۇشۇنداق يوغان، مۇشۇنچىلىك ئۇزۇن، راسا چۈرۈك نىلۇپەر يىلتىزىدىن ئەكېلىشىپتۇ. مۇشۇنداق يوغان تاۋۇزمۇ، سىيام پادىشاھلىقىدىن

سوۋغا قىلىنغان سىر گۈش بىلەن سىرلەنگەن بېلىقمۇ بار، بۇلار ئارچىدا سىرلەنگەن سىيام توخۇگۆزى، سىيام بېلىقى ئىكەن. سىز دەخچۇ، مۇشۇ تۆت سوۋغا ئوخشايلىقچە قولغا كېلىدىغان نەرسىلەرمۇ؟ بېلىق بىلەن توخۇگۆز گۆشىغۇ قىممەت ھەم تېپىلىشى تەس نەرسىلەر، نىلۇپەر يىلتىزى بىلەن تاۋۇز قانداق ئۇندۇرۇلگەنلىكىنتاڭ! ئاۋۋال ئانامغا سۇنۇپ بەردىم، ئاندىن بۇزرۇكۋار چوڭ ئانىمىزغا، ھامما ئاچامغىمۇ ئاپىرىپ بەردىم. ئەمدى ئازراق قالدى، ئۆزۈم يالغۇز يەي دېسەم، مۇنداق چوڭ رىزىق ماڭا سىڭمەسگۇدەك، شۇڭا ئويان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، مەندىن باشقا پەقەت سىزنىلا مۇناسىپ كۆرۈپ، بىللە ئېغىز تەگسۇن دەپ ئالاھىدە تەكلىپ قىلىشىم ئىدى. كۈتكەندەكلا غەزەلچى بالىنىڭمۇ كېلىپ قالغىنىنى قارىمامسىز، ئىككىمىز بىر كۈن مەززە قىلىشساق، قانداق دەيسىز؟

شۆپەن گەپ قىلغاچ باۋيۈينى كۈتۈپخانىسىغا باشلاپ كەلدى. جەن گۇاڭ، چېڭ رىشىڭ، خۇ سىلەي، شەن يىنرېنلەر ۋە غەزەلچى بالىمۇ شۇ يەردە ئىدى. باۋيۈي كىرىشى بىلەنلا ھەممىسى كۆرۈشۈپ تىنچ - ئامانلىق سوراشتى. چاي ئىچىشكەندىن كېيىن، شۆ پەن:

— شاراب كەلتۈرۈلسۇن، — دەپ بۇيرۇشىغىلا، مۇلازىملار پايپېتەك بولۇشۇپ كەتتى، خېلىغىچە ھەپىلىشىپ داستىخاننى تەييارلاشقاندىن كېيىن، ھەممەيلەن داستىخانغا كېلىشتى.

باۋيۈي قارىسا، تاۋۇز بىلەن نىلۇپەر يىلتىزى ھەقىقەتەن ئاجايىپ ئىكەن.

— مەۋلۇدىڭىز ئۈچۈن تەييالانغان مېنىڭ سوۋغام تېخى كەلمەي تۇرۇپلا، سىزنى ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇم، — دېدى ئۇ كۈلۈپ.

— شۇنى دېمەمسىز، ئەتە مۇبارەكلەپ كەلگىنىڭىزدە قانداق يېڭىلىقلارنى سوۋغا قىلماقچىسىز؟ — دېدى شۆ پەن.

— مېنىڭ سوۋغا قىلغۇچىلىق نەرسەممۇ يوق، — دېدى

باۋيۈي، — خەجلەيدىغان پۇل، يېمەك - ئىچمەك قاتارلىق نەرسىلەرنى دېسەم، بۇلار ماڭا تەئەللۇق ئەمەس، بىر ۋاراق خەت يازسام ياكى بىرەر پارچە رەسىم سىزسام، شۇنى ئۆزۈمنىڭ دېسەم بولىدۇ.

— رەسىمنىڭ گېپىنى قىلىۋىدىڭىز، بىر ئىش ئېسىمگە كەلدى، — دېدى شۆ پەن، — تۈنۈگۈن بىر كىمنىڭكىدە ئىشقىۋازلىق رەسىملىرى توپلىمىنى كۆرۈپ قالدىم، بەك ئوبدان سىزىلىپتۇ. ئۈستىگە بىرمۇنچە خەتلەر يېزىلغانىكەن، سىنچىلاپمۇ ئوقۇپ ئولتۇرمىدىم، ئاخىرىغا «گېڭ خۇاڭ» دەمدۇ، ئىشقىلىپ، شۇنداق ئىككى خەتلىك ئىمزا قويۇلغانىكەن. رەسىم قالتىس ياخشى سىزىلغانىكەن!

— قەدىمدىن تاكى شۇ كەمگىچە بولغان رەسىملەرنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك كۆرگەنىدىم، نەدە «گېڭ خۇاڭ» دېگىنى باركىنە؟... — دېدى باۋيۈي ئۇنىڭ گېپىدىن گۇمانلىنىپ. ئاندىن بىر پەس ئويلىنىپ كۈلۈپ كەتتى، قەلەم ئالدۇرۇپ ئالىقىنىغا ئىككى خەت يېزىپ شۆ پەندىن يەنە سورىدى، — سىزنىڭ كۆرگىنىڭىز راستلا «گېڭ خۇاڭ» دېگەن خەتلەرمىكەن؟

— راست بولماي نېمىسى بار؟ — دېدى شۆ پەن.

— مۇنۇ ئىككى خەتتۇر؟ — دېدى باۋيۈي ئۇنىڭغا ئالىقىنىنى كۆرسىتىپ، — بۇ خەتلەر «گېڭ خۇاڭ» دېگەن خەتتىن ئانچە پەرقلىنىپ كەتمەيدۇ.

ھەممەيلەن قارىۋىدى، «تاڭ يىن»① دېگەن ئىككى خەت ئىكەن. ئۇلار كۆرۈپ كۈلۈشۈپ كەتتى ۋە:

— ھەرقاچان مۇشۇ ئىككى خەت بولغىيدى، غوجامنىڭ كۆزى

① تاڭ يىن (唐寅) — مىڭ خانلىقى دەۋرىدە ئۆتكەن مەشھۇر رەسسام؛ مەنزىرە، ئادەم، گۈل - گىياھ ۋە قۇشلارنىڭ رەسىملىرىنى سىزىشقا ماھىر. ئۇنىڭ توغرۇلۇق بىرمۇنچە «نوچى - سەتەڭلەر لەتىپىلىرى»مۇ تارقالغان. «گېڭ خۇاڭ» (庚黄) بىلەن «تاڭ يىن»(唐寅) مۇنداق قارىغاندا شەكىل جەھەتتىن ئوخشاپ كېتىدۇ. ئاخىرىدا شۆ پەن ئاھاڭداش خەتلەر بويىچە «تاڭ يىن» دەپ سۆز ئويۇنى قىلىدۇ.

ئالا چەكمەن بولۇپ كېتىپ پەرق ئېتەلمەي قالغان ئوخشايدۇ، — دېيىشتى.

— كىم بىلسۇن، ئۇ «تاڭ يەن» مۇ ياكى «پاڭ يەن» مۇ، — دېدى كۇلۇپ شۆ پەن خىجالەتتە قېلىپ.

شۇنداق دەپ تۇرۇشىغا، مۇلازىم كىرىپ:

— فېڭ غوجام كەلدى، — دەپ مەلۇم قىلدى.

باۋيۈي قۇدرەتلىك سەركەردە فېڭ تاڭنىڭ ئوغلى فېڭ زىيىڭ كەلگەنلىكىنى بىلدى. شۆ پەن ۋە باشقىلار تەڭلا «چاپسان تەكلىپ قىلىڭلار» دەپ جورۇپ تۇرۇشىغا، فېڭ زىيىڭ چاقچاق قىلغان پېتى كىرىپ كەلدى. ھەممەيلەن دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭغا ئورۇن كۆرسەتتى.

— بەللى، تالاغا چىقماي ئۆيدە راسا مەززە قىلىشىۋېتىپسىلەر - دە، — دېدى كۇلۇپ فېڭ زىيىڭ.

— خېلى بولدى كۆرۈشەلمىدۇق، ئۇلۇغ بېگىمىزنىڭ تەن سالامەتلىكى ئوبدانمۇ؟ — دېيىشتى باۋيۈي بىلەن شۆ پەن كۇلۇپ تۇرۇپ.

— ئاتامنۇ ئۆز ھىماتىنىڭ سايىسىدا سالامەت. لېكىن، ئانام يېقىندىن بۇيان سەل جاڭداپ قېلىپ، بىر - ئىككى كۈن بىئارام بولدى، — دەپ جاۋاب بەردى فېڭ زىيىڭ.

شۆ پەن ئۇنىڭ يۈزىدىكى كۆكنى كۆرۈپ، كۇلۇپ سورىدى:

— بىركىم بىلەن مۇشتلىشىپ يۈزىڭىزگە گۇل چىقىپ قاپتۇ - دە !

— ئاشۇ قېتىم، ھېلىقى پاششاپبەگ چيۇنىڭ ئوغلىنى ئۇرۇپ يارىدار قىلىپ قويغاندىن كېيىن ئىككىنچى ئۇرۇشماسلىققا قەسەم ئىچكەن تۇرسام، كىم بىلەن مۇشتلىشاتتىم؟ — دېدى فېڭ زىيىڭ كۇلۇپ، — قايسى كۈنى ئوۋغا چىققان، تۆمۈر تۇزاق تېغىدا ئىتەلگۈنىڭ قانىتى يۈزۈمگە تېگىپ كەتتى.

— قاچانقى گەپ ئۇ؟ — سورىدى باۋيۈي.

— ئۈچىنچى ئاينىڭ يىگىرمە سەككىزىنچى كۈنى كەتكەن،

ئۆتكەن كۈنلا يېنىپ كەلدۇق، — دېدى فېڭ زىيىڭ.

— ئۆتكەن ئايىنىڭ ئۈچ - تۆتلىرى بۇرادىرىمىز شېنىنىڭكىگە زىياپەتكە بارغىنىمدا شۇڭا كۆرۈنمەپتىكەنسىز - دە ! — دېدى باۋيۈي، — شۇ كۈنىلا سىزنى سورىماقچىدىم، ئېسىمدىن چىقىپ كېتىپ قاپتۇ. ئۆزىڭىز يالغۇز باردىڭىزمۇ؟ ئۇلۇغ بېگىممۇ باردىمۇ؟

— ئاتام بارغان گەپ - دە! مەن نائىلاج بىللە باردىم، بولمىسا ساراڭمىدىم باردىغان؟ بىرقانچەيلەن بىلەن شاراب ئىچىپ، ناخشا ئاڭلاپ مەززە قىلىشماي، ئۇنداق ئاۋارىچىلىكنى ئىزدەپ نېمە قىلاتتىم؟ شۇ دورەمزە، ئاجايىپ بىر كېلىشمەسلىك بولۇپ، بىر بالادىن قۇتۇلۇپ قالدىم جۇمۇ.

ئۇ چاي ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، شۆ پەن ۋە باشقىلار:

— قېنى داستىخانغا كېلەيلى، قالغان گەپنى بىر ۋىراقتى پاراڭلىشارمىز، — دېيىشتى.

— توغرىسىنى ئېيتقاندا، — دېدى فېڭ زىيىڭ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، — مەن بىرقانچە قەدەھ ئىچىشىپ بېرىشىم كېرەك ئىدى، بىراق بۈگۈن ناھايىتى زۆرۈر ئىشىم بار، بېرىپ ئاتامغا مەلۇم قىلىشىم كېرەك. شۇڭا، ئۆزرە بىلدۈرۈشكە مەجبۇرمەن.

شۆ پەن باۋيۈي ۋە باشقىلار ئۇناشماي، ئۇنىڭغا چىڭ ئېسىلىشىۋالدى.

— مانا بۇنىسى قىزىق، — دېدى فېڭ زىيىڭ كۈلۈپ، — بىرقانچە يىللاردىن بۇيان، بىزنىڭ ئارىمىزدا نەدە مۇنداق ئىش بولغان؟ راستلا مەن رايىڭلارغا قارالمايمەن. ماڭا ئىچۈرمەكچى بولساڭلار، يوغان قەدەھ كەلتۈرۈڭلار، ئىككى قەدەھ ئىچىپ بەرسەمغۇ بولار.

ھەممەيلەن بۇنىڭغا كۆنمەي ئىلاج بولمىدى، شۆ پەن كوزىنى، باۋيۈي جامنى ئېلىپ ئىككى جام قۇيدى. فېڭ زىيىڭ تۇرغان پېتى تىنماي ئىچىۋەتتى.

— بايىقى «كېلىشمەسلىك ئىچىدە بالادىن قۇتۇلغان» لىقىڭىزنى دەپ بەرگەندىن كېيىن كېتىسىز، — دېدى باۋيۈي.

— بۈگۈن دەپ بەرسەم قىزىقى بولمايدۇ، پەقەت مۇشۇ ئىش ئۈچۈنلا ئالاھىدە داستىخان تەييارلاپ سىلەرنى چىللاپ ئاپىرىپ بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىمەن. ھەر قايسىڭلاردىن ئۆتۈنىدىغان بىر ئىشىم بار، — دېدى فېڭ زىيىڭ قولىنى كېرىپ قويۇپ مېڭىشقا تەمشىلىۋېتىپ.

— كىشىنى ئاڭلىمىغۇچە ئارام تاپتۇرمايدىغان قىلىپ ئىچىمىزنى قىزىتىپ قويدىڭىز، بىزنى زادى قاچان چىللايسىز؟ ۋاقتىنى دەپ بېرىڭ، بىكار ئىچىمىزنى پۇشۇرۇپ يۈرمەيلى، — دېدى شۆ پەن.

— نېرىسى ئون كۈن، بېرىسى سەككىز كۈندىن كېيىن، — دېدى فېڭ زىيىڭ ۋە دەرۋازىدىن چىقىپلا ئاتقا مىنىپ كېتىپ قالدى.

ھەممەيلەن يېنىپ كىرىپ قايتا داستىخانغا كەلدى ۋە بىرپەس شاراب ئىچىشكەندىن كېيىن تارقىلىشتى. باۋيۈي باغقا يېنىپ كەلدى. شىرېن ئۇنى جيا جېڭنىڭ ئالدىغا كىرىپ بالاغا قالدىمىكىن ياكى ئوڭۇشلۇق بولدىمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ تۇراتتى، مەست قايتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ سەۋەبىنى سورىدى. باۋيۈي ئۇنىڭغا بىر - بىرلەپ ئېيتىپ بەردى.

— خەق ئۈلەي - ئۆچەي دەپ سىزنى كۈتۈپ تۇرسا، سىز بەخىرامان كەيپ سۈرگىلى بېرىپسىز - دە! بىرەرسىنى ئەۋەتىپ خەۋەردار قىلىپ قويسىڭىز بولماسمىدى! — دېدى شىرېن.

— خەۋەردار قىلىپقۇ قوياتتىم، بۇرادىرىم فېڭ زىيىڭ كېلىپ قېلىپ، مالىمانچىلىقتا ئېسىمدىن چىقىپ كېتىپتۇ، — دېدى باۋيۈي.

شۇ ئەسنادا باۋچەي كىرىپ كەلدى.

— بىزدىكى يېڭىلىقتا ئېغىز تېگىپسىز - دە! — دېدى ئۇ كۈلۈپ.

— ئاچىمىزنىڭ ئۆيىدىكى نەرسىلەرگە، ئەلۋەتتە، ئالدى بىلەن بىز ئېغىز تەگدۇق، — دېدى باۋيۇي كۈلۈپ.

— تۈنۈگۈن ئاكام مېنى يېگىن دەپ ئالاھىدە تاپىلىغاندا، مەن يېمەيمەن، باشقىلارغا سۇنۇپ بەر، دېگەنىدىم، ئۆزۈمگىمۇ مەلۇم، مېنىڭ تەلىيىم يوق، ئۇنى يېيىشكە لايىق ئەمەسمەن، — باۋچەي كۈلۈپ بېشىنى چايقاپ. ئاڭغىچە دېدەك چاي قۇيدى. ئۇلار چاي ئىچكەچ بىكار پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇرۇشتى. بۇ گەپ شۇ يەردە قالسۇن.

دەييۇيمۇ جىيا جېڭنىڭ قىچقارتىشى بىلەن باۋيۇي چىقىپ كېتىپ كۈنبويى كەلمىگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭدىن تەشۋىشلەنگەنىدى. كەچلىك غىزادىن كېيىن، باۋيۇينىڭ يېنىپ كەلگەنلىكىنى بىلىپ، ئۇنى تېپىپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراپ باقماقچى بولدى. بىر - بىرلەپ بېسىپ ئارامبەخش ھويلا تەرەپكە قاراپ مېڭىشىغا، باۋيۇينىڭ بېغىغا باۋچەينىڭ كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، سوڭدىشىپلا كەينىدىن ماڭدى. ئەتىرەپشان كۆۋرۈككە كېلىشىگە، خىلمۇخىل سۇ قۇشلىرىنىڭ كۆلچەكتە چۆمۈلۈشۈۋاتقانلىقىغا كۆزى چۈشتى. ئۇلارنىڭ نامىلىرىنى پەرق ئېتەلمەي، بىر - بىرىدىن چىرايلىق ئاجايىپ رەڭگارەڭ قۇشلارغا ھەۋىسى كېلىپ، بىرپەس قاراپ تۇرۇپ، ئاندىن ئارامبەخش ھويلىغا قاراپ ماڭدى، دەرۋازا تاقاقلىق ئىكەن، دەييۇي دەرۋازىنى قاقتى.

شۇ تاپتا چىڭۋېن بىلەن بىخېن ئىككىسى تاكاللىشىپ قېلىپ، قېيىدىشىپ تۇرغىنىدا باۋچەي كېلىپ قالغانىدى. چىڭۋېن ئاچچىقىنى باۋچەيدىن چىقىرىۋېلىش ئۈچۈن، ھويلىدا ئۆزىچە غودۇڭشۇۋاتاتتى:

— ئىش بولسا - بولمىسۇن، ھە دېسىلا كېلىپ ئولتۇرۇۋېلىپ بىزنى يېرىم كېچىگىچە ئۇخلاتقۇزمايدۇ! — دەپ تۇرۇشىغا، بىركىم دەرۋازىنى قېقىپ قالدى. چىڭۋېننىڭ تېخىمۇ

ئوغسى ئۆرلەپ، كىملىكىنىمۇ سورۇشتۇرمەيلا، — ئۇخلاپ قېلىشتى، ئەتە كېلىڭ! — دەپ جاۋاب بەردى.
دەييۈيمۇ چۆرىلەرنىڭ مىجەزىنى ئوبدان بىلەتتى، ئۇلار بىر - بىرى بىلەن ئوينىشىپ ئادەتلىنىپ قالغانىدى. ھويلىدىكى چۆرىلەر مېنىڭ ئاۋازىمنى ئاڭلىماي قېلىپ، باشقا چۆرىلەردىن بىرەرسىمىكىن دەپ ئىشىكنى ئاچمىغان ئوخشايدۇ، دېگەن ئوي بىلەن، ۋارقىراپ:
— بۇ مەن! نېمىشقا ئىشىكنى ئاچمايسىلەر! — دېدى.
قىز بىشقاندەك، چىڭۋېن ئۇنىڭ ئاۋازىنى پەرق ئېتەلمەي:
— مەيلى كىم بولسا بولسۇن، ئوتتۇرانچى غوجام ھېچكىمنى كىرگۈزمەڭلار دەپ جېكىلىگەن! — دەپ تېرىكتى.
دەييۈي بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئىشىك تۈۋىدە تۇرۇپ غۇزژىدە ئاچچىقى كەلدى - دە، ئۇنىڭدىن ۋارقىراپ سوراپ جېدەل قىلماقچىمۇ بولدى، لېكىن «تاغا، ئاچاملارنىڭ ئۆيى ئۆز ئۆيۈمدەك بولسىمۇ، بەربىر مەن ياتقۇ. ئاتا - ئانام ئۆلۈپ كەتكەن، باشقا تايانچىم يوق، بۇلارنىڭ قولىغا قالدىم. بۇنداق ئەھۋالدا قېيىدايدىغان بولسام سەتچىلىك بولىدۇ» دەپ بىرپەس ئويلىنىپ قالدى ۋە كۆزىدىن ياش تامچىلىدى. ئۇ يا كېتەلمەي، يا تۇرالماي ئىككىلىنىپ تۇراتتى. ئىچكىرىدىن كۈلكە - پاراڭ ئاڭلىنىپ قالدى، سىنچىلاپ قۇلاق سېلىۋىدى، باۋيۈي بىلەن باۋچەي ئىككىسىنىڭ ئاۋازى ئىكەن. دەييۈينىڭ تېخىمۇ ئوغسى ئۆرلىدى، نېرى - بېرى ئويلاپ، بىردىنلا ئەتىگەنكى ئىش ئېسىگە كەلدى: «باۋيۈي ھەرقاچان مېنى چېقىشتۇردى دەپ مەندىن ئاغرىنغان بولسا كېرەك. مەن نەدە يۇرۇپ ئۇنى چېقىشتۇرىمەن! ئۆزىمۇ ئوبدانراق سورۇشتۇرۇپ باقمايلا مەندىن بۇنداق ئاغرىنىپ يۈرسە بولامدۇ! بۈگۈن مېنى كىرگۈزمىسە، ئەتە مەن بىلەن دىدار كۆرۈشمەمدىكىنە؟» دەپ ئويلىغانسېرى كۆڭلى يېرىم بولۇپ، مۇخلاردىكى شەبنەمنىڭ سوغۇق بولۇشىغا ۋە گۈل - گىياھلار ئارىسىدىن ئۇرۇپ تۇرغان سۆرۈن شامالغا

قارىماي، تامنىڭ بۇلۇڭىدىكى گۈل سايىسىدا ئۆزى يالغۇز ھەسرەت بىلەن ئۆكسۈپ ـ بۇقۇلداپ تۇرىۋەردى.

دەييۇي تۇرقى ـ سىياقى جەھەتتە تەڭدىشى يوق، ھۆسن ـ جامالدا تېپىلغۇسىز گۈزەل بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ بۇ يىغىسىنى يېقىن ئەتراپتىكى سۆگەت شاخلىرىدا ۋە گۈللەردە تۈنەۋاتقان قۇشلار ئاڭلاشقا تاقەت قىلالماي «پۇررىدە» ئۇچۇپ كېتىشتى:

تۈزۈپ بەرگى سولاشتى گۈل بولۇپ كەيپى پەرىشانە،
ئۇچۇشتى ھەر قايانلارغا بولۇپ قۇشلارمۇ ھەيرانە.

بۇ توغرىدا يەنە بىر شېئىردا مۇنداق دېيىلگەن:

سىياقى ئۇز قەلەم قاشكىم جاھاننى تەڭ قىلىپ شەيدا،
چېچىپ ھەر يان بۇيى ئەنبەر ھەرەمدىن چىقتىلەر تەنھا؛
تۆكۈلدى بەرگىسى گۈلنىڭ ئۇچۇشتى تاڭ قېلىپ قۇشلار،
داۋام قىلغاچ يىغاسىنى قىلىپ نالە گۈزەل رەنا.

دەييۇي بۇقۇلداپ يىغلاۋاتاتتى. ئىشىك تەرەپتىن تىرىقلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى، كىمدۇر بىرسى چىقىپ كېلىۋاتاتتى. نېمە بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە يەتتىنچى باب

زۇمرەت شىپاڭدا گۇيفېينىڭ كېپىنەك ئوينىغانلىقى چېچەك كۆمۈلگەن جايدا فېيىەننىڭ پەرياد① چەككەنلىكى

دەيىۋي ھەسرەت چېكىپ يىغلاپ تۇرغاندا، ھويلا دەرۋازىسى تىرىقلاپ باۋچەي چىقىپ كەلدى، باۋيۇي، شىرېن قاتارلىق بىر توپ ئادەم ئۇنى ئۇزىتىپ قويۇشتى. دەيىۋي بېرىپ باۋيۇيدىن سورىماقچىمۇ بولدى، لېكىن كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا باۋيۇينى خىجىل قىلىپ قويماي دەپ، بىر چەتكە داجىپ تۇردى. باۋچەي ئۆتۈپ كەتتى، باۋيۇي ۋە باشقىلار كىرىپ كېتىپ دەرۋازا تاقالغاندىن كېيىن، دەيىۋي كەينىگە بۇرۇلۇپ دەرۋازىغا كۆز سېلىۋىدى، كۆزىدىن يەنە ياش تامچىلىدى. بۇنداق تۇرۇۋېرىشتىن پايدا يوقلۇقىنى سېزىپ، بۇرۇلۇپ ئۆيگە ياندى ۋە ئۆيگە كەيپى قاچقان ھالدا كېلىپ بېزەكلىرىنى ئېلىۋەتتى.

زىجۇەن، شۆيەنلەر ئادەتتە دەيىۋينىڭ خۇيىنى بىلەتتى. دەيىۋي بىكارچىلىقتىن زېرىككەن چاغلىرىدا قاپىقىنى تۈرۈۋالاتتى ياكى بولمىسا ئاھ ئۇراتتى، ھېچنېمىدىن ھېچنېمە يوقلا كۆزلىرىدىن زادىلا ياش قۇرۇمايتتى. دەسلەپتە بەزىلەر نەسىھەت قىلىپمۇ باقتى، بەلكىم ئاتا ـ ئانىسىنى ئەسلىگەندۇ، يۇرتىنى سېغىنغاندۇ ياكى ئازار يېگەندۇ دەپ، بەزلەپمۇ تۇرۇشتى. بېرىپ ـ بېرىپ ئاي ـ

① گۇيفېي — ياڭ يۇيخۇەن (ياكى ياڭ تەنجېن)، تاڭ خانلىقىدىن شۇەنزۇڭ خانىنىڭ خانىشى، داڭلىق گۈزەل، بۇ يەردە ئۇ شۆ باۋچەيگە تەمسىل قىلىنغان؛ فېيىەن — جاۋ فېيىەن، خەن خانلىقىدىن چېڭدى خانىنىڭ مەلىكىسى، ئۇستا ئۇسسۇلچى، بويى يېنىك بولغانلىقى ئۈچۈن «فېيىەن» (قارلىغاچ) دەپ ئاتالغان. بۇ يەردە ئۇ لىن دەيىۋيگە تەمسىل قىلىنغان.

كۆنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن، ھەمىشە شۇنداق بولىۋەرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ خۇيىغا كۆنۈپ قېلىپ، نېرى - بېرىسىنى سۈرۈشتۈرۈپ ئولتۇرمايدىغان بولدى. ئەمدى ھازىر ئۇنىڭغا ھېچكىم پەرۋامۇ قىلمايتتى، ئۆزىچە ئىچى پۇشۇپ ئولتۇرىۋېرەتتى، باشقىلار ئۆز ئىشى بىلەن تاشقىرىقى ئۆيگە چىقىشىپ كېتەتتى.

دەيىۋي كارىۋاتنىڭ شادىسىغا يۆلەنگىنىچە، تىزلىرىنى قۇچاقلاپ، كۆزىدىن ياش ئەگىپ تۇرغان پېتى، خۇددى ياغاچ ھەيكەلدەك قېتىپ، تەڭ كېچىگىچە ئولتۇرۇپ، بىر چاغدا ئۇخلاپ قالدى. شۇ ئۇخلىغىنىچە باشقا گەپ بولمىدى.

ئەتىسى تۆتىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى ئاخىر پېشىندىن كېيىن ۋاقىت ئورما مەزگىلىگە ئۆتەتتى. قەدىمدىن كېلىۋاتقان ئادەت بويىچە، ئورما مەزگىلى باشلانغان كۈنى ھەممەيلەن رەڭگارەڭ سوۋغىلارنى تەييارلاپ، گۈل - گىياھ مۇئەككىلىگە ئاتاپ نەزىر قىلىشاتتى. چۈنكى، ئورما مەزگىلى ئۆتۈشى بىلەنلا ياز تۈرۈمى باشلىناتتى، گۈللەر توزۇپ، گۈل - گىياھ مۇئەككىلىنى زىياپەت بىلەن ئۇزىتىشقا توغرا كېلەتتى. ھەرەم ئۆيلەردە بۇ ئادەت تېخىمۇ ئەۋج ئالغانىدى، شۇڭا نەزەرباغدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئورۇنلىرىدىن ئەتىگەن تۇرۇشتى، قىزلار گۈل بەرگىلىرى ۋە تال چىۋىقلاردىن مەپە - ئاتلارنى توقۇشتى ياكى تاۋار - دۇردۇنلاردىن پۇكلەپ تۇغ - ئەلەملەر ياساشتى، بۇلارنى رەڭدار يىپلار بىلەن چىگىشتى، ھەربىر تۈپ دەرەخ، ھەربىر تۈپ گۈلگە ئەنە شۇنداق نەرسىلەرنى ئېسىپ قويۇشتى. باغنىڭ ھەممە يېرىدە رەڭدار لېنتىلار لەپىلدەپ، گۈل - چېچەكلەر ئېچىلىپ كەتكەنىدى. ئادەملەرنىڭ ئۆزلىرىمۇ شاپتۇل - ئۆرۈكلەرنى خىجىل قىلىپ ۋە بۇلبۇل - قارلىغاچلارنىڭ ئېچىلىرىنى قىزىتىپ، ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز دەرىجىدە ياسىنىشقانىدى.

باۋچەي، يىڭچۈن، تەنچۈن، شىچۈن، لى ۋەن، فېڭجېي، داجيېر، شياڭلىڭ ۋە دېدەك قىزلار باغدا ئوينىشىپ يۈرەتتى، يالغۇز دەييۈيلا كۆرۈنمەيتتى.

— سىڭلىم دەييۈي كۆرۈنمەيدىغۇ؟ ئەجەبمۇ ئېرىنچەك قىز ئىكەن، شۇ چاغقىچە ئۇخلاۋېرەمدىكىنە؟ — دېدى يىڭچۈن.

— سىلەر تۇرۇپ تۇرۇڭلار، ئۇنى سۆرەپ بولسىمۇ ئەكېلىمەن، — دېدى باۋچەي باشقىلارنى شۇ يەردە تاشلاپ، بامبۇكزار سارايغا قاراپ ئۇدۇل ماڭدى. كېتىۋاتقىنىدا، ۋېنگۈەن باشلىق ئون ئىككى ئويۇنچى قىز كېلىپ سالام بېرىشتى، بىر پەس پاراڭ سېلىشقاندىن كېيىن يوللىرىغا مېڭىشتى. باۋچەي كەينىگە بۇرۇلۇپ:

— ئۇلار ئەنە ئۇ يەردە، شۇلارنىڭ قېشىغا بېرىڭلار، مەن دەييۈي خېنىمنى ئىزدەپ كېتىۋاتىمەن، هازىرلا كېلىمەن، — دېدى. ئۇ ئەگىپ يۈرۈپ بامبۇكزار سارايغا كەلگەندە، باۋيۈيىنىڭ كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. باۋچەي تۇرۇپ قېلىپ، بېشىنى ساڭگىلىتىپ: «باۋيۈي بىلەن دەييۈي كىچىكىدىنلا بىللە چوڭ بولغان، بۇ ئاكا ـ ئۇكىلار بىر ـ بىرىدىن ئانچىۋالا قاچمايدۇ، بىر ـ بىرىنى زاڭلىق قىلىشتىنمۇ تەپ تارتمايدۇ، تۇرۇپلا خۇشلۇقى تۇتۇپ كەتسە، تۇرۇپلا خاپا بولۇشۇپ قالىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە دەييۈي تولىمۇ خۇدۇكچان، خۇيى تۇتۇپ قېلىشقا ئارانلا تۇرىدۇ، شۇ تۇرقىدا مەنمۇ سوڭدىشىپلا كىرسەم باۋيۈيمۇ ئوڭايسىزلىنىدۇ، دەييۈيمۇ گۇمان قىلىپ قالىدۇ، ياخشىسى قايتىپ كېتەيلا» دەپ ئويلاپ كەينىگە ياندى.

ئۇ باشقا ھەمشىرىلىرىنى ئىزدەپ كېتىۋېتىپ، بىر جۈپ يۇرۇن كېپىنەكنى كۆرۈپ قالدى، كېپىنەكلەر خۇددى يەلپۈگۈچتەك ئۆرلەپ ـ پەسلەپ، كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرۈپ، شامالغا قارشى لەپىلدەپ ئۇچۇپ يۈرۈشەتتى. باۋچەي تۇتۇۋېلىپ ئويناماقچى بولۇپ، يېڭىدىن يەلپۈگۈچىنى چىقىرىپ چىمەنلىككە ئېتىلدى. بايىقى كېپىنەكلەر بىر ئۆرلەپ ـ بىر

پەسلەپ، ئۇيان ئۇچۇپ - بۇيان ئۇچۇپ ئۆستەڭدىن ئۆتۈپ كەتمەكچى بولۇشتى. بۇنىڭغا قىزىققان باۋچەي پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ، قوغلىشا - قوغلىشا كۆل بويىدىكى زۇمرەت شىپاڭغىچە كەلدى، تەرلەپ - تەپچىپ، ھاسىراپ - ھۆمۈدەپلا كەتتى. باۋچەينىڭ ئۇلارنى تۇتۇشتىن رايى قايتىپ ئەمدىلا يانماي دەپ تۇرۇشىغا، شىپاڭدىن بىركىملەرنىڭ گۇدۇڭلىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى. شىپاڭنىڭ تۆت تەرىپىدە ئەگىم سالاسۇنلۇق سەيلە ئايۋىنى بار ئىدى، كۆل ئۈستىگە ياسالغان، تۆت تەرىپى نەقىش ئويۇلغان روجەكلىك بولۇپ، كۆزنەكلىرىگە قەغەز يەملەنگەنىدى.

باۋچەي شىپاڭدا بىركىملەرنىڭ گەپلىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قېلىپ، قەدىمىنى توختاتتى - دە، زەن قويۇپ قۇلاق سالدى:

— قاراڭە، سىز يىتتۈرۈۋەتكەن ياغلىق مۇشۇ بولسا، مەڭ، ئېلىڭ. سىزنىڭ ئەمەس بولسا، جىيا يۈن غوجامغا ياندۇرۇپ بېرەي.

— مېنىڭ بولماي ئەمىسە! ئەكەل، ماڭا بەر.

— ماڭا نېمە سۆيۈنچە بېرىسىز؟ بولمىسا، بىكارغا تېپىپ بېرەمتىم؟

— ساڭا سۆيۈنچە بېرىمەن دەپ ۋەدە قىلدىمغۇ، سېنى ئالدىمايمەن.

— مەن تېپىپ بەرگەندىن كېيىن، ئەلۋەتتە ماڭا سۆيۈنچە بېرىسىز. ياغلىقىڭىزنى تېپىۋالغان كىشىگىمۇ سۆيۈنچە بېرەرسىز.

— تولا ۋالاقلىما، ئۇ دېگەن غوجاملاردىن تۇرسا، بىزنىڭ نەرسىمىزنى تېپىۋالسا ئەلۋەتتە ياندۇرۇپ بېرىدۇ، ئۇنىڭغا نېمىدەپ سۆيۈنچە بېرەتتىم؟

— سۆيۈنچە بەرمىسىڭىز ئۇنىڭغا نېمە دەيمەن؟ ئۇچۇ، سۆيۈنچە بەرمىسە بەرمىگىن دەپ، ماڭا يېنىشلاپ تاپىلىغان.

— بوپتۇلا، مېنىڭكىنى ئاپىرىپ بەر، سۆيۈنچە بولسۇن، بىر

كىمگە دەپ قويمايسەن جۇمۇ؟ قەسەم ئىچ.

— بىركىمگە دەپ قويسام ئاغزىمغا مەرەز چىقسۇن، ياخشى كۆن كۆرمەي ئۆلەي!

— ۋىيەي! بىز ھە دەپ گەپلىشىۋېرىپتۇق، بىركىم ئاستا كېلىپ تالادا قۇلاق سېلىپ تۇرغان بولمىسۇن يەنە! روجەكلەرنى ئېچىۋېتەيلى، بىزنىڭ بۇ يەردە تۇرغانلىقىمىزنى كۆرسىمۇ، بىزنى پاراڭ سېلىشىۋېتىپتۇ دەپ قالسۇن. يېقىن كەلسە، بىزمۇ كۆرۈپ قالىمىز - دە، گېپىمىزنى توختىتىمىز.

باۋچەي تالادا تۇرۇپ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى: «قەدىمدىن تارتىپ شۇ كەمگىچە بولغان ئوغرى - بۇزۇقلارنىڭ ھىيلىسىنىڭ كۆپ بولىدىغانلىقى راست ئىكەن - دە! روجەكنى ئېچىۋېتىپ، مېنىڭ بۇ يەردە ئىكەنلىكىمنى كۆرۈپ قالسا ئۇلار ئىزا تارتامدۇ؟ گەپ قىلغان ئاۋازىغا قارىغاندا، باۋيۈينىڭ ئۆيىدىكى شياۋخۇڭ ئوخشايدۇ. ئۇ ئەزەلدىن چوڭچى، تەمەگەر، راسا ھىيلىگەر قىز ئىدى، بۈگۈن ئۇنىڭ تىلى قىسىلىدىغان يېرىنى ئاڭلاپ قالدىم. «ئادەم جان ئاچچىقىدا ئۆزۈڭگە يانىدۇ، ئىت جان ئاچچىقىدا تامدىن سەكرەيدۇ» دېگەندەك، بىكار چاتاق تۇغۇلغانىنىڭ ئۈستىگە، ماڭىمۇ سەتچىلىك بولىدىغان بولدى. شۇ تۇرقىدا داجىپ كېتەي دېسەم، كېتەلمەيدىغان ئوخشايمەن، ئۇنىڭدىن كۆرە كۆز بوياپ قۇتۇلۇپ كېتىشنىڭ ئامالىنى قىلايلا. شۇ ئارىدا تىرىققىدە قىلىپ روجەك ئېچىلدى، باۋچەي تاق - تاق قىلىپ ئەتەي قاتتىق دەسسەپ:

— قەلەم قاش! قېنى كۆرەيچۇ، نەگە مۆكۈۋالارسىزكىن! — دەپ كۈلگىنىچە قەستەن ئىلگىرىلەپ مېڭىۋەردى.

شىپاڭدىكى شياۋخۇڭ بىلەن جۇيىئېر روجەكنى ئېچىشىغا، باۋچەينىڭ ھېلىقىدەك دەپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىپ، ئىككىسى داڭ قېتىپ قېلىشتى.

— سىلەر دەيیۈي خېنىمنى نەگە مۆكتۈرۈپ قويدۇڭلار؟ — دەپ سورىدى باۋچەي ئۇلاردىن:

— بىز نەدە يۈرۈپ دەييۈي خېنىمنى كۆرۈپتۇق؟ — دېدى جۈيئېر.

— مەن يېڭىلا ئۆستەڭنىڭ نېرىقى تەرىپىدە تۇرۇپ دەييۈي خېنىمنىڭ مۇشۇ يەردە زوڭزىيىپ سۇ ئويناۋاتقانلىقىنى كۆرگەنىدىم. مەن ئاستىلا بېرىپ ئۇنى قورقۇتاي دەپ يېنىغا كېلە ـ كەلمەيلا، مېنى كۆرۈپ قېلىپ كۇنچىقىشقا قاراپ مېڭىپ بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى. ھەرقاچان ئىچكىرىسىگە مۆكۈۋالغان نېمە؟ — دېدى باۋچەي ۋە ئەتەي شىپاڭغا كىرىپ ئىزدەپ كۆردى، ئاندىن كەينىگە بۇرۇلۇپ، — چوقۇم تاغنىڭ ئۆڭكۈرىگە كىرىۋالدى ئۇ. ئىگەكىم شۇ يەردە يىلان چېقىۋالسا ئىدى ئۇنى! — دەپ قويۇپ يولىغا كېتىۋەردى ۋە «بۇ ئىشنى ياپتى قىلىپ ئۆتكۈزۈۋەتكەن بولدۇم، بۇ ئىككىسى نېمە دەپ قېلىشتىكىنتاڭ؟» دەپ ئىچىدە كۈلدى.

شياۋخۇڭ باۋچەينىڭ گېپىگە قاراپ، راست ئوخشايدۇ دەپ ئىشىنىپ قالدى. باۋچەي ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن، جۈيئېرنى يېنىغا تارتتى:

— چاتاق بولدى! دەييۈي خېنىم بۇ يەردە ئولتۇرغان بولسا، گېپىمىزنى چوقۇم ئاڭلاپ قالدى!

جۈيئېرمۇ خېلىغىچە ئۈندىمەي تۇرۇپ قالدى.

— ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ — دېدى شياۋخۇڭ.

— ئاڭلاپ قالسا ئۇنىڭ نېمە چاتىقى! ھەركىم ئۆز ئىشىنى بىلسە بولدى، — دېدى جۈيئېر.

— باۋچەي خېنىم ئاڭلاپ قالغان بولسىمۇ مەيلى ئىدى، دەييۈي خېنىم كىشىگە نەشتىرىنى سانجىپلا تۇرىدۇ، كۆڭلى بەك ئىنچىكە، ئۇ ئاڭلاپ قېلىپ پاش قىلىپ قويسا قانداق قىلىمىز؟ — دېدى شياۋخۇڭ.

ئىككىسى سۆزلىشىۋاتقاندا، شياڭلىڭ، جېنئېر، سىچى، سىشۇلار شىپاڭغا كېلىشتى. ئۇ ئىككىسى گەپلىرىنى ئىچىگە سىڭىپ قويۇپ، ئۇلار بىلەن چاقچاقلىشىپ كەتتى. فېڭجيې

قاپتالدا تۇرۇپ قولى بىلەن ئىشارەت قىلىۋىدى، شياۋخۇڭ باشقىلاردىن چەتلەپ، ھاپىلا ـ شاپىلا فېڭجيېنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ:

— خېنىم، مېنى نېمە ئىشقا جورۇيلا؟ — دەپ كۈلدى. فېڭجيې ئۇنىڭغا بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى، ئۇنىڭ پاكىز، چاققان، گەپ ـ سۆزلىرى جايىدا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ كۈلدى:

— مېنىڭ چۆرىلىرىم بۈگۈن كەينىمدىن كىرىشمىدى، شۇ تاپتا ئېسىمگە بىر ئىش كېلىپ قالغان، شۇ ئىشقا بىرسىنى جورۇشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ. سېنىڭ قولۇڭدىن كېلەرمۇ؟ ھەممىنى ئۆز جايىدا تەلتۆكۈس دەپ بېرەلەرسەنمۇ؟

— خېنىم، قانداق گەپلىرى بولسا ماڭا جېكىلىسىلە، تەلتۆكۈس دەپ بېرەلمەي، خېنىمنىڭ ئىشىنى تەخىر قىلىپ قويسام، مېنى قانداق جازالىسىلا ئىختىيارلىرى، — دېدى شياۋخۇڭ.

— سەن قايسى خان قىزنىڭ ئۆيىدىكىسى؟ سېنى ئىزدەپ قالسا مەن دەپ قويارمەن.

— مەن باۋيۈي غوجامنىڭ ئۆيىدە.

— ۋاي ـ ۋۇي! باۋيۈينىڭ ئۆيىدە ئىكەنسەن ـ دە، بايىلا شۇنداق دېسەڭ بولمامدۇ. بوپتۇ، ئۇ سوراپ قالسا، مەن ئېيتىپ قويىمەن، — دەپ كۈلدى فېڭجيې، — بىزنىڭكىگە بېرىپ پىڭئېر ئاچاڭغا ئېيتقىن، تاشقىرىقى ئۆيدە ئۈستەل ئۈستىدىكى رۇجۇ تاۋىقى قويۇلغان شىرەنىڭ تېگىگە بىر ئورام كۈمۈش قويۇپ قويغانىدىم، ئۇ بىر يۈز يىگىرمە سەر كۈمۈش، كەشتىچى ئۇستىلارغا بېرىلىدىغان ئىش ھەققى، جاڭ سەينىڭ ئايالى كەلگەندە، ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ سەرلەپ، ئاندىن بەرسۇن. يەنە بىر ئىش بار، ئىچكىرىكى ئۆيدىكى كارىۋاتنىڭ بېشىدا كىچىك بىر ھەميان بار، شۇنى ئەكەل.

شياۋخۇڭ «خوش» دەپلا ئۇچقاندەك كەتتى. ئۇزاق ئۆتمەيلا يېنىپ كەلدى. فېڭجيېنى بايىقى قاپتالدىن تاپالماي تۇرۇشىغا،

سىچى ئۆڭكۈردىن چىقىپ بەلبېغىنى چىگىۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ:
— ئاچا، كېلىن ئاغىچىنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلەمسىز؟ — دەپ سورىدى.
— خەۋىرىم يوق، — دېدى سىچى.
شياۋخۇڭ كەينىگە بۇرۇلۇپ ئەتراپقا قارىدى، نېرىسىدا تەنچۈن، باۋچەيلەر كۆلچەك بويىدا بېلىقلارنى تاماشا قىلىپ، تۇرۇشاتتى. شياۋخۇڭ كېلىپ كۈلگىنىچە:
— خانىلىرىم، ئىككىڭلار كېلىن ئاغىچا خېنىمنىڭ باياتىن نەگە كەتكەنلىكىنى بىلىشەمدىلىكىن؟ — دەپ سورىدى.
— چوڭ كېلىن ئاغىچىنىڭ ھويلىسىغا كىرىپ باق، — دېدى تەنچۈن.
شياۋخۇڭ خۇشبۇي شالىزارغا قاراپ مېڭىۋىدى، ئالدىدىن چىڭۋېن، چىشيا، بىخېن، چيۇۋېن، شېيۆ، سىشۇ، رۇخۇا، يىڭئېرلەر چىقىپ كېلىشتى.
— سەن قاتراپلا يۈرگىن! — دېدى چىڭۋېن شياۋخۇڭنى كۆرۈپلا، — ھويلىدىكى گۈللەرگىمۇ سۇ قۇيماي، قۇشقاچلارنىمۇ باقماي، چاي ئوچىقى بىلەنمۇ كارىڭ بولماي تالادا ئويناپلا يۈرىدىكەنسەن!
— تۈنۈگۈن باۋيۈي غوجام: بۈگۈن گۈللەرنى سۇغارماڭلار، كۈن ئاتلىتىپ سۇغىرىڭلار دېگەن. مەن قۇشقاچلارغا يەم بېرىۋاتقاندا سەن ئۇخلاۋاتاتتىڭ، — دېدى شياۋخۇڭ.
— ئوچاقچۇ؟ — دېدى بىخېن.
— بۈگۈن مېنىڭ نۆۋىتىم ئەمەس، چاي بارمۇ، يوقمۇ، مەندىن سورىما.
— قارا ئۇنىڭ ئاغزىنى! گەپ قىلمايلا قويۇڭلار، خالىغىنىچە ئويناپ يۈرىۋەرسۇن بۇ! — دېدى چىشيا.
— ئويناپتىمەنمۇ، يوق سوراپ باقماسىلەر، كېلىن ئاغىچا مەندىن پىڭئېر ئاچامغا گەپ ئېيتىپ، مېنى نەرسە ئەكېلىشكە

جورۇغان، — دېدى شىياۋخۇڭ ۋە ھەمىيانىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئۇلارغا كۆرسىتىۋىدى، ئۇلار گەپ قىلىشالماي قالدى.

ھەممەيلەن ئۆز يولىغا كېتىشتى، چىڭۋېن زاڭلىق قىلىپ كۇلۇپ:

— ھە، شۇنداق ئىكەن - دە! بايا ئۇ ئېگىز شاخقا يامىشىپ چىقىۋالغاچقا، بىزنىڭ گېپىمىزگە كىرمەيدىغان بولۇپ قاپتىكەن، كېلىن ئاغىچا بىرەر - يېرىم ئېغىز گەپ قىلىپ قويغان بولغىيدى شۇ. تېخى بۇنىڭ ئات - ئۇچۇرىنىمۇ بىلمىسە، دىمىقى ئۆسۈپ كەتكىنىنى قارىمامدىغان! كېلىن ئاغىچىنىڭ بىرەر قېتىم ئىشقا جورۇپ قويغىنى ھېچقانچە گەپ ئەمەس، كېيىن بەربىر بىزنىڭ سۆزىمىزدىن چىقالمايدۇ! بىگىسى بولسا، قېنى بۇگۈندىن باشلاپ مۇشۇ باغدىن چىقىپ كېتىپ، ئېگىز شاختا ئۇزاقىچە تۇرالىسۇنچۇ قېنى! — دەپ قويۇپ يۇرۇپ كەتتى.

شىياۋخۇڭ گەپ تالىشىشنى ئەپ كۆرمەي، ئاچچىقىغا ھاي بەردى - دە، فېڭجيېنى ئىزدەپ كېتىۋەردى. لى ۋەننىڭ ئۆيىگە كەلدى، فېڭجيې شۇ يەردە لى ۋەن بىلەن گەپلىشىپ ئولتۇراتتى. شىياۋخۇڭ ئالدىغا كېلىپ مەلۇم قىلدى:

— پىڭئېر ئاچام دەيدۇ: كېلىن ئاغىچا خېنىم چىقىپ كېتىشىگىلا كۇمۇشنى ئېلىپ قويۇپتۇ؛ بايىراقتا جاڭ سەينىڭ ئايالى ئالغىلى كەپتىكەن، ئالدىدا سەرلەپ ئۇنىڭغا بېرىپتۇ، — دەپ قولىدىكى ھەمىياننى سۇنۇپ بەردى، — پىڭئېر ئاغىچا خېنىمغا مەلۇم قىلىپ قوي دەپ ماڭا مۇنۇ گەپلەرنى تاپىلىدى: ۋاڭ ئېر ھېلىقى كىشىنىڭ ئۆيىگە بېرىش ئۇچۇن، ئاغىچا خېنىمدىن يوليورۇق ئالغىلى كەلگەنىكەندۇق، پىڭئېر ئاچام ھېلىقى گەپنى تاپشۇرۇپ، ئاغىچا خېنىمنىڭ غەرىزى بويىچە ئۇنى يولغا ساپتۇ.

— ئۇ قانداقسىغا مېنىڭ غەرىزىم بويىچە يولغا ساپتۇ؟ — دېدى فېڭجيې كۇلۇپ.

— پىكئىر ئاچام دەيدۇ: بىزنىڭ خېنىم بۇ يەردىكى خېنىمغا سالام ئېيتتى. جىيا ليەن غوجام ئۆيدە يوق ئىدى، ئىككى كۈن كېچىكىپ قالغان بولسىمۇ، خېنىم ئەنسىرەپ قالمىسۇن. بەشىنچى خېنىم ساقايغاندىن كېيىن، بىزنىڭ خېنىم بەشىنچى خېنىم بىلەن بىللە خېنىمنى كۆرگىلى كېلىدۇ. بەشىنچى خېنىم ئۈلۈشكۈن بىركىمدىن گەپ ئېيتىپ بېرىپ تاغا ئاچىمىز خەت ئەۋەتىپتۇ، خېنىمغا سالام دەپتۇ، بۇ يەردىكى ھاممىمىزدىن ئۆمۈرنى ئۇزارتىدىغان خاسىيەتلىك ھۆببى - زەر دورىسىدىن بىرقانچە كۈمىلاچ سوراپتۇ. ئەگەر بولسا، خېنىم بىركىمدىن بىزنىڭ خېنىمنىڭكىگە سۇنۇپ بەرسۇن، دەپتۇ. ئەتە بىر كىم بارسا، ئۇياقتىكى تاغا ئاچىمىزغا يول ئۈتە ئالغاچ بارىدىكەن.

شياۋخۇڭنىڭ تېخى گېپى تۈگىمىگەندى، لى ۋەن كۈلۈپ كېتىپ:

— ۋاي - ۋۇي ! بۇ گەپلەرنىڭ بىرىنىمۇ ئۇقالمىدىم، نېمانچە كۆپ «خېنىم» «غوجام» بۇ، — دېدى.

— دېمىسىمۇ سىز ئۇقمايسىز. بۇچۇ، بىزنىڭ بىرقانچە جەمەتىمىز توغرىسىدىكى گەپ، — دەپ كۈلدى فېڭجيې. ئاندىن شياۋخۇڭغا قاراپ، — ئوبدان قىز ئىكەنسەن، باشقىلاردەك، خۇددى پاشا ۋىڭىلدىغاندەك، ئېزىپ - مىلجىڭلاپ تۇرماي، بىرىنى قالدۇرماي تولۇق ئېيتىپ بەردىڭ. يەڭگە، سىز ئۇقمايسىز، مەن ئىشقا سېلىۋاتقان بىرقانچە چۆرە قىز، بىرنەچچە خىزمەتكار ئاياللاردىن باشقا بىرەرسى بىلەنمۇ گەپلىشىشنى خالىمايمەن. ئۇلار بىر گەپنى ئىككى قىلىپ سوزۇپلا كېتىدۇ، تىلىنى چاينىشىپ چاڭىلداپ - ۋالاقلاپ توختىمايدۇ، بۇنىڭدىن جۇدۇنۇم ئۆرلەپ كېتىدىغىنىنى ئۇلار نەدە يۇرۇپ بىلسۇن؟ پىڭئېرمۇ ئاۋۋال شۇنداق ئىدى، ئاخىر بولماي ئۇنىڭغا، پاشىدەك ۋىڭىلدىساملا چىرايلىق ھېسابلىنىمەن دەپ ئويلامسەن، دەپ كايىدىم، بىرقانچە قېتىم جىملەۋېرىپ، ئاخىر بىرئاز تۈزىلىپ قالدى.

— ھەممە ئادەم سىز كۆكەرمىدەك بولسا بولىدىكەن - دە ! — دەپ كۈلدى لى ۋەن.

— بۇ قىز ئوبدان ئىكەن، بايا قىلغان گەپلىرى كۆپمۇ ئەمەس، ئاغزى چاققان ئىكەن، — دېدى فېڭجيې ۋە شياۋخۇڭغا قاراپ كۈلدى، — ئەتىدىن باشلاپ مېنىڭ خىزمىتىمنى قىلغىن، سېنى ئۆزۈمگە ئاسراندى قىز قىلىۋالاي، مەن بېشىڭنى سىلىسام، بەختىڭ ئېچىلىدۇ.

شياۋخۇڭ پىخىلداپ كۈلۈۋەتتى.

— نېمىشقا كۈلىسەن؟ — دېدى فېڭجيې، — مېنى ياش، مەندىن بىرقانچە ياشلا چوڭ تۇرۇپ ماڭا ئانا بولامدىكىنە دەپ ئويلاپ قالغان ئوخشىمامسەن؟ سەن تېخى چۈشەكەپ يۈرۈپسەن ! سۈرۈشتۈرۈپ باق، سەندىن چوڭلارمۇ مېنى ئانا قىلىشقا شاپاشلاپ يۈرىدۇ، ئۇلارغىچۇ پەرۋامۇ قىلمىدىم ! ئەمدى سېنىڭ ئىززىتىڭنى قىلاي دەۋاتىمەن !

— مەن بۇنىڭغا كۈلمىدىم، — دېدى شياۋخۇڭ كۈلۈپ تۇرۇپ، — ئاغىچا خېنىمنىڭ بوغۇن مۇناسىۋىتىنى پەرق ئېتەلمىگەنلىكىدىن كۈلدۈم، مېنىڭ ئانام ئۆزلىرىگە ئاسراندى قىز بولغانىدى، ئەمدى كېلىپ، مېنىمۇ ئاسراندى قىز قىلماقچى بولىۋاتىدىلا !

— كىم سېنىڭ ئاناڭ؟

— ئۇنى تونۇمامتىڭىز؟ — دەپ كۈلدى لى ۋەن، — بۇ لىن جىشياۋنىڭ قىزى.

فېڭجيې بۇنى ئاڭلاپ ئىنتايىن ھەيران بولدى.

— ھە ! شۇنىڭ قىزى ئىكەن - دە ! — دېدى كۈلۈپ، — لىن جىشياۋ ئەر - خوتۇن ئىككىسى بىگىز سانجىسىمۇ غىڭ قىلمايدىغانلاردىن ئىدى، مەن دائىم شۇنداق دەيتتىم. ئىككىسى بىر - بىرىگە جۈپ كەلگەن راسا ھەپپىتىغا شەپپىتىلەردىن، بىرسى ساغرۇ بولۇۋالسا، بىرسى گاچا بولۇۋالاتتى، نەدە يۈرۈپ

بۇنچىلىك چىچەن قىزنى تۇغقان بولغىيدى ! قانچە ياشقا كىردىڭ !

— ئون يەتتە ياشقا، — دېدى شياۋخۇڭ. فېڭجيې ئۇنىڭدىن ئىسمىنىمۇ سورىدى.

— ئەسلىدە ئىسمىم «خۇڭيۇي» ئىدى، باۋيۇي غوجامنىڭ ئىسمىغا ئوخشاپ قالغانلىقتىن، شياۋخۇڭ دەپ ئاتايدىغان بولدى.

— ئەجەبمۇ كىشىنىڭ چىشىنى قېرىشتۇرىدىكەن بۇ خەق! خۇددى «يۇي»① گە ئىگە بولسا ئىشى ئوڭۇشلۇق بولىدىغاندەك، ئۇنىمۇ «يۇي»، بۇنىمۇ «يۇي» دەۋېرىشىدىكەن، — دېدى فېڭجيې قاپىقىنى تۈرۈپ ۋە بوينىنى شاپتۇل قېقىپ، — يەڭگە، سىز ئۇقمايسىز، مەن بۇنىڭ ئانىسىغا «لەي دانىڭ ئايالىنىڭ ئىشى ئاۋۇپ كەتتى، بۇ قەسىردىكىلەردىن كىمنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەيدۇ، ماڭا ئوبدان چوڭرە قىزلاردىن ئىككىنى تاللاپ بەر» دېگەنىدىم. ئۇ ماقۇل دەپ ۋەدە بەرگەن. تېخىچە تاللاپ بەرمىگەنىنىڭ ئۈستىگە، ئۆزىنىڭ قىزىنىمۇ باشقا يەرگە تۇتۇپ بېرىپتۇ، خۇددى مېنىڭ كەينىمدە يۈرسە يامان بولىدىغاندەك !

— سىززە، تولىمۇ گۇمانخور ئىكەنسىز، بۇ يەرگە بۇ بالدۇر كەلگەن تۇرسا، سىز كېيىن دېگەن تۇرسىڭىز، بۇنى قانداقسىغا ئۇنىڭ ئانىسىدىن كۆرسىز؟ — دېدى لى ۋەن كۈلۈپ.

— ئەمىسە، مۇنداق بولسۇن، — دېدى فېڭجيېمۇ كۈلۈپ، — مەن باۋيۇيگە دەي، ئەتە ئۇ باشقا ئادەم ئالدۇرسۇن، سېنى ماڭا بەرسۇن، بىراق بۇنىڭ ئۆزى خالامدىكىنتاڭ؟

— خالامدىكىن؟ بىزنىڭ بىر نەرسە دېيىشكە هەددىمىز ئەمەس. خېنىمنىڭ كەينىدە يۈرۈپ ئىشنىڭ ئېپىنى ئۆگىنىپ، ئىچكى - تاشقى، يۇقىرىدىن - تۆۋەنگىچە، چوڭ - كىچىك ئىشلارغا كۆزىمىز پىشسا ئوبدان بولاتتى، — شياۋخۇڭ كۈلۈپ

① يۇي — قاشتاش.

شۇنداق دەپ تۇرۇشىغا، ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ چوّرە قىزى فېڭجىيېنى تەكلىپ قىلىپ كىرىپ قالدى. فېڭجيې لى ۋەن بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى. شياۋخۇڭمۇ ئارامبەخش ھويلىغا قايتىپ كەتتى. بۇ گەپ شۇ يەردە قالسۇن.

شۇ كۈنى دەييۈي كېچىچە ئۇيقۇسى كەلمەي چىققاچقا، ئەتىسى ئورنىدىن كەچرەك تۇردى، ھەمشىرىلىرىنىڭ باغدا گۈل ـ گىياھ مۇئەككىلىنى ئۇزىتىش سەيلىسى قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، باشقىلار مېنى ئەجەبمۇ ھورۇن ئىكەن دەپ قالمىسۇن دەپ، ئالمان ـ تالمان يۇيۇنۇپ ـ تارىنىپ تالاغا چىقتى. ئەمدىلا ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندى، باۋيۈي دەرۋازىدىن كۈلۈپ كىرىپ كەلدى:

— ئوبدان سىڭلىم، تۈنۈگۈن مېنى چېقىشتۇرمىغانسىز؟ كېچىچە كۆڭلۈم ئارام تاپمىدى.

دەييۈي كەينىگە قاراپ، زىجۇەنگە:

— ئۆينى يىغىشتۇرۇۋەتكىن، شايى قاپقاقتىن بىرىنى يېپىپ قوي، قارلىغاچ چاڭگىسىغا كىرىۋالغاندىن كېيىن پەردىنى چۈشۈرۈپ، شىر تاش بىلەن باستۇرۇپ قوي، كۆجە كۆيدۈرۈپ بولۇپ، ئىسرىقدانىنى يېپىپ قوي، — دەپ قويغاچ تالاغا قاراپ ماڭدى.

باۋيۈي ئۇنىڭ بۇ قىلىقىنى كۆرۈپ، تۈنۈگۈنكى ئىش ۋەجىدىن شۇنداق قىلىۋاتسا كېرەك دەپ ئويلىنىپ قالدى، لېكىن ئاخشامقى كېلىشمەسلىكتىن باۋيۈينىڭ نەدە خەۋىرى بولسۇن؟ شۇڭا ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ ـ يېلىنىپ باقتى، دەييۈي ئۇنىڭغا نەزەرمۇ سالمىدى. دەرۋازىدىن ئۈن ـ تىنسىز چىقىپ، باشقا ھەمشىلىرىنى ئىزدەپ كېتىۋەردى. باۋيۈي ھەيران بولۇپ گۇمان قىلىشقا باشلىدى: «بۇ تەلەتىدىن قارىغاندا، تۈنۈگۈنكى ئىش سەۋەبىدىن ئەمەستەك تۇرىدۇ. لېكىن، تۈنۈگۈن مەن كەچرەك كەلدىم، بۇنىڭ بىلەنمۇ كۆرۈشمىدىم، ئۇنىڭ چىشىغا

تەگكۇدەكمۇ ئىشمۇ قىلمىدىم» دەپ ئويلىغاچ، ئىختىيارسىز هالدا ئۇنىڭغا سوئىدىشىپ مېڭىۋەردى.

باۋچەي، تەنچۇنلەر نېرىقى چەتتە تۇرنىلارنىڭ ئويۇنلىرىنى تاماشا قىلىشىپ تۇراتتى، دەيىيۈي كەلگەندىن كېيىن، ئۈچى گەپكە چۈشتى. باۋيۈيىنىڭمۇ سوئىدىشىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ:

— باۋيۈي ئاكا، سالامەتمۇ سىز؟ تونۇتوغرا ئۈچ كۈن بوپتۇ، مەن سىزنى كۆرمىگىلى، — دېدى كۈلۈپ تەنچۈن.

— سىڭلىم، سالامەت تۇردىڭىزمۇ؟ ئۇلۇشكۈنلا تېخى چوڭ يەڭگەمدىن سىزنى سورىغانىدىم، — دېدى باۋيۈيمۇ كۈلۈپ.

— باۋيۈي ئاكا، بېرى كېلىڭا، سىزگە گېپىم بار ئىدى، — دېدى تەنچۈن.

باۋيۈي ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى، ئۇلار باۋچەي بىلەن دەيىيۈي ئىككىسىدىن چەتلىشىپ ئانار تۈۋىگە كېلىشتى.

— نەچچە كۈندىن بۇيان بەگ ئاتام سىزنى قىچقارتمىغاندۇ؟ — دەپ سورىدى تەنچۈن.

— قىچقارتمىدى، — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ.

— تۈنۈگۈن بەگ ئاتامنىڭ سىزنى قىچقارتىپ ئەكەتكەنلىكى قۇلىقىمغا كىرىپ قالدى.

— باشقىلار خاتا ئاڭلىغان ئوخشايدۇ، مېنى قىچقارتمىدى.

— بىرنەچچە ئايدىن بېرى ئون نەچچە تىزىق پۇل يىغىۋىدىم، ئېلىۋالسىڭىز، ئەتە كوچىغا تاماشىغا چىققىنىڭىزدا، ئوبدان رەسىم بولامدۇ ياكى ئەپچىل ئويۇنچۇق بولامدۇ، ماڭا ئالغاچ كەلگەن بولسىڭىز، — دېدى تەنچۈن كۈلۈپ.

— مەن شەھەر ئىچى، شەھەر تېشى، چوڭ - چوڭ بۇتخانىلارنى سەيلە قىلىپ شۇنچە تاماشا قىلىپ يۈرىمەن، ماڭا ئاجايىپ ئىكەن دېگۈدەك بىر نەرسىمۇ ئۇچرىمىدى، يەنىلا شۇ ئالتۇن، كۈمۈش، مىس، جانان بۇيۇملار، يىغىپ ساقلاپ قويۇشقىمۇ ئورۇن تېپىلمايدىغان ئەتىقىلەر. ئۇلاردىن قالسا،

تاۋار ـ دۇردۇنلار، يەيدىغان ـ كىيىدىغان نېمىلەر.

— ئۇنداق نېمىلەر كىمگە كېرەك بولۇپ قاپتۇ! ئۆتكەن دورەم سېتىۋېلىپ كەلگەن ھېلىقى تال چىۋىقتا توقۇلغان كىچىك سېۋەت، بامبۇك يىلتىزىدىن ياسالغان كۇجە قۇتىسى، سېغىز لايدىن ياسالغان كۆۋرۈك دېگەندەكلار بولسا بولاتتى. مەن شۇنداق نېمىلەرگە بەك ئامراق، بۇلارغىمۇ شۇنداق نەرسىلەر ياراپ قاپتىغۇ تاڭ، خۇددى گۆھەر تېپىۋالغاندەك تالىشىپلا كەتتى.

— كېرەك نەرسە شۇمىدى؟ ئۇ ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ، بىرنەچچە تىيىق پۇل بېرىپ مۇلازىملارنى جورۇساق، ئىككى ھارۋىچە ئېلىپ كەلسە بولىدىكەنغۇ، — دېدى كۇلۇپ باۋيۇي.

— مۇلازىملار نېمىنى بىلەتتى؟ ئۆزىڭىز تالاغا چىققاندا قىزىقارلىق چىرايلىق نەرسىلەردىن تاللاپ، ماڭا بىرقانچىسىنى كۆپرەك ئېلىڭ، مەن سىزگە ئۆتكەن قېتىمدىكىدەك بىر پار خەي تىكىپ بېرىمەن، بالدۇرقىسىدىنمۇ ئارتۇقراق ئىشلەيمەن، قانداق دەيسىز؟

— خەيىڭ گېپىنى قىلىسىڭىز بىر ئىش يادىمغا كېلىپ قالدى، — دېدى باۋيۇي كۇلۇپ، — بىر قېتىم شۇ خەينى كىيىپ چىقىشىمغىلا بەگ ئاتام بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. بەگ ئاتامغا ياقمىدى بولغاي، «كىم تىكىپ بەردى؟» دەپ سورىدى، مەن سىزنىڭ ئىسمىڭىزنى چىقىرالامتىم؟ قايسى كۇنى تۇغۇلغان كۇنۇم بولغاندا، تاغانام بەرگەن دەپ جاۋاب بەردىم. بەگ ئاتام تاغانام بەرگەنلىكىنى ئاڭلاپ، بىر نەرسە دېيىشنى ئەپ كۆرمىدى بولغاي، بىرھازادىن كېيىن: «نېمانچە ئەجىر تارتقۇلۇق! شۇنچە كۇچىنى ئىسراپ قىلىپ، تاۋار ـ دۇردۇننى زايە قىلىپ، مۇشۇنداق بىرنېمىنىمۇ تىكتۇرۇپتۇ» دەپ قويدى. كېيىن بۇ گەپنى شىرېنغا دەپ بېرىۋىدىم، شىرېن: «بۇمىغۇ چاغلىق ئىش. جاۋ كىچىك ئاپا ئاڭلاپ: ئۆزىنىڭ بىر تۇغقان ئۇكىسى ئەسكى خەي ـ پايپاقنى سۆرەپ يۇرسە، ئۇنى ھېچكىم كۆرمىگەنگە

سېلىپ يۈرىدىكەن، ئەجەب باشقىلارغا شۇنداق نەرسىنى تىكىپ بېرىدىكەن، دەپ بەك ئاغرىنىپ كەتتى» دېدى.

— ماۋۇ هاماقەتلىكنى قارىمامدىغان، گەپنى نەلەرگە ئەپقېچىپ كېتىپتۇ! — دېدى تەنچۇن تەرىنى تۈرۈپ، — مەنزە، خەي تىكىشكە تېگىشلىك ئادەم بولۇپ قاپتىمەنما؟ جىيا خۇەن قايسىبىر نېسىۋىسىدىن قۇرۇق قاپتۇ؟ ئېگىن - ئاياغ دېسە بار، چۆرىلەر - خىزمەتكار ئاياللىرىمۇ يېتىپ - ئېشىپ تۇرۇپتۇ، يەنە نېمىدىن مۇنداق ئاغرىنىش قىلىدىكەن؟ كىمگە دادلاپ بەرمەكچىكىنە! قولۇم بىكار بولۇپ قالغان چاغلاردا بىرەر - يېرىم پار تىكىپ، قايسى ئاكامغا، قايسى ئۇكامغا بەرگۈم كەلسە ئۆزۈمنىڭ مەيلىم، خەقنىڭ مەن بىلەن نېمە كارى ئىكەن؟ ئۇمۇ كۆزىنى يۇمۇپلا ئاچچىقلاۋېرىدىكەن.

— سىز بىلمەيسىز، ئۇنىڭمۇ ئويلىغان يېرى باردۇ، — دېدى باۋيۈي بېشىنى لىڭشىتىپ.

تەنچۇن بۇ گەپنى ئاڭلىشى بىلەن ئوغىسى ئۆرلىدى - دە، بويىنىنى شاپتۇل قاققان پېتى سۆزلەپ كەتتى:

— سىزمۇ ئەخمەق ئىكەنسىز! ئۇنىڭغۇ ئەلۋەتتە ئويلىغان يېرى بار، ئويلايدىغىنى شۇملۇق - پەسلىك. ئۇ ئويلىغىنىنى ئويلاۋەرسۇن، مەن بەگ ئاتام بىلەن ئاغىچا خېنىملا بىلىمەن، باشقىسى بىلەن كارىم يوق. ئاچا - سىڭىللىرىم، ئاكا - ئۇكىلىرىمدىنمۇ قايسىسى مەن بىلەن چىقىشالىسا، مەنمۇ شۇنىڭ بىلەن چىقىشىمەن، كىمنىڭ ئاغىچا خېنىمدىن، كىمنىڭ توقالدىن تۇغۇلغانلىقى بىلەنمۇ كارىم يوق. يوسۇن بويىچە، ئۇنىڭ غەيۋىتىنى قىلماسلىقىم كېرەك ئىدى. لېكىن، ئۇ غەرەز ئۇقمايدىغان بىرنېمە بولۇپ قاپتۇ! تېخى بۇنىڭدىنمۇ كۈلكىلىك گەپ بار: ئۆتكەن دورەم ماڭا ئويۇنچۇق ئالغاچ كېلىڭ، دەپ سىزگە ھېلىقى پۇلنى بەردىمغۇ، ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن

مېنى كۆرۈپ، پۇلۇم يوق، كۇنۇم ئېغىر، دەپ زارلىنىۋاتىدۇ. مەن پەرۋا قىلمىدىم. چۆرە قىزلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇ: يىغقان پۇلۇڭنى نېمىشقا ئۇنىڭغا بېرىسەن، خۇەنئېرگە بەرسەڭ بولماسمىدى، دەپ مەندىن ئاغرىنىپ كەتتى تېخى! ئۇ گېپىنگە كۇلگۇم كەلدى، ئاچچىقىمىمۇ تۇتتى. يېنىپ چىقىپ ئاغىچا خېنىمنىڭ يېنىغا كەتتىم.

بۇلار گەپ قىلىشىۋاتقاندا، باۋچەي نېرىقى چەتتە تۇرۇپ كۇلدى:

— گېپىڭلار تۈگىگەن بولسا بېرى كېلىڭلار، ئاكا ـ ئۇكا ئىكەنلىكىڭلارنىمۇ كۆردۇق، باشقىلارنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ سىردىشىپلا كەتتىڭلارغۇ؟ بىرەر گېپىڭلارنى ئاڭلاپ قالساق يامان بولامتى!

تەنچۈن بىلەن باۋيۈي كۇلۇشۇپ، بېرى كېلىشتى.

دەيـيۈي كۆرۈنمىگەنلىكى ئۈچۈن، باۋيۈي ئۇنى بىر يەرگە مۆكۈۋالغان ئوخشايدۇ، دەپ چاغلىدى بولغاي، «بىر ـ ئىككى كۈن تەخىر قىلىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئاچچىقى بېسىلغاندىن كېيىن بارسامىكىن» دەپ ئويلىنىپ قالدى. باۋيۈي يەرگە كۆز يۈگۈرتۈۋىدى، خېنە، ئانار چېچەكلىرى توزۇپ يەرگە تاۋاردەك يېيىلىپ كېتىپتۇ. «ئۇنىڭ ئاچچىقى تۇتۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن، چېچەكلەرنى يىغىشتۇرۇۋەتكىلىمۇ كەلمەپتۇ. مەن يىغىشتۇرۇپ قوياي، نېمە بولغانلىقىنى ئەتە سوراپ كۆرەي» دەپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويدى. شۇ ئەسنادا باۋچەي ئۇلارنى ئارقا تەرەپكە كېلىڭلار دەپ چاقىرىپ قالدى.

— هازىر بارىمەن، — دېدى باۋيۈي. ئۇ ئىككىسى ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن، تۆكۈلگەن چېچەكلەرنى ئېتىكىگە يىغدى، تاغ ئېشىپ، سۇ كېچىپ، دەل ـ دەرەخ ۋە گۈل ـ گىياھلار ئارىسىدىن ئۆتۈپ، قايسى كۈنى دەيـيۈي بىلەن بىللە شاپتۇل

چېچەكلىرىنى كۆمۈپ قويغان يەرگە قاراپ ئۇدۇل ماڭدى. چېچەك كۆمۈلگەن جايغا كېتىۋېتىپ تېخى قاپتالدىنمۇ ئۆتمىگەنىدى، نېرىسىدىن پەرياد چەككەن بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپ قالدى. بىركىم نالە قىلىپ، كىشىنىڭ يۈرىكىنى ئەزگۈدەك يىغلاۋاتاتتى. باۋيۈي: «قايسى ئۆينىڭ چۆرە قىزىكىنە، بىرەرىدىن ئازار يەپ قېلىپ، بۇ يەرگە كېلىپ يىغلاۋاتقان؟» دەپ ئويلاپ، قەدىمىنى توختىتىپ، ئۇنىڭ يىغا ـ نالىسىگە قۇلاق سالدى:

تۇزۇدى گۇللەر سۇلىشىپ قاپلىدى يەرنى خازان،
كەتتى ئاندىن رەڭ ـ پۇراقلار كىم ئاڭا چەككەي پىغان؟
ئۇزىدۇ پەرۋاز قىلىپ راۋاقنى بويلاپ بەرگىلەر،
تولدى لەرزان ئوينىغان تۇزغاققىمۇ گۇلپەردىلەر.
كەتتى، ئىسىت باش باھار ھەرەم قىزى چەكتى ئازاب،
كىمگە ئېيتىپ دەرد ـ ئەلەمىن كىمدىن ئالغاي ئۇ جاۋاب؛
قولىدا بار ئوتىغۇچى چىقتى قايرىپ پەردىنى،
كۆڭلى ئۇنىغايمۇ ئۇنىڭ دەسسەشكە گۇلنىڭ بەرگىنى؟
دەيدىكەن ئۆزىنى خۇشبۇي قارىياغاچ ۋە تال ـ سۆگەت،
تۇزۇسا شاپتۇل ۋە ئەينۇل ئاڭا كەلگەي نېمە دەرد؛
ئاتقىچە ئېسەندە شاپتۇل يەنە ئەينۇلمۇ چېچەك،
كىم قېلىپ، كىملەر كېتۇر ھەرەمدە، ئۆزگەرسە پەلەك؟
كەلدى قارلىغاچ يېڭىلا لىم بىشىغا چاڭگا تۇزۇپ!
بىرەھىم قىلدى زايە گۇللەرنى مەيلىچە ئۇزۇپ!
بەلكى ئېسەندە يەنە گۇل ئۇزگىلى قارلىغاچ كېلۇر،
ئاڭغىچە ۋەيران بولۇپ يۇرت كەتكىنىنى نە بىلۇر؟
ئۆتسە دائىم ئۇچ يۈز ئاتمىش كۈن شىۋىرغان ئىچىدە،
خۇددى شەمشەردەك ئۇرۇلغان قىش ـ زىمىستان ئىچىدە؛
باش باھار گۇل ـ غۇنچىلار سۇرگەي ئۆمۈر قانچە زامان،
چىقسا بوران ھەر قاچان گۇل بەرگىنى قىلغاي خازان.

ئاچمىقى گۈلنىڭ ئاسان، گۈل چېھرىگە يەتمەك قىيىن،
مېنى تاشلاپ ئوتقا گۈلنى قوينىغا ئالدى زېمىن.
ئۆتىنغۇچ قولۇمدا، تەنھا يىغلىدىم پىنھانە مەن،
بەرگىسىز گۈل شېخىدا داغ قالدۇرۇپ يېگانە مەن.
ئۆچتى كاككۇكلار ساداسى كەلدى زاۋالمۇ يېتىپ،
ئوتىنغۇچ مۇرەمدە ياندىم ئۆيگە ئىشىكنى ئېتىپ.
تۇرىدۇ چىراغ پىلىلداپ خەقمۇ يېڭىدىن ئۇخلىغان.
چېكىدۇ پەنجىرنى يامغۇر كات ـ تۆشەكمۇ مۇزلىغان.
دېمىگىن نېچۈن چېكەرسەن بۇنچە كۆپ دەردۇ ئەلەم؟
ئاغرىدى ئىچىم باھارغا، رەنجىدىم باھارغا ھەم:
كېلىشىدىن كېتىشى تېز، بەختىدىن جىق ئەلىمى،
كېلىدۇ جىم، كېتىدۇ جىم، ئۈن ـ تىۋىشسىز قەدىمى.
كەلدى تالدىن كېچە ناخشا ساداسى مۇڭلۇنۇپ،
گۈلمىكىن، بۇلبۇلمىكىن ئۇ قاپتۇ روھى قورۇنۇپ؟
مەيلى گۈل بولسۇن، نە بۇلبۇل كى ئەجەلگە يوق ئامال،
سورىسام سەۋەبىنى گۈلمۇ خىجىل، بۇلبۇلمۇ لال؛
ئارمىنىم بەرسە قانات يەتسەم ئىگەمنىڭ مېھرىگە،
گۈل بىلەن كەتسەم ئۇچۇپكىم بىللە ئاسمان قەرىگە.
بەلكى ئاسمان قەرىگە ئۇچۇپ يېتەرمەن، خەيرىيەت !
بارمىدۇ ئاندا، قەيەردە خۇش پۇراق گۈلكە لەھەت؟
بولمىسا، گۈل جىسمىنى شايى كېپەنگە ئالغۇلۇق،
پاك توپا قوينىغا گۈلنى دەپنە قىلىپ سالغۇلۇق؛
پاك تۆرەلدىڭ، پاكلىقىڭچە كەت يەنە سەن پاك سۈپەت،
بۇلغىماي زاتىڭنى لايدا، ساقلا ئەسلىڭنى ئەبەت.
سەن بۈگۈن بولدۇڭ ۋاپات كۆممەك مېنىڭدۇر ئەجرىم،
كىم بىلىپتۇ قايسى كۈنى مېنى كۈتەر ئەجىلىم؟
گۈلنى كۆمسەم خەق بۈگۈن مېنى ئەخمەق دەپ كۈلۈر،
بىلمىدىم تاڭ، ئەتە ئۆلسەم كىم كېلىپ مېنى كۆمۈر؟

باق ئەنە چىنپۇتمىسەڭ تورزۇماقتا گۇللەر بەرگىسى،
غۇنچە بوي قىزنىڭ مانا شۇ ئەجىلى تولغان كېزى.
بىر كۈنى باھار پۈتەركى غۇنچە بوي قىزمۇ تۈگەر،
گۇل توزۇپ، ئادەم ئۆلۈپ بولسا خاراب نامى ئۆچەر!

بىرسى ئەنە شۇنداق نالە قىلىپ بۇقۇلداپ يىغلاۋاتاتتى. ئۇ ياندىكىسى ئۆز ھەسرىتىگە يىغلىسا، بۇ ياندىكىسى ئاڭلاپ داڭ قېتىپ كەينىگە ئۇچۇپ چۈشتى. نېمە ۋەقە بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە سەككىزىنچى باب

جيا يۈنخەن دوستلۇق ئۈچۈن چيەنشياڭ ھېلىلىسىنى تەقدىم قىلغانلىقى
شۆ باۋچەن بېغىشىغا قىزىل ئىپار مونچاق تاقىغانلىقىدىن ئىزا تارتقانلىقى

لىن دەييۈي تۈنۈگۈن ئاخشام چىڭۋېنىڭ ئىشىك ئاچمىغانلىقىنى باۋيۈيدىن گۇمان قىلغانىدى. ئەتىسى خۇددى كۆتۈپ تۇرغاندەك، گۈل ـ گىياھ مۇئەككىلىنى ئۇزىتىش پەيتى توغرا كېلىپ قالدى. ئاچچىقىنى چىقىرالماي تۇرغانىنىڭ ئۈستىگە، باھار ھەسرىتىدىن بولغان دەرد ـ ئەلەملىرى قوشۇلدى. توزۇغان چېچەكلەرنى كۆمۈپ قويۇشقا مېڭىپ، چېچەكلەر تۆپەيلىدىن ئىختىيارسىز ھەسرىتى قوزغىلىپ، «ھۇ» تارتىپ يىغلىغان ۋە ئاغزىغا كەلگىنىچە بىرنەچچە مىسرا شېئىر ئوقۇغانىدى، باۋيۈي قاپتالدا تۇرۇپ بۇنى ئاڭلاپ قالدى. ئۇ ئاۋۋال بېشىنى لىڭشىتىپ نادامەت بىلدۈردى، كېيىن «گۈلنى كۆمسەم خەق بۇگۇن مېنى ئەخمەق دەپ كۈلۈر، بىلمىدىم، تاڭ، ئەتە ئۆلسەم كىم كېلىپ مېنى كۆمۈر؟ بىر كۈنى باھار پۈتەركى غۇنچە بوي قىزمۇ تۈگەر، گۈل توزۇپ، ئادەم ئۆلۈپ بولسا خاراب نامى ئۆچەر !» دېگەن مىسرالارنى ئاڭلاپ، ئاھ ئۇرۇپ يىغلاپ قاپتالغا يىقىلدى، قوينىدىكى چېچەك بەرگىلىرى چېچىلىپ كەتتى. ئۇ لىن دەييۈينىڭ گۈلدەك چىرايى ۋە ئايدەك ھۆسنى كەلگۈسىدە غايىب بولىدىغان چاغلار بولۇپ قالىدۇ، دېگەن

خىيالغا كېلىپ، يۈرەكلىرى پۈچۈلۈپ كەتتى. مۇبادا دەيىيۇي ئاقمۇەت غايىب بولۇشقا توغرا كەلگەندە، باشقىلار، مەسىلەن، باۋچەي، شياڭلىڭ، شېرېنلەرنىڭمۇ غايىب بولىدىغان چاغلىرى كېلىدۇ. ئۇلار ئاقمۇەت غايىب بولىدىغان چاغلار توغرا كەلگەندە، ئۇ ئۆزىنى نەگە قويۇشنى، نەگە بېرىپ، نەدە تۇرۇشنى بىلمىگەن يەردە، بۇ جاي، بۇ باغ، بۇ گۈللەر، بۇ سۆگەتلەر كىملەرگە قاراشلىق بولۇپ قېلىشىنى نەدىن بىلسۇن؟ ... ئويلىنا ـ ئويلىنا، قايتا ـ قايتا پەرەز قىلىپ كۆردى ـ يۇ، شۇ تاپتا، شۇ تۇرقىدا بۇ دەرد ـ ھەسرەتنى قانداق يېشىشنى ھېچ بىلەلمىدى !

كەتمىدى مەندىن نېرى بىردەممۇ گۈللەر سايىسى،
قۇلىقىم تۇۋىدە پەقەت قالدى قۇشلار نالىسى.

دەيىيۇي كۆڭلى يېرىم بولۇپ تۇراتتى، قاپتالدىنمۇ ھەسرەت ساداسى ئاڭلاندى. كۆڭلىدە: «كىشىلەر مېنى مەستانىلىك كېسىلى بار دەپ زاڭلىق قىلاتتى، مېنىڭدىن باشقىمۇ مەستانە ئادەم بار ئوخشىمامدۇ» دەپ ئويلاندى. بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىۋىدى، باۋيۇي كۆرۈندى.

— تۇفى ! — دەپ تۇكۈردى دەيىيۇي، — كىمىكىن دەپتىمەن، باغرى تاش، ئۆلۈم كەلمىگەن، — لېكىن «ئۆلۈم كەلمىگەن» دېگەن سۆزنى چىقىرار ـ چىقارمايلا ئاغزىنى ئېتىۋېلىپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويدى ـ دە، بۇرۇلۇپلا كېتىپ قالدى.

باۋيۇي شۇ يەردە بىرپەس نالە قىلىپ تۇرغىنىدا، دەيىيۇينىڭ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۆزىدىن نېرى قاچقانلىقىنى بىلدى. باۋيۇيمۇ بۇنداق تۇرۇۋېرىشنىڭ مەنىسى يوقلۇقىنى پەملەپ، ئۇستىبېشىنى قېقىشتۇردى ـ دە، قاپتالدىن چۈشۈپ، كەلگەن يولى بىلەن ئارامبەخش هويلىغا قاراپ ماڭدى. ئالدىدا دەيىيۇينىڭ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئالمان ـ تالمان ئۇنىڭغا يېتىشىۋېلىپ:

— توختاپ تۇرۇڭ، — دېدى، — ماڭا پەرۋا قىلماس بولۇپ قالغانلىقىڭىزنى ئۇقۇۋاتىمەن. بىرلا ئېغىز گېپىم بار، بۇنىڭدىن كېيىن بولدى، قول يۇيۇۋېتەيلى.

دەييۇي كەينىگە بۇرۇلۇپ باۋيۈينى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا يەنە پەرۋا قىلماي كېتىۋېرەي دەپ تۇرۇشىغا، ئۇنىڭ «بىرلا ئېغىز گېپىم بار» دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ قالدى:

— مەرھەمەت.

— ئىككى ئېغىز گەپ دېسەم ئاڭلامسىز؟ — دېدى كۈلۈپ باۋيۈي.

دەييۇي بۇ گەپنى ئاڭلاپ، بۇرۇلۇپ كېتىۋەردى.

— بۈگۈن بۇنداق بولغاندىن كۆرە، دەسلەپتىلا مۇشۇنداق بولسىچۇ؟ — دەپ ئاھ ئۇردى باۋيۈي ئۇنىڭ كەينىدىن.

دەييۇي بۇ گەپ بىلەن ئىختىيارسىز قەدىمىنى توختاتتى ۋە كەينىگە بۇرۇلۇپ:

— دەسلەپتە قانداق ئىدى؟ بۈگۈن قانداق بوپتۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ھەي! ... دەسلەپتە سىز كەلگەندە، مەن سىزگە ئويۇن - كۈلكە قىلىشىپ بېرەتتىمغۇ؟ مەن ئامراق كۆرگەن نەرسە سىزگە كېرەك بولۇپ قالسا بېرىۋېتەتتىم. مەن ياخشى كۆرگەن غىزانى سىزنىڭمۇ ياخشى كۆرىدىغانلىقىڭىزنى ئاڭلىسام، ئۇنى يېمەي ئېلىپ قويۇپ، سىزنىڭ قايتىپ كېلىشىڭىزنى كۈتۈپ تۇراتتىم. بىر جوزىدا غىزا يەپ، بىر كارىۋاتتا ئۇخلايتتۇق. چۆرىلەر ئويلاپ يېتەلمىگەن نەرسىدىن سىزنى خاپا بولۇپ قالمىسۇن دەپ، چۆرىلەرنىڭ ئورنىدا مەن غېمىنى قىلىپ قوياتتىم. مېنىڭ ئويۇمچە، بىز ئىككىمىز كىچىكىمىزدىن تارتىپ چوڭ بولغۇچە، مەيلى يېقىن ئۆتەيلى، ئىناق بولايلى، ئىشقىلىپ، ئاخىرغىچە ئەپلىك ئۆتكەندىلا باشقىلاردىن ئوبدان ئىكەنلىكىمىزنى بىلگىلى بولىدىكەن. بۈگۈنكى كۈندە سىز چوڭ بولۇپ، ئىستەكلىرىڭىزمۇ چوڭىيىپ، مېنى كۆزىڭىزنىڭ

قىرىغىمۇ ئالماس بولۇپ قالىدىغانلىقىڭىزنى ئويلىماپتىمەن. ئىككى ـ ئۈچ كۈنلەپ پەرۋا قىلماي، تۆت ـ بەش كۈنلەپ كۆرۈنمەي يۈرۈۋېرىدىغان بولدىڭىز. ئەكسىچە، «باۋچەي ئاچا» دەمسىز، «فېڭجيې ئاچا» دەمسىز، ئەنە شۇنداق بىگانىلەر قەلبىڭىزدىن ئورۇن ئېلىۋالغان. مېنىڭ بىر تۇغقان ئىنىم ياكى سىڭلىم يوق ئىكەن، ئىككى ئۇكام بولسىمۇ، باشقا ئانىدىن ئىكەنلىكىمىزنى سىز بىلمەمتىڭىز؟ مەنمۇ سىزگە ئوخشاشلا يالغۇز بالا، سىزنىڭ يۈرىكىڭىزنى ئۆزۈمنىڭكىگە ئوخشاشمىكىن دەپتىكەنمەن، ئەمدى قارىسام، بىكارلا ئۆزۈمنى ئاۋارە قىلىپ يۈرۈپتىمەن. كىمگىمۇ دەردىمنى ئېيتارمەن! — باۋيۈي شۇنداق دەپلا ئىختىيارسىز يىغلاپ تاشلىدى.

ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىدىن ۋە بۇ ئەھۋالىدىن دەييۈينىڭ كۆڭلى خېلىلا ئېرىپ قالدى، ئۇنىڭمۇ كۆزىدىن ئىختىيارسىز ياش تامچىلاپ، گەپ قىلماي بېشىنى سىلىپ تۇردى. باۋيۈي ئۇنىڭ بۇ ئەۋزايىنى كۆرۈپ، يەنە گېپىنى داۋام قىلدۇردى:

— بۇگۈنكى كۈندە يامان بولۇپ قالغانلىقىم ئۆزۈمگىمۇ مەلۇم. لېكىن، ھەرقانچە يامان بولغىنىم بىلەنمۇ، سىزنىڭ ئالدىڭىزدا سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈشكە ھەرگىز ھەددىم ئەمەس. ئانچە ـ مۇنچە سەۋەنلىكىم كۆرۈنگەن تەقدىردىمۇ، ئىككىنچى ئۇنداق قىلماسلىقىم ئۈچۈن ماڭا تەربىيە بەرسىڭىز ياكى بىرنەچچە ئېغىز تىللىسىڭىز، ھەتتا بىرنەچچىنى ئۇرسىڭىزمۇ سىزدىن كۆڭلۈم قالمايتتى. نېمىشقىدۇر، ماڭا پەرۋا قىلمايدىغان بولۇۋالدىڭىز. مەن بۇنىڭ باش ـ ئايىغىنى تاپالماي، جان ـ پېنىم چىققۇدەك بولۇپ نېمە قىلىشىمنى بىلمەيلا قالدىم. مۇشۇنداق قىلىپ ئۆلۈپ كەتسەم، «ئارماندا كەتكەن» بولىمەن. پازىل راھىب، دەرۋىشلەر ھەرقانچە مەن ئۈچۈن تۇۋا ـ ئىستىغپار ئوقۇغىنى بىلەنمۇ، مېنى تىرىلدۈرەلمەيدۇ، ئۇ دۇنيادىمۇ پەقەت سىزلا سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ بەرسىڭىز، ئاندىن گۆرۈمدىن قوپۇشۇم مۇمكىن!

دەييۋي بۇ گەپلەر بىلەن تۇنۇگۇن ئاخشامقى ئىشنى يەنە يادىغا ئېلىپ شۇنداق دېدى:

— بۇنداق دەيدىغان ئادەم، مەن بارغاندا، نېمىشقا چۆرىلەرگە ئىشكنى ئاچقۇرمايسىز؟

— نەدىكى گەپلەرنى دەۋاتىسىز؟ — دەپ ھەيران بولدى باۋيۇي، — مەن شۇنداق قىلغان بولسام شۇ تۇرقىمدىلا ئۆلەي!

— قاق سەھەردىلا «ئۆلەي»، «تىرىلەي» دەۋېرىدىكەن. بۇنداق سۆزنى دېيىشتىن ھەزەر ئەيلىمەمسىز! بار بولسا، بار دەڭ، يوق بولسا، يوق دەڭ، نېمە دەپ يامان گەپلەر بىلەن قەسەم ئىچىسىز؟ — دەپ كايىدى دەيیۇي.

— سىزنىڭ كەلگىنىڭىزنى راستلا كۆرمىدىم، باۋچەي ھە دەم كېلىپ بىردەم ئولتۇرۇپ چىقىپ كەتكەن.

دەيیۇي ئويلىنىپ قېلىپ كۈلدى:

— ھە، ئۇنداق بولسا چۆرىلەر ئېرىنچەكلىك قىپتۇ، ئۇلارنىڭ دودىسى تۇتۇپ قالغاندا قىيىقلىق قىلىدىغان ئىشلىرىمۇ بار.

— ھەرقاچان شۇنداق بولغان نېمە. مەن قايتىپ بارغاندىن كېيىن، كىملىكىنى سۈرۈشتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ راسا ئەدىپىنى بېرىپ قوياي.

— ئۇ قىزلىرىڭىزنى ئەدەپلەپ قويمىسىڭىزمۇ بولمىغۇدەك. بۇ توغرىدا مېنىڭ گەپ قىلىشىم لازىم ئەمەس ئىدى. بۈگۈنغۇ مېنى خاپا قىلىپ قويغىنى ھېچ گەپ ئەمەس، ئەتە - ئۆگۈن «باۋچەي خېنىم» دەمدۇ ياكى يەنە بىرنېمە خېنىم دەمدۇ، شۇلاردىن بىرەرسىنى خاپا قىلىپ قويسا ئىشنىڭ يوغىنى چىقامدۇ، — دەپ دەيیۇي مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى. باۋيۇي بۇ گەپكە چىشلىرىنى غىچىرلاتتى ۋە كۈلۈپمۇ قويدى.

ئىككىسى گەپلىشىۋاتقاندا، چۆرە قىز كېلىپ غىزاغا تەكلىپ قىلىۋىدى، ئىككىسى بىللە ئالدى تەرەپكە كېتىشتى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم دەيیۇينى كۆرۈپلا:

— قىزىم، ھېلىقى ئوردا تېۋىپى باۋ تەييىنىڭ دورىسى خېلى

پايدا قىلغاندەكمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ھېچقانچە كار قىلمىدى، چوڭ ئانام مېنى ۋاڭ تېۋىپنىڭ دورىسىنى يېگىن دەيدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى دەييۇي.

— خان ئانا، سىز ئۇقمايسىز، سىڭلىمنىڭ كېسىلى ئىچىدە، تۇغما زەئىپلىكتىن بولغان، شۇڭا ئازراق سوغۇق يەلگىمۇ بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. بىر - ئىككى قېتىم دورا قاينىتىپ ئىچكەنگە سوغۇق يەللا تارقايدۇ شۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە كۇملاچ دورا يېگىنى تۈزۈك، — دېدى باۋيۈي.

— قايسى كۈنى تېۋىپ بىر خىل كۇملاچ دورىنىڭ نامىنى دېۋىدى، ئۇنتۇپ قاپتىمەن، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم.

— ئۇنداق كۇملاچ دورىلارنى مەن بىلىمەن، ئاپىيەتلىك مېھرىگىياھ كۇملىچىنى يېسۇن دېگەندۇ، — دېدى باۋيۈي.

— ئۇ ئەمەس، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم.

— سەككىز خىل دورىدىن مۇرەككەپ بادرەنج بۇيا كۇملىچىمۇ يا؟ بولمىسا، سولدىن شىپالىق كۇملا، ئوڭدىن شىپالىق كۇملا بولغىيدى؟ ياكى سەككىز خىل لەززەتتىن مۇرەككەپ ئەگرى سوناي كۇملىچىدۇ؟ — دېدى يەنە باۋيۈي.

— ھېچقايسىسى ئەمەس، «ۋاجىرا» دېگەن سۆزلا ئېسىمدە قاپتۇ، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم.

— «ۋاجىرا كۇملىچى» — دېگەننى زادىلا ئاڭلاپ باقمىغان: «ۋاجىرا كۇملىچى» دېگەن دورا بولىدىغان بولسا، «بودساتۋا سالقىنى» دېگەن دورىمۇ بولۇشى چوقۇم! — دەپ باۋيۈي چاۋاك چېلىپ كۈلۈۋىدى، ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتى.

— «دېۋاراجا بەقۇۋۋەت ھەب» مىكىن، تاڭ، — دەپ مېيىقىدا كۈلۈپ قويدى باۋچەي.

— ھە، ھە، شۇ، مېنىڭ كاللام ئېلىشىپ قاپتۇ، — دەپ كۈلدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم.

— خان ئانا، كاللىڭىز ئېلىشماپتۇ، سىزنى «ۋاجىرا»

«بۇدساتۋا» دېگەنلەر ئىلەشتۈرۈۋەتكەن نېمە، — دېدى باۋيۇي.
— نېرى كەتكىنە، لاۋزىلاشماي، يەنە ئاتاڭنىڭ تايىقىنى سېغىنىپ قالغان ئوخشايسەن، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم.
— ئاتام بۇنىڭ ئۈچۈن مېنى ئۇرمايدۇ، — دەپ كۈلدى باۋيۇي.
— ئاشۇنداق دېيىلىدىغان دورا بولسىلا ئەتە ئەكەلدۈرەيلى، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم.
— بۇ دورىلارنىڭ ھېچقايسىسى كار قىلمايدۇ. خان ئانا، ماڭا ئۈچ يۈز ئاتمىش سەر كۈمۈش بەرسىڭىز، سىڭلىمغا كۈمىلاچ دورا تەييارلاپ بېرىمەن. شۇ دورا بىلەن ھۆددىگە تۈزىلىپ كېتىدۇ، — دېدى باۋيۇي.
— ماڭە نېرى، يوق گەپنى قىلماي! ئۈنچىۋالا قىممەت قانداق دورا ئىكەن ئۇ؟ — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم.
— راست ئېيتىۋاتىمەن، — دېدى باۋيۇي كۈلۈپ، — بۇ دورا نۇسخىسى باشقىسىغا ئوخشىمايدۇ، بۇنىڭدىكى دورىلارنىڭ نامىلىرىمۇ غەلىتە، بىر يولىلا دەپ بولغىلى بولمايدۇ، پەقەت تۇنجى تۇغۇتنىڭ ئەشى، مەردۇم گىياھ ئۈچۈنلا ئۈچ يۈز ئاتمىش سەر كۈمۈش يەتمەيدۇ. تاشپاقا چوڭلۇقىدىكى پولىگون، مىڭ يىللىق قارىغاي يىلتىزىنىڭ پورەك قېپى دېگەندەك دورىلار تېخى ئاجايىپ دورىلاردىن سانالمايدۇ، بۇلار پەقەت ئادەتتىكى دورىلار قاتارىغا كىرىدۇ. ئاساسلىق دورىلارنى دەيدىغان بولسام قورقۇپ كېتىسىلەر. ئۆتكەندە شۆ پەن ئاكام مەندىن ئىككى يىلغىچە ئۆتۈنۈپ تۇرۇۋېلىۋىدى، بۇ دورىنىڭ ئىسمىنى ئۇنىڭغا يېزىپ بەرگەنىدىم، شۇ بويىچە ئۇ ئىككى ـ ئۈچ يىلغىچە ئىزدەشتۈرۈپ، مىڭ سەرلەپ كۈمۈش خەجلەپ ئاران تەييارلاپتۇ. خان ئانا، ئىشەنمىسىڭىز باۋچەي ھەدەمدىن سوراپ بېقىڭ.
باۋچەي بۇ گەپكە كۈلۈپ، قولىنى چايقاپ قويدى:
— مەن بىلمەيمەن ھەم ئاڭلىمىغان. ھاممامنى مەندىن سوراتمايلا قويۇڭ.

— مۇشۇ باۋچەي قىزلا ياخشى ئىكەن، يالغان ئېيتمايدۇ، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم كۈلۈپ.

باۋيۈي پەگاھتا قىمىرلىماي تۇراتتى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ چاۋاك چېلىپ:

— مېنىڭ دېگىنىم راست تۇرسا، يالغان ئېيتتى دەيدىغۇ! — دېدى ۋە كەينىگە بۇرۇلۇپ، لىن دەييۈي باۋچەينىڭ كەينىدە ئولتۇرۇپ، ئاغزىنى ئۇمچەيتىپ كۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ يۈزىنى بارمىقى بىلەن كۆرسىتىپ ئىزا تارت دېگەننى بىلدۈرۈۋاتاتتى.

فېڭجيې ئىچكىرىكى ئۆيدە خىزمەتكارلارنىڭ شىرە قويۇۋاتقانلىقىنى كۆزىتىپ تۇرغانىدى، بايىقى گەپلەرنى ئاڭلاپ، تاشقىرىقى ئۆيگە چىقىپ، كۈلۈپ گەپكە ئارىلاشتى:

— باۋيۈي ئۇكام يالغان ئېيتمىدى، راست شۇنداق بولغان. قايسى كۈنى شۆ پەن غوجام ئۆزى مەندىن مەرۋايىت سوراپ كەپتۇ. نېمە قىلىسىز دەپ سورىسام، ئۇ «دورا ياسايتتىم» دېدى. ئاندىن «ياساتمايلا قويسامغۇ بوپتىكەن، بۇنداق ئاۋارە بولۇشنى نەدىن بىلەي!» دەپمۇ ئاغرىنىپ قويدى. «قانداق دورا» دەپ سورىسام، ئۇنى باۋيۈي ئۇكام دەپ بەرگەن، دېدى. بىرمۇنچە دورىلارنىڭ نامىنى دېگەن، ئېسىمدە قالماپتۇ. ئۇ يەنە: «بولمىسا، مەن بىرقانچە دانە مەرۋايىت سېتىۋالسامىلا بولاتتى. بىراق، باشقا قادىغىنىدىن بولۇشى كېرەك ئىكەن، شۇڭا سىزدىن سوراپ كەلدىم. چېچىلىپ كەتكەن موجىرلاردىن بولمىسا، بېشىڭىزدىكىدىن چۇۋۇپ ئېلىپ بەرسىڭىز، كېيىن ياخشىسىدىن تېپىپ ئۆتكۈزۈپ بېرەي» دېدى. نائىلاج، ئىككى تال مەرۋايىت گۈلنى چۇۋۇپ ئۇنىڭغا بەردىم. يەنە تېخى ئۇزۇنلۇقى ئۈچ چى كېلىدىغان ئوردىغا خاس قىزىل شايىمۇ كېرەك، دەيدۇ. ئۇنى ھاۋانچىدا سوقۇپ تالقان قىلىدىكەن.

فېڭجيېنىڭ ھەربىر ئېغىز گېپىگە باۋيۈي بىردىن «شۈكۈر» دەپ تۇردى. فېڭجيېنىڭ گېپى تۈگىگەندىن كېيىن:

— خان ئانا، قانداق ئىكەن؟ بۇمۇ تېخى ئەپلەپ ـ سەپلەپ قىلىنىدىغىنى، ئەگەر شۇ نۇسخا بويىچە ئەينەن تەييارلايدىغان بولسا، ئۇنداق مەرۋايىت ـ ياقۇتلارنى كونا قەبرىلەردىن ئىزدەش كېرەك بولىدۇ. قەدىمكى زاماندىكى بايلارنىڭ جەسەتلىرىگە ئىشلىتىلگەن زىننەت بۇيۇملىرىدىن تېپىلسا تېخىمۇ ئوبدان بولىدۇ. هازىر بۇنداق نەرسىلەر ئۇچۇن نەدىمۇ قەبرە ئىزدەپ يۈرگۈلۈك؟ شۇڭا، تىرىكلەر تاقاپ يۈرگىنى بولسىمۇ بولىۋېرىدۇ.

— ئەستاغپۇرۇللا ! ئۇنداق قىلىش گۇناھ ئەمەسمۇ؟ — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، — قەبرىلەردە بولغان تەقدىردىمۇ، ئۆلگىلى نەچچە يۈز يىل بولغان ئادەملەرنىڭ جەسەت سۆڭەكلىرىنى ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىۋېتىپ ياسىغان دورىنىڭ خاسىيىتى بولمايدۇ !

— ئاڭلىدىڭىزغۇ، فېڭجيې ئاچامۇ ماڭا يالغان ئېيتىشىپ بېرەمدۇ؟ — باۋيۈي دەييۈيدىن سورىغان بولۇپ، كۆزىنى باۋچەيگە يۇگۇرتتى.

— تاغانا، قاراڭە، باۋچەي ئاچام ئۇنىڭ يالغان گېپىنى راست دېيىشىپ بەرمىسە، ئۇ مەندىن سورايدىغۇ ! — دېدى دەييۈي ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ قولىدىن تارتىپ.

— باۋيۈي سېنى بوزەك ئېتىشنىلا بىلىدۇ، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىممۇ.

— خان ئانا، بۇنىڭ سەۋەبىنى ئۇقمايسىز، — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ، — باۋچەي ئاچام دەسلەپتە ئۆز ئۆيىدە ئولتۇرغاندىمۇ شۆ پەن ئاكامنىڭ ئىشلىرىنى بىلمەيتتى، هازىر ئىچكىرىكى باغدا ئولتۇرغاندىن كېيىن تېخىمۇ بىلمەيدۇ ـ دە. دەييۈي سىڭلىم هېلى ئۇنىڭ كەينىدە تۇرۇۋېلىپ، مېنى يالغان ئېيتتى دەپ، ماڭا ئىزا قىلىۋاتىدۇ.

ئاشۇنداق گەپلەر بولۇۋاتقاندا، جيا ئانىنىڭ ئۆيىدىكى چۆرە قىز كىرىپ باۋيۈي بىلەن دەييۈينى غىزاغا چاقىردى. دەييۈي باۋيۈينى يۇر دېمەي ، ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ بايىقى چۆرە

بىلەن ماڭدى. ئۇ چۆرە قىز:

— باۋيوي غوجام بىلەن بىللە ماڭايلى، — دېدى.

— ئۇ غىزا يېمەيدۇ، شۇڭا بىز بىلەن بىللە ماڭمايدۇ. مەن مېڭىپ تۇراي، — دېدى دەييۈي ۋە چىقىپ كەتتى.

— بۈگۈن ئانام بىلەن بىللە غىزالىناي، — دېدى باۋيوي.

— ياق، بولدىلا! مەن بۈگۈن پەرھىز تامىقى يەيمەن، ياخشىسى سەن بېرىپ ئىشىڭنى يەۋەر، — دېدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم.

— مەنمۇ پەرھىز تامىقى يەي، — دېدى باۋيوي ۋە بايىقى چۆرىگە، كېتىۋەر، دەپ قويۇپ، ئاندىن كېلىپ جوزىغا ئولتۇردى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم باۋچەيگە قاراپ كۈلدى:

— سىلەر ئىشىڭلارنى يەۋېرىڭلار، ئۇنىڭ بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن.

— راستلا سىز بېرىڭ، يېمىسىڭىزمۇ دەييۈي سىڭلىمغا ھەمراھ بولۇڭ، ئۇنىڭ كۆڭلى بىرقىسما بولۇپ قالدى. نېمانچە قىلىدىغانسىز؟ — دېدى باۋچەي كۈلۈپ.

— كارىڭلار بولمىسۇن، بىردەمدە ئۆزى ئوڭلىنىپ قالىدۇ، — دېدى باۋيوي.

غىزا يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن، باۋيوي بىرىنچىدىن جىيا ئانا ئۇيەپ قالمىسۇن دەپ، ئىككىنچىدىن دەييۈينى ئەسلەپ، دەرھال چاي ئالدۇرۇپ ئاغزىنى چايقىدى.

— ئاكا، كۈنبويى نېمىگە مۇنچە ئالدىراپ يۈرىدىغانسىز؟ ئاش يېگەندىمۇ، چاي ئىچكەندىمۇ مۇشۇنداق ئالدىرىغىنىڭىز ئالدىرىغان، — دەپ تەڭلا كۈلۈشتى تەنچۈن بىلەن شىچۈن.

— ئۇنى مەيلىگە قويۇڭلار، ئۇ تامىقىنى چاپسانراق يەپ بولۇپ دەييۈي سىڭلىسىنى كۆرگىلى بارسۇن، نېمە قىلىسىلەر ئۇنى بۇ يەردە غەلۋە قىلدۇرۇپ؟ — دەپ كۈلدى باۋچەي.

باۋيوي چاي ئىچىپ بولۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇدۇل غەربىي ھويلىغا قاراپ مېڭىپ، فېڭجيېنىڭ ھويلىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ

قالدى. فىگجيېي ئۆيىنىڭ بوسۇغىسىدا، قۇلاق كولىغۇچ بىلەن چىشىنى كولىغاچ، ئۇن نەچچە مۇلازىمنىڭ گۈل تەشتەكلىرىنى يۆتكەۋاتقانلىقىغا قاراپ تۇراتتى. ئۇ باۋيۈينى كۆرۈپ:

— ۋاقتىدا كەپسەن، بۇ يەرگە كىر، ماڭا بىرنەچچە قۇر خەت يېزىپ بەر، — دېدى كۈلۈپ.

باۋيۈي نائىلاج ئۇنىڭ كەينىدىن ئۆيىگە كىردى، فىگجيېي دۇۋەت ـ قەلەم ئالدۇرۇپ، باۋيۈيگە:

— دەستە گۈللۈك قىزىل تاۋاردىن قىرىق توپ، ئەجدىھا گۈللۈك تاۋاردىن قىرىق توپ، ئوردىغا خاس تۇرلۇك شايىلاردىن يۈز توپ، ئالتۇن سىلكىنچەكتىن تۆت دانە، — دېدى.

— بۇ نېمە دېگەنلىك؟ يا ھېسابات ئەمەس، ياكى سوۋغات تىزىملىكى ئەمەس، نېمە دەپ يازغۇلۇق؟ — دېدى باۋيۈي.

— سەن يېزىۋەرگىن، ئۆزۈم بىلسەملا بولىدى، — دېدى فىگجيېي. باۋيۈي نائىلاج ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى يېزىپ قويدى.

فىگجيېي قەغەزنى ئېلىپ قويۇپ كۈلدى.

— ساڭا دەيدىغان يەنە بىر گەپ بار، ماقۇل دەمسەنكىن؟ سېنىڭ ئۆيۈڭدە شياۋخۇڭ دەيدىغان بىر چۆرە قىز بار، مەن شۇنى يېنىمغا ئالدۇرۇپ ئىشىمغا سالماقچىمەن، ئەتە ساڭا باشقىسىنى تاللاپ بېرەي، بولامدۇ؟

— مېنىڭ ئۆيۈمدە ئادەممۇ كۆپ، خان ئاچا، سىز قايسىسىنى ياقتۇرسىڭىز، ئىشقا سېلىۋېرىڭ، مەندىن سوراپ نېمە قىلاتتىڭىز؟

— ئۇنداق بولسا، مەن ئۇنى چاقىرتىۋالاي، — دېدى كۈلۈپ فىگجيېي.

— مەيلى، شۇنداق قىلىڭ، — دەپ باۋيۈي كەتمەكچى بولدى.

— توختاپ تۇرغىن، يەنە بىر گېپىم بار.

— مومام مېنى چاقىرتىپتۇ، گېپىڭىز بولسا قايتقىنىمدا دەرسىز، — دەپلا جيا ئانىنىڭ يېنىغا كەتتى باۋيۈي. ئۇ يەردە ھەممەيلەن غىزا يەپ بولغانىكەن.

— ئاناڭ بىلەن قانداق ئوبدان غىزا يېدىڭ؟ — دەپ سورىدى جىيا ئانا.

— ياخشى دېگۈدەك غىزامۇ يوق، بىر چىنە ئاشنى كۆپرەك يەۋالدىم شۇ، — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ، — دەييۈي قىز قېنى؟

— ئىچكىرىكى ئۆيدە! — دېدى جىيا ئانا.

باۋيۈي ئىچكىرىگە كىردى، پەگاھتا بىر چۆرە قىز دەزمالنى پۈۋلەۋېتىپتۇ، كاڭدا ئىككى چۆرە قىز تاناپ تارتىۋېتىپتۇ، دەييۈي ئېڭىشىپ تۇرۇپ نېمىنىدۇر كېسىۋېتىپتۇ. باۋيۈي يېنىغا كېلىپ كۈلۈپ سورىدى:

— ۋا!... بۇنى نېمە قىلىسىز؟ يېڭىلا غىزا يەپ بولۇپ ئېڭىشىپ تۇرسىڭىز، بىردەمدىلا بېشىڭىز ئاغرىپ قالىدۇ.

دەييۈي پەرۋا قىلماي كېسىدىغىنىنى كېسىۋەردى.

— مۇنۇ دۇردۇننىڭ ئۇچى پۈرلىشىپ قاپتۇ، يەنە دەزماللىۋەتسەك بولغۇدەك، — دېدى چۆرىلەردىن بىرسى.

— كارىڭلار بولمىسۇن! بىردەمدە ئۆزى ئوڭلىنىپ قالىدۇ، — دېدى دەييۈي قايچىنى چۆرۈۋېتىپ.

باۋيۈينىڭ بۇ گەپكە ئىچى پۇشۇپ تۇراتتى، باۋچەي، تەنچۈنلەرمۇ كىرىپ كېلىشتى، بۇلار جىيا ئانا بىلەن بىرپەس پاراڭلاشقاندىن كېيىن، باۋچەي ئىچكىرىكى ئۆيگە كىردى:

— سىڭلىم، نېمە تىكىسىز؟ — دەپ كۈلۈپ سورىدى دەييۈينىڭ رەخت كېسىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، — بارغانسېرى چېۋەرلىشىپ كېتىۋېتىپسىز، كېسىمچىلىكنىمۇ ئۆگىنىۋاپسىز.

— بۇمۇ يالغاندىن خەقنى ئالداش شۇ، — دەپ كۈلۈپ قويدى دەييۈي.

— سىزگە بىر كۈلكىلىك گەپ قىلىپ بېرەي، — دېدى باۋچەيمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، — ھېلىقى دورا توغرىسىدا مېنىڭ بىلمەيمەن دېگىنىم باۋيۈي ئۇكامنىڭ كۆڭلىگە ياقمىدى.

— كارىڭىز بولمىسۇن، بىردەمدە ئۆزى ئوڭلىنىپ قالىدۇ، — دېدى دەييۈي.

— مومام ئۇستىخان كوزىر ئويىناشقا ئادەم يوق دەۋاتاتتى، سىز چىقىپ ئويىنىشىپ بېرىڭ، — دېدى باۋچەيگە باۋيۈي.

— مەنزە، كوزىر ئويناش ئۇچۇن كەپتىكەنمەن ـ دە؟ — دېدى كۈلۈپ باۋچەي، ئاندىن چىقىپ كەتتى.

— سىزمۇ بېرىڭ، بۇ يەردە يولۋاس بار، سىزنى يەۋالىدۇ! — دېدى دەييۈي رەخت كېسىۋېتىپ.

— سىزمۇ چىقىپ تاماشا قىلىڭ، كېيىن كەسسىڭىزمۇ كېچىكىپ قالمايسىز، — دېدى باۋيۈي ئۇنىڭ پەرۋا قىلمىغىنىغا قاراپ ھىجىيىپ.

دەييۈي يەنىلا پەرۋا قىلمىدى. ئاخىر باۋيۈي چۆرىلەردىن سورىدى:

— بۇنى ئۇنىڭغا كىم كېسىپ بەرسۇن دەپتۇ؟

— مەيلى كىم كېسىپ بەرسۇن دېگەن بولسۇن، بۇنىڭ سىز غوجام بىلەن ئالاقىسى يوق ئىش! — دېدى دەييۈي ئۇنىڭ چۆرىلەردىن سوراۋاتقانلىقىنى بىلىپ.

باۋيۈي يەنە گەپ قىلاي دەپ تۇرۇشىغا، بىركىم كىرىپ مەلۇم قىلدى:

— غوجامنى تالادا بىرسى تەكلىپ قىلىۋاتىدۇ.

باۋيۈي دەرھال چىقىپ كەتتى، دەييۈي تالاغا قاراپ:

— ئامىتابا! سەن قايتىپ كەلگۈچە مەن ئۆلۈپ قالسام ئىدىم! — دېدى.

باۋيۈي تالاغا چىقىۋىدى، بېيمىڭ كېلىپ:

— فېڭ غوجامنىڭ ئۆيىدىن تەكلىپ قىپتۇ، — دېدى.

باۋيۈي قايسى كۈنكى گەپ ئىكەنلىكىنى بىلىپ:

— ئېگىنلىرىمنى ئەكەل، — دەپ بۇيرۇدى ۋە ئۆزى كۈتۈپخانىسىغا قاراپ ماڭدى.

بېيمىڭ ئۇدۇل ئارا دەرۋازىغا كېلىپ بىركىمنى كۈتۈپ تۇردى، ھويلىدىن خىزمەتكار ئايال چىققانىدى، بېيمىڭ ئۇنىڭغا:

— باۋيوي غوجام كۇتۇپخانىسىدا تالالىق ئېگىنىنى كۈتۈپ تۇرىدۇ، ئانىكا، سىز كىرىپ خەۋەر قىلىپ قويسىڭىز ئىكەن، — دېدى.

— توفى!... ئاناڭنىڭ گۆرى! — دەپ كايىدى ھېلىقى خىزمەتكار ئايال، — باۋيوي ھازىر باغدا تۇرۇۋاتسا، ئۇنىڭ ئادەملىرىمۇ باغدا تۇرسا، باغقا كىرىپ خەۋەر قىلالمىتىم!

— تىللىغىنىڭىز ھەق، مەنمۇ ئېلىشىپ قاپتىمەن! — دېدى بېيىمىڭ كۈلۈپ ۋە شەرق تەرەپتىكى ئارا ئىشىككە كەلدى. ئىشىك باقار مۇلازىملار كۆتۈرمە يول تۇۋىدە پوكزەك تېپىشىۋاتاتتى. بېيىمىڭنىڭ نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى ئېيتىۋىدى، مۇلازىملاردىن بىرسى چېپىپ كىرىپ كەتتى، بىر پەستىن كېيىن، بىر ئورام ئېگىننى ئاچقىپ بەردى، بېيىمىڭ كۆتۈرۈپ كۇتۇپخانىغا كىردى.

باۋيوي ئېگىنىنى يەڭگۈشلەپ، ئات تەييارلاشقا بۇيرۇۋىدى، ئاندىن بېيىمىڭ، جۇياۋ، شۇاڭرۇي، شۇئېر بولۇپ تۆت مۇلازىمىنىلا ئەگەشتۈرۈپ چىقىپ كەتتى. ئۇدۇل فېڭ زىيىڭنىڭ دەرۋازىسىغا كەلدى، بىرسى ئىچكىرىگە مەلۇم قىلىۋىدى، فېڭ زىيىڭ ئالدىغا چىقىپ ئۇنى باشلاپ كىردى. شۆ پەننىڭ بۇ يەرگە كەلگىنىگە خېلى بولغانىكەن. يەنە بىر قانچە غەزەلچى بالىلارمۇ، ئايالچە رول ئالىدىغان جياڭ يۈنخەن بىلەن سەتەڭلەر ئىشرەتخانىسىدىن كەلگەن يۈنئېر دېگەن جالاپمۇ بار ئىكەن. ھەممەيلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن ئولتۇرۇپ چاي ئىچىشتى.

— قايسى كۈنكى «كېلىشمەسلىك ئىچىدە بالادىن قۇتۇلۇش» دېگەن گەپ خىيالىمدىن زادىلا نېرى كەتمىدى، بۈگۈن چاقىرتىشىڭىز بىلەنلا ھازىر بولدۇم، — دېدى كۈلۈپ باۋيوي قولىغا چاينى ئېلىپ.

— سىلەر ئىككى تۇغقان ئاكا - ئۇكا تولىمۇ كۆڭلى تۈزلەردىن ئىكەنسىلەر، — دېدى فېڭ زىيىڭ كۈلۈپ، — قايسى كۈنى ئاغى قىلىش ئۈچۈنلا دەپ قويغان گەپ ئىدى، سىلەرنى بىر

قەدەھ شارابقا چىن كۆڭلۈم بىلەن چىللىسام، ئۆزرە ئېيتىپ تۇرۇۋالامدىكىن دەپ شۇ گەپنى قىلغانىدىم. ھەممىڭلار راست دەپ ئىشىنىپلا قاپسىلەرغۇ تاڭ، — بۇ گەپكە ھەممەيلەن كۈلۈپ كېتىشتى. ئاندىن شاراب داستىخىنى تارتىلدى، ھەركىم ئۆز قاتارى بويىچە داستىخانغا كېلىشتى. فېڭ زىيىڭ ئالدى بىلەن غەزەلچى بالىنى شاراب سۇنۇشقا، ئاندىن يۈنئېرنىمۇ ئۈچ قەدەھ شاراب تۇتۇشقا جورۇدى.

شۆ پەن ئۈچ قەدەھنى قورسىقىغا ئۆكتۈرۈۋەتكەندىن كېيىن، خۇدىنى يوقىتىپ يۈنئېرنىڭ قولىدىن تارتىپ:

— تېخى تېشىڭغا چىقارمىغان يېڭى ناخشىلىرىڭدىن ئېيتىپ بەرسەڭ، بىر كوزا شاراب ئىچىۋەتسەم قانداق؟ — دەپ ھىجايدى.

يۈنئېر نائىلاج قولىغا ئۇدنى ئېلىپ ناخشا باشلىدى:

مېنىڭ ئىككى يارىم بار،
تاشلىماسقا رايىم بار.
سېنى ئالسام يادىمغا،
ئۇ ئېسىمدە دائىم بار.

بىرسى نوچى، بىرسى چاققان،
يەر - جاھان ساڭا باققان.
سەندىن ئۆزگىسى يوقتۇر
كۆڭلۈمگە ئەجەب ياققان.

ئاخشامقى گەپ يادىمدا،
نەسرىنگۈلنىڭ ئالدىدا.
پىنھان كېلىپ ئۇچراشتۇق،
ۋەدىلىشىپ دالدىدا.

كۆڭلۈمنى ئالدىڭ ئالداپ،
ئۇ كەلدى سېنى ماراپ.

جەم بولدۇق ئۇچەيلەن تەڭ،
بېرەي مەن نېچۇك جاۋاب.

ناخشىنى ئېيتىپ بولۇپ:

— ئەمدىغۇ، بىر كوزا شاراب ئىچەرسىز، — دېدى ئۇ كۇلۇپ.

— بۇ ناخشاڭ بىر كوزىغا ئەرزىمەيدىكەن، تېخىمۇ ياخشىسىنى ئېيت، — دەپ ھىجايدى شۆ پەن.

— مەن بىر گەپ قىلاي، — دېدى كۇلۇپ باۋيوي، — بۇنداق بولۇشىغا ئىچىۋەرسەك ئوڭايلا مەست بولۇپ قالىمىز، بۇنىڭ مەززىسىمۇ بولمايدۇ. ئاۋۋال مەن بىر جام ئىچەي، ئاندىن يېڭى بىر ئويۇن چىقىراي، كىم شۇنىڭغا خىلاپلىق قىلسا ئون جام شاراب پالە قۇيىمىز، ئاندىن ئۇنى داستىخاندىن قوپۇرۇۋېتىپ، شاراب قۇيىدىغانغا قويىمىز.

— ھەببەللى، شۇنداق قىلايلى، — دېيىشتى فېڭ زىيىڭ بىلەن جياڭ يۈخەن.

باۋيوي قولىغا جامنى ئېلىپ، تىنماستىنلا ئىچىۋەتتى.

— ئەمدى «ھەسرەت»، «قايغۇ»، «شادلىق»، «راھەت» دېگەن تۆت سۆز بىلەن «قىز» نى بايان قىلىمىز ۋە بۇ تۆت سۆزنىڭ سەۋەبىنى ئىزاھلايمىز. كىم دەپ بولسا ئۆز نۆۋىتىنى ئىچىدۇ، ئىچىش ئالدىدا بىرەر يېڭى ناخشا ئوقۇيدۇ. ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، مەيلى قەدىمكى شېئىرلاردىن، كونا بېيىتلاردىن بولامدۇ، ياكى «تۆت كىتاب»، «بەش نامە» نىڭ ئىبارىلىرىدىن بولامدۇ، ئىشقىلىپ، داستىخاندا بولغان بىرەر نەرسە بىلەن مۇناسىۋەتلىك بىرەر بېيىت ئېيتىپ بېرىدۇ.

ئۇنىڭ سۆزى تۈگىمەيلا، شۆ پەن ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى:

— مەن قوشۇلمايمەن، مېنى ھېسابقا ئالماڭلار، مۇشۇنداق قىلىپ مېنى ئويناتماقچى سىلەر!

يۇنئېر ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنى ئولتۇرۇڭ دەپ تارتتى ۋە كۆلۈپ دېدى:

— نېمىدىن قورقاتتىڭىز؟ ھەر كۈنى شاراب ئىچىپ يۈرگىنىڭىزگە ۋاي سىزنىڭ! مەنچىلىكمۇ بولالامسىز؟ مېنىڭ نۆۋىتىم كەلگەندە مەنمۇ بىرنېمە دەيمەن تېخى. دېگىنىڭىز توغرا چىقسا، ئۆتكۈزۈۋېتىمدۇ، توغرا چىقمىسا، بىرقانچە قەدەھ پالە قويىمدۇ، شۇ، بۇنىڭغا ئۆلۈپ قالامتىڭىز؟ ئويۇننى مۇشۇنداق بۇزسىڭىز، ئون جام ئىچكەننىڭ ئۈستىگە نېرى قوپۇپ شاراب قۇيىدىغانغا تۇرماڭ يەنە!

— ھەببەللى! — دەپ چاۋاك چېلىشتى ھەممەيلەن. شۆ پەن نائىلاج ئۆز ئورنىغا ئولتۇردى. باۋيۈي ئويۇننى باشلىدى:

— قىز نادامەت ھەسرەتتە،
ئۆتكەچ ياشلىقى يالغۇز ھەرەمدە - شۇ خىلۋەتتە؛
قىز قايغۇدا ھەم دەردتە،
ئەمەل ئىزدەپ يىگىتى يۈرگىنىگە بىر چەتتە؛
قىز شادلىقى بۆلەكچە،
قىلىپ پەرداز سەھەردە چىراي كۆرۈپ ئەينەكتە؛
قىز يايرىدى راھەتتە،
ئۈچۈپ كۆڭلىكى لەيلەپ ئىلەڭگۈچتە - پەلەكتە.

ھەممەيلەن «ياخشى!» دەپ ماختىشىپ كەتتى، يالغۇز شۆ پەنلا چىرايىنى تۈرۈپ، بېشىنى چايقىدى:

— ياخشى ئەمەس! پالە قويۇش كېرەك!

— نېمە ئۈچۈن پالە قويۇش كېرەك ئىكەن؟ — دەپ سوراشتى كۆپچىلىك.

— بۇنىڭ دېگەنلىرىنى مەن زادىلا چۈشەنمىسەم، نېمىشقا پالە قويمايدىكەنمىز؟ — دېدى شۆ پەن.

يۈنئېر ئۇنى چىمدىپ قويدى ۋە ھىجىيىپ:

— جىم ئولتۇرۇپ ئۆزىڭىز دەيدىغاننى ئويلاڭ، كېيىن دەپ بېرەلمىسىڭىز پالىسىغا قالىسىز، — دېدى ۋە قولىغا ئۇدنى ئېلىپ باۋيۇينىڭ ناخشىسىغا تەڭكەش قىلدى:

پىراق دەردىدە كۆپ يىغلاپ كۆزۈمدىن قان تۆكۈلدى، بەس،
باھار پەسلى كېلىپ باغمۇ سۆگەت، گۈلگە كۆمۈلدى، بەس.
بۇزۇپ ئۇيقۇنى كۆزنەككە كېلىپ يامغۇر ئۇرۇلغاندا،
كېلىپ بۇ كونا دەردىمگە يېڭى دەردلەر قوشۇلدى، بەس.
شۇڭا ئۆتمەي غىزا ـ شەربەت تىقىلدى غىق قىلىپ گالغا،
كۆرۈپ قاقشال چىرايىمنى شۇئان كۆزگۈ تۇتۇلدى، بەس.
بولۇپ ھىجران ئارا غەمكىن قېشىم ھەر چاغ تۈگۈلدى چىڭ،
كۇتۇپ ئاتماس بۇ تاڭ ۋەسلىن يۈرەك ـ باغرىم پۈچۈلدى، بەس.
ۋاھ دەرىخا، مېنى دەردۇ ـ غەم غۇۋا تاغدەك كېلىپ باستى،
پىراق دەرياسىدا تىنماي ئۈزۈش ماڭا پۈتۈلدى، بەس.

ناخشا تۈگىشى بىلەن، ھەممەيلەن تەڭلا باركاللا ئېيتىشتى. يالغۇز شۆ پەن «سوتۇغى يوق» دېدى. باۋيۇي ئالدىدىكى شارابنى ئىچىۋېتىپ بىر ياپراق ئامۇتنى ئالدى، ئاندىن:
— «قالدى ئامۇت چېچەكى يامغۇردا ھوجرا سىرتىدا» — دېدى ـ دە، ئۆز نۆۋىتىنى تامام قىلدى.
ئەمدى نۆۋەت فېڭ زىيىڭغا كەلدى:

— قىز شادلىقى بۆلەكچە،
تۇنجىسىنى تۇغقاندا قوشماق كېزەك كۆرگەچكە؛
قىز يايرايدۇ راھەتتە،
تەنھا كىرىپ باغقا ئۇ قوغلاپ ـ ئويناپ چېكەتكە؛
قىز نادامەت ـ ھەسرەتتە،
كېسەل سۆرەپ يىگىتىنى ئېلىپ ماڭغاچ لەھەتكە؛
قىز قايغۇدا ھەم دەردتە،
پەردازخانا بوراندا ۋەيران بولغاچ بىرپەستە.

ئاندىن ئۇ قولىغا قەدەھنى ئېلىپ ناخشا ئېيتتى:

ئامرىقىم سەن،
جېنىم سەن،
ئازدۇرغۇچى خېنىم سەن،
پەرى سەن چۈشەنمەيسەن،
سۆزۈمگە ئىشەنمەيسەن،
ئاخىر سوراپ كۆرەرسەن،
كۆيگىنىمنى بىلەرسەن.

ناخشىنى تۈگىتىپ، قولىدىكى شارابنى ئىچىۋەتتى، ئاندىن:
— «ئايدىڭدا توخۇ چىللايدۇ ئۆتەڭدە» دەپ نۆۋەتنى تۈگەتتى. ئەمدى نۆۋەت يۈنئېرگە كەلدى. يۈنئېر باشلىدى:

— قىز نادامەت، ھەسرەتتە.
ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىغىچە كىم بولار دەپ مەدەتتە؟

— ئومىقىم، مەندەك غوجاڭ تۇرغان يەردە نېمىدىن ۋايىم يەيتتىڭ؟ — دېدى شۆ پەن.
— ئىلەشتۈرمە، ئىلەشتۈرمە ! — دېيىشتى ھەممىسى.
يۈنئېر داۋاملاشتۇردى:

— قىز قايغۇدا ھەم دەردتە.
ئانىسىنىڭ تىل - تايىقى تۈگىمەي قالدى زەخمەتتە.

— قايسى كۈنى ئاناڭنى كۆرۈپ، سېنى ئۇرماسلىقنى جېكىلەپ قويدۇم، — دېدى شۆ پەن يەنە.
— تولا گەپ قىلساڭ، ئون قەدەھ پالە قويىمىز ! — دېيىشتى ھەممىسى.
— مەن بەز قۇلاقنى شۇ، — دېدى شۆ پەن دەرھال ئاغزىغا

ئۇرۇپ، — بولدى، ئەمدى گەپ قىلمايمەن.
يۇنئېر يەنە داۋاملاشتۇردى:

— قىز شادلىقى بۆلەكچە،
ئۆيدە بىللە بولغاچقا يارى بىلەن ئۇلپەتتە.
قىز يايرايدۇ راھەتتە،
نەيدىن كېيىن ئويناپ ئۇچار تارىنى زەخمەكتە.

ئۇ بېيىتنى تۈگىتىپ ناخشا باشلىدى.

ئېچىلغۇر گۈل قاقىلە، ئۇچىنچى ئاينىڭ ئۇچىدە،
سۇقۇنماقچى بىر قۇرت گۈل ـ غۇنچىنىڭ ئىچىگە؛
ھەپىلەشتى يامىشىپ، ئېسىلىپ قالدى بەرگىگە،
ئېچىلمىسا غۇنچىسى سەن كىرەتتىڭ نەرىگە؟

ناخشىنى ئاياغلاشتۇرۇپ، ئالدىدا تۇرغان قەدەھتىكى شارابنى ئىچتى ۋە:
— «ئاينىپتۇ شاپتۇل بولۇپ باراقسان» — دەپ ئۆز نۆۋىتىنى تۈگەتتى. ئەمدى نۆۋەت شۆ پەنگە كەلدى.
— ئەمىسە، مەن باشلىدىم مانا:
— قىز نادامەت ـ ھەسرەتتە، — دەپ قويۇپ، بىرپەس تۇرۇپ قېلىپ ئايغىنى چىقىرالمىدى.
— نېمىدىن ھەسرەت چېكىدۇ؟ چاپسانىراق دېمەمسەن، — دېدى فېڭ زىيىڭ.
شۆ پەننىڭ شۇ تاپتا ئىچى تىتىلداپ، كۆزلىرى پارقىراپ كەتتى:
— قىز نادامەت ـ ھەسرەتتە، — دەپ يۆتىلىپ قويۇپ، ئاندىن ئايغىنى داۋاملاشتۇردى:

— قىز نادامەت ـ ھەسرەتتە،
تېگىپ قالغاچقا ئۇ ئاخىر بىر يۇمشاقباش مەينەتكە ...

ھەممىسى پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

— نېمىگە كۈلىسىلەر؟ يالغان ئېيتتىمۇ يا؟ ئەگەر بىر قىز ئەرگە تەگكەن بولسا، ئېرى شوۋىچى بولۇپ قالسا، قىز نېمىشقا ھەسرەت چەكمەيدىكەن؟ — دېدى شۆ پەن.

— راست ئېيتتىڭ! چاپسانراق ئايغىنى دېگىن، — دېيىشتى ھەممىسى ئۆچەيلىرى ئۈزۈلگۈچە كۈلۈشۈپ.

شۆ پەن ھومىيىپ قويۇپ، يەنە داۋام قىلدۇردى:

— قىز قايغۇدا ھەم دەردتە، — دەپ باشلاپلا يەنە توختاپ قالدى.

— نېمىدىن قايغۇرىدىكەن؟ — دېيىشتى كۆپچىلىك.

— چىقىپ كەلدى ھۇجرىدىن مايمۇنىسىمان بىر بەچچە، — دېدى شۆ پەن.

— پالە قويۇش كېرەك! بالدۇرقىسىنىغۇ ئەپۇ قىلىشقا بولاتتى، بۇ جۈملىسى زادىلا قاملاشمىدى، — دەپ ھەممەيلەن كۈلۈشتى ۋە شاراب قۇيۇشتى.

— قاپىيەسى چۈشسىلا بولدى، — دېدى باۋيۈي.

— يىگىتبېشى تەستىقلاۋاتقان يەردە، سىلەر نېمىدەپ غەلۋە قىلاتتىڭلار! — دېدى شۆ پەن. كۆپچىلىك قولاق سېلىپ ئولتۇرۇشتى.

— كېيىنكى ئىككى جۈملىسىنى ئېيتىشقا تېخىمۇ قىينىلىدىغان ئوخشايسىز، مەن دەپ بېرەي، — دېدى يۈنئېر كۈلۈپ.

— ۋالاقلىما! — دېدى شۆ پەن، — مېنى راستىلا تۈزۈك گېپى قالمىدى دەۋاتامسەن؟ قولاق سال:

قىز شادلىقى بۆلەكچە،
توي ئەتىسى چىرمىشىپ ياتتى ئويناپ تۆشەكتە.

— بۇ جۇملىسى قالتىس پاساھەتلىك بولدى ! — دېيىشتى ھەممەيلەن ھەيران بولۇشۇپ.
— قىز يايرايدۇ راھەتتە،
بىر باش زەدەك ئىچكىرىلەپ نىقتاپ كىرگەچ غەيرەتتە.

— ئۆلە ! شەرمەندە ! بولدى، ناخشاڭنى ئېيت، — دېيىشىپ كەتتى ھەممەيلەن باشلىرىنى بۇراپ.
شۆ پەن ناخشا باشلىدى:

— بىر تال پاشا ۋىڭىلدايدۇ ۋىڭ - ۋىڭ - ۋىڭ ...

— بۇ قانداق غەزەل؟ — دەپ ھەممىسى ھاڭ - تاڭ قېلىشتى.
— ئىككى چىۋىن غىڭىلدايدۇ غىڭ - غىڭ - غىڭ... — دەپ شۆ پەن ناخشىسىنى داۋاملاشتۇردى.
— بولدى، بولدى، قوي ! — دېيىشىپ كەتتى ھەممەيلەن.
— ئاڭلىغۇڭلار كەلسىمۇ شۇ، كەلمىسىمۇ شۇ ! — دېدى شۆ پەن، — بۇ «غىڭ - غىڭ پەدىسى» دېگەن يېڭى ناخشا، ئاڭلاشقا خۇشۇڭلار بولمىسا، كېيىنكى بېيىتنى ئېيتىشتىن كەچۈرۈم قىلساڭلار، ئاندىن ناخشامنى توختىتىمەن.
— بولدىلا، باشقىلارغا كاشىلا قىلمىسۇن، — دېيىشتى ھەممىسى.
شۇنىڭ بىلەن نۆۋەت جياڭ يۈيخەنگە كەلدى:

— قىز نادامەت - ھەسرەتتە،
كەلمەسكە راۋان بولۇپ كەتكەچ ئېرى ئەبەدكە.
قىز قايغۇدا ھەم دەردتە،
ئەڭلىك - ماي ئېلىش ئۈچۈن پۇلى قالماي جۆنتەكتە.
قىز شادلىقى بۆلەكچە،
شام چېچەكلەپ چاڭدىنى ئەپلىك كېلىپ جۈپلەشسە.

قىز يايرايدۇ راھەتتە،
يىگىتنىڭ ناخشىسىغا جور بولۇپ ئۇ كۈيلەشسە.

ئاندىن ئۇ ناخشا باشلىدى:

بەلكى، مىڭ جىلۋەڭ بىلەن سەن ئەيلىدىڭ دىلنى خۇشال،
ئەرشتىن چۈشكەن پەرىدەك نازىنىن ساھىبجامال.
ياشلىقىڭ ــــ باھار چېچەكلىنىڭ دەۋرىنى كەزمەكتە سەن،
مەنكى كاككۇك، سەنۇ زەينەپ جور بولۇپ يېنىمدا قال.
ئەنە ! سامانيولى كۆكتە تۇرىدۇ بىزدىن ئېگىز،
ناغرىخانىدا چېلىندى ناغرىمۇ قۇلاقنى سال.
پەرلىگىن كۈمۈش چىراغنى يورۇسۇن ھۇجرا ئىچى،
تەڭ چىمىلدىقتا كىرەيلى بىزگە يار بولسۇن ۋىسال.

ئۇ ناخشىسىنى تۈگىتىپ، قولىدىكى قەدەھنى ئىچىپ بولۇپ كۈلدى:

ــــ ئەمدى بېيىتقا كەلسەم، بۇنىڭغا چامام كەلمەيتتى، بەختىمگە يارىشا تۇنۇگۈن بىر بېيىت كۆرۈۋېدىم، شۇ ئېسىمدە قالغانىكەن، بۇ زىياپەتتىمۇ شۇنىڭغا ئالاقىدار نەرسە بار ئىكەن، ــــ دەپ قويۇپ، قەدەھنى قۇرۇقداپ، ئاندىن قولىغا بىر تال گۈلدارچىننى ئېلىپ بېيىت ئوقۇدى:

ــــ «جىلۋە ئەيلەپ خۇش پۇراق گۈل دىلنى خويمۇ ئۆرتىدى».

بۇنىڭغا ھەممىسى قايىل بولدى. شۇنىڭ بىلەن جياڭ يۈيخەنىڭ نۆۋىتى تۈگىدى. شۆ پەن سەكرەپ قوپۇپ غەلۋە قىلدى:

ــــ بولمىدى، چاتاق قىلدى ! پالە قويۇش كېرەك ! بۇ داستىخاندا گۆھەر بولمىسا، نېمىشقا گۆھەرنىڭ گېپىنى قىلىدىكەن؟

ــــ نەدە گۆھەرنىڭ گېپىنى قىلدىم؟ ــــ دېدى جياڭ يۈيخەن

ئالمان ـ تالمان.

— ھە، تېخى تېنىۋالماقچىمىدىڭ! يەنە بىر دېگىنە، — دەپ تۇرۇۋالدى شۆ پەن.

جياڭ يۈيخەن يەنە بىر قېتىم دەپ بەردى. شۆ پەن:

— «شىرپېن»① دېگەن گۆھەر بولماي نېمە ئىكەن؟ ئىشەنمىسەڭلار ئۇنىڭدىن سوراپ بېقىڭلار! — دەپ باۋيۈينى كۆرسەتتى. باۋيۈي ئوڭايسىزلىنىپ، ئورنىدىنمۇ تۇرماي:

— شۆ پەن ئاكا، قانچىلىك پالە قويۇش كېرەك؟

— توغرا، پالە قويۇش كېرەك، — دېدى ـ دە، شۆ پەن ھاراقنى ئېلىپ گۇپلا ئىچىۋەتتى. فېڭ زىيىڭ بىلەن جياڭ يۈيخەن ئۇنىڭدىن سەۋەبىنى سورىغانىدى، يۈنئېر دەپ بەردى، جياڭ يۈيخەن دەرھال تىك تۇرۇپ كەچۈرۈم سورىدى.

— بىلمىگەنگە ئەيىب يوق، — دېيىشتى كۆپچىلىك.

بىرپەستىن كېيىن باۋيۈي ھاجەتكە چىقىپ كەتتى، جياڭ يۈيخەنمۇ كەينىدىن بىللە چىقتى، ئىككىسى پېشايۋاندا توختاشتى. جياڭ يۈيخەن يەنە ناماقۇل بولدى. باۋيۈي ئۇنىڭ بەرنا ۋە مۇلايىم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا كۆڭلى چۈشۈپ قالدى ـ دە، قولىدىن مەھكەم تۇتۇپ:

— بىكار ۋاقىتلىرىڭىزدا بىزنىڭكىگە بېرىڭ، سىزدىن سورايدىغان بىر گەپ بار، سىلەر ئويۇنچىلارنىڭ ئارىسىدا چىگۈەن دەيدىغان بىرسى بار ئىكەن، ئۇنىڭ ئالەمگە داڭقى چىقىپ كېتىپتۇ، بىراق ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىش ماڭا ھېچ نېسىپ بولمايۋاتىدۇ، — دېدى.

— مېنىڭ بوۋاق چېغىمدىكى ئىسمىم شۇ، — دېدى كۈلۈپ جياڭ يۈيخەن. باۋيۈي بۇنى ئاڭلاپ خۇشاللىقىدا سەكرەپ كەتتى.

— باركاللا، ماۋۇ ئامەتنى! نام چىقارغانغا تۇشلۇق ئىكەنسىز جۇمۇ! بۈگۈن بىرىنچى قېتىم كۆرۈشكىنىمىزدە،

---

① شىرپېن — جىلۋە قىلغۇچى، دىلبەر، دىلنى جەلپ قىلغۇچى دېگەن سۆز، باۋيۈينىڭ خاس دېدىكىنىڭ ئىسمى.

قۇرۇقلا، قانداق بولغىنى بۇ؟ — باۋيۇي ئويلىنىپ قېلىپ يېڭىدىن يەلپۈگۈچىنى چىقىرىپ، قاشتاشتىن ياسالغان سىرغىنى يېشىۋېلىپ چىڭگۇەنگە تۇتتى، — ناھايىتى ئەرزىمەس نەرسە بولسىمۇ، بۇگۈنكى دوستلۇقىمىزنىڭ يادنامىسى بولۇپ قالسۇن.

— ھېچقانداق خىزمەت كۆرسەتمەي تۇرۇپلا ئىنئام ئالسام قانداقمۇ توغرا كېلەر؟ — دېدى ھجىيىپ چىگۇەن ۋە سوۋغىنى ئالدى، — بوپتۇ، مېنىڭدىمۇ ئاجايىپ بىر نەرسە بار، بۈگۈن ئەتىگەنلا باغلىۋالغانىدىم، تېخى يېپيېڭى، كۆڭلۈمنىڭ يېقىنلىقىنىڭ بەلگىسى بولۇپ قالار، — دەپ پېشىنى قايرىپ تامبىلىنى باغلىۋالغان توق قىزىل ئىشتانباغنى يېشىۋېلىپ باۋيۇيگە تۇتتى، — بۇ ئىشتانباغ چيەنشياڭ پادىشاھلىقىنىڭ ئايال پادىشاھى خان ئائىلىسىرىغا سوۋغا قىلغان نەرسە، يازدا باغلىۋالسا، ئەتتە خۇش پۇراق پەيدا قىلىدۇ، تەرلەتمەيدۇ. تۈنۈگۈن بېيجىڭۋاڭ بەرگەن، تېخى بۇگۇن باغلىۋالغانىدىم. باشقا ئادەم بولسا ھەرگىزمۇ تەقدىم قىلمىغان بولاتتىم. غوجام، ئۆزلىرى باغلىۋالغان باغنى ماڭا بەرگەن بولسىلا.

باۋيۇي بۇنىڭدىن ئىختىيارسىز خۇشال بولۇپ دەرھال قوبۇل قىلىپ ئالدى ۋە ئۆزىنىڭ قارىغاي بەرگىدەك يېشىل ئىشتانبېغىنى يېشىپ چىگۇەنگە تۇتتى. ئىككىسى ئەمدىلا باغلىۋېلىپ تۇرۇشىغا بىركىم ۋارقىرىدى:

— قولۇمغا چۈشتۇڭلارغۇ! — شۆ پەن سەكرەپ كېلىپ ئىككىسىنى تارتتى، — ئىككىڭلار شارابنى ئىچمەي، داستىخاندىن قېچىپ چىقىپ نېمە قىلىشىۋاتىسىلەر؟ چاپسان ماڭا كۆرسىتىڭلار؟

— ھېچ گەپ يوق، — دېيىشتى ئىككىسى.

شۆ پەن ئۇنىڭغا ئۇنامدۇ؟ فېڭ زىيىڭ چىقىپ ئارىغا چۈشتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار داستىخانغا يېنىپ كىرىپ يەنە شاراب ئىچىشتى، ئاخشىمى تارقىلىشتى.

باۋيۇي باغقا يېنىپ كەلدى، ئېگىنىنى يەڭگۈشلەپ، چاي ئىچتى. شىرېن ئۇنىڭ يەلپۈگۈچىدىكى سىرغىنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ سورىدى:

— نەگە كەتتى؟

— ئات ئۇستىدە چۈشۈپ قاپتۇ، — دېدى باۋيۇي. شىرېنمۇ باشقا گەپ قىلمىدى. ئۇخلايدىغان چاغدا ئۇنىڭ بېلىدىكى قاندەك قىزىل ئىشتانباغنى كۆرۈپ قېلىپ، ئۆزىنىڭ گۇمانى توغرا چىققاندەك بولدى ـ دە:

— ئوبدان ئىشتانباغقا ئىگە بوپسىز، مېنىڭكىنى ياندۇرۇپ بېرىڭ ئۆزۈمگە! — دېدى.

شۇ گەپ بىلەن باۋيۇي بالدۇرقى ئىشتانباغ شىرېننىڭ ئىكەنلىكىنى، بىركىمگە ئەسلىدە بەرمەسلىك كېرەكلىكىنى ئېسىگە ئالدى، پۇشايمان قىلغان بولسىمۇ، ئاغزىدىن چىقىرالماي ھىجىيىپلا تۇرۇۋالدى:

— باشقا بىرىنى تۆلەپ بېرەي، — دېدى ئۇ.

— يەنە شۇنداق ئىشلارنى قىلىپ يۈرگەنلىكىڭىزنى بىلەتتىم! — دېدى شىرېن بېشىنى چايقاپ، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، — ئۇنداق ناكەسلەرگە مېنىڭ نەرسەمنى بەرمەسلىك كېرەك ئىدى! ئەقلىڭىز نەگە كەتتىكىنتاڭ، — يەنە بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلماقچى بولۇۋىدى، ئۇنىڭ مەستلىكىنى ئۆرلىتىۋەتمەي دەپ، بولدى قىلىپ ئۇخلاپ قالدى. شۇ ئۇخلىغىنىچە باشقا گەپ قىلىشمىدى.

ئەتىسى تاڭ ئېتىپ ئويغانغاندا باۋيۇي كۈلدى:

— كېچىسى ئوغرى كىرگىنىنىمۇ تۇيماپسىز، ئىشتىنىڭىزغا قاراپ بېقىڭە.

شىرېن قارىۋىدى، تۈنۈگۈن باۋيۇي باغلىۋالغان ھېلىقى ئىشتانباغ ئۆزىنىڭ بېلىدە تۇرۇپتۇ. ئۇ كېچىسى باۋيۇينىڭ تېگىشىۋالغانلىقىنى بىلىپ شارتلا يېشىۋەتتى:

— بۇنداق نېمىنى ياقتۇرمايمەن، چاپسان ئېلىۋېلىڭ!

باۋيۇي ئۇنىڭ بۇ قىلىقىنى كۆرۈپ، بىرپەس يىلىنىپ ـ يالۋۇردى. شىرىن نائىلاج ۋاقتىنچە يەنە باغلىۋالدى. بىردەمدىن كېيىن باۋيۇي چىقىپ كېتىۋىدى، يەنە يىشىۋېتىپ بوش ساندۇققا تاشلاپ قويدى ـ دە، باشقا بىرىنى ئېلىپ باغلىۋالدى. باۋيۇيمۇ ئۇنىڭ ئىزدەك ـ سورىقىنى قىلمىدى.

— تۇنۇگۇن نېمە ئىشلار بولدى؟ — دەپ سورىدى باۋيۇي.

— فېڭجيې خېنىم شياۋخۇڭنى قىچقارتىپ ئەكەتتى، — دەپ جاۋاب بەردى شىرىن، — سىزنىڭ كېلىشىڭىزنى كۈتۈپ تۇرماقچى بولۇۋىدى، مەن ھېچ كارايىتى يوق، دەپ ئۆزۈم ئىگە بولۇپ ئۇنى ئەۋەتىۋەتتىم.

— ياخشى بوپتۇ، خەۋىرىم بار ئىدى، مېنى ئۇنىڭ كۈتۈشىنىڭمۇ ھاجىتى يوق.

— تۇنۇگۇن خانىش ھەرەمئاغىسى شيا بېگىمدىن بىر يۈز يىگىرمە سەر كۈمۈش چىقارتىپ، نازاپەت ئىبادەتخانىسىدا بەشىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنىدىن ئۈچىنچى كۈنىگىچە ئۈچ كۈن ئامانلىق تىلەپ تىلاۋەت ئۆتكۈزۈلسۇن، چاڭچىلە ئوينىتىلىپ، نەزىر ـ نىياز قىلىنسۇن. جيا جېن بېگىم باشقا بېگىملەرگە باش بولۇپ، كۆجە كۆيدۈرۈپ بۇددىغا سەجدە قىلسۇن، دەپ بۇيرۇپتۇ. يەنە تېخى تاڭزۇڭزا چاغىنى ئۈچۈن ھېيتلىقنىمۇ ئىنئام قىپتۇ، — شىرىن چۆرە قىزچاقنى بۇيرۇپ تۇنۇگۇنكى ئىنئام قىلىنغان نەرسىلەرنى ئاچىقتۇردى: ئوردىغا خاس ئالىي يەلپۈگۈچتىن ئىككى دانە، قىزىل ئېپار مونچاقتىن ئىككى تىزىق، سۇمۇرغ قۇيرۇقى گۈللۈك ھىلھىلدىن ئىككى توپ، نېلۇپەر گۈلى چۈشۈرۈلگەن بوبرا بىر دانە.

باۋيۇي بۇ نەرسىلەرنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتتى.

— باشقىلارنىڭمۇ مۇشۇنداقمىكەن؟ — دەپ سورىدى ئۇ.

— ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمغا بولاردىن باشقا يەنە بىر دانە خۇشبۇي قاش مۇتكە، بىر دانە ھېقىق تەكىيە؛ چوڭ بېگىم،

ئاغىچا خېنىم، ھاما ئاغىلارغىمۇ يەنە بىردىن خۇشبۇي قاش مۇتكە؛ باۋچەي خېنىمنىڭ سىزنىڭكىگە ئوخشاش. لىن دەييۈي خېنىم، يىڭچۈن خېنىم، تەنچۈن خېنىم، شىچۈن خېنىملارغا بىر تالدىن يەلپۈگۈچ ۋە تەسۋى، ئۇنىڭدىن باشقا نەرسە يوق. لى ۋەن خېنىم بىلەن فېڭجيې خېنىم ئىككىسىگە ئىككى توپتىن شايى، ئىككى توپتىن ھىلھىلە، ئىككى داندىن ئىپار قاپچۇقى، ئىككى داندىن كۆملاچ دورا.

— بۇ قانداق بولغىنىكىنە؟ — دەپ كۈلدى باۋيۈي، — دەييۈي قىزنىڭ مېنىڭكى بىلەن ئوخشاش بولماي، باۋچەي ئاچامنىڭ ئوخشاش بولۇپ قاپتۇ؟ يەڭگۈشلىنىپ قالغاندىمۇ يا؟

— تۈنۈگۈن ئەكەلگەندە، ھەربىر ئۈلۈشكە ھەركىمنىڭ نامى پۈتۈكلۈك تۇرسا، يەڭگۈشلىنىپ قالامدۇ! سىزنىڭكى ئۈلۈغ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئۆيىدە ئىدى، مەن ئەكېلىپ قويدۇم. ئۈلۈغ ئاغىچا خېنىم ئەتە سىزنى تاڭ سەھەردىلا ئوردىغا كىرىپ ئىلتىپاتقا رەھمەت ئېيتىپ چىقسۇن، دەيدۇ.

— ئەلۋەتتە بىر كىرىپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ، — دېدى باۋيۈي ۋە زىجۈەننى قىچقاردى، — ماۋۇ نەرسىلەرنى ئېلىپ دەييۈي قىزغا ئاپارغىن، ماڭا ئىنئام قىلىنغان نەرسىلەر ئىكەن، ياراتقىنىنى ئېلىپ قالسۇن دېدى، دېگىن.

زىجۈەن، «خوپ» دەپ ئاچىقىپ كەتتى. بىرپەستىن كېيىن يېنىپ كىرىپ مەلۇم قىلدى:

— خېنىم، تۈنۈگۈن ماڭىمۇ تەگدى، غوجام ئۆزى ئېلىۋەرسۇن، دەيدۇ.

باۋيۈي بۇنى ئېلىپ قويۇشقا بۇيرۇدى. يۈز - كۆزىنى يۇيۇپ، جيا ئانىنىڭ يېنىغا سالامغا ماڭغانىدى، ئالدىدىن دەييۈي چىقىپ قالدى، باۋيۈي دەرھال يېنىغا كېلىپ كۈلدى:

— ماڭا بېرىلگەن نەرسىلەردىن سىزنى تاللىۋالسۇن دېسەم، نېمىشقا تاللىۋالمىدىڭىز؟

دەييۈي باۋيۈيگە بولغان تۈنۈگۈنكى خاپىلىقىنى ئالىقاچان

يادىدىن چىقىرىۋېتىپ، بۈگۈنكى ئىشىنىلا نەزەردە تۇتقاچقا:
— مېنىڭ زۇۋۇلام ئۈنچىۋالا چوڭ ئۇزۇلمەيتىكەن، — دەپ جاۋاب بەردى، — باۋچەي خېنىمغا مېنىڭ تەڭ كەلگۈچىلىكىم يوق. «ئالتۇن» دەمدۇ، «قاشتاش» دەمدۇ، ئۇنداق نەرسىلەر ماڭا نېسىپ بولماپتىكەن! بىز دېگەن بىر ئەرزىمەس ئوت ـ خەشەك ـ دە!

ئۇنىڭ «ئالتۇن» بىلەن «قاشتاش» نى تىلغا ئالغانلىقىدىن باۋيۈينىڭ كۆڭلىگە دەرھال گۇمان چۈشتى:
— «ئالتۇن» دەمدۇ، «قاشتاش» دەمدۇ، باشقىلار شۇنداق دېسىمۇ دېگەندۇ. ئەمما، ئەگەر مېنىڭ كۆڭلۈمگە شۇنداق ئىش كەچكەن بولسا، تەڭرى تۆپەمدىن ئۇرسۇن، مېنى يەر يۇتسۇن، ئۆمۈرۋايەت ئادەم بولماي كېتەي!

دەييۈي بۇ گېپىنىڭ ئۇنىڭ كۆڭلىگە كەلگەنلىكىنى پەملەپ، شۇ ئانلا كۈلۈمسىرىدى:
— نېمىدېگەن تېتىقسىز گەپ بۇ. بىكاردىن ـ بىكار نېمىشقا قەسەم ئىچىسىز؟ سىزدىكى «ئالتۇن» مۇ، «قاشتاش» مۇ، ئۇنىڭ بىلەن كىمنىڭ كارى!
— يۈرىكىمدىكىنى سىزگە ئېيتىشمۇ تەس، كېيىن بىلىپ قالارسىز، كۆڭلۈمدە چوڭ ئانام، ئاتام، ئانام مۇشۇ ئۈچىدىن باشقا، تۆتىنچىسى پەقەت سىز سىڭلىملا. ئەگەر بەشىنچىسى بولسا، بۇ توغرىدىمۇ قەسەم ئىچىمەن، — دېدى باۋيۈي.
— قەسەممۇ ئىچمەڭ. ماڭىمۇ ئايان، كۆڭلىڭىزدە «سىڭىل» بولسىمۇ، لېكىن «ئاچا» نى كۆرگىنىڭىزدە «سىڭىل» نى ئۇنتۇپ قالىسىز.
— ئۇ سىزنىڭ گۇمانخورلۇقىڭىز، مەن ھەرگىزمۇ ئۇنداق ئەمەس.
— تۈنۈگۈن باۋچەي خېنىم سىزنىڭ يالغان گېپىڭىزگە ھە دېيىشىپ بەرمىسە، نېمىشقا مەندىن سورايسىز؟ ئەگەر مەن شۇنداق قىلغان بولسام، سىز قانداق بولۇپ كېتەتتىڭىزكىنتاڭ!

بۇلار گەپلىشىۋاتقاندا، باۋچەي ئۇيادىن كېلىپ قالغاچقا، ئىككىسى ئۆز يولىغا كېتىشتى. باۋچەي كۆرگەن بولسىمۇ، كۆرمىگەنگە سېلىپ، يەرگە قارىغىنىچە ئۆتۈپ كەتتى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭكىگە كېلىپ بىرپەس ئولتۇردى، ئاندىن جيا ئانىنىڭ ئۆيىگە كەلدى، باۋيۈيمۇ شۇ يەردە ئىدى. باۋچەي ئانىسى قايسى كۈنى ۋاڭ ئاغىچا خېنىمغا: «ئالتۇن قولۇپنى راھىب بەرگەن، بۇ كېيىنكى كۈنلەردە قاشتېشى بار كىشىگە نىكاھى چۈشىدىغانلىقىنىڭ ئالامىتى ئىكەن» دېگەن گەپلەرنى قىلغانلىقى ئۈچۈن، باۋيۈيدىن داجىپىراق يۈرىدىغان بولۇپ قالغانىدى. تۈنۈگۈن يۈەنچۈن ئۇنىڭغا ئىنئام قىلغان نەرسىلەر باۋيۈيىنىڭكى بىلەن ئوخشاش بولۇپ قېلىپ، كۆڭلى تېخىمۇ بۆلەكچىلا بولۇپ قالدى. بەختىگە يارىشا، باۋيۈينى دەيىيۈي قويۇپ بەرمىگەچكە، باۋيۈي ھەمىشە دەيىيۈينى ئەس ـ يادىدىن چىقارمايتتى، شۇڭا باۋچەي بۇ ئىشقا پەرۋا قىلماي يۈرگەنىدى. ئەمدى ھازىر باۋيۈي ئۇنى كۆرۈپلا:

— باۋچەي ئاچا، سىزنىڭ ئىپار مونچىقىڭىزنى كۆرۈپ باقايچۇ؟ — دەپ كۈلدى. دېگەندەكلا، باۋچەينىڭ سول بېغىشىدا بىر تىزىق مونچاق تۇراتتى، باۋيۈي سوراپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئۇنى بېغىشىدىن چىقىرىشقا مەجبۇر بولدى.

باۋچەي تۇغۇلۇشىدىنلا ئەتلىك بولغاچقا، مونچاقنى دەرھال بېغىشىدىن چىقىرالمىدى. يېنىدا قاراپ تۇرغان باۋيۈيىنىڭ كۆزى ئۇنىڭ ئاپپاق بىلىكىگە چۈشۈپ ھەۋىسى كەلگەندەك بولدى ـ دە، ئىچىدە: «مۇشۇ بىلەك دەيىيۈي قىزنىڭ بەدىنىدە بولۇپ قالغان بولسىمىغۇ كاشكى، سىلاپ باققان بولاتتىم، قېرىشقاندەك بۇنىڭدا ئىكەن. زادىلا مەن بىتەلەي ئىكەنمەن» دەپ ئويلاۋېتىپ، بىردىنلا «ئالتۇن» بىلەن «قاشتاش» توغرىسىدىكى گەپ ئېسىگە كەلدى ـ دە، باۋچەينىڭ چىراي ـ تۇرقىغا نەزەر تاشلىدى، ئۇنىڭ يۈزى كۈمۈش تاۋاقتەك يۇملاق، كۆزلىرى ئۆرۈكتەك دۈگىلەك، لەۋلىرى ئەتىلىك چەككەندەك قىپقىزىل، قاشلىرى قەلەم

سوٚرگەندەك قارا ئىدى. دەييوٚيگە قارىغاندا ئوٚزگىچە رەنا، كېلىشكەن ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھاڭ-ۋىقىپلا قالدى. باۋچەي مونچاقنى يېشىپ سۇنغاندا، قولىغا ئېلىشنىمۇ ئۇنتۇغانىدى.

باۋچەي ئۇنىڭ ھاڭ-ۋىقىپ قالغانلىقىنى كوٚروٚپ ئوٚزى ئوڭايسىزلىنىپ قالدى. لىككىدە تۇرۇپ، مونچاقنى چوٚروٚۋېتىپ بۇرىلىپلا چىقىپ كەتمەكچى بولۇۋىدى، قارىسا، دەييوٚي بوسۇغىنى دەسسىگىنىچە قول ياغلىقىنى چىشلىگەن پېتى كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى.

— شامالغا بەرداشلىق بېرەلمەيسىز، نېمىشقا شامال ئوٚتەر جايدا تۇرىسىز؟ — دېدى باۋچەي.

— ئوٚيدە تۇرماي نەدە تۇرۇپتىمەن؟ ئاسماندىن بىر ئاۋاز ئاڭلانغاندەك قىلىۋىدى، چىقىپ قارىسام، بىر ساراڭ غاز ئىكەن، — دېدى دەييوٚي كۈلۈپ.

— ساراڭ غاز نەدە ئىكەن؟ مەنمۇ كوٚرەيچۇ، — دېدى باۋچەي.

— ئەمدىلا چىقىشىمغا «پالاق - پۇلۇق» قىلىپ ئۇچۇپ كەتتى، — دەييوٚي شۇنداق دەپلا قولىدىكى ياغلىقنى باۋيوٚينىڭ يۈزىگە ئاتتى، باۋيوٚي بىخەستە تۇرغانلىقى ئۈچۈن، ياغلىق كوٚزىگە تېگىپ كېتىپ، «ۋايجان» دەپلا قالدى. ئاقىۋىتى نېمە بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە توققۇزىنچى باب

بەختىيار موماينىڭ بەختلىك بولغانلىرى يەنە بەخت تىلىگەنلىكى
گۇمانخور قىزنىڭ ئىشتىياقى ئاشقانلىرى ئىشقىنى سىنىغانلىقى

باۋيوي داڭ قېتىپ تۇرغىنىدا، دەييۈي قول ياغلىقىنى ئاتقانىدى، كېلىپ باۋيوينىڭ كۆزىگە تېگىپ ئۇنى قورقۇتۇۋەتتى.

— كىم ئۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ.

— كەچۈرۈڭ، بىخەستەلىكتە قولۇمدىن چىقىپ كېتىپ قالدى، — دېدى دەييۈي كۈلۈپ بېشىنى چايقاپ، — باۋچەي ئاچام ساراڭ غازنى كۆرەي دېگەچكە، ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ قويىمەن دېسەم، ياغلىقىم قولۇمدىن چىقىپ كېتىپ قالدى.

باۋيوي كۆزىنى ئۇۋۇلاپ تۇرۇپ، بىرنېمە دېمەكچى بولدى ـ يۇ، دېيىشكە ئوڭايسىزلاندى.

بىردەمدىن كېيىن فېڭجيې كىردى. ئۇ ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى نازاپەت ئىبادەتخانىسىدا تىلاۋەت قىلىنىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، باۋچەي، باۋيوي، دەييۈيلەرنى ئويۇن كۆرۈشكە تەكلىپ قىلدى.

— بولدىلا ! مۇشۇنداق ئىسسىقتا قايسىبىر كۆرمىگەن ئويۇننى كۆرگىلى باراتتۇق ! مەن بارمايمەن، — دېدى باۋچەي كۈلۈپ.

— ئۇ يەر سالقىن، ئىككى يېنىدا بالىخانىلىرى بار، — دېدى فېڭجيې، — بىز بارىمىز دېسەك، بىرنەچچە كۈن بۇرۇن كىشى ئەۋەتىپ، دەرۋىشلەرنى قوغلاپ چىقارغۇزۇۋېتىمەن، بالىخانىلارنى

سىيرىپ ـ سۈپۈرگۈزۈپ، پەردىلەرنى ئاستۇرۇپ تەييارلىتىپ قويىمەن. ئىبادەتخانىغا بىرمۇ بىكارچى كىرگۈزۈلمىسە ئوبدان بولىدۇ! ئاغىچا خېنىمغا مەلۇم قىلىپ قويدۇم، سىلەر بارمىساڭلار ئۆزۈم بارىمەن. مۇشۇ كۈنلەردىچۇ، ئىچىم پۇشۇپلا كەتتى، خانىدانىمىزدا ئالاھىدە ئوينىلىدىغان ئويۇنلارنى ھېچ ھۇزۇرلىنىپ كۆرەلمەيمەن.

جيا ئانا بۇنى ئاڭلاپ كۈلدى:

ـــ ئۇنداق بولسا، مەن سەن بىلەن بىللە باراي.

ـــ ئۆزلىرىمۇ بارامىلا، بۇزرۇكۋار ئانا؟ بارسىلىغۇ بەك ئوبدان بولاتتى! ـــ دەپ كۈلۈپ كەتتى فېڭجيې، ـــ بىراق، ماڭا ئارامچىلىق بولمايدىغان بولدى ـ دە.

ـــ ئەتە مەن ئۇدۇلدىكى بالىخانىدا ئولتۇراي، سەن ياندىكى بالىخانىدا ئولتۇرغىن، سەنمۇ مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ سۆلكەت قىلىپ يۈرمە، بولامدۇ؟ ـــ دېدى جيا ئانا.

ـــ بۇزرۇكۋار ئانىمىززە، ماڭا بەك كۆيۈنىدۇ، ـــ دېدى كۈلۈپ فېڭجيې.

ـــ سەنمۇ بار، ئاناڭمۇ بارسۇن. بۇنداق ئۇزۇن كۈنلەردە ئۆيدە ئۇيقۇدىن باشقا نېمە ئىش بار، ـــ دېدى باۋچەيگە جيا ئانا. باۋچەي ماقۇل دېمەي بولمىدى.

جيا ئانا كىشى ئەۋەتىپ، شۆ ھاممىنى تەكلىپ قىلدۇرۇپ قويدى، يول ئۈتە ۋاڭ ئاغىچا خېنىمغا ھەمشىرىلەرنى بىللە ئالغاچ بېرىشنى ئېيتقۇزۇپ قويدى. ۋاڭ ئاغىچا خېنىم، بىرىنچىدىن، سالامەتلىكى ياخشى بولمىغانلىقى، ئىككىنچىدىن، يۈەنچۈننىڭ يېنىدىن كىشى چىقىش ئېھتىمالى بولغانلىقى ئۈچۈن بارالمايدىغانلىقىنى مەلۇم قىلغانىدى، جيا ئانا دېگەندىن كېيىن، كۈلۈپ:

ـــ ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم ئويۇنغا شۇنچە قىزىقىدىكەن. بوپتۇ، باغقا كىرىپ ئېيتىپ قويۇڭلار، تاماشىغا بارىدىغانلار بولسا، ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم بىلەن بېرىپ ئويناپ

كەلسۇن، ـــ دەپتۇ.
بۇ خەۋەر يەتكۈزۈلۈشى بىلەن باشقىلارغۇ بىر نۆرى، بولۇپمۇ دېدەك ـ چۆرىلەر خۇش بولۇشۇپ كەتتى. ئۇلار كۈن ـ كۈنلەپ بوسۇغىدىن ئاتلاپ چىقمىغاچقا كىممۇ بارماي قالسۇن ! كىمنىڭ غوجايىنى بېرىشقا ئېرىنگەن بولسا، شۇ ھەر ئامال قىلىپ غوجايىنىنى بېرىپ كېلىشكە قىزىقتۇردى، شۇنىڭ بىلەن لى ۋەن قاتارلىقلارمۇ بارىدىغان بولۇشتى. جيا ئانا تېخىمۇ سۆيۈنۈپ كەتتى ۋە ئۇ يەرنى سىيرىپ ـ سۈپۈرۈپ تەييارلىق قىلىپ قويۇشقا كىشىلەرگە تاپىلاپ قويدى. بۇنىڭ تەپسىلاتىنى سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك.
ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى سەھەردىلا، رۇڭگو قەسرىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا مەپىلەر تىقىلىشىپ، ئادەملەر غولداپ كەتتى. تۆۋەندىكى پەرمانچىلار خانىشنىڭ خەيرلىك ئىش قىلماقچى ئىكەنلىكىنى ۋە جيا ئانىنىڭ كۆجە كۆيدۈرۈش ئۈچۈن ئىبادەتخانىغا شەخسەن ئۆزى بارىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە خاسىيەتلىك تاڭزۇڭزا چاغىنى يېتىپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن، باشقا كۈنلەردىكىدىن پەرقلەندۈرۈپ، كېرەكلىك جابدۇق ـ جاھازلاردىن بىرىنىمۇ كەم قىلماي، تەلتۆكۈس تەييارلاشتى.
بىردەمدىن كېيىن، جيا ئانا ۋە باشقىلار تالاغا چىقتى. جيا ئانا سەككىز كىشى كۆتۈرىدىغان چوڭ تەختىراۋانغا، لى ۋەن، فېڭجيې، شۆ ھامىملار تۆت كىشى كۆتۈرىدىغان تۆت تەختىراۋانغا، باۋچەي بىلەن دەيىۈي ئۈنچە جالالىق زۇمرەت يوپۇقلۇق ئېسىل مەپىگە، يىڭچۈن، تەنچۈن، شىچۈن ئۈچى سايىۋەنلىك قىزىل چاقلىق مەپىگە چۈشتى. ئاندىن جيا ئانىنىڭ دېدەكلىرى يۈەنياڭ، يىڭۋۇ، خۇپو، جېنجۇ؛ دەيىۈينىڭ دېدەكلىرى زىجۈەن، شۆيەن، يىڭگې؛ باۋچەينىڭ دېدەكلىرى يىڭئېر، ۋېنشىڭ؛ يىڭچۈننىڭ دېدەكلىرى سىچى، شيۇجۈن؛ تەنچۈننىڭ دېدەكلىرى سىشۇ، سۈيمو؛ شىچۈننىڭ دېدەكلىرى رۇيخۇا،

سەيپىن؛ شۆ ھامىمىنىڭ دېدەكلىرى تۇڭشى، تۇڭگۇي ۋە بۇلاردىن باشقا، شياڭلىڭ ھەم ئۇنىڭ دېدىكى جېنئېر؛ لى ۋەننىڭ دېدەكلىرى سۇيۇن بىيۆ؛ فېڭجيېنىڭ دېدەكلىرى پىڭئېر، شياۋخۇڭ؛ ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ دېدەكلىرى جىنچۇەن، سەييۇنلەرمۇ فېڭجيېگە ئەگىشىپ بىللە چىقىشتى. ئېمىكئانا داجيېرنى كۆتۈرۈپ ئايرىم بىر مەپىگە چۈشتى. بۇلاردىن باشقا، قاتتىق – قۇرۇق ئىشلارنى قىلىدىغان چۆرىلەر، ھەرقايسى ئۆيلەردىكى مومايلار، ئېمىكئانىلار ۋە تالاغا بىللە چىقىدىغان خىزمەتكار ئاياللار چۈشكەن ھارۋىلار مىغىلدىشىپ كوچىنى بىر ئالدى.

شۇ كوچىدىكى ئادەملەر جيا قەسىرىدىكىلەرنىڭ كۈجە كۆيدۈرگىلى چىقىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئىككى قاسناقتا تاماشا كۆرۈپ تۇراتتى. ئۇششاق – چۈششەك ئائىلىلەردىكى خوتۇن – قىزلارمۇ ئىشىكلىرىنى ئېچىشىپ، بوسۇغىلىرىدا تۇرۇپ خۇددى سەيلە – تاماشىسىنى كۆرگەندەك، ئۇنى – بۇنى ئىشارەت قىلىشىپ چۇۋۇرلىشىپلا كەتتى. ئالدىدا تۇغ – ئەلەم تۇتقان قاراۋۇللار سەپ تارتىپ كېتىۋاتاتتى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا كۈمۈش ئېگەرلىك ۋە قىزىل پۆپۈكلۈك رەڭدار يۇگەن سېلىنغان بوز ئاتقا مىنگەن ياش بەگزادە ھېلىقى سەككىز كىشى كۆتۈرىدىغان تەختىراۋاننىڭ ئالدىدا مېڭىپ، ھەممە تەختىراۋان، مەپە – ھارۋىلارنى باشلاپ باراتتى. بۇلار شۇنداق دەبدەبە ۋە ھەشەمەت بىلەن يەر – جاھاننى قاپلاپ دېگۇدەك بېرىشاتتى. پەقەت مەپە چاقلىرىنىڭ گۇلدۇرلەشلىرى ۋە ئات تۇياقلىرىنىڭ دۇپۇرلەشلىرىدىن باشقا ھېچقانداق تىۋىش ئاڭلانمايتتى.

ئۇزاق ئۆتمەي نازاپەت ئىبادەتخانىسىنىڭ دەرۋازىسىغا يېتىپ كېلىشتى. قوڭغۇراق – دۇمباقلار چېلىندى، باش دەرۋىش جاڭ ئۇچىسىغا جەندە كىيىپ، كۈجە تۇتقان ھالدا دەرۋىشلەرنى باشلاپ يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدا تۇرۇپ قارشى ئالدى. باۋيۈي ئاتتىن چۈشتى. جيا ئانا تەختىراۋان ئەمدىلا دەرۋازىدىن كىرىشىگە،

شەھەر ۋە زېمىن مۇئەككەللىرىنىڭ مۇقەددەس ھەيكەللىرىنى كۆرۈپ تەختىراۋاننى توختاتتى. جيا جېن پەرزەنتلەرنى باشلاپ ئالدىغا چىقتى. فېڭجىيېنىڭ تەختىراۋىنى ھەممىدىن بۇرۇن بېرىپ بولغانىدى، ئۇمۇ يەنىلا باشلىق دېدەكلەرنى باشلاپ ئالدىغا چىقتى. جيا ئانا تەختىراۋاندىن چۈشۈشى بىلەن دەرھال ئۇنى يۆلىۋالماقچى بولۇۋىدى، شۇ ئەسنادا قايچا بىلەن شامىلارنىڭ چېچەكلىرىنى ئېلىۋاتقان ئون ئىككى - ئون ئۈچ ياشلاردىكى بىر دەرۋىش بالا ئۆزىنى دالدىغا ئالماقچى بولۇپ داجىشىغا، فېڭجىيېنىڭ باغرىغا ئۇسۇۋالدى، فېڭجيې كېلىشتۈرۈپ بىر تەستەك سېلىۋىدى، ئۇ بالا دىرىڭشىدە ئۇچۇپ كەتتى.

— ھوي، ھارامدىن بولغان! نەگە قاچاتتىڭ؟ — دەپ تىللىدى فېڭجيې.

بايىقى دەرۋىش بالا قايچىسىنىڭ چۈشۈپ قېلىشىغىمۇ قارىماي، ئۈمىلەپ قوپۇپ تالاغا قاراپ قاچقانىدى، باۋچەيلەرنىڭ مەيدىن چۈشۈشىگە ئۇدۇل كېلىپ قالدى، باۋچەيلەرنى ئايال خىزمەتكارلار غۇژمەك بولۇپ ئوتتۇرىغا ئېلىپ كېلىشىۋاتاتتى، بالا دەرۋىشنىڭ دومىلاپ دېگەندەك چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ھەممىسى: «تۇت! تۇت! ئۇر! ئۇر!» دەپ ۋارقىرىشىپ كەتتى.

— نېمە بولدى؟ — دەپ سورىدى جيا ئانا ئالدىراپ. جيا جېنمۇ دەررۇ كېلىپ نېمە بولغانلىقىنى سۈرۈشتۈردى. فېڭجيې جيا ئانىنى يۆلىگەن ھالدا:

— بىر دەرۋىش بالا شاملارنىڭ چېچەكلىرىنى ئېلىۋاتقانىكەن، يوشۇرۇنىدىغان يەر تاپالماي، ئۇدۇل كەلگەن يەرگە ئۇسۇپ يۈرىدۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى.

— ئۇ بالىنى دەرھال ئېلىپ كېلىڭلار، قورقۇتماڭلار! ئاجىز - ئورۇق ئادەملەرنىڭ بالىلىرى، كىچىكىدىن ئەركىلىتىپ ئۆگىتىپ قويۇلغان، ئۇلار نەدە يۇرۇپ مۇنداق داغدۇغىنى كۆرسۇن! ئۇنى قورقۇتساڭلار ئۇۋال بولىدۇ. ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ ئىچى ئاغرىمامدۇ؟ — دېدى جيا ئانا ۋە جيا جېننى

چاقىرىپ، — ماڭ، بېرىپ بالىنى رەنجىتمەي باشلاپ كەل، — دەپ بۇيرۇدى. بالا بىر قولىدا قايچا تۇتقان ھالدا، يەردە غال - غال تىترەپ تىزلىنىپ تۇردى. جيا ئانا، ئۇنى تۇرغۇزۇپ قوي، دەپ جيا جېنغا بۇيرۇق قىلدى ۋە:

— قورقمىغىن، قانچە ياشقا كىردىڭ؟ — دەپ سورىدى. بالىنىڭ ئاغزى گەپكە كەلمەي قالدى. جيا ئانا يەنە، — ۋاي بىچارە! — دېدى ۋە جيا جېنغا، — غوجام بالام، ئۇنى ئېلىپ كەت، ئۇنىڭغا بىرنەچچە يارماق پۇل بەر، مېۋە ئېلىپ يېسۇن، باشقىلار ئۇنى تەڭلىكتە قويمىسۇن.

جيا جېن «خوپ» دەپ ئۇنى ئېلىپ كەتتى. جيا ئانا جامائەتنى باشلاپ، خانىمۇخانا يۈرۈپ تاۋاپ - سەيلە قىلدى. تالادىكى مۇلازىملار جيا ئانا ۋە باشقىلارنىڭ ئارا دەرۋازىدىن كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇراتتى. جيا جېن ئۇ بالا دەرۋىشنى ئېلىپ چىقىپ، بىرسىگە بالىغا بىرنەچچە يۈز يارماق پۇل بېرىشنى ۋە ئۇنى تەڭلىكتە قالدۇرماسلىقنى تاپىلىدى. خىزمەتكارلار بۇنى ئاڭلاپ دەرھال ئۇنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

— غوجىدار قېنى؟ — دەپ سورىدى جيا جېن پەلەمپەيدە تۇرۇپ. پەستە تۇرغان مۇلازىملار بۇنى ئاڭلىغان ھامان، ھەممىسى تەڭلا: «غوجىدارنى چاقىرىڭلا!» دەپ ۋارقىراشتى. شۇ زامانلا لىن جىشياۋ بىر قولىدا بۆكىنى تۈزەتكەچ يۈگۈرۈپ كەلدى - دە، جيا جېننىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

— بۇ يەر چوڭ بولسىمۇ، بۈگۈن بىزنىڭ ئادەملىرىمىز تولا، — دېدى جيا جېن، — سەن ئىشقا سالىدىغان كىشىلەرنى مۇشۇ ھويلىغا ئورۇنلاشتۇر، ئىشى يوقلارنى نېرىقى ھويلىغا چىقىرىۋەت. غۇلاملاردىن كۆپرەك تاللاپ، مۇشۇ ئارا دەرۋازا بىلەن ئىككى ياندىكى ئىشىكتە تۇرغۇزۇپ قوي، كۈتۈش ئىشى بىلەن بولۇپ، ھۆددىچىلىك قىلسۇن، بىلدىڭمۇ؟ بۈگۈن خېنىم قىزلار، ئاغىچىلارنىڭ ھەممىسى كەلدى، بىرمۇ بىكارچى بۇ يەرگە كىرگۈزۈلمىسۇن.

— بىلىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى لىن جىشياۋ ئالمان - تالمان ۋە كەينى - كەينىدىن «خوش» دەپ تۇردى.

— ئەمدى چىقىپ كەتسەڭ بولىدۇ، — دېدى جيا جېن ۋە كەينىدىنلا، — نېمىشقا رۇڭئېر كۆرۈنمەيدۇ؟ — دەپ سورىدى. گەپنىڭ ئايىغى چۇشۇشىگىلا، جيا رۇڭ قوڭغۇراق پەشتىقىدىن يۈگۈرۈپ چۇشتى.

— قارا، مەن بۇ يەردە ئىسسىقلىماي تۇرسام، سەنزە، سالقىنلاشقا كېتىپسەن - دە! — دەپلا جيا جېن مۇلازىملارغا ئۇنى پۈۋلەشكە بۇيرۇق قىلدى. مۇلازىملار ئادەتتە جيا جېننىڭ مىجەزىنى بىلگەچكە خىلاپلىق قىلىشقا پېتىنالمىدى. ئارىسىدىن بىرسى چىقىپ جيا رۇڭنىڭ يۈزىگە بىرلا «پۈۋ» قىلىپ قويدى. جيا جېن قادىلىپ تۇرغاچقا، بايىقى مۇلازىم جيا رۇڭدىن:

— بېگىم ئىسسىقتىن قورقماي تۇرغان يەردە، غوجام ئۆزلىرى نېمىشقا سالقىنلىغىلى كەتتىلە؟ — دەپ سورىدى. جيا رۇڭ قوللىرىنى سېلىپ، زۇۋان سۈرۈشكە پېتىنالمىدى. جيا يۈن، جيا پىڭ، جيا چىنلار بۇنى ئاڭلاپ ھودۇقۇپ كېتىشتى، ھەتتا جيا لىەن، جيا پيەن، جيا چۇڭلارمۇ ئۆندەرەپ قېلىشتى ۋە بىر - بىرلەپ تام ياقىلاپ ئاستا چىقىپ كېلىشتى.

— نېمىگە قاراپ تۇرسەن؟ — دېدى جيا جېن يەنە جيا رۇڭغا، — ئۆيگە چاپسان ئاتلىق بىرىپ ئاناڭغا دېمەمسەن؟ ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم ۋە خېنىم قىزلار ھەممىسى كېلىپ بولدى. ئۇلار چاپسان كېلىپ خىزمىتىنى قىلسۇن!

جيا رۇڭ شۇ گەپ بىلەن يۈگۈرۈپ چىقىپ كېتىۋېتىپ، كەينى - كەينىدىن «ئات ئەكېلىش!» دەپ ۋارقىرىدى ۋە:

— بالدۇر نېمە ئىش قىلىپ يۈرگەنكىن، ئەمدى بولغاندا مېنىڭدىن چاتاق تاپماقچى بولىدۇ! — دەپ غودۇڭشىدى ۋە چاكارلارغا قاراپ، — قولۇڭلار باغلاقلىقمىدى، ئاتنى ئەكېلىشمەمسەن؟ — دەپ ۋارقىرىدى. ئۇ ئانىسىغا مۇلازىملاردىن بىرسىنى ئەۋەتمەكچىمۇ بولغانىدى، كېيىن، سۈرۈشتۈرۈپ

قالمىسۇن، دەپ ئەنسىرەپ، ئۆزۈم بارغىنىم تۈزۈك دېگەن يەرگە كەلدى ـ دە، ئاتلىنىپ ماڭدى.

جيا جېن ئەمدىلا كەينىگە بۇرۇلۇپ ئىچكىرىگە كىرەي دېيىشىگە، جاڭ دەرۋىش كۈلۈمسىرەپ يېنىغا كېلىپ قالدى.

— قائىدە بويىچە، ئىچكىرىسىدە مېھمانلارنى كۈتۈشۈم كېرەك ئىدى، ئەمما مەن باشقىلارغا ئوخشىمايمەن، — دېدى جاڭ دەرۋىش، — بۈگۈن كۈن ئىسسىق، ئالتۇن پاشاخانلارنىڭ ھەممىسى كەپتۇ، كەمىنە دەرۋىشلىرى ئۇسۇپلا كىرىشكە ھەددىم ئەمەس، شۇڭا بېگىم جانابلىرىنىڭ سەمىگە سېلىپ قوياي دېدىم. ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم بىرەر ئىشنى سوراپ قالامدىكىن ياكى بىرەر جاينى تاۋاپ قىلامدىكىن دەپ، مۇشۇ يەردە خىزمىتىنى كۈتۈپ تۇراي.

جيا جېن جاڭ دەرۋىشنىڭ ئۆز ۋاقتىدا رۇڭگو گۇڭغا تەسەددۇق بولغان كىشى ئىكەنلىكىنى، ئىلگىرىكى خان ئالىيلىرى مۇبارەك لەۋزى بىلەن ئۇنى «ئالەمشۇمۇل ئەۋلىيا» دەپ ئاتىغانلىقىنى، ھېلىمۇ «دەرۋىشلەر مەھكىمىسى» نىڭ تامغىسى شۇ كىشىنىڭ ئىلكىدە ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىرقى خان ھەزرەتلىرى ئۇنىڭغا «پىركامىل» دېگەن ئۇنۋان بەرگەنلىكىنى، بۈگۈنكى كۈندە، ۋاڭ ـ گۇڭلار ۋە ياقا يۇرت ھۆكۈمدارلىرى ئۇنى «ئەۋلىيا» دەپ ئاتايدىغانلىقىنى بىلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا تەركى ھۆرمەتلىك قىلىشقا پېتىنالمايتتى. ئىككىنچىدىن، جاڭ دەرۋىش ھەمىشە ئىككى قەسىرگە باردى ـ كەلدى قىلىپ تۇراتتى، ئاغىچا خېنىملار، خېنىم قىزلارمۇ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكەنىدى. ئەمدى بۇ كىشى بايىقىدەك دېگەنلىكتىن، جيا جېن تەبەسسۇم بىلەن:

— بىز ئۆز ئادەم تۇرساق، يەنە شۇ گەپنى قىلىدىكەنلا. تولا گەپ قىلىدىغان بولسىلا ساقاللىرىنى يۇلۇۋالىمەن جۇمۇ! مەن بىلەن ئىچكىرىگە كىرمەي تۇرامدىلا يەنە! — دېدى.

جاڭ دەرۋىش پىخىلداپ كۈلۈپ، جيا جېن بىلەن ئىچكىرىگە

كىردى. جيا جېن جيا ئانىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئېگىلىپ تۇرۇپ، كۈلۈمسىرەپ:

— جاڭ ئاتىمىز سالامغا كىردى، — دېدى.

— ئۇنى تەكلىپ قىل، — دېدى جيا ئانا دەرھال.

جيا جېن چىقىپ كېتىپ ئۇنى قولتۇقىدىن يۆلەپ باشلاپ كىردى. جاڭ دەرۋىش ئاۋۋال پېشلداپ كۈلۈپ قويدى، ئاندىن:

— چەكسىز ئۆمۈر ئاتا قىلىنغان بۇددام! بۇزرۇكۋارىمىزنىڭ ئەزەلدىن ـ ئەبەد ئۆمرى ئاپىيەتدۇر، ئاغىچا خانىلىرىم ۋە خېنىم قىزلار بەختىيار بولغاي! خېلىدىن بېرى قەسىرگە سالامغا بارالمىدىم، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ رەڭگىرويى بارغانسېرى نۇرانە بولۇپ كېتىپتۇ، — دېدى.

— ئەۋلىيالار پېشۋاسى، ئوبدان تۇردىلىمۇ؟ — دېدى كۈلۈپ جيا ئانا.

— ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ تۈگىمەس بەخت ـ دۆلىتى سايىسىدا كەمىنە دەرۋىشلىرىمۇ سالامەت تۇردۇم، — دېدى جاڭ دەرۋىش كۈلۈپ، — باشقىسىمىغۇ بىر نۆرى، بەگزادەمنى ھەمىشە ياد ئېتىپ تۇرىمەن، تەن سالامەتلىكى ئەلۋەتتە ئوبدان بولسا كېرەك؟ قايسى كۈنى، تۆتىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، مەن بۇ يەردە «ئالەمپانا ئۇلۇغ راجا»غا مەۋلۇت ئوقۇغانىدىم، كىشىلەرمۇ كۆپ كەلمىگەن، نەرسىلەرمۇ ناھايىتى پاكىز ئىدى، بەگزادىمىزنى كېلىپ تاماشا قىلىپ كەتسە دېگەنىدىم، نېمىشقا ئۆيدە يوق، دەپ جاۋاب بېرىلدىكىن؟

— راستىلا ئۆيدە يوق ئىدى، — دېدى جيا ئانا ۋە كەينىگە قاراپ باۋيۈينى قىچقاردى.

باۋيۈي ئەدەپكە چىقىپ يېڭىلا كىرىپ تۇرۇشى ئىدى، دەرھال ئالدىغا كېلىپ:

— ئەسسالام بوۋا! — دەپ ئېھسەنلىك سورىدى. جاڭ دەرۋىشمۇ ئۇنى باغرىغا بېسىپ ئېھسەنلىك سورىدى ۋە جيا ئانىغا قاراپ:

— بەگزادەم سەمرىپ قاپتۇ، — دېدى كۈلۈپ.

— ئۇ تۇرقىدىن ساغلام كۆرۈنگىنى بىلەن، ئىچىدىن ئاجىز، — دېدى جىيا ئانا، — ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاتىسى ئۇنى ھە دېسىلا ئوقۇشقا قىستاۋېرىپ، بىر ئوبدان بالىنى كېسەلچان قىلىپ قويدى.

— قايسى كۈنلىرى مەن بىرقانچە يەردە بەگزادىمىز يازغان خەتلەرنى، شېئىرلارنى كۆرۈپ قالدىم، قالتىس ياخشى يېزىلىپتۇ. ئەجەبا، بېگىم جانابلىرى نېمىشقا بەگزادىمىزنى ئوقۇشقا ئانچە كۆڭۈل بۆلمەيدۇ دەپ ئاغرىنغاندۇ؟ كەمىنە دەرۋىشنىڭ نەزىرىچە، مۇشۇمۇ كۇپايە قىلىدۇ، — دېدى ئۇ يەنە ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ، — مېنىڭچە، بەگزادىمىز تەق - تۇرقى، گەپ - سۆزلىرى ۋە ھەرىكەتلىرى جەھەتتىن رۇڭگو گۇڭ بېگىمگە بەكمۇ ئوخشايدىكەن ! — دېدى ۋە كۆزلىرىگە دەرھال ياش كەلدى. جىيا ئانىنىڭ ئىختىيارسىز كۆڭلى بۇزۇلۇپ، ئۇنىمۇ يىغا تۇتتى.

— شۇنى دېسىلە ! مۇشۇنچە ئوغۇللار، نەۋرىلەرنى بېقىپتىمەن، بۇلارنىڭ ئارىسىدا بوۋىسىغا ئوخشايدىغىنىدىن بىرەرسىمۇ يوق ئىدى، مۇشۇ باۋيۇي بالاملا بوۋىسىغا ئوخشايدۇ، — دېدى ئۇ.

— رۇڭگو گۇڭ بېگىمنىڭ چىراي - تۇرقىنى ئالساق، — دېدى جاڭ دەرۋىش جىيا جېنغا قاراپ، — جانابىي بېگىم دېمەتلىكلەرگىمۇ كۆرۈشكە نېسىپ بولمىغان. ئېھتىمالىم، ئۇلۇغ بېگىم، ئوتتۇرانچى بېگىممۇ ئەسلىيەلمىسە كېرەك؟ — ئۇ شۇنداق دەپ بولۇپ يەنە قاقاھلاپ كۈلۈپ قويدى، — قايسى كۈنى بىر كىمنىڭ ئۆيىدە بىر خېنىمنى كۆرۈپ قالدىم، بۇ يىل ئون بەش ياشقا كىرىپتۇ، چىراي - شەكلىمۇ كېلىشكەنىكەن. بەگزادىمىزگە لايىق تاپساقمىكىن دەيمەن. ئۇ قىز چىراي - تۇرقى، ئەقىللىك - دانالىقى، تېگى - تەكتى ۋە بىساتى جەھەتتىن لايىق كېلىپ قالىدۇ. ئەمما، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم

نېمە دەيدىكىن؟ كەمىنە دەرۋىشلىرى تەنتەكلىك قىلىشقا ھەددىم ئەمەس، يولىيورۇقلىرىنى ئالغاندىن كېيىن، بېرىپ ساۋچى بولاي دەيمەن!

— ئۆتكەندە بىر راھىب، بۇ بالىنىڭ پېشانىسىگە قارىغاندا، بالدۇر ئۆيلەشكە بولمايدۇ، دېگەنىدى، سەل چوڭ بولۇۋالغاندىن كېيىن بىر پىكىرگە كەلسەك بولار، — دېدى جىيا ئانا، — ئۆزلىرىمۇ تىڭتىڭلاپ تۇرسىلا. تېگى - تەكتى دۆلەتمەن بولسۇن - بولمىسۇن، ئىشقىلىپ، تەق - تۇرقى لايىق كەلسىلا ماڭا خەۋەر قىلسىلا. ئائىلىسى كەمبەغەل بولسا، بىرقانچە سەر كۈمۈش ياردەم قىلساقلا بولىدىغان گەپ، چىراي - تۇرقى، مىجەزى ئوبدىنى تەستە تېپىلىدىكەن.

بۇ پاراڭ تۈگەپ تۇرۇشىغا، فېڭجيې كۈلۈپ گەپ باشلىدى:

— ھەزرىتىم، قىزىمىزنىڭ ئىسىملىك تۇمارىنىمۇ يەڭگۈشلەپ بەرمىدىلە، قايسى كۈنى شۇنچە چوڭ سالاپەتلىرى بىلەن مەندىن تۇخۇم سېرىقى تاۋار سورىتىپ كىشى ئەۋەتكەنلىرىگە ھەيران بولدۇم! بەرمەي دېسەم، يۈزلىرىگە سەت بولامدىكىن دېدىم.

— مانا قارا، كۆزۈم تورلىشىپ قاپتۇ مېنىڭ! — دەپ قاقاقلاپ كۈلدى جاڭ دەرۋىش، — كېلىن ئاغىچىنى كۆرمەي قاپتىمەن، رەھمەتمۇ ئېيتماپتىمەن! ئىسىملىك تۇمارنى تەييارلاپ قويغان، قايسى كۈنى ئەۋەتىپ بېرەي دەپ تۇرۇۋىدىم، خانىشنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئاغىچا خېنىملارنىڭ بۇ يەرگە خەيرلىك ئىش ئۈچۈن كېلىدىغانلىقىنىڭ تەرەددۇتىدە بولۇپ، ئېسىمدىن چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ نەرسە تېخىچە بۇتنىڭ ئالدىدا تۇرۇپتۇ. مەن ئېلىپ كېلەي، — دەپ يۈگۈرگىنىچە سارايغا كىرىپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن، ئەجدىھا گۈللۈك قىزىل تاۋار جىلدقا سېلىنغان تۇمار قويۇلغان پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ چىقتى.

داجيېرنىڭ ئېمىكئانىسى تۇمارنى ئالدى، جاڭ دەرۋىش داجيېرنى ئەمدىلا قولىغا ئېلىشقا تەمشەلگەندە، فېڭجيې كۈلۈپ:

— قولدا كۆتۈرۈپ چىقىسىلا بولمامتى، پەتنۇسقا سېلىپ چىققۇچە! — دېدى.

— قول دېگەن پاكىز ئەمەس تۇرسا، قانداق تۇتقىلى بولىدۇ؟ پەتنۇستا پاكىز تۇرىدۇ، — دېدى جاڭ دەرۋىش.

— پەتنۇس كۆتۈرۈپ چىقىۋىدىلە، ئۆزلىرىنى ماڭا تۇمار ئاچىقماي، بىزدىن سەدىقە تىلىمەكچى بولغان ئوخشايدۇ، دەپ يۈرىكىم قارتىلا قىلىپ كەتتى، — دېدى فېڭجيې كۈلۈپ. بۇ گەپكە ھەممەيلەن پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى، ھەتتا جيا جېنمۇ ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈۋەتتى.

— ھەي مايمۇن! تىلىڭ كېسىلىپ جەھەننەمگە تاشلىنىشتىن قورقمامسەن؟ — دېدى جيا ئانا كەينىگە قاراپ.

— ئارىمىزدا خاپا بولىدىغان ئىش يوق، بۇ كىشى ھەمىشە مېنىلا ساۋابلىق ئىش قىل، بولمىسا جېنىڭغا زامىن بولىسەن دەيتتىغۇ؟ — دېدى كۈلۈپ فېڭجيې.

— پەتنۇسنى ئېلىپ چىقىشىمدا، بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى سوقماقچىمەن، — دېدى جاڭ دەرۋىش كۈلۈپ، — ھەر ھالدا، سەدىقە تىلىسەممۇ، بەگزادىمىزنىڭ ھېلىقى قاشتېشىنى ئېلىپ، يىراقتىن كەلگەن دەرۋىش بۇرادەرلىرىم ۋە مۇرىت -شاگىرتلىرىمغا كۆرستەي دېگەنىدىم.

— ئۇنداق بولسا، ئۆزلىرى ياشىنىپ قالغان ئادەم، ئەتىدىن - كەچكىچە قاتراپ يۈرمىسىلە، باۋيۈينى باشلاپ چىقىپ كۆرستىپ كىرسىلە بولىدىغۇ، — دېدى جيا ئانا.

— ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم ئۆزلىرى ئۇقمايدىلا، قارىماققا كەمىنە دەرۋىشلىرى سەكسەن ياشقا كىرگەن بولساممۇ، لېكىن ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ دۆلىتىدە تېخىچە تىمەن تۇرۇۋېتىمەن. بەگزادىمىزگە كەلسەك، تالادا ئادەم تولا بولغاچقا بەتبۇي تارقىلىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە كۈن ناھايىتى ئىسسىق، بەگزادىمىز ئىسسىققا چىدىمايدۇ. مۇبادا بەگزادىمىزگە بەتبۇي يۇقۇپ قالسا، ئۇ چاغدا يامان بولىدۇ.

جيا ئانا باۋيۇيگە «ھېكمەتلىك قاشتاش» نى يەشتۈرۈپ، پەتنۇسقا قويدۇردى. جاڭ دەرۋىش ئۇنى ناھايىتى ئاۋايلاپ تاۋار جىلدقا ئوراپ كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتتى.
بۇ يەردە جيا ئانا كۆپچىلىكنى باشلاپ بىرپەس ئۇيەر ـ بۇيەرنى سەيلە قىلدى. ئەمدىلا بالىخانىغا چىقاي دەپ تۇرۇشىغا جيا جېن:
— جاڭ ھەزرىتىم قاشتاشنى ئېلىپ كەلدى، — دەپ مەلۇم قىلدى، جاڭ دەرۋىشمۇ شۇ ئان پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ يېقىن كەلدى:
— جامائەت كەمىنە دەرۋىشنىڭ سايىسىدا بەگزادىمىزنىڭ قاشتېشىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولۇپ، ئىنتايىن سۆيۈنۈپ كېتىشتى، بەگزادىنى قۇتلاش ئۈچۈن ھېچقايسىسى مەنزۇر كەلگۈدەك نەرسە تاپالمىدى. بۇ بولسا ئۇلارنىڭ تەرىقەت تارقىتىدىغان تەۋەررۇكلىرى، قۇتلۇق ئۈچۈن بۇلارنى سوۋغا قىلغۇسى كەلدى. نادىر نەرسىلەردىن بولمىسىمۇ، بەگزادىمىز قوبۇل قىلىپ، ئۆزى ئوينىسا ياكى بىرىكىملەرگە ئىنئام قىلىۋەتسىمۇ بولىدۇ.
جيا ئانا پەتنۇسقا نەزەر سالدى، ئۇنىڭدا «مۇرادىغا يەتكەي»، «ئۆمۈرۋايەت ئامان بولغاي» دېگەن خەتلەر ئويۇلغان ئالتۇن ئايىالقا، قاشتاش بالداق ئۈزۈك قاتارلىق نەرسىلەر قويۇلغان، ھەممىسى ئۈنچە ـ مەرۋايىت بىلەن بېزەلگەن، قاشتاشتا نەقىش چىقىرىپ ئىشلەنگەن ئوتتۇز ـ قىرىقچە نەرسە ئىكەن. بۇلارنى كۆرۈپ، جيا ئانا:
— سىلىمۇ قاملاشمىغان ئىش قىلىدىكەنلا، ئۇلار تەركىدۇنيا بولۇپ چىققان دەرۋىشلەر تۇرسا، نەدىن تاپقان نېمىلەر بۇ؟ بۇنداق قىلىشنىڭ نېمە كېرىكى بار؟ بۇنى زادىلا قوبۇل قىلىشقا بولمايدۇ، — دېدى.
— بۇ ئاز بولسىمۇ ئۇلارنىڭ كۆڭلى ئىكەن، كەمىنە دەرۋىشلىرىمۇ رايىنى ياندۇرالمىدىم، — دېدى جاڭ دەرۋىش كۈلۈپ تۇرۇپ، — ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم بۇنى ئېلىپ قالمىسا،

ئۇلار پىقىرنى ئېتىبارى يوق ئىكەن، قەسرى شەرىپىنىڭ ئۆز ئادەملىرىدىن ئەمەس ئىكەن، دەپ قالمادۇ.

جىيا ئانا شۇ گەپ بىلەن ئۇ نەرسىلەرنى ئېلىپ قېلىشقا بۇيرۇدى.

— موما، دەرۋىش ھەزرىتىم مۇنداق دەۋاتسا، رەت قىلىشقىمۇ بولمايدىكەن. ماڭىمىغۇ بۇنىڭ كېرىكى يوق، ئۇنىڭدىن كۆرە، مۇلازىملار مېنىڭ كەينىمدىن ئاچىقسا، كەمبەغەللەرگە سەدىقە قىلىپ بېرىۋېتەيلى، — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ.

— بۇ دېگىنىڭمۇ توغرا، — دېدى كۈلۈپ جىيا ئانا.

— بەگزادىمىز ساۋابلىق ئىش قىلماقچى بولسا كېرەك، لېكىن بۇ ئانچە نادىر نەرسىلەر بولمىغىنى بىلەن، ھەرھالدا بىرقانچە ئەسۋاب - جابدۇق - دە، بۇنى كەمبەغەللەرگە بەرسە، بىرىنچىدىن، ئۇلارغىمۇ پايدىسى تەگمەيدۇ، ئىككىنچىدىن، بۇ نەرسىلەر زايە بولۇپ كېتىدۇ. كەمبەغەللەرگە سەدىقە قىلىشقا توغرا كەلسە پۇل بەرسەكلا بولىدىغۇ؟ — دېدى جاڭ دەرۋىش دەرھال باۋيۈينىڭ رايىدىن ياندۇرۇپ. شۇنىڭ بىلەن باۋيۈي:

— ئېلىپ قويۇڭلار، كەچقۇرۇن پۇل ئاچىقىپ سەدىقە قىلىڭلار، — دەپ بۇيرۇدى. جاڭ دەرۋىشمۇ كەينىگە ياندى.

بۇ يەردە جىيا ئانا كۆپچىلىك بىلەن بالىخانىغا چىقىپ تۆردىن ئورۇن ئالدى. فېڭجيې ۋە باشقىلار شەرقىي بالىخانىغا چىقىشتى. دېدەك - چۆرىلەر غەربىي بالىخانىدا تۇرۇپ، نۆۋەت بىلەن كۈتكۈچىلىك قىلدى. بىردەمدىن كېيىن جىيا جېن چىقىپ:

— بۇتنىڭ ئالدىدا قۇرئە تاشلانغانىدى، بىرىنچى ئويۇنغا «ئاق يىلان قىسسىسى» چىقتى، — دەپ مەلۇم قىلدى جىيا جېن.

— قانداق قىسسە ئۇ، — دەپ سورىدى جىيا ئانا.

— خەن خانلىقىدىن گاۋزۇ خانىنىڭ يىلان كاللىسىنى چېپىپ تاشلاپ باش كۆتۈرگەنلىكى توغرىسىدىكى قىسسە. ئىككىنچى ئويۇن «كارىۋاتقا تولغان مەنسەپ تەمتەكلىرى»[1]، — دەپ جاۋاب

---

[1] «كارىۋاتقا تولغان مەنسەپ تەمتەكلىرى» — تاڭ دەۋرىدىكى گوزىنىڭ «يەتتە ئوغۇل، سەككىز كۈيئوغلى بولۇپ، بۇ ئۇنىڭ باياشات ۋە ئىززەت - ئابرۇي بىلەن ئۆتكەنلىكى» ھەققىدىكى ھېكايە.

بەردى جيا جېن.

— ئىككىنچى ئويۇن ھەرھالدا بولىدىغاندەك قىلىدۇ. بۇددا شۇنى لايىق تاپقان بولسا، شۇ بويىچە بولسۇن، — دەپ بېشىنى لىڭشىتىپ تەستىقلىدى جيا ئانا، — ئۈچىنچىسىچۇ؟

— ئۈچىنچىسى «نەنكى ۋالىيسىنىڭ چۈشى»، — دېدى جيا جېن.

جيا ئانا ئاڭلاپلا قويدى، گەپ قىلمىدى. جيا جېن يېنىپ چۈشۈپ، تالاغا چىقىپ مۇناجاتنامە سۇنۇش، قەغەز تەڭگە - تىللالارنى كۆيدۈرۈش، ئويۇننى باشلاش قاتارلىق ئىشلارغا ھازىرلىق قىلدۇردى.

باۋيۈي بالىخانىدا جيا ئانىنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى، چۆرە قىزنى چاقىرتىپ، بايىقى پەتنۇستىكى نەرسىلەرنى ئالدۇردى. ئۆزىنىڭ قاشتېشىنى ئېسىۋالدى، نەرسىلەرنى مالىتىلاپ، بىر - بىرلەپ تاللاپ ئېلىپ، تاللىغانلىرىنى جيا ئانىغا كۆرسەتتى. جيا ئانا ماۋۇق بىلەن بېزەپ گۈل چىقىرىلغان ئالتۇن بوبرا كېيىكنى كۆرۈپ، قولىغا ئالدى:

— بۇ نەرسىنى، كىمنىڭ ئۆيىدىدۇ، بىر بالىنىڭ ئېسىۋالغانلىقىنى كۆرگەندەك قىلىمەن.

— شياڭيۈن سىڭلىمنىڭ بىرسى بار، بۇنىڭدىن كىچىكرەك، — دېدى باۋچەي كۈلۈپ.

— شياڭيۈننىڭمۇ بار ئىكەن - دە، — دېدى جيا ئانا.

— ئۇ بىزنىڭكىگە كېلىپ شۇنچە تۇرۇپ كېتەتتى، ئەجەب كۆرمەپتىمىنا، — دېدى باۋيۈي.

— باۋچەي ئاچام بەك زەن سالىدۇ، نېمىلا بولسا يادىدىن چىقارمايدۇ، — دېدى كۈلۈپ تەنچۈن.

— ئۇنىڭچۇ، باشقا ئىشلارغا زەن سېلىشى چاغلىق، كىشىلەرنىڭ ئېسىۋالغان نەرسىلىرىگىلا زەن سالىدۇ، — دېدى مېيىقىدا كۈلۈپ دەيىيۈي. لېكىن، باۋچەي بۇ گەپنى ئاڭلىغان بولسىمۇ ئاڭلىمىغانغا سېلىپ كەينىگە قارىۋالدى.

باۋيۇي شى شياڭيۇندىمۇ مۇشۇنداق نەرسە بارلىقىنى ئاڭلاپ بايىقى بوبرا كېيىكنى كاپلا قىلىپ ئېلىپ قويىنىغا تىقىۋالدى. تۇرۇپلا يەنە، باشقىلار مېنى شى شياڭيۇندە بارلىقىنى ئاڭلاپ قېلىپ ئېلىۋالدى دەپ قالمىسۇن، دېگەن گۇمان بىلەن، قولىنى قويىنىغا تىققاچ، كىشىلەرگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى. باشقىلارنىڭ كارى بولمىدى، پەقەت دەييۈيلا ئۇنىڭغا قاراپ، خۇددى ماختىغاندەك قىلىپ بېشىنى لىڭشىتتى. باۋيۇي خىجىل بولۇپ، يەنە دەييۈيگە قاراپ خۇدۇكسىنگەچ تەبەسسۇم بىلەن:

— بۇ قىزىق نەرسە ئىكەن، سىزگە ئېلىۋالاي، ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن چىلتەككە ئۆتكۈزۈپ ئېسىۋېلىڭ، بولامدۇ؟ — دېدى.

— خۇشۇم يوق، — دېدى دەييۈي بوينىنى تولغاپ.

— سىزنىڭ خۇشىڭىز بولمىسا، مەن ئېلىۋالدىم، — باۋيۇي كۈلۈپ، ئۇنى قايتىدىن قوينىغا سېلىۋالدى. يەنە گەپ قىلاي دەپ تۇرۇشىغا، جيا جېننىڭ خوتۇنى يۇشى ۋە جيا رۇڭنىڭ كېيىن ئالغان خوتۇنى خۇشى ئىككىسى كىرىپ كېلىپ، جيا ئانىغا سالام بەردى.

— سىلەر نېمىشقا كەلدىڭلار، مەنغۇ بىكارچىلىقتىن سەيلىگە كەلدىم، — دېدى جيا ئانا. شۇ ئارىدا بىرسى كېلىپ مەلۇم قىلدى:

— سەركەردە فېڭ جياڭجۇننىڭكىدىن كىشى كەلدى.

فېڭ زىيىڭ ئائىلىسى جيا قەسىرىدىكىلەرنىڭ ئىبادەتخانىدا تىلاۋەت قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، دەرھال توڭغۇز، قوي، كۆجە ـ شام، چاي ـ تائام قاتارلىق نەرسىلەرنى تەييارلىتىپ سوۋغا قىلىپ ئەۋەتىپتۇ. فېڭجيې بۇنى ئاڭلىغان ھامان، دەرھال ئۇدۇلدىكى بالىخانىغا ئۆتۈپ چاۋاك چېلىپ كۈلدى:

— ۋايتوۋا! بۇنىڭ ئالدىنى ئالماپتىكەنمەن. بىز ئانا ـ بالىلار سەيلىگە كەلگەن تۇرساق، خەق بىزنى رەسمىي نەزىر ـ نۇزرەت قىلىدىكەن دەپ بىلىپ سوۋغات ئەۋەتىپتۇ. بۇنىڭ

ھەممىسى ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئىشى! ئىنئام قىلىدىغانغىمۇ ھېچنېمە تەييارلىمىغانىكەنمىز.

شۇ ئەسنادا، فېڭ زىيىڭ ئائىلىسىدىن كەلگەن ئىككى غوجىدار ئايال بالىخانىغا چىقتى. فېڭ ئائىلىسىدىن كەلگەنلەر تېخى كەتمىگەنىدى. ئۇستىلەپ، مۇئاۋىن ۋەزىر جاۋ ئائىلىسىدىنمۇ سوۋغات كەلدى. جيا قەسىرىدىكىلەر تىلاۋەتكە چىقىپتۇ، ئەھلى ئاياللىرىنىڭ ھەممىسى ئىبادەتخانىدا ئىكەن دەپ ئاڭلاپ، يىراق - يېقىن، ئۇرۇق - تۇغقان، يار - بۇرادەرلەرمۇ كەينى - كەينىدىن سوۋغات ئەۋەتىشكەنىدى.

جيا ئانا پۇشايمان قىلىشقا باشلىدى.

— ھېچقانداق رەسمىي نەزىر - نۇزرەت قىلىشقا كەلمىگەنىدۇق، بىكارچىلىقتا سەيلىگە چىقىپ، ئويلىمىغان يەردە كىشىلەرنى بىسەرەمجان قىلىپ قويۇپتۇق.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار كۈنبويى ئويۇن كۆرۈپ، چۈشتىن كېيىن يېنىپ كەلدى. ئەتىسى يەنە بېرىشقا ئېرىنىدى. فېڭجيې يەنە:

— «تام قوپۇرۇش ئۈچۈنمۇ پىرىمنى يوقلاش كېرەك»① دېگەن ماقال بار. كىشىلەرنى بەرىبىر بىسەرەمجان قىلىۋېتىپتۇق، بۈگۈنمۇ بېرىپ سەيلە قىلىپ كېلەيلىچۇ، — دېدى.

جيا ئانا بىلەن جاڭ دەرۋىش تۈنۈگۈن باۋيۈينى ئۆيلەپ قويۇش توغرىسىدا گەپ - سۆز قىلغانلىقى ئۈچۈن، كۈنبويى باۋيۈينىڭ كۆڭلى پەرىشانلىق ئىچىدە ئۆتتى. ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ دودىسى تۇتۇپ قالدى. جياڭ دەرۋىشنىڭ ئۇنى ئۆيلەپ قويۇش كېرەك دېگىنىدىن ئاغرىنىپ، «بۇنىڭدىن كېيىن جاڭ دەرۋىشنى كۆزۈم كۆرمىسۇن» دەپ غودۇڭشىپلا كەتتى. باشقىلارمۇ بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە

① خۇراپىي ئېتىقاد بويىچە، ئۆي - ئىمارەت سېلىشقا كىرىشكەندە، «يەر مۇئەككىلى ھەققىگە نەزىر» قىلىناتتى. «تام قوپۇرۇش ئۈچۈنمۇ پىرىمنى يوقلاش» كېرەك دېگەن ماقالنىڭ مەنىسى شۇكى، كىچىككىنە ئىش ئۈچۈنمۇ بىرمۇنچە رەسمىيەت قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە ئىشنى چوڭراق قىلغان ياخشى.

تۇنۇگۇن دەيىيۇيگە ئىسسىق ئۆتۈپ كەتكەنىدى. مۇشۇ ئىككى ئىش سەۋەبىدىن جيا ئانا بارمايمەن دەپ تۇرۇۋالدى. فېڭجيې ئاخىر باشقىلارنى ئېلىپ ئۆزى كەتتى. بۇ گەپ شۇ يەردە قالسۇن.

دەيىيۇي ئاغرىپ قېلىپ، باۋيۇي بەكمۇ بىئارام بولدى، گېلىدىن غىزامۇ ئۆتمىدى. دەيىيۇيدىن ئەنسىرەپ، پات ـ پات كېلىپ هال سوراپ تۇردى.

— سىز بېرىپ ئويۇنىڭىزنى كۆرۈۋېرىڭ، ئۆيدە قېلىپ نېمە قىلاتتىڭىز؟ — دېدى دەيىيۇي.

جاڭ دەرۋىشنىڭ ئۆيلەپ قويۇش توغرىسىدا تۇنۇگۇن قىلغان گەپلىرىدىن كۆڭلى غەش بولۇپ تۇرغان باۋيۇي، ئەمدى دەيىيۇيدىن بۇنداق گەپنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ قالدى: «باشقىلار مېنىڭ يۈرىكىمنى بىلمىسە ئۇلارنى كەچۈرسەم بولىدۇ، لېكىن بۇنىڭ بۇ گېپىگە نېمە دېگۈلۈك! مېنى زاڭلىق قىلىشقا باشلىدىغۇ؟ شۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭ ئىچ پۇشۇقى بالدۇرقىدىن يۈز ھەسسىلەپ ئېشىپ كەتتى. باشقىلارنىڭ ئالدىدا بولسا ھەرگىز بۇنچىلىك خاپا بولۇپ كەتمەس ئىدى، لېكىن بۇ گەپنىڭ دەيىيۇينىڭ ئاغزىدىن چىققىنى ئۇنىڭغا قاتتىق تەگدى. شۇڭا، چىرايى بىردىنلا تۇتۇلدى ـ دە:

— مەن بىكارلا سىز بىلەن تونۇشۇپتىكەنمەن! بولدى! ۋەسسالام! — دېدى.

— مەن بىلەن بىكارلا تونۇشۇپسىزما! — دېدى دەيىيۇي مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ، — مېنىڭدە خەقنىڭكىدەك سىزگە لايىق كېلىدىغان نەرسە يوق ـ دە!

— بۇ گەپ چىققىنى بىلەن، باۋيۇي ئۇنىڭغا يېقىن كېلىپ، يۈزمۇ يۈزلا سورىدى:

— بۇ گېپىڭىزچە، تەڭرى تۆپىسىدىن ئۇرسۇن، يەر يۇتسۇن دەپ، مېنى قارغىماقچى بوپسىز ـ دە؟

بۇ گەپنى دەيىيۇي بىرمەھەلگىچە چۈشىنەلمەي تۇرۇپ قالدى.

— قايسى كۈنلا مۇشۇ توغرىدا قەسەم قىلغانىدىم، بۈگۈنمۇ شۇ گەپنى زادى بىر تەكرارلاتماقچىمۇ سىز؟ مېنى «تەگرى تۆپەمدىن ئۇرسا، يەر يۇتسا» سىزگە نېمە پايدىسى تېگەتتى؟ — دېدى يەنە باۋيۇي.

دەييۇي مانا شۇ سۆز بىلەنلا ئۇ كۈنكى گەپنى ئاندىن ئېسىگە ئالدى. بۈگۈن ئۆزى خاتا گەپ قىلىپ قويغانلىقى ئۈچۈن ئىچىمۇ پۇشتى ھەم ئىزامۇ تارتىپ، بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى.

— سىزنى قارغىماقچى بولغان بولسام، مېنى «تەگرى تۆپەمدىن ئۇرسۇن، يەر يۇتسۇن!» — دېدى ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ، — بۇنداق دېيىشىنىڭ نېمە ھاجىتى! جاڭ دەرۋىشنىڭ سىزنى ئۆيلەپ قويۇش توغرىسىدا قىلغان تۇنۇگۈنكى گەپلىرىنى ئۇقمەن، ئۆزىڭىزنىڭ خەيرلىك نىكاھىمغا كاشىلا بولۇۋاتىدۇ دەپ خاپا بولۇپ، ئاچچىقىڭىزنى مەندىن ئالماقچى بوپسىز — دە!

باۋيۇينىڭ كىچىكىدىنلا سىڭىپ قالغان بەتقىلىق — تەلۋىلىك خۇيى بار ئىدى، كىچىكىدىن تارتىپ دەييۇي بىلەن ئاپاق — چاپاق بولۇپ، بىر — بىرىگە ئىچەكىشىپ قالغانىدى. ئەمدىلىكتە ئىشنىڭ ئەلمى — تەلمىنى ئانچە — مۇنچە ئۇقۇپ قالغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىدئەت كىتابلارنىمۇ ئوقۇپ باققان بولغاچقا، ئۇنىڭ نەزىرىدە يېقىن — يورۇقلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە كۆرگەن رەنا قىزلاردىن دەييۇيگە يەتكۈدەكلىرى يوق ئىدى. شۇڭا، ئاللىقاچان كۆڭلىدە ئىشتىياق باغلىغان بولسىمۇ، ئاغزىدىن چىقىرالماي يۈرەتتى. ھەرقاچان خۇشاللىقى تۇتقاندەك ياكى ئاچچىقى كەلگەندەك قىلىپ ئاستىرتىن چېكىپ باقاتتى. دەييۇينىڭمۇ خۇددى قېرىشقاندەكلا شۇنداق تەلۋە مىجەزى بار ئىدى، ئۇمۇ ياسىمىلىق ئۇنى بىلەن چېكىپ كۆرەتتى. «ئىككى يالغان بىر بولسا، ئاخىر بىرسى راست چىقىدۇ» دېگەندەك، ئۇمۇ ئۆز كۆڭلىدىكىنى يوشۇرۇپ، بۇمۇ ئۆز كۆڭلىدىكىنى يوشۇرۇپ، ياسىمىلىق بىلەن بىر — بىرىنى سىنىشاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئارىلاپ چىرتىلىك — پىرتىلىك ئىشلار تۇپەيلىدىن، تاكاللىشىپ

قالىدىغان ئىشلارمۇ چىقماي قالمىدى.

شۇ تاپتا باۋيۇي ئىچىدە شۇنى ئويلايتتى: «باشقىلارنىغۇ، مېنىڭ يۈرىكىمنى بىلمىسە ئەپۇ قىلىشقا بولىدۇ، ئەمما مېنىڭ كۆڭلۈمدە، نەزىرىمدە پەقەت سەنلا بار ئىكەنلىكىڭنى ئويلاپ باقساڭ بولمامدۇ؟ سەن مېنى بۇ ئىچ پۇشۇقىدىن چىقارماق تۇگۇل، تېخى بۇ گەپ بىلەن ئاغزىمنى تۇۋاقلىماقچى بولۇۋاتىسەن، دېمەك، كۆڭلۈمدە سېنى بىكارلا ساقلاپ يۈرۈپتىمەن. سېنىڭ كۆڭلۈڭدە مەن يوق ئىكەنمەن.» باۋيۇينىڭ دېمەكچى بولغىنى شۇ ئىدى، پەقەت ئاغزىدىن چىقىرالماي يۈرەتتى. دەييۇيمۇ مۇنداق ئويلايتتى: «كۆڭلۈڭدىغۇ مەن بار ئىكەنمەن، ئەمما ‹ئالتۇن بىلەن قاشتاش بىر - بىرىگە جۈپ› دېگەن گەپلەر بولغاندا، سەن بۇنداق ياۋا گەپلەرگىلا ئېتىبار بېرىپ، كىشىنىڭ كۆڭلىگە ئېتىبار بەرمەيدىغان ئادەم ئەمەسقۇ؟ ئادەتتە مەن ‹ئالتۇن بىلەن قاشتاش›نىڭ گېپىنى قىلسام، سەن ئاڭلىماسلىققا سالساڭ، ئاندىن سېنىڭ ماڭا مايىل بولۇپ، ھېچقانداق باشقىچە غەرىزىڭ يوق ئىكەنلىكى كۆرۈنەتتى. ئەمدى ‹ئالتۇن بىلەن قاشتاش› نىڭ گېپىنى قىلساملا تىتىلداپ كېتىدىغان بولدۇڭغۇ؟ دېمەك، سېنىڭ كۆڭلۈڭدە ھەمىشە ‹ئالتۇن بىلەن قاشتاش› دېگەن خىياللا بار ئىكەن، شۇڭا شۇنى تىلغا ئالساملا، مېنى رەنجىپ قالىدۇ دەپ، ئەتەي تىتىلدىغان بولۇپ، گوللىماقچى بولىدىكەنسەن.»

باۋيۇي ئۆز كۆڭلىدە مۇنۇلارنىمۇ ئويلايتتى: «مەيلى ماڭا قانداقلا بولسا بولىۋېرىدۇ. سەنلا مۇرادىڭغا يەتسەڭ، دەرھال سەن ئۈچۈن ئۆلۈشكە مەن رازى. خاھى بىل، خاھى بىلمە، مېنىڭ مەيلىمچە بولسا، سەن مەندىن يىراقلاشماستىن ماڭا يېقىنلىشىسەن.» دەييۇيمۇ يەنە مۇنداق ئويلايتتى: «سەن ئۆزۈڭنىلا بىلسەڭ بولدى. سەن ياخشى بولساڭ، مەنمۇ ياخشى بولىمەن. سەن ئۆزۈڭنى قايرىپ قويۇپ، مېنىلا ئايلاندۇرۇپ يۈرۈۋەرسەڭ، ئۇ چاغدا مېنى ئۆزۈڭگە يېقىنلاشتۇرماستىن

ئۆزۈڭدىن يىراقلاشتۇرۇپ قويىسەن.»
كىتابخان، مانا قاراڭ، ئەسلىدە ئىككىسىنىڭ نىيىتى بىر ئىكەن. بۇنىڭدىن مەلۇمكى، ھەر ئىككىسى يېقىنلىشىش نىيىتىدە ئىدى، لېكىن شاختىن پۇتاق چىقىرىپ، ئەكسىچە يىراقلىشىپ قالغان. ئۇ ئىككىسىنىڭ كۆڭلىگە پۈككەن ئەنە شۇنداق غەرەزلىرىنى بايان قىلىش تەس. ھازىر ئۇلارنىڭ تاشقى قىياپىتىدىنلا سۆز ئاچايلى.
باۋيۈي ئۇنىڭدىن «خەيرلىك نىكاھ» دېگەن سۆزنى ئاڭلىشى بىلەن، مىجەزى قوداڭشىپ، بوغۇنۇقۇپ كېتىپ، ئاغزى گەپكە كەلمەي قالدى، ئاچچىقىنى چىقىرىۋېلىش ئۈچۈن، بوينىدىكى «ھېكمەتلىك قاشتاش»نى ئۈزۈۋېلىپ چىشلىرىنى غۇچۇلاتقان پېتى، جېنىنىڭ بارىچە يەرگە ئاتتى ـ دە:
— ئەجەبمۇ تويدۇم بۇ بىرنېمىدىن! يانجىۋەتسەملا ئىش تۈگەيدىغۇ! — لېكىن قاشتاش ناھايىتى قاتتىق بولغاچقا، يەرگە ئاتقانغا ھېچنېمە بولمىدى. باۋيۈي تاشنىڭ مىتمۇ قىلىپ قويمىغانلىقىنى كۆرۈپ، كەينىگە بۇرۇلۇپلا چاقىدىغانغا نەرسە ئىزدىدى. دەييۈي بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ يىغلاشقا باشلىدى:
— ئۇ تىلى يوق نەرسىنى يانجىپ نېمە قىلاتتىڭىز؟ ئۇنى يانجىغىچە مېنىلا يانجىۋېتىڭ!
ئىككىسى غوۋغا قىلىشىپ تۇرغاندا، زىجۈەن، شۆيەنلەر تەسەللى بېرىپ باقتى. كېيىن باۋيۈينىڭ قاشتاشنى جان ـ جەھلى بىلەن يانجىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، تارتىۋالماقچى بولۇشتى، لېكىن تارتىۋېلىشقا چامى يەتمىدى. ئەلۋۇنىڭ باشقا كۆڭلەردىكىدىن يوغىناپ كېتىۋاتقانلىقىنى پەملەپ، ئۇلارنىڭ شىرىپنى قىچقارماي بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى. شىرىپ دەرھال يېتىپ كېلىپ قاشتاشنى تارتىۋالدى.
— مەن ئۆزۈمنىڭ نەرسىسىنى يانجىۋاتىمەن، سىلەرنىڭ نېمە كارىڭلار! — دەپ سوغۇققىنا كۈلۈپ قويدى باۋيۈي.
ئۇنىڭ چىرايى سارغىيىپ، كۆزلىرىمۇ بۆلەكچىلا بولۇپ

كەتتى، بۇرۇن زادىلا مۇنچىلىك ئاچچىقلانمىغانىدى. شىرىن بۇ ھالنى كۆرۈپ:

— سىڭلىڭىز بىلەن تاكاللىشىپ قالسىڭىز بۇنى يانجىشىڭىز توغرا ئەمەس، — دېدى باۋيۈينىڭ قولىدىن تارتىپ كۆلۈپ تۇرۇپ، — يانجىۋەتسىڭىز دەييۈي خېنىمنىڭ يۈزىگە سەتچىلىك بولمامدۇ؟

بۇ گەپ يىغلاۋاتقان دەييۈينىڭ يۈرىكىدىكىنى ئىزھار قىلىغاندەك بولدى. دەييۈي باۋيۈينىڭ، ھەتتا شىرىنچىلىكمۇ بولالمىغانلىقىنى كۆرۈپ، يۈرىكى ئېزىلىپ، تېخىمۇ قاتتىق يىغلاپ كەتتى. ئىچى تىت - تىت بولۇپ كەتكەچكە، بايىلا ئىچكەن يالغان رەيھان سۈيىنى «ھۆ» قىلىپ ياندۇرۇۋەتتى. زىجۈەن ئالمان - تالمان كېلىپ قول ياغلىقىنى تۇتقانىدى، كەينى - كەينىدىن «ھۆ» قىلىۋېرىپ، ياغلىق چىلىق - چىلىق سۇ بولۇپ كەتتى، شۆيەنمۇ دەرھال كېلىپ ئۇيقۇلىغىلى تۇردى.

— ھەرقانچە خاپا بولسىلىمۇ خېنىم، ئۆزلىرىنى ئاسرىغانلىرى تۈزۈك، — دېدى زىجۈەن، — باياتىن دورا يەپ سەل ئوبدان بولۇپ قالغانىدىلە، مانا ئەمدى باۋيۈي غوجام بىلەن تاكاللىشىپ قېلىپ دورىنى ياندۇرۇۋەتتىلە، كېسەللىرى قوزغىلىپ قالسا باۋيۈي غوجامنىڭ كۆڭلى يېرىم بولمامدۇ؟

بۇ گەپمۇ باۋيۈينىڭ يۈرىكىدىكىنى ئىزھار قىلىغاندەك بولۇپ، دەييۈي ھەتتا زىجۈەنچىلىكمۇ بولالمىدى، دېگەن ئويغا كەلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە دەييۈي چىرايى قىزىرىپ - كۆپچۈپ، يىغلىغانسېرى ئۆپكىدەپ كېتىۋاتاتتى، تارام - تارام ياشلىرىغا قوشۇلۇپ چىپ - چىپ تەرلەپ، بوشىشىپلا كەتتى.

باۋيۈي بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ئۆز - ئۆزىگە: «بايا ئۇنىڭ بىلەن تاكاللاشمىساممۇ بولغانىكەن، ئەمدى ئۇنىڭ بۇ دەردىنى يا مەن تارتىشىپ بېرەلمەيدىكەنمەن» دەپ پۇشايمان قىلدى - دە، كۆزىدىن ئىختىيارسىز ياش تامچىلىدى.

شىرىن باۋيۈينى ھامىداپ تۇراتتى، بۇ ئىككىسىنىڭ يىغا

نالىسىدىن ئۇنىڭمۇ يۈرىكى ئېزىلدى. باۋيۈيىنىڭ مۇزلاپ كەتكەن قولىنى سىلاپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا يىغلىماڭ، دەپ كۆڭۈل ئېيتماقچىمۇ بولدى. لېكىن، بىر تەرەپتىن، باۋيۈينى بىر نېمىدىن خورسىنىپ ئىچى ئاداپ كەتمىگىيدى دېسە، يەنە بىر تەرەپتىن، دەييۈينىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتىپ قويماي دەپ، كۆڭلىدىكىنى ئېيتالماي ئىككى ئارىدا تەڭلىكتە قالدى. ئايال خەقنىڭ كۆڭلى يۇمشاق بولىدۇ دېگەن راست ئىكەن، ئۇمۇ ئۆزىنىڭ كۆز يېشى قىلغىنىنى تۇيماي قالدى. زىجۈەن قەي قىلىۋېتىلگەن دورىنى ئېرىغدىۋەتكەچ، يەلپۈگۈچ بىلەن دەييۈينى بوشقىنا يەلپۈپ تۇراتتى. قارىسا، ئۈچىلىسى زۇۋان سۈرۈشمەي ئۆز ئالدىغا يىغلىشىۋاتقان، ئۇنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، ياغلىقنى ئېلىپ كۆز يېشىنى ئېرتتى.

تۆتەيلەن بىر ـ بىرىگە قاراشقىنىچە گەپ ـ سۆز قىلىشماي يىغلىشىۋەردى، ئاخىر شىرېن زورغا كۆلۈمسىرەپ، باۋيۈيگە گەپ قىلدى:

— باشقىسىنى قويۇپ، قاشتاش ئۆتكۈزۈلگەن مۇشۇ چىلتەكنى دەپ بولسىمۇ دەييۈي خېنىم بىلەن تاكاللاشمىسىڭىز بولاتتى.

بۇ گەپ بىلەن دەييۈي ئاغرىقىغىمۇ قارىماي، كەلگىنىچە چىلتەكنى تارتىۋېلىپ، قايچىنى ئالدى ـ دە، كەسكىلى تۇردى. شىرېن، زىجۈەنلەر تارتىۋالاي دېگۈچە نەچچە بۆلەك قىلىۋەتتى.

— مەنمۇ بىكارلا كۈچۈمنى زايە قىپتىمەن، — دېدى دەييۈي يىغلاپ تۇرۇپ، — ئۇمۇ بۇنى ياراتمايدۇ، باشقا بىركىم بۇنىڭدىنمۇ ئوبدانراقىنى ئۆتكۈزۈپ بەرسۇن!

— نېمە قىلغىنىڭىز بۇ! مېنىڭ شۆپۈك ئېغىزلىقىمدىن بولدى بۇ ناماقۇلچىلىق، — دېدى شىرېن دەرھال قاشتاشنى ئېلىۋېلىپ.

— كەسسىڭىز كېسىۋېرىڭ! بەربىر تاقىمايمەن، ھېچقىسى يوق، — دېدى باۋيۈي دەييۈيگە.

ئۇلار شۇنداق غەلىۋە قىلىشىپ تۇراتتى، كىم بىلسۇن، خىزمەتكار مومايلار دەيىۋېنىڭ ھۆكىرەپ يىغلاپ قەي قىلغانلىقىنى، باۋيۈينىڭ قاشتاشنى يانجىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بۇ غەلىۋە نەگىچە بېرىپ يېتىدىغانلىقىنى بىلىشەلمەي، ھاپىلا ـ شاپىلا ئالدى تەرەپكە چېپىشىپ بېرىپ، جىيا ئانا بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمغا مەلۇم قىلىشتى، شۇنىڭ بىلەن بۇ ماجىرادىن ئۆزلىرىنى چەتكە ئالماقچى بولۇشتى. جىيا ئانا بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىممۇ ئۇلارنىڭ رەسمىي بىر ئىش تەرىقىسىدە مەلۇم قىلغىنىغا قاراپ، ئىككىسىنىڭ نېمە سەۋەبتىن جېدەللىشىپ قالغانلىقىنى بىلىشەلمەي، باغقا مېڭىشتى. بۇنىڭدىن ئىچى تىتىلداپ كەتكەن شىرېن:

— نېمىشقىمۇ ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنى بىئارام قىلىۋەتكەنسەن؟ — دەپ زىجۇەندىن ئاغرىندى. زىجۇەنمۇ شىرېننى كىشى ئەۋەتىپ مەلۇم قىلغان ئوخشايدۇ دەپ، شىرېندىن ئاغرىندى.

جىيا ئانا بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىم كىرىپ كېلىشتى. قارىسا، باۋيۈيمۇ گەپ قىلماي، دەيىۋيمۇ زۇۋان سۈرمەي تۇرۇشقان، سورىسىمۇ ھېچ ئىش يوق، شۇنىڭ بىلەن بۇ دەردۇبالانى شىرېن بىلەن زىجۇەن ئىككىسىگە ئارتىپ:

— نېمىشقا كۆڭۈلشىپ كۈتمەيسىلەر؟ مانا ئەمدى غەلىۋە قىلىشىپ قالسىمۇ كارىڭلار بولماپتۇ ! — دەپ تىللاپ ـ كايىپ ئىككىسىگە بىرپەس تەنبىھ بەردى. ئىككىسى گەپ ـ سۆز قىلماي ئاڭلاپ تۇرۇشتى. ئاخىر، جىيا ئانا باۋيۈينى ئاچىقىپ كەتكەندىن كېيىنلا تىنچىشتى.

ئەتىسى، ئاينىڭ ئۈچىنچى كۈنى، شۆ پەننىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئىدى، ئۆيدە زىياپەت ـ ئويۇن تەييارلىنىپ، جىيا قەسىرىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك باردى. باۋيۈي دەيىۋينى خاپا قىلىپ قويغانلىقى ئۈچۈن، ئىككىسى تېخىچە يۈز كۆرۈشمىگەندى. ئىچىدە پۇشايمان قىلىپ، كەيپى بولمىغاچقا،

ئويۇن كۆرۈشكە نەدە ئۇنىڭ كۆڭلى تارتسۇن؟ شۇڭا، ئاغرىپ قالدىم دەپ بارمىدى. دەيىۋىي ئۇلۇشكۇن سەل ئىسسىق ئۆتۈپ قالغاندىن باشقا قاتتىق ئاغرىپمۇ قالمىغانىدى، باۋيۇينىڭ بارمايدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، كۆڭلىدە: «ئۇ شارابخۇمار ئويۇنغا ھېرىس ئىدى، ھەر قاچان تونۇگۇنكى خاپىچىلىقى بېسىلماي، بۈگۈن بارماي قويغاندۇ ياكى بولمىسا، مېنى بارمايدىكەن دەپ، ئۇنىڭمۇ بېرىشقا كۆڭلى تارتمىغاندۇ، تونۇگۇن ھەرقانچە بولسىمۇ قاشتاشنىڭ چىلتىكىنى كەسمىسەم بوپتىكەن، كېسىۋېتىپ يامان قىپتىمەن. مەن ئۆتكۈزۈپ بەرمىگۈچە ئۇ ئەمدى جەزمەن تاقىمايدۇ» دەپ ناھايىتى پۇشايمان قىلدى.

ئىككىسى خاپا بولۇشۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن، جيا ئانا بۇ ئىككىسى بۈگۈن ئۇياقتا ئويۇن كۆرگىلى بېرىپ كۆرۈشۈپ قالسا، خاپىچىلىقى تۈگەپ كېتەر، دېگەنىدى، بىراق، ئۇلار بارمايدىغان بولدى. موماي ئىچى تىتىلداپ ئاغرىنىپلا كەتتى: «مەن شور پېشانە قاچانلاردا گۇناھ قىلىپ قويغان بولغىيدىم؟ قېرىشقاندەك ماڭا دۈچ كەلگەن بۇ غەرەز ئۇقماس ئىككى كۈشەندە بىر كۈنمۇ كۆڭلۈمنى ئارام تاپتۇرمىدى! ‹كۈشەندىلەر تېپىشماي قويماس› دېگەن ماقال راست ئىكەن، قاچان مېنىڭ كۆزۈم يۇمۇلۇپ، تىنىقىم ئۈزۈلگەندە، ئىككىسى غەلۋە قىلىشىپ ئالەمنى باشلىرىغا كىيسىمۇ كۆزۈممۇ كۆرمەيتتى، كۆڭلۈممۇ بىئارام بولمايتتى. ھەي ... قېرىشقاندەك، يا مېنىڭ تىنىقىم توختىمىدى!» ئۇ ئۆزىچە ئەنە شۇنداق ئاغرىنىپ يىغلاپ تاشلىدى.

قاچانلاردا بۇ گەپ باۋيۇي بىلەن دەيىۋىينىڭ قۇلىقىغا يەتتىكىن، ئىككىسى «كۈشەندىلەر تېپىشماي قويماس» دېگەن ماقالنى زادىلا ئاڭلاپ باقمىغاچقا، بىردىنلا بۇ گەپنى ئاڭلاپ قېلىپ، خۇددى ئىستىقامەتتە ئولتۇرغاندەك، باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ، بۇ گەپنىڭ تەمىنى تېتىپ كۆرۈشۈپ يۇم - يۇم يىغلىشىپ كەتتى. بىر - بىرى بىلەن يۈز كۆرۈشمىسىمۇ،

بىرسى بامبۇكزار سارايدا شامالدا ياش تۆكسە، بىرسى ئارامبەخش ھويلىدا ئايغا قاراپ ئاھ ئۇراتتى. بەئەينى «ئۆزۈم ھەر جايدا، كۆڭلۈم سەندە» دېگەندەك بولدى.

شىرىن باۋيۈيگە نەسىھەت قىلدى:

— ھەممە ناماقۇلچىلىق سىزدىن ئۆتتى. ئۆتكەن كۈنلىرى مۇلازىملار ھەمشىرىلىرى بىلەن تاكاللىشىپ قالغاندا ياكى ئەر - خوتۇن ئىككىسى گەپ تالىشىپ قالغاندا، بۇ ئىش سىزنىڭ قۇلىقىڭىزغا يەتسە، مۇلازىملارنى قىزلارنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشنى بىلمەيدىغان كالۋالار، دەپ تىللىغاندىڭىز، ئەمدى كېلىپ ئۆزىڭىز مۇشۇنداق قىلىۋاتىسىزغۇ؟ ئۆگۈنلۈككە ئاينىڭ بەشىنچى كۈنى، ھېيت - ئايەمدە ئىككىڭىزلار يەنە مۇشۇنداق رەقىبتەك تۇرىۋەرسىڭىزلار، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم تېخىمۇ خاپا بولۇپ ھەممەيلەننى پەرىشان قىلىۋېتىشى تۇرغان گەپ. گېپىمگە قۇلاق سېلىڭ، توغرىسى، ئۆزىڭىزگە ھاي بېرىپ، ئەپۇ سوراڭ، ھەممەيلەن بالدۇرقىدەك ئىناق بولسا ئوبدان ئەمەسمۇ؟

باۋيۈي بۇ گەپكە يا كۆندى، يا كۆنمىدى بولغاي. بۇنىڭ قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئوتتۇزىنچى باب

باۋچەينىڭ يەلپۈگۈچ باھانىسىدە ئىككىسىنى گەپتە چىقىۋالغانلىقى
جۇلىگۇنىڭ قىزىلگۈلگە بولغان مەستانىلىكىنىڭ بىگانىگە يۇققانلىقى

لىن دەيۈي باۋيۈي بىلەن ئېيتىشىپ قالغاندىن كېيىن پۇشايمان قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ بىلەن ئەپلىشىش ئۈچۈن باھانە تاپالمىغاچقا، خۇددى بىرنېمىسىنى يىتتۈرۈپ قويغاندەك، كېچە - كۈندۈزلەپ ئىچى پۇشۇپلا يۈردى. بۇنى خېلى ئوبدانلا پەملىگەن زىجۈەن ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلغىلى تۇردى:

— ئۆتكەنكى ئىشنى دېسەك، ئۆزلىرىمۇ بەك يېنىكلىك قىلدىلا. باشقىلارغۇ باۋيۈينىڭ خۇيىنى بىلمەيدىغاندۇ، بىزمۇ بىلمەمدۇق؟ ئاشۇ قاشتاش توغرۇلۇق مۇنداق غەلۋە بىر - ئىككى قېتىم بولغىنى يوققۇ!

— تۈفى!... — دەپ تۈكۈردى دەيۈي، — سەنزە، خەق ئۈچۈن مېنى ئەيىب ئەتمەكچى بوپسەن - دە! مەن قانداق يېنىكلىك قىپتىمەن؟

— بىر ئوبدانلا تۇرۇپ نېمىشقا ئۇ چىلتەكنى كېسىۋەتتىلە؟ — دېدى زىجۈەن كۈلۈپ، — باۋيۈيدە زادىلا ئەيىب يوق دېمەيمەن، ئەيىبىنىڭ تولىراقى ئۆزلىرىدىن ئۆتكەندۇ؟ مېنىڭچە، ئۇ ئادەتتە ئۆزلىرىنى بەك ئايايتتى، ئۆزلىرىنىڭ مىجەزلىرى قىيىق بولغانلىقتىن، ھە دېسىلا ئۇنى ئەيىبلەۋەرگەچكە، ئۇمۇ شۇنداق

قىلغان نېمە.

دەييۇي جاۋاب قىلاي دەپ تۇرۇشىغا، تالادا بىركىم ئىشىك قاقتى، زىجۇەن قۇلاق سېلىپ بېقىپ كۈلۈپ كەتتى:

— باۋيۈيىنىڭ ئاۋازىغۇ بۇ، ھەرقاچان ناماقۇل بولۇپ كەلگەن نېمە.

— ئىشىكنى ئاچماڭلار ! — دېدى دەييۇي.

— خېنىم، يەنە ناماقۇل ئىش قىلىۋاتىدىلا ! ھاۋا شۇنداق قىزىق تۇرسا، پىژغىرىم ئاپتاپتا ئۇنىڭغا ئىسسىق ئۆتۈپ قالسا قانداق بولىدۇ ! — دەپلا زىجۇەن چىقىپ ئىشىكنى ئاچتى. راست دېگەندەك باۋيۈي ئىكەن، ئۇنى ئۆيگە باشلىغاچ مۇنداق دېدى:

— باۋيۈي غوجامنى ئەمدى ئىشىكىمىزگە ئىككىنچى ئاياغ باسمايدۇ، دەپتىكەنمەن، ئۆزلىرى يەنە كېلىپ قاپتىلا.

— سىلەرزە، كىچىككىنە ئىشنى يوغىنىتىۋېتىدىكەنسىلەر، ھېچقانداق گەپ ئۆتمىسە، نېمىشقا كەلمىگۈدەكمەن؟ — دېدى باۋيۈي كۈلۈپ، — مەن ئۆلسەممۇ روھىم كۈنىگە يۈز قېتىم كېلىپ تۇرىدۇ، سىڭلىم ياخشى بولۇپ قالغاندۇ؟

— كېسىلى تۈزىلىپ قالدى، خاپىچىلىقى بېسىلمايۋاتىدۇ.

— ئۇقىمەن، نېمە خاپىچىلىقى بولاتتى ! — دەپ قويۇپ، ئىچكىرىگە كىردى. دەييۇي كارىۋاتتا يىغلاپ ئولتۇراتتى.

دەييۇي ئەسلىدە يىغلىمىغانىدى، باۋيۈينىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كۆز يېشىنى توختىتالمىدى. باۋيۈي كۈلگىنىچە كارىۋات يېنىغا كەلدى:

— سىڭلىم، تەن ساقلىقىڭىز ئوبدان بولۇپ قالغاندۇ؟

دەييۇي يېشىنى ئېرتىش بىلەن بولۇپ، جاۋابمۇ بەرمىدى. باۋيۈي كارىۋاتنىڭ لېۋىدە ياندىپ ئولتۇرۇپ، كۈلۈپ تۇرۇپ:

— مەندىن قېيىدىمايدىغانلىقىڭىزنى بىلىمەن، لېكىن مەن كەلمەي قويسام، باشقىلار بىزنى تاكاللىشىپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ قالىدۇ. ئۇلارنىڭ سۆلھى ـ سالا قىلىپ قويۇشىنى كۈتۈپ تۇرساق، ئۇ چاغدا ئارىمىزغا سوغۇقچىلىق چۈشۈپ قالامدۇ؟

ئۇنىڭدىن كۆرە، ئۇرامسىز ـ تىللامسىز، نېمىلا قىلسىڭىز قىلىڭ، لېكىن مېنى تاشلىۋەتمىسىڭىزلا بولدى! ـــ دېدى. ئاندىن كەينى ـ كەينىدىن يىگىرمە ـ ئوتتۇز قېتىمچە «ئوبدان سىڭلىم» دەۋەردى.

دەييوي ئەسلىدە ئىككىنچى باۋيۈينىڭ يۈزىگە قارىمايمەن دېگەن يەرگە كەلگەنىدى. ئەمدى باۋيۈينىڭ «باشقىلار بىزنى تاكاللىشىپ قېلىپ ئارىسىغا سوغۇقچىلىق چۈشكەن ئوخشايدۇ دەپ قالمىسۇن» دېگەن گېپىنى ئاڭلاپ، باشقىلارغا قارىغاندا بۇ ماڭا يېقىن ئىكەن، دېگەن چۈشەنچىگە كەلدى ـ دە، يەنە ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي يىغلىۋەتتى:

ـــ سىزمۇ مېنى گوللىمايلا قويۇڭ! بۇنىڭدىن كېيىن مەنمۇ سىزگە يېقىنلاشمايمەن، مېنى كەتكەنگە چىقىرىۋەتسىڭىزلا بولدى، ـــ دېدى.

ـــ نەگە كېتىسىز؟ ـــ دەپ سورىدى باۋيۈي كۈلۈۋېتىپ.

ـــ ئۆيۈمگە.

ـــ مەنمۇ بىللە كېتىمەن.

ـــ ئۆلۈپ قالسامچۇ؟

ـــ ئۆلۈپ قالسىڭىز راھىب بولۇپ كېتىمەن.

دەييوي بۇ گەپ بىلەن ئۆڭسۈلى قالماي:

ـــ جېنىڭىزدىن تويغان ئوخشايسىز! نەدىكى قاملاشمىغان گەپنى قىلىدىكەنسىز! سىزلەرنىڭكىدە بىرقانچە يېقىن ئېگىچە ـ سىڭىللىرىڭىز بارغۇ! ئەتە ـ ئۆگۈن شۇلار ئۆلۈپ قالسا، يالغۇز جېنىڭىزغا قانچە راھىب بولالامچىدىڭىز؟ مۇشۇ گېپىڭىزنى باشقىلارغا دەپ كۆرەي، شۇلار باھا بېرىپ باقسۇنچۇ، ـــ دېدى.

باۋيۈي قاملاشمىغان گەپ قىلىپ قويغانلىقىنى سېزىپ، پۇشايماننى ئالدىغان قاچا تاپالماي، بىردىنلا ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى ۋە بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئۈن دېمەستىن تۇرۇۋېلا قالدى. خەيرىيەت، ئۆيدە باشقا ئادەم يوق ئىدى. دەييوي ئۇنىڭغا تىكىلگىنىچە قاراپ تۇرۇپ قېلىپ، ئاچچىقىدا «ھەي ...» دېدى ـ

يۇ، ئاغزىدىن گېپىنى چىقىرالمىدى. ئۇ باۋيۈينىڭ يۈزى كۆپچۈپ كۆكىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، چىشلىرىنى غۇچۇرلاتقان هالدا ئاچچىقى بىلەن ئۇنىڭ پېشانىسىگە بىرنى تۇرتتى ـ دە:

— سىزنىزە... ـ دېدى ـ يۇ، ئارقىدىن يەنە ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ ۋە كۆز يېشىنى ياغلىقى بىلەن سۈرتكىلى تۇردى.

باۋيۈينىڭ كۆڭلى تۈگىمەس دەرد بىلەن تولغاندى، ئۇنىڭ ئۈستىگە خاتا گەپ قىلىپ قويغانلىقىغا پۇشايمان قىلىۋاتاتتى. دەيىيۈينىڭ ئۇنى تۈرتۈپ قويۇپ دەيدىغان گېپىنى دېيەلمەي، ئاھ ئۇرۇپ يىغلىۋەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، بۇنىڭمۇ كۆڭلى ئېرىدى ـ دە، كۆزىدىن ئىختىيارسىز ياش تامچىلىدى. ياغلىقىنى ئۇنتۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن، سۈرتىدىغان ياغلىق تاپالماي، يېڭى بىلەن سۈرتۈشكە باشلىدى.

دەيىيۈي يىغلاۋاتقان بولسىمۇ، باۋيۈينىڭ يېڭىلا كىيگەن قىزغۇچ بىنەپشە رەڭ شايى كۆڭلىكىنىڭ يېڭىدە يېشىنى سۈرتۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىپ، ئۆزىنىڭ يېشىنى ئېرتقاچ كەينىگە بۇرۇلۇپلا ياستۇقىغا يېپىلغان دۇردۇن ياغلىقنى ئېلىپ باۋيۈينىڭ كۆكسىگە قارىتىپ ئاتتى ـ دە، گەپمۇ قىلماي، يۈزىنى ئېتىۋېلىپ يىغىسىنى يىغلاۋەردى. باۋيۈي تاشلاپ بەرگەن ياغلىقنى كاپلا قىلىپ ئېلىپ يېشىنى سۈرتتى، تېخىمۇ يېقىنراق كېلىپ، ئۇنىڭ قولىدىن تارتىپ كۈلدى:

— مېنىڭ ئىچ ـ باغرىم سىيرىلىپلا كەتتى، يىغلاۋېرىدىكەنسىز. يۈرۈڭ، ئىككىمىز ئۇلۇغ مومامنىڭ يېنىغا چىقايلى.

— كىم سىزگە ئۇ يەرگە بارىمەن دەپتۇ! — دەپ قولىنى سىلكىۋەتتى دەيىيۈي، — كۈندىن ـ كۈنگە چوڭ بولۇۋاتىدۇ، تېخىچە يۈزى قېلىنلىق قىلىدۇ، قائىدە ـ يوسۇنىمۇ ئۇقمايدۇ ...

گېپىنىڭ ئايىغى تۈگىمەيلا، بىركىمنىڭ «ئەپلىشىپ قاپتۇ» دېگىنى ئاڭلاندى، باۋيۈي بىلەن دەيىيۈي بىخەستەلىكتە تۇرغاچقا،

چۆچۈپ كېتىپ كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىۋىدى، فېڭجيې ئىلدام مېڭىپ كىرىپ كېلىۋېتىپتۇ.

— ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم ئۇ يەردە ئادا - جۇدا بولۇپ، ئاغرىنىپ ئولتۇرىدۇ، — دېدى كۈلۈپ فېڭجيې، — سىلەرنى ئەپلىشىپ قالدىمىكىن، بېرىپ كۆرۈپ كەل دېگەنىدى، مەن «بېرىشىنىڭ هاجىتى يوق، ئۈچ كۈنگە قالمايلا ئەپلىشىپ قالىدۇ» دېسەم، ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىم مېنى «هۇرۇن» دەپ كايىدى. كەلسەم، مانا، مېنىڭ دېگىنىمدەكلا بوپتۇ، ئاراڭلاردا تاكاللاشقۇدەك هېچ ئىش يوققۇ! ئۈچ كۈن ئوبدان ئۆتسەڭلار ئىككى كۈن باتىنىشىپ قالىدىكەنسىلەر! سىلەرمۇچۇ، چوڭ بولغانسېرى كەينىڭلارغا يېنىپ كېتىۋاتىسىلەر! مۇنداق قول تۇتۇشۇپ يىغلىشىدىغان ئادەم نېمىشقا تۇنۇگۈن چۈجە - خورازدەك بىر - بىرىڭلارغا هۇرپىيىشىسىلەر؟ يەنە نېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر، يۈرۈڭلار، مەن بىلەن ئۇلۇغ ئاغىچا خېنىمنىڭ يېنىغا چىقىڭلار، مومىمىزنىڭمۇ كۆڭلى تىنسۇن، — فېڭجيې شۇنداق دەپلا دەييۈينىڭ قولىدىن تارتىپ ماڭدى. دەييۈي كەينىگە قاراپ دېدەكلىرىنى چاقىردى، ئۇلاردىن بىرسىمۇ كۆرۈنمىدى.

— ئۇلارنى چاقىرىپ نېمە قىلاتتىڭىز، خىزمىتىڭىزگە مانا مەن تۇرۇپتىمەنغۇ، — دېدى فېڭجيې ۋە ئۇنى قولىدىن تارتقىنىچە مېڭىۋەردى. باۋيۈي كەينىدىن ماڭدى. باغ دەرۋازىسىدىن چىقىپ جيا ئانىنىڭ يېنىغا كىرىشتى.

— بۇلارنىڭ غېمىنى يېمىسىلىمۇ بولىدۇ، ئۆزلىرى ئەپلىشىپ قالىدۇ دېسەم، بۇزرۇكۋار ئانىمىز ئىشەنمەي، مېنى بېرىپ باق دەپ تۇرۇۋالدىلا. بۇلارنى ئەپلەشتۇرۇپ قوياي دەپ شاپاشلاپ بارسام، ئىككىسى بىر - بىرىگە ناماقۇل بولۇپ ئولتۇرۇشۇپتۇ، خۇددى قۇرغۇي كەپتەر تۇتۇۋالغاندەك، ئىككىسىنىڭ قوللىرى كىرىشىپلا قاپتۇ! بۇلارنى ئەپلەشتۇرۇپ قويۇشنىڭ هېچ هاجىتى قالماپتۇ!

— بۇ گەپ بىلەن ئۆيدىكىلەرنىڭ هەممىسى كۈلۈشۈپ

كەتتى. بۇ چاغدا باۋچەيمۇ شۇ يەردە ئىدى، دەييۈي بولسا لام ـ جىم دېمەستىن جيا ئانىنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى. باۋيۈي دەيدىغانغا گەپ تاپالماي باۋچەيگە قاراپ كۈلۈپ:

— ئاكامنىڭ قۇتلۇق كۈنىدە قېرىشقاندەك تاۋىم بولماي قېلىپ، سوۋغا قىلىش بۇياقتا تۇرسۇن، ھەتتا بېرىپ باشمۇ قويالمىدىم. ئاكام مېنىڭ كېسەل بولۇپ قالغانلىقىمنى ئۇقماستىن، مېنى باھانە كۆرسىتىپ كەلمىدى دەپ قالغاندۇ. ئاچا، ئەتە قولىڭىز بوشاپ قالسا، مەن ئۈچۈن گەپ قىلىپ قويسىڭىز، — دېدى.

— ئۇنداق قىلىشمۇ ئوشۇقچە ئىش، — دېدى باۋچەي كۈلۈپ، — بارغۇڭىز بولسىمۇ، سىزنى ئاۋارە قىلىشقا پېتىنالمايمىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز بىتاپ بولۇپ قالغان تۇرسىڭىز. ئاكا ـ ئۇكىلار ھەمىشە بىللە ئۆتۈۋاتقان يەردە، بۇنداق خىيالدا بولسىڭىز بىر ـ بىرىنى يات كۆرگەنلىك بولۇپ قالىدۇ!

— ئەھۋالنى ئۇقۇپ مېنى كەچۈرسىڭىزلا بولىدۇ، — دېدى يەنە كۈلۈپ باۋيۈي، — نېمىشقا ئويۇن كۆرگىلى بارمىدىڭىز؟

— ئىسسىقتىن قاچتىم، ئىككى پەردە ئويۇن كۆرۈۋىدىم، ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتتى، كېتەي دېسەم مېھمانلار ئۇزاشمىدى. نائىلاج مىجەزىم يوق دېگەن باھانە بىلەن ئۆزۈمنى چەتكە ئالدىم.

باۋيۈي بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئوڭايسىزلاندى ـ دە، خىجالەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن گەپنى بۇراپ كۈلدى:

— ئاق ـ سېمىز بولغىنىڭىز ئۈچۈن ئىسسىقتىن قاچقانسىز ـ دە، خەقنىڭ سىزنى خانىش ياڭ گۇيفېيغا ئوخشاتقىنى بىكار ئەمەس ئىكەن.

بۇ گەپكە باۋچەي ھۆپپىدە قىزىرىپ، تېرىكمەكچىمۇ بولدى، لېكىن ئەپ كۆرمىدى. بىرپەس ئويلىنىپ كۆردى. شۇنىڭدىمۇ يۈزىنى كۆتۈرەلمەي، سوغۇققىنا كۈلۈپ قويۇپ:

— مەنغۇ ياڭ گۇيفېيغا ئوخشىغانمۇ بولاي، شۇغىنىسى ياڭ گوجۇڭ[1] بولۇشقا يارايدىغان نە ئاكام، نەم ئۇكام يوق ـ دە، — دەپ تۇراتتى، چۆرە قىز جىڭئېر يەلپۈگۈچنى تاپالماي باۋچەيدىن كۈلۈمسىرەپ سوراپ قالدى:

— ھەرقاچان باۋچەي خېنىم تىقىپ قويغان نېمە، ئوبدان خېنىم، ياندۇرۇپ بەرگەن بولسىلا!

— كۆزۈڭگە باق، سەن! — دەپ ۋارقىرىدى باۋچەي قولىنى شىلتىپ، — مېنىڭ بىركىم بىلەن ئويناشقانلىقىمنى كۆرگەنمىدىڭ؟ ھەر كۈنى سەن بىلەن ھىجىيىشىپ يۈرىدىغان خېنىم قىزلاردىن سورا!

بۇ گەپ بىلەن جىڭئېر قېچىپ چىقىپ كەتتى. باۋيۈي يەنە قاملاشمىغان گەپ قىلىپ قويغانلىقىنى سېزىپ، شۇنچە كىشى تۇرغان يەردە بايا دەييۈينىڭ ئالدىدا بولغان خىجالەتچىلىكىدىنمۇ بەكرەك ئوڭايسىزلاندى ـ دە، شارتلا بۇرىلىپ، گەپنى يوپۇتۇش ئۈچۈن باشقىلارنىڭ يېنىغا كەتتى.

باۋيۈينىڭ باۋچەينى زاڭلىق قىلغانلىقىدىن دەييۈي ئىنتايىن مەمنۇن بولدى، ئەمدىلا گەپ قىستۇرۇپ كۈلكىگە قوياي دەپ تۇراتتى، جىڭئېر يەلپۈگۈچنىڭ ئىزدەك ـ سورىقىنى قىلىپ قويۇپ، باۋچەي تەگەپ بايىقى ئىككى ئېغىز گەپنى قىلدى، شۇڭا دەييۈي گەپنى يۆتكىدى:

— باۋچەي ئاچا، سىزنىڭ كۆرگىنىڭىز قايسى ئىككى ئويۇن ئىدى؟

باۋچەي دەييۈينىڭ چىرايىدىن مەمنۇن بولغانلىقىنى پەملەپ، ھەرقاچان باۋيۈينىڭ زاڭلىق قىلىپ دېگەن گېپى بۇنىڭ كۆڭلىگە ياققان بولسا كېرەك، دېگەن يەرگە كەلگەنىدى. بىردىنلا دەييۈي ئويۇننىڭ گېپىنى سوراپ قالغانلىقتىن:

— لى كۈي سۇڭ جياڭنى تىللاپ قويۇپ، كەينىدىن ناماقۇل

① ياڭ گوجۇڭ — خانىش ياڭ گۇيفېينىڭ ئاكىسى، تاڭ سۇلالىسىنىڭ شۈەنزۇڭ خان ۋاقتىدا باش ۋەزىر بولغان.

بولغانلىقىنى كۆردۈم، — دەپ جاۋاب بەردى كۈلۈپ.

— ئاچا، سىزنىڭ قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە بولغان نەرسىلەردىن بىلمەيدىغىنىڭىز يوق ئىدى، — دېدى كۈلۈپ باۋيۈي، — نېمىشقىدۇر مۇشۇ ئويۇننىڭ نامىنى ئۇقماي، بىرمۇنچە گەپ قىلىپ كەتتىڭىز. ئۇ ئويۇننى «گۇناھىنى تونۇپ ئەپۇ سوراش» دەپ ئاتايدۇ.

— ھە، بۇنى «گۇناھىنى تونۇپ ئەپۇ سوراش» دەيدىكەن-دە! — دېدى باۋچەي كۈلۈپ قويۇپ، — سىلەر قەدىمدىن ھازىرغىچە بولغان ئىشلاردىن خەۋىرىڭلار بولغىنى ئۈچۈن، «گۇناھىنى تونۇپ ئەپۇ سوراش» نى بىلىسىلەر، مەن «گۇناھىنى تونۇپ ئەپۇ سوراش» دېگەننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئۇقمايدىكەنمەن.

بۇ گەپنىڭ ئايىغى چۈشە-چۈشمەيلا، باۋيۈي بىلەن دەييۈينىڭ كۆڭلىگە دەز كەتتى-دە، ئىززا تارتقىنىدىن قىزىرىپ كېتىشتى. فېڭجيېنىڭ بۇ جەھەتتىن ساۋاتى بولمىسىمۇ، لېكىن بۇ ئۈچەيلەننىڭ تۇرقىدىن گەپنىڭ تېگىگە يەتتى بولغاي، شۇڭا كۈلۈپ قويۇپ:

— ھاۋا شۇنداق ئىسسىق تۇرسا، كىممۇ خام زەنجىۋىل يېگەندۇ؟ — دېدى. كۆپچىلىك بۇ گەپنى چۈشەنمەي:

— ھېچكىم خام زەنجىۋىل يېمىگەن، — دېيىشتى.

فېڭجيې مەڭزىنى سىلاپ تۇرۇپ، ھەيران قالغان بولۇپ:

— ھېچكىم خان زەنجىۋىل يېمىگەن بولسا، نېمىشقا مۇنداق ئاچچىق بولۇپ كەتتىكىنە؟ — دېدى.

باۋيۈي بىلەن دەييۈي بۇ گەپتىن تېخىمۇ ئوڭايسىزلاندى. باۋچەي يەنە گەپ قىلماقچى بولۇۋىدى، باۋيۈينىڭ بەكمۇ خىجىل بولۇپ تەلەتىنىڭ ئۆزگەرگىنىنى كۆرۈپ، كۈلۈپ قويۇپ ئېغىز ئاچمىدى. باشقىلارمۇ بۇ تۆتىنىڭ گەپلىرىنى ھېچ چۈشىنىشەلمەي كۈلۈپلا قويۇشتى.

بىردەمدىن كېيىن باۋچەي بىلەن فېڭجيې چىقىپ كېتىشتى.

— ئەمدى مەندىنمۇ يامان ئادەم بارلىقىنى بايقىغانسىز، —

دېدى دەيىۆي باۋيۆيگە، ــ ھەممىلا ئادەم مېنىڭدەك بىغەرەزمىدى، خەق ھەرنېمە دەۋېرىدىغانغا !

باۋچەينىڭ رەنجىپ قالغىنىدىن باۋيۆينىڭ كەيپى قېچىپ تۆراتتى، ئۆنىڭ ئۆستىگە دەيىۆي بۆنداق دېگەنلىكى ئۆچۆن تېخىمۆ ئەرۋاھى ئۆچتى. بىر ـ ئىككى ئېغىز گەپ قىلماقچىمۆ بولدى، لېكىن دەيىۆينى رەنجىپ قالمىسۆن دەپ، گېپىنى ئىچىگە يۆتۆۋەتتى ـ دە، سۆلىشىپ ئۆدۆل چىقىپ كەتتى.

راسا تومۆز پەيتى، ئۆنىڭ ئۆستىگە ئەتىگەنلىك غىزا ۋاقتىمۆ ئۆتۆپ كەتكەنىدى، ھەممە خانىلاردىكى غوجايىنلار بىلەن چاكارلارنىڭ تولىسى كۆننىڭ ئۆزۆنلۆقىدىن ئېرىنىپ قالغانىدى. باۋيۆي قولىنى كەينىگە قىلىپ، بارغانلا يېرىدە ئۆن ـ تىن ئاڭلىمىدى. جيا ئانىنىڭ يېنىدىن چىقىپ غەربكە قاراپ مېڭىپ، دەھلىزدىن ئۆتۆپ فېڭجيېنىڭ ھويلىسىغا كېلىپ قالدى. ھويلا ئىشىكىگە كېلىپ قارىۋىدى، ئىشىك تاقاق ئىكەن، فېڭجيې ئادىتى بويىچە ھاۋا ئىسسىق كۆنلىرى چۆشتە بىردەم ئارام ئالىدىغانلىقىنى ئۆ بىلەتتى، شۆڭا كىرىشنى ئەپ كۆرمەي، يان ئىشىك بىلەن ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ تۆر ئۆيىگە كەلدى. ئۆ يەردە بىرقانچە چۆرىلەر قوللىرىدا يىپ ـ يىڭنە تۆتقان پېتىچە مۆگدىشىپ ئولتۆراتتى، ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ئىچكىرىسىدە سۆرۆن كارىۋاتتا ئۆخلاۋاتاتتى، جىنچۆەر يېنىدا خېنىمنىڭ پۆتىنى تۆتۆپ ئۆيقۆسىراپ ئولتۆراتتى.

باۋيۆي ئاستا بېسىپ ئۆنىڭ يېنىغا كېلىپ، قۆلىقىدىكى ھالقىسىنى تارتىشىغا جىنچۆەر كۆزىنى ئېچىپ، باۋيۆينى كۆرۆپ قالدى. باۋيۆي پىچىرلاپ:

ــ مۆشۆنداق مۆگدەپ ئولتۆرامتىڭ؟ ــ دەپ كۆلدى. جىنچۆەر تۆمشۆقىنى ئۆچلايتىپ كۆلۆپلا قويدى ۋە ئۆنى چىقىپ كېتىشكە قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ قويۆپ، يەنە كۆزىنى يۆمۆۋالدى. باۋيۆينىڭ ئۆنىڭغا ئىشتىياقى چۆشۆپ، ئاستاغىنا

ۋاڭ ئاغىچا خېنىمغا سەپسالدى. خېنىمنىڭ كۆزى يۇمۇق ئىدى. باۋيۇي يېنىدىكى ھەمىنىدىن خۇشبۇي سالقىنلىق كۇمۇلىسىدىن بىر دانە ئېلىپ، جىنچۇەرنىڭ ئاغزىغا سېلىپ قويدى، جىنچۇەرمۇ كۆزىنى ئاچمايلا شۇمۇۋەردى. باۋيۇي يېقىنراق كېلىپ ئۇنىڭ قولىدىن تارتىپ:

— مەن ئانامغا دېسەم، ئىككىمىز بىللە بولساق قانداق؟ — دېدى ئاستاغىنا كۇلۇپ.

جىنچۇەر ئۈنچىقمىدى.

— ئانام ئويغانغاندىن كېيىن دەيمەن، — دېدى باۋيۇي.

جىنچۇەر كۆزىنى ئېچىپ باۋيۇينى ئىتتىرىۋەتتى ۋە:

— نېمىگە مۇنچە ئالدىرايسىز؟ — دېدى كۇلۇپ، — «ئالتۇن ئۇزۇك قۇدۇقتا، كېرەك بولسا قولۇڭدا» دېگەن ماقالنىمۇ چۈشەنمەمسىز؟ سىزگە ئەپلىك بىر يول كۆرسىتەي: شەرقىي كىچىك ھويلىغا بېرىپ، جيا خۇەن غوجا بىلەن سەييۈەننى قولغا چۈشۈرۈڭ.

— ئۇنىڭ بىلەن نېمە كارىم! بىز ئۆز گېپىمىزنى قىلىشايلى، — دېدى كۇلۇپ باۋيۇي.

شۇ ئەسنادا ۋاڭ ئاغىچا خېنىم بۇيانغا ئۆرۈلۈپلا قوپقان پېتى، جىنچۇەرنىڭ يۈزىگە بىر كاچات سالدى ۋە:

— شەرمەندە جالاپ! بىر ئوبدان بەگزادىلەرنى سەنلەر بۇزۇۋېتىشتىڭ! — دەپ تىللىدى.

ۋاڭ ئاغىچا خېنىم قوپۇشى بىلەن تەڭ باۋيۇي غىپىلا قىلىپ تىكىۋەتتى. جىنچۇەر بىر مەڭزىدىن ئوت يانغاندەك بولۇپ، زۇۋان سۈرەلمەي تۇرۇپلا قالدى. شۇ ئارىدا چۆرىلەر ۋاڭ ئاغىچا خېنىمنىڭ ئويغانغانلىقىنى بىلىپ دەررۇ كىرىپ كېلىشتى:

— يۈيچۈەر، ئاناڭنى قىچقىرىپ كەل، ئاچاڭنى ئاچىقىپ كەتسۇن، — دەپ ۋارقىرىدى ۋاڭ ئاغىچا خېنىم.

جىنچۈەر بۇ گەپ بىلەن ئالمان ـ تالمان يۈكۈنۈپ تۇرۇپ يىغلاشقا باشلىدى:

ــ ئىككىنچى ئۇنداق قىلمايمەن! خېنىم، ئۇرامدىلا ــ تىللامدىلا، قانداقلا جازا بەرسىلە مەيلىلىرى، مېنى قوغلاپ چىقارمىسىلا ماڭا چەكسىز شەپقەت ياغدۇرغان بولىدىلا! مەن خېنىمنىڭ ھۇزۇرىدا بولغىلى ئون يىلدىن ئاشتى، ئەمدى بولغاندا قوغلاپ چىقىرىۋەتسىلە، يۈزۈمنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرىمەن!

ۋاڭ ئاغىچا خېنىم كەڭ قورساق، شەپقەتلىك ئايال بولۇپ، چۆرىلەرگە بىرەر قېتىممۇ قول تەگكۈزۈپ باقمىغانىدى. بۈگۈن جىنچۈەرنىڭ مۇنداق شەرمەندىچىلىكىنى كۆرۈپ قالدى، ئادەتتە بۇنداق ئىشلارنى بەك يامان ئالاتتى، شۇڭا ئاچچىقىنى باسالماي بىر كاچات سالدى ۋە بىرنەچچە ئېغىز تىللىۋەتتى. جىنچۈەر ھەرقانچە يالۋۇرۇپ باققان بولسىمۇ، ئۇنى ئېلىپ قېلىشقا ئۇنىمىدى. ئاخىر جىنچۈەرنىڭ ئانىسى بەي ئايلا ئۇنى ئېلىپ چىقىپ كېتىشكە كەلدى، جىنچۈەر ئىزا ــ ئاھانەت بىلەن چىقىپ كەتتى. بۇ گەپ شۇ يەردە قالسۇن.

ۋاڭ ئاغىچا خېنىم ئويغىنىپ قالغاندىن كېيىن، باۋيۈي خىجىل بولۇپ ئالدىراپ نەزەر باغقا كىرىپ كەتتى. كۈن قىيام بولغان، ھەممە يەرگە دەل ــ دەرەخلەرنىڭ سايىلىرى چۈشكەن، تومۇزغىلارنىڭ چىرىلداشلىرىدىن باشقا ھېچقانداق ئاۋاز ۋە ئىنس ــ جىنسدىن ئەسەر يوق. قىزىلگۈل بېدىشىگە كېلىشكە بىركىمنىڭ ئۆپكىدەپ يىغلاۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى. باۋيۈينىڭ كۆڭلىگە شەك چۈشۈپ، تۇرۇپ قۇلاق سالدى. دېگەندەك، بېدىش تۈۋىدە بىركىمنىڭ بارلىقى مەلۇم بولدى. دەل بەشىنچى ئاي ۋاقتى، قىزىلگۈل راسا بۈزغۇنلاپ ئېچىلغان پەيت ئىدى. باۋيۈي چۇغلۇق قاشىنىڭ ئارىلىقىدىن ئاستا كۆز يۈگۈرتۈۋىدى، گۈل تۈۋىدە بىر قىز زوڭزىيىپ چېچىغا قىسىدىغان تۈرگۈچ بىلەن يەرگە سىزغاچ ئېسەدەپ كۆز يېشى قىلىۋاتاتتى.

باۋيۈي كۆڭلىدە، «بۇمۇ خۇددى قەلەم قاشقا ئوخشاش بۇ يەرگە

گۈل بەرگىلىرىنى كۆمۈشكە كەلگەن بىر مەستانە قىز ئوخشىمامدۇ؟» — دەپ ئويلاندى ۋە ئۆزىچە كۈلۈپ قويدى، — «بۇمۇ راستلا گۈل بەرگىلىرىنى كۆمەكچى بولغان بولسا، بۇ خۇددى قوشنا قىزنىڭ شىشىنىڭ قېشىنى تۈرۈشىنى دوراپ ① يېڭى قىلىق چىقىرىمەن دەپ تېخىمۇ سەتلىشىپ كەتكىنىدەك بىر ئىش بوپتۇ ـ دە.» شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۇ قىزغا «دەييۇي قىزنى دورىمايلا قوي» دېمەكچى بولدى، لېكىن بۇ گەپنى ئاغزىدىن چىقىرا ـ چىقارمايلا، يەنە بىر نەزەر سېلىۋىدى، ئۇ چۆرە قىزلاردىن ئەمەس، بەلكى باشقا بىر يات قىز بولۇپ، ئون ئىككى ئويۇنچى قىزنىڭ بىرىسىدەك قىلدى. لېكىن، ئۇنىڭ ئەر، ئايال، تەرسا ياكى ھەييار رولىرىدىن قايسىسىنى ئورۇنلايدىغان قىز ئىكەنلىكىنى پەرق ئېتەلمىدى.

باۋيۈي دەرھال ئاغزىنى يۇمۇۋېلىپ: «ھەرھالدا تەنتەكلىك قىلماپتىمەن. ئۆتكەن ئىككى دورەمدە تەنتەكلىك قىلىپ قويۇپ، قەلەم قاشمۇ خاپا بولغان، باۋچەيمۇ رەنجىپ قالغان، ئەمدى ئۇلارنى يەنە رەنجىتىپ قويسام، تېخىمۇ سەتچىلىك بولىدۇ» دېگەن ئويغا كەلدى ۋە بۇ قىزنى تونۇيالمىغانلىقى ئۈچۈن ئەپسۇسلاندى. يەنە سەپسېلىپ قارىغاندى، ئۇ قىز قاشلىرى تاغدىكى باھار بۇلۇتىدەك تۈزۈلگەن، كۆزلىرى كۈل سۇيىدەك تىنىق، يۈزى جۇدەڭ، بېلى ئىنچىكە، قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن قىز بولۇپ، دەييۇينىڭ تۇرقىغا خېلىلا ئوخشاپ كېتەتتى. باۋيۈي ئۇنى تاشلاپ كېتىشكە كۆزى قىيماي تىكىلىپ قاراپ تۇرىۋەردى. ئۇ قىز ئالتۇن تۈرگۈچ بىلەن يەرنى چىجىغان بولسىمۇ، لېكىن يەرنى قېزىپ چېچەك كۆممەستىن، توپىغا خەت يېزىۋاتاتتى.

---

① «قوشنا قىزنىڭ شىشىنىڭ قېشىنى تۈرۈشىنى دورىشى» — قەدىمكى زاماندا، گۈزەل ئايال شىشى كېسەل سەۋەبىدىن ھەمىشە قېشىنى تۈرۈۋالىدىكەن، يان قوشنىسىنىڭ قىزى ئۇنىڭ قىلىقىنى زورۇقۇپ دوراپ كۈلكىگە قالغانىكەن. كېيىن بۇ «قاغا كەكلىكنىڭ مېڭىشىنى دورايمەن دەپ، ئۆز مېڭىشىنى ئۇنتۇپ قاپتۇ» دېگەندەك، ئېتىقسىز دوراشنىڭ تەمسىلى بولۇپ قالغان.

باۋيۈي ئۇ قىزنىڭ تۇرگۈچ بىلەن توپىغا سىزىشىغا تاكى تىك، چېكىت، ئىلمەك سىزىقلىرىغىچە قاراپ تۇرۇپ بىر ـ بىرلەپ ساندى، يازغىنى ئون سەككىز سىزىقلىق خەت بولۇپ چىقتى. ئاندىن ئۆزىنىڭ ئالىقىنىغا بارمىقى بىلەن بايىقى قىزنىڭ قەلەم تارتىش تەرتىپى بويىچە سىزىپ، قانداق خەت ئىكەنلىكىنى تاپماقچى بولدى. يېزىپ بېقىۋىدى، قىزىلگۈل مەنىسىدىكى (蔷) (چياڭ) دېگەن خەت بولۇپ چىقتى. باۋيۈي: «ھەرقاچان بۇمۇ شېئىر ـ نەزم يازماقچى بولسا كېرەك. مۇشۇ گۈلنى كۆرۈپ ئىلھام ئالغان ياكى كاللىسىغا بىر ـ ئىككى مىسرا كېلىپ قالغان ـ دە، ئىشتىياقى قوزغىلىپ، ئۇنتۇپ قالماي دەپ يەرگىلا يېزىپ كۆرۈپ باققان. قېنى ئاخىرىدا يەنە نېمىلەرنى يازاركىن» دەپ ئويلاندى ـ دە، يەنە قارىدى. بايىقى قىز يەنىلا شۇ يەردە سىزىپ ئولتۇراتتى، سىزغىنى يەنىلا شۇ «چياڭ» دېگەن خەت ئىدى.

ئۇ قىز مەستانىلىك بىلەن «چياڭ»دىن بىرنى يېزىپ بولۇپ، يەنە بىرنى يازدى. شۇنداق قىلىپ، بىرقانچە ئوننى يېزىۋەتتى. ئۇستىدىن قاراپ تۇرغان باۋيۈيمۇ مەستانىلىك بىلەن قادىلىپلا قالدى، ئىككىلا كۆزىنى تۇرگۈچىنىڭ قىمىرلىشىدىن ئۈزمىدى. كۆڭلىدە: «بۇ قىزنىڭ ئاغزىدىن چىقىرالمايۋاتقان بىر يۈرەك سىرى بار ئوخشايدۇ، شۇڭا مۇشۇنداق قىلسا كېرەك. سىرتىدىن بۇنداق كۆرۈنگىنى بىلەن، ئىچىدە قانچىلىك قىينىلىۋاتىدىكىن! ئەپتىدىن قارىغاندا، شۇنچە زەئىپ تۇرۇقلۇق، بۇنچىلىك دەردنى ئىچىگە قانداقمۇ سىغدۇرغاندۇ؟ ھەسسىنە، دەردىڭنى تارتىشىپ بېرەلمەيمەن ـ دە !» دەپ ئويلاندى.

تومۇزدا ھاۋانىڭ قارارى بولمايدۇ، پارچە بۇلۇتلاردىنمۇ يامغۇر يېغىۋېرىدۇ. بىردىنلا سوغۇق شامال كېلىپ، يامغۇر شارىلداپ قۇيۇۋەتتى. باۋيۈي قاراپ تۇراتتى، بايىقى قىزنىڭ بېشىدىن قۇيۇلغان يامغۇر بىردەمدىلا ئېگىن ـ ئايىغىنى چىلىق ـ چىلىق سۇ قىلىۋەتتى. باۋيۈي: «يامغۇر يېغىۋاتسا، مۇشۇ ئەپتى بىلەن ئۇ

قاتتىق يامغۇرغا قانداقمۇ چىداشلىق بېرەر» دېگەن ئويغا كەلدى ـ دە، ئۆزىنى تۇتالماي:

ــ بولدى، يازما، قارا، ئۇستىبېشىڭ ھۆل بولۇپ كەتتى، ــ دېدى.

بايىقى قىز چۆچۈپ كېتىپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىۋىدى، گۈللۈكنىڭ تېشىدا بىركىم «بولدى يازما» دەۋېتىپتۇ. باۋيۇينىڭ ھۆسنى چىرايلىق، ئۇنىڭ ئۇستىگە گۈللەر باراقسان، باۋيۇينى ئاستى ـ ئۇستىدىن گۈللەرنىڭ شاخ ـ يوپۇرماقلىرى توسۇۋالغان بولغاچقا، يۈزىنىڭ سىڭار يېنىلا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ قىز ئۇنىڭ باۋيۇي ئىكەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي، ئۇنىمۇ بىر قىز ئوخشايدۇ دەپ چاغلاپ:

ــ مېنى غەپلەتتىن ئويغاتقانلىقىڭىز ئۈچۈن رەھمەت، ئاچا، سىزنىڭمۇ ئۈچىڭىزدا يامغۇردىن دالدا قىلغۇدەك نەرسىڭىز يوق ئىكەنغۇ؟ ــ دېدى.

بۇ گەپ باۋيۇينى سەگەكلەشتۈردى. ئۇ «ۋۇي !» دەپلا بەدىنىنىڭ مۇزلىغانلىقىنى سەزدى ۋە شۇئان ئۇستىبېشىغا قاراپ ئۆزىنىڭ كىيىملىرىنىڭمۇ ھۆل بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆردى ـ دە، «بولماپتۇ» دەپ، يۈگۈرگىنىچە ئارامبەخش ھويلىسىغا يېنىپ كەلدى. كۆڭلىدە بولسا يەنىلا بايىقى قىزغا يامغۇردىن دالدا قىلىدىغان جاي يوقلۇقىنى ئويلىدى.

ئەتە تاڭزۇڭزا چاغىنى ئىدى، بۇگۈن ۋېنگۈەن باشلىق ئون ئىككى ئويۇنچى قىز مەشىق قىلىشتىن ئازاد قويۇپ بېرىلگەنىدى، ئۇلار باغنىڭ ھەرقايسى يەرلىرىدە ئويناپ يۈرۈشەتتى، يىگىت رولىنى ئوينايدىغان باۋگۈەن بىلەن خېنىملار رولىنى ئالىدىغان يۈيگۈەن ئىككى قىز ئارامبەخش ھويلىدا شىرېن بىلەن ئوينىشىۋاتاتتى. يامغۇردا قېلىپ، ئۈچىلىسى ئېرىقنى ئېتىپ سۇنى ھويلىغا يىغدى، يېشىل تاجلىق ئۆردەك، تۇتاش ئۆردەك، قوشماق ئۆردەكلەردىن تۇتقىنىنى تۇتۇپ،

سۈرگىنىنى سۈرۈپ ئاچىقىپ، قاناتلىرىنى بوغۇپ ھويلىغا قويۇپ بېرىپ ئويناۋاتاتتى، ھويلا ئىشىكىنى تاقاپ قويۇشقانىدى. شىرىنلەر سەيلە ئايۋىنىدا قىيا ـ چىيا كۈلۈشۈپ ئۆردەكلەرگە قاراپ تۇرۇشاتتى.

باۋيۇي ئىشىكنىڭ تاقاق ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئىشىكنى قاقتى، ئىچكىرىسىدىكىلەر كۈلكە بىلەنلا بولۇپ كېتىپ نەدە ئۇنىڭغا قۇلاق سالسۇن؟ باۋيۇي بىرھازاغىچە توۋلاپ، ئىشىكنى تاقىلدىتىۋەرگەندىن كېيىنلا، ئاندىن ئىچكىرىسىدىكىلەر ئاڭلىدى. باۋيۇينى بۇنداق چاغدا يېنىپ كەلمەيدۇ دېگەن خىيال بىلەن، شىرىن:

— كىمدۇ، بۇنداق چاغدا ئىشىك قاققان؟ ھېچقايسىڭلار ئاچماڭلار، — دېدى كۈلۈپ.

— مەن، — دېدى باۋيۇي.

— باۋچەي خېنىمنىڭ ئاۋازىدەك قىلىدۇ، — دېدى شېيۆ.

— بىكار ئېيتىسەن! باۋچەي خېنىم بۇ چاغدا نېمىگە كېلەتتى، — دېدى چىڭۋېن.

— ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن قاراپ باقاي، ئاچقۇدەك بولسا ئېچىپ بېرەي، بىكار يامغۇردا قېلىپ كېتىپ قالمىسۇن، — دېدى شىرىن ۋە سەيلە ئايۋىنى بىلەن ئىشىك ئالدىغا كېلىپ تالاغا قارىۋىدى، باۋيۇي سۇغا چۈشكەن توخۇدەك بولۇپ تۇرۇپتۇ، شىرىن بۇ ھالدىن تېنەپ قالدى ھەم كۈلگۈسى كېلىپ، ئالمان ـ تالمان ئىشىكنى ئاچتى، كۈلگىنىچە پۈكۈلۈپ چاۋاك چالدى:

— غوجامنىڭ يېنىپ كېلىدىغانلىقىنى نەدىن بىلەي! نېمىشقا قاتتىق يامغۇردا يېنىپ كەلدىڭىز؟ — دېدى.

باۋيۇي ئىشىكنى ئاچقان ئادەمنى قورساق كۆپۈكىدە بىرنەچچىنى تەپمەكچى بولۇپ نىيەت قىلىپ تۇراتتى. ئىشىكنىڭ ئېچىلىشىغا، كىملىكىگىمۇ قارىماي، ھەرقاچان كىچىك دېدەكلەردىن بولسا كېرەك دەپ چاغلاپ، ئۇنىڭ قوۋۇرغىسىغا

بىرنى تەپتى. شىرىن «ۋايجان» دەپ قالدى. باۋيۇي يەنە ئۇستىلەپ:

— هوي شەرمەندىلەر ! ئادەتتە ئاياپ كەلگەنلىكىمدىن ئۆزۈڭلارنى بىلمەي قېلىشتىڭ، مەندىنمۇ ھېيىقماي، بىرىپ - بىرىپ مېنى زاڭلىق قىلىدىغان يەرگە يېتىشتىڭ ! — دەپ كايىدى. شۇ گەپتىن كېيىن ئېڭىشىپ قارىۋىدى، شىرىن يىغلاۋېتىپتۇ. خاتا تېپىپ قويغانلىقىنى شۇ چاغدىلا سەزدى ۋە دەرھال كۈلۈمسىرەپ:

— ۋۇي ! سەنمىدىڭ، نەرىڭگە تەگدى؟ — دەپ سورىدى.

شىرىن مۇشۇ كۈنگىچە زادىلا قاتتىق گەپ ئىشىتىپ باقمىغانىدى، بۈگۈن تۇيۇقسىزلا باۋيۇي ئاچچىقلاپ تېپىپ تاشلىغانلىقى ئۈچۈن، كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا ئىزا تارتتى ھەم خاپىمۇ بولدى، جېنى قاقشاپ، ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالدى. بىرنېمە دەي دېسە، باۋيۇي ئەتەي تەپمىگەنلىكى ئۈچۈن، يەنىلا لېۋىنى چىشلەپ:

— ھېچ نەرىمگە تەگمىدى، چاپسانراق بېرىپ كىيىمىڭىزنى يەڭگۈشلىۋېلىڭ ! — دېدى.

باۋيۇي ئۆيگە كىرىپ كىيىمىنى يەڭگۈشلەۋېتىپ كۈلۈپ تۇرۇپ:

— بويۇم شۇنچە بولۇپ، ئاچچىقلاپ كىشىنى ئۇرۇشۇم مۇشۇ بىرىنچى قېتىم، قېرىشقاندەك ساڭا توغرا كېلىپ قالغىنىنى قارىمامدىغان ! — دېدى.

شىرىنمۇ ئاغرىققا چىداپ، ئۇنىڭ كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەتكۈزۈۋېتىپ:

— بۇنىڭغا ئۆزۈم سەۋەبچى بولدۇم، مەيلى ئىشنىڭ چوڭى بولسۇن ياكى كىچىكى، ياخشىسى ياكى يامىنى، ھەرھالدا مەندىن باشلىنىدۇ. لېكىن، مېنى ئۇرغانلىقىڭىزغۇ مەيلى، ئەتە - ئۆگۈن قولىڭىز ئىتتىكلىك قىلىپ باشقىلارنىمۇ ئۇرۇپ قويمىسىڭىزلا

بولدى، ـــ دېدى كۆلۈپ.

ـــ بايا مېنىڭمۇ ئۇنداق نىيىتىم يوق ئىدى، ـــ دېدى باۋيۈي.

ـــ كىم سىزنى قەستەن قىلدى دەپتۇ! ئىشكىنى ئېچىپ ـ تاقاش ئادەتتە كىچىك دېدەكلەرنىڭ ئىشى ئىدى، ئۇلارنىڭ كەپسىزلىكىگە كىشىنىڭ چىشلىرى غۇچۇرلاپ كېتىدۇ. ئۇلار ھېيىقىشنىمۇ بىلمەيدۇ، شۇلار ئاچقان بولسىغۇ، بىرەر قېتىم تېپىپ قورقۇتۇپ قويغان بولسىڭىز ياخشى بولاتتى. بايا مەن چاقچاق قىلىپ ئىشكنى ئاچۇرمىغان.

شۇ ئارىدا يامغۇرمۇ توختىدى، باۋگۇەن، يۈيگۇەنلەرمۇ قايتىپ كەتتى. شىرېن قوۋۇرغىسىنىڭ ئاغرىقىدا ئىچ ـ ئىچىدىن ئۇھ تارتىپ، كەچلىك غىزانىمۇ يېمىدى. كەچتە كىيىمىنى يېشىپ قارىۋىدى، بىقىنىدا چىنىنىڭ ئاغزىچىلىك يەر كۆكىرىپ كېتىپتۇ، بۇنىڭدىن ئۆزىمۇ چۆچۈپ كەتتى، لېكىن داۋراڭ سېلىشنى ئەپ كۆرمىدى، بىردەمدىن كېيىن ئۇخلاپ قالدى، چۈشىدە ئاغرىغاندەك بولۇپ، ئىختىيارسىز «ۋايجان» دەپ ئۇيقۇلۇقتا ئىڭراپ تاشلىدى.

باۋيۈي قەستەن قىلمىدىم دېگىنى بىلەنمۇ، شىرېننىڭ كەيپى يوقلۇقىنى كۆرۈپ، كۆڭلى بىئارام بولدى. تەڭ كېچىدە شىرېننىڭ «ۋايجان» دېگىنىنى ئاڭلاپ، قاتتىق تېپىۋەتكەن ئوخشايمەن دەپ كارىۋىتىدىن چۈشۈپ، ئاستا چىراغ كۆتۈرۈپ كېلىپ قاراپ باقماقچى بولدى. كارىۋاتنىڭ يېنىغا كېلىشىگە، شىرېن «ئۆھۆ» دەپ ئىككى قېتىم يۆتىلىپلا، بىرمۇنچە خەپرۆك تۈكۈردى ۋە «ۋىيەي!» دەپ كۆزىنى ئاچقانىدى، باۋيۈينى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى ـ دە:

ـــ نېمە قىلىسىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ چۈشۈڭدە «ۋايجان» دېدىڭ، قاتتىق تېپىۋەتكەن ئوخشايمەن، قاراپ باقاي.

— بېشىم قېيىۋاتىدۇ، تامىقىم بەتتەم بولۇپ كەتتى، قاراپ بېقىڭە.

باۋيوي چىراغنى تۇتۇپ يەرگە قاراپ، يەردە ياتقان قان ئارىلاش خەپرۇكنى كۆردى. باۋيوي ھودۇقۇپ قېلىپ «يامان بوپتۇ !» دېدى. خەپرۇكنى كۆرۇپ شىرېننىڭمۇ يۈركى قارتىلا قىلىپ قالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بۇ كىتاب خەلق ئەدەبىياتى نەشرىياتىنىڭ 1964 - يىلى 2 - ئاي بېيجىڭ 3 - نەشرى، 1974 - يىلى 10 - ئاي بېيجىڭ 1 - باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据人民文学出版社1964年2月北京第3版，1974年10月北京第1次印刷本翻译出版。

قىزىل راۋاقتىكى چۈش (1)

ئاپتورى: ساۋ شۆچىن، گاۋئې
تەرجىمە قىلغۇچىلار: ئابدۇكېرىم خوجا، ئىمىن تۇرسۇن، رەھمىتۇللا جارى
راخمان مامۇت
مەسئۇل مۇھەررىرى: مۇنارجان توختاخۇن
مۇھەررىرى: راخمان مامۇت
مەسئۇل كوررېكتورلىرى: ئادالەت، ئايگۈل سابىت، ئارزۇگۈل، رەناگۈل
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون: 0991 - 2827472
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 - نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830001
باسقۇچى: بېيجىڭ شېڭتوڭ مەتبەئەچىلىك پاي چەكلىك شىركىتى
ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى: 1230×880 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 22
قىستۇرما بېتى: 8
نەشرى: 2012 - يىلى 11 - ئاي 2 - نەشرى
باسمىسى: 2012 - يىلى 11 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 1 — 5000
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 - 7 - 228 - 16054 - 9
باھاسى: 55.00 يۈەن